

**Monumenta paedagogica Societatis Iesu / edidit, ex integro refecit
novisque textibus auxit Ladislaus Lukács.**

Romae : Apud "Monumenta Historica Soc. Iesu", 1965-[1992]

<http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307728>

HathiTrust

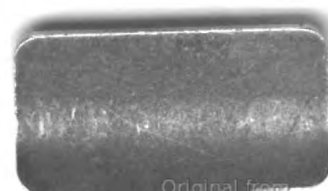


www.hathitrust.org

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives

http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

This work is protected by copyright law (which includes certain exceptions to the rights of the copyright holder that users may make, such as fair use where applicable under U.S. law), but made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives license. You must attribute this work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work). Only verbatim copies of this work may be made, distributed, displayed, and performed, not derivative works based upon it. Copies that are made may only be used for non-commercial purposes. Please check the terms of the specific Creative Commons license as indicated at the item level. For details, see the full license deed at <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>.



MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU

A PATRIBUS EIUDEM SOCIETATIS EDITA

VOLUMEN 108

MONUMENTA PAEDAGOGICA
SOCIETATIS IESU

III

(1557-1572)

♦♦

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARIES
BLOOMINGTON

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU/
= A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA

BX3701

VOLUMEN 108

.M81

v.108

MONUMENTA PAEDAGOGICA
SOCIETATIS IESU

NOVA EDITIO PENITUS RETRACTATA

III
(1557-1572)

♦♦

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1974

MONUMENTA PAEDAGOGICA SOCIETATIS IESU

PENITUS RETRACTATA MULTISQUE TEXTIBUS AUCTA
EDIDIT

LADISLAUS LUKÁCS S. I.

III
(1557-1572)

**



ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1974

IMPRIMI POTEST

Romae, 5 maii 1974

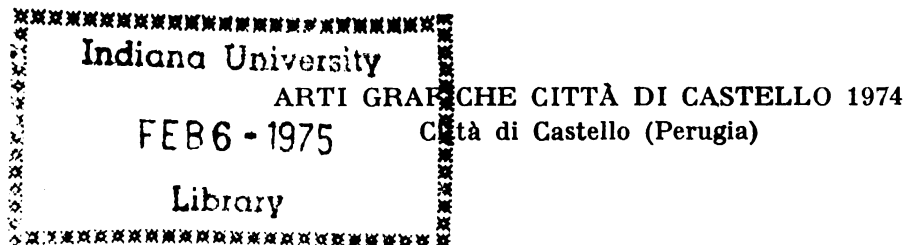
P. ANDREAS SNOECK S. I.
Delegatus Praep. Gen. S. I.

IMPRIMATUR

Tiferni Tiberini, 31 maii 1974

MONS. CESARE PAGANI
Ep. Tif.

IURA PROPRIETATIS RESERVANTUR



DUO DOCUMENTORUM POST PRIMUM VOLUMINA
QUIBUS
SOCIETATIS IESU
SOLLEMNE INSTITUENDAE IUVENTUTIS MINISTERIUM
LATE IAM FLORERE PERHIBETUR
CONGREGATIONI GENERALI TRIGESIMAE ALTERI
GAUDET OFFERRE EDITOR
SICUTI NOVEN ANTE ANNOS ILLUD
CONGREGATIONI TRIGESIMAE PRIMAE
REVERENTER DICAVERAT

INDEX GENERALIS

	PAG.
INDEX OPERUM IMPRESSORUM	XXIII
NOTAE COMPENDIARIAE	XXVIII

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I. De ministeriis quibus maxime nova Societas Iesu proximos iuvare contendit	1*
1. Missiones exterae	
2. Germania in fide iuvanda	
CAPUT II. De collegiis et ministerio docendi pueros in scholis	
1. De origine collegiorum	
2. Ministerium docendi a multis laudatur, ab aliis contemnitur	
3. Onerosum declaratur ob multitudinem collegiorum et inopiam operariorum - Inauditum collegiorum ac sociorum incrementum - Incommoditates ex hoc ortae - Remedia	
4. Obiectiones contra collegia externorum ex Constitutionibus ductae	
5. De Collegio Romano	
CAPUT III. De domibus convictorum et seminariis clericorum	
1. Domus pauperum studiosorum	
2. Domus convictorum	
3. Seminaria clericorum	
4. Collegium Germanicum	
CAPUT IV. De scholis Societatis Iesu	
1. Annus scholasticus	
2. Classes - Ordines - Decuriae	

	PAG.
3. Ordo diurnus scholarum	
4. Auctores – Grammatica latina – Auctores ethnici – Auctores haeretici	
5. Modus procedendi in scholis	
6. Magistri	
7. Discipuli – Admissio – In spiritu iuvandi – Congregationes marianae – Monachismus – Manicheismus	
8. De praemiis et poenis	
9. De studiis superioribus – Philosophia – Theologia	
10. Ratio studiorum	
CAPUT V. Notitia codicum manuseriptorum	1*

INDEX MONUMENTORUM

SECTIO TERTIA – ACTA CONGREGATIONUM ET VISITATIONUM

138. Decreta primae congregationis generalis de re paedagogica 1558	3
139. Decreta congregationis generalis secundae de re paedagogica 1565	8
140. Formula acceptandorum collegiorum 1559-1565	11
141. Acta primae congregationis provincialis romanae 1568	14
142. Patrum Collegii Romani animadversiones proponendae in congregatione provinciali 1568	22
143. Ex actis congregationum provincialium Italiae 1568	25
144. Ex actis congregationum provincialium Hispaniae 1568	29
145. Ex actis congregationum provincialium Galliae 1568	33
146. Ex actis congregationum provincialium Germaniae 1568	37
147. Ex actis congregationum provincialium Italiae 1571	41
148. Ex actis congregationum provincialium Hispaniae 1571	44
149. Ex actis congregationum provincialium Germaniae 1571	50

ACTA VISITATIONUM

150. P. H. NADAL S. I., Instructiones datae Conimbricae de studiis humanitatis et rhetoricae 1561	56
151. P. H. NADAL S. I., Instructiones Conimbricae de cursu artium datae 1561	59

	PAG.
152. P. H. NADAL S. I., Instructiones datae in Lusitania de compositionibus litterariis publice exhibendis 1561	64
153. Quae professoribus conimbricensibus visa sunt legenda in cursu artium ex libris Aristotelis 1561	66
154. Ordo in undecima classe Conimbricae servatus et servandus 1561	68
155. P. H. NADAL S. I., Instructiones datae Eborae de studiis universitatis 1561	70
156. P. H. NADAL S. I., Instructiones Coloniae datae 1562.....	82
157. P. H. NADAL S. I., Instructiones Ingolstadii datae 1562....	85
158. P. H. NADAL S. I., Responsa P. Theodorico Canisio, rectori collegii monacensis data 1562	90
159. P. H. NADAL S. I., Instructiones datae Viennae 1563	91
160. P. H. NADAL S. I., Instructiones Viennae circa domum pauperum studiosorum datae 1563	94
161. P. H. NADAL S. I., Instructiones Dilingae datae 1566	102
162. P. H. NADAL S. I., Instructiones Ingolstadii datae 1566....	113
163. P. H. NADAL S. I., Instructiones Viennae datae 1566	116
164. P. H. NADAL S. I., Instructio pro seminario olomucensi data 1566	121
165. P. H. NADAL S. I., Instructio pro praefecto seminarii olomucensis 1566	123
166. P. H. NADAL S. I., Instructiones Moguntiae datae 1567	127
167. P. H. NADAL S. I., Instructiones Moguntiae pro domo convictorum datae 1567	131
168. P. H. NADAL S. I., Instructiones Dionanti datae 1567.....	137
169. P. H. NADAL S. I., Instructiones Lovanii datae 1567	141
170. P. H. NADAL S. I., Instructiones Tornaci datae 1567	147
171. P. H. NADAL S. I., Instructiones Praeposito provinciae Franciae datae 1568	161
172. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Pultoviae datae 1568	164
173. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Braunsbergae datae 1568	169
174. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Braunsbergae Patri Rectori datae 1568	174
175. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones P. Viceprovinciali datae 1568	183
176. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Rectori Vilmensi datae circa scholas 1570	186
177. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Rectori Braunsbergensi relictæ 1570	192

	PAG.
178. P. L. MAGGIO S. I., Instructiones Patri Rectori Pultoviae datae 1570	201
179. P. E. MERCURIAN S. I., Instructiones Parisiis datae 1570..	205
180. Constitutiones pro pauperibus studiosis in Gallia 1568-70..	213
181. P. E. MERCURIAN S. I., Animadversiones circa constitutiones pauperum studiosorum bilhomensium 1569	220
182. P. E. MERCURIAN S. I., Acta visitationis collegii tolosani 1571	224
183. P. E. MERCURIAN S. I., Acta visitationis collegii avenionensis 1571	227
184. P. E. MERCURIAN S. I., Acta visitationis collegii ruthensis 1571	230
185. P. E. MERCURIAN S. I., Collegii turnonensis visitatio 1571	236
186. P. C. MATHIEU S. I., Acta visitationis collegii tolosani 1572	245

SECTIO QUARTA - EPISTOLAE SELECTAE ET ACTA

187. P. F. de BORJA S. I. - Ep. communis de Germania iuvanda (Anno 1557)	255
188. P. P. ACHILLE S. I. - P. I. Láinez S. I. (Panormo 15 ian. 1557): De P. A. Concho qui pertinaciter defendit Erasmum	258
189. P. A. NAPPI S. I. - P. I. Láinez S. I. (Patavio 22 ian. 1557): Dubium circa lectionem librorum humaniorum et auctorom suspectae fidei	259
190. M. F. MONCLARO S. I. - Litterae quadrim. collegii conibricensis (Mense maio 1557): Convictorum cura optimos fructus affert	261
191. P. I. LAÍNEZ S. I. - Rectoribus collegiorum Italiae (Roma 1 oct. 1557): Curent ut magistrorum numerus in collegiis diminuatur	262
192. P. G. VAZ DE MELO S. I. - P. I. Láinez S. I. (Olisipone 3 dec. 1557): Magistri nimis diu in docendo adhibentur....	264
193. P. I. RETHIUS S. I. - P. I. Láinez S. I. (Colonia 2 ian. 1558): De scholis et domo convictorum optima refert	265
194. M. I. P. CASTELLANO S. I. - P. P. Broët S. I. (Bononia 22 ian. 1558): Turbatus in conscientia ob repraesentationes theatrales scholarium	267
195. P. R. CLAYSSON S. I. - Litterae quadrim. collegii bilhomensis (5 febr. 1558): De ludis scaenicis optima refert	269

	PAG.
196. M. N. GRACIDA S. I. - P. E. Lopez S. I. (Conimbrica 14 febr. 1558): De sollemni praemiorum distributione prolixa relatio	272
197. P. I. N. NOTARI S. I. - P. I. Laínez S. I. (Perusia 21 mart. 1558): De Despauterii grammatica latina in scholis perusinis non legenda	278
198. P. E. AUGER S. I. - P. I. Laínez S. I. (Patavio 2 dec. 1558): De scholis collegii relatio	281
199. P. I. A. de POLANCO ex comm. - Superioribus universae Societatis (Romae 19 dec. 1558): Significent P. Generali nomina sociorum qui ut diutius grammaticam doceant, apti reputantur	283
200. P. A. CÓRDOBA S. I. - P. I. Laínez S. I. (Montilla 27 mart. 1559): De necessitate solidae formationis sociorum.....	284
201. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - Rectoribus collegiorum Italiae (Romae 3 iun. 1559): Norma de frequenti usu eucharistiae fidelibus commendanda	286
202. P. B. de BUSTAMANTE S. I. - P. I. Laínez S. I. (Granata 28 iun. 1559): Laudibus extollit munus docendi pueros in scholis	287
203. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - P. M. de Torres S. I. (Roma 21 iul. 1559): Summam casus conscientiae ad usum Societatis componere curat	289
204. P. I. LAÍNEZ S. I. - P. M. de Torres S. I. (Roma 18 oct. 1559): Quid faciat ut magistros scholarum in numero sufficienti habeat	291
205. P. I. A. de POLANCO S. I. - Litterae communes universae Societati (Roma 16 nov. 1559): Relatio de Collegio Romano	292
206. P. M. de TORRES S. I. - P. I. Laínez S. I. (Olisipone 8 dec. 1559): De lectione graecae linguae in collegio conimbricensi	294
207. P. C. GRIM S. I. - Litterae de forma totius collegii viennensis 1559	295
208. P. F. JAËN S. I. - P. I. Laínez S. I. (Corduba 16 iul. 1560): De grammatica latina, summa casuum conscientiae et doctrina christiana ad usum Societatis componenda	303
209. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - Litterae communes omnibus Societatis superioribus (Roma 10 aug. 1560): Statis temporibus omnes Societatis socii in scholis docere tenentur	304
210. M. L. ANDREAS S. I. - P. I. Laínez S. I. (Vienna 25 sept. 1560): De lectione logicae nonnulla refert	307

	PAG.
211. P. M. de TORRES S. I. - P. I. Laínez S. I. (Olisipone 30 oct. 1560): An ad puerorum nobilium qui in aula Regis comorantur, institutionem magistri de Societate concedendi sint.	311
212. P. I. N. PETRELLA S. I. - Memoriale de rebus collegii neapolitani 1561	315
213. P. P. da FONSECA S. I. - P. H. Nadal S. I. (Conimbricæ 14 ian. 1562): Qua ratione ad commentaria in Aristotelem conscribenda se accingit	317
214. P. B. COCH S. I. - P. H. NADAL S. I. (Murcia 26 ian. 1562): Magistri scholarum occupationibus domesticis ne fatigentur	320
215. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. (1562): Ordinationes quaedam de collegiis Galliae	321
216. P. H. DOMÈNECH S. I. - P. I. Laínez S. I. (Valentia 14 aug. 1562): De lingua arabica in Sicilia docenda	323
217. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - P. C. de Madrid S. I. (Tridento 18 oct. 1562): De iure promovendi alumnos Collegii Romani	324
218. P. H. DOMÈNECH S. I. - P. F. de Borja S. I. (Messana 4 nov. 1562): De lingua arabica ediscenda	326
219. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - P. C. de Madrid S. I. (Tridento 11 ian. 1563): Cura convictorum Nolæ acceptatur	328
220. P. I. A. de POLANCO S. I. - P. P. Canisio S. I. (Tridento 3 iun. 1563): De magistris in litteris humanioribus sufficienter instructis in collegiis Germaniae et Romae prae- parandis	329
221. P. I. LAÍNEZ S. I. - Alberto V duci Bavariae (Tridento 1 maii 1563): Ad gradus academicos theologos suspectos de haeresi promoveri ne sinat	331
222. P. I. A. de POLANCO S. I. - Monita quaedam ad religionem catholicam mediante S. I. in Germania et Gallia iuvandam (11 maii 1563).....	334
223. P. B. de BUSTAMANTE S. I. - P. I. Laínez S. I. (Triguero 2 iul. 1563): Collegium theologiam repetentium proponit	338
224. P. H. ANDROZZI S. I. - P. I. Laínez S. I. (Forolivio 8 iul. 1563): De insufficienti magistrorum praeparatione Romae	341
225. P. I. A. de POLANCO S. I. - P. H. Nadal S. I. (Tridento 6 iul. 1563): De seminariorum clericorum institutione.....	343
226. P. M. JORGE S. I. - P. I. Laínez S. I. (Conimbrica 13 sept.	

	PAG.
1563): Plures scholasticos ad theologiae studium applicandos censet	345
227. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. (Tridenti 1563): Monita quaedam P. Oliverio Mannaerts S. I., visitatori in Gallia data	347
228. P. Prosper MALAVOLTA S. I. (Roma 1 ian. 1564): Litterae ad universam Societatem de domorum romanarum statu..	348
229. P. I. BONIFACIO S. I. (1 ian. 1564): Litterae quadrim. collegii methymnensis de vita scholastica	348
230. P. I. MIRÓ S. I. - P. I. Laínez S. I. (Olisipone 7 ian. 1564): De regula non admittendi iuvenes in S. I. absque parentum consensu	350
231. P. C. CARLANTINI S. I. - Litterae quadrim. collegii novocomensis (13 febr. 1564)	352
232. P. I. A. de POLANCO S. I. - Praepositis provinciarum Hispaniae (Romae 25 apr. 1564): Seminarium Romanum instituitur eiusque cura Societati traditur	354
233. M. Prosper MALAVOLTA S. I. - Litterae semestres romanae (14 iul. 1564): De congregatione mariana alumnorum in Collegio Romano instituta. - Calumniae ob curam Seminarii Romani Societati commissam	355
234. P. E. ÁLVARES S. I. - P. I. Laínez S. I. (Conimbrica 31 iul. 1564): P. Perpinyà scribat de rebus rhetoricis	357
235. P. I. A. de POLANCO S. I. ex comm. - P. I. Miró S. I. (Roma 16 sept. 1564): Qua ratione cura seminarii mediolanensis admissa est	359
236. P. I. BRAVO S. I. - P. I. Laínez S. I. (Ocania 24 sept. 1564): Munus docendi in scholis nimis onerosum. — Auctor quidam grammaticus latinus omnibus S. I. collegiis praescribendus	360
237. P. M. de TORRES S. I. - P. I. Laínez S. I. (Olisipone 12 oct. 1564): Provincia Lusitaniae nimis onerata ministerio legendi in scholis	362
238. P. I. A. de POLANCO S. I. - P. F. Palmio S. I. (Roma 21 oct. 1564): Ratio educandi convictores in Collegio Germanico	365
239. P. I. A. de POLANCO S. I. - Praepositis provinciarum Hispaniae (Roma 6 nov. 1564): De sollemni studiorum instauratione et praemiorum distributione in Collegio Romano. - De libellis famosis Romae contra S. I. editis ob curam Seminarii Romani assumptam	367

	PAG.
240. Relatio de studiorum ratione ac ordine diurno Collegii Romani (1564)	368
241. P. H. FIRMANI S. I. - P. F. de Borja S. I. (Senis 17 febr. 1565): De magistris scholarum melius praeparandis.....	373
242. P. F. GÓMEZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Corduba 8 apr. 1565): Nonnulla proponit ad studia scholasticorum S. I. promovenda	376
243. P. I. LEGAZ S. I. - P. A. Cordeses S. I. (Murcia 30 maii 1565): Ministerium docendi in scholis a multis parvi penditur. - Desunt magistri bene praeparati. - Magistri in officio non perpetuandi	377
244. P. F. de BORJA S. I. - Decretum de opinionibus in philosophia et theologia tenendis (1565)	382
245. P. D. CARRILLO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Methymna Campi 7 ian. 1566): De lectione grammaticae in collegiis moderanda	385
246. P. A. ROMÁN S. I. - P. F. de Borja S. I. (Valentia 28 ian. 1566): Curam domorum convictorum assumere non expedit	389
247. P. I. RAMÍREZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Salmantica 9 febr. 1566): Invehitur in repraesentationes theatrales in quibus personae divinae apparent	390
248. P. F. de BORJA S. I. - P. A. Salmerón S. I. (Roma 10 febr. 1566): Fervor in novis collegiis admittendis temperandus..	393
249. P. P. SEVILLANO S. I. - P. G. González S. I. (Belmonte 28 iun. 1566): Rationem vivendi in domo convictorum describit	394
250. P. F. PÉREZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Ebora iul. 1566): De novis ac peregrinis opinionibus quae in Lusitania a nostris docentur	396
251. P. I. A. de POLANCO S. I. - Litterae annuae de domibus romanis (1 ian. 1567)	397
252. P. I. de MONTÓYA S. I. - Memoriale de convictorum domo Nolae non supprimenda (Neapoli mense maio 1567).....	399
253. P. I. A. de POLANCO S. I. - P. F. Palmio S. I. (Roma 12 iul. 1567): Nemo scholarium ad ingressum in S. I. importune exhortetur	405
254. P. H. BLYSSEM S. I. - P. F. de Borja S. I. (Praga 22 iul. 1567): De ordine diurno in classibus - Utrum haereticorum filii in scholis S. I. tolerandi sint	406

	PAG.
255. P. I. CORTESONO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Roma 26 sept. 1567): Quomodo disciplina Collegii Romani renovanda sit	409
256. P. P. CANISIUS S. I. - P. F. de Borja S. I. (Monachio 26 sept. 1567): Professoribus de S. I. interdicitur sequi doctrinam Averrois	414
257. P. I. LEDESMA S. I. - P. I. A. de Polanco S. I. (Roma 27 sept. 1567): Novus quinque classium ordo humaniorum litterarum in Collegio Romano ne introducatur	416
258. P. I. BONIFACIO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Abula 4 nov. 1567): Totam vitam in ministerio docendi pueros transigere desiderat	420
259. P. L. MAGGIO S. I. - Vacationes in collegiis provinciae Austriae (Viennae 1567).....	424
260. Ordo vacationum collegii messanensts (1567)	427
261. Ratio docendi in collegiis provinciae Franciae (1568).....	428
262. P. P. P. FERRER S. I. - P. F. de Borja S. I. (Ebora 3 maii 1568): Professores ab aliis ministeriis liberandi. - Scholastici S. I. audiant lectionem S. Scripturae. - De opinionibus a professoribus tenendis	437
263. P. P. RODRÍGUEZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Placentia 30 iun. 1568): Scaenicas actiones Placentiae supprimendas censet	439
264. P. I. BORRASSÀ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Parisiis 12 iul. 1568): De ratione legendi cursum philosophiae in collegio parisiensi	441
265. P. A. GONZÁLEZ DÁVILA S. I. - P. D. Vázquez S. I. (Barcinone 5 aug. 1568): De solida scholasticorum S. I. formatione	443
266. P. P. HOFFAEUS S. I. - P. F. de Borja S. I. (Oeniponte 18 oct. 1568): De insufficientia magistrorum qui in scholis inferioribus docent	444
267. P. E. RODRIGUES S. I. - P. F. de Borja S. I. (Portu 11 nov. 1568): Ob ineptitudinem magistrorum in parva collegia misorum conqueritur	445
268. Ordo vacationum collegii hispalensis (1568)	446
269. P. G. de MATA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Hispani 12 ian. 1569): Scholares, ad S. I. aspirantes, non facile admittendos censet. - Magistri apti in scholis constituendi	448
270. P. C. SOARES S. I. - P. F. de Borja S. I. (Conimbrica 22 febr. 1569): De seminario magistrorum. - Ut studia melius	

	PAG.
ordinare possit, in praecipuis provinciae collegiis residere desiderat. - Ob animum Patris Gonçalves alienum conqueritur	451
271. P. G. CREYTON S. I. - P. F. de Borja S. I. (Lugduno 28 mart. 1569): De paedagogorum querelis contra collegium S. I.	453
272. P. E. MERCURIAN S. I. - P. F. de Borja S. I. (ad mensem iun. 1569): A quodam patre denuntiatur diversitas opinionum professorum Collegii Romani	455
273. P. G. SÁNCHEZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Corduba 27 iun. 1569): Cursum philosophiae diutius legendum arbitratur. - Universitas non vult cursus nostri auditores ad gradus academicos promovere.....	457
274. Ratio vacationum in collegiis provinciae Austriae (1569)....	458
275. P. E. MERCURIAN S. I. - P. F. de Borja S. I. (Lugduno 1 aug. 1569): Penuria sociorum observationem disciplinae religiosae reddit difficilem	470
276. P. I. de MONTÓYA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Messana 18 sept. 1569): De magno apparatu quo ludus scaenicus Patris Tucci Messanae repraesentatus est	472
277. P. G. de MATA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Hispani 30 dec. 1569): De nova ratione studiorum duas observationes exhibet	473
278. P. L. MAGGIO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Vienna 4 ian. 1570): De difficultatibus applicandi Viennae ordinem diurnum lectionum in nova ratione studiorum delineatum.....	474
279. P. A. GAGLIARDI S. I. - P. F. de Borja S. I. (Taurino 1 maii 1570): Petitur magister de S. I. qui in aula Principis pueros doceat	476
280. P. I. A. de POLANCO S. I. - M. B. Canobio S. I. (Roma 13 maii 1570): De doctrina communi in theologia sequenda..	477
281. P. I. SUÁREZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Burgis 31 maii 1570): Lectiones grammatices nimis gravosae	479
282. P. M. LAURETANO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Bononia 3 iun. 1570): Institutionem seminarii magistrorum proponit	483
283. P. L. MAGGIO S. I. - P. S. Szántó S. I. (Pultovia 23 iun. 1570): In docendo discipulorum captui magis se conformet	485
284. P. F. de BORJA S. I. - P. I. P. Maffei S. I. (Romae 4 sept. 1570): Instructio de praeparandis magistris humaniorum litterarum	486
285. P. P. da FONSECA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Ollisipone 19 sept. 1570): De statu cursus philosophiae conscribendi relatio	488

	PAG.
286. P. O. MANNAERTS S. I. - P. F. de Borja S. I. (Parisiis 23 sept. 1570): Sexta classis, quinque exsistentibus, adiungenda	490
287. P. C. SOARES S. I. - P. F. de Borja S. I. (Brachara 5 oct. 1570): Scholae nimis abundant discipulis	491
288. P. F. de BORJA S. I. - P. A. Gagliardi S. I. (Roma 9 oct. 1570): Cura domus convictorum Montisregalis admitti non potest	493
289. P. A. BALDUINE S. I. - P. F. de Borja S. I. (Dilinga 28 dec. 1570): P. Rector nimis severus in libertate opinandi professoribus concedenda	494
290. P. H. LOPES S. I. - Memoriale rerum quae P. Generali proponi possint (Salmanticae 1570)	495
291. P. F. de BORJA S. I. - P. I. de Montoya S. I. (Roma 7 febr. 1571): De ratione docendi doctrinam christianam in scholis	497
292. P. P. HOFFAEUS S. I. - P. F. de Borja S. I. (Augusta 11 mart. 1571): De collegio scriptorum in Germania constituendo	498
293. P. E. FORSLER S. I. - P. L. Maggio S. I. - P. H. Nadal S. I. (Vienna 3 oct. 1571): De schola abecedariorum Viennae conservanda vel relinquenda	499
294. P. I. LEGAZ S. I. - P. I. A. de Polanco S. I. (Corduba 2 iun. 1572): Professores non praesident repetitionibus et disputationibus scholasticorum	505
295. P. F. de BORJA S. I. - P. L. Chiavone S. I. (Roma 3 iul. 1572): Litterae patentes de promissione cardinali Borromeo facta super curam seminarii mediolanensis	506
296. M. L. de la CRUZ S. I. - P. F. de Borja S. I. (Conimbrica 19 iul. 1572): Mittit Terentium castigatum	508
297. P. I. BRAVO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Bellomonte 20 iul. 1572): De domo convictorum et scholis relatio	509
298. P. I. CASTAÑEDA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Hispani 28 aug. 1572): Proponit modum praeparandi magistros aptos pro scholis	511
299. P. G. de MATA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Hispani 15 sept. 1572): De vacationibus scholasticis	512
300. P. I. BONIFACIO S. I. - P. F. de Borja S. I. (Abula 30 sept. 1572): Ne cogatur in aula docere	513
301. P. I. CASTAÑEDA S. I. - P. F. de Borja S. I. (Hispani 1 oct. 1572): Tempus lectionum in scholis diminuendum	516
302. P. R. COTHEREAU S. I. - P. F. de Borja S. I. (Turnono 17	

	PAG.
oct. 1572): Ob ordinem scholarum, a P. Provinciali immutatum, conqueritur	517
303. P. G. de MATA S. I. - P. H. Nadal S. I. (Hispani 25 oct. 1572): De syntaxi a P. Azevedo composita	521
304. P. I. A. de POLANCO S. I. - Card. Borromeo (Roma 13 dec. 1572): De cura convictorum Societati non committenda....	522

SECTIO QUINTA - CATALOGI LECTIONUM

305. Catalogus lectionum collegii coloniensis (9 febr. 1557)	527
306. Catalogus lectionum collegii coloniensis (25 apr. 1557).....	529
307. Catalogus lectionum collegii viennensis (nov. 1557)	532
308. Catalogus lectionum collegii messanensis (5 nov. 1558)	534
309. Catalogus lectionum collegii Romani (1560)	536
310. Catalogus lectionum collegii panormitani (1561).....	537
311. Catalogus lectionum collegii monacensis (1561)	538
312. Catalogus lectionum collegii coloniensis (1561)	541
313. Catalogus lectionum collegii coloniensis (1562)	547
314. Catalogus lectionum collegii foroliviensis (1561-1562)	552
315. Catalogus lectionum collegii placentini (1561 et 1563)	553
316. Catalogus lectionum collegii neapolitani (1564)	554
317. Catalogus lectionum collegii dilingani (1564)	556
318. Catalogus lectionum collegii dilingani (1565)	559
319. Catalogus lectionum collegii mediolanensis (1565)	564
320. Catalogus lectionum collegii oenipontani (1565)	565
321. Catalogus lectionum collegii olomucensis (1566)	566
322. Catalogus lectionum collegii herbipolensis (1567)	567
323. Catalogus lectionum collegii ingolstadiensis (1568)	572
324. Catalogus lectionum collegii vlnensis (1570)	574

Catalogi lectionum Lusitaniae

325. Catalogus lectionum collegii bracarensis (30 apr. 1564).....	579
326. Catalogi lectionum collegii conimbricensis (1 maii 1562 - 1 sept. 1562 - ian. 1563 - maio 1563 - sept. 1563 - 1 maii 1564 - aug. 1564 - sept. 1564 - 31 dec. 1565).....	580
327. Catalogi lectionum collegii eborensis (30 apr. 1561 - 1 maii 1562 - 1 ian. 1563 - 1 maii 1563 - 1 sept. 1563 - 1 ian. 1564 - 1565)	588

INDEX GENERALIS

XXI

	PAG.
328. Catalogi lectionum collegii olisiponensis (31 dec. 1561 - 31 dec. 1562 - 30 apr. 1563 - 31 aug. 1563 - 1 maii 1564 - 31 dec. 1564)	594

APPENDIX

P. Ioannes RETHIUS S. I. - Fasti et Ephemerides gymnasii novi Trium Coronarum Societatis Iesu Coloniae (1557-1558)....	599
--	-----

ILLUSTRATIO

Imago catalogi lectionum collegii vilnensis (1570)	577
INDEX PERSONARUM, RERUM, LOCORUM	611

INDEX OPERUM IMPRESSORUM

- AICARDO, José Manuel, S. I. — *Comentario a las Constituciones de la Compañía de Jesús* I-VI. Madrid 1919-1932.
- AQUINO, Antonio, S. I. — *A formação do direito universitário da Companhia de Jesus*. Rio de Janeiro 1959.
- ASTRAIN, Antonio, S. I. — *Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España* I-VII. Madrid 1902-1925.
- BEGUIRIZTÁIN, Justo. — *El apostolado eucarístico de San Ignacio de Loyola*. Buenos Aires 1945.
- BIAUDET, Henry. — *Les nunciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*. Helsinki 1910.
- BRAND, Friedrich Josef. — *Die Katechismen des Emundus Augerius S. I. in historischer, dogmatisch-moralischer und katechetischer Bearbeitung*. Freiburg im Br. 1917.
- BRAUNSBERGER, Otto, S. I. — *Beati Petri Canisii Societatis Iesu epistolae et acta* I-VIII Friburgi Br. 1896-1923 [BRAUNSBERGER].
- BRODRICK, James, S. I. — *Saint Peter Canisius S. I. 1521-1597*. London 1935.
- CEBALLOS, Alfonso Rodriguez Gutiérrez, S. I. — *Bartolomé de Bustamante y los orígenes de la arquitectura jesuítica en España*. Roma 1967. (= Bibl. Instit. Hist. S. I. v. 27).
- CODINA MIR, Gabriel, S. I. — *Aux sources de la pédagogie des Jésuites. Le « Modus Parisiensis »*. Roma 1968 (= Bibl. Inst. Hist. S. I. v. 28).
- Conciliarum oecumenicorum decreta*. Friburgi Br. 1962.
- Concilium tridentinum — Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatum nova collectio*. (ed. Soc. Goerresiana). Friburgi Br. 1901 sqq.
- CORREIA-AFONSO, John, S. I. — *Jesuit Letters and Indian History 1542-1773*. Bombay 1969.
- CRISPOLTI, C. — *Perugia augusta*. Perugia 1648.
- CULLEY, Thomas D., S. I. — McNASPY, C. J. — *Music and the Early Jesuits (1540-1565)*. AHSI 40 (1971) 213-45.
- DELATTRE, Pierre, S. I. — *Les établissements des Jésuites en France depuis quatre siècles* I-V. Enghien-Wetteren 1949-1957.
- Der kleine Pauly Lexikon* v. ZIEGLER.
- DUHR, Bernhard, S. I. — *Die ältesten Studienpläne des Jesuitengymnasiums in Köln*. In : *Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte* 8 (1898).
- *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im XVI. Jahrhundert* I. Freiburg im Br. 1907.

- Epp. Borgia* = *Sanctus Franciscus Borgia quartus Gandiae dux et Societatis Iesu praepositus generalis tertius* I-V. Matriti 1894-1911. (= MHSI).
- Epp. Broëti ... Rodericii* = *Epistolae PP. Paschasii Broëti, Claudii Jaji, Ioannis Codurii et Simonis Rodericii S. I.* Matriti 1903 (= MHSI).
- Epp. Fabri* = *Beati Petri Fabri, primi sacerdotis e S. I. epistolae, Memoriale et Processus*. Matriti 1914 (= MHSI).
- Epp. Latnez* = *Epistolae et acta Patris Iacobi Lainii secundi praepositi generalis Societatis Iesu* I-VIII 1535-1565. Matriti 1912-1917 (= MHSI).
- Epp. Nadal* = *Epistolae P. Hieronymi Nadal Societatis Iesu, ab anno 1546 ad 1577* I-IV. Matriti 1898-1905 (= MHSI).
- Epp. Salm.* = *Epistolae P. Alphonsi Salmeronis Societatis Iesu* I-II. Matriti 1906-1907. (= MHSI).
- ERMINI, Giuseppe. — *Storia della Università di Perugia*. Bologna 1947.
- FARRELL, Allan, S. I. — *The Jesuit Code of Liberal Education. Development and Scope of the Ratio Studiorum*. Milwaukee 1938.
- FERNÁNDEZ ZAPICO, Dionisio, S. I. — *La province d'Aquitaine de la Compagnie de Jésus d'après son plus ancien catalogue (1566)*. AHSI 5 (1936) 268-92.
- FOUQUERAY, Henri, S. I. — *Histoire de la Compagnie de Jésus en France* I-V. Paris 1910-1925.
- GARCÍA VILLOSLADA, Ricardo, S. I. — *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesù (1773)*. Roma 1954.
- GARMENDIA DE OTAOLA, A. — *El Seminario de letras humanas*. In : *Razón y fe* 117 (1939) 46-56.
- GAUDEAU, Bernardus, S. I. — *De Petri Ioannis Perpiniani vita et operibus*. Parisiis 1891.
- GILMONT, Jean-François, S. I. — *Les écrits spirituels des premiers Jésuites. Inventaire commenté*. Roma 1961 (= Subsidia ad historiam S. I. v. 3).
- GROLIG, Moriz. — *Die Buchdruckerei des Jesuitenkollegiums in Wien (1559-1565)*. In : *Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen* 13 (1909) 105-20.
- GROTEFEND, H. — *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* II-2. Hannover-Leipzig 1898.
- GULIK, Guilelmus van-EUBEL, Conradus. — *Hierarchia catholica medii aevi* III. Saec. XVI. Monasterii 1910.
- HANSEN, Joseph. — *Rheinische Akten zur Geschichte des Jesuitenordens (1542-1582)*. Bonn 1896.
- Humilitas - Miscellanea storica dei Seminari Milanensi*. Milano 1928-1938.
- Institutum Societatis Iesu* I-III. Florentiae 1892-93.
- IPARRAGUIRRE, Ignacio, S. I. — *La oración en la Compañía naciente*. AHSI 25 (1956) 455-87.
- KELLER, G. J. — *Die Gründung des Gymnasiums zu Würzburg durch den Fürstbischof Friedrich von Wirsberg*. Würzburg 1850.
- KOT, St. — *Un gesuita boemo, patrocinatore delle lingue nazionali slave, e la sua attività in Polonia e Lituania (1563-1572)*. In : *Ricerche slavistiche* 3 (Roma 1954) 139-61.

- KROESS, Alois, S. I. — *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I*. Wien 1910.
- KUCKHOFF, Josef. — *Die Geschichte des Gymnasium Tricoronatum*. Köln 1931.
- LEITE, Serafin, S. I. — *Estatutos da Universidade de Coimbra (1559)*. Coimbra 1963 (= *Acta Universitatis Conimbrigensis*).
- *O B. Inácio de Azevedo rector do colégio de Coimbra*. In: *Broteria* 84 (1967) 522-31.
- LETURIA, Petrus, S. I. — *La hora matutina de meditación en la Compañía naeiente*. In: *Estudios Ignacianos II* (Romae 1957) 189-268 (= *Bibl. Instit. Hist. S. I.* v. 10).
- LETURIA, Pedro de, S. I.-ALDAMA, Antonio M. de S. I. — *La «Signatura» Motu Proprio de Paulo IV que elevó a universidad el Colegio Romano*. *Est. Ign.* II 401-25.
- Litt. Quadr. = *Litterae quadrimestres ex universis, praeter Indiam et Brasiliam, locis in quibus aliqui de Societate versabantur Romam missae I-VII*. *Matriti-Romae* 1894-1932 (= MHSI).
- LUKÁCS, Ladislaus, S. I. — *De graduum diversitate inter sacerdotes in Societate Iesu*. *AHSI* 37 (1968) 237-316.
- *De origine collegiorum externorum deque controversiis circa eorum paupertatem obortis (1539-1608)*. *AHSI* 29 (1960) 189-245; 30 (1961) 3-89.
- MARTINI, Angelo. — *Manuale di metrologia ossia misure, pesi e monete*. Torino 1883.
- MI Const. = *Monumenta Ignatiana. Series tertia. Constitutiones et Regulae Societatis Iesu*. Vol. I: *Monumenta Constitutionum praevia*. Romae 1934. Vol. III: *Constitutiones Societatis Iesu. Textus latinus*. Romae 1938.
- MI Epp. = *Monumenta Ignatiana. Series prima: Sancti Ignatii de Loyola epistolae et instructiones I-XII*. *Matriti* 1903-1911 (= MHSI).
- MI Ex. = *Sancti Ignatii de Loyola exercitia spiritualia*. Romae 1969 (= MHSI).
- MI Reg. = *Monumenta Ignatiana. Series tertia. Vol. IV: Regulae Societatis Iesu 1540-1556*. Romae 1948 (= MHSI).
- Mon. Ant. Flor. = *Monumenta antiquae Floridae 1566-1572*. Romae 1946 (= MHSI).
- Mon. Ant. Hung. = *Monumenta Antiquae Hungariae I (1550-1579)*. Romae 1969 (= MHSI).
- Mon. Bras. = *Monumenta Brasiliae I-V*. Romae 1956-1968 (= MHSI).
- MP (1901) = *Monumenta Paedagogica Societatis Iesu quae primam Rationem studiorum anno 1588 editam praecessere*. *Matriti* 1901 (= MHSI).
- MP = *Monumenta Paedagogica Societatis Iesu I (1540-1556)*. Romae 1965; II (1557-1572). Romae 1974.
- O'DONOHUE, James, A. — *Tridentine Seminary Legislation. Its Sources and Its Formation*. Louvain 1957 (= *Bibl. Ephem. Theol. Lovan.* v. 9).
- OLMEDO, Félix, G., S. I. — *Juan Bonifacio (1538-1606) y la cultura literaria del siglo de oro*. Santander 1938.
- PACHTLER, Georg Michael, S. I. — *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Iesu per Germaniam olim vigentes I-IV*. Berlin 1887-1894 (= *Monumenta Germaniae Paedagogica* vv. 2 5 9 16).
- PELLICCIA, Giuseppe. — *La preparazione ed ammissione dei chierici ai santi ordini nella Roma del secolo XVI*. Roma 1946.

- PHILIPPART, Guy, S. I. — *Visiteurs, commissaires et inspecteurs dans la Compagnie de Jésus de 1540 à 1615*. I. AHSI (1968) 3-128.
- Pol. Compl. = *Polanci Complementa. Epistolae et commentaria P. Ioannis Alphonsi de Polanco e Societate Iesu, addenda caeteris eiusdem scriptis dispersis in his monumentis. Quibus accedunt nonnulla coaeva aliorum auctorum illis coniunctissima* I-II. Matriti 1916-1917 (= MHSI).
- Pol. Chron. — *Vita Ignatii Loiolae et rerum S. I. historia. Auctore Ioanne Alphonso de Polanco eiusdem Societatis sacerdote* I-VI. Matriti 1894-1898 (= MHSI).
- POLGÁR, Ladislaus, S. I. — *Bibliographie der älteren, offiziellen Ausgabe des Instituts der Gesellschaft Jesu*. AHSI 33 (1964) 90-101.
- PONCELET, Alfred, S. I. — *Nécrologe des Jésuites de la province Flandro-Belge*. Wetteren 1931.
- *Nécrologe des Jésuites de la province Gallo-Belge*. Louvain 1908.
- RABENECK, Ioannes, S. I. — *De vita et scriptis Ludovici Molina*. AHSI 19 (1950) 75-145.
- RAHNER, Hugo, S. I. — *Ignatius und sein Germanikum*. In: *Korrespondenzblatt für die Alumnus des Collegium Germanicum-Hungaricum* (1956) 11-16.
- Répertoire des ouvrages pédagogiques du XVI^e siècle*. Paris 1886 [Ouvrages pédag.].
- REUSCH, F. Heinrich. — *Der Index der verbotenen Bücher* I. Bonn 1883.
- RIMOLDI, Antonio. — *I documenti della sezione XI dell'Archivio della Curia Arcivescovile di Milano riguardanti le regole di S. Carlo per i Seminari Milanesi dal 1564 al 1599*. Venegono 1967.
- ROCHEMONTEIX, Camille de-. — *Un collège de Jésuites aux XVII^e et XVIII^e siècles*.
- RODRIGUES, A. v. CEBALLOS.
- RODRIGUES, Francisco, S. I. — *A Companhia de Jesus em Portugal e nas missões*. Porto 1935.
- *História da Companhia de Jesus na Assistência de Portugal I-IV*. Porto 1931-1950.
- ROSTOWSKI, Stanislaus, S. I. — *Lithuanicarum Societatis Iesu historiarum libri decem*. Parisiis-Bruxellis 1877.
- SACCHINUS, Franciscus, S. I. — *Historiae Societatis Iesu pars secunda sive Lainius*. Antverpiae 1620.
- SCADUTO, Mario, S. I. — *Catalogo dei gesuiti d'Italia 1540-1565*. Roma 1568 (= *Subsidia ad historiam S. I. v. 7*).
- *I Primordi del collegio gesuitico di Tivoli (sec. XVI) con documenti sulla sua storia posteriore (sec. XVI-XVIII)*. In: *Atti e memorie della Società Tiburtina di Storia e d'Arte* 43 (1970) 85-221.
- *Lainez e l'Indice del 1559*. AHSI 24 (1955) 3-32.
- *La strada e i primi gesuiti*. AHSI 40 (1971) 323-90.
- *L'epoca di Giacomo Lainez. Il governo (1556-1565)*. Roma 1964 (= *Storia della Compagnia di Gesù in Italia v. III*).
- SCHNEIDER, Burkhardt, S. I. — *Einer aus der ersten Germanikergeneration: Paul Hoffaeus (1530-1608)*. In: *Korrespondenzblatt für die Alumnus des Collegium Germanicum et Hungaricum*. Rom 1956 77-89.

- SCHRÖTELER, Joseph, S. I. — *Die Erziehung in den Jesuiteninternaten des 16. Jahrhunderts*. Freiburg im Br. 1940.
- SOCHER, Antonius, S. I. — *Historia Provinciae Austriae Societatis Iesu* I. Viennae 1740.
- SOMMERVOGEL, Carlos, S. I. — *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus* I-X. Paris 1890-1909.
- SPECHT, Thomas. — *Geschichte der ehemaligen Universität Dillingen (1549-1804)*. Freiburg im Br. 1902.
- SPRINGHETTI, Aemilius, S. I. — *Storia e fortuna della grammatica di Emmanuele Alvares S. I.* In: *Humanitas* 13-14 (Coimbra 1962).
- STEINHERZ, S. — *Die Nuntien Hosius und Delfino 1560-61*. Wien 1897 (= Nuntiaturberichte aus Deutschland 1560-1572. Abt. II B. I).
- STEINHUBER, Andreas, S. I. — *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom* I-II. Freiburg im Br. 1906^a.
- STIER, J.-SCHEID, H.-FELL, G. — *Der Jesuiten Perpiñá, Bonifacius und Possevin. Ausgewählte pädagogische Schriften*. Freiburg im Breisgau 1901 (= Bibliothek der katholischen Pädagogik XI).
- Synopsis historiae Societatis Iesu*. Lovanii 1950.
- THEINER, Johann. — *Die Entwicklung der Moraltheologie zur eigenständiger Disziplin*. Regensburg 1970.
- THUROT, Charles. — *De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris*. Paris-Besançon 1850.
- VILLARET, Emile, S. I. — *Les congrégations Mariales I - Des origines à la suppression de la Compagnie de Jésus (1550-1773)*. Paris 1947.
- VILLOSLADA V. GARCÍA.
- WICKI, Joseph, S. I. — *Le Père Jean Leunis S. I. (1532-1584) fondateur des Congrégations mariales*. Rome 1951.
- *Zum Humanismus in Portugiesisch-Indien des 16. Jahrhunderts*. In: *Studi sulla Chiesa antica e sull'umanesimo* (Roma 1954) 193-246 (= *Analecta Gregoriana* 70).
- WOJTYSKA, H. D., C. P. — *Cardinal Hosius Legat to the Concil of Trent*. Rome 1967.
- ZIEGLER, K.-SONTHEIMER, W. — *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* I-IV. Stuttgart 1964-1972.

NOTAE COMPENDIARIAE

<i>a.</i> = annus, anni etc.	<i>n.</i> = numerus
<i>a. corr.</i> = ante correctionem	<i>om.</i> = omisit, omisum, omittitur etc.
<i>add.</i> = addit, addidit, additum etc.	<i>p.</i> = pagina, pars
<i>adnot.</i> = adnotatio	<i>P., PP.</i> = Pater, Patres etc.
AHSI = Archivum Historicum Societatis Iesu	<i>p. corr.</i> = post correctionem
<i>c., cc.</i> = caput, capita etc.	<i>prius</i> = ante correctionem
<i>cf.</i> = confer, conferatur etc.	<i>R.</i> = Reverendus
<i>cod.</i> = codex	<i>r</i> = recto
<i>corr. ex.</i> = correctum ex	<i>rep.</i> = repetit, repetitur etc.
<i>del.</i> = delevit, deletum etc.	<i>rest.</i> = restituit, restitutum etc.
<i>ed.</i> = edidit, editor etc.	<i>S.</i> = Sanctus
<i>ex comm.</i> = ex commissione	<i>sequ.</i> = sequitur
<i>f., ff.</i> = folium, folia etc.	<i>S. I.</i> = Societas Iesu
<i>fasc.</i> = fasciculus	<i>sup.</i> = supra
<i>ib.</i> = ibidem	<i>sq., sqq.</i> = sequens, sequentes
<i>id.</i> = idem	<i>t1, t2</i> = textus primus, secundus etc.
<i>i. e.</i> = id est	<i>v.</i> = vide
<i>in marg.</i> = in margine	<i>v</i> = verso
<i>lect. dub.</i> = lectio dubia	<i>vol.</i> = volumen
<i>m1, m2</i> = manus prima, secunda etc.	[] = claudunt ea quae nos ipsi introduximus in textu
<i>ms., mss.</i> = manuscriptum, manuscripta etc.] = lectio varians.

INTRODUCTIO GENERALIS*

CAPUT V

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

I — CODICES SERVATI IN ARCHIVO ROMANO S. I. (ARSI)

1. — *Austr. 226 (Austria. Foundationes collegiorum III)*; v. MP I.
— Ex quo desumptum: mon. 207.
2. — *Congr. 1/a (Acta congregationum generalium authentica I-VIII)*;
descriptum in MI Const. II p. CCLXI. — Ex quo desumpta: mon.
138 139 140.
3. — *Congr. 8 (Acta et decreta congr. gen. I-VI)*; 160 × 130 mm.;
344 ff.; comp.
4. — *Congr. 41 (Acta congr. prov. 1565-1579)*; 308 × 228 mm.;
330 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 141-49.
5. — *Epp. NN 36 (Variarum provinciarum — 10 aug. 1562 - 30 aug.
1563)*; regesta epistolarum Patris Generalis Tridento; 322 × 212
mm.; 1-79 et 90-303 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 221 227.
6. — *Epp. NN 37 (Variarum provinciarum — 6 maii - 7 dec. 1563)*;
regesta epistolarum Patris Generalis Tridento; 322 × 208 mm.;
1-279 et 290-396 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 220.
7. — *Epp. NN 51 (Germania, Gallia — 1556-1559)*; regesta episto-
larum Patris Generalis; 298 × 225 mm.; 1-149 et 160-258 ff.;
comp.
8. — *Epp. NN 55 (Polancus ex commissione II — 1556-1563)*; 335 ×
235 mm.; 275 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 217 219.
9. — *Epp. NN 56 (Polancus ex commissione III — 1563-1572)*; 332 ×
235 mm.; 554 ff.; comp.
10. — *Epp. NN 61 (Epistolae P. Salmeronis)*; 335 × 242 mm.;
480 ff.; comp.

* Capita I IV Introductionis generalis videsis in *Mon. Paed.* II.

11. — *Epp. NN 63 (Epistolae P. Polanci - 1542-1576)*; v. MP I.
12. — *Epp. NN 115 (Epistolae communes - 1565-1657)*; 295 × 225 mm.; 896 pp.; comp.
13. — *Franc. 30 (Francia - Historia : 1540-1604 I)*; 353 × 244 mm.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 215.
14. — *Franc. 36-37 (Francia - Fundat. Paris)*; 340 × 243 mm.; 277 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 261.
15. — *Gall. 53 (Epistolae Galliae quadrimestres et annuae - 1560-1583)*; 335 × 250 mm.; 242 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 195.
16. — *Gall. 56 (Foundationes saec. XVI)*; 315 × 250 mm.; 289 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 180.
17. — *Gall. 58 I (Galliae visitationes - 1564-1590)*; 340 × 230 mm.; 465 ff.; comp. — Ex quo desumpta: 182-86.
18. — *Gall. 80 (Epistolae Galliae - 1562-1564)*; 355 × 248 mm.; 290 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 195.
19. — *Gall. 81 (Epistolae Galliae - 1565-1568)*; 365 × 252 mm.; 291 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 264 286.
20. — *Gall. 82 (Epistolae Galliae - 1569)*; 360 × 250 mm.; 201 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 181 271 272 275.
21. — *Gall. 83 (Epistolae Galliae - 1570-1571)*; 362 × 250 mm.; 290 ff.; comp.
22. — *Gall. 84 (Epistolae Galliae - 1572)*; 360 × 245 mm.; 356 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 302.
23. — *Germ. 104 (Germania, Gallia, Polonia - 1 apr. 1559-17 maii 1561)*; regesta epistolarum P. Gen.; 295 × 215 mm.; 1-39 ff., 40-288 pp. 289-335 ff.; comp.
24. — *Germ. 107 (Epistolae Germaniae, Galliae - 1567-1569)*; regesta epist. praep. gen.; 285 × 205 mm.; 291 ff.; comp.
25. — *Germ. 108 (Germania, Gallia, Polonia - 14 aug. 1569-26 iul. 1573)*; regesta epist. praep. gen.; 290 × 205 mm.; 258 ff.; comp.
26. — *Germ. 120 (Epistolae Patris L. Maggio - 1563-1570)*; 215 × 150 mm.; 85 et 89 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 283.
27. — *Germ. 131 (Assistentiae Germaniae Catalogi - 1548-1576)*; v. MP I. — Ex quo desumptum: 320.
28. — *Germ. 133 I (Epistolae Germaniae I - 1571 I-VI)*; 350 × 240 mm.; 245 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 289 292.
29. — *Germ. 133 II (Epistolae Germaniae I - 1571 VII-XII)*; 350 × 242 mm.; 246-510 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 293.
30. — *Germ. 134 II (Epistolae Germaniae II - 1572 VII-XII)*; 350 × 242 mm.; 280-582 ff.; comp.

31. — *Germ. 142 (Epistolae Germaniae – 1556-1561)*; 335 × 227 mm.; 311 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 210 311.
32. — *Germ. 147 (Epistolae Germaniae 1566)*; 345 × 240 mm.; 311 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 321.
33. — *Germ. 148 (Epistolae Germaniae 1567)*; 335 × 230 mm.; 336 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 254 259.
34. — *Germ. 149 (Epistolae Germaniae 1568)*; 338 × 235 mm.; 255 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 266.
35. — *Germ. 150 (Epistolae Germaniae 1569)*; 335 × 225 mm.; 354 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 274 app.
36. — *Germ. 151 (Epistolae Germaniae 1570)*; 338 × 233 mm.; 408 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 278.
37. — *Germ. 183 (Epistolae Beati Petri Canisii II – 1566-1594)*; v. BRAUNSBERGER V p. LXXI-LXXII.
38. — *Germ. 185 (Epistolae Germaniae 1557-1558)*; 335 × 230 mm.; 294 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 307.
39. — *Germ. 187 (Epistolae Germaniae 1559)*; v. MP I.
40. — *Hisp. 66 (Hispania - Epistolae Generalium 1559-1564)*; 295 × 230 mm.; 281 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 203 204 205 232.
41. — *Hisp. 67 (Epist. Gen. 1564-1566)*; 285-220 mm.; 288 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 235 239.
42. — *Hisp. 68 (Epistolae Hispaniae 1567-1569)*; regesta epist. P. Gen.; 298 × 220 mm.; 279 ff.; comp.
43. — *Hisp. 96 (Epistolae Hispaniae 1556-1559)*; 330 × 220 mm.; 508 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 200 202.
44. — *Hisp. 97 (Epistolae Hispaniae 1560)*; 333 × 223 mm.; 470 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 208.
45. — *Hisp. 99 (Epistolae Hispaniae 1562)*; 328 × 238 mm.; 460 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 214 216.
46. — *Hisp. 100 (Epistolae Hispaniae 1563)*; 330 × 235 mm.; 458 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 223.
47. — *Hisp. 101 (Epistolae Hispaniae 1564)*; 325 × 225 mm.; 369 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 229 236.
48. — *Hisp. 102 (Epistolae Hispaniae 1564-1565)*; 328 × 230 mm.; 325 ff.; comp. – Ex quo desumpta: 242 243.
49. — *Hisp. 103 (Epistolae Hispaniae 1566 I)*; 330 × 235 mm.; 387 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 245 246 247 249.
50. — *Hisp. 106 (Epistolae Hispaniae 1567)*; 325 × 235 mm.; 317 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 265.

51. — *Hisp. 107 (Epistolae Hispaniae 1567 III)*; 325 × 230 mm.; 276 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 258.
52. — *Hisp. 108 (Epistolae Hispaniae 1568)*; 333 × 235 mm.; 360 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 263.
53. — *Hisp. 109 (Epistolae Hispaniae 1568-1569)*; 343 × 231 mm.; 331 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 268 269.
54. — *Hisp. 111 (Epistolae Hispaniae 1569 II)*; 330 × 230 mm.; 332 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 273.
55. — *Hisp. 112 (Epistolae Hispaniae 1569 III)*; 340 × 232 mm.; 282 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 277.
56. — *Hisp. 113 (Epistolae Hispaniae 1570 I)*; 340 × 227 mm.; 320 ff.; comp.
57. — *Hisp. 114 (Epistolae Hispaniae 1570 II)*; 332 × 230 mm.; 330 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 281.
58. — *Hisp. 116 (Epistolae Hispaniae 1571-1572)*; 323 × 235 mm.; 393 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 294.
59. — *Hisp. 117 (Epistolae Hispaniae 1572)*; 320 × 227 mm.; 387 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 297-303.
60. — *Instit. 117 I-II (Ordinationes et instructiones generalium 1565-1647)*; 285 × 210 mm.; 1-285 286-588 ff.; comp.
61. — *Instit. 117/a (Decreta et instructiones 1540-1573)*; 300 × 220 mm.; 312 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 295.
62. — *Instit. 187 (Instructiones 1546-1582)*; 335 × 238 mm.; 365 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 165 177 178 222 281 app.
63. — *Instit. 206 (H. Natalis instructiones et regulae in Lusitania)*; 222 × 175 mm.; 254 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 152 153.
64. — *Instit. 208 (H. Natalis instructiones et monita pro collegiis Hispaniae et Lusitaniae 1561-1562)*; 230 × 170 mm.; 496 ff.; cf. *Epp. Nad. IV 59-92 et MI Reg. p. 45*-46**. — Ex quo desumpta; 150 151 154.
65. — *Instit. 209 (H. Natalis instructiones et monita pro collegiis Germaniae, Poloniae, Belgii et Galliae)*; 230 × 165 mm.; 319 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 156-164 166-176.
66. — *Ital. 61 (Italia - Epistolae Generalium 1557-1559)*; 288 × 255 mm.; 499 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 199 201.
67. — *Ital. 62 (Italia - Epistolae Generalium 1559-1560)*; v. MP I.
68. — *Ital. 65 (Italia - Epistolae Generalium 1564-1565)*; 285 × 218 mm.; 384 ff.; comp. — Ex quo desumptum; mon. 238.
69. — *Ital. 66 (Italia - Epistolae Generalium 1565-1567)*; 395 × 225 mm.; 370 ff.; comp. — Ex quo desumpta; mon. 248 253.

70. — *Ital. 68 (Epistolae Italiae 1569-1571)*; regesta epist. P. Gen.; 290 × 220 mm.; 289 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 280 288 291.
71. — *Ital. 69 (Italia: Epistolae generalium 1571-1573)*; 295 × 225 mm.; 185 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 304.
72. — *Ital. 106 II (Epistolae generalium 1556-1557)*; 293 × 233 mm.; 253-484 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 191.
73. — *Ital. 107 (Epistolae Italiae 1555-1557)*; 330 × 228 mm.; 406 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 188 189.
74. — *Ital. 108 (Epistolae Italiae 1557)*; 330 × 230 mm.; 344 ff.; comp.
75. — *Ital. 111 (Epistolae Italiae 1558 I)*; 330 × 225 mm.; 383 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 194 197.
76. — *Ital. 113 (Epistolae Italiae 1558 III)*; 330 × 230 mm.; 338 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 198.
77. — *Ital. 117 (Epistolae Italiae 1561 I)*; 332 × 228 mm.; 366 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 212.
78. — *Ital. 122 (Epistolae Italiae 1562-1563)*; 330 × 230 mm.; 489 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 218.
79. — *Ital. 123 (Epistolae Italiae 1563)*; 332 × 228 mm.; 422 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 224.
80. — *Ital. 126 (Epistolae Italiae 1565 I)*; 332 × 230 mm.; 349 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 241.
81. — *Ital. 132 (Epistolae Italiae 1567 I)*; 330 × 228 mm.; 400 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 252.
82. — *Ital. 134 (Epistolae Italiae 1567 III)*; 333 × 228 mm.; 417 ff.; comp. — Ex quo desumpta: mon. 255 257 260.
83. — *Ital. 135 (Epistolae Italiae 1568 I)*; 332 × 226 mm.; 1-279 380-409 510-13 ff.; comp.
84. — *Ital. 137 (Epistolae Italiae 1569)*; 332 × 228 mm.; 380 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 276.
85. — *Ital. 138 (Epistolae Italiae 1570 I)*; 332 × 228 mm.; 231 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 279.
86. — *Ital. 139 (Epistolae Italiae 1570 II)*; 332 × 223 mm.; 286 ff.; comp. — Ex quo desumptum: mon. 282.
87. — *Ital. 140 (Epistolae Italiae 1570 III)*; 328 × 227 mm.; 256 ff.; comp.
88. — *Lith. 38 I (Lithuania - Historia 1589-1649)*; 332 × 226 mm.; 463 ff.; comp.
89. — *Lus. 43 I (Catalogi Lusitaniae 1540-1566)*; v. MP I.

90. — *Lus. 51 (Lusitania – Quadrimestres 1557-1562)*; 325 × 225 mm.; 266 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 190 230.
91. — *Lus. 60 (Epistolae Lusitaniae 1556-1560)*; v. MP I.
92. — *Lus. 61 (Epistolae Lusitaniae 1561-1565)*; 318 × 234 mm.; 303 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 213 226 234 237 326.
93. — *Lus. 62 (Epistolae Lusitaniae 1566-1568)*; 322 × 224 mm.; 287 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 250 262.
94. — *Lus. 63 (Epistolae Lusitaniae 1569)*; 324 × 230 mm.; 258 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 267 270.
95. — *Lus. 64 (Epistolae Lusitaniae 1570-1572)*; 324 × 228 mm.; 340 ff.; comp. – Ex quo desumpta: mon. 285 287 290 296.
96. — *Med. 75 (Annuae 1557-1585)*; 335 × 233 mm.; 131 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 231.
97. — *Rom. 1 (Epistolae generalium ad provinciam romanam 1547-1600)*; 298 × 218 mm.; 308 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 209.
98. — *Rom. 78/b (Catalogi antiquissimi Italiae 1546-1577)*; v. MP I. – Ex quo desumpta: mon. 309 314.
99. — *Rom. 126/a (Romana – Quadrimestres – Annuae 1557-1568)*; 313 × 227 mm.; 295 ff.; comp. – Ex quo desumptum: mon. 228.
100. — *Rom. 127 I (Romana – Historia 1547-1593)*; 300 × 225 mm.; 261 ff.; comp. – Ex quo desumptum: 251.
101. — *Rom. 157 I (Historia Collegii Germanici I 1552-1625)*; v. MP I. – Ex quo desumpta: mon. 38-41 43-45 47 49-50 56 101-17 120-29 187.
102. — *Sic. 59 (Neapolitana-Sicula: Catalogi 1553-1571)*; v. MP I. – Ex quo desumpta: mon. 308 310 316.
103. — *Tolet. 12/a (Toletana: Catalogi 1550-1587)*; v. MP I.
104. — *Fondo Gesuit. 656/A I (Censura opinionum 1565-1627)*; 322 × 242 mm.; 204 ff.; comp.
105. — *F. Ges. 1408 (Collegia 45), fasc. 19 (Evora)*. – Ex eo desumptum: mon. 155.
106. — *F. Ges. 1651 (Collegia 262), fasc. 7 (Vienna)*. – Ex eo desumptum: mon. 274.
107. — *F. Ges., Mss. 77 I-IV (Responsa ad interrogationes Patris Nadal)*; v. MAH I 35*.

II. — CODICES AD ARCHIVUM ROMANUM S. I. NON PERTINENTES

GALLIA

PARAY-LE-MONIAL, Arch. prov. Galliae Mediterraneae, Coll. Prat, *Cod.* 38-67. — Ex eo desumptum: mon. 284.

PARISIIS, Bibl. Nat., Fonds lat., *Ms.* 10.989 (*Memorialia visitatorum provinciae Franciae S. I. saeculo XVI*); 260 × 190 mm.; 258 ff.; — Cf. *Epp. Nad.* I p. LVII-LVIII. — Ex eo desumptum: mon. 179.

GERMANIA

COLONIAE (Köln), Stadtarchiv, *Univ.* 979 (*prius* U. IX 604): *Fasti et Ephemerides Gymnasii novi Trium Coronarum manu potissimum P. Rethii primi Regentis* — (1557-1561); 295 × 200 mm.; 203 ff. — Cf. HANSEN, *Rheinische Akten*, p. xxix-xxx et KUCKHOFF, *Tri-coronatum* p. xv. — Ex eo desumpta: mon. 305 312 313 et appendix.

MONACHII (München), Arch. prov. Germ. Sup. S. I.

1. — *Mscr. A 1* (*prius* V A): *Ratio studiorum in antiqua Societate*; 355 × 235 mm.; cf. PACTLER I p. xxix-xxx. — Ex eo desumptum: mon. 323.

2. — *Mscr. E 10* (*prius* XIII B 1): *Encyclicae generalium* ...; 260 × 210 mm.; 920 ff. — Cf. PACTLER I p. xxxiv. — Ex eo desumptum: mon. 166.

3. — *Mscr. II 38* (*prius* XIII M a): *Antiquitates Societatis et Collegii Ingolstadiensis collectae anno 1663*; 320 × 210 mm.; 108 ff. — Cf. PACTLER I p. xxxix. — Ex eo desumptum: mon. 244.

HISPANIA

COMPLUTI (Alcalá de Henares), Arch. prov. Toletanae S. I., *Cod. Varia historia rerum a Societate gestarum intra Europam II*; cf. *Epp. Nad.* I p. LIV. — Ex eo desumpta: mon. 196 233.

HUNGARIA

IN MONTE PANNONIAE (Pannonhalma), Bibl. centralis Archiabbatiae
OSB, Ms. 118 E 5 (L. MAGGIO S. I., Historia Collegii S. I. Vien-
nensis ab anno 1550 usque ad annum 1567; 318 × 214 mm., 166 pp.

ITALIA

ROMAE, Bibl. Naz. Vitt. Emanuele II, Mss. *Gesuitici 1433 (3562)*:
Miscellanea de studiis II - 1557-1600. - Cf. MP II.
*Ib., Mss. Gesuit. 1587 (3716): Estratto o silloge di alcune ordina-
zioni dei padri generali S. I.; 224 × 143 mm.; 273 ff.; comp. -*
Ex eo desumptum: mon. 244.

MONUMENTA

SECTIO TERTIA

ACTA CONGREGATIONUM ET VISITATIONUM

Introductio

Tertia monumentorum sectio exhibet ea congregationum et visitationum acta quae aliqua ratione rem paedagogicam spectant. Iis annis quos voll. II-III complectuntur (1557-1572), duae congregationes generales (1558 et 1565) et totidem congregationes procuratorum (1568 et 1571) celebratae sunt. Congregationes generales ordinarie post obitum praepositi generalis convocantur, extraordinarie etiam ob rationes peculiares. Congregationes procuratorum tertio quoque anno celebrantur ad decernendum, utrum congregatio generalis cogenda sit nec ne (cf. *Const.* P. VIII c. 2 B et c. 3 n. 1; *MI Const.* III 227 et 228). Congregationes provinciales convocantur ante congregationes generales et procuratorum (cf. *Const.* P. VIII c. 3 n. 1; *MI Const.* III 228 et 288).

Munus visitandi provincias competit imprimis ipso Patri Generali (cf. *Const.* P. VIII c. 1 H; *MI Const.* III 223) et praepositis provinciarum (cf. *ib.* litt. I). P. Generalis autem generatim hoc officium per commissarios seu visitatores exercet, qui eam habebunt auctoritatem quam eis P. Generalis communicaverit (cf. *Const.* P. IX c. 3 n. 7; *MI Const.* III 250; et decr. 11 congr. gen. II (1565); *Institutum S. I.* II 196-97). Qui plura desiderat de historia officii commissarii et visitatoris in S. I., videat G. PHILIPPART S. I., *Visiteurs, commissaires et inspecteurs dans la Compagnie de Jésus de 1540 à 1615*; I 1540-1572 — In: *AHSI* 37 (1568) 3-128.

138

DECRETA PRIMAE CONGREGATIONIS GENERALIS DE RE PAEDAGOGICA¹

ANNO 1558

TEXTUS: 1. *Congr. 1/a*, f. 1r-30r, originale. — 2. *Congr. 8*, f. 24r-53v (p. 3-60), exemplum una cum decretis secundae congregationis generalis anno 1568 Romae typis editum. — 3. *Instit. 220*, f. 81r-110v, exemplum Patris Nadal.

EDITIO: *Institutum S. I.* II 151-88.

¹ De historia primae congregationis generalis cf. SCADUTO, *Storia* III l. I: *Il vicariato e la congregazione generale (1556-1558)*, p. 1-120.

Summarium

35. *Constitutio de correctore scholarium retineatur.* — 73. *Collegiorum acceptandorum formula.* — 112. *Protectores collegiorum quales admitti possunt.* — 113. *Aedificia S. i. qualia esse debeant.* — 117. *An aliqua collegiola in domos convertenda.* — 118. *An cathedrae publicae in universitatibus admittendae.* — 119. *Dimissi a Societate quando admittendi ad scholas nostras.* — 123. *De praemiis in scholis dandis.* — 125. *Studiorum intermissiones longiores Eborae concedendae.* — 126. *Convictorum cura Conimbricae retinenda, sed in domo separata.* — 131. *Insignia doctoratus an a nostris portanda.*

ACTA IN PRIMA CONGREGATIONE GENERALI SOCIETATIS NOSTRAE POST ELECTIONEM PRAEPOSITI [12r]

... Tit. 2 decr. 21 [35] — Cum non inveniuntur correctores multis in locis, et in aliis sustentari nequeant vel nolint scholastici ab illis corrigi, petitum est, an constitutio 16 cap. IV part. ¹, pertinens ad correctionem externorum scholasticorum, aliqua declaratione relaxari deberet; an potius manere constitutionem, ut iacet, licet dispensetur aliquibi, pro re nata ². — Responsum est, constitutionem, ut iacet, esse retinendam et servandam; sicubi tamen necesse fuerit, dispensare posse
10 praepositum generalem ... [18r] ...

Tit. 4 decr. 2 [73] — Cum experientia nos docuerit quod in nostris collegiis, ubi necessarii sunt duo vel tres sacerdotes, qui vacent ministerio sacramentorum ac verbi divini; et quatuor vel quinque praeceptores, qui iuventutem in litteris et bonis moribus instituunt ³, necesse
15 est etiam alios ibidem versari, qui eosdem iuvare possent, vicemque eorumdem supplere, si in morbum inciderent, ne lectionum series interrumpatur ⁴; atque etiam ut Societas aliquid percipiat emolumenti in alendis aliquot scholasticis qui litteras discant, quandoquidem tam multi occupati sunt in obsequio et auxilio communis boni ⁵; statuimus ne per

¹ Videsis *Const. P. IV c. 16 n. 5*; MP I 311-13.

² Decretum originem sumit ex documento quodam primae congregationi generali exhibito, quod inscribitur: *Proponenda in congregatione generali prima*, cuius textum videas in MP I 266 adn. 22.

³ De huius generis collegiorum externorum natura et fine cf. *Const. P. IV c. 7* (MP I 262-69), et Λυκάς, *De origine collegiorum* ... AHSI 29 (1960) 40-51.

⁴ De necessitate habendi magistrum supernumerarium in quovis collegio cf. MP I 493 522 557 577 585.

⁵ Hic finis partialis iam in informationibus de fundandis collegiis, annis 1550 et 1551 datis, clare enuntiatur; cf. MP I 396 et 417.

decem annos proxime futuros, incipiendo a 1553, admittatur collegium 20
ullum, ubi non possint 12 saltem de Societate sustentari, cum duobus
aliis qui in rebus corporalibus inserviant, ita ut totus numerus ad 14
perveniat.

Quia etiam videmus, quam sit incommodum, quantumque impe-
diatur divinum obsequium, cum domus et ecclesia exercitiis nostro 25
instituto consentaneis apta non habetur; cumque nostri necesse habent
occupationes spirituales relinquere, ut vacent victui et rebus tempo-
ralibus ad studium necessariis quaerendis⁷; similiter statuimus, ne ul-
lum mittatur collegium ad locum aliquem, ubi domus conveniens ad
nostrorum habitationem et ad scholas tenendas, et ecclesia ad spiri- 30
tualia exercitia in proximorum auxilium tractanda non assignetur; sive
proprietaem eius, sive usum liberum relinquunt.

Non item mittatur, si saltem ad unum annum, quae necessaria
sunt ad 14 personarum sustentationem non dabuntur. Elapso enim
anno, si communitati collegium utile non invenietur, poterit nos cer- 35
tiores facere, et inde nostri alio commigrare poterunt. Si contra, provi-
debit illa etiam de rebus necessariis in alterum annum vel etiam plu-
res, aut de perpetuitate [18v] vel fundatione collegii aget, prout melius
ad Dei gloriam et communis boni utilitatem iudicabitur⁸.

Haec ordinatio placuit congregationi generali, ut extra corpus Con- 40
stitutionum velut edictum ad tempus, haberetur⁹... [25v] ...

Tit. 6 decr. 33 [112] — Postea de his quae subdentur, agi coeptum
est. An protectores habere in collegiis tamquam amicos, et non tam-
quam habentes ius aliquod in ipsa collegia, expediret. Probatum est 45
ut haberentur amici qui protectionem susciperent collegiorum; sed no-
mina iuridica, quae iurisdictionem dicant, vitanda esse, ne aliquando
plus satis sibi sumant huiusmodi homines¹⁰. [26r]

24 quam *del. t1* est, *sup.* sit || 36-7 providebit *del. t1* ut

⁷ De domiciliorum Societatis paupertate ad mentem S. Ignatii cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum*... AHSI 30 (1961) 4-8.

⁸ Ad historiam huius decreti quod attinet, cf. *id.*, AHSI 29 (1960) 238-41 : 3. *De collegiorum acceptandorum ratione (1553)*; et SCADUTO, *Storia* III 233-34. Cf. etiam scriptum Patris Polanco de collegiis multiplicandis; MP I 446-49.

⁹ De quibusdam constitutionibus extra librum constitutionum repertis cf. decr. 72 congregationis generalis primae; *Institutum S. I.* II 171.

¹⁰ Ut omnimoda collegiorum gubernatio penes Societatem sit, requiritur iam in formula fundandorum collegiorum anno 1541 confecta (v. MI *Const.* I 53 n. 4); cf. praeterea *Const.* P. IV c. 10 n. 1-3; MI *Const.* III 136-37.

34 [113] — Deinde de ratione aedificiorum fuit propositum, modum esse imponendum aedificiis domorum et collegiorum, quod in nobis
 50 est; ne, praeter caetera incommoda, fiant aliquando palatia nobilium, sed sint ad habitandum et officia nostra exercendum utilia, sana et fortia; in quibus tamen paupertatis memores videamur. Unde nec sumptuosa sint nec curiosa, etc. De ecclesiis tamen nihil dictum est, et hanc rem totam magis considerandam esse videbatur...

55 38 [117] — Propositum fuit a P. Praeposito, an expediret aliqua collegiola in domos converti, ut non teneamus occupatos tot praeceptores, et plures possint conficere sua studia¹¹; et post multa ultro citroque dicta, visum est rem maturius considerandam esse. [26v]

39 [118] — Proposita sunt deinde sequentia: An essent admittendae cathedrae publicae in universitatibus aut alibi a nostris, cum ea
 60 disceptatione suffragiorum et oppositione, quae solet fieri. Et visum est, non esse admittendas. Si tamen sponte offerantur huiusmodi cathedrae ab universitatibus aut rectoribus earum, et gratis praelegatur, nec quisquam se opponat, cum quo sit disceptandum, admitti possent. Consulendus est tamen praepositus generalis, ne ordinaria ea facultas videatur.
 65 tur.

40 [119] — An in scholis nostris, cum universitatis curam suscipiamus, eos admittere debeamus, qui a Societate defecerunt post emissam
 70 vota consueta. Et responsum est, admitti debere, nisi ex admissione grave scandalum sequeretur¹². De quo quidem scandalo iudex erit praepositus provincialis. Et ut rectius tunc huiusmodi homines excludi possent a scholis, impetranda esset facultas a fundatoribus ad eos excludendos, qui sine gravi scandalo teneri non possunt, ut est dictum... [27r]...

75 44 [123] — Petebatur etiam, an essent proponenda et danda munuscula quaedam quae praemia vocant, scholasticis externis, ut ea ratione inflammarentur ad studia litterarum¹³. Placuit proponi et dari,

57 possent 11

¹¹ Anno 1555 in Hispania S. F. Borgia tentavit ut nonnulla parva collegia inchoata in domos professas converteret; at S. Ignatius huic tentamini restitit; cf. *MI Epp.* IX 82-83; et LUKÁCS, *De origine collegiorum*... *AHSI* 29 (1960) 50-51. Cf. etiam *MP II*, mon. 118 lin. 113 ss.

¹² Cf. *Reg. praec.* (1558) § 27; *MP II*, mon. 4.

¹³ Hoc petebatur a provincia Lusitaniae. En verba huius postulati: «Proponenda et dandane munuscula quaedam quae praemia vocant, scholaribus externis ut hac ratione se mutuo provocent et ardentius inflamment ad litterarum studia cum

dummodo nec fratribus nostris darentur, nec externis nostro cum sumptu; et ut servaretur modus honestus et religiosus . . .

46 [125] — An in collegio eborensi, propter aeris intemperiem et salubritatis defectum et aestus graves illius civitatis, concedendae essent nostris praeceptoribus studiorum intermissiones longiores, quam aliis in collegiis concedi soleant ¹⁴. Responsum est, intermissionem quidem placere; sed modum et dierum, quibus vacandum a studiis esset, numerum relinquendum esse praepositi provincialis iudicio. [27v] 80 85

47 [126] — An expediret nostros curam retinere quorundam scholasticorum externorum, qui convictores vel commensales dicuntur, quorum cura nostris a rege Lusitaniae imposita est non exiguo cum onere, cum novum collegium illis traderet. Responsum est, dandam esse operam ut domus quaedam construeretur extra collegium novum conimbricense pro habitatione huiusmodi convictorum, ut a nostrorum scholasticorum habitatione omnino separantur. Interim tamen retinendam esse eorum curam, quam Societas iam suscepit; et hoc quidem ex dispensatione quadam concedi ¹⁵. . . . 90

52 [131] — Quaesierunt etiam, an doctores et magistri de Societate, cum publicis praesident disputationibus aut scholasticos in universitatibus examinant, [28r] ea insignia serica, quibus alii doctores vel magistri utuntur, ferre debeant. Responsum fuit, deferendam esse huiusmodi causam ad praepositum generalem, ut declaret constitutiones universitatum. Quod ad conimbricense collegium attinet, visum fuit, petendam esse facultatem, ut non obligarentur nostri ad huiusmodi in- 95 100

80 prius oboracens f1 || 90-1 Conimbricensae f1 || 95 de] a f1.

nec hoc in constitutionibus habeatur, nec soleat fieri in nostris collegiis *. *Instit.* 186/a, f. 157r. Cf. infra, mon. 196 de praemiorum distributione Conimbricae (1558).

¹⁴ * Quaeritur an in collegio eborensi propter nimios calores illius et aeris insalubritatem sint tribuendae nostris praeceptoribus longiores studiorum intermissiones iis quas videntur statuere nostrae constitutiones *. *Ib.*, f. 157v.

¹⁵ De convictorum cura in collegio conimbricensi assumenda simile responsum dedit S. Ignatius anno 1556; v. MP I 605 n. 46. Cf. etiam ea quae de hoc decreto habentur ap. SCHRÖTELER, *Erziehung* . . . 38-39. — Anno 1558 ex Germania petitum fuit: * An expediat ad convictum recipi studiosos quosdam, et quomodo illi in nostris collegiis vel prope gubernandi sint? *. Ad quod P. Generalis respondebat: * Visum est admittendos esse, sed curandum diligenter ut in separata domo viverent, quemadmodum in Collegio Germanico fit; cuius instituti formula in Germaniam transmittenda videbatur. Si domus non posset omnino separata inveniri, certe in eadem domo separatio fiat, quanta fieri poterit *. *Instit.* 220, f. 269r et 270r. — Constitutiones et regulas Collegii Germanici, anno 1552 conscriptas videsis in MP I 106-29.

signia portanda. Non tamen incommodum videbatur, si nostri in illis actibus publicis, de quibus quaeritur, portarent aliqua insignia, in pileo praesertim, ut sunt fila illa serica, quae ponuntur in medio pilei¹⁶...

139

DECRETA CONGREGATIONIS GENERALIS
SECUNDAE DE RE PAEDAGOGICA

ANNO 1565

TEXTUS : 1. *Congr. 1/a*, f. 30r-59v, originale a P. Polanco, secretario congregationis subscriptum et Societatis sigillo munitum. — 2. *Congr. 8*, f. 54r-105v (p. 61-164), exemplum anno 1568 Romae typis expressum. — 3. *Instit. 220*, f. 147r-67v, exemplum Patris Nadal.

EDITIO : *Institutum S. I.* II 193-215.

Summarium

8. *Collegiorum multiplicitas et insufficiens dotatio vitanda.* — 9. *Seminaria nostrorum in quavis provincia quomodo curanda.* — 18. *Seminaria clericorum quando et qua ratione admittenda.* — 24. *Publica humaniorum litterarum lectio cum stipendio derelicta.* — 27. *In collegiis plures quam ali possint, non teneantur.* — 69. *Breves cursus pro nostris non instituendi.*

DE ACTIS SECUNDAE CONGREGATIONIS GENERALIS¹... [39v]...

11 [8] — Propositum fuit, an multiplicitas collegiorum per aliquod tempus moderanda esset, et an quaedam non satis bene constituta essent dissolvenda, nisi post certum tempus bene fundarentur iuxta
5 constitutiones; et an, manentibus collegiis quibusdam, scholae saltem essent auferendae. Et, cum res per triduum disputata esset, patribus [40r] diligenter suas sententias dicentibus, 12 die iulii sic res constituta est: In primis placuit in posterum moderationem adhiberi; et, plurimis maximique momenti rationibus in medium adductis, rogaverunt
10 R.P. Generalem Praepositum et serio commendaverunt, ut potius ap-

¹⁶ De huiusmodi insigniis cf. *Const. P.* IV c. 17 § 8 M; MP I 323 325.

¹ Videsis introductionem supra, p. 3, et ASTRAIN, *Historia* II 215 ss.

plicaret animum ad roboranda et ad perfectionem adducenda collegia iam admissa, quam ad nova admittenda; et, si quae admittenda existimaret ex iis quae offerrentur, eiusmodi essent, et eis in locis, et cum talibus circumstantiis, ut ad commune bonum Ecclesiae Dei magnum momentum habitura videantur; et, quoad eius fieri possit, ita dotata vel eam rerum vitae necessariorum commoditatem habentia, ut non tantum operarii sustentari possint, sed et is etiam numerus scholasticorum, qui pro seminario sit eidem collegio futurus, ut ex eo operarii prodire possint ad id conservandum. Nec admittatur, licet haec omnia suppetere, si non haberet Societas rectores ac magistros ac demum operarios in vita et doctrina idoneos, ut huic muneri posse satisfacere, auditis assistentium sententiis, iudicaret, et quidem sine aliorum collegiorum detrimento.

Quod attinet ad collegia non bene constituta, vel scholas in eis dissolvendas, visum est maiori parti congregationis, audiendos esse eos qui sentirent vel dubitarent aliquod tale collegium vel scholam dissolvi debere, ut, expensis eorum rationibus, quae in scriptis dari deberent, congregatio de singulis seorsum statueret, quid facto opus esset.³ [40v]

...
13 [9] — Propositum fuit et discussum die decima tertia et decima quarta huius mensis, an deberet fieri saltem unum seminarium Societatis perfectum in qualibet provincia ad formandos professores et alios, qui in Christi vinea idonei operarii futuri essent in humanioribus litteris, philosophia et theologia, ut postea toti provinciae sufficerent.⁴ Fuit autem constitutum, seminaria praedicta curanda esse, ubi et quando commode fieri poterunt in quavis provincia; sed, ubi nostri docendi munus obituri sunt, ut paulatim, non praepropere, huic negotio promovendo darent operam... [43r]...

23 [18] — Propositum fuit, an seminaria episcoporum, de quibus in con-[40v]cilio tridentino est actum⁴, admittenda a Societate nostra

³ De historia huius decreti, de argumentis a P. Benedicto Palnio et a P. Polanco pro et contra adductis, cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum*... AHSI 30 (1961) 10-13. De ratione agendi Patris Láinez in novis collegiis admittendis cf. SCADUTO, *Storia* III 229-33.

⁴ Ad annum usque 1565 praecipue Collegium Romanum munere seminarii universalis totius Societatis fungebatur (cf. MP I 18* 428 459 526 540 et SCADUTO, *Storia* III 345 398); ad quod autem munus implendum, auctis interim magnopere scholasticorum numeris, paulatim insufficiens evasit.

⁴ Decretum 18 sessionis XXIII Conc. Trid. circa seminaria episcoporum constituenda, die 15 iulii 1563 promulgatum, videsis in *Conc. Trid.* IX 623-30; cf. de

viderentur, si eorum gubernationem nostris committere ipsi episcopi
vellent. Et, re satis agitata, constituit congregatio, non admittenda
videri. Si tamen fundatio perpetua et insignis huiusmodi seminariorum
ita fieret, ut simul etiam coniunctum collegium nostrum valde promo-
45 veretur, et abundaret Societas operariis idoneis, et libera eidem Socie-
tati gubernatio committeretur; placuit admitti posse ex dispensatione
praepositi generalis, et non aliter. Sed, si quando admitteretur tale mu-
nus, constituit congregatio ut ne praeceptores huiusmodi seminariis da-
rentur separati ab iis qui in scholis nostris pro Societatis nostrae insti-
50 tuto praelegunt *... [45v]

33 [24] — Cum civitas perusina in lectione quadam publica lit-
terarum humaniorum opera cuiusdam ex nostris usa fuerit, et collegio
nostro perusino, loco stipendii quod praelectoribus huiusmodi lectionis
solvi solebat, centum aureos singulis annis, pro eleemosyna tamen, non
55 pro stipendio, solveri *; actum fuit, an in posterum, quovis modo vel
titulo darentur, essent admittendi. Et visum est in Domino expedire,
ut nec lectionis huius munus, nec centum illi aurei in posterum admit-
terentur *... [46v]...

39 [27] — Cum tractaretur, an collegia Societatis plures habere
60 collegiales deberent, quam possent alere, placuit congregationi fieri de-
cretum ea de re, et statui, ne plures teneantur quam ali possint, sive ex
reditibus, sive ex eleemosinis alendi sint *... [55v]...

88 [69] — Visum est non expedire ut breves cursus artium vel
theologiae instituantur, sed, si quis in coadiutorem spiritualem insti-
65 tuendus fuerit, is humaniorum litterarum studio et compendio dialecti-
ces contentus sit; quibus studiis instructus, casus conscientiae audire
poterit *...

62 eleemosinis *del. tl* sive alia quavis ratione convenienti || 66 audire *del. tl* poterit,
sed sup. rest.

eo PELLICCIA, *La preparazione*... 234-35, et O'DONOHUE, *Tridentine Seminary Le-
gislation* p. 121-67: *The Seminary Legislation of the twenty-third session of the Council
of Trent*.

* Cf. SCHRÖTELER, *Erziehung*... 48-49.

* Agitur de casu Ioannis Antonli Viperano (cf. SCADUTO, *Catalogo*... 155 et
167), de quo videsis SCADUTO, *Storia* III 234.

* De gratuitate ministeriorum cf. *Const. P. IV c. 7 n. 3*; MP I 267 269.

* Cf. SCADUTO, *Storia* III 235-39: *Problemi della dotazione*.

* De discrimine sacerdotum S. I. in professores et coadiutores spirituales cf.
LUKÁCS, *De graduum diversitate*... AHSI 37 (1968) 237-316.

FORMULA ACCEPTANDORUM COLLEGIORUM¹

ANNIS 1559-1565

Introductio

Textus latini : 1. *Congr. 1/a*, f. 72r-73v, originale quod sequitur canones secundae congregationis generalis. — 2. *Congr. 3*, f. 103r-04v (p. 159-62), exemplum anno 1568 Romae una cum decretis primae ac secundae congregationis generalis typis mandatum. — 3. *Instit. 18/a*, f. 491r-93v, exemplum inter scripta Patris Nadal.

Textus hispani : 1. *Instit. 220*, f. 133r-34v (*prius* 147-48), apographum coevum. Post titulum P. Nadal adiunxit : « De N.P. M^o Laínez ». — 2. *Instit. 208 I*, f. 37r-38v (*prius* 33-34), apographum coevum.

Textus italicus : *Instit. 110*, f. 194v-95v (*prius* 219v-20v), apographum coevum.

TEMPUS : Formula data est a P. Laínez anno 1559, quod revelat P. Polanco in ep. die 13 aprilis 1559 Thomae Lilio ex commissione Patris Generalis data ; (cf. *Epp. Laínez IV* 282-84) ; deinde anno 1565 a congregatione generali confirmata est.

EDITIONES : PACHTLER, *Rat. stud.* I 334-36. — MP (1901) p. 49-51 (textus hisp.). — *Institutum S. I.* II 214-15 et 530-37.

SCRIPTOR : ASTRAIN, *Historia* II 563-64. — SCADUTO, *Storia* III 233-34.

RATIO EDITIONIS : Sequimur primum textum latinum.

FORMULA ACCEPTANDORUM COLLEGIORUM

DATA A R.P.N. MAGISTRO LAYNEZ,

GENERALI PRAEPOSITO SOCIETATIS IESU

DE QUAE FIT MENTIO CANONE V CONGREGATIONIS II²

Consideratis operibus et ministeriis quibus ad Dei gloriam et animarum profectum Societas nostra occupatur³, et considerata etiam obligatione charitatis, qua ex instituto tenemur in illis perseverare, re prius praemeditata et cum patribus assistantibus ad consultationem adducta et Domino commendata, visum est mihi ut in collegiis quae deinceps

³ Generali *sup.* 41

¹ Prima formula collegiorum fundandorum data est a S. Ignatio anno 1553 ; quam videsis supra, mon. 138 § 73.

² Quem canonem videsis in *Institutum S. I.* II 531.

³ Cf. *Const. P.* VII c. 4 : *Quibus in rebus domus et collegia Societatis proximum adiuvent* ; *MI Const.* III 212-16.

- 10 Divina Maiestas fundare dignabitur, novae a nobis obligationes non
admittantur. Sed qui divino instinctu et Dei obsequio quod praestatur
in Societate, ac utilitate qua Dei gratia proximi iuvantur, commotus,
collegium aliquod fundare voluerit, pure et libere, absque conditione
15 ferre vult. Societas vero, non ex nova obligatione, sed ex sua illa anti-
qua, quam, ut diximus, habet, curet, ut secundum numerum eorum
qui ex tali foundatione sustentari poterunt in tali collegio numerus ope-
rariorum constituatur, qui quidem in illo iuxta nostrum institutum
[72^v] se exerceant in vinea Domini ⁴. De cuius divina bonitate speramus,
20 si christiana hac simplicitate, quae ipsi innititur, progrediamur, Socie-
tatem perseverantiam puriorem; nec desitutam illud praestare, ad quod
secundum suam vocationem obligatur. Fundatoris etiam intentio ita
implebitur, simulque tollentur hinc inde causae inquietudinis, quae ex
humanis cautionibus oriri possunt et solent; quae quantumvis caute et
25 circumspectè transigantur, nihilominus semper ab humana astutia la-
befactari possunt, ut ipsa experientia ostendit; quae tam in aliis reli-
gionibus, quam in multis nostrae Societatis locis nos docet praedictum
modum foundationis partibus omnibus bene cedere ad divinum obse-
quium et commune bonum, quod optatur ⁵.

- 30 *De variis modis collegiorum, et personarum numero,
quae videntur in singulis necessariae* ⁶

- In collegio, ubi tres ponuntur praeceptores litterarum humaniorum,
quartus etiam esse debet, qui illis substitui possit ⁷, et tres sacerdotes,
in quibus unus rector sit, reliqui duo utilitati serviant animarum. Ubi
35 vero tales septem operarii sunt, convenit totidem saltem ibi scholares

35 scholares *del. 11 esse*

⁴ De obligationibus in collegiis admittendis cf. *Const. P. IV c. 7 § 3*; MP I 267-269.

⁵ De difficultatibus quae ortae sunt ex eo quod collegia nova sine ulla ex parte Societatis obligatione admitti iubeantur, cf. SCADUTO, *Storia* III 237-38.

⁶ De numero personarum in collegiis necessariarum cf. primam collegiorum acceptandorum formulam, a S. Ignatio anno 1553 editam; supra, mon. 138 § 73.

⁷ De substituto praeceptorum in collegiis constituendo cf. *ib.* adn. 5.

alere, ut illud perpetuum opus esse queat^{*}; [73r] succedentibus his in sacerdotum ac praeceptorum locum, ubi aut morte aut aegritudine aut aliis de causis non possent officio suo fungi. Est etiam, praeter hos, necessarius minister unus, cum coadiutoribus quinque, videlicet: ianitore, sacrista, coquo, emptore et quodam alio, qui eos in omnibus adiu-
vet. Minimum itaque collegium viginti constabit ex nostris. Ultra quos providendum erit, unde corrector, qui de Societate non sit^{*}, alatur ad eos castigandos pueros, qui scholas frequentabunt, prout illi ab ipsis praeceptoribus praescribetur.

Si collegium quinque praeceptores habeat, ad humanas litteras, latinas, graecas et rhetoricam profitendum, substitutos alios duos habeat necesse est, nec non quatuor quinqueve sacerdotes, ut praeter illos quinque praeceptores supra dictos, eorum unus lectionem casuum conscientiae possit profiteri, ut sacerdotes illius regionis, qui parum erunt in iis versati, hac in parte, quae eis est necessaria, iuvare possint, quo ipsi melius officium suum faciant ad divinam gloriam. Ubi vero tales undecim aut duodecim magistri ac sacerdotes conceduntur, totidem saltem scholastici instituendi erunt ad operis perpetuitatem, ut superius dictum est, minister etiam unus cum sex coadiutoribus. Itaque minimus numerus complebit triginta, extra correctorem, in similibus collegiis.

Si collegium praeter supra dicta, artium liberalium cursus volet suscipere, ultra illum numerum nostrorum viginti, addendi erunt partim praeceptores, partim discipuli; ita ut omnes simul conficiant numerum quinquagenarium.

Si Societas alicuius universitatis aut generalis studii curam susceperit esset¹⁰, adiungeretque supra dictis scholasticam theologiam et sacram scripturam, huiusmodi onus admittere non debet, nisi commode provideatur, unde septuaginta aut iis plures collegae possint alii, ut superiori numero accedant viginti, partim praeceptores et partim discipuli, et expediret, ut hic numerus adhuc augeretur, quo non tantum opus huiusmodi perpetuo duraret, verum etiam ex eo collegio insignes aliqui operarii possint excerpti ad commune bonum in his et illis locis promovendum.

59 conficiant del. 11 iux[ta]

^{*} Cf. *ib.* adn. 6.

^{*} De correctore discipulorum cf. *ib.* § 35.

¹⁰ Cf. *Const. P. IV c. 11: De universitatibus in Societate admittendis*; MP I 275-81.

70 In collegiis, ubi Societas proprias non habet scholas, praeter scho-
lasticorum numerum, sunt etiam necessarii rector et minister; et, si
magnus numerus inibi esset, adhuc subminister. Coadiutores vero se-
cundum numerum collegarum ¹¹.

In huiusmodi vero collegiis collocari poterunt operarii secundum
75 commoditatem, quam habet Societas, et dispositionem messis in populo.

141

ACTA PRIMAE CONGREGATIONIS PROVINCIALIS ROMANAE ¹

ANNO 1568

TEXTUS: *Congr. 41, f. 1v-6v (prius 1-12 107-10)*, est conceptus actio-
rum, cuius primam partem (f. 1v-5r) P. Polanco exaravit. Charta in imis
foliis abscissa est, quare nonnulla verba deficiunt, quae tamen inter pa-
rentheses angulares substituere conati sumus. In eodem codice (f. 7r-
10v) reperitur etiam forma quaedam brevior horum actorum, quae in-
scribitur: «Summa actorum primae congregationis romanae — Anno
1568 ».

Summarium

1. De certo auctore in artium cursu sequendo. — 2. An certus numerus discipu-
lorum in Collegio Romano praescribendus. — 3. An cantus figuratus in nostris ecclesiis
admittendus. — 4. An Collegii Germanici ac Seminarii Romani cura minuenda vel
etiam tollenda. — 5. Si quod superesset ex iis quae convictores solvunt pro suis expen-
sis Collegio Germanico, quomodo de eo disponendum. — 6-7. Collegiis Tusculi et Ty-
bure praeceptores providendi. — 8. Penuria sacerdotum et praeceptorum tollenda. —
9. Superiores et praeceptores moderate mulentur. — 10. An Romae et alibi fieri congre-
gationes marianas expediat. — 11. Apostatae, discoli a scholis removendi. — 12. La-
tine loquendi consuetudo urgeatur. — 13. Curandum, ne concionatores et praeceptores
libris necessariis careant. — 14. In collegio laurelano quidam praeceptor in casibus
conscientiae valde peritus constituatur.

¹¹ De collegiis quae publicas non habebant scholas, cf. LUKÁCS, *De origine
collegiorum*... AHSI 29 (1960) 191-97: *Collegiorum nostrorum origo, natura et pro-
pagatio*.

ACTA PRIMAE CONGREGATIONIS PROVINCIALIS ROMANAE . . . [3r] . . .

Die 26 maii — Sessio quarta . . .

[1] Tertium decretum — Actum fuit de certo quopiam auctore in artium cursu sequendo, ne ex proprio iudicio magistri, cum magno labore discipulorum in scribendo et minori fructu, praelegant¹. 5

Maiori parti visum est proprium interpretem vel auctorem (et quidem de Societate) sequi oportere et laborem scribendi moderandum esse et Patri Generali repraesentandum ut interim quid facto sit opus, dispiciat et provideat.

Extra decretum: Deputandos esse aliquos quidam censebant ad cursum hunc conficiendum ex maxime idoneis²; et antequam totus coficiatur, quod confectum esset, imprimendum dari posse. Quidam censebant non ab omnibus nec omnia, sed selecta scribenda et in classe, alii non item in cubiculo scribi permittendum . . . 10

[2] Quintum decretum — Propositum fuit, an certus numerus discipulorum in Collegio Romano esset praescribendus, ultra quem nullus esset admittendus. [3v] Maior pars censuit numerum tam classium quam discipulorum esse praescribendum in classibus litterarum humaniorum et grammatices³. 15

Extra decretum: Fuit dictum, habendam esse rationem in hac definitione numeri, quam multos locus commode capiat, et quam multos instituere praeceptor possit. Quidam admonuit, inutiles et qui non pro- 20

¹ *romanae del.* ante electionem procuratoris || ⁶ interpretem vel *sup.* || ¹⁰ Extra decretum *in marg.*; et sic porro semper || ¹⁴ prius scribendum || ¹⁹ grammatices *del.* de quibus est sermo

¹ De congregationibus in S. I. statis temporibus celebrandis cf. introductionem supra, p. 3. Congregationes provinciales anni 1568 et 1571 vi decretorum 19 et 67 congregationis generalis II (cf. *Institutum S. I.* II 199 et 208) convocatae sunt ad eligendos procuratores Romam mittendos, qui cum P. Generali decernerent, an cogi deberet congregatio generalis nec ne.

² De opinionibus professorum Collegii Romani anno 1565 hac de re cf. MP II, mon. 69 III n. 2-4.

³ P. Nadal anno 1561 professoribus provinciae Lusitanae commisit hoc munus conscribendi cursum philosophiae; cf. inferius, mon. 151 § 5-6.

⁴ Numerus scholarium in singulis classibus Collegii Romani anno 1568: in classe theologiae 115, metaphysicae 52, physicae 88, logicae 119, rhetorices 41, humanitatis 145, I cl. grammatices 86, II 71, III 51, IV 91, V 41, casus conscientiae 250 — Universim: 1150; cf. *Rom.* 178/b, f. 64v.

ficiunt, esse dimittendos, ut aliis locus relinquatur. Quidam suggestit infimas scholas opportune removeri posse.

25

Die 27 maii — Sessio quinta

[3] Primum decretum — Propositum fuit de cantu figurato a nostro templo removendo, et externis ad canendum non admittendis. — Sensit maior pars a templo nostrae domus professae cantum figuratum esse removendum, falsum bordonem ⁶ retineri posse. In locis et temporibus constitutiones ⁷ et decreta congregationis ⁸ esse servanda, et ex Seminario vel Collegio Germanico auxilium ad cantum sumi posse ⁹.

Extra decretum: Extra Urbem in Italia cantum simplicem, ubi canendum esset, in Gallia et Germania etiam falsum bordonem usurpari posse. Si ex collegio mittuntur aliqui ad canendum, ut pauci mittantur. Multi senserunt expresse vespertinum officium non celebrandum cum non sequitur concio vel lectio. Et implicite id dicunt qui iuxta constitutiones et decreta procedi volunt. Aliquis observavit in minoribus collegiis cantum adhibitum impedire, non iuvare alia munera propria Societatis. Alius quod iuxta finem cantus, tempus, locus et modus esset tenendus.

[4] Secundum decretum — Actum fuit de Collegio Germanico et Seminario, an minui vel etiam tolli illa curandum esset.

Et imprimis quod ad seminarium attinet, maior pars vel sensit vel non repugnavit ut, re bene considerata, Summo Pontifici repraesentaretur, ut tota ea cura Societatem liberaret et aliis eam traderet ⁹.

⁶ 38 nostrae del. sup. ecclesiae | domus professae sup. | cantum del. auf [erendum] ||
⁷ 29 In del. reliquis || ⁸ 30 servanda del. et ex his qui expresse dixerunt an per nostros vel
 externos cani deberetur, maior pars sensuit || ⁹ 31 ad cantum sup. || ⁹ 32 cantum sup. ||
⁹ 35 expresse sup. || ⁹ 36 iuxta sup. || ⁹ 44 non sup. || ⁹ 45 tota sup.

⁶ «Dal Viadana (1564-1627) in poi, si è chiamato *falso bordone* una recitazione dei salmi su una sola nota, con le cadenze a mezzo, e alla fine in contrappunto fiorito, ancor oggi in uso nelle cantorie » *Il mondo della musica* (Garzanti 1956) c. 835.

⁷ De cantu in S. I. cf. *Const. P. VI* c. 3 n. 4 et B (MI *Const. III* 189-90); praeterea Th. D. CULLEY-C. J. McNASPY, *Music and the Early Jesuits (1540-1565)*, AHSI 40 (1971) 213-45.

⁸ Cf. decr. 39 et 40 congregationis generalis I (*Institutum S. I.* II 165) et decr. 17 Congr. gen. II (*ib.* 198).

⁹ De cantu in Seminario Romano et Collegio Germanico cf. MP II, mon. 52 § 16 17 et adn. 16.

⁹ De Seminario Romano relinquendo non fuit absimilis sententia Patris Generalis, qui decano Pfister (curam seminarii Frisingae in Germania instituendi, Socie-

De Collegio Germanico, si spectetur eius ea pars quae germanos pauperes continet, retinendam esse omnes censuerunt ¹⁰, si convictores, maior pars non retinendos esse Romae in posterum sensit; et de convictoribus Seminarii, removendos etiam esse.

Extra decretum: Pecuniam a nostris non esse accipiendam nec dispensandam in Collegio Germanico, quoad eius fieri posset. Aliquis sensit et huiusmodi curam ultramontanis non esse committendam et numerum ac aetatem talium convictorum esse terminandam, et ut non mittendos eos, de quorum virtute dubitatur vel nimium iuvenes. Demum curandum esse ut bene componatur status Collegii et si quid emendandum sit, emendetur. De Seminario tollendo, si Pontifici res proponeretur, ut coram collegio cardinalium repraesentaretur, ut innotesceret quod nos ipsi petimus liberari. Pensandas tamen esse multas commoditates quae scholis nostris et Collegio atque domui ex his duobus collegiis perveniunt. [4r]

28 maii — Sessio sexta

[5] Primum decretum — Propositum fuit congregationi, si quid superesset ex iis quae convictores solvunt pro suis expensis Collegio Germanico, quomodo de eo disponendum esset. — Maiori parti visum est debere in usum collegialium germanorum expendi.

⁴⁸ non *sup.* | in posterum *sup.* | sensit *del.* sed eorum numerum ita moderandum ut nostri ad eorum gubernandum sufficiant || ⁴⁹ Seminarii *del.* quamdiu illud manebit, idem senserunt, maior pars sensit || ⁵⁰ *In marg. del.* Notatum fuit ab aliquo, ne in ea collegia, praecipue in Seminario, nostri cibum caperent, nam debere || ⁵⁸ ipsi *sup.* || ⁵⁹⁻⁶⁰ perveniunt *del.* praeter divinum servitium et fructum || ⁶⁴ est *del.* posse

tati Iesu committere volenti) ita rescribat: « De seminario instituendo, quae D. V. Frisingae curavit, valde utiliter curata existimo; cum tamen audierim aliquid cogitatum aut etiam actum fuisse de eiusdem seminarii cura nostrae Societatis commendanda, visum mihi fuit admonendam esse D. V. pro mutua amicitia et charitate, ut ne quid huiusmodi tractari curet, nec permittat; decreto enim peculiari congregationis nostrae (cui ego nec reffragari debeo, nec possum) cautum est diligenter, ne huiusmodi seminaria admittantur; et alioqui hoc collegiorum genus et occupationes imo et ipsa seminarii statuta quae concilium tridentinum praescrispsit, instituto nostrae Societatis non sunt consentanea, et Romanum ipsum Seminarium, Pontificis auctoritate nobis commissum, si qua ratione honesta et bona etiam venia Vicarii Christi relinquere possemus, relinquendum esse aliis iudicavimus, tantum abest ut nova suscipienda censeamus; et rem gratissimam mihi fecerit D. V. si totam hanc tractationem a quocumque ortum habuerit, excludat... » Ex ep. diei 26 iun. 1568 data; *Germ. 107, f. 156r. Cf. infra, mon. 288.*

¹⁰ Cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 65-67.

Extra decretum : Permultis visum est libere posse praepositum generalem disponere de iis quae superessent in usum germanorum pauperum vel aliorum ; decere tamen ut in germanos impendatur. Precium autem esse moderandum non pauci senserunt. Nec defuerunt qui quod
 70 uno anno superesset, in alium servandum sentirent, ut si annonae caritas super id quod solvitur, exigeret, non de suo Collegium solveret. Quidam si quod superesset, emendam prius domum et vineam censuit ; caetera deinde ut germanis caederent ¹¹.

[6] Secundum decretum — Cum rector collegii Frascatae proposuisset non satis de idoneis praeceptoribus suo collegio prospectum esse,
 75 cum ad id populus 60 aureos annuos in partem dotis conferret ¹², visum est patri nostro Praeposito id repraesentandum esse ut prospici de praeceptoribus idoneis, vel dimitti partem illam donationis 60 scutorum annuorum curaret . . .

73 deinde *sup.* || 77 prospici *del.* curet

¹¹ Interrogati sunt hac de re duo Collegii Romani professores : P. Ledesma et P. Parra (cf. MP II, mon. 64). En textus eorum opinionis : « Cum Societas nostra vel eius praepositus gubernationem Collegii Germanici (auctoritate apostolica) et eius administrationem suscepit, et deinde convictores temporis successu, qui certam pecuniae quantitatem singulis mensibus pro suis expensis collegio solvunt, admiserit ; cumque contingat ut aliquid quibusdam annis supersit ex ista pecuniarum summa, quaeritur an illud dispensare praepositus vel de eius licentia rector collegii possit, in pia opera et pauperum subventionem dummodo nihil inde emolumenti Societas ipsa capiat, pro suo arbitratu : Potest in pia opera, tum praepositus generalis tum rector collegii de eius licentia et in pauperum subventionem, prout in Domino visum fuerit, dispensare. Imo vero si Societas indigeret (quamvis id non haberet boni speciem) tamen caeteris saltem paribus, si egestate laboraret, posset ad eam egestatem sublevandam inde accipere. — Ledesma » — « 1. Non potest Societas secundum proprium institutum tantum pecuniae accipere a convictoribus Collegii Germanici, ut sit probabile semper aut communiter aliquid inde superfuturum praeter ordinarias expensas convictorum. — 2. Si quid tamen casu aliquando superfuerit, illud maxime videtur esse expendendum in iis quae pertinent ad Collegium Germanicum et quae cedere in utilitatem ipsorum convictorum et totius collegii ; [191v] verbi gratia essent emendi libri pro nostris et germanis qui ibi sunt, aut praemia pro ipsis convictoribus, aut aliqua similia essent facienda quae revera essent ad ornamentum illius collegii. — 3. Quod si nihilominus aliquando rarissime accideret casu ut post haec omnia aliquid superesset, illud optime potest dispensari ex iudicio nostrorum in usum pauperum aut alia pia opera, dummodo nihil inde capiat Societas et id non accidat ex ordinario, sed — ut dictum est — aliquo casu — Parra ». *Rom. I 571, 191r-v.*

¹² De collegio tusculano cf. relationem Patris Polanco (31 dec. 1567) ; *Pol. Compl. II 26.*

[7] Quartum decretum — Propositum fuit a patre Provinciali quod Tybure quatuor praeceptores in scholis occuparentur, quodque nostris datur a civitate (licet titulo eleemosinae) quod ludimagistro dari consueverat, et aliquid amplius; quid ergo de ea re statuendum? ⁸⁰ — Maiori parti visum est ut potius gratis praelegatur quam huiusmodi quasi stipendium admittatur. ⁸⁵

Extra decretum: Multi senserunt laudandum esse si classes removeri possent, alii rem esse maturius considerandam, nec facile semel suscepta munia deserenda esse. Alii censuerunt declarandum esse quod pro lectionibus nec possumus nec volumus quidquam accipere, nec petendam esse a civitate summam illam. Si offerat sponte, admitti posse. ⁹⁰ [Alii relinquendum Patri] Generali sensuerunt, ut re intellecta dispiciat, quid in his [obli-] [4v]gationibus, si quae sunt, providendum sit. Decreti autem congregationis generalis in hoc negotio rationem esse habendam ¹⁴ . . .

[8] Quintum decretum — Rector maceratensis ¹⁵ proposuit quod tam sacerdotum qui essent idonei ad colendam Domini vineam, quam praeceptorum et coadiutorum patiebantur penuriam, et providendum videri. — Visum est maiori parti ut pater Provincialis, suae provinciae viribus pensatis, provideat ut optime poterit; qui, caeteris paribus, a patre Generali iuvare oporteret potius quam aliarum provinciarum superiores, licet Generalis omnium habere rationem debeat, cum omnium sit pater; et si extra romanam provinciam maior necessitas premat, et magis ad Dei gloriam et commune bonum intelligat pertinere, ut aliquos operarios eo mittat, mittere debeat. ¹⁰⁰

Extra decretum: Redigatur in memoriam patri Generali ut potius admissa collegia roborari quam nova amplecti studeat iuxta congregationis generalis decretum ¹⁶. Dictum etiam fuit, perdificile esse ut quis rectoris simul et concionatoris ac confessarii officiis simul fungatur. ¹⁰⁵

⁸⁵ admittatur *del.* et si classes tolli possent || ⁹¹ Alii . . . Patri *charta abscissa* || ⁹⁸ videri *del.* et || ⁹⁹ qui *del.* in hac romana provincia || ¹⁰⁰⁻¹ superiores *sup.* || ¹⁰¹ licet *del.* eum | Generalis *sup.* || ¹⁰³ gloriam *del.* pertinere | ut *del.* attenta aliquo || ¹⁰⁴ aliquos operarios eo | mittat *del.* id generalem facere debere sensimus | mittere *del.* eos

¹⁵ De collegio tiburtino cf. *Ib.* p. 25 n. 7; M. SCADUTO S. I., *I primordi del collegio gesuitico di Tivoli (sec. XVI) con documenti sulla sua storia posteriore (sec. XVI-XVIII)*. In: Atti e memorie della Società Tiburtina di Storia e d'Arte. v. XLIII (1970) 85-221.

¹⁴ De stipendio pro ministeriis accipiendis cf. decr. 24 congr. gen. II; supra, mon. 139 n. 24 et adn. 7.

¹⁵ Alfonsus Sgariglia; cf. *Pol. Compl.* II 678; et MP II, mon. 60 introd.

¹⁶ Decr. 8 congr. gen. II (1565); v. supra, mon. 139.

Quidam etiam monuit, licet extra provinciam aliquos mitti necesse sit,
 110 expedire ut prius quae necessitates in provincia romana sint, intellegantur.

[9] Sextum decretum — Proposuit idem crebras mutationes superiorum, praeceptorum, etc. detrimentum adferre collegiis, proinde ne ita fieret, curandum esse. — Fere omnibus visum est, rem esse patri
 115 Generali serio commendandam, ut quantum fieri possit, mutationes officialium, imo et novitiorum moderare iuberet . . . [5r]

[10] Septimum decretum — Propositum fuit de congregationibus scholasticorum, qualis in Collegio nostro Romano fit, an ibi et alibi fieri expediat, cum quaedam incommoda non levia sequi videantur ¹⁷.
 120 — Visum est maiori parti, Romae quidem non esse dissolvendam congregationem, et iuvandam esse, si contra constitutiones inveniatur, ut dextro modo in aliam ecclesiam vel locum extra collegium transferatur. Interim, dum in templo nostro manet, ne clavem habeant, nec vespertinum officium canant. Extra Urbem huiusmodi congregationes iuvenum, non puerorum, fieri posse, tamen extra ipsa collegia nostra potius quam intra illa.
 125

Extra decretum: Videbatur multis non esse huiusmodi congregationes constitutionibus repugnantes, et id esse examinandum ut quid contra illas est, removeatur, et quidem Romae potius quam alibi, exempli et unionis gratia. Quod contra eas non est, retineri poterit. Extra Urbem quidam senserunt non debere admitti inconsulto Generali. Si operarii essent idonei, ne pueros quidem esse excludendos censebant ab his congregationibus, non tamen intra collegia fieri debere. Aliquis censuit, licet vesperae in choro Romae non dicantur, litanias dici posse in
 135 ecclesia . . .

Die 30 maii — Sessio octava . . .

[11] Quartum decretum — Scholas purgandas esse, remotis apostatis, discolis ac dissolutis scholasticis. — Placuit hoc patri Generali repraesentari ut modo convenienti id fieri curaret. Videbatur etiam cum

109 licet *del. foras, sup. extra* || 115 fieri *del. sup. commode* || 116 novitiorum *del. fierent, non fierent sine* || 121 constitutiones *del. etiam* || 124 Urbem *del. laudandae sunt* || 125 puerorum *del. laudabiliter* || 127 huiusmodi *del. societates* || 129 removeatur *del. reliqua quae utilia sunt, retineantur* || 131 Urbem *del. multi* || 138 scholasticis *del. propositum fuit*

¹⁷ De congregationibus marianis vide opinionem Patris Lauretano; MP II, mon. 119 c. 4.

apostatis aut dimissis sua culpa (nam de novitiis non est sermo) nostros 140
loqui non debere sine superiorum facultate ¹⁴... [5v]...

[12] Septimum decretum — In Collegio Romano intermissam esse
consuetudinem latine loquendi, et timendum esse, ne temporis successu
nostri parum ad latine loquendum prompti inveniantur, exceptis litte-
rarum humaniorum praeceptoribus; quod non sine gravi incommodo 145
accideret. — Placuit patri Generali id proponi, quia cum in recreatio-
nibus latine non loquantur, pauci videntur ad latine loquendum expedi-
diti ¹⁵...

[13] Decimum decretum — In domibus vel collegiis, ubi sunt multi
lectores et praedicatores, et libri si privatim habeantur, non sufficiunt 150
omnibus (ut in domo professa Romae non sufficiunt), an in biblioteca
ponendi essent, ne accidat ut hic abundet, ille necessariis libris desti-
tuatur ¹⁶. — Visum est maiori parti libros re vera necessarios privatim
habendos esse; eos autem qui ad commoditatem potius quam ad neces-
sitate faciunt, non esse privatim tenendos, si alii eiusmodi in publica 155
biblioteca non habeantur.

Extra decretum: Multis etiam videbatur primo loco curandum esse
ne praeceptoribus aut concionatoribus libri necessarii deessent, et se-
cundo loco bibliothecam publicam esse instruendam, si enim ad manum
libri non habentur, facile quod ex eis petendum erat, omittitur; hi ta- 160
men ipsi superfluos libros non esse privatim tenendos censebant. Qui-
dam libros non necessarios ad praesens et quorum rarus est usus, in
bibliothecam communem deferendos esse censerunt. Aliqui epichaeiam
esse adhibendam cum tantum unus theologus et concionator alicubi
sit ut [libros] opportunos penes se habeat. Aliquis addidit omnes libros 165
in bibliothecam... legatos tenendos esse, et quidem triplicem bibliote-
cam esse necessariam: [in publica libri omnibus communes] [6r] in al-
tera separata alii praeceptoribus communes, in tertia hi libri qui di-
stribuendi sunt inter scholasticos, pro re nata soluti retineantur. Aliquis

143 loquendi *del.* dicebatur || 144 nostri *sup. m. Pol.* || 146 *prius* proponere ||
150 libri *del.* omnibus non si sigillatim | si (*del.* ut) privatim *sup.* || 151 Romae *del.* ha-
bet accidit propositum fuit | non sufficiunt *sup. m. Pol.* | biblioteca *del.* libri || 152 acci-
dat ut *sup. m. Pol.* || 153 re vera *sup. m. Pol.* || 157 esse *del.* ne, *sed sup. m. Pol. rest.*
|| 159 esse *del.* conspiciendum, *sup. m. Pol.* instruendam || 160 hi *sup. m. Pol.* || 164
adhibendam *del.* censebant || 165 habeat *del.* potius quam in communi loco || 169 soluti
sup. m. Pol.

¹⁴ De dimissis a Societate ad scholas nostras admittendis v. decr. 119 congr.
gen. I (1558); supra, mon. 138.

¹⁵ Videsis latine loquendi regulam scholasticorum S. I. (1569); MP II, mon.
28 § 10.

¹⁶ De bibliothecis in collegiis constituendis cf. *Const.* P. IV c. 6 n. 7; MP I 239.

170 etiam addidit quolibet anno aliquos libros esse coëmendos ut omnibus
domus sufficerent... [6v]...

[14] Decimum octavum decretum — In collegio lauretano necessa-
rium videri tam propter lectionem casuum conscientiae qui ibidem le-
guntur²¹, quam propter resolutionem casuum variorum magni mo-
175 menti, quae semper ibidem occurrunt, ut ibi aliquis esset valde idoneus
ad haec munera et bene versatus in huiusmodi casibus²², quandoquidem
et ipsi episcopi ad nostros mittunt non paucos poenitentes, ut ab eisdem
resolutionem suorum casuum et absolutionem obtineant; alioqui scho-
lasticos nostros exiguum fructum reportaturos non sine detrimento con-
180 scientiae et boni nominis Societatis. — Placuit omnibus ut P. N. Ge-
nerali tanquam necessarium id repraesentaretur...

142

PATRUM COLLEGII ROMANI ANIMADVERSIONES PROPONENDAE IN CONGREGATIONE PROVINCIALI

ROMAE, ANNO 1568

Introductio

TEXTUS: *Congr. 41, f. 17r-18v (prius 12-13 166 170 191-92)*, originale cum nonnullis Patris Polanco correctionibus. In f. 18v solum inscriptio conspicitur: «Avisi del Collegio Romano» et ibidem inferius: «Pertinent ad congregationem».

TEMPUS: Multa argumenta quae in hoc scripto tractantur, recurrunt in decretis primae congregationis provincialis romanae, anno 1568 celebratae.

Summarium

4. *Crebrae sociorum mutationes nocumento sunt.* — 10. *Praeceptores vix adolescentes.* — 11. *Ignorantes et immortificati scholastici ad collegium mittuntur.* — 12. *Ignorantiae causae.* — 13. *Immortificationis causae.* — 14-15. *Detrimenta quae a Col-*

172 lauretano *del.* opportunum || 173 lectionem *sup. m. Pol.* || 175 ibi *del.* semper
176 quandoquidem *del.* undecunque eo concurritur.

²¹ De casibus conscientiae in collegiis legendis cf. *Const. P. IV c. 7 n. 1* (MP I 263 265); et supra, mon. 140 lin. 45-51.

²² De conditionibus peculiaribus collegii lauretani cf. SCADUTO, *Storia* III 397.

legio Germanico et Seminario Romano proveniunt. — 16. Remedium huius mali. — 19-20. Magistri artium inexperiti proprias inventiones docent. — 21. Collegium Germanicum et Seminarium Romanum plerumque discrepant a ratione studiorum Collegii Romani. — 25. Num certus definitusque esse debeat discipulorum numerus.

A patribus Collegii Romani haec sunt animadversa, quae congregationis patribus proponantur; partim quae totam Societatem, partim quae Collegium adiuuvare posse videntur...

4. Crebrae superiorum, magistri novitiorum, confessoriorum et praeceptorum mutationes et nocumento sunt et irrisioni externorum perviae¹. Curandum esset ut mature eligerentur idonei, et postea, quantum fieri posset, perseverarent... [17v]

10. Praeceptores, qui vix adolescentes sunt, parum decorare Societatem videntur; pueritia enim, et sibi periculum, et religioni scandalum creare posset.

Quae Collegio ipsi Romano videntur necessaria

11. Cum Romanum Collegium lux et exemplar esse debeat reliquis toto orbe dispersis², mirum est, quantas tenebras offundat, dum partim ignorantes, partim immortificati hinc dimittuntur³.

12. Ignorantiae causae duae sunt: altera quod hebeti ingenio et inepti plerique ad philosophiam et theologiam in Collegium Romanum intruduntur, altera quod vix ad mediam metam cursus pervenere, cum iam ad docendum et praedicandum et caetera distribuuntur.

13. Immortificationis et exigui spiritus causae plures sunt, et quibus, nisi cito succurratur, verendum est, ne magno accepto detrimento serum remedium adhibeatur.

14. Germanicum et Seminarii collegia magno sunt nocumento Romano Collegio; nam quicumque hic boni sunt, ad illa collegia dimittuntur; et quicumque in illis discoli sunt et mali exempli, huc fere remittuntur. Quod cum quotidie fiat, difficile sane videtur collegium hoc expurgari.

¹ 16 in Collegium Romanum sup. m. Pol. || 19-21 in marg. sin. m. Pol. A. N. P.; in marg. dext. m. Pol. Al P. e che pongan el al [?] || 12-21 11. Cum... adhibeatur lin. transversali deleta a Pol. || 22. collegia del. incredibili, sup. m. Pol. magno || 24 fere sup. || 25 fia del. impossibile, in marg. difficile sane

¹ Cf. supra, mon. 141 § 9.

² S. Ignatii mens fuit ut Collegium Romanum velut forma quaedam aliis collegiis fleret; cf. MP I 551-52 n. 9.

³ De Insufficiencia eorum qui in scholis docent cf. infra, mon. 224 241 266 et

15. Multo tamen maius detrimentum est quod a variis collegiis atque provinciis huic collegio provenit; dum quicquid sordium in illis est, ad nos comportatur; ita ut desperatis morbis solum Collegium Romanum mederi posse iudicetur. Quo fit ut non solum illi non sanentur, sed nostro collegio morborum et pestis causa sint. Hoc cum doceat quotidiana experientia, optamus, ne Romanum Collegium receptaculum sit male morigeratorum; alioqui sanari nunquam poterit.

16. Salus nostra fore creditur, si nullus ad hoc collegium mandetur, qui non sit satis probatis moribus; nec enim parum erit, si hic tales conserventur, nec peioris conditionis simus quam caetera collegia, ad quae nullus, qui nocere posse credatur, mitti solet. [18r]...

19. Ignorantiae et morborum causa illa potissima est, quod in cursu artium liberalium certi interpretes non explicantur⁴, sed ex proprio iudicio magistri adolescentes et inexperti omnia confingunt, quae discipuli scribunt magna animi et corporis anxietudine. Unde tam ipsi quam praeceptores in aegritudines crebras incidunt.

20. Ex hoc etiam capite illud malum necessario pullulat, quod nullus reperitur, qui possit substitui magistro aegroto aut impedito. Quis enim audeat alterius inventiones defendere et dilatare? Si certus esset interpres, substitutum reperire esset facillimum, et discipuli multo plus scirent.

21. Germanicum et Seminarium plerunque discrepat a ratione studiorum huius collegii, a quo tamen in omnibus quae studia concernunt, dependere deberent; hoc in repetitionibus et compositionibus frequenter accidit...

25. Cum maior indies fiat et celebrior huius collegii et scholarum fama, confluunt novi quotidie scholastici ad nos, quos iam scholae non capiunt. Providendum videtur opportune, qua ratione praeceptores possint officio suo satisfacere, et eorum numerus non sit augendus. Considerandum igitur, num certus definitusque esse debeat discipulorum numerus, ultra quem nullus sit admittendus⁵...

³² Collegium *del. sentina* sit aliorum omnium, *sup. receptaculum* ... morigeratorum || 34-7 16. Salus ... solet *lin. transversali del. a Pol.* || 39 proprio *del. cerebro, sup. iudicio* || 40 inexperti *del. somnia, sup. omnia* || 38-42 *in marg. m. Pol.* Ne exaggeretur et tum proponatur hoc et sequentia || 45 inventiones *del. et somnia.*

267; praeterea SCADUTO, *Storia* III 356-57 et 395-98.

⁴ Cf. supra, mon. 141 § 1.

⁵ Cf. *ib.* § 2.

EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM ITALIAE

ANNO 1568

A — Provincia Longobardiae

TEXTUS : *Congr. 41, f. 28r-31v*, originale secretarii congregationis subscriptione et sigillo munitum ; et *f. 20r-22v* (*prius 24-26*), exemplum Romae tempore congregationis confectum.

Summarium

4. *De cantu in ecclesiis nostris.* — 35. *Facultas petenda ad libros scholasticorum purgandos.*

Acta congregationis provincialis quae tertio quoque anno cogi debet iuxta 23 canonem secundae congregationis generalis Societatis nostrae¹, gesta in Longobardia in collegio genuensi eiusdem Societatis die 11 maii 1568 . . . [29v] . . .

4. Quaesitum est, an expediat cantare missam et vespas in cantu 5 figurato, vel firmo cum diaconis et subdiaconis². — Responsum est omnium consensu, explicandos esse a procuratore mores collegiorum P. Generali, et petendum esse a sua Paternitate modum uniformem, quantum fieri potest.

Propositum est, an fratres edocendi sint et exercendi sint in can- 10 ta[ndis anti-] [30r]phonis, vel sint recitandae antiphonae aliquo simplici tono. — Placuit maiori parti sententia Patris Provincialis, non expedire ullo modo ut discant fratres aliquem cantum, sed potius cantum gregorianum esse auferendum³ . . .

13 cantum *del.* etiam.

¹ Est decretum 19 (in ms. 24), quod videsis in *Institutum S. I.* II 199 ; cf. etiam *decr.* 67 eiusdem congregationis ; *ib.* p. 208.

² De cantu in ecclesiis nostris adhibendo cf. *supra*, mon. 141 § 3.

³ Responsum Patris Generalis ad hanc petitionem invenitur in eodem codice, f. 20r : « Quod ad cantum attinet in missa et vespas, probatum est quod congregatio provincialis constituerat ».

- 15 Quae responsa fuerunt P. Fulvio Androtio ⁴, procuratori
provinciae Longobardiae ad ea quae Romae proposuit . . . [22r]

...

35. Petebatur etiam facultas pro nostris praeceptoribus ad pur-
gandos libros litterarum humaniorum, tam scholasticorum nostrorum
20 quam externorum. — Responsum est, videretur, quid *Index* requirat ⁵,
quid etiam nostris sit concessum, et quod superest, proponi posse
Summo Pontifici vel inquisitoribus ⁶ . . .

B — Provincia neapolitana

TEXTUS : Congr. 41, f. 22v-24v (prius 27), exemplum Romae tempore
congregationis confectum.

Summarium

9. *Lector cursus artium theologus sit.* — 11. *De uniformitate doctrinae tradendae.*
— 13. *De intermissionibus studiorum.* — 3. *Regulae scholarum expetuntur.* — 4. *De-
spauterii grammatica latina meliori aliqua substituenda.*

Quae patri Gaspari Hernandez ⁷, procuratori provinciae
neapolitanae respondenda visa fuerunt ad ea quae nomine suae
provinciae proposuit . . . [23r] . . .

⁴ F. Androzzi S. I. (1524-1574 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 5).

⁵ Videsis *Index librorum prohibitorum cum regulis confectis per patres a triden-
tina synodo delectos, auctoritate D. N. Pii IV, pont. max. comprobatus* (Romae 1564) ;
de quo opusculo cf. H. REUSCH. *Die Indices librorum prohibitorum* I (Tübingen 1886)
321-42 ; cf. etiam SCADUTO, *Lainez e l'Indice del 1559*, AHSI 24 (1955) 3-32.

⁶ Licentia purgandi libros data est a Summo Pontifice die 6 dec. 1568 « vivae
vocis oraculo » : « Il P. Polanco parlò a S. S.tà sopra la licenza di purgare i libri pro-
hibiti et hebbe la risposta del tenore infrascritto, cioè : che li nostri deputati per
il superiore della Compagnia possano purgare i libri prohibiti di quelli che vengano
alle nostre scuole, ovvero frequentano la Compagnia nostra, hor siano li authori
heretici, quando li loro libri non trattano delli dogmi della fede, hor siano authori
buoni, ma che hanno scholii o annotationi di heretici, hor siano libri d'ethnici con
simili scholii etc. et vuole Sua Santità che si cancellino li errori che vi saranno, et
li nomi de authori heretici » Roma, Univ. Greg., *cod. 140 (Consuetudinum lib. 1)*, f.
1r ; *Epp. NN 115*, p. 80.

⁷ G. Hernandez S. I. (* 1528 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 75).

9. Videtur quod qui cursum artium praelegit, theologus esse debeat. — Responsum est, id probari quod proponitur, si fieri potest . . . 5 [23v] . . .

11. Quae Romae constituta sunt circa consensionem in doctrina et novas opiniones vitandas *, etiam in aliis provinciis observanda videntur. — Responsum est, id placere . . .

13. De vacantiis studiorum. — Responsum est ut aliis, et in summa, res provincialis iudicio committitur, qui tamen ad Generalem referet, quid statuerit * . . . [24r] . . . 10

De aliis rebus particularibus ab eo patre propositus . . .

3. Expetuntur regulae praefecti studiorum, magistrorum et scholasticorum. — Responsum est ut fiat quod petunt, et iam fere confectum est ¹⁰. 15

4. De compendio quodam grammaticae etiam agebatur, ut Despauterius excluderetur ex ea provincia ¹¹. — Responsum est, a patre Ledesma id esse confectum quod expetunt ¹² . . .

* Videsis decretum Patris Generalis (nov. 1565) de doctrina in scholis philosophicis et theologicis tradenda; infra, mon. 244.

* De ratione vacationum in scholis videas varia scripta ex variis provinciis confecta; infra, mon. 259 260 268 274.

¹⁰ Videsis novam *Rat. stud.*, exeunte anno 1569 ad provincias transmissam; MP II, mon. 26-31.

¹¹ Die 13 sept. 1563 P. Polanco, ex commissione Patris Generalis, Tridento de grammatica Despauterii haec scribebat Patri Borgiae Romam: «De diversas partes de Italia nos han scritto que no se allan bien en las escuelas de grammática con el Despauterio. Ultimamente de Roma hemos entendido algo desto del parecer de los dentro y fuera della Compañía. Paréceme que V. R. lo haga consultar con algunos de los que más entienden en el collegio, y oyendo lo que parecere al P. Dr. Madrid y a los otros, se resuelva en dexarle o no; que yo me remitto a V. R.» *Epp. Lal- nez* VII 351; et idem P. Polanco eodem die Patri Romae, rectori Collegii Romani: «La sententia sopra lo exilio de Despauterio de Roma o ritenerlo, la darrà il padre Francesco, a chi nostro Padre se rimette, et serranno ascoltati li advocati di esso, come anche li accusatori prima che si dia . . . Non solamente se rimette al padre Francesco il retener o lasciar Despauterio, ma anche l'usar quella grammatica qual usano in Portugallo o altra. Di questo ultimo punto, perché non se scrive expressamente al padre Francesco, V. R. lo potrà ricordare» *Epp. NN* 37, f. 220v.

¹² De parva et magna syntaxi latina a P. Ledesma anno 1569 typis edita, cf. MP II, mon. 69 adn. 31.

C — Provincia Siciliae

TEXTUS : *Congr. 41, f. 25r-26v (prius 28-29), exemplum Romae tempore congregationis confectum.*

Summarium

7. *Regulae pro scholis mittantur ; sex horis quotidie in scholis legendum, vacationes in scholis inferioribus minuendae.* — 8. *Studium sacrae scripturae commendetur.* — 9. *Doctrina christiana peculiaris cuique provinciae paranda.* — 11. *Collationes inter confessarios de casibus conscientiae fiant.* — 12. *Ratio studiorum nova desideratur.* — 14. *Missa cantata Panormi.* — 16. *Cura confraternitatum.*

Quae responsa fuerunt procuratori provinciae Siciliae, patri Ioanni Philippo Casino ¹³ ad ea quae nomine suae provinciae proposuit . . .

7. Provideri petunt scholis, et aliquam instructionem con-[25v]fici
5 de mediis ad eas iuvandas, et restitui tres horas mane et totidem vespere, et vacationem medii diei in infimis classibus non sine incommodis alicuius momenti concedi. — Responsum est, instructionem quidem vel formulam studiorum iam fere confectam esse, quae eis transmittetur ¹⁴; tempus autem manendi in scholis prorogari posse arbitrio provincialis
10 ad tres horas, donec aliud praescribatur; quod sic accipient, si usus ille manendi tres horas nondum est omnino sublatus ¹⁵.

8. Commendatur a patre Generali exercitatio in sacris scripturis prout concilium tridentinum commendavit ¹⁶. — Responsum est quod providebitur.

15 9. Ut conficeretur doctrina christiana saltem peculiaris cuique provinciae, expositionem applicando contra aliqua vitia et defectus cuique provinciae familiares. — Responsum est, doctrinam quidem christianam communem esse oportere, id autem quod cuique provinciae peculiariter convenit, qui eam docent, addere poterunt . . .

20 11. Ut fiant collationes inter confessarios de rebus moralibus, quae

¹³ I. P. Casini S. I. (1520-1584; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 28).

¹⁴ Cf. supra, adn. 10.

¹⁵ De horis lectionum v. instructionem Patris Generalis, die 9 iun. 1567 datam; MP II, mon. 20 adn. 31.

¹⁶ Cf. decr. 18 sess. XXIII (15 iul. 1563) concilii tridentini de seminariis ecclesiasticis erigendis, in quo de sacra scriptura a clericis discenda; *Conc. Oecum. Decr.* (1962) 726-29.

ad confessionem faciunt, et inter praeceptores de modo bene procedendi cum scholasticis ut in spiritu iuventur. — Responsum est ut curetur.

12. Ut instructio aliqua fiat aut directorium studiorum tam in literis humanioribus, quam philosophicis et theologicis, ut removeatur occasio varietatis tantae in opinionibus, et labor ac damnum tam multa scribendi, et lectio inutilium librorum. — Responsum est quod providebitur¹⁷ . . . [26r] . . . 25

14. An Panormi missam cantari oporteat¹⁸, praecipue in festis sancti Philippi et Circumcisionis. — Responsum est diebus dominicis et festis missam cani posse Panhormi prout Messanae fit, si patri nostro Generali id videatur expedire, qui ea de re consulendus erit . . . 30

16. An expediat ut nostri aliquas societates vel confraternitates institui curent, ut ea ratione ad frequentiam sacramentorum et profectum spiritualem trahantur, ita ut nostri eos aliqua ratione iuvent, et an in scholis nostris quae portam habent versus viam, congregari possint, cum commodus alius locus non invenitur¹⁹. — Responsum est probari huiusmodi institutionem, sed tamen extra domum et scholas nostras (nisi dispensandum alicubi, ex gravi necessitate videretur), et iuvari a nostris quidem deberent, sed sine obligatione²⁰ . . . 35

144

EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM HISPANIAE¹

ANNO 1568

A — *Provincia Castellae*

TEXTUS: *Congr. 41, f. 87r-92v (prius 79-83 212-17)*, originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum.

¹⁷ Cf. supra, adn. 10.

¹⁸ De cantu in ecclesiis S. I. adhibendo cf. supra, adn. 2.

¹⁹ Videsis discussiones congregationis provincialis romanae (1568) de congregationibus marianis scholarium; supra, mon. 141 § 10.

²⁰ In eodem codice (f. 40r-v) habetur textus petitionum congregationis provinciae Sicillae (sine responsis Patris Generalis), ita inscriptus: «Summa delli capi che si risolsero nella congregazione provinciale per trattar il procuratore con il N. P. Generale».

Summarium

1. *Scholae grammaticae ne multiplicentur.* — 2. *Conandum ut scholastici selectioris ingenii in studiis absolutissimi evadant.* — 3. *Seminarium casuum conscientiae erigendum.*

Acta in congregatione provinciae Castellae... [90v]...

[1] Onera etiam gravia, quae praestant nostris studia grammatices, praesertim dum numerus eorum qui eam docere possunt, auctor non fuerit, in causa fuit ut proponeretur, an expediret petere ut scholae grammaticae modo non multiplicentur, sed animus Patris eo tenderet ut quae sunt admittendae primo loco non aperiantur nisi in eis locis dumtaxat, in quibus aperte cognoscetur uberiores fructus esse colligendos ut Pintiae, Burgis, Com-[91r] postellae etc. — Responsum fuit ab omnibus se quidem ministerium hoc docendae grammaticae multis modis suscipere et venerari, et fateri nostris qui maiorem Dei gloriam et fructum animarum quaerere debent, esse consentaneum et proximis valde proficuum¹, sed quia vires ad plura Societati modo non suppetunt, et pondus est grave, id debere nostro Patri proponi.

[2] Et quia iudicabatur mirum in modum profuturum Societati aliquos esse inter alios in literis quam consummatissimos, quaesitum fuit proponendumne esset, an expediret aliquibus scholasticis, ex iis qui cognoscuntur selectioris ingenii et de quibus maior in futurum habetur expectatio, dari tempus amplum et locum opportunum ut in studiis perseverent et evadant absolutissimi. Amplexati sunt omnes libentissime sententiam hanc, quia id aperte cognoscitur nostris constitutionibus et instituto maxime consentaneum² et nostris ministeriis omnino necessarium... [92r]...

[3] Visum etiam fuit esse Patri proponendum videri omnino necessarium ut erigatur intra provinciam seminarium aliquod, in quo nostris praelegantur casus conscientiae³. Nam ab eo quod Abulae fue-

¹ De congregationibus provincialibus in Hispania cf. ASTRÁIN, *Historia* II 278-83.

² Cf. *Const.* P. IV c. 11 n. 1; MP I 275.

³ Cf. *ib.* c. 6 n. 16 et 17; MP I 255 et 257; et MP II, mon. 69 lin. 350-56; nec non *infra*, mon. 200.

⁴ De studio casuum conscientiae cf. *supra*, mon. 139 decr. 69.

rat constructum, prae reddituum penuria ex voluntate Patris nostri, qui illic aderant scholastici, fuere educti . . .

R — Provincia baetica

TEXTUS: Congr. 41, f. 125r-33v (prius 100-08 486-94), originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum.

Summarium

18. *Leetto casus conscientiae petitur.* — 19. *Scholae parvulorum non acceptandae.* — 23. *De collegiis, in quibus ministeria solita fieri non possunt.* — 26. *Grammatica latina, cursum artium et doctrina christiana universae Societati praeparanda.* — 29. *Exigendum ut scholares nostri arma non portent et decenter se vestibus induant.* — 31. *Privilegium petendum a S. Pontifice ut nostri cursus studiorum ab universitatibus admittantur.*

De actis in congregatione provinciali . . . [128r] . . .

18 decretum — Propúsose si se leería una lección pública de casos de conscientia que ayudase a los de casa y fuera, en cada provincia ^a; y ad plura suffragia pareció que se pidiese facultad para que el provincial la pueda poner cuándo y por el tiempo que le pareciere convenir en 5 algún caso particular.

19 decretum — Propúsose si se pediría a nuestro Padre que no oviese escuelas de niños en los collegios, por la falta de sujetos que para este ministerio ay ^a, y por la mucha ocupación y otros inconvenientes; y ad plura suffragia pareció que en pueblos grandes no se pusiese; 10 [128v] que en pueblos pequeños sí, por el fructo que se vee . . . [129r] . . .

23 decretum — Propúsose que, supuesta la necesidad de los próximos y el aumento de subiectos en la Compañía, a de ser necesario hazerse muchos collegios, en los quales se juzga no se podrán en todos, 15 ni convendrá hazer los ministerios de collegios, scilicet, leer grammática o otras facultades; ni se criarán en ellos estudiantes de los nuestros, que ay dificultad, como se pueden tener estos collegios sin yr contra la

9 incivientes ms.

^a Cf. supra, adn. 4.

^a Cf. supra, § 1.

20 bulla de Paulo 3 del año Domini 1543 ⁷, y el proemio de la quarta parte Const., y la declaración, litera A ⁸, y el decreto 11 de la 2 congregación ⁹; et communi consensu pareció si pidiese declaración desto a nuestro padre General . . . [129v] . . .

26 decretum — Propúsose si conuernía que se hiziese una grammática ¹⁰ y un curso de artes ¹¹ para toda la Compañía, y una doctrina christiana que sea conforme a la capacidad de los studiantes, según las diversas classes, como se dize en las reglas de los studios ¹²; y communi consensu pareció se pidiese a nuestro Padre . . . [130r] . . .

29 decretum — Propúsose que, pues en las universidades y studios de los seglares se ordena que los estudiantes no traigan armas y anden con hábito decente, que ay más obligación para hazer que guarden esto los studiantes que oyen en nuestras escuelas; y communi consensu pareció que se pidiese a nuestro Padre se ponga en las reglas de los studiantes ¹³, y que el que no lo guardare, lo echen del studio . . .

31 decretum [130v] — Propúsose que en algunas universidades ponen dificultad en admitir los cursos que se oyen en nuestros studios, y algunos studiantes, por la dificultad que tienen después para graduarse, se van a otras partes a estudiar: que cómo se remediaría; y communi consensu pareció que era muy necesario se pidiese al summo Pontífice privilegio para que los cursos de artes y theologia que se oyen en nuestras escuelas, se admitan en qualquiera universidad ¹⁴ . . .

C — Provincia toletana

TEXTUS: *Congr. 41, f. 158^r-158^v (prius 24-28 72-75); responsa autem f. 164^r-66^r (prius 312-14), originale. Aliud exemplar in eodem codice f. 160^r-63^v et 213^r-14^r.*

⁷ Bullam videsis in *MI Const.* I 81-86; praesertim eius § 3 (p. 83) consideras.

⁸ Videsis in *MI Const.* III 99-101.

⁹ Est decr. 11 in manuscriptis; in typis exscriptis autem 8 de vitanda multiplicitate et insufficienti collegiorum dotatione; quod videsis supra, mon. 139.

¹⁰ Cf. postulatam provinciae neapolitanae; supra, mon. 143 § 4.

¹¹ Cf. supra, mon. 141 § 1.

¹² Videsis NADAL, *Reg. de schol. (1553)* II § 15-17; MP I 197.

¹³ Regula de non portandis armis habetur *ib.* II n. 39; MP I 200.

¹⁴ Hoc privilegium concessum est a Pio V die 10 martii 1571 brevi «Cum litterarum . . .», cuius vi externi scholares qui lectiones Societatis frequentant, ad gradus in universitatibus admitti debent; cf. *Institutum S. I.* I 45.

Summarium

In collegiis convictorum unus ex nostris num residere possit.

De actis congregationis provinciae toletanae... [158^v]...

Praeterea ut in collegiis ubi convictores habentur, ad eorum plenior¹ administrationem resideat unus ex nostris, quia non potest conveniens ordo aliter teneri², et ut regulae his collegiis Roma mitterentur, visum est proponi debere; censuerunt tamen non expedire ut aliquis nostrorum in eiusmodi collegiis resideret... 5

Respuestas de nuestro padre General... [165^v]...

Que no aya ninguno de los nuestros en los collegios de los convictores, ha parescido acá bien, y assi se havia ordenado acá antes que se hiziesse... 10

145EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM GALLIAE¹

ANNO 1568

A — Provincia Aquitaniae

TEXTUS: *Congr. 41, f. 225r-28v*, apographum coevum pro curia romana S. I. confectum; aliud eius exemplar *ib. f. 242r-46r* (*prius* 67-70).

Quae responsa fuerunt P. Ludovico di Coudretto² procuratori Aquitaniae...

2. De vacantiis studiorum res commissa est Provinciali qui Romam quod constituit, scribere debet³...

² ubi *sup.* || 6 in *sup.*

¹ Cf. *supra*, mon. 138 decr. 126.

¹ De congregationibus provincialibus in Gallia cf. FOUQUERAY, *Histoire*... I 484-85.

² L. du Coudret S. I. (1523-1572; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 38).

³ De intermissionibus studiorum cf. *supra*, mon. 143 (petitio 13 provinciae neapolitanae).

5 9. De alphabetariis quos secum adducunt auditores superiorum classium, quid permittendum. — Responsum est ordinarie quidem id permitti non debere; propter aliquas autem circumstantias [225v] arbitrio superiorum aliquando permitti posse⁴...

13. Ut praescribatur ordo praefectis convictorum. — Responsum
10 est: fiet, sed Turnoni ablegandi sunt convictores, ut P. Natalis constituit⁵... [226r]...

26. Proponebatur de convictoribus non habendis⁶. — Responsum est: de singulis consulendum esse P. Generalem, et ubi expedire iudicabit, convictores non haberi, non eos haberi permittat... [226v]...

15 43. Videbatur parum esse si quatuor tantum horas mane et vesperi praeceptores in scholis manerent. Probata est responsio P. Natalis ut duas horas cum dimidia mane, et totidem vesperi manerent⁷. Et regulae de ratione studiorum mittendae particularia proseguendo⁸.

44. An legi debeat in scholis catechismus P. Canisii, an potius P.
20 Emundi⁹; et an expediat uti interpretatione catechismi romani¹⁰. — Responsum est ut quemadmodum hactenus est factum, ita fiat donec mittatur Romam catechismus maior et minor latina et gallica [lingua] scriptus P. Emundi... [227r]...

55. Petebatur, quandiu in scholis futuri essent praeceptores...
25 — Responsum est, quoad tempus duas horas cum dimidia expendi posse mane et vesperi ut supra¹¹... [227v]

66. An promiscue sint alphabetarii omnes admittendi Lugduni¹².

⁴ De scholis alphabetariis assumendis cf. *Const.* P. IV c. 12 C; MP I 285; et supra, mon. 144 (petitio 19 provinciae baeticae).

⁵ Cf. *Epp. Nadal* III 642.

⁶ De cura convictorum cf. supra, mon. 138 decr. 126; SCHRÖTELER, *Erziehung* ... p. 48 ss.; *Epp. Lalnez* IV 700.

⁷ Cf. decr. Patris Generalis diei 9 iun. 1568 de horis lectionum; supra, mon. 143 adn. 15.

⁸ Ratio studiorum humaniorum litterarum missa est exeunte anno 1569; quam videsis in MP II, mon. 26-31.

⁹ E. Auger S. I. (1530-1591; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 8), *Catéchisme et sommaire de la religion chrestienne* ... (Lyon 1563); cf. SOMMERVOGEL I 633-34; et Friedrich Josef BRAND, *Die Katechismen des Emundus Augerius S. I. in historischer, dogmatisch-moralischer und catechetischer Bearbeitung* (Freiburg im Br. 1917); GILMONT, *Les écrits* ... 295-301.

¹⁰ *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos* (Romae 1566); cf. *Encicl. Gall.* III 1123-24.

¹¹ Cf. supra, § 43 et adn. 7.

¹² De alphabetariis cf. supra, § 9 et adn. 4.

— Responsum est, nunc quidem nihil immutandum esse, postea de omnibus simul obligationibus agatur, cum iam classis plures capere non posset, reliqui aequiore animo ferrent se excludi.

30

67. An comoediae de rebus sanctis et ecclesiasticis sint in scholis legendae. — Responsum est quod mittetur formula studiorum ¹³, classicos tamen auctores in quavis facultate legendos esse.

68. De methodo docendi in singulis classibus proponitur. — Responsum est quod iam facta sit et ad eos mittetur ¹⁴.

35

69. An mutandae sint horae lectionum pro varietate temporum, cum fixae sint horae prandii, coenae et somni. — Responsum est ut nunc quidem iuxta consuetudinem suam pergerent, si tamen inter se iudicaretur esse aliquid mutandum, P. Generali scribant.

70. An separandi sint convictores Lugduni a collegio nostro ¹⁵. — Responsum est, nunc quidem nihil innovandum videri usque ad meliora tempora.

40

71. An ibidem admittendi sint paedagogi inter convictores. — Responsum est, admittendos non esse, quandoquidem expedire non videtur etc.

45

72. Qui ludi concedendi sint convictoribus? — Responsum est nec ludum scacchorum, ut vocant, nec etiam damarum laudari, tamen non prohibeantur, meliores tamen censi ludos qui aliquam habent exercitationem corporis ut pilae palmariae, disci, sphaerularum ad annulum iactandarum et ad pyramides ligneas ¹⁶.

50

73. Qua hora convictores cubitum concedent et surgent? — Responsum est ut curet procurator habere instructionem et ordinem qui in Collegio Germanico observatur ¹⁷, quem accommodare poterunt ad suos convictores, prout videbitur expedire.

74. De repetitionibus idem dictum est, scilicet ut petatur a Collegio Germanico formula.

55

75. Petebatur, an liceret habere procuratorem pro convictoribus? ¹⁸ — Responsum est ut, quemadmodum coeperunt, procedant, donec aliud scribatur, suum retinendo procuratorem.

76. An exhortationes sint faciendae convictoribus? — Responsum

60

¹³ De nova studiorum formula videsis supra, adn. 8. De comoediis exhibendis a scholaribus cf. MP II, mon. 26 § 22; cf. etiam inferius, mon. 171 lin. 28-33.

¹⁴ Videsis superius, adn. 13.

¹⁵ Cf. supra, mon. 138, decr. 126 congr. gen. I (1558).

¹⁶ De ludibus scholaribus permissis cf. MP II, mon. 35 § 30-31.

¹⁷ De hora surgendi et decumbendi cf. MP II, mon. 46 § 12 30 et mon. 56.

¹⁸ Videsis *Regulae procuratoris Collegii Germanici* (1564); MP II, mon. 29.

est, moderate faciendae sunt, quale esset 15^o quoque die, vel singulis mensibus; nec niti debent ut nimis religiosos eos efficiant.

77. An publicae poenitentiae convictoribus sint faciendae? — Responsum est ut videat quid observetur in Collegio Germanico ¹⁹.

65 78. An liceat matribus ingredi cubicula convictorum cum comitatu suorum. — Responsum est, non admittendas esse ne intra collegium quidem, sed bonis rationibus eis satisfaciendum.

79. De quantitate carnis etc. convictoribus danda. — Responsum est in particularibus huiusmodi, ut videat P. Natalis, quid sit statuendum ²⁰ . . .

B — Provincia Franciae

TEXTUS: *Congr. 41, f. 238r-40r* (prius 64-65), exemplum coevum pro curia romana S. I. conscriptum.

Quae responsa fuerunt patri Ludovico de Coudreto qui vices supplebat procuratoris provinciae Franciae ²¹ . . . [238v]

5. Non videtur admittendos esse convictores Verduni nec alibi. — Responsum est, ne admittant; et Billomi quidem, si fieri potest, ut
5 eorum curam aliis relinquant. De parisiensi collegio convictorum videatur diligentius, quid facto sit opus ²² . . . [239v]

16. An professores theologiae et philosophiae et aliarum disciplinarum inter legendum dictare aliquid debeant. — Responsum est, ne immutent quod consueverunt facere, donec studiorum ratio Romae con-
10 fecta ad eos transmittatur ²³ . . .

21. An cura convictorum tradenda sit externo alicui Parisiis. — Responsum est, non videri expedire ut externus aliquis regat convictores, ita ut nos profectus eorum teneamur reddere rationem.

¹⁹ Cf. *Reg. convict. Coll. Germ. (1564)*; MP II, mon. 46 § 10.

²⁰ P. Nadal mensibus iun.-aug. 1568 collegia visitabat; cf. *Epp. Nadal III* 608 621 627 631 640; et FOUQUERAY, *Histoire* I 483-84.

²¹ Procurator provinciae Franciae electus est in congregatione provinciali Edmundus Hay (1533-1591; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 74), rector collegii parisiensis, qui tamen in itinere in morbum incidit, quare munere quoque procuratoris provinciae Franciae P. Coudret, procurator provinciae Aquitaniae fungebatur; cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 485.

²² De convictoribus non habendis cf. supra, petitionem 26 provinciae Aquitaniae; et infra, mon. 171 lln. 2-14.

²³ Cf. *De sacrae theologiae studiis (1572)* § 8 et 22; MP II, mon. 33.

22. Provideatur, qui sint admittendi inter pauperes quos alere tenemur tam Parisiis quam Billomi. — Responsum est quod providebitur. 15

23. An relaxanda sit regula qua conatur ut omnes serviant communi bono in ea facultate quam didicerunt, antequam [240r] ad altiora studia progrediantur *. — Responsum est, arbitrio provincialis relinquendum esse, an hic vel ille ante progressum profiteri debeat eam facultatem cui dedit operam, quamvis unusquisque ad id paratus esse debeat. Si habent in Gallia constitutionem aut regulam quae hac de re agat, mittant Romam. 20

24. Non esse mutandam rationem studiorum suggerunt *. — Alia non mutatur, sed ipsi mittant Romam rationem studii theologici, et interim observent quod pater Natalis circa studia constituit . . . 25

146

EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM
ASSISTENTIAE GERMANIAE

ANNO 1568

A — *Provincia Austriae*

TEXTUS: *Congr. 41, f. 303r-11r (prius 30-38 178-86)*, originale manu Francisci António S. I. (1535-1610; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 6), congregationis secretarii exaratum; et responsa *ib. f. 286r-90r (prius 52-55)*, exemplum coevum pro curia romana S. I. confectum.

Acta in congregatione provinciali anno Domini 1568 in
provincia Austriae celebrata . . . [308v] . . .

21. Cum esset instituta quaestio de ludis quibus nostri uti deberent diebus recreationis, propter regionum diversitatem et varia aliquorum desideria, visum est congregationi rem esse ad R.P. Generalem deferendam ut id statuatur; et ut simul ei exponatur qui ludi sint iam in usu in hac provincia. Ii autem sunt: ludus tabularum [309r] super 5

* Videsis ep. comm. Patris Generalis, diei 10 aug. 1560 (infra, mon. 209); vi cuius omnes Societatis socii, statis temporibus, legere in scholis debebant.

* De nova studiorum ratione videsis supra, adn. 8.

- mensam et ludus ille ad signum qui italice appellatur piastrelle, ludus etiam globulorum maiorum ad pyramides, et globulorum etiam ad anulum ferreum; qui duo postremi ludi in hac provincia primum fuerunt introducti a praecedenti praeposito provinciali, P. Nicolao Lanoyo. Fuerat etiam aliquando in usu in hac provincia ludus pilae, sed non ita frequens, et propter saltus et quandam indecentiam fuit sublatus et prohibitus ab eodem P. Lanoyo et a R.P. Provinciali qui nunc est¹. Quia tamen germanorum natura et ingenium talem ludum videtur expetere, placuit arbitrio R.P. Generalis id esse relinquendum²...

23. Dubitatum fuit, an observandum esset quod R.P. Natalis ordinaverat in duabus visitationibus, ut videlicet collegiales illi pauperes qui Viennae aluntur in collegio convictorum, quotannis renovarent illam promissionem quam faciunt in initio cum primum ad collegium admittuntur, eo modo quo solent nostri sua vota renovare. Et placuit fere omnibus id utile esse et observandum, consulto tamen prius R.P. Generali, ad quem etiam mittetur exemplar eorum quae circa hoc ordinaverat R.P. Natalis³ [309v]...

25. 25. Propter necessitatem quae viget in his regionibus, observavit hactenus Societas cantu figurato uti in choro; et cum propterea habere necesse sit et ex fratribus nostris et ex convictoribus etiam et collegialibus aliquos qui cantandi artem noverint⁴, dubitatum fuit, an in hunc finem deberent ii ab aliquo ex nostris doceri principia musices, non quidem per modum institutae lectionis, sed potius per viam cuiusdam instructionis et recreationis. Et quamvis R.P. Natalis in sua visitatione id concesserit collegio pragensi, quia videbat, nisi ita fieret, paulatim cantum corruere, omnino oportere visum est tamen congregationi totum hoc negotium R.P. Generali proponendum esse... [311r]...

¹ Laurentius Maggio S. I. (1531-1605; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 88; et MP II, mon. 101), praepositus provinciae Austriae 1566-1578; cf. *ib.*

² De ludis scholaribus in Gallia permissis cf. supra, mon. 145 § 72.

³ Cf. *Quae dixit P. Natalis pro collegio novo pauperum Viennae (1563)*; infra, mon. 160 lin. 140-43.

⁴ De cantu figurato in ecclesiis S. I. adhibendo cf. supra, mon. 141 § 3. Iam anno 1558 Romae patres de rebus Germaniae agentes interrogabant: «Sitne relinquendus cantus in collegiis, ubi hactenus diebus festis observatur? Et possitne missa et vesperae decantari sive a nostris sive a studiosis et externis qui sunt scholae nostrae... — Ad quintum: Cantus missae et vesperarum dominicis et festis diebus tum Viennae tum Praegae, tum aliis in locis Germaniae tollerandus videbatur, sive per nostros sive per externos exerceretur; magis tamen curandum esset ut per externos id fieret». *Instil.* 220, f. 269r.

31. Propositum fuit, an comediae, dialogi etc. quae a nostris componuntur et publice exhibentur, deberent typis mandari, cum multi amici et interdum non levis auctoritatis viri id expetant ad extirpandas comedias haereticorum, et non mediocris fructus inde speretur. Decretum est petendam esse facultatem a R.P. Generali ad illa imprimenda . . .

Quae responsa fuerunt P. Urtado Perez * procuratori provinciae Austriae . . . [286v] . . .

Ad 21 decretum de ludis recreationis gratia admittendis. — Responsum est, ludum pilae palmariae excludendum, duos alios Romae usitatos, disci scilicet, vulgo piastrellae et tabellarum esse retinendum ; tertium etiam de sferiis ad anulum ferreum iactandis tollerari posse ; quartum vero de sferulis ad pyramides iactandis, arbitrio provincialis reliquendum videri ut, quod expedire senserit, constituat, habita ratione loci et reliquorum . . . [287r] . . .

Ad 23 de renovatione promissionis pauperum collegii novi viennensis. — Responsum est, redigendum esse quidem in memoriam pauperibus illis scholasticis in domesticis exhortationibus id ad quod tenentur, quod et ipsi in scriptis habere ac legere poterunt ; renovationem tamen cum ea solennitate qua nostri vota sua renovant, non debere . . . [287v] . . .

Ad 25 de docendo cantu nostros. — Responsum est, potius curandum esse per convictores vel alios scholasticos cantum in ecclesia retineri ; quamvis tamen externi non sufficerent, non continuo nostri ex professo docendi essent cantum ; qui iam instituti essent, in eo proficere possent cum aliis cantando, quamvis studium ad id ex professo non adhibeatur . . . [288r]

Ad 31 de excudendis comaediis etc. — Visum est communiter id non expedire, sed si quid in hoc genere valde eximium esset, tunc cum Generalis licentia post approbationem ab eo designatorum imprimi posse.

Ad alia nomine provincialis proposita responsum est quod sequitur . . .

4. Num ligna in usum scholarum coëmenda essent a nostris collegiis, an potius accipienda ab ipsis scholasticis in eorumdem usum. — Responsum est non esse omittendum quin hyeme hypocausta scholarum calefierent, non tamen exigenda etiam ligna a discipulis, quod si aliqui

* H. Pérez S. I. (c. 1527-1594 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 114).

amici vel discipuli divites auxilium ad has expensas conferrent, admitti posse * . . .

6. De vacationibus a studiis quid statuendum. — Responsum [288v] est ut provincialis consideret quid provinciae et loci ubi vacandum est, ratio postulet, et constituat quod expedire videbitur, ac de
75 eo Generalem admoneat ⁷.

7. Num scholastici nostri, haereticorum filii si, postquam catholici effecti sunt, in Societatem etiam admitti postulabunt, sine consensu suorum parentum admitti possint *. — Responsum: ubi studiis dant
80 operam, non admittendos esse, sed ad alia collegia amandari posse.

8. An filii haereticorum nondum conversi ad religionem catholicam, admittendi sunt ad orationes, missam etc. cum aliis. — Responsum est, consulendum esse Summum Pontificem, quid in ea regione fieri vellet * . . .

[276v]

B — Provincia Germaniae superioris

TEXTUS: *Congr. 41, f. 275r-78v* (prius 47-50 et 59-61), originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum.

EDITIO: BRAUNSBERGER VI 564-73.

De actis congregationis provincialis in superiori Germania habitae . . . [276v]

Legem severam fieri percipimus, eamque per totam Societatem publicari, ne vel Averrois, vel ullius alterius philosophi opinio quae cum
5 fide christiana vel cum scholarum communi doctrina aliqua ex parte pugnet, defendatur vel confirmetur etiam ad mentem Aristotelis ¹⁰; sed vel Aristotelem a fide christiana non abh[orrere] doceatur, [vel si abhorret, confu-] [277r]tetur; nec multis argumentis eum hoc vel illud quod

* Cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum* . . . AHSI 30 (1961) 4-8: *De domiciliorum Societatis paupertate ad mentem S. Ignatii*.

⁷ Videsis documenta ea de re in provincia Austriae conscripta; infra, mon. 259 et 274.

* De iuvenibus, invitis parentibus, in S. I. non admittendis, cf. LAFNEZ, *Reg. schol. extl.* (1561) § 9 et adn. 13; MP II, mon. 7.

* De haereticorum filiis ad scholas S. I. admittendis, cf. infra, mon. 254 § 2.

¹⁰ De averroismo extirpando cf. ep. P. Canisii, diei 26 sept. 1567; infra, mon. 256; et MP II, mon. 69 adn. 40 44 et 47.

cum fide pugnet, sensisse ostendatur. Ab eiusmodi enim averroistis complures fidei morumque iacturam fecerunt ¹¹. Cupimus ergo haec ut 10 incommoda vitemus, concilium lateranense sub Leone X ¹² et decreta R.P.N. de tenendis ac docendis opinionibus ¹³ per totam Societatem publicari et observari ¹⁴...

147

EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM ITALIAE

ANNO 1571

A — Provincia Romana

TEXTUS: *Congr. 41*, f. 13r-16v (*prius* 136-39 214-17), exemplum manu Patris Romei (v. SCADUTO, *Catalogo*... p. 129) exaratum et a P. Polanco hic illic emendatum.

Summarium

Sacerdotes designandi ad confessiones scholarium audiendas.

Summa actorum secundae congregationis provincialis romanae anno 1571...

P^o. Propositum fuit quod viderentur destinandi aliqui sacerdotes in Romano Collegio ad audiendas confessiones externorum scholasticorum ¹,

¹ *provincialis m. Pol.* | Romanae *del.* Provinciae || 2 fuit *del.* an essent, *sup. m. Pol.* quod viderentur

¹¹ Cf. BRAUNSBERGER VI 60-62 67-68 136 142 357.

¹² Cf. Sess. VIII (19 dec. 1513) Concilii Lateranensis; in *Conc. Oecum. Decr.* (Herder 1962) 581-82.

¹³ Decretum Patris Generalis de doctrina in scholis tradenda, mense nov. 1565 promulgatum, videsis infra, mon. 244.

¹⁴ Responsum Patris Generalis: «Ad septimum: De quorundam philosophorum opinionibus contra fidem non defendendis. — Responsum est ut in superiori Germania id ipsi curarent, et alibi etiam tantundem curabitur» BRAUNSBERGER VI 593.

¹ De confessariis discipulorum cf. NADAL, *Reg. de schol.* (1553) II § 31; MP I 198-99.

- 5 praesertim qui ad hoc munus essent maxime idonei; quod inde plurimum fructus spiritualis expectaretur. — Visum est omnibus ut proponeretur P. Generali ut valde expediens; et praeterea maior pars sensit ut ii absolutis studiis vel certe expediti ab aliis negociis, huic muneri serio incumberent...

B — Provincia Longobardiae

TEXTUS: *Congr. 41, f. 32r-v (prius 20 184), originale.*

Summarium

8. *De cura seminarii mediolanensis.* — 13. *De collegio convictorum Mediolani erigendo.*

Visum est congregationi provinciali Longobardiae R.P. Generali infrascripta proponere... [32v]...

8. Quid Ill.mo Borromeo sit concedendum ad ea quae petit in seminario. — Risposta: Non si ha da mutar niente, né crescere né sminuir
5 maestri; se S.S.Ill.ma vol altro, lo scrivi a nostro padre Generale in Spagna^a...

13. An collegium convictorum quale Taurini habetur, Ill.mo Cardinali et nonnullis civibus id rogantibus Mediolani sit erigendum. — Risposta: Collegii de convictori non si admittino per esser governati
10 dalli nostri; et se li cittadini li volessero loro fare, li nostri non ne siano authori, ma, facendosi dalle nostre schole, potranno haver quello aiuto li scholari che si dá comunamente alli altri senza obligatione alcuna^a...

C — Provincia neapolitana

TEXTUS: *Congr. 41, f. 36r-38v (prius 147-48 220-22), originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum.*

7 Generali *del.* tamquam, *sup. m. Pol.* ut valde || 8 li *sup. m. Pol.* | certe *m. Pol.*
10 nostri *del. ma, sup.* et || 11 ma *del.* dichino che || 12 altri *del. scho[lari].*

^a Videsis litteras patentes (1572) de cura seminarii mediolanensis; infra, mon. 295. — De profectu Patris Generalis in Hispaniam cf. ASTRAIN, *Historia* II 328-41.

^a Videsis ep. Patris Polanco die 13 dec. 1572 Cardinali Borromeo de cura convictus non assumenda; infra, mon. 304.

*Summarium**De artium cursu conscribendo.*

De actis congregationis provincialis habitae Neapoli... [36v]...

P^o. Rogandus est P. Generalis ut quamprimum fieri possit, assignetur aliquis artium cursus qui a nostris professoribus praelegatur, sive sit unus eorum qui iam editi sunt, sive quod magis optamus, nostrorum opera exactior alius ederetur qui plurimum conducere et ad servandam doctrinae consensionem et ad tuendam corporis veletudinem, quae scribendo pene absumitur; et ad progressum in studiis faciendum, qui modo perexiguus est, cum totum tempus conteratur in excipiendis quae leguntur, in corrigendis, quae scribuntur et in memoriter repetendis quae excepta correctaque fuerunt. Adde quod cum in auctorum lectione parum admodum sint versati, evenit saepius ut, absoluto artium curriculo, vix unum aut alterum sensum ex libris queant eruere... [38v]

Responsio ad procuratoris neapolitani postulata ⁴

1. Datur opera ut statim revisus cursus artium P. Fonsecae lusitani excudatur et praelegatur, quod etiam Romae et in aliis collegiis fiet ⁵...

D — Provincia Siciliae

TEXTUS : Congr. 41, f. 42r-43r (prius 12 15), originale.

Summarium

2. *Sermones, doctrina christiana, cursus philosophiae ac theologiae, resolutiones casuum conscientiae etc. petuntur.* — 3. *De libris humanitatis purgandis.* — 6. *De rectore in Sicilia non adhibendo.*

Dubia congregationi proponenda...

2. Desideratur ut aliquibus ex Societate committatur ut component sermones totius anni, lectiones super doctrinam christianam, cursum philosophiae et theologiae, resolutiones casuum conscientiae, quibus iuvare possunt saltem minus proveci in litteris; iuvabit etiam ut in tota Societate uniformitas doctrinae servetur. Et quoadusque ea fient, pe-

⁴ Cf. supra, mon. 141 § 1.⁵ De opere Patris Fonseca cf. MP II, mon. 69 adn. 36.

titur ut determinentur autores et libri quibus interim conveniet uti. — Utile omnino videtur ut fiat, et videatur a patribus in congregatione, qui possint vacare huic operi. Nam diversis imponendum esset. Libri
 10 etiam interim legendi ordinarie et quorum doctrinam convenient sequi, determinandi videntur qui saltem in constitutionibus non explicantur ⁶.

3. Ut eligantur aliqui, quibus committatur cura corrigendi et expurgandi libros humanitatis, ut scilicet eradant turpia, et universaliter omnia mala quae offendere possunt, et tradantur typis, incipiaturque
 15 ab iis qui praelegendi videntur in nostris collegiis ⁷. — Videtur valde utile, videatur a patribus, quibus hoc onus imponi possit . . . [42v]

6. In regno Siciliae experientia universalis in nostris collegiis docet, scholares nostros insolentes effectos, insolentioresque scholasticis aliarum scholarum ab eo tempore quo usi sumus correctore, et omnino
 20 prohibitum fuit magistris ne scholares per se ipsos castigarent; eo etiam procedit ut in parva admodum reverentia habeantur magistri, minusque scholastici proficiant in litteris; adde etiam quod in aliquibus locis nemo inveniatur qui correctoris officium subire velit; nec hoc convenit ut unus scholaris alium verberet. Difficulus etiam aliqua collegia num-
 25 merare possunt stipendium correctoris propter tenuitatem provisionum. — Videtur quod ubi sunt ista aut similia alia inconvenientia, quod Generalis praepositus pro sua prudentia dispenset, prout illi in Domino videbitur ⁸ . . .

148

EX ACTIS CONGREGATIONUM PROVINCIALIUM HISPANIAE

ANNO 1571

A — Provincia Aragoniae

TEXTUS: *Congr. 41, f. 46r-48v (prius 230-32 et 326-28)*, originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum; aliud exemplar *ib. f. 49r-52v (prius 233-35)*, cuius in fol. 51v exarata sunt responsa Patris Generalis ad petitiones congregationis.

⁶ De uniformitate doctrinae cf. decr. Patris Generalis (nov. 1565); infra, mon. 244.

⁷ De libris humanitatis purgandis cf. supra, mon. 143/A § 35.

⁸ De correctore ad scholares castigandos cf. decr. 35 congr. gen. I. (1558); supra, mon. 138.

Summarium

1. *De scholis grammatices non admittendis.* — 2. *Collegia nostra imprimis seminaria Societatis professae sint oportet.*

Acta congregationis provincialis Aragoniae anni 1571 ... [46v] ...

1. Propositum fuit, an petendum esset a P. N. ne scholas grammaticae in hac nostra provincia admittat. Visum est hoc esse petendum, atque id etiam obnixi P. N. orandum ut oblata commoditate nostram provinciam ab hoc onere legendi grammaticam liberet, cum praeter va-
letudinis incommoda quae sunt frequentissima, et varias eorum qui hoc munus obituri sunt, tentationes, ab aliis ministeriis, nostri instituti magis propriis, operarii abducantur¹.

2. Propositum etiam fuit, an petendum esset, cum nostra collegia seminaria sint Societatis professae², ut ea solum admittantur quae ad hunc finem consequendum sunt necessaria (ne videamur de medio finem facere), cum de hac re sit decretum congregationis secundae³, visum fuit rem hanc esse P. N. ro in memoriam revocandam, cum propter eas causas quae in illo decreto explicantur, tum ut hac ratione facilius domos professas possimus instituere ... [51v]

Respuesta a la congregación provincial de Aragón del año 1571

Ad primum: placet quod proponitur; data occasione id curabit P. Generalis, et ipsi, ut videbitur dari occasio, P. Generalem informant. Difficultati autem huic facile provideri poterit, si fiant seminaria linguae latinae⁴.

Ad secundum: fiat, et habuit P. Generalis in memoria, et habebit, Christo propitio, decretum; ipsi hoc curent ut fiat domus professa quod P. Generalis desiderat ...

¹ Cf. supra, mon. 144/A § 1.

² Societatis collegia generatim eriguntur in duplicem finem: partim in bonum Societatis, id est ad formandos scholasticos; partim in bonum externorum scholarium; de duplici hoc fine cf. *Const.* P. IV c. 7 § 1 et c. 11 § 1 (MP I 263 275), et LUKÁCS, *De origine collegiorum* ... AHSI 29 (1960) 219-21.

³ Videsis decr. 8 congr. gen. II (1565); supra, mon. 139.

⁴ Seminarium latinitatis institutum est primum in Lusitania anno 1568 (cf. infra, p. 452); deinde in Hispania anno 1579; cf. ASTRAIN, *Historia* IV 109-10; deinde A. GARMENDÍA de OTAOLA, *El Seminario de letras humanas*. In: *Razón y Fe* 117 (1939) 46-56; et F. G. OLMEDO S. I., *Juan Bonifacio (1538-1606) y la cultura literaria del siglo de oro* (Santander 1938) 80-81.

B — Provincia baelica

TEXTUS : *Congr. 41*, f. 66r-72v (*prius* 236-40 et 478-82), originale ;
et responsa reperiuntur *ib.* f. 74r-75r (*prius* 242 et 484-85), conceptus
originalis.

Summarium

13. *Directorium pro scholis et syntaxis latina conscribenda.* — 14. *Alphabetarii
excludendi a scholis nostris.* — 21. *Summa casuum conscientiae praescribenda.*

De actis in congregatione provinciali S. I. provinciae baethicae . . .
[68r] . . .

13. Propúsose que se pidiese a nuestro Padre un directorio para los
nuestros que enseñan en las escuelas a leer y escrevir, por la diversidad
5 que entre ellos se halla en el modo ; y un syntaxis de que usasen todos
nuestros maestros de grammática . . . — R. y fere omnium consensu
pareció que el directorio se hiziese acá, y se embiase a Roma, junta-
mente con el syntaxis que el padre Azevedo * ha compuesto, para que,
si a nuestro Padre parece, se use de todo ello ymprimiéndose el syntaxis
10 . . .

14. Propúsose si se excluyrían de nuestras escuelas los niños muy
pequeños *, recibiendo solamente los mayores y que ayan de escrevir,
por el trabajo que dan a los nuestros y poco fruto que en ellos se haze.
— Respondióse fere omnium consensu que no se excluyesen especialmente
15 en pueblos pequeños, donde no ay otras escuelas, por algunos yncon-
venientes que dellos se siguirian, si otra cosa a nuestro Padre no pare-
ciese . . . [69r] . . .

21. Propúsose que, pues se leyan en esta provincia casos de con-
sciencia a los nuestros y en otras, se eligiese una summa de casos de
20 consciencia que los lectores siguiesen, y que uviese uniformidad en esto.
— R. que se pidiese a nuestro Padre, y que se representase que acá
se desea que el padre D.or Toledo acabase la que ha començado †, y se

22-3 y se communique *sup.*

* Petrus de Acebedo S. I. († 1573) ; cf. SOMMERVOGEL, I 28 et VIII 1567 ; de
eius grammatica latina cf. ep. Patris Mata, diei 25 oct. 1572 ad P. Nadal datam ;
infra, mon. 303.

* Cf. *supra*, mon. 144/B § 19.

† Hoc Patris Toledo opus anno 1599 primum typis mandatum est ; inscriptum :

communiqué; o que el padre Francisco Gómez * hiziese algunas addiciones sobre la *Summa* de Caietano * con las que tiene de Paulo de Palacios ¹⁰, y ésta también pareció sería muy útil... [74r] 25

Respuestas... [74v]...

Ad 13. La syntaxis se verá en Roma...

Ad 14. No se admitan los niños incapaces de aprender a leer y escribir; y a los benefactores que ofrescen los tales, se dé razón que no deven ser exemplo desto a otros... 30

C — Provincia toletana

TEXTUS: Congr. 41, f. 153r-58v (prius 78-82 et 202-06), originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum; aliud eiusdem textus exemplar habetur ib. f. 168r-71v (prius 175-78 et 315-18); et responsa inveniuntur ib. f. 158^r-58^v (159r-60v) (prius 83 et 207), exemplum manu Patris Jiménez (cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 78) exaratum.

Summarium

1. Non admittenda collegia cum obligatione profitendae grammatices. — 2. Domus professa Matriti erigenda. — 10. Scholae alphabetariorum tollendae.

De actis congregationis provinciae toletanae... [155r]...

[1] Post haec primo quaesitum est, quae media proponi possent nostro reverendo admodum patri Praeposito generali, quibus levare posset grave onus quo nostra Societas in tanta collegiorum multitudine, quibus incumbit munus profitendi artis grammaticae, tantaque praepceptorum raritate sustinet. — Responsum est hoc munus magni quidem momenti esse, ex quo eximii fructus prodeunt, excitandosque esse praepceptores ab antiquioribus patribus ad singularem huius ministerii amorem. Nihilominus tam late patere in hac provincia hanc legendi obli-

²⁸ los *del. incapaces* | de *del. leer* || ²⁹ benefactores *del. se de razón* que no den ocasión a otros de escandalo.

Fr. Toleti S.R.E. cardinalis, *Summae, De instructione sacerdotum libri septem*...; cf. SOMMERVOGEL VIII 70-71; et J. THEINER, *Die Entwicklung der Moralthologie zur eigenständigen Disziplin* (Regensburg 1970) 89-92.

* F. GÓMEZ S. I. († 1582); cf. SOMMERVOGEL III 1553.

* De Thoma Caietano de Vio O. P. cf. MP I 584 adn. 55.

¹⁰ De P. de Palacios († 1576) cf. *Diet. de Théol. Cath.* XI 1734.

10 gationem ut quantum humana ratio coniectatur, et experientia docet,
non possit huic necessitati fieri satis. Proinde petit humiliter congregatio a reverendo admodum patre nostro Praeposito generali ut, iuxta decretum undecimum secundae congregationis ¹¹ nullum deinceps cum
15 tam gravi onere et obligatione profitendae grammaticae collegium admittat ¹². Qui si iudicaret, admittendum esse aliquod, humiliter ab eo postulat ut paternitas sua dignetur prius audire, quid de ea re congregatio provincialis sentiat, siquidem res est ardua. In his autem collegiis quae iam admissa sunt, non esse aperiendum ludum artis grammaticae donec ipsum collegium, templum, ac scholae construantur. Si quae vero
20 sunt quae nullam habeant obligationem interpretaendi grammaticam, [155v] non esse introducendas lectiones; quae vero introductae sunt, amovendas. Secundo: ne quem ex his qui absolutis studiis operarii esse possunt, alio ex hac provincia mittendum curet; tanta siquidem inopia est eorum ut pro collegiorum multitudine eorum necessitati occurrere non possit. Petit itaque congregatio a reverendo admodum patre Praeposito generali ut primo loco provinciae huius necessitas sublevetur. Tertio: uno omnium consensu statutum est, debere unumquodque collegium, praeter coadiutores ad ministeria vel auxilium domus necessarios, alere quantum efficere potest scholasticos qui sibi sint ad praeceptorum
30 munera exequenda idonei ¹³; quamvis enim hi parum utilitatis in iis collegiis habeant in quibus educantur, ediscunt litteras ad hoc ministerium, possent tamen ad alia collegia transmitti, ut pro iis alii sibi substituantur. Quarto: visum est congregationi curandum diligenter ut fundatores qui superstites adhuc sunt, hac nos obligatione liberent, siquidem posset Societas aliis utilioribus intendere ministeriis, ad quae
35 uberiores habet operariorum copiam...

2. Quoniam magna est collegiorum multitudo et raritas domorum professorum ¹⁴ tanta ut nec professi paupertatem quam devoverunt, in collegiis degentes experiantur, nec Societas cupiditatis nimiae nota careat, propositum est an expediret ad hanc opinionem ab animis hominum evelendam ut domus matritana, quae ante oculos totius pene orbis posita est, non admitteret donationem quae sibi hoc tempore offertur, imo eos etiam redditus quos habet, dimitteret ac fieret domus professa. Decretum est omnium fere suffragiis oportere maxime ut sit professa

¹¹ Decr. 8 (quod in mss. est 11) Congr. gen. II (1565) videsis supra, mon. 139.

¹² Cf. supra, mon. 144/A § 1.

¹³ Cf. *Formula acceptandorum collegiorum*; supra, mon. 140 lin. 34-36.

¹⁴ De quaestione, num S. Ignatius domos professas potius, an collegia institui voluerit, cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum*... AHSI 29 (1960) 236-37.

quod, quamdiu ibi resideret curia regia, non parum utilis esset nostro- 45
rum professorum opera, possentque, si quando alio mutaretur curia,
[156r] nostri etiam professi in missiones aliquas quae tantopere expe-
tuntur, trasmittere. Sic fieret ut nostrae Societatis institutum notius esset.
Collegium autem in eo oppido non debere esse visum est eisdem, quod
nec externi scholastici, propter loci importunam occasionem et vitio- 50
rum multitudinem, ac propter annonae et hospiciorum caritatem illuc
confluerent, nec aulicis ipsis et matritanis, in tanta parentum indul-
gentia, studia prodessent litterarum. Praeterea Societas fine frustrare-
tur suo. Adde quod difficile esset eos habere praeceptores qui dignitati
loci convenirent. Si quod vero assumendum ibi esset collegium, placuit 55
omnibus in alio oppidi loco illud aedificandum esse, nec ullam supra
iacta iam fundamenta domus et constructum templum admittendam
dotationem, nec ullo cum onere aut obligatione, nisi libere ad arbitrium
Societatis relinqueretur. Omnes itaque iudicarunt de hac re faciendum
esse certiore reverendum admodum patrem nostrum Generalem, atque 60
interim dotationem esse differendam... [157v]...

10. Cum experientia compertum esse dicerent patres, parum utiles
esse scholas, in quibus nostri docent pueros rationem legendi et scri-
bendi, quum illa aetas capax non sit solidae institutionis, quumque
permolesta illa occupatio et ingens labor saluti vehementer noceat de- 65
fatigetque praeceptores; tum praeterea, quum hanc docendi rationem
satis diligenter in communibus scholis seculares homines exequantur,
maiorique cum fructu, amore et suavitate ibi doctrinam christianam
pueri a nostris doceantur, quaesitum est, an proponi deberet reve-
rendo admodum patri nostro Praeposito generali, ut nullo modo Socie- 70
tas hanc curam suscipere¹⁵. Decreverunt omnes patres, nullo excepto,
summa cum diligencia et cura petendum esse quod, licet alibi et maxime
in terris haereticorum [158r] utilissimum exercitationis genus sit hoc,
in Hispania tamen non ita est; ac proinde iudicatum est, debere omnes
rectores qui habent hoc muneris in suis collegiis, curare ex praescripto 75
Paternitatis suae ut fundatores qui adhuc supersunt, illa obligatione
Societatem liberent, aut eam in aliam utiliore velint commutari...
[158r]

Respuestas....

1. A lo primero de no acetar colegios con obligación de grammá- 80
tica, y que se haze ya lo que piden, que es entender de algunos particu-

45 *resideret del. domus, sup. curia*

¹⁵ Cf. supra, B lin. 11-17 et adn. 6.

lares de la provincia su parescer ; y de nuevo me plaze. Añadiendo a la orden dada a la provincia de Castilla, que es que cada uno de los consultores y otros que embían su parescer, le embien aparte y sellado
 85 para que, con más libertad, puedan dezir lo que sienten ; y es de desear que los colegios sean menos y mayores y sin obligaciones, especialmente de grammática. Quanto al no sacar los sugetos de la provincia, se terná respeto al bien della y al universal. Que se crien, en cada colegio, algunos sujetos que sirvan con el tiempo, placet. Quanto al procurar con
 90 los fundadores que alivien los colegios de la obligación de gramática, es cosa difícil y odiosa ; mas en aquellos que no se ha prometido, y está en nuestra mano (si ay algunos tales), se podrían detener ; y para adelante, sin orden mío, no se executen estas obligaciones de leer, aunque estén aceptados y comenzados los colegios ; y si por caso se ha pedido
 95 acá, se diese licencia para leer sin aver allá recaudo, ha sido poner la provincia en trabajo, y la culpa es suya y la pena mía.

2. A lo segundo : si será casa professa la de Madrid ; y siendo [158 ^v] colegio, si se aceptará la dotación del licenciado Mena ¹⁴. — R. que sea colegio primo, y quanto al fundador, se espere mi yda para determinar-
 100 se . . .

A lo nono [1] : de no admitir escuelas de niños de leer y escrevir, yo estoy advertido y lo estaré . . .

149

EX ACTIS CONGREGATIONUM
PROVINCIALIUM ASSISTENTIAE GERMANIAE

ANNO 1571

A — Provincia Aquitaniae

TEXTUS : *Congr. 41, f. 235r-36v (prius 196-97 et 491-93) ; originale a congregationis secretario subscriptum et sigillo munitum ; responsa ad petitiones sunt in f. 229r-30v (prius 199-200 et 480-81), exemplum coevum.*

91 odiosa del. y.

¹⁴ Ferdinandus Meda (* c. 1520) hispanus, professor universitatis complutensis et medicus personalis Philippo II ; cf. *Encicl. Univ. Ill.* XXXIV 548 ; deinde *Pol. Chron.* V 454, et *ASTRAIN, Historia* II 44-45.

Summarium

1. *De cura convictorum assumenda.* — 2. *De cantu in ecclesiis nostris.* —
3. *De die quietis et tempore vacationum in scholis.* — 4. *De dialogis et comoediis*
exhibendis.

Acta congregationis provinciae Aquitaniae anni 1571¹ . . . [235v]

...

[1] Actum est de convictoribus recipiendis ubi non sunt; et visum
est admitti non debere nisi eo modo quo Taurini R.P. Generalis insti-
tuit, id est ut nostri nullam curam saecularium habeant, aut [235ar] 5
illis cohabitent vel quicquam habeant commune aliud quam idem Pater
statuit². Curabit autem P. Rector lugdunensis ut in cura convictorum
suorum Societas nihil accipiat detrimenti et civitatis aedificatio serve-
tur³ . . .

[2] — Propositum est de cantu⁴; et placuit omnibus, non esse 10
introducendum, ubi non est. Turnone autem et Lugduni, ubi ex con-
sensu R.P. Generalis receptus est, maiori parti visum est, non esse pro-
ponendum P. Gegenerali ut tollatur, propter causas aliquot quas da-
bunt Procuratori in scriptis qui sunt sententiae affirmativae; ut et
suas qui sunt negativae . . . 15

[3] — Quaesitum est, an unus et idem dies quietis, et an idem
tempus quo a studiis vacetur⁵, praescribendum sit omnibus collegiis;
et visum ut in sequentem diem res tota differetur, ut scripto quisque
afferret, quid in suo collegio ageretur . . . [235av] . . .

[4] — De dialogis et comediis exhibendis visum est, non amplius 20
id fieri quam bis ad summum in anno, iuxta mentem R. P. Visitato-
ris⁶ . . . [229r]

⁴ curam *sup.*

¹ De congregationibus provincialibus anno 1571 in Gallia celebratis cf. FOU-
QUERAY, *Histoire* I 490-91.

² Responsum Patris Generalis de convictorum cura Taurini assumenda videsis
ap. SCHRÖTELER, *Erziehung* . . . p. 51.

³ Cf. *supra*, mon. 145/A § 26.

⁴ De cantu in ecclesiis nostris adhibendo cf. *supra*, mon. 146/A § 25 et adn. 4.

⁵ Cf. *supra*, mon. 145/A § 2.

⁶ Cf. *ib.* § 67. — De visitatione Patris E. Mercurian (c. 1515-1580; cf. SCA-
DUTO, *Catalogo* . . . p. 98) in Gallia (1569-71) cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 485; et *infra*,
mon. 179-85.

Ad acta congregationis provinciae Aquitaniae responsiones datae in congregatione P. Vicarii die 2 iulii 1571 . . .

- 25 Collegia convictorum non admittantur per nostros gubernanda ; si qua tamen sint quae cives erigere velint, nobis auctoribus id ne fiat ; tamen hoc illis dicamus, nos ministeria nostra quae ex instituto praestare solemus, illis praestituros, sine ulla tamen obligatione. De lugdunensi tamen collegio placet quod dictum est a congregatione.
- 30 De cantu. — Ut fit, ita maneat . . . [229v] . . .
De die quietis. — Dies Mercurii communiter est statuendus ; ex causa tamen videbit Provincialis, in quam diem transferri oporteat.
De vacationibus. — Nihil immutetur donec aliud constituatur a P. Generali . . .
- 35 De dialogis. — Comaediae possunt quidem exhiberi, sed raro, hoc est secundo vel tertio quoque anno. De dialogis simplicioribus alia est ratio, possent enim quolibet anno semel exhiberi . . .

B — Provincia Franciae

TEXTUS : *Congr. 41*, f. 247r-50v ; exemplum originale. Fol. 249v-50v scriptura vacant. In f. 250v habetur brevis haec inscriptio : « Acta congregationis Frantiae ».

Summarium

1. *De pecuniis a convictoribus solutis.* — 2. *De pauperibus scholaribus recipiendis et gubernandis.* — 3. *De revisione eorum constitutionum.* — 4. *De rationibus expensi collegii et domus convictorum separandis.*

- . . . Quinto loco propositum est, an essent contra paupertatem nostram, quod aliqua pars collegii nostri (ut aliqui [aes]timabant) alerentur lucro quod ex convictoribus fieret ⁷. Conclusum est, eligendos esse duos patres [248r] ex congregatione, qui una cum procuratore eiusdem
- 5 collegii, visis rationibus collegii convictorum, referrent congregationi, ecquid lucri inde rediret ad Societatem ; tum disputandum esse, an aliquid in ea re contra paupertatem fieret. Electi igitur sunt ad plura suffragia P. Antonius Dionysius et P. Michael Notaens ⁸.

⁷ Similis quaestio mota est anno 1568 in congregatione provinciali romana de victoribus Collegii Germanici ; cf. supra, mon. 141 § 5.

⁸ De quibus patribus cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 45 (Denis) et p. 106 (Notez).

[2] — Postremo quaesitum est, an in pauperibus recipiendis vel gubernandis aliquid fieret quod esset merito corrigendum, ut aliqui dubitare videbantur. Conclusum est, quaerendas esse prius constitutiones P.N. Generalis ea de re, ex iisque quaestionem esse terminandam *... [248v]...

[3] — Praeterea productae sunt constitutiones pauperum ¹⁰ ut congregatio videret, si quid esset addendum aut detrahendum, id P.N. Generalis addere vel detrahere rogaretur. Visum est a congregatione tria esse petenda a N.P.: Primum, ut certum tempus praescriberet, Parisiis quidem longius, Billiomi autem brevius, quo tempore qui essent in numerum pauperum cooptandi, necessario in nostris scholis versarentur ¹¹. Secundum, ut certum etiam tempus praescriberet, quo recepti retinendi essent, ut vitentur multae querimoniae. Tertium, ut legem ferat ne ullus cognatus aut consanguineus eorum qui in Societate sunt, in numerum pauperum admitti possit, ut aditus occludatur multis abusibus qui, aperta ea fenestra, in Societatem irrumperent... [249r]...

[4] — Secundo loco propositae sunt rationes expensi collegii, ut congregatio videret, num quid accederet Societati ex convictoribus, et quia his annis rationes utriusque collegii confusae fuerunt, non potuit facile iudicari, tamen decrevit congregatio ut a N.P. Generali duo peterentur: unum, ut faciat curam rei pecuniariae collegii convictorum tradi probo alicui viro externo; alterum, ut interim dum huiusmodi via quaeritur, curet ut rationes nostri collegii a rationibus collegii convictorum separentur, ut nostra paupertas longius absit, non solum ab impuritate lucri, sed ab omni etiam suspicione ¹²...

C — Provincia Germaniae inferioris

TEXTUS: *Congr. 41*, f. 254r-56r (*prius* 182-83 et 278-80), exemplum coaevum; et f. 258r-60v (*prius* 75-77 et 184-86), originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum; et demum responsiones habentur *ib.* f. 261r-65r (*prius* 78-82 et 187), exemplum coaevum.

* De convictoribus variae quaestiones propositae sunt anno 1568 a patribus provinciae Franciae; cf. *supra*, mon. 145/B.

¹⁰ Constitutiones pauperum studiosorum videsis *infra*, mon. 180.

¹¹ Videsis *ib.* lin. 71-74.

¹² Cf. *Reg. Recl. Coll. Rom. (1551)* IV; MP I 84-89.

Summarium

38. *De domo scriptorum in Germania constituenda.* — 28. *Facultas pila ludendi pro scholasticis S. I. petitur.* — 30. *Breve compendium theologiae desideratur.*

Quae R.P. Vicarius respondit ad articulos memorialis schedulae P. Provincialis inferioris Germaniae... [256r]...

38. Videretur valde ex re gloriae Dei et Ecclesiae, si alicubi, et maxime in Germania institueretur collegium scriptorum, qui adversus
 5 haereticos potissimum agerent, atque etiam subinde alia scriberent quae ad gloriam Dei et ad aliorum aedificationem facerent. Patribus huius provinciae illud valde probatur, et idem desiderant catholici multi. Modus illius collegii instituendi et regendi a R.P.N. Generali constitueretur¹³. — R. Curatur in Germania, sed cum fieri non possit tam
 10 cito, res plane est dissimulanda et nullo pacto vulganda. [258r]

Procuratori provinciae Germaniae
 inferioris a congregatione provinciali commissa... [259v]...

28. Cum experientia doceat quod nostrorum sanitatem consuetis Societatis ludis et exercitationibus difficulter conservari multosque ante
 15 annum trigesimum supra modum debilitari viribusque deficere propter defectum exercitationis et motus [260r] satis vehementis simulque oblectantis ad vacuandos superfluos humores quos nostrates ex cibo humidior magisque excremento avidius sumpto, et propter atri ambientis frigiditatem plurimos colligunt (nostratum enim stomachi ob
 20 frigiditatem plus appetunt quam commode concoquant), videbatur omnibus petendam, et quidem serio, facultatem ludendi pila nostris fratribus¹⁴; tum quod aliis recreationibus et maxime deambulatione propter crebras pluvias et nives et ventorum vehementiam magna anni parte excluduntur; tum quod haec exercitatio omnes corporis partes optime
 25 saluberrimeque exercent; tum quod in aliis religionibus etiam reformatissimis passim absque cuiusque offensione sit in usu. Italarum enim hispanorumque, vino perpetuo utentium, et in regione calidior agentium longe alia est ratio...

¹³ De scriptorum domo constituenda in Germania cf. ep. diei 11 mart. 1571 Patris Hoffaei; infra, mon. 292; et DUHR, *Geschichte* I 648-51.

¹⁴ Pro Gallia concessit P. Generalis anno 1568 ludum pilae palmariae, sed convectoribus; cf. supra, mon. 145/A § 72.

30. Item si conscribentur compendium breve theologiae et de materiis controversis, deque virtutibus ac vitiis, omissis quaestionibus subtilioribus ¹⁵. Sique cura horum colligendorum componendorumque alicui demandantur, absolutumque mox imprimerentur... [265r]... 30

Ad 28. — Aliis ludis, consuetis in Societate, uti possunt. Ludo pilae ne utantur nostri, et in hoc sequantur consuetudinem romanam...

Ad 30. Curabitur...

35

D — Provincia Germaniae superioris

TEXTUS: Congr. 41, f. 279r-81v (prius 51-53 et 175-76), exemplum originale a secretario congregationis subscriptum et sigillo munitum; in eius marginibus P. Lanoy (cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 81) electus provinciae procurator, responsa Patris Nadal, vicarii generalis exaravit.

Summarium

Regulae et ratio studiorum inferiorum et superiorum petuntur.

Acta secundae congregationis provincialis S. I. in Germania superiori... [280r]...

Rogamus R.P.N. Generalem ut nobis mittere dignetur regulas officiorum quae desunt, et ea quorum mentio fit in prima congregatione tit. 6 decr. 28 ¹⁶; ac regulas non solum pro scholis et professoribus humanitatis, sed etiam philosophiae et theologiae ¹⁷. — Respondit, ea omnia esse in promptu et accipi posse. Postea dixit P. Leo, procurator generalis ¹⁸, nondum excusa esse, sed neque omnino praeparata... 5

¹⁵ Cf. supra, mon. 147/D § 2.

¹⁶ In typis expressis est decr. 107, in quo directoria exercitiorum spiritualium, confessionum audiendarum, praedicationis, doctrinae christianae, orationis, conversationis, iuvandi morituros, cura Patris Generalis praeparanda, petuntur; cf. *Institutum S. I.* II 181-82.

¹⁷ Ratio studiorum humaniorum missa est exeunte anno 1569 (v. supra, mon. 26-31); de vicissitudinibus autem rationis studiorum philosophiae ac theologiae cf. MP II, mon. 32 et 33 introd.

¹⁸ Franciscus de León S. I., procurator generalis (1570-76); cf. *Synopsis S. I.* (1950) 637.

P. HIERONYMUS NADAL S. L., COMMISSARIUS ¹
 INSTRUCTIONES DATAE CONIMBRICAE ² DE STUDIIS
 HUMANITATIS ET RHETORICES

ANNO 1561

Introductio

De visitatione provinciarum cf. introd. sect. III; supra, p. 3. Partem principem tenebat in hoc officio exercendo P. Nadal, qui anno 1553 a S. Ignatio in Hispaniam et Lusitaniam missus est (cf. *Epp. Nadal* I 143-145), anno 1555 in Germaniam et Italiam (cf. *ib.* 279-82); exeunte anno 1560 in Hispaniam, Lusitaniam, Galliam, Germaniam et Italiam (cf. *ib.* 358-62), et anno 1566 iterum in Germaniam (cf. *ib.* III 1-2). Inferius in lucem proferuntur ea acta de studiis quae tempore visitationum anni 1561-63 et 1566-68 a P. Nadal factarum conscripta sunt.

TEXTUS: 1. *Instit.* 208, f. 151r-52v (*prius* 148r-49v), apographum coevum manu nobis ignota exaratum. — *Instit.* 206, f. 107r-08v (*prius* 100), apographum coevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 79, p. 667-69.

Para los studios de humanidad y rhetórica de Coimbra

1. Oratio se limpie y se imprima ³, y Marcial ⁴, y con él lo que fuere

¹ Litteras patentes Patris Generalis, diei 6 nov. 1560, quibus Patri Nadal commissarii munus pro Hispania, Lusitania, Germania et Italia demandabat, videsis in *Epp. Nadal* I 358-62. De visitatione in Lusitania cf. RODRIGUES, *História* II/1 280-86.

² P. Nadal Conimbricæ commoratus est a die 22 maii ad 14 iulii 1561; cf. *Epp. Nadal* I 495 II 75.

³ De scriptis veterum auctorum ad usum scholarum purgandis, videsis ea quae S. Ignatius senserit ac egerit; MP I 388-91 528-29 n. 103.

⁴ De selectis Martialis epigrammatibus typis mandandis P. Torres, die 15 maii 1559 ad P. Generalem ita scribebat: «El Marcial castigado que de allá truxo el P. M.^o Mirón quisiéramos hazer imprimir acá para leerse; mas los nuestros lectores representan que les parecía se devría escoger del mismo Marcial todo lo que no tuviesse cosa que pudiesse dañar, y imprimirlo de por sí con este titulo: Epigrammata selecta ex Martiale, o otro semejante; y dexar del todo lo que no fuesse tal. Y que esto les parece más provechoso para los estudiantes y menos invidioso para las personas doctas; porque la coriosidad de los unos no dexaría de buscar lo que se quitó

limpio de Catullo y Tibullo y Gallo ; y el P. Cypriano * irá purgando todos los libros ; y alcáncesse del Papa una gracia, en que su Santidad provea, o que no se lean los no limpios a estudiantes, o a lo menos aprueve 5 estos, y conceda indulgenças a quien los declarare a los discípulos, o los oiere de su maestro, o los leiere *.

2. *Trinummo* y *Aulularia* † se limpie quanto conviniere de lo mui antiguo y inusitado, y se impriman ; y assi los *Adelphos* de Terencio *, si se hizieren bien. 10

3. De san Hierónimo se escojan algunas epístolas buenas y algunas vidas selectas, y así de Lactancio y de S. Cypriano, de Próspero, de S. Leo, para se ir mesclando la lición dellos con las cosas de los gentiles.

4. Hágasse una epitome en prosa *De utraque copia*, a imitación de la de Erasmo *, con exemplos de buenos autores. 15

5. Hágasse una epitome *De conscribendis epistolis*, y emprimasse uno y otro.

6. Véasse si se imprimirá el epitome de rhetórica ¹⁰. [151v]

7. Las cosas que se emprimieren, llevarán epigrammas y prefaciones buenas, que las aga más gratas y acceptas, y así el nombre de 20 cuias son, al modo de la Compañía. En la primera classe se lean los más excelentes autores y libros, que uviere de rhetórica y orationes, y ordinariamente no se lea poeta.

8. En la segunda se han de leer los libros más fáciles de rhetórica y poetas, y se a de tener exercicio de copia. 25

11 [11 escogian] escogian 12 || 13 la lición dellos sup. 12

para conferir con lo que en su lugar se añadió. Y así poco se ganaría en mudarlo ; y los otros allende desto quizá ternán que arguir. Holgaríamos de entender la voluntad de V. P. * *Lus.* 60, f. 129v.

* Cyprianus Soares S. I. (cf. MP II, mon. 74/A adn. 10), anno 1561 praefectus studiorum in collegio conimbricensi ; cf. *Lus.* 42, f. 136r.

* In margine : « A Roma se escribió sobre estas gracias a 24 de octubre de 1561 ». *Videsis indultum Summi Pontificis*, diei 6 dec. 1568, *Societati de purgandis libris scholasticis concessum* ; supra, mon. 143 adn. 6.

† *Trinummus* et *Aulularia* sunt comoediae a M. A. Plauto conscriptae.

* De Terentii operibus declaratur in *Constitutionibus*, ea purgari non posse ; v. *Const.* P. IV c. 14 D (MP I 299).

* De Erasmi opusculis : *De duplici copia verborum ac rerum* et *De ratione conscribendi epistolas* cf. MP I 99 et passim.

¹⁰ Cyprianus Soares S. I., *De arte rhetorica libri tres* ; cuius prima editio facta est Conimbricae anno 1562 ; cf. *Grande Encicl. Port. e Bras.* 30 (1945) 127 ; et MP II, mon. 74 adn. 10.

9. En la tercera se lea el epitome *De utraque copia* y se exercite.

10. En la quarta se lea el epitome *De conscribendis epistolis* y se exercite.

11. En estas 4 classes se a de leer griego en el modo siguiente :
 30 en la 3ª y quarta se lea simplemente media hora de grammatica ; en la 2ª algún libro fácil ; en la primera Demósthene y Homero y Sócrates y otros autores semeiantes ; y en estas dos classes compongan dos vezes en la semana en griego ; y en la primera classe lea el lector público en la 3ª hora después de comer, si se alcançare licencia para
 35 ello del Rey.

12. En la 5ª y 6ª no se lean orationes de Tullio ; y póngasse en que ellas fin a la grammatica, que es congruidad ; todavia pue-[152r]den los studiantes de caminho tomar lo que pudieren de elegancia.

13. Véasse si se leerá en la 7ª una sintaxi más llana y sin artificio,
 40 sacada desta que se lee, para que en la 5ª y 6ª se lea con perfección la que se lee.

14. Véasse si se leerán todas las declinationes. En las seis classes más altas se lea como se haze el sábado por la mañana ; a la tarde se dispute un sábado sobre una composición, echa conforme a la classe,
 45 la qual se pondrá el viernes, y se tendrá cuidado que la ponga el mismo que la pone ; y sobrando el tiempo, el maestro proponga alguna cosa de que argumenten, sacada de la composición.

15. Otro sábado pondrán conclusiones conforme a la sclasses, en que disputarán con puridad ; y en las classes más altas se podrá dar licencia
 50 que traigan alguna alhombra y algunos ramos sin curiosidad ; y ansí los que defendieren como los que disputaren podrán tener sus orationes breves en prosa y en verso.

16. Véasse si se aiuntarán cada mes dos classes, scilicet, las próximas, para disputar entre sy. [152v]

55 17. Véasse si se aiuntarán cadanno todas las classes de humanidad una vez para disputar entre sí.

18. Véasse si conviene darse latines de lugares, como se dan cada mes.

60 19. Los hermanos hagan sus orationes y versos, que pongan en el día de la Reyna sancta ¹¹.

43 menhana t1 || 53 iuntaran t2 || 59 viersos t1

¹¹ S. Elisabeth († 1336), regina Lusitaniae, cuius festum eo tempore die 8 iulii celebrabatur.

20. Los hermanos hagan sus oraciones, como los de fuera, en la iglesia con diligencia y edificación. En los novicios ay más duda.

21. Los que oyen humanidad y rhetórica, podrán por orden del Superior oyr alguna lición extraordinaria de griego, como por recreación, algunos assuetos y fiestas; y deve ser el libro extraordinario. 65

22. Para la lición de hebraico se pergunte por orden del Superior los theólogos que se inclinan a oirlo; y quando uviere pocos, el Superior pondrá los que le pareciere.

151

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES CONIMBRICAE DE CURSU ARTIUM DATAE

ANNO 1561

TEXTUS: 1. *Instit.* 208, f. 152v-56r (*prius* 149v-53r), apographum. coaevum. — 2. *Instit.* 206, f. 108v-12r, apographum coaevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 81, p. 672-76.

De las artes

1. Al principio del curso, quando se lee la introducción, se lea con diligencia [153r] lo que toca à *Priores*, *Periherminias* y *Elenchos*, para que se ayuden dello los estudiantes por todo el curso, y después passen más fácilmente por los libros ¹. 5

2. Al tiempo de repetir la lección no vengán los de los otros cursos al primero, para que no les empidan el repetir.

3. Aristóteles se lea de manera, que muchas partes que él trató difusamente, y no son de importancia para la sciencia, se lean en compendio, diziéndose la substancia solamente dellas, sin se leer la letra, para que quede más tiempo para leer *Melaphysica* y *De generatione* y *De anima* y *Parvos naturales*, y especialmente la *Melaphysica*, que es lo que más aprovecha para la theología scholástica. 10

62 *leela t2* | a) más duda *in marg.* t2 || 67 *post oirlo add.* t2 y ~~déseos~~ comunmente *licencia*.

¹ Videsis scripta professorum Collegii Romani de distributione materiae in docenda philosophia; MP II, mon. 62-67.

4. El delecto de los lugares de Aristóteles, y materias en que se ha
 15 de hazer esto, y de los capítulos, hagan los artistas, y embíes al P.
 Nadal *.

5. Para se evitar el trabajo de escrevirse tanto como se scrive, y
 para que quede más tiempo para exercitarse los estudiantes, se procure
 que hum curso de scriptos se imprima *, y en esto se ocupe el P. Afon-
 20 seca * principalmente, y tenga por coadiutores al P. Marcos Jorge *
 [153v] y al P. Cypriano * y al P. Pero Gómez *; y esto se encomendará
 al P. Provincial que lo aga hazer con diligencia y suavidad.

6. Imprimido este curso, no escrivan los estudiantes, sino quando
 el maestro quisiere notar alguna cosa en algun lugar dificultoso, o al-
 25 guna cosa notable, y brevemente; y assí podrá leer entonces el maestro
 desta manera: él leerá un hora, y el otro tiempo ocupará en hazer
 tener hum hora de conferencias a los estudiantes entre sí, y lo demás
 en perguntar de la lección y hazer disputar; y seguirán los maestros estos
 escriptos comunmente, como fueren impressos. En las disputas de los
 30 artistas públicas, quando son de discipulos, los maestros los enderecen
 y alomien *, y toquen algún medio que más se podría tocar; mas esto
 con moderación y de manera que no parescan disputas de maestros,
 sino de discipulos; y el que preside, ponga término; y pruévense las
 conclusiones con gran brevedad.

35 7. Quando defenden los discipulos para argumentar, los maestros
 también se repita poco y brevemente de los capítulos, para que quede
 tiempo para [154r] las disputas, y entonces ordenará el Superior algu-
 nos de los nuestros, que son ya maestros, para que vayan a disputar *.

* Vide eorum scriptum: « Los que parece a los maestros de Coimbra se deve leer
 de Aristóteles »; infra, mon. 153.

* Videsis postulatū congregationis provincialis romanae (1568); supra, mon.
 141 § 1.

* Petrus da Fonseca S. I. (1528-1599), philosophus et theologus; cf. *Encicl.
 Filos.* II 1451-52; SOMMERVOGEL III 837-40. Anno 1564 typis edidit: *Institutionum
 dialecticarum libri octo*; et tardius: *Commentarii in libros Metaphysicorum Aristoteli
 Stagiritae* (Romae 1577-1589).

* Marcus Jorge S. I. (1524-1571); cf. SOMMERVOGEL IV 821-22. Anno 1561
 Conimbricæ professorem theologiae agebat; cf. *Lus.* 43, f. 136r.

* Cyprianus Soares S. I.; cf. supra, mon. 150 adn. 5.

* Petrus Gómez S. I. (1535-1600), hispanus, philosophiae et theologiae pro-
 fessor in Lusitania, deinde missionarius in Japonia (cf. SOMMERVOGEL III 1555-57).
 Anno 1561 Conimbricæ philosophiam docebat; cf. *Lus.* 43, f. 136r.

* Ex verbo lusitano «allumiār», latine *illuminare*.

* De lectione philosophiae cf. *Ordo stud.* (1558) § 6-10; MP II, mon. 1.

8. Los artistas el primer año no an de oyr otra cosa alguna ; el 2º y 3º pueden oyr mathemáticas por el modo que se leen en Roma ¹⁰, 40 se se lieren.

9. Véasse si se leerán mathemáticas media hora cada dia por el modo de Roma.

10. Los artistas y theologos, para conservar las lenguas, tengan en las fiestas, domingos y assuetos, un hora, en la qual lean alguna cosa 45 de humanidad en media hora, y otra media de griego, o una vez griego y otra latin, como quisieren.

11. Los substitutos ¹¹ tengan cada día media hora de studio de aquello en que substituién.

12. A los examinadores de fuera se les diga con tiempo se son con- 50 tentos de examinar los nuestros gratis ; y si no lo fueren, se pongan de casa, quien examine los hermanos, diziendole cómo tenemos esta orden de nuestros superiores ¹².

13. Cada año se dé en memoria al rector [154v] los que se han de graduar de casa ; y no admitiéndolos, se passe dello hun instrumento 55 público ; de manera que, conforme a la provisión, quede firme su grado.

14. Se vinieren tantos estudiantes como este año ¹³, que no se pueda dar recado a todos, se dé aviso al Rey cómo los aceptaríamos si tuviesemos obligación.

15. Las classes se purguen de los inútiles del todo, con suavidad, 60 y amonestando primero a sus padres cómo no son para letras.

16. En la doctrina, que se haze en las classes las sextas ferias, se tome para declarar alguna cosa de la doctrina, que dará el P. Nadal ¹⁴,

42 cada1 f1 || 46-7 o una vez latin y otra griego f2 || 61 amonestando del. f2 los

¹⁰ De modo legendi mathematicam cf. *ib.* § 34 37 et 39 ; et TORRES, *Ordo lect. mathem.* (1557-61) ; MP II, mon. 61.

¹¹ De substitutis magistrorum cf. *supra*, mon. 140 lin. 32-33 ; et *infra*, lin. 98-104.

¹² Cf. *Const. P. IV c. 15 § 4* (MP I 305 307), et *Const. Univ. Gand.* (1565) § 156 ; MP II, mon. 18.

¹³ De numero alumnorum ineunte anno 1561 haec referuntur : « El número dellos es muy cerca de mil, sin los niños de leer y screvir, que llegarán siempre a dozientos y más » (*Litt. Quadr.* VII 27) ; et ineunte anno 1562 : « Los estudiantes son al presente hasta mil y ochenta, o mil y 100, sin los niños de ler y screvir, que son trezientos y quarenta » *Ib.* p. 654.

¹⁴ Inter Patris Nadal scripta quae visitationem eius anni 1561 in Lusitania spectant, habetur quaedam *Summa de la doctrina christiana ; Instit.* 206, f. 99r-103r. *Inc.* « In nomine Patris . . . », et *des.* « . . . in Paradiso ». Cf. MP II, mon. 74/A ad.n 2.

como mandamientos, obras de misericordia, bienaventuranças ; y no se
65 declare en ninguna classe psalmos, ni se haga a modo de sermones.

17. Hágasse memoria al P. Nadal, que no seamos juizes en las dificultades con Joan de Beja ¹⁵ acerca del dinero, que ha de tornar a los porcionistas que se van antes del tiempo acabado.

18. El P. Nadal ha de tratar em Lixboa si se puede añadir algun
70 tiempo a las ferias, aunque parece dificultoso, por no tener ferias los otros maestros, que [155r] antes leian en el collegio.

19. Los confesores digan a los maestros los que se han venido a confessar, y daquí sacarán los maestros los que no an venido ¹⁶.

20. La orden, que se ha dado, de leer a la mesa en el collegio de
75 encima ¹⁷, se guarde en el de abaxo, y lean a la 2ª mesa siempre, aviendo commodidad.

21. Los maestros no tengan más reposo que los hermanos ; y estando cansados, reposen en sus cámaras.

22. De los ayunos de los maestros y sermones del collegio de abaixo
80 estaa respondido en las respuestas del collegio de arriba.

23. Véasse si se leerá arriba en nuestro collegio la lección de hebraico, teniendo licencia del Rey.

El curso de las artes deste año que viene, a de leer el doctor Ignacio de Tolosa ¹⁸ ; a de venir, según la orden que se le dará, en començando
85 las vacaciones ; y no se publique la persona ; solamente se diga que se ha de dar hum maestro, del qual sin duda serán muy contentos. [155v]

La primera classe leerá el P. Marçal Vaz ¹⁹.

La 2ª el hermano Gaspar González ²⁰.

68 procionistas *t1* || 74 en el de collegio *t1* || 80 repuestas *t1 t2*

¹⁵ Forte agitur de Ioanne Alfonso de Beja (1510-1585), de quo cf. *Grande Encicl. Port. e Bras.* IV 456.

¹⁶ Cf. NADAL, *Reg. de schol.* (1553) II § 31 ; MP I 198-99.

¹⁷ Instructio haec inscribitur : « Orden de lo que se ha de leer em la mesa » et textus reperitur in *Instit.* 206, f. 129r-v (*prius* 123r-v).

¹⁸ Ignatius de Tolosa S. I. « ha 2 años que estáa en la Compañía . . . lee en Coymbra un curso de artes . . . es de edad de 30 años . . . hízose doctor en theologia en Evora » Ex cat. coll. conimbr. 1561 ; *Lus.* 43, f. 134r.

¹⁹ Marçal Vaz ha 13 años que estáa en la Compañía . . . ha 7 años que lee humanidade en classes altas . . . es de 32 años » *Ib.*

²⁰ « Gaspar Gonçalvez ha 6 años que estáa en la Compañía . . . lee aquí la 2 classe. Es de edad de quasi 22 años » *Ib.*

- La 3ª el P. Plano ²¹.
 La 4ª el hermano Estevan Diaz ²² o Coelho ²³. 90
 La 5ª el P. Cabreira ²⁴.
 La 6ª el hermano Estevan Diaz o Coelho.
 La 7ª el hermano Damián ²⁵.
 La 8ª el P. Sequeira ²⁶.
 La 9ª algún novicio, y sea bien sufficiente. 95
 La 10ª. vea el P. Mirón si estará suavemente Duarte ²⁷; y si no,
 provea de otro.
 Substituto general será el P. Cypriano.
 Substituto general de artes será el hermano Molina ²⁸.
 De la humanidad el P. Vanegas ²⁹ y el P. Manuel Alvarez ³⁰. 100
 Substitutos particulares de artes serán Luis Alvarez ³¹ y algún otro
 theólogo, que pareciere que podrá leer adelante.
 Substitutos particulares de humanidad serán Francisco Gómez, Pe-
 dro Luis, el P. Mauricio ³².

²¹ « Il P. Plano ha 5 años que está en la Compañía . . . lee la 3 classe. Es de edad de 35 años » *Ib.*

²² « Estevan Díaz ha 2 años que está en la Compañía . . . lee la 4 classe. Será de edad de 22 años » *Ib.*

²³ Franciscus Coello S. I., novitius qui anno 1561 Conimbricæ studet rhetorici; cf. *Ib.*, f. 136v.

²⁴ « Il P. Cabrera ha 7 años que está en la Compañía . . . lee la 5 classe. Es de 36 años » *Ib.*, f. 134r.

²⁵ « Damián Fava ha 2 años que está en la Compañía . . . lee la 7 classe. Es de edad de 21 años » *Ib.*

²⁶ « El P. Pedro de Sequera passa de 5 años que está en la Compañía . . . lee la 8 classe. Es de 32 o 33 años » *Ib.*

²⁷ « Duarte Rodríguez ha 8 años que está en la Compañía . . . lee en la 10. Es de 27 años » *Ib.*

²⁸ Ludovicus Molina S. I. (1535-1600), theologus futurus eximius qui anno 1561 studio theologiae operam dabat; cf. *Ib.*, f. 136r; et I. RABENECK S. I., *De vita et scriptis Ludovici Molina*; AHSI 19 (1950) 75-145.

²⁹ M. Vanegas S. I., hispanus, theologiae auditor anno 1561 Conimbricæ; cf. *Lus.* 43, f. 136r.

³⁰ Emanuel Álvares S. I. (1526-1583), lusitanus, auctor grammaticae latinae in Societate maxime diffusae, qui anno 1561 Conimbricæ linguam hebraicam docebat; cf. *ib.*; et E. SPRINGHETTI S. I., *Storia e fortuna della grammatica di Emmanuele Álvares S. I.* (Coimbra 1962); RODRIGUES, *História* II/2 49-57.

³¹ Ludovicus Álvares S. I., anno 1561 Conimbricæ theologiae auditor; cf. *Lus.* 43, f. 136r.

³² Omnes theologiae auditores anno 1561; cf. *ib.*

105 Los substitutos universales no se an de ocupar, aviendo particula-
res, sino alguna vez para dar reputación. [156r]

Para las classes inferiores pueden ser substitutos algunos novicios
o theologos.

110 Tengasse observación que Coimbra se provea en sus necessidades
de los meiores subiectos suios, y Evora assimismo; y una ayudará a
la otra, sendo necessario y podiendolo hazer.

Guárdesse la orden de la carta del P. General, para tener abundancia
de maestros²².

152

P. HIERONYMUS NADAL S. L, COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES DATAE IN LUSITANIA
DE COMPOSITIONIBUS LITTERARIIS PUBLICE EXHIBENDIS

ANNO 1561

TEXTUS : 1. *Instit.* 206, f. 113r-v et 179r-v (*prius* 176r-v), apographum
coevum. — 2. *Instit.* 208, f. 156v-57r et 177v-78v (*prius* 153v-54r et 174v-
75v), apographum coevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 83, p. 681-83.

*La manera de verse las composiciones públicas*¹

Los diálogos, comedias o tragedias, versos, oraciones y qualquier
composición, quién las ha de hazer, se determine con el rector, consul-
tando con sus consultores, y aplicando a la consulta alguno o algunos
5 de casa, que en aquello tendrán juicio; y después de compuestas las
dichas, antes de publicarse o recitar, imo antes de se dar a quien las
ha de recitar o publicar, se dé al superior, el qual lo hará ver a uno
que tenga juicio en theologia, y otro en humanidad, y procurará que
por su orden se enmende lo que se deve enmendar. Será etiam neces-
10 sario que, se estos dos no tuvieren juicio para conoscer lo que es de-

5 que na quello *tl-t2* || 6 publicarse *p. corr.* *t2* || 8 porcurará *tl* || 10 conoscoren *tl*

²² Videsis ep. com. Patris Generalis diei 10 aug. 1560 de munere docendi in
scholis; infra, mon. 209.

¹ Cf. *Off. praef. stud.* (1558) § 21-23; MP II, mon. 2.

cente para la Compañía representarse o no, ágallo ver el rector a quien tenga este juicio ; y sería mejor que él mismo lo viesse ; y en todas maneras se ha de sforçar en verlo, a lo menos verlo recitar alguna vez. Y ad-[157r]vierta el rector que tengan todos esta orden : que todas las composiciones que se harán, sean edificativas ad virtutem et pietatem christianam ; y ninguna cosa se diga de dioses antiguos, ny de fábulas, ny cosas, no sólo que sean prophanas, mas ni seculares puramente, que no se puedan enterpretar ad virtutem ; podrásse tratar de vicios y otras cosas malas, como correcciones del mundo, abusos, peligros, engaños, dissoluciones, imperfecciones, y así de otras cosas semeiantes, con tanto que en la misma composición se diga el contrario daquel, y se confirme de verdad, y se persuada y convença el que dizia el contrario y lo assienta ; o sendo tragedia, se mostrasse, el que no assienta en la verdad y estee en vicios, le acaean miserables y estupendos éxitos y penas y cruciatos en esta vida y en la otra . . . [177v]

De los enigmas

Que se diga a los que hazen los enigmas, que lo agan con esta ley : que se alguno acertasse la substancia del enigma, que se le dicesse, aunque no declarasse bien los versos ; aunque se ha de mirar todavia qual de los intérpretes applica mejor todo, y también le han de declarar aquelho en que ha errado o faltado.

El maestro del 4º curso recibirá los avisos, que dan los que quieren enterpretar el enigma, y qué es lo que cada uno dize, y a qué hora, para que sepa dizir quien fué primero.

Los enigmas no se pongan sin averlos primero comunicado con los superiores del collegio, y uno o dos más de buen juicio y inteligencia, para que juzgan si es cosa que conviene. Los enigmas pongan los 6 primeros maestros de las classes solamente, y en los versos sean brevissimos quanto pudieren ; y parece que no devían de passar de ocho o diez versos ; sean varios, y no siempre eligiacos. [178r]

Y hágasse el auto del juicio de los enigmas en el lugar adonde aora se hazen las declamaciones ; y pornán una sylla para el rector de la universidad, y bancos con respaldos y alcatifas para los doctores ; y juntamente en el banco más cerca se pongan los que quieren interpretar los enigmas, que están escriptos para ello, y los maestros que los han

13 on sup. t1 || 28 diessen t1 || 37 t1 juzgan| diguan t2 | prius conviengua t2 || 39 de om t2 || 42 declamaciones t1 add. in marg. Si paresciere otro lugar más conveniente en el se haga

hecho ; y en medio se ponga una tablilla con una alcatifa y dos juezes ;
 y los juezes sea uno del collegio, elegido por el superior, y otro de la
 universidad, que elija el mismo superior ; y estos se junten el día mis-
 mo que se han de interpretar los enigmas dos o 3 oras antes, y entiendan
 50 los enigmas, y lean los versos, y se preparen para juzgar ; y de allí recta
 via se vayan a los enigmas para juzgarlos. Y sea escogido un muchacho
 bonito, el qual primero diga algunos versos graciosos según la materia,
 y después lea los versos de los enigmas ; y que los nuestros, que harán
 los enig-[178v]mas, que miren en ello muy bien, y que traygan allí cosa
 55 que sea digna de la spectación.

153

QUAE PROFESSORIBUS CONIMBRICENSIBUS
 VISA SUNT LEGENDA IN CURSU
 ARTIUM EX LIBRIS ARISTOTELIS

ANNO 1561

TEXTUS : *Instit.* 206, f. 130r-31r (*prius* 124r-25r) ; apographum coae-
 vum.

*Lo que parece a los maestros de Coimbra se deve leer de Aristóteles*¹

Porphyrío todo², *Predicamentos* todos, *De interpretatione* todos los
 dos libros, excepto el último capº del 2º libro con summa.

Priores : los 7 capítulos del primero, 8º 9º 10 11 con summa, el 12
 5 letra con glosa, 13 14 15 con summa breve, 16 hasta donde dize : « hoc
 autem monstrato », letra y glosa ; de lo demás del mismo capº summa
 breve hasta el capº 21, summas brevissimas, y assí hasta el 29, y en
 este 29, summa extensa sin letra, en lo que queda del libro, ni summa
 ni letra. En el 2º libro hasta el capº 18 exclusive, dexar lo de todo, dando
 10 una summa breve. Las 6 potestades de los syllogismos ; el 18 se lea el

49 dentrepretar 12 | ignimas 12 || 54 muy bien en ello 11.

¹ Videsis iudicia professorum Collegii Romani, eadem de re data anno 1562 ;
 MP II, mon. 62-67.

² De Porphyrio cf. MP I 11 adn. 27 et passim.

principio, donde pone los modos petitionis principii. Lo que se sigue, se dexe todo, sin summa ; si no el 23 y 24 y 27 con summas.

Posteriores : 8 capítulos primeros con glosa y letra, y así el 10 11 23 24 26 ; en todos los demás se dé, en cada uno, summa ; en el 2º 15
libri, primero capº y ultimo con glosa y letra ; los demás con summa.

De *Tópicos* los diez capítulos primeros con letra y glosa ; en [130v] los demás capítulos summa. El 4º y 6º libro, con letra y sin glosa, colli-
giendo solamente la máxima de cada lugar. Lo demás se dexe todo,
dando, en cada libro, un argumento breve de cada uno.

Elenchos : los 4 capítulos, con letra y glosa ; y el 5º, con summa 20
sin letra ; y el último capítulo de los *Elenchos*, la letra solamente.

El primero de los *Physicos*, todo con letra y glosa. El 2º libro, todo
con letra y glosa, excepto el cuarto capº en que se dará summa. En el
3º libro, los 3 capítulos primeros con letra y glosa ; y en los demás capí-
tulos, hasta el fin, en cada uno, una buena summa que ponga las razo- 25
nes en forma, excepto el 7º capítulo que se leerá con letra y glosa. El
4º lib., el 10º capº por summa, sin letra ; y de la misma manera el 6º
y el 9º. Los demás capítulos, con letra y glosa. El 5º, todo con letra
y glosa, excepto el último capº en que se dé summa. Del 6º libro, pri-
mero y 2º capítulos, con letra y glosa. En los demás capítulos, summas 30
buenas que declaren bien la sustancia de Aristóteles con tratar las ques-
tiones ordinarias. El 7º libro se leerá todo, con letra y glosa, excepto
el 4º capº, en que se dará summa. En el 8º, todo con letra y glosa, ex-
cepto el 2º capº en que se dará una buena summa.

El primero *De coelo* en el capº 5º 6º y 7º, con summas sin letra ; los 35
demás, con letra y glosa. Del 2º libro, los primeros 8º capítulos y el
10 y 11, con letra y glosa. [131r] El 9º y los demás, con summa. El úl-
timo capº, con letra y glosa. El 3º libro se dexe todo, dando un argu-
mento breve dél. En el 4º libro se dexe el 2º capº, con un breve argu-
mento ; los demás capítulos, con letra y glosas. 40

Los *De generatione*, en el primero libro, se dexe la letra del 2º y
8º y 9º, dando summas ; lo demás con letra y glosa. Del 2º libro, se dexa
el 6º y 9º, con summa breve. Lo demás, con letra y glosa.

Los *De anima* del primero libro, se leerá el primero capº, con letra
y glosa ; lo demás se dexará, dando un argumento de todo. El 2º y 3º 45
libro, todo con letra y glosa.

ORDO IN UNDECIMA CLASSE
CONIMBRICAE SERVATUS ET SERVANDUS

ANNO 1561

Introductio

Conimbricae anno 1561, tempore scilicet visitationis Patris Nadal, praeter decem classes grammatices et humanitatis, exstitit et classis undecima, in qua parvulos legere et scribere docebant duo magistri: Gaspar Tavares et Stephanus Fernandez (cf. Cat. coll. conimbr. anni 1561; *Lus.* 42, f. 136r-v)¹. Auctorem nostri monumenti inter illos quaerendum esse suspicamur.

TEXTUS: *Instit.* 208, f. 380r-81r (*prius* 234r-35r), apographum coae-vum.

EDITIO: MP (1901), doc. 80, p. 670-72.

Regimento que se tinha e parece deve ter na undecima classe²

Logo pola menham, entrando, depois de fazer oração, os decuriões passavão lição, e os que os não tinham se provião de quem lhas passasse.

5 Lião huma soo hora, porque o mais se tinha visto ser desnecesario.

Das oyto até à meya e tres quartos se fazia a doutrina, scilicet, polla menham ensinar a benzer, Pater noster, Ave Maria, etc., com todo o [a]judar à missa: digo não somente ao nosso modo mas tam-
10 bém ao de fora, por ter em mais cousas de versos e responsos antes da confissão; a confissão hé a de casa porque para tudo serve.

¹ In catalogo informationum anni 1561: «Lista de los padres y hermanos que se ocupen en leer en los collegios de la Compañía de Jesús en Coimbra» inscripto haec de his infimae classis magistris referuntur: «Gaspar Tavares ha 4 años y medio que está en la Compañía. Sabe muy poco latín. Aora 4a ños que enseña a leer y scrivir. Es de 25 años»; et «Esteban Hernandez ha 4 años y medio que está en la Compañía. Es de 27 años. Aurán dos años o algo más que enseña a leer y scrivir». *Lus.* 43, f. 134v.

² Cf. ea quae anno 1556 de hac classe alphabetariorum in litteris quadrimestribus referuntur; MP I 471-72 § 6.

E à tarde, depois das quatro orações, se lhes ensinava os artigos, mandamentos da ley de Deus e da Igreja etc. Sempre se neste tempo perguntava a algum diante de todos pollo que sabia, e se mandava tomar conta por hum moço bom ao que errava e se castigava conforme a sua capacidade. 15

Esta doutryna hé muy importante fazer-se neste tempo mays que em outro, porque estão já todos na classe, e também por amor dos famulos que se vão polla primeyra.

Acabada a douctrina, tem os decuriões escrito e vem [380v] tomar lição, e os moços que escrevem ficão acabando suas materias para que, quando vay o mestre que lhas emmenda, tenham escrito. E por esta causa, e também porque os que se põem a escrever, sabem já mediocrementemente leer, seria bom começassem a escrever quando os decuriões; e os decuriões que tomem primeiro lição aos famulos, porque se não vão pola primeyra sem a darem. 20 25

Guastava-se o tempo neste tomar de lições conforme ao numero que vinha, mas sempre sobejava meya hora pouco mais ou menos para saber dos que faltavão e dalgumas travesuras para se castigarem.

Enquanto se tomava lição (porque os pequenos que leem por A b c, e nomes, e são de pouca idade, acabão presto), fazia a hum moço ou a dous que sabião a doutrina, que os ajuntasse para hum cabo e que lhes ensinasse as 4 orações e a benzer, e isto hé muy proveitoso. E também porque neste tempo, como vêm que têm dado lição, fazem grande revolta e perdem o tempo com a ocasião que têm de ver o mestre occupado no ouvir das lições. 30 35

No tempo do dar as lições estava o mestre atento como as tomavão os decuriões, e os que erravão os decuriões os punhão por lembrança para que todos juntos se castigassem, por não ir e vir o guarda tantas vezes por ser infinito. 40

Os castigos graves, scilicet, de furtos de moços e cousas semelhantes se gardavão para o cabo da doutryna por [381r] ser tempo mays conveniente, por estarem todos juntos e com atenção, e também por ser contra o que se lhes então ensina. E no que se também N. Senhor muyto servia, era que, se neste tempo que digo avia de castigar porque jurava, perguntava a outros contra que mandamento fora, e respondião os que sabião que contra o segundo; e dali tomava ocasião de diante de todos lho muyto afeiar, e da mesma maneyra as outras culpas. 45

À tarde se tinha o mesmo, salvo que a doutrina era (depois das quatro horas) os mandamentos e artigos etc. 50

31 a *sup.* || 44 que se *sup.*

Estas horas erão repartidas pola maneyra que digo, e sempre, como acima toquey, fica hum quarto e meya hora (segundo o numero) para absentes e amoestações da missa e quietação para casa.

Nesta cousa de doutryna se tinha muyto cuydado, pois hé o pago
55 que nos dão do trabalho que com elles temos, e os que erão de idade os fazião confessar sempre.

Muytas mais particularidades se tinhão com elles, em que não pouco se servia N. Senhor, as quais elle somente comunica aos que de verdade e por amor delle tomão semelhantes occupações, e as mesmas
60 creio comunicará a quem se nisso polo mesmo Senhor despuser, e por esta causa pareceo desnecessario escrevê-las aquy.

Bendito o Senhor.

155

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES DATAE EBORAE DE STUDIIS UNIVERSITATIS

ANNO 1561

Introductio

TEXTUS : ARSI, *Fondo Ges. 1408*, fasc. 19, doc. 3 (215 × 155 mm.) 10 foliis constans, cuius primum fol. scriptura vacat, solum duae inscriptiones habentur in eius facie recta : « Determinaciones que dio el P. M^o Nadal para los studios de Evora » ; et ibidem manu posteriori : « Ratio studiorum in civitate eborensi ». In marginibus huius textus eadem manus exaravit observationes, ex quibus clare elucet, has paragraphos P. Nadal Henrico, cardinali, fundatori universitatis ad dirimendum proposuisse. Maxima adnotationum pars est huiusmodi : « Assí pareció al Cardenal » aut simile quid. Paragraphi vero sunt quae sequuntur : 1-6 8-12 14 15 17-19 25 27 30-35 43 47 51 54. Ceteras animadversiones marginales quae a superioribus discordant, in apparatu critico exscribimus.

2. *Instit. 208*, f. 437r-42v (*prius 242r-47v*), apographum coevum inter scripta Patris Nadal.

Hae determinationes respiciunt Statuta universitatis eborensis (1559), et quodam sensu eorum declarationes haberi possunt ; (de Statutis cf. LEITE, *Estatutos da Universidade de Coimbra (1559)* — (Coimbra 1963) p. 29*.

EDITIO : MP (1901), doc. 85, p. 684-95.

DETERMINACIONES DE LOS ESTUDIOS DE ÉBORA
QUE EL PADRE NUESTRO NADAL DIÓ ¹

1. Bastan seis años para uno se hazer doctor en theologia ², mas no se contarán en ellos los seis meses de la intrancia ; de modo que a los tres años y medio, que son necesarios hasta tomarse grado de licenciado, 5 no se cursará en la theologia, aunque oyga las lecciones en los seis meses postreros.

2. Las insignias de doctores y maestros en artes porná el mismo que les diere los grados, que es el cancellario, y el maestro dará el grado de bachileres en artes, como se suele hazer en las otras universidades ³. 10

3. Parece que cada año en esta universidad aya curso de artes. Mas para poder aver cada año curso, véase bien que no se saquen por esso los rethóricos immaturos ; y más presto en la 2ª classe se lean principios de rethórica y una oración de Tullio ; y no abastando esto, se 15 haga otra escuela entre la primera y 2ª classe este año que viene de 1562, para que puedan ayudar [2v] a dar escolares para las artes, y así se ayudarán todas las classes inferiores ; y así será necessario que sean más escolares de la Compañía, y que el Cardenal ⁴ aumente la renta.

Si no uviere sufficiencia de estudiantes en la rethórica, podría de- 20 xar de aver curso este año que viene de 1562.

4. Por aora puédense leer las lecciones de casos de consciencia en la misma classe de theologia ; mas es necessario que se lean los casos y theologia en distinctas classes ; y para los casos servirá una de las classes 25 de la sala grande.

5. Los graduados, que quisieren venir a estudiar theologia a esta

10 so sup. 11 || 12 artes del. 11 Pero || 20 de del. 11 rethoricos || 26 a sup. 11

¹ De fundatione collegii et universitatis Eborae cf. RODRIGUES, *História* I/2 303-305. — P. Nadal collegium eborense a die 12 sept. ad diem usque 2 oct. anni 1561 visitabat ; cf. *Epp. Nadal* I 536-37 et II 80 ; RODRIGUES, *História* II/1 280-86.

² Cf. *Const.* P. IV c. 15 n. 3 ; MP I 303 305.

³ Cf. *Estatutos da Universidade de Coimbra (1559)* (ed. Coimbra 1963) c. 123 : *Do modo em que se dará o grao de bacharel* ; et c. 128 : *Do magisterio em Artes* (p. 327-28 et 335-37).

⁴ Henricus (Henrique), princeps Lusitaniae (1512-1580), cardinalis, postea huius regni rex (1578-1580) ; cf. *Grande Encicl. Port. e Bras.* XIII 62-65.

universidad ⁶, o se admitan a oír theología para en ella se agradaar, o pueden ser incorporados para el mismo effecto con examen ordinario en su tiempo ordinario, precediéndoles todos los de las suertes de la
 30 misma universidad, sacando los penitenciados.

No se incorpore ninguno en la universidad sino lo que, después de oydas las artes, aurá de oyr theología; y adviértase lo particular desto.

6. Que aya tres órdenes de assentos: uno a la [3r] mano derecha del rector para los de la Compañía, los quales se assentarán por esta
 35 orden: Primero el superior del rector quando estuviere presente; 2º loco el rector; después del rector el cancellario y los doctores actu regentes, por la orden de sus lecciones; después los demás de la misma facultad sin orden, y los professos de 4 votos agradaados en la misma facultad, los quales ipso facto son incorporados por tales; mas los pro-
 40 fessos no precederán a los actu regentes: y después los nuestros, según la orden precedente. Los otros doctores y maestros a la mano siniestra del rector, según su orden. El 3º assiento será para la gente de fuera, nobles etc. El conservador precederá en el assiento de los nobles de fuera, salvo si fuesse persona illustre.

45 7. Que el impressor de Lisboa (sobre el qual Fray Luis ⁶ ha hablado al Cardenal, y el Cardenal dixo que el padre don León ⁷ le hablasse en él) se favoresca, para que venga a esta ciudad. Habló el padre don León sobre esto al Cardenal y a Fray Luis, quedóle recado para lo acabar de concluyr.

50 8. Que los de las penitencias pueden entrar en las suertes; mas hase de hazer con ellos que las renuncien quando no vinieren a propósito de sus penitencias. [3v]

9. Que entre los nuestros no aya más insignias que borlas ⁶ y el

27 nella t1 || 35-6 Primero ... rector in marg. t1 || 36-7 regente t2 || 38 orden del. t1 y después los professos que no tuvieren grado en el misma facultad; porque los que tuvieren grado, ipso facto son incorporados por tales; et in marg. del. t1 Esto destas líneas no se trató con el Cardenal || 38-40 y los ... regentes in marg. t1; ib. sequ. Esto no se trató con el Cardenal || 44 se fuere t1 || 43-4 El conservador ... illustre lin. subducta et in marg. adn. Esto destas líneas no se trató con el Cardenal || 47 ciudad del. t1 y || 52 de sup. t1

⁶ Cf. *Estat. da Univ. de Coimbra (1559)* c. 129: *Dos estrangeiros que vierem ouvir nesta Universidade ou nella se quizerem encorporar...* (p. 338-40).

⁷ Ludovicus de Granada O.P. (1504-1588), praepositus provinciae Lusitaniae, confessarius cardinalis Henrici; cf. *Encicl. Catt.* VII 1640.

⁸ Leo Henriques S. I. anno 1561 collegii eborensis rector; cf. *Lus.* 43, f. 140r et RODRIGUES, *História* I/1 448-49; *Synopsis S. I.* (1950) 646.

⁹ De insignibus universitatis cf. *Const. P.* IV c. 17 n. 8 et M; MP I 323 325; et decr. 131 Congr. gen. I (1558); supra, mon. 138.

rector no tenga ninguna ; bastarle haa su maza ; y en la universidad
 precederá a todos, aunque vengan a ella prelados y señores, sacando el
 arçobispo de Eborá, el qual precederá ; y viniendo a ella prelados, se
 assentarán entre el rector y el cancellario, o en el principio del assiento
 de los nobles. 55

10. Que los moços de pequeña edad pueden ser açotados * ; y qua-
 les sean estos, scilicet capaces de açotes o no, quedará al arbitrio del
 rector ; y los de más edad hasta ser hombres, pueden ser castigados
 con palmoteadas ; y quales serán capaces dellas, quedará etiam al ar-
 bitrio del rector ; mas los hombres ya hechos no sean castigados de nin-
 guna manera, sino sólo con amonestaciones y reprehensiones privadas,
 y después públicas ; y quando los medios no quisieren tomar las pal-
 moteadas o no se ayudaren con ellas, y estos postreros no se ayudaren
 con reprehensiones, sin les dezir nada ni reñir con ellos, dirá el rector
 al merino ¹⁰ que los lleve al conservador, al qual demandará de parte del
 [4r] rector que los castigue según fuere iusticia ; y trabájese que se al-
 cançe del rey un alvará, en que encomiende al conservador acudir a
 lo que el rector le rogare y desto, scilicet se haze lo que el rector de la
 universidad le representa. Le tomen residencia quando acabare su of-
 ficio ; y lo mismo se trabaje de aver del arçobispo o del papa, para que
 el vicario haga lo que el rector le representare ; y estos alvarás sean de
 todo favor, sólo que no den iurisdicción civil o criminal al rector ; y
 trabajese también que se aya del rey que los que el conservador man-
 dare prender, no se corra la hoja ni se embargen en la prisión ¹¹. 60 65 70 75

11. Que en los grados se tome juramento con libro, como se acos-
 tumbra ¹², de obedescer al rector y dar lugar a los más antiguos etc. ;
 el qual juramento tomará el notario o el bedel, y no persona de casa ;
 y en las pruevas de los cursos puede el notario de fuera de la Compa-
 ñía, y no el escrivano o secretario de casa, tomar juramento a las testi-
 munhas, y el rector no hazer acto de jurisdicción ninguna, sino sólo oír
 y dar fe de aquello ; y de la misma manera se haga en las cartas, que el
 rector passa para pagar [4v] a los estudiantes sus salarios. 80 85

54 bastarlea a su maça t1 | masa t2 || 56 ella t1 t2 || 62 et 65 palmatoriadas t2 ||
 67 ellos del. t1 se mande dizir de los al conservador para que los castigue byen | le t2 ||
 73 y lo ... papa in marg. adn. t1 Esto no se trató con el Cardenal || 75 civil o criminal
 in marg. t1 || 78-9 costumbrava t1

* Cf. Const. P. IV c. 16 n. 5 (MP I 311 313) ; et supra, mon. 138 § 35.

¹⁰ Cf. Estat. da Univ. de Coimbra (1559) p. 195-98 : *Do meirinho de Universidade*.

¹¹ Cf. Const. P. IV c. 11 § 3 et B ; MP I 277 279.

¹² Cf. Estat. da Univ. de Coimbra (1559) p. 276 337.

12. Los padrinos de fuera, hombres de autoridad, puédense traer en los grados de magisterio, en artes y doctoramientos ¹³.

13. Quanto a las ferias, si serán tantas, se trate con el Cardenal y con los padres de Lisboa a ver si se convendrá que los niños de leer y escribir, y a lo menos las 3 últimas classes, se entretengan has-[438v]ta las vendimias, con leerse una hora a la mañana y otra a la tarde, y tenerse una hora los muchachos disputando o escribiendo, y que las otras classes superiores tengan su tiempo de ferias.

14. Que el rector observe que ordinariamente en los exámenes, así para bachileres como para licenciados, se admitan para examinadores algunos de fuera, con tanto que los de casa sean los más, scilicet, para bachileres dos examinadores de casa, y para licenciados tres; y que el rector los elija buenos y doctos, y que no lleven salario por examinar; quando los de fuera no quisieren, sean todos de casa.

15. Que el rector no solamente procure de ayudar a los estudiantes con ayudas espirituales, scilicet, con los hazer confessar cada mes, y oír [5r] missa cada día y sermones, y con los maestros, applicar las lecciones a virtudes morales y cristianas ¹⁴; antes ordinariamente procure de se informar de sus vidas y conversaciones, así dentro como fuera de las escuelas, para que con amonestaciones vivan christianamente y según Dios.

16. Quando el rector estuviere enfermo, que no pudiese assignar su nombre él, assigne el vicerector, para que en cosas necessarias y que no se pueden differir firme el tal su nombre como vicerector.

17. No puede aver arca ninguna nomine universitatis; pero para las despesas con los de fuera de la Compañía podrá ser uno depositario de las mulctas, persona de fuera de casa, a quien se deposite lo que se da por los grados y mulctas; de modo que la universidad suo iure, porque es de la Compañía, no tendrá ius de tomar ninguna cosa, y así no puede tener arca. La qual arca tendrá tres llaves: una tendrá el bedel, la 2ª el rector de la theología, la 3ª el rector de los casos; y en ella avrá tres repartimientos: en uno dellos se hechará el dinero que se da a los capellanes de la capilla de San Joán; en el 2º el dinero que se

88-93 13. Quanto . . . ferias *sequ. adn. in marg. f1* No se propusó esto al Cardenal; y dexese estar así hasta el P. nuestro Nadal lo determinare || 102 yª *om. f2* || 107 assignar *f1* || 107-9 16. Quando . . . vicerector *sequ. in marg. f1 adn.* Esto no se trató con el Cardenal || 108 él *sup. f1* || 110 No *del. f2* se || 112 deposito *f2* || 116 3ª *del. f1* de || 117 se] de *f1*

¹³ Cf. *ib.* 261-67 274 276 336-37.

¹⁴ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1 et 4; MP I 307 309 311.

da a los capellanes de la Vera Cruz ; en el 3º las mulctas, y lo que dan
los que reciben los grados ¹⁴. [5v] 120

18. Es bueno que el Cardenal provea bien los oficiales seculares
de la universidad, para que a los estudiantes no se ayan de aumentar
los tributos o propinas.

19. El dinero para los premios que se dan cada año, que no passará
de diez ducados, se podrá tomar de los depósitos y mulctas. 125

20. Que el rector en los exámenes de los agraduados puede tener
juizio, viendo algunos exámenes, y informándose cómo examinan, y
después viendo los pareceres de los examinadores ; pero no impedirá
que no se den los grados, sino quando viesse clara iniusticia o yerro
en los votos de los examinadores. 130

21. Los maestros de latín, que no son maestros en artes, no tengan
lugar encima de los bancos de los agraduados ; pueden tamen estar en
baxo en algún banco distinto de los discípulos.

22. Los doctores en medicina incorporados sean como maestros en
artes ; ni tengan otros lugares ni insignias, sino como tales. 135

23. El portero de la puerta de fuera por agora sea persona de fuera,
y después quien la Compañía para esso escogiere, o de fuera o [6r] de
casa ; y el bedel podía tener el cuidado de la librería, y el guarda o correc-
tor de hazer varrer las classes.

24. El cancellario sea prefecto universal de los estudios ¹⁵ ; y quan- 140
to a los castigos ordinarios ; y superintendencia ordinaria de los estu-
dios y de su classe, y de quien falta, tendrá commissión dello cada maes-
tro en su classe ; y en las cosas extraordinarias, como de no querer obe-
decir al maestro, o parecer al maestro que, por el estudiante ser hom-
bre, convenga llamar al cancellario, recorrerán a él o al rector. También 145
a los decanos se podrá cometer visitar sus facultades, y referir al can-
cellario o rector, sin ordenar ellos cosa alguna. El cancellario tamen
podrá ordenar en las classes, teniendo commissión particular o univer-
sal del rector, en cosas que tocan a los estudiantes de fuera ; que quanto
a las correctiones de los nuestros y estudiantes de la Compañía, será 150

126 los rectores *12* || 129 *12* [erro] erro *11* || 136-9 23. El ... classes *sequ. in marg.*
11 adn. Esto no se trató del todo con el Cardenal || 137 escoger *11* || 138 ter *11* || 142 dello
om. 12 || 149-52 que quanto ... estudios *sequ. in marg. 11 adn.* Esto no se monstró al
Cardenal

¹⁵ Cf. *Estat. da Univ. de Coimbra (1559)* c. 135 : *Da arca da Universidade* (p. 353-55).

¹⁶ Cf. *Const. P. IV* c. 17 § 2 (MP I 317) ; et *Regulae praefecti studiorum S. I. qui in universitatibus erit etiam cancellarius* (1565-1569) ; MP II, mon. 20 et 26.

bien que las haga el rector dentro de casa, y el cancellario por particular commissión las podrá hazer, especialmente en cosas de los estudios.

25. Que en los grados de maestros en artes y doctores en theología, que se hazen en nuestra yglesia a la mañana, se podrá dar licencia para
155 los agruados, para que puedan mandar dezir missa cantada en ella por personas de fuera.

26. El modo que se tenía hasta aquí de quitar los bonetes, era este: Primeramente ningún maestro [6v] quitava el bonete a ningún
160 discipulo suyo, ni de otros maestros de casa, aunque fuessen sacerdotes o frayles, quando estava en la cáthedra leyendo. 2º El rector y cancellario a ningún estudiante quitava el bonete en este claustro de las escuelas, si no era graduado en artes, sacerdote o frayle. 3º Ningún maestro quitava el bonete ni a sus discípulos ni a los discípulos de otros maestros en este claustro, si no era graduado en artes, frayle o sacer-
165 dote.

Parece tamen al P. Mtro. Nadal que la primera parte se entienda en los estudiantes solamente nuestros, y no con personas que vinieren de fuera, siendo de alguna qualidad. Quanto al 2º que el rector y cancellario, estando en las classes, no quiten el bonete, sino quando en-
170 traren o salieren, a todos, si no fueren muchachos. Si tamen ay manera di quitar más o menos según la qualidad de las personas, quanto al 3º con mayor razón los maestros quitarán a sus discípulos y de los otros maestros estando fuera de las classes en los patios.

27. Que los sacerdotes y frayles, assí en los exámenes como en
175 actos públicos, quando arguyen y responden, estén descubiertos.

28. Y quanto al quitar el rector el bonete en el patio, se entienda que a un particular que venga le quite el bonete; y passando, estando muchos juntos, abastará quitar a todos una vez y passar adelante. [7r]

29. Propóngase al Cardenal, cómo es necessario que se provea una
180 librería publica luego, y aya alguna renta distincta del collegio para comprar libros de nuevo para la misma librería, y para reparar los viejos y concertar bancos y classes ¹⁷.

30. Que no se arme ninguna cosa, assí en actos públicos como en qualquier representación; y en los premios enrramar se puede y traer

152 specialiter *t1* || 154 puede *t1* || 155 porque *t2* || 157-73 26. El ... patios *sequ. in marg. t1 adn.* Esto no vió el Cardenal || 158 ningún^a algun *t2* || 160 leyndo *t1* || 175 arguyen *del. t1* y | *t2* y | o *t1* || 176-8 28. Y quanto ... adelante *sequ. in marg. t1 adn.* Esto no vió el Cardenal || 180 publica *om. t2* | y *del. t1* porque | aya *om. t2* || 184 en los premios *in marg. t1*

¹⁷ De bibliotheca constituenda cf. *Const. P. IV c. 6 § 7*; MP I 239.

músicas, con condición que no aya en esto demasia ; mas en los grados 185
de los de casa no aya música ¹⁸.

31. Que aya enigmas, como se suele ¹⁹, el número de las quales
en este collegio puede ser hasta quatro.

32. En las disputas públicas, que se hazen para exercicio de letras,
los que no fueren agruados, o, aunque no lo sean, si no fueren encor- 190
porados en la universidad pueden arguir en ellas, mas ultimo loco, des-
pués de los otros maestros de la universidad ; y no se assentarán en-
cima con ellos, sino en baxo ; y tamen el extraordinario desto estará
al arbitrio del rector.

33. Que los grados de artes y theología se den todos en la yglesia ; 195
y quando se dieren, se cobrirá con una corridiça la capilla del sanctís-
simo Sacramento ; y hazerse han assientos, que se pueden quitar y
poner. [7v]

34. Parece bien que en la primera y 2ª classe solamente se lea grie-
go ²⁰, no añadiendo ningún tiempo ; y comiencese este año a leer en la 200
primera classe, después de algunos principios, algún librillo, y esto
tomando una media hora ultra de las dos después del comer. En la 2ª
se comience, a media hora cada día, principios.

35. Que el rector, consultadas las facultades, determine lo que
se ha de leer, y cómo y cuánto tiempo, etiam en la theología, según las 205
constituciones ²¹ ; y nullo modo se esté a los pareceres de los scholares ;
mas adviértase, quanto fuere possible, a la mayor utilidad dellos, y
esto se les signifique, para darles alguna satisfacción.

36. Que se puede hazer mudança de estudiantes de un curso de
artes más alto para otro más baxo, quando se ve claramente que no se 210
aprovecha en lo más alto, y se tiene por probable que se aprovechará
en lo más baxo ; más esso se haga dándoles consejo efficaz que passen,
quanto fuere possible ; y no lo queriendo ellos hazer, no les impidan de
yr adelante en su curso, más desengañenlos que no los graduarán.

201 *t2 classe* | *scuela t1* | libro *t2* || 202 *comer del. t1* en la qual lea media hora y
otra media para repitir || 203 *principios del. t1* y otra media para repitir || 204 consul-
tando *t2* || 207-8 y esto ... satisfacción *rep. t1*, *et in marg. adn.* Esto no se dixo al
Cardenal || 211 *aprovechan t2* || 214 *graduaran t2*

¹⁸ Cf. *Estat. da Univ. de Coimbra* (1559) p. 275 290 336.

¹⁹ Cf. *supra*, mon. 152.

²⁰ Cf. *Ordo stud.* (1558) § 14-17 et 19-20 ; *supra*, mon. 1 ; et *supra*, mon. 150
§ 11.

²¹ *Statuta universitatis eborensis, anno 1559 conscripta, reperiuntur in ARSI,*
Fondo Ges. 1408, fasc. 19, doc. 2 ; cf. LEITE, Estatutos da Universidade de Coimbra
(1559) — (Coimbra 1963) p. 29.*

- 215 37. Que en todas las disputaciones el cancellario dexe resolver a
los presidentes ; y quando le pareciesse a él disputar, tomando algún
punto de lo que se trata, podrá hazerlo, aunque no sea esto necessario
de su officio. Tamen en estos actos será [8r] de ver si se dize alguna cosa
o resuelve que no se ha de tener, por qualquier manera que sea, y en-
220 tonces no permitirá el que se haga luego, si fuere la cosa clara ; si no lo
fuere, se resuelva en casa con los otros doctores y maestros y con el rec-
tor, y por orden del rector se diga en otro acto lo contrario de aquello,
sin nota de aquel que lo dixo, o se halle modo que el mismo que lo dixo,
diga lo contrario sin nota ; y esto se haga con mucha providencia.
- 225 38. Que en el modo de leer las artes es bien que los nuestros sigan
los escritos de la Compañía que mejor parecerá. En lo demás, si alguna
cosa se halla mejor para exposición de Aristóteles etc. o por su studio
o ingenio, o mejores libros, o más tiempo de estudiar, es libre a cada
uno augmentar la doctrina. Es tamen bien que los regentes no guíen
230 los estudios por diversas opiniones contrarias ; con esto pueden dispu-
tar y defender unas y otras opiniones que sean probables, y no extra-
ordinarias ; todos tamen a la realidad tengan las opiniones más verda-
deras y más communes, y assí lo digan publice (y quales estas opinio-
nes sean, se determinará por el rector con consulta de la facultad y
235 parecer del provincial, y que se confirme por el General) ; aquello se
puede hazer para exercitar los ingenios y ampliar doctrina, estotro por
seguridad della y consuetud de la Compañía, que en todas cosas ha de
seguir la doctrina más approvada y más cierta ²².
- 240 39. El tiempo del curso sea de tres años y medio para los actos,
como está dicho ²³, y lo que se ha de leer por copilación, el P. nuestro
Nadal lo embiará ²⁴ [8v] porque se tiene por mejor leerse algunos
capitulos de Aristóteles por copilación. Interim se lea como el rector
ordenare, consultada la facultad, siguiendo esta orden general, que la
introducción sea con un poco más diligencia y con más tiempo.
- 245 40. Que acerca del rigor que se ha de tener con los graduados en

219 o se resolvía t2 || 225 en om. t2 || 227 o por su] o Psal t2 || 231-2 extraordi-
narias] contra ordinarias t2 || 235 sea conforme t2 || 240 nuestro om. t2 || 241 lo del. t2
mandará, sup. imbiará

²² De doctrina in scholis tradenda cf. *Const.* P. IV c. 5 § 4 et c. 14 § 1 ; MP I
221 et 295.

²³ Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 2 ; MP I 301 303.

²⁴ Post paragraphum 39 sequitur adnotatio : Ya lo ha embiado. — Vide scrip-
tum : *Lo que parece a los maestros de Coimbra se deve leer de Aristóteles* ; supra, mon.
153.

artes y theología, scilicet, que no se admittan por maestros en artes o doctores, sino los que fueren para leer la tal facultad ²⁵, el padre nuestro Nadal mirará esto y dirá lo que conviene, y considerará que, aviendo en esto latitud, si se podrá dispensar con ver los que tienen habilidad, y darles alguna penitencia.

250

41. La doctrina haga cada maestro en su classe ²⁶, sacando en la theología y casos, y esto por spacio de una hora o poco menos; y parece conveniente que fuesse la postrera hora.

42. Que las declamaciones cada semana de la 1ª o 2ª classe, como mandan nuestras constituciones ²⁷, si no se pudiere hazer al principio del año, se hagan quando pudiere.

255

43. Que basta leerse santo Thomás ²⁸, aunque no se lea el Maestro de las *Sentencias* ²⁹ ordinariamente, aunque también le puedan leer.

44. Que se tenga advertencia que, los que fueren totalmente inhábiles, se mande dezir a sus padres, cómo no son aptos, y que no los manden a las escuelas. Mas con algunos que, o por edad, o por andar mucho tiempo en las classes inferiores sin aprovechar, y se molestaren mucho, se puede permitir que passen a classes más altas y al curso, [9r] dummodo non sint totalmente inhábiles.

260

45. Búsquese modo de tomar lición a todos los hermanos que oyen humanidad, haziendose esto en casa, si no fueren hábiles, por observarse la decencia y edificación que a los más devemos.

265

46. Propóngase a su Alteza la necesidad que ay en este collegio de libros ³⁰. Especialmente para los maestros parece necessario que se compren suficientes libros, porque no pueden bien leer sin tener abundancia de libros, etiam no necesarios.

270

47. En el curso de theología scolástica se provea algún modo de leer por compendio, y pasar algunas qüestiones de santo Thomás, según orden del rector, con consejo de la facultad de theología y parecer del provincial; y esto principalmente en las 1ª 2ª y 2ª 2ª; no dexe

275

251-3 41. La ... hora sequ. in marg. 11 adn. No se dixo esto al Cardenal || 254 1ª del. 11 y || 259-64 44. Que ... inhábiles sequ. in marg. 11 adn. No se dixo esto al Cardenal || 262 inferiores om. 12 || 266 haziendo esto 12 || 268-71. 46. Propóngase ... necesarios sequ. in marg. 11 adn. Dixo el Cardenal que tendra cuydado como podiere

²⁵ Quod vi Constitutionum S. I. exigitur; cf. P. IV c. 15 § 4; MP I 305.

²⁶ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 2; MP I 309.

²⁷ Cf. *ib.* § 3 et B.

²⁸ De S. Thoma legendo in scholis cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1; MP I 295 297.

²⁹ Petrus Lombardus, Magister Sententiarum dictus; cf. *ib.* litt. B et adn. 11.

³⁰ Cf. supra, § 29.

tamen de considerar si en la primera parte y 3ª se deve compendiar alguna cosa ²¹.

48. El dinero de las capellanías recibirán los rectores de los casos y theología, y ponerlo han en la arca sobredicha ²², y repartirlo han según
280 la orden que está ordenada por el Cardenal, estando el bedel presente ; y quando los dichos rectores no pudieren, el bedel lo arrecade, y no se arrecade por los nuestros.

49. Que los privilegios de la universidad se embíen lo más presto que se pudiere, con declaración de quien se entiende por oficiales y
285 familiares de la universidad, a que se estienden los privilegios. [9v]

50. Que se nombre luego el notario, porque persona de la Compañía no puede tener este officio ²³, y para esto es necessario alvará del rey.

51. Los de la Compañía ni en ningún acto ternán capellos, sino solamente borlas ; y las de los maestros serán azules, y las otras serán
290 blancas y azules, si fueren los doctores maestros en artes ; y si solamente fueren doctores en theología, no serán sino blancas ²⁴.

52. Definiatur tempus, cuánto han de durar los actos, y en esto haga la Compañía como le pareciere, porque assí lo dixo el Cardenal ²⁵.

53. Todo lo que se pone para los ocho años, se ha de reduzir a los
295 seis años ; y es muy difficil de hazerse, y considérese.

54. En los actos, no aviendo bachileres, argumentarán los licenciados y doctores, etiam actu regentes.

55. Quando replican los doctores, sea de manera que un solo replique ; y hasta que aquel la acabe, ninguno se entremeta en el argumento ; y ningún doctor replique sobre argumento de otro doctor.
300

56. El rector eligirá el prior de las Henricanas, tomando primero

279 por lo an *tl* || 282 nuestros *del. tl* on ninguna manera || 283 se] *ser tl* || 283-5 49. Que ... privilegios *sequ. in marg. adn. tl* Dixo el Cardenal que ya tenia escrito sobre esso a Coimbra y que otra vez scriviria || 294 se pone] *supone tl* || 294-5 53. Todo ... considérese *sequ. in marg. tl adn.* No vió eso el Cardenal || 299 la *om. tl* || 301 Aericanas *tl*

²¹ Cf. MP II, mon. 33 adn. 5.

²² Cf. *supra*, § 17.

²³ Cf. *Const.* P. IV c. 17 § 4 et G ; MP I 319.

²⁴ In margine textus primi haec adnotatio habetur : « Sobre el capitulo 18 ». — Intelligendum est Statutorum univ. ebor. cap. 18 quod inscribitur : *Das insignias que os doctores e bachareis formados usarão nos actos publicos* ; videsis ARSI, *Fondo Ges.* 1408, fasc. 19, doc. 2, f. 17r-18r.

²⁵ In margine textus primi adnotatio : « Sobre el capitulo 20 ». Quod videsis *ib.* f. 19r-29v, et inscribitur : *Dos bachareis correntes*.

los pareceres de los doctores y maestros en theología, guardando las constituciones ²⁶.

57. Que el collegio de los porcionistas puede ordenar el Cardenal como le pareciere. La orden que parecía bien es esta : que el Cardenal [10r] en su vida ponga el rector dellos, mas después lo porná y quitará el rector de la universidad, según les pareciere ; y el rector de los porcionistas será persona de fuera de la Compañía, mas así él como todo el collegio será subordinado en todo al regimiento y orden del rector del collegio y universidad de la Compañía. Y para que esta superintendencia se haga con mayor efficacia y diligencia, el rector de la Compañía tendrá allí un padre por superintendente del tal collegio, y otro de la Compañía por su compañero ; a los quales dé de comer y vestir y todo lo demás necessario, el collegio de los porcionistas ²⁷ ; y el compañero del padre servirá de mirar por la casa, y referirle las faltas que viere y todo lo que le pareciere que se aya de proveer ; y el padre superintendente tendrá la orden de gobernar el collegio, como la tienen los superintendentes de los collegios de la Compañía, con tal que las menos cosas que pudiere reserve para sí ; y tenga special cuidado de conservar en amor los porcionistas consigo y con la Compañía ; y siuviere de executar algún castigo o cosa de rigor, sea ordenadamente por el rector y no por sí.

La casa del collegio de los porcionistas sea apartada del nuestro, y con todo esté cerca, y los porcionistas no sean obligados a traer opas.

La iurisdicción civil y criminal es del rey quanto a los estudiantes laycos de la universidad, y quanto a los clérigos es del arzobispo. La iurisdicción directiva, con todo lo demás que es de la universidad, pertenece al rector de la Compañía.

La visitación de los estudiantes de fuera de la [10v] Compañía pertenece al arzobispo, quanto a los clérigos ; y quanto a los laicos, al rey ; y quanto a la visitación de la Compañía, leyentes, rector, y oficiales de la universidad, que son de la misma Compañía, pertenece al provincial cada año, y cada tres al visitador que mandará el General visitar la tal universidad ; y acaeciendo que la Compañía no cumpla

307 los ²² || 312 del *del.* del || 317 terna *II* || 324 todo *del.* *II* sea, *sup.* este

²⁶ Inter examina ad lauream in theologia fuit quod vocabatur : « Anrriqueana », de quo agitur in iisdem *Statutis* ; v. f. 23v-24v.

²⁷ Similem sententiam dedit S. Ignatius anno 1556 de cura convictorum Conimbricæ assumenda ; v. MP I 605 n. 46 ; et decr. congr. gen. I (1558) § 126 ; supra, mon. 138.

335 los estatutos de la universidad, pues ella es exempta, queda al rey y al arzobispo la vía ordinaria, que es hazerle guardar sus estatutos por vía del papa.

Quanto a la dotación del collegio, dixo el Cardenal que esperaba cada día por letras, que ya estaban en Roma negociadas, que avía luego
340 de tomar la Compañía possession de las propiedades, y dar procuración a los que agora poseen para las comer en sus vidas; y que esperaba en nuestro Señor de poder aún hazer partido con las tales personas, para que luego en su vida dexasen todo. También de San Jorge dió algunas esperanças.

345 Dió también esperanças de hazer otra yglesia, como tuviesse posibilidad, y así dixo que de aquí adelante en ningún tiempo las mugeres entrassen en la yglesia, que está hecha, del collegio.

Dixo también que para el año que viene, avía de hazer dormitorio de arriba. De 1561.

156

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES COLONIAE DATAE ¹

ANNO 1562

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 299v-302r (*prius* 378r-81r), apographum coevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 101, p. 762-63.

QUAE R. P. NATALIS DIXIT IN COLLEGIO COLONIENSI ²

... Ratio vero, quam erit observaturus magister Franciscus Costerus ³ inter legendum, haec erit, ut diligenter dedat se studiis, non solum necessariis, sed etiam utilibus, ad eam lectionem magna cum

340 *propendades* *t2* || 346 en delante *t1* || 349 De 1561 *om.* *t1*

¹ De visitatione Patris Nadal in Germania cf. DUHR, *Geschichte* 1 595-96.

² P. Nadal Coloniae commorabatur in collegii visitatione a die 15 iulii ad 5 aug. anni 1562; cf. *Epp. Nadal* II 104 610.

³ F. Coster S. I. (1532-1619; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 37), qui exeunte anno 1561 professor theologiae et magister novitiorum Coloniae; cf. HANSEN, *Rhein. Akt.* 777.

eruditione habendam; simul observet loca omnia, in quibus impin- 5
gunt haeretici, et de his agat et docte et accurate, et nil vereatur huius-
modi frequenter facere digressiones. Sed, quoad eius fieri poterit, om-
nia complectatur methodo, ne prolixitate offendat auditorum animos,
et fortasse minus prosit. Et hoc est perpetuo observandum adversus
haeticos, ut magna cum modestia agatur, sine convitiis, sine contu- 10
meliis, sine opprobriis; et quo moderatius agetur, eo maiori vehementia
ac firmitate roborentur dogmata fidei et Ecclesiae, ut nil sit omnino
unde possint haeretici adversus commoveri, quam propter dogmatum
et fidei confirmationem; potius vero amplectamur eos commiseratione
et desiderio salutis eorum ex charitate in Christo '... [301r]... 15

Ut, quoad eius fieri poterit, proxime accedamus ad perfectionem
institutionum nostrarum observandam, et ne videamur stipendia aliqua
vel omnino aliquid loco elemosinae accipere pro nostris ministeriis et
functionibus, primum, cum non sit nostrum collegium dotatum proven-
tibus, possumus ex instituto et dona et elemosinas accipere, non ab 20
aliis solum, sed ab scolasticis ipsis, modo simpliciter in elemosinam den-
tur, et nominatim non referantur ad nostra exercitia *. Quod vero atti-
net ad alia, quae accipiunt nostri ex promotionibus et argumentatio-
nibus et aliis rebus, quae videntur accipi a nostris non posse, nisi refe-
rantur ad eorum ministeria vel functiones, pro iis instituetur nomine 25
collegii Trium Coronarum * procurator, qui hoc nomine exigat ea om-
nia emulumenta, quae nostris cederent, ea lege, ut sit pauperibus dis-
tributurus, non nobis vel collegio nostro *. Haec vero ratio ad tempus
tantum permittitur, donec plena libertate possimus plane nil horum
accipere, et illud aperte profiteri quod brevi cum gratia Domini fore 30
speramus...

Accurate danda est opera, ut nostri consuetudinem non habeant
cum commensalibus; et tamen semper erunt aliqui ex nostris designandi,
qui possint cum illis versari, quorum consuetudo illis possit esse utilis,
et nostris illorum non inutilis *. Si qui ex nostris commensalibus vel 35
fratribus in literis vel spiritu non proficerent, et, multo studio cum di-

* Videas instructionem quam P. Polanco, ex commissione S. Ignatii, anno 1556
socii Ingolstadium profecturis de modo cum haeticis agendi dedit; MP I 484 §
12 et adn. 21; et NADAL, *Ordo stud. germ. (1563)* § 18; MP II, mon. 13.

* Cf. *Const. P. IV c. 2 § 6*; *MI Const. III 108*.

* Hoc nomine vocabatur collegium coloniense; cf. J. KUCKHOFF, *Die Geschichte
des gymnasium Tricoronatum* (Köln 1931).

* Vide eius instructionem Eborae datam, supra, mon. 155 § 17.

* Cf. *ib.* § 57.

sciplina probati, non possint ad meliorem frugem promoveri, [301v] ii
essent remittendi ad suos. In quibus remittendis nulla prorsus esset
difficultas, si simul viderentur proficere non posse, et aliis praeterea
40 essent offendiculo . . .

Animadvertat superior, quando erit consultandum de rebus quae
pertinent ad scholas, ut, praeter consultorem, adhibeat ad consilium
peritum aliquem eius artis; et omnino, ubi agitur de re alicuius officii,
erit illum utile advocare, qui geret illud officium, si nil aliud, saltem ut
45 narret factum vel rem ipsam, de qua agitur *. [302r] . . .

Cum omnia offitia vel ministeria, quae nostri publice exercent, di-
ligenter debent exhibere, tum illa etiam diligentius, quae exercere solent
in publicis disputationibus, examinibus et promotionibus . . .

De libris scolasticorum hoc solum fiat, donec redeat provincialis,
50 ut si quos habeant libros haereticorum, illos omnino separent, praeser-
tim a commensalibus ¹⁰; commentaria vero haereticorum et annota-
tiones, etc. in libros gentilium possint illis concedi tanquam emen-
dandi, expunctis nominibus authorum ¹¹.

Quas ego reliqui instructiones magistro Retio ¹² pro commensali-
55 bus ¹³, et magistro Costero pro novitiis, et si quae sint aliae instructio-
nes exceptas ex aliarum provinciarum instructionibus, illis ita utetur
superior, ut si quid videatur ipsi commode usurpari non posse, illius
rei executionem suspendat, et scribat ad Patrem Natalem, donec est
in Germania, vel ad Patrem Generalem, et scribat rationes cur non pu-
60 tet usurpandum . . .

Nullo pacto permittatur ut externi, sive alii fuerint, sive commen-
sales, ingrediantur in cubicula vel fratrum vel patrum nostrorum; ce-
terum iam superius dictum est, commensales ita separandos, ut nostri
non possint illos adire, nec illi nostros ¹⁴ . . .

65 Nostris est interdicendum et quidem diligenter, ne omnino adhi-
beant manus ad libros, et in eis quicquam scribant. Tantum sit per-
missum iis qui eleganter scribunt, emendare contextum; sed id ex sen-
tentia praeceptoris sui ¹⁵ . . .

* Cf. *Const. P. IV c. 17 § 6*; MP I 321.

¹⁰ Cf. *Reg. schol. ext. Treviri (1561) § 9*; MP II, mon. 11.

¹¹ Cf. supra, mon. 150 § 1; et *Epp. Nadal IV 226-27*.

¹² Ioannes Rhetius S. I. (cf. supra, mon. 1 introd. adn. 4) anno 1561 exeunte
in collegio coloniensi regens convictorum; cf. HANSEN, *Rhein. Akt.* p. 777.

¹³ Quas reperire non potuimus.

¹⁴ Vide supra, lin. 32-35.

¹⁵ Cf. *Const. P. IV c. 6 § 7 et G*; MP I 239.

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS
INSTRUCTIONES INGOLSTADII DATAE

ANNO 1562

A

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 49r-v (*prius* 40r-v); apographum coevum. Titulus in facie versa folii manu Patris Lanoy est exaratus; *ib.* eiusdem Patris Lanoy, eousque collegii rectoris haec adnotatio habetur: « Ingolstadii — De his paulatim introducendis, saltem quae sunt leviora, coram agatur et consultetur, ut inquit P. N. ».

EDITIO : MP (1901), doc. 114, p. 788.

OBSERVANDA A NOSTRIS DOCTORIBUS INGOLSTADII¹

[49r] . . . 4° Ut prius, qui praesidet disputationi, invitet et det locum argumentandi externis, quam nostris, aut saltem alternis, sed incipiendo ab externis².

5° Non adesse promotionibus haereticorum . . .

5

8° Non eligere in rectorem nec decanum aliquem fautorem et promotorem manifestum haereticorum, si modo alius aliquis eligi possit sine scandalo.

9° Non obloqui contra externos professores, praesertim coram aliquo externorum; multo minus in thesibus, praesertim excusis, aliquem notare, ut intelligi possit contra quem agatur, etiamsi ille erret, qui notatur³.

10

10° Emendatis thesibus a sancta obedientia, nil novi addere, mutare vel minuere, inconsulto rectore; hinc enim provenerunt scandala.

11° Si qua in re diversam opinionem habemus, non impugnare a nobis diversam odiose; sed vel tacere, vel, utriusque partis rationibus propositis, iudicium suum cuique liberum relinquere . . .

15

² *prius del.* dis.

¹ P. Nadal collegium ingolstadiense visitabat mense octobri anni 1562; cf. *Epp. Nadal* II 128 138 491.

² Cf. MP II, mon. 33 § 31.

³ Cf. supra, mon. 156 lin. 2-15.

B

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 22r-26r (prius 27r-31r), apographum coaevum. Post titulum legitur : « Paulo » ; id est, Paulo Hoffaeo, rectori collegii ingolstadiensis, tradita.

EDITIO : MP (1901), doc. 111, p. 775-84.

CONCLUSA INGOLSTADII A R.P. COMMISSARIO ANNO 1563

... Ne introducatur Despauterius, praesertim cum velint illum missum facere Romae ⁴.

Postquam audio Patrem nostrum dedisse facultatem ut Terentius ⁵ legeretur, legatur. Potest etiam Aesopus legi.

Alphabetarii, inconsulto generali, ne accipiantur ⁶.

Ne incipiant praeceptores docere hora pomeridiana duodecima, sed prima.

Evangelium non die sabbati, sed dominico explicetur, si potest
10 effici ut pueri convenient... [22v]...

Discedentes convictores nemo nostrum comitetur. Qui vero ex nostris alio mittuntur, illos nemo ex fratribus longius quam per quadran-
tem unius miliarii, comitatur... [23r]...

Quando doctores nostri sunt in consilio universitatis, respondere
15 possunt ex tempore, si ita exigit consultatio ; quae vero ipsi proposituri sunt, de his consulant primum rectorem. Nec in consultatione consentiant in ea quae scire possunt obedientiae non probari. Ad consultationem quoque ne eant, quin prius acceperint exeundi facultatem.

Nostri ne eant ad offertoria cum aliis professoribus, neque quic-
20 quam offerant ad missas. Ad processiones vero ire possunt.

Assuefiant doctores nostri ut scholasticorum nostrorum confessiones audiant. Ac tametsi ordinarie in hoc officio rector occupari non debeat, audire tamen illorum confessiones interdum potest.

Disputent nostri singulis mensibus in universitate ; imprimantur

¹ Conclusa ... 1563 m. Hoffaei || 7 pomeridiana del. prima || 19 offertoria del. ad, sup. cum

⁴ De grammatica Despauterii cf. supra, mon. 143 adn. 11.

⁵ De Terentio in scholis legendo cf. *Const.* P. IV c. 14 D (MP I 299) ; et *Epp. Lainez* VI 717.

⁶ Cf. *Const.* P. IV c. 12 C ; MP I 285.

etiam assertiones ; ac, si commode fieri posset, essent introducendae 25
disputationes sabbatinae . . .

Possunt convictores nostri mitti ad officia divina diebus festis in
S. Maria, absque processione tamen. [23v]

Fundato collegio, dabitur opera ut Illustrissimus⁷ aedificet com-
modam nobis in collegio convictorum culinam et reliqua, ut in collegio 30
alantur commensales, ut fieri solet in aliis provinciis ; nam continere
illos non possumus in officio et disciplina, si alibi sumant cibum . . .

Praefectus convictorum potest pro pueris emere necessaria, donec
aliud statuatur ; singulis tamen mensibus reddat rationem dati et ac-
cepti. 35

Nisi de consensu rectoris, nullus neque nostrorum neque externo-
rum evocetur e classe.

Qui pro more universitatis in convictorum domo deponuntur, ipsi-
met, qui in eam rem sumptus faciunt, eos expendant ; ne si id praefec-
tus faciat, eum quicquam superfluae pecuniae retinere depositus suspi- 40
cari possit. Intersit autem scholarum praefectus depositioni et potationi.

Serventur regulae bibliothecae et constituatur bibliothecarius⁸.

Nullo pacto parendum est iis qui in scholis volunt hoc fine studio-
sos nostros in cantu institui, ut in externis templis chorum celebrent⁹.

Non potest rector in ullo collegio facultatem dare, ut nostri ad plu- 45
ra miliaria expatientur, sed consulendus est provincialis . . .

Magistri possunt uti *Chiliadibus* Erasmi¹⁰, illasque, cum usi sunt,
in eum locum, quem velit rector, restituere . . . [24r] . . .

Quod si honesta ratione placari non possunt, quorum libri repurga-
tione D. Cuvillonii¹¹ corrupti sunt, pretii aliquid loco damni illis nu- 50
meretur.

Scribatur patri nostro de conviviis, hactenus in promotionibus nos-
trorum exhibitis, et quid in posterum sit servandum, intelligatur¹² . . .

Donec sit fundatum collegium, servetur consuetudo accipiendi pe-

40 eum sup.

⁷ Albertus V, Bavariae princeps ; cf. MP I 405.

⁸ Cf. *Const. P. IV c. 6 § 7* ; MP I 239.

⁹ De cantu in scholis docendo cf. MP II, mon. 18 I § 15 16 III § 17 et adn. 14.

¹⁰ D. ERASMUS, *Adagiorum chiliades tres ac centuriae fere totidem* (Venetiis 1508).

¹¹ Ioannes Cuvillon S. I. (1532-1581 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 38), anno 1561 Ingolstadii legit theologiam ; cf. *Germ. 131*, f. 146r.

¹² Cf. *Const. P. IV c. 15 § 4 et F* ; MP I 305 307. -- De excessibus circa con-
vivium in Germania cf. DUHR, *Geschichte* I 574-76.

55 cunias a scholasticis pro lignis¹³. Et tamen de hoc censebit P. Natalis quid agendum sit, consulto etiam patre nostro...

Proponet P. Natalis Patri nostro, an sint hic instituendi cursus, quemadmodum Romae; et si ita censeat Pater, designabuntur qui sunt venturi; et venient cum primum incoeperit esse frequentia scholasticorum Ingolstadii.

60 Consulet P. Natalis Patrem nostrum de incorporandis nostris in universitatem, quotquot incorporari possunt. [24v]

Quando redibunt studiosi, instituatur lectio theologica in Magistrum *Sententiarum*¹⁴ et Scripturae. Animadvertat rector an Magister 65 *Sententiarum* possit absolvi commode biennio, vel biennio cum dimidio, et scribat Patri Generali.

Ubi erit frequentia nostrorum auditorum hic in theologia et philosophia, institui poterunt repetitiones et disputationes, quemadmodum habet instructio Patris Natalis.

70 Agatur ut nullus promoveatur in artibus, nisi cursum audierit, et clanculariae lectiones prohibeantur omnino, et nullus ex clanculariis promoveatur.

Ratio docendi philosophiam in Germania videtur sic instituenda, ut compendio explicetur contextus Aristotelis clare et dilucide, omissis 75 multis locis, qui non iudicabuntur necessarii. Quaestiones vero necessariae ad doctrinam ipsam elucidandam tractentur moderate; curiosae et anxiae praetermittantur. Uti poterunt ad hanc methodum illis iudiciis professorum lusitanorum, quae ego reliqui¹⁵.

Ubi exercitationes, de quibus dictum est¹⁶, fiunt in classe, intersint 80 nostri; interea vero fiant eadem domi.

Ad festum Paschae poterit imprimi catalogus lectionum, si est frequentia auditorum¹⁷...

Cum redierint scholastici, placet P. Natali ut instituatur diebus Veneris doctrina christiana in universitate, modo speretur fore frequentia auditorum.

59 *prius* incoeperint || 67 nostrorum *del.* fratrum.

¹³ Cf. supra, mon. 156 lin. 16-22.

¹⁴ De Magistri *Sententiarum* lectione cf. supra, mon. 155 § 43.

¹⁵ Videsis: *Lo que parece a los maestros de Coimbra se deve leer de Aristóteles*; supra, mon. 153.

¹⁶ Videsis supra, lin. 67-69.

¹⁷ De doctrina christiana legenda in scholis cf. *Const.* P. IV c. 16 § 2; MP I 309.

Qui in classem aliquam destinandi sunt, docendi modum in refectorio probare deberent¹⁸; non item illi qui iam habent classem, in quibus sese exercent. [25r] . . .

Si quid offeratur professoribus nostris ob aliquam institutionem universitatis, quemadmodum panes, qui aliquando ab oeconomio collegii novi M. Henrico¹⁹ offerebantur, ne accipiantur. 90

Non est inconueniens, imo oportet, ut decanus alicuius facultatis, qui sit de Societate, scribat quae contigerunt, in annalibus universitatis, etiamsi sint eiusmodi, quae ad Societatis personas pertinent . . . [25v] . . . 95

Habeatur cura instituendi cantus figurati, cuius primus usus esse potest in scholis, ut cum habuerint paratum sacellum, possint decantare et missas et vespas²⁰ . . . [26r] . . .

Observent nostri, ut effugiant difficultates, quas passi sunt superiori anno, in quas timendum sit ne offendant inter disputandum, quod facile habebunt compertum; cum his igitur disputationem vitabunt, si fieri potest; si non posset, non solum modestius cum his agent quam cum aliis, cum sint acturi cum omnibus modestissime, sed nihil dissimulantes vel conniventes, si quid ad fidem attineat et ad solutionem rationum; si quae adducuntur, ita agant moderate, ita quiete, ut remisse potius vel negligenter agere videantur, quam ut minimam dent occasionem contentionibus²¹. 100 105

¹⁸ Cf. *Off. praef. stud.* (1558) § 18; MP II, mon. 2; et NADAL, *Ordo stud. germ.* (1563); MP II, mon. 14 § 28.

¹⁹ H. Arboreus S. I. (1532-1602; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 6-7) anno 1561 in collegio ingolstadiensi minister collegii, lector graecus publicus, theologiae studiosus; cf. *Germ.* 131, f. 146r.

²⁰ De cantu in scholis docendo cf. supra, lin. 43-44.

²¹ Cf. instructionem datam Patri Coster; supra, mon. 156 lin. 2-15.

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

RESPONSA P. THEODORICO CANISIO,
RECTORI COLLEGII MONACENSIS DATA

MENSE NOVEMBRI ANNI 1562 ¹

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 305v-06v (*prius* 383r-84v), apographum coae-
vum.

EDITIO : MP (1901), doc. 118, p. 796.

RESPONDET MAGISTRO THEODORICO ²
RECTORI MONACENSI R.P. NATALIS . . . [306v]

In collegio pauperum et domo convitorum sit qui pecuniarum et
victus rationem habeat, quique rationem reddat dominis, et habeat
5 suum stipendium. Nostri vero pietatis tantum et studiorum rationem
habeant, et videant, quomodo tractentur, et portio instituatur secun-
dum rationem temporis ³.

Munuscula parva aliquando possunt accipi a discipulis.

Primum sacrum a novo sacerdote cantari potest, sed non vocen-
10 tur ad prandium exteri, sed domi aliquid amplius apponatur fratribus.

In renovatione studiorum orationes, carmina, disputationes ha-
beantur; praemia iis qui optime componunt, decernantur ⁴ . . .

De correctione puerorum ⁵ ita statui potest, ut externus hoc habeat
15 officium, vel ipsi praeceptores, vel novitius aliquis, loco suae probatio-
nis, qui interea convictoribus cohabitaret.

¹ Theodorico *ms.*

² Ex ep. Patris Nadal, Oeniponti, die 20 nov. 1562 P. Generali data eruitur, P. Theodoricum Canisium, rectorem collegii monacensis, statim post Patris Nadal adventum, Augustam perrexisse, ut collegii sui rationem redderet; cf. *Epp. Nadal* II 138 § 1.

³ Th. Canisius S. I. (1532-1606; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 25-26), rector collegii monacensis 1560-63; cf. DUHR, *Geschichte* I 188 adn. 1.

⁴ Cf. supra, mon. 155 § 57.

⁵ Cf. NADAL, *Ordo stud. germ.* (1563); MP II, mon. 13 § 61-65.

⁶ De correctore puerorum cf. *Const.* P. IV c. 7 n. 2 D; c. 16 § 5; c. 17 G (MP I 265 267 311 313 319); decr. congr. gen. I (1558) § 35; supra, mon. 138.

Possunt dari exercitia spiritualia in collegio discipulis scholae, si verisimile sit parentes consensuros in ingressum Societatis ¹...

Non obligantur germani ad catalogum romanum ²; si legerint eorum qui aperti sunt haeretici, absolvi possunt, modo promittant se non lecturos amplius, vel impetraturos potestatem legendi ³. 20

Qui ex fratribus non sunt germani, conentur discere aliquid in illa lingua ⁴; non tamen multum urgeatur, praesertim quando non negligentia, sed difficultate omittunt...

159

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES DATAE VIENNAE ¹

ANNO 1563

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 138r-45r (*prius* 204r-11r), apographum coae-vum.

EDITIO : MP (1901), doc. 120, p. 798-800.

QUAE DIXIT NATALIS RECTORI VIENNENSI ²

Quemadmodum sunt tractandi vel inducendi auditores nostri ad conciones et menstruas confessiones, etc., constituitur initio 16 capit. *Constitut.* 4 partis; et tamen addi posset: eorum, qui illa non observarent nec ad ea cogi possent, minor habeatur cura, nisi quae adhibe- 5 bitur ad hoc, ut ea velint observare et meliores fieri ³.

¹ Quae ... viennensi *m. Nadal* || 6 *prius* fierent

² Cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 288 : *Exerzitien*.

³ De « *Index librorum prohibitorum* » cf. supra, mon. 143 adn. 5.

⁴ Videsis facultatem absolvendi librorum prohibitorum lectores, concessam a Pio IV, anno 1561; ap. BRAUNSBERGER III 69-70.

⁵ De lingua regionis addiscenda cf. *Const. P. IV c. 8 § 3* (MI *Const.* III 131); et *Reg. comm. (1560) § 45* (MI *Reg.* p. 562).

⁶ P. Nadal tempore Quadragesimae et mensibus iulii ac augusti anni 1563 collegium viennense visitabat; cf. *Epp. Nadal* II 327 346 495.

⁷ L. Maggio S. I. (v. supra, mon. 101) a die 1 iulii anni 1563 collegium viennense rexit; cf. *Austr.* 122, f. 1r.

⁸ Videas *Const. P. IV c. 16 § 1* et A; MP I 307-09, praesertim p. 308 adn. 3.

- Si commode fieri possit, alternis diebus pro confesariis nostris legatur una lectio casuum conscientiae ab aliquo doctore nostro domestico⁴; si fieri commode non possit, saltem confessariis detur una hora
- 10 quotidie, quam dent casuum conscientiae studiis, si alioqui instructi in illis non erunt; et, utcumque sit, dabitur opera saltem ut diebus dominicis sit collatio quaedam casuum conscientiae, ad quam convenient omnes qui audiunt confessiones, et, praeside Patre Rectore, vel quem ipse constituerit, proponantur in medium dubia et solvantur.
- 15 Esset etiam utilis lectio aliqua de controversiis; sed tamen consulte oportet deligi eum, qui sit hanc lectionem praelecturus; nec videtur legenda, nisi nostri auditores essent iam mediocriter instructi in theologia scholastica⁵... [139v]...
- 20 Praeceptores, etiamsi in classe disciplinam observabunt, ut aperto capite discipuli sint cum aliquid in schola dicunt vel interrogantur, tamen extra classem debent iubere illis ut tegant capita, et non permittere eos ut semper sint aperto capite...
- Videtur commodius omnibus scholasticis, ut mane, sicut in aliis collegiis fit, ante lectiones audiant missam⁶.
- 25 Servetur regula ut nullus alloquatur externum hominem absque licentia vel particulari vel generali⁷; [140r] generalis autem dabitur quibus videbitur. Ea etiam solet dari praeceptoribus, et scholasticis etiam, quibus videbitur, ut possint fructum referre ex auditoribus nostris.
- 30 Quoad eius fieri poterit, nullus, qui fuerit vel sit futurus discipulus in uno collegio, in eodem legat, nisi si sit futurus discipulus [140v] in philosophia vel theologia⁸; is poterit in inferioribus classibus legere; tametsi melius id esset observare, si fieri posset, quod servatur Lute-

22 eos *del.* ut || 23 scholasticis *sup. m. Nad.* || 26 vel⁸ *del.* generali, *sed inf. rest.*

⁴ In catalogo collegii viennensis die 14 nov. 1563 exarato, munus docendi casuum conscientiae domi assignatum est Cornelio Brogelmans S. I. (1514-1578; cf. SCARDUO, *Catalogo*... p. 22), belgae; cf. *Germ.* 131, f. 274r.

⁵ Etiam haec voluntas Patris Nadal executioni mandata est; nam in eodem catalogo praeter duos professores theologiae scholasticae in universitate apparet etiam professor theologiae positivae, qui est Ioannes Seidel S. I. (* 1532; cf. SCARDUO, *Catalogo*... p. 137-38); *Germ.* 131, f. 274r.

⁶ Cf. MP II, mon. 37 lin. 14-19. — Consuetudo audiendi missam mane inter primam et secundam lectionem, videtur remansisse etiam annis sequentibus, prout apparet ex ep. Patris Blysssem (22 iul. 1567) et Patris Maggio (4 ian. 1570); infra, mon. 254.

⁷ Videsis regulam 10 communem, anno 1560 typis expressam, in MI *Reg.* p. 557.

⁸ Cf. MP I 539 n. 203.

tiae, ut nullus possit legere, etiam in grammaticis, nisi sit magister in artibus⁹; necessitas faciet ut haec observari non possint his initiis.

Exerceantur diligenter nostri in grammaticis et humanioribus et rhetoricis. 35

Examinentur pueri scholastici suis temporibus an sciant catechismum... [141r]...

Ut ex Virgiliis auferentur Priapea, ex Ovidiis etiam libri de amoribus omnes¹⁰. 40

Ut sint statuti confessarii pro classibus... [141v]...

Annuae disputationes habeantur in templo; menstruae in schola magna...

Detur opera ut pueri sint quieti eo tempore, quo expectatur praeceptor ad classem, et tunc etiam, cum sumunt merendam inter tertiam et quartam horam pomeridianam... [142r]... 45

Nostri rhetores non solum in rhetoricis, sed etiam [142v] in poësi exercentur, praesertim in aestate... [143r]...

Nihil temporis adiiciatur ad lectiones ordinarias; tamen commodius videtur, si mane addatur dimidia hora ordinariis duabus, qua dimidia hora possint repetere lectiones, et professores possint exercere suas. A prandio vero accipiantur rursum duae horae cum dimidia, et veniant ad classem praeceptores hora prima et media, et egrediantur hora quarta¹¹. 50

Scholastici quidem nostri audiant missam ante lectiones¹²; lectores vero sive ante lectiones vel inter lectiones ipsas, ut iudicabitur ipsis commodius; et tamen facile poterit illis concedi alterutrum ut ipsi optabunt, pro ratione suorum studiorum et necessitate, ut alibi dictum est... [144r]... 55

In classibus omnibus sint imagines; et doceantur pueri, cum primum ingrediuntur scholam, paululum orare ante imagines¹³... 60

50 addatur *del.* una, *sup.* dimidia || 51 professores possint *sup. m. Nad.* || 52 suas *del.* professores || 55 lectiones *del.* ipsas || 55-6 lectores ... ipsas *in marg. m. Nad.* || 58 *prius* necessitas.

⁹ Cf. C. THUROT, *De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris au moyen age* (Paris 1850) 91-92.

¹⁰ De auctorum ethnicorum scriptis ab inhonestis purgandis cf. *Const.* P. IV c. 14 § 2; MP I 299; et supra, mon. 143 adn. 6.

¹¹ Cf. *De stud. hum. litt.* (1565-1569); MP II, mon. 25 et 31.

¹² Cf. supra, lin. 23-24.

¹³ De cultu sanctorum cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) A § 4; MP II, mon. 7; et mon. 36/B § 8.

Detur opera ut scripta necessaria mittantur Pragam et Tyrnaviam,
 quae sunt novem illi scriptorum quaterniones : rectorum instructio ¹⁴ ;
 instructio examinatoris cum officio ¹⁵ ; distinctio clasium ; officium prae-
 65 fecti studiorum ; regulae scholasticorum Societatis ¹⁶ ; instructio eorum
 qui sunt in prima probatione ¹⁷ ; catalogus confessionis generalis, qua
 redditur etiam ratio conscientiae ¹⁸, tametsi methodus huius catalogi
 contineantur in scriptis meis [144v] casus conscientiae cum explicatio-
 nibus posterioribus ; nam Pragae et Tyrnaviae (ut opinor) sunt alia,
 70 quae sunt illius quaternionis . . .

160

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES VIENNAE CIRCA
DOMUM PAUPERUM STUDIOCORUM DATAE

ANNO 1563

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 116r-21r (*prius* 187r-92r), apographum coae-
 vum. In angulo sinistro superiore folii 116r hae Patris Nadal adnotatio-
 nes : « De promissione et sana doctrina. De renovatione promissionis.
 Oratio pro benefactoribus ».

EDITIO : MP (1901), doc. 124, p. 811-19.

QUAE DIXIT P. NATALIS
PRO COLLEGIO NOVO PAUPERUM VIENNAE ¹

Erit rector illius domus sub obedientia rectoris nostri collegii, et
 omnes, quotquot sunt in illa domo, in rebus omnibus ² ; nec pendebit
 5 aliquis ex dicta domo ab obedientia alicuius ex collegio nostro, quam

¹⁴ Videsis in *Epp. Nad.* IV 401-24.

¹⁵ *Ib.* 478-87.

¹⁶ Distinctio classium, officium praefecti studiorum, regulae scholasticorum
 S. I. constituunt *Rat. stud. germ.*, a P. Nadal anno 1563 in Germania distributam ;
 quam videsis in MP II, mon. 13-15.

¹⁷ *Epp. Nad.* IV 471-72.

¹⁸ *Ib.* 472-78.

¹ De collegio novo pauperum studiosorum Viennaef. MP II, mon. 36 introd.

² Cf. supra, mon. 155 § 57.

rektoris; et tamen quotidiana gubernatio illius collegii erit rektoris illius collegii. Superintendentiam vero habebit rerum omnium rector collegii nostri, ad quam superintendentiam utetur regulis superintendentis, quas accepit ex me³, et praeterea iudicio provincialis et suo.

Habebunt pueri tres quadrantes horae pro oratione, quae ut plurimum erit vocalis: mane unum quadrantem; ante prandium, hora examinis, unum quadrantem; antequam abeant cubitum, tertium quadrantem⁴. In primo et secundo quadrante poterunt recitare horas beatae Virginis, vel rosarium, vel aliud quidpiam, ad arbitrium superioris. Examen habebunt unum, ultimo quadrante, in quo et examinabunt conscientiam suam et praeparabunt se oratione ut eant cubitum. Si aliquis aptus esset orationi mentali, poterit in illa instrui; et tamen semper in quavis oratione docebuntur esse attentis et devoti. Conservabitur in illis devotio imaginum⁵, ut habent in usu, et rerum omnium, quas oppugnant haeretici nostrae tempestatis. Singuli instituuntur ut soli orent; quod si ex experientia esset compertum ipsos fallere, et omittere orationes singulares, poterunt coniungi bini, ut recitent suas horas beatae Mariae, vel septem psalmos et alias orationes, quae alternis vicibus possint recitari; privatas tamen orationes singuli habere poterunt. Non omittent tamen simul omnes recitare letanias pro necessitatibus communibus Ecclesiae [116v] et Germaniae, et pro suo collegio et pro nostris, nisi illo die, quo illas recitant in ecclesia.

Promoveantur omnes ad pietatem pro illorum captu pedetentim, non solum simpliciter ad pietatem, sed etiam ad perfectionem religionis; et animum inducant omnes ad iuvandas animas, et hoc desiderium cordi imprimant a teneris annis⁶.

In refectorio, cum prandent et coenant, devoti libri legantur; poterunt etiam *Indicae litterae*⁷ legi, et quae erunt egregiae aedificationis ex semestribus⁸.

³ Quas videsis in *Epp. Nadal* IV 425-33.

⁴ Cf. *Ordo domesticus per singulas horas distinctus collegii novi* [Viennae]; MP II, mon. 37.

⁵ Cf. supra, mon. 159 lin. 60-61.

⁶ Cf. MP II, mon. 36/A § 1.

⁷ *Indicae litterae* primum typis editae sunt anno 1545 Parisiis lingua gallica; prima earum editio latina curata est Dilingae in Germania anno 1563, hunc in modum inscriptae: *Epistolae Indiae in quibus loculenta extat descriptio rerum nuper in India Orientali praeclare gestarum a theologis Societatis Iesu qui paucis hinc annis infinita indorum milia Christo Iesu Christique Ecclesiae mirabiliter adiunxerunt...*; cf. J. CORREIA-ALONSO S. I., *Jesuit Letters and Indian History 1542-1773* (Bombay 1969)^a 177-79.

⁸ De litteris aedificantibus ad unionem animorum augendam conscribendis in

35 Tota eorum institutio erit, iuxta captam illorum, religiosa. Itaque illis nihil permittetur prophanum, nihil saeculare; et quae spectare possent ad dissolutionem vel petulantiam aliquam, ea debent caveri distric-
tissime. Et si quis deprehenderetur (quod Dominus avertat), qui in hoc
40 genere offenderet, etiamsi minima dissolutio carnis esset, reputetur pro re maximi momenti, et consulatur rector collegii, an ille sit eiiciendus. Itaque invigilandum summo studio est, ut perfectio omnis castitatis et honestatis in illo collegio conservetur et augeatur.

Distinctionem horarum etiamsi observent ex pulsu nostrae campanae, tamen sit designatus qui habeat parvulam campanam manua-
45 lem, qua, simul atque auditur nostra, det signum suarum rerum.

Districte conservetur ut unus aut alter socius superioris sit domi, et nunquam pueri soli domi maneant.

Regulas habet P. Provincialis corrigendas; eas petat P. Theodoricus * a Patre Natali antequam discedat; et dabunt ipsi exemplum, ut
50 ipse illas conferre possit cum Patre Generali, et emendatas, sicubi oportebit, remittere ¹⁰; interea poterunt illis uti, vel ea parte, quam censebit provincialis vel rector observandam. [117r]

Exactionem pecuniarum et petitionem eleemosynarum, vel quoad
55 foundationem et dotationem, vel ad alia negotia illius collegii, provincialis ipse, vel ex eius commissione rector nostri collegii, dabit curanda praefecto illius domus, quae ipsi videbuntur, quae non adeo difficili negotio poterunt curari; si quid erit difficile, id commissum est iam curandum P. Victoriae ¹¹, si ad illum referatur.

Si quid pueri adferunt auri vel argenti, vel omnino rei alicuius,
60 quae pro illis sit conservanda, illud habeat praefectus illius domus, ex consensu rectoris, in deposito, et nullo pacto illa vendat vel alienet, quacumque ratione, absque consensu illorum, quorum intererit dare consensum illum ¹².

S. I. cf. *Const.* P. VIII c. 1 M (*MI Const.* III 224-25); quae usque ad annum 1564 quadrimestres vocabantur, quandoquidem quarto quoque mense conscribendae erant. Mense novembri anni 1564 nova scribendi formula edita est a P. Generali, qua statuit ut litterae aedificantes quovis semestri conficerentur; cf. BRAUNSBERGER IV 752; SCADUTO, *Storia* III 224-26.

* Theodoricus ab Hauekesche S. I. (c. 1528-1599; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 73), saepe Th. Westphalus in nostris scriptis dictus, collegii novi pauperum studiosorum rector; cf. *Germ.* 131, f. 251r.

¹⁰ Regulas pauperum studiosorum viennensium videsis in MP II, mon. 36.

¹¹ Ioannes A. Vitoria S. I. († 1578; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 156) anno 1563 procurator provinciae; cf. *Mon. Ant. Hung.* I 14*.

¹² Cf. *Reg. Coll. Germ.* (1552) § 8; MP I 125.

Diligentissime curet rector collegii nostri ut, quicquid vel recipiatur pecuniarum vel exponatur, id fiat per rectorem collegialium, neque ullo pacto misceant expensas vel rationes pecuniarum huius et illius collegii. Pari cura dabit operam ut rector illius collegii habeat rationes dati et accepti, non solum in universum, sed etiam minutim, quemadmodum fit in nostro collegio, disertissime conscriptas, et saltem quarto quoque mense videbit rationes illius collegii, et intelliget, quae in hac parte aguntur, omnia, servabitque illud exacte. Ut dixi, ne misceantur vel expensae vel rationes pecuniarum nostri et illius collegii, sed, ut sunt separata instituto et ratione vivendi, ita sint etiam separata, ut illi collegio constet ratio per se, et nostro item per se ¹³.

Illam domum quarto quoque mense visitabit rector huius collegii ; provincialis bis in anno.

Semper bini mittantur ad collegium. [117v]

Hoc tempore, cum non habent maiorem domum vel proventum maiorem, vel etiam maiorem spem eleemosynarum, ne sint maiori numero quam 26 omnes, complectendo quotquot sunt in illa domo ; et in his alent quot poterunt ex eleemosynis, reliquos habebunt convictores more solito ; qui numerus, ubi non erit completus, superiorum erit dare operam ut compleatur, propter honestatem collegii et existimationem conservandam.

Quod attinet ad socium vel socios, si plures forte erunt, qui e nostris illic collocabuntur, erunt illi sub obedientia rectoris collegii novi omni ex parte, nisi quod et ipsi et praefectus erunt sub obedientia rectoris nostri collegii. Itaque, si quando illi velint adire collegii nostri rectorem, illos non poterit impedire praefectus, sed aperiet illis ianuam eam quae attinet ad collegium nostrum introrsum.

Si contingeret ut esset domus aliqua conducenda pro nostris commensalibus, vel haberetur domus cartusianorum, videretur commode fieri posse, ut simul habitarent convictores et collegiales ¹⁴, modo oportune essent separati ; sed haec videbit provincialis ubi res ipsa postulabit, et disponet quemadmodum illi visum fuerit.

72 illius *del.* pecuniarum, *sup.* collegii || 86 rectoris *del.* nostri

¹³ Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (1551) IV MP I 84-89 ; et supra, mon. 149/B § 4.

¹⁴ De distinctione quae intercedit inter convictores et collegiales cf. MP II, mon. 36 introd.

*Modus recipiendi pueros pauperes*¹⁵

Donec quae scripsit P. Victoria de gubernatione illius domus¹⁶, conferantur cum P. Generali, poterit sequens modus recipiendi pueros observari: [118r]

100 Aetas horum puerorum, ut minimum, videtur esse exigenda 9 annorum usque ad 14, tametsi locus erit dispensationi.

Nullus recipiatur puer, qui non habeat literas autenticas, hoc est, subsignatas nomine illius, qui legitimam curam habet pueri; et si nulum potest habere, qui legitimam eius curam gerent, saltem deberent
105 esse duo honesti viri, qui illum offerrent cum subscriptione duorum testium, si fieri possit, et pueri etiam ipsius, si sciat scribere. Breviter, ut possit Societas demonstrare, se pueros habere ex consensu illorum qui eorum habent curam legitimam.

Illis literis primum significabitur consensus; non solum vero consensus, sed preces etiam explicabuntur, quibus Societatem rogant ut
110 illorum curam suscipiant.

Deinde eisdem literis pollicebuntur fore pueros sub obedientia Societatis, et sub omni eius gubernatione, donec erunt in dicto collegio. Idem pueri pollicebuntur¹⁷.

115 In iisdem literis pollicebuntur illam partem solvere pecuniarum, quae esse poterit quacumque ratione puerorum, vel quam ipsi vellent solvere pro pueris. Quod si nihil haberent pueri, nihil etiam aliquis polliceretur, nihilominus potest recipi, si esset idoneus et ali posset.

Pollicebuntur iidem non impedituros pueros quod fiant sacerdotes.

120 Pollicebuntur etiam pueri se fore sacerdotes; et inducentur etiam pueri suaviter et pedetentim, et tamen efficaciter, quod velint esse sacerdotes suo tempore, et duros operam animabus iuvandis in suo statu.

Pollicebuntur utrique pueros tantisper apud nos futuros, donec censeat Societas illos esse idoneos, qui possint animabus iuvandis dare operam iuxta talentum suum. [118v]
125

Itaque, qui erunt apti ad theologiam, eos poterit eo usque promo-

118 esset *sup.* || 120-2 inducentur ... duros in *margin. m. Lanoy* || 124 iuvandis *sup.*

¹⁵ Cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 1-6: *Statuta ad ingressum pertinentia*; MP II, mon. 51/A.

¹⁶ Nobis innotuit solummodo memoriale, anno 1558 a P. Vitoria compositum, de incommoditatibus commensalium Viennae; quod videsis in *Germ. 131*, f. 265v.

¹⁷ Cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 5; MP II, mon. 51.

vere ¹⁸. Qui non erunt apti, eos iubebit consistere in mediocritate doctrinae. Ipsi vero, si absque causa legitima discedent, erunt obligati ad solvendam omnem impensam, plus minus, quam ad illud tempus fecerint ¹⁹; nam ratio et iustitia postulat ut finis collegii non pervertatur, et eorum qui eleemosynas dederunt et dant; quod fieret si absque disciplina et literis discedere possent, non solvendo quod impendissent, praesertim cum non cogamus illas solvere cum idonei dimittuntur. 130

Pollicebuntur pueri, si pervenerint ad pinguiorem fortunam, quod favebunt semper collegio et iuvabunt pro sua devotione et liberalitate. 135 Si possunt induci ut amplius se obligent, non erunt quidem cogendi, sed poterunt rogari ut id faciant, quod consentaneum videtur esse rationi; quasi dicamus ut ipse, quando erit opulentus, quasi alat seipsum quando erat pauperculus, quod faciet alendo alium.

Ea, quae pollicebuntur, et bonas suas intentiones pueri confirmabunt singulis annis publice, et communicabunt, quemadmodum solent nostri in renovatione votorum ²⁰. Hanc renovationem non facient, donec P. Generalis vel P. Natalis illa confirmet esse faciendam ²¹. 140

Pueri, qui sunt recipiendi, erunt omnes catholici, sani, pauperes, ad studia apti et ad perfectorum morum receptionem idonei, quoad eius fieri poterit, nobiles ²². Breviter districtum habebitur iudicium de 145 ipsis antequam recipiantur, ut optima quaeque ingenia, et a quibus maximus fructus expectari potest in Ecclesia Dei, recipiantur. Et, ut breviter dicam, quandoquidem hi destinantur a Societate ut iuvent animas, primum, si Dominus illos vocavit, in Societatis [119r] instituto, vel saltem in statu clericali, poterit praefectus domus illius et rector collegii iuvare in illis deligendis et recipiendis prima parte *Constitutio-* 150 *num* et *Examine* nostro ²³, illinc collegendo quae videbuntur oportuna ad hos pueros recipiendos.

Tametsi ita obligabuntur pueri, ut abire non possint sua voluntate, et si abirent absque ratione aliqua, esset ab ipsis vel ab eis qui 155

129 *inspensa ms.* || 140 *prius* pollicentur | et ... intentiones *sup. m. Lanoy* || 142-3 Hanc ... faciendam *m. Lanoy* || 147-8 ut ... recipiantur *in marg.* || 151 praefectus *del. collegii, sup. domus* || 152 collegii *del. collegii*

¹⁸ Cf. *ib.* § 18 et 23.

¹⁹ Cf. *ib.*, mon. 52 § 6 et 47.

²⁰ De renovatione votorum cf. *Const. P. V c. 4 § 6 et H*; *MI Const.* III 172-73.

²¹ Cf. responsum Patris Generalis; supra, mon. 146 § 23.

²² De conditionibus recipiendi alumnos cf. *Const. Sem. Rom. (1564) § 1-4*; MP II, mon. 52.

²³ *Examen gen.* et primam *Const.* partem videsis in *MI Const.* III 1-61.

essent obligati, exigendum quicquid impensum pro illis fuerit, quemadmodum dictum est ²⁴; tamen Societas poterit illos dimittere ex causa sufficienti, ut si non videretur consecutura finem quem desiderat, quod
 160 accidere potest multis nominibus, quarum rerum iudicium erit in arbitrio provincialis.

Intelliguntur vero dicta de pauperibus, sive qui omnino sunt pauperes et a collegio omnino aluntur. Itaque iis qui ex parte solvunt, possit remitti aliqua obligatio a superioribus, pro quantitate semper
 165 precii quod solvent, ad arbitrium provincialis et, ex eius commissione, rectoris collegii nostri. Nam si illi censerentur partim pauperes, partim convictores pauperum, vel si etiam ita iudicent, nihil remittatur.

Quandoquidem Dominus dat nobis in manus et electionem et receptionem et institutionem bonorum pauperum, magna diligentia eo
 170 spectare debemus, ut illos ita instituamus religiose et perfecte, ut illi ex se possent esse divino auxilio capaces nostrae vocationis; et tamen attentissime et magna circumspectione ad hunc scopum agemus, et, quoad eius fieri poterit, conabimur media omnia apponere, quibus ad hunc finem deducantur. Ita illud demus operam, ut nunquam possint
 175 vere dicere nostro hortatu vel persuasione illos desiderare ad nostram Societatem recipi ²⁵. [119v]

Ubi pervenerint ad illum statum, ad quem Societas iudicat posse pervenire, tametsi liberi sint, ut cui velint episcopo serviant vel ecclesiae, tamen obligari poterunt ad eam similitudinem, qua nos obligamus
 180 nostros professores, si quando fieret ut promoverentur ad aliquam dignitatem legitime, ut scilicet eo loco et numero habeant praepositum generalem Societatis, ut nunquam consilium audire detrectent, quod vel ipse per se, vel quivis alius de Societate dare ipsi dignabitur; consiliis vero huiusmodi ita se parituros promittant, si ea meliora esse, quam
 185 quae ipsis in mentem venerint, iudicabunt ²⁶. Simili formula, mutatis mutandis, pollicebuntur pueri.

Cum his pauperibus, de quibus dictum est, recipi etiam poterunt divites, qui scilicet ali volent et institui ad rationem horum pauperum, sive universas expensas solvant, sive partem aliquam; de his parum est
 190 negotii dicere, nam non admittentur nisi ex consensu eorum, qui legi-

160 multis *del.* nominationibus | nominibus *in marg.* || 188 horum *del.* puerorum, *sup.* pauperum

²⁴ Cf. *supra*, lin. 128-30.

²⁵ Cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 20; MP II, mon. 51.

²⁶ Cf. *Const. P. X* § 6; MI *Const. III* 273-74.

timam ipsorum gerunt curam, si haberi possunt; quod si haberi non possunt, fiat sicut diximus de pauperibus ²⁷, non sine obligatione sufficienti, ut solvatur pro illis victus precium. Obligabunt se tamen tantum, donec erunt in eo collegio ex voluntate eorum qui illos adduxerunt, quod velint esse in obedientia, quod attinet ad gubernationem in literis 195 et moribus, et in reliquis, quae apud illos observantur, rectori huius collegii. Ad alias autem obligationes, quae propriae sunt pauperum, non obligabuntur, nisi fortassis ex parte, ut dictum est.

Nullus recipietur ex pueris pauperibus, sive omnino pauperes sint, sive ex parte, qui non obligetur ad eum vestitum clericalem, qui hactenus est observatus, et ad gestandum superpelliceum in templo ²⁸. Reliqui vero, qui plenas expensas solvunt, hi [120r] quidem efficaciter sunt inducendi ad idem, cum primum ad nos veniunt, vel domi cum vivunt quacumque ratione, persuadendi, ut illum cultum habitus gestare considerent et habere procurent. Quod si nulla ratione illud confici potest, 205 non propterea sunt vel non admittendi vel dimittendi.

Gubernabuntur pueri iuxta hanc instructionem, et conservabunt consuetudines bonas et pias hactenus observatas, in quibus est usus ut cantent *Salve*, laetantias, missas et vespervas, tum in cantu figurato, tum etiam gregoriano; quem cantum et domi discere et praevidere possunt ²⁹. Demum etiam consuetudinem circa exercitia corporalia, necessitatem domus spectantia, non negligent. 210

Praesentibus pauperibus dicta illos concernentia proponantur, et suaviter, si volent, sunt persuadendi ³⁰; et si nolent, rectori et provinciali proponendum, ut illi de hac re iudicent pro rerum praesentium 215 circumstantiis... [121r]

Haec [sunt] quae antea P. Natalis dixerat, respondens ad interrogationem Patris Theodorici, socium ³¹ eius concernentia.

Ut pueros teneat in officio, sciat quantum proficiant, doceatque illos canere ³². 220

197-8 non obligabuntur *in marg.* || 207-16 Gubernabuntur ... circumstantiis *in marg.*

²⁷ Videsis supra, lin. 102-08.

²⁸ In principio hic habitus «despectibilis atque ingratus» iudicabatur, prout P. Grim, collegii viennensis minister, anno 1559 refert; cf. infra, mon. 207 lin. 202-06.

²⁹ De cantu cf. *Ordo domesticus*...; MP II, mon. 37 lin. 25-26 37-38.

³⁰ Cf. *Domesticae leges*...; MP II, mon. 36/B § 2.

³¹ Anno 1563 socius P. Theodorici ab Haukesche in collegii novi directione

Sit illi curae, quando venit cum illis ex schola, ut statim fiant, quae tunc per pueros ordinarie fieri solent²².

Semel in hebdomada visitet lectos, cistulas, capsulas puerorum; et semper advertat an aliquid deperditum sit aut fractum ex supellectilibus domus.

Quando est pulsatum ad finem examinis, perlustret mensam, an sint omnia bene parata et in promptu, curetque ut cocus suum in tempore exequatur officium.

Pueri ne mittantur nisi bini, et unus ex illis semper sit probatissimus.

Cum pueri veniunt ad nos cantatum, nunquam maneat quisquam ex ipsis solus, et unus praeficiatur illis, qui reducat omnes.

Nullum recipiat rector collegialium sine consensu rectoris, vel pollicebitur se recepturum.

161

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES DILINGAE DATAE

ANNO 1566

Introductio

P. Nadal die 7 febr. 1566 iterum Romam reliquit ut provincias Europae nomine Patris Generalis visitaret¹. Dilingam bis eodem anno se contulit; primo breviter mense aprili², secundo mense iulio ibi commo-

²²⁸ officium sequi. m. Lanoy Dixit item P. Natalis ut fiat regula pueris ut nullum alloquantur ex nostris nec ex externis absque speciali licentia sui rectoris, nisi communia. Colloquium non habebunt. Quod si aliqui vellent ipsos alloqui, ipsi respondebunt: non habere sed haec deleta sunt || 229-43 Pueri ... recepturum m. Lanoy.

erat Albertus Theoboltius S. I. (c. 1540-1611; *Pol.* 8, f. 11r et *Hist. Soc.* 43, f. 206v), polonus, eodem anno philosophiae studiosus Viennae; cf. *Germ.* 131, f. 266r-v.

²² Cf. supra, lin. 207-11.

²³ Quae videri possunt in scripto *Ordo domesticus* . . . ; MP II, mon. 37 lin. 20-22 et 32-36.

¹ Instructiones hac occasione a P. Generali acceptas videsis in *Epp. Nadal* III 5-9.

² Cf. *Ib.* 63 80.

ratus est³, diversaque scripta hac occasione collegio reliquit, quorum excerpta, cum haud longa sint, sub unico numero colligere censuimus.

A

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 2r-3r (*prius* 1r-2r), apographum coevum. Titulus alia manu exaratus est.

EDITIO : MP (1901), doc. 104, p. 767-68.

QUAE DIXIT R.P. NATALIS RECTORI DILINGENSI⁴
EXEQUENDA STATIM . . .

Quemadmodum a Patre Generali scriptum est, protendi potest cursus artium ad 2 annos cum dimidio⁵; ita consequemur quod solet desiderari, ut nostri non tantum properent in lectionibus philosophiae. 5

Ethica, si legatur extra ordinem⁶, id fiet dominicis et festis diebus

...

Qui ad universitatem veniunt, moderate potius⁷ quam severe tractentur . . . [2v] . . .

Conclusiones theologicae imprimantur; emendentur vero, quemadmodum dictum est in instructione ingolstadiensi⁸. 10

Ut evitetur anxietas et difficultas, quae obvenit quando praelati vel principes sunt excipiendi orationibus, vel [3r] possent parare orationes ex locis communibus in classe rhetorices ab auditoribus, tum a praeceptore, tum a domesticis, qui essent idonei. Idem potest curari 15 in epigrammatis . . .

Si commode potest haberi lectio mathematica et haebrea, legatur; alioqui intermitteri possunt, quia non est fundatum collegium.

⁸ veniunt *del.* indulgenter, *sup.* m. Nad. moderate

³ Cf. *Ib.* 168 190.

⁴ De collegio dilingensi, anno 1563 erecto, cf. DUHR, *Geschichte* I 194-200. Rector collegii anno 1566 erat P. Theodoricus Canisius S. I. (1532-1606; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 25-26; et DUHR, *Geschichte* I 196 adn. 3).

⁵ In *Constitutionibus* tres anni ad cursum artium absolvendum requiruntur; cf. *Const.* P. IV c. 15 § 2; MP I 301 303.

⁶ De lectionibus extraordinariis cf. *Const.* P. IV c. 13 C; MP I 291.

⁷ In scripto : *Quae dixit Pater Natalis Herbipoli Patri Provinciali 26 nov. 1566* legitur : « Sic corrigatur instructio dilingensis : Qui ad universitatem veniunt, moderate potius (non *indulgenter*) quam severe tractentur » *Instit.* 209, f. 68v.

⁸ Videas inferius, mon. 162 lin. 20-36.

Donec possint habere in collegio sancti Hieronymi * proprium confessorium et praefectum rerum spiritualium, habeant suos, quemadmodum hactenus, qui non solum eorum audient confessiones, sed etiam instruent in rebus spiritualibus et oratione; et illud etiam diligenter animadvertendum, ne pedagogi externi, qui eos gubernabunt, ut diximus, illorum fructum spiritualem impedian, et propensionem ad Societatem retardent...

B

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 3v-4v; apographum coaevum.
EDITIO: MP (1901), doc. 103, p. 765-67.

QUAE EXPOSUIT P. NATALIS IN COLLEGIO DILINGENSI

Videtur instituendus cursus theologiae ex divo Thoma, summam colligendo articulos ex tribus partibus *Summae* ¹, etiam ex additionibus, quibus articulis comprehendatur, quam fieri poterit brevissime, universae methodus theologiae scholasticae. Id curabit fieri P. Natalis.

Quod ad exercitia attinet, praeter disputationes usitatas, curent diligenter nostri ut lectiones repetant statim in eadem schola auditores; quod eo facilius assequantur, si qui ex nostris sint auditores theologiae; atque eo tempore non discedent ex schola doctores, ut respondere possint difficultatibus, quae inter repetendum occurrunt ². [4r]

Magistris artium videtur designandus locus honestior, in quo se deant; nec referre videtur, quod talaribus vestibus non sint induti, praesertim si constet eos propter penuriam brevibus uti.

Ceremoniae promotionum eae serventur, quae hactenus servatae sunt; et in expensis servetur non solum mediocritas, sed etiam tenuitas, quoad eius fieri poterit ³; et praecipue ut habeatur respectus paupe-

⁸ assequantur del. auditores

* Collegium S. Hieronymi erectum est a card. Othone Truchsess von Waldburg, ep. augustano (1543-1573) anno 1549 ad sacerdotes pro sua dioecesi praeparandos; cf. Th. SPECHT, *Geschichte der ehemaligen Universität Dillingen* (Freiburg i. Br. 1902) 4-7; et MP I 518-19 n. 432.

¹ De distributione materiae e singulis partibus *Summae* S. Thomae cf. *De sacrae theologiae studiis* (c. 1572) § 3-4; MP II, mon. 33; et mon. 155 § 47.

² Cf. *Ordo stud.* (1558) § 1 et 7; MP II, mon. 1.

³ Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I 305-307.

rum. Illud vero constantissime observetur, ut nil prorsus proveniat Societati ex iuribus universitatis; sed quae provenient, ea sincere et unice insumantur in oneribus universitatis...

Professores theologi et philosophi vel dictent, vel ita legant, ut scribere possint discipuli. Cum vero dictabunt, vel ex suggestu dictabunt et per lectionem exponent, vel privatim scribebunt auditores dictata praeceptoris, qui esset optimus modus. 20

Exerceatur diligenter piscatio ad Instituti rationem⁴.

Observetur decretum de novis opinionibus, quod fecit Pater Generalis⁵, et omnino observetur, ne novae opiniones inducantur... [4v] 25

Orationes et versus, quae habenda sunt publice, videantur a theologo aliquo (ut est in instructionibus)⁶, quoad eius fieri poterit, praesertim cum materia erit theologica. Idem intelligitur de contionibus, et quidem simpliciter, si qui concionantur, non sunt theologi, saltem capita contionum examinentur, si aliter fieri non possit, propterea quod non scribant eas. 30

Nullus habeat libros haereticos, sed omnes sint sub manu rectoris clausi; et si quis habeat facultatem legendi, ei possunt concedi, ut legat ad oppugnandum, sed interim dum habet, clausos teneat. 35

C

TEXTUS : 1. *Instit.* 209, f. 9r-v (prius 7r-v); apographum coevum manu Th. Canisii, rectoris exaratum. — 2. *Ib.* f. 11r-v et 16r-v (prius 9r-v), apographum manu Iacobi Jiménez (Ximenez) S. I. (c. 1530-1596; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 78), socii Patris Nadal exaratum. Fol. 16r scriptura vacat; in f. 16v habetur titulus, quem sequuntur hae litterae : C B P E M +, quae respondent initialibus nominum PP. Canisii, Benedicti [Palmio], Polanco, Everardi [Mercurian], Mirón. P. Generalis, more solito, signo crucis testificabatur se scriptum vidisse. De his signis ceterum cf. *Mon. Ant. Hung.* I 38*.

EDITIO : MP (1901), doc. 102, p. 764-65.

21 vel *sup. alia m.*

⁴ De discretione in vocationibus ad Societatem fovendis cf. *Const. Sem. Rom.* (1564) § 20; MP II, mon. 51.

⁵ Decretum mense novembri anni 1565 datum est; quod videsis inferius, mon. 244.

⁶ Intelligenda est instructio : *De studiis et scholis*; quam videsis in MP II, mon. 16; de examinandis scriptis publice exhiendis vide *ib.* § 7.

QUAE DIXIT PATER NATALIS DILINGAE DE UNIVERSITATE

Ad gubernatorem ¹ spectare ea omnia quae extra scholas geruntur a studiosis, etiamsi rector in ea superintendentiam directivam habeat, sicut et in ipsum gubernatorem. Ad gubernatorem spectant etiam criminalia, quae in ipsis scholis perpetrantur ².

Criminalia autem censentur non tantum quae secularis magistratus punire solet, sed quae digna sunt, in quae ecclesiasticus iudex animadvertat, ut sunt computationes, ebrietates, vestiri indecenter, etc.

Retineantur hoc tempore mulctae et alia, ad disciplinam in scholis conservandam pertinentia, quae ante nostrum adventum introducta fuerunt ³, etiam in classe theologica ⁴.

Postquam theologiae studiosi quadriennium theologiam audierint, et consuetas responsiones cum satisfactione peregerint, baccalaurei poterunt pronunciari primum biblici, deinde sententarii, tandem formati. Post aliud biennium, praevis disputationibus, creari poterunt licentiatii, etc. In his tamen principiis, ad excitandos discipulorum animos, dispensatio aliqua in tempore locum habere potest ⁵.

Sumptus in promotionibus sint, quoad eius fieri poterit, moderatissimi ⁶. Nostri nullam inde utilitatem capiant, ne chirotecas quidem.

Ad primum caput addatur, Societatem illam retinere iurisdictionem in scholis, quae cum administratione studiorum coniuncta est. Ita po-

² spectare *del.* ¹² quae || ³ in *del.* ¹¹ iis, *sup.* ea || ⁵ scholis *del.* ¹¹ admi [ttuntur?] || ⁹ hoc tempore *sup.* alia *m.* ¹¹⁻² | disciplinam *del.* ¹¹ conser[vandam] || ²⁰⁻⁸ etiam in ¹¹ *m.* *Am.* *add.*

¹ Munere gubernatoris (qui de S. I. non fuit) ab anno 1564 ad 1568 Cornelius Herlenus von Rosendal, flamandus fungebatur; cf. SPECHT, *Geschichte* . . . 48-49 et 279.

² Societas Iesu iurisdictionem in rebus civilibus et criminalibus universitatis detrectabat; cf. *Const.* P. IV c. 11 § 3 et B; MP I 277 279. — In margine textus secundi manu Patris Polanco haec adnotatio legitur: « Quae ad iurisdictionem pertinent, in instrumento videantur; et haec illis consonent ».

³ Cf. *Summa statutorum Academiae Dilinganae* ap. SPECHT, *Geschichte* . . . 620-21.

⁴ In margine textus secundi manu Patris Polanco: « Admoneatur P. Canisius, an sit talis dispositio in Cardinall, ut possint tolli mulctae ».

⁵ In margine textus secundi manu Patris Polanco: « Cum ordo huiusmodi studiorum constituatur in universum, etiam considerabitur, quid Dilingae sit faciendum ». — Hunc ordinem studiorum theologiae, Romae conscriptum, videsis in MP II, mon. 33, ubi de promotione ad gradus academicos multa invenies.

⁶ Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I 305 307.

test exercere disciplinam in scholasticos, si modesti in scholis non sint, si negligentes sint in studiis, etc. ; quam disciplinam, ad exclusionem usque ex scholis, potest exercere. Quod si quis obedire nollet [9v] in scholis, vel nollet discedere exclusus ex schola, esset adhibenda autoritas et iurisdictio gubernatoris. Si vero aliquod crimen (quod Deus avertat) extraordinarium committeretur in scholis, gubernator statim esset evocandus, ut de illo scholastico et crimine censeret ²⁵.

D

TEXTUS : 1. *Instit.* 209, f. 39r-41r ; apographum Patris Th. Canisli, rectoris manu exaratum. — 2. *Ib.*, f. 13r-14v (*prius* 11r-12v) ; apographum manu Patris Jiménez confectum.

EDITIO : MP (1901), doc. 105, p. 768-69.

QUAE DIXIT R. P. NATALIS DILINGAE SECUNDO ¹...

Si commodior ratio inveniri non possit scribendi contra haereticos et respondendi eorum calumniis ², illa videretur esse suscipienda, ut D. Torres ³ et D. Pisanus ⁴ susciperent illas controversias, de quibus esset scribendum, in publicis lectionibus explicandas, unde possent ⁵ deinde vel conclusiones, vel positiones, vel libellum conficere contra haereticos ⁵. Emen-[40r]datio conclusionum harum vel libelli, qui esset

⁶ deinde *del. t1* vel conclusiones | vel ⁸ *t1 sup. m. Nad.* aut *t1 (a. corr.) et t2* || ⁸ scribetur *add. t1 in marg. m. Nad. censura et emenda*

⁷ In margine textus secundi manu Patris Polanco : « Ut in primo » ; cf. supra, adn. 2.

¹ Id est, quando secundo (mense iulio ; cf. introd. mon. 161/A) collegium eo anno visitabat.

² De domo scriptorum in Germania constituenda cf. supra, mon. 149/C et adn. 12.

³ Hieronymus Torres S. I. (de quo cf. supra, mon. 66), hispanus, anno 1566 Dilingae theologiae erat ordinarius professor ; cf. *Germ.* 131, f. 122r ; de cuius scriptis cf. SOMMERVOGEL VIII 126-29.

⁴ Alfonsus Pisa S. I. (1528-1598 ; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 118), hispanus, anno 1566 Ingolstadii est publicus theologiae professor ; cf. *Germ.* 131, f. 280r. De eius scriptis cf. SOMMERVOGEL VI 864-65.

⁵ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco : « In congregatione. Videantur aliquae ex huiusmodi positionibus ».

edendus, prima erit doctorum illius universitatis, ubi scribetur; deinde mittetur ad aliam universitatem; ultima vero approbatio erit trium,
 10 iuxta constitutiones⁶, nimirum P. Provincialis, Patris Theodorici, et D. Pisani, si Pater Torres scribat, vel Doctoris Torres, si Pater Pisa scribat.

Poterunt promoveri ex auditoribus theologiae in baccalaureos, si doctrinam habeant et tempus.

15 Ut reformatur disputationes, intererit Rector primo quoque tempore tribus vel quatuor disputationibus utriusque facultatis, et dabit operam ut omnia reformatur pro sua autoritate. Deinde, ubi videbit esse utile ad conservandam eam reformationem, intererit etiam aliquando disputationibus...

20 Possunt quidem nostri, et debent qui videntur idonei, consuetudinem piam habere cum scholasticis⁷, his praesertim, qui videntur posse iuvari, adduci etiam ad Societatem; sed ita moderanda est illa conversatio: primum, ut iuvenes tempus studiorum non perdant; ut prolixa non sit, nec adeo frequens, ut id notare alii possint. Deinde [40v]
 25 debet semper esse conversatio honesta et religiosa. Rector etiam habebit curam peculiarem harum conversationum ut cum fructu fiant, aedificatione ac sine detrimento nostrorum...

Vocentur maiores ex collegio sancti Hieronymi a Rectore, et admo-
 30 neantur officii sui, praesertim in obediendo M. Henrico⁸; similiter fiat a regente...

Curam examinandi habebunt praeceptores; doctiores examinabuntur a rhetorices et humanitatis praeceptoribus, alii a syntaxeos et secundae classis magistris⁹. [41r]

35 Nullo pacto permittant rectores, ut pueri habeant versionem Erasmi, sed vulgatam in evangeliis et epistolis.

Nullum librum prohibitum in catalogo permittant nostri studiosis¹⁰; uti tamen possunt facultatibus et catalogi et nostris¹¹; ita tamen, ut

16 et del. t1-2 det | dabit t1 sup, t2 in marg. m. Nad. || 35 et epistolis m. Nad. t1] etc. t1 (a. corr.) et t2

⁶ De censura librorum cf. *Const. P. III c. 1 § 18*; *MI Const. III 86*.

⁷ Cf. *Const. P. IV c. 16 § 4*; *MP I 311*; et supra, p. 105.

⁸ Henricus Winsenius S. I. geldrensis, annorum 25, praefectus cubiculorum in domo convictorum; cf. *Cat. coll. diling. (1 sept. 1566), Germ. Sup. 44, f. 26v-27r*.

⁹ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Cum ordo studiorum absolvetur, et hoc considerandum erit».

¹⁰ De *Index librorum prohibitorum* cf. supra, mon. 158 lin. 18-20.

¹¹ Cf. *Ib.* adn. 8.

nullus liber compositus ab haeretico, vel prohibitus in catalogo, legatur in scholis nostris.

Si appellarent ad Rectorem studiosi propter correctionem praeceptorum¹⁴, provideat Rector ut autoritas conservetur et augeatur lectorum. Si quis nollet subire virgas vel disciplinam in schola, ne contendat cum illo praeceptor, sed iubeat esse quietum; referat tamen de re tota ad Rectorem, qui praesens iubebit subire illum disciplinam, et severiorem quidem propter inobedientiam; quam si subire nolit, excludetur a Rectore e scholis. De qua exclusionem statim referetur ad gubernatorem, ut eiecti curam suscipiat et in eum disciplinam exerceat pro sua autoritate; nos enim in illum nihil amplius possumus...

E

TEXTUS: 1. *Instit.* 209, f. 147r-48v (*prius* 213r-14v); apographum coaevum. — 2. *Ib.*, f. 4v-5v (*prius* 3v-4v), apographum coaevum cum correctionibus Patris Nadal.

EDITIO: MP (1901), doc. 106, p. 770-72.

QUAE DIXIT P. NATALIS PRO COLLEGIO SANCTI HIERONYMI¹

Interea dum non habemus fratres qui praesint scholasticis in collegio sancti Hieronymi, quemadmodum solent Romae in Collegio Germanico², possunt recipi optimi quique magistri, qui praeficiantur 15 vel circiter convictoribus ad beneplacitum nostrorum, quos alamus, et etiam aliqua ex parte vestiat collegium, si aliter fieri non potest; nihil autem accipiant a pueris.

Si eo numero deberent hi esse, quem non posset alere collegium, convictorum precium esset augendum.

Nullus aletur in collegio, qui non frequentet lectiones accademiae.

Nullus praeterea, qui non habitet in collegio, alatur in collegio.

¹⁴ praesens in marg. m. Nad. t2 || 45 si del. t2 nollet

² qui del. t1-2 possent; sup. alta m. praesint || 6 vestiat collegium t2 p. corr.] vestiamus t1 (et t2 a. corr.)

¹⁴ De correctore puerorum cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5 et D; MP I 311 313.

¹ De collegio convictorum et seminario clericorum S. Hieronymi cf. supra, mon. 161/A adn. 9.

² Cf. *Reg. praef. cub. Coll. Germ.* (1564); MP II, mon. 43.

Quod si aliquis ex privilegio ex his alatur, nihil cibi teneatur ad illum mittere extra collegium regens. [5r]

Qui veniunt ad collegium sancti Hieronymi, sive convictores, sive
15 alumni, post unam atque alteram confessionem particularem, confiteantur generaliter, instructi primum diligenter¹.

Doceantur habere quotidie examen conscientiae², et quotidie recitent horas divae Mariae, vel rosarium, vel *Officium divinae Sapientiae*³, vel horas de sancto Hieronymo, nisi sit idoneus, qui possit meditari cum fructu, iuxta quod constituet confessarius vel regens.

Mane, dum surgunt, signo crucis se muniant, dicant *Pater noster*, *Ave*, *Credo*, Domine Deus omnipotens, qui ad principium huius, etc.⁴, ut scilicet prima regula convictorum.

Discant omnes inservire sacris, doctrinam christianam; quotidie
25 missam audiant; singulis mensibus confiteantur; audiantur contiones et officia divina.

Instituantur in moribus christianis et piis ac rebus spiritualibus singuli pro eorum captu.

Saltem decimo quinto quoque die, si octavo quoque die fieri non
30 possit, habeatur exhortatio facilis, qua instituantur ad pietatem⁵.

Observetur in collegio sancti Hieronymi ut, si quis sit discolus, nec possit ad disciplinam adduci facile, eiiciatur e collegio; praesertim si alios corrumpat vel eis sit offendiculo⁶.

Habeant praeterea auctoritatem praefecti cubiculorum in pueros,
35 quantam conveniet ipsos habere ut illos in officio contineant.

Observent autem eorum defectus in libellulo, quem habebunt singuli praefecti ad hoc paratum⁷, ut singulis hebdomadis referant ad regentem, qui, convocato praefecto et eius contubernalibus, singulis obiciet suos defectus et arguet, vel etiam poenitentiam aliquam adiunget;

18 vel rosarium *add. t2 in marg. m. Nad.* || 20 iuxta ... regens *alia m. add. t2* || 23 scilicet ... convictorum *add. t1 alia m., om. t2* || 25 audiant *t1-2 sup.* || 34 Habeant *del. t1 praeterea, sup. praefecti* | praefecti cubiculorum *add in marg. t2 Nad.* || 37 praefecti *add. t2 sup. alia m.*

¹ Videas *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 2; MP II, mon. 46.

² Cf. *Reg. paup. stud. Viennae (1563)* § 6; MP II, mon. 36/B.

³ De *Officio divinae Sapientiae*, quod attribuitur B. Henrico Susoni O. P., cf. *Epp. Nadal* V 27 et adn. 4.

⁴ Scilicet oratio quae ad Primam in *Officio divino* usque ad hodierna tempora recitabatur.

⁵ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 34; MP II, mon. 46.

⁶ Cf. *Const. P. IV* c. 16 § 5; MP I 311 313.

⁷ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 53-55; MP II, mon. 46.

alios, qui se bene gesserunt, laudabit et hortabitur ad meliora. Haec 40
tamen intelliguntur de defectibus manifestis, [5v] non de secretis, de
quibus similiter referent ad regentem praefecti, et his regens applicabit
disciplinam severam secreto, etc.

Instituatur duos vel tres conventus recreationis, ut in uno sint pue-
ruli inter se colludentes aut colloquentes ; in 2^o maiusculi ; in 3^o plane 45
adulti ; vel si tres haberi non possunt, duo ¹⁰.

Poenitentiae imponantur pro gravioribus delictis ferula et flagel-
lum ; pro levioribus inservire mensae, stantes comedere, non permittere
egredi ad campum, demere aliquid ex cibo vel potu.

Religiosi, et qui alioqui sunt obligati propter ordines vel benefi- 50
cia, qui sunt in collegio sancti Hieronymi, obligentur ad horas canoni-
cas, nisi sit compertum quod dispensationem legitimam habent . . .

Regens divi Hieronymi noster utatur opera M. Iosephi vel alterius
tanquam procuratoris in exigendis pecuniis, quas tamen teneatur ipsi
consignare procurator statim ; conficiat tamen regens diligentissime ra- 55
tionem annuam, et eam exhibeat in consessu Rectoris nostri et guber-
natoris universitatis et oeconomi R.mi episcopi Augustani, ut intelli-
gant non accessisse regenti vel Societati, vel omnino alicui ex Societate
aliquod lucrum ex pecuniis collegii sancti Hieronymi, sed omnia bona
fide esse expensa ; et ita iurabit solenniter regens ¹¹. Haec tamen, quae 60
hic dico, non exequentur nostri, donec accipiant iudicium et consensum
Patris Generalis.

F

TEXTUS : 1. *Instit.* 209, f. 41v ; apographum manu Th. Canisii, rec-
toris exaratum. — 2. *Ib.*, f. 15r (*prius* 30r), apographum manu Patris
Jiménez conscriptum. In imo folio 15v hae litterae conspiciuntur : B[ene-
detto], P[olanco], E[verardo], M[irón], et + quae signum est P. Borgiae ;
de quibus signis ceterum cf. supra, mon. 161/C introd.

EDITIO : MP (1901), doc. 107, p. 772-73.

⁴⁴ uno del. *t2* aut || 50-1 et . . . beneficia add. *t2* sup. alia m. || 57-8 intelligant sequ.
t1 (*t2* a. corr.) nihil || 58 non *t2* sup. m. Nad. add. || 62 P. del. *t2* Natalis | Generalis
m. Nad. *t2*.

¹⁰ Cf. CORTESONO, *Constitutiones (1567-70)* lib. II c. 3 : *Dell'ordine et divisione
del Collegio* ; MP II, mon. 118.

¹¹ Cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum* . . . ; AHSI 30 (1961) 65 ; *Pol. Compl.*
I 116 n. 24, et supra, mon. 149/B § 4.

PRO COLLEGIO SANCTI HIERONYMI DIXIT PATER SECUNDO . . .

- Qui recipiuntur ad collegium sancti Hieronymi, admoneantur a rectore quod sint confessuri alicui e nostris, quem praescribet eis rector
 5 per se vel per regentem. Curabit autem idem, ut illi post unam et alteram confessionem instituant confessionem generalem facere, praemissa instructione sufficienti, quae vel erit ex primae hebdomadae exercitiis, vel aliis quae illis aequivalent, vel alias instruuntur ad confessionem huiusmodi sufficienter faciendam, quoad eius fieri poterit ¹.
- 10 Concessit Reverendissimus ² ut posthac bini legant horas B. Virginis sine cantu, qui tantum diebus festis adhibeatur, ut antea solitum fuit ³ . . .

G

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 8r (*prius* 6r), apographum manu Th. Casinii, rectoris exaratum.

EDITIO : MP (1901), doc. 108, p. 773.

CONSUETUDINES DILINGAE RECEPTAE
 QUAE NON VIDENTUR ALIBI USITATAE . . .

- Cantant aliquando nostri cum aliis studiosis, quando figurato cantu celebrantur officia, partim ob cantorum externorum paucitatem, partim
 5 quod nostri ea re nonnihil recreentur ¹.

Frequentes habentur conciones latinae ²; oratiunculae item et carmina ex tempore, propter frequentem magnatum ad Cardinalem adventum, quos ipse eiusmodi ratione a nobis excipi instanter postulare non cessat, quamvis non sine incommodo nostro ³.

⁴ cum *del.* ext[ernis].

¹ Cf. supra, mon. 161/E lin. 14-16.

² Card. Truchsess, cf. supra, mon. 161/A adn. 9.

³ Cf. supra, mon. 161/E lin. 17-20.

⁴ Cf. supra, mon. 146/A § 25.

⁵ De huiusmodi orationibus latinis cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3 et B; MP I 309 311; et NADAL, *Ordo stud. germ.* (1563) § 16; MP II, mon. 13.

⁶ Cf. supra, mon. 161/A lin. 12-16.

Non habent nostri professores et studiosi (praeter theologos) integrum diem recreationis, sed dimidium tantum ⁴. 10

Discipuli classium inferiorum facultatem, ut a scholis absint, non a praeceptoribus suis, sed a praefecto illarum classium, petunt.

Duo sunt praefecti studiorum, alter in theologia et artibus, alter in humanioribus ⁵. 15

Superiorum classium discipuli facultatem, ut absint ad unum diem, a praeceptoribus suis accipiunt; ad plures dies, a rectore.

Rector, quotiescumque ad divina officia accedit in sacellum universitatis, praesente Reverendissimo ⁶, cappam rectoralem gestat, praecedente sceptro. 20

Nostri chirotecas accipiunt in actibus publicis.

162

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES INGOLSTADII DATAE ¹

ANNO 1566

A

TEXTUS : 1. *Instit.* 209, f. 47r-48r (*prius* 39), apographum coevum.
— 2. *Ib.*, f. 64v-65v (*prius* 22v-23v), apographum coevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 113, f. 785-87.

QUAE PRAESCRIPSIT R.P. NATALIS IN COLLEGIO INGOLSTANDIENSI...

Professores libere quidem sententias suas dicant in consiliis universitatis et promotionibus, modestissime tamen et cum omnium aedificatione spirituali ⁷. Observent in suis sententiis statuta universitatis;

⁴ De die quietis cf. *Const.* P. IV c. 13 § 5 et F; praecipue autem adn. 42, ubi P. Nadal praxim Collegii Romani exhibet; MP I 293 295.

⁵ Ratio studiorum anni 1599 habet regulas praefecti studiorum superiorum et inferiorum distinctas; cf. *Institutum S. I.* III 169-72 et 193-200.

⁶ Cardinalis O. Truchsess; cf. supra, mon. 161/A adn. 9.

⁷ P. Nadal Ingolstadii commoratus est a die 16 ad 24 iunii anni 1566; cf. *Epp. Nadal* III 167 et IV 778.

⁸ Cf. supra, mon. 157/A § 11.

- 5 et si aliquid illis non videretur servandum, de illo consulant Provincialem et stent eius iudicio.

Ubi dicenda est sententia publice, si fieri possit, convenient prius inter se, ut idem dicant; et si ex tempore est dicenda, idem curent praestare, quoad eius fieri poterit ³.

- 10 Ut faciunt hactenus, ita districte observetur, ut nihil accipiant nostri ex promotionibus, vel ex aliis quibusvis emolumentis universitatis ⁴, et profiteantur se id debere facere ex instituto ⁵. Quod si sciant, quae ipsis debebatur, pars ab aliis intercipi, id diligenter curent emendare. Ratio vero certa emendationis erit, si sciant promovendi, nihil
15 nobis ipsos esse daturus, neque ullis aliis, quod nobis fuisset dandum.

Nullus domo exeat nec ad consilia universitatis, nec ad solita convivia, absque particulari licentia Superioris. Et tamen professores intelliguntur habere licentiam generalem eundi ad classem, cum sunt docaturi, etc.

- 20 Observetur Ingolstadii et in aliis collegiis Germaniae, ut conclusiones, de quibus publice disputandum est, primo exhibeantur praefecto studiorum eius facultatis; qui si nihil reperiat emendandum, vel si absque controversia ulla vel contentione cum praeside conclusionum emendari possunt, nihil est amplius agendum. Si hoc non succedat, veniet praefectus ad rectorem cum conclusionibus, qui, evocatis duobus
25 peritis eius facultatis, emendabit conclusiones [47v] ex maiori parte suffragiorum, et emendatas curabit defendi; nec quicquam poterit immutari a praeside ⁶.

- 30 Conclusiones theologiae, ut hactenus factum est, imprimuntur, praesertim cum externi solvunt expensas preli; quas si non solvant, erit in arbitrio provincialis positum, an sint imprimendae impensis collegii.

Quae erunt imprimendae positiones, illae erunt, quoad eius fieri poterit, doctissimae, atquae accuratissime conscriptae et elaboratae.

- 35 Positiones imprimendae primum emendabuntur in collegio quemadmodum dictum est; deinde tempestive quidem mittendae sunt ad Provincialem, cuius erit imponere ultimam manum.

15 esse *tl sup. m. Nad.* || 16 solita *tl in marg. m. Nad.* || 25 cum *del. tl [?], in marg. m. Nad.* conclusionibus || 26 peritis *del. tl ex | parte del. tl superiorum, sup. m. Nad. suffragiorum*

³ Cf. *Const. P. III c. 1 § 18 et 0*; *MI Const. III 86*.

⁴ Cf. *supra*, mon. 161/C lin. 14-19.

⁵ Cf. *Const. P. IV c. 15 § 4 et F*; *MP I 305 300*.

⁶ Cf. *supra*, mon. 161/B lin. 27-32.

Decretum Reverendi Patris Generalis de novis opinionibus⁷, editum mense novembri 1565, observetur, et quidem diligenter. Quod si quid viderint rectores, quod cum illo pugnet, graviter de illa re animadvertant in suos, et simul referant ad Provincialem.

40

Piscatio ex consuetudine Societatis, omni studio, cura et diligentia procuretur per omnes professores, per omnes confessores et etiam fratres delectos⁸.

Observetur diligenter ut sola lingua vel germanica vel latina loquantur patres et fratres; sed qui nesciunt germanice, diligenter discant, et ii praesertim, qui iam aliquod principium habent eius linguae⁹...

45

B

TEXTUS : 1. *Instit.* 209, f. 31r-33v (*prius* 34r-36v), apographum coevum. — 2. *Ib.* f. 61r-64r (*prius* 19-22), apographum coevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 112, p. 784-85.

QUAE DIXIT R. P. NATALIS RECTORI INGOLSTANDIENSI¹
DE REBUS QUAE AD PRAESENTEM EXECUTIONEM SPECTANT... [32v]

31. Nostri non egrediantur in agrum cum pueris, nisi qui praesunt convictoribus, et nostri non se coniungant illis in agro.

34. Quemadmodum Romae fit, fiat una bibliotheca communis, alia secreta, et tamen communis sit, quam fieri poterit, locuples²...

5

37. Pueris convictoribus non permittatur habere pecuniam, sed eam diligenter custodiat singulis separatam eorum praefectus; et habeat quidem arcam in hoc collegio, et paululum pecuniae secum, ne oporteat

⁴³ delectos *del.* *tl* si qui fuerint

⁶ fieri *del.* *tl* potest || ⁹ paululum *del.* *tl* habent | pecuniae *tl* in *marq. m.* *Nad.* | oporteat *del.* *tl* semper, *sup. m.* *Nad.* subinde

⁷ Cf. *ib.* lin. 25-26.

⁸ Cf. *ib.* lin. 24.

⁹ Cf. *supra*, mon. 158 lin. 21-23.

¹ Martinus Leubenstein S. I. (c. 1533-1596; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 84), rector collegii ingolstadiensis (1565-70); cf. DUHR, *Geschichte* I 64; et *Germ.* 131, f. 84r.

² De usu bibliothecae Collegii Romani cf. *Gubernatio Coll. Rom.* (1566) § 36; MP II, mon. 19.

- 10 subinde venire ad collegium; et habeat diligentissimam rationem pro
singulis ipsorum praefectus ³.

38. Observent convictores quadrantos illos orationis mane et vespere ⁴.

39. Exerceantur examinare conscientias suas.

- 15 40. Instituatur in oratione, pro eorum captu; recitent officium
B. Mariae Virginis, vel rosarium, vel septem psalmos poenitentiales cum
letaniis; ordinarie quidem officium B. Mariae Virginis; cui si possent
singulis diebus rosarium addere, melius esset; aliquando psalmos poenitentiales
vel etiam officium mortuorum. Haec dispensabit illis praefectus
20 ex consilio rectoris.

41. Examinentur denuo eorum libri; et si quem habent haereticum
vel suspectum, ille adimatur omnino ⁵. [33r] . . .

44. De reliquis, quae spectant ad convictores, agam ego Dilingae ⁶ . . .

163

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES VIENNAE DATAE

ANNO 1566

TEXTUS: 1. *Instit.* 209, f. 91r-102v (*prius* 154r-165v), exemplum
Patris Nadal. — 2. ARSI, *Fondo Ges.* 1651, fasc. 7, doc. 14; 8 foliis (315
× 110 mm.) constans, manu Patris Maggio, rectoris exaratum pro P.
Generali. In marginibus adnotationes Romae a P. Polanco factae apparent.
EDITIO: MP (1901), doc. 121, p. 801-05.

QUAE DIXIT P. NATALIS RECTORI VIENNENSI EXEQUENDA ¹

. . . Potest intermitteri lectio mathematices hoc tempore. Videtur hoc
esse conveniens ut cursus philosophiae abbrevientur, et totus cursus

10 singulis *del.* 11 eorum || 12 convictores *sup.* m. *Nad.* 11.

³ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 3; MP II, mon. 46.

⁴ Cf. *ib.* § 31.

⁵ Cf. LAFNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) B § 4; MP II, mon. 7.

⁶ Instructiones quas Dilingae de convictoribus dedit, videas supra, mon. 161/E-F.

absolvatur biennio cum dimidio¹; nec tamen legatur logica vel physica etc. per compendia²...

5

Concedatur quarta pars horti versus flumen vel etiam tertia pars collegialibus honesto pretio vel censu, et eo egrediantur ad recreationem; ita tamen ut nunquam se misceant nostris, erecto tabulato in medio ab ipsis³... [1v]...

Adhibeatur musicae modus, ut in missa musice tantum cantetur 10 *Kirie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus*, responsio ad *Ite missa est*; et in vesperis psalmi cantentur ad falsobordonem, ut dicunt, vel similiter. Potest tamen cantari *Magnificat* musice. Reliqua omnia cantentur gregoriane. Excipientur ex hac ratione cantus maiores solemnitates, in quibus ex provincialis vel rectoris facultate poterunt aliquid amplius 15 canere musice. Et cum erit illis licitum cantare motetta in missa vel in vesperis, praecipiantur illis ne sint prolixa, praesertim in missa⁴.

Detur opera ut cantores obediant, tanquam superiori, praefecto chori, et exerceatur in hac re disciplina...

Potest legi compendium rhetorices P. Cypriani⁵, sed ita tamen, 20 ut succedat gravior lectio artis ex Cicerone vel ex Quintiliano⁷.

Non promoveantur ad superiorem scholam nisi plane idonei; quod similiter est observandum ex classe rhetorica, si quis ad cursum sit promovendus.

Ad orationem latinam, quae habetur in scholis ex consuetudine⁸, 25 convenient fratres...

Ad scholas nostras catholici tantum admittantur. Quod si sciretur aliquis esse haereticus, et se accommodaret ad nostras regulas, audiret

¹ P. Nadal fuit Viennae a die 27 iulii ad 13 aug. anni 1566; cf. *Epp. Nadal* III 206 213 ss. Rector collegii viennensis erat Laurentius Maggio S. I., de quo cf. supra, mon. 159 adn. 2.

² Cf. supra, mon. 161/A lin. 3-4.

³ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Videbitur ordo studiorum, cui haec erunt accommodanda». Hic ordo est: *De artium liberalium studiis*; quem videsis MP II, mon. 32.

⁴ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Alienar non conviene, né si può; del uso venghi informato il procuratore di ciò che conviene».

⁵ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Reducantur ad moderationem magnam». De cantu et musica in ecclesiis S. I. adhibenda cf. supra, mon. 141 § 3 et mon. 146 § 25.

⁶ De Cypriani SOARES S. I., *De arte rhetorica libri tres*, cf. supra, mon. 150 § 6.

⁷ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Videatur ordo studiorum»; vide MP II, mon. 25 § 83 et 98.

⁸ Cf. *Reg. praec. (1558)* § 5; MP II, mon. 4.

missam, catechismum, confiteretur catholice, non videretur excludendus, nisi comperiretur omnia illa facere ficta. Si quis tamen huiusmodi faceret spem, brevi fore ut converteretur, posset tolerari per id temporis, quod provinciali vel rectori ex eius commissione videretur ⁹. De hoc capite item consulat provincialis P. Generalem; item de his, qui partim in universitate, partim hic audiunt ¹⁰... [2r]...

35 Curet diligenter et provincialis et rector, ut instituantur pueri in scholis piis moribus accuratissime ¹¹...

De comoediis, si videatur utile ut singulis annis agatur aliqua comoedia, id videbit provincialis; saltem non agatur bis in anno diversis temporibus, nisi contingat eandem repeti intra paucos dies.

40 Scribet P. Natalis et provincialis ad P. Generalem, an boni consulat ut admittantur mulieres ad comoedias conspiciendas, quod hactenus factum est, et vix negari potest, ut dicunt isti patres.

Nulla recitetur comoedia vel actio in templo...

De regula quae iubet ut qui nesciunt linguam eius regionis, in qua
45 est collegium, eam addiscant ¹², satis erit ut qui nesciunt germanice, hi annitantur discere, et loquantur, quantum poterunt. Iudicabit vero provincialis, an ad discendam illam linguam sit instituenda aliqua lectio ¹³... [2v]...

Simpliciter non utantur nostri organis in choro, nec tubis aut fistulis... [3r]...

Diligentissime curet provincialis per suos, et rector per se et per ministrum, adhibitis syndicis, ut extirpentur ex recreationibus irrisiones, contentiones, et contemptus theologorum vel philosophorum, et animadvertant, ne forte fiat ut defendantur ii qui deseruerunt Societatem, et
55 si quae aliae obreperent dissolutiones; et in his rebus omnibus graviter animadvertatur et nullo pacto disputetur ¹⁴.

Nullo pacto permittatur inter patres et fratres disputatio de controversiis vel de fide catholica...

⁹ De haereticorum filiis ad scholas nostras admittendis cf. supra, mon. 146/A § 8; et infra, mon. 254.

¹⁰ In margine textus secundi Patris Polanco adnotatio: «Cum aliis non nocent et speratur conversio, admittantur».

¹¹ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 4; MP I 311.

¹² Regulam de lingua regionis addiscenda videas in *Const.* P. IV c. 8 § 3 (MI *Const.* III 131); et supra, mon. 158 lin. 21-23.

¹³ In margine textus secundi adnotatio Patris Polanco: «Satis erit servare regulam, et communis ordo studiorum etiam servetur».

¹⁴ Cf. *Const.* P. III c. 1 § 18 et 0; MI *Const.* III 86.

Quo tempore necessitas belli urget, in scholis, quibus diebus non recitantur litaniae in templo, fiant litaniae in omnibus classibus, si fieri potest, pos ultimas lectiones pomeridianas. Quod si non possit in omnibus fieri, det operam provincialis et rector ut fiant in quibus poterunt . . . [4r] . . .

Si non possunt commode plures praeceptores adesse in templo pueris, saltem constituentur inter ipsos syndici, qui insolentes notent et deferant ; vel potius is qui ex praeceptoribus aderit, idem praestet ¹⁵.

Exerceatur in scholis disciplina, et praeceptores gravitate utantur, et eo magis, quod magna ex parte sint iuvenes . . . [4v]

Si fieri posset, ut alibi essent collegiales et convictores, dum officia sacra celebrantur, id probarem magis. Si vero id fieri non possit, illud saltem diligentissime curetur ut illic sint quietissimi et modestissimi pueri, et accommodentur scamna, ut facile possint incumbere et etiam sedere. Distinguantur vero tempora, quibus sedere possint et genuflectere debeant. Breviter, curetur ut sint aedificationi, cum sint in prospectu omnium.

Quae datur offa pro ientaculo in collegio novo, curetur ut sit optima, quoad eius fieri potest ; et si qui sint alii qui initio nolint offam, assuefiant comedere ; necesse est enim ut se germanicis moribus accommodent. Quod si omnino nolint, nihil illis detur praeter panem, ut solet ; et reddi illis poterit, etc., tum quod male audiremus, si daremus vinum pueris in ientaculo, contra morem Germaniae, tum quod alii omnes qui offam comedere solent, desiderarent quoque sibi dari vinum, et tentarentur.

Diebus Mercurii in eodem, et Veneris, dent offam pueris . . . [7r] . . .

QUAE RESPONDIT P. NATALIS P. THEODORICO WESTPHALO ¹⁶
ET DEDIT EXEQUENDA PROVINCIALI ET RECTORI

Collegium puerorum vocetur, ut hactenus, collegium novum. Qui sunt in ea domo collegiales pauperes, hi suo nomine vocentur collegiales, alii convictores ¹⁷.

Pueri, qui sunt notati, paulatim dimittantur ; primum tamen castigantur ; et interim dum non dimittuntur, diligentissima cura adhibeatur ne recidant. Quod si reciderint, statim dimittantur.

¹⁵ Cf. COUDRET, *Rat. stud. coll. mess. (1551)* § 16 ; MP I 104-05.

¹⁶ Theodoricus ab Hauekesche S. I., rector collegii pauperum studiosorum ; cf. supra, mon. 160 adn. 9.

¹⁷ Cf. MP II, mon. 36 introd.

Retineantur 35 numero, comprehensis et collegialibus et convictoribus, praesertim quando acceperint et paraverint illud spatium, quod
 95 est a columna interius; nec praeterea quemquam accipere possint...

Libri collegii novi in collegio nostro ita collocentur commode, ut nulla ratione corrumpi possint.

Qui ex collegio Societatis mittuntur ad collegiales, ut ibi collaborent, mittentur vestiti cum suis vestibus, quas habent; et cum revocabuntur, venient cum vestibus aequae bonis, aut resarciatur damnum.
 100

Pro tota ratione stipendii, quod debebatur a tribus collegiis medico, contribuant collegiales collegio Societatis quinque florenos... [7v]...

QUAE PRAETEREA P. NATALIS DIXIT PRO COLLEGIO NOVO RECTORI

Habeatur exhortatio ad collegiales et convictores omnes singulis
 105 hebdomadis¹⁸, quae ad pietatem et modestiam et morum puritatem eos excitet. Eam poterit habere aliquando P. Theodoricus; frequentius tamen alius, vel Bartholomeus¹⁹ vel aliquis ex nostra domo. Breviter, deligat provincialis, vel rector ex eius commissione, eum qui sit commodissimus ad hoc munus. Ne fiant tamen statim a prandio vel a coena.

110 Adhibeatur diligentia, ut cum maiori devotione fiat sortitio sanctorum²⁰.

Ex collegialibus et convictoribus omnibus, quotquot poterunt una lingua concionem intelligere, eam audiant, praesertim germanicam; reliqui in alia lingua; quod tamen relinquitur arbitrio provincialis.

115 Observetur tempus recreationis per clepsidram, quam si non habeant, ematur omnino.

Quibus diebus habetur recreatio in hebdomade et in cessatione a studiis, si non sit festum et aëris intemperies non impediat, egrediantur ad recreationem in campum; puerorum tamen habeatur summa observatio cum id faciunt.
 120

Statim cum vocantur pueri ad mensam, dicta benedictione, assideant; neque expectetur P. Theodoricus quocunque negotio sit occupatus.

125 Institutantur omnes accurate et peculiariter in urbanitate et modestia.

¹⁸ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 34; MP II, mon. 46.

¹⁹ B. Viller S. I., leodiensis, socius rectoris in collegio collegialium; cf. *Germ. 131*, f. 211r.

²⁰ Cf. SCHRÖTELER, *Erziehung*... p. 300.

Ut notam effugiat P. Theodoricus tenacitatis, ne notent nos omnes tenacitatis et avaritiae, diligenter animadvertat provincialis, ne lucrum aliquod fiat ex pecuniis quas solvunt convictores et quae sunt pro pauperibus exponendae, nisi si quid forte ad domus refectionem, vel ad suppellectilia emenda sit necessarium vel ad libros ²¹. [8r] 130

Curet item, et quidem diligentissime, ut quotidianus cibus sit pro sua ratione bonus, bonum etiam vinum, et ut quam mundissime omnia praeparentur.

Curetur ut collegium puerorum sit quam mundissimum, et praeterea quod pueri solent esse putidiores, quotidie per fumum aliquem expurgetur aer; eorum praecipue cubiculorum, qui illo subsidio egeri videbuntur ²² . . . 135

164

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS INSTRUCTIO PRO SEMINARIO OLOMUCENSI DATA ¹

ANNO 1566

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 146r-v et 149r-v (*prius* 212), apographum coaevum. Fol. 146v et 149r scriptura vacant; in fol. 149v solum inscriptio manu Patris Maggio, novelli provinciae praepositi exarata: « Instructio pro seminario olomucensi ».

EDITIO: MP (1901), doc. 120 II^a pars, p. 800-01.

Ex superioribus fiet compendium ², quod dabitur praefecto seminarii traditione exercendum, vel etiam exhibendum alumni et convictoribus, ubi primum recipiantur, si ita videatur Reverendissimo ³, tametsi remissius agendum videatur cum convictoribus, quam cum alumni, et

²¹ Cf. supra, mon. 161/E lin. 53-62.

²² Ad calcem monumenti P. Polanco adnotavit: « Ex his omnibus quae regulis vel ordine studiorum constituuntur, inde petendae sunt ».

¹ De seminario olomucensi et de eius visitatione per Patrem Nadal cf. MP II, mon. 55 introd.

² Intelligendae videntur: *Domesticae leges eorum qui in seminario olomucensi commorantur*, quas videsis in MP II, mon. 55.

³ Gulielmus Russinowsky, episcopus olomucensis (1565-1572); cf. GULIK-EUBEL III 279.

- 5 separatim hi ab illis collocandi sunt in eadem domo. Interea ex consilio Reverendissimi expectabitur ut mittantur ex Urbe regulae Seminarii Romani ⁴, quae cum venerint, poterunt cum superiore scripto et regulis Collegii Germanici romani ⁵ et collegii novi viennensis conferri, ut tandem maturo consilio conficiantur regulae pro seminariis huius nationis.

10 Instituantur in seminario tres classes, tum in alumniis, tum in convictoribus: una sit puerorum, alia adolescentium, tertia adultorum. Hae classes inter se agent recreationes, ludent et versabuntur, et separatim habitabunt ⁶.

- 15 Saltem 15^o quoque die, si octavo quoque die fieri non possit, habeatur exhortatio facilis vel a regente vel ab aliquo selecto ex collegio nostro, qua instituantur ad pietatem ⁷.

- Observentur a praefectis cubiculorum defectus puerorum in libellulo, quem habebunt singuli ad hoc paratum, et singulis hebdomadibus
20 referant ad regentem, qui, convocato praefecto et eius contubernalibus, singulis obiiciet suos defectus et arguet, vel etiam poenitentiam aliquam adiunget. Alios qui se bene gesserunt, laudabit et hortabitur ad meliora. Haec tamen intelliguntur de defectibus manifestis, non de secretis; de quibus similiter referent ad regentem praefecti, et his regens applicabit
25 disciplinam severam secreto ⁸.

Poenitentiae imponantur pro gravioribus delictis, pueris quidem ferula et flagellum, maioribus autem disciplina: pro levioribus inservire mensae, stantes comedere, non permittere egredi ad campum, demere aliquid ex cibo et potu ⁹.

7 poterunt *sup.* || 11 tres *corr. ex* duae | in⁸ *sup.* || 21 *prius* obliolent.

⁴ *Constitutiones Seminarii Romani (1564)*, quas videsis in MP II, mon. 52.

⁵ *Reg. Coll. Germ. (1552)*; videas in MP I 123-27.

⁶ Cf. *supra*, mon. 161/E lin. 44-46.

⁷ Cf. *ib.* lin. 30-31, et *supra*, mon. 163 lin. 104-06.

⁸ Cf. *supra*, mon. 161/E lin. 36-43.

⁹ Cf. *ib.* lin. 47-49.

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS
INSTRUCTIO PRO PRAEFECTO SEMINARII OLOMUCENSIS¹
ANNO 1566

TEXTUS : *Instit.* 187, f. 175r-76v (*prius* 140r-41v), apographum coae-
vum. In fol. 176v bis inscriptus est titulus : « Instructio pro praefecto
seminarii olomucensis », manu Patris Maggio, praep. prov. et manu Pa-
tris Jiménez exaratus.

EDITIO : MP (1901), doc. 127, p. 828-32.

INSTRUCTIO PRO PRAEFECTO SEMINARII OLOMUCENSIS

1. Etsi praefectus totius seminarii superior sit, alius tamen omni-
modam superintendentiam rectori collegii nostri commissam esse non
ignoret ; ob eamque causam cum eo de rebus omnibus iuxta ipsius prae-
scriptum conferet, et ex ipsius iudicio ac directione seminarium admi- 5
nistrabit, ut, hac necessariae subordinationis harmonia servata, guber-
natio prospere succedat².

2. Tota illius cura et occupatio in eo potissimum versabitur, ut
studiosorum seminarii profectum in pietate christiana, probatis moribus
et honestis literarum studiis, iuxta scopum illis praefixum³, diligenter 10
promoveat ad maiorem Dei Domini nostri gloriam. Itaque in admini-
stratione rerum temporalium nullo modo se implicabit, sed hanc curam
seminarii oeconomo relinquet, qui rationes dati et accepti Reverendis-
simo reddendas servabit⁴; quanquam curare ut oeconomus provideat
seminario de rebus necessariis, ad eum pertinebit, et oeconomus illi 15
obedire tenebitur quantum ad provisionem earum rerum quas prae-
fectus illi praescribet.

3. Praefectus in sua gubernatione sit strenuus et diligens, fortis
item ac suavis ; et ita mansuetudinem cum severitate coniungat, ut
omnes, qui sub eius obedientia erunt, ad sui amorem et reverentiam 20
invitet, efficiatque ut plane intelligant ipsum etiam rigorem, si quando

¹ De seminario olomucensi et visitatione Patris Nadal cf. MP II, mon. 55 introd.

² Cf. supra, mon. 160 lin. 3-9.

³ Cf. *Domesticae leges* . . . , MP II, mon. 55 § 1.

⁴ Cf. supra, mon. 158 lin. 3-5.

is adhibendus erit, ex spiritu lenitatis proficisci, et ut virtutis potius amore quam formidine poenae, vitium odio præsequantur ⁵.

4. Circa disciplinam seminarii, cum in eo duo studiosorum genera
25 instituantur, alumni et convictores ⁶, ita illi, tanquam ecclesiastici futuri, exactiore disciplina exercendi sunt, ut tamen ab omnibus in universum exacta quaedam disciplina requiri debeat. Ubi enim disciplina non est, ibi rerum omnium perturbationem ac licentiam regnare necesse est. Ut autem hoc facilius assequatur, ipsemet, omnibus pravis affectibus purgatus, humilis in sui abnegatione, tranquillus, et in exteriori
30 homine ad aedificationem compositus esse studeat, omnisque virtutis ac perfectionis exemplum in seipso suis ostendat. Nam totius familiae status et ordo nutabit, si, quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite, cum integritas praesidentium salus sit subditorum.

35 5. Curet regulas seminarii ⁷ diligenter ab omnibus servari, et ad earum memoriam renovandam, easdem initio non solum cuiusque mensis coram omnibus, dum cibus sumitur, ex suggestu legi, sed etiam bene descriptas et tabellae adiunctas publice affigi. Habeat etiam ipse vel aliquis alius, a rectore collegii designatus (si ipse non posset), alternis
40 saltem hebdomadis exhortationem ⁸, qua omnes instituantur in pietate, et ad profectum in omnibus virtutibus ac studiis incitentur. [175v]

6. Non ferat inter domesticos perturbationem vel iram mutuum; quae si accideret, curet ut primo quoque tempore satisfactione debita et poenitentia, si opus erit, in gratiam redeant. Poenitentiae porro im-
45 ponantur, pro gravioribus delictis, pueris quidem ferulae et flagellum, maioribus autem disciplina vel quid simile, aut aequivalens, cum consilio et approbatione rectoris; pro levioribus vero: servire mensae, stando comedere, non egredi ad hortum, demere aliquid ex cibo et potu, etc. Huiusmodi autem omnis severitatis hic scopus esse debet, ut delin-
50 quentes, utili rubore suffulti, ad emendationem sui et maiorem profectum excitentur. Poenitentia enim tanquam medicinae ad morbos animi vel depellendos vel antevertendos adhiberi debent ⁹.

7. Curet per se et per socios sibi designatos, ut studiosi seminarii progressum faciant in virtutibus, moribus et literis, discant bene scri-

⁵ Perfecti rectoris imaginem delineatam videsis in *Const. P. IV c. 10 § 4*; *MI Const. III 137*.

⁶ Uti in Collegio Germanico et Seminario Romano; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 65-67; *MP II, mon. 38 § 8-23*.

⁷ Regulas seminarii olomucensis videas in *MP II, mon. 55*.

⁸ De exhortationibus habendis cf. supra, *mon. 163 lin. 104-09*.

⁹ Cf. supra, *mon. 164 lin. 26-29*.

bere, careant impedimentis distrahentibus, et habeant commoda, quae 55
iuvant studia, ut libros, disputationes, repetitiones et alia exercitia li-
teraria ; et se studiorum eorum peculiarem exactorem esse debere, per-
suasum habeat.

8. Summa cura puritatis et honestatis habeatur vel in verbis ipsis 60
et gestibus, in quibus, si quid ab honestate alienum contingeret, severe
puniri debet. Et ob eam causam diligenter consideret praefectus, quis
cum quo versetur domi forisque, et caveat inordinatam suorum conver-
sationem inter se et cum externis. Quin ipse quoque attendat, ne in
familiaritate et indulgentia cum quibusdam modum excedat et alios 65
offendat ¹⁰.

9. Aegrotantium cura diligens habeatur, ut christiana charitas re-
quirat, et infirmitates moderatione rerum et actionum omnium antever-
tantur. Recreationes quoque post prandium et coenam et infra hebdo-
madam, ut in collegio nostro moris est, agantur, in quibus, crescente 70
numero, pares cum paribus congregabuntur, hoc est, parvi cum parvis,
maiores cum maioribus, alumni cum alumnis, in separatis locis ¹¹, si
hoc Seminarii disciplinae expedire videbitur, ubi, a clamoribus et levi-
tatibus abstinentes, modeste hilarem conversationem et recreationem
agent.

10. In mensa, dum sumitur cibus, lectio instituatur, in qua primo 75
loco proponatur caput unum ex Scriptura per ordinem, deinde subse-
quatur lectio, modo homiliarum, modo historiae alicuius, modo libelli
pii, ad devotionem excitandam. Vesperi addatur lectio martyro-
logii et sancti diei sequentis ex breviario, si propriam habuerit, vel
lectio, vel concio, quae ab alumnis ordine instituetur, ut modum con- 80
cionandi paulatim assequantur. Poterunt etiam illis temporibus ora-
tiones et carmina non-[176r]nunquam pronunciari, et disputationes vel
repetitiones aliquando institui ad exercenda studiosorum ingenia.

11. Detur opera ut tota domus sit munda et ut omnia mundissime 85
fiant. Et famulorum profectus in timore Dei et christiana institutione
non negligatur.

12. In admittendis vel eiiciendis ex seminario, tam famulis quam
studiosis, nihil penitus fiat sine consensu rectoris, qui voluntatem R.mi

73 recreationem *del.* habebunt || 80 lectioni vel concioni *ms.*

¹⁰ Cf. CORTESONO, *Constitutiones* . . . lib. IV c. 6 : *De modo conservandi Colle-
gium Germanicum in castitate* ; MP II, mon. 118.

¹¹ Cf. supra, mon. 164 lin. 11-14.

Episcopi ¹² perspectam habere curabit, ut, quod est in regula seminarii
90 constitutum, servetur.

13. Nullas regulas vel consuetudines abroget nec inducat incon-
sulto rectore, sed secundum eas quas habet, gubernet seminarium; et
videat ut ordinate procedatur in horis cuius exercitio vel actioni desi-
gnatis, quarum admoneantur omnes signo campanulae. Mutet vero ho-
95 ras pro rei et temporis exigentia, iuxta ordinem sibi a rectore collegii
traditum.

14. Sine licentia rectoris, externi ne admittantur ad cohabitatio-
nem nec ad hospitium, ut in seminario pernoctent, neque ad capien-
dum cibum invitentur. Quod si aliquem invitari contingat, religiosae
100 nihilominus frugalitatis ratio habeatur ¹³. Mulieres vero nec pedem intra
ianuam seminarii inferre permittantur. Nullus vicissim nostrorum, qui
sunt in seminario, ad externorum convivium sine eadem licentia accedat;
aut negotia alicuius momenti, vel quae obedientiae subordinationem
quovis modo laedere possint, cum quoquam, inconsulto rectore, pertrac-
105 tent.

15. Praefecti obedientiae, quicumque ex nostris sunt in seminario,
immediate subiecti erunt; et ipse illorum apud studiosos, quorum cu-
ram in singulos distribuet, auctoritatem tuebitur, ut ipsorum ministe-
rium utilius esse possit. Tam ipse vero quam illi praebeant omnibus
110 exemplum in religiosis virtutibus, praesertim in obedientia, proximo-
rum dilectione, laborum tolerantia, sui victoria et humilitate. Vitent
singularitatem in cibo et in aliarum rerum usu, quantum fieri potest.
Communes Societatis regulas, quoad poterunt, servant, et in familiari-
tate ac indulgentia cum quibusdam alios ne offendant. Omnesque rec-
115 tori collegii nostri statutis diebus confitebuntur, nisi aliud ipsi videre-
tur.

16. In re tam ardua, sibi diffidens omnino, speret tamen magno
animo a Deo sibi gratiam ad suum munus bene obeundum praestandam
esse, et ad eam impetrandam ostium divinae bonitatis crebro desideriis
120 et orationibus pulset. Quotidie vero in examine conscientiae officii sui
defectus observet, et libenter de iis quae ad personam et officium suum
pertinent, se admoneri, praecipue a suo superiore, [176v] patiat. De
rebus autem seminarii et profectus suorum scribet ordinarie ad pro-
vincialem initio cuiusque mensis.

¹² Guilelmus Russinowsky; cf. supra, mon. 164 adn. 3.

¹³ Cf. ea quae scribit P. Lauretano de saecularium invitatione ad prandium;
MP II, mon. 119 lin. 617-44.

P. HIERONYMUS NADAL S. L., COMMISSARIUS
INSTRUCTIONES MOGUNTIAE DATAE ¹

ANNO 1567

A

TEXTUS : Monachii, Arch. Prov. Germ. Sup., *Msc. E 10* (prius XIII B 1), p. 511-12.

EDITIO : PACHTLER I 205-07.

QUAE DIXIT R. P. HIERONYMUS NATALIS DE SCHOLIS
COLLEGII MOGUNTINI

Disputationes in physica et theologia fiant diebus sabbathinis ², ita quidem ut theologi alternis propositis thesibus suarum lectionum disputent a prandio ; ultimo tamen sabbatho mensis vel proximo sequentis 5
disputent simul theologi propositis thesibus de praecipuis quae enarrarunt eo mense, respondentibus duobus discipulis, et id quidem mane.

Similiter facient physici, et tamen ad finem mensis disputabunt a prandio ; observetur porro ut theologi intersint disputationibus physicorum. 10

Dandi imagines facultas quidem concedi poterit praeceptoribus, quando sunt dandae pro praemiis disputationum aut compositionum ³, alioqui nulli detur generalis facultas dandi imagines pueris. Si tamen nostri magistri aut scholastici existimarent posse iuvare hoc munere aliquem puerum, de eo referent ad superiorem. 15

Professor idem promoveat suos ad gradus ; quodsi fortassis aliquis non posset parare orationes, curet parari ab aliis, et tamen omnino curandum est ut quilibet promotorum componat suam orationem, neque

¹ P. Nadal fuit Moguntiae a die 17 dec. 1566 ad diem usque 20 ian. 1567 ; cf. *Epp. Nadal* III 785 et IV 787. -- De collegio moguntino, anno 1561 erecto cf. *Dunn, Geschichte* I 103-09.

² De disputationibus in theologia et philosophia cf. *Ordo stud.* (1556) § 3-4 et 8-9 ; MP II, mon. 1.

³ De praemiorum distributione cf. MP II, mon. 13 § 61.

existimet magnam elegantiam desiderari a physicis, qui mediocri dictione et oratione debent esse contenti.

Exponendum est evangelium diebus sabbathinis, id tamen fiat a duobus; superioribus quidem classibus adiungetur classis humaniorum litterarum, aliis classibus leget alius.

Ad orationes quae habentur diebus dominicis et festis⁴, necessario convenient eorum praeceptores qui orationes dicent, ex inferioribus praeceptoribus omnes, ex superioribus, theologis et philosophis, semper unus adsit alternis vicibus, ut possit haberi aliqua observatio, omnibus tamen sit liberum ire, si velint.

Ad lectionem evangelii profestis diebus ne cogantur ire nostri; convenient tantum ii praeceptores, qui erunt necessarii ad continendos discipulos in officio, alii non cogentur.

Diebus sabbathi meridie hora prima incipient disputationes et repetitiones, et perseverabunt usque ad secundam cum dimidia, reliquum tempus usque ad tertiam et paulo amplius exponetur evangelium. Quod vero dicitur « paulo amplius », eo spectat ut sit integra dimidia hora ad expositionem evangelii.

Catechismi quotidiani in quinta et quarta classe legentur germanice.

Instituantur intermissiones studiorum ad 20 dies in canicularibus, et ad 20 dies in vindemiis, his diebus tamen mane legent⁵. Logicus mane legat unam lectionem, physicus similiter unam, coadiutor legat singulis diebus, idque alternatim unam lectionem, una die pro logicis, altera pro physicis. Rhetor alternis diebus legat unam lectionem artis, altera die ex oratione aliqua Ciceronis; et utile erit, si legatur Virgilius in humanioribus litteris; et aliis inferioribus omittatur hora 9^a et 1^a.

Cum in hebdomada interveniunt duo festa, nullum diem accipient ad recreationem; cum intercedet unus aut nullus, accipient diem Mercurii, et detur aliud tempus vacationis hebdomadariae a superioribus. Quod si dies Mercurii sit festus, [tempus] recreationis detur die Iovis.

Praeceptores pro ordinariis culpis auditorum suorum non possunt plures incutere ictus quam sex⁶. Ubi maior culpa intervenerit, non possunt illos verberare nisi consulto superiore, qui si censuerit verberandos, praescribat numerum ictuum, et adhibebit unum ex nostris,

22 classis *ms.* || 23 classibus] diebus *ms.*

⁴ De his orationibus cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3 et B; MP I 309-11.

⁵ De intermissionibus in scholis cf. *infra*, mon. 259.

⁶ De correctione puerorum cf. MP II, mon. 29 § 6.

qui intersit illi castigationi, et serio admoneantur omnes praeceptores, ne nimium duriter illos percutiant; sed meminerint, illos debere castigari, quod illis doleat, non quod laceret vel nimium affligat. 55

Theologiae auditores repetant lectiones suas, saltem eam quae est de scholastica, per mediam horam, et designentur singulis hebdomadis qui sunt repetituri; id facient terni aut quaterni ⁷.

Cursus artium sit duorum annorum cum dimidio ⁸. 60

Uno quadrante ante quintam vesperi pulsetur ad finem scholarum . . .

B

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 75r-78v (*prius* 89r-91v), apographum coaevum.

EDITIO: MP (1901) doc. 117, p. 795-96.

QUAE R.P. HIERONYMUS NATALIS DIXIT MOGUNTIAE . . . [75v] . . .

Ne admittantur convictores ut ludant in atrio collegii nostri . . . [76v] . . .

Spectet ad hoc provincialis diligentissime, quoad poterit, ut qui ad id ingenio valere videntur, ad humaniores literas et rethorice et eloquentiam promoveantur ut habere possit provincia excellentes praeceptores humaniorum literarum et rethorices ¹ . . . 5

Biblioteca primum purgetur a libris omnibus prohibitis, deinde libri prohibiti concludantur in arcam cuius clavem habeat rector ut inde possit concedere libros eis qui facultatem habebunt eos legendi. Quibus tamen non ita concedat ut prohibitos libros apud se habere possint, sed eos quando usi fuerunt, restituant rectori ². 10

Postquam fuerit purgata biblioteca, sepärentur in locum aliquem communem omnes libri in singulis facultatibus communes et necessarii scholasticis nostris fratribus. Alii omnes concludantur in aliquot cubiculum, cuius clavem habeat bibliotecarius et ingressum concedat ex praescripto rectoris, quibus videbitur concedendus ³. [77r] . . . 15

Ne invitentur amplius convictores ad classem theologicam . . . [77v] . . .

⁷ De repetitionibus in theologia cf. *Ordo stud.* (1558) § 2; MP II, mon. 1.

⁸ Cf. supra, mon. 161/A lin. 3-4.

¹ De praeceptoribus humaniorum litterarum efformandis cf. infra, mon. 220.

² Cf. supra, mon. 161/B lin. 33-35.

³ De bibliotheca in collegiis constituenda cf. *Const.* P. IV c. 6 § 7; MP I 239.

- 20 Patres et fratres omnes, qui non sunt ex professoribus, qui ducant et observent scholasticos in templo, eant simul ad templum mane et a prandio, et ibi destinetur illis locus, ubi possint esse separati ab aliis.

Fiat discus unus magnus pro commensalibus.

- In festo divi Sebastiani⁴ cantetur missa, et fiat contio, et inter-
25 mittantur lectiones ante prandium; a prandio habeantur omnes lectiones. Idem fiat in festo sancti Rochi⁵. Huc vero referuntur ad impetrandam horum sanctorum intercessionem contra pestem... [78r]...

- Observentur regulae bibliothecae et nullus libere permittatur ingredi ad clausam bibliothecam, nisi ex facultate rectoris vel generali vel
30 particulari. Erunt enim aliqui domi, quibus poterit dari generalis licentia, alii quibus non debebit⁶... [78v]...

Rector visitet aliquando scholas; audiat lectiones etiam aliquando theologorum et philosophorum et disputationes...

C

TEXTUS: *Instil.* 209, f. 303v-34v (*prius* 381v-82v), apographum coaevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 116, p. 795.

QUAE DIXIT REV. PATER NATALIS IN COLLEGIO MOGUNTINO... [304r]...

- Debet haberi ratio ne professores qui gravem et continuam habent occupationem in scholis, in domesticis exercitiis occupentur, nisi si quae ad corporalem exercitationem vel leviolem occupationem excitentur;
5 non videtur enim consultum ut legant ad mensam vel lavent scutellas, nisi diebus dominicis et festis, quibus haec poterunt praestare; simul ratio sanitatis eorum est habenda¹...

Det operam rector ut fervor et universus finis, qui nobis est constitutus, et totius instituti conservetur in collegio et, quoad fieri poterit,

20 ex del. prof || 26 p. fiat sup. rep. idem.

⁴ Festum die 20 ianuarii.

⁵ Cuius festum celebrabatur die 16 augusti; cf. *Martyrologium Romanum*... (Bruxellis 1940) 342-43.

⁶ De bibliothecae usu cf. supra, lin. 8-12.

¹ Cf. NADAL, *Instructio pro praef. stud.* (1563) § 20; MP II, mon. 14.

sumat incrementum ; id etiam curet diligenter in frequentatione sacramentorum ut fiat ¹. 10

Qui maiusculi sunt in scholis, ii non verberabuntur ; sed si admoniti et reprehensi, noluerint obedire, deferentur ad parentes corrigendi, vel dimittantur. Idem intelligatur de nobilioribus, qui, etiamsi sint pueri, non verberabuntur absque parentum facultate et consensu. Quales 15 autem intelligantur per maiusculos, intelliget rector a me vel a provinciali ¹. [304v] . . .

Scholasticis proponantur regulae scholarum . . .

167

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES MOGUNTIAE PRO DOMO
CONVICTORUM DATAE

ANNO 1567

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 71r-74v (*prius* 85r-88v), apographum coaevum. Fol. 74r alia manu exaratum. In fol. 74v solum hae litterae videntur : N. P. + ; et in imo folio : B[enedetto Palmio] P[olanco] E[verardo Mercuriano] M[irón] ; de his signis curiae romanae S. I. cf. supra, mon. 161/C introd.

EDITIO : MP (1901), doc. 115, p. 788-94.

QUAE DIXIT REV. P. HIERONYMUS NATALIS S. I.
PRO DOMO CONVICTORUM MOGUNTIAE ANNO 1567

Addetur, ut ante principium orationis dicatur *Credo* et *Pater* et *Ave Maria* ; post orationem ne legantur nomina, sed sit aliquis, vel etiam duo, qui observent ne quis desit. Id etiam possunt observare 5 nostri, qui erunt praesentes. Curet regens commensalium, ut illum quadrantem horae, qui destinatus est orationi et mane et vesperi, bene occupent commensales, sive in legendo horas beatæ Mariae Virginis,

1 S.I. *del.* commissarius generalis Societatis Iesu

¹ Cf. *Const.* P. IV c. 4 § 2 ; *MI Const.* III 112-13.

² Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (1553) II § 37-38 ; MP I 199-200.

quod erit magis usitatum, sive *Officium de Aeterna Sapientia*¹, sive rosarium vel alias orationes, ut magis videbuntur proficere convictores in oratione.

Post absolutum quadrantem orationis matutinae, dicant compendium lytaniae, hoc est :

Pater de coelis, Deus.

15 Fili, redemptor mundi, Deus. Miserere nobis.

Spiritus sancte, Deus.

Sancta Trinitas, unus Deus.

Sancta Maria.

Sancta Dei genitrix. Ora pro nobis.

20 Sancta virgo virginum.

Omnes sancti angeli, custodes nostri.

Omnes sancti beatorum spirituum ordines. — Orate pro nobis.

Omnes sancti et sanctae Dei. Intercedite pro nobis.

Versic. Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua.

25 Resp. Laetetur cor meum ut timeat nomen tuum.

Versic. Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas iustificationes tuas.

Resp. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

30 Versic. Domine, exaudi orationem meam.

Resp. Et clamor meus ad te veniat. [71v]

Oremus.

Domine Deus omnipotens, qui ad principium huius diei nos pervenire fecisti, tua nos hodie salva virtute, ut in hac die ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam iustitiam faciendam nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes et opera.

35 Defende quaesumus, Domine, beata Maria intercedente, istam ab omni adversitate familiam, et tibi toto corde prostratam, ab hostium propitius tuere insidiis. Per Dominum Iesum Christum, etc. . .

40 Quoad eius fieri poterit, fiant tres classes commensalium : una in-

24 in^a sup. || 26 meae del. in, sup. ad

¹ De quo cf. supra, mon. 161/E adn. 5.

ferioris aetatis, mediocris alia, adulti sint in tertia. Hi habebunt separatas mensas, separatas etiam recreationes, et separata etiam cubicula^a; et tamen, si videbitur adhibendus ex superiori classe aliquis ad inferiores, praeter nostros, qui exemplo possit alios iuvare, non erit alienum.

Iniungatur illis serio et frequenter ut, cum studere incipient, commendent se Deo, quod facere poterunt recitando illam orationem : Actiones nostras quaesumus, Domine, aspirando praeveni et adiuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat, et per te coepta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Curetur ut non solum grammatici et humanistae, sed etiam rhetores et philosophi et theologi, habeant suas disputationes et repetitiones particulares domi.

Ante orationem nocturnam dicitur *Credo, Pater noster, Ave Maria* et *Salve Regina*. Subsequentur et hic quadrantis horae oratio, quo finito dicitur : Gratias agimus tibi, Domine sancte, Pater omnipotens, aeternae Deus, pro universis donis et beneficiis tuis, qui vivis et regnas Deus. — Deinde dicitur compendium litaniae, ut supra, cum orationibus et versibus sequentibus.

Vers. Domine, non secundum peccata nostra facias nobis.

Resp. Neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis ; cum reliquis versiculis consuetis, ut supra : Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.

Oremus

Ineffabilem nobis, Domine, misericordiam tuam clementer ostende, ut simul nos et a peccatis omnibus exuas, et a poenis, quas pro his meremur, eripias.

Visita quaesumus, Domine, habitationem istam, et omnes insidias inimici ab ea longe repelle. [72r] Angeli tui sancti habitent in ea, qui nos in pace custodiant, et benedictio tua sit super nos semper. Per Dominum, etc.

Fidelium animae per misericordiam Dei sine fine requiescant in pace. Amen.

Quando audiunt missam commensales, legant residuum horarum, vel recitent rosarium ; et tamen instituantur ut id faciant, cum submissa voce loquetur sacerdos. Audiant vero attente et devote, quae alta voce dicuntur.

^a Cf. *ib.* lin. 44-46.

Doceantur commensales facere examen conscientiae iuxta eorum captum³; et praescribetur illis ut in illo quadrante vespertino examen faciant singuli, ut erunt edocti; et adhibeatur seria observatio et exactio, ne illud omittant. Quod si haec videatur difficilis, scribatur illis examen cum confessione generali, et illud teneantur legere.

Quod hactenus observatum est in collegio convictorum, sint observatores ex commensalibus, qui mutantur singulis hebdomadis et referant; et tamen non omittant praefecti cubiculorum nostri, et qui erit regentis coadiutor, observare diligentissime et referre; sed tamen hoc facient nostri secretissime, ut effugiant offensionem puerorum⁴.

Nullam habeat iurisdictionem in domo convictorum, vel in regentem ipsorum, minister collegii; sed omnia pendebunt ex rectore collegii⁵; et si quid illi videbitur dicendum in rebus temporalibus, vel etiam aliis, id erit tanquam ab eo, cui illud fuerit munus a rectore collegii iniunctum. Famuli ita permittantur studere, ut nulli officio, quod ad ipsos attineat, desint; et id praescribat regens.

Det operam regens ut pueri sint mundi, et in vestibus, et in cubiculo, et a pediculis.

Sit facultas in utraque domo convictorum, ex causa, castigandi pueros etiam virgis pro culpis non adeo gravibus; et tamen non excedant modum sex ictuum⁶. Quod si gravior aliqua causa eveniret, consulatur prius collegii nostri rector, quam adhibeatur disciplina; nec aliter castigantur convictores quam virgis; neque aliter attingantur a nostris. Itaque servabitur illa regula, quae est inter nos, de tactu⁷. Possunt tamen illis iniungi poenitentiae, quae esse poterunt pro levioribus causis: inservire mensae extra ordinem, stantes comedere, non permittere egredi ad campum; et si videatur suaviter posse praescribi, ut sint in circulo per aliquod tempus cum alii comedunt, vel publice [72v] reprehendantur de defectibus publicis et notoriis. Haec tamen pendebunt ex arbitrio rectoris collegii nostri.

Ex causa, dictum est, adhibendum flagellum iunioribus; alii reprehenduntur graviter; et tandem, si res videatur tam gravis, poterunt dimitti a collegio. Haec cum ita sint, nullus tamen ex praefectis cubiculorum poterit quenquam convictorum verberare, nisi probante Superiore suae domus et praesente.

³ Cf. *ib.* lin. 17.

⁴ Cf. *ib.* lin. 36-43.

⁵ Cf. *supra*, mon. 165.

⁶ Cf. *ib.* § 6.

⁷ Videas *Regulae communes* (1560) § 40; *MI Reg.* p. 561.

Nullus mittatur ex commensalibus foras, nisi adhibito socio probato, ut hactenus factum *. Si aliquis dicat se vocari ad prandium vel coenam, si illum vocat is, cuius nomine est in convictu, poterit illi concedi; ut ad alios eat, ne concedatur. Dabitur autem ei, qui ita evocabitur, unus famulus, qui eum comitetur domum usque; et praescribetur illi ut maneat illic donec redeat eius comes, quem curabit regens mittere statim post prandium. 115

Abrogetur consuetudo, quae obtinuit hactenus, ut in die sanctorum Innocentium virgis excitentur ex lecto convictores. 120

Quum sunt plures lecti in uno cubiculo, singulis lectis appendantur suae cortinae, ne invicem possint se conspiciere cum eunt ad lectum vel surgunt.

Mantilia mutantur apud convictores bis omnino, aut ter etiam, si videatur necessarium, in hebdomada. Praeterea mappae bis mutantur; et id ut fieri possit, triplicentur mantilia, et mappae duplicentur, ex pecuniis convictorum. 125

Famuli convictorum non occupentur in servitiis collegii nostri, nisi extra ordinem et probante rectore collegii; et si contigerit hac ratione mitti aliquem famulum vel diutius occupari, illius loco mittant aliquem ex fratribus coadiutoribus, qui suppleat locum famuli in illo collegio. 130

Ut maior utilitas accipiat ex observatione defectuum * et lectione cathalogi, poterit hoc observari: Primum, ut illi commendentur publice et amoveantur qui delati non fuerint; qui vero fuerint delati, ii semper verbis castigentur primum, deinde adhortentur ad virtutem. Nec erit necessum omnibus iniungere poenitentiam semper; et tamen pedetentim et cum iudicio poterit regens introducere ut pro gravioribus et frequentioribus erroribus detur aliqua poenitentia, quae disciplina poterit augeri iuxta quod censebit regens commode posse fieri, consulto rectore collegii nostri. 135 140

Semel scribat rector vel regens convictorum ad eos qui alunt convictores ¹⁰, et postulet pro eorum [73r] humanitate ut, si quid ad ipsos scribant sui, in quo videantur accusare gubernationem collegii, vel omnino de collegio male loqui, id velint scribere per literas, ut vel emendantur, si quid emendatione dignum videatur, vel ut, satisfactione accepta, falsis delationibus ne dent fidem. 145

134 amoveantur *ms.* || 142 *prius* postulent || 144 scribere] *sercare ms.*

* Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 4; MP II, mon. 46.

* Cf. *supra*, mon. 161/E lin. 36-43.

¹⁰ Cf. MP II, mon. 116 lin. 62-80 et mon. 119 lin. 473-76.

Rector collegii nostri, etiamsi solus possit recipere ad collegium convictorum, vel etiam dimittere, tamen id non faciat, nisi prius audita sententia regentis illius domus.

150 Curet rector et regens, ut quam fidissimi et probatissimi habeantur famuli, qui observabunt quae ad orationem et disciplinam observant convictores; et hi, si non perseverent in disciplina et probitate, dimittantur, et alii asciscantur.

Regens collegii convictorum nullum recipiat in convictum, vel e
155 convictu dimittat, nisi consulto et probante rectore collegii.

Regens, si non quotidie, saltem alternis diebus veniat ad rectorem, et exponat quemadmodum res collegii convictorum se habeant. Si tamen aliquid evenierit difficile et grave, de eo statim referat ad rectorem.

Domi in collegio convictorum instituatur ut recitent memoriter
160 lectiones convictores, ne illud necessum sit facere in schola, quod significabitur praeceptoribus nostris.

Ludi puerorum esse poterunt globuli, tabulae ad mensam, pila, ad stylum iacere discos, et ille ludus, qui dicitur germanice Kegelen, et si quis alius ludus germanicus videbitur honestus et decens¹¹; nunquam tamen praemium victoriae erit aliud, quam recitatio alicuius versiculi ex psalmis, vel *Ave Maria*, ut volunt... [73v]
165

Nostri ne eant ad convictores ad prandium vel coenam, praeter eos, qui illic sunt constituti; poterit tamen illuc rector ire ad prandium vel ad coenam, ut exploret quid agatur, vel etiam minister; quocum
170 venient, nihil sibi facient extra consuetum modum bibendi et comedendi apponi, nec aliis permittant aliquid extra ordinem apponi... [74r]

*Annotationes in regulas pietatis convictorum*¹²

Horae beatae Mariae Virginis — Hae poterunt recitari in quadrante
175 orationis matutinae et inter audiendum sacrum, et si quid reliquum sit in quadrante examinis vespertini; poterunt tamen commutari in officium aeternae Sapientiae, in septem psalmos, in rosarium et alias orationes, ut docebit usus maiorem fructum percipi, modo horae beatissimae Mariae Virginis usitatiores sint.

177 in⁸ *del.* orationes

¹¹ De ludis permissis scholaribus cf. supra, mon. 145 § 72; et mon. 146 § 21.

¹² Regulae quibus hae annotationes maxime respondent, sunt *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 31-38: *Regulae ad pietatem*; quas videsis in MP II, mon. 46.

In festis diebus. Nihil videtur addendum ad quotidianam orationem 180
nec privatim nec publice, siquidem audient cantatam missam, concio-
nem, vespervas, lectionem; et tamen, quo die communicabunt convicto-
res, paululum temporis poterit eis concedi, quo se parent ad commu-
nionem; item paululum quo gratias agant pro beneficio accepto.

Instructioni autem. Hanc instructionem aut exhortationem habebit 185
aut rector collegii nostri, aut illius regens, aut alius, cui rector iniun-
get; et singulis quidem hebdomadis deberet haberi die Veneris; licet
tamen non erit necessum ut per integram horam habeatur, donec iudicio
reitoris videbuntur convictores non aegre laturos, etiam unam horam si
habeatur exhortatio. 190

Modus observandi. Hic modus est romanus, qui fere non convenit
usui huius domus convictorum; et quae ex hoc ordine conveniunt, in
instructione Rdi. P. Natalis sunt annotanda.

Quod dicitur in primis regulis: «Agant inter se semper cum sin- 195
gulari modestia», idem intelligitur quod prius dicebatur: «ne se contin-
gant petulanter» quod volumus dicere modestius et maiori cum pu-
dore; et tamen observatio et castigatio eadem debet esse.

168

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES DIONANTI DATAE

ANNO 1567

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 275r-83v (*prius* 358r-64v), apographum coae-
vum. Fol. 283 scriptura vacat; in f. 283v haec adnotatio habetur: «Or-
dinationes P. Natalis Dionanti in augusto anno 1567 — Romae».

EDITIO: MP (1901), doc. 131, p. 851-56.

QUAE DIXIT P. NATALIS IN COLLEGIO DIONANTINO ¹

... DE SCHOLIS... [277r]...

Nullus ex una classe promoveatur ad superiorem, nisi idoneus, vel
omnino cuius influenza dissimulari possit propter importunitatem pa-

¹ P. Nadal Dionanti commoratus est a die 18 usque ad 28 augusti anni 1564;
cf. *Epp. Nadal* III 519 et IV 790.

- 5 rentum : quod si contingeret ut aliquis, elapso tempore (quo debuisset proficere in sua classe), non perfecisset, tamen et urgerent parentes ut progredieretur ad superiores, admonendus esset pater, eum non proficisse, nec spem esse ut proficiat, et tamen non excludendum ex classibus, si ipse nolit; non posse tamen nobis dari culpa si non proficiat.
- 10 Hoc agendum est prius quam dimittatur ¹.

Quoad eius fieri poterit, in classibus singulis unus sit qui doceat omnes lectiones, praeterquam in ultima classe ²; ibi necessum est praeceptorem primum habere alium qui illum adiuvet, propter multitudinem puerorum.

- 15 Animadvertat tamen Superior ne debilitentur nimium professores ³; tum enim posset dari qui eos iuvaret. Erit necessarium semper habere aliquem, qui possit dari adiutor classibus ⁴. [277v]

Qui praeceptores soli gubernabunt classem, hi ne occupentur vel domi vel apud commensales, quoad eius fieri poterit.

- 20 Admittantur pueri etiam quatuor annorum, et nihil in hac re mutetur quemadmodum hactenus. Cum vero serio agetur de fundatione huius collegii, etiam tum admittantur.

- Si contingeret, quod sunt minati canonici, ut vellent aliquem alium praeceptorem loco M. Bartholomei ⁵ praeficere pueris, accurremus ad
 25 consules, et agemus causam nostram diligenter, nos studiose docuisse illos pueros; nescire nos causam, quare canonici fuerint offensi; nostra voluntate nos non esse deserturos illam provinciam, nisi ipsi velint ⁶; ex ipsis nos pendere, non ex canonicis, et nihil nos esse remissuros de illa provisione, quam nobis hactenus dederunt; etiamsi scholam illam non
 30 gubernemus apud canonicos, esse administrandam apud nos.

- Puerorum quatuor aut quinque annorum poterit is, qui praeest illi classi, dare curam aliquibus ex maioribus eiusdem classis, ut eos doceant, vel audiant eorum recitationes, saltem quando sunt discensuri ex schola; et quemadmodum de aliis solent facere, ita de his reddant
 35 certiores parentes, si absunt.

13 qui *del.* ipsum || 18 soli *sup.*

¹ *Const. P. IV c. 13 § 4*; MP I 293.

² De hac regula universali in scholis S. I. cf. MP I 493 541-42.

³ Cf. NADAL, *Instructio pro praefecto studiorum (1563)* § 20; MP II, mon. 14.

⁴ De magistro supernumerario constituendo cf. MP I 493 522 557 577 585.

⁵ Bartholomaeus Ganerus S. I. († 1572), leodiensis; cf. ARSI, Fondo Ges., *Mss. 77/I, f. 253r*, et PONCELET, *Nécrologe de la province Flandro-Belge* p. 5.

⁶ Cf. instructionem Patris Nadal die 14 febr. 1568 datam; *Epp. Nadal* III 562.

P. Bartholomeo adiungetur coadiutor in classibus suis M. Ioannes antverpiensis * [278r] ut ipse sit primarius praeceptor et M. Ioannes sub illo, ut P. Bartholomeus doceat quidem suos figuristas ut decet. Iuvetur autem vel ibi vel in alia classe a M. Ioanne ; quemadmodum autem ab ipso sit iuvandus et quibus in rebus, id constituat consulte rector. Et ita constituat ut omnes simul possint audire missam ; eam vero audient post horam octavam, qua hora veniet ad scholas P. Bartholomeus cum socio coadiutore, et inde binos cum summa modestia ducent ad templum, ubi celebrabit quotidie sacrum M. Bartholomeus ; et interim M. Ioannes continebit eos in disciplina et modestia et honestate, ut legant in suis libellis, vel recitent rosarium, et sint devoti. Ad celebrandum pro pueris habeat vestimenta undecumque, etiamsi esset necessum domestica mittere quotidie. Quod vero attinet ad tempus antequam veniant praeceptores ad classes, iniuste accusamur, quod sint inquieti et parum modesti pueri ; suscipimus enim curam praesentium, non absentium ; et tamen diligenter curabit Rector, ut P. Bartholomeus designet aliquos ex discipulis suis probatiores, qui curam habeant, quo tempore expectantur praeceptores, quoad fieri poterit, ut contineant eos in disciplina, et deferant ad praeceptorem, cum primum venerit, quinam [278v] immodeste se gesserint ; et his observatoribus iniunget praeceptor ut tempestive veniant ad classes.

Quod attinet ad missam diebus dominicis et festivis, et vespere, plane profiteamur nos non esse curaturos eos qui canunt, sed tantum reliquos qui, quemadmodum hactenus, continebuntur in disciplina et modestia ab uno ex nostris ; is poterit esse M. Ioannes antverpiensis, vel alius, ne sit molestum uni semper idem facere.

Pueri cogantur venire ad templum diebus dominicis et festis, quemadmodum solebant venire antequam nostri venirent.

Habeant certum tempus, quo sumant ientaculum et merendam, et praemittant suam orationem, quemadmodum hactenus fecerunt ; et tamen potest indulgeri parvulis, ut ei videbitur, non grandioribus, ut extra tempus illud aliquid cibi possint capere.

Letaniae, quoad suppetent cantores, qui eas cantu figurato possint cantare, eo cantu cantentur, quemadmodum hactenus factum est * ; ubi vero deessent cantores, ex iudicio Rectoris, ne omittantur quidem, sed canantur cantu gregoriano.

* Ioannes Roberti S. I. († 1584), antverpiensis ; cf. ARSI, Fondo Ges., Mss. 77/III, f. 256r, et PONCELET, *Nécrologe* . . . p. 9.

* De cantu figurato in Germania cf. supra, mon. 146/A § 25.

DE ALIIS REBUS COLLEGII . . . [280v] . . .

Libros obscenos, ut Martialem, Terentium, habeat Rector; posset
tamen concedere praeceptoribus, ita tamen ut nihil obsceni legant; et
75 cum fuerit impressus Martialis castus, nulli concedatur integer, atque
ideo videntur comburendi. *Chiliades* etiam Erasmi habeat ¹⁰, et possit
concedere legentibus, sed ita ut restituant. Poterunt habere compen-
dium adagiorum, commentaria prohibitorum authorum in libros ethni-
corum, praeceptores, qui illos interpretantur, hac lege, ut, si quid inter
80 legendum occurrat, quod attineat ad religionem quoquo pacto, id puncto
ad marginem notent, et ostendant Rectori. Nullos alios libros haereti-
cos possit legere quispiam, nec domi habere ¹¹. [281r]

Caveant nostri cum legunt Ferum ¹², ne illius phrasi sive modo
loquendi, quo nonnunquam videtur ad haereticorum modum accedere,
85 utantur. Quoad eius fieri poterit, nihil legent nostri, etiam ad explican-
dos authores quos enarrant, quod ad lasciviam spectat, vel eorum ani-
mos turbet in hoc genere.

Ne semper eat idem pater aut frater cum commensalibus ad cam-
pos, ut omnes possint se recreare vicissim cum fratribus; nam qui eunt
90 cum commensalibus, illi amittunt eo die recreationem suam. Cum com-
mensalibus non debet ludere, sed eos observare.

Si his, quae accipiunt a civitate, satis commode sustentari non
possint, erit illis liberum petere eleemosynas, vel ab abbatibus, vel ab
Episcopo, vel ab aliis nobilibus et primariis viris, et his, a quibus expec-
95 tari posse videbuntur; nam cum non sit collegium fundatum, debet, si
egeat, petere eleemosynas ¹³. . . [281v] . . .

Poenitentiae non semper dentur per unum, sed in uno cubiculo
per suum praefectum, et in alio per alium apud commensales.

Dentur quidem hae poenitentiae commensalibus, quae solent dari
100 hoc tempore; et tamen, si viderentur per illas non proficere, vel eas
contemnere, possunt usurpare aliquas ex illis quae fuerunt praeterito
tempore, vel alias . . .

80 parto *ms.*

¹⁰ D. ERASMUS, *Adagiorum chiliades* . . .; cf. supra, mon. 157/B lin. 47-48
et adn. 10.

¹¹ Cf. supra, mon. 158 lin. 18-20 adn. 8.

¹² Ioannes Ferus (Wild) O.F.M. (1495-1554); de cuius vita et operibus cf. *En-
cycl. Call.* V 1209-10.

¹³ Cf. supra, mon. 156 lin. 16-22.

Qui e nostris habitant cum commensalibus, habeant scrinia, ubi suas res reponant, etiam clausa . . .

Uno quadrante ante coenam pulsetur campana, ut solet in aliis 105 collegiis fieri.

Die dominico a prandio non concedatur [282r] ludus commensalibus ; sed caeteris diebus concedi potest, tam a prandio quam a coena, iuxta arbitrium Superioris ; potest totus remitti, si videatur.

Litterae quas mittunt ad commensales, qui illos alunt hic, aut quas 110 ipsi ab eisdem recipiunt, nihil est quod videant nostri ; reliquas videat eorum praefectus ¹⁴.

Habeatur observatio, qui possint alloqui commensales, et cum illis agant, quae ad literas et aedificationem pertinent.

Qui praesunt commensalibus, ut habeant curam aliarum rerum, 115 ita praecipue debent habere rerum spiritualium, et inter eos confessarius curabit eos instruere in rebus spiritualibus ¹⁵ . . .

169

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES LOVANII DATAE

ANNO 1567

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 262r-73v (*prius* 347r-57v), apographum coevum. Fol. 273r scriptura vacat ; in eiusdem folii facie versa hae inscriptiones reperiuntur : « Romam mittendum ex collegio Lovaniensi », et « Ordinationes R.P. Natalis Lovanii ».

EDITIO : MP (1901), doc. 128, p. 833-38.

QUAE DIXIT R. P. NATALIS LOVANII ¹ . . .

Promoveantur nostri in theologia alibi quam hic, scilicet, Treveris, vel iuxta nostras facultates, nisi parentes solvant, vel alioqui parva

¹⁴ De epistolis superioribus ostendendis cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 4 ; MP II mon. 46.

¹⁵ Cf. *Reg. conf. et praef. spir. Coll. Germ.* (1564) ; MP II mon. 44.

¹ P. Nadal fuit Lovanii a die primo sept. usque ad diem primum oct. anni 1567 ; deinde a die 8 febr. usque ad 15 mart. 1568 ; cf. *Epp. Nadal* III 564 ss. 800 805 et IV 792.

impensa sit facienda; non tamen promovebuntur sine licentia Generalis³.

Nostri non ludant globis in campis, nisi separatim ab aliis... [262v]...

Magistri etiam et sacerdotes et monachi convictores subsint eisdem legibus reliquorum convictorum, nec exeant sine licentia...

10 Possunt nostri ire ad actus, in quibus chiroteca accipiuntur, donec Pater Generalis aliquid de hac re statuatur⁴...

Audiantur confessiones collegialium externorum in eorum collegiis; melius vero esset si venirent ad nos. Eorum regentes rogandi sunt ut mittantur; ne tamen ita agamus, ut videri possimus illud ambire, 15 vel monachos velle excludere.

Cum veniunt ad vespas, vel etiam aliquando ad missam ad sacellum nostrum convictores, venient simul omnes cum praefecto eorum vel subpraefecto, vel etiam tertio [263r] illo fratre, qui apud illos est, donec redeant ad cubacula sua. Nec absque facultate, vel peculiari vel 20 generali, permittatur eos cum aliquibus vel ex nostris vel externis loqui. Cum etiam eunt ad scholas suas, quatenus fieri potest, si non possit adesse illis observator, e nostris sit saltem aliquis ex eorum numero, qui eo munere fungatur, et referat ad praefectum...

Pennas, cartam et atramentum habeant a nostris convictores, non 25 ita ut nos vendamus illis, sed ne illi egrediantur ad illas minutias... [263v]...

Adhibeatur cura, et seria quidem, ut qui ex nostris frequentant scholas publicas, habeant suum observatorem ex nostris, quoad eius fieri poterit, et exigat rationem rector, et intelligat quomodo se gerant, 30 et det operam ut nullam faciant iacturam disciplinae religiosae. Ex his, si qui fuerint probati, [264r] possunt designari ad colloquia et consuetudinem habendam cum scholasticis externis, et illos hortari ad pietatem, ad frequentationem etiam sacramentorum poenitentiae et eucharistiae...

35 Quoad eius fieri potest, detur opera ut servetur regula convictorum, quae interdicat ne habeant pecunias, sed eas deponant apud praefectum suum⁴.

Pueri, qui sunt capaces virgarum, ne eximantur, sed castigentur⁵.

³ De sociorum promotione ad gradus academicos cf. *Const.* P. IV c. 6 § 17; MP I 257 259.

⁴ Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4 et praesertim litt. F; MP I 305 307.

⁴ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 6; MP II mon. 47.

⁵ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.

Cum convictores veniant ad rectorem petituri facultatem domo egrediendi, vel remittat ad ipsum praefectum, vel ne det licentiam ipso inconsulto ; nec utile est eis facultatem a praefecto acceptam revocare ; et si fiat, fiat per eundem. 40

Poenae pecuniariae tollantur in collegio convictorum, sed succedat obiurgatio privata vel publica, vel aliae poenae, quae videntur consensaneae. [264v] . . . 45

Nemo fratrum eat ad lectiones aut ad alia loca solus.

Lovanii videntur solum debere habitare scholastici qui sunt theologi vel philosophi . . . [265r] . . .

Acta Lutheri * ne legantur in refectorio nostro vel convictorum . . . [265v] 50

Quod attinet ad foundationem vel augmentum huius collegii, mihi ita videretur : primum, ut hic non suscipiatur schola artium, quandoquidem non possemus illam nec accipere nec conservare absque magna difficultate atque offensione facultatis artisticae, praesertim cum nunquam illud possit illis persuaderi, ut nos doceamus gratis, quod est, ut ipsi interpretantur, auditores illorum avocare ad nos. Nec theologum professorem publicum ordinarium in scholis theologicis censerem dandum, cum nec ex ea parte possimus offensionem vitare facultatis theologiae, et contentiones, quae essent nobis molestissimae, nec possemus non facere aliquam iacturam disciplinae nostrae religiosae propter eorum statuta. Illud est reliquum, ut suscipiamus curam scholae trivialis quinque classium, ut solemus. Sed tamen harum curam non censeo suscipiendam, nisi habita foundatione et dotatione, qua possint sustentari vel 30, vel saltem 25 e nostris ¹. De [266r] hac foundatione, si veniat Rex et ego adsim, potero agere apud Regem, vel apud alios, si qui sint, qui possint ad hanc foundationem adduci. Si ego non adsim, id poterit curare provincialis, in sua etiam subordinatione rector lovaniensis. Hoc si non succedat, vel interim dum non fit, poterunt nostri consistere in ea mediocritate, in qua nunc vivunt, nec suscipere ullam obligationem. Tantum danda esset opera, ut possemus quamplurimos allicere ad Societatem, verum iuxta rationem instituti nostri et consuetudinem. Id fiet, si possimus habere unum latinum concionatorem qui, etiamsi non continenter, saltem certis temporibus posset illud ministerium obire. 70

* Ioannes COCHLAEUS (DOBENECK), *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri* (Moguntiae 1549) ; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* II (1958) 1243.

¹ Cf. *Formula acceptandorum collegiorum (1559-1565)* ; supra, mon. 140.

75 Proderit etiam, imo necessarium erit, ut sint confessarii idonei, tum etiam ut ad piscationem destinentur aliqui e nostris selecti *.

Esset praeterea utile in primis, ut in hoc collegio esset aliquis e nostris doctus theologus, qui posset nostris praelegere familiariter theologicam aliquam lectionem, et praeesse actibus et exercitationibus, tum
80 theologicis, tum philosophicis, privatim. Nec tamen fortassis esset inutile, etiamsi maior videatur suscipi obligatio, ut publice etiam hoc fiat, hoc est, ut ad hanc lectionem theologicam domesticam et disputationes admittantur externi scholastici, si bona gratia fieri possit, utriusque facultatis. Hoc tempore tamen nullus debet huic lectioni praefici ex
85 provintia, cum, qui possint hanc lectionem habere, vel officium praestare, sint ad graviora onera necessarii. Esset optandum, atque adeo enixe curandum, ut Pater Generalis mitteret unum theologum, qui illud ministerium obiret, etc. . . [266v]

Tempore recreationis nullus e nostris occupetur cum commensalibus
90 in repetitionibus.

Minister non habebit auctoritatem in domum convictorum aliquam; poterit quidem invisere et referre ad rectorem. Rector praescribet praefecto commensalium, quod videbitur in Domino praescribendum.

Fratres ne ludant pila, quemadmodum Pater Generalis respondit,
95 ea non esse ludendum nisi valetudinariis. Tamen ex consilio medici poterit dispensari. De ludo damarum, quandoquidem P. Natalis dicit se non habere exemplum, consulatur Pater Generalis *.

Adhibeatur censor, cum fratres ludunt, sive domi, sive foris, in campis et secretius . . .

100 Locupletetur communis bibliotheca, et non solum lexica et commentarii communes in philosophiam et humaniores literas, et communes doctores theologi scholastici, sed etiam glossam ordinariam reponant, D. Gregorium, D. Bernardum et si qui alii videbuntur, non adeo multi, qui nihil habeant admixtum vel Erasmi, vel suspecti autoris; ita paucioribus erit necessarium patere maiorem bibliothecam. Id erit iudicium
105 Patris Provintialis ¹⁰ . . . [267v] . . .

Libri haereticorum, qui sunt hic repositi, ne dentur his qui reposuerunt, si repeterentur.

104 vel suspecti autoris *in marg.* || 105 patere *sup.*

* Cf. supra, mon. 162/A lin. 41-43.

* Cf. responsum Patris Generalis quod dedit provinciae Aquitaniae et Austriae de ludis scholaribus permissis; supra, mon. 145/A § 72.

¹⁰ Cf. supra, mon. 162/B § 34.

Pro theologis et philosophis usurpentur illa exercitia quae praescribunt *Constitutiones* in 4 parte ¹¹ . . . 110

Non videtur recipiendus inter convictores, qui sua quadra esset victurus . . .

Ne admittantur mulieres ad visitandum convictores cum decumbunt ; viri possunt admitti.

Consuetudo abrogetur, quae habet, ut certo loco sit parata cervisia convictoribus, ut bibere possint quando volunt bibere ; sed cervisiam habeat ianitor convictorum, et ad eum veniant qui debent bibere. Et si non posset introduci facile ut petant facultatem bibendi a praefecto aut a subpraefecto suo, saltem ianitor det quidem omnibus qui petunt ; sed observet si quis frequentius aut intemperantius bibat, et de illis referat ad praefectum . . . 115 120

Possunt recipi inter commensales, qui haberent bursas, praesertim, si post unum aut alterum bursarium, deveniret bursa ad foundationem collegii nostri.

Convictores ferula aut virga solum percutiantur ; et potest id fieri per aliquem ex nostris coadiutoribus ¹² . . . [268v] . . . 125

Nostri fratres non eant ad convivia, quae solent haberi in actibus artium, postquam hactenus non iverunt. De convictoribus sit iudicium rectori in hac re . . .

Libros haereticos prohibitos, quos censebit necesarios P. Costerus ¹³ ad controversias, interpretandum aut concionandum, ex eius arbitrio poterunt retineri ; sed ita tamen ut sint semper cista conclusi, nec permittant legi, nisi ab iis qui facultatem habent legitimam ; reliqui comburantur ¹⁴ . . . [269r] . . . 130

Convictoribus ad recreationem ne concedatur ut longius proficiantur, quam ad medium vel unum miliare, nisi ad prandium sumendum ; et cum haec [269v] facultas illis dabitur, rector dabit illis tantum impensae, et etiam paulo minus, quam erant insumpturi domi ; et habebit rationem eius expensae, quam ipsi volent de suo addere, ut sit moderata. Ita fiet ut non possent ipsi vel eorum parentes conqueri, quod vel nos lucrum velimus facere, vel quod ipsis concedamus nimias expensas. 140

Det operam seriam rector ut proficiant in literis et moribus convictores, et ut cibi commode condiantur.

¹¹ Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 10-11 ; MP I 241 245.

¹² De correctione puerorum cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5 ; MP I 311 313.

¹³ Franciscus Coster S. I. (de quo cf. supra, mon. 156 adn. 3), praepositus provinciae Belgicae (1567-1571) ; cf. *Synopsis S. I.* (1950) 680.

¹⁴ De libris prohibitis cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 et A ; MP I 295 297.

De exercitiis et disputationibus theologicis constituet Provincia-
 145 lis ¹⁵. [270r]

Propter difficultates et murmuraciones, quas pati possumus ex com-
 mensalibus, primum non videntur retinendi, qui difficulter emendantur,
 praesertim si aliis nocent, sed celeriter dimittendi ¹⁶. Ita fiet ut, con-
 servatis modestis, et ipsi proficient, et satisfiet parentibus, et nihil pa-
 150 tiemur obmurmurationum propter ipsos. Iungetur disciplina et cura pe-
 culiaris non solum praefecti eorum, sed rectoris et provincialis.

Designetur certus dies, quo egeant tonsore convictores, et domum
 evocetur ad ipsos, ne ipsi ea occasione vagentur ; similiter etiam potest
 vocari sutor . . . [270v] . . .

155 Inter convictores possunt quidem magistri recipi, sed curandum
 est ut sint modestissimi ; et disertissime illis est renuntiandum se prop-
 ter magisterium non minus fore obligatos omnibus observationibus et
 regulis domesticis.

De personis . . . [272r]

160 Audiant theologi nostri duas lectiones Hunei ¹⁷ et Michaëlis ¹⁸, et
 frequentent disputationes collegii theologorum et scholae, et repetant
 domesticam lectionem quotidie, et alternis diebus de lectionibus dispu-
 tent quemadmodum expositum est P. Costero. Praeterea octavo quoque
 die disputent de omnibus disputationibus totius septimanae.

165 Philosophi sequentur suas disputationes ordinarias, et tamen sin-
 gulis mensibus semel conveniant ad disputationes eorum magistri ar-
 tium . . .

Quos libros habituri sint scholastici, censebit rector et praefectus
 studiorum.

170 Ratio studiorum theologiae Lovanii haec servari poterit. Audiant
 nostri duas lectiones publicas : unam D. Michaëlis ex sacris scripturis
 ante meridiem, alteram post meridiem D. Hunei ex Magistro *Senten-*
tiarum ; domi autem audient aliam lectionem ex divo Thoma. Praevi-

160 theologi *sup.*

¹⁵ Cf. *supra*, lin. 108-09.

¹⁶ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 5 ; *supra*, mon. 46.

¹⁷ Augustinus Hunnaeus (Huens vel Hoens), 1521-1578, belga, theologus ; cf. *Biographie de Belgique* IX 711-19.

¹⁸ Michael Balus (De Bay), 1513-1589, belga, theologus ; professor universi-
 tatis lovaniensis ; cf. *Encicl. Call.* II 706-10.

debunt lectionem audiendam domi a P. Maximiliano ¹⁹, et auditam mox
 repetent [272v] bini aut terni praesente magistro. Alternis diebus certa 175
 hora convenient, et magistrum consulent de dubiis, quae circa lectio-
 nem occurrerint; aut, si nihil proponendum occurrat, magister ipse ro-
 gabit ab aliquo, quo pacto haec aut illa difficultas resolvatur. Vel, si
 neque hic quicquam interrogandum aut examinandum videatur, inter
 se discipuli conferendo aut interrogando disputabunt. Singulis diebus 180
 dominicis ab uno auditorum theses proponuntur de iis quae tota heb-
 domada praelecta fuerint. Semel vero in mense solemniore instituen-
 tur disputationes, ad quas philosophi etiam convenient...

170

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES TORNACI DATAE ¹

ANNO 1567

A

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 284r-96v (*prius* 365r-75v), exemplum partim
 ab ipso P. Nadal, partim a suo socio, Patre Jiménez exaratum. Fol. 296r
 scriptura caret; in f. 296v manu Patris Nadal solum haec adnotatio ha-
 betur : « Quae dixi in collegiis etc », et in alia eiusdem faciei parte : « Quae
 Tornaci ».

EDITIO : MP (1901), doc. 129, p. 838-50.

GENERALIS ORDO ² COLLEGII TORNACENSIS

Dabit signum pulsu campanae excitator hora quarta, ut omnes
 surgant, et statim viset singula cubicula, et observabit an surgant, et

¹ ordo *del.* dionantini | tornacensis *alia m.* || 3 statim *del.* ministrabit

¹⁹ Maximilianus a Capella (de la Chapelle) S. I. († 1593; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 123r), de quo cf. *Epp. Nadal* II 573-74.

¹ P. Nadal collegium tornacense visitavit a die 22 usque ad diem 25 oct. anni 1567; cf. *Epp. Nadal* III 801.

² Cf. *Ordo diurnus collegii novi Viennae (1563)*, et *Ordo diurnus Collegii Germanici (p. 1565)*; MP II mon. 37 et 56.

iubebit surgere; ministrabit etiam lumen, si necessum erit, et deferet
5 ad Superiorem, si qui sint in surgendo negligentiores.

Surget autem excitator quarto horae ante quartam³, et ibit cubitum antequam alii item quarto horae; nam erit alius, qui signum dabit ut eant cubitum fratres, de quo inferius dicetur.

Hora quarta cum dimidia pulsabitur ad orationem. Quod vero
10 tempus intercedit, eo surgent fratres, component lectulum, necessaria naturae obibunt, si velint, ac demum parabunt se ad orationem. Itaque cum audietur signum orationis, parati iam, eam cum gratia Domini agredientur devote.

Hora quinta pulsabitur pro fine orationis et pro missa fratrum communi; ad hanc tamen missam non venient praeceptores nec scholastici nostri, sed quod intercedit temporis ad sextam usque, id dabunt studiis suis; audient vero missam scholasticorum.

Hora sexta pulsabitur ad lectiones.

Hora septima cum dimidia pulsabitur ad missam scholasticorum⁴.
20 Post missam, si qui sint ientaturi, iis dabitur ientaculum; quod tamen non dabitur (nisi aliqua cogat singularis necessitas, de consilio medici) quo die sacram communionem sumunt fratres; nec etiam die Veneris, quo die, ex recepta consuetudine⁵, habet abstinentiam Societas, nisi ea hebdomade sit ieiunium.

Hora nona pulsabitur rursus ad lectiones; decima vero ad finem
25 lectionum; et statim in collegio pulsabitur ad examen, cui dabitur quartum horae, quo elapso, pulsabitur [284v] ad prandium. Ad primam autem mensam convenient omnes, nisi qui licentiam habeant vel generalem vel particularem veniendi ad secundam.

Expleto prandio, pulsabitur ad secundam mensam, et incipiet simul
30 quies vel recreatio eorum, qui comederint in prima mensa. Dabitur vero quieti una hora, quam aliquis e fratribus observabit ex horologio arenario; ea expleta, dabitur signum receptui. Dabitur item sua hora recreationis iis, qui comederint in secunda mensa, cuius finis significabitur per campanulam manualementem.

Hora prima pulsabitur ad lectiones prolixo tantum pulsu; venient autem ea hora praeceptores ad classes, tantum ut visant scholasticos,

³ surgendo negligentiores *in marg.* || 8 fratres *del.* et hic huic || 9 orationem *del.* mediar quam dimidiam horam || 11 si *del.* necessum sit, *sup.* velint || 15 tamen *sup.* || 23-4 nisi . . . ieiunium *m. Nad.* || 29 secundam *del.* mensam || 31 quies *del.* eorum || 33 arenario *del.* quae cum erit || 33 ea *sup.* || 36 prolixo tantum pulsu *m. Nad. sup. (in marg. m. Ximenes, sed del.)*

³ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) lin. 70-74; MP II mon. 46.

⁴ De hora missae audiendae cf. *supra*, mon. 159 lin. 23-24.

⁵ Cf. *Reg. comm. S. I.* (1560) § 16; M1 *Reg.* p. 558.

et iubeant dare operam vel compositioni, vel aliis studiis, et statim redibunt ad sua cubicula. Porro erit in singulis classibus unus ex maioribus designatus, qui nomine praeceptoris alios contineat in officio, et 40 deferat ad praeceptorem, si quis vel inquiete vel immodeste egerit.

Hora secunda pulsabitur concisis illis pulsibus et intermissis, ac tunc venient ad classem singuli praeceptores ad suas lectiones enarrandas.

Hora tertia pulsabitur ad finem lectionum; et ea hora, quae intercedet usque ad quartam, dabitur aliquid otii scholasticis, ut, si qui sunt sumpturi merendam, id faciant; et reliquum tempus dent studiis usque ad quartam.

Rursus quarta hora pulsabitur ad lectiones, et quinta cum dimidia ad finem lectionum. 50

Hora sexta cum quarto pulsabitur ad exercitium corporale, cui omnes vacabunt, qui corporaliter non exercentur interdiu. [285r] Erit vero in exercitiis corporalibus: verrere cubiculum, verrere loca comunia collegii, exerceri in horto, vel aliud opus corporale obire, quod praescripserit rector. 55

Hora sexta cum dimidia pulsabitur ad finem exercitii corporalis et simul ad coenam.

Post coenam observabuntur recreationes primae et secundae mensae, quemadmodum ad prandium diximus; ita tamen ut, quod erit signum finis primae quietis, eo signo convocentur fratres ad litanias (quando erunt recitandae). 60

Hora octava cum tribus quartis pulsabitur ad examen et praeparationem ut eant cubitum fratres.

Hora nona pulsabitur ad lectum ut eant omnes, et unus constituetur, qui invisat cubicula omnia ea hora, et observet si qui sint tardiores, et referat ad Superiorem, cuius etiam nomine poterit iubere ut eant cubitum. Is vero, cuius erit haec cura, quandoquidem quartum unum erit daturus huic curae, et eo tardius iturus cubitum, accipiet quartum horae mane ad somnum postquam surrexerint fratres. 65

Praeter superiores omnes occupationes, quod tempus erit reliquum, id occupabunt singuli in suis obedientiis, quas singuli intelligent ex ratione sui offitii et Superioris praescripto. [285v] 70

Ematur campana duplo maior vel paulo amplius quam ea, quam

38-9 et statim ... cubicula in marg. (sua cubicula m. Nad.) || 40 designatus in marg. m. Nad. || 42 illis sup. | intermissis del. quibus sola || 53 cubiculum del. ster || 59 quemadmodum del. de prandio, sup. ad prandium | tamen del. ut post finem primae quietis de || 66 et del. iubeat ire cubitum, sup. observet || 67 quandoquidem del. tardius || 68 tardius del. ire, sup. m. Nad. iturus | cubitum del. dabitur, sup. accipiat || 69 ad somnum sup. | fratres del. ad somnum

habent nunc in collegio pro scholis; haec maior in alterius locum substituetur, et illa ad collegium transferetur ad distinguendas horas domesticus ordinis... [286r]

Ubi nullum occurret in hebdomade festum, die Mercurii a prandio nulla fiet lectio *, et dabitur ocium tum nostris, tum commensalibus et capetis'; poterunt quidem nostri cantare eo tempore et ludere iis ludis, quibus commensales et capetae, sed inter se ludent, nunquam cum commensalibus vel capetis; et id facient segregati ab aliis, et eo loco, ubi minime ab externis audiantur, quoad eius fieri poterit.

Diebus sabbatinis recitabuntur lectiones totius hebdomadis mane; a prandio vero disputationes agitabuntur in classibus inter scholasticos *.

Diebus dominicis nostri, praeter tempus ordinarium orationis, habebunt quartum horae ante sacram communionem, quo se ad illam parabunt; item aliud quartum post missam, in qua communicaverint; sed hanc orationem habebunt in loco ubi audient missam. [286v] Simul et finis huius quarti signatur concisis paucis pulsibus. Audient eo die concionem et lectionem sacram, si qua habeatur. Poterit ipsis eo die concedi ut eant deambulatum in campum, non per urbem, nisi eant ad aliquam sacram aedem devotionis causa, vel visitatum decumbentes in xenodochio. Reliquum tempus dabunt studiis suis.

Diebus festis, si celebriora sint media hebdomade, nec die Lunae nec sabbati poterit concedi nostris fratribus communio extra ordinem. Reliqua intellige agenda ut superiori § dixi de die dominico. [285v]...

QUEMADMODUM SIT CAMPANA SIGNUM DANDUM SCHOLIS

Paululum ante 6 horam pulsatur paulo prolixius, ut si dicas per spacium 2 *Miserere*, et erit hic pulsus plenus et continuus; hoc autem

77-127 m. *Nad.* || 80 ludent *del.* non || 81 facient *del.* sep[arati] || 82 ubi min *ms.* || 87 ante *del.* communionem, *sup.* sacram | se *del.* *sup.* et | parabunt *del.* at || 88 post *del.* communionem quo orabunt, sed || 89 ubi *del.* in communi || 91 concionem *del.* si qua || 92 deambulatum *del.* in marg. ut omnino habeant aliquid otii ab studiis || 93 visitatum *del.* infi[rmos] || 95 sint *del.* et, *sup.* media hebdomada || 96 concedi *del.* illis, *sup.* nostris fratribus | ordinem *del.* praeter eam quae est iis diebus, poterit illis dare || 100 spacium *del.* unius, *sup.* 2 | continuus *del.* intermittitur spacium rursus unius *Miserere* et

* De remissione hebdomadaria in scholis concedenda cf. *Const.* P. IV c. 13 § 5 et F; MP I 293 295.

'Capetae' vocabantur in Gallia et Belgio iuvenes qui in domibus pauperum studiosorum alebantur; cf. SCHRÖTELER, *Erziehung*... p. 95 et 500.

* De ordine dierum sabbati cf. *Ordo stud.* (1558); MP II mon. 1, passim; et NADAL, *Rat. stud. germ.* (1563); MP II mon. 13 § 13.

pulsu intelliguntur convocati scholastici ad scholas. Intermissio dein spacio 2 *Miserere*, pulsabitur paululum concisis et interpollatis pulsibus ad arcessendos praeceptores. Expleta hora 6, concise pulsabitur paululum, ut scholis significetur esse expletam horam.

Ad 7 cum dimidia pulsabitur pleno pulsu paululum ad finem lectionum, et ad missam, ut eant scholastici. [287r] 105

Hora 9^a pulsabitur paululum pleno pulsu, et convenient praeceptores ad scholas, ubi intelligitur iam esse congregatos auditores.

Paululum ante 10 pulsabitur intermissis illis pulsibus, et, audita 10, pulsabitur pleno pulsu ad finem lectionum omnium. 110

Hora prima pulsabitur prolixius paulo, ad spacium scilicet 2 *Miserere*.

Hora 2 pulsabitur concise, sed paulo prolixius, ad evocandos ad classem praeceptores.

Hora 3^a pulsabitur parum pro fine eius lectionis plene; eam vero horam dabunt exercitiis suis scholastici. 115

Hora 4 pulsabitur plene ut redeant praeceptores ad classes. [287v]

Hora 5 paululum pulsabitur concise, ut intelligatur hora 5 praeteriisse.

Paululum ante 5 cum dimidia pulsabitur concise, et ad dimidium pulsabitur plene ad finem omnium lectionum. [288r] 120

QUEMADMODUM DANDUM SIT SIGNUM CAMPANA IN COLLEGIO

Quibus horis et ad quid sit pulsandum, id diximus superius in generali ordine; ratio vero pulsandi sic erit:

Ad surgendum e lecto, ad missam communem, ad prandium et coenam primo et 2^o, ad finem prandii et coenae et finem primae recreationis, et ut eant cubitum fratres, pulsabitur pleno et continuato pulsu; reliqui erunt pulsus concisi et intermissi. 125

DE COMMENSALIBUS

Curam accipit commensalium Societas, etiamsi gravis ea videatur*, ut hac etiam ex parte det operam iuvandae iuventuti et diligentius et 130

101 dein *del. sed rest* | spacio *del. unius, sup. 2* || 102 paululum *sup.* || 103 arcerces-
sendos *ms.* | pulsabitur *del. ut* || 105 paululum *in marg.* || 107 paululum *sup.* || 108 ubi
del. et in || 111 pulsabitur *del. tam ad* | prolixius *del. quemadmodum* | scilicet *del. unius,*
sup. 2 || 112 prius Ad horam | sed *del. paulum* || 114 parum *sup.* | lectionis *del. quam* |
plene *sup.* || 115 exercitiis *del. scholasticis, sup. suis* || 116 pulsabitur *del. concise ad, sup.*
pleno || 119 dimidia *del. paululum* | et *del. ho[ra]* || 122-3 in ... ordine *in marg.* || 123
pulsandi *del. hic* || 126 continuato *del. pus* || 128-254 iterum *m. Ximenes*

* Iam anno 1558, in decr. 126 congr. gen. primae, de domo commensalium

familiarius ; illo praeterea spectat, si qui ex his commensalibus sua voluntate et iuditio, ex concessione item parentum vel eorum, quibus legitima illorum cura iucumbit vel tutela, velint ad nostram Societatem venire, ut hac simul ex parte proventum accipiat Societas ¹⁰. Hi igitur vel non sunt recipiendi, vel singulari cura et diligentia sunt gubernandi, ut sive ad Societatem veniant, instructi sint et moribus et litteris, sive ad suos redeant, possint virtutibus esse et litteris excellentes.

Qui commensalibus praeficiuntur, hi sint e nostris selecti, magnae scilicet et probatae virtutis et religionis.

Ratio vero gubernationis commensalium erit, ut, tametsi et plus temporis et operae sint daturi litterarum studiis, tamen primaria ac potissima cura sit, ut proficiant in virtutibus, quae christianum hominem decent, ex quibus virtutibus earumque exercitiis studia omnia et litterae proficiscantur et fiant illustres ¹¹. Nam illae tandem sunt litterae christianae, quae ab spiritu, affectu et devotione christiana ducuntur, atque his imbuuntur et informantur. Quemadmodum autem haec ratio observari debeat, id tradetur suis regulis ¹², ad quas spectabunt qui eos erunt gubernaturi.

Habitabunt commensales, non intra collegium nostrum, sed in aliqua domo proxima collegio ¹³ ; quod si hoc fieri non possit, et in aliqua parte collegii sit necessum illos collocare, quem-[289r]admodum hoc tempore Tornaci, ita tamen separabuntur, ac si in alia essent domo ; habebunt, scilicet, suam ianuam ad urbem ; et, aedificato pariete inter nostram et illorum habitationem, poterit in eo aperiri ianua, quae ad utramque habitationem pertineat, cuius clavem utriusque collegii rector habebit.

¹⁰ illo *del.* etiam, *sup.* praeterea *m. Nad.* || 132 quibus *corr.* ex sub quos || 133 tutela *del.* permissione || 134 venire *del.* de his | hac *del.* etiam *sup.* simul || 137 possint *del.* inter reliquos esse | virtutibus . . . litteris *sup. m. Nad.* || 137 excellentes *del.* ut disciplina Societatis in illis eluceat || 145 ab *del.* affectu || 148 gubernaturi *del.* Praeficietur commensalibus || 156 habebit *del.* Audierint quotidie missam et peculiariter instruantur, qua devotione et attentione animi sint eam audituri

conimbricensium asseritur : commensalium cura nostris a Rege Lusitaniae imposita est non exiguo cum onere ; cf. supra, mon. 138, et SCHRÖTELER, *Erziehung* . . . p. 38-39.

¹⁰ Qua ratione ad Societatem alliciendi alumni, videas *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 11 ; MP II mon. 46.

¹¹ Cf. *Domesticae leges* . . . ; MP II mon. 55 § 1.

¹² Regulas eorum videsis inferius, lin. 255-313.

¹³ Cf. decr. 126 congr. gen. I (1558) de commensalibus conimbricensibus ; supra, mon. 138.

Surgent eadem hora qua nostri¹⁴. Instruentur vero omnes, cum primum evigilaverint a somno, ut convertant statim animum devote ad Deum eiusque divinam invocationem; ac consignent se signo crucis, recitent symbolum apostolicum, praeterea dominicam orationem et salutationem angelicam, cum sese induunt. Recitent praeterea illam orationem, quae dicitur ad *Primam*: « Domine Deus omnipotens, qui ad principium huius diei »¹⁵ etc. Commendent se beatæ Virgini Mariae, omnibus angelis et sanctis Dei, ac nominatim suo angelo custodi.

Deinde cooperiant lectum suum decenter, et si quid necessariae rei sint acturi, id faciant; et hora quarta cum dimidia, ad signum campanae, veniant omnes ad orationem, quam singuli facient in eodem loco, qui poterit esse domesticum sacellum. Suo loco item simul habebunt orationem capetae¹⁶. Ratio vero orationis eorum erit haec: Legent horas divae Mariae Virginis, vel etiam *Officium divinae Sapientiae*¹⁷, vel recitabunt preces ex rosario, vel orabunt pro defunctis, vel recitabunt psalmos poenitentiales cum litanis; vel si qui erunt, qui aliquam habeant exercitationem in oratione mentali, iis concedetur ut mentaliter etiam orent. Itaque ratio orationis dispensabitur pro captu singulorum; et in quibus orationibus maiorem senserint devotionem, illae eis praescribentur. [289v] Doceantur autem quemadmodum devote sint oraturi, magna scilicet adhibita humilitate et simplicitate animi, magna attentione, magna reverentia. Nam qui orat Deum, ante divinum eius conspectum ac thronum immensae maiestatis et infinitae potestatis consistit, ac Deum alloquitur; ante sanctos item consistit, qui sanctos orat et illos alloquitur. Hac vel simili ratione instituendi sunt pueri a tenera aetate, ut attente, reverenter et devote orent. Doceantur item ut diligenter se exercent in gratiarum actione, agnoscentes beneficia quae et acceperunt a Deo et accipiunt in dies. Doceantur quae sint petitori a Deo in oratione et a sanctis. Postremo doceantur rationem obsecrationis, ut, quae petunt, per ea media petant, per quae Dominus vult nostras petitiones et orationes exaudire. Illud vero non praetermittatur, ut doceantur singulis diebus propositum melioris et sincerioris vitae renovare, quasi si nihil in eam usque horam Domino servierint. Petant

157 eadem sup. | qua corr. ex quarta | nostri sup. || 159 ac del. sign[ent] || 160 orationem del. cum sese induunt || 168 esse del. locus recreationis et || 168-9 Suo ... capetae in marg. m. Nad. || 171-2 vel recitabunt ... litanis in marg. || 176 praescribentur del. modum intelligant || 182 ut del. rev[erenter] | Item del. ex || 183 actione del. et

¹⁴ Hora scilicet quarta; cf. supra, lin. 2.

¹⁵ Cf. supra, mon. 167 lin. 33-36.

¹⁶ Cf. supra, adn. 7.

¹⁷ De quo cf. supra, mon. 161/E adn. 5.

- 190 a Deo gratiam, qua possint iam tunc primum illi servire, eius mandata custodire, ad uberiores vitae christianae frugem contendere; confirmant simul propositum, velle se cum Domini gratia, quaecumque sint eo die cogitaturi, loquuturi, acturi, ea omnia ad maiorem omnipotentis Dei gloriam et honorem exequi velle.
- 195 Curetur ut commensales, praeter horas beatae Mariae et rosarium, libellos aliquos habeant, qui possint illos promovere ad pietatem, quales sunt, liber meditationum divi Augustini, divi Bernardi ¹⁸, libellus divi Vicentii ¹⁹, liber Gersonis *De imitatione Christi* ²⁰, et si quos alios censebit peculiariter esse utiles, qui illis praeerit. [290r]
- 200 Habebuntur praeterea in eorum collegio libri communes, qui illis possint ad pietatem et devotionem conferre, quales sunt vitae sanctorum, vitae patrum, Cassianus, divus Bernardus, *Vita Christi* ex Ludolpho cartusiano ²¹, aliquot etiam opuscula ex Dionisio cartusiano ²², et si qui alii sint futuri utiles.
- 205 Hora 6 ibunt omnes ad classes.
- Hora 7 cum dimidia audient missam; instruuntur vero peculiariter et diligenter, quanta animi devotione, attentione et reverentia sint missam audituri. Id fiet si de mysteriis, quae aguntur in missa, admoneantur, et de iis potissimum, quae summa sunt, de consecratione sacrosancti corporis et sanguinis Iesu Christi, et de sacrificio atque oblatione sacrosancta.
- 210 Docebuntur ut attente et devote audiant, quae alta voce loquitur sacerdos; ubi vero summis loquitur, poterunt ipsi orare. Accipient vero vim et efficaciam a missa sacrosancta eiusque mysteriis et divina
- 215 virtute in orationibus suis, quum missam audient.
- Audita missa, accipient ientaculum.
- Quod reliquum est temporis usque ad prandium, dabunt vel studiis

190 prius quam || 191 ad del. mellor || 192 gratia del. quicquid sint || 193 eo die in marg. m. Nad. | omnia del. velle se || 197 liber del. de imitatione Christi || 200 communes del. ubi || 202-3 Ludolpho in marg. || 205 Hora ... classes in marg. n. Nad. || 206 Hora del. quinta, sup. m. Nad. 7 cum dimidia || 215 quum ... audient m. Nad. || 216 Audita ... ientaculum || 217 prandium id (del. in marg. eo sumunt ientaculum et operam m. Nad.) | vel del. lection(i)

¹⁸ Cf. MP II mon. 36/B adn. 7.

¹⁹ S. Vincentius Ferrer O. P. (1350-1419), hispanus, auctor operis: *Tractatus de vita spirituali sive de interiori homine*; cf. *Encicl. Call.* XII 1444-45.

²⁰ Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (1553) II § 62 et adn. 27; MP I 202.

²¹ Ludolfus de Saxonia, O. Carth. (c. 1300-1378); cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* VI (1961) 1180; et MI *Exerc.* (1969) 42-43.

²² Dionysius Carthusianus (1402-1471); cf. *Dict. de Spirit.* III (1957) 430-49.

privatis, vel lectionibus audiendis et repetendis etc. Cum vero pulsa-
bitur pro primo ad prandium, tunc intermittent studia, et legant illo
quarto horae aliquem librum devotum, vel aliquid ex suis horis preca- 220
riis.

Docebuntur ut inter prandendum sint modestissimi, decenter et
absque ingluviei vel voracitatis significatione comedant, sobrie bibant.
Breviter, nulla in re excedant modum rectae rationis. Attendant inte- 225
rim, [290v] ut aliquem fructum capiant ex lectione, quae illis fit pran-
dentibus. Respondeant et attendant benedictioni mensae et gratiarum
actioni tum modeste, tum devote.

Etiam si sint futuri famuli collegii, quorum sit primaria cura mensis
inserviendi, erit tamen aliquis ex commensalibus, qui mensae inserviat ;
ex ipsis etiam suis hebdomadibus designabuntur, qui sint in mensa 230
lecturi.

A prandio dabitur illis una hora, qua agent otium, liberale quidem
illud et honestum ; licebit autem illis ea hora ludere ²³ ; ludi vero illo-
rum erunt vel globis, si ludant ad armillam, vel ad stillum ferreis vel
lapideis discis exerceantur, vel etiam tabellis in mensa. Reliquum tem- 235
poris usque ad finem lectionum dabunt vel studiis privatis, vel lectio-
nibus audiendis etc. Sed, ubi lectiones intermittuntur, poterit illis dari
merenda, si ea est horum puerorum consuetudo vel necessitas.

Post finem lectionum mediam horam, quae erit proxima coenae,
habebunt vacuum a studiis ; illam poterunt dare exercitio corporali, 240
componendis et verrendis cubiculis, locis comunibus, et aliis exercitiis,
quae ipsis a Superioribus praescribentur.

De coena et otio post coenam idem fiat atque dictum est ad pran-
dium ; quod supererit temporis usque ad quadrantem horae proximum
somno, dabunt studiis. [291r] 245

Quadrans vero horae, somno proximus, examini conscientiae, et
praeparationi ut eant cubitum, dabunt. Examen conscientiae docebun-
tur habere ad rationem illius quotidiani, quod traditur in exercitiis ²⁴.

Praeparatio vero eo spectabit, ut componant animum ad devotio-

218 etc. *del. in marg.* ubi vero intermittuntur lectiones, detur illis ientaculum ||
220-21 *precaris del.* Cum pran || 222 sint *sup.* | decenter *del.* comedant, sobr[ie] || 223 vo-
racitatis *del.* con || 227 devote *del.* A prandio dabitur illis una hora || 228 collegii *del.*
illorum || 229 prius erunt || 229 prius serviant || 234 ad *del.* anillam, *sup. m. Nad.* ar-
millam || 235 prius lapidibus | lapideis *del.* tegulis, *sup. m. Nad.* discis || 236 lectionum
del. vel || 238 vel necessitas *m. Nad.* || 239 lectionum *del.* eo || 244 ad *del.* quantum |
quadrantem *in marg. m. Nad.* || 246 prius Quantum || 249 ut *del.* orent

²³ De ludis puerorum cf. supra, mon. 167 lin. 162-66.

²⁴ Cf. *M1 Exerc.* (1969) 182 § 43.

- 250 nem et pietatem, comendantes se Deo, beatæ Virgini, omnibus angelis et sanctis, et nominatim suo angelo custodi. Poterunt vero recitare, ubi exuunt vestes, *Credo, Pater noster, Ave Maria* et orationem Completorii : « Visita, quaesumus, Domine, habitationem istam », etc. ; vel illum hymnum : « Christe, qui lux es et dies, noctis tenebras detegis » etc. ²⁵.

255

[REGULAE COMMENSALIIUM]

- Nullus recipiatur in commensalium numerum, nisi faciat primum confessionem generalem ; et ad hanc rite peragendam continebitur in cubiculo 2 aut 3 dies ²⁶. Quod si hoc non videatur esse operæ precium in sui ingressu exigere, curetur tamen ut illis id persuadeat confessarius
- 260 suo tempore, ubi videbitur utile futurum.

Diebus dominicis et festis audient concionem et lectionem sacram, si qua habebitur ²⁷ : et his diebus ludent ante coenam una hora, vel ducentur deambulatum extra urbem, vel ad celebrem aliquam aedem devotionis causa ; reliquum tempus dabunt studiis.

- 265 Singulis mensibus confitebuntur ²⁸, et si qui sint, etc. [291v]

Quibus diebus sunt intermissiones studiorum, tempus illud totum vacabunt a studiis ²⁹, et permittetur illis ludus vel aliud honestum ac liberale ocium.

Ediscent omnes doctrinam christianam ³⁰.

- 270 Erunt in obedientia Superioris sui et ministri, et si qui praeterea illis peculiariter praeficientur.

Domi si aliqui erunt, qui aliquorum consuetudine non iuventur, his illorum consuetudo interdicitur, ne invicem possint convenire et colloqui ; et gravis irrogetur poenitentia, si quis sit huius regulæ prae-

- 275 varicator.

252 orationem Completorii || 254 etc. *del. in marg.* Confiteantur generaliter || 256-368 *m. Nad.* || 258-60 Quod . . . futurum *in marg.* || 258 si *del.* in ubi sunt recipiendi | hoc *sup.* | precium *del.* si illis proponeretur, cur[etur] || 259 in . . . exigere *sup.* | tamen *del.* commodum | id. *sup.* | confessarius *del.* si quando || 263 deambulatum *del.* in | extra *del.* urbem | ad *del.* locum || 264 causa *del.* sive visitatum infirmos ad xenodochium, reliqua || 272 si *del.* quis qui | aliqui *sup.* || 273 invicem *del.* poterunt conve[nire] se | possint *sup.*

²⁵ Hymnus in Completorio *Divini Officii* recitatus.

²⁶ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 2 ; MP II mon. 46.

²⁷ Cf. *Ib.* § 32.

²⁸ Cf. *Ib.* § 33.

²⁹ Cf. *Ib.* § 9.

³⁰ Cf. *Ib.* § 34.

Nullus poterit extra collegium suum egredi, nisi habita legitima licentia et accepto comite ex obedientia ²¹.

Et domi et foris singulari modestia et magna cum aedificatione versentur, et studeant in dies, non in studiis solum, sed in christiana pietate et virtute proficere. [292r] 280

Si quam illis faciant vel reprehensionem vel poenitentiam sui praecepti, eam et modeste accipiant, et dent operam ut fructum inde percipiant ²².

Si quis iniuriam alteri dixerit et quacumque ratione fuerit conviciatus, ei gravis poenitentia iniungatur. 285

Ut honesta et liberalis eluceat inter eos conversatio, nec se invicem tangant, nisi ubi quis novus venit domum vel e collegio discedit, illum amplexari poterunt in significationem mutuae charitatis ²³.

Animi mundiciem, compositionem et ordinem studeant corporis, vestium et suarum rerum omnium mundicie, compositione, ordine, re ipsa exprimere ²⁴. [392v] 290

Curent bonam corporis valetudinem conservare; quod si quid sentiant adversae valetudinis, si quis sibi nocere, sive in ratione victus, sive in exercitationibus, id rectori significant ²⁵.

Nec suas nec alterius pecunias apud se habebunt, nec apud alium quempiam, quam apud rectorem vel oeconomum; et, accepta a rectore facultate, ement, si quid erunt empturi ²⁶. 295

Nec scribant nec recipiant literas, incio rectore, qui eorum literas, sive quas mittent sive quas scribent, perleget; et in ipsius erit arbitrio situm, an sint mittendae necne ²⁷. 300

Postremo, totos se permittent commensales gubernio suorum praefectorum, et enixe dabunt operam ut singularem accipiant in dies in virtutibus et litteris proventum. Ut ergo [293r] maiorem curam, stu-

278 singulari *sup.* | aedificatione *del.* in *margin.* magna cum omnium laude ac gratia || 281 illis faciant *sup.* || 282 ut *sup.* | fructum *del.* ex illis, *sup.* inde || 284 iniuriam *del.* altero | alteri *del.* vel || 287 vel *del.* ab it (bis) in amoris signum, *sup.* e collegio discedit || 288 charitatis *del.* Mundiciem et ordinem mentis interni hominis comp[ositionem] || 289 student *del.* vestium || 296 vel oeconomum in *margin.* | accepta *del.* hac, *sup.* a rectore || 292 quid *del.* habebunt emere, *sup.* erunt empturi || 298 literas *del.* abs[que] || 299 perleget *del.* vel cremabit [?] | et *del.* istius, *sup.* in ipsius || 301-2 praefectorum *del.* et || 302 operam *del.* disciplina Societatis in ipsis elucet, *sup.* ut ... proventum

²¹ Cf. *Ib.* § 4.

²² Cf. *Ib.* § 10.

²³ Cf. *Ib.* § 5.

²⁴ Cf. *Ib.* § 6.

²⁵ Cf. *Ib.* § 7.

²⁶ Cf. *Ib.* § 3.

²⁷ Cf. *Ib.* § 4.

dium, diligentiam, operam in illis instituendis consumit Societas, eo
 305 eniteat magis eorum virtus et eruditio.

Nullum e commensalibus recipiet rector vel etiam provincialis ad
 Societatem, nisi accedat consensus eorum, qui legitimam habent eorum
 curam vel tutelam ³⁸.

Qui praeerit commensalibus, is erit in obedientia rectoris collegii ³⁹;
 310 quare cura quidem immediata commensalium incumbet eorum praefecto,
 mediata vero rectori collegii; sed ita tamen hanc curam exercebit rec-
 tor, ut praefecti sui auctoritatem apud commensales non tantum non
 eleuet et infirmet, sed auctiorem etiam reddat et firmiorem.

Hae regulae exponentur commensalibus ubi domum sunt reci-
 315 piendi, et promittent illas se esse observaturos donec in collegio ma-
 neant ⁴⁰. [293^v]

Qui aluntur domi pauperes, ad hos gubernandos subservient eae-
 dem regulae atque commensalibus; videtur tamen aliquid illis discipli-
 nae maioris addendum. Itaque hi confitebuntur 15 quoque die et sa-
 320 cram communionem accipient, nisi de communione aliter statuatur Su-
 perior vel confessarius in re praesenti; tum quotidie unum psalmum e
 7 paenitentialibus recitabunt cum litanis pro benefactoribus vivis et
 defunctis. Item, comedent hi separatim, et minorem habebunt portio-
 nem victus quam commensales. Breviter: ut sunt pauperes, ita in maiori
 325 externi hominis humilitate continebuntur et exercebuntur, et separati
 habitabunt a commensalibus. [294^r]

Et ut de his aliquid addamus, primum videntur hi certa ratione
 accipiendi ⁴¹: primum, ut non solum generalem faciant confessionem, ubi
 sunt domum recipiendi, sed ut vacent exercitiis spiritualibus primae
 330 hebdomadis, si id ferat eorum captus ⁴². Deinde aliquid polliceantur in

304 operam *del.* in illas || 306 rector *del.* collegii | vel ... provincialis *in marg.*
 || 309 is *del.* pendeat || 310 quidem *sup.* || 311 vero *sup.* | rector *sup.* || 312 commensales *del.* promo[veat] || 314 ubi *del.* ubi | sunt *del.* accipi[endi] || 315 se *sup.* || 317 Qui *del.* dicuntur capetae, his *sup.* aluntur domi pauperes | subservient *del.* etiam || 318 commensalibus *del.* nisi si || 319 die *sup.* | et *del.* communicabunt | sacram *del.* communionem || 321 vel confessarius || 323 defunctis *del.* ex his praeterea hi praeterea qui servant in mensa commensalibus, etiam si semper erunt aliqui e commensalibus qui servant | hi *del.* fere | habebunt *sup.* || 326 commensalibus *del.* capetae nullo pacto videtur esse consultum ut Societas accipiet vel gerat pecuniarum et victus ministrandi vel commensalibus vel capetae

³⁸ Cf. *Ib.* § 11.

³⁹ Cf. *supra*, mon. 165 § 1.

⁴⁰ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1564) § 1; MP II mon. 46.

⁴¹ Cf. *Modus recipiendi pueros pauperes*; *supra*, mon. 160 lin. 96-216.

⁴² Cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) B § 2; MP I 115 117.

obedientia districtius quam commensales, ut futuros se esse clericos et daturus operam iuvando proximo, si id legitime possint praestare⁴³. Veste item utantur superiori oblonga honesti alicuius coloris, qui non facile patiat⁴⁴ ab externa iniuria⁴⁵.

Singulares cubabunt tum commensales, tum pauperes.

335

Ut synceritatem paupertatis conservet Societas, et caveat ne aliquam habere videatur speciem avaritiae vel lucri⁴⁶, penitus videtur esse consultum ut curam non accipiat vel gerat pecuniarum, e quibus sunt alendi commensales et pauperes, nec victus illis administrandi provinciam. [294v] Haec administratio dabitur alicui homini probo et viro frugi⁴⁷, qui tum domi quidem cum ipsis habitet; et exigat quas dissolvunt pecunias commensales pro victu, et quae dantur item ad alendos pauperes; et accepta ratione victus quotidiani, qua alendi sunt commensales, tum pauperes (quam rationem constituent canonici, quos eligit eorum capitulum ad hanc curam habendam et iuvandum collegium), curabit totam administrationem victus quotidiani. Erit autem hic in obedientia praefecti commensalium et pauperum. Itaque observabit praefectus an observet oeconomus rationem illi datam a canonicis; et curabit, si plus minus fiat, ut illa observetur. Hic oeconomus suam rationem dati et accepti [295r] habebit semper diserte expeditam ac paratam, quam reddet canonicis, ubi ipsi volent.

340

345

350

Quod reliquum est curae, incumbet Societati; gubernabit enim illam

332 legitime *del.* possint || 335 Singulares . . . pauperes *in marg.* | tum⁴ *del.* capetae || 339 et *del.* capetae, *sup.* pauperes || 340 alicui *del.* viro, *sup.* homini | et *del.* homini, *sup.* viro || 341 frugi *del.* seculari | exigat *del.* dispenset quae || 342 alendos *del.* capetas, *sup.* pauperes || 344 tum *del.* capetas, *sup.* pauperes, curabit, || 345 eorum *sup.* || 347 et *del.* capetum, *sup.* pauperum | Itaque *del.* exigere poterit || 348 an *sup.* || 352-3 illam domum *in marg.*

⁴³ Cf. supra, mon. 160 lin. 120-25.

⁴⁴ Cf. *ib.* lin. 199-201.

⁴⁵ Cf. supra, mon. 160 lin. 64-74.

⁴⁶ Cf. supra, mon. 145/B § 5 et 21, et infra, mon. 171 lin. 2-14. — In instructione die 7 febr. 1566 a P. Generali Patri Nadal data de cura domorum convictorum assumenda haec habentur: «Habbia etiam cura delle case di convittori, acciò dove si accettano per il ben universale, si tenghino con quanto più frutto loro et manco gravezza della Compagnia si possa; et vedasi specialmente se si potrebbe trovar modo come per amici forastieri sottoposti alla visitatione et directione della Compagnia potessino tenersi quelli collegii, o che almeno la cura del temporale la tenessi alcun tal amico, restando pur ad ubidientia del superiore che la Compagnia metessi, come si ordinò in Tornay. Et in particular si veda se conviene accettar convittori in Monachio, et di ridur la casa di convittori de Ingolstadio a debita forma » *Epp. Nadal* III 6.

domum Societas in rebus omnibus, quae ad mores, quae ad studia literarum attinent, quae ad omnem domus administrationem et ordinem.

355 Praeficiet autem illi domui Societas primo praefectum, dein ministrum praeterea ianitorem, nisi aliquis secularis occurrat, quem habeat probatum rector. Quod si numerus augeatur commensalium, erit [295v] operae precium augere sua propositione, qui sub ministro curam aliquam accipiant ad gubernandam et in officio et obedientia continendam multitudinem. Reliqui, qui inservient in illorum domo, non erunt

360 e nostris, sed studiose conquirentur, qui illis serviant, probatae vitae famuli; poterunt tamen, qui cupiunt in Societatem recipi, illis in servitium dari, quasi serviant xenodochio antequam ad Societatem recipiantur.

365 Qui e nostris praeerunt commensalibus et pauperibus, ii alentur illorum impensa; adhiberi tamen poterit haec moderatio, ut si parvus sit illorum numerus, collegium nostrum aliquam partem solvat nostrorum impensae.

B

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 299r (prius 378), apographum coevum.
EDITIO: MP (1901), doc. 130, p. 850-51.

DISPOSITIO VARIARUM RERUM IN COLLEGIO TORNACENSI...

De emendandis libris, et quid de illis sit agendum, qui sunt reservati, dicendum Rectori¹.

Praescribatur quemadmodum sint libri scholasticorum emendandi.

5 Omni studio et diligentia disquiratur si quem possint habere, qui in scholis nostris sit corrector².

353 Societas del. per praefectum illius domus, ministrum et alios, si multitudo postulet, ut plures adhibeantur ad eo[rum] illorum gubernationem || 354 ordinem del. Qui e nostris || 357 si rep. || 359 prius gubernandas et continendas || 361-4 qui ... recipiantur in marg. || 362 qui del. volunt sup. cupiunt || 365 et del. capetis, sup. pauperibus | alentur del. eorum || 367 partem del. vini [?] de | solvat del. impensae || 368 impensae del. Prae-erit hoc tempore. Sint separata negotia. Prae-erit hoc tempore commensalibus et capetis P. Vincentius; eius minister erit magister Nicolaus

¹ C. supra, mon. 168 lin. 73-87.

² De correctore puerorum cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5 (MP I 311 303), et supra, mon. 138 § 35.

Tonos³ faciant diebus dominicis et festivis statim post recreationem prandii, terni ; semel in mense omnes ; aliis diebus particulares, ut scilicet faciant ad communium tonorum imitationem ; de alia materia faciant similes tonos, id est, in simili actione exerceantur. 10

Singulis diebus dominicis et festis diebus contionabitur aliquis e nostris in refectorio ; huic dabitur materia proxima illa hora contionis, qua paret contionem ; non contionabuntur, qui vel sunt coadiutores temporales, vel qui pro coadiutoribus corporalibus sunt recepti.

Nil accipiant scholastici pro victoria in classe, ne orationem quidem dominicam recitet victus ; in ludo poterit victus recitare orationem dominicam. 15

Nomine meo poterit Rector convenire canonicos, et exponere nos etiam (etsi non sit consuetudo Societatis)⁴ tamen probare ut operam demus pueris alphabetariis in eorum gratiam, quod hanc intelleximus eorum esse voluntatem, nostra igitur voluntas est hanc curam suscipere ; curent ut habeamus locum ubi isti doceantur ; vel, si velint expectare donec veniat Provincialis, cum eo res haec poterit transigi ; ille enim a me habebit facultatem. 20

171

P. HIERONYMUS NADAL S. I., COMMISSARIUS

INSTRUCTIONES PRAEPOSITO PROVINCIAE FRANCIAE DATAE

ANNO 1568

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 307r-10v (*prius* 471r-74v), manu Patris Jiménez exaratum. Fol. 474 scriptura vacat, nisi ea quae sequuntur : « Provinciali Franciae data » et signa : B[enedetto Palmio], E[verardus Mercurianus], M[irón], de quibus cf. supra, mon. 161/C introd.

EDITIO : MP (1901), doc. 90, p. 700-02.

13 contionabitur *ms.* || 14 tempores *ms.* || 18 expone *ms.* || 21 est] et *ms.*

³ De huiusmodi exercitationibus oratoriis cf. *MI Reg.* p. 254 adn. 9, et *MP I* 70 adn. 12.

⁴ Cf. *Const. P.* IV c. 12 litt. C ; *MP I* 285.

QUAE DIXIT P. NATALIS PROVINCIALI FRANCIAE¹...

Quod ad convictores spectat, cum ipse venerit Mauriacum, omnino eos dimittat, ut mandatum est a Patre²... [307v]

4 Quanto alli convitori di Biglione, pare bene che si dimandi dalli consuli, che provedino loro d'una persona che tenghi tutta la cura del temporale, ritenendo gli nostri la cura sola del spirituale, costumi et studii, con conditione però che tutti quelli, che teneranno in qualsivoglia modo la cura temporale, dependeranno nell'altre cose da nostri, et non vi staranno, se non quanto saranno da nostri giudicati idonei³.

10 Per conto di Pariggi, si trattenghino li convittori al modo di adesso fin'alla venuta d'il P. Natale⁴; interim tamen, se si puotesse trovare qualche buona persona, che pur puotessi et vuolessi pigliare la cura del temporale, etc., se gli ne potrà toccare qualche moto, trattenendolo fin'alla venuta del P. Natale.

15 Quanto a quello che scrive il P. Guido⁵ dell'augmento delli maestri de philosophia, non si può fare senza ordine de nostro Padre, et non pare spediente acrescerli. Hac de re aget P. Natalis quando venerit Billiomum.

20 Quod ad disputationes publicas spectat, non est obliganda Societas ad invitandos regentes oppidorum vicinorum, neque nostri ad eorum disputationes sunt mittendi.

Haeretici vero notorii nullo modo sunt ad disputandum admittendi, etiamsi se ipsi offerant, in quavis facultate.

25 Billiomi pauperes non sunt recipiendi ad numerum aliorum, quos alimus, ni bene sint pro sua conditione vestiti, nisi compertum esset tam pauperes esse parentes, ut nullo modo eos vestire queant... [308r]

...

Le comedie si possono fare⁶, ma senza spese del collegio. Se non

⁴ alli *del.* coadiutori, *sup.* convittori || ⁵ cura *del.* spirituale, costumi et studii || ⁶ nostri *del.* tutta || 19 publicas *del.* attinet || 24 sunt *del.* admittendi || 28 del collegio *in marg.*

¹ P. Nadal fuit Parisiis a die 15 iun. usque ad 15 iul. anni 1568; cf. *Epp. Nadal* III 608 621 et IV 793.

² Cf. *supra*, mon. 145/B § 5.

³ Cf. *supra*, mon. 170/A lin. 336-51.

⁴ Cf. *supra*, mon. 145/B § 5 et 21.

⁵ Guido Roillet S. I. († 1570; cf. *SCADUTO, Catalogo*... p. 128), collegii billomensis rector; cf. *SACCHINUS, Historia* III l. VI n. 73-77.

⁶ De comoediis exhibendis cf. *supra*, mon. 145/A § 67 et adn. 13.

fosse in cosa di poco momento, et pigliandosi danari dalli giovani che
haverebbero a essere gli attori, come sogliono fare nelli altri collegii, 30
non conviene che li nostri ne habbino in alchuna maniera il maneggio,
et s'ha d'advertire che, per essercitare li giovani, gli maestri non piglino
più familiarità del giusto con essi.

Le portioni delli convittori non si sminuischino, ma il restante
s'adopri per li antipasti o vero guazetti; et si però fussero troppo grandi 35
il restante delle tavole, si può levare alquanto delle dette portioni, in
tal modo però, che sempre più tosto avanzi che altrimenti . . . [308v] . . .

Ordinarius corrector accentuum ad mensam non debet esse theolo-
gus, sed vel rhetor vel humanista.

Diligenter observetur ut, qui nesciunt gallice, discant⁷; quod non 40
solum facient in alterutra recreatione quotidiana et ordinaria hebdo-
madae, sed etiam posset eis concedi, ut utraque etiam recreatione quo-
tidiana possint gallice loqui cum selectis et exerceri.

Praeterea instituaturs unus, qui saltem dominicis diebus et festis
praelegat grammaticam gallicam, et exercent auditores suos in lingua. 45
Exercebuntur vero qui egent, donec videantur satis profecisse, et reli-
qua per se posse consequi . . . [309r] . . .

Faciant omnes, qui ex diplomate Pii quarti tenentur, fidei profes-
sionem⁸ . . . [309v] . . .

Non videtur esse utile hoc tempore plures lectiones instituere in 50
collegio parisiensi quam sunt, neque plures quam ut fautoribus nostris
satisfiat; qui, ut retulit mihi Provincialis, ea mediocritate sunt con-
tenti, quam hoc tempore praestamus; itaque neque hebraicum lectorem,
neque theologum alium, nec mathematicum habebunt . . .

31 habbino *del.* il maneggio || 33 essi *del.* Per conto delle || 35 però *del.* per li caldi |
prius fuse || 46 qui *del.* leggent || 51 quam . . . ut *in marg. m. Nad.* || 52 satisfiat *sup.*
m. Nad.

⁷ De lingua regionis ediscenda cf. supra, mon. 158 lin. 21-23, et mon. 162/A
lin. 43-45.

⁸ De bulla Pii IV dici 13 nov. 1564 cf. BRAUNSBERGER IV 654.

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I. PRAEP. PROV. AUSTRIAE ¹
INSTRUCTIONES PULTOVIAE DATAE

24 SEPTEMBRIS 1568

Introductio

Viceprovincia S. I. in Polonia anno 1564 ortum habuit, cum primi socii ex provincia Austriae eo missi sunt (cf. SACCHINUS, *Historia* II l. 8 n. 114). Anno 1576 facta est tandem provincia independens (cf. *Synopsis S. I.* 682). Quando P. Maggio, praepositus provinciae Austriae prima vice socios in Poloniam missos visitavit, Societas ibi duo collegia habebat : braunsbergense et pultoviense. Anno 1570 P. Maggio iterum eo se contulit (cf. SACCHINUS, *Historia* III l. IV n. 176 ss. et VI n. 101 ss. ; et ROSTOWSKI, *Lituanica S. I. historia* lib. I passim).

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 205r-21v (prius 298-312), apographum coevum. Fol. 219v-21v scriptura vacant ; in imo folio 221v conspiciuntur signa : P[olanco] N[adal], quae eos scriptum legisse demonstrant.

QUAE DIXIT P. LAURENTIUS PROVINCIALIS AUSTRIAE, RECTORI
PULTOVIENSI ² PRO CURA COLLEGII DIE 24 SEPTEMBRIS 1568 . . . [211v] . . .

Circa scholas

1. In scholis diligenter disciplina servetur, nostrique professores
5 non id tantum satagant, ut studiosos in litteris promoveant, sed etiam in pietate et moribus instituant, cum in hunc potissimum finem Societas nostra munus docendi amplexa sit ³.

2. Exactor studiorum frequenter scholas visitet et illis diligenter superintendat, curetque praescriptum ordinem servari, nec non cum

⁴ servetur *del.* nunquam, *sup.* nostrique

¹ De L. Maggio S. I. (cf. supra, mon. 101 adn. 1), praeposito provinciae Austriae (1566-1578), cf. *Synopsis S. I.* 678 ; *Mon. Ant. Hung.* I 15* ; SCADUTO, *Storia* IV l. IV c. 13 II : *Lorenzo Maggio a Vienna*.

² Rector collegii pultoviensis anno 1568 fuit Stanislaus Rozdrzewski S. I. (1541-1619 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 131) ; cf. *Pol.* 7, f. 5r. — De exordio collegii cf. SACCHINUS, *Historia* III l. I n. 115.

³ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1 ; MP I 307 309.

suam tum magistrorum apud studiosos, cum debita modestia, tueatur 10
 auctoritatem, et in suo munere utatur officio illo, a P. Natali conscrip-
 to ⁴, cum distinctionibus clas-[212r]sium ⁵, quod ego reliqui emendatum,
 donec ex Urbe aliud mittatur ⁶, exploretque modum procedendi magi-
 strorum, et discipulorum profectum.

3. Studiosi confiteantur singulis mensibus, pro more scholarum no- 15
 strarum, iuxta Const. 4. ae par. ⁷, et ad id constituentur confessarii, qui
 circa principium mensis illos audiant.

4. Cum primum huc advenerit Episcopus ⁸, urgeatur ut nos liberet
 onere inveniendi et constituendi cantorem, sicut nobis ipse promisit
 Warssaviae. Caute tamen agatur, ne demus causam maledicti, et cum 20
 magna dexteritate; nec tamen curandum erit ut subiiciatur cantor no-
 strae curae. Si tamen apud pauperes habitationem deberet habere, opor-
 teret eum nobis esse subiectum in iis omnibus quae spectant ad disci-
 plinam illius domus. Esset etiam lex illi praescribenda, ne scholam ali-
 quam particularem posset instituere, sine nostra facultate, ne erigere 25
 tur altare contra altare; quamquam si habitaret cum astantibus, posset
 habere, sicut illi, aliquot pueros abecedarios, ex quorum parentibus
 emolumentum aliquod acciperet. Esset etiam addenda conditio, quod
 nullum ius in studiosos nostrarum scholarum, etiam pauperes acqui-
 reret, et in docendis illis cantum, qui in ecclesia cantare debent, servare 30
 teneretur horas a rectore collegii praescriptas, ne ordini scholarum in-
 commodetur. Pro stipendio et sustentatione ipsius aliqua pars decimae
 separanda esset, et reliquum in astantes distribuendum, sicut iam fit.
 Isti enim debent esse commendati. Tractabit hanc causam P. Stanislaus
 cum Episcopo et declarabit, non debere hoc esse grave alicui de capi- 35
 tulo, ut cantorem constituat, cum graviore onere: inveniendi ludima-
 gistrum, sint iam liberati.

5. Lectio scripturae sacrae retineri potest, quemadmodum hacte-
 nus factum est. Hora tamen mutanda erit omnino, ne scholarum ordo
 perturbetur, cum magno incommodo disciplinae totius collegii ⁹. 40

⁴ Videas NADAL, *Instructio pro praefecto studiorum* (1563); MP II mon. 14.

⁵ Distinctionem classum videsis in MP II mon. 13.

⁶ Nova ratio studiorum Roma missa est exeunte anno 1569; quam videas
 in MP II mon. 26-31.

⁷ Cf. Const. P. IV c. 7 § 2 et c. 16 § 1; MP I 269 et 309.

⁸ Petrus Miskowski, episcopus plocensis (1565-1577), cf. GULIK-EUBEL III
 294.

⁹ Cf. catal. coll. pultov. diel 4 oct. 1568; in quo de P. Ascherman (cf. SCADUTO,
Catalogo . . . p. 7) asseritur: «Lector Scripturae ter in hebdomada»; cf. Pol. 7, f. 5r.

6. Lectio dialectices non sit posthac separata, sed inter lectiones rhetorices utilius constituatur, sicut in proximo cathalogo factum est ¹⁰. [212v]

7. In scholis servetur diligentissime ordo horarum praescriptus tam
45 in sacro faciendo pro studiosis, quam in lectionibus instituendis ¹¹; erit-
que curandum, ut in templo diebus profestis certa hora vespertinae pre-
ces cantentur, scilicet hora tertia pomeridiana, ne ista incertitudo per-
turbationem generet.

8. Erit utile, ut cum Episcopus advenerit, eum informet Rector,
50 quanti referat ut in ecclesia clerici eum ordinem horarum servant, qui
ordini nostrarum scholarum non sit incommodus, non ut se nobis accom-
modent, sed ut hac ratione commodius cantui ecclesiae et divino cultui
prospiciatur, sine iactura studiosorum. Quod enim uni prodest et alteri
non nocet, de facili est concedendum, ut inquit lex quaedam.

9. Si posset persuaderi Episcopus ut in ecclesia pultoviensi insti-
tueret officium cantoratus stabile, annexa illi parte decimae, si aliunde
non prospiceretur, et annecteretur alicui vicariatus, praescriptis tamen
legibus, ut supra n. 4^o, esset utile et multo decentius. Vide infra n. 22.

10. Vacationes et relaxationes posthac ita poterunt institui ¹², do-
60 nec ex Urbe aliquid certi constituatur: In canicularibus dematur hora
prima pomeridiana omnibus magistris. A festo nativitatis B. Virginis
similiter, et praeterea legant tantum prima hora matutina et secunda
repetatur; similiter post prandium secunda hora legant, tertia repetant.
Ante renovationem studiorum, quae fiet ad finem septembris per octo
65 vel decem dies vacetur simpliciter, ut toto illo tempore possint exami-
nari studiosi et praeparari ad ascendendum; deinde subsequantur dispu-
tationes, orationes, distributiones praemiorum etc., quae tunc fieri so-
lent ¹³. Fiant autem omnia cum magna diligentia et serio, ut bonus odor
spargatur, et discipuli incitentur, et Deus super omnia laudetur.

70 11. Comediae praevideantur diligenter et maturo iudicio, antequam

49 eum] cum *ms.* || 52 commodius in *marg. alia m.*

¹⁰ Cf. collegii catalogum de quo in adnotatione praecedenti.

¹¹ De ordine lectionum in scholis provinciae Austriae cf. epistolam diei 22 iul. 1567 Patris Blysem, rectoris collegii pragensis ad P. Generalem; infra, mon. 254; et *De studiis hum. litt.* (1569), MP II mon. 31 passim.

¹² Cf. *Ratio vacationum in provincia Austriae (1567 et 1569)*, infra, mon. 259 et 274.

¹³ De renovatione studiorum cf. NADAL, *Instructio pro praef. stud.* (1563) § 6-7; MP II mon. 14.

exhibeantur, et non nisi res graves et utiles, quae et nobis bonum nomen conflare possint et alios ad pietatem excitare. Semel tantum in anno illae exhibebuntur, quanquam semel exhibita, poterit replicari iterum, si instanter peteretur illis eisdem diebus ⁷⁴. Poterunt tamen frequentius parvi dialogi in scholis recitari, prout expedierit utilitati studiosorum. Similiter in festo Corporis Christi ante altare etc. Tempus vero exhi-[213r]bendi comaedias vel sit ad renovationem vel quod commodius videbitur; res vero necessariae et auxilia ad id subministrentur. 75

12. Adhibeatur diligens cura ut magistri, praesertim inferiorum classium, ita proficiant ut possint successive promoveri ad superiores classes regendas, nisi alia fuerit utilior ratio ineunda. 80

13. Studiosi cum iudicio et veritate castigentur ⁷⁴, et in illis reprehendendis abstinence omnino a convitiis et perturbato modo procedendi, nec illis minetur quis exclusionem a scholis, sine maxima necessitate. Quod ad defectus ordinarios, magistri eos castigent; in rebus gravioribus recurratur ad praefectum. Nemo vero excludatur a schola sine consensu rectoris, nec facile illis fiat potestas absentandi se a scholis. 85

14. Studiosi scholarum non facile occupentur in laboribus domesticis collegii ⁷⁴, nullo autem modo, qui nobiles sunt, qui etiam non mittentur ullo modo ad pulsandas campanas templi, vel portandam aquam vel exercendum officium custodis aliorum in templo. Haec enim committenda sunt aliis discipulis, qui nobiles non sunt. 90

15. In templo is ordo collocationis instituatur inter discipulos, qui omnibus sit aedificationi. Sint omnes modesti et devoti, et genuflexi quando opus est; nec permittantur discurrere per templum, nec etiam per civitatem importunis horis, nec arma gestare. Demum contineantur in officio. 95

16. Regulae scholarum impressae Viennae ⁷⁷ sint affixae ad scholas, et legantur in singulis scholis initio cuiuslibet mensis, adiuncta aliqua exhortatione de illis. 100

83 et veritate in marg. alia m.

⁷⁴ Videas instructionem Patris Nadal anno 1566 in collegio viennensi de comoediis exhibendis datam; supra, mon. 163 lin. 37-43.

⁷⁵ Cf. *Reg. praec. (1569)* § 14; MP II mon. 27.

⁷⁶ Cf. *Ib.* § 15.

⁷⁷ Quae regulae inscribuntur: «Qua ratione se gerat quidve sibi faciendum sit studiosus adolescens qui in hoc gymnasio caesareo honestis disciplinis et pietati studet vel studere volet, his punctis breviter comprehensum reperiet»; ea videsis in MP II mon. 12.

17. Concertationes classium diligenter fiant ¹⁸, et omnes exerceantur in stilo iuxta uniuscuiusque scholae proportionem et in latina loquutione ¹⁹. Sic autem studiosi a suis magistris occupentur, ut cogantur
 105 mature surgere e lecto et exercere memoriam et ingenium, adhibita severiore disciplina in negligentes, ad tollendam communem querelam multorum.

18. Si cum aedificatione et fructu fieri poterit, studiosi poterunt nonnunquam ad campos deduci ordine simul omnes animi causa diebus
 110 remissionis. [213v]

19. Non videntur a nostris adeunda studiosorum hospitia. Si tamen necessitas aliqua cogeret fructus spiritualis, mittantur probatissimi.

20. Quae spectant ad ordinem scholarum et studiorum, ea communiter exequatur rector per exactorem, ita tamen ut illi constet ratio
 115 eorum quae geruntur. In scholis autem libri haeticorum non tolerantur ²⁰.

21. In exigendis pecuniis vel lignis, quae studiosi dare solent initio hyemis ad calefaciendas scholas, habeatur ratio aedificationis et conditionis personarum, ut scilicet fiat decenti modo ²¹.

22. Curandum est omnino, quamprimum fieri poterit, ut illa emolumenta quae ludi magistro cedebant ex funeribus, et aliis huiusmodi functionibus, transferantur a nobis, ne videamur sustentare ius nobis illicitum. Anniversaria possent applicari cantori sicut et crucialia, et census octo flor. qui deberet solvi a Zakluczewska. Et haec possent esse
 125 satis pro cantore; sin minus, posset aliquid addi ex decima. Pulsatia darentur campanatori, si praesertim hortulanorum institutio non procederet; reliqua applicarentur astantibus, ut est decima illa; et omnis istorum applicatio deberet fieri auctoritate Episcopi ut nos omnino liberaremur, nec videamur tale ius sustentare, sed schola maneret libera
 130 iuxta morem Societatis.

Circa astantes ²²

1. Etsi istorum nulla nobis incumbat cura ex obligatione, eam tamen exercere debemus ex charitate; sic scilicet ut ab exactore insti-

¹⁸ Cf. *Reg. praec.* (1558) § 15; MP II mon. 4.

¹⁹ Cf. LAINEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) B § 8-9; MP II mon. 7.

²⁰ Cf. *Ib.* § 4; et supra, mon. 161/D lin. 36, necnon 162/B § 4.

²¹ Cf. supra, mon. 146/A § 4.

²² Praefecti cubiculorum in domo convictorum, qui de Societate non fuerunt;

tuantur in pietate et moribus. Doceantur orare et examinare conscientiam; mane saltem unum quadrantem habeant ad orandum, et vesperi alium ad se examinandos, praeter occupationes templi; noctu non permittantur vagari, nec aliis importunis horis, non computare, non aliis vitiis se dare. Doceantur autem pietatem, modestiam, etc., confiteantur singulis saltem mensibus et communicent ex consilio confessarii; essetque utile aliquando aliquam exhortationem ad illos habere²². 135

2. Curetur diligenter, ut omnes (quoad eius fieri poterit) intersint cantui et aliis ministeriis ecclesiasticis, ad quae tenentur constitutis horis; et ut proficiant in litteris. [214r] 140

3. Per eundem exactorem poterunt in illos distribui pecuniae illius decimae cuius pars datur cantori, sicut iam fit, dummodo servetur ratio recepti et expensi.

4. Nomen ribaldi²³ omnino aboleatur, et posthac non ribaldi, sed astantes (quod nomen illorum officio convenit) nominentur. 145

5. Curetur ut pueri abecedarii quos ipsi docent, diligenter ab eis instituantur et promoveantur.

6. Cum ipsi habitent in domo nostra lignea, quae exposita est incendii periculis, videatur quomodo igne et lumine utantur...

173

P. LAURENTIUS MAGGIO S. L., PRAEP. PROV. AUSTRIAE INSTRUCTIONES BRAUNSBURGAE DATAE

20 OCTOBRIS 1568

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 189r-204v (prius 288-97), apographum coevum. Fol. 201-04 scriptura vacant; in imo fol. 204v habentur haec duo siglia PP. Polanco et Nadal: «P» et «N»; de quibus cf. supra, mon. 172 introd.

de quibus cf. SCHRÖTELER, *Erziehung*... p. 163-64: Auswärtige als Praefekten; et supra, mon. 161/E lin. 2-7.

²² Cf. CORTESONO, *Constitutiones*...; MP II mon. 118 lin. 2441-52.

²³ «Ribaldo» idem ac «scellerato» «sorta di milizia»; cf. C. BATTISTI - G. ALESSIO, *Dizionario Etimologico Italiano* V 3246.

QUAE DIXIT P. LAURENTIUS MAGIUS PROVINCIALIS AUSTRIAE
RECTORI BRANSPERGENSE¹, DIE 20 OCTOBRI 1568... [194v]...

Circa scholas

	1. In scholis etc.	1
5	2. Exactor studiorum etc.	2
	3. Studiosi etc.	3
	4. Lectio dialectices etc.	6
	5. Comediae praevideantur etc. . . . <i>Vide in</i> . . .	11
	6. Adhibeatur etc. <i>visitatione</i> . . .	12
10	7. Studiosi cum iudicio etc. . . . <i>pultoviensi</i> ² . . .	13
	8. In templo is ordo etc. <i>numero</i> . . .	15
	9. Regulae scholarum etc.	16
	10. Concertationes classium etc.	17
	11. Si cum aedificatione etc.	18
15	12. Quae spectant etc.	20

13. In scholis servetur diligentissime ordo horarum praescriptus tam in [195r] lectionibus instituendis, quam in sacro faciendo pro studiosis³ et quando ad principium hyemis et aestatis mutandae sunt horae, praemoneatur parochus, ut possit se accommodare nostro ordini in hora cantandi sacrum suum, cui debet adesse aliquis numerus ex seminario et aliis scholaribus duarum inferiorum classium, iuxta distributionem factam et exactori relictam; licet non ex obligatione aliqua, ut patet in cap. 4 const. seminarii n. 50⁴, sed quia decet nos iuvare cultum Dei labentem.

14. Vacationes et relaxationes ita posthac instituantur, donec ex Urbe aliud fuerit ordinatum: In canicularibus dematur hora prima pomeridiana omnibus classibus, a principio octobris similiter, et praeterea legant tantum prima hora matutina, et secunda repetant post auditum sacrum. Pariter a prandio hora secunda legant, tertia repetant. Ante renovationem studiorum, quae fiet ad festum S. Lucae, per octo vel decem dies vacetur simpliciter, ut toto illo tempore possint examinari

¹ Rector collegii braunsbergensis anno 1568 fuit Ioannes Iacobi Astensis S. I. (c. 1528-1579), qui die 17 iun. 1566 venit ex Flandria Braunsbergam; cf. *Pol.* 7, f. 9r, et *Hist. Soc.* 42, f. 122r.

² Cf. supra, mon. 172.

³ Cf. *Ib.* adn. 11.

⁴ Cf. Constitutiones seminarii braunsbergensis, conscriptas a Card. Hosio; quae reperiuntur in codice *Pol.* 66, f. 319r-22v.

studiosi et praeparari ad ascendendum. Deinde subsequantur disputationes, orationes, distributiones praemiorum etc., quae tunc fieri solent *.

15. Quemadmodum inter nos et parochum constitutum est, ita etiam firmiter retineatur, ut vepertinae preces in ecclesia parochiali non cantentur ante horam tertiam pomeridianam, ne studiosi, qui cantui debebunt interesse, lectionibus priventur. Satis enim est, si tunc faciant iacturam repetitionum. Quod si illic anteverteretur hora, nihilominus nos retineamus praescriptum ordinem, nec ullo modo post quartam doceatur in scholis. Idem sit dictum de tempore sacro. 40

16. Ad principium et finem lectionum in omnibus classibus canteatur aliquid pium a studiosis, quemadmodum fit in omnibus collegiis huius provinciae, ut sit uniformitas. Quid et quomodo cantetur, novit Fr. Wincerer *; et hoc inchoetur ad proximam renovationem.

17. Classis illa introducta, in qua docetur lingua germanica et computare, omnino relinquatur in proxima renovatione, nec amplius restituitur, quod instituto nostro consentanea non sit, nec etiam operariorum copiam habemus *. 45

18. Classis tertia grammatices, quae ad parochialem ecclesiam fuerat translata propter commoditatem cantus ecclesiae, reducatur [195v] ad collegium, ut omnes nostrae classes sint coniunctae et possint a superioribus et exactore visitari, cum praesertim nullum sequatur incommodum illi ecclesiae. 50

19. Si parochus instaret, ut postrema classis grammatices suo ludimagistro concederetur, nullo modo id permittatur, ne erigatur altare contra altare, et nostrae scholae tantopere minuantur; nec tamen admittatur schola abecedariorum, si eam vellet obtrudere, illa non obtentata; sed si successu temporis compertum fuerit, expedire, ut a nobis admittatur, monear ego tempestive, vel P. Generalis. 55

20. Despauterius retineatur, saltem in suprema classe grammatices, prout in proximo catalogo descriptum est *, nec a nostris scholis omnino proscribatur, sine meo vel P. Generalis consensu *. 60

* Cf. supra, mon. 172 § 10.

* Ioannes Wincerer S. I., germanus, qui anno 1568 in collegio braunsbergensi fuit substitutus praefecti apud alumnos Cardinalis, praeceptor supremae classis grammatices et praefectus cantus; cf. *Pol.* 7, f. 9v.

* Cf. *Const.* P. IV c. 12 litt. C; MP I 285.

* Quem catalogum personarum et officiorum collegii braunsbergensis videsis in ea parte huius documenti quae est « Circa personas », quam tamen nos typis eximi omisimus.

* De grammatica adhibenda in scholis in instructione data Viceprovinciali

21. Lectio catechistica diei Veneris fiat secunda hora matutina, scilicet post sacrum studiosorum, non ante.

65 22. Exactor studiorum, quamvis non esset consiliarius rectoris, vocandus tamen est ad eas consultationes, in quibus agitur de rebus ad eius officium pertinentibus.

23. Congregationes magistrorum non fiant ordinarie, certo tempore, ut hactenus factum est, sed pro re nata fieri poterunt a superiore
70 vel ab exactore, ex eius commissione.

24. Quando pulsatur ad scholas, omnes nostri convenient tempestive ad ianuam, qui sunt in collegio, ut simul ordine egrediantur, et non dispersi.

25. Post primam lectionem pomeridianam, licet magistris parumper egredi e scholis, ac etiam studiosis, respirandi causa, non item ad
75 finem secundae pomeridianae horae.

26. Discipulorum absentia, tam a templo quam a lectionibus, catechismo, actibus quibuscumque scholasticis etc., diligenter inquiratur per lectionem catalogorum a singulis magistris, nec facile fiat illis potestas,
80 ut possint abesse ¹⁰.

27. Secunda renovatio, quae fit in Paschate, non sit tam solemnis, quam autumnalis, sed satis sit examinare discipulos, ut ascendant qui idonei reperiuntur, mutare aliquas lectiones, si quae mutandae sunt ac etiam recitare aliquam orationem solemnius solito, si visum fuerit.

85 28. Pro lectione computi ecclesiastici, quae fit semel feria quarta mane per horam, poterit aliqua cantus explicatio haberi, donec sit qui computum [196r] legat; quae tamen explicatio sit exercitium potius quam lectio.

29. Mulctae illae pecuniariae, quae a studiosis grandioribus, propter absentiam exiguntur loco correctionis, non amplius exigantur, sed aliis remediis decentibus in officio contineantur.
90

30. Pecuniae quas studiosi conferunt, initio hyemis pro emendis

Poloniae die 2 nov. 1568 P. Maggio scribebat. • Diligenter observet an grammatica Cornelli Valerii in duabus postremis classibus nuper introducta, possit habere connexionem utilem et convenientem ac facilem cum Despauterio, qui retinetur in suprema classe, et me moneat tempestive, ut si haec mutatio non succedat faeliciter, possimus sine iactura longi temporis ad pristinum morem redire, vel alium, si P. Generalis id decreverit • *Instit.* 209, f. 225r. — Cornelius VALERIUS (Wouters; † 1572 Lovanii), *Grammaticae institutiones* (Lutetiae 1557); cf. *Ouvrages p  d.* . . . p. 641. De Despauterii grammatica latina in collegiis Italiae cf. supra, mon. 143/B § 4 et adn. 11; et mon. 157/B lin. 2-3 et adn. 4.

¹⁰ Cf. *Reg. praec.* (1569) § 22; MP II mon. 27.

lignis ad calefaciendas classes, colligantur et exponantur a constitutis inter ipsosmet, ut hactenus factum est ¹¹.

31. Lector concilii ¹² auditoribus se se accomodet, nec nimium 95
haereat in singulis rebus, sed se expediat.

32. Diebus sabbati et profestis a prandio pulsabitur hora tertia ad finem omnium lectionum, et statim ad *Salve*, quod possit ante quartam absolvi.

33. Quando studiosi eunt et redeunt ex templo, deducantur a suis 100
magistris ordine et non confuse.

34. Claves scholarum non secum domum auferant scholares, sed earum curam habeat ianitor iuxta suas regulas ¹³.

35. Magistri suos discipulos non colaphisent, nec in caput aut faciem percutiant, vel aures trahant, sed virgis moderate cedant singuli 105
suos, qui illis honeste subiici possunt, et id meruerint ¹⁴; ipsique praeceptores exactori obediant in suo officio.

36. Magistri non sint nimis familiares cum suis discipulis ¹⁵, nec se illis (neque etiam aliis externis) leves exhibeant, ne in contemptum veniant. 110

37. Scholae sint semper mundaе, quoad eius fieri potest, deturque opera ut schola supra classem rhetoricam aliquando perficiatur.

38. Si contingat mori aliquem ex nostris studiosis, praesertim nobilibus, poterunt et debebunt mitti reliqui studiosi ad eius funus deducendum; nostri fratres non item, praeter unum vel alterum ex magistris, si necessarii essent ad eos continendos. 115

39. Orationes, carmina et id genus alia scholastica, non recitentur publice nisi a superiore inspecta et approbata ¹⁶; quae tamen in scholis recitantur diebus festis pro more, satis est, si ab exactore praevideantur.

40. Studiosi haeretici non prius admittantur ad scholas, quam cum 120
illis agatur et spem praebeant ipsi de conversione sua; quae si ultra mensem protrahatur, non videntur ulterius tolerandi in scholis, ne alios inficiant ¹⁷. In actibus autem publicis non nisi catholici sunt occupandi. [196v]

¹¹ Cf. supra, mon. 172 § 21.

¹² Cf. *Const.* P. IV c. 12 § 1 et adn. 4 5; deinde c. 14 C; MP I 281 et 299.

¹³ Cf. *Regulae ianitoris (Romae 1567)* § 15.

¹⁴ Cf. supra, mon. 172 § 13.

¹⁵ Cf. *Reg. praec. (1569)* § 6; MP II mon. 27.

¹⁶ Cf. *Reg. praef. stud. (1569)* § 21; MP II mon. 26.

¹⁷ De haeticorum filiis ad scholas S. I. admittendis cf. supra, mon. 146/A § 8 et adn. 9.

125 41. Fiat liber in quo servantur renovationes studiorum ordine, orationes, carmina, dialogi, qui publice recitantur, in usum et commoditatem collegii ¹⁸.

42. Sacrum quod cantari haecenus consuevit de Spiritu Sancto, ipso die renovationis studiorum, pro illorum felici successu, poterit post-
130 hac etiam concedi, si studiosi instent, quandoquidem ipsimet cantant et multum excitantur ad pietatem . . .

174

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I., PRAEP. PROV. AUSTRIAE
INSTRUCTIONES BRAUNSBURGAE PATRI RECTORI DATAE

1 NOVEMBRIS 1568

TEXTUS : *Instit.* 209, f. 228r-32v (*prius* 318-21) ; apographum coacvum. Fol. 232v scriptura vacat.

QUAE DIXIT P. LAURENTIUS MAGIUS PROVINCIALIS
RECTORI BRAUNSBURGENSE¹ DIE PRIMA NOVEMBRIS 1568

I — Circa curam seminarii

1. Christophorus a Finibus ² erit praefectus seminarii branspergen-
5 sis, cuius superintendentia commissa est rectori collegii nostri. Cum quo proinde conferet et ad eum recurret, et potissimum in rebus dubiis et gravioribus ut gubernatio recte procedat ³.

2. Sicut ipse erit sub obedientia rectoris collegii, ita qui illic fuerint
ex nostris immediate, erunt sub obedientia praefecti ; servabunt proin-
10 de regulas Societatis, quoad eius fieri poterit ⁴.

¹⁸ Cf. HOFFAEUS, *Rat. stud. coll. prag.* (1560) § 25 ; MP II mon. 10 ; et *Reg. praef. stud.* (1569) § 22 ; *ib.*, mon. 26.

¹ Ioannes Iacobi Astensis S. I. ; cf. *supra*, mon. 173 adn. 1.

² Christophorus a Finibus S. I., germanus bremensis (c. 1539-1582 ; cf. SCAURO, *Catalogo* . . . p. 57) ; cf. etiam *Cat. coll. braunsb.* (31 oct. 1568), *Pol.* 7, f. 9r.

³ De huiusmodi superintendentia rectoris circa seminarium cf. instructionem Patris Nadal anno 1566 Olomutii datam ; *supra*, mon. 165 § 1.

⁴ Cf. *Ib.* § 15.

3. In cura seminarii servetur ad amussim decretum secundae generalis congregationis ⁶ quemadmodum etiam in literis foundationis constitutum est, cui tamen non repugnat ut praefectus a provisoribus aliquid pecuniarum accipiat, ad emenda levia quaedam et ordinaria pro 15
alumnis, ut sunt calcei, charta, libri etc., si praesertim oeconomus nesciat scribere. Haec tamen extendenda non sunt, et non nisi in necessitate facienda.

4. Etsi in litteris ultimae foundationis fiat nobis potestas dimittendi incorrigibiles et deploratos pro nostro arbitratu, communiter tamen ne 20
utamur ista potestate, nisi praemonitis conservatoribus, si vicini fuerint, et periculum non fuerit in mora.

5. Saltem quintodecimo quoque die, si octavo quoque die fieri non possit, habeatur exhortatio facilis ab ipsomet praefecto vel ab alio a rectore collegii designato, si praefectus non poterit, qua instituantur 25
ad pietatem et excitentur ad finem suae vocationis ⁶.

6. Curet legi regulas in principio cuiusque mensis coram omnibus, dum sumitur cibus, easque bene describi et tabellae adiunctas publice affigi ⁷, quae autem regulae sint publice affigendae, a viceprovinciali accipiet.

7. In seminario idem ordo horarum servetur, qui in collegio nostro, 30
quoad eius fieri potest.

8. Exercitium corporale post lectiones pomeridianas fiat quotidie in seminario, sicuti in collegio; quod tamen brevius esse poterit, quando minus erit quod agatur. Sortitio quoque sanctorum fiat singulis mensibus quemadmodum in collegio. [228v] 35

9. Quando egrediuntur omnes ad scholas vel templum, pulsanda est campana ut omnes conveniant; quod si illic non est, ematur; qua etiam utentur ad reliquas occupationes domesticas.

10. Ex seminario prospici deberet de rebus omnibus necessariis non solum quoad victum, sed etiam quoad vestitum et studia (nisi aliquis 40
esset professor in classe collegii) nostris, qui illic versantur in ministerio, ut ratio postulat. Viderit tamen Viceprovincialis, quid hoc tempore magis expediat ⁸.

11. Videatur si opportune poterit hic introduci quod etiam Viennae et alibi utiliter exercetur, ut observentur a nostris qui illic sunt defectus 45

21 fuerint *ms.*

⁶ Quod decretum videas supra, mon. 139 § 18.

⁶ Cf. supra, mon. 165 § 5.

⁷ Cf. *Ib.*

⁸ Cf. supra, mon. 170/A lin. 365-68.

alumnorum in libello, quem habebunt ad hoc paratum *. Et singulis hebdomadibus praefectus, convocatis alumnis, singulis obiiciet suos defectus, et arguat vel etiam paenitentiam aliquam adiunget. Haec tamen intelligantur de defectibus manifestis, non de secretis. Nam se-

50 cretis secreta sunt adhibenda remedia.

12. Poenitentiae imponantur pro gravioribus delictis ferula et flagellum. Id tamen non fiat cum maioribus, sine consilio et approbatione rectoris. Pro levioribus autem inservire mensae, legere, stantes comedere, non permittere egredi ad campos, demere aliquid ex cibo et potu

55 et similes ¹⁰. In summa curetur ut poenitentiis et severitate non despondeant animum aut exacerbentur, sed potius utili rubore suffusi excitentur ad emendationem sui.

13. Curet praefectus erigere animos alumnorum et conservare illos modeste laetos ac hilares in Domino, adhibito etiam musico cantu aliquando recreationis tempore ¹¹, et familiari aliqua ac laeta, sed religiosa conversatione.

14. In mensa id observetur ut primo loco legatur unum caput ex scriptura sancta, et praesertim novi testamenti; deinde sequatur lectio modo homiliarum (et id frequentius) modo alicuius historiae, praesertim

65 ecclesiasticae et sanctorum, modo libelli alicuius pii ad excitandam devotionem. Vesperis addatur lectio martyrologii et sancti diei sequentis ex breviario, si eam propriam habuerit ¹².

15. Exerceantur alumni in modo concionandi et docendi doctrinam christianam in refectorio per ordinem diligenter, saltem diebus dominicis et festis ad caenam; frequentius etiam cum eorum maior fuerit

70 numerus; et ad hunc finem curetur ut fiat honestus suggestus.

16. Ad conservationem disciplinae, confert constituere inter illos distinctos classes, sic scilicet ut una sit puerorum, secunda adultiorum; quae classes inter se seiunctae agent recreationes et conversabuntur ¹³.

75 Videatur etiam quis cui adiungatur contubernalis in eodem cubiculo. [229r]

17. Detur opera ut tota domus sit munda et omnia mundissime fiant ¹⁴, et ut servetur ordo praescriptus in ratione victus.

* Cf. supra, mon. 164 lin. 18-25.

¹⁰ Cf. *Ib.* lin. 26-29.

¹¹ Cf. *Ordo domesticus* . . . ; MP II, mon. 37 lin. 25-26 et 37-38.

¹² Cf. supra, mon. 165 § 10.

¹³ Cf. supra, mon. 164 lin. 11-14.

¹⁴ Cf. supra, mon. 165 § 11.

18. Videntur instituendi omnes ut possint suis vicibus dare benedictionem ad mensam et gratiarum actionem. 80

19. Ad exhortationes collegii nostri veniant ex seminario nostri, quando interdiu fiunt, et non nisi alternatim, ne omnes absint a seminario eodem tempore.

20. Pons ille ligneus super hortum seminarii transversim positus, esset asseribus obserandus ex ea parte qua hortum respicit et domum, 85 ne illac transeuntes possint explorare alumnorum conversationem, et illorum instituto incommodare. Itaque instandum erit apud D. Cardinalem primo quoque tempore per viceprovincialem ut istud fiat.

21. Curandum est omnino ut in seminario coquus habeatur, non coqua, etiamsi illa esset antiqua mulier et honesta, ut purius honestati 90 sit consultum.

22. Quod dicitur in constitutionibus seminarii ¹⁶ cap. 3^o n^o 3^o de matricula alumnorum servanda sub custodia rectoris collegii, tutius videtur si altera similis sit sub cura praefecti, ut si una depereat, altera 95 servetur.

23. Professio fidei, quae fieri debet ab alumnis iuxta idem cap. 3m n^o 5^o, non debet esse secundum aliam formam, quam qua a Pio 4^o praescripta est ¹⁶.

24. Promissio quam alumni renovare debent quotannis iuxta idem cap. n^o 7^o, videtur renovanda in festo s. Catharinae, quo die primum 100 iacta sunt initia seminarii ¹⁷ et quidem cum aliqua caeremonia ad eum modum quo a nostris renovantur vota, licet non sit opus ut hoc fiat sub sacro, sed domi. Eam vero promissionem vel singuli recitabunt vel omnes simul, aliquo praeunte, ut melius videbitur.

25. Haec promissio primum erit facienda ab unoquoque cum ad- 105 mittitur ¹⁸, postquam fuerit sufficienter instructus de instituto seminarii et postea renovanda quotannis ut supra. Ideo sit paratus liber in quo a singulis initio ingressus scribatur integra formula promissionis et renovatio annua, ut a nostris fit in votorum renovatione. Formula autem promissionis possit esse quae sequitur, vel similis : 110

Ego N. intellecto sancto branspergensis seminarii instituto, eius me

81 nostri *sup.* alia m. || 84 transversim *sup.* || 94 sine a. *corr.*

¹⁶ De constitutionibus seminarii videas supra, mon. 173 adn. 4.

¹⁶ De qua fidei professione cf. supra, mon. 171 lin. 48-49 et adn. 8.

¹⁷ Vide postulatum ea de re congregationis provinciae Austriae (1568), et responsum Patris Generalis ; supra, mon. 146/A § 23.

¹⁸ Cf. *Domesticae leges* . . . (1566) § 2 ; MP II mon. 55.

legibus et constitutionibus sponte et libenter submitto, polliceorque me in eo pietati, bonis moribus, christianae doctrinae, caeterisque bonarum artium studiis sedulo daturum operam, perseverando quoad vixero
 115 in catholica religione, quam profitetur sancta romana Ecclesia, manendo in eodem seminario et non discedendo inde sub quovis praetextu vel colore, nisi de expresso consensu R.mi Domini Episcopi Varmiensis pro tempore existentis, (vel V. capitularis respective) idque coram Deo [229v] et vobis bona et sincera fide promitto. In cuius rei testimonium manu mea propria haec scripsi praesentibus venerabilibus
 120 N.N. testibus ad id vocatis et requisitis. Actum Bronspergae die, mense, anno etc. Haec tamen formula non erit in usu, nisi prius approbetur a fundatoribus seminarii.

26. Et quoniam qui in seminarium recipiuntur, rectori offeruntur
 125 examinandi iuxta cap. 3 constitutionum illius n^o p^o et 4^o, ideo sequentes conditiones in illis recipiendis erunt observandae ¹⁹.

1^a Ut nemo admittetur pro alumno nisi catholicus sit per omnia et sub una communicet.

2^a Ut 16 annum aetatis suae expleverit, qui tamen plus quam rudimentarii essent grammaticae vel egregiae indolis, ut de illis maior
 130 spes proventura utilitatis Ecclesiae promitteretur, in minore aetate poterunt admitti, dummodo 12 annis minores non sint.

3^a Ut sit de legitimo matrimonio procreatus et conversatione laudabilis et honestae fuerit.

135 4^a Ut non solum legere et scribere competenter noverit, sed etiam rudimenta grammaticae utcunque calleat.

5^a Ut eius indoles et voluntas spem adferat eum ecclesiasticis ministeriis perpetuo inserviturum.

6^a Ut firmiter decreverit in studio pietatis et doctrinae in hoc seminario perseverare, donec R.mo Episcopo Varmiensi aut V. capituli
 140 respective visum fuerit.

7^a Ut propositum habeat non solum perseverandi in fide catholica, sed et militiae clericali sese addicendi, sed etiam perpetuo Ecclesiae et diocaesi varmiensi inserviendi.

145 8^a Ut sit sanus et fortis, qui possit studiorum onus sufferre.

9^a Ut sit pauperum parentum filius et ipse pauper.

140 capitulo *ms.*

¹⁹ De admissionis conditionibus quae sequuntur cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 1-6; MP II mon. 51.

10^a Ut sit diocaesanus, si fieri potest, aut si idonei non reperiuntur, ex vicina diocesi ortus.

Hoc examen, sive hae conditiones, etsi partim ex 23 sess. concil. triden., in decreto de reformatione cap. 18 ¹⁰, partim ex constitutionibus seminarii cap. 3^o n^o p^o 2^o et 4^o desumptae sint, non prius tamen sint in usu quam videantur a fundatoribus seminarii. 150

27. Expedit ut quicumque recipitur in seminarium, primis illis diebus bono modo instituat ad faciendam confessionem generalem vitae suae ut, iacto tam bono fundamento, reliqua faelicius consurgat exstructio ¹¹. [230r] 155

28. Si quis de seminario inclinaverit ad institutum Societatis, vel peteretur admitti, nullo modo admittatur sine expresso consensu episcopi vel capituli respective ac etiam parentum ipsius, si quos habet vel tutorem ¹². Nec nostri tale quippiam urgeant apud eos, sed potius eos diligenter promoveant iuxta seminarii institutum, ut possint suo tempore huic ecclesiae quae illos sustentat usui esse. 160

29. Si quae pecuniae offerantur seminario vel in eleemosinam vel in signum benevolentiae, non debent illas nostri accipere, sed offerentes ad provisos vel conservatores remittant. Comestibilia vero admitti poterunt, sed oeconomus tradantur. 165

30. Alumnorum studia diligenter promoveantur, adhibitis domesticis repetitionibus et aliis exercitationibus litterariis, servata hac vel simili methodo: Rhetores et humanistae post orationem matutinam mandent memoriae lectiones recitandas iuxta praeceptorum praescripta. Quod superest temporis, dent praevideendis lectionibus quae sunt audituri et compositioni. Post lectiones matutinas usque ad prandium repetant auditas lectiones, singuli. Post recreationem pomeridianam praevideant lectiones futuras, et praeterea aliis studiis convenientibus occupent animum, praesertim autem compositione; peracta corporis exercitatione, per integram horam repetant ordine praecipuas classium suarum lectiones hoc modo: Ut primo sensum autorum reddant, deinde materias repetant, discutiant, disputent, atque conferant sua scripta quo possint illis corrigendis mutuas operas tradere. Repetant autem ita per vices ut qui pridie repetivit vel respondit, postridie primus disputet. Quando vero repetit vel disputat aliquis, caeteri omnes taceant, nec illum inturbent donec perfecerit. Distribuatur autem ita illis 170 175 180

¹⁰ Decr. 18 sess. XXIII (15 iul. 1563) conc. trid. de seminariis clericorum constituendis v. *Conc. Trid.* IX 628.

¹¹ Cf. supra, mon. 170/A lln. 256-60.

¹² Cf. *Ib.* lln. 306-08.

tempus ut plures possint argumentari. Finita hac repetitione usque ad caenam vacent compositioni. Diebus Mercurii si quid a lectionibus, repetitionibus, recreatione temporis supersit, impendatur repetitioni, disputationi, compositioni et lectioni autorum.

Grammatici maiores oratione finita, mane similiter perdiscant grammaticae Despauterianae et epistolarum Ciceronis lectiones etc., ut supra, a fine lectionum usque ad prandium, et a recreatione pomeridiana usque ad horam primam ut supra de rhetoribus et humanistis dictum est. Post exercitium per horam integram repetant et ipsi ut supra; postea componant usque ad caenam. Grammatici minores faciant ut maiores. Habeatur vero cura ut assuescant bene et emendate pingere. Haec dicta sint, ut praebeatur materia promovendi studia istorum. Caeterum [230v] videbit rector, ex iudicio Viceprovincialis, in re praesenti quid fieri poterit vel magis expediat ut illud fiat.

31. Praefectus seminarii scribet ad viceprovincialem absentem bis singulis mensibus de statu seminarii; ad provincialem autem singulis mensibus ut plurimum.

32. Rector collegii semel saltem singulis septimanis visitet seminarium, absente viceprovinciali; qui cum praesens aderit, ipsemet illud invisit, sine quo nullus mutetur frater noster vel pater in seminario.

II — Circa alumnos Cardinalis ²²

1. Etsi isti alumni non sint proprie convictores nostri, nec illorum cura sit a nobis omnino admissa, quia tamen honeste nos excusare non possumus, quin illis superintendamus circa pietatem, mores et litteras, propter commune bonum et scholae faelicem progressum ac vicinitatem, cum occupent partem collegii, illorum cura est a nobis habenda diligentissime.

2. Itaque quae dicta sunt de seminario n° 6 7 8 11 12 17 30, et cum alumnis istis diligenter serventur.

3. Curetur fortiter et suaviter ut regulas suas observent et ordinem domus, non sint ita clamosi, nec contentiosi, nec tam dissolute ludant, sed habeant unam horam a prandio, et unam a caena, quibus se honesti recreent; nec permittantur egredi pro suo arbitratu et vagari per civitatem et praesertim noctu.

²² Stanislaus Hosius (Hosyjus), 1504-1579, episcopus warmiensis (1551-1570), ab anno 1561 cardinalis; cf. GULIK-EUBEL III 42-43 et 347; H. D. WOJTYSKA C. P., *Cardinal Hosius legate to the Concil of Trent* (Rome 1967).

4. Curetur ut cibi munde ac bene parentur et ordine apponantur, habeaturque magna ratio civilitatis: mappae, scutellae, cantari et id genus alia sint munda.

5. Comedant eadem hora qua nostri accumbunt in collegio, ne habeant occasionem post cibum sumptum nimium ociandi, si nostrum tempus antevertant, et nostri qui illis adsunt, nimiam temporis iacturam faciant. 220

6. In solennioribus festis detur illis extraordinarium aliquod ferculum, sicuti ante consuetum erat, ut tanto alacrius versentur in studiis, et facilius sub disciplina contineantur. 225

7. Ad surgendum, orandum et alias occupationes domesticas, utantur campanula manuali.

8. Non permittatur illis ut pro suo libitu conducant sibi hospitium in civitate ad dormiendum, sumpto hic cibo, sine facultate rectoris collegii, qui eam non dabit, sine maxima necessitate; nec enim expedit disciplinae tanta distractio. In admittendis vero externis ad eorum habitationes, habeatur delectus. [231r] 230

9. Ipse praefectus tum eius substitutus frequenter eorum cubacula visitent et num composite in illis se habeant, observent. 235

10. Rector ipse, absente viceprovinciali, vel ipsemet cum praesens aderit, bis saltem in hebdomada visitet illam domum, et inspiciat diligenter, quomodo tractentur adolescentes circa necessaria, et quam mundi, ut tempestive moneatur D. Cardinalis, quo mature prospiciatur.

11. Expedit omnino ut vel praefectus vel substitutus comedat cum illis, si non continue (quod Viceprovincialis iudicio relinquitur) saltem frequenter et aliquoties in hebdomada, ut hoc modo melior ordo servetur et antevertantur inconvenientia multa (imo ipsemet rector ac viceprovincialis idem factitent aliquando, quantum satis esse iudicaverint ad disciplinae conservationem); qui autem cum illis comederit, tunc cum illis recreationem agat. 240 245

12. Curandum est apud Cardinalem per viceprovincialem ut cubiculum super hipocaustum ubi comeditur, fiat hipocaustum, ut possint illic studere in hyeme. Et tollantur illic occasiones conducendi sibi hospitium in civitate. 250

13. Praefectus poterit dare facultatem egrediendi ad aliquot horas; sed manendi foris per integrum diem aut pernoctandi, non nisi rector collegii aut praefectus ex illius commissione.

14. Quod dictum est de seminario n° 28 et cum alumnis servetur sua proportione. 255

15. Possunt et debent aliquando iudicio praefecti suas compositiones pronunciare loco lectionis quae fit ad mensam.

16. Cervisia quae pro illis coquitur, sit bona et conveniens; similiter et panis.

260 17. Nullus admittatur in illud contubernium, qui non sit expresse commendatus a D. Cardinali, qui si aliquem commendaret illius loci disciplinae ineptum, significandum illi erit, cum omni modestia, id non expedire.

265 18. An aliqua peculiaris exhortatio ad istos alumnos et quando et quomodo fieri debeat, iudicabit viceprovincialis vel rector ex illius commissione ²⁴.

19. Nulla mulier quoquo pacto ingrediatur illorum habitationes. Ipsi vero instituantur accurate in moribus christianis et piis et peculiariter in urbanitate et modestia.

270 20. In illis repraehendendis caveatur a perturbatione, imperio, convitiis. Modus vero corrigendi delinquentes sit, ne capillis vel auribus trahantur, vel colaphos aut pugnosc sustineant, sed qui virgabiles sunt, pro merito virgis cedantur; qui verberum capaces non sunt, moneantur aut repraehendantur. Qui videntur incorrigibiles ac conversatione mala
275 caeteros inficere, non permittantur cum aliis conversari et statim moneatur Cardinalis ²⁵. [231v]

21. Si suaviter induci possent ut diebus Mercurii polonice tantum loquerentur, diebus dominicis et festis germanice, ut illorum parentum desiderio circa varietatem linguarum satisfaceret, non erit negligendum;
280 alias latine loquantur.

22. Fratres nostri (praeter praefectos) non permittantur facile et indifferenter cum praedictis alumnis versari.

23. Praefectus alumnorum scribet ad viceprovincialem absentem de statu istius domus bis singulis mensibus; ad provincialem vero alternis mensibus aut (si opus fuerit) singulis mensibus . . .
285

272-4 qui . . . repraehendantur *in marg.*

²⁴ C. supra, I § 5.

²⁵ Cf. *Ib.* § 12.

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I., PRAEP. PROV. AUSTRIAE
INSTRUCTIONES P. VICEPROVINCIALI POLONIAE DATAE

3 NOVEMBRIS 1568

TEXTUS: *Instil.* 209, f. 106r-15v (*prius* 168-77), apographum coe-
vum. Fol. 115v scriptura vacat, solummodo haec signa in summo folio
videntur: «P N M», et in imo folio: «N P E», quae sunt initialia
patrum Polanco, Nadal et Everardi Mercurian qui Romae in signum lec-
tionis suae, ea apposuerunt.

RESPONSA P. LAURENTII MAGII PROVINCIALIS AUSTRIAE AD DUBIA
QUAEDAM P. FRANCISCI¹, VICEPROVINCIALIS, ILLI PROPOSITA
DIE 3 NOVEMBRIS 1568... [107r]...

14. Coadiutores temporales nec promoveri ad ordines sacros, nec
legere aut scribere possunt doceri, si id nesciunt, sine expresso consensu 5
P. Generalis; imo nec novitii ipsi admissi determinati pro coadiutoribus
temporalibus².

15. Seminarium coadiutorum spiritualium tunc fit cum praepa-
rantur paulatim nostri ad illum statum. Praeparantur autem cum ad
plena artium et philosophiae studia non admittuntur qui ad studia gra- 10
viora idonei non videntur³... [108r]...

32. Confessarii studiosorum praecipue huc spectare debent ut eos
qui videntur ad Societatem idonei⁴, instruunt ad devotionem, et ut se
a vitiis et vanitatibus colligant, ad pietatem et meliorem vitae frugem

⁹ cum *sup.* alia m.

¹ Franciscus Sunyer S. I. (c. 1532-1580; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 142),
hispanus, qui prius ut viceprovincialis (1566-1576), deinde ut provincialis (1576-
1580) provinciae Poloniae praefuit; cf. *Synopsis S. I.* (1950) 682.

² Cf. *Examen Gen.* c. 6 § 6; *MI Const.* III 33-34; et supra, mon. 144/D § 2.

³ De seminario coadiutorum spiritualium (idea valde cara Patri Nadal, sed
prorsus aliena a S. Ignatii mente) cf. NADAL, *Instructio pro praef. stud.* (1563) § 26
et adn. 22 (MP II mon. 14); et NADAL, *De studiis et scholis* (1563) § 1, MP II,
mon. 16.

⁴ De vocationibus ad Societatem fovendis cf. supra, mon. 161/B lin. 24 et adn.
4; deinde mon. 162/A lin. 41-42.

- 15 exhortando etiam ad frequentem confessionem, et ostensa ratione examinandae quotidiaae conscientiae, recitandi rosarium, et horas B. V. aliisque devotionibus iuxta illorum capacitatem indicatis; et idem erit in omnibus procurandum, prout magis expedierit...

37. Qui modus conversandi cum haereticis sit servandus, ut illi Christo lucrifiant, ex quadam epistola P. Petri Fabri de hac materia ⁶, quae seorsum dabitur, tum ex quibusdam bonis instructionibus P. Natalis ⁷... [108v]...

41. Potest dispensari cum quibuslibet de retinendis libris prohibitis qui de dogmatibus fidei non sint. Sed monendi sunt illi quibus libri huiusmodi conceduntur, ut nomina haereticorum, commentatorum et tipographi prohibiti, ex libris ita concessis expungant, cum reliquis omnibus quae forte sparsim in dictis libris invenirentur contra catholica dogmata vel pietatem. Historici tamen libri haereticorum non sunt concedendi ⁷...

45. Ordo ac modus servandus in publicis disputationibus is esse debet, generatim loquendo, ut nostri magna cum modestia se gerant, simul magnam adhibeant disputationis vivacitatem et veritatem, inter disputandum vero externis eum verbis honorem deferent qui illis solet haberi in academiis generalibus. Nostri autem ita compellendi sunt, quemadmodum solent. Huius ordinis peculiaris habetur formula ⁸ quae seorsim dabitur... [110v]...

72. Qui libri debeant in biblioteca collocari, habetur in instructione rectorum n° 90 ⁹, quamquam si praefectus bibliothecae diligens sit in suo officio, non erit opus eiusmodi divisione, si praesertim libri illi qui possunt fratrum curiositatem excitare, collocentur in superiori loco, unde non possunt facile auferri... [111v]

84. Praeceptores, etiamsi in classe, disciplinam ita observent, ut aperto capite sint discipuli cum aliquid in schola dicunt vel interrogan-

23 prius quibusdam

⁶ Hae aureae regulae datae sunt a B. Petro Favre S. I. Patri Lalnez anno 1546, et reperiuntur in *Epp. Fabri* p. 399-402.

⁷ *Instructio Natalis quam Viennae dedit, qua attingit, quemadmodum nostri cum haereticis conversari debeant et agere*; v. *Epp. Nadal* IV 218-29.

⁷ Cf. supra, mon. 161/D lin. 36-39.

⁸ Videas NADAL, *Rat. stud. germ.* (1563); MP II, mon. 13/E: *Ordo servandus in publicis disputationibus*.

⁹ *Rectorum instructio* a P. Nadal conscripta typis expressa est in *Epp. Nadal* IV 401-24; quae P. Maggio de bibliotheca asserit, habentur in p. 418.

tur, tamen extra classem debent iubere illos ut tegant capita, et non
permittere eos ut semper sint aperto capite ¹⁰.

45

85. Curandum est, ne taedio afficiantur qui docent in classibus la-
tini sermonis, si diutius in illis detineantur, quoad eius fieri potest.
Et propterea curare debet provincialis vel cui ipse vices suas commi-
serit, (praesertim si ita iudicaverint ii qui in hoc pollent iudicio) ut ma-
gistri scholarum grammatices aut singulis annis aut secundo quoque
anno mutantur ad scholas altiores; hoc enim proderit partim ad le-
vandum eorum fastidium, partim etiam ut proficiant in his facultati-
bus quas profitentur ¹¹... [113r]...

50

114. Ad plena artium et philosophiae studia non sunt admittendi
ii qui ad studia graviora idonei non videntur ¹²... [113v]...

55

125. Nostri permitti non debent cum externis loqui tempore lec-
tionum et exercitationum litterariarum quae in schola fiunt, aut exer-
citationis corporalis...

127. Discipulos infirma valetudine laborantes praeceptores invi-
sere non debent nisi magna ex ea fructu et aedificatione, et si hoc offi-
cium per se non poterunt, tamen per infirmorum condiscipulos praestare
praeceptores poterunt... [114r]...

60

141. Uniformitas rerum in Societate non est in eo posita ut omnia
eodem pacto in omnibus locis Societatis legantur ¹³. Sunt enim multa
quae pro locorum et nationum varietate varia esse debent necessario;
et quidem aliqua ex instituto ut de ratione vestium intelligimus ex
confirmatione Societatis et ex constitutionibus, de varietate in cele-
bratione missarum pro regionum diversitate; in scholarum etiam exer-
citiis aliqua est necessario servanda diversitas; in cibis praeterea et
victu quotidiano, in cantu missae et vesperarum dominicis et festis
etc. ex consuetudine servatur [114v] varietas. Non est igitur quaerenda
uniformitas in omnibus sicut nec in Ecclesia quaeritur; sed est ea quae-
renda uniformitas quae ex instituto nostro requiritur ¹⁴; et ea varietas
conservanda quae vel ex instituto sit, vel contra institutum non sit,
ac ne praeter institutum quidem, tamen quae probetur autoritate So-

65

70

75

59 *prius* laborantibus || 67 et *sup.* || 72-3 ea... et *in marg.*

¹⁰ Cf. *supra*, mon. 159 lin. 19-22.

¹¹ Cf. MP I 493 563-64 n. 812; et *infra*, mon. 199 209.

¹² Cf. MP II, mon. 16 § 1.

¹³ Cf. *Const.* P. IV c. 13 § 2 et adn. 1; MP I 285.

¹⁴ Cf. *Const.*, Prooem. in declar.; MI *Const.* III 41-42 lin. 37-49.

cietatis vel praepositi generalis. Haec cum ita sint, in eodem tamen loco uniformitas in omnibus servari debet... [115r]...

150. Cum haereticis non facile disputandum, nec sine magna spe fructus alicuius spiritualis, et non coram plebe quae legem non novit.
- 80 In disputando autem servanda est omnis modestia et affectuum moderatio et cautio loquutionis, ut non misceantur convitia, ne videamur ex perturbatione agere aut odio, et iniquam causam tueri. Magis autem cum aperta et seria veritate declarandus est christianae charitatis affectus, ut intelligant nos perditionis illorum duci commiseratione et
- 85 ardentissimo salutis teneri desiderio. Siquidem nostra conversationis finis esse debet, peccatores salvos facere, exemplo Christi cuius nos imitatores profitemur¹⁵.

176

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I., PRAEP. PROV. AUSTRIAE¹ INSTRUCTIONES RECTORI VILNENSI DATAE CIRCA SCHOLAS

19 AUGUSTI 1570

TEXTUS: *Instit.* 209, f. 246r-49v (*prius* 9-12 et 332-35), apographum coaevum. In fol. 249v solummodo haec inscriptio manu Patris Maggio exarata conspicitur: « Instructio circa scholas collegii vilnensis data Rectori »; et inferius manu Patris Polanco « Revista », et litterae initiales: P[olanco] N[adal].

INSTRUCTIO PROVINCIALIS AUSTRIAE PRO RECTORE VILNENSI², DIE 19 AUGUSTI 1570... [246r]

De scholis

1. Ordo vacationum, separato scripto exaratus³, servetur in scholis
- 5 huius collegii; si quid tamen decursu temporis ex ipsa praxi non convenire observaretur, provinciali significetur.

77 uniformitas... debet alia m.

¹⁵ Cf. supra, mon. 156 lin. 5-15.

¹ De visitatione collegiorum Poloniae, anno 1570 a P. Maggio facta cf. supra, mon. 172 introd.

² De vilnensis collegii exordio et progressu cf. SACCHINUS, *Historia* III lib. V n. 92 et lib. VII n. 52; et ROSTOWSKI, *Lituanicarum S. I. historicarum libri decem* (Parisiis 1877). — Primus collegii rector fuit Stanislaus Warsevicius S. I. (c. 1530-1591), cf. *Vocationum liber*... p. 372, et *Pol.* 7, f. 41r.

³ Ordinem vacationum rectori collegii vilnensis datum non invenimus. Habetur

2. Comaediae praevideantur diligenter et maturo iudicio, antequam exhibeantur, et non nisi res graves et utiles, quae et nobis bonum nomen conflare, et spectatores ad pietatem excitare possint. Illae vero semel tantum in anno exhiberi solent. At parvi dialogi frequentius possunt recitari in scholis, prout expedierit utilitati studiosorum ⁴. Vide in fine ordinis vacationum ⁵. 10

3. Studiosi cum iudicio et veritate castigentur, et in illis reprae-hendendis abstineantur omnino a convitiis et perturbato modo procedendi, nec illis minetur quis exclusionem a scholis sine maxima necessitate. Nemo vero excludatur sine rectoris consensu. Quo ad defectus ordinarios, magistri suos discipulos corrigant, sed non colaphizent nec in caput, aut faciem percutiant, vel per aures trahant, verum virgis moderate cedant, qui id meruerint; in rebus gravioribus recurrant ad praefectum ⁶. 15 20

4. Si cum aedificatione et fructu fieri poterit, studiosi nonnunquam ad campos deducantur, ordine simul omnes animi causa diebus remissionis ⁷.

5. Ligna ad calefaciendas scholas (quemadmodum R.mo Episcopo placuit) ⁸ exigi poterunt a studiosis ad sufficientiam iuxta uniuscuiusque facultatem. Modus autem exigendi id esse poterit, ut aliquis ex provectioribus inter omnes eligatur vel unus in singulis classibus, qui huius rei curam habeat, et ex collectis pecuniis classibus in hyeme provideat de lignis, vel ligna ipsa ab ipsis exigatur, si illa dare maluerint ⁹. 25

6. Post primam lectionem pomeridianam licet magistris parumper egredi e scholis, ac etiam studiosis respirandi causa; non item ad finem secundae ¹⁰. [246v] 30

7. Si contingat mori aliquem ex nostris studiosis praesertim nobilibus, poterunt mitti reliqui studiosi ad eius funus deducendum. Nostri

22 ordines *ms.*

autem ratio vacationum provinciae Austriae anno 1569 composita (vide infra, mon. 274) et in ea etiam ordo vacationum collegii braunsbergensis et pultoviensis, a quo vilnensis ordo parum recessisse merito supponitur.

⁴ Cf. supra, mon. 172 § 11.

⁵ Vide *Ratio vacationum collegii viennensis per totum annum* § 16; infra, mon. 259 274.

⁶ Cf. supra, mon. 172 § 13.

⁷ Cf. *Ib.* § 18.

⁸ Valerianus Protaszewicz, episcopus vilnensis (1556-1579); cf. GULIK-EUBEL III 355.

⁹ Cf. supra, mon. 172 § 21.

¹⁰ Cf. supra, mon. 173 § 25.

35 fratres non item, praeter unum vel alterum ex magistris, si necessarii
essent ad eos continendos ; idem iudicium sit de publicis processionibus ¹¹.

8. Syntaxis non videtur in secunda grammatices explicanda, nisi paulo ante promotionem, quo ad aliqua generalia ; sed discipuli instituendi sunt diligenter in prima parte grammaticae ; in prima vero classe
40 grammatica doceatur syntaxis exacte. Grammatices vero fieri potest aliqua repetitio alternis saltem diebus ad conservandam memoriam rerum auditarum.

9. Diebus festis, expedita exercitatione scholastica, poterit aliquod exercitium linguae germanicae pro studiosis institui per mediam vel
45 unam ad summum horam, delecto ad id aliquo idoneo ; diebus etiam remissionis a prandio poterit idem fieri, si hoc vehementer expedire iudicaverit rector.

10. Catalogi in singulis classibus fieri debent, qui quotidie quotiescunque itur ad scholam, omnium primum legi debent, ut discipulis
50 occasio auferatur se subducendi a lectionibus ¹².

11. Numerus studiosorum singularum classium initio cuiusque trimestris colligatur, et cum catalogo collegii ad provincialem mittatur per v. provincialem. Vide supra de collegio n. 44 ¹³.

12. Cum fuerit nobis assignatum altare in proximo templo sancti
55 Ioannis, et concessus usus illius ecclesiae, poterunt diebus festis illuc deduci nostri studiosi ordine, ut illic intersint summo sacro, concioni et vespertinis precibus, praesertim autem exercitationi doctrinae christiana quae illic a nostris fiet ; et iuventur etiam in cantu pro more patriae sine tamen obligatione ulla ; et [247r] hoc fieri poterit, donec proprium
60 templum habeamus. Diebus etiam ferialibus illuc deducuntur ad sacrum audiendum post primam lectionem matutinam ¹⁴, si transitus per curiam parrochi poterit obtineri.

13. Curandum est, ut studiosi nobiles, qui famulos habere solent, tales habeant famulos qui in collegio lectiones audiant, et illius disci-

¹¹ Cf. *Ib.* § 38.

¹² Cf. *Ib.* § 26.

¹³ *Instructio circa collegium vilnense data Rectori Vilnensi* reperitur in eodem codice ; paragraphus de catalogis conficiendis signata est numero 42, et non 44 ; textus vero est : « 42. Initio cuiuslibet trimestris, incipiendo a principio octobris proximi, facta studiorum renovatione, mittatur catalogus omnium qui sunt in collegio, expresso nomine, cognomine, natione et officio ; cui catalogo subiicietur etiam numerus studiosorum, ut infra de scholis habetur n° 11. Mittetur autem catalogus ad provincialem per viceprovincialem ». *Instit.* 209, f. 237v.

¹⁴ Cf. supra, mon. 172 § 7 et adn. 11.

plinae cum suis dominis subiiciantur, ne dominos suos sua otiositate et 65
libertate corrumpant, et labor noster sine fructu sit.

14. Omnino videtur expedire, ut studiosi nobiles qui ad scholas 70
nostras petunt admitti, prius remittantur ad Episcopum eiusque utan-
tur commendatione, ut si contingat eos esse immorigeros aut incon-
stantes, Episcopi saltem, qui eos commendavit, reverentia in offitio
contineantur.

15. In proxima studiorum renovatione quinque classes, videlicet
tres grammatices, una humanitatis et una rhetorices, cum lectionibus,
prout in catalogo descriptae sunt ¹⁵, instituantur, et in omnibus vigeat 75
summa disciplina in literis, moribus et pietate. Quod si non adessent
idonei studiosi pro classe rhetorica, retineantur et bene ordinentur iuxta
praedictum catalogum praesentes quatuor. Abecedarii autem non ad-
mittantur, sed tantum qui legere et scribere noverint ¹⁶. Quod si aliqui
essent idonei pro rhetorica et aliqui vicissim pro humanitate, sed non
in tanto numero ut utiliter duo professores in duabus his classibus vi- 80
derentur occupandi, iudicabit P. Rector, auditis consultoribus, num uti-
lius ex his duabus una conflari deberet, quae partim rhetorica, partim
humanitatis esset, donec sufficiens studiosorum numerus accederet.

16. Praeparatio ad proximam renovationem ita institui poterit ¹⁷ :
Primo die post [247v] prandium recitetur una oratio latina iam parata 85
ab aliquo ex nostris, vel externo qui idoneus sit. Deinde aliquis puer
pronunciet aliquot carmina, quibus invitet ad disputandum ; tum fiant
disputationes super conclusiones theologicas et philosophicas, quas om-
nes poterit defendere Ioannes Scotus ¹⁸, si tamen Mathias Haslerus ¹⁹
poterit philosophicas sustinere, non praetermittatur, ut duo sint re- 90
spondentes, alter in philosophia, alter in theologia ; praesidebit vero vel
P. Rector, vel Doctor Balthazar ²⁰, pro ipsius rectoris iudicio. Postremo,

72 studiorum *sup.* || 75 Quod *sup.*

¹⁵ Vide *Index lectionum et exercitationum scholasticarum quae in novo collegio vilnensi S. I. ad proximum D. Stanislai festum instituentur anno 1570* ; infra, mon. 324.

¹⁶ Cf. *Const.* P. IV c. 12 litt. C (MP I 285), et supra, mon. 145/A § 9.

¹⁷ De solemnitate adhibenda in studiorum renovatione cf. *Reg. praef. stud.* (1569) § 22 ; MP II, mon. 26.

¹⁸ Ioannes Hayus S. I., scotus, annorum 24, praeceptor rhetorices ; cf. *Cat. coll. viln.* (1570-71), *Pol.* 7, f. 41r.

¹⁹ Mathias Hasler S. I., germanus, annorum fere 27, lector linguae graecae in humanitatis et rhetoricae classe ; cf. *ib.*

²⁰ Balthasar Hostovinus S. I. (1535-1600 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 76), professor controversiarum Vilnae ; cf. *ib.* ; St. Kot, *Un gesuita boemo, patrocinator*

finita disputatione, alius puer carmina recitabit, quibus gratias agat et in sequentem diem invitet auditores. Secundo die idem omnino fiet et
 95 eodem ordine, proponenturque assertiones rhetoricae, humaniores et grammaticae, quas tuebuntur tres discipuli, bene prius ad id instituti; quibus poterit praesidere P. Thomas ²¹. Tertio die mane pronuncientur ab aliquo discipulo aliquot carmina, sufficienti numero ad distributionem praemiorum accommodata. Deinde recitetur oratio haebraica; cui subiicietur aliquod epigramma latinum ab aliquo puero;
 100 tum oratio graeca, cui similiter aliquod aliud epigramma adiungetur; tandem fiet praemiorum distributio ²², in eos discipulos qui per examen omnium primi iudicati fuerint, in singulis classibus; et ad singula praemia aliquis puer lepidus pronuntiabit aliquod distichon in laudem illius,
 105 cui dabitur praemium. Post haec legetur catalogus singulorum, prout erunt destinati ad singulas classes, assignatis illis suis magistris. Hac actione finita, aliquis puer gratias agat auditoribus, et adhortetur condiscipulos ad studia literarum et pietatis, vel prosa vel carmine. Praemia vero ista debebunt esse: libri bene compacti, utiles in classibus eorum,
 110 quibus erunt dandi; possent autem distribui haec praemia per Reverendissimum, ut alibi quoque fit. Post prandium [248r] exhibebitur dialogus, si commodum fuerit eodem die illum exhibere. Postremo in principio octobris novae lectiones inchoentur. Ex hac tamen praeparatione, si quid videbitur rectori ex re nata immutandum vel demendum
 115 vel addendum, eius arbitrio relinquitur.

17. Erit utile, si fiat liber, in quo serventur huiusmodi renovationes studiorum, ordine, orationes, carmina, dialogi, et alia quae publice recitantur, in usum et commoditatem collegii ²³; praesertim selectiora, quemadmodum in officio praefecti studiorum cap. secundo n. 13 habetur ²⁴. Ex quo officio colligi possunt, quae ad rectam classium gubernationem necessaria sunt.

18. Si rector praevideret hanc renovationem studiorum non posse bene fieri ad proximum festum D. Stanislai ²⁵, vel id fore nimis violentum.

delle lingue nazionali slave, e la sua attività in Polonia e Lituania (1563-1572). In: Ricerche slavistiche 3 (Roma 1954) 139-61.

²¹ Thomas Zdelarić S. I., croata, annorum fere 40, praefectus studiorum et professor philosophiae; cf. *Pol.* 7, f. 41r.

²² De praemiorum distributione cf. *Reg. praef. stud.* (1569) § 23; supra, mon. 26.

²³ Cf. supra, mon. 173 § 41.

²⁴ *Reg. praef. stud.* (1569) § 22; MP II, mon. 26.

²⁵ S. Stanislaus, episcopus cracoviensis et martyr († 1079), cuius festum die 7 maii celebrabatur.

tum propter multas occupationes, quae continue in hoc principio huius
novi collegii occurrunt, poterit eam differre pro hac vice ad festum Divi 125
Lucae, vel Omnium sanctorum, retentis lectionibus ad illud usque tem-
pus, et consuetis exercitationibus.

19. Menstruae confessiones studiosorum ** non in sacello domestico,
sed in aliqua classe audiantur, vel in templo D. Ioannis, cum illius usus
nobis fuerit concessus; nec facile admittantur intra collegium, multo 130
autem minus ad cubicula.

20. Studiosi externi possunt ientare in schola post auditum sacrum,
exceptis diebus Veneris et ieiunii, et non de rebus liquidis, nec in pla-
tea, et coerceantur, ne ita clamitent.

21. In scholis nostris non videtur admittenda distinctio locorum, 135
ratione nobilitatis, sed tantum ratione profectus, quamvis in paritate
profectus nobili con-[248v]cedenda est praecedentia, si difficultas ali-
qua exsurgat ea in re, vel debeat anteverti. Curandum vero est, ut om-
nia loca classium decenter et ordinate collocentur.

22. Non est interdicendum exercitio arcus nostris discipulis, cum 140
haec natio in eo ludo soleat occupari; sed prohibendum est, ne sagittae
sint ferro munitae.

23. Cum in aestate sint dies hic longissimi, et parentes studiosorum
possint iniquo animo ferre, quod eorum filii parum in scholis retinean-
tur, non erit proinde ordo nostrarum horarum constitutus augendus vel 145
immutandus, sed si rector iudicaverit hoc multum expedire, poterunt
omnes discipuli, absolutis pomeridianis lectionibus, contineri, donec a
nostris expediatur exercitium corporale, ut deinde concedatur illis hora
illa ad repetendum; quae in nostris collegiis, ubi sunt fratres scholares,
solet vespertinis repetitionibus ac disputationibus tribui; nec erit opus 150
ut omnes praeceptores in ea re occupentur, ne priventur tempore ne-
cessario ad parandas lectiones, sed vel exactor vel aliquis ex magistris
successive poterit visitare et circumire omnes. Et quando fuerint fra-
tres scholares, ipsimet repetent cum illis in suis quique scholis. Quod si 155
fuerit in collegio pater vel frater extra numerum occupatorum in scho-
lis, ille poterit in ea re liberius occupari.

24. Quoniam Reverendissimus significavit periculum esse, ne cul-
tus divinus in cathedrali et parochiali ecclesiis imminuatur, si scho-

147 contineri *sup. m. Maggio* || 155 in scholis in *marg. m. Maggio* || 157 24 *del.*
Quando, *sup.* Quoniam

** De confessione studiosorum quovis mense cf. *Reg. schol. ext. (1569) § 2*;
MP II mon. 29; et supra, mon. 172 § 3.

larum earum discipuli diffuant, aliquod remedium ad eam rem adhi-
 160 bendum est. In primis, non admittantur ad scholas nostras nisi qui bene
 legere sciant et mediocriter scribere, ut supra dictum est n. 15. Deinde
 nullus illarum scholarum studiosus ad nostras scho-[249r]las admitta-
 tur sine consensu sui legitimi praeceptoris. Et si haec cautio non fuerit
 satis, videbit rector, an haec ratio poterit iniri, ut nullus studiosus qui
 165 eleemosinis vivat, ad collegii scholas, saltem ad inferiores grammatices,
 admittatur, nisi hac conditione, ut cantum illarum ecclesiarum iuvet
 suis horis, monitis civibus, vel ex concione, vel alio modo, ne parci sint
 ad erogandas eleemosinas, quo maior eiusmodi scholarum numerus pro
 illarum ecclesiarum commodo haberi possit. Alias curandum est omni di-
 170 ligentia, ut quam minimum fieri possit, nostrae scholae in illis cantorum
 ecclesiis subministrandorum occupationibus implicentur, quia experien-
 tia docet, hanc occupationem multarum perturbationum causam esse
 solere, et praesertim propter horarum diversitatem, cum ecclesiae non
 facile velint accomodare horas suas ad horas lectionum nostrarum; et
 175 mutare horas nostras, est perturbare totum collegium¹⁷. Ne autem illi
 fallant, simulantes ire ad ecclesiam, et alio digredientes, deberent ipsae
 ecclesiae habere aliquem ministrum, qui eos hinc duceret ad cantum,
 et eos etiam aliqua hora diei, scholis nostris non importuna, apud se in
 cantu exerceret.

177

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I., PRAEP. PROV. AUSTRIAE
 INSTRUCTIONES RECTORI BRAUNSBURGENSEI RELICTAE

22 OCTOBRI 1570

TEXTUS: *Instit.* 187, f. 195r-204v (*prius* 1-9 73-81 158-66); originale.
 In f. 204v manu Patris Maggio haec inscriptio habetur: « Instructiones
 de collegio, novitiis, scholis, templo, convictoribus, seminario, residentia
 elbingensi datae rectori brunsburgensi »; ibidem haec signa quoque con-
 spiciuntur: P[olanco] + [Borgia] N[adal], qui Romae scriptum se le-
 gisse, hac ratione manifestarunt.

169 *prius* casset || 178 in *sup.*

¹⁷ Cf. *Ib.* § 4 7-9.

INSTRUCTIO PATRIS PROVINCIALIS AUSTRIAE
PRO RECTORE BRAUNSPERGENSI ¹ DIE 22 OCTOBRIS 1570... [198v]...

De scholis

1. Quod dicitur in instructionibus scholarum mensis novembris anni 1568 n. 5 de comaediis exhibendis ², exigatur ad ordinem vacationum 5 hic relictum n. 15 ³. Quod etiam dicitur n. 9 de regulis scholarum ⁴, intelligatur de regulis postremo ex Urbe missis ⁵, et nuper in scholis promulgatis. Quod etiam habetur n. 14 de vacationibus ⁶, intelligatur posthac iuxta ordinem vacationum relictum. Quod etiam habetur n. 20 de Despauterio retinendo saltem in syntaxi ⁷, intelligatur etiam de schola 10 grammatices, donec aliud constituatur. Quod postremo dicitur n. 29 de mulctis ⁸, sic emendetur, ut posthac accipiantur pro iudicio rectoris et in usum scholarum convertantur.

2. Moderatio in posterum adhibeatur in renovatione studiorum ⁹, ut non occupentur studiosi in tot orationibus et carminibus conscriben- 15 dis, quae parietibus affigantur, sed satis sint orationes et carmina, quae in disputationibus et praemiorum distributione pronunciabuntur. Disputationes vero, si quae instituendae sunt, ita expediantur, ut uno die mane disputetur in theologia, a prandio in dialectica, rhetorica et hu- 20 manitate; altero die mane in syntaxi et grammatica; a prandio vero eiusdem diei, vel mane alterius, praemiorum distributio celebretur. Haec vero brevitatis sit gravitatis plena. An autem qui invitari consueverunt, invitandi [199r] sint, et utrum ad initium disputationum vel praemio- 25 rum distributionem tantum, iudicabit rector.

3. Ne posthac inter studiosos et civium famulos ac artifices tragoe- 25 diae exoriantur, curandum est, ut ea servantur, quae inter nos et civitatis

¹ Philippus Widmanstadius S. I. (c. 1541-1588; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 158), rector collegii braunsbergensis declaratus die 4 oct. 1570; cf. *Pol.* 7, 23r.

² Videsis supra, mon. 173 § 5.

³ Videas *Ratio vacationum collegii braunsbergensis per totum annum* § 15; infra, mon. 274.

⁴ Videas supra, mon. 173 § 9.

⁵ *Reg. schol. ext. (1569)*; MP II, mon. 29.

⁶ Videsis supra, mon. 173 § 14.

⁷ Vide *Ib.*

⁸ Vide *Ib.*

⁹ De renovatione studiorum fusius agitur in instructionibus Vilnae datis; cf. supra, mon. 176 § 16.

consules, cum approbatione capituli constituta fuerunt, et ea de re monendi sunt nunnunquam praedicti consules, ne oblivione illa negligantur.

4. Non decet, neque etiam expedit, ut nostri compareant coram
 30 iudice aliquo, sive saeculari sive ecclesiastico, acturi causam tanquam pars, veluti in iudicio contradictorio, contra importunorum quorundam studiosorum contumelias. Sed ipsi illos pro mensura delicti castigent iuxta scholarum consuetudinem. Si quid vero contigerit, quod ut emendetur, maiorem auctoritatem requirat, moneantur et informentur ii
 35 ad quos remedium adhibere pertinebit, ut illi provideant, ne in civitate talia contingant. Videaturque, si modus ille qui praescribitur in 4 par. Const. cap. 10¹⁰, exerceri aliqua ratione poterit. Sed tanquam pars non prodeant nostri in iudicium contradictorium.

5. Studiosi, quemadmodum inter se collectas faciunt pro lignis ad
 40 calefaciendas scholas in hyeme sine nostrorum interventu¹¹, ita etiam posthac curam habeant suarum classium, quo ad reparandas fenestras, fornaces, scamna, exportandas sordes et reliqua alia paranda, quae ad illorum usum necessaria sunt, facta contributione aliqua a singularum classium studiosis pro rerum necessitate; quam colligat aliquis ab ipsis
 45 in singulis classibus constitutus, et provideat sicuti de lignis fit; quandoquidem collegium illos sumptus sustinere non potest. An autem seminaristae ab huiusmodi contributione eximi debeant, rectoris iudicio relinquitur.

6. Studiosis qui scholas nostras frequentant, potest a rectore, et ex
 50 ipsius commissione a studiorum praefecto concedi facultas retinendi ac legendi libros humaniores ab haereticis conscriptos (exceptis historiis) dummodo in eis de religione nihil agatur, et eorum nomina deleantur, ac praefationes abscindantur, si malae sint, et tales auctores in scholis nostris non legantur¹².

- 55 7. Appellationes puerorum ad alios superiores, ubi cum iudicio et veritate caeduntur, non tolerantur, ne magistrorum apud eos vilescat auctoritas . . .

*De convictoribus*¹³

1. Cum experientia ipsa compertum sit, convictores sustentare non
 60 bene posse 28 taleris, quos singuli quotannis numerant, posthac exigatur

52 nihil del. Agatu[r]

¹⁰ Vide *Const.* P. IV c. 11 § 3; MP I 277 279.

¹¹ Cf. supra, mon. 173 § 30.

¹² Cf. supra, mon. 156 lin. 49-53.

¹³ Cf. supra, mon. 174 II: *Circa alumnos Cardinalis*.

30 ab iis qui admitti petent. Ab his vero qui iam sunt in convictu, exigentur a quibus bono modo exigere poterunt. Etsi autem temporalis administratio illius collegii nobis incumbat, [200r] eius tamen oeconomiae distincta sit ratio, ac separata ab oeconomia collegii nostri ¹⁴.

2. Convictoribus qui admittuntur, non sunt parandae lecticae aut mensae aut scamna pro cubiculis, sumptibus domus, sed ipsi de rebus omnibus necessariis sibi provideant. Habere tamen aliquid horum paratum quod advenientibus accomodetur tantisper, dum sibi prospiciunt, ne cogantur esse in hospitibus civitatis, cum periculo corruptionis, ad prudentiam pertinebit. 65

3. Numerus convictorum definitus, praeter nostros apud illos manentes et famulos necessarios, sit 50. Ultra quem numerum nullus convictorum admittetur sine Viceprovincialis consensu; qui non facile in ea re dispensabit, cum praesertim illorum habitatio plurimum capax esse non videatur. Convictores vero admittantur, quales in prima eorum 75 regula describuntur.

4. Regulae convictorum Collegii Romani ¹⁵ a convictoribus brunsburgensibus observentur, prout ad illorum usum nuper accomodatae fuerunt ¹⁶. Sint vero illae alicui tabellae affixae, et initio cuiusque mensis publice legantur, dum cibus capitur, et novis convictoribus advenientibus ac eos adducentibus diligenter legendae tradantur prius quam in convictum admittantur ¹⁷. 80

5. Dent operam convictores linguae germanicae, et in eum finem, praeter illud quod in octava eorum regula praescribitur, aliquod exercitium eiusdem linguae per medium vel unam ad summum horam diebus festis et remissionis lectionum, a prandio instituatur, quemadmodum apud convictores viennenses fieri consueverat. 85

6. Saltem 15 quoque die instituatur aliqua exhortatio ad convictores ¹⁸ qua ad pietatem et morum civilitatem ac profectum in studiis incitentur. Eam vero habere poterit vel ipsemet eorum praefectus vel quem rector collegii iudicaverit ¹⁹. 90

¹⁴ Cf. supra, mon. 160 lin. 64-74.

¹⁵ Error manifestus scribae quia non Collegium Romanum sed Germanicum convictores intra parietes domesticos recepit.

¹⁶ *Reg. conv. Coll. Germ. (1569)* v. MP II, mon. 49-50. Earum autem accomodatio ad usum convictorum braunsbergensium in quo constiterit, ignoramus, quia textus regularum accommodatarum nos latet.

¹⁷ Cf. *Reg. com. conv. Coll. Germ. (1569)* § 6; MP II, mon. 50; et supra, mon. 174 § 6.

¹⁸ Cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1569)* § 8; MP II, mon. 49.

¹⁹ Cf. supra, mon. 174 § 5.

7. In domo convictorum idem ordo horarum servetur qui in collegio nostro servari solet ²⁰.

8. Curandum est ut nostri qui apud convictores habitant, tempus
95 habeant orationis quod est in Societate consuetum ²¹, et regulas Societatis, quoad eius fieri potest, servant. Sicut autem praefectus convictorum est sub obedientia rectoris collegii, ita qui ex nostris apud convictores fuerint, erunt immediate sub obedientia praefecti, qui proinde illorum curam habebit, sicut ovium suarum et ipsi vicissim illi obedient et
100 subiacebunt ²².

9. Necessarium esse videtur ad multa mala vitanda, ut convictorum tonsor (qui [200v] unus tantum sit, si fieri poterit, aut ad summum alter) ad collegium veniat vel alternis omnes vel singulis hebdomadis eorum partem loturus, ne ipsi cogantur facile exire, cum periculo dissolutionis morum et corruptionis.
105

10. Magna quoque mali tolletur occasio si externi studiosi, convictoribus nostris locuturi, non adeant ipsorum cubicula, saltem sine praefecti facultate, sed evocatos convictores inferius expectent.

11. Convictores qui invitis nobis et insciis parentibus, ubi iustas
110 ob causas in ipsos animadversum est, collegium deserunt, etiam a scholis excludendi videntur, ne alios colloquiis mutuis et malo suo exemplo corrumpant. Rectoris tamen prudentiae relinquitur ut illud faciat quod melius fore in re praesenti iudicaverit.

12. Non permittat rector ut praeceptores vel alii nostri convictorum
115 cubicula ipsosque convictores scribendo facile occupent, multoque minus externos illuc introducant aut in repetitionibus domesticis eos impediant, inscio praefecto, neque etiam ad res aliquas ablegent, utpote ad ferendos ex campis ramos pro ecclesia vel adducendos ad scholas externos studiosos vel aliquid aliud in civitate agendum etc. Inter hos
120 autem censetur et Lucas ²³.

13. Musicae instrumenta honesta convictoribus permitti possunt, qui aliquid norunt in illis ludere, ne dediscant quod didicerunt, tempore

²⁰ Cf. *ib.* § 7.

²¹ I. IPARRAGUIRRE S. I., *La oración en la Compañía naciente* AHSI 25 (1956) 455-87; et P. LETURIA S. I., *La hora matutina de meditación en la Compañía naciente*. In: *Estudios Ignacianos* II 189-268.

²² Cf. *supra*, mon. 174 § 1-2.

²³ In catalogo collegii braunsbergensis (1569-1570) non invenitur huius nominis socius; cf. *Pol.* 7, 23r-24r. Sed die 9 ian. 1571 Braunsbergae ingressus est quidam Lucas gnesensis, iuvenis annorum 17, qui anno 1572 Pultoviae rhetoricae studebat; cf. *Pol.* 7, f. 27v et 33v.

recreationis, seipsos moderate ac modeste exercentes¹⁴. Qui vero ignorant, ii tempus non consumant in ea occupatione et multo minus ut a magistro externo instruantur.

125

14. Convictores assuescant mensam consecrare per vices ut alibi nostri convictores faciunt¹⁵.

15. Tempore bacchanaliorum possunt convictores deduci ad campos, si nihil absurditatis in ea re tum fuerit, per civitatem tamen non permittantur vagari. Ut autem facilius contineantur, poterit aliquis dialogus inter ipsos exhiberi, intra privatos scholarum parietes (si rectori ita videbitur) ad quam tamen admitti etiam studiosi externi poterunt, ut in *Ordine vacationum collegii* dicitur n° 15¹⁶.

130

16. Convictoribus sequentes ludi concedi possunt pro illorum recreatione: pilae, globulorum more germanico, tabellarum ad mensam, discorum ad stilum, rota-[201r] tio manualis atrochi, proiectio globi per circulum ferreum, cantus, lusus musicus iis qui sciunt, ambulatio, cursus et saltatio in campis¹⁷, dummodo in omnibus reluceat modestia et caveatur a nimis clamoribus, maxime in collegio.

135

17. Cubicula convictorum frequenter lustrentur ab ipsorum praefecto et eius collaboratoribus, et mundiciei, compositionisque in rebus omnibus summa cura habeatur. Rector vero, viceprovinciali absente, illorum domum visitet singulis hebdomadis, et quomodo illa administratio procedat, diligenter inspiciat¹⁸. Verum ad conservandam subordinationis harmoniam, omnia quae ad illam domum pertinent, per illius praefectum ordinarie exequantur.

140

145

18. Fratres nostri non permittantur facile, nec indifferenter cum convictoribus conversari, exceptis iis qui inter illos habitant; multo vero minus cum eis importunas inire familiaritates, aut etiam ad illos importune et pro suo arbitratu accedere.

150

19. Convictores gubernentur per suum immediatum praefectum, et si quid illi petant vel sibi concedi vel aliqua correctione liberari, ad suum immediatum ordinarie remittantur, nec eorum appellationes facile admittantur, ne adversus praefectos suos liberiores fiant et audaciores cum disciplinae detrimento.

155

¹⁴ Cf. supra, mon. 174 § 13.

¹⁵ Cf. *ib.* § 18.

¹⁶ *Ratio vacationum collegii braunsbergensis per totum annum (1569)* § 15; infra, mon. 274.

¹⁷ De ludis concessis cf. supra mon. 167 lln. 162-64.

¹⁸ Cf. supra, mon. 174 § 32.

20. Convictorum famuli non avocentur ab occupationibus illius domus, neque etiam Guilielmus coadiutor frater noster illis concessus²⁰, sine scitu et concessu praefecti, siquidem eos avocent alii quam rector. Si vero rector eos petat, id faciat horis oportunis, et praemonito praefecto, ne oriatur confusio. Simpliciter vero illi a nostro collegio, quam
160 minimum fieri possit, occupentur. Illa tamen charitatis lege servata quae monet ut alter alterius onera portemus et invicem iuvemus, sed ordinate et sine alterutrius loci confusione.

21. Si quis ex convictoribus inclinaret ad Societatis institutum vel
165 peteret admitti, nullo modo recipiatur sine expresso consensu eorum qui illius legitimam curam habuerint²¹; nec nostri tale quidpiam apud ipsos urgeant, sed id tantum curent ut illi in pietate christiana, bonis moribus et literis diligenter instituantur, reliqua Domino Deo committentes qui noverit iis quibus dat velle, dare et perficere pro bona voluntate²¹.
170

22. Convictorum praefecto conceditur facultas, rectori tamen subordinata, [201v] dandi lacticinia et ova aegrotis et indigentibus convictoribus in diebus ieiunii pro suo iudicio. Item ut possit abesse a litiis decantatis, quando ipse iudicat, se non posse commode adesse propter
175 occupationes sui collegii. Item ut possit dare facultatem convictoribus aliquibus eundi Fraumburgum quando id petunt, et iudicat illis esse concedendum. Non tamen longius abeundi aut diu extra collegium manendi, neque admittendi vel dimittendi sine rectoris consensu. Item ut possit lustrare suspectos libros domesticorum et libellos civium oblatos
180 inspicere ut sciatur, an haeretici libri sint, vel ab haereticis conscripti; non autem legere libros manifeste haereticos et de dogmatibus fidei tractantes, sine peculiari facultate. Item tractandi negocia ordinaria domus convictorum, et quae ad illius bonam gubernationem pertinent, habita ratione communicationis cum superiore suis temporibus.

23. Fratribus qui convictoribus adsunt et docent nihilominus in
185 scholis, prospici debet ex collegio de libris omnibus et aliis rebus ad illud docendi munus necessariis vel convenientibus, quibus opus non esset si illud munus cessaret. Quid tamen nunc faciendum sit, donec illa domus e debitis emergat, censebit rector ex iudicio viceprovincialis.

190 24. Praefectus convictorum scribet ad viceprovincialem absentem

²⁰ Guillelmus Oben S. I., noviomagensis, anno 1570 in domo convictorum Braunschweigae emptor et dispensator; cf. *Pol.* 7, f. 23r.

²¹ Cf. supra, mon. 174 § 28.

²¹ Phil. 2, 13.

de statu illius domus alternis hebdomadis, ad provincialem vero initio cuiusque mensis ²².

De seminario

1. Quod dicitur in visitatione seminarii anni 1568 mensis octobris n. 15 de exercendis alumnis in modo concionandi ²³, intelligatur non solum in refectorio, sed etiam in hospitali id fieri posse, cum approbatione tamen rectoris collegii. Quod etiam dicitur n. 16 de constituendis distinctis classibus recreationum ²⁴, intelligatur quando erit sufficiens alumnorum numerus, et id commode praestari poterit. Quod item dicitur n° 31 de scribendo [202r] provinciali singulis mensibus ut plurimum ²⁵, intelligatur ordinarie initio cuiusque mensis. Quod postremo dicitur n° 32 de non mutandis fratribus sine viceprovinciali in seminario ²⁶, intelligatur si absentis consensus commode expectari poterit.

2. Nostri qui sunt in seminario, accomodent se ad communem usum ciborum illius omni singularitate et singularitatis specie vitata, habita nihilominus necessitatis uniuscuiusque ratione ; cuius necessitatis iudex esto praefectus seminarii ex rectoris collegii iudicio.

3. Alumni seminarii provectiores qui ad sacerdotium praeparantur, poterunt admitti ad illud exercitium casuum conscientiae quod certis diebus pro nostris in collegio instituitur. Quod tamen rectoris prudentiae in re praesenti diiudicandum relinquitur.

4. Quemadmodum in visitatione seminarii anni 1568 n° 3 dictum est, diligenter danda est opera ne cura temporalis seminarii omnino in humeros nostros incumbat ²⁷. An autem concedendus sit seminario coadiutor aliquis ut convictoribus concessus est, iudicabit viceprovincialis, cum eiusmodi coadiutoris commoditas fuerit.

5. Alumni maiores non eximantur a communibus seminarii consuetudinibus ob eam causam, quod maiores sint vel ad sacros aliquos ordines provecti ; sed ut retineatur unitas, conservetur communitas, nec fiat distinctio iudaei et graeci ²⁸.

²² Cf. supra, mon. 174 § 31.

²³ Cf. *ib.* § 15.

²⁴ Cf. *ib.* § 16.

²⁵ Cf. *ib.* § 31.

²⁶ Cf. *ib.* § 32.

²⁷ Cf. *ib.* § 3.

²⁸ Rom. 10, 12.

6. In templo nostro locus assignetur alumnis seminarii ut in concionibus simul esse possint et dispersi non sint.

7. De amplianda domo seminarii accessione vicini stabuli ad castrum pertinentis, facta, de puteo in horto fodiendo, vel aqua ex foro ducenda, de ritu vescendi piscibus in secundis feriis non inducendo, cum non videatur esse universalis apud catholicos in Prussia, agi poterit oportune cum D. Cromero²² postquam redierit, ac dominis canonicis, si rector id seminario necessarium esse aut multum expedire iudicaverit. Certe ut domus amplietur, non parum expedire videtur, ut oeconomus cum uxore sua in loco separato omnino esse possit, et mulieres penitus arceantur ab ingressu in seminarium, quemadmodum in visitatione seminarii anni 1568 n° 21 commendatum fuit⁴⁰, et nunc iterum diligenter commendatur. Quanquam si aliter huic rei bene prospici non possit in tanta proborum hominum penuria, poterit [202v] vetula uxor oeconomi cum viro suo retineri, cum catholici sint et nulla possit esse de illorum honestate suspicio, aut etiam periculum, dummodo aliae mulieres non admittantur, neque ingredi permittantur et omnium minime iuniores.

8. Qui norunt organa pulsare vel ludere fidibus, exercere se possunt horis convenientibus, ne dediscant. Qui vero ignorant, non discant⁴¹. In ratione vero cantus, detur opera, ne vel leves modulentur cantiones vel lascivas aut haereticas, cuius rei diligentem curam habeat praefectus, et libros vel apud se vel substitutum suum vel probatum alumnum asservet; nec cantiones ullas in collegium importare permittat, quas ipse prius non examinaverit; nec ipsi permittantur exire ut in cantu se exercent, sed si quid probandum est, in seminario probetur opportunis horis.

9. Libri lascivi et bonis moribus adversantes, quales sunt Terentius, Martialis non correctus, Ovidii Metamorphoses et id genus alii, non facile nec passim permittantur, ne pro scientia errorum tenebrae et vitiorum semina inserantur et purae mentes inficiantur⁴².

10. Non facile permittantur ire ad parentes vel cognatos et notos, cum experientia doceat, eos ex eiusmodi conversatione non redire meliores, quum etiam nonnunquam ad defectionem sollicitari et de sua

²² Martinus Kromer (Cromerus), c. 1512-1589, ab anno 1570 coadjutor cum iure successionis cardinalis Hosii, et ab anno 1579 episcopus warmiensis; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* VI (1961) 648-49; et GULIK-EUBEL III 347.

⁴⁰ Cf. supra, mon. 174 § 21.

⁴¹ Cf. supra, p. 196 § 13.

⁴² Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 2 et D; MP I 298.

vocatione periclitari; et de hac re, si fuerit opus, praemonendi erunt 255
eorum patroni, ne huiusmodi excursiones facile concedant ⁴².

11. Qui ludi concessi sunt convictoribus n^o 16 ⁴³, iidem et semina-
ristis concedi poterunt, quanquam maior ab his modestia requiritur.
Cum autem egrediuntur ad campos, possunt quidem cum aliis in eodem
loco se recreare, sed ita tamen ut non dissolute agant, nec sicuti alii, 260
omnino seculariter. Saltationes et nimii cursus in adolescentibus togatis
et ecclesiasticis maxime coram aliis, minus decent et levitatis sunt in-
dicia.

178

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I., PRAEP. PROV. AUSTRIAE INSTRUCTIONES PATRI RECTORI PULTOVIAE DATAE

21 DECEMBRIS 1570

TEXTUS : *Instit.* 187, f. 189r-94v (*prius* 1-6 91-96 153-57), originale.
In fol. 194v haec inscriptio, manu Patris Maggio exarata, legitur : « In-
structiones pro collegio pultoviensi » ; et inferius manu Patris Polanco :
« Revisum », et signa : P[olanco] N[adal], qui se Romae scriptum per-
legisse hac ratione testati sunt.

INSTRUCTIONES A PROVINCIALI AUSTRIAE DATAE RECTORI PULTOVIENSI ¹ DIE 21 DECEMBRIS 1570

De scholis

1. Instructiones omnes quas ego in superiore visitatione mensis
septembris anni 1568 rectori scriptae reliqui circa collegium, scholas, 5
astantes, templum, Montem Abrahae, census et decimas, villas ², sint
illi, prout a me fuerunt superiore mense emendatae, etiam deinceps com-
mendatae.

2. Cum post privilegium ab Episcopo datum collegio die 20 octo-
bris 1569 de quarundam horarum certitudine retinenda, pro mutua scho- 10

⁴² Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (1569) § 18 ; MP II, mon. 49.

⁴³ Cf. supra, p. 197 § 16.

¹ Rector collegii pultoviensis anno 1570 idem adhuc Stanislaus Rozdrazewski
S. I. fuit, de quo cf. supra, mon. 172 adn. 2 ; et *Pol.* 7, f. 17r.

² Instructiones anno 1568 Pultoviae datas, videsis supra, mon. 172.

larum et templi commoditate, tandem in novembri 1570 inita sit haec concordia inter collegium et capitulum coram episcopo : ut astantes per totum annum non nisi hora nona matutina ad summum sacrum cantandum, ad vespervas vero singulis diebus festis et ferialis non nisi hora
 15 pomeridiana : secunda quidem a festo S. Michaelis mensis septembris usque ad Pascha resurrectionis Domini, tertia vero reliquo anni tempore, et hoc iuxta collegii nostri horologium, ire teneantur. Hic ordo deinceps servetur diligenter, nec amplius mutetur. Si quando tamen contingeret (ut sunt casus humani) in templo horam constitutam anteverti, et
 20 periculum esset offensionis et scandali, nisi mitterentur studiosi sive cantatum, sive ad processiones pro more, potius nostri tunc a lectionibus cessent, ne fiat cum animorum acerbitate perturbatio et summum ius summa iniuria contaminetur; et nihilominus diligenter moneantur ii quorum interest, providere ut tales inordinationes emendentur. Sic
 25 enim fiet, ut dando et accipiendo et invicem sustinendo, foelici amicitiarum foedere copulentur capitulum et collegium, nosque contentionis studium non amare omnes intelligant ³.

3. Cum in aestate sint dies hic prolixi et soleant esse querelae quod studiosi parum in scholis retineantur, ob eamque commoditatem
 30 illos multo liberiores esse soleant, non sine scholasticae disciplinae detrimento ac nota, prudentiae rectoris relinquitur, ut si hoc expedire iudicaverit, omnes discipuli post lectiones pomeridianas (exceptis profestis diebus) contineantur, donec a nostris labor manualis expediatur, ut deinde occupentur in repetendis lectionibus etc. hora illa quae in nostris collegiis ubi sunt fratres scholares, solet vespertinis repetitionibus ac disputationibus tribui. Nec erit opus, ut omnes praeceptores in ea
 35 re occupentur, ne priventur tempore necessario ad parandas lectiones, sed singuli eorum successive poterunt visitare et circuire omnes scholas. Et quando sunt nostri fratres scholares, tunc satis est, si ipsi [189v]
 40 repetant cum illis in suis quique scholis. Quod si fuerit in collegio pater vel frater extra numerum occupatorum in scholis, et alias a laboribus ordinariis liberior, ille posset in ea re liberius occupari. Possent etiam ex astantibus inferioribus classibus praefici successive, qui cum sua utilitate discipulos ea hora exercerent; in aliis vero classibus decani
 45 constitui vel prout commodius fuerit ⁴.

11 *inita del. sunt*

³ De participatione scholarium in cultu liturgico ecclesiae cathedralis cf. supra, mon. 172 § 4 8 9 et 22.

⁴ Cf. supra, mon. 176 § 23.

4. Quod ad regulas studiorum ex Urbe missas attinet, reliquis omnibus eiusmodi abrogatis, sint illae in usu, praeter regulas correctoris, cuius in his partibus et nomen invisum et usus periculosus esset⁶. Ob eamque causam in sexta regula scholarium supprimatur illud « praeceptoris iussu a correctore »⁶, et in regulis praeceptorum pro 13 haec sit in usu : « severitatem cum mansuetudine miscendo, moderate, cum opus est, discipulos castigent, modumque castigationis a praefecto constitutum sequantur et observent »⁷. Pro tertia vero haec alia observentur : « Ante lectionis initium praeceptores cum suis discipulis, post decantatas preces, aperto capite, se signo crucis muniant ; finitis lectionibus, preces etiam decantentur genibus flexis ante sacram imaginem, quae in omnibus esse debet classibus »⁸. Ad secundam scholarum addatur : « ac reliquis divinis officiis intersint »⁹. Quarta vero sic proponatur : « Nullus ex nostris scholasticis arma gestabit »¹⁰. Harum enim regionum conditio postulat, ut praedictae regulae non aliter proponantur ac observentur, quam dictum est.

5. Ratio vacationum totius anni, seorsum data¹¹, sit posthac in usu, et ad eam exigantur quae habentur in instructionibus scholarum anni 1568 de vacationibus et comediis n. 10 et 11¹², quemadmodum ibidem annotatum est.

6. Declamationes non tam frequenter in templo habeantur. Satis enim videtur, si festis quibusdam celebrioribus, ante vel post vespertinas preces pro commoditate omnium illic pronuncientur. Cum autem instituuntur, non nisi elaboratae et ab idoneis et de rebus eo loco dignis, ibidem recitentur.

7. In scholis deinceps magistri et discipuli sint tantum per unam horam a prandio diebus dominicis et festis, ita scilicet, ut a renovatione autumnali ad vernam conveniant hora prima pomeridiana, et a verna ad autumnalem hora secunda. Illa porro horo pronunciabitur ora-

53 vero *del. lex, sup. haec* || 60 *ut del. praeteritae, in marg. m. Maggio praedictae* || 63 *in sup. | scholarum del. quae* || 66 *in del. sed. sup. rest. templo* || 71 *sint sup.* || 73 *ad sup.*

⁶ Regulas studiorum anno 1569 Roma missas videsis in MP II, mon. 26-31.

⁶ Cf. MP II, mon. 29 § 6.

⁷ Cf. MP II, mon. 27 § 14.

⁸ Cf. *ib.* § 3.

⁹ Cf. *ib.* § 2.

¹⁰ Cf. *ib.* § 4.

¹¹ Vide *Ratio vacationum collegii pulloviensis per totum annum (1569)*; infra, mon. 274.

¹² Vide supra, mon. 172 § 10-11.

75 tio et carmen pro more. Si quid vero temporis supererit, transigi poterit
disputationibus de thesibus, die sabbathi propositis. Qua hora absoluta
ad vespervas studiosi deducuntur; et iis finitis, ad scholas reducentur,
ut sciatur si quis defuerit, et statim dimittentur.

8. Cantum nostri non doceant studiosos; verum aliquis ex magistris
80 successive intersit illa media hora, dum a cantore templi exercentur,
ut in officio illos contineant. Ad hoc vero cantus exercitium solae tres
classes [190r] grammatices vel omnes simul vel alternatim pro commo-
ditate loci mittantur; neque enim videntur rhetores et humanistae in
hac re occupandi.

85 9. Cura latinae linguae cum nostris omnibus diligentissima habeatur,
et quidem ut latini sermonis puritatem et promptitudinem assequantur,
cum in his partibus magnus sit illius usus et observatio. Quare
nostri, praeter dies festos vel remissionis lectionum a prandio, latine
semper loquantur, nisi contingat cum aliquo fratre coadiutore latinae
90 linguae ignaro eos colloqui. Quod enim dicitur regula decima scholasticorum
Societatis, ut horis recreationis vernacula lingua illis agere liceat¹³,
propter circumstantiam regionis, de illius recreationis quae diebus
remissionis et festis fit, horis tantum intelligatur.

10. Cura docendi germanicam linguam in scholis nostris non assumatur;
95 ut tamen discipuli in bene formandis characteribus instituantur,
non solum utile, verum etiam necessarium esse videtur, ne magistri in
emendandis eorum compositionibus tantopere laborent. Itaque praeter
eam curam, quam omnes magistri in suis scholis obiter et generatim
habere debent, poterit in classe Donati, quae est aliarum radix et fundamentum,
100 aliquod exercitium bene pingendi litteras fieri bis saltem
in hebdomada, ea dimidiata hora matutina, qua ad exercitium cantus
non eunt. Fiat autem hoc sub nomine repetitionis vel scholasticae exercitationis,
ne scholam scribendi instruxisse videamur, et liberum nobis sit eam
occupationem prosequi vel intermittere, pro nostra commoditate sine querela.
105

11. Studiosorum quorundam, qui scilicet in eodem contubernio vivunt
ad modum convictorum, nulla a nostris superintendencia vel gubernatio
admittatur. Consiliis tamen ac directione iuvandi sunt, ut

80 media *sup.* || 82 classes *rep.* | pro *del.* communitate, *sup. m.* *Maggio* commoditate ||
98 ne *sup.* || 97 tantopere *in marg. m.* *Maggio* || 99 est *del.* sed *sup. rest.* aliarum || 108 directione *del.* vivendi sunt, *sup. alia manu* iuvandi

¹³ Videsis *Reg. schol. S. I. (1569)* § 10; MP II, mon. 28.

tranquillam, quietam et modestam vitam agant, et in pietate ac litteris bene proficiant ¹⁴.

110

12. Non est opus ut in Adventu nostri studiosi mittantur mane ad Rorate, cum inde parum fructus et magnum incommodum scholis sequatur, et ea occasione multi se subducere possint et tempus inutiliter consumere . . .

179

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I. ¹, VISITATOR

INSTRUCTIONES PARISIIS DATAE

ANNO 1570

Introductio

P. Mercurian, assistens Germaniae, a mense iunio 1569 ad iulium anni 1571 collegia Galliae nomine et auctoritate Patris Generalis visitavit ¹. In quo munere Patri Nadal successit, qui anno 1568, post Germaniae et Belgii collegia visitata, in Galliam quoque secessit; brevi tamen, opere vix incepto, Romam reverti coactus est ². P. Mercurian officium visitatoris modo admodum peculiari exercebat; de quo Pater Possevino ³, paucis post annis eius a secretis in Societate moderanda, haec memoriae tradidit: « Ratio qua R.P.N. Everardus, generalis Societatis utebatur cum collegia Galliae visitator obiret . . . Rectori dicebat ut quaternionem faceret, cuius singula folia ita plicarentur, ut tres essent columnae, in quarum prima rector sententiam sive responsionem suam scriberet; altera restaret responsionibus quas rector cum consultoribus iterum medita-

111 ut in *sup.*

¹⁴ P. Maggio in instructione die 2 nov. 1568 Braunsbergae Patri Viceprovinciali de cura domus convictorum scribebat: « Illud tamen non negligatur ut nostri curam temporalium illic non habeant, maxime in emendo et dispensando; sed satis sit illorum habere curam in pietate moribus et literis; et ideo det operam Viceprovincialis ut noster emptor liberetur ab illorum aconomia et illa alicui externo commendetur, ad eum modum qui servatur in seminario ». *Instit.* 209, f. 224r.

¹ E. Mercurian S. I. (c. 1515-1580; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 98), assistens Germaniae (1565-1572) et postea praepositus generalis (1573-1580); cf. GILMONT, *Les écrits spirituels* . . . p. 250-55.

² De hac visitatione cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 485-89.

³ Cf. SACCHINUS, *Historia* III lib. V n. 3, et FOUQUERAY, *Histoire* I 483-84.

⁴ Antonius Possevino S. I. (1533-1611; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 120).

tius afferret; tertia in qua R. ipse P. Visitator sententiam suam postremo ascriberet. Rectorem admonitum ut a regulis communibus inchoaret singulasque ordine ac meditate discurreret, advocabat privatim ad se cum ipsis regulis et ipso quaternione, deque eo legente, ad singulas regulas quaerebat haec tria: Primum, an observaretur nec ne? Si rector respondabat non observari, quaerebat causas easque faciebat ut rector praescriberet ordine in ipso quaternione. Secundum, si rector respondabat observari, quaerebat alterum, num integre observaretur, an ex parte. Si rector respondabat tantum ex parte observari, quaerebat aequissimo animo causas, cur tantum ex parte. Tertio, si rector dicebat, integre observari, tum quaerebat iuxtane rationem ac modum nostri Instituti aut aliquem alium laxiorem aut angustiore alienumque ab ipso modo procedendi N.P. Ignatii; idem, si modus esset communis aut si peculiaris ratio inventa esset quae aliena sit a spiritu et Instituto Societatis.

Absolutis regulis communibus, veniebat ad eas quarum initium est: Summa Sapientia; deinde ad regulas sacerdotum, peregrinorum, consultorum, admonitoris, praefecti ecclesiae, aeditui, praefecti bibliothecae, ad ea quae servanda sunt in prima probatione, ad ea quae pertinent ad modum sive introductionem nostrorum peregrinorum mittendorum, ad regulas procuratoris, custodis vestium, praefecti refectorii, dispensatoris, coqui, excitatoris, praefecti infirmorum, nocti visitantis, ianitoris, praefecti studiorum, qui in universitatibus etiam est cancellarius, ad ea quae pertinent ad quintam classem ad 4 3 2-am, ad ordinem rethorices, ad regulas de ratione scribendi, ad ea quae praescripta fuerunt a P. Generali, denique ad ipsum officium rectoris et ministri¹.

TEXTUS: Parisiis, Bibl. Nat., *Fonds lat.* 10.989, f. 8r-14v, apographum coevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 91, p. 702-04 (ex parte).

RATIO VISITANDI A R. P. EVERARDO MERCURIANO
IN COLLEGIO PARISIENSI⁶ SERVATA ANNO DOMINI 1570 ... [12r] ...

Ex regulis praefecti bibliothecae⁷

1. Circa primam regulam de libris prohibitis constitutum est a
5 R. P. Visitatore, re prius cum suis consultoribus pertractata, ut soli haeresiarchae et omnino necessarii serventur, cuius clavem etiam ha-

⁵ soli lect. dub.

⁶ *Instit.* 188, f. 128r-29r; *Opp.* NN 55, f. 47v-49r; *Instit.* 117 I, f. 29r-30r. - P. Mercurian adhibebat regulas quae typis editae sunt Romae anno 1567; cf. POLGÁR, *Bibliographie der älteren, offiziellen Ausgaben des Instituts der Gesellschaft Jesu.* AHSI 33 (1964) 93.

⁷ De collegio parisiensi cf. DELATTRE, *Établissements* ... III 1101-1258.

⁸ De regulis a P. Mercurian in hac visitatione adhibitis cf. supra, adn. 5.

beant qui profitentur theologiam. Inter quos libros reponuntur Biblia gallica Renati Benedictici *, etiamsi author catholicus sit.

5. Non habemus tabellam, in qua iuxta regulam libri notantur, qui intra octo dies restituendi sunt, sed eius loco hactenus usi sumus charta. 10

5. Parabitur haec tabella primo quoque tempore. Tractatum est cum consultoribus an in compactione et ornatu librorum aliquid videretur esse contra paupertatem et simplicitatem Societatis. Et existimatum est ab omnibus nihil hic huiusmodi esse etsi elegantior compaginat- 15
io est, cum sit communis et omnium studentium et religiosorum pauper-
perrimorum. Invigilandum tamen esse superioribus ne quid subrepat
abusus temporis progressu, neve quis ista affectet aut sibi aliquid pri-
vatim aut singulare fieri procuret.

5. Curet superior paulatim ne libri nostri auro extrinsecus et ex-
quisito artificio ornentur, praesertim vero qui manibus usu quotidiano 20
teruntur

6. Haec regula non ita exacte servata est cum praeceptoribus *
quibus fuit potestas, dissimulantibus superioribus, accipiendi a biblio-
thecario libros necessarios vel etiam commodos, quod hac regula pro-
hibitur . . . [13r] 25

De convictoribus, famulis et pauperibus

Famuli modo plures sunt, modo pauciores pro numero convicto-
rum. In spiritualibus occupantur ut convictores ¹⁰, quantum patiuntur
ipsorum occupationes; profectusque eorum spiritualis singularem ex
offitio curam habet minister convictorum. Surgunt hora 4. Orant et 30
audiunt sacrum usque ad 5.am. At tunc (nimirum cum pueri sunt in
sacro) sternunt lectos, componunt et ornant cubicula, quisque in re-
gione sibi deputata. Postea parant coenationem pro ientaculo. Quo
facto, reponunt omnia usque ad prandium. Intersunt praelectionibus et
iis finitis, statim prandent ex reliquiis, ut plurimum, praecedentis diei, 35

* Renatus Benoist (1521-1608), theologus gallus, cuius biblia gallica inscribitur: *La Sainte Bible traduite en françois selon la version de la Vulgate, avec des notes et des expositions de plusieurs passages objectés par les hérétiques* (Paris 1566); quae translatio anno 1567 ab universitate parisiensi condemnatae st, censura a Gregorio XIII anno 1575 confirmata; cf. *Dictionnaire de la Bible* I (Paris 1895) 1601-02.

* Sexta regula ita se habet: « Nullum librum ex bibliotheca culpam dabit sine Superioris licentia speciali aut generali ».

¹⁰ Cf. CORTESONO, *Constitutiones* . . . (1567-70) lib. V c. 2: *Delli servitori*; cf. MP II, mon. 118.

quod ad panem et obsonium attinet^{10*}. Pueris prandentibus ministrant, eos comitantur euntes in urbem, quando non est necesse ex nostris aliquem mittere. Ubi aliquid in ipsis fuerit deprehensum quod non decet et emendari non potest, statim dimittuntur. Eliguntur qui apti sunt
 40 cum ad officia servilia, tum ad litteras et qui ad pietatem sunt proclives quo fit ut ex eo numero aliquos susceperit Societas satis idoneos. Praeest illis immediate cum in spiritualibus tum in corporalibus minister inferioris collegii.

*In quibus differunt convictores collegii
 45 parisiensis in suis legibus et ratione
 vivendi a convictoribus Collegii Germanici*

Habent convictores parisienses suas leges¹¹, verbis quidem nonnihil differentes a legibus Collegii Germanici; verum reipsa aut nihil, aut perparum.

50 Porro quia sero admodum, id est anno superiore, leges Collegii Germanici accepimus¹², visum est in Domino interim nostris uti, neque quicquam in ea re mutare ante adventum V. R.; tum quia, ut dictum est, proprie cum illis pulchre conveniunt, nisi quod plures habeamus pro necessitate temporis et loci; tum quod pueri nostri illis suis legibus
 55 iam ita assueverant, ut illarum immutatio et pueris sit molesta, et nobis incommoda fore videretur. Denique quod nihil continerent regulae Collegii Germanici praeter nostras, quod hic facile induci posse videretur; id, quod evidenter apparebit ex rationibus, quas huc adscribam, cur non observemus quaedam quae illis regulis continentur.

60 Ac primum, in recipiendis pueris cogimur, importunitate atque adeo auctoritate multorum, quibus contradicere nobis non est integrum, recipere pueros tenerioris aetatis, qui neque corporis sui neque vestium curam habere possunt. Sed hoc ab incommodo facile nos levant famuli, quibus omnis ea cura ab illorum parentibus committitur; reliqua, quae
 65 sunt in prima regula¹³, ad unguem observantur.

Quod dicitur in secunda, aliquandiu receptos in collegium retinendos esse domi, quoadusque didicerint examinare conscientiam et pec-

^{10*} In margine: «Hoc immutatum est et melius habet».

¹¹ *Constitutiones pro pauperibus scholasticis* . . . ; quas videsis infra, mon. 180.

¹² Intelligendae sunt *Reg. conv. Coll. Germ. (1566)*; v. MP II, mon. 47.

¹³ Vide *ib.* § 1.

cata anteactae vitae fuerint confessi ¹⁴, servatur quidem, sed non eodem modo quo Romae. Nam cum non habeamus collegium distinctum a scholis, non possunt domi retineri, aliis in scholas contendentibus. Deinde, quicumque huc adducuntur a parentibus ipsis, parentibus urgentibus hoc, statim admittuntur ad scholas; nihil tamen prius discunt, quam conscientiam examinare, instituere confessionem et caetera quae sunt pietatis, instantibus nostris, ut ea primo quoque tempore praestent. Ut autem hoc aliter hic observetur, videtur fieri non posse, aut certe fiet cum minore fructu, quam iam fit, et cum multis calumniis. [13v]

Tertia regula omnino servatur, sicut et quarta ¹⁵, nisi quod in orationibus quotidianis non exigatur ab eis ut dicant horas beatae Virginis nisi tantum diebus festis, propterea quod tempus iis horis recitandis non suppetit.

In septima, quod habetur de modestia servanda in eundo et redeundo ad collegium ¹⁶, hic non habet locum, quia habemus scholas domi. Reliqua servantur.

Dein, quod habetur in undecima ¹⁷, de curanda mundicia cubiculorum, non servatur, quia hic ea cura non est puerorum, sed famulorum.

Quod vero habetur de una hora post prandium et altera post coenam recreationi danda, hic non servatur; nam diebus ferialibus habent tantum duos quadrantes, et diebus Iovis tantum a prandio vacant. Nam cum initio vellemus duas horas dare more romano, murmuratum est graviter contra nos, ut necesse fuerit illud mutare. Similiter etiam de die Iovis, qui nunquam integer conceditur in hac universitate, nisi cum itur rusticatum.

De pauperibus [studiosis]

1. Pauperes in spiritualibus et iis quae ad litteras spectant, reguntur omnino ut convictores, nisi quod ex suis regulis coguntur singulis diebus dominicis confiteri. Maiores sicut convictores, surgunt hora 4. Facta oratione citant pueros singulis in regionibus sibi deputatis. Nam nostri qui cubiculis praesunt, hoc non possunt ipsi facere, propterea quod tunc temporis sunt in oratione.

— Iudicio consultorum maiores pauperes possunt et debent exci-

¹⁴ Vide *ib.* § 2.

¹⁵ Vide *ib.* § 3-4.

¹⁶ Quae est § 6 et non 7.

¹⁷ Vide *ib.* § 11.

tare convictores, et non nostri fratres, ut hoc etiam genere servitutis agnoscant se pauperes.

2. Audiunt sacrum hora 5^a et inde ad sesquiseptimam student. Postea componunt scamna in omnibus classibus et eas (si opus sit) 105 verrunt.

3. Habent suum praefectum, qui exigit ab eis rationem catechismi, dein rationem praelectionum quas debent memoriae mandare. Legunt per suas vices in prima et secunda mensa. Qui sunt ex illis probatiores fide et prudentia, servant claves ianuae, interim quod noster ianitor 110 vel in sacro est vel in prandio, vel alias distinetur.

— Iudicatum est, pauperes non amplius debere servare clavem ianuae anterioris, hoc est collegii convictorum, tempore prandii et missae, sed ianitorem nostrum qui propterea debet anticipare tempus prandii et missae, interim alius substituatur.

4. Lavant subinde lances sed non nisi in necessitate. Aliquoties 115 in hebdomada recitant vigiliis mortuorum pro fundatore.

— 4. Non ex obligatione sed ex ordine a nobis praescripto.

5. Qua ratione debeant recipi et quamdiu manere, nondum statutum est, quamquam ea de re decretum aliquod fieri satis expediret. 120 Debent esse numero 18, sed propter deperditos 150 aureos solares annui redditus, non poterunt in posterum esse ultra numerum 15.

— 5. Nunc enim agitur contra executores et haeredes fundatoris, hoc est, claromontanos cives et abbatem de Banlieu ut curetur recuperari hos redditus. Quisnam vero sit futurus exitus litis, ignoramus.

125 *Ratio victus pauperum*

Pransis pueris, pauperes in secunda mensa comedunt, habentque portionem fere omnino parem cum iis qui solvunt 40 aureos solares, nisi quod comedunt ex melioribus reliquiis quae convictoribus supersunt. [14r]

130 Vestiuntur tali panno, qualem ferunt nostri in cubiculis et domi. Habitant seorsim, dormiunt bini.

— Cum tempore providebitur, ut soli dormiant sicut convictores. Et iam quidem comparati sunt aliquot lecti ad hunc finem. Et in dies comparabuntur, prout feret collegii tenuitas.

135 — Existimet superior hoc esse numerandum inter illa quorum prompta executio maxime desideratur ¹⁸.

¹⁸ De lecto proprio singulis dando cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) II § 9; MP I 119, et supra, mon. 170/A lin. 335.

Proposita a P. Visilatore et a Rectore responsa

1. Quot adolescentes pauperes ex fundatoris mente hoc collegium alere teneatur, et quid spectaverit hoc institutum ?

— R. Sex ex foundatione propria. Deinde 12 ex voluntate et iudicio executorum, probante atque confirmante senatus. Verum ex redditibus quibus isti 12 alendi sunt, valde periclitantur centum quinquaginta coronati annui redditus. Qui si omnino pereant, iudicio senatus erit solum numerus ille duodenarius imminuendus. Quod attinet ad secundam partem interrogationis, spectavit fundator utilitatem Ecclesiae voluitque, quantum conicere licet, hos pauperes esse velut seminarium ministrorum Ecclesiae ¹⁹.

— 1. Eos proinde spectare oportet rectorem in institutione horum pauperum tam in iis quae ad mores et spiritum, quam quae ad eruditionem pertinent.

2. Qua aetate eos esse convenit aut oportet ?

— R. Nihil de hac re statuit fundator, sed totum reliquit iudicio Societatis. Conveniet certe servare quod statuit P. N. ut usque attigerint 12 annum ²⁰, quia quo provectiores hic accipiuntur, eo citius absolvent sua studia. Verum secus facere coget subinde necessitas, quam imponunt nobis viri magni hos illos recipiendi. Et rebus Societatis firmitus constitutis, concipi poterunt et proponi leges confirmandae.

— 2. Consulendus erit P. N. antequam quicquam hac de re proponatur in parlamento.

3. Qua ex conditione, quibusque ex parentibus et quibus ex locis sint desumendi ?

— R. Conditio, qualitas parentum et patria unde sunt desumendi, exceptis quatuor qui debent ex agro mauriacensi desumi, pendet ex voluntate Societatis, ex mente fundatoris. Debere autem esse 4 mauriacenses, decrevit executor testamenti. Testamentum fundatoris vult esse ex familiis pauperrimis ²¹.

4. Quae ratio victus ac vestitus esse debet ?

— R. Ratio victus pauperum est eadem cum famulis collegii convictorum. Vivunt nimirum ex iis quae supersunt convictoribus ²². Vestitus varius est pro commoditate collegii. Et quia adventantes ferunt

¹⁹ Cf. supra, mon. 160 lin. 119-22.

²⁰ Cf. ib. lin. 100-01.

²¹ Cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 3 ; MP II, mon. 51.

²² Cf. supra, lin. 125-9.

secum et ex parentibus aliqui dant suis ; alioqui, quod menti fundatoris consentaneum putamus, [14v] nos illos vestimus ex panno subruffo et crasso, quando haberi potest. Gestant superiorem vestem talarem et pileum quadratum.

175 — Ex mente fundatoris ali et vestiri debent ut pauperes, neque aliud ex testamento colligi potest.

5. Quae studia ac exercitia ?

— R. Quod ad litteras attinet, eadem habent exercitia et studia cum convictoribus ; nisi quod mane surgant hora quarta, exceptis parvulis, et orant per mediam horam, ubi surrexerunt. Quid singuli faciant, apparebit ex catalogo.

— Institutio et studia ad scopum fundatoris referenda sunt ut iam dictum est.

6. Quamdiu retinendi ?

185 — R. Ex testamento, Societatis est decernere de tempore. Unde tantum hic retinetur usque ad finem studiorum humanitatis et philosophiae.

— Qui tum primum idonei videntur qui sua studia propria industria promoveant, et primum deberent aliis cedere, nisi alicui videretur
190 facienda gratia.

7. A quo et quibus conditionibus admittendi ? ²³

— R. Ex testamento, Societatis est eos admittere ac reiicere. Conditiones quibus admittendi sunt, nullae sunt ex testamento, nisi ut sint pauperes. Quos propterea nuper accepimus a P. N. Generali ²⁴,
195 servabimus.

8. Quibus ex causis dimittendi seu dimittuntur ? ²⁵

— R. His nimirum de causis vel quia inepti sunt ad studia, aut immorigeri. Adiecit P. N. Generalis tertiam causam, nimirum si nolint esse ecclesiastici.

200 9. Quid oneris illis a fundatore imponitur ?

— R. Ut confiteantur singulis hebdomadis et orent pro ipso. A nobis vero impositum est ut, praeter quotidianas quas pro fundatore faciunt, diebus dominicis et festis orationes, officium defunctorum pro anima fundatoris a prandio recitent.

205 — Nunc unum nocturnum cum laudibus quotidie recitant.

²³ Cf. supra, mon. 160 lin. 96 ss. : *Modus recipiendi pueros pauperes*.

²⁴ Quatenus hae conditiones fuerint, nos fugit.

²⁵ Cf. *Const. Sem. Rom. (1564)* § 21 ; MP II, mon. 51.

CONSTITUTIONES PRO PAUPERIBUS STUDIOIS IN GALLIA

ANNIS 1568-1570

Introductio

P. Mercurian in visitatione collegiorum Galliae examinare debuit etiam propositiones rectoris et praefecti collegii bilhomensis circa pauperes scholasticos. Ex qua eius occupatione ortum habuit documentum: «Alcuni punti...» inscriptum¹ (v. inferius, mon. 181). Hoc scriptum supponit, ut suo loco patebit, quasdam constitutiones conscriptas pro pauperibus scholasticis, qui Parisiis, Bilhomi et Mauriaci a S. I. erudiebantur. Has constitutiones sub hoc numero typis mandamus. Ad eas referenda sunt praecedentis monumenti verba: «Habent convictores parisienses suas leges, verbis quidem nonnihil differentes a legibus Collegii Germanici, verum reipsa aut nihil aut perparum»².

Ad tempus quo constitutiones compositae sunt, quod spectat, haec ex documentis nostris erui possunt: Ante epistolam Patris Mercurian diei 19 dec. 1569 datam, Romam iam pervenit exemplar quoddam harum constitutionum³. Deinde P. Mercurian cum mon. 181 conscripsit (19 dec. 1569), constitutionum textum aliquantum iam revisum prae manibus habuit. Ipse enim in linea 10 mon. 181 citat paragraphum constitutionum quae est huiusmodi: «Caveatur omnino ne aut acceptio personarum aut commendatio cuiusque»; quae paragraphus in nostro textu nondum apparet, in textu autem quodam posteriore, quem P. Maggio, visitator anno 1588 Parisiis accepit, reperitur. Hunc recentiore textum (quem videsis in *Gall.* 59, f. 63r-4v) nunc typis mandare omisimus, quandoquidem, praesertim in secunda parte, fere nihil in eo immutatum est. Constat praeterea, constitutiones Romae revisas mense iunio vel iulio anni 1570 in Galliam remissas fuisse⁴.

Ad auctorem vero quod attinet, Patrem Guidonem Roillet S. I., collegii bilhomensis rectorem (cf. supra, mon. 171 adn. 5) eas confecisse

¹ Haec ex epistola Patris Mercurian diei 19 dec. 1569 Patri Generali data desumi possunt; scribebat enim: «Perché la posta ha differita la sua partita ordinaria un giorno per certe imprese di mercadanti, io mi sonno messo a scrivere hoggi le cose proposte dal Rettore et Prefetto di poveri di Bigliome, acciò V. P. le vegga et risolva. Il Padre Polanco s'è riservato una copia dele constitutioni di detti poveri, con la quale supplirà quelle manca per l'intelligentia» *Gall.* 82, f. 194r.

² Vide supra, mon. 179 lin. 47-9.

³ Cf. verba Patris Mercurian supra, in adn. 1 exscripta.

⁴ «Le constitutioni de poveri di Billon, se non vanno con questa, si procurerà vadino con le prime». Ex ep. P. Generalis diei 19 iun. 1570 ad P. Mercurian; *Epp. Borgia* V 419.

putamus, innixi nonnullis Patris Mercurian verbis, qui die 6 sept. 1578, iam praepositus generalis S. I., haec ad Praepositum provinciae Franciae scribebat: «Mittimus regulas pauperum a P. Guido olim confectas et hic recognitas. In quibus quod de 14 annis admonebat, probavimus; idque, ut videbit, correximus»⁵.

TEXTUS: *Gall. 56*, f. 194r-94av (*prius* 44-45 54 198-99), originale, manu nobis ignota exaratum; partim a P. Mercuriano, visitatore, partim a P. Polanco Romae correctum. In summo folio 194r manu P. Sacchini [?]: «Nelle fundationi al Collegio di Biglion»; et f. 194av solum hanc adnotationem habet: «Billomiensis Collegii».

RATIO EDITIONIS: Exhibetur textus in forma qua Romam missa est; correctiones Patris Mercurian et Patris Polanco partim in apparatu critico, partim, si sunt longiores, in adnotationibus locum obtinuerunt.

CONSTITUTIONES PRO PAUPERIBUS SCHOLASTICIS, QUOS REVERENDISSIMUS GUILLERMUS PRATENSIS, EPISCOPUS CLARMONTANUS⁶, COLLEGIIS SOCIETATIS IESU PARISIIS ET BILHUOMI A SE INSTITUTIS ERUDIENDOS RELIQUIT

Cum Reverendissimus D. Guillelmus Pratensis pia memoriae, divina clementia quondam episcopus clarmontanus ad bene merendum de Gallia, ipsique in iis quae ad sinceram doctrinam pietatisque augmentum pertineat, opitulandum, tria collegia Societatis Iesu, unum Lutetiae, alterum Bilhomi, tertium Mauriaci instituisset⁷, cumulatiora ut redderet sua illa in patriam merita, certum quendam pauperum scholasticorum numerum testamento suo stabilivit, quorum curam praedictae Societatis patribus perpetuis commisit temporibus, penes quos omnem auctoritatem esse voluit, eos eligendi, retinendi, dimittendi, prout iudicaret in Domino expedire; imo vero eodem suo testamento statuit ut ab iisdem patribus alerentur, vestirentur, ceteraque ad corporis necessitatem spectantia acciperent, instituerenturque interim ab iis doctrina, pietate morumque probitate tandiu donec censerent ipsos idoneos esse qui sibi traditum doctrinae et pietatis thesaurum eo animi candore

³ Parisiis et Bilhuomi *sup. m. Pol.* | institutis *p. corr.* || ⁶ sinceram *m. Pol. linea subducta et in marg. sinceram*

⁵ *Gall. 45*, f. 30r.

⁶ Guillelmus du Prat, episcopus clarmontanus (1528-1560; cf. GULIK-EUBEL III 185), de quo v. MP I 503 607 609.

⁷ De tribus his collegiis cf. DELATTRE, *Les établissements...* I 701-08 et III 145-95 1101-258.

et spiritu quo recepissent, in alios transfundere possint *. Porro praedicti patres maxime cupientes ut in huiusmodi cura sibi commissa certiori quodam et faciliore ordine procederetur, praeterquam quod paucis 20 quidem verbis testamento constat, quid in ea re agendum sit, has nihilominus quae sequuntur constitutiones praescribendas esse censuerunt, secundum quas gubernarentur, et quibus obtemperantes esse deberet omnes qui in praedictum pauperum scholasticorum numerum cuperent cooptari. 25

Huiusmodi vero constitutiones in tres partes distribuuntur: prima continet ea quae observari debent in ipsis eligendis, deinde leges praescribuntur iuxta quas dirigi debent, tertio loco explicantur ea quae facienda erunt cum, confecto suorum studiorum curriculo, mittentur ad transferendum in praxim quae praedictae Societatis opera didicerunt *. 30

De ratione eligendi praedictos pauperes

Quae ad ipsorum electionem pertinent, ea fere ex testamento desumi possunt. Ac primum quod ad numerum spectat, in bilhomeo collegio decem et octo perpetuo sunt alendi, qui ex sola diocesi clarmontana eligi debent; Parisiis vero sex ¹⁰. 35

Testamento etiam praecipitur ut eligantur qui sunt pauperiores, utpote quos iubet ipse testator nutrir, vestiri, tractarique more pauperum, rudioribus scilicet cibis et panno et non aliter ¹¹.

Eligantur tamen illi quorum parentes, licet sint pauperes, boni tamen et honesti sint, nec ulla aut haeresi aut infamia nota insignes ¹²; 40

¹⁰ et *sup. rep.* || ²⁵ cooptari *sequ. m.* Merc. et vivere inter eos || 40 aut infamia *sequ. m. Pol. in marg.* aut infamia graviore

* Cf. supra, mon. 179 lin. 137-205: «Proposita a P. Visitatore et a Rectore responsa».

* Quae tres partes respondent tribus partibus *Const. Coll. Germ. (1552)*; cf. MP I mon. 9; et *Const. Sem. Rom. (1564)*, MP II, mon. 51-53.

¹⁰ In margine manu Patris Polanco: «Véase el libro de instrumentos»; et *ib.*: «Intelligatur, an recuperati redditus sufficiant ad 18 sustentandos». De his cf. supra, mon. 179 lin. 138-44.

¹¹ Haec paragraphus a P. Polanco ita abbreviata est: «Eligantur qui sunt pauperes; nutriantur, vestiantur, tractenturque more pauperum, rudioribus scilicet cibis et panno et non aliter, prout testamento Fundatoris (*del. constat*) praescribitur». Cf. supra, mon. 179 lin. 160-66.

¹² In margine manu Patris Polanco: «Honestis parentibus nati qui sustentantur more pauperum iuxta mentem Testatoris».

non ergo spurii aut similis maculae pueri in eorum numerum assumuntur, nisi rara admodum indoles in illis eluceat quae eiusmodi notas abunde compenset ¹³.

Non admittantur minores natu novem aut decem annis, nec qui
45 decimum octavum annum excedunt, nisi aliqua in illis rara dona aliud suadeant ¹⁴.

Non elegantur balbi, non lusci, nec qui notabili corporis vitio aut membrorum imbecillitate laborant; multo minus ii qui aliquo contagioso morbo sunt infecti, quin potius sano sint corpore, quod bonam
50 indolem referat et in spem inducat futuros illos aptos ad ea munera obeunda, ad quae destinantur ¹⁵, nimirum ad iuvandum proximum lectionibus, concionibus et sacramentorum ministerio, publicisque et privatis colloquiis, adeo ut non solo probatae vitae exemplo, sed et sermone et conversatione alios aedificent.

Non elegantur de quibus timetur quod sint futuri duri, intractabiles, sed faciles et flexibiles, et in quibus eluceat illa indoles quae spem faciat illos bonos et studiosos mores facile imbibituros.

Si qui rudioris sint ingenii et ad literas minime nati, non admittentur. Admissi autem non retinebuntur, nisi forte ad unum aut duos
60 annos ut aliquid de christiana doctrina addiscant, et in pietate morumque honestate exerceantur, non enim ad hoc institutum apti sunt nisi quos spes boni ingenii et iudicii futuri commendat. Si quis ergo pateretur infirmitatem unde obscurus vel parum sanum iudicium ei reddi soleat, vel qui dispositionem insignem ad huiusmodi infirmitatem haberet, nullo modo est admittendus.
65

Nemo qui religionis semel susceptae habitum deposuerit, admittatur ¹⁶.

Nullus a rectore eligatur quin prius per alterius discessum locus sit illum recipiendi, et qui pluribus animi et corporis dotibus ornatus
70 fuerit, melioremque de se expectationem pollicebitur, ille ceteris praeeligatur; praeterea (quantum fieri poterit) nullus admittatur quin prius sub praeceptoribus nostris in scholis per aliquod tempus sit versatus,

¹⁴ novem aut decem annis *del. Pol. et sup.* 12 | decimum octavum *del. Pol. et sup.* vigesimum || 52 concionibus *del. pub[licis]* || 68 discessum *Pol. add. sup.* vel mortem

¹³ « Nisi . . . compenset » ad haec P. Polanco in margine adnotabat : « Hoc non scribatur, sed inter declarationes poni potest ».

¹⁴ Cf. supra, mon. 179 lin. 151-59.

¹⁵ Cf. *Const. Sem. Rom.* (1564) § 1; MP II, mon. 51.

¹⁶ Cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) I § 6; MP I 111.

ut certum iudicium haberi possit de spe futurae probitatis et integritatis ¹⁷.

Omnes promittant se nostris obtemperaturos esse quamdiu apud eos vixerint, alioqui qui obedire recusaverint, ab aliorum numero excludentur. 75

Regulae pauperibus scholasticis communes quorum instructio patribus Societatis Iesu ab episcopo clarmontano commissa est

Primo, omnes in eum finem se esse electos sciant ut spiritualibus Galliae necessitatibus pro talento quod divina gratia eis largiri dignabitur, opulentur; ac proinde non solum doctrinae sed etiam pietatis bonorumque morum solida fundamenta iaciant, necesse est ¹⁸. 80

Itaque singulis diebus rei divinae intererunt, loco et tempore illis praefixo, et diebus festis in nostro templo concionem audient ¹⁹. [194v] 85

Doctrinam christianam quicumque ignoraverit, eam addiscito.

Mane, postquam surrexerint, constituto tempore, prout edocti fuerint, orabunt ²⁰, audito campanulae signo. Utque menti satisfaciant institutoris sui, quotidie vesperi post id tempus quo animis erunt relaxati, omnes in unum locum convenient, in quo litanias recitabunt aut vigilias mortuorum pro fundatoris demortui anima. 90

Septimo quoque die confitebuntur et cum superiori videbitur, communicabunt ²¹.

Sero, antequam lecto se committant, per quartam horae partem conscientiae suae examen facient ²². 95

Pareant superiori suo quam studiosissime, eum ament et observent, ut eum qui Christi vices in eos et imperium gerat donec eius curae et fidei fuerint commissi ²³.

73-4 integritatis sequ. m. Merc. et ingenii (del.) eruditionis qui etiam ceteris praeferantur (qui... praefertur del.) || 78 instructio p. corr. || 80 solant del. Merc. et sup. add. meminerint || 84 rei divinae del. Merc. et sup. add. missae sacrificio || 85 audient sequ. m. Pol. et sacrae lectioni si quae praelegatur || 86 eam addiscito del. Merc. et sup. add. addiscat ac memoriae commendat || 87-8 fuerint Pol. add. in marg. per mediam horae partem || 90 litanias Merc. add. in marg. praemisso uno ex psalmis poenitentialibus || 91 mortuorum Merc. add. sup. unum nocturnum cum laudibus | anima add. Merc. alternis diebus || 92 Septimo Merc. del. et sup. add. Octavo | videbitur Merc. sup. add. vel confessorio ex ipsius commissione || 95 facient Merc. add. piis precibus praeparabunt se ad quietem || 97 et imperium del.

¹⁷ Cf. infra, mon. 181 lin. 4-9.

¹⁸ Cf. MP II, mon. 55 § 1.

¹⁹ Cf. Reg. Coll. Germ. (1552) § 2; MP I 124.

²⁰ Cf. ib. § 3.

²¹ Cf. Const. Coll. Germ. (1552) II § 8; MP I 119.

Maximo et mutuo charitatis ac benevolentiae vinculo iungantur ⁹⁹.

100 Eos dumtaxat alloquantur quos praefectus designaverit; alios non
conveniant, nisi ex licentia, sive illi domestici fuerint, sive externi.

Ut quae accidere possent multa vitentur incommoda, absque facultate superioris nullus egredietur foras, nec nisi cum eo socio qui ei a superiore datus fuerit, cum licentia egredietur ¹⁰⁰.

105 Et domi et foris prae se ferant modestiam singularem ac in reliquis christianis et quibusvis virtutibus progressus maximos facere current, sintque eo animo, cum peccaverint, ut velint aut verbo aut factis vel reprehendi vel corrigi.

Caveant ne mutuis sese convitiis et contumeliis laceant, neve
110 mutuo se tangant, alioqui pro arbitrato superioris pena eis irrogabitur ¹⁰¹.

Nec sibi nec aliis pecunias penes se habebunt, nec quivis praeter quam superior illas habebit, qui eas asservabit, ut in rebus honestis ac utilibus eis uti possint ¹⁰².

Ut omnis mali suspicio et occasio vitetur, nec ad suos scribent nec
115 ab eis literas accipient quin prius eas superior legerit, quas, prout videbit, aut mittet aut missas aliunde, dabit ¹⁰³.

In literarum studia magnam conferent diligentiam, sinantque se iuxta illum qui praescriptus erit studiorum ordinem regi et duci ¹⁰⁴.

120 Praeceptores suos ea qua par est, observantia colant ¹⁰⁵, lectiones attente audiant, compositionibus, disputationibus et aliis exercitationibus diligenter vacent.

Tempus iucundae et honestae quieti praefigetur, extra quod omnino studebunt ¹⁰⁶.

99 charitatis *del. aut, sup.* ac || 101 externi *del.* alloqui in eum qui sine super animadvertetur || 102-3 Ut . . . superioris *del. m. Pol.* [?] || 107 cum peccaverint *del. Merc. et in marg. add.* si quid animadversione dignum fecerint | velint *del. aut, sup.* et | verbo *del. aut, sup.* et | factis *del.* tem [?] || 110 irrogabitur *sequ. m. Pol.* indecens quid aut parum honestati (*del. agent*) consonum agent || 111 Nec *del. Pol.* sibi nec aliis, *sup.* suas nec alienas || 112 asservabit *add. Pol. in marg.* si quae fuerint | ut *del.* cum ipsi placuerit || 113 possint *add. Pol. in marg.* pro ipsius arbitrio || 115-6 videbit *sup. add. Pol.* expedire || 116 dabit *add. sed del. Pol.* aut contra || 120-1 exercitationibus *Merc. add. sup. literariis* || 122 quod *del. Merc.* omnino studebunt, *et add. sed. del.* nemini liceat otiosi, *et sup. add.* studiis suis intenti erunt, nec cuiquam licebit esse otioso

⁹⁹ Cf. *Reg. Coll. Germ.* (1552) § 5; MP I 125.

¹⁰⁰ Cf. *ib.* § 7.

¹⁰¹ P. Polanco delevit verba: «mutuo se tangant . . . irrogabitur», et in margine adnotavit: «In declaratione, ne se attingant».

¹⁰² Cf. *Reg. Coll. Germ.* (1552) § 8; MP I 125.

¹⁰³ Cf. *ib.* § 9.

¹⁰⁴ Cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) II § 6; MP I 117.

¹⁰⁵ Cf. *Reg. Coll. Germ.* (1552) § 11; MP I 125.

¹⁰⁶ Cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) II § 6; MP I 117.

Quod alterius fuerit, id nemo accipiat, nec quippiam commutet
seu domi seu foris fuerit absque superioris facultate. 125

*Quae servanda erunt cum quis post absoluta sua studia,
ex pauperum numero dimittitur*

Nullus ex iis qui in pauperum numero fuerint educati, amandabitur,
quin rector, si ipsi visum fuerit, ad episcopum referat de non poeni-
tendo fructu eius in doctrina et bonis moribus, ut merito sperari possit 130
eum futurum utilem operarium in vinea Domini bonumque aliquem fruc-
tum in gloriam Dei et proximorum salutem ex ipsius labore percipien-
dum ²⁰. Ipsius vero episcopi erit videre, an ille usui sit suae diocesi pro
qua iuvanda fuit institutus, eique locum designare, in quo commode
talentum suum expendere possit ad augmentum divinae gloriae proximi- 135
orumque spiritualem utilitatem.

Ipsa vero Societas quibus poterit modis semper conabitur ut opti-
mum et christianissimum opus parem principiis progressum et exitum
habere possit. Nec quemquam dimittet quin in humanioribus literis
studiisque philosophicis et positiva theologia sit sufficienter institutus, 140
si aliunde dimissionem non promereretur ²¹.

133-4 pro . . . institutus *Merc. lin. subduxit et p. par. add.* quod si episcopus talium
opera uti noluorit, illis liberum sit. conditionem sibi aliunde quaerere.

²⁰ Cf. *ib.* III § 1; MP I 121.

²¹ In hac quoque paragrapho P. Polanco delevit verba: «Nec quemquam . . .
promereretur»; atque ea post paragraphum in hac nova forma concepit: «Si in-
genio eo sint praediti ut in eiusmodi studiis proficere posse speretur; quod si minus
felici ingenio (*del.* praediti) fuerint, in inferioribus studiis consistent, dum modo quae
sacerdotibus necessaria sint, addiscant (*del.* studeant)». Deinde sequuntur tres re-
gulae a P. Polanco in fol. 194^{ar} adiunctae: «1. Omnibus denuntietur et ipsi assen-
tiri debeant quod ecclesiastici sint futuri et Ecclesiae commodis spiritalibus inser-
vituri et cum 14 annum expleverint, si in collegio sunt mansuri, id promissione fir-
mabunt. — 2. Si in ipso studiorum progressu aliqui deprehendantur parum ad lit-
teras et finem huius instituti idonei, vel aliqua commiserint quae huiusmodi mulctam
mereantur, pro arbitrio rectoris, re Domino commendata, dimitti poterunt. — 3.
In declarationibus addi poterit quod in Societatem admitti poterunt et ad alias re-
ligiones dimitti, si a Domino ad eas vocabuntur».

Sequitur et quarta regula, quam tamen P. Polanco linea transversum ducta de-
levit. Est autem huiusmodi: «Si qui eo ingenio sint praediti ut in (*del.* subtiliori-
bus) philosophiae ac theologiae studiis proficere possint, non dimittantur donec
utriusque facultatis cursum peregerint; quod si minus faelici fuerint ingenio ad eius-

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I., VISITATOR
ANIMADVERSIONES CIRCA CONSTITUTIONES
PAUPERUM STUDIOSORUM BILHOMENSIIUM

LUGDUNI, 19 DECEMBRIS 1569

Introductio

De historia huius scripti reoli possunt ea quae superius (mon. 180 introd.) dicta sunt. Ad hoc referenda sunt verba epistolae Patris Mercurian (19 dec. 1569), quae superius (mon. 180 adn. 1) exscripsimus; nec non responsum Patris Generalis diei 30 ian. 1570: « Si vederanno quelli ordini et cose proposte sopra li poveri di Billon, et si darà risposta un'altra volta » *Epp. Borgia* V 288.

TEXTUS: *Gall. 82, f. 139r-v* (prius 77 333), autographum.

TEMPUS: Die 19 dec. 1569 hoc scriptum exaratum fuisse evidenter declaratur in epistola Patris Mercurian eodem die ad P. Generalem data; cf. supra, mon. 180 adn. 1.

Alcuni punti han considerati questi padri nele constitutioni di poveri di Bigliomo¹ et trattati per rapresentare a V. P. che così s'era ditto in Roma che facessero, come si ricorderà il P. Polanco

Nel primo capo de ratione eligendi v'è una che dice « Non eligantur
5 ... et qui saltem per annum integrum versati sint in scholis nostris ».
— Dicono questi padri che li pare basti « si per tres menses aut circiter versentur in scholis nostris ». E la raggione loro è: « Cum parentes pauperes esse debeant, vix invenietur qui per annum ali possint ab eis in scholis etc. ».

10 Dove dice: « Caveatur omnino ne aut acceptio personarum aut commendatio cuiusque ...³ », domanda il rettore, si non sarà bene ri-

8 prius alere

modi erudicionem, apti tamen ad eam quae sacerdotibus sit satis ad animarum curam gerendam, in iis tantum studiis instituantur quae ad finem huiusmodi sint satis ».

¹ *Constitutiones* ... videsis supra, mon. 180.

² Videas *ib.* lin. 71-72.

³ Haec paragraphus non reperitur in constitutionum forma prima, sed in po-

cevere alcuna volta uno non tanto idoneo per essere presentato d'alcuna persona di grande qualità, la quale può molto o aggiutare o nocere ale cose dela Compagnia, o veramente d'alcun animo molto bene merito etc. — Responde la consulta : « Optimum fore si rector, postquam tractarit de eo negotio cum suis consultoribus et praefecto pauperum, scribat ad provincialem, adductis utrinque rationibus, significando tamen ad quam partem magis inclinent consultores ; presupponendo che la facultà resti qua di dispensare in queste constitutioni. — Io hebbi parere diverso dala consulta, parendomi che si se lascia la facultà al rettore o provinciale, accaderà che, per l'importunità o degli amici o dei grandi, speso sarà costretto di fare l'elettione contra la constitutione et anche contra la mente del fundatore, et molto di raro o mai sarà l'elettione libera ; perché ogniuno, quantunque povero, potrà havere l'intercessione di qualche personaggio. Et in effetto la cosa pare esposta a molti pericoli di farsi degli' nemici. Ben pareva a tutti che, quando sarà posta l'ultima mano ale constitutioni, si procuri una confirmatione del parlamento di Parigi, perché si dice che non è alcuna authorità onnipotente in Franza che quella. »

Nel ultimo capo : « Quae ratio servanda sit in dimissione etc. » — dice : « Quemadmodum non omnes sunt aequali ingenio etc. »⁴. È parso ala consulta : « Satis esse si hic exerceantur in iis disciplinis et facultatibus quas hoc collegium profitetur, nullamqua mentionem debere fieri in constitutionibus de cursu philosophico. Nam cum hoc collegium non susceperit illum praelegendum, etsi sit semper quidam professor philosophiae, onerosum esset ad eum se iam obstringere quod facere videretur obstringendo pauperes ad illum ediscendum. Suo enim iure exigere poterunt id ad quod suae constitutiones eos obstringunt vel certe multo plures annos deberent retineri in collegio quam prosit et voluisse existimatur fundator ». — Io sono del parere loro.

Domanda il rettore, si non si doverà ricevere qualche illegittimo o etiam qualch'uno che non havesse che un occhio, perché accade ritrovarsi talenti etc. — Responde la consulta : « Non esse admittendum spurium omnino, nisi esset legitimatus et ad ordines sacros habitatus, et praeclarae indolis. Et posse admitti monoculum, auditis et consentientibus consultoribus etc. ; tamen prius communicata cum provin-

32 disciplinis del. qua

steriore eius revisa (quae est in Gall. 59, f. 63r-64v) ; ex quo sequitur Patrem Mercurian non primum, sed secundum, revisum textum in exarando hoc scripto adhibuisse.

⁴ Cf. supra, mon. 180 adn. 31.

ciali, si puer sit eximiae expectationis et spei ». — Io sono del parere dela constitutione, che nessuno si riceva che habbia bisogno dispensatione per esser adnesso agl'ordini sacri, perché di questa gente sogliono
50 havere li nobili etc. [139v]

Domanda il rettore : An possit promittere locum alicui, antequam fit vacuus. — Responde la consulta : « Expedire, rectorem habere hanc potestatem ut, auditis consultoribus iisque assentientibus, possit promittere se facturum apud provincialem ut vacante loco admittatur ;
55 qui tamen putatur, quando periculum esset insignis alicuius incommodi, ut si illustri alicui viro aut intimo amico ac benefactori simpliciter negetur, periclitetur omnis favor seu studium benefactorum erga nos ; et experientia docuit, similibus promissionibus acquiescere omnes, et multos nihilominus mutare postea sententiam, et addicere suos filios
60 alteri statui vel conditioni propter nimiam moram ». — Ben veggo che è difficile nela prattica obviare a questi inconvenienti, però dal'altra banda pericolosa cosa è aprire la porta ale petitioni dei grandi etc. ; che così mai sarà l'elettione libera. Et così mi pare, come di sopra *, che non se li lasci la facultà.

65 Domanda il rettore : « Num in cursu temporis, quo sunt hic, debeat exigi ab eis renovatio propositi serviendi Deo in statu ecclesiastico » *. — Si risponde : « Non. Nam possent pueri inde captare occasionem dicendi se ad ecclesiasticum munus amplius non affici, ut dimittantur. Eiiciendos tamen eos quos curriculo temporis parentes significarent se ad alium statum velle addicere ». — Mi pare bene, perché
70 sono putti etc.

Si domanda di più : « An conveniat pauperes in principio non recipi, nisi a parentibus vestiantur quemadmodum caeteri pauperes nostri sunt vestiti ». — Responde la consulta : « Parentes posse initio admoneri
75 ut eos vestiant commode, non tamen cogi. *Debere tamen fieri aestimationem omnium quae adferunt atque etiam annolari cum subscriptione ipsorum vel parentum, ut recedentes tantum asportent quantum apportarint* ». — Non mi pare bene, si no quel primo, perché di questo contratto ne possono nascere inconvenienti, et per conto dela varietà, et sarebbe in
80 danno del colleggio.

Altra : « An conveniat eos petere interulas, galeros, caligas, calceos, libros etc. a parentibus ». — Responsum est : « Non esse cogendos ut

* 49 gente sup.

* Videsis supra, lin. 20-29.

* De renovatione promissionis cf. supra, mon. 146/A § 23.

petant, neque permittendum ut tanta premantur necessitate ut petere cogantur; *posse tamen admitti quae a parentibus sponte dantur* ».

« An sit concedendum ut sibi emant papyrum, libros, pennas, rosaria, chartaceos libros etc. suis pecuniis ». — Respondetur: « Collegium debere illis subministrare omnia necessaria. *Sin commodius esse voluerint, eos posse suis sumptibus plura commoda comparare.* » 85

« An possint accipi munera a parentibus pauperum, ut casei, cuniculi, etc. ». — Respondetur: « Debere ut hactenus magno studio repudiari, tandem tamen recipi posse ea quae ipsi sua industria, ut agro colendo vel venatu etc. sine sumptibus compararunt ». 90

De queste tre ultime che furono proposte dal prefetto di poveri et non dal rettore, come l'altre doe precedenti, m'è parso si debbano trattare queste materie, perché già il detto prefetto non era troppo sodisfatto di quello si faceva in questa parte. Io havevo notate molti argomenti nela negativa, ma non saran necessari a V. P. Solo dirò che mi pareva che, aprendosi queste porte, facilmente s'andarà debilitando neli poveri lo spirito che debbono havere di povertà, et ex consequenti li frutti di quello, l'uniformità et egualità fra loro, et l'acceptione dele persone neli rettori s'introdurà, li quali facilmente acaresceranno più quelli che aportaran più et saran più supportati nele fatiche et essercitii d'humiltà, et li figlioli inquietaranno li parenti col domandare; v'è periculo del'edificatione de di fuori, et forse che non s'osservi la buona intentione del Fondatore. — Io ordinai al rettore che sospen- 100
desse le cose notate qui con la linea ⁷ finché havesse risposta da V. P. 105

93-4 et . . . rettore *sup.* || 97 dirò *del.* a V. P. || 101 s'introdurà *in marg.*

⁷ Quae P. Mercurian linea subduxit, typis italicis in textu nostro expressa sunt.

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I., VISITATOR

ACTA VISITATIONIS COLLEGII TOLOSANI¹

TOLOSÆ, 20 APRILIS 1571

TEXTUS: *Gall. 58 I, f. 79r-84v* (*prius* 12 387-92), originale manu nobis ignota exaratum. Fol. 84v scriptura vacat, si inscriptionem quae sequitur, excipias: «La visita di Tolosa 1571 in aprile per il R.P. Everardo».

TEMPUS: Consultatio de regulis facta est in collegio tolosano die 20 aprilis anni 1571; cf. *infra*, lin. 76.

... *Praefecti studiorum*² — Caput 1.

Has regulas ante non habuimus³.

1. Regulas et statuta nulla hactenus habuimus⁴, et puto hic difficile fore, nisi forte pueros, ad illa cogere discipulos.

5 — Item videtur omnibus, monachismus enim nobis obiicerent, quod etiam nunc faciunt.

— Fiat iuxta annotationem ad calcem harum regularum adscriptam.

2. Grandiores regi nolunt nostro consilio, sed suo arbitrio philosophiam vel quidvis audiunt⁵.

3. Nondum coepit habere catalogum⁶.

— In inferioribus classibus fieri potest, in aliis vix.

² habemus *ms.* || ³ statuta *del.* multa, *sup.* nulla

¹ De collegio tolosano, anno 1562 erecto, cf. DELATTRE, *Les établissements*... IV 1270-316.

² Intelligendae sunt regulae praefecti studiorum anni 1569, quas in MP II reperies (mon. 26).

³ Ordinem et regulas studiorum P. Mercurian mense decembri anni 1569 Lugduni accepit; cf. eius ep. diei 19 dec. 1569; *Gall. 82, f. 190r-92r*.

⁴ Cf. MP II, mon. 26 § 1.

⁵ Cf. *ib.* § 2.

⁶ Cf. *ib.* § 3.

6. Non subscribunt praeceptores, sed admonent examinatore, quid ipsi de suis sentiant ⁷; quod eodem redit.

— Hoc videtur melius.

15

Non adscribit iudicium suum compositioni adolescentis, sed catalogo, quem penes se habet; admonent tamen adolescentem, in qua classe sit futurus, Adolescentem — dico, quia grandiores nolunt examini subiacere, sed sunt ipsi sibi duces.

— Potest subscribi.

20

Caput 2.

10. Praefectus noster hoc non praestat, quia et ipse in schola est. Rector tamen aliquando visitat classes ⁸.

— Visitabit cum poterit.

12. Nullas adhuc regulas publice affiximus ⁹.

25

— 12. Affigantur, erunt enim omnium hominum ordinibus vel gratissimae.

14. Ediscitur quotidie doctrina christiana in duabus infimis classibus ¹⁰. Explicatur autem die Veneris a duobus praeceptoribus, altero latine grandioribus, altero gallice minoribus, omnibus scholasticis in 30 duas classes convenientibus.

— Hoc sufficit.

19. Mane sunt tantum duabus horis in classe. Ita fiunt horae quatuor cum dimidia ¹¹.

— 19. Videtur sufficere.

35

21. Non semper habetur oratio in instauratione studiorum ¹², quia hic parum oblectantur orationis.

— 21. Fiet tamen vel oratio vel aliquis dialogus etc.

22. Nihil hactenus scriptum est in libro collegii servandum ¹³.

23. Praemia nondum data sunt in hoc collegio ¹⁴.

40

14 eodem *del.* sed *rest.* redit

⁷ Cf. *ib.* § 6.

⁸ Cf. *ib.* § 10.

⁹ Cf. *ib.* § 12.

¹⁰ Cf. *ib.* § 14.

¹¹ Cf. *ib.* § 19.

¹² Cf. *ib.* § 21.

¹³ Cf. *ib.* § 22.

¹⁴ Cf. *ib.* § 23.

- 23. Dabuntur deinceps.
 24. Positiones intra classes figuntur ¹⁵.
 25. Utrum etiam praesente superiore superioris locum habebit. Idem
 de sequenti regula ¹⁶. [83v]

45

Ex regulis communibus scholasticorum ¹⁷

Utrum istae regulae sunt publice hic affigendae.

— Non videntur.

— Iam dictum est ut affigantur.

2. Confitentur singulis mensibus, missas audiunt quotidie ordina-
 50 rie, sed multi absunt a missa et a concione quae fit diebus festis ¹⁸.

4. Aliquando inferunt arma in classes ¹⁹.

6. Cum ii qui dimittuntur a scholis ²⁰, parere nolunt, quid agendum.

— 6. Si fuerint perturbatores, coerceri poterunt.

Scholasticorum Societatis ²¹

55 Nullum habemus scholasticum, tantum Theodoricus ²². Post pran-
 dium adit scholam humanitatis.

Correctoris ²³

Non habemus correctorem.

— Quaeratur ²⁴.

¹⁵ Cf. *ib.* § 24.

¹⁶ Cf. *ib.* § 25 et 26.

¹⁷ Regulas scholarium externorum (1569) videsis in MP II, mon. 29.

¹⁸ Cf. *ib.* § 2.

¹⁹ Cf. *ib.* § 4.

²⁰ Cf. *ib.* § 6.

²¹ Regulas scholasticorum S. I. (1569) videsis in MP II, mon. 28.

²² Videtur esse Theodoricus Pat, qui sec. catalogum provinciae Aquitaniae (1574) est 27 annorum, ingressus Societatem anno 1565, et est praeceptor quintae classis in collegio avenionensi; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 193v.

²³ Regulas correctoris (1569) videsis in MP II, mon. 30.

²⁴ De correctore scholarium cf. decr. 35 congr. gen. I (1558); supra, mon. 138.

Praeceptorum ²⁶

60

14. Aliquando qui vicini sunt absentibus, mittuntur ad eos accersendos, sed in inferioribus tantum classibus ²⁶.

— Bene videtur.

19. Positiones rectori ostenduntur, non praefecto ²⁷.

65

Ordinem in singulis classibus observandum nunc primum accepimus ²⁸, in quo illud praecipue incommodum videtur in his regionibus, quod mane tantum legitur una lectio per tres partes horae unius ²⁸. Nos enim duas lectiones mane et totidem vesperi saltem in quatuor inferioribus classibus, habemus.

70

— Nec videtur mutandum in his regionibus.

Praeterea concertationes inter discipulos in usu sunt die sabbati vespere ²⁹ et mane, si supersit tempus post repetitas et recitatas memoriter lectiones; denique nos eum sequimur ordinem, quem semper vidimus in Societate.

75

— Possunt fieri concertationes et compositiones alternatim.

Facta consultatione in collegio tolosano die 20 aprilis 1571...

183

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I., VISITATOR

ACTA VISITATIONIS COLLEGII AVENIONENSIS

MENSE MAIO ANNI 1571

TEXTUS : *Gall. 58 I, f. 85r-90v* (prius 13 400-04), originale manu nobis ignota exaratum. Fol. 90r-v scriptura vacat, solum inscriptio in f. 90v : « Visitatio collegii avenionensis — 1571 ».

73 eum *del.* semper.

²⁶ Regulas praeceptorum (1569) videsis in MP II, mon. 27.

²⁷ Cf. *ib.* § 15.

²⁸ Cf. *ib.* § 19.

²⁹ Cf. *supra*, adn. 3.

³⁰ Cf. MP II, mon. 31 lin. 34-54 et passim.

³¹ Cf. *ib.* lin. 54 et passim.

VISITATIO COLLEGII AVENIONENSIS ¹ 1571 MENSE MAIO
SUB R.DO P. VISITATORE EVERARDO MERCURIANO ... [88r] ...

Ex regulis praefecti studiorum

1. Examinantur omnes exceptis pedagogis et quibusdam grandiu-
5 sculis qui non patiuntur se examinari ².

1. Videtur suaviter illis persuadendum ut in examinatione se
habeant secundum regulas collegii, nec esse expellendos etiamsi non
patiantur examinationem.

1. Fiat.

10 12. Singularum classium ordo non est in singulis classibus affixus ³.

12. Affigatur.

14. Singulis diebus Veneris per ultimam horam mane legitur doc-
trina christiana in duabus classibus, caeteris omnibus in duas classes
convocatis ⁴. Iis qui sunt inferiorum classium gallice, aliis vero latine.

15 Ob penuriam confessoriorum non confitentur omnes singulis mensibus.

14. Videretur utilius si legeretur a magistris ipsis in singulis
classibus. Nam ut modo fit, non proficit illa multitudo sub uno prae-
ceptore, sicut sub singulis proficerent.

14. Curandum videtur ut pueri in classibus inferioribus
20 doctrinam christianam ediscant ac recitent, et explicetur iuxta cap. 16
4 partis Constitutionum ⁵.

22. Vacationes ante renovationem studiorum fiunt per tres aut
quatuor dies ante calendas octobris aut festum sancti Lucae, quibus
temporibus fiunt instaurationes studiorum.

25 22. Videtur expedire ut philosophiae professori concedantur
vacationes 20 dierum, rhetori et humanistae per 15 dies, caeteris autem
ad 8 dies ⁶.

16 a *del. singulis* || 23 ante *del. cal.*

¹ De collegio avenionensi, anno 1565 erecto, cf. DELATTRE, *Les établissements*
... I 450-73.

² Cf. *Reg. praef. stud. (1569)* in MP II, mon. 26 § 1.

³ Cf. *ib.* § 12.

⁴ Cf. *ib.* § 14.

⁵ Cf. *Const. P. IV c. 16 § 2* MP I 309.

⁶ Vide scriptum: *De vacationibus in provincia Franciae (1575)*; MP (1901),
doc. 93, p. 706-07.

22. Paulatim introducendae sunt longiores ex provincialis sententia, ut absque scandalo fiat, donec aliquid certi in ea re sit a P. N. determinatum. [88v] 30

Ex regulis eorum qui scholas Societatis frequentant

2. Non veniunt ad concionem diebus festis ⁷, quia pro maiore parte a magistris et parentibus alio ducuntur.

Ex regulis correctoris

1. Nullus est corrector ⁸ quia nullus invenitur qui vellet praestare, 35 nec illum ferrent scholastici huius regionis.

1. Afferte Parisiis, titulus tamen illi datur splendidior, praesidis nimirum, quam ob rem inveniri potest ratio volentibus quidem, qua servetur constitutio ⁹, si nihil aliud obstat.

Ex regulis praeceptorum

40

3. In classibus rhetorices et philosophiae non praemittunt orationem ante initium lectionis ¹⁰.

3. Faciendum esset saltem in classe rhetorices ut in principio lectionis oretur.

3. Observet diligentius rector cum suis consultoribus, quid 45 in his fieri possit, et illud provinciali significet.

13. Singuli praeceptores castigant suos discipulos quoniam non est corrector ¹¹.

20. Praeceptores aliqui non semper loquuntur latine in classibus ¹².

20. Curet ista rector cum studiorum praefecto. 50

21. In classe rhetorices et ultima non bene servatur regula de decurionibus ¹³.

21. Curet ista rector cum studiorum praefecto.

⁷ Cf. MP II, mon. 29 § 2.

⁸ Cf. supra, mon. 182 lin. 58-59.

⁹ Const. P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.

¹⁰ Cf. MP II, mon. 27 § 3.

¹¹ Cf. ib. § 14.

¹² Cf. ib. § 21.

¹³ Cf. ib. § 22.

Ex ordine quintae classis

55 1. Admittuntur nonnulli qui nesciunt scribere, et qui vix sciunt legere ob importunas preces quorundam civium qui dicunt omnes debere admitti, exceptis solis abecedariis ¹⁴.

1. Agat rector per se ac per suos ut haec regula servetur ne et praeceptor nimium gravetur, et caeteri discipuli detrimentum
60 inde accipiant.

Catalogus lectionum et autorum fuit exhibitus et ordo qui hoc anno sequendus erat propositus in renovatione studiorum, et quia iam a quibusdam accusabatur collegium inconstantiae, visum est expedire sequi ordinem incoeptum studiorum et disponere magistros et classes ita ut
65 in proxima studiorum renovatione exacte possit ordo romanus ¹⁵ mandari executioni . . .

184

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I., VISITATOR

ACTA VISITATIONIS COLLEGII RUTHENENSIS

ANNO 1571

TEXTUS: *Gall. 58 I, f. 71r-78v* (prius 11 393-99), originale manu nobis ignota exaratum. Fol. 71r-v scriptura caret; solum inscriptio habetur in f. 71r: « Visitatio collegii Rutheni anno 1571 ».

VISITATIO COLLEGII RUTHENI ¹ ANNO 1571 . . . [76v] . . .

Ex regulis praefecti studiorum

1. Praefectum studiorum non habemus. Unus tamen praeceptorum per examen explorat in qua quisque schola audire debeat, singulique
5 praeceptores suis auditoribus proponunt regulas et statuta observanda,

¹⁴ Cf. MP II, mon. 31 lin. 9.

¹⁵ Hoc est *Ratio studiorum*, Roma exeunte anno 1569 missa; cf. supra, mon. 182 adn. 3.

¹ De collegio ruthenensi (Rodez), anno 1562 erecto cf. DELATTRE, *Les établissements* . . . IV 458-503.

non tamen singillatim unicuique cum primum collegium ingreditur, quaeritur, an velit eis parere ¹.

— Poterunt posthac singillatim interrogari.

2. Difficile est continere pedagogos in classibus inferioribus, cum tamen saepe plerique eorum sint inepti ad superiores ². 10

— Persuadetur illis quantum fieri potest ut sinant se regi et collocari in iis classibus ad quas sunt apti.

3. Nullus est qui communem omnium catalogum habeat ³. Singuli tamen praeceptores habent catalogum suorum.

— Habebitur communis omnium catalogus. 15

4. Significant praeceptores rectori quid de singulis censeant, sed non subscribunt compositionibus ⁴.

— Subscribent.

8. Post compositionem non nisi a praeceptoribus examinantur classemque illis decernunt, et interdum rector iudicium suum ascribit ⁵. 20

— Servabit rector vel aliquis alius regulam.

9. Hactenus quotannis post examen generale non est factus omnium scholasticorum novus catalogus, nec singulorum nomina in proprias cuiusque classes ab uno redacta, sed quisque praeceptorum eos scripsit qui ad eum pertinebant ⁶. 25

— Poterit servari regula.

10. Raro visitatae sunt classes ⁷.

— Visitari poterunt frequentius a rectore, non tamen quotidie, donec habeatur aliquis praefectus studiorum.

12. Non est curatum ut in loco publico affigerentur quae omnibus 30 scholasticis observanda essent ⁸.

— Iam affixum est.

22. In studiorum innovatione orationes quidem et poemata latino graecoque sermone recitata sunt, sed non parietibus gymnasii affixa. Nec est liber in collegio in quo scribantur electiora poemata aut orationes quae recitantur ⁹. 35

¹ Cf. MP II mon. 26 § 1.

² Cf. *ib.* § 2.

³ Cf. *ib.* § 3.

⁴ Cf. *ib.* § 4.

⁵ Cf. *ib.* § 8.

⁶ Cf. *ib.* § 9.

⁷ Cf. *ib.* § 10.

⁸ Cf. *ib.* § 12.

⁹ Cf. *ib.* § 22.

— Consuetudo affigendi poemata et oratione scholasticorum vix introduci hic potest, nisi habeamus qui haec emendare possint. Liber haberi poterit.

40 23. Non sunt hactenus data praemia ¹¹. [77r]

24. Positiones non valvis sed cathedrae classis philosophiae affixae sunt ¹².

— Valvis affiguntur.

25. Hic non fiunt disputationes publicae in studiorum innovatione ¹³ . . .

*De studiis humaniorum litterarum collegii rutheni
Ordo quintae classis ¹⁴*

Mane

Ab hora 7 ad octavam recitant declaratam lectionem et inflectunt
50 nomina per spacium semihorae, deinde ad 9 docentur genera et declinationes nominum; reliquum tempus, scilicet ad 9 cum dimidia, earundem lectionum repetitionibus et, si fuerit otium, disputationibus etiam insumitur.

— Non admodum difficile poterunt quae regulis Societatis continentur, servari. Multi tamen ad hanc et secundam classem accedunt
55 qui nesciunt litteras formare.

A prandio

Ab hora prima cum dimidia recitant repetuntque prius expositas lectiones, tum per semihoram fit alia lectio. Altera semihora in eadem
60 repetenda lectione recitandoque catechismo parvo consumitur. Die sabbati quicquid dictum fuerit per hebdomadam, recitentur themaque datur, atque corrigitur quod datum fuerat praecedente sabbato.

— Sub proximam innovationem studiorum curabitur ut omnes hae regulae serventur.

¹¹ Cf. *ib.* § 23.

¹² Cf. *ib.* § 24.

¹³ Cf. *ib.* § 25.

¹⁴ Cf. MP II mon. 31 lin. 7-81.

Ordo quartae classis ¹⁵

65

Mane

Ab hora 7 tribus horae partibus recitantur praeteritae lectiones, subsequens hora lectione insumitur. Semihora postea fit repetitio examenque lectionis. Reliqua quarta pars hora disputationibus expenditur.

— Quae habentur in regulis huius classis, facile poterunt servari. 70

Post meridiem

Dimidia horae pars lectionum recitationi conceditur. Tum hora declarandae lectioni datur, eiusdemque repetitioni semihora. Semihorae, quae reliqua est, spacium recitando catechismo datur. Diebus sabbati mane scholastici duas horas recitandis totius [77v] hebdomadae lectionibus et iisdem explicandis impedere solent. Quae superest semihora, concertationibus absolvitur. A prandio per horam unam septimanae lectiones memoriter recitantur. Altera hora corrigitur thema quod die Iovis fuerat dictatum; et quod superest tempus, alio dictando themate recitandoque catechismo consumitur. 80

Tertiae classis ¹⁶

Mane

Recitandis lectionibus semihora datur. Quae sequitur hora, lectioni conceditur brevique repetitioni. Ultima hora altera lectione, repetitione et disputatione consumitur. 85

— Quae regulis huius classis continentur, servari poterunt.

A prandio

Consueto spacio recitationibus lectionum vacatur. Deinde duabus lectionibus hora cum dimidia tribuitur. Reliqua semihora corriguntur themata et a decurionibus auditur catechismus. Diebus Iovis et sabbati dictatur thema. Iisdem diebus sabbati recitantur lectiones septimanae, fiunt etiam concertationes. 90

¹⁵ Cf. *ib.* lin. 82-146.

¹⁶ Cf. *ib.* lin. 148-92.

Secundae classis ¹⁷*Mane*

- 95 Fere semihora recitandis lectionibus declaratis insumpta, aliae tres horae partes lectioni rhetorices repetitionique tribuuntur. Hinc ad nonam graeca lectio cum brevissima similiter repetitione protenditur, tum corrigendis orationibus reliquum tempus, videlicet spacium semihorae, impenditur.

100 *Post prandium*

- Eodem ferme spacio recitandae lectioni ciceronianae aut poetae dato, non ante horam tertiam absolvitur lectio cum admodum brevi repetitione. Tum oratio graeca ad horam tertiam cum dimidia docetur, reliqua semihora in emendandis declamationibus transigitur. Diebus sab-
- 105 bati recitant lectiones auditas per hebdomadam, atque disputant. Bis in hebdomada dictatur declamationis pars, nempe diebus Iovis et sab-

- Vel deest prima classis vel constituenda est ex secunda, nisi quod argumento solo orationis componendae dictato quod pertinet ad pri-
- 110 mam admodum difficile, saltem in principio componere possint, multo vero minus ex tempore.

Classis philosophiae et theologiae

Mane ab octava ad nonam professor philosophiae physicam lectionem suos docet. [78r]

- 115 A prandio ab hora fere tertia logicam interpretatur usque ad quartam. Singulis diebus sabbati fiunt concertationes in utrisque lectionibus.

Professor theologiae docet post meridiem ab hora prima cum dimidia usque ad lectionem philosophiae.

- 120 Hoc collegium suscepit etiam curam docendi pueros legere ¹⁸, quorum maxima multitudo duos ad minimum praeceptores exigit, non sine summa molestia.

- Catechismus etiam in tertia et quarta classe quotidie recitatur; qua de re cum nulla fiat mentio in regulis, dubitamus, quid agere de-
- 125 beamus.

¹⁷ Cf. *ib.* lin. 193-264.

¹⁸ De munere docendi pueros legere cf. *Const.* P. IV c. 12 C; MP I 285.

— Proponent P. Provinciali, quid fieri possit commodius, quod ad recitandum catechismum attinet.

*De studiorum intermissionibus in collegio rutheno*¹⁹

In nativitate Domini fiunt intermissiones a vigilia Nativitatis usque ad Circumcisionem in superioribus classibus. At in inferioribus, si per dies festos liceat, legitur per duos dies ante Circumcisionem. 130

In Carnisprivio intermittuntur studia die Lunae Martis et Mercurii.

In Paschate a sabbato Palmarum in classibus superioribus usque ad dominicam in albis. In inferioribus autem classibus a feria quarta post dominicam in albis usque ad feriam quintam post Pascha. 135

In Pentecoste a vigilia Pentecostes usque ad feriam quintam.

Ante studiorum instaurationem quae fit in festo D. Lucae, per 15 dies non legitur in classibus superioribus. In classibus autem inferioribus, etsi non legitur, fit tamen aliquid per aliquot horas.

Praeterea a festo D. Ioannis usque ad studiorum renovationem, propter nimios aestus, legitur tantum per quatuor horas in classe rhetorices et aliis inferioribus. 140

Item a festo D. Ioannis usque ad festum D. Magdalenae legit philosophus mane tantum per horam, theologus autem vacat.

Dies Iovis a prandio destinatus est recreationi. 145

Cum accidit unus tantum dies festus in hebdomada, si quidem accidat die Lunae aut die Martis aut etiam die sabbati, fit recreatio; si vero duo aut plures dies festi sint in hebdomada, nullus conceditur relaxationis dies.

In vigiliis Nativitatis, Assumptionis beatae Mariae, et aliarum id genus praecipuarum solemnitatum, non legitur a prandio, sed mittuntur scholastici ad vespas. 150

*Ordo collegii rutheni*²⁰

Surgitur e lecto diebus festis hora quinta; aliis vero diebus hora quarta. Oraturque per tres partes horae. 155

— Eadem hora surgatur diebus festis quam aliis. [78v]

Hora sexta fit sacrum, cui intersunt scholastici et praeceptores

¹⁹ De ordine vacationum cf. supra, mon. 171/B, et *Ordo vacationum in provincia Austriae* (infra, mon. 259 274).

²⁰ Videsis *Generalis ordo collegii tornacensis*; supra, mon. 170/A.

nostri qui nondum sacris sunt initiati. Hinc in singulis classibus humaniarum litterarum legitur ab hora septima usque ad horam nonam cum
 160 dimidia. In classe autem philosophiae ab hora octava usque ad nonam.

Ubi autem dimissi sunt scholastici, fit examen conscientiae per quartam partem horae, et tantumdem temporis datur exercitio. Ac tunc demum prandent. Estque tam a prandio quam a coena praefixum recreationi spacium unius horae.

165 Professores humaniarum litterarum legunt a prandio tot horas quot mane. Ingrediunturque tempore Quadragesimae hora secunda post meridiem, alias hora prima cum dimidia. Legitque tunc professor theologiae per horam ut et professor philosophiae.

Caenatur aestate hora sexta, hyeme vero hora sexta cum dimidia.
 170 Hora octava dicuntur litaniae, fitque paulo post examen conscientiae quam in rem insumitur hora fere dimidia. Sicque disceditur cubitum . . .

185

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I., VISITATOR

COLLEGII TURNONENSIS VISITATIO

ANNO 1571

TEXTUS: *Gall. 58 I, f. 93r-104v* (prius 407-18), originale. Responsa Patris Mercurian sunt autographa.

COLLEGII TURNONII¹ VISITATIO 1571 . . . [97r] . . .*Ex officio rectoris*² . . . [98r]

4. Intermissiones studiorum fuerunt huiusmodi in hoc collegio³: A festo sancti Ioannis usque ad studiorum intermissionem praeceptores

¹ De collegio turnonensi, anno 1561 erecto, cf. DELATTRE, *Les établissements* . . . IV 1407-35.

² *Officium rectoris*, anno 1567 compositum, non reperitur inter regulas eo anno Romae typis expressas (cf. POLGÁR, *Bibliographie der älteren offiziellen Ausgaben des Instituts der Gesellschaft Jesu*. AHSI 33 (1964) 93). Eius textum manuscriptum invenies inter scripta Patris Nadal; *Instlt. 220*, f. 178r-83v.

³ De intermissionibus haec habet regula quarta secundi capitis officii rectoris:
 • Singulis saltem hebdomadis dies unus a prandio quieti destinatus sit. In reliquis

omnes legunt tantum per duas horas tam mane quam vesperi. Quod si
 posthac idem servetur, non poterit tribus ultimis mensibus exacte ser- 5
 vari ordo classium qui Roma missus est ⁴. Nullus etiam praeceptorum
 toto eo tempore legit die recreationis (qui semper fuit hactenus dies
 Iovis) nec mane nec vesperi, praeter mathematicum qui mane legit per
 horam. Porro intermissiones studiorum ita solebant fieri ut in principio 10
 septembris philosophi studia intermitterent, et toto eo mense frequen-
 tes fierent disputationes in philosophia. Tribus hebdomadis ante festum
 D. Michaelis vacabant rhetores, sed toto eo tempore frequentes recitan-
 tur orationes a scholasticis, fere singulis diebus. Quindecim demum 15
 diebus ante renovationem studiorum, omnes alii praeceptores cessabant,
 et eo tempore intererant scholastici disputationibus et declamationibus,
 examinabantur etiam ut ascenderent, et componebant pro praemiis con-
 sequendis. Demum fiebat instauratio prima die octobris. Superiori tam-
 en anno distulimus renovationem studiorum usque ad festum D. Lu-
 cae, quo die tholosana universitas instaurare etiam solet studia; hoc tam- 20
 en fecimus quia nondum venerant Roma praeceptores necessarii. Sane
 commodum valde esset huic collegio, si semper fieret instauratio in festo
 D. Lucae. Nam in principio octobris fervent vindemiae, nec potest
 commode fieri ut qui huc Roma mittuntur, eo tempore advenerint. Si
 tamen differatur renovatio studiorum usque ad festum D. Lucae, vide- 25
 bimur facere vacationes tunc quando non est opus, nimio videlicet aestu
 iam sedato.

— Has ferias instituerunt nostri ex consensu P. Provincialis, nec
 erant institutae antequam hoc collegium esset Societatis, saltem hoc
 modo. Valde ab omnibus probantur, praesertim quod toto die recrea- 30
 tionis, quem iam in diem Mercurii transtulimus, tempore aestatis non
 legatur nec mane nec vesperi, si enim legeretur mane, nec praeceptores
 nec discipuli possent toto die ire deambulatum propter nimios aestus.
 Praeterea in hac diecaesi habemus tantum festa romana; reliqua quae
 satis frequentia erant, ablata sunt ab episcopo Valentino ⁵. Diebus sab- 35

⁶ poterit *del.* servari

cum provinciali conferat, qui ordo in vacationibus vel intermissionibus studiorum
 ordinariis sit tenendus ». *Ib.* f. 180r. — De studiorum intermissionibus in collegio
 rutheno cf. supra, mon. 184 lin. 128-52.

⁴ *Rat. stud.* Roma exeunte anno 1569 missa est in Galliam; cf. supra, mon.
 182 adn. 3.

⁵ Ioannes de Martencosme, episcopus valentinus (1554-1574); cf. GULIK-EUBEL
 III 346.

bati a prandio hactenus praeceptores omnes fuerunt tantum per duas horas in classibus.

— Examinabuntur haec a P. N. Interim posset provincialis tractare cum suis rectoribus et expendere quid reliquis etiam collegiis conveniat, ut eadem ratio ab omnibus servetur, quoad licebit *.

Praeterea ex antiqua huius collegii consuetudine solebamus ludere tabulis nonnunquam diebus festis.

— Abstinendum videtur ab hoc ludo iis diebus quibus canuntur vesperae; reliquis vero festis, si quae occurrunt, possent fratres ludere per duas horas aut circiter; praesertim cum propter temporis iniuriam non licet ire deambulatum.

Diebus vero dominicis et festis cenamus hora sexta, et iisdem diebus, tum mane tum vesperi, plus solito protenditur recreatio; nam fere durat per horam cum dimidia.

— Videtur retinenda haec consuetudo; nam fratres indigent recreatione cum non minus occupentur diebus dominicis quam aliis... [98v]...

Ex cap. 4

... 4. Hactenus scholastici non fecerunt magnos progressus in literis ⁷ tum propter bella, ob quae frequenter intermissa sunt studia, tum etiam quod praeceptores non fuerint idonei, adeo ut aliquando oportuerit rectorem ire in classes ad docendum illos modum instituendi pueros; nam saepe qui ad nos missi sunt, etiam Roma ad praelegendum in superioribus classibus, vix fuerunt apti pro inferioribus. Oportuit etiam rectorem dictata praeceptoribus componere, et in cubiculo illos docere. In praesenti nulla est classis quae satis idoneum habeat praeceptorem, qui aut discipulorum utilitati aut nomini collegii consulere possit, praeter philosophiae classes et infimam.

Si essent praeceptores idonei, scholastici magnos progressus facerent, nam sunt hic satis ingeniosi... [99r]...

65 sunt *del.* huc

* Cf. supra, mon. 183 lin. 22-30 et adn. 6.

⁷ Regula quarta capituli quarti officii rectoris est: «Curet ut progressum faciant in litteris et in moribus. Et intelligat, quantum proficiant; et curet ut ea doceant domi suae quae in collegio didicerunt de his quae pertinent ad bonos mores et doctrinam christianam» *Instit.* 220, f. 182r.

Ex regulis praefecti studiorum

1. Hactenus rector fuit praefectus studiorum ⁹, modo autem est P. Ioannes Burgundus ⁹, sed non poterit ea omnia praestare quae in 4 parte Constit. c. 17 tribuuntur cancellario ¹⁰, quia non audivit curriculum philosophiae.

70

— Rectorem oportebit ea praestare per se quae non possunt per P. Ioannem fieri.

2. Difficile est continere pedagogos in classibus inferioribus, cum tamen saepe plerique eorum sint inepti ad superiores.

— 2. Persuadetur illis, quantum fieri poterit, ut sinant se regi et collocari in iis classibus, ad quas sunt apti ¹¹.

75

14. Diebus Veneris mane in singulis classibus per mediam horam recitant discipuli catechismum in singulis classibus, ac repetunt, et alia media hora impenditur interpretationi catechismi ¹². Et in duabus inferioribus catechismus P. Emundi gallicus ¹³; in aliis vero P. Canisii parvus latinus.

80

— 14. Videbatur retinendus hic modus docendi catechismum; nam hac ratione scholastici multo plus proficiunt, ut sumus experti.

25 26 27. Hae regulae quae statuunt ut praefectus studiorum praesit loco rectoris publicis actibus ¹⁴, non poterunt servari a nostro studiorum praefecto, quem modo habemus, nam oporteret illum esse versatum in theologia, philosophia et mathematicis ¹⁵.

85

— 25. Videretur, cum fiunt disputationes vel publici actus quibus plures intersunt praeceptores, rectorem semper debere interesse.

— 25. Dum videlicet studiorum praefectus non habetur qui praesidere possit, et rector hoc praestare potest. Alioqui rectori est liberum et adesse et abesse etc.

90

⁶⁹ 7 ms. || ⁷⁷ mane sup. || ⁷⁸ et del. quod superest temporis, sup. alia media hora || ⁸³ scholastici sup.

⁹ Cf. MP II, mon. 26 § 1.

⁹ Ioannes Voille (Voel) S. I. (1542-1610; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 156), anno 1572 in collegio turnonensi profitebatur rhetoricam et graecam linguam; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 192r.

¹⁰ Const. P. IV c. 17 § 2; MP I 317.

¹¹ Cf. supra, mon. 184 lin. 9-12.

¹² Cf. MP II, mon. 26 § 14; et mon. 183 lin. 12-21.

¹³ De Edmundi Auger S. I. catechismo gallico cf. supra, mon. 145 § 44 et adn. 9.

¹⁴ Cf. MP II, mon. 26 § 25 26 27.

¹⁵ Cf. supra, lin. 67-70.

Ex regulis scholasticorum Societatis

7. Quod dicitur, debere quotidianis disputationibus et repetitioni-
 95 bus interesse scholasticos nostros ¹⁶, non poterit in hoc collegio tam cito
 servari, si id intelligatur de privatis et domesticis repetitionibus. Nam
 desunt qui praeesse possint, nisi ea in re occupentur praeceptores; quod
 commode fieri non potest; nam parum eis superesset temporis ad pa-
 randas lectiones.

100 — Nisi ipsimet scholastici inter se disputent, non videmus, quid
 possit fieri.

10. Si scholastici nostri possunt vernacule loqui horis recreationis,
 quando latine loquentur? ¹⁷ Nam aliis horis silentium servandum est ex
 regulis communibus ¹⁸.

105 — 10. Silentium regularum communium non tollit sermonem lati-
 num, cum est loquendum. [99v]

Ex regulis scholasticorum externorum

Habemus ex fundatore regulas scholasticorum externorum, com-
 positas tamen, ut dicitur, a R. P. Laynesio piae memoriae ¹⁹, quas non
 110 possumus mutare. Nihil tamen, aut parum admodum differunt a regu-
 lis Roma missis ²⁰.

— Illarum regularum videretur mittendum Romam exemplar unum.

— Mittatur.

Ex quinta classe ²¹

115 1. Numero 3 praescriptum est ut declinationes in hac quinta classe
 ruditer tamen doceantur. In ordine autem quartae classis numero etiam

112 regularum *del. ex*

¹⁶ Cf. MP II, mon. 28 § 7.

¹⁷ Cf. *ib.* § 10.

¹⁸ Videsis *Reg. comm.* (1561); MI *Reg.* p. 557 reg. 12.

¹⁹ Videsis LAINÉZ, *Reg. schol. ext.* (1561); MP II, mon. 7.

²⁰ Videsis *Reg. schol. ext.* (1569); MP II, mon. 29.

²¹ De quinta classe ordinis studiorum exeunte anno 1569 Roma in provincias
 missi cf. MP II, mon. 31 lin. 7-81.

3^o quaedam tantum regulae declinationum necessariae doceri debent ¹²⁰.
Videri tamen posset quod si declinationum regulae omnes sine ulla exceptione in quinta classe tradendae sunt, multo magis expedire ut omnes etiam in quarta classe, non autem quaedam tantum, praelegantur.

— 1. Viderentur praelegendae tantum quaedam necessariae declinationum regulae in utroque gymnasio, sed in quinto rudius, in quarta vero plures et accuratius.

2. In horarum distributione matutina num. 4 compositionibus dimidium horae conceditur ¹²⁵, quo tempore autem thema, quod dictari debet alternis diebus latine discipuli component. Praeceptor rudioribus rudimenta grammaticae mature inculcare debet, ita nec a prandio nec ante prandium tempus ullum emendandis compositionibus destinatum reperitur, cum tamen illae omnino emendandae sint.

— 2. Aut idem faciendum videtur quod in aliis scholis fit, ut videlicet componentibus discipulis, praceptor hesternae emendet compositiones, aut certum tempus huic rei est constituendum. ¹³⁰

3. Quod dicitur de concertationibus num. 4 a prandio ¹³⁵ debere videlicet fieri (Hic concertandi modus est in regulis praceptorum num. 20) ¹³⁵ bini et terni experiuntur in hac classe, non posse cum fructu fieri, quia nondum norunt concertandi modum, et praceptoris caput ita obtundunt ut neque tintinabulum collegii audire possit.

— Videretur utilius, si in hac classe duo tantum, succedentibus ex ordine caeteris, concertarent.

4. Praeterea ex collegii huius fundatione debet legi latine et graece ¹⁴⁰ in singulis classibus. Proinde coacti sumus paulo aliter statuere distributionem horarum tam in hac classe quam in aliis, quam sit in regulis Roma missis. Unde numero 2 post declamandi et coniugandi exercitationem ¹⁴⁵, adiunximus lectionem graecam, quae in hac classe quinta semper est de litteris graecis earumque divisione etc. Reliqua fiunt ut in regulis praescribitur.

123 accuratius *del. nonnulla verba*

¹²⁰ Cf. *ib.* lin. 15-16 et 87-88.

¹²⁵ Cf. *ib.* lin. 44-47.

¹³⁰ Cf. *ib.* lin. 54.

¹³⁵ Cf. MP II, mon. 27 § 20.

¹⁴⁵ Cf. MP II, mon. 31 lin. 41 et 50-51.

*Ex ordine quartae classis*²⁷

Graeca etiam lectio coegit nos aliquid immutare, nam a prandio prima dimidia hora recitatur etiam aliquid ex Clenardo²⁸, praeter ea
 150 quae ibi assignatur. Ita autem legitur Clenardus in hac classe, ut discipuli tantum doceantur inflexiones nominum et verborum coniugationes, praetermissis praeceptis, et num. 3 praeter ea quae assignantur explicanda, adiungitur etiam Clenardus. Reliqua fiunt ut in regulis statuitur... [101r]

155 *Ex ordine tertiae classis*²⁹ *in qua scholastici debent congrue componere graece ut est in fundatione*

Mane — Numero 1^o: Adiuncta est recitatio Clenardi, cui tribuitur quarta pars horae tantum. Numerus secundus servatur uti est in regulis. Deinde enarrationi Ciceronis in tertio numero tribuimus tantum
 160 mediam horam, et tantumdem temporis repetitioni et lectioni Clenardi. Reliqua ut in regulis.

A prandio — Numero primo: Quarta horae pars tantum recitationibus tribuitur; quarta horae pars impenditur syntaxeos vel artis metricae repetitioni. Dimidiatam horam lectio syntaxeos vel artis metricae occupat. Horam unam Ovidius et Isocratis epistolae alternis diebus. Reliqua ut in regulis.
 165

*Ex ordine secundae classis*³⁰

1. Sunt in hoc ordine nonnullae difficultates sex primis mensibus. Nam ut ex 2^o et 3^o numero a prandio colligitur, debent legi singulis
 170 diebus poeta et Clenardus, et tamen numero primo dicitur quod praelectiones ex illis authoribus debeant recitari alternis diebus tantum.

2. In cathalogo librorum qui in hac classe legendi sunt, ponuntur

169 a prandio *sup. m. Merc.*

²⁷ De quarta classe ordinis romani cf. *ib.* lin. 82-146.

²⁸ De grammatica graeca Clenardi cf. MP II mon. 1 adn. 20.

²⁹ De tertia classe ordinis romani cf. *ib.* mon. 31 lin. 148-192.

³⁰ De secunda classe ordinis romani cf. *ib.* lin. 193-264.

historici²¹. Nullum tamen pro illis interpretandis assignatur tempus nec primis nec ultimis sex mensibus.

— Ad primam et secundam difficultatem : videtur satisfieri posse si alternis diebus a principio anni legatur poeta et hystoricus, et aliis sex mensibus poeta et oratio. Ac grammatica graeca Clenardi et author graecus alternis etiam diebus, quoniam cogimur ex fundatione interpretari ab initio anni, maxime quod discipuli cum sint provecti in grammatica et cum audierint authorem in alia classe.

3. Sex ultimis mensibus numero primo dicitur quod alternis diebus debeat recitari lectio et poeta aut ex praeceptis rhetoricis, et tamen eodem numero significatur, singulis diebus debere praelegi praecepta rhetoricae.

— 3. Si tantum recitentur praecipua praelectionum rhetorices praecepta, poterit servari regula, ut duae lectiones recitentur simul. Alioqui commode servari non potest. Nam praetermittendae essent alternae praelectiones.

4. Bis in hebdomada in hac classe debent fieri scriptiones graece a scholasticis²²; quod modo fieri non potest. Nam praeceptor huius classis non posset illas emendare. Multo minus quod dicitur praeceptorem debere aliquando suos interrogare graece.

— Ad 4 : nulla est solutio nisi provideatur nobis de alio praeceptore qui omnino esset necessarius ; oportet enim qui humanitatem legit, bene exercitatum esse in graecis et versibus scribendis, quorum neutrum habet qui huic praeest classi.

5. Nullum tempus est constitutum repetitioni poetae vel orationis quando legitur.

— Ad quintam : Si tantum tribuatur exercitationi artis metricae dimidium horae, poterit concedi quarta pars horae repetitioni poetae vel historici vel orationis quando legetur.

*Ex ordine rhetorices*²³

Quod dicitur num. 6 singulis hebdomadis die aliquo designato unum debere orationem recitare, non potest modo servari, propter exiguum

¹⁷⁸⁻⁸⁰ quoniam ... classe m. Merc. in marg. || ¹⁷⁹ anni del. sunt en || ¹⁸⁶ ut ... simul m. Merc. in marg.

²¹ Videsis *ib.* lin. 262-64.

²² Cf. *ib.* lin. 242-43.

²³ De prima classe ordinis romaní cf. *ib.* lin. 265-335.

205 scholasticorum numerum. Fiet autem cum id fieri poterit. Reliqua omnia servari possunt.

Animadvertendum etiam est quod, cum scholastici publice recitant orationes, induuntur vestibus oblongis, et habent pileum quadratum. Haec consuetudo non est a multo tempore introducta.

210 — Haec consuetudo videtur retinenda quia facit ad aedificationem, et rei de qua agitur, gravitatem.

*Ex aliis quibusdam regulis quae omnes
bonarum litterarum praeceptores iuvant*

215 Quod dicitur numero 17^{aa}, difficile servabitur, nisi per disputationes illas et compositiones quae octavo quoque die fieri debent, die designato, intelligentur exercitationes quae fiunt diebus sabbathi. Nam diebus dominicis et festis discipuli sunt valde occupati in confitendo et communicando, in audiendis vesperis, missa et duabus concionibus, quarum una est de doctrina christiana post vespervas, altera in summo templo mane habetur; sed a neutra cum aedificatione illi abesse possunt; 220 aut nisi id fiat diebus recreationis, quod et discipulis ingratisimum erit, et praeceptoribus valde molestum. Adde etiam quod debet octavo quoque die recitari oratio; quod fieri solet diebus dominicis.

225 — Hoc quod praecipit constitutio, posset fieri diebus Mercurii mane in duabus classibus, rhetoricae videlicet et humaniorum litterarum per unam horam aut circiter.

218-20 quarum . . . possunt *in marg.* || 220 mane *sup.*

^{aa} Cf. *ib.* lin. 461-65.

P. CLAUDIUS MATHIEU S. I.
PRAEPOSITUS PROVINCIAE AQUITANIAE¹
ACTA VISITATIONIS COLLEGII TOLOSANI²

1 IANUarii 1572

TEXTUS: *Gall. 58 I, f. 105r-19v* (*prius* 15 446-54 485-89), originale manu nobis ignota exaratum. Fol. 105 scriptura vacat; in f. 105r legitur titulus: « Visitatio collegii tholosani — 1572 ». Tempus scriptionis exhibetur in summo folio 106r, ubi haec inscriptio habetur: « Visitatio collegii tolosani anni 1572 prima ianuarii ». In fol. 119v ad calcem textus reperitur subscriptio auctoris: « Claudius ».

VISITATIO COLLEGII TOLOSANI ANNI 1572 PRIMA IANUarii . . . [107v] . . .

Ex regulis praefecti bibliothecae³

1. P. Everardus in visitatione tolosana hoc statuit: Designetur locus aliquis idoneus pro bibliotheca, et habeat quisque eos libros tantum apud se, quos rector cuiusque professioni necessarios iudicabit⁴. 5

Ne relinquantur in publico libri controversiarum, etiam catholici, maxime qui verba referunt haeticorum.

P. Aegidius⁵ posset esse praefectus bibliothecae, quamdiu hic erit.

Curetur ut libri sint repurgati; et sit locus in quo sub clavi recludantur omnes libri haeretici vel suspecti, aut qui aliquid habent obscaeni. Isque solus habeat clavem qui facultatem habet legendi libros prohibitos. 10

2. Tituli ordinarii facultatum erunt hi: theologi, philosophi (et sub hoc titulo erunt etiam dialectici), medici, mathematici (si sint pauci), historici, oratores, poetae, grammatici (sub quibus dictionaria etiam), 15 graeci, haebraici, iurisconsulti.

¹ C. Mathieu S. I. (1537-1587; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 95), praepositus provinciae Aquitaniae (1571-1574); cf. *Synopsis S. I.* (1950) 670.

² De visitatione collegii tolosani a P. Everardo Mercurian, anno 1571 facta, cf. supra, mon. 182.

³ Regulae praefecti bibliothecae typis editae sunt Romae 1567, una cum ceterorum officiorum regulis; cf. supra, mon. 179 adn. 5.

⁴ Vide textum hunc in *Gall. 58 I, f. 81v*.

⁵ Ae. Faber S. I. (1524-1573; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 52).

4. In omnibus libris scribatur nomen collegii in prima pagina et significetur librum illum esse inscriptum catalogo, hoc modo : Collegium tolos. Catal. inscrip. Exemplar autem huius catalogi detur provinciali.

5. Fiat libellus et in bibliotheca servetur, in quo libri, quibus quisque utitur, scribantur, idque iuxta ordinem facultatum.

Fiat bibliotheca in eo cubiculo quod est supra sacristiam, saltem ad tempus, et semper clavi obseretur ; nec in eam alii ordinarie ingrediantur, quam concionatores, praeceptores et sacerdotes, qui scholastici non sunt. Si fieri posset, expediret ut quisque saltem praeceptorum haberet unam clavem . . . [114v] . . .

*Ex regulis praefecti studiorum * — Cap. I*

1. Professor rhetorices fungetur hoc munere, saltem quantum ad examinandos discipulos. Rector vero visitabit ut minimum singulis hebdomadis unam classem. Statuta collegii ita sunt proponenda ut legantur ab iis scholasticis qui admittuntur, siquidem bene legere norint, vel saltem a praefecto eis explicentur praecipua capita. Ubi quis examinatus est, praefectus det ei schedulam a se subscriptam, in qua scriptum sit : audiat talis in tali classe etc. Quam qui admittitur, dabit praeceptori suo.

14. Singuli praeceptores doctrinam christianam explicent semel in hebdomada in sua classe per modum praelectionis in duabus inferioribus gallice, in aliis latine. In missae sacrificio ut pueri modesti sint, singuli praeceptores suos coram se ab aliis distinctos habeant, et curent ut habeant preces horarias, vel coronas, et ne discedant, nisi absoluto evangelio : In principio erat verbum etc. Post quod moneantur etiam a praeceptoribus recitare semel Pater et Ave pro fundatoribus.

Cum pueri ad confessionem se conferunt, dent nomen suum scriptum confessario, ut praeceptori ostendatur.

Videretur etiam expedire ut ante praecipuas solennitates quater in anno, aut circiter, haberentur exhortationes ad scholasticos, accommodatae ad illos excitandos et ad pietatem et ad studia et observationem statutorum collegii.

19 et 20. Ab instauratione studiorum usque ad Pascha praeceptores legent mane per duas horas tantum, quia non possunt ingredi ante horam octavam, nisi discipuli [115r] adferant candelas in classem,

* *Reg. praef. stud. (1569)*, videsis in MP II, mon. 26.

quod non videtur expedire ; vesperi vero per duas horas cum dimidio. A Paschate usque ad initium iulii per duas horas cum dimidio tum mane tum vesperi. A iulio ad instaurationem studiorum per duas 55 tantum horas tum mane tum vesperi ⁷.

De intermissionibus *

Iis omnibus festis feriabuntur, quae in tota civitate servantur. Fiat autem horum catalogus et affigatur alicubi.

Dies Mercurii ordinarie erit quieti deputatus *. In hoc tamen col- 60 legio ob eam causam quam attulit P. Annibal ¹⁰, et quia a P. Nro concessum est, transferetur in diem Iovis. Si vero contingat aliquid festum die Lunae, nihilominus vacabunt die Iovis. At si accadat die sabbati, vacabunt die Mercurii. Quod si festum contingat aliis diebus, nullus 65 alius dies erit illa haebdomada quieti destinatus.

Ab initio iulii usque ad studiorum instaurationem omnes praeceptores vacabunt die recreationis, tum mane, tum vesperi.

A vigilia Nativitatis inclusive usque ad secundam ianuarii exclusive vacant philosophi, theologi et rhetores ; reliqui vero legunt iis diebus profestis qui contingunt infra octavam Nativitatis. 70

Die sabbati toto anno legitur tantum per duas horas a prandio.

Die Lunae et Martis ante Quadragesimam et die Cinerum mane non legitur.

Ante Pascha a die Mercurii post prandium inclusive usque ad octavam Paschae vacant theologi, philosophi et rhetores ; reliqui vero legunt iis diebus profestis qui sunt infra octavam Paschae. Idem fit a 75 vigilia Pentecostes inclusive usque ad octavam.

Ante instaurationem studiorum, quae ordinarie fiet initio octobris, theologi et philosophi vacabunt per tres haebdomadas, rhetores et humanistae per 15 dies, reliqui vero per octo. 80

In vigiliis Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis, Corporis Christi, Ioannis Bap., Assumptionis et Omnium sanctorum non legitur a prandio. In Rogationibus mane prae-[115v]ceptores legent per unam horam, ubi id commode fieri poterit.

⁷ Cf. supra, mon. 182 lin. 33-35.

* De intermissionibus in collegio turnonensi vide supra, mon. 185 lin. 3-40.

⁹ Cf. supra, mon. 149/A § 2.

¹⁰ H. du Coudret (1524-1599 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 38), rector collegii tolosani (1564-1573) ; cf. DELATTRE, *Les établissements* . . . IV 1315.

85 22. Raro agentur comaediae vel tragaediae, hoc est secundo vel tertio quoque anno; dialogi vero possent semel quolibet anno exhiberi, si videatur expedire. Ita statuit P. N. in congregatione procuratorum anno 1571 ¹¹.

Sit liber in quo asserventur poemata.

90 24. In classibus theologiae, philosophiae et rhetorices tantum fieri solent theses; sed theses theologiae et philosophiae affiguntur extra classes, rhetorices vero in classe.

Ex regulis praeceptorum ¹²

3. In classibus inferioribus ac etiam rhetoricae (et dialecticae,
95 quando facile et cum aedificatione fieri poterit) praemittatur illa oratio: Clementissime Pater etc. ¹³ mane et vesperi. At post praelectionem mane, quoniam mox se conferunt ad sacrum, non videtur opus esse ut orent in classe. A prandio tamen recitabitur Salve Regina cum illa collecta: Gratiam tuam quaesumus Domine etc. In infima classe adiungetur etiam Pater, Ave et Credo, aut Un seul Dieu tu adoreras, cum praeceptis Ecclesiae.
100

9. Expediret ut singuli praeceptores suaviter persuaderent suis discipulis ut afferrent catalogum suorum librorum, et praeceptores viderent num qui inter illos sint prohibiti vel lascivi. Dent etiam illis ordinem suorum studiorum ut est in septima regula scholasticorum externorum ¹⁴.
105

12. Omnes praeceptores simul egrediantur ad classes; advertatque aliquis superiorum aut praefectus num aliqui tardius egrediantur.

15. Praeceptores non infringent hanc regulam, siquando mittent
110 aliquem accersitum absentes.

18. Affigantur in bibliotheca propositiones illae in theologia et philosophia, quas P. N. defendi prohibuit ¹⁵.

20. Idem intelligendum videtur cum extra scholam suos discipulos allocuntur ¹⁶.

¹¹ Cf. supra, mon. 149/A § 3.

¹² *Reg. praecept.* (1569); videsis in MP II, mon. 27.

¹³ Quam orationem videre est in in MP (1901), doc. 94, p. 708.

¹⁴ *Reg. schol. ext.* (1569); videas MP II, mon. 29 § 7.

¹⁵ Propositiones illas vide inferius, mon. 244.

¹⁶ Regula latine loquendi professorum est vigesima prima; vide MP II, mon. 27.

*Ex regulis scholasticorum Societatis*¹⁷

115

8. Quando plures sunt scholastici e nostris in una classe, praece-
dant praeceptorem; [116r] Si vero sit tantum unus, eat simul cum eo.

10. Scholastici nostri recitent in classe, uti alii externi et eorum
scriptiones etiam publice emendentur a praeceptore, cum viderit expe-
dire et facere ad aedificationem.

120

Ex regulis correctoris

P. N. Generalis statuit anno 1571, transiens Avenione¹⁸, ut om-
nino in hac provincia inducerentur correctores¹⁹.

*Ex ordine classium*²⁰ *pro collegio tolosano*
in quo quatuor tantum sunt classes

125

1. Quinta classis in ordine romano erit quarta in hoc collegio.

3. Curandum est ut habeantur rudimenta P. Annibalis²¹; interim
legantur prima et secunda pars rudimentorum Pellissonis²², et concor-
dantiae rudimentorum Despauterii, quae incipiunt: Deus sanctus etc.

4. Non legatur in hac classe poeta, sed epistolae Ciceronis familiares. 130

Hoc ultimum gymnasium dividetur in tres ordines, quorum qui-
libet tres habebit decurias. In primo erunt ii qui iam didicerunt infle-
xiones nominum et verborum, ac etiam partes orationis et versantur in
concordantiis; hisque tantum praelegentur epistolae Ciceronis et the-
mata dictabuntur. In 2^o erunt ii qui iam tenent inflexiones et versan-
tur in partibus orationis; et in 3^o qui inflexiones ediscunt. Horum duo-
rum posteriorum ordinum auditores non audient epistolas Ciceronis,
nec in scriptionibus exercebuntur; a prandio tamen qui erunt secundi 135

¹⁷ *Reg. schol. S. I. (1569)*; vide MP II, mon. 28.

¹⁸ De hoc itinere Patris Generalis in Galliam, Hispaniam et Lusitaniam (1571-
1572), iussu Summi Pontificis suscepto, cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 491-95.

¹⁹ Cf. supra, mon. 182 lin. 57-59.

²⁰ Ordinem classium romanum quo cum ordo collegii tolosani confertur, vide
in MP II, mon. 31.

²¹ H. du COUDRET S. I., *De primi latinae grammaticae rudimentis libellus* (Flo-
rentiae 1563); cf. SOMMERVOGEL II 1261-63.

²² Ioannes PELLISON, *Rudimenta prima latinae grammaticae*; cf. MP I 529 adn. 22.

ordinis, audient genera aut declinationes cum iis qui sunt primi ordinis.
 140 Omnes autem omnium ordinum christianam doctrinam addiscent alternis diebus.

9. Quando id fieri debeat, iudicabit rector aut praefectus²².

Ex horarum distributione — *Mane*

3. Quo tempore discipuli per duas tantum horas erunt in classe,
 145 impendetur interpretationi Ciceronis quarta pars horae tantum, aut paulo plus, ut nonnihil temporis scriptionibus relinquatur.

A prandio

3 et 4. Quando discipuli a prandio erunt tantum per duas horas in classe, quarta pars horae aut paulo plus impendatur explicationi generum aut declinationum, ut tempus suum relinquatur concertationibus
 150 vel catechismo alternis. [116v]

Ex § Quae hanc classem etc.

4. Satis esse videretur, si bis in haebdomada praeceptor dictaret themata brevissima, quae domi discipuli componerent festis diebus et
 155 recreationis, reliquis vero diebus ex tempore quasdam phrases gallicas vertent in latinum.

In hac classe oporteret praeceptorem dimidiato anno absolvisse Despauterii genera, declinationes, heteroclita, comparationes.

Die sabbati mane recitabunt scholastici praelectiones totius haebdomadae, easque breviter repetent; vesperi autem fient concertationes,
 160 prima hora de rudimentis, secunda de generibus et declinationibus.

Ex quarta classe in ordine romano²⁴ — Haec classis erit tertia in hoc collegio.

Ex horarum divisione — *Mane*

165 1. Cum praeceptores erunt per duas tantum horas in classe, satis erit si quarta pars impendatur recitationi; nam inter primum et secundum

²² Agitur de examine privatim aut nonnunquam publice instituendo; cf. MP II, mon. 31 lin. 32-33.

²⁴ Quartam classem ordinis romani vide *ib.* lin. 82-146.

dum signum praelectionis decuriones poterunt multos audivisse recitantes, siquidem suo fungantur munere.

3. Satis erit si dimidiata hora impendatur enarrationi Ciceronis aut paulo plus, quando per duas horas tantum legitur; alioqui servetur ut est in ordine romano. 170

Vesperi

1. Cum in hoc collegio quatuor sint tantum classes, in hac legendus erit poeta, qui cum Despauterio prima dimidiata hora recitabitur.

2. Adiungatur etiam huic dimidiatae horae repetitio poetae. 175

3. Et hic adiungatur explicatio poetae.

In hac classe diebus Veneris mane ultima hora legetur cathechismus gallicus per modum aliarum praelectionum, idque per tres horae partes.

Poterunt etiam in hac classe illi libri explicari, qui conveniunt tertiae classi ordinis romani, excepto libello *De conscribendis epistolis*¹⁸. [117r] 180

Ex secunda classe

1. Ex tertia et secunda classe ordinis romani fit una tantum in hoc collegio. Proinde, loco compendii rhetorices, ultimis sex mensibus explicandus erit libellus *De conscribendis epistolis*. 185

Ex horarum distributione primis sex mensibus — *Mane*

1. Quo tempore praelectiones erunt duarum horarum tantum, satis erit, si quarta pars horae impendatur recitationi.

3. Et hic sufficiet etiam dimidiata hora aut paulo amplius ut scriptionibus etiam suum relinquatur tempus. 190

Aliis sex mensibus

1. Continuabitur Cicero loco compendii rhetoricae, ut in primis sex mensibus.

2 et 3. Alternis diebus a prandio explicabitur poeta et libellus *De* 195

¹⁸⁹ si sup. | prius recitationi.

¹⁸ *De conscribendis epistolis*, hoc est opusculum Erasmi; cf. MP I 99.

conscribendis epistolis. Legetur etiam autor graecus, et grammatica graeca Clenardi, de qua tempore concertationum instituentur disputationes, et eodem tempore aliquoties in haebdomada exerceri poterunt discipuli in scriptionibus graecis.

200

Ex § Quae hanc classem etc.

2. Praeceptor non proponet discipulis argumenta orationum, sed epistolarum tantum, nec enim legetur compendium rhetoricae in hac classe nec ullae orationes Ciceronis explicabuntur.

Classis prima **

205 Haec classis mixta erit ex rhetorica et dialectica et etiam graecis litteris, ut satisfiat huius collegii obligationibus.

Mane

Praelegantur discipulis praecepta rhetorices et oratio alternis diebus, et exercebuntur discipuli in scriptionibus per tres horae partes
210 quotidie.

A prandio

Primo explicabitur autor graecus et per aliquod tempus breviter repetetur grammatica Clenardi. [117v] Deinde explicabitur dialectica aut physicae compendium. Caetera servabuntur ut sunt in prima classe
215 ordinis romani, praeterquam quod ob paucitatem discipulorum modo satis esse videretur, si singulis mensibus una haberetur oratio vel declamatio, cum qua recitanda etiam essent varia epigrammata graeca et latina . . .

** Primam ordinis romani classem vide MP II, mon. 31 lin. 265 ss.

SECTIO QUARTA
EPISTOLAE SELECTAE ET ACTA
DE RE PAEDAGOGICA

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. ¹
 COMMISSARIUS GENERALIS PRO HISPANIA
 EPIST. COMM. DE GERMANIA IN FIDE IUVANDA

INEUNTE ANNO 1557

Introductio

TEXTUS: *Rom. 157 I, f. 41r-42v (prius LXII 07 61 131 395 555), apographum coevum. Fol. 42r vacat scriptura. Fol. 42v continet has adnotationes: «Para el padre maestro Pedro Ribadeneyra», «Lo que el Padre Francisco de Borja hizo scrivir por los collegios de España acerca del mantener thudescos et ayudar para mantenerlos para ayuda de Ale-magna» et «De Collegio Germanico instituendo» et «Collegium Ger-manicum in Urbe».*

TEMPUS: Quo tempore haec epistola concepta sit, cum certitudine dici nequit. At a veritate nos non deflectere putamus, si dicimus, eam ini-tio anni 1557 scriptam fuisse. Nam die 19 mensis iulii eiusdem anni P. Lainez, vic. gen. in suis ad Regem Romanorum et ad Reginam Bohemiae epistolis ² edicit P. F. Borgiam huiusmodi epistolam bono cum successu ad principes Hispaniae et Lusitaniae misisse.

Vemos que, por nuestros peccados, de quarenta años a esta parte que començó la herejía en Alemania, ha siempre crecido en tanto, que, en este tiempo está casi toda aquella nación perdida, y muchas otras por ella contaminadas. Ha puesto grandes medios, y no dexa de poner la Iglesia santa y los príncipes cathólicos, con el divino auxilio; a los 5 quales Jesú Christo quiera, con su divina mano, por sperar.

Entre otros medios en que la Iglesia romana tomó últimamente confianza en el Señor, es que papa Julio 3º, fe. me. ³, con el collegio de los cardenales, instituyó un collegio de tudescos seglares ⁴, para que en

¹ S. F. de Borja S.I. (1510-1572; cf. GILMONT, *Les écrits* . . . p. 169-92), commissarius pro Hispania constitutus est anno 1554; cf. *Litt. Quadr.* III 6-7.

² Vide *Epp. Lainez* II 309-12.

³ Iulius III obiit die 23 martii anno 1555.

⁴ De Collegii Germanici erectione anno 1552 cf. MP I 535 n. 9 et adn. 1.

10 él fuessen instruidos en doctrina cathólica y vida pía y devota (dándoles la provisión necessaria para su vivir), para que, después de ser instruidos con sufficiencia y enseñados (proveyéndolos la Iglesia romana de beneficios ecclesiásticos, según la capacidad dellos), se empleassen en ayudar aquella nación ⁶.

15 Deste collegio seglar dio cura y superintendencia total la Sede Apostólica, quanto a la doctrina y costumbres y todo lo demás a la Compañía de Jesús. De modo que los superiores del collegio y ministros son de la Compañía, y la mesma les da maestros para toda instrucción de letras y costumbres.

20 Otro medio es que la Compañía tome tudescos para religiosos della ⁶; los quales, después de exercitados en vida religiosa, según su instituto, y en doctrina catholica, puedan ayudar a la necesidad de Alemania en collegios que allí se funden de la Compañía, en los quales enseñen a la juventud buenas costumbres y todas letras, desde la grammática, 25 con doctrina pía y veramente christiana; y, juntamente, aprovechen a todos los otros; o que vayan predicando por Alemania la verdad dela doctrina y vida cathólica.

Al uno y al otro medio ha dado Dios nuestro señor successo; porque, del dicho collegio seglar de la Sede Apostólica, han ya salido hom- 30 bres, de los quales se ha visto mucho frutto en aquella nación. Y para la Compañía se han fundado quatro collegios, en poco tiempo: es a saber, en Vienna y Praga, por la Magestad del Rey de Romanos, y en Ingolstadio por el Ill.mo Duque de Baviera, y en Colonia, por algunas personas devotas ⁷. En los quales collegios se haze gran provecho, con 35 la divina gratia, en conservación de los cathólicos y reducción de los herejes; y specialmente en preservar los mochachos que no sean contaminados de la herejía, enseñándose públicamente todas letras como es dicho. Y con este frutto que se vee, de muchas partes de Alemania piden los cathólicos personas de la Compañía para ayudarse.

40 Y Dios N. S. muestra su divina gratia: que muchos tudescos entran y piden ser recibidos en la Compañía; la qual, no pudiendo sustentar los recibidos, ni abrir la mano a recibir muchos, sin auxilio de la

⁶ De fine huius collegii cf. *Const. Coll. Germ.* (1552) B § 1; MP I 115.

⁶ B. SCHNEIDER S. I., *Einer aus der ersten Germanikergeneration: Paul Hof-faeus (1530-1608)*. In: *Korrespondenzblatt für die Alumnus des Collegium Germanicum et Hungaricum* (Rom 1956) 77-89.

⁷ De fundatione et initiis collegiorum Coloniae (1544), Viennae (1551) et Ingolstadii (1556) cf. DUHR, *Geschichte* I 33-65; de collegio pragensi (1556) cf. KROESS, *Geschichte* I 13-30.

charidad de los cathólicos, propone esta obra a todos, a fin que siendo ayudada de su charidad y limosna, pueda criar, en su religión, tudescos para el fin dicho de ayudar aquella nación, pues es tan extrema la necesidad, y tan necessaria la obra, y tan conforme a su instituto y fin que le ha dado Dios nuestro señor y la Iglesia santa en la confirmación y approbación de su religión, [41v] que es ayudar a las ánimas en doctrina cathólica y costumbres christianas. 45

Por tanto, yo Francisco de Borja, como comissario general de la dicha Compañía en España y Indias, en nombre de la mesma Compañía *, pido a todos, por lo que deven a la charidad de Dios y del próximo ; y, especialmente, en esta grande y extrema necesidad, donde se pierden tantas almas, sin remedio alguno, que quieran favorecer y ayudar, para que en la Compañía puedan criarse para dicho fin muchos obreros de la dicha nación. Con condición que, ni yo ni la Compañía 50
queremos recibir ni retener la tal limosna para otro fin. En modo que si, por qualquiera causa, la dicha limosna no se applicasse y gastasse en criar alemanes naturales o de la alta o de la baxa Alemaña o bohemos o ungaros, recibidos en la Compañía según su instituto, para el mesmo fin ; la limosna, qualquiera que fuesse, desde ahora para entonces, de hecho y de derecho, sea de los mesmos que la huviesen dado. De tal manera que libremente puedan disponer della a toda su voluntad, y gastalla donde mejor les pareciese. 55 60

Jesú Christo N. S., por su misericordia infinita y méritos de su sagrada pasión, prospere esta obra, confirme y aumente la buena voluntad y desseo que en ésto ha dado a la Compañía ; y a todos dé gratia para favorecer tan buena obra, para mayor gloria y alabança de su divina Magestad. 65

* Cf. supra, adn. 1.

P. PAULUS ACHILLE S. I. RECT. COLL. PANORM. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.

PANORMO 16 IANUARI 1557 — ROMAM

TEXTUS: *Ital. 107, f. 101r-v*; autographum. In fol. 101v habetur inscriptio: « Per il P. Vicario Generale ».

Summarium

De P. A. Concho qui pertinaciter defendit Erasmus.

Pax Christi. Molto R.do in Christo Padre.

Non poco mi doglio di havere spesse volte da scrivere a V. R. P. de cose di rencrescimento, ma non posso mancare in simili cose de avissarla acciò si possa meglio dare rimedio secondo il bisogno occorrente.

5 Il P. Arnolfo ² di giorno in giorno ne eccita alcuna tragedia et dà grande scandalo in casa et dubito che un giorno lo darà maggiore fuori di casa. L'altro giorno leggeva un libro di Erasmo, dove ritrovò un loco molto suspecto dove apertamente diceva male delle religioni; et mostrandomelo li dissi che quello loco era suspecto et pertanto che non leggesse

10 quello libro, et me lo fece dare et lo abrusciai. Per il che lui si mosse molto et disse che se non poteria leggere Erasmo nella Compagnia ³,

⁷ giorno del. hano.

¹ P. Achille S. I. (1513-1586; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 1), rector collegii panormitani; cf. *Sic. 59, f. 78r 133v* et 141r.

² A. Conchus S. I. (* c. 1525 in Belgio), qui anno 1570 a Societate dimissus est (cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 35). De eius indole cf. *Epp. Laínez* II 47.

³ De libris auctorum suspectae fidei non legendis cf. *Const. P. IV c. 14 § 1* et A; MP I 295 297. — De scriptis Desiderii Erasmi admodum severe iudicabat *Index librorum prohibitorum*, anno 1559 Romae auctoritate Pauli papae IV typis editus. Positum est enim eius nomen non solum in elencho auctorum « quorum libri et scripta omnia prohibentur », sed solum post eius nomen reperitur haec censura explicatio: « Desiderius Erasmus Roterodamus cum universis commentariis, annotationibus, scholiis, dialogis, epistolis, censuris, versionibus, libris et scriptis suis, etiam si nil penitus contra religionem vel de religione contineant » REUSCH, *Die Indices* ... p. 183. Quae tamen censura in *Indice* Pii papae IV (1564) valde mitigata est; cf. *Ib.* p. 259. Vide praeterea inferius, mon. 189 adn. 6.

che lo leggeria fuori della Compagnia ; et di questo ammonendolo un padre, non solamente [non] si acquietò, ma defendendo pertinacemente Erasmo, disse un'altra cosa più sospetta della veneratione delli santi, dicendo che Erasmo haveva detto bene et che si può bene diffendere. Di più, perché un altro padre li disse alcuna cosa che haveva fatto in altro loco, acciò che se humiliasse et se riconoscesse et non siguitasse le sue passioni, per il che intrò in grande furia dicendo che io li facesse ragione, perché si teneva offeso dal detto padre, et che voleva andare dal cardinale et fare querella di questo, et che voleva fare un libello diffamatorio contra detto padre, et che daria grande danno alla Compagnia col suo dire, et molte altre parolaze disse che non me ne ricordo bene ; et benché dipoi si humiliò et si riconciliò con quello padre, pur non sto sicuro che [101v] di qua a tre giorni non ne faccia una maggiore di questo. Ho avisato il P. Provinciale ⁴ et Sua R. mi ha ordinato che avisassi V. R. P. Certo, Padre, che qua pare che non sia per questo collegio ; pur il tutto rimetto a V. R. P. Se comporta in molte cose et forse alquanto più di quello seria necessario ; et con tutto questo non si giova in cosa alcuna. Non altro per questa se non che di continuo mi raccomando molto alle orationi de V. R. P. ⁵ Di Palermo alli 16 de genaro 1557.

Di Vostra Reverenda Paternità

indignissimo servo in Iesu Christo

Paolo Achille

189

P. ALOYSIUS NAPPI S. I. ¹

P. IACOBO LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.

PATAVIO 22 IANUARI 1557 — ROMAM

TEXTUS : *Ital. 107, f. 126r-v* ; autographum.

Summarium

Dubium exponit circa lectionem librorum ab Ecclesia et Societate prohibitorum.

⁴ Hieronymus Doménech S. I. (1516-1592), praepositus provinciae Siciliae ab anno 1553 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 49-50.

⁵ Responsum Patris Polanco, ex commissione Patris Vicarii datum, videsis in *Epp. Laínez* II 116-17.

¹ A. Nappi S. I. (c. 1531-1589 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 105), anno 1557 praeceptor classis rhetorices in collegio patavino ; cf. *Hist. Soc.* 175, f. 68r.

... Essendomi, Reverendo Padre, venuta la occasione di liberarmi d'un dubio et timore, il che assai ho desiderato, al presente, forse con discomodo di V. R., vorria espore et esser risoluto, per poter star con la conscientia quieta et schivar il pericolo de l'escomunica, o almeno
 5 inobedienza. Vorria saper in particular (se'l parerà a V. R.), quali sono li authori prohibiti di legere dalla Chiesa, et se'l si intende assolutamente de ogni loro opera, sì humana come theologale, sì per declaratione di altri authori, come per se stessi particolarmente; perché habbiamo molti libri de boni authori, con commenti o scholie o notation o
 10 argomenti di Erasmo ^a et Melancthon ^a et altri, come in *Officiis* Ciceronis, epist., philosophia etc.; li quali, havendo inteso la bolla ⁴, temo di usarli, anchor che mi aiuteriano alla intelligentia del author. Oltra di questo, quali sono quelli prohibiti solo dalla Compagnia (perché mi par alcuni esser prohibiti, come Vives, Terentius etc.) ⁵, et se questi
 15 sono prohibiti absolute, o solo in publico. Finalmente, se alcune notatione, frase et ditioni cavati da sopradetti authori in scritto, senza il nome del author, come delli *Adagii* di Erasmo et *De conscribendis epistolis* et *De copia verborum*, et de Vives et similia, sono da esser tenute et usate, o brusate. In conclusione, vorria saper di tutto questo absolute
 20 lutamente et in particular, perché temo di cascar et di lassar cascar altri comessi alla mia cura. Ben vero è che di questo ne ho consultato alchun padre, ma non son stato risoluto come vorria, ma più presto ho trovato diversità di pareri ⁶...

18 Vive ms.

^a De scriptis Desiderii Erasmi legendis cf. supra, mon. 188 adn. 3.

^a Philippus Melancthon (1497-1560), de cuius operibus paedagogicis cf. *Ouvrages pédag.* ... 428-38.

⁴ Bulla «In Coena Domini» Urbani papae V (1364), continens censuras et casus reservatos; quae bulla deinde singulis annis Romae in feria quinta hebdomadae sanctae solemniter promulgabatur; cf. REUSCH, *Der Index* ... p. 71-79: *Die Bulla Coenae Domini*.

⁵ Ioannes L. Vives (1492-1540), valentinus, cuius scripta paedagogica videsis in *Ouvrages pédag.* ... p. 671-77. De eorum lectione in scholis S. I. cf. MP I 223 438 et 557.

⁶ En responsum Patris Generalis, diei 30 ian. 1557: «Circa li libri prohibiti per la Compagnia, primieramente, non accade farne scropulo, come del Vives, Terentio, etc.; né manco le anotationi o cose cavate da loro si devono lasciare. Circa li libri delli heretici, benché non siano propriamente di cresa, anzi di cose d'umanità,

FRANCISCUS MONCLARO S. I.¹
LITTERAE QUADRIMESTRES COLLEGII CONIMBRICENSIS

CONIMBRICAE, MENSE MAIO 1557

TEXTUS: 1. *Lus.* 51, f. 1r-2v, exemplum hispanicum. — 2. *Ibid.*, f. 3r-4v, exemplum latinum. — 3. *Ibid.*, f. 5r-7v, exemplum hispanicum.
EDITIO: MHSI *Litt. Quadr.* V 246-51. — *Mon. Bras.* V 123-28.

Summarium

Convictorum cura optimos fructus affert.

Convictores vero quos curandos suscepimus², multum in virtute simul cum literis proficere videntur. Nam cum res ita sit constituta ut nec ad agrum quidem, nisi impetrata venia, illis exire liceat, non mul-

1 prius convictori

come sarebbero comentarii o scollii sopra Cicerone o simili, insino adesso non è determinato per l'Inquisitione (benché ci è tempo assai che si tratti di questo; et così non ci è censura né peccato nella lectione delli tali; nientedimeno la Compagnia vorria se si potessi far senza questi authori, et trovando comentarii et annotationi o vero scollii de chattolici, non vorria si comprassino né adoperassino quelli dell'heretici, perché oltre che soglion mettere qualche exempio o vestigio de loro impietà, non conviene che si pigli affectione alli tali per occasione de qualche cosa bona che dicono; pur quando non si potessino trovare altri libri commodamente, conviene far quel che si può; et si suole cancellare il nome del authore heretico; et, si occorresse qualche cosa mal detta, cancellarla adoperando il resto. Questo s'intende delli heretici, fra li quali non è computato il Vives, né anco Erasmo, benché per alcuni rispetti la Compagnia non li accetta così, né manco li ha esclusi totalmente insin adesso, come né ancho a Terentio. Et questo basti quanto a li scropuli. *Epp. Lalnez II* 91-92. Simile responsum dedit P. Polanco ex commissione Patris Vicarii die 4 sept. 1557 Patri Goudano; cf. *Ib.* p. 414. Cf. etiam SCADUTO, *Lalnez e l'Indice del 1559* — AHSI 24 (1955) 3-32.

¹ « Francisco de Monclaro, de 26 años, recebido en hebrero de 55; sabía un poco de latín; casi todo el tiempo enseñó a escrevir en la undecima clase, y estudió algún latín » Ex catal. coll. conimbr., mense iul. a. 1559 conscripto; *Lus.* 43, f. 76v-77r.

² De convictorum cura Conimbricae retinenda cf. decr. 126 congr. gen. I (1558); supra, mon. 138.

tum a sacro aliquo religioso hominum conventu distare videntur. Inter
 5 eos est quidam pater cum duobus fratribus. Praeterea a patre Ignatio^{*}
 ac aliis patribus saepissime invisuntur. Quod vero nostram laetitiam
 non mediocriter auget et excitat, est quod his veluti remediis commode
 utantur. Plurimi illorum nobilissimis sunt nati parentibus. Quod si lo-
 10 cum ad habitandum aptum haberent, multo plures essent; sunt modo
 septuaginta, praeter pueros, qui illis ministrant, qui etiam literis ope-
 ram dant. Et hoc quidem, quod ad convictores attinet, in maximam Dei
 opt. max. laudem videtur redundare. Hoc tamen procedente tempore,
 apertius et clarius cognosci poterit. Speramus enim regem illis iuxta
 nos locum ad habitandum ampliorem daturum. Multi illorum a patre
 15 iterum atque iterum petunt ut eos ad Societatem admittat; quod modo
 minime conceditur. [4r] Sunt inter illos multi rebus divinis valde de-
 diti, saepissimeque Domini corpus recipiunt...

191

P. IACOBUS LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.
 RECTORIBUS COLLEGIORUM ITALIAE

ROMA 1 OCTOBRIS 1557

TEXTUS: *Ital. 106 II*, f. 467r; regestum. In margine: Bologna, Perugia, Florenza, Ferrara.

EDITIO: *Epp. Laínez II* 487.

SCRIPTOR: SCADUTO, *Storia III* 357.

Summarium

Monitum ut magistrorum numerus imminuatur.

La multiplicatione delle classi et mastri nelli collegii nostri è proceduta di vedere che il numero grande et inequalità della dottrina delli discepoli ricercava in qualche luogo diversità nelli mastri. Ma pare in

⁴ *prius religiosorum* | hominum *alia m. sup.* || ⁵ *prius* duo | fratribus *alia m. sup.* ||
 7 *his sup. alia m.* | remediis *del.* utantur || 10 *prius* administrant || 12 *prius* videntur.

^{*} Ignatius de Azevedo S. I. (1526-1570), rector collegii conimbricensis a mense aprili 1557 ad mensem usque februarium anni 1558; cf. RODRIGUES, *História I*/1 536. De vita eius cf. *Mon. Bras. V* 37*-51*; *Synopsis S. I.* (1950) 727 et passim.

alcuni luoghi si passa più innanzi in questa parte che converrebbe, perché dove potriano bastare più pochi mastri, si mettono in maggior numero, et vengono a occuparsi molti suppositi della Compagnia, con danno de quella. V. R. dunque veda se potrà redursi il numero delli mastri costì a più pochi : che, dove un mastro di schola publico solo supplisce, non so perché dobbiamo noi admettere tanti. 5

In Alcalà, che è università celebre, solamente sono tre classi : per maggiori, mediocri et minori, et bastano per molti centinaia di scolari¹. Finalmente V. R. trattandolo con chi s'intende, veda se potrà, satisfacendo a l'auditori, sminuire costì il numero delli mastri ; perché anche si dà poco animo a quelli, mettendoli inanzi poco auditorio ; et se si [267v] raunassero due classi in una, haveriano più frequente auditorio, et s'animariano più, et la Compagnia saria manco gravata. Et a questo punto ci risponda con la prima opportunità². 15

¹⁰ solamente rep.

¹ « Iten, ordenamos que ningun colegial, ni otro discipulo de gramática pueda passar de minimos a menores, ni de menores a medianos, ni de medianos a mayores. sin que primero sea examinado por el cathedratico de retórica ». Ex « *Reformación que por mandato del Rey nuestro señor se ha hecho en la Universidad de Alcalá de Henares ... año de 1665* » (Compluti 1716) p. 84-85 : Título LVII : *Del cathedratico de retórica y gramática*.

² Exstat responsum (diei 22 oct. 1557) a P. Guidone Roillet S. I. (cf. supra, mon. 171 adn. 5), collegii ferrariensis rectore datum : « Scrissi a V. R. come haveamo ridotto nostre tre schole in doe, secondo l'informatione ricevuta da V. R. Paterinità. Per tanto che era una grande miseria della prima schola nostra, dove non vi erano sì non doi o tre scholari forastieri et spese volte uno » *Ital. 110, f. 46r*.

P. GUNDISALVUS VAZ DE MELO S. I.
 VICEPRAEP. PROV. LUSITANIAE ¹
 P. IACOBO LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.

OLISIPONE 3 DECEMBRIS 1557 — ROMAM

TEXTUS : *Lus. 60, f. 40r-42v*, originale.

Summarium

Magistri nimis diu in docendo adhibentur.

Algunas vezes se offreció acá esta duda y, por no se acabar de determinar, la preguntaré aora a V. P. para, por su parecer, ser en esto gobernados. Ha algunos maestros en estos collegios que ha muchos años que leen, teniendo partes para poder subir a otras scientias y aprovechar en ellas mucho. Ay muchos otros que, aunque no tienen la suficiencia que éstos aora tienen, con mucha facilidad, la podrán tener. Aunque esto fuesse assí, hasta aora [40v] no los mudamos, por aver algunos a quien parece ser más a proposito estar éstos leyendo por no andar haziendo mundanças y tener la cosa más assentada. Los inconvenientes que desto nacen, son muchos. Unos, de parte de los mismos maestros por que leen, porque se enfadan y cansan y dizen no poder por tanto tiempo durar en aquel trabajo. Y ay también de parte de los de fuera, porque no osan entrar en la Compañía diziendo que no quieren ser maestros de grammática, pues no quitamos della a los que por tanto tiempo la han leydo. Ultra desto también se impide el provecho, en aquellas facultades, de otros muchos que podrían succeder a estos maestros antiguos y hazerse tan doctos en ellas como los que de antes las leyan. Holgarnos yamos de saber acá de V. P. lo que en esto quiere que se haga ² . . .

3 algunos *del.* maestros.

¹ G. Vaz de Melo S. I. anno 1557 vicepraepositus et annis 1561-63 praepositus provinciae Lusitaniae ; obiit die 14 apr. 1563 ; cf. RODRIGUES, *A Companhia de Jesus em Portugal e nas Missões* (Porto 1935) p. 15 et 19.

² Cf. ep. Patris Generalis (19 dec. 1558) de diutius retinendi in munere docendi eos qui talentum ad hoc habere censentur ; *infra*, mon. 199.

P. IOANNES RETHIUS S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.

COLONIA 2 IANUARI 1558 — ROMAM

TEXTUS : *Germ. 142, f. 11r-13v* (prius 345-47), autographum.

EDITIONES : *Epp. Lalnez III* 10-15. — AICARDO, *Comentario III* 155-56 (versio hispanica).

Summarium

De scholis et domo convictorum optima referuntur.

... Agimus igitur per amicos nostros, viros bonos et zelosos ut catalogi nostri ³ perveniant in manus eorum qui literis operam dant Vittenbergae apud Philippum ⁴, et Genae apud Scheppium ⁴, et Lypsiae et Argentorati, et Erfordiae, atque in aliis scholis adversariorum. Item curamus ut perferantur ad scholas catholicorum triviales, collegia ⁵ etiam canonicorum, unde iuniores ad academias emitti consueverunt, et denique ad literatorum maecenates, quibusque aut multi filii sunt, aut qui pauperibus ad studia necessaria suppeditare assolent. Scribunt autem quod pauperes, si modo suum officium probe faciant, nos et gratis instituemus, et magisterii titulo decorabimus. [11v] Imo et viris ¹⁰ bonis eos commendabimus, qui larga eleemosina eorum solabuntur labores, ut hic commode fieri potest, et ex parte iam factum est.

Hac ratione iam catalogi missi sunt Eistadium, Herbipolim, et Francofortum, Erfordiam, Argentinam, Spiram, et pleraque loca alia. Ad scholas vero circumiacentes pene omnes : Embricam, Neomagum, ¹⁵

³ et *del.* Genae || ⁴ Erfordiae *del.* et in || ⁵ ut *del.* perve[niant] || ⁸ qui *sup.* || ¹⁴ et *del.* ple[raque]

¹ I. Rethius S. I., praefectus studiorum collegii coloniensis ; cf. supra, mon. 1 introd. adn. 4.

² Intelligendi sunt catalogi lectionum, quorum exemplum, pro anno 1557 concinnatum, P. Rethius in *Ephemerides* collegii coloniensis transumpsit, quod videsis infra, mon. 305-306.

³ Philippus Melanchthon ; cf. supra, mon. 189 adn. 3.

⁴ Erhardus Schnepf (1495-1558), innovatae religionis propugnator in Nassau, Hessen et Württemberg ; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* IX (Freiburg 1964) 442.

Sulphanium, Suollam, Campen, Ultratraiectum, Susatum, Tremoniam, atque Monasterium. Traditi autem eis sunt, qui in hoc negotio multum possunt et volunt. Sunt plures, qui eos per totam velint disseminare Germaniam, et in primis terras haereticorum; idque non sine ingenti
 20 fructu. Sunt enim nunc, partim in schola, partim etiam in convictu tyrolenses, francones, turingi, vormalienses, spirenses, moguntinenses, treverenses; item Friburgo, Marburgo, Puppardia et ex comitatu Vitgenstain ad nos venerunt. Hi, quantumvis aliter aliquando instituti fuerint, tamen nunc sunt catholici.

25 Quotidie, post lectionem, sacrum flexis genibus audiunt, frequenter confitentur et communicant, neque aliter se habent, quam boni catholici solent. Modestia omnes discipuli plurimum vicinos aedificant. Ad confessionem ex aliis scholis etiam adducunt adolescentes. In hoc natalitio festo non tantum nostri discipuli, sed quoque laici et aliorum gym-
 30 nasiorum adolescentes nostris sunt confessi. In catholica religione et pietate prae caeteris omnibus plurimum proficiunt convictores. Omnes fere coronas et Gersonem⁵ habent. Omnes pene octavo quoque die peccata confitentur et sacrosanctum eucharistiae sacramentum suscipiunt, mortificationibusque vacant, non secus atque si in domo aliquo
 35 probationes agerent. Inter hos sunt aliquot superiores germani, qui sive se dent Societati sive [12r] non, plurimum, credo, proderunt aliquando Germaniae⁶ . . .

²² item *del.* Fris || ²⁶ aliter *sup.* || ²⁸ confessionem *del.* alio | etiam *del.* advo[cant] ||
³² fore *sup.*

⁵ Libellus *De imitatione Christi* hodie communiter Thomae a Kempis attribuitur; cf. MP I 202 et adn. 27.

⁶ In litteris quadrimestribus collegii coloniensis, diei 14 iulii 1557, P. Rethius de convictoribus collegii haec quae sequuntur referebat: «Multi praeterea discipulorum nobiscum habitare desiderant, seipsos alunt et totam supellectilem secum afferent; a nobis tantum cubiculum obtinebunt, et nostrae institutioni per omnia subiacebunt. Ex quibus collegium constitui potest, non dissimile Collegio Germanico. Unde plurimos doctissimos adolescentes obventuros Societati, multos bonos parochos vicinis provinciis, totamque Germaniam permultum iuvandam arbitrarer, praesertim si huic aliud adiungatur collegium pauperum, et aliud item portionistarum (ut aiunt) quibus per redditus de victu ex parte prospectum erit, cuiusmodi brevi nos 4 aut 5 habituros confido » *Litt. Quadr.* V 296. P. Lalnez, vic. gen. haec et similia de collegio coloniensi legens, die 17 ian. 1558 Patri Kessel, rectori de ministerio docendi et educandi pueros rescribebat: «Non exiguum, sed copiosum valde et late patentem fructum ex vestro collegio coloniensi (quod ex vestris litteris et testimonio Patris Canisii facile colligi potest) expectamus . . . » *Epp. Lalnez* III 39-40.

IACOBUS PHILIPPUS CASTELLANO S. I. ¹
P. PASCHASIO BROËT S. I. ²

BONONIA 22 IANUARI 1558

TEXTUS : *Ital. 111, f. 122r-v (prius 337-38), autographum.*

Summarium

Timet ne, plura ob capita, proxima scholarium repraesentatio theatralis damno potius quam decori vertatur Societati.

Pax Christi. Molto R.do in Christo Padre.

Hora scrivo a V. R., salutandola nel Signore et insieme avisandola, come qua in collegio si fa gran preparamento per fare recitare una certa representatione in versi latini per li nostri scholari in pallazzo fra quindici o venti dì, quando serà mai più il furore delle pazzie in Bologna. 5 Il che, anchorché si faccia a buon fine e per buono rispetto, niente di meno pare habbi del non so che del zarlatano che fanno comedie in simili luochi et di tali tempi, et, anchorché questa tal cosa non sia comedia, ma cuosa buona et spirituale, pure altramente non si chiama, se non la comedia delli preti di Santa Lucia ; et già, per rispetto forsi di quelle 10 che per il passato si sono recitate in Santa Lucia, ho udito io, andando fuori, dire a putti et anche giovani : « Ecco li preti delle comedie ; padre, quando farete la comedia ? » — deridendi causa.

Sappi V. R. che, facendosi questa cosa, non si puol fare, se non con gran spesa del collegio, disturbo della casa et travaglio delli fratelli, quali sono ordinati a fare imparare li putti et insegnarlila ; senza 15

¹ I. P. Castellano S. I. (c. 1535-1558 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 29), bononiensis, anno 1557 Venetiis primae classi praeerat (cf. *Pol. Chron.* VI 226 n. 842 ; et *Hist. Soc.* 175, f. 120r) ; eodem anno, sanitatis recuperandae gratia, Bononiam, in patriam suam, missus est (cf. *Epp. Latnez* II 473), ubi mense iunio anni 1558 diem supremum obiit.

² P. Broët S. I. (1500-1562 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 22), praepositus provinciae Galliae (1552-1562 ; cf. *Synopsis S. I.* p. 668), qui his mensibus Romae, ob congregationem generalem primam, erat ; cf. *Epp. Latnez* II 246 et *Epp. Broët* p. 121 et 123.

poi la iactura del tempo delli poveri putti che già è un mese, mi pare, che altro non studiano che questa cosa. Sono più di 40 che in questa cosa sono introdutti; tutti hanno d'essere travestiti secondo le persone
 20 che rapresentano. Questo l'haviamo già per esperienza delle cose passate simili che si sono fatte recitare, come intravenne in un'ultima che si fece il settembriò passato, nel qual tempo mi ritrovai. In queste cose si spende più che la persona non si pensa, et dal altro canto quello che doveria andare in casa per il sostentamento di fratelli. Pensi V. R.
 25 come la passa; se io li volesse racontere il vivere che si fa in casa, si maravigliaria. Per me non so che dire, quando ci penso che si facciano tale cose, dove è tanto disagio, et quello che più, grandissimi debbiti per la fabrica che si sono fatti. Non dirò di questo altro, perché di questo non mi son proposito di parlare; sol ben vi dichò che queste cose et le
 30 pitture che si fanno in casa (ancorché pocho in esse si spenda) danno ad intendere che, se ci fosse bisogno et necessità, si lassariano; et molti pensano che il collegio vivi molto bene. Oltre poi che queste cose esteriore pigliano in un certo modo la divotione delli devoti, considerando che la Compagnia di Iesu, qual fa professione di vita spirituale et relligiosa,
 35 poi si dà a queste cose che più si convengano a secolari che a relligiosi. V. R., per amore di Iddio, veddi et consideri la cosa in sé, che certo mi pare, et non son solo, che se la cosa si farà, è per portare molta pocha edificatione alle genti, e donde che si cerca mettere la Compagnia in credito a questi signorini bolognesi, temo non acquisti una fama per-
 40 petua di relligione di commedianti; se dalle cose che in sé sono sante et buone, il vulgo piglia scandalo et mormora, quanto magis pensa V. R. che farà in una cosa tale³...

³ De comoediis exhibendis cf. *Reg. praef. stud.* (1569) § 22 (MP II, mon. 26); et mon. 171 lin. 28-33. De eorum fructu cf. *infra*, mon. 195.

P. ROBERTUS CLAYSSON S. I.¹
LITTERAE QUADRIMESTRES COLLEGII BILHOMENSIS²

BILHOMO 5 FEBRUARII 1558

TEXTUS: Autographum partim in codice *Gall. 80*, f. 1r-2v (*prius* 16-19 et 325-26), partim in *Gall. 53*, f. 139r-40v (*prius* 16-17 et 20-23).

EDITIO: *Litt. Quadr.* V 543-52.

SCRIPTOR: FOUQUERAY, *Histoire* I 188.

Summarium

De ludis scenicis optima referuntur.

... Iam scholae nostrae, quin potius academiae florentissimae, ordinem atque exercitium describamus, quae novo quotidie augecit incremento, cum maximo studiosorum profectu. Sex professores classici probe suo funguntur munere in erudienda iuventute tum in moribus tum in literis, idque indefesso prorsus labore. Ego vero provectionibus psalterium davidicum enarro diebus profanis. Ordo is servatur qui imperio praepositi Baptistae³ constitutus est, tum in praelectionum functione, tum in morum castigatione⁴. Diebus singulis sacrum auditur, mensibus singulis confessionis sacramentum a discipulis nostris frequentatur. Miraculum est stupendum exteris millenarium prope discipulorum numerum circumquaque altari imminenter cernere. Decreto quoque sancitum est, ut universi concionibus intersint haud oscitanter nec somnolenter. Correctio morum observatur quam religiosissime. Exercitia scholastica ac dissertationes publicae atque privatae habitae sunt habenturque statis diebus, primario professore praeside. Decimo septimo

¹ R. Claysson S. I. (1529-1601; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 33); de quo cf. MP I 609 adn. 44.

² De collegio bilhomensi cf. DELATTRE, *Les établissements* I 701-08.

³ Ioannes B. Viola S. I. (c. 1517-1589; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 155; et MP I 608 adn. 34), collegii bilhomensis rector.

⁴ «Eundem horarum, lectionum et repetitionum ordinem servantes, quem Romani Collegii more non minori prudentia quam fructu P. Baptista Violaueus nobis praescripsit» Ex litteris quadrimestribus collegii bilhomensis (12 oct. 1558); *Litt. Quadr.* V 832-33.

augusti in aula canonicorum habitae sunt disputationes solennes theologiae, depromptae ex observationibus in evangelium (quod ad decimum usque caput tum temporis prosecutus eram) D. Lucae adnotatis, habitae sunt, ad quas ludi claromontensis moderatores et amici religiosi
 20 confluxerunt. Postridie vero dialecticae atque adeo rhetoricae concertationes, non sine applausu auditorum subsecutae sunt. Declamationes frequentissimae varii argumenti hoc anno a discipulis nostris editae sunt. Graece quoque declamatum est a quodam. Carmina latina et
 25 nunciata sunt cum insigni Societatis honore, et iuvenilis ingenii exercitatione perquam utili. Comaediae et latinae et gallicae metrica lege conscriptae, auctoribus Ludovico et Roberto Lanoys⁷, exhibitae sunt aliquoties cum insigni gratia et laude.

Feriis aestivo tempore hic D. Nicolao consecratis, habita est aegloga de laudibus domini claromontani antistitis⁶, maecenatis Societatis nostrae apud arvernos. Eodemque die pronuntiata est oratio carmine conscripta, in patrocinium atque encomium poetarum. Feriis augustissimo altaris sacramento dicatis exhibita est aegloga de dignitate et necessitate eucharistiae; itidemque eiusdem argumenti comoedia gallica, rythmice [2v] conscripta, interlocutoribus christiano, pagano, sacra
 35 scriptura, fide, humilitate, magistro gentium Paulo, quatuor evangelistis, Abrahamo, Mose et Elia prophetis. Festo assumptionis beatae Mariae de eiusdem virginis assumptione exhibita est comaedia gallica, interlocutoribus collegio duodecim apostolorum, impiorum iudaeorum
 40 tandem resipiscentium caterva, Virgine Maria, domino Iesu, et angelis numero tribus. Itidemque acta est comaedia latina (cui titulus erat « *De ove perditâ* »), actoribus Philochristo, Eutropo, Oephilo, servo, atque vicinis. Decimo octavo augusti exhibita est comaedia gallico sermone, cuius symbolum erat « *Reformamini* »; in qua nimirum de re-
 45 formatione omnium statuum tractabatur, interlocutoribus arbitro aequissimo cum suis officiariis, monacho canonico, iurisconsulto, medico, nobili, mercatore, agricola. Feriis D. Catharinae ac D. Nicolao sacratis, admodum scholasticorum observationi solennibus, olim choreis, poculis, lusibus, profane celebratis, superiori vero atque praesenti anno pie
 50 religioseque observatis; iuventus ut a profanis negotiis arceretur, sa-

⁶ L. Massero S. I. (1535-1571; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 94), parmensis.

⁶ L. Gerardinus S. I. (* c. 1530; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 64), leodiensis.

⁷ R. Lanoys S. I.; cf. *Epp. Lalnez* III 224.

⁸ Guillelmus du Prat, episcopus claromontanus; cf. supra, mon. 180 adn. 6.

cris ac seriis huiuscemodi ludis occupanda nobis videbatur. Itaque feriis D. Catharinae oratio pervenusta in sanctae martyris encomium, quae et panegyrica erat ad persuadendum alacre literarum studium, habita est; quam subsecuta est eiusdem argumenti comoedia latina, interlocutoribus Eupethe ad Christi obsequium pia persuasione revocato, et Theophilo, Dei amantissimo; qui quidem dialogus, pius iuxta ac eruditus est. Festo postmodum Sancti Nicolai acta est comoedia latina, quae inscribitur « *Nicophorus* », agens nimirum de christiani militis victoria contra adversarios, quam Nicophorus obtinet ab angelo ad sacerdotem missus, a quo primum armatus lorica iustitiae, caligis atque calceis, quibus ad omne opus bonum fit agilior, contectus galea salutis, scuto fidei, denique gladio spiritus munitus, omnia tela ignea hostium retundit irritatque. Cum Nicophoro enim certant bini teterrimi daemones, Misotheus et Psicharpax nuncupati, quos animorum helluones fame furientes remittit ille delusos. 55 60 65

Feriis D. Stephani acta est historia eius martyrii rhythmico gallico, interlocutoribus christifidelibus, incredulis iudaeis, D. Stephano, iudice, testibus. Latinas comoedias hexametro carmine universas magister Ludovicus edidit; gallicas vero [*Gall.* 53, 139r] rhythmico genere omnes magister Robertus Lanoys conscripsit. Quoque anno decrevimus huiusmodi spectaculis ac ludis et discipulos nostros et cives semel saltem atque iterum Christi favore recreare, quin etiam instituere; non enim haec aguntur absque animorum commotione et spirituali fructu, interdum haud impari concionis proventui. Mirum etiam est quam hisce sacri argumenti ludis Societatis nomen ad Christi honorem divulgetur. 70 75 Quum igitur disciplinarum et artium professione, facili methodo, adeo alacri exercitatione, declamationum atque comoediarum frequentia schola nostra coruscan- ti lumine fulgeat. Quid mirum si nobiles liberos suos hinc inde ex aliis urbibus et academiis revocent, ut nostrae fidei erudien- dos eos tradant? Quid mirum si paedagogi cum suis discipulis ad hanc 80 scholam confluant? Quis denique mirabitur si non modo e vicinis locis, verum etiam e remotissimis scholis ad hanc academiam cumulatim convolent? Quid tandem fore speramus, ubi collegium nostrum erectum erit? Sed hactenus de studiorum prospero successu; nunc ac domus nostrae penetralia progrediamur interius... 85

63 irrita ms.

NICOLAUS GRACIDA S. I.¹
P. EMMANUELI LOPEZ S. I. RECT. COLL. COMPLUT.²

CONIMBRICA 14 FEBRUARII 1558 — COMPLUTUM

TEXTUS : Compluti (Alcalá de Henares), Arch. Prov. Tolet. S. I., cod. *Varia Historia* II, f. 8r-15v, originale. Initio epistolae haec inscriptio addita est manu posteriori : « Copia de larga carta del Padre Nicolas Gracida, de Coímbra, a 14 de febrero 1558. Dice el gran fructo que en el Reyno de Portugal hacía la Compañía de Jesús. Al P. Rector de Alcalá ».

EDITIO : *Litt. Quadr.* V 932-59 (incomplete). — *Mon. Bras.* V 135-60.

SCRIPTORES : RODRIGUES, *História* I/1 460 533 et I/2 371. — LEITE, *O. B. Indício de Azevedo rector do colégio de Coímbra*. In : *Broteria* 84 (1967) 522-31.

Summarium

De sollemni praemiorum distributione proliza relatio.

... 1. He aquí, charísimos en Christo hermanos, cuánto se ajuntó así en los studios de las artes como de humanidad a lo que en los años passados se solía hazer³. Mas aun queda lo mejor, lo qual acrescentó tanto el crédito y fama de la Compañía, y fué en sí causa tanto para
5 ello, que me parece haré mucho se claramente les pudiere pintar como pasó. Viendo los padres cómo los premios de letras son el azeite o la leña con que a de arder el desseo del studiar y saber⁴, el qual faltando comúnmente se apaga luego, determinaron cada uno proponer premios públicos a los humanistas, y a todo género de letras de humanidad en

5 ello *corr. ex esso*

¹ « Nicolás Gracida oye el 4º curso » Ex catal. coll. conimbric. exeunte anno 1557 exarato ; *Lus.* 43, f. 64r.

² « El P.e Manuel Lopez studia theologia » *Ibid.* ; et « El P.e Manuel rector, sacerdote, vezino de la ciudad del Puerto, acabada la theologia, treinta y quatro años, quatorze años de Compañía ; ocupase en ser rector y en predicar » Ex catal. coll. complut. a. 1558 conscripto ; *Tolet.* 12, f. 84r.

³ Cf. litt. quadrim. collegii conimbricensis, diei 1 febr. 1556 ; MP I 465-74.

⁴ De praemia distribuendi consuetudine cf. postulatam provinciae Lusitaniae et decretum 123 congregationis generalis I (1558) ; supra, mon. 138 ; deinde MP I 636 et adn. 46 ; necnon MP II, mon. 13 § 61 et adn. 46.

prosa o en verso, así en latín como en griego; y para esto escogieron 10
 el mes de junio, porque entonces comienzan ya de afloxar los studian-
 tes. Fueron a proponer este negocio a el Señor Obispo *, el qual loando
 mucho el sancto artificio de caçar los estudiantes, mandó luego dar todos
 los premios que le pidieron, los quales eran libros muy hermosos. En-
 traba en ellos una biblia que valía tres ducados. Pusiéronse por Coim- 15
 bra las leyes que se avían de guardar en el dar de los premios *; cosa
 que mucho alborotó los estudiantes por la novedad. Diéronse los temas
 un día que para eso se tenía determinado.

La orden de los que se avían de poner a ellos era esta: los quatro
 mejores premios se propusieron dos para prosa y dos para verso, para 20
 los que ya no ayan aquí en este collegio latín, con tanto que uviesen
 andado un año en la primera, para que los premios se pudiesen poner
 cada año. En la primera y segunda classe avía en cada una dellas seis
 premios, dos para prosa y dos para verso, y dos para griego. En la 3.a
 y 4.a en cada una della quatro, dos para prosa y dos para verso. En la 25
 5.a 6.a en cada una dos para prosa. Ordenóse que fuesen assí estos pre-
 mios doblados para que llevase el primero el que mejor compusiese, el
 segundo el que luego junto dél. En la octava, séptima y nona no uvo
 premios públicos, mas cada maestro en su classe dió después de passado
 el día en que se dieron los otros premios publicamente algunos libros 30
 devotos, como Gersón ⁷ y otros semejantes a los que mejor compusie-
 ron. Los temas que se davan para los temas públicos, no hera más que
 una sententia breve en latín, la qual avían de amplificar los que compu-
 siesen. Entraron cada uno en su classe [9v] a componer a las siete horas
 de la mañana, y muchos quedaron componiendo hasta cerca de las tres 35
 de la tarde sin yr a comer. Venía mucha gente de fuera aver los que
 stavan componiendo. Después que cada uno tenía acabado de componer
 dava la composición a uno de casa que para eso siempre estava en la
 classe. Y para que no viese alguna sospecha de los juezes poder dar

19 la orden *p. corr.* || 27 que *del.* llegase

* Ioannes Soarez O.Er.S.Aug., episcopus conimbricensis (1545-1572); GULIK-EUBEL III 187.

* Vide *Forma praemiorum*, quam P. Perpinyà anno 1564 ad usum Collegii Romani conscripsit (MP II, mon. 80). P. Perpinyà anno 1557 in collegio conimbricensi praeceptorem classis humaniorum litterarum agebat (cf. *Lus.* 43, f. 64r). Quare anno 1564, in concinnandis legibus praemiorum Collegii Romani, leges anno 1557 Conimbricae compositas ante oculos habere potuit.

⁷ *De imitatione Christi* libellus; cf. supra, mon. 193 adn. 5.

- 40 los premios por affición, no ponía su nombre mas algún cierto señal, el que él quería. Y este señal dava también en otro papel apartado con su nombre para que después que tuviesen juzgado de las composiciones quál hera mejor, se pudiesse cognoscer de quién hera. Los juezes fueron de casa el P. Pedro Perpiñán * y el P. Manuel Álvarez †, de fuera el
- 45 Doctor Costa †, que lee la cáthedra de prima de leyes, y un padre de Sant Agustín que se llama Fray Francisco, por ser ambos muy afa- mados en cosas de humanidad. Venían a casa a ver las composiciones y gastaron en esto tres o quatro días.

2. El día que se avían de dar, se armó un pedaço debaxo de nuestra
- 50 varanda con guadameciles muy frescos, allende de muchos ramos que avía. Hizose en el patio grande un teatro un poco alto, en el qual esta- van los juezes asentados en una mesa delante, en la qual estaban dos platos de plata muy ricos, en los quales estaban los premios ; en él esta- van también asentado el Obispo junto de los juezes. Apegado con el
- 55 theatro estava una cáthedra muy bien alcatifada, de la qual se avoía de fazer lo que luego contaré. Vino gente que fue cosa de espanto por- que, alien de todo el patio de abaxo estar cubierto de gente, toda la varanda, con ser tan grande y estar toda llena de bancos, no avía quien se pudiesse rebolver por ella, tantos heran los frailes de todas las hór- denes, doctores y hombres homrrados que a ella venían. Los moços
- 60 ya hallavan lugar por todo el patio, y subíanse por los montones de cal que allí estaban, y por los tejados de las classes siejas, y aun allí peleà- van por el lugar. También honrró esta fiesta con su presentia el R.do P. Frai Luis de Granada, y tenía él entonces, segun dezía, esperança
- 65 grande de alcançar una cierta cosa del Rei †, con le primero contar lo que acá passara, aunque a nuestro Señor le plugo otra cosa.

- Hizo luego un estudiante de la primera una oratión buena em prosa latina, en la qual loava mucho el incitamiento de los premios, trayendo quán antigua cosa hera ya. La qual acabada començó un hermano muy
- 70 ábil y de muy buena boz, por nombre Francisco Gómez †, a leer de la

42 las *del.* qual || 44 el *del.* P.e Pedro Perpinan, *sed rest.* || 47 humanidad *del.* apegada estava una cathedra muy bien alcatifada de la qual se avía de fazer lo que luego || 60 ella *p. corr.*

* De P. Perpinyà S. I. cf. MP II, mon. 80 adn. 1.

† De P. Álvares S. I. cf. supra, mon. 151 adn. 30.

† Cf. LEITE, *Estatutos da Universidade de Coimbra (1559)* (Coimbra 1963) p. 363.

† Cf. supra, mon. 155 adn. 6.

† * Francisco Gómez oye el 1º curso • Ex cat. coll. conimbr. 1557 ; *Lus.* 43, f. 64r. Cf. supra, mon. 151 lin. 103.

cáthedra todos los temas en prosa latina, de todas las classes de los que llevaron los premios. Acabadas de leer las conpositiones de los vencedores en prosa latina, hizo una oración en griego el mesmo hermano ; y después començó de leer los temas de los que conpusieron en griego y llevaron los premios. Y esto acabado, oró otro hermano en verso, que se llama Gaspar Gonçales ¹³, y después leyó los versos de los que venían. Aquí pudraan ymaginar la agonía grande en que se verían los que tenían compuesto, esperando delante de tanta gente y muchos delante de sus amigos, otros delante de sus padres la sententia de la vida o de la muerte, sin saber qual dellas les avía de caber. Del que llevó el primero premio de todos me contó un padre que staba junto dél, que començándole de leer su compusición començó también él a templar todo juntamente, y quanto más se leía tanto más fuertemente él dava de manos y de cuerpo, porque por una parte le parescía que aquella hera la suia, y por otra crescía el miedo de perder en el cabo lo que le ya parescía que hera suyo. Y hordenó nuestro Señor que fuese este un pobresico fijo de un hortellano, para que se viesse la ygualdad que se tuviera en el dar de los premios. El Obispo se holgó mucho con esto y todos se edifficaron mucho ; a fuera deste premio llevó otro el mesmo.

3. Tornando al propósito, començó a leer las compositiones que dixe el hermano. En acabando de leer una, [10r] dava el P.e Cipriano ¹⁴ a un moço pequeño, que stava sobre el theatro mui ricamente vestido, el premio en la mano, y a otro el nombre del que llevaba aquel premio, aunque ya el que lo avía de llevar andava entremetiéndose por entre la gente y subiendo de banco en banco para poderle llegar. Léyanle en boz alta el nombre en latín desta manera ; primum premium o 2.º, de tal o tal cosa, meritis et consequutus est, fulano. Entonces tomávale el libro de la mano e yva de rrodillas a pedir la bendición al Obispo, y así salía el triumphador del theatro con grande música de cherimías del Obispo que disparavan luego. Y si hera collegial o moço de collegial, aliende desto con grande struendo de trompetas y atabales, que parescía hundirse el collegio. Y esto tenía mandado traer un hombre honrado que tiene cargo de las porsiones. Llámase Juão de Beja ¹⁵. Algunos yvan tan fuera de sí com plazer y recelo de aparecer así en público que aun bien no tomavan el libro de la mano del moço, quando sin hazer reve-

¹³ « Gaspar Gonçalez oye el primer curso » *Ibid.*

¹⁴ Cyprianus Soares S. I. (cf. supra, mon. 74 adn. 10), anno 1557 in collegio conimbricensi praeceptorem classis rhetorices agebat ; *Lus.* 43, f. 64r.

¹⁵ De quo cf. supra, mon. 151 adn. 15.

rentia al Obispo, ni levantar los ojos, solamente con la cabeça baxa se acogían.

4. En el dar de los premios acaesció una cosa muy dudosa, y fue que en la segunda classe se hallaron dos compositiones tan yguales en
 110 todo, así en la elegancia, hortografía, como buena letra, que en todos los 3 días no supieron ni pudieron determinar los juezes si alguno dellos llevaba al otro alguna ventaja. Y por tanto fué necessario que hiziesen un premio de dos libros, para cada uno el suyo, y que ambos a dos los declarassen por mejores yualmente que todos los de la classe, y así
 115 los publicaron entonces ambos juntos, y ambos vinieron a tomar el premio.

5. Grande fué el silencio y reposo con que se oyeron las orationes que dixe, en especial la de los nuestros hermanos, y principalmente del que oró en verso, porque ciertamente les puedo dezir, como testigo
 120 de vista, que stavan con las bocas abiertas, tan callados que no parecía aver allí biva alma; y cierto con razón, porque los versos heran maravillosos y la pronuntiación desacostumbrada. Acabando él de orar dixo un religioso: « Quanto a este se avían de dar todos los premios ». Y el Obispo, que a todo lo otro estava callado, bolvióse para el P.e Miguel
 125 de Sousa ¹⁶ y dixóle con gran espanto: « Altamente oró, mas de los que dixo él se confessará ». Esto anidió porque la oración fuera casi toda en su loor. Este hermano es uno de los quinze que empezaron con el P.e Fonseca ¹⁷, y a todos los otros así de casa como de fuera dexa atrás. Después mandaron algunas personas de authoridad pedir la ora-
 130 ción para la trasladar. Ni fué menor la atención con que se oyan las compositiones porque, aliende de las materias en sí ser muy honestas, hera la elegancia tanta que dezían algunos estrangeros que allí se hallaron que no avía oy universidad ninguna adonde tanto las letras de humanidad floresciessen como en esta agora. De los colegiales quatro o cinco
 135 llevaron premios, y un moço que los servía llevó dos. Algunos tanbién de fuera del collegio llevaron dos. Todo acabado el hermano Francisco Gómez ¹⁸ dixo un epigramma que conpusiera el P. Manuel Álvarez ¹⁹ muy gracioso por despedida en que consolava a los que no llevayan los

119 verso *sup.*

¹⁶ « El P.e Miguel de Sousa es prefecto de las escuelas » *Lus.* 43, f. 64r.

¹⁷ Petrus da Fonseca S. I. (cf. MP II, mon. 151 adn. 4) anno 1557 in collegio conimbricensi legebat philosophiam; *Lus.* 43, f. 64r.

¹⁸ Cf. *supra*, adn. 12.

¹⁹ Cf. *supra*, adn. 9.

premios, porque sin dubda si los otros los no llevaran, ellos los avían del levar. Ya que se querían levantar, preguntó el P.e Miguel de Sosa al Obispo si avía de dar otros premios para el año. Respondióle el Obispo muy alegremente que mandase luego dezir de la cátedra que avía de dar premios. Y acabando el hermano de dezir esto anidió él donde estava asentado : « y aun mejores ». Y ansí se despidieron todos con grade alegría y edificación, con mucho tañer de todas la músicas que ya dixe.

6. Una duda les quedará, si los hermanos de casa se opusieron a los premios, porque no hize acerca desto alguna mención. Pareció al P. Don Ignatio ¹⁴ (que hera entonces rector y fué hasta agora, que siendo llamado de Lisbona dexó en su lugar por vicerector al P. Jorje Rijo) ¹⁵ por tirar toda espetie de ambición, como nuestro bienaventurado Padre nos dexó en las reglas ¹⁶, no llevar premios ni ser nombrados aunque las sus cumpositiones fuessen mejores ¹⁷. Esto se publicó luego el día de la compusición, y es tan grande el crédito que de los hermanos tienen, que avía muchos que dezían que no avían de yr a componer si un cierto hermano se opusiese a los premios. Todavía los hermanos llevaron los mismos trabajos que los de fuera, porque los mandó el Padre componer juntamente con los otros. Y ya que publicamente no llevaron los premios los que los merecieron, darle e yo aquí en esta carta para que loen, charísimos hermanos, al Señor en sus siervos, que tanto favor e amor aun en estas cosas exteriores les muestra ; y no esperen que les he de nombrar los de una classe y de otra callar, porque de ninguna classe llevara premio [10v] ninguno de fuera, si los hermanos entraron en qüenta de los que avían de ganar. Y esto me afirmó por mui cierto uno de los nuestros examinadores. Quiera el Señor que vaya siempre en crecimiento una costumbre de tanto su servitio y loor . . .

144 aun *sup.*

¹⁴ Ignatius de Azevedo S. I. (cf. *supra*, mon. 190 adn. 3) : « El P.e Dom Ignacio, rector y estudia theologia » Ex cat. coll. conimbr. a. 1557 ; *Lus.* 43, f. 64r.

¹⁵ « El P.e Iorje Rijo vice-rector o ministro en cima » *Ibid.*

¹⁶ *Const.* P. IV c. 6 § 17 ; MP I 257.

¹⁷ Cf. decr. 123 congr. gen. I (1558) ; *supra*, mon. 138.

P. IOANNES NICOLAUS NOTARI S. I. RECT. COLL. PERUS.¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. VIC. GEN.

PERUSIA 21 MARTII 1558 — ROMAM

TEXTUS : *Ital. 111*, f. 364r-65v (*prius* 79-83), autographum.

Summarium

Cardinalis perusinus insistit ut Christophori Sasso, perusini, non aulem Despauterit grammatica latina in scholis legatur.

Prima che io dica, voglio far certa V. R. della buona intentione che monsignor il Vescovo² tiene con essi noi, et massime che lui è protettor nostro in questa città, et li par che li lamentationi che si fanno contra noi, lui se le reca contro di sé; et per questo lui alcune volte
5 vorrebbe sodisfare a tutti et havendo fede in noi che faremo ogni cosa per sua S. R.ma.

L'altro giorno, martedì, innanzi che io havessi le lettere di V. R., me convitò a pransar con sua S. R.ma; et doppo disinar tra le ragionamenti, che sempre quasi sono di queste scuole, me disse che haria a
10 caro che noi, per contentar quasi tutti, dovessimo legere la grammatica del Sasso³, la quale è approbata et molta desiata da questi perugini, perché quando vedessino questi huomini che noi legessimo quella et altre grammatiche, molto s'affettionerebbono a noi et così forse se lascierebbe tanto rancore.

15 Io le rispose : « Monsignor mio, essendone tanti et tanti grammatici così buoni come quella del Sasso, non mi parerebbe tanto necessario far

16 così buoni *sup.*

¹ I. N. Notari S. I. (1529-1586; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 106), rector collegii perusini; *Hist. Soc.* 175, f. 113v.

² Hippolytus della Cornia, episcopus perusinus (1553-1562), nepos Fulvii della Cornia, cardinalis; cf. SCADUTO, *Storia* III 498-99; GULIK-EUBEL III 289.

³ Christophorus Sasso (1501-1574), professor rhetorices in universitate perusina, qui scripsit, inter alia, etiam *Institutiones grammaticales linguae latinae*; cf. C. CRISPOLTI, *Perugia augusta* (Perugia 1648) 372-73; et G. ERMINI, *Storia della Università di Perugia* (Bologna 1947) 543-44.

questo, et massime che il Sasso non è differente da quelle ». Lui disse :
 « Tanto meglio, ché, non essendo differente, non sarebbe fastidio a voi,
 et sarebbe contentezza alli altri ». Io le dissi che ad me non mi par bene
 tante mutatione. Lui disse : « Guardate che non sia odio questo con
 dire che lui per il passato è stato così ». « Monsignor, io dirò la mia ra-
 gione che mi persuado essere buona ; et è questa : fin qui s'ha detto che
 noi non havemo modo d'insegnare. Il che è falso, perché si può far l'espe-
 rienza ; [364v] et si adesso legessimo il Sasso, direbbono che questo
 che sanno li nostri, lo sanno perché haveno piglato il Sasso ». « Oh »,
 sua S. R.ma rispose : « Questo mi par specie di superbia a voi che fate
 professione d'humiltà, et contro quel che io predicavo et predico di
 voi ». « Monsignore, non è certo superbia, anzi utilità degl'altri, perché
 il collegio perderebbe il credito ; perché direbbono che era il vero che
 non sapevamo et che non saperemo, mentre non useremo il Sasso ; et
 così non verrebbero da noi, ma dal Sasso, il quale ha fatto quel che
 noi legiamo ; et il danno sarebbe loro, non il nostro particolare, perché
 noi ci contentiamo servir la Compagnia nella cucina, ma la Compagnia
 paterebbe, perché non harebbe il suo fine intento, cioè di imparar gl'altri
 per amor de Dio ». « Questa opinione è falsa », me disse lui, et crede che
 la R.ia Vra tenerà anche così. Io le disse che « io per me non mi posso
 persuadere altro ; pur l'adviserò a mei superiori ; se loro sono di con-
 traria opinione, ad me sarà grato per sodisfare a V. S. R. ». Lui disse :
 « Io so che vostri superiori ve han dato licenza di mutar Dispauterio »,

25 Ho s. R.ma ms.

* P. Notari die 10 dec. 1557 scribebat Patri Vicario de difficultate adhibendi
 Despauterium in scholis perusinis : « Credo sarà 3 mesi havìa pensato di scrivere a
 V. R., che mai mi sono ricordato quando scriveva, che ogni giorno si lamentano
 questi scolari di Despauterio ; solo M. Giovanni [Viperano ; cf. SCADUTO, *Catalogo*
 . . . p. 155] lo lauda, et io me conformo al suo detto ; ma li altri non così. Vorrei da
 V. R. la resolutione se si deve mutar massime che li padri delli putti dicono che non
 li piaci. Io certo vedo diversi opinioni et non vorrei da me senza parer di V. R. far
 niente. Haria a charo saper che si legge in collegio nostro » (*Ital.* 110, f. 281r). Ad
 quae P. Vicarius die 18 dec. 1557 rectori rescribi iubebat : « De leggere altro libro
 di grammatica che non sia Dispauterio, si è consultato di qua quel che fosse espedien-
 te ; et è parso meglio lo accommodarsi alli ingegni et nature delli luoghi dove si ten-
 gono le schole. Di modo che non si fa difficultà di cambiar Dispauterio con un altro
 grammatico più piacevole et grato alli homini del paese ; et così si è scritto ad altre
 bande dove occorreva simil dubio. Nel Collegio nostro Romano nella terza classe non
 si legge Dispauterio, ma potria essere che un giorno si lasciasse al tutto, benché sia
 buono autore et exatto, ma per ingegni un poco delicati et che temono la fatica, come
 sono molto ordinarii in queste bande, sole essere molesto » *Ital.* 61, f. 45r.

- 40 et l'hanno posto in poter vostro, secondo me disse il P. M. Andrea * ». Io le disse che è il vero, che ad me non pare che se legesse il Sasso (non li fece mentione che V. R. il sappia) « per quella ragione la qual non so se sanno i miei superiori ». Lui me disse che scriva a V. R., et poi disse : « Mi doglio, perché l'altro giorno ordinai certi giovani et li com-
- 45 mandai che non andassero ad altre scuole, ma che venessino alle vostre ; et loro respondendono che voi non osservate il modo nel quale loro sono mezzo introdotti, io le disse : Andate, perché loro insegnano in tutti modi, et vi faran sequitare inanzi con il vostro modo, perché sanno il vostro et il loro. Et così mi persuadeva che facessino. Et credo che
- 50 non vi saria travaglio, essendo quella grammatica il medesimo che l'altra, et satisfaressino a tanti. Dunque haria a charo che facessimo così : quelli che havete introdotte per altre grammatiche, sequitarle in quelle, et quelli che incominciano, sequitar a quel che vi par meglio a voi ; [365r] ma a quelli che sono introdotti per quella del Sasso, che forse
- 55 saran pochi, li facessino sequitar per quella ; et così levarestino forse qualche opinione d'odio et monstrarestino più humiltà, et ad me contenterestino, essendo tutto in defensione vostra ». Io le disse che « in verità non ci è odio nissuno, ma la sopradetta causa è che move a me ; non so se moverà a miei superiori ; io scriverò a loro ».
- 60 Sicché V. R. veda, se li par bene, che noi a quelli che sono introdotti per quella, li agiutassimo in quella, che è poco differenza, et quelli che havemo insegnati per altre grammatiche, li facciamo andar inanzi con quelle, et contentar S. S. R. V. R. per carità me risolva con la prima commodità *, ché lui sta ansioso sentir il parer di V. R., confidato che

50 medesimo *del.* del || 51 Donc *ms.*

* A. Galvanelli S. I. (cf. Catal. coll. perus. a. 1557 ; *Hist. Soc.* 175, f. 95r) qui die 6 martii 1558 Perusiae defunctus est ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 62.

* P. Vicarius die 26 martii 1558 desiderio Patris Rectoris satisfacit respondens hunc in modum : « Quanto alla lettione del Sasso, habbiamo conferita la cosa col Reverendissimo Cardinal di Perugia, et non li pare si debbia leggere, et così mi disse sua S.ria R.ma che non parlaria più sopra ciò Monsignore il Vescovo, de cui charità non si dubita che sia stata causa de tale instantia. Leggere anche diversi grammatici in una medesima schola sarebbe troppo gravezza per il mastro. Con questo, se si vedessi potersi complacer, senza inconvenienti maggiori, a Monsignore il Vescovo, tutti l'haveriamo charo, et anche non essere ligati al Dispauterio et pigliar uno delli authori più grati al paese, non seria forse se non bene, perché non tutti gl'ingegni suavemente potriano sopportar la durezza del Dispauterio, benché sia autore exatto » *Ital.* 61, f. 110r.

non li mancherà, et che io lassi questa opinione. Io certo me contenterò 65
 et mi piacerà quando sarà grato a V. R. Et li ho detto che farò quanto
 V. R. m'ordinerà et niente altro ; pur desidereria, se pare a V. R., com-
 piacer a Monsignore, senza interesse della Compagnia. Non voglio na-
 scondere i beneficii che da lui habbiamo ogni giorno, certo, et le dirò
 un notabile adesso : ci è mandato il vino, et lui ci donò una botte che 70
 certo vale molto ; et credo che noi haremo di bisogno molto di lui, per-
 ché questo anno non so se haremo li danari, perché il papa non ha vo-
 luto, e non so perché, passar il mandato che si paghino queste scole,
 et non solo le nostre, ma altre ; ad alcuni dottori li passò il mandato
 che siano pagati . . . 75

198

P. EDMUNDUS AUGER S. I.¹
 P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

PATAVIO 2 DECEMBRIS 1558 — ROMAM

TEXTUS : *Ital.* 113, f. 265r-v (*prius* 332), autographum.

Summarium

De scholis collegii patavini relatio.

. . . Quanto poi al nuovo nostro collegio, sonno tre classi solamente.
 Nella prima io leggo *De Oratore ad Q. Fratrem* la matina, et le *Philip-
 piche* di Tullio et di Dimosthene la sera, tamen alternis diebus. Li sco-
 lari di casa sonno sette, et si portano caldamente sì nelle lettere, come
 nel spiritu per gratia d'Idio. Li forastieri saranno da 8 o 10 in questa 5
 scola fermi, venendo altri la matina, altri la sera ; et sonno spagnoli,
 todeschi et inglesi, et anche poloni con pochi italiani. Tuttavia demo-
 strano gran voglia di profittare, et pare, cresce più ogni giorno l'opi-
 nione. Dio nostro Signore sia lodato del tutto. Qua subito che sonno
 epistolanti, vanno a le legge o medicina o logica, et così pro forma in 10
 un medesimo viaggio senteno il professore publico d'humanità, benché
 non passano 50 li suoi scolari.

¹ E. Auger S. I. (cf. supra, mon. 149 adn. 9) qui anno scholastico 1558-59 Pa-
 tavii humaniorum litterarum praeceptor exstitit et die 25 aug. 1559 in Galliam mis-
 sus est ; cf. *Epp. Laínez* III 552-53 IV 473-74 506 et *Litt. Quadr.* VI 40-42.

Nella seconda lege M.o Michele Diomede^a la matina *De Senec-
tute* un'hora, et l'altra emenda le compositioni. Dopo pranzo il secondo
15 de l'*Eneide* et Clenardo^a con Isocrate⁴, et spende dua hore. Li scolari
di casa sonno 6, et vanno con gran cura et volontà d'andare inanzi, et
penso che in poco tempo caminaranno assai con gratia d'Idio. Li fora-
stieri in questa schola giongeranno quasi a 30, fermi et di bone case et
ingegno, et vanno ogni giorno crescendo, siché non ci è più loco per loro.
20 È bisogno slargare la classe; massime che ci predicono li cittadini amici
che crescerà assaissimo questa scola.

Nella terza legge il P. Aloysio Napi^a la matina l'*Epistole familiari*
et il Guerino⁶, la sera l'Ovidio *De tristibus* et *De octo partium orationis
constructione* che dicano essere falso d'Erasmo⁷. Et tanto la matina
25 come la sera stavi tre hore, spendendosi il tempo in latinare et emendare
compositioni. Uno è de nostri in quella classe; il quale presto salirà
al'humanità. Li forastieri sonno da 26 o più. Et quella scola sarà *mare
magnum* col tempo, et vi sonno bonissimi ingegni et capaci et di bona
sorte. Hora gran difficoltà habbiamo a resistere di non accettare una
30 classe di grammatica più bassa, perché veniano le centenaie. Vero è
che se si toglie quella scola, come tutta la terra *spon-te* lo vuole, sarà
necessario farne una che si [265v] stenda sino a le concordantie, et così
tutti questi cittadini riservano li suoi figliuoli per questa impresa. V. R.
sappia che con il frutto che veggono nelli nostri et diligenza nelli maestri,
35 restano edificatissimi, et tuttavia lo dimostrano. Vero è che bisogna ire
con longanimità et paziente destrezza con gente così fatta...

20 massime *del.* si | che *del.* sempre.

^a M. Vopisco (Diomede) S. I. (* c. 1539), neapolitanus; cf. SCADUTO, *Catalogo*
... p. 157.

² CLENARDUS, *Institutiones linguae graecae*; cf. MP II, mon. 1 adn. 20.

⁴ Cf. MP I 100.

⁵ A. Nappi S. I., de quo cf. supra, mon. 189 adn. 1.

⁶ Guarini Veronensis *Regulae grammaticae*; cf. MP II, mon. 1 adn. 24, et passim.

⁷ Cf. MP I 97 et passim.

⁸ Responsum, diel 21 ian. 1559, Patris Generalis videsis in *Ital.* 61, f. 383v;
quod tamen exscribi non expedire iudicavimus.

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM. PRAEP. GEN.
SUPERIORIBUS UNIVERSAE SOCIETATIS

ROMAE 19 DECEMBRIS 1558

TEXTUS : *Ital.* 61, f. 365v, regestum.
EDITIO : *Epp. Lalnez* IV 75-78.

Summarium

Significentur P. Generali nomina sociorum qui, ut diutius grammaticam doceant, apti repulantur.

... Un altro essercitio è anche nella Compagnia di gran charità, et non minor merito et frutto delle anime, et assai conforme all'instituto nostro, benché non tanto istimato quanto la ragione ricercaria : che è l'insegnar nell'infime classi li putti che vengono alli collegii nostri ; et perché communemente a queste scuole suol concorrere maggior numero 5 che alle superiori ; et perché la piega che dalla tenera età nelli costumi et lettere pigliano, suol esser di maggior importanza a loro per tutta la vita futura, si vede che con li tali si può realmente far gran servizio a Dio nostro Signore, et dar grande aiuto al ben commune ¹.

Ma perché (come suol accadere in ogni facoltà et essercitio) chi 10 più tempo attende ad uno, si rende più pratico et idoneo per aiutar altri in quello ; et, benché si presuppone che per obediencia ogn'uno accettaria tal essercitio, per haversi da fermar con quiete et consolatione in quello si richiede talento o special dono d'Iddio nostro Signore, sarà bene che V. R. consideri et avisi nostro Padre, se vedesse alcuno 15 di quelli che stanno sotto sua obediencia, che havesse inclinatione a questo, et che potesse suavemente applicarsi et fermarsi in sì santa occupatione, ché, come richiede questa molta virtù, et specialmente charità, humilità, patientia et discretione, come son questi rari doni, così l'inclinatione et attitudine detta sarà rara. Però non ci sconfidiamo 20

¹ 12-3 benché... essercitio *in marg.* || 14 *in del.* simile essercitio, *sup.* quello || 20 *cf.* *si ms.*

¹ De momento ministerii docendi pueros in scholis *cf.* *Const.* P. IV c. 11 § 1 ; (MP I 275) ; et Lukács, *De origine collegiorum* ... AHSI 29 (1960) 189-245, passim.

che fra tanti che la divina providentia chiama al suo servizio in questa Compagnia, vi si trovi questa gratia, poichè è tanto necessaria per quello che si pretende nell'instituto delli collegii * . . .

200

P. ANTONIUS CÓRDOBA S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

MONTILLA 27 MARTII 1559 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp.* 96, f. 294 ss. (*prius* 326-42), autographum.
SCRIPTOR : ASTRAIN, *Historia* II 569.

Summarium

De necessitate solidae formationis sociorum.

. . . Aunque el D. Plaça * me a escrito el cuidado que V. P. manda que se tenga de que acaben sus estudios los que tienen principios de ellos ; y aunque el P. Francisco * lo a mandado, y que se tenga cuidado de que todos estudien, venido a poner en efecto, es imposible poderse
5 hazer, aviéndose de cumplir [295r] con las casas que se toman y ai tomadas, que son tantas que no dan lugar a que se acaben de hazer los subjectos * ; y siendo forçoso el usar de ellos a medio hazer como dizen, vienen a deshazerse no solo ellos, pero aun las mismas fundaciones, y a desacreditarse más la Compañía. Y aunque a días que siento esto,
10 así como lo sabe el P.e Nadal, me a más confirmado un caso que nos a sucedido en Córdoba con un gramático que, por la necesidad que dél

* Cf. ep. Patris Vaz de Melo S. I. v. praep. prov. Lusitaniae, diei 3 dec. 1557, in qua petitur ne magistri nimis diuturne in docendo teneantur ; supra, mon. 192. Recole etiam responsum Patris Bustamante ad hanc epistolam de momento ministerii docendi pueros in scholis ; infra, mon. 202.

¹ A. de Córdoba S. I. (c. 1527-1567 ; *Hist. Soc.* 42, f. 60r), hispanus ; vide eius *Responsa ad interrogationes Patris Nadal*, anno 1561 data ; *Epp. Nadal* II 539-40.

* Ioannes de la Plaza S. I. (1527-1602), hispanus (cf. MP. I 584) qui annis 1562-65 provinciae baeticae praepositus exstitit ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

* S. F. Borgia S. I., commissarius generalis pro Hispania ; cf. supra, mon. 187 adn. 1.

* Cf. decr. 8 congr. gen. II (1565) de non multiplicandis collegiis ; supra, mon. 139.

avía, se le an sufrido muchas cosas ; porque leía y, con no saber más que latín, predicava y traía trasí el pueblo y uviéranos arrainado el colegio y rebuelto con nuestro patrón⁶, sino que permitió el Señor sucediese el negocio de manera que el mismo suceso lo desengañó a él ; y por no ser [295v] persona correta, no lo diré. 15

Todavía creo que está bien descendido de la afición y crédito que de la Compañía tenía ; y, así, no se le alzan las manos para hazer el bien que, sin costarle un real, podría hazer. Y aunque para esto podría haver algunos motivos viejos, el principal es no haver en toda aquella casa, con ser casi treinta, un hombre para comunicar con él un negocio, ni que responda a un caso ; y acuden a los dominicos ; y de la manera del preguntar, les coligen bien qué tan letrados son, y no se les queda en casa el decillo. 20

Y para confirmar esta opinión que el pueblo tiene, en una junta que el Obispo⁷ hizo de letrados, llamó a los nuestros, porque nos muestra amor ; y fué el rector⁸, que no es muy elocuente, y llevó consigo un mancebo [296v] que es el que más sabe ; aunque no creo que ha acabado bien su curso ; y respondieron de manera al negocio, que creo que le debieron arder las orejas al obispo y provisor, el qual nos ama mucho ; y quiso tratar de que, en el colegio, se leyese una lección de casos de conciencia, porque a hallado mucha inhabilidad en los clérigos del obispado. Y entendiendo que también la avía en los de nuestra casa, no se pudo acabar con él, aunque se lo pidieron, y yo avía enbiado un padre de esta casa que lo pudiera hacer ; y diéronla a un letrado que hay allí, muy buena cosa, y a días que estuviera en la Compañía ; sino que quiso acabar de leer [296v] un curso de teología, porque dezía que sabía que, entrando en la Compañía, no avía de estudiar palabra⁹ . . . 25 30 35

⁶ Ioannes de Córdoba, decanus ecclesiae cordubensis et fundator collegii S. I. ibidem ; cf. ASTRAIN, *Historia* I 415-19.

⁷ Dídacus de Álaba, episcopus cordubensis (1558-1562) ; cf. GULIK-EUBEL III 194.

⁸ Alfonsus de Zárate S. I. († 1576 ; *Hist. Soc.* 42, f. 41v), rector collegii cordubensis ; cf. *Epp. Lainez* IV 395.

⁹ De scholasticis in studiis solide formandis cf. petitionem congregationis provinciae Castellae (1568) ; supra, mon. 144/A § 2.

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
RECTORIBUS COLLEGIORUM ITALIAE

ROMAE 3 Iunii 1559

TEXTUS : 1. *Ital. 61, f. 490r*, conceptus autographus. — 2. *Epp. NN 55, f. 13r* (*prius* 9 226 582); originale, ultima linea et subscriptio autographa. In *f. 13v* legitur inscriptio : « Per il Padre Rettor di Loreto »; et *ib.* alia manu : « Del comunicarsi li laici semel in hebdomada ».

EDITIO : *Epp. Lafnez IV 378.*

Summarium

Norma de moderata frequentia s. eucharistiae fidelibus commendanda.

Pax Christi.

Come della frequentia moderata delli santissimi sacramenti della confessione et communione nascono infinite utilità spirituali, secondo-
ché la esperienza per tutto ci insegna, così in qualche parte del troppo
5 spesse volte accostarsi a quelli si vedono alcuni inconvenienti; et però
è parso dar aviso in tutti li luoghi dove c'è la Compagnia nostra in Ita-
lia, che si reputa moderata frequentatione, quando ogni otto giorni li
laici si comunicano ¹; et se la devotione move in qualche festa occor-
rente fra settimana, o etiam senza festa, a communicar qualche altra
10 volta, si può permettere. Ma il comunicarsi ogni giorno, non pare
ordinariamente si debbia tollerare etiam a persone devote et buone;
benché a qualch'una per la sua rara divotione et per parer che tutta
la sua vita è un disponersi a questo santo sacramento, se li potria per-
mettere, con molto delecto però; et non pare lo doveria fare il confes-
15 sore ordinario senza consiglio del rettore. Qua in Roma N. P. Ignatio,
di santa memoria, era di questo parere ² che fussero essortate le persone
che ogni dì si comunicano, a farlo più rare volte, benché quelli che

3 spirituali *del. t1* come, *sup.* secondoché || 9 communicar *del. t1* un, *sup.* qualche ||
11 debbia *del. t1* permettere, *sup.* tollerare || 12 per^a *del. t1* che non han || 13 la vita sua
t1 || 16 fussono *t1* || 17 benché *del. t1* chi, *sup.* quelli che

¹ De communione frequenti discipulorum S. I. cf. MP I 422 et adn. 11.

² Cf. Justo BEGUIRIZTÁIN S. I., *El apostolado eucarístico de San Ignacio de Loyola* (Buenos Aires 1945).

non si potessi suavemente tirar a questo non voleva fossino troppo contristati con la prohibitione, ma, come dico, essortati quanto commodamente si potessi a contentarsi di farlo qualche volta fra la settimana. Questo si è detto per aviso acciò si pratici così. Di Roma li 3 di giugno 1559. 20

De comissione de N. P. Preposito

Ioane de Polanco

202

P. BARTHOLOMAEUS DE BUSTAMANTE S. I.
PRAEP. PROV. BAETICAE¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

GRANATA 28 IUNII 1559 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 96, f. 368r-70v (prius 267-69), originale.*

EDITIO : *Epp. Laínez IV 396-97.*

Summarium

Laudibus extollit munus docendi pueros in scholis.

... La escuela de los niños a quien se enseña leer y escribir y la doctrina christiana, es tan puesta en concierto y son tantos los niños, que mueven a lágrimas de devoción a los que los entran a ver. Están, como en nuestros estudios, repartidos todos por decurias; y todos los de una calle del pueblo están en una mesma decuria, o en más, segun el número de los mochachos que ay en cada calle y en las traviesas de la misma calle. Y siendo el decurion de aquella mesma vezindad, cada uno va con los suyos diziendo la doctrina por las calles hasta dexarlos en sus casas. De manera che apenas ay calle quando se van de la escuela 5

18 potessi suavemente tirar *tl* | voleva *del. tl* si rompi che || 19 contristati *del. tl* o scandalizati | ma *del. tl* si ben, *sup.* come dico || 20 potessi *tl* || 17 sia] si *tl* || 19 De... Polanco *om. tl.*
9 del *ms.*

¹ B. de Bustamante S. I. (1501-1570; cf. A. RODRIGUEZ, *Bartolomé de Bustamante y los orígenes de la arquitectura jesuitica en España* (Roma 1967) 12-14: Cronología de la vida de Bartolomé de Bustamante) ab anno 1555 ad annum 1561 praepositus provinciae baeticae exstitit; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

- 10 por donde no vayan diziendo la doctrina con grande alegría y consolación de sus padres, viendo que antes andavan aquellos niños distraídos y perdidos por el pueblo apuñeándose y discalabrándose, y agora van hechos unos ángeles, alabando por todas las calles al Señor. Y por pequeños que son, si oyen jurar a sus padres, dicen : « Padre, hincaos de rodillas y dezid un Pater noster » ; y el padre, por animar al hijo y
15 regalarle en aquello, házelo y también por la confusión que muchas veces resciben de ver que les da Dios por padres a sus hijos, y por maestros a los que ellos devieran enseñar. Es cierto que a todo lo que yo puedo juzgar, no ay más alto ministerio en la Compañía ². El Señor
20 multiplique este ministerio en su Iglesia que, creo, mediante su gracia, bastaria para entera reformation della.

Es tanta la afectión que todo el pueblo en general y en particular tiene a la Compañía, viendo este tan grande beneficio, que a sus hijos se haze. Y los continuos sermones y confessiones en que los nosotros
25 se ocupan, que no lo sabría yo dezir ; y el agradecimiento que muestran, y las bendiciones que echan a la Señora Marquesa ³ por aver les traído tanto bien a aquel su pueblo. De tal manera que si los señores y los principes entendiesen lo que en ley de buena governación (para tener muy obedientes y súbditos a sus vasallos) les importan semejantes collegios de niños, ellos, por su proprio interese, quando no se moviesen por zelo de Dios N. Señor, los fundarían y dotarían en sus tierras. Y creo que ahorrarían dinero de lo mucho que gastan en pleitos con los tales vasallos.

Por no alargarme mucho en esta materia, dexo de dezir de otros
35 admirables provechos que se experimentan en estos collegios. Nuestro Señor inspire en V. P. una grande inclinación a esta obra que, con ser la que a menos costa de la Compañía se puede hazer, es la más provechosa de todas. Y porque confío que V. P. estará mucho más adelante en ella que todos estos sus hijos que somos, dexaré ordenado en esta
40 casa de probación que se exerciten muchos al tiempo del oficio manual en escribir, para que se hagan muy buenos escrivanos ; specialmente algunos que no tendrán talento para otros estudios, y podrán hazer estado en solo este ministerio, siendo personas de cordura y seso, y

² Cf. ep. Patris Láinez (19 dec. 1558) de momento muneris docendi pueros in scholis ; supra, mon. 199.

³ Catharina Fernandez de Córdoba, marchionissa de Priego, collegii montillien-sis fundatrix, mater P. Antonii de Córdoba S. I. ; cf. supra, mon. 200.

dando muestra de buen espíritu. Y si otra cosa a V. P. le paresciere, me mande avisar, porque descenderé con facilidad (mediante la divina gracia) de mi opinión *...

203

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
P. MICHAELI DE TORRES S. I. PRAEP. PROV. LUSITANIAE ¹

ROMA 21 IULII 1559

TEXTUS : *Hisp. 66, f. 4r-v*, conceptus et regestum.

EDITIO : *Epp. Lalnez IV 434-35*.

SCRIPTOR : J. THEINER, *Die Entwicklung der Moralthologie zur eigenständigen Disziplin* (Regensburg 1970) p. 126-28.

Summarium

Summam casus conscientiae ad usum Societatis componere curat.

... Lo que [en] esta particularmente añadiré es, que tractándose oy en la congregacion de una de las cosas que fueron propuestas por la provincia de Portugal, que es de allar modo cómo convengan los confesores de la Compañía en las mismas opiniones ²; y que para ellos

² de *sup.* || 4 que *sup.* || 10 *George ms.* | de *del.* doctrina.

* P. Generalis die 7 sept. 1559 de ministerio docendi parvulos in scholis haec rescribebat Patri Bustamante : « El assunto de enseñar a los niños leer y escrevir a Nuestro Padre Ygnatio de santa memoria parecia conveniente y no nada ajeno de nuestro Ynstituto, mas no jugava se deviesse por entonces de comenzar por no aver tantos subiectos que pudiessem bastar para todo. Si agora los ubiesse, a Nuestro Padre pareceria bien que se usase esta obra de charidad porque la obra la tiene por muy buena » *Hisp. 66, f. 9v*. Quando P. Bustamante accepit epistolam Patris Generalis (de qua superius in adn. 2 mentio fit), sponte se ad hoc munus exercendum obtulit. Vide eius epistolam hac occasione ad Patrem Generalem datam (31 aug. 1559), huiusque responsum (16 oct. 1559) in *Epp. Lalnez IV 485-86* et *Hisp. 66, f. 21r*.

¹ M. de Torres S. I. (1509-1593) praepositus provinciae Lusitaniae (1555-1561); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 646.

² In documento quod inscribitur : *Haec sunt dubia quae videntur proponenda ex provincia Portugalliae*, et quod postulata huius provinciae pro congregatione generali I (1558) continet, non invenitur huiusmodi petitio; cf. *Instil. 186/a, f. 157r-v*.

- 5 sería bien tractar algunas materias de las que más vienen en práctica diligentemente, para que, haziendo un camino bueno todos los nuestros, puedan yr por él, ha parecido a N. P. con toda la [4v] consulta que sería bien se tomase este asunto en Portugal, de donde sallió el recuerdo; y nombrávanse por este effetto el padre D. León * y el padre Marcos
- 10 Jorge * como exercitados en este género de letras particularmente, y que tienen para ello don de doctrina y juicio de Dios N. S.

Ellos podrán tomar la orden que les pareciere mejor, agora sigan un libro, como el del Navarro *, o alguna otra summa, mudando y añadiendo y quitando los que le pareciere, aora hagan de por sí libro nuevo.

- 15 Y parece debía tomarse este trabajo antes en las cosas de que ellos y otros suelen tener más difficultad y de las más necessarias para la práctica.

- Y parece sería bien que se les diese tiempo para entender en esto; y después que uviessen hecho lo que Dios N. S. les diere, no solamente
- 20 allá podrán ayudarse del parecer de otros dessa provincia; pero aun embiar el libro por acá para que se vea. V. R. verá el modo que ha de dar en esto para la execución * . . .

* Leo Henriques S. I.; cf. supra, mon. 155 adn. 7; et MP I 645 adn. 9.

* Marcus Jorge S. I.; cf. supra, mon 151 adn. 5.

* Martinus de AZPILCUETA (alias Doctor Navarrus), *Manual de confesores y penitentes* (Salamanticae 1557); cf. J. THEINER, *Die Entwicklung der Moralthologie* . . . p. 80-88 et 299-303; deinde MP I 568 adn. 94.

* P. Henriques et P. Jorge libenter voluntati Patris Generalis consenserunt; ita ut hic die 18 octobris 1559 Patri Provinciali rescribere potuerit: «Hemonos alegrado in Domino que los padres Don León y Marcos Gorge ayan tomado aquel assunto de los casos de conciencia que se scrivió; aunque vayan algo despacio, si ya no hubiesse manera para dar les mas tiempo, dee que tendran entre sus lectiones» *Hisp. 66, f. 22v.*

P. IACOBUS LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.
P. MICHAELI DE TORRES S. I. PRAEP. PROV. LUSITANIAE ¹

ROMA 18 OCTOBRIS 1559

TEXTUS : *Hisp. 66, f. 22r*, conceptus et regestum.

Summarium

Quid faciat ut magistros scholarum in numero sufficienti habeat.

... Mucho ayudará para tener copia de buenos subiectos tener cuenta con la conservación de la salud ; y para ello, algunas vacancias y recreaciones y exercicio corporal ayudarán mucho, y más que la diferencia del victo común, la qual se podría scusar y mucha costa con ella, si, en lo que digo de la recreación y exercicio corporal, se ayudasen ⁵. Y cierto, parece cosa de mirar mucho en ella la continuación de tan largas lecciones y exercicios literarios en essas scuelas que an querido seguir el modo de París, no lo sufriendo la calidad dessa tierra, ni las complissiones de los hombres. Y si se pudiesse en esto dar remedio, más durarían en sus trabajos nuestros maestros ¹⁰.

Ayudará, assimesmo, para tener copia de gente, atender a hazer buenos sugetos para lectores, y no enbiar los tales a los Yndias, sino otros que no sean para este officio del leer tam necesarios ...

¹ Cf. supra, mon. 203 adn. 1.

² Cf. decr. 125 Congr. gen. I (1558) de longioribus studiorum intermissionibus studiorum in Lusitania concedendis ; supra, mon. 138.

³ P. Generalis hanc ob rationem anno 1567 tempus legendi in scholis reduxit a sex ad quinque horas ; cf. supra, mon. 143 adn. 15.

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
LITTERAE COMMUNES UNIVERSAE SOCIETATI

ROMA 16 NOVEMBRIS 1559

TEXTUS: *Hisp. 66, f. 28r-v*; conceptus et regestum a P. Polanco passim emendatum.

EDITIO: *Epp. Lalnez IV 539-49.*

Summarium

Relatio de Collegio Romano.

... El colegio nuestro está muy proveído de buena gente y mucha este año; porque los maestros a una mano son personas raras, cada uno en su profesión. Los tres lectores de theología, que son el D. Emanuel¹, el D. Avellaneda² y el D. Ledesma³, se señalan mucho, y tienen
5 muchos auditores de la Compañía y de fuera della, más que nunca se ayan visto hasta aquí.

Lo que leyn ellos y los demás se verá por el catálogo que aquí se ymbía de las lecciones⁴. El D. Torres⁵, lector de mathematicas, es persona rara en aquella facultad; no ha comenzado a leer, porque aún
10 convalesce de una peligrosa enfermedad que ha tenido; presto podrá comenzar, con la ayuda divina⁶.

El lector del tercero curso de artes es Mro Benedicto Perera⁷; el del segundo, el Mro Torres⁸; el del primero, el Mro Toledo⁹. Y cada uno

⁴ tienen *del. cerca de 30, sup. m. Pol. muchos* || ⁵ y *del. mucha gente* | *della sup. m. Pol. || 8 de las lecciones sup. m. Pol. || 9 rara del. para, sup. m. Pol. en || 10-1 presto ... divina in marg. m. Pol.*

¹ E. Sá S. I.; cf. supra, mon. 69 adn. 2.

² I. Avellaneda S. I. (1530-1598); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 8).

³ I. Ledesma S. I.; cf. MP II 469 et passim.

⁴ *Catalogus personarum Collegii Romani pro anno scholastico 1559-60 conscriptus reperitur in Rom. 78/b, f. 7r-8v.*

⁵ Balthasar de Torres S. I.; cf. MP II, mon. 61 adn. 1.

⁶ Die 9 mai 1561 Neapoli vita functus est; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 146.

⁷ B. Perera S. I.; cf. MP II, mon. 67 adn. 1.

⁸ Hieronymus Torres S. I., cf. MP II, mon. 66 adn. 1.

⁹ F. Toledo S. I., cf. MP II, mon. 62 adn. 1.

dellos tiene mucha doctrina y gracia ; y para lo que Roma suele y suffre, mucho auditorio de forasteros y de los nuestros, como se verá por el 15 catalogo de los nombres de los colegiales que aquí se ymbía. Y specialmente, el Mro Toledo tiene mucha gente de fuera, y 30 se le han dado de la mesma Compañía, de muy buenos ingenios : que muchos dellos se han hecho venir de diversos colegios de Italia y Sicilia, donde han sido lectores de letras de humanidad ; porque se teniese cuenta con 20 que los tales que han así servido al bien commún, en semejante exercitio, se llamen a Roma, para proseguir los estudios superiores, si se juzga que tienen para ellos talento, y que servirán más en ellos a Dios N. S.or que en continuar de enseñar las cosas inferiores¹⁰. Dizen seran cien auditores los del dicho padre Toledo, y diligentes en el repetir y 25 escribir, y que van creziendo en número. Y aunque, en otras universidades, no se tendrían estos por muchos, en Roma lo son.

El maestro del hebreo es el mesmo que solía, persona docta y práctica en aquella lengua¹¹. En griego se ha puesto por lector el maestro Anibal de Coudreto¹², persona de rara erudición, y que tiene mucha ha- 30 bilidad para enseñar y mucho exercitio en ello. En la rhetórica se ha puesto maestro Fulvio Cardulo¹³, después que acabó el curso de artes ; que es también persona muy docta y exercitada así en el arte oratoria, como en la práctica della. Y el maestro Anibal y él tienen de fuera y de casa mucho buen auditorio. 35

En la segunda classe se ha puesto también un lector muy suficiente de los que acabaron el curso, este año¹⁴. Y así en las demás ay provisión muy buena de maestros, y todos tienen buen auditorio, que

17 se le han dado *sup. m. Pol.* || 20 porque se *sup. m. Pol.* || 21 tales *sup. m. Pol.* || 22 proseguir *del. sus, sup. m. Pol.* los || 22-3 se juzgan que *sup. m. Pol.* || 23 y *del. inclinación* || 23-4 y que . . . inferiores *in marg. m. Pol.* || 24 las *del. letras de hum[anidad]* || 26 *escri- vir del. que* | y que . . . numero y *sup. m. Pol.* | otras *del. partes* || 27 estos *sup. m. Pol.* || 28 y *del. pat* || 29 por *del. maestro* || 30 y *del. muc[ha]* || 37 las *del. tercera y quarta y quinta y sexta, sup. m. Pol. demás* || 38 auditorios *ms.*

¹⁰ Cf. ep. comm. (10 aug. 1560) Patris Generalis, in qua ordinat ut statis temporibus omnes Societatis socii in scholis doceant ; infra, mon. 209.

¹¹ Ioannes Baptista Ellano S. I. (1530-1589) ; cf. *Rom. 78/b, f. 7v*, et SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 52.

¹² H. du Coudret S. I. ; cf. *Rom. 78/b, f. 7v*, et MP I 93 adn. 1.

¹³ F. Cardulo S. I., cf. *Rom. 78/b, f. 7v*, et MP II, mon. 57 adn. 1.

¹⁴ Emerius De Bonis S. I. (1531-1595), cf. *Rom. 78/b, f. 7v*, et SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 42.

passarán de 400 personas, sin los nuestros y los del Colegio Germánico.

- 40 Y cada día, parece que el crédito cresce; y no obstantes los tumultos que este tiempo, en que no ay pontífice¹⁵, suele traer consigo, ha venido este año más gente de fuera que ningún otro hasta aquí.

- Aunque en las renovaciones de los estudios no han precedido las disputaciones y oraciones públicas y cosas semejantes, que suelen excitar los ánimos y conbidar la gente para començar los nuevos estudios,
45 porque ha parecido, estando sin pastor esta Sede Apostolica, que este aparato que estava en orden, se diffiriesse a otro tiempo.

- Tiene cada clase su confessor ordenado para los forasteros, que tenga cuenta particular con el aprovechamiento dellos en las virtudes,
50 como los maestros le tienen para en las letras. Léyseles asimesmo la doctrina cristiana un día de la semana, en dos partes diversas, por dos de los padres asistentes. Y también la ley a los hermanos [28v] coadiutores del colegio de por sí un otro sacerdote. Léyse asimesmo en ciertos días una lección de casos de conscientia por el doctor Emanuel, sin
55 las quotidianas y ordinarias lecciones del colegio, que son muchas como se vey en el catálogo . . .

206

P. MICHAEL DE TORRES S. I. PRAEP. PROV. LUSIT¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

OLISIPONE 8 DECEMBRIS 1559 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 60, f. 167r-68v (*prius* 88-90), originale.

Summarium

De lectione graecae linguae in collegio conimbricensi.

⁴² hasta aquí *sup. m. Pol.* || ⁵⁰ en *sup.* || ⁵²⁻³ coadiutores *in marg. m. Pol.* || ⁵³ de *del. aparte* | en *sup.* || ⁵⁴ conscientia *del. sin* || ⁵⁵ son *del. mas* de 29 25 | muchas . . . catalogo *m. Pol.*

¹⁵ Paulus papa IV obiit die 18 aug. 1559; Pius papa IV vero electus est die 25 dec. 1559. De turbis post Pauli IV obitum Romae exortis cf. *Epp. Lalnez* IV 479.

¹ De P. Michaelae de Torres S. I. cf. supra, mon. 203 adn. 1.

... Allí ay una hora de lección de griego extraordinaria ³, y por las constituciones tenemos que, juntamente en las classes más altas, se iunte la lengua griega con la latina ³. Y assí se lee griego, hasta agora, en las quatro classes superiores de humanidad. Algunos an apuntado que se dexasse de ler el griego en ellas pues ay lección dél extraordinaria, 5 y a los maestros es más algún trabajo, y los dicípulos aprovechan menos en el latín. Otros son de contrario parecer, y sienten que liéndosse como se lee, no sólo los estudiantes de fuera, mas aun los nuestros, maestros y dicípulos, reciben mucho provecho ; porque, después casi no sintiéndolo, con media hora que en aquello se gasta, quedan sabiendo 10 griego, que les aprovecha para el studio de las artes y escritura ; y que, como es libre la lección extraordinaria, muy pocos irán a ella etc. Y allende de estar assí ordenado por las constituciones, notarse hía mucho desistirse de lo que, desde el principio del collegio, se usó hasta agora. V. P. ordene lo que in Domino le pareciere más convenir ⁴... 15

207

P. CAROLUS GRIM S. I. ¹
LITTERAE DE FORMA TOTIUS COLLEGII VIENNENSIS
ANNI 1559 ²

TEXTUS : *Austr.* 226, f. 150r-72v (*prius* 152-174 237-58 271-92) ; autographum. In fol. 172v alia manu : « Instructio et ratio collegii viennensis anni 1559 » ; et ibidem manu Patris Nadal : « Scripta viennensis collegii antiquiora, sed videnda ».

1 una hora de *sup.* || 5 grego *ms.* || 2 et 13 constituyciones *ms.*

³ De cathedra linguae graece cf. S. LEITE, *Estatutos da Universidade de Coimbra* (1559) p. 92.

⁴ De graecis cum latinis iungendis in collegio messanensi cf. MP I 141 adn. 33.

⁴ En Patris Generalis responsum (20 maii 1560) : « Leer el griego en 4 classes sin la lection extraordinaria parece mucho peso, y del qual convendría aliviarse o haziendo que leyese en menos classes, o teniendo sola la lection extraordinaria, como se usa en Alcalá » *Hisp.* 66, f. 74r.

¹ C. Grim S. I. (c. 1531-1561), collegii viennensis minister ; cf. *Germ.* 131, f. 235r ; *Germ.* 182, f. 212r et SOCHER, *Historia* I 94.

² De collegio viennensi, anno 1551 a Ferdinando I, rege romanorum fundato cf. DUHR, *Geschichte* I 45-53.

Summarium

1. *Relatio de scholis.* — 2. *De domibus convictorum et pauperum studiosorum.*

LITTERAE DE FORMA TOTIUS COLLEGII VIENNENSIS ANNI 1559 . . . [161r]

[1] — Schola vero est in octo classes distincta, quarum prima in duas partes, scilicet in graecam et latinam dividitur.

In classe institutionis graecae hora prima pomeridiana praeleguntur
5 institutiones graecae et Isocratis oratio *ad Demonicum*³. Hora secunda
Luciani *Dialogi* aliquot graece explicantur et themata pro studiosorum
condicione dictantur et graece componuntur et castigantur.

In classe latina, quae est artis rhetoricae, hora sexta antemeridiana libri *De oratore ad Quintum fratrem* explicantur. Hora octava
10 orationes Ciceronis *in Verrem* et Justinus historiographus⁴ vicissim enarratur. Hora tertia liber tercius *Aeneidos* Virgilii explicatur et declamationes aut carmina recitantur atque emendantur. In hac classe student nostri fratres supradicti qui operam dant rhetoricae. Extraneorum studiosorum numerus est 15.

15 Praeceptor tertiae classis hora sexta grammaticam Linacri⁵ explicat. Hora octava *Officiorum* Ciceronis libri traduntur. Hora prima pomeridiana Ovidius et *Ars poetica* alternis diebus declaratur. Hora secunda *Rhetorica* M. T. Ciceronis *ad Herennium* in compendium redacta. Hora tertia epistolae castigantur et repetitiones constituuntur. Sunt
20 autem discipuli extranei 18, ex fratribus 4.

Quartae classis praceptor hora sexta *Syntaxim* Despauterii⁶ explicat, hora octava *Epistolae* Ciceronis *familiares*. Hora prima *Tabulae* Marmelii⁷ de ratione scribendorum versuum; hora secunda Ovidius

6 aliquod *ms.* || 15 hora 6.ta *sup.* || 19-20 Sunt . . . 4 *in marg.*

³ Cf. I. PERIN, *Onomasticon totius latinitatis* I (Patavii 1913) 808-09.

⁴ M. Junianus Justinus, epitomator *Historiae Philippicae* Pompei Trogi; cf. *Der kleine Pauly Lexikon der Antike* III (Stuttgart 1969) 23.

⁵ Thomas LINACRE (Linacer), *De emendata latini sermonis structura libri VI*; (Londini 1524); et *Rudimenta grammatices* (Parisiis 1533); cf. *Ouvrages pädag.* . . . p. 395-97 et MP I 169.

⁶ Cf. MP II, mon. 1 adn. 22 et passim.

⁷ Ioannes MARMELLIUS († 1517), *Tabulae in artis componendorum versuum rudimenta* (Parisiis 1530).

De tristibus exponitur. Hora tertia tum lectiones auditae repetuntur
tum themata emendantur. In hac classe sunt discipuli extranei 53. 25

In quinta classe hora sexta grammatica Despauterii de praeteri-
torum et supinorum ratione traditur; hora octava selectiores Ciceronis
epistolae. Hora prima *Syntaxis* [161v] Despauterii explicatur. Hora se-
cunda Aesopi fabulae traduntur. Hora tertia emendantur themata et
exercentur studiosi epistolis componendis verbis nominibusque inflec- 30
tendis. In hac classe sunt 52.

In sexta classe hora sexta primus liber Despauterii de generibus
cum duobus aut tribus Catonis * versibus explicatur. Hora octava re-
peticiones fiunt adhibentque exercitationes in coniugacionibus et de-
clinacionibus. Hora prima brevis syntaxeos ratio traditur. Hora se- 35
cunda usque ad quartam, relaxatis tamen parum animis, exercentur
pueri conficiendis concordantiis, repetendisque lectionibus; postremam
semihoram formandis characteribus impendunt. Sunt autem discipuli ex-
tranei in hac classe 53.

In septima classe horis antemeridianis pueri Donati * praecepta 40
principiaque grammatices memoriae mandant. Similiter catechismus
ediscunt, reddituri rationem singularum rerum horis constitutis ad haec.
Horam tertiam depingendis formandisque characteribus impendunt. In
hac classe sunt 69.

In octava classe adiscunt pueri colligere litteras, legere pariter et 45
precari. Deinde ediscunt orationem dominicam, Symbolum apostolo-
rum et reliqua religionis incia et instituta quae ad pietatem et ad rec-
tam institutionem spectant. In hac classe sunt 90.

Studiosi artis oratoriae in nostro gymnasio diebus dominicis horis
pomeridianis declamationem habent aut elegiam et epigrammata pro- 50
ferunt de virtutibus et aliis rebus, quibus tum honestatem percipiunt,
prudenciam comparant, tum artium praecepta exercent ¹⁰.

Feria sexta semper catechismus enarratur, latine quidem in su-
perioribus scholis a D. Christiano ¹¹, in inferioribus vero germanice, ut
ad verum Dei cultum studiosi informantur [162r] et fidei christianae 55
mysteria cognoscant atque percipiant.

31 In . . . 52 *in marg.* || 45 pueri *del.* legere || 55 Dei] de *ms.*

* Quod ad eius *Disticha moralia* cf. MP I 421 et passim.

* Cf. MP II, mon. 1 adn. 25 et passim.

¹⁰ Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3; MP I 309.

¹¹ Christianus Halver (Rivius), germanus (c. 1532-1581; cf. SCADUTO, *Catalogo*
... p. 73) secundum cat. coll. vienn. (1559): «Legit catechismum studiosis collegii
nostri» *Germ.* 131, f. 238v.

Quarta quoque feria, si quando festum in hebdomade non occurrit, discipuli a prima hora ad quartam usque, intermissis studiis, honesto aliquo lusu animum relaxant, idque vel in domo vel nonnunquam in
 60 campis, praesertim quando id tempus et aeris temperies suadere videntur. Tunc enim quaelibet classis in suo ordine ad aliquem campum honeste se conferunt et ita sane nostri discipuli se gerunt, cum domi tum in plateis, ut ex modesta ipsorum conversatione quisque videre possit, non alterius quam nostrae scholae esse discipulos. Multi etiam parentes rudimenta fidei et alia pia ex filiis suis discunt, quae filii ipsorum
 65 in schola audiverunt. Solent etiam plures parvuli admodum pueri, zelo pietatis accensi, dictitare se eam ob causam in virtutibus et litteris proficere velle ut parentes suos ab erroribus liberare et ad veram Ecclesiae doctrinam reducere queant. Defendunt etiam nos quacunque possunt
 70 ratione, si quando illos detractores audire contingit.

Singulis annis fit renovatio studiorum in templo nostro, ubi superiores classes plures orationes et carmina in suarum lectionum commendationem recitant. Instituuntur praeterea diversae disputationes in graecis, rhethorica, prosodia, syntaxi atque grammatica; idque fit per aliquot dies; ad quae exercitia multi nobiles, doctores, magistri atque
 75 studiosi confluunt. Curatur insuper ut singulis annis ad minimum una agatur comedia vel tragedia de re aliqua pia, ex qua populus multum aedificari possit. Et licet nostri discipuli annis praecedentibus semper bene egerint in magna nobilium et populi frequentia, et ex hoc multos
 80 in admirationem sui traxerint, hoc tamen tempore ita se gesserunt [162v] ut etiam detractores nostri nihil habuerint quod carpere atque vicio dare potuissent; quin imo et discipulorum indolem et praeceptorum industriam atque diligenciam vehementer omnes commendaverint. Interfuerunt autem hac vice R. ssimus Archiepiscopus Strigoniae¹², et
 85 praeter illum adhuc alii sex episcopi, comites, barones et nobiles plurimi, doctores, magistri atque studiosi non pauci; de communi vero populo fere 3000 personarum fuisse putant. Repraesentabatur autem dominica resurrectio quam Wolfgangus Piringer, qui grammaticam graecam in prima classe profitetur¹³, latine composuerat.

74-5 aliquod *ms.* | ad] at *ms.* || 77 vel tragedia *in marg.* || 79 in *corr.* ex multos || 80 ita *del.* melius || 81 quod *del.* vicio | carpe *ms.* || 85 adhuc *del.* sex || 85-6 plurimi *del.* et de || 88 quam *del.* praeceptor graecae linguae

¹² Nicolaus Oláh (1493-1568), archiepiscopus strigoniensis (1553-1568); cf. *Mon. Ant. Hung.* I 6*-7*.

¹³ W. Piringer S. I. natus c. annum 1536 in Austria, ingressus Societatem Vien-

Ad maiorem scholarium progressum constitutus est praeses studiorum¹⁴ cui singulis hebdomadibus cura est ut praeceptores semel conveniant quando illi commodius videtur. Exponunt ibi sua dubia, adferunt difficultates, et quid boni excogitaverint, quo discipuli et in litteris et in bonis moribus faelicius informantur. Concludunt inter se de praelegendis lectionibus praesertim inferiorum classium. Conclusa ad consiliarios vel rectorem deferunt ex quibus quid postea agendum sit, sententiam expectant.

Quo denique discipuli nostri magis ac magis, non in litteris solum sed etiam in pietate crescant, singulis diebus rei divinae intersunt atque sacrum audiunt, quod fit hora septima. Solent praeterea singulis mensibus confiteri¹⁵. Ex hoc nonnulli ita in spiritu proficiunt ut singulis etiam hebdomadibus conscientiam suam sacerdoti aperire et sacram communionem percipere contendunt. Datur quibusdam patribus atque fratribus cura ut sibi quisque unum aut alterum bonae spei [163r] iuvenem seligat qui prae ceteris, quantum humanis coniecturis assequi liceat, aptior sit ad semen suscipiendum divinum et alios postea per illum iuvandum. Postquam unum et alterum sibi proposuit, modum et qualitates illius investigat atque rectori scripto tradit. Si media illa quibus lucrificandum ipsum sperat a rectore fuerint approbata, in effectum reddere conatur. Ut haec melius expediantur, eligunt singulis diebus quartam unius horae partem, ut aliquid excogitent quod piscationi huic sit accommodatum¹⁶.

Adiungam breviter rationem et normam studendi extra scholam, quam studiosi nostri cum primae tum secundae classis servant¹⁷.

Hora quinta matutina, absolutis de more precibus, ad sextam usque se exercent in orationibus conficiendis rhetorici. Qui ex secunda classe sunt, vel ad epistolarum vel carminum compositionem se con-

90-1 studiorum *p. corr.* || 102-3 et . . . percipere *in marg.* || 108 atque *del. rhe* | quibus . . . sperat *in marg.* || 113 breviter *sup.*

nae anno 1556 (cf. *Austr.* 122, f. 1v), dimissus est anno 1580; cf. BRAUNSBERGER VII 539. De eius opere litterario cf. *Germ.* 131, f. 215r.

¹⁴ Videsis scriptum: *Quae ad exactorem studiorum spectat Viennae (1558)*, MP II, mon. 8. Primus studiorum exactor constitutus est David Eck S. I., natus anno 1534 in Bavaria, qui anno 1561 Societatem reliquit; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 51; et cat. coll. vienn. (6 aug. 1559); *Germ.* 131, f. 215r.

¹⁵ De variis pietatis exercitiis cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1; MP I 309.

¹⁶ De huiusmodi «piscatione» spirituali cf. MP II, mon. 46 § 11 et supra, mon. 170/A lin. 130-37.

¹⁷ Cf. *Ordo diurnus collegii novi Viennae (1563)*; MP II, mon. 37.

ferunt. Hora nona matutina ad pulsum usque examinis repetunt omnes
 atque recolunt lectiones auditas. Hora duodecima pomeridiana primae
 120 classis discipuli grammaticam graecam repetunt, tum graece compo-
 nunt, si fuerit praescriptum a praeceptore. Secundae classis studiosi
 mandant memoriae prosodiae regulas atque elegias Ovidii ad primam
 usque. A prima usque ad secundam horam, qui non audiunt grammati-
 cam graecam, componunt interea latine et dant operam tum imitari
 125 Ciceronem, tum artificium rhetoricum in declamationibus pro opibus
 servare. Hora quarta pomeridiana, absoluta corporis exercitacione, lec-
 tiones brevi dent, ut dubia melius excutienda proponant. Hora quinta
 pomeridiana ad sextam usque horam cuncti eiusdem diei lectiones re-
 petunt. Diebus porro dominicis ac festis [163v] horis antemeridianis
 130 universi sequuntur mandata et officia a confessoribus imposita. A pran-
 dio vero, absoluto officio vespertino, ab hora secunda usque ad tertiam
 rhetorici suas oraciones conficiunt, alii vero epistolas et carmina. Hora
 quinta studiosi artis rhetoricae audiunt praeceptorem enarrantem pro-
 sodiam graece. Singulis diebus sabbati ante caenam unusquisque adfert
 135 studiorum exactori suam compositionem ¹⁸. Hoc etiam observari solet
 ut dato signo ad scholam, in portam collegii conveniant fratres; deinde
 ordine ad suas classes se conferunt. Discipuli nostrarum scholarum ex-
 tra collegium habitantes et in inferioribus classibus constituti, a duode-
 cima usque ad primam discunt bene scribere et formare literas, ne cum
 140 ad altiores classes ascenderint, hac in parte aliqua impedimenta sen-
 ciant; cui negotio Wolfgangum Arcularium ¹⁹ hoc tempore praefecimus
 ... [168v] ...

[2] — Superest ut quomodo nos erga proximos nostros geramus,
 paucis explicetur.

145 Convictorum ²⁰ antiquorum sunt 17, omnes honestorum atque bo-
 norum virorum filii. Ex his 10 sunt quos Caes. Maiestas propter vocis
 mutacionem ad collegium nostrum transmisit et ad litterarum studia
 fovet. Omnes sunt optimae spei atque indolis iuvenes. Aetatis autem
 atque doctrinae mediocres. Nullum eorum annum 20 excessisse puto.

¹⁸³ enarrantem *ms.* || ¹³⁷ conferunt *del.* Qui in inferioribus classibus || ¹³⁷⁻⁸ Discipuli
 ... constituti *in marg.* || ¹³⁷ scholarum *del.* in || ¹⁴⁶ Ex *del.* his, *sed rest.*

¹⁸ Cf. *Quae ad exactorem studiorum spectat Viennae (1558)* § 9; supra, mon. 8.

¹⁹ W. Arcularius (Viator, Schaffler), monacensis, natus circa annum 1538, an-
 no 1559 fuit praeceptor quintae classis in collegio viennensi; cf. *Germ.* 131, f. 215v.

²⁰ De duplici genere alumnorum, convictorum scilicet et commensalium, seu
 pauperum studiosorum cf. MP II, mon. 36 introd.

3 student in prima classe, 3 alii in secunda, reliqui fere omnes in quarta 150
 classe litteris operam navant. Reliqui suorum parentum sumptibus hic
 aluntur. Inhabitunt domunculam quandam parvam, iuxta portam colle-
 gii sitam, quae ita angusta [est] ut non paciatur plures recipi, etsi multi
 pro filiis suis vehementer instent. Unde saepe cogitavimus de emenda
 aliqua domo, in qua isti et plures alii extra collegium nostrum in mori- 155
 bus atque litteris institui possint. Verum nihil adhuc effecimus. Civi-
 tas populosa est, et ob id aedes magno ubique precio vel locantur vel
 venduntur. Denique vix inveniri possunt. Sed cum in hac re non nos-
 tram utilitatem, sed Dei gloriam quaeramus, spero fore ut domus illa
 quae olim monasterii fuit, brevi vel restituatur vel autoritate Caes. 160
 Maiestatis ematur alia, [169r] siquidem Caesar promiserit suis cantori-
 bus locum qui vel aedificandus vel emendus erit. Si convictoribus alius
 locus inveniretur, cogitavimus domunculam illam, ubi modo habitant,
 locum comodissimum fore ut ibi typographia ²¹ exstruatur, cum aliqua
 officina, in qua venderentur libri, praesertim illi qui in scholis nostris 165
 praeleguntur. Ad hunc tipum Caes. Maiestatem modo 300 taleros ordi-
 nasse intelligo.

Multos labores atque incommoditates cum convictoribus nostris
 sustinuimus, et adhuc sustinemus, ex hoc quod collegium nostrum vic-
 tum atque potum subministrare illis debeat, cumque non semper com- 170
 munem nobiscum porcionem habeant, cocis non parvam adfert mole-
 stiam, [ita ut desideretur] ut ipsi propriam per se culinam habeant.
 Propriam per se culinam habere loci prohibet angustia. Quomodo autem
 regantur et quae sint illorum regulae, modo transeo. In multis se vitae
 nostrae rationi conformant. Cavetur ne vel nimia libertate insolescant, 175
 vel regularum pondere deficiant. Incedunt omnes eodem habitu atque
 vestitu, longis vestibus sicut pios ac studiosos iuvenes decet. Omnes
 suas horas distributas habent ut quisque noverit quid in unaquaque
 hora sibi studendum sit. Habent praeterea communem lectionum sua-
 rum repeticionem, praesente aliquo ex nostris. Praefectus illorum est 180
 P. Dionisius ²², coadiutor eius est Thomas sclavus ²³. Isti duo cum illis

153 etsi ~~del.~~ plur[es] || 169-70 fictum *ms.* || 170 illis *sup.* | debeat ~~del.~~ neque, *sup.*
 cumque non || 171-2 cocis ... molestiam *in marg.* || 177 decet *drl.* privatim

²¹ Historiam huius typographiae texit M. GROLIG, *Die Buchdruckerei des Jesu-
 ten Kollegium in Wien (1559-1565)*. In: *Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bi-
 bliothekwesen* 13 (1909) 105-20.

²² D. Feyrabend S. I., austriacus, natus ad annum 1532, qui anno 1559 Socie-
 tatem deseruit; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 56, et *Austr.* 226, f. 157v.

²³ T. Zdelarić S. I. (c. 1531-1572; cf. *Mon. Ant. Hung.* I 1013), illyricus, qui

habitant atque eos regunt. Utque magis in pietate proficiant, singulis diebus Veneris praefectus ipsorum ad illos exhortacionem facit. Exhibuerunt se valde difficiles longo tempore eo quod ex libertate quadam
 185 ad insolitam hanc vivendi modestiam venissent. Praesertim quando vestibus longis illis incedendum intellexerant. Sed quae Dei bonitas est, ita omnia paulatim disposuit [169v] suaviter, ut quod antea amarum illis erat, nunc dulce incipiat esse; et qui alienissimi a religione fuerunt, modo ex illis aliqui de Societatis nostrae instituto amplexando cogitent.
 190 tent.

In colegio novo²⁴ sunt in universum 22. Praefectus illorum est Dominus Bartholomeus²⁵ qui in instituendis iuvenibus satis magnam a Deo gratiam accepit. Coadiutor eius est Wolfgangus Arcularius²⁶ qui agit etiam praeceptorem sextae classis. Habent praeterea cum uno
 195 et sartorem. Reliqui omnes sunt pueri optimae spei et indolis, qui auxilio et ex elemosina nobilium multorum, praesertim hispanorum ad studia foveantur. Incipiunt et germani nobiles ad hoc sanctum opus auxiliatrices manus conferre, ut sunt magnificus Dominus Doctor Genger²⁷, atque Cancellarius Austriae²⁸; quorum prior 46, alter 12 talleros singulis annis promisit. Multi vehementer hoc opus laudant atque commendant. Instituuntur pueri isti in litteris atque pietate diligentissime²⁹. In mensa per omnia sicut religiosi tractantur. Incendunt vestiti vestibus longis sicuti convictores; et cum ille habitus in principio despectibilis atque ingratus fuisset, modo omnibus magis ac magis placere incipit,
 200 ita ut parentes plures inter istos iuvenes ita etiam vestitos cuperent si
 205

¹⁹² eos *sup.* || ¹⁹⁹ prior *del.* qua 3

anno 1559 Viennae praeceptor tertiae classis et praefectus in domo convictorum existit; cf. *Germ.* 131, f. 215v.

²⁴ Hoc nomine vocabatur domus pauperum studiosorum; cf. MP II, mon. 36 introd.

²⁵ B. Bedula S. I. natus ad annum 1536 in Helvetia, anno 1559 Viennae praefectus est collegii novi et studiosus rhetorices; cf. *Germ.* 131. f. 215r et SCADUTO, *Catalogo*, . . . p. 12.

²⁶ De quo cf. *supra*, adn. 19.

²⁷ Georgius Glenger, consiliarius Ferdinandi imperatoris; cf. STEINHERZ, *Die Nuntien Hosius und Delfino 1560-1561* (Wien 1897) 173 et passim. In: *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1560-1572*. Abt. II/ B. I.

²⁸ Bernardus Gualterus (Walter). cancellarius Austriae inferioris; cf. f. 156r (*Austr.* 226) litterae Patris Grim, ex qua nostrum monumentum desumpsimus. Cf. etiam BRAUNSBERGER II 305 adn. 5.

²⁹ Cf. *Regulae pauperum studiosorum viennensium* (1563); MP II, mon. 36/A-B.

modo recipere. Recipi autem hoc tempore plures non possunt, partim quod loci angustia, partim stricta suppellex atque sumptus non ferat. Quaeritur istis quotidie commodior locus; qui si inventus fuerit, non dubito quin in brevi temporis spacio insignes Christi operarios ex illo collegio ad laudem Dei in auxilium s. romanae Ecclesiae prodire videbimus...

208

P. FERDINANDUS JAÉN S. I.¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

CORDUBA 16 IULII 1560 — ROMAM

TEXTUS: *Hisp. 97, f. 225v (prius 111v)*, autographum.

Summarium

Componatur grammatica latina, summa casuum conscientiae et doctrina christiana ad usum Societatis universae.

... Propongo a V. P. que deseo que se compusese en la Compañía un arte de gramática², la qual si guiesen todos los maestros de ella en todos los collegios de la Compañía, porque no fuese menester leyéndose diversas artes en diversos collegios, los que vienen de unos collegios a otros, aprender de nuevo gramática y estudiar de nuevo otra arte de la que ellos an estudiado; también deseo que se compusiese una summa de casos de consciencia³ más copiosa que la que compuso el padre Polanco⁴, y que en la decisión de los casos idem diceremus

²⁰⁹ insignes *del.* atque pios iuvenes | Christi operarios *in marg.* || ²¹⁰ Ecclesiae *del.* exire, *sup.* prodire.

¹ F. Jaén S. I., hispanus cordubensis, natus ad annum 1519, Societatem ingressus anno 1559, vita functus Romae 1567; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 77.

² De grammatica latina componenda cf. MP II 472-73; et FARRELL, *The Jesuit Code* ... p. 441-54: *The Quaestion of Latin Grammars*.

³ Cf. ep. Patris Generalis (21 iulii 1559) ad P. Provincialem Lusitaniae de summa casuum conscientiae conscribenda; supra, mon. 203.

⁴ I. A. de POLANCO S. I., *Breve directorium ad confessarii ac confitentis munus*

10 omnes⁶, y que no oviese deferentes decisiones de un mesmo caso de manera que uno lo decida de una manera y otro de otra; item que se compusiesen aquellas doctrinas de que se habla en las reglas de los estudiantes⁷: una según la capacidad de la infima classe, otra según la capacidad de los medianos, otra según la de los mayores⁷...

309

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM. LITTERAE COMMUNES OMNIBUS SOCIETATIS SUPERIORIBUS

ROMA 10 AUGUSTI 1560

TEXTUS: 1. *Rom. 1*, f. 15r-v (*prius* 5 8); originale italice scriptum cum Patris Polanco subscriptione autographa. In f. 15v alia manu: « Perugia, Montepulciano et Siena. - Avisi di Roma - 10 aug. 60 ». — 2. *Ital. 123*, f. 400r-v; conceptus in lingua hispanica exaratus et manu Patris Polanco correctus. — 3. ARSI, *Fondo Ges. 1540*, fasc. 5, n. 18, 1; textus hispanicus, in quo tamen tempus quo datus, 16 sept. 1560 est.

EDITIO: Epp. Lalnez V 165-67 iuxta textum primum.

Summarium

Statis temporibus omnes Societatis socii in scholis docere debent.

rite obeundum (Romae 1554); cf. SOMMERVOGEL VI 943; et THEINER, *Die Entwicklung der Moralthologie* ... p. 88-89.

⁶ Cf. *Const. P. III* c. 1 § 18 et litt. O; *MI Const. III* 86.

⁶ Cf. NADAL, *Reg. de scholis (1553)* II § 12-20; MP I 196-98.

⁷ P. Generalis de responso Patri Jaén dando Patri Rectori collegii cordubensis die 14 nov. 1560 rescribat: « A los padres Jaén y Ramírez no es necesario particular respuesta, pues lo será larga el mesmo P. Natal » *Hisp. 66*, f. 123r. — Paulo ante (21 martii 1560) respondendo P. Generalis Praeposito provinciae Lusitaniae, laudibus extollit catechismum a P. Canisio compositum et ubique iam large diffusum: « Quanto al catechismo que allá parece, no sobra tiempo para hazerlo. Por ventura, sería más breve vía servirse dél che hizo el D. Canisio que, por todas estas provincias de Alemagna, Flandres, Francia, Italia, es recebido con mucha aceptación, y le han traducido en lengua vulgar. Del mesmo se ha hecho un compendio breve que también es muy acepto. Y agora añadiéndole acá alguna cosa, creo se ymprimirá para estas partes. Y para éssas y las Yndias, mutatis mutandis, también podría por ventura servir » *Hisp. 66*, f. 62v-63r.

Tra le relationi o informationi che di là si mandano delle persone della Compagnia ogni quatro mesi ¹, una volta l'anno (nel mese di maggio) deve ogni rettore avisare delli mastri che stanno in suo collegio occupati in leggere, quanto tempo habbi ciascuno speso in insegnare altri, servendo al ben commune. Perché, quantunque ogn'uno deve star 5 resignato per occuparsi tutta la vita sua in qualsivoglia essercitio di nostro istituto che l'ubidienza gl'ordinassi ², nondimeno che gl'ha da governare, et dar conto a Dio N. S. di quel che a sua cura ha commesso, conviene sia informato di questo che io dico. Perché ordinariamente di tutti li collegiali si fa conto si habbino a essercitar in quelli ufficii 10 (essendone essi capaci) che la Compagnia usa. Et così essendovi, generalmente parlando, due maniere di aiutar li prossimi: una nelli collegii con la institutione della gioventù nelle lettere, dottrina et vita christiana; l'altra con aiutar universalmente tutti con le prediche et confessioni, et altri mezzi conformi al nostro solito modo di procedere; quel 15 che si pretende è, che li soggetti della Compagnia si essercitino negl'uni et negl'altri essercitii a suoi tempi, et parimente che si comparta l'un peso et l'altro in tal modo che ogn'uno habbia la parte sua regolarmente fra tutti quelli che a questo si vedono atti. Et così alcuni, finiti che haveranno i studi d'humanità, tenendo però le parti che per ciò si ricer- 20 cano di sufficienza, dottrina et età, a giudizio degli superiori etc., doveranno occuparsi in insegnar altri nelle classi basse o alte per alcun tempo, prima che entrino nelle arti; altri dopo che haveranno finito il curso delle arti, avanti di cominciar la theologia; altri dopo studiata la theologia. Et finalmente, secondo parerà a colui che governa, più 25 espediente, tutti haveran da spender qualche tempo in questo essercitio, tanto importante al divino servizio et al ben commune. Quantunque sempre resterà luogo ad alcuna eccettione, come sarebbe per mancar l'attitudine, o per haverla uno molto speciale per altri essercitii, come di predicar, etc., commutandosi un peso in altro. 30

Come si è detto che tutti ordinariamente doveranno portar parte del peso delle schuole, così anche ordinariamente si ha da haver cura di levarli di quelle, acciò si occupino in altri essercitii co'l populo; et

¹ le *del.* altre || 5 *prius* ogn'anno || 18 ogni uno *ms.* || 28 luogo *del.* alla || 30 un *del.* passo, *sup.* peso

¹ De catalogis personarum quarto quoque mense ad praepositum provinciae et generalem mittendis cf. *Const.* P. VIII c. 1 litt. N; *MI Const.* III 226.

² De indifferentia sociorum ad quaelibet ministeria Societatis obeunda cf. *Const.* P. VII c. 1 § 2; *MI Const.* III 197-98.

che perciò studiino quel che parerà conveniente, secondo il talento di
 35 ciascheduno, hor sia nelli luoghi medesimi, dove han letto, hor in altri
 collegii ; quantunque in questo anche potrà haver luogo l'eccezione, se
 alcuni fussero tanto habili per gl'essercitii delle schuole, et tanto incli-
 nati a quelli, che si sperassi diventariano eccellenti nelle facultà che
 leggono ; e tanto più se non havessero inclinatione o attitudine per altri
 40 studii superiori ; et insieme con questo, se havessero talento di esserci-
 tarsi, etiam senza questi, negl'altri ministerii che usa la Compagnia in
 aiuto delli popoli, come sarebbe in confessare, insegnare la dottrina chri-
 stiana, predicare, etc. * [15v] Di maniera che perché habbia il superiore
 notitia et memoria più fresca di ciascun soggetto della Compagnia, et
 45 possa tanto meglio collocarli nell'occupatione che ad ogn'uno in parti-
 culare, et anche al commune, conviene, è di bisogno che almeno una
 volta l'anno si scriva quel che di sopra ho detto del tempo che ciascuno
 ha speso in leggere ; et insieme si dica dell'età et dell'attitudine et incli-
 natione che in ciascuno si scuopre, tanto per le lettere (se non ha finiti
 50 li suoi studii), quanto per essercitarsi in altri ministerii, lasciando o non
 lasciando l'assunto delle schuole, acciò che così più suavemente si pro-
 veda al ben universale, et al particular di tutti, a gloria d'Iddio N. S.
 10 de agosto 1560.

De commissione de nostro Padre Preposito.

55

Ioane de Polanco

54-5 De . . . Polanco m. Pol.

* Cf. ep. Patris Generalis, diei 19 dec. 1559, superioribus Societatis datam, qua iubet ut nomina sociorum, qui ut grammaticam diutius doceant, apti reputantur, ei significant ; supra, mon. 199. — Eiusdem sententiae fuit etiam S. F. Borgia, Patris Laínez in moderanda Societate successor ; qui die 23 sept. 1568 haec Patri Hoffaco, praeposito provinciae Germaniae Superioris rescribebat : « Del dedicare alcune persone a questi ministerii di grammatica o superiori facultà, se loro si inclinassino et havessino talento a questo, senza danno suo spirituale, pare molto bene, et V. R. lo può usare, che così facciamo noi qua » *Instit.* 51, f. 174 n. 330.

LAURENTIUS ANDREAS S. I.¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

VIENNA 25 SEPTEMBRIS 1560 — ROMAM

TEXTUS : *Germ.* 142, f. 187r-88v (*prius* 56-57 65-66), autographum.

Summarium

De lectione logicae refert.

Pax Christi etc. — Multum Reverende in Christo Pater.

Certiozem redditurus (ex iussu Patris Rectoris)^a de lectionibus in classe logices praelectis Reverendam Paternitatem Vestram, statim ab ipso lectionum initio exordiar. Finita igitur studiorum instauratione in novembri, statim post festum omnium sanctorum habita, circa festum 5 S. Martini Porphyrii^b explicationem aggressus sum, nullo dialecticaes compendio aut introductione praemissa. Id autem non sine causa factum est ; nam si fratres nostros spectemus, maior pars illorum introductiones audiverant et mediocre in illis fecerant progressum, ut non videretur opus illis iterum repetere. Si autem externos spectemus, forte 10 quidam libentius compendium habuissent, sed quia experientia compertum est, illos statim, postquam aliquod compendium superficietenus intellexerunt, non amplius velle tetris Aristotelis inhaerere spinis, sed gradum potius quam solidam doctrinam amantes, nos deserentes, titulum 15 baccalaureatus assumunt. Hoc enim est solum ac praecipuum quod conqueruntur, se quidem libenter visitaturos dummodo gradum magisterii consequi possent. Nam aut nolunt illos promoveri ut iam diu ante in universitate illis polliciti sunt ; aut si promovent, plus aliis ve-

⁴ ipso *del.* latio || 15 baculauratus *ms.* || 18 illis *sup.*

¹ L. Andreas S. I., flander (1536-1562 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 5), anno 1560 in collegio viennensi praeceptor erat philosophiae ; cf. *Germ.* 131, f. 207v 209v 239r.

^a Ioannes A. de Vitoria S. I. (cf. MP II, mon. 8 introd.) rector collegii viennensis (1558-1561).

^b De Porphyrio cf. MP II, mon. 13 § 28 adn. 35, et passim.

xantur ab examinadoribus in tentamine et examine. Et ita malunt potius in universitate audire lectiones, parvo cum fructu suorum studiorum, ut gratiam illorum lectorum consequantur, et promoveri possint, quam apud nos. Sed de his R. P. Victoria poterit R. P. Vram facere certiolem. Et ideo hoc anno iterum a Porphyrio et Aristotelis textu initium sumere statuerunt, quamvis forte utilius foret fratribus, ali-
 25 quam brevem introductionem praemittere. Quod si non videatur publice commode fieri posse, saltem privatim futurum R. P. Rector sperat.

Sed ut ad nostras lectiones redeamus, finito quidem Porphyrio, breviter terminorum significationes ac proprietates tribus aut quatuor
 30 diebus illis tradidi⁴. Similiter *Praedicamentorum* Aristotelis libro absoluto, rationem definiendi, dividendi et methodum tractandi simplicem quaestionem usumque praedicabilium ac praedicamentorum mediocriter illis ostendi. Similiter libro *Periherminias* praelecto, rationem multiplicandi quaestiones ac propositiones et easdem inveniendi. In his
 35 autem libris, sicut et in *Posterioribus Analiticis*, praecipue secutus sum Caietanum et D. Thomam. Meliores enim hic non reperi et ingeniis auditorum accomodatioris, qui subtilitatibus dilectabantur plurimum. Quare et libros *Priorum Analiticorum* totos perlegimus, quamvis minus utilia celerius transivimus, ut modalium mixtiones. Turpe enim quibusdam
 40 ex discipulis videbatur, aliquid tanquam nimis intricatum transire et non intellectum in Aristotele relinquere. Et si forte non esset tantus illorum usus, non parum tamen esse putabant, si de omnibus quae in Aristotelis logicis habentur, loqui et iudicium ferre et ingenia sua in iis, quantum valeant, probare possent; et postremo ut non victi, sed
 45 superasse potius difficultates omnes viderentur. Hoc illos desiderasse credo, et plurimum sane hoc eis profuisse, experientia comperio. Ut enim charitas opera, alias difficilia et quodammodo impossibilia, sua- via ac levia reddit, ita etiam haec animi propensio et magnanimitas effecit, ut ea quae videbantur nimis ad intelligendum difficilia iis qui
 50 invite audiebant, et cito ad theologicum studium properabant, aliquibus ex ipsis facilia, levia ac dilectabilia sint visa. Comperi et ego quid sit ex obedientia suscipere aliquod munus, ad quod alias ineptus existit.

24 forret *ms.* || 28 rediamus *ms.* || 31 et *del. arg.* || 32 quaestionem *sup.* || 34 eadem *in marg.* || 35 analitica *ms.* || 44 ut *sup.* || 48 propentio *ms.* | magnanimitas *del.* illa || 50 comparabant *ms.* || 52 ineptus ex *ms.*

⁴ De materia in philosophiae cursu docenda cf. scripta professorum Collegii Romani (MP II, mon. 62-67) et collegii conimbricensis (supra, mon. 153).

Hoc enim fateri cogor, quod multa quae dum audirem, non [187v] potui
intelligere a praeceptoribus, nec ex commentationibus, per ipsum in-
tellexi, semper Deo O. M. laus, qui nihil a nobis per nostros superiores 55
requirit, quin etiam vires sufficientes suppeditet, quo hoc praestare
possimus.

Libros posteriores *Analiticorum* utcumque legimus; et quidem diu-
tius aliquanto in iis immorati, eo quod materias continerent difficiles
et ad totam philosophiam utiles plurimas. Hinc autem libros *Elencho-* 60
rum explicavimus, tum quia *Topicorum* libris videbantur difficiliores,
tum etiam quia iniunctum erat a R. P. Provinciali ut diligentius vitia
argumentationum illis explicarem, et potius, si totam logicam ad finem
perducere hoc anno non possimus, ex *Topicis* aliquod relinquendum,
quam libros *Elenchorum*, consultum visum est. Nihilominus omnes quo- 65
que *Topicorum* libros (quoniam faciles erant, iis praecipue, qui iam in
praecedentibus bonum iecerant fundamentum, et qui tum in dialecticis,
tum in rethoricis, aliquantulum ante, locis et argumentorum inventionem
versati erant) etiam omnes transcurrimus; ita tamen ut multum se
audivisse gaudeant, et non parum fructum inde percepisse videantur, 70
et ad disputandum in utramque partem de qualibet re, quantum ip-
sius natura patitur, argumentorum ac principiorum probabilium co-
piam, cum Aristoteles maximarum plurima, quae omnibus scientiis ac-
commodari possunt, ibi suppeditet, quae et in particulares facile norunt
dividere et ad earum similitudinem alias excogitare. 75

At mirabitur forte V. R., quomodo nos tam multa legere possimus,
uno anno *Logicam* totam ac omnes *Eticorum* libros, iam brevi a P. Vic-
toria absolvendos. Ipse enim post finem quinti libri P. Christiano⁵ in
hac lectione (ut et in theologica in universitate) successit. Sed huius
rei causam esse arbitror imprimis, quia per totum annum fere (incepta 80
enim *Etica*, statim post explicationem Porphyrii, mensis aut circiter
post studiorum instaurationem) semper tres lectiones habuerunt, nisi
in diebus canicularibus per 14 dies, quibus duas, unam in logicis et al-
teram in eticis (nisi annumeretur quam in casibus conscientiae seu di-
rectorio P. Polanchi⁶ singulis tunc diebus P. Victoria praelegit). Itaque 85
praeter trium horarum repetitiones et disputationes — duarum qui-

58 analiticorum *ms.* || 59 contineret *ms.* || 61 prius videatur || 68 ante *del.* illis || 73
maximarum *sup.* | quae *sup.* || 78 libri *sup.* || 84 casibus *rep.*

⁵ Christianus Halver (Rivius) S. I.; cf. supra, mon. 207 adn. 11.

⁶ Ioannes A. de POLANCO S. I., *Breve directorium ad confessarii ac confitentis
munus rite obeundum* (Romae 1554); cf. supra, mon. 208 adn. 4.

dem me praesente, alterius qua ipsi inter sese vesperi repetunt et conferunt illo die auditas lectiones; ad quas aliquando accedit P. Rector, excitans illos in disputationibus et repetitionibus — praeter haec, accedit alia causa, quod hic non habeamus tot festa et vacationes a lectionibus. Multa enim festa hic non servantur quae Romae servari solent⁷. Deinde ferias: in hieme, si nullum occurrebat illa septimana festum, medii diei post prandium die Mercurii a studiis erat remissio; si autem aliquod festum, nulla; in aestate autem, si festum non occurreret in septimana, integro die aliquando vacavimus. Nam cum hic non intantum quantum Romae aestus vigeat, et non sit moris hic per integrum diem a studiis vacare, non arbitratur R. P. Victoria tot recreationes necessarias. Aliud est causa forte, cur *Priorum Analiticorum* libros citius absolvimus, quod dum, huc veniens, invenissem antiquos textus, quibus alias nostri usi erant, in quo lovanienses commentati sunt, et in hac universitate utuntur, inveni postea quomodo in *Analiticis* aliquando, quae minus utilia erant et obscure per elementa dicta, tria aut quatuor capita in unum breviter redegerunt, praecepta tantum Aristotelis continens, omissis aliquando demonstrationibus per impossibile in elementis et aliis. Quod quidem si ab initio scivissem, alios potius textus capitibus distinctos desiderassem emi, quo ita maiori cum sinceritate Aristotelem explicassem, quamvis eorum quae ad praecepta attinent et utilia erant, nihil omisisse videantur in hac translatione.

Et haec quidem de lectionibus hoc anno praelectis. Quod si subsequentes tam facili nego-[188r]tio praestare poterunt, ignoro, cum non invenient tam bene praeparatos et ad philosophiae studium auditores maturos, ut nos bonam partem ex illis invenimus. De futuris autem: quod sequenti anno libros de naturali philosophia ac transnaturali conscriptos (cum soli libri physicorum annum requirere videantur) ad finem vellem perducere, non ausim promittere. Experiar autem quid possim. Et putat R. P. Victoria, si non posset fieri, post finem anni aliquid ex methaphysicis posse praelegi, et si non omnes, aliqui saltem libri.

V. R. P. tas me suis habeat commendatum orationibus et petat ne mea ingratitude et tepiditate divinis donis ac gratiae suae obstaculum ponam ac indignum exhibeam. Patrum et fratrum omnium roma-

⁷ 87 qua *sup.* || 89 repetitionibus *ms.* || 94 in *del.* sc || 98 analicorum *ms.* || 110 tam *del.* fal || 111 studium *del.* maturos, *sup.* auditores.

⁷ Cf. LEDESMA, *Dies quibus non docetur* (1564); MP II, mon. 71.

norum precibus iuvari ac alis devotarum suspirationum humiliter protegi desiderio. Valet omnes.

Vienna Austriae. Indignus filius Paternitatis Vestrae

Laurentius Andreas meerhouittensis *

125

7 calendas octobris anni 1560

211

P. MICHAEL DE TORRES S. I. PRAEP. PROV. LUSIT.¹

P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

OLISIPONE 30 OCTOBRIS 1560 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 60, f. 222r-26v (*prius* 451-55), originale.

EDITIO : *Epp. Laínez* V 287-300.

SCRIPTOR : RODRIGUES, *História* I/2 483-85.

Summarium

An ad puerorum nobilium, qui in aula Regis commorantur, institutionem magistri de Societate concedendi sint.

... Hablando el padre Luis Gonçález * a la Reyna * de cuánto convernía para la buena institución del Rey *, ser los suyos que de continuo le acompañan y con él tratan más de cerca, bien acostumbrados, S. A. le dixo que deseava que uno de la Compañía leyese latinidad a estos en palacio, adonde ellos mismos oyen de otros maestros.

5

Y porque esto es cosa nueva * y que tiene dificultades y razones por una parte y otra, nos pareció de no resolernos en ello sin V. P.,

* Meerhout ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 5.

¹ De P. M. de Torres S. I. cf. *supra*, mon. 203 adn. 1.

* Ludovicus Gonçalves da Câmara S. I., lusitanus (c. 1519-1575) ; cf. SCADUTO, *Storia* III 168-72, et GILMONT, *Les écrits* ... 37-38.

* Catharina, regina Lusitaniae, vidua Ioannis III regis, soror Caroli V imperatoris.

* Sebastianus I, patre Ioanne IV, matre vero Ioanna Austriaca, Caroli V imperatoris filia, die 20 ian. 1554 natus est ; cf. *Epp. Laínez* V 22.

* S. Ignatius non permisit ut socii in domibus privatis docerent ; cf. MP I 558 n. 347 ; et SCADUTO, *Storia* III 354-55.

aunque lo tratamos y nos parecía que devríamos escusarnos desta obligación. El Rey, que Dios tiene ⁶, entre otras cosas que ordenó para buena
 10 institución de los nobles de su corte, fue que los hijos destos tuviessen liciones ordinarias y obligatorias de diversas cosas, para las quales le dió maestros asalariados a costa de su hazienda; y para las letras de humanidad ay agora dos: El uno antigo y muy docto, que se dize Diego de Sigea ⁷, el qual, aunque lee, tiene la superintendencia deste negocio.
 15 El otro también es un hombre de buenas costumbres y doctrina. Y allende déstos, ay un tercero que enseña a scrivir. Y todo esto se haze en palacio agora. Aunque quando a principio se ordenó y por muchos años después, en otra parte se hazía. La razón de hazersse en palacio agora parece que deve ser porque, como déstos algunos sirven al Rey,
 20 estén allí cerca para, antes y después de la lición, poder acompañarle y servirle, y porque ay buena commodidad de casas.

Tiénesse entendido que aprovechan muy poco en el studio y aun menos en las buenas costumbres; antes proceden muy libremente y sin respecto a sus maestros, y témesse con razón que las desórdenes déstos
 25 no hagan daño, y sean impedimento para la doctrina del Rey, y lo que su buena índole promete; por lo qual convernía mucho que éstos fuessen muy bien criados; porque siéndolo, será de ninguna difficultad todo lo que se desea del Rey. Y allende deste provecho que es muy grande, lo sería también y muy universal; porque estos mochachos, después de
 30 hombres son los que an de gobernar el reyno, y las respúblicas. Y por lo que se vee, se puede esperar, con la gracia de nuestro Señor, que tomando nosotros el assumpto de doctrinarlos, se saque notable fructo. Estas son las razones que hazen por esta parte, allende del gusto de S. A.

Por la otra, haze que se esto tomássemos, sería con gran desgusto
 35 y no sin pérdida de los maestros que agora tienen, y daríamos ocasión a escandalizarse muchos dello; porque en esta materia de tomar assumptos agenos, specialmente en palacio, se habla mucho de nosotros. También quedarnos yan estos hombres a cuestas para las satisfaciones que an de pretender de sus servicios y de lo que se les quita, como nos quedaron los del collegio de las artes de Coymbra ⁸. Y como el tiempo está
 40

27 de sup. | se corr. ex de || 32 saque del. lo

⁶ Ioannes III die 11 iun. 1557 diem supremum obiit; cf. *Epp. Lalnez* II 570.

⁷ D. de Sigéa (Sigéu); cf. RODRIGUES, *História* I/2 483; et *Grande Enclcl. Port. e Bras.* v. XXVIII (1945) 705.

⁸ Regium Gymnasium Conimbricæ anno 1548 a Ioanne III fundatum, anno 1555 Societatis cura traditum est; cf. MP I 637.

tan estrecho, casi podemos afirmar que muy poco o nada podrán ser ayudados de nos. [222v]

Aunque agora se pide sola una persona, está claro que an de querer, después que pongamos tantas quantas se sacan, y aun nó parece que estas bastarán, porque ay tanta variedad de lecciones quanta es la de los discípulos. Porque unos a mucho tiempo que estudian, y otros menos y otros poco, y otros empeçan de nuevo, y los nuestros maestros, así porque son muy debilitados ordinariamente de las fuerças corporales, como porque leen con exacción, pues a de ser para provecho, no podrán con tanto trabajo; y más, aviendo de ir de nuestra casa a palacio y bolver de palacio a casa (que es muy lexos), quatro vezes al día, por lluvias en el invierno, y calores en el verano. Y el remedio que esto podría tener, que es comer en palacio, como agora haze el padre Luis Gonçález *, tiene tantos otros inconvenientes que, aunque no oviera más destos, nos parecían bastantes para escusarnos. Y es muy probable, o sin duda necessario para poder los nuestros leer en palacio, que coman allá, porque de otra manera sería trabajo intolerable. Y pienso yo que, quando con esta condición se concediesse el negocio, S. A. no vería en ello, porque para lo del padre Luis Gonçález se consintir, fué menester mucha fuerça y mucho tiempo de requerimiento, y verse primero que de ir y venir enfermó mucho y aun no se lleva bien.

Los nuestros que uviessen de tomar este assumpto, parece, por lo menos, devrían ser tres o quatro, y un corrector; y los discípulos, para quien principalmente se haze esta despesa, de ordinario no pienso que llegarán a veynte; que es cosa muy disproporcionada, aunque, sin los que andan con el Rey otros se ayuntan. Praeterea, leyendo y estando tanto tiempo en palacio los maestros, quedavan muy isentos de las reglas y del exercicio de la obediencia; porque no les quedaría para casa más que la noche, la qual avrían menester para descansar y proveer sus lecciones. También se puede temer la importunación de parientes y conocidos del século con negocios que, aun a los que están muy arinconados, y sin parecer que les pueden ser buenos sino remotísimamente, no dexan.

Antes que nos partiésemos de aquí para el capítulo ¹⁰, tenían sus

43 *prius* solamente:

* P. Gonçalves a mense aprili anni 1560 Sebastianum regem in aula docere incepit; cf. *Epp. Laínez* V 22.

¹⁰ Congregatio generalis I (1558) significatur, ad quam mense ianuario anni

- 75 Altezas assentado que estos que studian en palacio y todos los más hijos de nobles y otros que viven con el Rey, fuessen a oyr al collegio de Santo Antón ¹¹, y no les pagassen sus acostamientos, sino con cédula del rector de cómo continuavan sus studios. No sabemos por qué se dexó de effectuar esto. Parece que sería por no aver quien lo acordasse.
- 80 Este medio podría ser a propósito de los que agora se desea, que es dar buena doctrina a los que andan con el Rey y le sirven agora de presente y le an de servir después en cargos y officios etc. Y aunque algunos parece que toman el studio como per accidens y lo principal es andar con el Rey, no se les haría ningun daño, ni agravio en hazerles estudiar de veras, en quanto son de poca edad, maxime que el mismo studio se le cuenta por servicio, o a lo menos no les quita cosa alguna del mérito. Y quando todavía hallassen por inconveniente estar tanto tiempo fuera de palacio, poderse ya permitir que saliesen, más çedo de lo ordinario, aquellos que ordinariamente sirven a S. A. ; porque los menos son éstos ; y assí ellos quedarían aprovechándose y cessarían los inconvenientes de parte de nuestros maestros ; y agora que estamos faltos de gente, no nos pornían en trabajo de dar los que para allí serán necessarios, cumpliendo con los mismos que leen en santo Anton, y quedava menos ocasión de quejarsse de nos los que agora leen en palacio, y nos menos
- 95 obligados a la satisfacción que an de pedir.

Estas son las razones [223r] que se ofrecen por una parte y otra y el medio que nos parecia conveniente. V. P. nos declarará y mandará lo que fuere más servicio de Nuestro Señor ¹² . . .

1557 prima vice profecti erant patres lusitani, qui tamen edicto regio ex Hispania exire prohibiti sunt ; cf. *Epp. Latnez* II 90 291 358.

¹¹ Nomen collegii Societatis Olisipone.

¹² Responsum Patris Generalis reperitur in eius epistola die 14 ian. 1561 Patri Gonçalves data : « Quanto al assumpto de enseñar a los pajes de su A., todo considerado le parece bien a N. P. se acepte si ay persona al proposito para ello in moribus et litteris » *Hisp.* 66, f. 138r. — Iuxta catal. coll. olisip. (31 aug. 1563) : « P. Mauritius [Serpe] magister puerorum nobilium in Palatio » *Lus.* 43, f. 208r.

P. IOANNES NICOLAUS PETRELLA S. I. ¹
MEMORIALE DE REBUS COLLEGII NEAPOLITANI

ANNO 1561

TEXTUS : *Ital. 117, f. 66r-67v (prius 224-25), autographum. In f. 67v manus romana adnotabat : « 1561 - Napoli. Cose che rapresentò il Ministro pel buon governo di quel collegio ».*

QUEL CHE ME PARE CHE SE DEVE FARE PER IL BON GOVERNO PER IL COLLEGIO DI NAPOLI, È QUEL CHE SEGUITA . . . [67r] . . .

Circa le scole

1° Imprimis che si dia infra la settimana saltem mezo giorno per riposare et recrearsi, tanto li maestri come li descepoli ²; et questo sarà 5
il mercordì o giovedì; et in quel giorno li nostri annaranno commune-
mente, se sarà bon tempo, fuori di casa a qualche massaria o altro loco
appresso a Napoli et potranno giocare, dove non saranno visti, a qualche
gioco honesto, come delle tavolette o piastrelle; et se non sarà bon
tempo, faranno la medesima recreatione in casa. 10

2° Che li scolari nostri non studiano altri libri impertinenti alli
studii suoi, se non fusse la festa, che potranno leggere qualche libro
spirituale, o con licentia di superiori ³.

3° Che li scolari non siano occupati in altri servitii de casa o fuora,
massime in tempi deputati per studiare, et che li lassino fare sue re- 15
creationi et essercitii ⁴.

4° Che non studiano in camera più de dui hore continuate ⁵, et che
tutti parlino latino, salvo alla recreatione, nella quale potranno parlare
italiano ⁶.

¹ I. N. Petrella S. I., italus (1530-1610; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 115), collegii neapolitani minister; cf. *Epp. Salm.* I 302 et *Sic.* 59, f. 15r.

² Cf. *Const.* P. IV c. 13 litt. F; MP I 295; et *Off. praef. stud.* (1558) § 24; MP II, mon. 2.

³ Cf. *ib.* § 25; et *Reg. schol. S. I.* (1551-58) § 8; MP II, mon. 6.

⁴ Cf. *Const.* P. IV c. 5 § 3; MP I 227.

⁵ Cf. *Reg. schol. S. I.* (1551-58) § 8; MP II, mon. 6.

⁶ Cf. *ib.* § 10-11.

20 5° Che alla estate dopo santo Pietro se remettano li studii, levando almanco una hora delle tre che ogni classe tiene alla matina, et un'altra dopo pranso ⁷.

6° Che delli superiori et prefetto visitano le scole secondo la regola ⁸ per vedere se se fa quel che se deve.

25 7° Che si deputino alcuni maestri et scolari nostri idonei et prudenti per conversare con li scolari forastieri per aggiutarli in spiritu et ad devotione della Compagnia, senza alla scoperta moverli ad essa.

8° Che si comprino li libri che diranno il prefetto delli studii et nostro Gioseph ⁹ con licentia delli superiori, acciò che tanto li maestri, 30 quanto li descepoli habbino quel che bisogna, et che in questo se usi sempre diligentia. [67v]

9° Che nelle scole non si piglino denari per comprare scope o fare impennate o altre cose simili ¹⁰.

10° Che li maestri leggano pian piano et chiaro, et che siano intesi 35 dalli putti che tengono poca capacità, et li diano tempo di rispondere, et non sbigottirli dandoli prescia.

11° Che si facci diligentia che li scolari forastieri se confessino ogni mese in casa ¹¹, et si scrivano nella matricula, et si essaminano dalli maestri della prima classe per vedere per qual classe serà bono ogniuno, 40 et questo si farà alla rinovatione delli studii, et dopo a suoi tempi, et quando viene qualche scolare novo alla scola nostra ¹².

⁷ Cf. supra, adn. 2.

⁸ Cf. *Off. praef. stud.* (1558) § 17; MP II, mon. 2.

⁹ Iosephus Fabrizio S. I., italus (1530-1604; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 53), praepceptor classis rhetorices in collegio neapolitano; cf. *Pol. Chron.* VI 244 n. 930; et *Epp. Salm.* I 302.

¹⁰ De gratuitate ministeriorum in S. I. cf. *Const. P.* IV c. 7 § 3; MP I 267.

¹¹ Cf. *Const. P.* IV c. 16 § 1; MP I 307 309.

¹² Cf. *Off. praef. stud.* (1558) § 8-9; MP II, mon. 2.

P. PETRUS DA FONSECA S. I.¹
P. HIERONYMO NADAL S. I. COMMISSARIO GENERALI •

CONIMBRICAE 14 IANUARI 1562

Introductio

Ideam componendi commentaria in Aristotelem proposuit P. Torres, praep. prov. Lusitaniae, die 9 febr. 1560 ad P. Generalem scribens : « Uno de los lectores de artes ha hecho buena parte de unos ditados en ellas con diligencia para poderse imprimir ; y otro hizo otros en la retórica. Y pienso que se dio ya cuenta desto a V. P. el rector de la universidad de Coymbra. Nos an escrito que dize que haríamos un gran beneficio a esta tierra, si imprimiésemos estos ditados de las artes. Y en la verdad así lo creemos. Por lo menos sería gran alivio y descanso ora los nuestros que leen, y para los que oyen ; porque los unos gastan mucho tiempo y estudio en hazer los ditados y escribirlos, y después en dítarlos en la cátedra a los oyentes ; y los otros en recibirlos ; y aviéndolos impresos, quedavan todos con más tiempo libre y descanso. Y lo mismo será en su proporción lo de la retórica, si V. P. pareciere conceder acá esta facultad para imprimir estos ditados, examinándose, primero bien por algunos peritos de la Compañía y con las más diligencias que pareciere, receberse hía gran alivio en ello » *Lus. 60, f. 179r-v*. Necessitas huiusmodi commentarii manifestata est etiam a professoribus Collegii Romani anno 1564 (cf. MP II 474 lin. 197-202). P. Nadal anno 1561 provinciam Lusitaniae visitans commisit munus conscribendi cursum philosophiae nonnullis huius provinciae professoribus, imprimis autem Patri da Fonseca (cf. supra, mon. 151 § 5-6), qui ineunte anno 1562 de incepto opere Patrem Nadal nostro monumento certiore reddidit.

TEXTUS : *Lus. 61, f. 72r-v* (prius 540), autographum.

EDITIO : *Epp. Nadal I 599-602*.

SCRIPTOR : RODRIGUES, *História II/2 103*.

Summarium

Qua ratione ad commentaria in Aristotelem conscribenda se accingit.

... Passados algunos días después de la venida del Padre², queriendo él platicar en el apuntamiento que V. R. avía dexado quanto a

¹ De P. da Fonseca S. I. cf. supra, mon. 151 adn. 4 et *Epp. Nadal I 603*.

² De visitatione Patris Nadal in Lusitania cf. supra, mon. 150 introd.

³ Gundisalvus Vaz de Melo S. I., praep. prov. Lusit. ; cf. supra, mon. 192 adn. 1 ; et *Epp. Nadal I 599*.

las anotaciones o comentarios sobre Aristóteles ⁴, hizo ayuntar los que en ello podían tener intelligencia, y me preguntó lo que tenía entendido
 5 de V. R., quanto al modo de lo executar. Yo le dixe que V. R. ante de su partida tenía concludido que por agora no se pusiessé de propósito mano en ello, mas que se tuviesse intiento a lo hazer daquí a algún tiempo, teniendo respecto a la falta de libros que ay en casa, de salud de unos, y desocupaciones de otros, lo que todo era muy necessario para se
 10 hazer cosa que fuesse digna de lo que se pretende; y que entre tanto se ventilarian más las materias, excitarían dudas, et declararían más todas las cosas; y que yo le diesse una memoria para encomendar a los maestros y algunos theólogos, que entre tanto hiziessen por apuntar cada uno en su cartapacio las dudas y todo lo demás que en el processo
 15 de sus estudios les ocurriessé, que podiessé servir para qualquiera parte del curso, y que yo me diesse entre tanto al scholástico, teniendo siempre advertentia a ver iuntamente cosas que me puedan ayudar para quando se tomare de propósito; y que escribiesse al P. Adorno ⁵ que por vía de Venezia comprasse allá los libros que sabe que acá nos faltan, como luégo lo hize, escribiendo V. R. iuntamente al P. Polanco
 20 que le diesse allá expedición para ello. Dixo luégo el Padre que se hiziesse assí, y luégo hizo avisar a los de Évora que attendiessen a esto, cada uno en lo que podiessé, parecendo a todos que era este un modo para se hazer cosa de mucho provecho, y que en tanta multitud de libros se pueda leer con gusto. Occurrióme para esto que ya que V. R.
 25 me dava mayor parte del assumpto, et repartía el trabajo con el P. Cypria-[72v]no y con los padres Marcos Jorge y Pero Gómez ⁶, sería bueno que los que podemos tomásemos cada día algún tiempo, para cada uno ver cosas que puedan ayudar, y preparar la materia para
 30 quando se hiziere: que yo tomasse dos horas, el P. Cypriano una, y el P. Marcos Jorge media, con esta continua proporción de tiempo, cada uno conforme a sus occupationes, dexando el P. Pero Gómez con las que tiene, porque harto haraa agora en acudirles. Assímismo me parecía que yo fuesse en este tiempo viendo todos los libros de Aristó-

19 Veneza ms. || 20 V. R. sup. || 34 en este tiempo sup.

⁴ Cf. instrucciones Patris Nadal anno 1561 Conimbricæ de cursu artium datas; supra, mon. 151 § 5-6.

⁵ Franciscus Adorno S. I., italus ianuensis (1532-1586), qui anno 1549 Conimbricæ Societatem ingressus, ibique ad annum usque 1558 studia philosophiæ ac theologiæ persolvit; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 2.

⁶ De tribus his patribus cf. supra, mon. 151 adn. 5-7.

teles que no tengo vistos y pueden servir (o no tam vistos) apuntando 35
las dudas y buenas expositiones con dos o tres graves intérpretes como
por cifras, exponiendo unos lugares por otros, etc.; porque esto es lo
que ayudará más al que toma el principal assumpto; y que el P. Cy-
priano attendiesse especialmente a las cosas de mathematicas que ay
en Aristóteles, como son exemplos de geometría, demonstrationes, lu- 40
gares que hablan de lo que pertenece a cosmographía, astrología y per-
spectiva, como ay muchos en los libros de coelo y metéoros; y allende
desto hiziesse por traer algo de las theóricas de los planetas al 4º cap.
de la sphaera de Sacrobosco ⁷ que acá se lee, quanto buenamente se
pudiesse hazer, y se compadeciesse con el tiempo que se daa a estas 45
cosas. Finalmente que leyesse en Plinio ⁸ y otros algunos lo que puede
servir para materia de metéoros, como de vientos, de origine fontium,
etc. passando también las obras de philosophía de Cícero, y apuntando
los modos de hablar y tratar que cómodamente podemos tomar dél;
y que el P. Marcos Jorge podría ver algunas questiones (que sabe se- 50
ren altercadas en el curso) por Scoto y otros que le pareciesse, apuntando
brevemente lo que ay de difficultad o de resolución, y leyesse las ques-
tionnes naturales de Séneca, Alexandro Aphrodiseo ⁹, et de alguno otro
antiguo que hiziesse al caso. Pareció al Padre mui bien esto; y luégo
ordenó que se executasse cada día en el tiempo que tengo dicho. Y cierto, 55
yo creo que aunque esto parecerá por ventura algún tanto largo, es la
meior vía que se puede tomar para se hazer la cosa con exacción y pro-
vecho. Y tanto se executaraa meior, quanto com menos hastío, y que-
dando tiempo para otras occupationes que podían interromper, por
las necessidades que ay, el hilo de los que luégo se pusiessen totalmente 60
en ello. Creo que a cabo de dos o tres annos, si esto procede deste modo
y los otros maestros y theólogos ayudan en lo que tengo dicho, estaraa
la materia tan dispuesta, que se haga mui en breve el curso todo, y con
occupación de quasi no más que de una persona ¹⁰. Esto es lo que passa

36 interpretas *ms.* || 38 el] en *ms.* || 48 de *sup.* || 52 de² *sup.* || 62 *prius* ayudarán

⁷ Ioannes de Sacrobosco (J. of Holywood), astronomus et mathematicus an-
glus († 1244 aut 1256); auctor operis *De sphaera mundi* (Ferrariae 1472).

⁸ PLINIUS («senior» dictus), *Historiae naturalis libri XXXVII*.

⁹ Alexander Aphrodisaeus, graecus (s. II-III), commentator Aristotelis; cf.
Encicl. Filos. I (1967) 171-72.

¹⁰ P. Fonseca primum in lucem edidit opus *Institutionum Dialecticarum libri octo* (Olyssippone 1564); deinde *Commentariorum Petri Fonsecae, D. theologi S. I.*

- 65 neste negocio ; y porque el P. Gonzalo Vaz me dixe que lo escriviesse a V. R., fui algo más largo de lo que sufrirán sus ocupaciones. De lo que adelante en esto uviere haré a saber a V. R., si me ordena que lo haga . . .

214

P. BARTHOLOMAEUS COCH S. I. ¹
P. HIERONYMO NADAL S. I. COMMISSARIO GENERALI

MURCIA 26 IANUARI 1562

TEXTUS : *Hisp. 99, f. 73v* (*prius 146^{bl}*), autographum.
EDITIO : *Epp. Nadal I 610-14.*

Summarium

Magistri scholarum ne occupationibus domesticis fatigentur.

. . . Los lectores sienten alguna fatiga por la mañana, quando buelven del estudio, ponerse lluego al examen. Si le paresce a V. R. hiziessen el de la noche sólo ; y esta facultad han tenido aquí en tiempos de otros rectores. Agora no se da, y hase propuesto convenir.

- 5 Offrécese me convenir los lectores no tengan otros officios, ni ocupar en otros ministerios de la casa, porque puedan attender mejor a sus lecturas, y también porque están cançados de su trabaio ^a ; y así se hazia acá en otro tiempo. El padre Rector ^a no muestra tener en mu-

⁶⁶ ocupaciones *del.* de vuestra R.
¹ Los *del.* ma || 4 rectores *del.* sino || 8 se *del.* azi.

in libros *Metaphysicorum Aristotelis Stagiritae tomus primus* (Romae 1577) ; de his et ceteris eius libris, necnon de vicissitudinibus cursus philosophiae collegii conimbriensis cf. RODRIGUES, *História* II/2 102-22. Vide etiam inferius ep. Patris Fonseca (19 sept. 1570) ; mon. 285.

¹ B. Coch (Coque) S. I., maioricensis (c. 1525-1587 ; cf. *Epp. Nadal I 610-11* et *Hist. Soc. 42, f. 56r*) anno 1561 in collegio murciensi magister hum. litt. ; cf. *Tolet. 12/a, f. 174r.*

^a De huiusmodi impedimentis removendis cf. *Const. P. IV c. 5 § 3* (MP I 227), et *Industr. IV Pol. (1548) § 5-6* ; MP I 31-32.

^a Paulus Hernández S. I., castellanus († 1588), rector collegii murciensis anno 1561 ; cf. *Tolet. 12/a, f. 62v* ; et *Epp. Nadal II 576.*

cho esto que toca a los estudios. Paréscele que el lector que no tiene otro officio, no satisfaze bien a la religión. Es causa de desanimar los lectores, como lo he visto aquí. Quando el rector tiene en algo este ministerio, y se compadesce del lector, házese bien el officio, y con sus palabras se animan todos. No sé yo lo que conviene en esta parte. Aquí leen seys horas los lectores cada uno en su classe, y assí se ha hecho siempre. Mudar este orden sería inconveniente ⁴ . . .

15

215

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
DE COLLEGIIS GALLIAE ORDINATIONES QUAEDAM

AD MENSEM IUNIUM 1562 ¹

TEXTUS : *Franc. 30, f. 32r-33v (prius 19-20 197 232 309), autographum.*
In f. 33v manu P. Polanco : « 1562 — Resolutioni sopra li collegii di Franza ».

EDITIO : *Epp. Láñez VIII 808-13.*

TEMPUS : Cf. ea quae *ib.*, p. 808 adn. 1 dicuntur.

⁴ Eodem tempore alius quoque, Alfonsus Heredia S. I., magister classis superioris collegii placentini in Hispania (cf. *Tolet. 12/a, f. 174r*) de magistris laboribus non adeo onerandis haec Patri Nadal referebat : « Lo que propusimos a V. R. de los estudios, quando pasó por aquí, querriamos que V. R. dexase determinado, scilicet, si bastará que lean los maestros dos horas por la mañana y otras dos por la tarde, como se haze en todos los colegios de Castilla y Andaluzía ; porque demás de ser flacos los maestros para llevar la continuación que hasta agora ha avido, a los estudiantes también se les haze de mal trabajo tan continuado, y querrian tener entre lección y lección una hora a la mañana y otra a la tarde para descansar, y conferir lo que han oydo. También los maestros tienen necesidad del mismo tiempo para proveerse para la segunda lección, especialmente el de maiores que como lee rethórica, anda comunemente alcançado de tiempo por no tener desocupada aquella hora » *Epp. Nadal I 607* ; cf. ep. Patris Torres (12 oct. 1564) ; infra, mon. 237.

¹ Hoc Patris Polanco scriptum in Gallia ortum habuit, dum Patrem Láñez, praep. gen. ad conventum de concordia religionis tractanda a Summo Pontifice missum, comitabatur. De quo Patris Láñez itinere cf. *Epp. Láñez VI p. VI-XI : Lainii in Gallia gesta* ; et ASTRAIN, *Historia II 150-63* ; FOUQUEBRAY, *Histoire I 243-68*.

... Per Billom ³...

13. De tempore lectionum quarta pars horae adimatur ³; postea, si comode fieri poterit, usque ad mediam horam demi poterit ⁴.

14. Responsioni de ascensu ab infimis classibus ad superiores, addendum: nisi qui essent qui in infimis libenter manerent, et ad eas talentum haberent ⁵.

15. Quod permittitur nostris ut privatim studeant compendiis philosophiae etc. intelligatur: dummodo nihil depereat de studiis ad quae tenentur, ut de necessariis ad suas lectiones.

16. Per un lector, fuora delli ordinarii ⁶, per li bisogni, potria essere un confessore; il quale, quando accadessi, agiutassi in lectioni... [32v] ... Quanto a Terentio, faciano conto de lassarlo col tempo ⁷. In questo mezo, potran legere delle più honeste comedie, come Heautontimorumenos, Hecyra, Adelphi. Et si procuri de haver due comedie de Plauto: Aulularia et Trinummus.

Procureno haver un correctore per battere ⁸; et si hanno difficoltà, scrivano al generale.

Non attendano al tempo della recreatione né di essercitii, né al emendar le latini; ma nella classe possono emendar alcuni al di; et per quelli emendino l'altri le suoi; in modo che dentro de un mese, o tempo conveniente, li latini de tutti siano emendati in particular.

Il cantare nelli giorni de intermissioni, sarà licito dove non siano uditi, quando si potrà, et basso ⁹...

Non exercitino iudicio con scholari, se non per modo de amicabile compositione, et non per modo de iurisdictione, in cose civili loro ¹⁰...

⁷ compendii *ms.* || ¹¹ quale *del. alle* | accadessi *del. se* | in *del. confessioni*, *sup. alia m. lectioni* || ¹³ Heautontimorumenos *ms.* || ¹⁴ Encyra (*prius* Ancyra) *ms.* || ¹⁶ difficoltà *del. parla* || ¹⁸ né di essercitii *sup.* || ²² licito *del. il canto*

³ De collegio bilhomensi cf. DELATTRE, *Les établissements* ... I 701-08; et supra, mon. 180-81.

⁴ De diminutione temporis legendi in scholis cf. supra, mon. 214.

⁵ Die 9 iun. 1567 P. Generalis horas lectionum diurnas a sex ad quinque reducet; cf. supra, mon. 143 adn. 15.

⁶ Cf. hac de re ep. Patris Generalis (10 aug. 1560); supra, mon. 209.

⁷ De lectoribus, seu magistris supernumerariis constituendis in collegiis cf. MP I 493 et passim.

⁸ De Terentio in scholis legendo cf. *Const.* P. IV c. 14 litt. D; MP I 299.

⁹ De correctore externo adhibendo cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313; et decr. 35 congr. gen. I (1558); supra, mon. 138.

¹⁰ De cantu in recreatione cf. MP II, mon. 35 § 31 et mon. 37 lin. 25-26 37-83.

¹¹ Cf. *Const.* P. IV c. 11 § 3 et B; MP I 277 279.

La doctrina christiana che si legerà, sia approvata; et legasi il venerdì, in ogni classe; et quando sarà festa senza communione, si può legere in un loco per tutti, se non ci sarà predica, et non accaderà si faccia il giovedìl...

Che in sue recreationi habbiano libertà de parlar latino o volgare ¹¹. 30 [33r]

Li regenti possano etiam visitar le camere, benché potendosi escusare, è bene; che è proprio questo del superintendente delli studii ¹²...

216

P. HIERONYMUS DOMÈNECH S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

VALENTIA 14 AUGUSTI 1562

TEXTUS: *Hisp.* 99, f. 278v (*prius* 215v), autographum.

Summarium

De lingua arabica in Sicilia docenda.

... Muchas vezes hemos tentado en Sicilia de hallar alguno que leyerá la lengua arábica en tiempo de Joan de Vega ² y del duque de Medina Celi ³, dezeandolo mucho todos dos que esta lengua aprendiessen algunos de los nuestros, y no se ha hallado persona al propósito ⁴. He

²⁶ che *sup.* || ²⁷ quando *del.* si se.
³ *prius* muchos.

¹¹ De regula latine loquendi cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13; MP I 247, praesertim adn. 59, ubi P. Nadal mentem suam aperit de regulae observandae modo.

¹² Cf. *Reg. praef. stud. Coll. Germ.* (1564) § 2; MP II, mon. 42.

¹ H. Domènech S. I. (1516-1592), praep. prov. Siciliae (1553-61 1562-68 1570 76); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 49-50; et *Id.*, *Storia* III 308-12.

² I. de Vega prorex Siciliae (1547-1556); cf. *ib.* 562-65.

³ Ioannes de la Cerda, dux de Medinacell, prorex Siciliae (1557-1565); cf. *ib.* 565-66.

⁴ De lingua arabica docenda in universitatibus S. I. cf. *Const.* P. IV c. 12 litt. B; MP I 283; in collegiis Siciliae cf. *MI Epp.* VII 378-79 424-25 VIII 388, et SCADUTO, *Storia* III 243.

- 5 entendido que en Mallorca ay un padre de los nuestros que sabe muy bien esta lengua, y acá la ensenyava, y también he hallado una gramática y vocabulario stampado. Y he entendido que este padre, el qual es natural de Gandía, es muy affectionado a la lengua, y que para otra cosa no tiene mucha habilidad, ni halla tanto gusto en otro exercitio.
- 10 Hará poca falta, según entiendo. Yo he scrito al padre Provincial ³, el qual agora se halla en Mallorca que lo quiera emprestar por algunos meses para ensenyar esta lengua. Supplico a V. P. que le scriva sobre lo mismo que de allí con la primera commodidad nos lo embíe a Sicilia. Llamase el padre Hieronymo Mur ⁴...

217

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
P. CHRISTOPHORO DE MADRÍD S. I. ¹

TRIDENTO 18 OCTOBRIS 1562 — ROMAM

TEXTUS : *Epp. NN 55, f. 125r (prius 70 355)*, originale cum adiunctis et subscriptione autographa Patris Polanco.

Summarium

De iure promovendi alumnos Collegii Romani.

Dize el mesmo Padre ², que parecían al P. Andrea Gerardo ³ muy estrechos nuestros privilegios acerca de las promociones de los scholares,

¹ Antonius Cordeses S. I., praep. prov. Aragoniae (1561-1566); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 660.

² H. Mur S. I. (1527-1602; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 104), qui tamen ad linguam arabicam in Collegio Romano docendam vocatus est, prout ex responso Patris Polanco, diei 19 nov. 1562, Patri Domènech dato patet: « Quel padre Hieronimo Mur si è scritto al Provincial di Aragon, lo mandì a Roma perché il Papa espressamente ha commandato si legga una lection di arabico nel collegio nostro di Roma, et che si faccia venir un lettor per quella » *Epp. NN 38, f. 50v*; cf. etiam *Epp. Lalnez VI 575*.

³ C. de Madrid S. I. (1503-1573), assistens Italiae (1558-1565), qui dum P. Polanco extra Roman cum P. Generali morabatur (1561-1564), eius munera secretarii exercebat; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 88; et *Id.*, *Storia* ... III 165-68 et 183.

⁴ Sebastianus Romel S. I. († 1574), Italus, rector Collegii Romani; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 129, et VILLOSLADA, *Storia* ... p. 322.

⁵ De quo cf. *Epp. Lalnez VI 401*.

y que sería iusta petición que todos los que estudian en nuestros collegios se pudiesen absolutamente promover, y que esta gratia podría alcançarse ⁴. A nuestro Padre parecía bien que se provasse, specialmente 5 para el collegio de Roma, donde no parece reciba perjuizio la universidad; porque según me dixo monsignor Paolo Drago ⁵, no tiene la Sapientia auctoridad de promover en theologia; de las artes no me acuerdo bien. Y así parece se podría hazer que nuestro collegio fuese universi- 10 dad, poco a poco estendiendo sus privilegios, y nominatim dándole los que tiene la Sapientia, en las cosas que fuesen sin periuizio della. Mire V. R. en esto, porque en Alemaña superior, y más aún en la inferior, hazen difficultad, immo no quieren admitir nuestras promotiones para dexar leer en público, etc., por no ser el collegio miembro de la uni- 15 versidad, ni universidad entera ⁶. Es verdad que en los estados del Emperador ⁷ y del Duque de Baviera ⁸, porque tenemos el brazo dellos, passan nuestras promotiones sin ser examinadas; mas no sería así si viniese otro principe qui nesciret Ioseph ⁹, etc. No será sino bien pensar un poco sobre esto, y digerir la materia...

15 ni del. la.

⁴ Paulus papa IV mense ianuario 1556 concessit Collegio Romano facultatem promovendi ad gradus academicos omnes qui huius collegii lectiones frequentassent. Litterae autem apostolicae de hac concessione non nisi decem annis postea expeditae sunt. Quam facultatem Pius papa V anno 1567 extendit etiam ad scholasticos S. I. qui alibi lectiones audivissent. Gregorius papa XIII autem omnibus Societatis collegiis concessit ut omnes suos alumnos promovere possent. Cf. *Institutum S. I.* I 76; P. de LETURIA S. I. — A. M. de ALDAMA S. I., *La «Signatura» motu proprio de Paulo IV que elevó a universidad el Colegio Romano*. AHSI 32 (1953) p. III-XXIV; SCADUTO, *Storia* III 207-10 et A. AQUINO S. I., *A formação do direito universitário da Companhia de Jesus* (Rio de Janeiro 1959).

⁵ P. Drago, datarius; cf. *Epp. Latinez* VI 401 et passim.

⁶ Videsis exemplum collegii viennensis; supra, mon. 210 lin. 17-23.

⁷ Ferdinandus I, imperator (1558-1564).

⁸ Albertus V, dux Bavariae (1550-1579).

⁹ Exod. I 8.

P. HIERONYMUS DOMÈNECH S. I. ¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. COMMISSARIO GENERALI
 MESSANA 4 NOVEMBRIS 1562 — ROMAM

TEXTUS : *Ital.* 122, f. 95r-96r (*prius* 37 38), autographum.

Summarium

De lingua arabica ediscenda.

... Aquí se entendido que Su Santidad quiere algún padre de la
 Compañía para leer arábico ², y que se havía pedido el P. Gaspar ³.
 V. R. sabrá que ha mucho tiempo que io he tenido dezeo se leyese
 esta lengua en este regno ; y en tiempo de Joán de Vega y deste Du-
 5 que ⁴ se ha tentado de ponerlo por effecto, y non ha havido manera
 por no hallar persona que la supiesse ensenyar. Y assí en Valentia trac-
 tando sobre ello, me fue dicho que havía un padre de Gandía, llamado
 Hierónymo Mur ⁵, el qual al presente está en Malorca, que tenía buenos
 principios della lengua y mucha affection a ella. Y assí scrivi al P. Pro-
 10 vincial Cordeses ⁶ pidiéndoselo que lo embiasse a esta provincia. Y sobre
 ello scrivi al P. General para que se lo ordenasse.

Y hallé una gramática estampada con su vocabulario, aunque
 con letras latinas todo. Y otra gramática que el dicho padre havía echo
 ensenyando la lengua en el collegio ; y l'una y l'otra he traydo conmigo.
 15 Y hablé al dicho padre en Mallorca, al qual hallé muy affectionado y
 animado para esto, y con algún sentimiento que se va olvidado de lo
 que havía aprendido, con dezeo grande de passar adelante y poder ser-

13 el *del.* havía || 16 va *sup.*

¹ De P. Domènech cf. *supra*, mon. 216 adn. 1.

² Cf. ep. Patris Polanco (19 nov. 1562) ad P. Domènech ; *supra*, mon. 216 adn. 6.

³ G. Sanchez S. I. qui ad annum 1535 Tripoli natus et anno 1551 Messanae Societatem ingressus est ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 134.

⁴ De Ioanne de Vega, prorege Siciliae, et eius successore Ioanne de la Cerda, duce de Medinaceli cf. *supra*, mon. 216 adn. 2 et 3.

⁵ Cf. *ib.* adn. 6.

⁶ De P. Cordeses cf. *ib.* adn. 5.

vir en ello. Y assí vine con esta speranza, pensando de solicitar al padre General por ell.

Agora que he entendido esto que me ha dicho el P. Provincial de acá, me ha parecido informar a V. R. [95v] sobre este padre que para esta obra me parece muy al propósito por los principios que tiene y affection para ello. 20

Con darle aviso, como entendí deste padre que en Valentia vino un estudiante, no se si italiano o tudesco, con toda la biblia arábica sólo para aprender la lengua. Y fue al dicho padre, el qual se la interpre- 25
tava ; y por no se qué edicto del S. Officio, la huvo de dar a los inqui-
sidores. Esto me dixo para que uno procurara de haverla, porque ayu-
dará mucho, que, como sea escrita de mano, creo que es cosa rara.

También me avisó que en Valentia vio una gramática, estampada en París, desta lengua que tenía un mestre Nunyes, de las quales sería 30
bien procurar de haver alguna de París. Y más me ha dicho que en Ma-
lorca havia un moro, el qual le havia dicho que, si quería, él scriviría
a Alger por una gramática ; que ellos tenían muy buena, y pienso vo-
cabulario ; lo que el dezeava mucho que procurasse. Se diera cargo ad 35
algun mercader de los que negocian en Alger. Y por estar cada día para
embarcarnos, no pude entender en ello.

Todo esto scrivo a V. R. para que se pueda servir destos avisos. Y assí como antes dezeava que esto se effectuasse aquí ⁷, dezeo agora 40
que ay se effectúe ; y querría poder servir io en ello algo. Del P. Gaspar
V. R. sepa, cómo no sabe casi nada, sino unas quantas palabras, y no
de la fina lengua arábica ; y no tiene affection a ello, como io lo conocí,
queriendo que aprendiesse en Palermo. Después tiene talento de pre-
dicar y affection a ello ; y quitarle desto, ultra la duda que tengo no
se tentasse, sería hazer gran danyo a esta provincia, porque con el se 45
piensa ayudar el P. Provincial en remediar alguna de las faltas que ay
en esta provincia de subiectos tales. También acerca desto me occorre
lo que acá havia pensado, para que esta obra fuera adelante : que mu-
cho ayudaría procurar de haver alguna [96r] stampa, para que se po-
diesse stampar en dicha lengua las gramática y otras obras ⁸. En el 50
collegio de Gandía ay el evangelio de S. Matheo y de S. Joán, escrito
de buena letra. Io lo dezeava llevar, y se lo embié a pedir al P. Dio-

²¹ parecido *del.* dexar || 32 ha *sup.* || 41 quantas *del.* palabra.

⁷ Cf. *ib.* adn. 4.

⁸ Hoc brevi in typographia Collegii Romani evenit ; cf. VILLOSLADA, *Storia* ...
p. 44-46 : *La prima tipografia gesuitica*.

nisio, y no me respondió a ello. En París pienso que se hallaría una ma-
trix; y por ventura en Génova, donde se stampó un psalmista de cinco
55 lenguas. Y un padre de Santo Domingo promete de hazer estampar
todo el resto de la biblia; mas no pienso que hubo effecto. Podría ser
que se hallasse allí la stampa de dicha lengua arábica, que es una de
las dichas cinco lenguas. Pienso que en el collegio se hallará dicho psal-
mista, quando no, acá lo tenemos * . . .

219

P. IOANNES A. POLANCO S. I. EX COMMISSIONE
P. CHRISTOPHORO DE MADRID S. I.¹

TRIDENTO 11 IANUARIO 1563 — ROMAM

TEXTUS : *Epp. NN 55, f. 177r-v* (*prius* 8 95), originale cum subscrip-
tione autographa Patris Polanco.

EDITIO : *Epp. Lalnez VI 627*.

Summarium

Cura convictorum Nolae acceptatur.

. . . Recibió nuestro Padre la de V. R. de 2, y vió lo que escribe
sobre el collegio de convictores que quieren hazer en Nola *. Y aunque
sea pequeño el número de los nuestros allí *, por juzgarse medio conve-
niente para mucho ayudar y acreditar las escuelas, y hazer fructo con
5 los hijos de los principales de la ciudad, ya nuestro Padre les concedió
que provassen aquella obra, dexando fabricar en su sitio la casa para
los tales convictores, quedando la propiedad de todo en el mesmo co-

* De Patris Mur lectione linguae arabicae in Collegio Romano cf. ep. quoque
Patris Polanco, diei 8 febr. 1563, ad P. Madrid datam; *Epp. Lalnez VI 682*.

¹ De C. de Madrid S. I. cf. supra, mon. 217 adn. 1.

* De collegio nolano cf. litteras quadrimestres annorum 1561 et 1562 in *Litt. Quadr.* VII 85-90 270-73 477-80 696-700; et SCADUTO, *Storia* III 409-10.

* Secundum catal. person. coll. nol., anno 1562 exaratum, vivebant ibi tres pa-
tres (rector, minister, magister), septem scholastici, quorum duo magistri, ceteri stu-
diis incumbabant; et quinque fratres coadiutores temporales; cf. *Sic. 59, f. 6r*, et
SCADUTO, *Storia* III 249 adn. 15.

llegio. No mostrava el P. Montoya ⁴ necesidad de gente nueva de la Compañía para este asunto, antes pensava ayudarse de los de allá. V. R. les podrá hazer embiar las reglas que piden del Collegio Germanico ⁵, porque no quede por nuestra parte la ajuda de aquella obra ⁶. El tiempo dirá lo que acerca della convendra ⁷...

220

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMMISSIONE
PETRO CANISIO S. I. PRAEP. PROV. GERM. SUP. ¹

TRIDENTO 3 Iunii 1563

TEXTUS: *Epp. NN 37, f. 44v-45r*, conceptus et regestum.
EDITIO: BRAUNSBERGER IV 232-36.

Summarium

De magistris in litteris humanioribus sufficienter instructis in collegiis Germaniae et Romae praeparandis.

... Dela carestia de maestri [45r] sufficienti per le classi della Germania V. R. scrive assai essageratamente ², et quando fossino questi tanto insigni maestri che si ricercano, tanto facili a trovar, come a domandarli, si mandarebbono senza dubio. Ma bisognerà che ci risolviamo a far quel che si può, et sperar che Christo N. Signor suplisca ³ quello che noi mancamo. In Roma non ci sono de tali, perché non li

⁴ Ioannes de Montoya S. I., hispanus (1527-1592; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 102), rector collegii nolani; cf. *Sic.* 59, f. 5r.

⁵ *Reg. Coll. Germ.* (1552) videsis in MP I 123-27.

⁶ De ratione agendi praepositorum generalium S. I. in acceptanda cura convictorum cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* ... 9-88: *Die grundsätzliche Haltung der Jesuiten des 16. Jahrhunderts zur Internatserziehung*.

⁷ Videsis scriptum: MONTOKA, *Che convenga tener li covillori* (1567); infra, mon. 252.

¹ S. P. Canisius S. I. (1521-1597; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 25; BRAUNSBERGER, *Epistulae et acta* ... I-VIII et GILMONT, *Les écrits* ... p. 209-31) praep. prov. Germ. Sup. (1556-1569), cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 674.

² Cf. BRAUNSBERGER IV 143 146 223.

dan tempo de poter tanto attendere alle lettere de humanità li bisogni della Germania, quali a fatica li lasciano mezzo maturare ⁹, et s'è atesso in sino adesso a farli philosophi et teologi che humaniste; et pare a
 10 quelli che governano in Roma che la Germania in tanti collegii come tiene, doveria pur cavar alcuni, almeno per la istessa provincia sua sufficienti, et non aspettar ogni cosa di Roma. Tuttavia si farà quanto si potrà a gloria divina ⁴. . . .

⁹ pare *del.* allo || 10 collegii *del.* che li, *sup.* come.

⁴ Qua de re cf. ep. Patris Córdoba (27 mart. 1559); supra, mon. 200.

⁴ Ut huic defectui remedium adhibetur, P. Polanco iam die 12 apr. 1563 Patri Madrid scribebat: « Questi bisogni de retorici e di lettori d'humanità sono molto ordinari nella Germania, dove pur questa facultà è forse da farne più conto che la teologia scolastica o filosofia, considerando gl'ingegni del paese. Per il che pare bisognerebbe tener conto con preparar anco in Roma alcuni per tal effetto, hor sia dopo il corso della filosofia, esercitando in questo quelli che haveranno talento, hor accadessi di sentirlo. Forsa etiam che li teologi todeschi doveriano mettere (se non potessero insieme) particular studio dopo la teologia in queste cose, perché anco loro ad tempus potrebbero servire in tali lettioni, et insieme predicare e far altre cose, secondo l'uso de nostri sacerdoti in Alemagna » *Epp. Lainex* VII 34; et die 29 apr. 1563 iterum: « Scrivir se ha bien el P. Nadal lo que V. R. dice, de hazer a lo menos maestros de letras de humanidad en Alemaña; mas ayuda poco para esto el curso que han en Vienna comenzado de algunos años a esta parte, que también ellos ocupan los mejores retóricos en él, como en Roma. Otra causa ay, de que los maestros de aquella provincia en esta facultad, no creo sean tan suficientes, como se podría desear; pues dize el P. Canisto que los rectores han de hazer las quadrimestres. No se les dexará con todo ello de encomendar que atiendan a hazer tal gente. Con esto los teólogos nuestros y artistas de Roma no consiguen lo que se pretende dellos, por falta de la lengua latina, sin la qual toda la filosofía y teología scolástica en aquella tierra les pareze de poco valor » *Ib.* p. 56. Cf. *ib.* p. 40-42 71-72 110-11 324.

P. IACOBUS LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.
ALBERTO V DUCI BAVARIAE¹

TRIDENTO 1 MAII 1563

TEXTUS: *Epp. NN 36, f. 292v-93r*, conceptus autographus Patris Polanco permultis cum correctionibus.
EDITIO: *Epp. Láinez VII 60-62*.

Summarium

Ne sinat promoveri ad gradus academicos theologos suspectos de haeresi.

Ill.me ac Ex.me Princeps ac Domine in Christo observandissime.

Cum iam pridem Societas nostra V. C. mentem optimam et patriae avitaeque pietatis haeredem perspectam habeat, ac benignitatem et benevolentiam erga se singularem sit experta, unde non ii solum ex nostris qui in Babaria, sed etiam alii qui ubique gentium versamur, eadem ob-
servantia et charitate praecipua, ut principem de catholica religione et de nobis optime meritum, prosequimur; bono animo has scribo litteras, nec eas fore ingratas C. V., sed potius quod per eas expeto, ad Dei gloriam impetraturas confido.

Permolestum mihi fuit sane his diebus intellexisse in academia ingolstadiensi aliquid contentionis inter theologos incidisse, dum aliqui quendam Rodolfum Clengium² promovendum ad gradus theologicos

² nostra del. non solum in | et del. catholicae, sup. patriae avitaeque || 3 pietatis del. cultricem, sup. del. imprimis, sup. haeredem | habeat del. verum etiam | ac sup. || 4 erga del. nos, sup. se | non del. ex || 5 Babaria del. versantur | etiam del. reliqui | gentium sup. | versamur del. et ea, sup. eadem || 6 praecipua sup. || 7 de del. nostra congregatione, sup. nobis | optime del. notum | prosequimur del. non molestas fore meas litteras || 7-8 bono ... ingratis in marg. || 8 expeto del. me, sup. ad Dei gloriam || 10 in del. facultate theologica, sup. academia || 11 inter theologos || 12 quendam sup.

¹ Cf. supra, mon. 217 adn. 7.

² Rudolphus Clenck sive Klenk (1528-1578) germanus bremensis, nonnullorum nobilium praeceptor, qui anno 1562 in universitate ingolstadiensi theologiae baccalaureus creatus est, licet duo S. I. doctores essent prorsus contrarii ob aliquas erroneas huius assertiones. Controversia autem haec postea pacifice composita est, et Clenck bene de Ecclesia meritum deinde se exhibuit; cf. BRAUNSBERGER III 555-56 adn. 4 et passim in hoc et in vol. IV.

censent, remque serio, impetratis etiam commendatitiis a V. C. litteris, urgent; alii vero, scilicet nostri, qui hominis doctrinam suspectam habent, promotionem istam recusant, et salvo Dei honore ac conscientia sua se Rodolfum admittere posse negant, nisi pro parum sincera quam publice edidit, catholicam edat confessionem. Transmissum est ad me scriptum huius viri, quo se ille quidem filium Ecclesiae romanae profitetur, sed deinde quasdam propositiones subiicit, quae non solum irreverentiae plurimum in sanctam sedem apostolicam et summum in terris Christi vicarium continent, verum ad eius auctoritatem enervandam, imo et evertendam cum maximo Ecclesiae detrimento comparatae videntur; quaeque, cum alioqui a veritate sint maxime alienae, pertemerrariam et scismaticam doctrinam et ad res novas, cum in religionis, tum in gubernationis civilis negotio moliendas aptissimam produnt, nec solum haeresim sapere, sed etiam ad seditionem spectare omnino ea videtur; quod eos latere, viros alioqui optimos, sed in theologia minus versatos, qui favere Rodolfo ceperunt³, minime dubito. Mihi vero tam periculosae eius opiniones videntur [293r] ut, cum ante scriptum hoc acceptum quo illae explicantur, satis esse iudicarem consulendum nostrorum conscientii eos admonendo ut a Rodolfo promovendo ipsi abstinere, ab aliis promoveri sinerent; iam, pro ea observantia et gratitudinis debito quo nos tanta sua humanitate et beneficentia tenet obstrictos C. V., existimaverim eandem mihi obsecrandam, ut in sua catholica universitate ingolstadiensi huiusmodi hominem promoveri, nisi retractet quae male dixit, et expresse in eisdem propositionibus sanam sententiam profiteatur, non permittat.

Cum enim quovis tempore et loco promotio ad gradus theologicos fidem sinceram et ad alios erudiendos sufficientem exigat, tum maxime in hac nostra misera tempestate ad defectionem a fide maxime spec-

13 serio *sup.* || 14 qui *del.* de | suspectam *del.* merito || 14-5 habent *p. corr.* | habent *del.* licet ad || 15 istam *del.* secure || 16 sua *del.* secure | se *del.* hominem, *sup.* Rodolfum | negant *sup.* | nisi *del.* expresse quaedam publice dicta quae valde suspecta erant catholicam | pro *del.* illa | quam publice edidit *sup.* || 17 confessionem *del.* negant | Transmissum *del.* sane || 18 huius *del.* Rodolphi, *sup.* viri || 19 deinde *del.* eius doctrina || 20 apostolicam *del.* continent, verum ad || 22 Ecclesiae *del.* *sup.* offendit[ulo] | prius compositae videantur || 24 scismaticam *del.* hominis ingenium, *sup.* doctrinam | ad *del.* haeresim propensum || 24-5 res . . . aptissimam in *margin.* || 26 sapere *p. corr.* | spectare *del.* proposita eius doctrina | videtur *del.* quam || 27 alioqui *sup.* || 29 videntur *del.* usque adeo | hoc *del.* hoc Rodolphi || 30 quo illae explicantur *sup.* | satis *del.* mihi vis[um] | esse *del.* videretur, *sup.* iudicarem | iudicarem *del.* ad || 31 ut *del.* ab eo, *sup.* a Rodolfo | ipsi *sup.* || 32 ea *del.* gratitudine | et *del.* affectu ad ob || 33 nos *del.* Cel. V. tenet | tenet *sup.* || 34 C. V. *sup.* | existimaverim *del.* Cel. V., *sup.* eandem || 35-6 prius retractando || 38 loco *del.* qui || 40 misera *sup.* | fide *del.* et unione Ecclesiae catholicae | prius exspectante

³ Inter eos putatur adnumerandus etiam Fridericus Staphylus, superintendens universitatis ingolstadiensis et Ferdinandi I imperatoris atque Alberti V ducis Bavariae a consiliis; cf. *ib.* IV 556.

tante, et in universitate ingolstadiensi, quae pietate simulque liberalitate V. C. velut murus pro domo Dei in Ecclesia catholica haereticis opponi debet, curandum esse videtur, ut nemo suspectus in doctrina fidei gradus ullos consequatur.

Et quoniam caepi ut ad dominum meum et patronum benignissimum confidenter loqui, supplex a V. Cel. peto per Iesum Christum ut in ditione sua doctrinas huiusmodi doctoresque catholica haereticis miscentes, et quasi mediam quamdam fidem in medium afferentes, non tolerandos existimet; aperti enim hostes multo minus quam occulti nocere solent. Et quamvis Dei honor et animarum salus satis movere C. V. ad id possit, etiam ad status suos temporales stabiliendos id plurimum pertinere mihi persuadeo. Non solum quia dum C. V. Dei negotium sollicitè et fideliter curat, curabit etiam Deus quae ad conservationem et prosperitatem domini temporalis V. C. pertinent, sed etiam quia sediciosum hoc genus hominum et rerum novandarum cupidum ablegando, quo unitiores religione, eo fideiores habebit et sui magis amantes populos; et vice versa, si nimium succrescerent illi qui a summi pontificis et Ecclesiae catholicae obedientia recedunt, ab iis incipiendo qui magis sunt exosi, scilicet ecclesiasticis superioribus, ad saeculares etiam progredientur et fidem ac obedientiam ipsis debitam debiliorem reddent, imo et, si poterunt, subvertent, ut nostris temporibus in Germania iam non semel vidimus, et in Gallia magna cum calamitate illius regni etiam nunc cernimus.

Sed ut ad nostra redeam, doctores quidem nostros qui Ingolstadii versantur, et in huiusmodi contentiones (licet inviti, ut omnino puto) venerunt⁴, alio mittere et ipsorum loco alios ad id praelegendi munus idoneos, bona cum venia C. V. substituere statui⁵. Quicumque tamen

41 pietate *del.* et religione || 43 curandum *del.* est, *sup.* esse videtur || 45 meum *sup.* || 46 loqui *del.* addam | per Iesum Christum *sup.* || 48 fidem *del.* prae se, *sup.* in medium || 50 satis *sup.* || 51 stabiliendos *del.* et augen[do] | plurimum *del.* facturam, *sup.* pertinere || 52 dum *sup.* etiam *del.* Iesus || 54 prosperitatem *del.* sui | V. C. *sup.* || 56 unitiores *p. corr.* || 58 recedunt *del.* ut || 59 ecclesiasticis *del.* praecep[tis] || 61 iam *del.* vidimus || 62 vidimus *sup.* || 64 redeam *del.* theologos, *sup.* doctores || 66 prius mittendos | alios *del.* ad eo mun[ere] theologis praelectionibus, *sup.* ad id praelegendi munus || 67 venia *sup.*

⁴ Alfonsus Pisa S. I., hispanus toletanus (1528-1598; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 118) et Theodorus Peltanus S. I. (cf. MP II, mon. 95 adn. 1 et supra, mon. 137), qui anno scholastico 1562-63 in universitate ingolstadiensi theologiam profitebantur; cf. Cat. coll. ingolst. (1562), *Germ.* 131, f. 166r.

⁵ Scilicet Ferdinandum Jaén S. I., hispanum cordubensem (c. 1519-1567; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 77) et Hieronymum Torres S. I. (cf. MP II, mon. 66 adn. 1); cf. BRAUNSBERGER IV 138.

illi sint, in iis quae ad fidem et conscientiam spectant, libertatem debitam eis constare, et cupio et per pietatem et auctoritatem V. C. spero ;
 70 nullosque admittendos ad gradus promotionum, praesertim theologiae, qui parati non sint fidei suae catholicae rationem integram reddere.

Interim nos non desinemus divinam precari bonitatem ut C. V. cum illustrissima sua familia et ditione universa conservet et gratiae suae donis cumulatissimam reddat, cui ex animo obsequium meum et totius
 75 nostrae Societatis offero, et collegia sua bavarica * quam humilime comendo. Tridenti calendis maii 1563.

222

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
 MONITA QUAEDAM AD RELIGIONEM CATHOLICAM
 MEDIANTE SOCIETATE IESU
 IN GERMANIA ET GALLIA IUVANDAM

11 MAII 1563

Introductio

Auctorem huius scripti fuisse Patrem Polanco, deducitur ex eo quod textus primus est conceptus autographus huius patris. Intentio et scopus conscribendi illud declaratur ab eodem patre, qui die 11 maii 1563 Patri Nadal scribebat : « Aquí se embía a V.R. un disegno para dar presto ayuda a las necesidades de la superior y inferior Germania y Francia por medio de la Compañía, y el intento es, quanto al enseñar, que sean instruidos muchos en la theología que basta para predicar al pueblo, y que se despachen presto. No me puedo más alargar en esta. Somos a los 11 de mayo 1563 » *Epp. Nadal* II 281.

TEXTUS : 1. *Instit.* 187, f. 135r-v et 138r (*prius* 105 et 108), conceptus autographus Patris Polanco. — 2. *Ib.*, f. 155r-56v (*prius* 125 126), apographum Ioannis Fernández, Patris Polanco librarii, manu exaratum. In f. 156v superscriptio : « Per la superior Germania. — Per il P. M.ro Hieronimo Natale ».

EDITIONES : *Cartas de San Ignacio* IV 354-58. — MP (1901), doc. 100 p. 758-62.

68 sint *del.* pietate et auctoritate V. C. || 71 reddere *del.* sed || 73 conservet *del.* protegat || 74 ex animo *sup.* || 75 Societatis *del.* bis ex animo def(er)o

* Collegium ingolstadiense, anno 1556, et monachiense, anno 1559 erectum ; DUHR, *Geschichte* I 53-65 et 183-88.

ALCUNI RICORDI PER AGGIUTAR COL MEZO DELLA COMPAGNIA NOSTRA IL
BEN COMUNE NEL NEGOTIO DELLA RELIGIONE, SPECIALMENTE
NELLA GERMANIA SUPERIORE ET INFERIORE ET LA FRANZA

Vedendo il progresso che hano fatto li heretici in tanto breve tempo, dilatando il veneno della sua mala doctrina per tanti popoli et regioni, 5 et pigliando anche il verso de andare inanzi, cum sermo eorum ut cancer serpat in dies¹, pare che la Compagnia nostra, essendo accettata dalla Providenza divina fra li mezi efficaci per riparare a tanto male, non solamente debbia essere sollicita de preparare remedii boni, ma prompti et che possano molto estendersi, et quanto più presto si potrà, 10 a preservare quello che resta sano, et curar anche quello che è amorbato della peste heretica, massime nelle nationi septentrionali.

Come adunque li heretici, con far sua falsa theologia popolare et proportionata al capto etiam del volgo, et con predicarla alli popoli et nelle schole, et con far libri piccoli, et che possano esser da molti intessi 15 et comprati, son venuti a tener copia grande delli ministri delli errori suoi, et a estendersi per li scritti, dove per li ministri non potevano, et così aggiutando la negligenza de quelli che doveano provvedere, et li mali essempii et ignoranza delli catholici, massime ecclesiastici, hanno fatto nella vigna del Signor tanta strage et ruina ; così pare che la Com- 20 pagnia nostra con li mezi sequenti debbia oppondersi, et procurar de rimediare li mali, che per loro vengono alla Chiesa.

Prima adunque, oltre la theologia perfecta che si insegna nelli studii generali, et ricerca fondamento de philosophia, et conseguente- 25 mente tempo assai (et con tutto quello non è proportionata se non a ingegni boni et svegliati, perché li deboli si confondono, et poco costrutto ne cavano), si faccia altra theologia sumaria, che tratti le cose substantiali, che adesso non sono controverse, molto brevemente, et nelle controverse si estenda più in modo accomodato et proportionato 30 alli bisogni presenti delli popoli, probando a modo di loghi comuni con boni testimonii delle scripture et traditioni, concilii et dottori li dogmi che lo ricercano, et refutando li contrarii ; et per la tal theologia basterebbe poco tempo per insegnarla, et non intrando in altre materie

¹ aggiutar del. *tl* per, *sup.* col || 4 tempo del. *tl* nel || 7 in dies *sup.* *tl* || 9 preparare del. *tl* mezi || 11 sano *sup.* *tl* || 15-6 intessi et *sup.* *tl* || 16 hanno venuto *tl* || 18 aggritando *tl* | de del. *tl* che || 21 oppondersi del. *tl* a questa et riparare al || 21-2 et procurar de rimediar *sup.* *tl* || 23 adunque *sup.* *tl* | si del. *tl* tratta || 25 non^a *sup.* *tl* || 27 ne *sup.* *tl* | che del. *tl* comprenda, *sup.* tratti || 29 più *sup.* *tl* | et proportionato *sup.* *tl*

¹ 2 Tim. 2 17.

molto profondamente, né per quella ricercandosi philosophia (benché
 35 potrebbe anche legersi un compendio di questa se accadessi), presto
 potrebeno farsi molti theologi, et attendere a predicar et insegnar in
 molti loghi, dando remedio presente alla Chiesa ; et li più habili studia-
 rebbono exactamente li corsi ; et quelli che non facessino fructo, si do-
 veriano rimuovere di quelli et mettersi in questa sumaria theologia *.

40 2. Le conclusioni di questa theologia principali, come una breve
 cathecismo, si potrebbe insegnar a tutti li putti, come adesso s'insegna
 la doctrina christiana, et così alli popoli rudi et non tropo infecti né
 capaci de suttilità, quali si trovarano molti nelli contadi, et quelli che
 nelle terre grandi vorrano trovarvisi quando si insegna alli putti la
 45 doctrina, et pur con più diligenza si potria far questo con nostri sco-
 lari piccoli nelle schole più basse, facendoglielo imparar a mente. [135v]

3º Per quelli delle classi maggiori, come la prima, et se paressi la
 2ª, et per le artiste et theologi in alcuna hora al dì (nella quale non si
 faciano l'altre lectioni sue) pare doveria legersi la summa de theologia,
 50 della quale si parlò nel primo ponto, acciò tutti quelli, che hano alcuna
 aptitudine, fossino instructi nelli loghi communi, et potessino predicar
 o insegnar la doctrina catholica, refutando la contraria, quanto basti
 per il populo ; et questo specialmente pare doveria farsi nelli collegii
 della superiore et inferiore Germania, et della Francia, et se altri si
 55 accettassino in loghi, dove ci fossi il medesimo bisogno ; et a quelli
 che non hano ingegno accomodato per studii exacti, o vero l'età loro
 non lo comporta, bastarebbe, oltre il studio delle lingue, questo et casi
 di coscienza per essere operarii boni et utili al ben commune, quantun-
 que non passassino ad altre scienze.

60 4º A questa lectione theologica si potriano etiam accettare li preti
 del paese, curati et altri, et li scholari forastieri delle schole superiori,
 et finalmente quanti volessino ; et per mezzo loro si potria estendere
 assai presto et in molti loghi l'antidoto contra il veneno dell'heresia,
 poiché, sentendo tal lectione et havendo il libro in mano sua, potreb-
 65 bono presto predicare alli popoli, et insegnare nelle schole secolari che
 pigliassino la doctrina catholica.

34 per quella *sup.* *tl* || 39 et . . . theologia *in marg.* *tl* || 48 di *del.* *tl* che | nella quale
sup. *tl* || 49 doveria *del.* *tl* agere di | la *del.* *tl* detta || 50-1 quelli . . . aptitudine *in marg.*
tl || 58 commune *del.* *tl* si || 65 predicare *del.* *tl* nella ||

* De idea et vicissitudinibus componendi cuiusdam compendii theologici, et de
 partibus Patris Lafnéz in eo conscribendo cf. MP I 532-33 n. 227, 554 n. 124, et SCA-
 DUTO, *Storia* III 157.

5° Il moltiplicare li collegii o schole della Compagnia in molte terre³, massime dove si pensassi che ci sarebbe concorso de scholari, sarebbe optimo mezo per aggiutar in questi travagli la Chiesa; et però pare bisognerebbe dispensare che si accettassino collegii con minor numero di quello che ricerca il nostro statuto⁴, o vero che, senza pigliar assumpto fermo et perpetuo de collegii, si accettassino assumpti de schole, essendovi fra li mastri, o vero oltra quelli, alcuno che insegnassi la detta theologia alli scholari, et predicassi al popolo doctrina sana et catholica, et col ministerio delli sacramenti anche aggiutassi il profitto loro spirituale. 70 75

6° Non solamente nelli loghi dove facessino residenza li nostri, ma nelli vicini, potrebbono li nostri scholari più instructi, et altri se ci fossino, esser mandati per predicar o insegnar la doctrina christiana le domeniche et feste, et tornar la nocte alli collegii. Li forastieri anche scholari, se ci fossi alcuno fra loro idoneo, potrebono esser mandati dal rectore pel medesimo effecto col parer del suo mastro, cercandoli licenza dal vescovo, et così a molti si darebbe aiuto; et dandosi, oltra la doctrina, buono essemplio de vita, et levando ogni specie d'avaritia, si potria confutar l'argomento più forte che hano questi heretici, che è la vita mala et ignoranza de ministri catholici. [138r] 80 85

7° Et perché spesso scrivono li heretici alcuni libreti o trattati brevi, per li quali pretendono levare l'auctorità alli catholici, et specialmente a quelli della Compagnia, et stabilire alcuni dogmi falsi, pare sarebbe espediente che li nostri nelle tali occorrenze scrivessino alcune apologie o trattati in buon stilo, et brevi⁵, acciò si potessino far presto et comprarsi da molti, et così venir a remediare presto il male che si facesse con li libreti delli heretici, et spargere la doctrina sana fra molti con modestia, vivace però, et che scopra li mali andamenti et ingani delli adversarii. Dopo, se bisognassi, potrebeno molti di questi trattati colligersi in un volume; et questi trattati doveriano farsi per li nostri docti et fondati theologi, benché si facessino accomodati al capto de molti. 90 95

78 scholari *del. t1* pare | et... fossino *sup. t1* || 81 scholari *sup. t1* | esser *del. t1* da loro || 82 dal rectore *sup. t1* | mastro *del. t1* dal rectore et così in molti || 83 molti *del. t1* potrebbe darsi, *sup.* si darebbe | et⁴ *del. t1* così || 85 confutar *sup. t1* || 89 et... falsi *sup. t1* || 91-2 far presto et *sup. t1* || 92 a *del. t1* a notitia de molti et || 93 li *del. t1* contrarii | delli heretici *sup. t1* || 93 molti *del. t1* insieme || 96 nostri *sup. t1* || 97 et *del. t1* ben

³ De utilitatibus collegiorum S. I. cf. scriptum Patris Polanco (1551); MP I 416-20.

⁴ Videsis: *Formula acceptandorum collegiorum (1559-1565)*; supra, mon. 140.

⁵ De idea domus scriptorum in Germania instituendae cf. supra, mon. 149/C § 38.

Nel modo detto pare si potrebbe far promptamente un aggiunto re-
levante alla Chiesa, et presto occorrere alli principii del male in molti
100 loghi, avanti che il veneno passi tanto innanzi, che sia poi molto dif-
ficile de levarlo delli cuori; et usando nel sanare la diligenza che usano
li heretici nel infettar li popoli, ci sarà pur da noi ciò che non può essere
da loro, cioè doctrina fondata, et consequentemente durabile, perché
li ottimi ingegni potranno studiare exactamente nel collegio de Roma,
105 et in altri della superiore et inferiore Germania, et anche de Franza;
et mandati per diverse parti, dove fano residenza li nostri, saranno di-
rectori delli altri, etc. *.

223

P. BARTHOLOMAEUS BUSTAMANTE S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

TRIGUERO 2 IULII 1563 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 100, f. 232r-33v (prius 349-50), autographum, paucis lineis exceptis.*

Summarium

Collegium theologiam repetentium proponitur.

... Aora, premissa oratione, diré una cosa que se me ha ofrecido
de que juzgo que el Señor se serviría mucho su divina Magestad, y la
Compañía sería notablemente aprovechada en sus subjectos. Una de
las cosas que parece ayudaría mucho a las letras en la Compañía para,
5 con facilidad, salir della muy fundados letrados, sería aver un collegio
de passantes, donde 4, por lo menos o media dozena de mancebos que
huviesen ya oydo sus artes y theologia y estuviesen en esto notable-

106 dove *del. II II || 107 etc. II corr. ex et | etc. del. II* havrano il.

* Media quae in his paragraphis ordine proposita sunt, breviter iam attingun-
tur in ep. S. Ignatii die 13 aug. 1554 S. Petro Canisio data (cf. *MI Epp. VII 403*).
Videsis epistolam quoque Patris Jay die 21 ian. 1545 ad P. Salmerón datam de Ger-
mania in fide iuvanda; *MP I 359-66*; et scriptum Patris Nadal: « *Ad provincias Ger-
maniae iuvandas* » *Epp. Nadal IV 214-17*.

¹ De P. Bustamente cf. supra, mon. 202 adn. 1.

mente aprovechados, se recogiesen a pasar su theología scholástica y positiva, y supiesen de las lenguas griega y hebrea lo que bastase para conferir las tralaciones y entender las anotaciones de hombres doctos 10 que, en estos tiempos, han escrito ; y se diese a éstos 4 o 6 años de collegio que, confiriendo todos a cierta hora, cada día, cada uno estudiaría por todos seys y cogería lo de todos ¹.

Dudo que en España aya tal aparejo para esto, como el de este collegio de Trigueros ², porque este lugar es apartado de señores y gente 15 que pueda causar distracción alguna. Toda es gente llana de labradores y de hidalgos que biven como labradores de su grangería. Con ser collegiales, podrían cumplir como si [233r] fuesen obreros ³, ayudándose sin impedimento alguno de sus estudios ; porque podría el sabado en la tarde salir cada uno con un compañero a su puerto de mar y predicar 20 el domingo y bolverse a la noche a su collegio, sin aver perdido tiempo, y con gran ganancia de almas que, aun para industriarse : que la predicación era una buena parte del exercicio de sus estudios. Aora ay en Granada, en Córdoba y aun alguno en Sevilla que podrían sacarse para esto. 25

Yo he dicho mi pobre sentir. A V. Paternidad alumbrará el Señor para hazer lo que más conveniente sea a su divino servicio : que, cierto, dudo que aya en España tal aparejo para esto como aquí, de donde podrían salir muy eminentes hombres ; porque no sé yo parte en todo el reyno que se pudiese ofrecer comarca donde, tomando por recreación 30 el predicar, se ayudase el estudio y se aprovechasen las almas ; porque esta es vía tierra que los sacaría maestros en predicar ; que no es gente a quien se çufre predicar curiosidades, sino doctrina pura y llana qual es la del evangelio.

Quando esto pareciese a V. Paternidad cosa conveniente, sería necesario embiar el modo que se devría tener en repartir el tiempo, tal para lo que toca a theología scholástica, tal para la positiva y scriptura sagrada. Y para la scholástica parece que bastaria tener por turno, cada día, a cierta hora uno conclusiones por sus materias, començando del principio del primero de las sentencias ; o si no fuese por el maestro, 40 siguiendo el orden de las partes de S. Thom., y según la gravedad y

¹ De privata studiorum absolutorum repetitione cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13 ; MP I 255. — In margine adnotatio Patris Polanco : « En estos principios no ay lugar para tanto, porque pasan exercitándose ».

² De collegio triguerensi, anno 1562 erecto cf. ASTRAIN, *Historia* II 56.

³ In margine adnotatio Patris Polanco : « Si han estudiado, que sean obreros, attiendan de veras ala obra ».

45 qualidad de la materia ; o bastasen en ella las conclusiones de uno, o que todos tuviesen sobre la mesma materia sus conclusiones ; y siempre él que presidiese, resolviese al cabo las materias, tocando las dificultades o buenos puntos de los argumentos que se huviesen puesto, y aun añadiendo otros que se pudieran poner *. Y alguno de los más hábiles y más provechosos, de buena memoria, tuviese cargo de escrevir siempre las tales resoluciones para provecho de otros.

50 No se entiende que éste que yo digo ha de ser el orden ; que demasiado desatino y locura sería un idiota como yo, máxime delante de V. Paternidad, meter la mano en esto ; mas explico mi concepto para que V. P. entienda mejor la proposición que deste negocio hago a V. P. et sic, en el estudio de scriptura y theología positiva mandaría V. P. dar así mismo el orden que, aunque no ganasen otra cosa los collegios
55 de pasantes sino tener el orden que V. P. les dexase de sus estudios y exercicios, sería gran don de nuestro Señor. Que ciertamente estos collegios de pasantes darian toda la perfección de letras que, para mayor servicio divino, podría desearse en la Compañía ; y por lo menos, debería aver uno en cada provincia. Y si, por ser este el primero, mandándolo V. P. fuese menester traer algún buen subjecto, también de otra
60 provincia aquí, se podría tener. Y si el Señor me da vida de un año o dos, esperarí en él de asentar, con su favor, el collegio muy al proprio de lo que V. P. me embiase ordenado y muy a gloria y honrra de Dios nuestro Señor y grande aprovechamiento de los próximos * . . .

* In margine P. Polanco adnotabat : « Esto en las scuelas se han de hazer ».

* Responsum datum est die 16 oct. 1563 Tridenti a P. Polanco, ex commissione Patris Generalis : « El disegno que V. R. haze de que sea esse collegio de pasantes, para con el tiempo parece podrá tener más lugares que en estos principios de la Compañía, en los quales como hay mucha falta de operarios, parece que el repasar sus estudios ha de ser con junto con el trabajar en vinca Domini de veras, y no es mal modo este de passar ; cuánto más que, en leer artes o theología, como es necesario hazerlo en tantas partes, hay grande ocasión de hazerse bien doctos los que han acabado de oyr sus estudios ; y los modos que V. R. tocca que se pudrían tener en essa casa, repartiendo el tiempo tal para la theología scholastica, tal para la scrittura etc., durante el tiempo que se oye en las escuelas, se puede hazer, según parece a nuestro Padre. Todavía, la tracía de V. R. que dará por recordo para su tiempo ; y havendose de hazer en algún lugar, ésse parece arto acceptando, así por la solitud, como por la commodidad de exercitarse en el predicar en esos puertos vecinos ».

Epp. NN 37, f. 292v-93r.

P. HORTENSIVS ANDROZZI S. I. RECT. COLL. FOROLIV.¹
 P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

FOROLIVIO 8 IULII 1563 — ROMAM

TEXTUS : *Ital. 123, f. 72r-v, autographum.*

Summarium

De insufficienti magistrorum praeparatione Romae.

... Padre mio, dirò hora quel che si dice per questi collegii di Italia, et specialmente in questo dove ho inteso molte volte replicarsi alcune parole le quali, penso, potriano esser vere ; cioè che quasi tutti li giovani che vengono da Roma in questi collegii, tra poco tempo si tentano et tribulano li collegii. Et la causa è che in Roma sono tenuti con troppo delicatezza nel mangiare et vestire. Il che non si può continuare in questi collegii, o per esser poveri, over per non trovarsi varietà di cose per sodisfar alli appetiti guasti. L'Herrera² di questo potria lamentarsi, perché da molti giorni in qua, anzi da molti mesi non mangia carne di beccaria ; li altri fratelli, per gratia de Dio, non hanno altra carne che di vitella lattante, perché tanto si spende nella vitella, quanto nell'altre carne in questa città ; delle altre cose che sono in questa città, penso che in collegio si trovino buone et a comparatione del commune le migliori, procurandosi ciò a maggior gloria de Dio et alla sanità delli fratelli, non ci bisognando comprare né pane né vino. Ho voluto ciò dire a V.R.P. acio veda la tentatione dell'Herrera che quanto al mangiare ha il torto, ché, si bene in Roma hanno varietà di cose secondo li tempi, nondimeno l'essentiale, che è pane, vino et carne et buon aere, questo collegio avanza molto quello ; così l'avanzasse del spirito. Anzi mi dole alcune volte di haver troppo per ordinario, sendo

¹ De H. Androzzi S. I. cf. MP II mon. 102 introd. et adn. 1.

² Christophorus Herrera S. I., hispanus, ingressus S. I. anno 1557 Romae, sed anno 1567 ab ea dimissus est ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 75. Anno 1563 Forolivi magistri officio fungebatur, sed male se gessit ; c f. *Epp. Laínez* VII 251 et passim.

forsi questo causa di poco spiritu che si ritrova in questi fratelli giovanetti . . .

Questi collegii si rovinano molto per disordine di questi mastri che hanno cervelli poco riposati ; et ogni anno bisogna rincomminciare a reedificare quel che si è guasto nel fine dell'anno passato ; et si ben so che
 25 è fatica per hora rimediare a questo, pur tutta via se si potesse provveder in qualche modo che il primo maestro stesse quieto et saldo, sarria di non poco frutto ; et questo si è visto nella partita di M. Michele ³, che la sua schola fu quasi tutta disfatta nella venuta di M. Christopharo ;
 30 et hora che si cominciava un poco a bene edificare, ecco che l'altro manca, et così sempre restano le cose al principio, et è il rumore per la città, che noi poco ci curiamo più di schole, poichè ci siamo ben fatti ricchi et simili parole ⁴ . . .

225

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
 P. HIERONYMO NADAL S. I.

TRIDENTO 6 IULII 1563

TEXTUS : 1. *Epp. NN 63*, f. 126r-27v (*prius* 47 110), originale lingua italica conceptum, cum subscriptione autographa Patris Polanco. — 2. *Epp. NN 56*, f. 298v-99r (*prius* 111v-12r et 153), originale hispanicum et Patri Madrid S. I. inscriptum.

EDITIONES : *Epp. Lalnez VII* 179-80 (textus italicus). — *Ib.*, p. 180-85 (textus hispanicus).

Summarium

De seminariorum clericorum institutione et de collegiorum S. I. immunitate contribuendi ad eorum sustentationem.

. . . Una delle cose che si tratta caldamente è, de instituire seminarii de ministri della Chiesa, perchè tutti s'aveggono della carestia che

³ M. Lauretano S. I. (cf. MP II mon. 116 adn. 1 et passim) annis 1561-62 Forolivii magister classis superioris ; cf. eius litteras quadrimestres (1 sept. 1561) Forolivii exaratas ; *Litt. Quadr.* VII 452-57.

⁴ Brevi missus est Forolivium bonus quidam magister, ut Rectoris desiderio fieret satis ; cf. *Epp. Lalnez VII* 393.

hanno de tali, et che non trovandosi fatti, bisogna farli¹. Et per tale
 effetto s'era concluso fra li deputati, et già dato fuori il scritto, dove
 se diceva, che de tutte l'altre intrate ecclesiastiche, etiam d'altri collegii, 5
 si cavassino quello che fusse necessario per la sustentatione de tali se-
 minarii. Et vedendo che se includevano nostri collegii², s'è parlato alli
 4 legati, et con loro ordine si fece di nuovo congregatione delli depu-
 tati, et li fu data ragione, come essendo nostri collegii tali seminarii
 quali si sa, et aiutando anche li loro clerici, etc., et non li bastando le 10
 intrate che hanno per sustentare li nostri, non era giusto che havessino
 a contribuire per sustentare gl'altri seminarii. Et così loro trattando
 per sé la cosa, dopoi ci dettero risposta, che in modo niuno volevano
 fossino compresi nostri collegii, che erano veri et optimi seminarii, et
 che noi istessi formassimo le parole per excluderli della detta contribu- 15
 tione; et così fu fatto. Et non solamente quelli deputati, ma intendiamo
 che gran parte degl'altri prelati, fatto suo conto, pensano raccomman-
 dar alla Compagnia nostra li loro seminarii, et già cominciano a parlare
 di questo tanti vescovi, che haveria tropo da fare nostra Compagnia,
 se potessi fare tanti collegii come bisognarebbe per sodisfare loro³. . . . 20

226

P. MARCUS JORGE S. I.¹
 P. IACÓBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

CONIMBRICA 13 SEPTEMBRIS 1563 — ROMAM

TEXTUS: *Lus.* 61, f. 156r-57v, autographum.

Summarium

Plures scholasticos ad theologiae studium applicandos censet.

¹ Decretum 18 sessionis XXIII (15 iulii 1563) concilii tridentini de seminariis episcoporum, videsis in *Conc. Trid.* IX 628; ad historiam autem decreti quod attinet, cf. O'ДОНОХОВ, *Tridentine Seminary Legislation* (1957), et PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 217-35.

² De privilegiis pontificiis circa exemptionem a decimis collegiorum S. I., cf. *Institutum S. I.* I 17 35 71.

³ Cf. etiam epistolam Patris Polanco, die 15 iulii 1563 Tridento universae Societati datam de eadem re; *Pol. Compl.* I 389-90.

... También me parece que conviene representar a V.P. cómo
 aviendo tanta necesidad de se hazeren hombres que puedan predicar
 y hazer otras cosas, para las quales se requiere que prosigan y acaben
 sus studios ¹; maiormente en esta provincia, en la qual los que entran
 5 comunmente en la Compañía, son de poca edad; y por eso se hazen
 muy de vagar; poquísimos oyen theología, así en Evora como aquí,
 ocupando quasi a todos los que acaban de oír los cursos, y praecipue
 a los mejores, en leer humanidad. Algunas vezes se me tiene offrecido
 que los que han de saber bien theología, como nos es necesario, conven-
 10 dría estudalla inmediateamente después de oídas las artes y philosophía.
 Porque, si por algunos annos primero los ocupan en ler humanidad,
 después comunmente aprovechan poco en la theología, parte, por te-
 neren ya perdidas muchas de las fuerças corporales, y no podieren en-
 sistir al studio, quanto conviene para salir bien con él; parte, porque
 15 afficionados a la humanidad que es más facil y dulce, no se pueden
 después applicar bien a otro studio difficultoso y áspero, como se vee
 por experiencia en algunos, etiam de buenos ingenios; parte, porque
 comunmente después de tanto tiempo los hazen sacerdotes, con lo qual
 quedan más impedidos y ocupados cada hora; parte, también, por
 20 leyendo por algunos años humanidad, quedan remotos y esquicidos, en
 parte, de las artes, y así aprovechan menos en la theología.

Al presente yo no veo mucho remedio a esto, por las muchas obli-
 gaciones de lecciones que tiene este collegio de Coymbra, y los demás
 desta provincia, que da qui se proveen todas o quasi; para las quales
 25 se toman quasi todos los que tienen talento para estotro. [157v] Mas,
 V. P. verá, si conviene todavía que, con todas las necesidades que ay,
 se escojan siempre algunos de los que tuvieren mayores talentos, y de
 que se espera saldrán mejor con las letras ², y que podrán salir hechos
 más presto, a los quales no inpidão para que puedan prosiguir sus stu-
 30 dios, acabadas las artes; porque, de otra manera, no veo cómo se pue-
 dan ir haziendo hombres que nos son tan necesarios para el buen ser
 de la Compañía ⁴...

²² Al p. corr. || ²⁵ quasi sup. | todos del. que || ²⁶ las del. del [†]

¹ De M. Jorge S. I. cf. supra, mon. 151 adn. 5.

² De scholasticorum studiis solide persolvendis cf. ep. Patris Córdoba (27 mart. 1559); supra, mon. 200.

³ Simile quid proposuit P. Ledesma quoque; cf. MP II mon. 69 lín. 357-63.

⁴ De solida doctrina operario vineae Domini adeo necessaria videsis MP I 4*.

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMMISSIONE
MONITA QUAEDAM P. OLIVERIO MANNAERTS S. I.,
VISITATORI IN GALLIA DATA

TRIDENTI ANNO 1563

TEXTUS : *Epp. NN 36, f. 302r-v, regestum.*

RICORDI PER IL P. M. OLIVERIO MANAREO ¹ MANDATO IN
FRANCIA, QUALI SE HANNO A CONFERIRE COL
P. NATALE COMMISSARIO GENERALE . . .

. . . 2° Habia spesse volte memoria del fine delli collegii nostri in
quel regno ; il quale è l'honore et vero culto de Dio in esso et agiuto 5
delle anime ; et consideri, se detti collegii si esercitano per conseguire
il tal fine come converrebbe, secondo lo istituto nostro ; et dove si
vedessi bisogno de indrizo, dialo, et dove mancassino li mezzi debiti,
proveda si usino ; et che si camini con santo fervore et purissima in-
tentione de consequir detto fine. 10

3° Per tale effetto veda la cura che si tiene della buona institutione
delli scholari forastieri che vengono alle nostre schuole nelle lettere et
doctrina christiana et nelli costumi boni ; et che si osservi ciò che nostre
constitutioni ricercano con loro ² ; et con li populi consideri il modo che
si tiene de aiutarlo nella predicatione, doctrina christiana et sacra- 15
menti di confessione et comunione ; et questo specialmente nelli luoghi,
dove sono li collegii nostri et nelli circumvicini, et se li agiutano anche
in altre opere pie li nostri, come nelli hospitali, prigion, ben morire.

. . . 4. Per tali opere adverta se sono forniti li collegii de operarii,
cioè mastri sufficienti, et confessori, et catechiste et predicatori, procu- 20
rando si facciano con lo exercitio et con l'agiuto de altri nostri alla gior-
nata più idonei ; et se non si può provedere commodamente alli bisogni
con la gente che ci è, scriva al General quelli che serrà necessario man-

¹ O. Manaraeus (Mannaerts) S. I. (c. 1526-1614), visitator Galliae, dein praep.
prov. Franciae (1563-1571) ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 90 ; GILMONT, *Les écrits*
. . . p. 277-82. De visitatione eius in Gallia cf. FOUQUERAY, *Histoire* I 318-30.

² Cf. *Const. P. IV c. 16 : De iis quae pertinent ad bonos mores.*

dare di fuori, specialmente avisando le parti che si ricercano, et se necessario siano della lingua francese o non.

25 5. Veda etiam, dove non si tengono collegii de pensioniste, se doveriano tenersi, per agiutare il ben commune, et nel modo che si debbia procedere con loro senza imbrattare la Compagnia con li interessi o guadagni de loro pensioni; et pur restando tutto il governo nelli nostri
30 secondo la forma del Collegio Germanico di Roma³, acciò si possino meglio agiutare nelle lettere et spiritu, et che habino boni superiori et alcuni scholari confidenti de nostri, che agiutino il superiore nel governo, et pur tutti stiano sotto il rettore del collegio de nostri che sarrà nella tal terra.

35 6. Dove siano obligati a tener poveri, non relligiosi, a nostre spese, osservando ciò che per la fondatione siamo obligati, vedasi che si tenghino solamente fra questi persone atte a essere ministri ecclesiastici nella nostra Compagnia o fuera di quella⁴, et si osservi con li tali la forma già ordinata, o che si ordinarà, acciò faccino buon progresso; et non se
40 li manchi del governo necessario, et hor stiano nel medesimo collegio con li pensioniste, hor in altro, tengano differente modo nel vestire etc., et le stanze separate delle commune, et sua propria institutione. [302v]

...

45 ... 10. In alcuno o alcuni luoghi della provincia de Francia sarebbe conveniente che vi fosse il modo de farsi li nostri dotti non solo nelle lingue ma etiam in philosophia et theologia⁵, o almeno l'una facoltà doveria fiorire in un luogo, et l'altra in altro, et li buoni ingegni doveriano mandarsi alli tali luoghi⁶...

29 nelli *del.* nostri, *sed rest.* || 37 *fa ms.*

³ Die 24 iunii 1563 Tridento scribebat P. Polanco ad P. Madrid Roman: «Di-ga V. R. al P. Oliverio que será bien tome práctica del Collegio Germanico, especialmente quanto a los portionistas, porque de esa manera creo se abrán de aceptar diversos collegios en Francia» *Epp. Lalnez* VII 161-62. Exeunte anno 1562 P. Generalis petiit ut regulae Collegii Germanici Tridentum mitterentur et ad usum domus pauperum studiosorum bilhomensium in Gallia adaptarentur; cf. *Ib.* VI 569-70.

⁴ Cf. constitutiones pro pauperibus studiosis Galliae conscriptas; supra, mon, 180 lin. 68-71.

⁵ Cf. hac de re epistolam Patris Jorge (13 sept. 1563) ex Lusitania datam; supra, mon. 226.

⁶ Consuli potest etiam instructio quam P. Manaraeus hac occasione a P. Nadal accepit; in *Epp. Nadal* IV 364 ss.

PROSPER MALAVOLTA S.I. ¹
LITT. AD UNIV. SOC. DE DOM. ROM. STATU

ROMA 1 IANUARI 1564

TEXTUS : *Rom. 126/a, f. 216r-19v (prius 5-8 18-21)*, apographum
coevum.

EDITIO : *Pol. Comp. I 417-29.*

Summarium

De visitatione Pauli Manuzio in Collegio Romano.

... M. Paolo Manutio ², persona molto nominata per la dottrina
et scritti suoi, figliuolo d'Aldo Manutio ³, et hora habita in Roma, chia-
mato da Sua Santità per servirsi della sua persona, havendo presa molta
familiarità con li nostri, volse anche esso venir un giorno a pranso con
esso noi, et menò seco un suo figliuolo assai letterato ⁴; et così ad am- 5
bedue fu fatta l'accoglienza che si suole ad huomini letterati, con versi
latini et greci, i quali essi molto lodarno; et doppo il giovane, havendo
fatta diligenza in emendar et far ristampare Salustio historiografo ⁵, lo
dedicò a questo collegio con una epistola nella quale lodava molto la
Compagnia nostra, et ne mandò a donare uno, legato molto sontuosa- 10
mente. Et tutto ciò sia detto affine che s'intenda quanto Dio N. S. per
il suo santo servitio affetioni le persone particolari all'instituto nostro ⁶
...

¹ P. Malavolta S. I. (1541-1604; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 89) anno 1563
in Collegio Romano studiosus philosophiae; cf. *Rom. 78/b, f. 27r.*

² Paulus Manuzio (1512-1574), humanista et typographus italus celeberrimus;
cf. *Encicl. Catt.* VII 1995-96.

³ Aldus Manuzio senior (1449-1515); cf. *ib.* 1994-95.

⁴ Aldus Manuzio iunior (1547-1597); cf. *ib.* 1996.

⁵ SALLUSTIUS, *De coniuratione Catilinae et de bello Iugurthino* ... Venetiis 1567.

⁶ De hac visitatione cf. VILLOSLADA, *Storia* 61-62.

P. IOANNES BONIFACIO S. I. ¹
LITTERAE QUADRIMESTRES COLLEGII METHYMNENSIS *

1 IANUARI 1564

TEXTUS : *Hisp. 101, f. 10r-v* (prius 429-30), apographum coevum.

Summarium

De vita scholastica ampla relatio.

... Studia nostra post divi Lucae ³ solemnia (ut moris est), quae per aestatem intermissa fuerant, revocavimus. In quorum renovatione tragaedia populo exhibita, quam pater supremæ classis composuerat. Cuius erat argumentum de reginae Jezabelis ⁴ flagitiæ deque miserando
5 fine. In confertissima virorum ac faeminarum turba res acta fuit cum splendido vestium ornatu et mira actorum venustate. Die sancti Lucae post meridiem (tragaedia enim paucis ante diebus fuerat edita ; nam sic convenire iudicatum est) pater qui tragaediæ autor fuerat, orationem habuit de constantiae laudibus, quam multi de civitate, et in iis reli-
10 giosi nonnulli, attentis auribus exceperunt. Quibus et oratio et dicentis pronuntiatio, cum decoro motu maiorem in modum satisfecit. Postridie eius diei, ante prandium ex magistris alius quidam, praesentibus scho-
lasticis, verba fecit, pueros ad grammaticæ studium invitans.

Vesperī prima dialecticæ interpretatio incepta fuit, quam nunquam
15 ante scholæ nostræ viderant ⁵ ; cui ex oppido multi adfuerunt. Externis omnibus et inprimis fundatoribus pergratum fuit artium cursum a nostris esse inceptum. Domestici artium auditores ipsi nimirum sunt qui gram-

¹ I. Bonifacio S. I. (c. 1538-1606 ; cf. ASTRAIN, *Historia* II 68 IV 105-09 ; OLME-
MEDO, *Juan Bonifacio* ... (Santander 1938) ; SOMMERVOGEL I 1722-23), anno 1564 in
collegio methymnensi praeceptor classis rhetorices ; cf. *Cast. 13, f. 130r*.

² De collegio methymnensi cf. ASTRAIN, *Historia* II 42.

³ Festum die 18 oct.

⁴ Jezabel uxor Achab regis Israel, de cuius fine horrenda cf. II Reg. 9, 30-37.

⁵ Quod catalogo collegii, anno 1564 exarato, confirmatur ; in quo, praeter ma-
gistros grammatices et humaniorum litterarum, apparet etiam nomen P. Antonii
Ramiro, lectoris artium ; cf. *Cast. 13, f. 134r*.

maticam docent, praeceptores tres, exteri quindecim. Quavis die duplex logicae habetur lectio, matutina et vespertina, delectis horis quibus latinitatis professores (quos diximus factos esse dialecticos) nullo cum 20 lectionum damno interesse queant. Quam discipuli (ubi audierunt) repetunt donec magister, elapso semihorae spacio, redit rationem exacturus et iuvenes in auditis rebus proficua interrogatione agiturus. Ultra privatas cuiusque hebdomadis assertiones, singulis mensibus publice axiomata propugnantur, quae sua praesentia duorum caenobiorum monachi 25 exornant, et laici docti homines non pauci, quorum munus est, argumenta prosequi. Nimis est iucundum his omnibus puerorum profectum intueri, non minorem ex grammaticis exercitiis voluptatem iidem viri capiunt. Quibus etiam adsunt libentissime. Nam et mense unoquoque habentur, ubi admirationem parit grammaticulorum acumen in decer- 30 tando, facilitas in respondendo, lepos in dicendo et, cum per factiones sint divisi, alii in alios honesta aemulatione accenduntur. Conferunt se praeterea scholastici nostri ad externum quoddam gymnasium, in quo certamen est logicum, ubi cum alienis discipulis de re agunt dialectica, quo ex opere non parum utrique ad discendum inflammantur. Nihilo 35 magis insolescunt, quam cum grammatici essent. Haec tamen subiectio communis est omnibus, qui iam ad 160 pervenerunt.

Omnes eundem habent confessarium, cui peccata detegunt [10v] quolibet mense, chirographum, quod sit confessionis indubitatum testimonium magistris porrigentes. Nil eorum omisum quae honestos 40 deceant iuvenes. Illis P. Rector * adiumento est, qui nulla non sexta feria cunctis praesentibus de doctrina christiana, immixta salubri adhortatione, tractat. Eius rationem ter aut quater in hebdomada magistri a suis discipulis efflagitant, quibus circa id ipsum nonnihil explicant praeceptores, curantes interim ne supra captum puerorum ipsae sint 45 expositiones. Propensos videmus scholasticos ad ea quae divini sint obsequii tum audienda tum maxime peragenda. Quo fit ut festis diebus bona ipsorum pars nostram domum visitet ut cum magistris de salutis negotio conferant. Qua ex re utilitatem ipsi capiunt, exteri vero in admirationem rapiuntur. Sunt enim alienigenae quidam mercatores, 50 quos nostra urbs propter negocia diu est solita detinere, qui ad nos veniunt festo die, tantum ut videant quae cum scholasticis agantur. Nunquam se satiari delectatione dicunt, cum honestissima illorum exercicia contemplantur. Compertum est adolescentulis, quamdiu nobiscum

* Hieronymus Ruiz del Portillo S. I. († 1590), anno 1564 rector collegii (cf. *ib.* f. 127r 130r), deinde praepositus provinciae peruanae (1568-74); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 662; praeterea SOMMERVOGEL VII 324 et *Mon. Per.* I 78 et passim.

- 55 versentur, pios et in res divini cultus bene affectos esse oportere, puta
 imagines, Virginis coronam et similia. Unde cum puerculus quidam sanc-
 torum imagunculas plures centum ex mille locis in libello quodam iunctas
 haberet, rogatus cur id faceret, respondit se propediem ad Societatis
 collegium iturum, quasi innueret eam esse futuro apud nos sarcinam,
 60 non modo convenientem sed omnino necessariam . . .

230

P. IACOBUS MIRÓ S. I. ¹
 P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

OLISIPONE 7 IANUARIJ 1564 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 61, f. 186r-87v, originale.

Summarium

De regula non admittendi iuvenes in S. I. absque parentum consensu.

. . . En las reglas de los estudiantes de fuera ay una que dize que no se receberá alguno para la Compañía sin licencia de sus padres o de quien dellos tuviere cura legitima ¹. El Padre Nadal quando aora vino acá, dexó moderada esta regla por instancia que le hizieron los padres ²,

¹ I. Miró S. I. (1516-1590), praepositus provinciae Lusitaniae (1552-1555), deinde assistens Lusitaniae (1565-1573); cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 100, et GILMONT, *Les écrits* . . . p. 193-95.

² LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) I § 9; MP II mon. 7.

³ Iam die 7 dec. 1560 P. Generalis eadem de re hunc in sensum scribebat ad P. Provincialem Lusitaniae : « El moderar la regla de no acceptar en la Compañía los studiantes, sin licencia de quien los embía a las schuelas, se rimite a V. R., salvo el fin que movió a ordenar tal regla ; que es, no hazer daño a las mesmas eschuelas, atemorizándose los hombres de enbiar a ellas su gente, con temor, que se los tomen para la Compañía, porque, si así fuese, se impediría el mayor servicio divino y bien comun que se pretende » *Hisp.* 66, f. 129v. P. Nadal autem anno 1561 hanc instructionem dedit patribus lusitanis : « Cómo se ha d'entender a regra de nao receber estudantes de nossos estudos. — Quanto a la regla de no receber escholares nuestros sin consentimiento de sus padres, pues se vee que la regla se hizo por respecto que no fuesse en deminución de la freqüencia de nuestras escuelas ; e se dize en ella que

porque se perdían buenos subiectos para la Compañía por ocasión dello ; y cessava la causa porque se ordenó, que es : no se deminuise la 5
frequentia de los estudiantes de nuestros collegios etc. Empero, no mandó riscar la dicha regla ; y como ella está entre los avisos que nos quedam para darse en escrito a los mismos estudiantes, es inconveniente ver una cosa en ellos y otra en lo execusão ; porque, no obstante la 10
dicha regla, no dexamos de recibir algunos, conforme a la moderación del padre Nadal ; y, con temor del escándalo, no comunicamos estes avisos que son de mucho provecho. Vea V. P. se si quitará esto dellos para poderlos communicar * . . .

aquello se tenía por aquel tiempo, por maior servicio de Dios ; y viendo que servando nosotros esta regla, nihilominus los scholares no queriéndolos nosotros recibir, se entran en otras religiones, de modo que la Compañía pierde muchos subiectos buenos. Parece que el uso desta regla se podría moderar con hazer los superiores toda diligencia en dos cosas : la una, que ningún subiecto bueno se pierda por ocasión desta regla ; y juntamente, con mirar que no venga a tener disminuición la frequentia o existimación del collegio por esto. Y quanto a la práctica, podrá tener más fuerza la regla en los de poca edad, aunque passen de 14 años, los quales, no siendo contentos sus padres, no se reciban. Como ya, por otra parte, ay dificultad de recibir los de tan poca edad ; antes [de] esto, se exortan con toda eficacia a que perseveren en devoción y frequentación de sacramentos, y en sus buenos y sanctos propósitos, con darle certa esperança que se recibirán creclendo en edad, como de 18, poco más o menos. Más fácilmente se podrán tomar repugnando sus padres, haziéndoles dar razón, primero dellos, diziéndoles que se irán a otra religión, donde no ternán tanta libertad para poderles cobrar ; porque nosotros, a lo menos dos años, somos como pedagogos de sus hijos. Finalmente, estos siendo buenos subiectos y más de mediocres, no se han de dexar por tal causa ; y más fácilmente se tomarán, quando no tienen padres naturales, sino solamente tutores. En los que tienen padres y, tamen, no tienen cura dellos actual, no avrá dificultad. Con los del collegio de los porcionistas, se tenga recato, por respecto de la institución del Rey • *Instit.* 208, f. 24r-v.

* Habetur breve responsum Patris Generalis (24 apr. 1564) Patri Miró datum circa hanc quaestionem : « En la regla de no recibir estudiantes, etc., se puede añadir, conforme a lo que se ha ordenado a los provinciales ; y de esta manera, se podrá comunicar a todos, y entenderse ha con la moderación que hizo el P. M. Nadal • *Hisp.* 66, f. 233v. Cf. casum, qui anno 1565 Dillingae contigit (de quo ap. BRAUNSBERGER V 117), et alter ibidem, anno 1567, casus S. Stanislai Kostka, qui invito patre Societatem ingressus est ; cf. DUHR I 297.

P. CAROLUS CARLANTINI S. I. ¹
LITTERAE QUADRIMESTRES COLLEGII NOVOCOMENSIS *

13 FEBRUARII 1564

TEXTUS LATINI : *Med.* 75, f. 50r-v (*prius* 66) ; et *Ib.*, f. 52r-v (*prius* 67).
ITALICI : *Ib.*, f. 46r-v (*prius* 64) ; et *Ib.*, f. 48r-v (*prius* 65).

Summarium

De scholis et ludis scaenicis.

Pax Christi.

Pauca illa, quae pauci et imbecilles his proximis mensibus per Dei gratiam in hoc comensi collegio operati sunt, paucis complectar, Reverende in Christo Pater.

5 Sumus hic numero septem, duo sacerdotes, quatuor literarum studiosi, unus coadiutor ² ; quisque, sui instituti memor, in recta religionis semita persistere, et quae Christo servatori vovit, praestare contendit. Quae contentio votis nuper confirmatis iuxta Societatis ritum magis adaucta esse videtur.

10 De externis ut a scholis exordiar, sunt quidem florentes et in tres classes distinctae. Quarum prima mane quintum *Aeneidos*, quartum *Rhetoricorum ad Herennium*, Clenardique grammaticam ; a prandio vero Ciceronis *Officia*, et Horatianas odas interpretatur, Saturni diebus Hesiodi opusculum *Εργα καὶ ἡμέραι* ⁴. Discipuli pangendis carminibus epi-

¹ C. Carlantini S. I. (1527-1610 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 27) anno scholastico 1563-64 paeceptor classis supremae collegii novocomensis ; cf. *Hist. Soc.* 175, f. 26r. Licet eius nomen non appareat in textibus supra recensitis, ipse tamen est auctor litterarum habendus, cum magister classis humanitatis eo anno exstiterit.

² De collegii novocomensis fundatione cf. SCADUTO, *Storia*, III 423 et 520-21.

³ Exstat catalogus collegii novocomensis, verisimilliter pro anno scholastico 1563-64 exaratus, in quo quinque nomina recensentur : tres magistri scholarum, unus studiosus humaniorum litterarum, et unus coadiutor temporalis ; omissa autem sunt nomina rectoris et ministri ; cf. *Hist. Soc.* 175, f. 26r.

⁴ Cf. MP I 422.

stolisque ac declamationibus componendis, quas declamationes singulis 15
Saturni diebus in condiscipulorum coetu servato ordine pronunciant,
non sine fructu exercentur. Media vero Despauterium, Ciceronis *Fa-*
liares epistolas et *De senectute*, ac Ovidium *De Ponto* explanat. Ultima
suscipit eos qui prima grammatices incunabula in aliis scholis addidi-
cerunt, docetque themata faciliora, et exponit Despauterium ac Catonis 20
carmina. Sunt universi fere centum et quinquaginta, quorum non pauci
sunt adolescentes ingenui, optimatum filii, multi etiam qui ex finiti-
mis oppidis concurrerunt. Pollent tali ingenio, ut ad literas et ad om-
nem virtutem ac pietatem facti esse videantur. Unde fit ut et eruditio-
nis et morum, quos in hoc gymnasio suscipiunt, non obscura praebeant 25
exempla, quibus aliorum animos et commoveri et adiuvari ad honeste
vivendum perspicimus.

In proxima autem renovatione studiorum praeclare se gesserunt.
Nam in maiore ludo, quem scenico apparatu instruxeramus, in magna
nobilium ac literatorum virorum frequentia, in quibus erat Reveren- 30
dus Vicarius * ac Praeses huius urbis, habita fuit oratio in christianae
religionis laudem, quam dialogus est subsequutus carminibus constans,
in quo adolescens optimarum artium studiosus, cum altero adolescente
mercaturae addicto ita disseruit, ut cum uterque suam artem laudasset,
mercator ab altero ad humanitatis studia fuerit inductus. Huic dialogo 35
pueri aliquot successerunt, qui versibus cuiusque classis munera expli-
carunt; quae omnia cum dignitate et elegantia non sine omnium atten-
tione et approbatione a nostris discipulis acta sunt. Nuper autem sce-
nam magnificam aspectuque non iniucundam in Ioviorum * aedibus —
nostrae enim erant angustiores — construximus, ubi nostri discipuli 40
Rebelles Macropedii ' comaediam primo die latine, secundo italice tam
apposite egerunt, tantoque cum decoro ut non mediocris fuerit [50v]
omnium applausus. Inducuntur in ea fabula adolescentes duo, qui per

18 et *De senectute sup.* || 26 animos *del.* no

* Ioannis Antonii Vulpi, ep. novocom. (1559-1588) vicarius generalis exstitit Benedictus Vulpus; cf. GULIK-EUBEL III 199.

* Paulus Giovio (1483-1552), humanista historiographus comensis, episcopus nucerinus paganorum (Nocera dei Pagani), anno 1536 inceperat aedificare palatium splendidum Novocomi; cf. *Dizion. Encicl. Ital.* V (1956) 418.

¹ *Comicarum Fabularum Georgii Macropedii* [Langhveltdt; 1475-1558] *duae, rudibus adhuc et tenellis Traiectinae scholae auditoribus nuncupatae, quarum altera Rebelles, altera Alula inscribitur* (Bois-le-Duc 1535); cf. *Biogr. de Belgique* XIII 10-22; *Ouvrages pädag.* . . . p. 411-12; CODINA, *Aux sources* . . . p. 92 et passim.

matrum blanditias et indulgentiam scholas ac praeceptorem aspernan-
 45 tur. Mox, accepta a matribus sub mercaturae specie magna aureorum
 copia, dedunt se voluptati et in cauponis per luxum et aleam exhausta
 crumena, ac vestimentis deperditis, ad extremam reducti inopiam, ad
 furandum animum convertunt. Postremo in vincula coniiciuntur, et a
 praetore pronunciata sententia, dum imminet extremum supplicium,
 50 dum lacrymantur, aliosque ad lacrymandum commovent, dum furta
 luxumque detestantur, dum denique a Deo criminum veniam depre-
 cantur, adest praeceptor, quem antea contempserant, cuius autoritate
 patibulo liberantur. Affuerunt R. Vicarius, canonici, doctores, mulieres,
 aliique diversi generis quamplurimi. Praeclare res acta est, magnoque
 55 cum silentio et attentione.

Proficiunt discipuli non parum in pietatis studio, et ad peccatorum
 detestationem magis magisque excitantur Patris Rectoris * adhortatio-
 nibus, qui diebus Veneris explanat in schola doctrinam christianam;
 multique in Societatem cooptari cupiunt, et iam aliquot habemus, si
 60 iis quem expetunt, daretur ingressus...

232

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
 PRAEPOSITIS PROVINCIARUM HISPANIAE

ROMA 25 APRILIS 1564

TEXTUS : *Hisp. 66, f. 236v (prius 384v)*; regestum.

Summarium

Seminarium Romanum instituitur eiusque cura Societati traditur.

... Después que el Papa confirmó el concilio, entre otras cosas,
 se ha dado porfia en el hechar de aquí los obispos para que hiziessen
 residentia en sus obispados, y también en que se pusiesse en essecución

55 *prius* attestazione
 2 *portia*] *presia ms.*

* Tarquinius Rinaldi S.I. (1534-1571; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 125-26),
 rector collegii novocomensis; cf. *Epp. Latinez* VII 2 24 36.

lo de los seminarios ¹; y para hazer uno particular del obispado de Roma ², se señalaron 10 cardinales principales y cuatro otros prelados ³, para 5
que mirassen a quién se abría de encommendar este seminario, y que se
diesse orden en sacar las rentas destos lugares vezinos a Roma y hazer
lo demás que conveniesse. Y todos ellos, sin haver voz contraria, fueron
de parecer que este seminario de los clérigos de Roma se abría de en- 10
commendar a nuestra Compañía. Y así el cardenal Savello ⁴ en nombre
de todos requirió N. P. que aceptasse este assumpto. Y así se aceptó,
y se tratta aora de la execución dél. Hazen su cuenta que será de hasta
a 100 personas este seminario entre los que han de aprender para tomar
después curas de ánimas o otros beneficios, y los que los han de gobernar 15
y servir. No se ha trattato aún del seminario universal que ha menester
el papa como pastor de toda la Iglesia; porque parecía mejor que se
tratasse primero de una cosa y después de otra. Mas bien se piensa que
este seminario universal juzgarán todos deva ser el de nuestro collegio ⁵,
donde se crían sugettos de todas naciones y lenguas. Hágase finalmente 20
en todo lo que fuere más a gloria de Dios N. S. . . .

233

PROSPER MALAVOLTA S. I. ¹
LITTERAE SEMESTRES ROMANAE

ROMA 14 IULII 1564

TEXTUS : *Varia Historia* II n. 98-101; apographum coevum.EDITIO : *Pol. Compl.* I 466-78.*Summarium*

1. *De congregatione mariana alumnorum in Collegio Romano instituta.* — 2. *De invidiis ob curam Seminarii Romani Societati commissam.*

5 cuatro *del.* obispos || 6 se^a *del.* pusiesen || 7 diessen *ms.* || 16 porque *del.* si este

¹ Circa concilii tridentini decretum de seminaris episcoporum constituendis (15 iul. 1563) cf. ep. Patris Polanco (6 iul. 1563); supra, mon. 225.

² De origine Seminaris Romani cf. SCADUTO, *Storia* III 435-41.

³ Cf. PELLICIA, *La preparazione* . . . p. 261.

⁴ Iacobus Savelli († 1587), cardinalis ab anno 1539, vicarius Urbis ab anno 1560; cf. *Encicl. Catt.* X 1973 et GULIK-EUBEL III 29.

⁵ De Collegio Romano, ut seminario universali operariorum vineae Domini, cf. MP I 18* 428 459 526 540.

¹ De P. Malavolta cf. supra, mon. 228.

... 1. Et quoniam de auditorum nostrorum pia et religiosa in Deum voluntate mentionem feci, adiungam plerosque, inferiorum praesertim classium, discipulos convenisse ut societatem instituerent, eamque beatissimae Virginis tutelae commendarent¹. Hi legibus tenentur
 5 singulis hebdomadis confiteri², et prima cuiusque mensis dominica sacram eucharistiam sumere; rei divinae quotidie interesse, rosarium vel officium, ut aiunt, beatae Virginis recitare; et vesperi, lectionibus absolutis, in sacello quod intra collegium habent, per semihorae spacium primo in genua provoluti boni aliquid meditari, deinde quid illo die fecerint exponere, et quid sequenti agere aut meditari debeant, cognoscere. Ad haec in eodem, verum solito magnificentius ornato sacello, sacrum et vespas non insuavi numerorum et vocum moderatione festis diebus canere; nostro in templo conciones audire; pauperibus inservire; divorumque reliquias, veniae consequendae gratia, visitare solent. Et quo denique foeliciter omnia Deo favente succedant, quamquam tota congregationi (in quam iis initiis ad septuaginta, fere omnes pueri, nomina dederunt) unus patrum collegii moderatur, ipsi nihilominus ex prudentioribus et maioribus natu praefectum renuntiant, cuius in primis officium est duodecim veluti decuriones eligere, eorumque fidei divisam in totidem partes congregationem tradere, ne quid unquam, si vitari possit, vel indecore in vita, vel negligenter in studiis fiat. Haec, ut opinor, facile denotant, quibus apud nos moribus iuventus imbuatur³. . . .

2. Quod superest, ad munus officiumque eos examinandi qui sacris
 25 initiari debent hoc id temporis adiunxit cardinalis Sabellus⁴, pontificis maximi vicarius, ut unum ex patribus Societatis omnia Urbis templa secum lustrare voluerit. Quod itidem cardinalis Farnesius⁵, cuius in potestate ac ditione sunt Romae sub titulo divi Laurentii in Damaso

16-7 totae . . . moderetur *ms.*

¹ De origine congregationis marianae in Collegio Romano cf. WICKI, *Le Père Leunis S. I.* . . . p. 36-43; et VILLARET, *Les Congrégations Mariales. — I. Des origines à la suppression de la Compagnie de Jésus (1550-1773)*. Paris 1947.

² Scholares externi generatim singulis mensibus tenebantur confiteri; cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2 (MP I 265); et LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) I § 12; MP II mon. 7.

³ Cf. etiam ea quae in litteris communibus romanis anni 1563 de hoc coetu mariano referuntur; *Pol. Compl.* I 375.

⁴ De I. Savelli cardinali cf. supra, mon. 232 adn. 4.

⁵ Alexander Farnese († 1589) cardinalis ab anno 1534; cf. GULIK-EUBEL III 25.

paroeciae, non minus sexaginta, curavit. Neque his contentus pontifex, et cardinales quatuordecim, aliique antistites quorum erant partes videre quibusnam romanum seminarium tute committi posset, illud etiam, nemine dissentiente, nobis tradendum statuerunt ⁷. Quae res quamquam infiniti ponderis et laboris, magnum tamen in nos decurionum et sacerdotum cum variis calumniis odium excitavit ⁸. Sed non potuit diu sic oppressa contumeliis veritas latere, quin illa callida et religionem simulans invidia, se ipsam nullo urgente patefaceret, et in proprio sese gremio sepe-
liret. Nam cum isti sacerdotes quosdam elegissent, eosque pontifici maximo tamquam seminarii idoneos moderatores obtulissent, se ipsos imprudenter, nobis tacentibus, prodiderunt; quodque minime volebant, non modo ambitiosos, verum etiam ad munus quod optabant, non satis aptos ostenderunt; ut proinde merito repulsam cum insigni dedecore tulisse videantur...

234

P. EMANUEL ÁLVARES S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

CONIMBRICA 31 IULII 1564 — ROMAM

TEXTUS: *Lus.* 61, f. 212r-v, autographum.

Summarium

P. Perpinyà scribat de rebus rhetoricis.

... Después de nos encomendarnos todos en sus santos sacrificios y oraciones, al presente, no se ofrece más de nuevo que pedir a V. P. se acuerde, por charidad, de lo que en otras he escrito ¹. Una cosa de

²⁹ curaverit *ms.*

⁷ Cf. ep. Patris Polanco (25 apr. 1564); supra, mon. 232.

⁸ De hac tempestate Romae contra S. I. oborta cf. PELLICCIA, *La preparazione* ... p. 272-73; SCADUTO, *Storia* III 437-40.

¹ De E. Álvares S. I. cf. supra, mon. 151 adn. 30.

² P. Álvares die 28 febr. 1564 scribebat iam P. Generali de commentariis rhetoricis a P. Perpinyà componendis: «Una cosa parece que será bueno proponer a

- estotras parece que sería muy provechosa para este y otros collegios,
 5 que es, se a V. P. parecesse, que el P. Pedro Perpiñán hiziesse unos
 commentarios o libros, en que tratasse copiosamente no solamente de
 genere demonstrativo, deliberativo, sed etiam iudiciali, no para en-
 señar a tratar causas delante iuezes, mas para se entender cómo se tra-
 10 taran antiguamente; porque las oraciones de Tullio deste género son
 y entiendense mal, porque los modernos todos se ocupan en los otros
 dos géneros, sendo la noticia de lo iudicial mui necessario para se en-
 tender Tullio, muchas vez bien mal entendido. Assí que deste tercer
 género podría tratar monstrando el orden y processo que tuvieron los
 15 antiguos acerca los iuezes, testigos, procuradores, condenaciones, abso-
 luciones etc. y otras cosas tocantes a él. Tiene, también, unos buenos
 commentarios sobre las Verrinas, que se imprimiessen; y, en todas las
 oraciones de Tullio, podría fácilmente hazer unos buenos commenta-
 rios de la mucha turba que sobre ellas anda; y también los comentarios
 en las Geórgicas y Horatio [212v]; se podrían emprimir, se a V. P. pa-
 20 reciere * . . .

V. P., scilicet que el P. Pedro Perpiñá es muy visto y entendido en preceptos y cosas de
 rhetórica; y en algún tiempo entendí dél quedeseava o esperava escribir algo. Paré-
 ceme que sería gran alivio y descanso de nuestros maestros tener alguna cosa desta
 suerte (Lus 61, f. 202r). Cui P. Generalis die 22 iulii 1564 ita respondebat: «El
 Perpiñano tiene ya escripto en buena parte lo que V. R. dize de la rectórica, y todavia
 se le mostrará lo que sobre esto escribe para que le ponga la última mano» (Hisp.
 66, f. 263r).

* Opera manuscripta Patris Perpinyà de re rhetorica concinnata, sunt haec:
De oratore (opus mancum, cuius quinque libros perfecit auctor; «*Adnotata in quar-
 tum rhetoricae ad Herennium*» (mancum); «*Adnotationes in primum Georgicorum
 Virgillii librum P. Perpiniani. Romae 1562 6 die iulii*». Haec opera Parisiis, Bibl.
 Nat., F. lat. cod. 8457 reperiuntur. Cf. de his GAUDEAU, *De P. I. Perpiniani vita et
 operibus*, p. 110-17. Romae autem haec inveniri possunt: «*R. P. Petri Perpignani,
 sacerdotis Societatis Iesu De arte rhetorica liber primus: De Oratore*» (Bibl. Ap. Vat.,
 Barb. lat. 1747 (prius XXIX 91), f. 1r-88v); — «*De accentu, et primum de eius no-
 mine*» (Ib., cod. 1748 (prius XXIX 92), f. 129-37); — «*De arte rhetorica liber*» (Arch.
 Univ. Greg., cod. F. C. 1563); — «*In tertium Ciceronis librum: De oratore annota-
 tiones*» et «*Inveniendi ratio et via oratoribus praesertim accommodata*» (Ib., cod. 1179,
 f. 1-42 et 53-72).

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
P. IACOBO MIRÓ S. I. PRAEP. PROV. LUSITANIAE ¹

ROMA 16 SEPTEMBRIS 1564

TEXTUS : *Hisp.* 67, f. 14v, regestum.

Summarium

Qua ratione cura seminarii mediolanensis admissa sit.

... El modo que en el seminario de Milan ² toma el cardenal Borromeo, por ventura, no sería si no aceptado para en Lisboa y otras partes. Haze el dicho cardenal Borromeo un collegio de los nuestros con su dotación separada, la qual siempre les quedará, quítese o no se les quita la cura del seminario. Sin éstos, en otra casa, de por sí, se pone ⁵ el seminario, y el rector y los demás que le ayudan al gobierno, son della Compañía ; y, sin éstos, para cada 8 o 10 foresteros, se pone un prefecto de los nuestros, estudiante que mira por ellos las cámaras, y les endereza en sus estudios, no perdiendo el proprio ³.

Si en Lisboa ha de haver 10 lectores de lenguas y dos de casos, ¹⁰ parece cosa justa que, ultra la fundación, a la qual si se añadiesse alguna renta, por respecto del cuydado que tiene del seminario, esta tal se podría dexar, quando el seminario se dexasse, y no la otra que se dicesse para la fundación del collegio ⁴...

⁶ governo *del.* della Compañía del.

¹ I. Miró S. I. (1516-1590) praep. prov. Lusitaniae (1563-1565); RODRIGUES, A. *Companhia* ... p. 15 19; SCADUTO, *Catalogo* ... p. 100; et MP I passim.

² De vicissitudinibus fundationis seminarii mediolanensis cf. SCADUTO, *Storia* III 442-57.

³ Vide scriptum : « *Forma del governo che si deve tener nel Seminario di Milano* », ap. RIMOLDI, *I documenti* ... p. 53-54; alla huius documenti exemplaria, cum nonnullis tamen variationibus, reperiuntur in codice *Med.* 91, f. 21r-v, et *ib.*, f. 26r-v.

⁴ Anno 1564 cardinalis Henrique (cf. supra, mon. 155 adn. 4) seminarium clericorum Olisipone instituere eiusque curam Societati committere voluit; cf. *Epp. Lainez* VIII p. XII 180-81 266.

P. IOANNES BRAVO S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

OCAÑA * 24 SEPTEMBRIS 1564 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 101, f. 341v (prius 327), autographum.*

Summarium

1. *Munus docendi in scholis nimis onerosum.* — 2. *Auctorem quemdam grammaticae latinae omnibus S. I. collegiis communem praescribi cupit.*

... 1. En esta provincia los más collegios tienen obligación de enseñar gramática o artes, y ay mucha falta de sujetos que lo puedan hazer. Y el provincial se vee en mucho trabaxo por no hallar de quién hechar mano. Y por esto, parece conviene mirar en no encargarse los
5 collegios que de nuebo se acceptassen, deste ministerio sin mucho acuerdo, por ser la obligación perpetua, y la falta de sujetos idóneos mucha *. De aquí viene que es necessario que esté uno muchos años leyendo o gramática o artes, y que algunos estén bien cansados y faltos de salud y aun tentados ⁴.

¹ I. Bravo S. I. (c. 1535-1594), ingressus est S. I. anno 1555; cf. *Litt. Quadr.* VI 96 273, et *Hist. Soc.* 42, f. 64r.

² De collegio in Ocaña anno 1558 erecto cf. ASTRAIN, *Historia* II 45-47.

³ De scholis grammaticis non multiplicandis cf. petitionem congregationis provinciae Castellae (1568); supra, mon. 144/A § 1.

⁴ In margine manu Patris Polanco adnotatur: «Pa.-Mírese en ello y dese aviso a los provinciales que no tengan uno en una classe sino que passe a otras». P. Polanco, ex commissione Patris Generalis, die 10 oct. 1564 Patrem Praepositum prov. Lusitaniae hac de re his verbis admonebat: «Acá tenemos aviso que muchos de los buenos sugetos en essa provincia o mueren o enferman gravemente en manera que quedan poco útiles para servir al bien común. N. P. encomienda a V. R. que juntando los que en esto pueden tener buen parecer, se mire qué remedio se podría tomar para que, no se faltando a lo principal que es la virtud y buen espíritu de los nuestros, se conserve también el cuerpo con salud y fuerzas para el divino servitio y ayuda de la Compañía. Acá ocurrían diversos medios cómo disminuir el tiempo de las lecciones que podría ser muy largo en Portugal tres horas, la mañana, y tres, la tarde, aunque se sufra en Francia; o interpolar también estas horas en manera que no sean continuas; y así mesmo, ocurría el relaxar un día de la semana, y alguna casa de

Acerca del tiempo de leer el curso de artes, parece convenir no 10
fuesse menos que tres años, porque se tiene experiencia que leyéndose
en dos, como alguna vez se a leydo, los estudiantes se aprovechan tan
poco, que an menester bolver a oyr de principio el curso, y con ésto
se pierde el crédito de la doctrina que se enseña en nuestras escuelas,
y no avrá quién de sus hijos para estudiar en ellas ¹⁵.

2. Vea V. P. si será bien que, como en nuestra Compañía está de-
terminado que se oya y lea a santo Thomas en theologia scholástica,
y a Aristóteles en artes ⁶, assí en la gramática se señale un author a
quien sigan y lean, que sea el que en las universidades comunmente
se lee, como es el Antonio ⁷ o el que a V. P. pareciere; porque de leer 20
unos nuestros uno y otros otro, ay muchos inconvenientes; como es
que los que leen, toman de diversos authores lo que les parece, y hazen
como un cartapacio, y aquello se lo hazen escribir a los estudiantes;
y unos no lo escriven y otros mal; y, después, no tiene más authoridad
lo escrito de que su maestro se lo dixo assí, y no tienen libro adonde yr 25
a ver la lición. Y sucede que, como los maestros, unos siguen un author,
otros otro, si el maestro que viene este año, es afficionado a diferente
author que el passado, luego no le quieren oyr los estudiantes ⁸...

recreación, y el dar a los maestros quien aiude a repetir para aliviarlos. Finalmente,
allá se mire en ello con diligentia y tómese algún buen medio, y dése aviso a N. P. ⁹
Hisp. 67, f. 31r. — P. Provincialis, re cum consultoribus pertractata, reductionem
temporis lectionum decrevit; de qua die 12 nov. 1564 P. Generalem certiore fecit
scribens: «... Viendo el trabajo grande que tienen nuestros lectores en las classes
y en el estudio que es menester, iunto con las demás obligaciones de la religión, me
ha parecido, tratándolo con el padre Luis Gonçalez y los consultores, de ordenar en
Bragança y en el collegio de Santo Antonio que tengan solas dos horas y media de
la classe, por la mañana, y otro tanto tiempo a la tarde. En estos collegios lo ordené
luego; porque la necessidad pide este alivio a aun mas; y no ay obligación ninguna
del tiempo que se ha de ler expressa, si no la que nos quisiéremos ordenar en los otros
collegios que no están tan libres, máxime en el de Coymbra, a do el tiempo de las li-
ciones y todo está determinado por regimientos y provisiones del Rey, será difícil
hazer esto, si no fuesse de aquí a algunos años, estando las cosas de aquel collegio
quietas, como esperamos, y con beneplacito de S. A., que creemos se alcançará fá-
cilmente. Y, entonces, sería menor la dificultad de alcançarlo, si en Évora y Braga
estuviesse ya assentado. Vea V. P. si será conveniente tentarse de hazerlo ... ¹⁰ Lus.
61, f. 249r.

⁶ In margine manu Patris Polanco: «Pa. — Ma no parezen bien estos cursos ».

⁷ Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 et 3; MP I 297 299.

⁸ Aelius Antonius Nebrissensis (de Nebrija seu Lebrija; 1444-1522), hispanus,
de culus grammatica latina cf. *Ouvrages pédag.* ... p. 7-10; et MP I 645.

⁹ In margine manu Patris Polanco: «Pa. — No pareze bien en general ».

P. MICHAEL DE TORRES S. I. ¹
P. IACOBO LAÍNEZ S. I. PRAEP. GEN.

OLISIPONE 12 OCTOBRIS 1564 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 61, f. 239r-41v ; originale.

Summarium

Provincia Lusitaniae nimis onerata ministerio legendi in scholis.

... Una del padre Polanco, por comisión de V. P., de 25 de julio recibí a los 2 del pasado, juntamente con la carta del padre Antonio Correa ², en la qual me encomienda dos cosas : la primera, sobre lo que escribió el dicho padre sobre el modo que con él tiene el padre provincial y el padre ministro desta casa. La segunda es sobre la mucha gente que está ocupada en esta provincia en leer, y sobre si será bien dexar el collegio de las artes que la Compañía tiene en Coímbra ³...

Lo segundo : affirmo a V. P. que, días a, antes aún que esto viniesse que, así en consultas come fuera dellas, me a dado bien en que entender, por tener grande temor que vademos en seco en este ministerio, con mucha infamia y descrédito de la Compañía ; y tanto que me inclinava a me parecer que este era negocio degno de se hazer congregación [239v] general para ser tratado y proveído en ella ; porque, por una parte, veo que una de las dies partes de las constituciones trata deste ministerio de leer en collegios y aun en universidades, dando muchas advertencias para ello en muchos capítulos ⁴ ; y, por otra, la esperiencia muestra muchos y, a mi juizio, muy grandes inconvenientes que piden remedio, o por mudança o por otra orden, estrechando más el minis-

⁷ artes del. de Coímbra.

¹ De M. de Torres S. I. cf. supra, mon 203 adn. 1 ; anno 1564 Olisipone praepositus domus professae : *Lus.* 43, 219r.

² A. Correa S. I. anno 1564 magister novitiorum Olisipone : cf. *ib.*

³ Vide ep. Patris Polanco ad Praepositum provinciae Lusitaniae ; *Hisp.* 66, f. 266v.

⁴ Cf. *Const.* P. IV c. 5-7 11-17 ; MP I mon. 14 (Capita de studiis in Constitutionibus S. I.).

terio ; porque, por entender en éste tan exactamente, se debilita el primario y principal instituto de la Compañía que es attender a la salvación de las almas por la predicación, administración de sacramentos y otros ministerios más inmediatos a ella que éste *.

Y la causa dello me parece es ésta : porque si ay algunas buenas habilidades y que tienen talento para esto, como ay tantas classes y tantas lecturas *, todos éstos es menester que traten en responder a esta obligación, y dudo que basten a satisfacer con ella. Entre éstos unos ay que son buenos, otros medianos y otros imperfectos ; y los buenos o se hazen imperfectos por la mayor libertad que tienen con el trabajo de ser maestros, y con la libertad que veen que tienen los otros maestros que no tratan tanto de la perfección como de su propria comodidad, que, según nuestra flaqueza, más presto llevan éstos a los perfectos tras sí que ellos los sigan ; o, si se quieren esforçar a perseverar como buenos en la virtud, les suele acaecer una de dos, o que mueren en la demanda, antes de acabar la lectura, o quedan tan debilitados y flacos que casi son inútiles para los otros ministerios ; como lo uno y lo otro se vee por esperiencia ; y de éstos ésta claro que con mayor razón se podrá dezir lo que está propuesto de los medianos hazerse imperfectos y de los imperfectos irremediabiles y perniciosos, así en la doctrina como en las costumbres, así con los de dentro como con los de fuera.

También los padres y hermanos que estudian en las classes y tienen habilidad y talento para leer, andan con recelos y temores que los an de sacar de sus estudios para ellas ; y así andan criando imperfecciones, y los superiores por la necessidad que dellos tienen, van dicimulando con ellos, y no se atreven a los apretar ; y así, quando entran en las classes para leer, la libertad dellas halla el subiecto tan dispuesto para lo que está dicho que fácilmente los derueca ; y así mesmo, los de fuera viendo que los an de ocupar en estos ministerios, es de creer que se retiran de entrar en la Compañía ; a lo menos, la esperiencia parece que nos lo sinifica de algunos meses a esta parte. Antes que tuviésemos el collegio de las artes de Coímbra, ordinariamente, sallían muchos theólogos a predicar por el reyno, y tratar en los otros ministerios propriísimos de la Compañía. Mas, después acá, todos parece que los consume este collegio con las muchas obligaciones que tiene juntamente con las de los otros desta provincia. Y de aquí se podrá dar alguna luz para lo que V. P. manda que se responda acerca deste collegio. [240r]

* Quaenam sint ministeria S. I. et qua ratione exercenda, videsis *Const.* P. VII c. 4 ; *MI Const.* III 212-16.

* De munere docendi nimis oneroso cf. *supra*, mon. 236.

Es verdad que aunque esto sea así, pero sé que tenemos muy grande obligación al Rey, que Dios tiene, y a la Reyna que nos lo encomendaron; y así, me parece que si nos lo dieran libre de toda superintendencia del rector y de la universidad, y desmembrando las propiedades, conforme a lo que el mismo Rey ordenó y determinó que se hiziesse, que no tenemos causa legítima para lo dexar; y que, si lo hiziésemos, nos sería inputado a mucho mal. Mas si lo hazen de otra manera (como lo hazen, y con menos esperanza con el rector que agora es, de aver mejoría en esto) me parece que, con justo título y justa causa, nos podríamos desembaraçar⁷; pues, entonces, la falta sería del Rey en no se cumplir con lo que asentó con nosotros, y no nuestra; y la carga es tan grande que nec nos nec filii nostri portare poterimus⁸. Especialmente, teniendo tan poca ajuda este collegio de todos los otros collegios que ay en esta provincia; porque los fundadores de los otros no parece que aman la Compañía con amor de amicitia, sino por el provecho que les viene de nuestro ministerio; y así, hazen las fundaciones a mucho provecho suyo, y menos costa, aunque sea con mucha carga de la Compañía, de que tienen muy poca cuenta...

Pues de Évora, con ser universidad⁹, se puede esperar muy poco provecho para los otros collegios; porque la latinidad va arto flaca y las artes no muy fuertes; y aunque los casos de conciencia van bien o mediocrementes, pero el modo de leer la theología, especialmente de la lición de prima, es bien poco fructuoso, porque pasa muy poco y detiéndose en cosas que se podrían bien escusar, y para que no tienen capacidad los ojetes. Creo que sería de mucha inportancia, si se hiziesse algún método de enseñar la theología scolástica, así en el modo de enseñar las questões, como en la elección de las que se avian de leer, por la grande falta que ay en las universidades desta, y poco asierto de lo que conviene; y si, en algún tiempo, sería al proposito, parece que lo sería en éste tan turbulento por la confusión de los hereses.

Témome que esta universidad de Évora, si no se da otra forma, a de ser de mucha nota y infamia de la Compañía; porque los de fuera pensarán que nosotros [241r] tomamos las universidades para reformarlas en el modo de leer y de dar los grados; y como el leer va tan flaco, como digo, y el dar de los grados de licenciados y maestros (por

⁷ De relinquendo collegio artium Conimbricæ quid ceteri patres senserint, videas ap. RODRIGUES, *História* II/2 215-16.

⁸ Cf. Act. 15, 10.

⁹ De collegio et universitate eborensi cf. supra, mon. 155.

conplazer al Cardenal ¹⁰ y seguir condiciones naturales) a sido hasta-
gora con muy poca elección, acceptando a ellos, casi a todos los que lo
querían ; y con dezir la constitución tal claramente que el que huviere
de graduarse, a de ser idóneo para poder leer aquella facultad en que 95
a de ser agraduado, yo dudo si, entre tanta multitud, como se a agra-
duado, aya tres para poderlas leer ¹¹.

Para complir con tantas obligaciones desta provincia, como está
dicho, son forçados o a poner personas que no solamente no entienden 100
el latín, mas ni leerlo saben distinctamente, y que, de quatro verbos
que escogen para dar a conjugar en la classe, jerran los pretéritos de
los tres ; o de tener a uno en leer (por no tener otros) quatro años y más ;
y después que los an puesto en otros estudios, por ser eméritos, son
forçados a los tornar al mismo exercicio que dantes ; lo que es bastante
no sólo para quebrar las fuerças, mas aun la virtud ¹². 105

Esto es lo que se me offrece en esta materia, para complir con el
mandamiento de V. P. y obligación que tengo. N. S. lo provea como
sea mayor gloria suya y bien de la Compañía y de sus repúblicas . . .

238

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
P. FRANCISCO PALMIO S. I. RECT. COLL. BONON. ¹

ROMA 21 OCTOBRIS 1564 — BONONIAM

TEXTUS : *Ital. 65, f. 210v-11r (prius 209v-10r), regestum.*

Summarium

Ratio educandi convictores in Collegio Germanico.

. . . Si è inteso ciò che scrive V. R. haver ragionato col Signor conte
Ioanni Pepoli ² ; et quanto al far un collegio in Bologna, simile al Ger-

¹⁰ Card. Henrique, fundator collegii et universitatis eborensis ; cf. *ib.* adn. 4.

¹¹ De rigore adhibendo in admissione ad gradus academicos cf. *ib.* § 40.

¹² Cf. hac de re ep. P. Laínez (18 oct. 1564 ad P. Miró, praep. prov. Lus. ; *Epp. Lalnez VIII* 261.

¹ F. Palmio S. I. (1523-1598 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 110) anno 1564 rect. collegii bononiensis ; cf. *Hist. Soc. 175*, f. 60r, et MP I 456 527.

² De familia Pepoli, celeberrima in historia urbis Bononiae, cf. *Diz. Encicl. Ital.* IX (Roma 1958) 222.

manico di Roma, per adesso non si potrebbe, perché bisognaria che ci fosse casa commoda et gente da poter attendere ad un'opera simile,
 5 la quale questo anno non si potrebbe mandare di Roma, per cominciare tante opere nuove, come V. R. deve sapere, questo autunno. Col tempo si potrà considerare, se sarà espediente far un'opera simile in Bologna.

Quanto alla età minore delli putti che si accettano nel Collegio
 10 Germanico di Roma, non ci è regola ferma; ma questo si osserva, che la età sia tale che il putto si possa vestire et spogliare, et anche accommodare il suo letto³ [211r]. Vero è che rare volte si è accettato qualcuno che ha havuto bisogno di esser un poco aiutato in questo, ma perché fra le altre cose che imparano persone nobili in quel collegio, è la
 15 humiltà et il far da se stessi le cose dove non hanno bisogno del aiuto altrui, si fa assai difficoltà de accettar niuno che habbia servitori, per ragion del esempio de altri. Ci son bene delli nostri che hanno cura si mantengano li figlioli netti et costumati, ma bisognarebbe che fossero loro capaci di far quello che li fosse ordinato. Di qua potrà veder
 20 V. R. che cosa possa rispondere al Signor conte Ioanni; et se pur lui volessi che s'usasi qualche dispensatione col suo figliolo, se per alcun altro se havessi a fare, si farà per sua Signoria, perché qua lo conosciamo et desideramo farli servitio.

Della institutione del detto collegio quanto alle lettere et costumi,
 25 V. R. deverà haver già notitia; ogni dì vanno al collegio nostro a sentir le lectioni da quelli mastri che a lor capacità sono proportionati. Hanno etiam dentro del suo Collegio Germanico altri che li aiutano nel repetere le lectioni et componere et altri boni exercitii litterarii; et quanto alli costumi, hanno particular cura di loro non solamente quelli che stanno
 30 con loro nelle camere, ma anche il rectore et il prefecto delle cose spirituali, et altri ufficiali. Non ho adesso alle mani le regole loro⁴; un giorno gliele potrò mandare...

21 *susaei ms.*

³ Cf. *Reg. conv. Coll. Ger. (1564)* § 1; MP II mon. 46.

⁴ Vide adnotationem praecedentem.

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
PRAEPOSITIS PROVINCiarUM HISPANIAE

ROMA 6 NOVEMBRIS 1564

TEXTUS : *Hisp.* 67, f. 37v-38r, regestum.

EDITIO : *Pol. Compl.* I 496-97. — BRAUNSBERGER IV 714-18 (ex quodam apographo lingua italica exarato).

SCRIPTORES : SACCHINUS, *Historia* P. II l. 8 n. 38 ; VILLOSLADA, *Storia*. . . p. 68-70.

Summarium

1. *De sollemni studiorum instauratione et praemiorum distributione in Collegio Romano.* — 2. *De libellis famosis Romae contra S. I. editis ob curam Seminarii Romani assumptam.*

1. Aquí van las conclusiones ¹ que se han tenido aquí en Roma, a la renovación de los estudios. Las de theología defendió muy bien un nuestro collegial, llamado el P. Ricasoli ², florentino, debaxo de su maestro el P. Toledo ³; y las de philosophía, un romano noble del collegio Germánico, que se graduó de maestro en el mesmo acto, y las defendió muy bien, debaxo de su maestro el P. Benedito Perera ⁴. También éste, aunque dissimulado, ad tempus es de la Compañía. A las unas y a las otras conclusiones se allaron cardenales y otras muchas personas graves.

A los 5 deste mes, después de un diálogo ⁵, appropósito de lo enderezar los estudios al fin que conviene, se hizo muy solennemente la distribution de los premios a los que más se avían señalado en las primeras 4 classes en la compositiones latinas y griegas, en prosa y en verso ⁶.

⁸ conclusiones *sup.*

¹ De his conclusionibus, seu assertionibus de theologia et philosophia anno 1564 in Collegio Romano disputatis cf. SOMMERVOGEL VII 45 n. 24-25.

² Ioannes Ricasoli S. I. (1539-1581 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 124) anno 1564 in Collegio Romano theologiae studiosus ; cf. *Rom.* 78/b, f. 28v.

³ De F. Toledo S. I. cf. MP II mon. 62 adn. 1.

⁴ De B. Perera S. I. cf. *ib.*, mon. 67 adn. 1.

⁵ Cf. SACCHINUS, *Historia* P. II l. 8 n. 38.

⁶ De huiusmodi praemiorum distributione cf. decr. 123 congr. gen. I (1558) ; *supra*, mon. 138.

Y fueron ciertos libros bien enquaternados, que los pagó uno de 7 cardenales, de los principales de Roma, que se hallaron presentes ; y gustaron mucho de la fiesta ; con que se animaran grandemente los estudiantes de letras humanas a estudiar.

Los tres quartos de los premios o más llevaron los que estudian en el collegio Germánico, como los más aprovechados entre los forasteros, para quienes son los premios. Passaran da 200 personas las que allí abrán, y una infinidad de otros querrían entrar.

2. Podráseles satisfazer en el seminario, para el qual se ha tomado un palacio principal, y aora comenzarán a rescivir la gente. [38r] Aunque ha tenido una contradicción gravíssima este bendito seminario ⁷ y la tiene todavía de parte de los que han de contribuir, y nos alcanza una gran parte a los de la Compañia, que solamente toman el trabajo, sin interesse alguno ; hasta hazer libellos famosos contra toda la Compañia y personas más conocidas della, por ver si, de miedo de la infamia y del odio que excitan contra nosotros, desistiremos. Mas no es cosa nueva a la Compañia passar per bonam et malam famam ⁸, y el Papa se ha mostrado mucho enojar contra los auctores destos pasquines, y aun tener ánimo de castigar de buena manera al principal dellos ⁹ ; aunque no procura la Compañia nada desto, ni tratta dello . . .

240

RELATIO DE STUDIORUM RATIONE AC ORDINE DIURNO COLLEGII ROMANI

ANNO 1564

Introductio

TEXTUS : 1. Mediolani, Arch. Spir. Cur. Arciv. (ASCAM), sez. XI (Seminaria), vol. III/C, f. 14r-15v ; originale. In f. 15v eadem manu inscriptio : *Ordini del collegio del Giesù in Roma circa la vita et studii loro*. — 2.

⁷ De his calumniis cf. supra, mon. 233.

⁸ Cf. 2 Cor. 6, 8.

⁹ Ascanius Cesarini, episcopus in partibus, cardinalis Savelli (cf. supra, mon. 232 adn. 4), vicarii Urbis adiutor ; de eius persona et libellis famosis adversus S. I. editis cf. SCADUTO, *Storia* III 596-600.

Ib., f. 16r-17r, apographum coevum. — 3. *Ib.*, v. XVII (S), doc. 1, tribus foliis constans, apographum coevum.

EDITIO: A. RIMOLDI, *I documenti*... 49-51.

SCRIPTOR: ID., *ib.*, p. 21-22 n. 4.

TEMPUS: Omnia huius relationis exemplaria conservantur Mediolani, in archivio archiepiscopali. Iam hoc nobis supponere permittit, documentum Roma Mediolanum missum fuisse eo tempore quo collegii et seminarii erectio tractabatur. Cum vero haec instituta Mediolani inchoata sint exeunte anno 1564, documento hunc annum adscripsimus.

BREVE INFORMATIONE CIRCA L'ORDINE DELL
STUDII, ET COME SI SPENDE IL TEMPO NEL COLLEGIO DELLA
COMPAGNIA DI GIESÙ IN ROMA.

Si legge grammatica in cinque classi da sei maestri¹, dove non si ricevono quelli che non sanno leggere et scrivere². Di più c'è un lettore d'umanità, un altro di retorica, due di greco, uno di hebraico, uno di matematica, quattro di logica et filosofia naturale et morale, tre di teologia ordinarii et un altro di controversie certi giorni la settimana³.

Si rinovano li studii ordinariamente al principio di novembre⁴, tenendosi prima disputationi publiche in teologia et filosofia, et facendosi qualche dialogo o simile representatione et orationi in latino, greco et hebraico. Poi si esaminano li scholari per assignare a ogn'uno la classe che li conviene (il che si fa anco fra l'anno un'altra volta nelle classi inferiori, acciò ascendano li provetti⁵; et similmente chi di nuovo viene per sentir in collegio, si esamina). Poi si cominciano le lettioni, et si continovano ogni dì, eccetto le feste et il mercordì⁶, nel qual non si legge, se non nelle classi inferiori la mattina, quando il dì seguente o precedente non è festa; ma in tutti li detti giorni che non si fanno lettioni publiche, si legge privatamente alli nostri una lettione di casi di coscienza.

3 del Giesù f1 || 13 il che anco f2 || 14 ascendino f1 || 16 ogni giorno f2

¹ Sex magistrorum nomina videsis in catalogo Collegii Romani, mense iulio anni 1564 exarato; *Rom.* 78/b, f. 29r n. 182-87.

² Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (1551) V n. 1* et adn. 69; MP I 89-91.

³ De professoribus consuli potest, praeter catalogum supra, inadn. 1 in dicatum, catalogum mense ian. anni 1565 scriptum; *Rom.* 78/b, f. 31r-32r.

⁴ De sollemni studiorum instauratione anno 1564 videsis relationem Patris Polanco; supra, mon. 239.

⁵ Cf. *Reg. praef. stud.* (1565) I: *De examine*; et praesertim § 5; MP II mon. 20.

⁶ De hac die quietis hebdomadaria cf. *Const.* P. IV c. 13 litt. F; MP I 295.

- Di più, le feste si occupano li nostri nelli suoi exercitii spirituali ⁷, come sono confessioni et communioni, che fanno ogni domenica, oltre alcune altre feste solenni quei che non sono sacerdoti, et prediche et offitii che si fanno nella chiesa, alli quali si trovano; et in udire confessioni, così in chiesa come alle carceri, dove vanno ogni domenica et più spesso due et tre per ciascuna a predicare, come anche ad hospitali et monasterii et parrocchie ordinariamente per tutto l'anno, ma più nell'Advento et per tutta la Quadragesima, et altre pie opere oltre le sopradette ⁸. [14v]
- 30 Li scholari forestieri oltre che odono ogni dì messa et si confessano ogni mese, et alcuni più spesso, si procura vadino in dette feste a sentire la predica; et dopo pranzo s'esercitano quei delle classi inferiori in declamationi, versi et dispute, et li più piccoli oltre il recitar la dottrina christiana, cantano il vespro nella sua classe.
- 35 Al fin dell'anno, avanti la renovatione delli studii, s'esaminano in dispute publiche quei che hanno ad esser graduati tanto in teologia, come in filosofia ⁹, perché ogni anno si finisce un corso d'arti et si comincia, et similmente nella teologia, che finiscono i suoi studii.

L'ordine d'ogni giorno è questo ¹⁰: La prima cosa la mattina subito levati fanno mez'hora d'oratione ¹¹, poi sentono messa et il resto del tempo studiano in camera finché si suona alle lettioni, che si cominciano nell'inverno a hore XV ¹² et nella state a XI, benché, secondo

22 et communioni om. *t1* | oltre *t2* || 23 quelli *t2* || 26 anco a *t1* || 36 quelli *t2* ||
 39 La mattina subito levati la prima cosa *t1* || 41 sin che *t1* | le lettioni *t1* || 42 invernata *t2*

⁷ De exercitiis pietatis diebus dominicis cf. *Gubernatio Collegii Romani* (1566) § 27-29; MP II mon. 19.

⁸ De huiusmodi excursionibus spiritualibus scholasticorum videsis relationem anni 1564; *Pol. Compl.* I 424-25 § 16-17.

⁹ De examinibus ad gradus academicos in philosophia et theologia obtinendos cf. *De artium liberalium studiis* et *De sacrae theologiae studiis*; MP II mon. 32 et 33.

¹⁰ Ordo qui hic describitur, concordat cum eo qui legi potest in monumento: *Gubernatio Collegii Romani* (1566); MP II mon. 19.

¹¹ In *Gub. Coll. Rom.* (1566) iam una hora tribuitur meditationi matutinae scholasticorum (vide MP II mon. 19 § 1 et adn. 1), vi decreti 29 congregationis generalis II (v. *Institutum S. I.* II 201-02), quo P. Generalis tempus orationis augere potuit.

¹² Iuxta modum computandi tempus italicum; de quo cf. MP. I 76 adn. 34.

li tempi, si va mutando poco più o manco, et durano tre hore la mattina et tre la sera ¹³.

Finite le lettioni et repetite in classe, fanno li nostri un'altra volta oratione per un quarto d'hora; poi si pranza, leggendosi sempre in tavola qualche libro utile alli costumi et lettere. Dopo il pranzo non si studia per un'hora, et quando fanno gran caldi, alquanto più, ma in quel tempo conversano fra se, trattando cose buone et convenienti a religiosi. 45 50

Dopo quest'hora si ritirano alle camere per studiare, fino al tempo delle lettioni, che si cominciano circa a XX hore, le quali sentite et repetite, come s'è detto la matina, fanno exercitio corporale circa mezz'hora come scopare, nettar l'horto et il resto della casa ¹⁴. Dopo l'esercitio, nell'inverno si ritirano a studiar in camera fino ad un'hora di notte, nella quale fino a due si ripeteno le [15r] lettioni di quel giorno et si disputa sopra quelle, presenti li maestri; il che nella state si fa avanti le lettioni dopo pranzo. 55

A due hore si cena, o prima secondo li tempi, et si predica alla prima et seconda tavola, perchè si esercitino et si veda il talento d'ogn'uno per tal ministerio. Finita la cena, hanno un'altra hora di ricreazione, come anche dopo pranzo. Poi si dicono da tutti insieme nella capella le letanie per il buon successo della religione christiana; le quali finite, si ritirano tutti et fanno per un quarto d'hora oratione; poi vanno a dormire, al che si dà tempo di circa sette hore ¹⁵. 60 65

Il venerdì si fanno due lettioni o esortationi per mezza hora in due classi sopra la dottrina christiana per li forestieri manco et più provetti; della quale dottrina rendono conto alli maestri, recitandola a mente, cioè li più piccoli ogni dì, et gli altri chi una chi più volte la settimana. Hanno anche li nostri in quel giorno, finite le lettioni, un'esortatione dentro del collegio sopra l'Instituto et exercitio loro ¹⁶. 70

Il sabbato la mattina ripetono le lettioni di tutta la settimana, et poi le dicono a mente, quei delle classi inferiori ¹⁷. Nelle superiori la matina si legge, et dopo pranzo si fanno dispute publiche in ciascuna

45 fan 12 || 51 sin'al 11 || 52 a om. 12 || 55 sin'a 11 || 65 tempo circa a 11 || 69 plectoli 11 || 70 anco 11

¹³ Anno 1537 P. Generalis tempus lectionum diurnarum ad quinque horas reduxit; cf. infra, mon. 254 adn. 3.

¹⁴ De exercitationibus corporalibus cf. MP II mon. 19 § 11 et adn. 8.

¹⁵ Cf. *ib.*, § 18 et adn. 13.

¹⁶ Cf. regulam 24 rectoris; *Institutum S. I.* III 110.

¹⁷ Cf. *Reg. praec.* (1558) § 48; MP II mon. 4.

75 classe. Oltra le quali si fanno poi ogni mese universali, dove si trovano tutti li maestri et scholari d'una facoltà insieme, cioè li teologi la matina et gli altri dopo pranzo ¹⁸.

Nella state per li gran caldi si fa alcuna remission delli studii, leggendo alcuni solamente la matina, et gli altri non stanno tanto tempo
80 in classe quanto sollevano ¹⁹.

Hanno cura delli studii oltre li superiori et maestri del collegio, alcuni specialmente come il prefetto delli studii, il quale tiene li suoi coadiutori secondo le facoltà et classi, como sono gli esaminatori, bi-delli et con altri il correttore, [15v] il quale non è della Compagnia ²⁰,
85 et suole castigare i scholari forestieri per ordine delli maestri; li quali insieme con gli altri sopradetti, hanno in particolar le sue regole proprie per meglio conseguire il fine che si pretende di far profitto nelle lettere et buoni costumi ²¹.

Quanto a quel che si legge in ogni facoltà et classe, si può veder
90 particolarmente nel catalogo che si stampa ogni anno nella rinovatione delli studii ²²; il quale si muta secondo la variatione degli authori o materie che conviene farsi per gli auditori.

81 oltra 12

¹⁸ Cf. *ib.* § 42.

¹⁹ Videsis huiusmodi ordinem aestivum Collegii Romani anno 1557 concinnatum; MP II introd. mon. 1-5.

²⁰ De correctore ad pueros coercendos adhibendo cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2; MP I 267.

²¹ Regulas praef. stud., magistrorum, scholasticorum S. I., scholarium externorum et correctoris (1565) videsis in MP II mon. 20-24.

²² Nullum exemplar catalogorum lectionum Collegii Romani typis editorum ad nos — ni fallor — pervenit.

P. HANNIBAL FIRMANI S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. VIC. GEN.

SENIS 17 FEBRUARII 1565 — ROMAM

TEXTUS : *Ital. 126, f. 139r-40r.* (prius 196-97), autographum.

Summarium

De magistris scholarum melius praeparandis.

... Havendo io rapresentate al nostro P. Provintiale ¹ alcune cose, per sua commissione, tra l'altre, una mi ha ordinato che io debbia scrivere a V. R. ; et è questa : Pare in Domino che li maestri d'umanità delli nostri collegi potriano fare più frutto et adempire meglio l'intentione delli superiori et del instituto della Compagnia che non fanno ². 5 Et questo per alcune ragioni et esperienze c'habbiamo il detto R. P. Provintiale et io ragionate ; che per essere questa impresa della Compagnia di molta charità et di tanta importanza ³, par anco in Domino che si devria et potria aiutare a magior gloria di Dio et profitto della gioventù. 10

Prima, si vede che li detti maestri sono molto aridi nelle cose dello spirito, et per questo inquietano molto li rettori et li altri collegiali. La ragione et causa di questo potrebbe essere la continua distrattione c'hanno dei libri che leggono, li quali per essere di cose delettevoli et lontane dallo spirito, allettano molto l'intelletto et affetto dei gioveni, 15 di modo che nel oratione et esame, havendo piena la mente dei concetti delle cose di Vergilio et Cicerone et altri simili, sempre stanno co'l pensiero là ; et perché anco li preme l'honor della catedra, il qual pensiero in tal età non è poco stimolo. L'altra causa potrebbe essere

¹ H. Firmani S. I. (1532-1595 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 57) anno scholastico 1564-65 rector collegii perusini ; cf. *Rom. 78/b, f. 204r.*

² Christophorus Rodriguez S. I. (1521-1581) praep. prov. rom. (1565-1571) ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 127 ; *Synopsis hist. S. I.* (1950) 640.

³ De insufficienti magistrorum praeparatione cf. ep. Patris Androzzi (8 iul. 1563), supra, mon. 224.

⁴ De momento muneris docendi pueros in scholis cf. ep. Patris Láinez, praep. gen. (19 dec. 1558), supra, mon. 199.

20 anco per il continuo praticare con secolari, che sono li scolari stessi et
 anco li lor parenti, la qual prattica dura per più tempo ancora delle sei
 hore il giorno, ordinate per le classi, perché con li sopradetti vi spen-
 dono anco altre hore in ragionamenti et conversatione, che per essere
 li detti maestri gioveni, et però teneri non sol nel età, ma anco nello
 25 spirito, vengono a farsi più tosto cera da ricever mal impressioni, che
 sigillo da imprimer le buone.

2. Li detti mastri studiano et leggono per se stessi con danno delli
 poveri putti, sì per non havere quel giuditio et quella charità verso li
 detti putti che converrebbe; sì anco perché s'affrettano et scorreno
 30 molti libri, havendo in animo che presto saranno chiamati a Roma ad
 udire il corso. Et rimoverli da questo costume è molto difficile. Così
 quello che insegna grammatica, ancorché non diletta tanto come l'altre
 lettioni sudette, pure se ha bisogno d'impararla, s'occupa molto la mente,
 non essendo egli tanto giovine che facilmente mandi a memoria quel
 35 che vuole.

3. Si affettionano a giovenetti et, per non vi essere molto spirito,
 non ha tal affettione buon fondamento. Né hanno quella prudenza (la
 quale più che non fanno ancor gli anni, insegna lo spirito) di mostrare
 quella indifferenza con tutti, secondo le instructioni et regole loro ⁶.

4. Si vede per le sudette cause che non si tiene quel conto delli
 scolari di farli confessare et comunicare et osservare le lor regole che
 pretende la Compagnia ⁷. Et così si fa poco frutto circa mores et circa
 la divotione, perché pigliano molta familiarità et segurtà con li mastri,
 talché quando se li dà pur una spalmata, se ne vanno et partono dalla
 45 scola; [139v] et se pur alcuno è inclinato da sé alla divotione et reli-
 gione, overo che li detti mastri lo conoscano per buon soggetto, trattano
 con essi non prudentemente, come si conviene et è stato ordinato dal-
 l'ubbidienza ⁷, ma si lasciano trasportare dal desiderio troppo inanzi,
 onde par che molte volte poi, per mancamento di non fare semplice-
 50 mente l'ubbidienza, nascano disordini et rumori.

5. Per mutarsi li detti maestri si spesso vengono notabilmente
 mancando le scuole, perché non tutti hanno quella medesima gratia in
 insegnare, né sono così subito amati dalli scolari, et ogni poco d'occa-

25 mal *sup.* || 34 tanto *del.* putto, *sup.* giovine || 53 ne *del.* diventano, *sup.* sono

⁶ Cf. *Officio delli maestri* (1555-56) § 4-5; MP I 332-33.

⁷ De ratione educandi pueros in pietate et moribus christianis cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2 et c. 16; MP I 265 et 307-13.

⁷ Cf. *Officio delli maestri* (1555-56) § 32 (MP I 337), et supra, mon. 230.

sione basta alli putti di mutare scola; et alli lor padri incresce assai tal
 mutatione, parendoli che li lor figlioli non possino fare frutto sotto 55
 tanti mastri; et sogliono dire che li superiori mandano questi gioveni a
 far le scuole per profitto loro, acciò, poi che sono versati due e tre anni
 nelle cose d'humanità, li mettano alli studi di filosofia; et così presso
 di loro non pare che sia tenuto questo insegnare opera di charità, ma
 di utilità propria, ancorché si faccia gratis. Altre ragioni si potrebbero 60
 addurre che non mi occorrono, et mi bisogna scriver in fretta, ché vo-
 glion partire; come che molti delli detti mastri, per le sudette cause
 o per altre, sono stati mandati fuor della Compagnia o da per essi sono
 usciti, che pare che il far gioveni queste scole, sia come un verme che
 roda le radici di queste piante tenere, privandole del humore della di- 65
 votione, onde restano aride et per ogni piccol vento si sradicano dal
 terreno.

Rimedio a tutto questo pare in Domino che sarebbe, se fossero
 due soli mastri buoni, et questi fossero sacerdoti c'havessero talento 70
 d'insegnare; li quali possano anco confessare le feste, nelle quali sola-
 mente è tutto il concorso delli penitenti; et l'uno legesse humanità,
 cioè Vergilio, Cicerone etc., dando epistole et latini, et anco legesse re-
 torica, et si fermasse per alcuni anni che, come si è vista l'esperienza
 in Perugia *, et anco intendo nelli altri luoghi, farebbe con la gratia 75
 di Dio gran frutto. Et l'altro legesse grammatica et, se pur il secondo
 non potesse essere un altro sacerdote, fosse almeno persona matura et
 che non havesse bisogno d'imparare le cose di grammatica che inse-
 gnasse, ma che solo utilmente essercitasse il suo talento insegnando li
 principii et buoni costumi alli putti; et con questa diligenza in poco
 tempo li mandasse instrutti alla classe superiore; et così pare che sa- 80
 riano sufficienti due classi sole nei detti collegi. Che si vede altri mastri
 nel secolo, c'hanno nome d'insegnare bene [140r] et hanno concorso,
 che un solo ha 70 et più scolari, et con far alcuni ordini nelle scole di
 loro, attende a tutti. Così si potria li gioveni fratelli nostri che non hanno
 principii di grammatica o tanta humanità che basti, farli studiare nelli 85
 altri collegii sotto li mastri, finché fossero per il corso o per il sacer-
 dotio et lettura *...

70-1 li... penitenti in marg. inf. || 85 o del. d' sup. tanta | che basti sup.

* Anno scholastico 1564-65 in collegio perusino classis rhetorices magistri of-
 ficio fungebatur Gabriel Bisciola S. I. (1538-1613), qui autem die 16 iun. 1565 Cor-
 tonae sacerdos ordinatus est; cf. *Rom.* 78/b, f. 204r, et SCADUTO, *Catalogo*... p. 16.

* Ex commissione Patris V. Generalis P. Polanco respondebat die 17 martii
 1565 Patri Firmani: «La settimana passata fu scritto che non havendosi presente

P. FRANCISCUS GÓMEZ S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. VIC. GEN.

CORDUBA 8 APRILIS 1565 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 102, f. 166r (prius 143), autographum.*

Summarium

Nonnulla proponit ad studia scholasticorum S. I. promovenda.

... En los estudios, se me ofrece que se da estudio a lo largo algunos
subjectos, los quales no tienen aptitud para ello²; y en pocos años que
oyesen casos de consciencia, o cosas resolutas³, sabrían mucho más
que saben en muchos oyendo a lo largo, porque, como no tienen tanta
5 capacidad, ni sacan lo uno ni lo otro, y piérdese mucho tiempo.

A nuestros estudiantes deseo yo grandemente que, el tiempo de
los estudios, fuesen muy estudiantes, así en el exercicio y cuidado,
como en la continuación, y vacasen de otras cosas en que, en el ínterin,
los ocupan, para no poder tener tanto y tales exercicios como convine
10 para la consumación de las letras, y para no proseguir sin interruption⁴.
Porque tengo por menos inconveniente no acudir a la necesidad, por
cuio remedio dexan el estudio, que no dexarlo; porque así vienen,
en muchos años, a no acabar de oír; y, de una vez a otra, ya tienen
olvidado lo que sabían.

15 Si convernía que ninguno de los nuestros se ordenase de missa
hasta aver concluido, con sus estudios, lo que a de oír; porque ex op-

Nostro Padre Vicario in Roma, non si rispondeva alla sua di 17 del passato, dove
tratta alcune cose appartenenti ai maestri delle schole della Compagnia; et si è consul-
tato, et non parendo si faccia mutatione alcuna fin alla congregatione generale.
Ital. 65, 331v.

¹ F. Gómez S. I. († Cordubae anno 1576; cf. *Hist. Soc. 42, f. 48v*) professor
theologiae in collegio cordubensi; cf. *Epp. Borgia* IV 410.

² De removendis a studiis superioribus iis qui inutiliter tempus terunt, cf. *Const.*
P. IV c. 6 § 15 et litt. N; MP I 253.

³ Cf. *Const.* P. IV c. 5 litt. D; MP I 219 221.

⁴ De necessitate solidae formationis intellectualis scholasticorum S. I. cf. peti-
tionem congregationis provinciae Castellae (1568), supra, mon. 144/A § 2.

posito, como los superiores tienen deseo de acudir a las necesidades, házenles salir, estando ya ordenados, antes de tiempo y afloxar o interrumpir sus estudios.

Si convernía aver un magister studentium, al qual, in omnibus 20 que tocasen a los estudios, le obedetiesen, y sin cuio parecer y conscio no se interrumpiese el estudio de los nuestros.

Que ninguno de los nuestros tomase officio de predicar públicamente, sin ser para ello muy suficiente; pues, según los negocios que agora penden de nosotros y nos miran como dizen a las manos, tenemos 25 necesidad que los que entendiesen en algún ministerio, fuesen muy suficientes para él, y no vengamos en la opinión que algunos an venido por no guardarse este documento.

Temo que nunca ternemos gente consumada en ningún ministerio de los nuestros, scilicet leer, predicar etc., si a cada sujeto queremos 30 que lo abrace todo junto; porque como el leer sea negocio que requiere todo el hombre, y el predicar, por el semejante; si queremos que cada uno la abrace todo, temo que pocos y muy pocos saldrán perfectamente consumados ministros en lo uno, ni en lo otro; sino que se mire: el que tiene proprio talento de lector, sea su total ministerio; el que de 35 predicador, por el semejante. No impide esto algún exercicio de los otros, mas por aleviar el ánimo del fastidio que por cansarlo...

243

P. IOANNES LEGAZ S. I.¹

P. ANTONIO CORDESES S. I. PRAEP. PROV. ARAG.²

MURCIA 30 MAII 1565

TEXTUS: *Hisp. 102*, f. 195v-96v (*prius* 516 711-12), autographum.

Summarium

1. *Ministerium docendi in scholis a multis parvi penditur.* — 2. *Desunt magistri bene praeparati.* — 3. *Magistri in officio non perpetuandi.*

38 exercio ms.

¹ I. Legaz S. I. († 1591; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 63r) magister linguae latinae; de quo cf. *Epp. Borgia* V 632 adn. 5.

² A. Cordeses S. I., praep. prov. Aragoniae (1561-1565); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 660.

- ... 1. Holgárame de escrevir alguna cosa de lo que toca a los estudios, si tuviera tiempo, para que V. R. la propusiera en la congregación^a; mas, con todo, apuntaré unas quantas cosas, por si pareciere a V. R. consultarlas. Y lo primero es que, presupuesto quán grande y importante ministerio es en la Compañía este de leer, para el fin que pretende, ayudar los próximos para mayor gloria de Dios⁴, va dada en algunas partes con muy poca exacción y mucha tibieza, y no con la perfección que la pureza de la lengua latina pide, máxime en estos tiempos que se va floreciendo en muchas partes.
- 10 De las causas desta floxedad, diré algunas que siento. La primera, me parece que es el descuydo y poca experientia que destas cosas tienen los rectores y ministros⁵. Tienen por casi inútil algunos dellos este ministerio; y aun por subietos baldíos y desaprovechados los que lo hazen esto⁶; siendo verdad que ninguna cosa tanto acredita a la Compañía
- 15 adonde entra, que este ministerio, por el qual es mucho más amada del pueblo y frequentada para las confessiones y otros medios que convienen para la salud dellos. Piensan que si no son padres que estén en sus cámaras, para que puedan ser embiados al enfermo, quando son llamados, que comen el pan de valde, y que no van a parar el refitorio,
- 20 ni a tener las llaves de la puerta, quando ay falta de portero, entre día, mientras se lee. Etsi puerilia haec videntur, expertus loquor. De donde se sigue que suelen a los maestros ocuparlos, el rato que están en casa, como si no ubiessen de estudiar para leer, y como si saliessen de recreo quando salen de seis horas de trabajo [196r] excessivo y molesto, mo-
- 25 lidos los cuerpos y quebradas las cabeças; y como van a leer sin proveer, como era razón, no satisfazen, ni hazen aun medianamente su officio, desmayan los preceptores y pierden la gana y affición de tal

10 *slen ms.* || 12 y ministros *in marg.*

^a Congregatio generalis II coacta est Romae anno 1565 post mortem Patris Laínez (19 ian. 1565) ad eligendum novum praepositum generalem. In ea electus est (2 iul.) S. Franciscus de Borja. P. Cordeses intererat huic congregationi titulo praepositi provinciae Aragoniae.

⁴ De momento muneris docendi pueros in scholis cf. ep. Patris Laínez, praep. gen. (10 aug. 1560), supra, mon. 209.

⁵ Cf. ep. Patris Coch (ian. 1562), supra, mon. 214.

⁶ Videsis ep. Patris Polanco ex commissione Patris Generalis scriptam Tridento Patri Madrid (19 iul. 1563), in qua moneri iubet eos qui in Collegio Romano munus docendi humaniora minus aestimant; *Epp. Laínez VII 212.*

ministerio ; son tentados, handan desabridos y cargados, faltan en los ejercicios que, entre año, publice o privatim, se avían de tener en representationes y declamationes para animar a los estudiantes y edificar el pueblo. Y, así, parece aver mucha falta en los collegios o por ocupar a los maestros o por no los animar y encarecerles la excelentia y provecho deste ministerio, mas antes menospreciarlo. 30

En lo qual era menester algún remedio para aliviar a los maestros, como en Coymbra y Roma, no dexando, empero, de exercitarlos en la humildad y todo género de virtud en el tiempo que cómodamente, sin detrimento de su ministerio, lo puedan hazer. Y que fuessen exhortados los preceptores de lenguas a la propiedad y pureza dellas, mientras son ocupados en tal ministerio para aprovechar a sí y a los otros, no ocupándose en otros estudios de principal intento. 35 40

2. Item, ay mucha falta de subietos suficientes para este ministerio ⁷, y andan siempre los superiores mendigando. La causa de lo qual es que, hasta que estan quebrantados los que leen, no son instruidos otros ; y, después, faltan éstos y los otros. A lo qual se podría proveer con guardarse exactamente el aviso del padre Nadal que, de quatro en quatro años, succediessen praeceptores nuevos, aunque fuessen de los theólogos o philosophos ⁸. Desta manera avría muchos y no cansados para qualquiera necessidad de suceder, un año y dos y más, por vezes ; y que, aunque sean theólogos, puestos en predicar o confessar o otros ministerios de gobierno, que no se tenga por menoscabo de leer quando es menester, un mes y dos, ni se persuada alguno que es perder autoridad de religioso exercitarse en la virtud y abaxarse a la humildad ⁹ ; porque la virtud siempre es de los buenos alabada, y a los malos nunca parece mala. Y si se siente en los antiguos en la Compañía y letrados que an de dar exemplo de toda perfección, alguna aversion deste ministerio como de cosa baxa, todos lo rehusarian, persuadiendose que quod exemplo fit, id iure fieri putatur. 45 50 55

No veo yo por qué a de ser solo para confessar el que podría sustituir en leer en una necessidad, entre el año, quando está desocupado de confessiones. Porque no a de aver cuydado que aya subiectos idóneos y hartos para leer como para predicar, no siendo menos común este ministerio que el predicar ? Y aun creo para mí que es más útil si se 60

⁷ De defectu magistrorum sufficienter praeparatorum cf. ep. Patris Androzzi (8 iul. 1563), supra, mon. 224 ; et ep. Patris Firmani (17 febr. 1565), supra, mon. 241.

⁸ Videsis NADAL, *De studiis et scholis* (1561-63) § 18 ; MP II mon. 16.

⁹ Vide ep. Patris Láinez, praep. gen. (10 aug. 1560), iuxta quam statis temporibus omnes Societatis socii in scholis docere debent ; supra, mon. 209.

- haze como se deve y como mandan las reglas. Porque el predicador o el más antiguo de la Compañía que más perfección enseñan, en una necesidad extraordinaria no estando ocupado en cosas de más importancia, reusará de leer grammática seis dias ? y ser prefeto, visitar los estudios, concertarlos, emendar si ay alguna falta ? Lo qual no se puede hazer como se deve sin que tenga alguna experiencia y ayan siquiera algún poco passado por ello.
3. Item, tengo entendido que alguno va a la congregación con intento de proponer que se ordene que los lectores sean perpetuamente lectores, y se quite la constitution del P.e Nadal ¹⁰. La razón que le mueve, dize que es porque pierden los estudiantes en mudar maestros. Si es que por sólo mudar maestros pierden, aunque sean perpetuos, adonde ay tres classes, antes de acabar su grammática, an de mudar tres maestros ; y adonde ay más classes, más maestros hata que llegen a la primera. Y así se ve que no concluye esta razón, si no se ordenasse que el lector que, este año, entra con los menores, passasse, el otro, con ellos a la segunda, y, el tercer año, a la tercera y última classe. Lo qual, empero, es impossible por muchas razones ; y principalmente, porque no todos los lectores que la Compañía pone, son rhetóricos y poetas ; ni los que satisfacen en la de menores o medianos, satisfarán en la de los mayores ; y aunque lean muchos años, no todos serán para la primera. Más, que adonde ay solas tres classes, nunca pueden aguardar todos un año en menores, ni aun medio, para passar con su maestro a la segunda, por aver muchos de diferentes habilidades que, unos en menos de medio año, se an de passar a la segunda, y otros, en un año, no serán para passar. Y si las classes son muchas, hanse de passar más a menudo, y los praeceptores no se pueden así mudarse y si dizen que no entiende, por mudar desta manera los maestros, pierden los estudiantes, sino, porque después [196v] que están los maestros muy exercitados y buenos, los nuevos los sacan y suceden otros que no son tales ; ha de pensar que lo que pierden los estudios por esta parte, ganan por la otra ; porque uno, después que ha leydo cinco o seis años, está cansado, pierde los fervores, no puede conservar la diligentia que, en este exercicio, se requiere. Y no solamente de mí tengo experientia desto, que ha dos o tres años que casi no hago nada ni siento poder ;

68 hazer *sup.* || 92 los nuevos los sacan *lect. dub.*

¹⁰ Videsis NADAL, *De studiis et scholis* (1561-63) § 16-18 ; MP II mon. 16 ; et ep. Patris Lafnez, praep. gen. (19 dec. 1558) de aptorum diuturniore applicatione in docendo ; supra, mon. 199.

pero aun tengo de otros sciencia que lo mismo tenían, de los quales podría contar hasta quatro o cinco de solo este collegio, si no fuessen a V. R. conocidos.

100

Así que, mucho se a de mirar el trabajo que tiene este officio como se dexa palpar, si se quieren informar de todos los que han passado por ello, sin sacar a ninguno, para que no se piense que es officio para durar en él sin ser quebrantados muchos años si hazen bien su officio. Los que se ponen de nuevo, ordinariamente, son subietos descansados ; pueden tener fervor y poner más diligencia, porque tienen fuerças ; y, con tener cuydado de estudiar y desvelarse en lo que le ponen, satisfará muy bien a su officio ; porque mirando la sufficientia y abilidad que cada uno tiene, así se pone para menores o medianos o mayores. Y si él quiere estudiar, puede tener toda la exacción que quiere su ministerio. Y más, que así avrá muchos philótophos y theólogos, si en esto se exercitaren, que tendrán sus letras con mucho más lustre, de que en estos tiempos tanto caso se haze. Y con estas vicissitudines, no serán los sugetos tan estragados ; avrá copia de operarios exercitados para donde quiera, si la Compañía no procurasse de tomar y hazer confesores y predicadores hata que los presentes muriessen o se cansassen, hallarse ya entonces sin operarios para estos dos ministerios. Pues, ni mas ni menos, en la lectura, si no se exercitan con tiempo personas para ello, quando los que abrá ay, fueren muertos o inhabilitados, o no los tendrá, o no tales que puedan satisfacer, en dondequiera al crédito y fama que la Compañía a de procurar.

105

110

115

120

El nombre de perpetuo espanta, aun para ser general, y aun para en un jardín de mucho recreo ; y aunque es muy necessario que todos, en general, entremos y estemos en la Compañía indiferentes para lo que nuestros superiores nos ordenaren ¹¹ ; mas, no parece convenir hazer estatuto perpetuo más en este officio particular que en otro, así porque sería odioso que el lector fuesse perpetuo, y que el rector y el ministro y el sacristán y el portero y los demás ministros no lo fuessen. Como, también, porque quita a los superiores a que no puedan libremente ordenar lo contrario, si vieren convenir. Y si lo hazen, es dar materia de tentación a los demás, porque no se dispensa en la perpetuidad con ellos, y con los otros sí. Y más, que será cerrar la puerta a que o no quiera ningún acceptar este ministerio o no de gana ; y si de

125

130

¹¹⁶ los presentes *sup.* || ¹¹⁸ se *sup.*

¹¹ De indifferentia sociorum ad qualiacunque ministeria obeunda cf. *Const.* P. VII c. 1 § 2 ; *MI Const.* III 197-98.

gana, que, después, viéndose cansar, sea muy tentado. Porque aun sin
 135 tal estatuto, veo yo que no lo quieren tomar, como he visto en este col-
 legio que han sido demasiado sobrecargados y después que estuvieron
 aquí, viendo los años que leyan los preceptores que aquí estavan,
 nunca los pudieron inducir a que quisiessen leer, por temer tam larga
 carrera y así bolvieron. Y de un padre supe una cosa, que entendio de
 140 unos buenos subietos que por esso temían de entrar en la Compañía,
 porque pensavan que, lo más de su vida, los avían de tener leyendo.
 Desto veran que no tengo más campo para correr, rogando a V. R.
 que da su parte mire bien en lo que toca a estudios...

244

S. FRANCISCUS DE BORJA PRAEP. GEN.
 DECRETUM DE OPINIONIBUS
 IN PHILOSOPHIA ET THEOLOGIA TENENDIS

ROMAE, MENSE NOVEMBRI 1565

Introductio

TEXTUS: 1. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., Mscr. II 38 (*prius* XIII Ma) « *Antiquitates Societatis et collegii Ingolst.* », f. 90v-91r; apographum coevum. In margine f. 90v alia manu: « De opinionibus a nostris docendis ».

2. Parisiis, Bibl. Nat., *Fonds lat. ms. 10.859*, f. 87r-v, apographum coevum. In margine f. 87r: « R.P.N. Francisci Borgiae ».

3. *Instit.* 220, f. 206r-07v, exemplum Patris Nadal, Patris Ximénez, eius secretarii manu exaratum. Fol. 207v scriptura vacat. Solum adnotationem Patris Nadal autographam continet: « Non edidit N. sed annotavit ».

4. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1587 (3716)*, p. 36-37, apographum coevum.

5. Romae, Arch. Univ. Greg., cod. 140 (*Consuetudinum lib. 1*), f. 47v, apographum coevum.

6. ARSI, *Fondo Ges. 656/A (Censura opinionum)*, f. 1r-2v, apographum coevum, manu A. Leone S. I. (cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 83) exaratum. In margine superiore f. 1r alia manu posteriore: « Opiniones praescriptae a P. Francisco Borgia — 1565 »; et f. 2v: « Aliqua puncta (*del. de praedestinatione*) a nostris observanda et definita a professoribus theologiae et philosophiae etc. »; « Magistri theologiae et philosophiae ex praescripto P. Borgiae »; et manu Patris Ximénez: « Aliqua puncta a

136 sobrecargados *lect. dub.* || 138 inducir *lect. dub.*

professoribus philosophiae et theologiae in eorum opinionibus servanda ;
ex praescripto R.P.N. Francisci Borgiae ».

7. *Instit.* 117 I, f. 1r, apographum coaevum.

8. *Epp.* NN 115 (Epistolae communes 1565-1657 — B¹), p. 116
(prius 47r), apographum coaevum.

EDITIO : C. de ROCHEMONTEIX, *Un collège de Jésuites aux XVII^e
et XVIII^e siècles. Le collège Henri IV de la Flèche IV* (Le Mans 1889) 4-6.

TEMPUS : Decretum datum est mense novembri anni 1565, prout
asseritur in titulis trium textuum. Quod confirmatur etiam iis quae P.
Polanco de eius in Collegio Romano et Collegio Germanico promulgatione
refert (cf. *Pol. Compl.* I 560 n. 43 et II 651 n. 55) ; et testimonio Patris
Nadal (cf. supra, mon. 162 lin. 37-38). P. Ferrer, lusitanus asserit decretum
hoc datum fuisse provinciae Lusitaniae die 31 aug. 1567 (cf. eius episto-
lam diei 3 maii 1568 ad P. Generalem ; infra, mon. 262). Etiam anno 1572
missum est decretum in Germaniam. In quodam enim codice, in quo,
praeter vita functos, etiam huiusmodi decreta Patris Generalis recense-
bantur, ad diem 23 aug. 1572 haec habentur : « Si mandò l'ordine sopra
le opinioni che han di tener nella philosophia et theologia li nostri (Sup.
Germ.) ; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 158v.

DECRETUM R. P. N. GENERALIS PRAEPOSITI FRANCISCI
BORGIAE IN MENSE NOVEMBRI 1565

1. Nihil defendatur vel doceatur quod adversetur vel deroget vel
minus fidei faveat tam in philosophia quam in theologia.

2. Nihil defendatur quod sit contra axiomata recepta philosopho- 5
rum ; qualia sunt : tantum sunt quatuor genera causarum ; tantum sunt
quatuor elementa, et tria principia rerum naturalium. Ignis est calidus
et siccus, aer humidus et calidus etc.

3. Nihil defendatur contra communissimam philosophorum aut theo-
logorum sententiam, ut quod agentia naturalia agant sine medio, etc. 10

4. Nulla opinio defendatur contra communem, inconsulto supe-
riore aut praefecto.

5. Nulla nova opinio in philosophia aut theologia introducatur,
inconsulto superiore aut praefecto¹.

1-2 Decretum . . . 1565 t1 et t3] Quae in theologia et philosophia tenenda. Ex prae-
scripto P.N. Generalis t2] Opiniones non docendae nec tenendae a nostris t4] Opiniones nullo
modo a nostris tenendae t5] A R.P.N. Francisci Borgiae ordinata. — Anno 1565 t7] Aliquae
opiniones a professoribus theologiae et philosophiae definitae, a nostris observandae t8 |
prius 1566 t3 || 3 Nulla defendatur opinio quae t4-8 || 5 sit] est t4-8 || 6 genera causarum]
elementa t4-8 | elementa] genera causarum t4-8 || 7 et] esse t2 t4-8 || 9 communissima t1 ||
10 agunt t1 et t3 || 12 aut] et t1 et t3 || 13 aut] et t1 et t3

¹ In Constitutionibus haec norma generalis de doctrina tenenda et tradenda
datur : « Sequantur in quavis facultate securiorem et magis approbatam doctrinam
et eos auctores qui eam docent » *Const.* P. IV c. 5 § 4 ; MP I 221.

15

OPINIONES SUSTINENDAE A NOSTRISQUE

DOCENDAE UT VERAE AC TENENDAE *

De Deo — 1. Deus est infinitae virtutis intensive, et agens liberum secundum veram philosophiam.

2. Deus habet providentiam omnium inferiorum etiam singularium
20 et humanarum rerum, et cognoscit omnia : praeterita, praesentia et futura, secundum veram philosophiam.

De angelis — 3. Angeli ponuntur vere in praedicamento, et non sunt purus actus secundum veram philosophiam. [91r]

4. Angeli sunt in loco et moventur localiter, ita ut non sit asse-
25 rendum, in nullo loco esse aut non moveri, ita ut substantia sit praesens, modo aliquo uni, postea alteri loco.

5. Anima intellectiva non est assistens, sed vere forma informans secundum Aristotelem et veram philosophiam.

6. Anima intellectiva non est una numero in omnibus hominibus,
30 sed in singulis hominibus distincta et propria secundum Aristotelem et veram philosophiam.

7. Anima intellectiva est immortalis secundum Aristotelem et veram philosophiam.

8. Non sunt plures animae in homine : intellectiva, sensitiva et ve-
35 getativa, secundum Aristotelem et veram philosophiam.

9. Anima in homine aut in bruto non est pilis aut capillis.

10. Potentiae sensitivae et vegetativae in homine aut in bruto non subiectantur in materia prima immediate.

11. Humores aliquo modo sunt partes hominis seu animalis.

15 sustinendae et docendae a nostris *t5* || 17 intensione *t5* || 18 philosophiam *add. t4-8* et rationem naturalem || 19 etiam] et *t1* et *t3* || 21 philosophiam *add. t4-8* et rationem naturalem || 23 philosophiam *add. t4-8* et rationem naturalem || 27 intellectiva *del. t5* non est una numero in omnibus hominibus | vere *om. t3* || 28 philosophiam *add. t4-8* et rationem naturalem || 29 intellectiva *del. t4* non est una numero || 29-33 § 6 et 7 *convertit t4* || 30 propria *add. t4* tantum || 31 philosophiam *add. t4-8* et rationem naturalem | secundum . . . naturalem *om. t4* || 33 philosophiam *add. t5-8* et rationem naturalem | secundum . . . naturalem *t4* || 35 philosophiam *add. t2* nec in bruto vegetativa et sensitiva | philosophiam *add. t5-8* et rationem naturalem || 36 in brutis *t5-8 (t5 sup.)* || 37 vegetativae | negativae *t4* || 39 prius parentes *t6*

* Si conferantur haec quae sequuntur, cum scripto Patris Ledesma : « Quaedam quae docenda et defendenda sunt in philosophia » (MP II mon. 73), ministerium eius in hoc decreto concipiendo apparet evidentissimum. Ad eandem conclusionem perveniet, qui legerit eius commentarium, Patre Generali Mercuriano conclinnatum : « Tractatio brevis de propositionibus philosophicis et theologicis prohibitis a R. P. N. Francisco Borgia, ut pietas coniuncta cum doctrina retinerentur » (*Mon. Paed. (1901)* doc. 50 p. 548-69).

12. Tota quidditas substantiae compositae non est sola forma sed materia et forma. 40

13. Praedicabilia sunt tantum quinque.

14. Essentia divina non habet unam subsistentiam communem tribus personis, sed tantum tres subsistentias personales.

15. Peccatum et malum formaliter est privatio et non positivum quid. 45

16. Praedestinationis non datur causa ex parte nostra.

Hic ordo praescriptus a praeceptoribus nostris omnino servetur, neque contra propositiones hic scriptas, neque publice neque privatim ullo modo loquantur, neque pietatis neque veritatis neque alterius rei praetextu aliter doceant quam constitutum et definitum est. Haec enim docenda a nostris non solum admonemus sed etiam statuimus.¹ 50

245

P. DIDACUS CARRILLO S. I. PRAEP. PROV. CASTELLAE¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

METHYMNA CAMPI 7 IANUarii 1566 — ROMAM

TEXTUS: *Hisp. 103, f. 12v-13r* (prius 539-41), autographum.

SCRIPTOR: ASTRAIN, *Historia* II 578-79.

Summarium

De lectione grammaticae in collegiis moderanda.

40 sed *del. t1* ma || 43-4 tribus] omnibus *t1 et t3* || 46 aliquid *t7* || 47 nostra *add. t4-6* (*t6 m. Xim.*) Caelum constare ex materia et forma, est communis, verius et conformius philosophis et theologis; et oppositum non teneatur secundum Aristotelem || 49 hic scriptas] res ineptas *t4* || 52 docenda *add. t4-8* atque defendenda | statuimus *add. t4* Franciscus

¹ Decretum Patris Borgiae de doctrina tradenda finem desideratum non obtinuisse videtur. P. Salmerón hoc disertis verbis asserit: «Non censeo esse ullum catalogum propositionum, a quibus defendendis sit nobis abstinendum, contexendum; quoniam cum id aliquando iam factum sit, non tamen satis faeliciter successit» Ex eius ep. diei 1 sept. 1582 ad P. Generalem; *Epp. Salmerón* II 714.

² D. Carrillo S. I. († 1571 Abulae; cf. *Hisp. 141, f. 330r* et *Hist. Soc. 42, f. 40v*), praep. prov. Castellae (1565-1568); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656. Eius cursum vitae videsis in *Mon. Ant. Flor.* p. 21 adn. 1.

... En la lectura de gramática, por cuyo fin ofrescen hazerles otro collegio y dotarlo de los mill ducados que dixe, y lo que me mueve, dexado esto aparte, es : El temor que tengo grande de que la Compañía no ha de poder llevar tanta carga de lecturas de gramática ³, y que
 5 ha de caer con ella con vergüenza, como me dizen que faltan ya en Plascencia, por no tener ni hallar quien lea de mayores. Y es mucho de considerar que tiene esta provincia doze collegios, y la de Toledo ocho ; y, con no leerse en esta provincia, de presente, sino en tres collegios ; y en la de Toledo en quatro, andan tan alcançadas de lectores que, con
 10 aver algunos que, o por tentaciones o falta de fuerças o otras causas, convernía sacarlos ; no ay otros de que echar mano ; porque esta España lleva pocos latinos ; ¿ qué hará si se lee en los de más collegios que ya tiene la Compañía, como parece que ha de ser necessario, pues no son casas de professos ⁴, ni de probación ⁵, ni collegios en que estudien los
 15 nuestros, salvo si no hiziesse otro quarto género de casas en la Compañía ? ¿ qué sera, pues, si sobre los que la Compañía tiene en estas provincias, se acrescentan en Oropesa, Navalcarnero y Burgos y Soria que piden y Oviedo ?

Yo, padre, más por lo que amo a la Compañía que por lo que temo,
 20 represento a V. P. lo que siento y veo por experiencia, [13r] y es que, aunque este assumpto pudiéndose llevar sin perjuyzio del aprovechamiento de los nuestros, es de mucho fructo para los externos ⁶, como también lo sería enseñar a leer y scrivir a todos, servir y tener cargo de todos los hospitales y de los encarcelados. Pero, mucho es de mirar
 25 si la Compañía puede llevar, a la larga, tan grande carga ; y si se pierden, por otra parte, mayores frutos y más propios de la Compañía ; pues esta manera de collegios no fueron intentos, al principio, sino tales como los de Alcalá y Salamanca, donde se hiziessen y criassen los subiectos para poblar las casas de los professos, de las quales saliesen por la

17 y Oviedo *sup.*

³ Munus docendi in scholis nimis onerosum iudicabatur etiam in provincia Lusitaniae ; cf. *supra*, mon. 236 et 237.

⁴ De quaestione, utrum S. Ignatius potius collegia externorum, an domos professorum voluerit, cf. Lukács, *De origine collegiorum* . . . AHSI 29 (1960) 236-37.

⁵ De domo probationis in singulis provinciis instituendis cf. decr. 14 congregationis generalis II (1565) ; *Institutum S. I.* II 197.

⁶ De momento docendi pueros in scholis cf. ep. Patris Láinez (19 dec. 1558) ; *supra*, mon. 199. Videsis etiam ep. Patris Bustamante (28 iun. 1559), *supra*, mon. 202.

viña del Señor a trabajar *. Y assí, esta segunda manera de collegios 30
 parece que fue secundariamente pretendida por el buen odor que salió
 de los primeros, y ruydo que con ellos se ha hecho ; por lo qual fue añ-
 dido lo que cerca dellos se añadió por nuestro Padre, de buena memo-
 ria, el padre M. Ignatio, en la 4.a parte †. Y assí, si estos collegios, donde
 se lee gramática, no fuessen más que dos o tres, a lo más, en cada pro- 35
 vincia, y éstos, en los mejores puestos, podríanse, por ventura, susten-
 tar bien. Mas tantos házenme temblar a mí, porque veo que, en este
 ministerio, se consumen tantos o tentándose o gastando la salud o sa-
 liéndose por amor dél o empleándose en él, que nunca acaba de salir
 un predicador ni confesores. Por lo qual, padesce mucho, por esta 40
 parte, la Compañía y se pierde muy grande fructo *.

Assimismo, por no faltar a estas obligationes y verse en cada parte
 en tantos aprietos la Compañía, es constreñida a poner, en estos minis-
 terios, a novicios sin los fundamentos de la virtud ; y assí, ni aprove-
 chan a sí, ni a los otros. Y es tenido este ministerio por tan trabajoso, 45
 que a los que en él se exercitan, por el mesmo caso, para que perseveren,
 no sólo no les han de hazer guardar la perfección, mas es menester lle-
 varlos en palmas con mucho regalo. Y assí, viene a parar su vida en
 no religiosa sino regalada. Y ansí, van ganando poco en los de fuera y
 perdiendo mucho en sí. 50

Y lo que sobre esto todo más me haze temer, es, como ya de al-
 gunos lo he oydo, que pienso que ha de ser causa este ministerio de
 leer gramática de retraer a muchos que no entren en la Compañía, por
 temer que, como a sus amigos y condiscípulos y conocidos, que heran 55
 tan hábiles, los han sepultado en leer gramática ; assí harán a ellos.
 Y por esta vía podría ser que ni entrasse quien lea gramática, ni quien
 vengan a ser predicadores ni confesores.

Y assí, en suma, lo que se me ofresce es que nos devríamos contem-
 tar con los collegios desta hechura que tenemos ; y que de los que se
 pudiesse deshazer la Compañía, sin desedificacion, siendo poco dotados 60
 y no en tan buen puesto que lo hiziesse y dexasse dos o tres y no mas en

51 esto todo *sup.*

* De collegiorum nostrorum et externorum origine, natura et propagatione (1539-1556) cf. LUKÁCS, *De origine collegiorum* . . . AHSI 29 (1960) 189-245.

† Scilicet cap. 7 (de scholis externorum), et cap. 11-17 (de universitatibus S. I.) ; quae videsis in MP I mon. 14.

* Huiusmodi circa munus docendi in scholis difficultates enumerantur etiam a P. Torres, in ep. diei 12 oct. 1564 ; quam videsis supra, mon. 237.

65 cada provincia en los mejores puestos ⁹; y, en tal caso, sería el mejor puesto, según me dicen, el de Burgos, porque dicen que se juntan allí 1000 estudiantes. El otro, el de Monterrey; y el otro, donde mejor paresciesse. Y que en los demás, se leyessen cursos de artes para los nuestros, porque, con esto, se cumpliesse con el ser de collegios y criarse yan
 70 assi oyentes theologos para Salamanca y Valladolid y otras partes; que si no les ayudan a criar artistas, no ternán theólogos bastantes,

V. P. me perdone la prolixidad que en esto he tenido, que lo hago
 70 por echar, de una vez, aparte esto diziendo y proponiendo todo lo que siento, por el amor y obligación que tengo a nuestro instituto ¹⁰. V. P. vea en particular lo que se hara cerca deste negocio de Burgos... [14r]

... Junto con esto, he entendido de los que están en el concilio
 75 que los hagan el assumpto de leerles la gramática, dande a entender que si donde hizieren sus seminarios, no ay collegio de la Compañía, han de procurar que lo aya y dar orden para ello ¹¹. Dígolo para que V. P. esté advertido, y, si parece que conviene, se ponga fin y termino a estos collegios de gramática ¹²...

67 oyentes *sup.*

⁹ Idem sentiebat etiam P. Cortesono; cf. MP II mon. 118 lln. 113-21.

¹⁰ P. Generalis, ut Patris Carrillo nimiam aversionem a munere docendi pueros mitigaret, in ep. diei 23 ian. 1568 ad illum data, de hoc ministerio scribebat: «Muy importante es que se favorezca el ministerio de leer gramática, y se agradezca con palabras, y lo que más se ofreciere a los que se dedican de buena voluntad para esto officio, como lo haze aora el padre Bonifacio, al quale scribo» *Hisp.* 68, f. 127r. — Responsum Patri Bonifacio datum videsis infra, mon. 258 adn. 6.

¹¹ Vide decr. 18 congr. gen. II (1565) de cura seminariorum episcoporum quando et qua ratione admittenda; supra, mon. 139. P. Generalis, videns Patrem Carrillo a munere docendi in scholis adeo abhorrentem, in ep. diei 27 iun. 1566 animandum illum esse reputavit: «Me parecé se deve animar V. R. más de lo que muestra star animado para tales assumptos; mas, no porque digo esto, entiendo que los nuestros ayan de tomar cargo de enseñar del seminarios de los obispos la grammática, pues esta puerta la congregación ya la serrado» *Hisp.* 67, f. 200v.

¹² Anno 1568, in congregatione provinciae Castellae de scholis grammaticae non multiplicandis petitio facta est (quam videsis supra, mon. 144/A § 1), licet congr. gen. II (1565) iam decretum tulisset, ne collegia multiplicarentur (v. supra, mon. 139 decr. 8).

P. ALFONSUS ROMÁN S. I. PRAEP. PROV. ARAG.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

VALENTIA 28 IANUARI 1566 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 103, f. 42r (prius 245), autographum.*

Summarium

Curam domorum convictorum assumere non expedit.

... En lo que toca a la casa que en Ocaña se dessea hazer, cerca del collegio, yo lo he mirado y comunicado con estos padres ; y si se entiende (como parece) que ha de ser casa de convictores, y de que haya de tener cura la Compañía, a todos nos ha parecido mucho convenir que en ninguna manera se acepte ; porque es una introducción que no sólo no accredita a la Compañía², pero parece modo de codicia y de 5
acoger gentes por ganancia ; y es negocio muy embaraçoso, y que a todos no parece bien tractar tanto con mochachos³ ; y fuera desto, empléanse en estos assumptos algunos subjectos que podrían o regir en esta parte, offreciéndose mucho esta necesidad en la Compañía, 10
o salir a misiones a pueblos que tienen grandíssima necesidad de doctrina, que parece negocio harto más pío y necessario que essotro. Finalmente, a todos nos parece que, si se introduze en España, será entrar un modo de molestar no pequeño en diversas partes, porque muchos dessearán que los nuestros sean como ayos de sus hijos ; y, por ventura, 15
no se offendería Dios que esto se fuesse quitando en la Compañía. Esto le dicho por la santa obediencia que alias no se me offrecía hablar en esta materia. Nuestro Señor ordene lo que convenga más a su gloria
...

¹ A. Román S. I. († 1592 ; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 50v) praep. prov. Aragoniae (1566-1568) ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 660 ; et ASTRAIN, *Historia* II passim.

² De mente atque modo agendi praepositorum generalium circa curam domorum convictorum cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* ... p. 9-88 : *Die grundsätzliche Haltung der Jesuiten des 16. Jahrhunderts zur Internalerziehung.*

³ Quam aliter considerat rem P. Bustamante ; vide eius epistolam (28 iun. 1559) de munere docendi pueros in scholis ; supra, mon. 202. Quam diverso quoque spiritu imbuti sunt tractatus patrum Cortesono et Lauretano, de ratione educandi convictores Collegii Germanici conscripti ; eorum scripta videsis in MP II mon. 118 119 et 130.

P. IOANNES RAMÍREZ S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

SALMANTICA 9 FEBRUARII 1566 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 103, f. 59r-v, autographum.*

Summarium

Invehitur in repraesentationes theatrales, in quibus personae divinae apparent.

... Estando de partida para Lisboa, se me ofresció proponer dos cosas a V. P. La una es que, estando en Medina del Campo, este verano, se hizo cierta representación en una fiesta de Corpus Christi, compuesta por el padre Bonifacio ^a de nuestra casa ; y en ella vi dos cosas dignas, a mi pobre juicio, de remedio. La una fue que se representó una historia que de representalla sale, en alguna manera, desacato a tan alto misterio : que era un Dios padre que enviava a Dios hijo a casar con naturaleza humana y conbidava, que era la parábola del evangelio, y las palabras que dezía el Dios padre, y el que representava al Dios hijo, y fa muger, que representava naturaleza humana. Ciertó, era cosa muy baxa a tan altos misterios y requiebrávanse el esposo y la esposa con muchas palabras de los cantares, en romance todo ; que yo me mortifiqué harto en que se representase ; y aun muchos de los de casa que lo vieron, porque hallaron que lo que yo antes avía dicho, sucedió derogarse a tan altos misterios, que saliesen hombres a representallos.

2. Vi que atravesaron entremeses provocativos a risadas vanas y indignas del sanctíssimo sacramento, donde se representava. Esto pasó entonces. Después acá, que vine, e sabido que a avido otra representa en nuestra iglesia, y que también tenían entremeses así vanos, como

4 en *sup.* || 12 que *del.* [?] || 19 ilesia *ms.*

¹ I. Ramírez S. I. († 1586 ; *Hist. Soc.* 42, f. 62v) qui anno 1565 Salmanticae officio praedicatoris fungebatur (cf. Cat. coll. salmant., 1 ian. 1565 ; *Cast.* 13, f. 90r). De hoc eximio divini Verbi ministro cf. ASTRAIN, *Historia* II 511-20.

^a Ioannes Bonifacio S. I. (1538-1606) praeceptor humaniorum litterarum in collegio methymnensi ; de quo cf. supra, mon. 229 adn. 1.

de dos viejas que reñían, y una moça, y que tratavan poquedades que, 20
aunque no provocavan a lascivia, provocavan a risadas muy indignas
de lugar tan santo, como es el templo, y indignas de juntarse con los
otros misterios de Dios que se representan.

E sabido con esto que, en otros collegios nuestros, se usan estas
farsas. Ofrescíaseme que se serviría Nuestro Señor en que V. P. advir- 25
tiese a los provinciales que no consintiesen que se representasen historias
que uviese conjeturas, no poderse representar sin derogarse a tan altos
misterios. Que, pues la biblia no anda en romance, por lo mesmo, menos
conviene la representación. Y tal se me ofresce ser qualquier historia
donde entra alguna persona divina y Nuestra Señora ; porque nunca 30
lo que dizen los que lo representan, lleva la Magestad que cosa tan alta
es. Y así, parece que queda aquello como envilescido en los coraçones
de los que lo ven representar. Y yo e visto a hombres graves y cuerdos
reprenderlo hasta [59v] tratarse en synodos que se quite ; y si se haze,
saldremos, entonces, nosotros notados que tratávamos cosa que en sy- 35
nodo se prohibió.

Lo 2 : Yo no dubdo que es mal hecho ; sino de lo poco que alcanço,
es offensa de Nuestro Señor miscere sacra profanis. Está muy reñido
en concilios y, particularmente, el concilio tridentino, sessione 22, in
decreto *De observandis in celebratione missae* dize así : « Ab ecclesiis vero 40
musicas eas ubi sive organo, sive cantu lascivum aut impurum aliquid
miscetur, item saeculares omnes actiones, vana atque profana collo-
quia, deambulationes, strepitus, clamores arceant, ut domus Dei vere
domus orationis * esse videatur ac dici possit »⁴. Quien quita profana
colloquia, mejor quitará risadas profanas y el representar cosas que a 45
ello incitan.

Sale otro gran daño que lo tengo por peor, y es que todos los re-
presentantes canonizan sus entremeses vanos haziéndolos nosotros. Y
siendo consejo de prudencia que, en negocios muy desconcertados, que
se tome el otro extremo, para atraer a la gente al medio, ¿ como quita- 50
remos nosotros los abusos grandes que, acerca destas cosas ay, si ha-
zemos lo dicho ?

Yo vi que el padre Avila ⁵, en Granada, aconsejó al arzobispo de

28 en *del. latin*

* Cf. Mt. 21, 13.

⁴ *Concil. Oecum. Decreta* (Herder 1962) 713.

⁵ De Alfonso de Avila S. I. († 1556, celebri concionatore cf. ASTRAIN, *Historia*
II 470-71.

Granada, don Gaspar de Avalos *, que fue después de Santiago, que los
 55 dichos entremeses se quitasen y pusiesen, en su lugar, bailes de niños
 que entravan o como pastorcicos o como reyes o como ángeles con ca-
 cabeles, y les cantavan letras los cantores, devotas, que provocavan a
 la gente a grandíssima devoción y alegría, digna de tales fiestas. Y vi
 también que esto, con mucho más, y se hundía la iglesia de gente a
 60 ello, y nadie salía escandalizado sino muy edificado. Lo quel el era en
 los otros entremeses muy al revés.

Si a V. P. pareciese, podríales dar aviso que representasen histo-
 rias donde no entrasen personas divinas sino prophetas o sanctos, y
 los entremeses al modo dicho. Y así sería un medio que, allende de hazer
 65 nuestro dever, conbidaría a representantes de allá fuera a quitar bonos
 y entremeses, que es vergüença ver las dissolutiones que levantan en
 los que ven ' . . .

59 con *del.* tanto | *ilesia ms.*

* Gaspar de Avalos, ep. granatensis (1528-1542); GULIK-EUBEL III 221.

' Responsum datum est Romae die 1 maii 1566: «Receví las de 9 de hebrero, y siempre son aceptos vuestros recuerdos, charíssimo Padre, así porque de suyo son buenos, como por el buen espíritu de donde proceden. Acá estábamos ya en moderar mucho todas rapresentaciones; mas, ya que se han de hazer algunas (como se hará), parece muy bien no se inhojasgan personas divinas, y que los entermedios no sean de cosas poco decentes al lugar donde se haze la presentación. Aunque esto tampoco juzgamos acá deva ser la yglesia. Aun antes que el concilio tractasse dello, la causa por qué, por acá, lo vamos moderando, es porque ocupan mucho tiempo estas cosas; y aunque dan alguna edificación, podría ser mayor la distracción; todavía, algunas vezes, se havrá de hazer algunas rapresentaciones, por los motivos que hasta aquí se han tenido; y para las tales os parece de dar, de mi parte, aviso a los provinciales de España de los que me avelz acordado, en esta parte, holgaré dello, y yo desde acá los avisaré » *Hisp.* 67, f. 184r-v. — Cf. instrucciones quas P. Nadal anno 1566 Viennae, et P. Maggio anno 1568 Pultoviae de comoediis exhibendis dederunt; supra, mon. 163 lin. 37-43, et mon. 172 § 11; praeterea videsis regulas a P. Ledesma conscriptas: «De dialogis, comoediis seu tragoediis exhibendis», MP II mon. 76 cap. 20.

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.
P. ALFONSO SALMERÓN S. I. PRAEP. PROV. NEAPOL.¹

ROMA 10 FEBRUARII 1566 — NEAPOLIM

TEXTUS : *Ital.* 66, f. 144r (*prius* 141r), regestum.

EDITIO : *Epp. Salm.* II 74-75.

Summarium

Fervor ad nova collegia admittenda temperandus.

... V. R. sa il decreto de la congregatione generale di attendere per adesso a fortificar et aumentar li collegii accettati, più presto che ad accettarne di nuovo³; et sa anche che il minor collegio che possa accettarsi, conviene sia de 20 persone³; et noi ci troviamo al presente con tanta più carestia de operarii, quanto che S. Santità vuole servirsi 5 dell'opera nostra in quelle bande più bisognose della Germania et Francia; et già questi di sono mandati li dottori P. Natal et Ledesma con doi compagni alla dieta⁴; et ci conviene metter in ordine parecchi altri per quelle bande, perché così ci lo ha comandato S. Santità; di modo che per adesso converrà ci tenga scusati Monsignor R.mo de Bitonto⁵, 10 come anche il R.mo Arcivescovo de Bari⁵, del qual scrive V. R. che

3 nuevo ms. || 11 Barri ms.

¹ A. Salmerón S. I. (1515-1585), unus ex primis decem S. Ignatii sociis; praepositus provinciae neapolitanae (1558-1575); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 133, et ID., *Storia* III 299-308.

² Videsis decr. 8 Congr. gen. II (1565); supra, mon. 139.

³ Videas: *Formula acceptandorum collegiorum (1559-1565)*; supra, mon. 140 lin. 33.

⁴ De hac Patris Nadal et Patris Ledesma missione ad conventum Augustanum cf. SACCHINUS, *Historia* III l. 2 nn. 20 23 26.

⁵ Cornelius Musso, episc. bitontinus (1544-1574); GULIK-EUBEL III 152; SCADUTO, *Storia* III 511-12.

⁶ Antonius de Puteo (Pozzo), archiep. barensis (1562-1592); *ib.* 144; SCADUTO, *Storia* III 502.

ricerca il medesimo per sua città; et facci la scusa con lettere, ringra-
 tiandolo molto de tanto bona volontà, et significandoli nostra povertà
 de gente et bona volontà de servirli col tempo et conforme all'instituto
 15 nostro, dandoci Dio a noi le forze di qua, et disponendosi le cose di là,
 come per far collegii si conviene . . .

249

P. PETRUS SEVILLANO S. I. RECT. COLL. BELMONT.¹
 P. GUNDISALVO GONZÁLEZ S. I. PRAEP. PROV. TOLET²

BELMONTE 28 Iunii 1566

TEXTUS: *Hisp. 103, f. 292r (prius 580)*, autographum. Sub inscriptionem epistolae haec Patris Provincialis adnotatio habetur: « Memoria cerca del modo que se tiene con los convictores en Velmonte ».

Summarium

Rationem vivendi in domo convictorum describit.

. . . En unas casas que la Compañía tiene, propias deste collegio de Belmonte, y pared y medio del dicho collegio y escuelas, en que leen los maestros, están los convictores que son en número, aora, como setenta, sin los que los sirven, que son 3 familiares y un corrector, quatro,
 5 y un ama que los guisa de comer (esta es anciana y sin sospecha). Ultra éstos, tienen otras dos personas: un layco y un sacerdote, por cabeça de todo el collegio; los quales tienen quenta con los oficiales de dentro y fuera de casa, y con todo el gasto ordinario y estraordinario de comprarlo y repartillo, y tener quenta para dalla a los padres o tutores de
 10 los convictores. Tienen quenta con que coman con linpieza y modestia, en el refectorio, y estén quietos en el dormitorio y lugares comunes, y

3 enúmero ms.

¹ P. Sevillano S. I. († 1592; cf. *Hist. Soc. 42, f. 43r*) rector collegii belmontensis; cf. Cat. pers. huius collegii, anno 1566 exaratum, in *Tolet. 12/a, f. 170r*.

² G. González S. I. († 1588; cf. *Hist. Soc. 42, f. 42v*) praep. prov. toletanae (1565-1568); *Synopsis hist. S. I.* (1950) 658.

en la missa y sermón, y van al campo a espaciarse también juntos, algunas veces, porque en la casa no ay tanto lugar para estenderse o espaciarse. La puerta se cierra a las Ave-Marias ; de día, no, porque están casi todo el día en las escuelas, o junto a ellas, estudiando, y no salen 15 por el pueblo, sin licencia ; y quando van, es de mira que no vayan solos. Guardan, en lo demás, las reglas de los estudiantes exactamente *. Visítalos el rector deste collegio y el prefecto de los estudios, para que se cumpla con todo lo dicho y con el repartimiento del tiempo y ejercicios ordinarios ; porque a los que los tienen a cargo, no los tienen tanto 20 respecto y, en dexándolos de visitar, todo es una confusión, porque las personas no se hallan tales que basten, sin esta ajuda. El rector les toma quenta de todo el recibo y gasto, y de todo lo demás, para que se haga y cumpla con todo lo dicho y da cada estudiante, para su gasto ordinario, cada un año, veynte ducados y doze fanegas de trigo ; y si 25 falta alguna temporada, se le des quenta a rata '...

* Videsis LAFNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) ; MP II mon. 7.

* P. Generalis, hac ratione gubernandi domus convictorum non contentus, desiderabat ut Societas non solum eius curam temporalem, sed prorsus eam relinqueret ; nam ad epistolam Patris Sevillano, die 18 iun. 1566 ad eum datam, die 10 dec. 1566 ita rescribebat : « No es menos necessario dejar el cargo que la Compañía aia tomado del collegio de los convictores, porque este cuidado es muy ageno de nuestra profesión, y así se escribe al padre provincial le quite. Pero su reverencia verá con el Visitador que ira allá, cómo se aga este con suavidad y no ex abrupto » *Hisp. 67, 279r*. Quod tamen non videtur in effectum deductum ; nam duobus anni post (3 febr. 1568) P. Provincialis haec de statu domus convictorum Patri Generali referebat : « Las cosas que avía que tratar en este collegio, se conferieron todas con el padre Bustamante, y se puso remedio en las que tenían dél más necesidad, principalmente, en lo que tocaba al assumpto temporal del collegio de los convictores. En lo qual se determinó que se buscasse una persona sufficiente y a quien se pudiese confiar tanto dinero y se quitase un clérigo que, hasta agora, lo tenía, en hallándose la tal persona ; porque, en tenerlo este clérigo, no se quitaba la sospecha del pueblo de que acudiese a nosotros el interese. No se a hallado la tal persona. La opinión que se tiene en el pueblo, no la sabría dezir, porque no he oydo hablarse en ello días a. » *Hisp. 108, f. 50r*.

P. FERDINANDUS PÉREZ S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

EBORA MENSE IULIO 1566 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 62, f. 84r-85v, autographum.

SCRIPTORES : RODRIGUES, *História* II/2 95-96 ; ASTRAIN, *Historia* II 562-63.

Summarium

De novis ac peregrinis opinionibus quae in Lusitania a nostris docentur.

... En la lógica y filosofía son los maestros notados de que seguimos opiniones nuevas fuera de lo que los doctores comunmente siguen. Y esto no sólo aquí, mas también en Coímbra, adonde me dizen que agora los lectores que allí ay de theología, sienten mal dello. Y temo
5 que en parte tienen razón ; porque si solamente llegase a uno de los maestros poner cinco predicables con la común, otro ocho y otro diez ; aunque no parezca bien opiniones tan estrañas y tanta variedad en lo que enseñamos, mas, al fin, es dentro de los límites de las artes, adonde no ay de qué temerse peligro ; mas, demás desto, estiéndense a opiniones
10 contra sancto Thomas y común de theólogos y a tener poca reverencia a las opiniones o autoridades de los doctores sagrados ; pareciéndoles que en dialéctica no tienen que ver con eso. Pone un exemplo, para que Vuestra Paternidad collija, si este negocio es peligroso. Tractando de los transcendentales, vienen a dezir : Deum, formaliter loquendo, non
15 esse bonum, y que su bondad no es cosa real, ni cosa que esté en él formalmente, sino que ens rationis, resultans ex operatione intellectus nostri²...

¹⁴ dezir *del.* quo.

¹ F. Pérez S. I. († 1595 ; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 21r) anno 1566 Eborae theologiam profitebatur ; cf. *Lus* 43, f. 275r ; MP II mon. 35 adn. 4.

² Responsum datum est die 9 ian. 1567 a P. Polanco ex commissione Patris Generalis : « Se desea y se procurará que en ninguna universidad ny collegio de la Compañía aya nuevos dogmas, ni se osen dezir propositiones mal sonantes, no sólo

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I.
LITTERAE ANNUAE DE DOMIBUS ROMANIS

ROMA 1 IANUARI 1567

TEXTUS : *Rom. 127 I, f. 54r-v* (prius 4), exemplum a P. Polanco correctum.

EDITIO : *Pol. Compl. I* 618-19.

Summarium

1. *De concertationibus scholasticis in Collegii Romani classibus inferioribus.* —
2. *De profectu spiritali discipulorum.*

... 1. Institutum est etiam (idque, ut cernitur, non sine fructu) ut classes inferiores inter sese binae proximae quaeque concertent de rebus iis quibus plerique dant operam¹. Atque id ipsum quo studiosius

en la theología, pero ny en la lógica ny physica. Que a N. Padre le dan tanto desgusto semejantes novedades que no lo podría yo dezir. Y deseo sean ciertos los maestros que las publican, que con los cuerdos ganan más nombre de ambiciosos y vanos, que no de doctos ni religiosos. Escribo esto a V. R. como amigo charíssimo suyo, para que en lo que allá viesse semejantes dogmas como los que por acá llegan, avise que no agradan nada ala cabeça. También se avisa desto a otras partes dessa provincia • *Epp. Borgia* IV 372-73. Eodem die scribebat etiam P. Generalis hac de re Patri Torres, visitatori provinciae Lusitaniae : • De Évora se avisa, no menos que de Coímbra, que ya entran allá las nuevas propositiones y opiniones que se introducen en nuestras escuelas ; y veo que, lo que yo temía, se va ya cumpliendo, que de las novedades en lógica y physica avían de nacer las de theología. Particularmente escriben que se lee ésta : que Deus non est bonus formaliter, y que su bondad no es cosa real en Dios, sino ens rationis, resultans ex operatione nostri intellectus. Estas cosas suelen engendrar vanidad en el que las enseña, y error en el que las parende, y escándalo en el que las oye. Merecen no sólomente aviso, mas severa reprehensión los authores della. Otras han venido de Coímbra, que en su género no son menos escandalosas. Todo lo remito a que lo remedie V. R., y avíseme del remedio • *Epp. Borgia* IV 379. — Ob has vicissitudines die 31 aug. 1567 datum est etiam provinciae Lusitaniae decretum Patris Generalis de opinionibus in philosophia et theologia tenendis ; videsis supra, mon. 244 et introd.

¹ De huiusmodi exercitationibus cf. *Const. P. IV* c. 6 litt. L ; *MP I* 249.

fiat, solet praefectus ipse gymnasii huiusmodi eorum disputationibus
 5 interesse, victores laudibus et imaginibus aliisve praemiis quibusdam
 ornare. Itaque mirum est quanta animi contentione ac solitudine se
 pueri ad haec certamina comparent. Institutum est etiam ut singulis
 mensibus in unaquaque classe (ut cuiusvis publice constet industria)
 mensis eius ac superioris inter sese scriptiunculae conferantur; ut quis-
 10 que optime sese gessit, ita loco classis honestissimo considet¹. Factum
 est etiam interdum, sicubi licuit, ut qui primas omnium tulerat, ipsum
 honoris caussa conscenderet pulpitem, eiusque victoria ab aliis car-
 mine et soluta oratione celebraretur. Qui litteris humanioribus vacant,
 ii in stylo potissimum exercentur. Itaque res minime nova iam est or-
 15 nare classes et aulas Collegii Germanici vel Seminarii, descriptis plurimis
 versibus ac declamationibus, quibus parietes operiunt. Haec de clas-
 sibus inferioribus paulo fusius, quod superiores quanto sint usui, satis
 iam Romae sit notum.

2. Quod ad profectum in spiritu pertinet, multi, magna nostra cum
 20 voluptate, ad omne decus pietatemque christianam, atque [54v] adeo
 ad ipsa Domini nostri consilia valde propensi cernuntur. Aucta est
 etiam et augetur in dies (de qua scripsi iam antea) quaedam externo-
 rum auditorum sodalitas, cui a Domina Nostra nomen est inditum, mul-
 tis in eam ascitis iuvenibus saneque probis atque nobilibus². Suum
 25 habent (quo expiare sese commodius possint) classes singulae confessa-
 rium; et quidem semel omnes in mense, quos vero dixi sodales atque
 etiam alii, multo saepius confitentur. Crebro etiam in xenodochiis et
 alibi ministrando pauperibus, pio christiani hominis funguntur officio.

Cetera, quod immutata non sunt, repetere supersedeo. Illud unum
 30 adiungo: scripta quaedam arabica, quibus praecipua christianae doc-
 trinae capita continentur, in collegio nostro typis excusa iussu impen-
 saque Summi Pontificis³, ut iis utatur aliquando, si cui ad barbaras
 illas nationes legari contigerit...

15 aulas in marg. Pol. | Seminarii del. prodeuntes multa secum et carmina et decla-
 mationes afferre | descriptis... operiunt in marg. m. Pol. || 17 sit sup. m. Pol. || 18 notum
 del. est || 22 scripsi del. iam, sed sup. rest. || 31 excusa del. rogatu, sup. m. Pol. iussu.

¹ Cf. MP II mon. 31 lin. 314-18.

² De congregatione mariana paulo ante in Collegio Romano erecta cf. supra,
 mon. 233 § 1.

³ « Fidei orthodoxae brevis et explicata confessio... »; opusculum Pii papae
 IV, quod Ioannes Bapt. Eliano in arabicam linguam traduxit et quod Collegium Ro-
 manum typis propriis expressit anno 1566; cf. SOMMERVOGEL III 380. — De typo-
 graphia in Collegio Romano instituta cf. VILLOSLADA, *Storia*... p. 44-46.

P. IOANNES DE MONTOKA S. I. RECT. COLL. NOL.¹
 MEMORIALE DE CONVICTORUM DOMO NOLAE
 NON SUPPRIMENDA

NEAPOLI, MENSE MAIO 1567

Introductio

Cura convictorum Nolaë suscepta est a S. I. anno 1563 (cf. MP II mon. 119). Anno 1567, cum P. Benedictus Palmio, assistens Italiae, provinciam neapolitanam, nomine Patris Generalis, visitavit (cf. SACCHINUS, *Historia* P. III lib. 3 n. 102), agebatur etiam de convictorum domo supprimenda. P. Rector, ut eam ab hac sorte salvaret, hoc memoriale Romam misit. Ut autem eius intentum maiorem fortunam haberet, ad manus Patris Polanco, Patris Generalis a secretis, illud pervenire curavit, hac epistola comitante: «Sobre el collegio de los convictores de Nola soy forçado a combatir con dos gigantes [scilicet P. Palmio, visitatore et P. Salmerón, provinciali], y por no ser solo, e pensado de tomar por abogado V. R., suplicándole lea esta copia de las razones que he dado al P. Visitador. Las quales entenderá mejor hablando con el P. Petrarcha que es testimonio de vista. Y si le pareciere que la causa sea justa, defiéndala, por charidad, en todo lo que pudiere. Perdona que no van bien escritas por la brevedad del tiempo. En las orationes y sacrificios santos de V. R. mucho me encomiendo. Dessearía se considerasse que, para deshazer una cosa ya començada y hecha, más fuertes razones serían menester que para no començarla » *Ital.* 132, f. 393r. P. Montoya, praeter hanc epistolam Patri Polanco datam, scripsit eadem de re etiam Patri Generali, die 29 maii 1567; quam videsis in *Ital.* 133, f. 42r-v.

TEXTUS: *Ital.* 132, f. 394r-96v (prius 311-13), originale, ultima pars (a linea 134) est autographa.

CHE CONVENGA TENER LI CONVITORI

1. Perché oltre questo pallazo, il quale è sufficientissimo per il collegio nostro² et anche per la casa di probation (se si vol fare), ci è un'altra stanza che è la stalla di questo luogo, distante pochi passi

⁴ loguo ms.

¹ De I. de Montoya S. I. cf. supra, mon. 219 adn. 4.

² De collegio nolano cf. SCADUTO, *Storia* III 409-10.

5 di esso, con un pezo di giardino ; la qual non si può allienar, perché
con tal condition ci fu donata ; né mancho afitar, perché ogni minimo
rumor che in quella si fa, dà disturbo a molte camere del detto pallazo,
come la sperienza ci insegna. Et cossi bisogna che ci stiano persone che
dipendano da l'obedienza di questo collegio. Et per casa di probation
10 non saria al proposito, perché sta al lungo di certa strada, nela quale
si fa spesso rumore di carri et altre cosse che passano. Et, si come avan-
zando intrada ad alcun collegio, secondo le Constitutioni, si debbe
spender con scolari forestieri³, cossi avanzandosi luogo, sarà bene oc-
cuparlo con li convitori.

15 2. Perché con bon governo questo collegio può arrivar a mille et
cinquecento ducati d'intrata, come sarà fatta la chiesa con certo des-
segno, et ad tal modo potranno star in quello da cinquanta overo sessanta
persone ; et di questi devono esser dieci sacerdoti, che cossi l'ordinò
la S.ra contessa, di buona memoria, nel testamento⁴. Unde potrà fa-
20 cilmente sopportar il peso deli convittori, che non saranno già tanti,
come nel Collegio Germanico, et massime con l'aiuto del collegio nostro
di Napoli, et per governar quelli che si possono pigliar adesso, che al
più potriano arrivar a trenta, bastano duoi deli scolari ; poiché il padre
che sta con loro, fa una classe et confessa in chiesa le feste, né più né
25 meno, come se non stesse con loro. Et hanno il servitio necessario di
alcuno deli coadiutori del nostro collegio ; et nissun coadiutor se occupa
totalmente con loro, ma serve in molte altre cosse al collegio. Et se
cento et trenta persone, che dicono esser nel collegio di Roma⁵, bastano
a proveder 35 o 40 che stanno al Germanico et Seminario, più facil-
30 mente 18 che sono in questo luogo, con sessanta altri che stanno a Na-
poli, potranno proveder quelli pocchi che bissognano per governar li
convitori. [394v]

3. Perché, levati li convittori, li suoi sariano constretti a dargli
in patto alli mastri seculari, come facevano prima, avanti che li pi-
gliassemo, et è la consuetudine di questo paese, et per sciffar li evidenti
35 pericoli de li costumi loro. Et cossi restariano spogliate le scole, et re-
stariano alcuni poverelli che de quatro parti del anno, mancano le tre,

³ 7 camere *del.* dell || 16 d'intrata *del.* subito che, *sup.* come || 19 nel testamento *sup.* ||
25 anno *ms.* || 26 deli *del.* coalu[tori]

³ Cf. *Const.* P. IV c. 3 B ; *MI Const.* III 110-11.

⁴ Maria Sanseverino, comitissa de Nola, collegii nolani fundatrix ; de ea cf.
SCADUTO, *Storia* III 408-10.

⁵ Cf. *Catal. Coll. Rom.*, anno 1567 exaratum ; *Rom.* 78/b, f. 48v-49v 53r 54r.

et li mastri spesso stariano senza scolari. Et se perdariano d'animo, et la chiesa per ordinario staria sola. Et non ci facendo frutto né in chiesa, né le scole, nessuno staria contento in questo collegio, massime intendendo il frutto deli altri. Anzi, viveriano molto sconsolati, come habiamo provati prima che si pigliasseno li convittori. Et di più, non si potriano fare cosse publiche per la edificacion del populo. Et non basta a dir che si potriano mandar eccellenti mastri per far venir li scolari, perché difficilmente si troveranno, et quando alcuna volta si trovassero, si mandariano ad altri collegi di più inportanza. Et dela casa di probation, si ben si facesse, non si potriano havere scolari per le nostre scole, perché quelli che si pigliano (massime adesso) et per mano del P. Maestro Salmerón * almeno, san già le lettere che in questo collegio se insegnano. 50.

4. Che la gente di questa città et di questi paesi circonvicini, più dele tre parte del anno, stan occupati nela raccolta, nel vendemiar, portar et in altri exercitii simili; et parte di quel tempo che anno riposo, vanno in processioni et a visitar varii luoghi pii. Et la terra è piccola, et non ci è né hospitale, né pregionia de inportanza; di modo che, levato li convittori, poccho saria da far per dieci sacerdoti, quantunque ci fusse la casa di probatione, et pochissimo frutto si potria far neli prossimi. 55

5. Perché il tener convittori non è for del instituto dela Compagnia. Poiché nela formola de la profession si fa special mention de puerorum eruditione⁷; et nela declaration de quella si racomanda grandemente alla Compagnia la cura loro. Et è certo che con nessuno altro mezo si puono tanto aiutar, quanto con li collegi de convittori. Di più, che tal assunto non repugna all'instituto, si vede chiarissimamente nela declaration del cap. 3 dela 4 parte dele Constitutioni: in quelle parole «vel ob causas alias raras, et non levis momenti»⁸, come veramente è [395r] cavar tante anime di poveri figlioli dale mane del demonio et peccati neffandi, et insieme levar con questi la occasion alli grandi di simil brutture. «Verum seorsum habitare hi», et in quelle altre parole «et aliquando honestas ob causas, quamvis illi et divitum 70

⁴³ publie ms. | non del. bastar || ⁴⁵ alcuno ms. || ⁵⁴ lughi ms. || ⁵⁷ la del. cassa || ⁶¹ declaration del. dela || ⁶⁴ nela del. dichiarazza || ⁶⁶ et del. li || ⁶⁸ questi del. dando, sup. del. li

* Alfonsus Salmerón S. I. praepositus provinciae neapolitanae; cf. supra, mon. 248 adn. 1.

⁷ Cf. *Const.* P. V. c. 3 § 3 et B; *MI Const.* III 168-69.

⁸ *Const.* P. IV c. 3 litt. B; *MI Const.* III 111.

et nobilium hominum filii sint, modo suis vivant sumptibus, nihil esse videtur, cur admitti non possint *⁹. Et si vide ancho nel testo di quella dechiaration. Unde non ci è dubio che questo non sia stato lo spirito del P. Ignatio di santa memoria ¹⁰. Et il medesimo spirito si è visto
 75 nel P. Lainez ¹¹ et nel beato P. Savier; poiché nel tempo che il primo governò la Compagnia, non solo si sonno fundati et conservati, ma etiam augmentati simil luoghi; et essendo stato il secundo, mastro del India, si vede tutta piena di simil collegi ¹²; li quali tutti bisogneria disfar, et anche il Germanico di Roma, se repugnassero all'institutio dela Compagnia. Oltra di ciò nela congregation passata si determinò che li seminari deli vescovi, con certi condition, si potessero pigliar ¹³. Il che
 80 non haveria fatto, se havesse iudicato tal assumpto di governar putti, repugnar al modo di viver dela Compagnia.

6. Che lasciando a poccho a poccho le scole et li convittori, fra poccho
 85 tempo ci scordaremo di questo officio de insegnar li figlioli. Il quale, come dice il benedetto P. Ignatio, dechiarando la formola dela profession, è un'opera singulare per la divina gloria ¹⁴. Anzi tutti li autori, et gentili et christiani, che parlano di questa materia, dicono questo mezo dela bona education deli figlioli, esser efficacissimo per il ben co-
 90 mune et riformation dela republica ¹⁵. Et si come è molto espediente per la Compagnia tener case di probation, et per il clero haver li seminari, cossi è molto al proposito per il populo christiano, che ci siano questi collegi de convittori.

77 agomentati ms. || 82 governar del. sed rest. putti || 84 li del. convittori, sed sup. rest.

* Cf. *ib.* 111-12.

¹⁰ Satis sit recordari zelum S. Ignatii in fundatione et sustentatione Collegii Germanici; cf. H. RAHNER, *Ignatius und sein Germanikum*.

¹¹ Cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung...* p. 9 ss.: *Die grundsätzliche Haltung des Jesuiten des 16. Jahrhunderts zur Internatserziehung*; praesertim p. 37-47: *Die Entwicklung unter dem Generalat des Lainez (1558-1565)*.

¹² J. WICKI S. I., *Zum Humanismus in Portugiesisch-Indien des 16. Jahrhunderts*; 1. Das Seminar S. Pauli in Goa 1541-48.

¹³ Videsis decr. 18 congr. gen. II (1565); supra, mon. 139.

¹⁴ Cf. *Const.* P. III c. 3 B; *MI Const.* III 169.

¹⁵ Ioannes Bonifacio S. I. (cf. supra, mon. 229 adn. 1) est auctor libri: *Christiani pueri institutio adolescentiaeque perfugium* (Salmanticae 1575; cf. SOMMERVOGEL I 1722-23); in eius primo capite adducit permultos auctores, qui de momento educationis puerorum celebres assertiones protulerunt. Illi ipsi attribuitur ceteroquin assertio: Puerilis institutio est renovatio mundi; cf. STIER-SCHIED-FELL, *Der Jesuiten Perpiña, Bonifacius und Possevin* 243.

7. Che il collegio stava nel modo che sta adesso, quando la Signora
 contessa, che sia in gloria, fece testamento et morì¹⁶, et lo fondò, la 95
 qual si pigliava piacer deli convitori, et li saria dispiaciuto che si levas-
 seno. Et se li fusse stato detto, haveria ordinato in testamento che si
 mantenesse questa opera. Et il levarla dispiacera al Vescovo¹⁷ et a
 tutte le persone da bene. Et è occasion di haver amici in tutti questi
 contorni, et haver boni sugetti per la Compagnia, et ben cognosciuti. Et 100
 il populo mormoraria di noi, dicendo, adesso che habiamo da viver,
 non ci curiamo più di aiutar li suoi figlioli, [395v] ma che attendiamo
 a sgravar. Et non mancharia chi pensasse che si leva per qualche ribal-
 deria nostra. Et finalmente questo negotio di aiutar li putti è favorito
 et racomandato nele sacre lettere; inperoché, volendo una volta li di- 105
 scipoli mandar via certi putti, che si accostavano a Christo, rispose
 Christo Signor nostro « Sinite parvulos et nolite prohibere ad me ve-
 nire ». Et un altro evangelista dice che « indigne tulit » et che « com-
 plexans eos et inponens manus super illos, benedicebat eos »¹⁸. Et ra-
 comandando il Signor la Chiesa sua a santo Pietro, primo disse « Pasce 110
 agnos meos », et poi « Pasce oves meas ». Et due volte disse « Pasce
 agnos », et una volta « Pasce oves meas », per dar ad intender la grande
 importanza che ci è per il suo servitio nela buona education deli figlioli,
 et la gran cura che debono tener di loro, quelli che desiderano aiutar
 li prossimi. 115

8. Perché il predicar, per esser cossa più splendida, non mancherà
 mai nela Compagnia, et per la inclination che tutti hanno a tal officio;
 ma l'alevar li putti nel timor de Idio, facilmente verà meno, per esser
 cosa vile et fastidiosa; il lassarla, mantelato et coperto col mantello
 del honestà di fugir il pericolo et lo scandalo. Et però con tanto magior 120
 vigilanza si deve attender a mantener nela Compagnia questo fruttuo-
 sissimo exercitio, et non mancho inportante forsi per la divina gloria
 del predicare et di qualsivoglia altro¹⁹.

97 ordinato *del. il, sup.* in || 103 *sguarar ms.* || 104 *li del. sed rest.* putti || 107 *par-
 vulos del. no* || 111 *duoe ms.* || 113 *ci è del. nel* || 117 *anno ms.* || 119 *fastidiosa del. et
 mantelata col*

¹⁶ Maria Sanseverino, comitissa de Nola, e vivis excesserat mense february
 anni 1565; cf. *Epp. Salmerón* II 767.

¹⁷ Antonius Scarampa, episcopus nolanus (1546-1569); cf. *GULIK-EUBEL* III
 277.

¹⁸ Cf. *Mc.* 10, 13-16.

¹⁹ Cf. *MP* I 1 adn. 1, ubi exscripta invenies verba Patris Vitelleschi, praepo-
 siti generalis, de momento huius ministerii.

Risposta alle ragioni contrarie

125 Potrà dire alcuno che è cosa pericolosa. Al che rispondo, prima,
che il trattar con femine et il pigliar giovinetti nela Compagnia, il pere-
grinar, il trattar con secolari, son cose pericolose ; et, si come la Com-
pagnia si mette a questi pericoli per la charità deli prosimi, cossi ancho
130 si può metter a questo. Poi, si per ragion del pericolo si dovesse fugir
tal opera, a che modo lo Spirito Santo a ispirato li vescovi a far li se-
minari ? Et finalmente, per un difetto che può acader in cento anni
una volta, non si debbe lasciar un ben cossi universale et cossi ordinario
et di tanta inportanza per la divina gloria.

Et se alcuno dirà che la Compagnia si mete a rischio di perder il
135 credito et reputatione, caso che seguitasse qualche scandalo, dico che
tiene il remedio nelle mani con mandar via illum per quem scandalum
venit ²⁰. Et cossi non solo niente perderia del suo honore, ma piutosto
riacquistaria di nuovo, con far intender ala gente che non tollera simil
ribalderia. Et saria bene che quelli che atendono a governar puti, ha-
140 vessero tal persuasione. Oltre che non è cossi facile cascar in tali errori,
sì per li gran mezzi che usa la Compagnia per conservar lo spirito ; sì
anche perché vivendo molti insieme, non c'è la commodità, perché
[396r] sempre si truovano testimonii.

È cosa troppo bassa et indegna. — R. Tanto più si debe abbracciar
145 et procurar che si comprovi et stia in piedi.

Li nostri che stanno con loro, non hanno commodità di studiare. —
R. Li nostri studiano per agiutar l'anime ²¹, et però non è inconveniente
perder alcun pocho della commodità deli studii per salute di prossimi.

Perdono lo spirito. — Lo spirito della Compagnia non si perde
150 agiutando li prossimi, anzi s'affina, et il fuoco non si smorza col fuoco.

Pagano pocho. — R. Hanno pagato quanto habbiamo voluto, et
pagheranno quello che vorremo ; et realmente credo che mantengono
quelli che stanno di continuo con loro. Et più vuòlte habbiamo fatto
il conto, et in conclusione il collegio più presto guadagna con loro che
155 perde.

Pagano male. — R. Alcuni pagano bene, altri male ; ma il collegio
non patisce detrimento per questo, poichè può comprar le cose al tempo
suo, et non li manca mai il suo bisogno.

125 cosa *del.* per || 130 *inspirito ms.* || 131 che *del.* può || 140 è *del.* cossi || 151 il
del. [?] || 152 pocho *del.* hanno p[agato].

²⁰ Cf. Mt. 18, 7.

²¹ Cf. MP I 6*.

Habitando cossì apresso, ci sono alcuni inconvenienti. — R. Che ci sonno anche alcune commodità, et che secondo le Constitutioni puos- 160
sono habitare li convittori nelli nostri collegii, ma separati dagl'altri,
come si vede chiaro nel luoco allegato di sopra ²², et tal volta etiam fra
li nostri, come si dice nel medesimo luoco. A tutto il male si potria ri-
mediar con passarli al altro luoco vicino al collegio.

Dà da fare ali nostri. — R. Però siamo venuti alla Compagnia per 165
affaticarci in agiuto di prossimi.

Non conviene, almeno nella Italia. — R. Dove c'è maggior malatia,
è più necessario il rimedio, et remedio molto efficace quale è questo.

Il volgo ne giudica male. — R. Le persone gravi et da bene tengono
tal luoco in buonissima opinione. 170

Che bisognerà mantener il correttore ²³. — R. Altramente non si
potria haver né per convittori, né per le schole ²⁴.

253

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
P. FRANCISCO PALMIO S. I. RECT. COLL. BONON. ¹

ROMA 12 IULII 1567 — BONONIAM

TEXTUS : *Ital. 66, f. 364r (prius 361), regestum.*

Summarium

Nemo scholarium ad ingressum in S. I. importune impellatur.

... Circa quel figliolo di M. Basoto Fantucci ², V. R. intenda :
questo giovene per il passato non ha dato molta sodisfattione ; ma di

²² Cf. *Const. P. IV c. 3 B* ; *MI Const. 110-12.*

²³ De correctore puerorum habendo cf. *Const. P. IV c. 7 § 2 et c. 16 § 5* ; *MP I 267 311 313.*

²⁴ P. Montoya hoc scripto impedire non potuit quominus collegium convicto-
rum a P. Generali supprimeretur ; cf. hulus epistolam (13 iulii 1567) ad P. Salmerón
hac de re datam ; *Epp. Salmerón II 126.* Cf. etiam epistolam Patris Salmerón (22
iunii 1567), in qua rationes suppressioni faventes proferuntur ; *ib. 123-24.*

¹ De F. Palmio S. I. cf. supra, mon. 238 adn. 1.

² De nobili bononiensi familia Fantuzzi cf. *Dict. Encicl. Ital. IV* (Roma 1956)
261.

qualche tempo in qua, la dà molta bona, et sta tanto fervente che conviene tenerli la briglia; et quantunque sia cosa santa et perfetta l'intrare in religione, per vederlo così fervente questi mesi, più presto si giudica debbia trattenersi, almeno qualche tempo; et quando perseverassi, et tuttavia si vedessino segni della vocatione divina, all'ora, pare se li potrà dare licentia di eseguire li suoi desiderii. Credo che V. R. sa bene la regola che c'è fra noi, de non persuadere stato di religione a nessuno di quelli che vengono alle nostre schole³, benché generalmente se tirino alla virtù et profitto spirituale⁴. Questa regola si guarda ancora più strettamente nel Collegio Germanico, per essere la gente che lì sta più particolarmente sotto nostra cura. Et con questo giovene non solamente si è guardata, ma anche ci pare espediente, come ho detto, il trattenerlo, come si fa tuttavia; benché, alla fine, se si cognosce chiara la vocatione, tutti ci habbiamo a contentare di quel che piacerà a Iddio Nostro Signore⁵...

254

P. HENRICUS BLYSSEM S. I. RECT. COLL. PRAG.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

PRAGA 22 IULII 1567 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 148, f. 172r-v (prius 73 461), autographum.*

Summarium

1. *De ordine diurno lectionum in classibus.* — 2. *Utrum haereticorum filii in scholis S. I. tolerandi sint.*

... 1. Intellexi exercitium corporale sic fieri debere ut ante prandium per quadrantem et ante caenam tantumdem duret. Cum igitur

³ Videsis *Reg. convict. Coll. Germ. (1564)* § 11, MP II mon. 46.

⁴ De vocationibus ad S. I. fovendis cf. *Reg. et mon. schol. (1555-56)*; MP I 335 § 15.

⁵ Iulius Fantuzzi bononiensis ingressus est S. I. die 15 aug. 1567; cf. *Rom. 170, f. 92v.*

¹ H. Blysssem S. I. (1526-1586) rector collegii pragensis (1561-1570); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 17; et KROESS, *Geschichte* I passim.

nostri collegii sit consuetudo, ut pro maiori fratrum et studiorum commoditate illud exercitium non dividatur, sed ante caenam totum simul, nimirum per mediam horam fiat ³, et P. Natalis nos ita progredi iusserit, 5 nihil visum est in hac re mutare, nisi prius consulta R. P. V., an videlicet propter maiorem commoditatem in ea consuetudine nostra possimus aut debeamus perseverare. Alias particulares huius collegii consuetudines obtuli P. Provinciali ut videat ac iudicet vel, ubi fuerit opus, R. P. V. pro nobis consulat, an in illis progredi necne possimus. Sed, 10 quoniam intellexi decretum esse ut lectiones matutinae, vel etiam pomeridianae, non durent ultra duas horas cum dimidia ⁴, putavi nostram hac in parte consuetudinem R. P. V. declarandam esse. Nam ante prandium per duas tantum horas in scholis lectiones fiunt; finita enim prima lectione sacrum auditur; quo finito, studiosi sumunt ientaculum, atque redeunt deinde ad secundam lectionem; post quam dimittuntur [172v] studiosi domum. A prandio sunt in scholis per duas continuas horas, quibus elapsis per quadrantem tam magistri quam studiosi egrediuntur ut aliquantisper respirent in area, quae est ante scholam amena et spaciola. Deinde redeunt ad scholam ac suas repetitiones, aut disputationes quotidianas de lectionibus auditis perficiunt per tres tantum quadrantes. Hinc omnes in templum procedunt ad laudes d. Virgini decantandas. Quodsi igitur spectemus tempus ipsum, constat nostros per 5 horas minus uno quadrante in scholis versari; cum tamen per R. P. V. decretum concedantur quinque integrae ho- 25 rae; ut proinde non diutius, sed uno quadrante minus quam habet decretum, in scholis agamus. Si vero temporis ipsius vel horarum distributionem consideremus, vix putamus ob multas rationes, eam hic commodius institui posse. Quare viderit R. P. V. an quoque debeamus hanc lectionum nostrarum consuetudinem retinere, quae nobis tamen 30 cum aliis quibusdam collegiis est communis ⁴.

³ 6 est *del.* quicquam || 14 horas *del.* tantum

³ Haec fuit praxis etiam in Collegio Romano; id est, vespere solum, et media hora assignata fuit huic exercitationi corporali; cf. *Gubernatio Coll. Rom. (1566)* § 11 (MP II mon. 19); mon. 240 lin. 53-54, et BRAUNSBERGER V 489.

⁴ P. Generalis die 9 iunii 1567 reductionem temporis lectionum decreverat; cf. MP II mon. 20 adn. 31.

⁴ Etiam P. Maggio, praep. prov. Austriae, scribebat eadem de quaestione ad P. Generalem, Praga die 20 iulii 1567: «Quanto al decreto di 9 del passato, in questi nostri collegii è usanza antica et ordinaria che gli maestri stino in classe due hore la mattina, interpolate pero dalla messa, di modo che la prima hora leggono, la se-

2. Inter studiosos nostrae scholae sunt quidam lutherani, ac plus
 satis obdurati, cum quibus frequenter, sed frustra tractatum est de
 catholica fide amplectenda. Dubitatur itaque utrum necne sint in scho-
 35 lis nostris diutius tolerandi. Nam si tolerantur, videmur Ecclesiae hostes
 nostris armis instruere et munire, cum illi studiis rhetoricis ac philoso-
 phicis apud nos non parum proficiant; nec possumus ita diligenter
 singulos observare quin cum aliis studiosis nonnunquam et secreto agant
 de fide, ut eos seducant, quantumvis id illis serio sit prohibitum. Au-
 40 diunt tamen sacrum plerumque cum aliis, ac lethaniis aliquando inter-
 sunt in gratiam praeceptorum, ni fallor, cum nihil de rebus eiusmodi
 credant. Sin vero non toleramus eos, sed a scholis excludimus, nimirum
 propter haeresin, cum aliam causam non habeamus, periculum est, ne
 45 catholici, qui non solent ex haereticorum conversatione scrupulum ha-
 bere; sequetur etiam hinc nostram scholam multis auditoribus vel di-
 scipulis destitui, quandoquidem eiusmodi sunt plurimi civium et senatorum
 seu nobilium pragensium filii, qui parentibus obstantibus non facile
 possunt converti, sed interim tamen nescio qua spe vel potius quanto
 50 periculo in litteris apud nos instituantur. De qua re iudicium R. P. V.
 expectabimus * . . .

33 obturati *ms.* || 41 in *del. germ.* || 43 est *sup.*

conda odono messa, la terza tornano alla scuola. Et doppo pranso hanno tre hore
 poco meno le classi inferiori con l'humanità; et le altre, due hore; et la cosa riesce
 bene. Se pure la P. V. vorrà si faccia qualche mutatione, si farà; ma non credo es-
 sere necessario, né forse espediente * *Germ. 148, f. 169r.* Quae praxis immutata re-
 mansit etiam annis sequentibus in provincia Austriae; cf. ep. Patris Magglo (4 jan.
 1570), infra, mon. 278.

* P. Generalis iam 1557 hoc responsum dederat Patri de Vitoria: «Dell'ac-
 ettare heretici o sismatici nelle schole, purché non facciano danno alli altri, pare assai
 conveniente, maxime in Praga, dove la maggior parte è de li tali; il che non si doveria
 tollerare, se facessino danno agli altri * *Epp. Latnez II 480-81.* Anno 1566 P. Nadal,
 commissarius quaestionem iterum Patri Generali solvendam proposuerat (cf. *Epp.*
Nadal III 306); qui idem responderat (cf. *ib.* p. 325). Cf. etiam *Pol. Compl. II 664 n.*
 33. Anno 1570 alia quaestio pragensium Romae proposita est Summo Pontifici; de
 qua re in epistola Patris Generalis (19 aug. 1570) ad P. Rectorem haec habentur:
 «Si è parlato al Papa delli scholari figlioli de heretici, quali, si ben sono catholici,
 sono sforzati dalli parenti di cantar al rito hussitico nella messa loro; et che per tal
 causa non sono accettati dalli nostri alli sacramenti, perché si vede che communi-
 cano con li heretici in cose sacre; et pur questa prohibitione dei sacramenti è causa
 de gran detrimento spirituale in loro, et che vedessi Sua Santità, se si potria prove-

P. IOSEPHUS CORTESONO S. I. RECTOR COLL. GERM.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

ROMA 26 SEPTEMBRIS 1567 — TUSCULUM

TEXTUS: *Ital. 134, f. 141r-43v (prius 136-38), autographum. In f. 143v solum superscriptio habetur; et infra hanc litterae P[olanco] B[enedetto Palmio] N[adal] E[verardo Mercurian].*

Summarium

Quomodo disciplina Collegii Romani renovanda sit.

Molto Reverendo in Christo Padre. Pax Christi.

Per esser debito et carico mio procurare, quanto io posso, l'utile et bene di questo Collegio — quale per Dio gratia sta a migliori termini che giamai sia stato, di modo che spero in breve dover esser tale, quale già molto tempo l'ho pensato et desiderato; et questo per essersi levate molte difficoltà et impedimenti che non si potevano, se non con tempo, levarsi, et introdotti alcuni boni meggii, quali avanti di fruttificare, è bisognato lassarli crescere —; hora che le cose dentro di Collegio stanno ridotte a boni termini, resta che V. R. P. aiuti per levar alcuni difficoltà et impedimenti che hanno di fuori, alle schole dil nostro collegio; le quali sonno tali che assai più travaglio et difficoltà sento in rimediar alli disordini delle schole, che a tutto il resto dil governo dil Collegio; quali hora lascio per brevità. E se bene tutto questo che

7 meggii *del.* al qual

dere a tali inconvenienti. Risolse il Papa, adoperando l'esempio di Naaman syro, che questi tali figlioli possono esser asoluti, spetialmente se non cantano cose heretiche che loro intendano esser tali; et pur si intende che prima d'asolverli delli peccati, precede l'asolutione dell'escommunication; et in tal modo dichiarò che questo si poteva; che, si bisognassi dar licenza de asolver li tali, la dava; di modo che si potranno per l'avvenire alutar detti scholari » *Germ. 108, f. 113r.*

¹ I. Cortesono S. I. rector Collegii Germanici (1564-1569); cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 37; et MP II mon. 79 et 118 introd.

hora procuro è di assai utilità al Collegio Germanico, importa però assai
 15 più senza comparatione al Collegio Romano, il quale viene defraudato
 dil fin suo principale, che è tirar la gioventù per meggio delle lettere
 alla devotione et alli boni costumi, per esservi numero de sviati, che ad
 altro non attendono che a sviar li altri; oltra che è pocho honore della
 Compagnia, perdendo molto di riputatione, parendo che sia di tanta
 20 pocha authorità che non possi obviare a quattro disgratiati, quanti
 pongono sotto-sopra l'uno et l'altro collegio. Per il che molti ne riman-
 gono di ciò pocho edificati in veder, come si toleri tutto questo, senza
 far un minimo segno di risentimento. Oltra che li mastri stanno in con-
 tinui travagli et brighe per causa di questi tali. Resta hora che si ven-
 25 ghi a qualche bono rimedio, perché non dubito che V. R. P., insieme
 con li altri padri, non siano di animo di rimediarvi in tutti i modi.

Il rimedio che mi occorre, è questo: prima informar Sua Santità
 di tutto questo negocio, et dil modo di rimediarvi, con procurare che
 vogli commetter l'esegutione di tutto questo al suo Vicario, però in
 30 nome suo; — 2° fare alcune regole et ordini per osservarsi in [141v]
 Collegio; — 3° dar la cura ad alcuno de nostri, quale fosse diligente in
 far osservare tali ordini et regole.

L'informatione che si potria dare a Sua Santità, potria essere questa,
 cioè che, vedendo la Compagnia la gioventù oggi di tanto depravata
 35 che quanto più cresce in lettere, tanto più sole crescere in peccati e
 malitia e depravati costumi, quali molte volte impediscono et disviano
 dall'istessi studii, perciò ha pensato di pigliar questa cura di instruir
 la gioventù insieme nelle bone lettere et boni costumi, la quale è di tanta
 fatica et travaglio, quanto che è di gran frutto et utile alla republica
 40 christiana. Ma il demonio et il mondo tanto depravato se gli intromette
 per impedir ogni bon frutto, et far vana ogni sua fatica, che è per al-
 cuni gioveni sviati, quali attendono a sviar li altri con molto mal es-
 sempio et mala satisfatione di quelli che vogliono essere virtuosi, danno
 segno di pocha obedientia et pocho rispetto alli loro maestri et altri
 45 superiori dil Collegio, oltra la molestia che danno alli scholari dil Colle-
 gio Germanico, così in disturbarli nelle schole dalli loro studii, et por-
 tarli imbasciata di alcuni altri di fuori, come in incontrarli per la strada
 che devono passare o fermarsi sopra la porta dil Collegio con impedirgli
 il passo, et in procurar di sviar, a uscir fuori dil Collegio quelli che
 50 sanno esser pericolosi, et intendendo che alcuno sia uscito, attendono
 ad accompagnarsi con esso et farlo della loro lega con roinarlo et
 praecipitarlo a un tratto; similmente con andar atorno di notte fanno

21 sottosopra *del.* tutto il, *sup.* l'uno et l'altro || 47 altri *sup.*

molte baie con dishonor dell'uno et l'altro collegio, et scandalo et fastidio de tutti li vicini.

Li rimedii potriano esser li seguenti : Prima l'osservantia di alcune 55
regole, come sariano le seguenti, o simili :

Prima. Che ogn'uno si confessi una volta il mese et si comunichi *.

2. Che ciascuno sia obediante alli loro maestri et superiori.

3. Che siano modesti et pacifichi con li altri loro condiscepoli ;
né portino arme in classi. [142r] 60

4. Nissuno entri in qual si voglia classe per odire le letioni ordinariamente, se prima non sarà esaminato et approvato dal prefetto de studii, et prometta di osservar tutte le regole et ordini dil Collegio.

5. Nissuno facci mutatione di classi, né vadi ad altre classi, se bene non si legesse nella sua, senza licentia dil prefetto. 65

6. Quando li scholari verranno al Collegio avanti l'hora delle letioni, entrino in classe per studiare al locho che li sarà ordinato ; il quale non potranno mutare, tanto in absentia, quanto in praesentia dil maestro, senza licentia di colui che gli l'havrà assignato, o dil suo maestro ;
né spaseggino nel cortile senza licentia dil superiore. 70

7. Quando alcuno sarà licenziato o non sarà accettato in Collegio, si per non esser atto alle lettere, come per non esser di boni costumi, non possi entrar in Collegio, né fermarsi nella piazza avanti di esso, né mancho andar intorno dil Collegio, a posta per incontrar o disturbar li scholari dil Collegio Germanico. 75

8. Quando alcuno uscirà dil Collegio Germanico non potrà andar alle schole dil Collegio senza licentia de superiori, ma siano come quelli che sonno licenziati dall'istesso Collegio.

9. Quando verrà alcuno forastiere per veder le classi, o per udire qualche letioni, il portiero tenghi cura di indrizarlo ; et quando ritornasse più volte, secondo le qualità della persona, così il portiero tenghi cura di avisarlo et mostrargli le regole dil Collegio. 80

10. Tutti promettno di voler sottomettersi et osservar le sudette regole e, mancando, di accettar voluntier qualsivoglia penitentia o castigo che da superiori sarà iudicato che meritino per util loro et di tutto 85
il Collegio ; o vero partirsi quietamente et pacificamente.

55 l'osservantia *del.* delle loro, *sup.* alcune || 58 Che *del.* ogn'uno, *sup.* ciascuno ||
66-7 letioni *del.* entranno [†]

* Mirum est Patrem Cortesono obliuisci et *Reg. Rect. Coll. Rom. (1551) V* (MP I 89-93), et LAÍNEZ, *Reg. schol. ext. (1561) I-II* (MP II mon. 7), ubi haec et quae sequuntur regulae, continentur. Non fuit proinde necesse novas conscribere.

Per più osservantia di tutto questo, si publichi come per ordine di Sua Santità. Il Vicario procederà contra di quelli che non osserveranno dette regole, o faranno cosa indegna et brutta, con imprigionarli
 90 o dar bando o con altre pene ad arbitrio suo, per semplice relatione delli superiori dil Collegio.

Si potria anchora, quando si vedesse alcuno andar male, et che essendoli data licentia dil Collegio, non se ne curassi, oprar che il Vicario lo facesse citar avanti di sé, et comparso che [142v] fosse, farli
 95 dar sigurtà di non accostarsi al Collegio ecc., acciò con questo meggio più soave si obviasse alli disordini, senza adoprar altri meggii più aspri.

Ultimamente, si facci eletione di uno della Compagnia, quale habbi carico di essequire tutto il sudetto, et sia persona intelligente et capace
 100 de simili andamenti de scholari, et pratico in trattar con simili cervelli, et sia persona animosa, diligente et di qualche authorità et rispetto; quale però conferischi il tutto con altri padri, secondo il costume della Compagnia. Et questo tale il primo giorno che li scholari veranno alle letioni, le farà tralasciare per quello giorno; et la mattina farà congregar tutti li scholari nella chiesa dil Collegio. A quali farà un raggonamento, nel quale mostrerà prima il fine et desiderio della Compagnia circa l'instituto che ha pigliato di leggere et insegnare publicamente a ciascuno. 2° la malitia delli huomini, et pericoli della gioventù. 3° l'intentione et mente di Sua Santità. 4° li ordini et regole che si sonno ordinate. 5° il frutto et l'utile che li boni cavaranno di ciò, et quello che
 105 ne potrà risultare per l'istessi mali et vitiosi. Ultimamente avisarà che dopo pranso tutti quelli che havranno animo di frequentare le nostre schole, ritornino per farsi scrivere, esaminare et approvare per esser dipoi admessi alle classi che desiderano.

115 Quando si potesse impetrare de Sua Santità alcun privilegio per quelli che, finiti li loro studii, havessero testimonio dalli superiori dil Collegio, sì della dottrina, come delli costumi, saria molto bono, et daria authorità al Collegio et animo alli studiosi et virtuosi.

Obviandosi con questi o altri simili rimedii alli sudetti disordini et
 120 inconvenienti, oltra della bona reputatione et credito che riacquistarà la Compagnia, sarà anchora tale il frutto che ne risolterà, che si potrà sperare pocho mancho di quello che si farà in Collegio Germanico; et si guadagnaranno molto li animi delli boni, et se gli darà occasione di aiutarsi molto. Né è da pensare che l'usar da principio un pocho di rigore, sia malo; perché con questo le cose andaranno più quiete, et sarà
 125 causa di haverlo tanto mancho da usare. Né è da dubitare che li maestr

siano per haver pochi scolari, perché oltra che il [143r] Collegio è talmente incaminato che non vi è pericolo, et Dio volesse che con questa occasione nissun altro andasse alle nostre schole, eccetto li scolari dil Collegio Germanico, dil Seminario, et quelli che sonno o volessero essere della congregatione della Madona^a; la quale, con questa occasione, è per andar molto avanti; tanto più, quando quello che havrà cura di farsi osservar queste regole, havrà questa mira di tirar li scolari alla congregatione; perché in questo modo li scolari sariano più quieti et fariano maggior frutto, et li maestri havriano minor fatica et travaglio. Quando non vi si pigliasse rimedio, oltre li sudetti inconvenienti, veria la cosa [ad] andar tanto inanti che il Collegio veria infame circa li costumi, come tutti li altri studii di Italia, et cresceriano talmente li sviati, che impediriano tutto il frutto che volessero fare li boni (quod Deus avertat). Quando anchora vi si desse qualche rimedio, ma debole, saria peggio; perché veriano a farsi burla dil tutto, et li mali pigliariano più animo, talmente che saria meglio non impaciarsi.

Questo è, quanto mi è occorso di proporre per più servitio di Dio, honor della Compagnia et scarico mio, lasciando il resto a chi più tocha et importa. Et se in qualche cosa havrò errato in dire, o presumere più di quello che mi tocano, gli dimando humilmente perdono, con pregarla, insieme con li altri padri, a pregare Iddio per me et per il suo Collegio Germanico. Di Roma il dì 26 di settembre 1567

Di V. R. P.tà

indegno servo in Christo

Josefo Cortesonno

127 [per]ché *sup.* || 133 havrà *del. sed rest.* questa || 137 Collegio *del.* Nostro || 143 per *del.* haver || 147 il *sup.*

^a De scholarium congregatione mariana, paulo ante in Collegio Romano erecta, cf. supra, mon. 233 § 1.

S. PETRUS CANISIUS S. I. PRAEP. PROV. GERM. SUP.^{1*}
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

MONACHIO 26 SEPTEMBRIS 1567 — ROMAM

TEXTUS : *Germ. 183, f. 115r-16v (prius 212 385-86), originale.*

EDITIO : BRAUNSBERGER VI 65-68.

SCRIPTOR : J. BRODRICK S. I., *Saint Peter Canisius S. I. 1521-1597*
(London 1935) 671-72.

Summarium

Professoribus de S. I. interdicatur doctrinam Averrois sequi.

... Non erit abs re iterum explicare, quae mihi veniunt in mentem
de remediis praeservationis, ut sic dicam, ut collegia nostra ab huius-
modi spiritu et peste praesente infidelitatis mature liberentur, illae-
saque servantur¹. Primum sit ut initio, dum ad Societatis institutum
5 aliquis petit admitti, is accurate de rebus fidei examinetur, praesertim
in germanicis provinciis, utque idem ad probationem non recipiatur,
nisi facta prius fidei professione, iuxta bullam Pii IV². Qui latinae lin-
guae sunt imperiti, versam hanc bullam publice recitare possent. Se-
cundum, quoties renovanda in his collegiis vota erunt³, praecedat haec
10 ipsa fidei professio. Quae fortassis etiam a theologo quodam fratribus
aliquando utiliter explicaretur. Tertium, meliores apud nos fratres in

^{1*} S. P. Canisius S. I. praep. prov. Germ. Sup. (1556-1569); cf. *Synopsis hist. S. I.* ... 674; GILMONT, *Les écrits* ... p. 209-31.

¹ P. Canisius in parte anteriore epistolae conqueritur defectionem a S. I. et a fide catholica Balthasaris Zuger; de quo cf. SACCHINUS, *Historia* III lib. 3 n. 127, et BRODRICK supra, l. c.

² Bulla « In sacrosancta beati Petri principis apostolorum cathedra ... » Pii IV, Romae die 13 nov. 1564 promulgata (vide *Bullarium Romanum* (ed. Taurin.) VII 323-27); de ea cf. BRAUNSBERGER IV 654. P. Generalis iam in ep. diei 23 sept. 1567 ad P. Canisium data praecipiebat: « La professione dela fede si deve essequire dalli nostri scholari, come anche dalli esterni » (BRAUNSBERGER VI 53 87). Quae obligatio anno 1570 a P. Generali ad novitios quoque extensa est; cf. *ib.* 57.

³ De votis scholasticorum bis quotannis renovandis cf. *Const. P. IV c. 4 § 5* et *P. V c. 4 § 4 6*; *MI Const. III 115 172-73*.

scholis, si sunt discipulis, vel domi, si novitii, ad catechismum audien-
 dum accedant, ut sic in fide catholica rectius confirmantur atque insti-
 tuantur. Quartum, boni sint et perpetui quidem censores, qui modos
 loquendi et studia domesticorum, et de sacris disputationes inter fratres
 diligenter observent ac referant ad superiorem. Quintum, gravis poena
 proponatur et infligatur contentiosis et ad disputandum alios impellen-
 tibus, praesertim recreationis tempore, ubi maior et liberior disceptan-
 tium contentio incidere solet de rebus tam sacris quam prophanis. Sex-
 tum, radicitus extirpetur infaelix lolium Averroycae philosophiae ⁴, quae
 non tam haereticos quam atheos e nostris quosdam fecisse putatur,
 ut hinc etiam nostri apostatae, qui cum Averroystis nimium vixere
 familiariter, non parum depravati esse credantur. Et qui ex Urbe hoc
 anno venerunt, ingratos nobis fructus nunciant, quos attulerit plaer-
 isque Averroyca philosophia, dum sola illi duce ratione niti volunt,
 et nullius fere hominis vel doctoris auctoritatem reverentur. Prohibeat
 Dominus, ut hunc fructum ex studiis philosophiae nostri colligant, cum
 ad haereses amplectendas nulla expeditior via possit excogitari. Utinam
 nulli unquam concedatur ut suam vel alterius privatam opinionem contra
 communem scholarum sententiam privatim vel publice aliquis tuea-
 tur ⁵. Nunc divinum Averroem nominare quidam e nostris audent, et
 ex illo confirmantur in spiritu contradictionis, sicuti dicimus, et in con-
 temptum scholasticae theologiae; tum nescio quibus nominibus in-
 famant alios qui receptam scholarum doctrinam sequuntur atque de-
 fendunt. Putarim ego publicum proponendum esse mandatum, quo se-

⁴ De averroismo in Collegio Romano cf. MP II mon. 69 lin. 293-335; mon. 70 lin. 165-195; et mon. 73/C; in quibus locis manifeste apparet, imprimis Patrem Perera, professorem philosophiae fuisse accusatum quasi propagantem doctrinam averroisticam; hoc confirmatur etiam epistola Patris Theodorici Canisii, collegii dilingani rectoris, die 25 sept. 1572 ad P. Generalem data: «Utinam in philosophia tradenda certa quaedam ratio esset praescripta, maxime circa opiniones quae communes censi debent. Nam diversissime nostri praeceptores hic docent, cum alii D. Thomam ut plurimum sequantur, alii arabes et graecos, qui fere P. Benedicti Perrerae fuerunt discipuli, sequi se dicant. Differunt autem hi toto caelo in communissimis etiam principiis constituendis. Dicunt autem utrique suas opiniones esse communes, propterea quod utraque passim in Societate iam doceantur, et doctrinam P. Benedicti per eius discipulos, qui plurimis in locis profiteri dicuntur, aiunt factam esse valde celebrem. Alii vero hanc periculosam ex parte et ad theologiae studium valde incommodam esse probant» *Germ. 134 II, f. 338r.*

⁵ De doctrina a nostris tenenda et docenda cf. *Const. P. IV c. 5 § 4*; MP I 221. Videas ceteroquin decretum Patris Generalis hac de re, mensis novembris anni 1565; supra, mon. 244.

vere prohiberetur et extirparetur hoc semen *, quod in Societatis nostrae agro succrevit, et in multis altis gessisse radices videtur, dum huic Averroycae, ut dixi, philosophiae sunt vehementer addicti, et omnem ingenii iudiciiue simplicitatem, nostris praecipue necessariam, exuunt.

40 Ac fortasse non esset abs re maiorem provincialibus facultatem dari, ut a corpore pestilentes veluti partes quamprimum abscindant, si qui e nostris erunt, de quorum fide falsaue doctrina gravis haberi suspitio potest. Utinam enim abscindantur, qui nos in re tanti momenti conturbant †.

45 Verum haec omnia non ut praescribam, sed ut optimo patri suggeram cogitationes meas, in medium attuli, et rogo ut Societatis nostrae sinceritati, quae ex sana fidei doctrina in primis pendet, propter hos apostasiae lapsus, quos cernimus, rite consulatur, ac futuris etiam scandalis et lapsibus nostrorum, quoad eius fieri potest, obviam eatur, Christo
50 domino auxiliante. Oret pro nobis Paternitas T. et videat, quaeso, quanti referat, in hanc provinciam mitti homines in fide et vocatione firmos, et tales nobis adesse theologos, qui solidam nostris et aliis doctrinam proponant; quales utinam plures habere possemus in his collegiis, ubi nostri sacerdotes praesertim confessarii, multis modis egent in sacris
55 et in conscientiae casibus bono et perito doctore et frequenti admonitore ‡ . . .

257

P. IACOBUS LEDESMA S. I. ¹

P. IOANNI A. DE POLANCO S. I.

ROMA 27 SEPTEMBRIS 1567 — TUSCULUM

Introductio

Anno 1565 Romae nova ratio studiorum confecta est (cf. MP II 181-2). Eius pars quae inscribitur: *De studiis humaniorum litterarum* exhibet ordinem quinque classium (cf. MP II mon. 25). In Collegio Romano autem eo tempore septem classes numerabantur (cf. Cat. Coll.

* Hoc evenit in congregatione generali III (1573) et V (1593-94); cf. *Institutum S. I.* II 228-29 (decr. 47) et 274 (decr. 41 n. 2 et 3).

† Gal. 5, 12.

‡ Patris Polanco responsum, ex mandato Patris Generalis datum (11 oct. 1567), videsis ap. BRAUNSBERGER VI 86-88.

¹ De I. Ledesma S. I., Collegii Romani praefecto studiorum cf. MP II 465.

Rom. 1567; *Rom.* 78/b, f. 48r-50r). Epistola Patris Ledesma suggerere nobis videtur, Patrem Generalem desiderasse ut anno scholastico 1567-68 etiam in Collegio Romano novus quinque classium ordo probaretur. P. Ledesma, collegii praefectus studiorum, in epistola nostra rationes quae contra hoc propositum militant, profert. Simul etiam ordinem quendam conscripsit, in quo novum quinque classium ordinem ad praxim septem classium Collegii Romani applicare conatus est. Quem ordinem videsis: Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit.* 1433 (3562), f. 360r-67v.

TEXTUS: *Ital.* 134, f. 148r-49v (*prius* 139), autographum. Fol. 149r scriptura caret; in facie eius versa solum inscriptio alia manu exarata conspicitur: «Al Molto R.do in Christo Padre, il P. M^o Gio. de Polanco della Compagnia di Gesù. — In Frascati»; et infra inscriptionem litterae: P[olanco] M[iró] E[verardus Mercurian], id est, illi qui epistolam ex officio perlegerunt.

TEMPUS: P. Ledesma in conclusione epistolae solum diem et mensem adscripsit. Annus autem est 1567, nam epistolam P. Ledesma Tusculum misit, ubi eo tempore P. Generalis, sanitatis gratia, una cum assistantibus et aliis curiae romanae S. I. personis versabatur; cf. *Pol. Compl.* II 704 n. 45; et epistolam Patris Cortesono, qui die 26 septembris 1567 ex Collegio Germanico item Tusculum ad P. Generalem scribebat; supra, mon. 255.

Summarium

Novus quinque classium ordo humaniorum litterarum in Collegium Romanum ne introducatur.

Muy Reverendo Padre en Jesú Christo — Pax Christi etc.

Ayer recibí la de V. R.¹, y se hizo luego consulta, por estar ya los estudiantes examinados y destinados a sus clases; y parece a todos que, por este año, sería cosa difícil reduzillas ha cinco classes. Para lo futuro haremos como V.s R.s mandarán, mas todavía, parece de 5 proponer algunas dificultades, que se offrescen, a nuestro juicio, de harta importancia en este caso; y bien que por carta no se pueden así explicar, como acá nosotros las sentimos, pero, en breve tocaré algunas, pues que así ha parecido que se escribiese a V.s R.s, aunque mejor se entenderían a voca. 10

Si en este collegio donde ay tanta multitud de estudiantes, no fuesen sino cinco classes, síguense estos inconvenientes:

1. Que será menester mandar del collegio ciento y treinta o ciento y quarenta estudiantes, poco más o menos, y disminuir el número de

³ a todos *sup.* || ⁵ futuro *dcl.* havrá de

² Epistolam Patris Polanco ad P. Ledesma datam non invenimus.

- 15 los estudiantes del collegio. Que, como son quinientos, no sean sino tre-
cientos y cinquenta, o pocos más; porque siendo aun siete classes, es-
tán tan llenas que no cabrán los de las otras dos; de manera que los
estudiantes de las dos classes, es necessario se disminuyan del número;
y haviendo antes de acrescer el número y desear que fuessen muy mu-
chos más de los que son; porque quantos más, tanto mejor y más uti-
20 lidad; al revés, de esta manera, se disminuirán en tanto grado los es-
tudiantes del collegio; lo qual parece ser grande inconveniente.

2. Item, si hazer dos quintas o dos quartas, se entiende que sean
del todo y por todo iguales las dos quintas o dos quartas, síguese que
25 multiplicantur exercitia uniuscuiusque illarum classium, ut quae erant
in duas classes partita, unus et idem magister intra eandem classem
faciat.

- Hinc etiam oportebit in aliqua aut aliquibus classibus, essent varii
gradus scholasticorum, quibus diversi libri et diversae exercitationes
30 convenirent; quod est non parvum incommodum classis et magistri,
partitis temporibus et exercitationibus pro his vel pro illis, hoc tempore
vel illo.

- Hinc etiam minus discipuli proficerent, et hoc est manifestum,
quam si singuli gradus semper et toto tempore eodem omnino exerci-
35 tationis genere uterentur.

Hinc etiam maior magistrorum labor, cum tot ordinibus et exerci-
tationum varietate, et classis perturbatio.

3. Item, tempore mutationis a classe ad classem, acciderent duo
gravia incommoda: Alterum, quod illae duae aequales omnino classes
40 paucos scholasticos haberent, nam ex una tantum classe ambae reci-
perent, quae non posset tam multos utrique ministrare; nam oporteret
mitteret singulis sex mensibus, ut minimum, sexaginta vel octoginta;
quod videtur impossibile. Alterum, quod sequens classis, contra, nimis
multos haberet, nam reciperet ex ambabus aequalibus praecedentibus;
45 at si sint diversae, non hoc accidit, nam diversae ex diversis recipiunt;
nam neque emitterent ad eandem, neque acciperent ex eadem.

4. Item, hoc modo retardarentur, bona ex parte, optima quaeque
ingenia, ne citius quam alii tardiores ascenderent; quod est grave in-
commodum. At modo optima ingenia citius, mediocria mediocri tem-
50 pore et tardiora tardius ascendunt ex diversitate classium; quod, ut
dico, bona ex parte impediretur, dum esset necesse spectare una cum
tardis. [148v]

18 necessario del. mandarlos || 19 antes sup. || 23 dos^a del. sed rest. quartas | síguese
del. prius los, dein que | que del. los || 34 eodem omnino exercitationis genere p. corr. || 39
incommoda del. parvum [?] | classes del. ex una classe tantum reciperent, et || 42 octoginta
del. sed rest. quod || 45 hoc del. fit || 47 bona ex parte sup.

5. Item, hoc modo vix aliqua una classis poterit destinari ad declinandum et coniugandum, quod tamen videbatur caput omnium; aut ne vix quidem. 55

6. Item, discipuli illarum classium aequalium, dum videant alios alterius plus proficere, aut alterum esse doctiorem magistrum, vellent ad alterum migrare, vel omnes vellent potius ab initio sub illo vacare litteris et non sub altero. Quod si praefectus urgeat et velit eos partiri ut aliqui sint sub isto, alii sub altero, ut pote aliqui ex Collegio Germanico sub isto, alii sub altero etc., tunc gravate ibi manebunt, et magistrum contemnent, et minus etiam re vera proficient quam sub altero. 60

Item, cum diversam sequantur rationem docendi, et unus properet, alter lentius progrediatur, unus haec dictet, alius alia, unus sic exerceat, alius aliter, fiet etiam in Collegio Germanico et Seminario aliqua ex hac doctrinae diversitate inter eosdemmet perturbatio, nec esse poterit unio in eisdemmet rebus et uniformitas. Et hoc praeterea non parum oberit ad repetitiones ipsorum et disputationes et congressus scholarum et cotidiana alia exercitia, cum non sit unio, nec convenient scholastici in eisdemmet rebus auditis, ut in eisdem pariter se possint exercere, omnes eiusdem gradus. 70

Si se entienden las dos quintas o dos quartas, que no sean omnino aequales, sed gradibus quibusdam differentes, sed tam similes aut fere similes, esto se puede hazer; y así lo havíamos hecho en estas siete classes. 75

Y con tanto, no tengo más que dezir a V. R. sino que lo de las siete classes estava ya quasi acabado, que no faltava quasi sino transcribirlo^{*}; pero esperaremos la respuesta, y pienso que la resolución de los studios y, principalmente, de las classes del collegio sería bien no la concluir del todo hasta que acá la comunicassen V.s R.s con los maestros que les paresciesse. Y perdone V. R. la letra y borrones, porque escreví muy de priesa. A V. R. y Nro R.do P.e General y R.dos P.es 80

53 vix *del.* ulli || 62 re vera *sup.* || 64 Item *del.* ut interim non dicamus || 74 aequales *del.* mas || 81 del todo *sup.* | acá *del.* a boca V.s R.s

^{*} Quisnam ordo classium a P. Ledesma concinnatus hic intelligendus sit, clare non constat. Imprimis cogitandum est de ordine septem classium, qui est applicatio novi ordinis quinque classium ad ordinem septem classium Collegii Romani (cf. supra, introd. huius monumenti). Minore cum probabilitate applicari possunt verba Patris Ledesma ad eius ordinem septem classium, quem in MP II sub numero 90 posuimus.

Assistentes me encomiendo humilmente, en sus orationes. Dal collegio
85 de Roma de la Compañía de Jesús.

A 27 de setiembre.

De V. R. minimus et indignus
servus in Christo Jesu.
Ledesma.

258

P. IOANNES BONIFACIO S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

ABULA 4 NOVEMBRIS 1567 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 107, f. 153r-54v (prius 317)*, autographum. Fol. 154r-
v scriptura vacat, solum inscriptio in facie versa est exarata.

SCRIPTORES : ASTRAIN, *Historia* IV 106. — F. G. OLMEDO S. I.,
Juan Bonifacio 1538-1606 . . . p. 73-75.

Summarium

Totam vitam in ministerio docendi pueros transigere desiderat.

Muy Reverendo Padre nuestro en Christo.
Gratia et pax Christi.

El Padre Provincial, Diego Carrillo² me escribió una letra avisán-
dome, cómo era la voluntad de V. P. que yo (si a dicha recibía consuelo
5 en ello), estudiase muy en hora buena theología, el año que viene³,
y que, en el presente en que estamos, diesse principio a los estudios de

¹ De I. Bonifacio S. I. (qui his annis in collegio abulensi humaniora profite-
batur; cf. Cat. coll. abul.; *Cast. 13, f. 189r*) cf. supra, mon. 229 adn. 1, et OLMEDO,
op. c., p. 59-63.

² D. Carrillo S. I. praep. prov. Castellae; cf. supra, mon. 245 adn. 1.

³ P. Generalis mense augusto anni 1567 Patri Carrillo, praeposito provinciae
Castellae scribebat: «Al P. Bonifacio no se dexe de dar para Avila, y si ay quiere
estudiar theología, sea des de luego avisado que el año que viene, la oyrá en Sala-
manca» *Hisp. 68, f. 88r*. — P. Bonifacio, natus anno 1538, S. I. ingressus est anno
1557. Adhibitus indesinenter per decem annos ad munus docendi humaniora, studio
theologiae nunquam operam dare potuit; cf. ASTRAIN, *Historia* II 68 n. 5.

Avila ; pero que, si quería yo permanecer en la gramática, que la voluntad de V. P. era que perseverasse en Avila, adonde agora estoy por orden de V. P.

Pague nuestro Señor a V. P. tan gran charidad como me haze, 10
acordándose de un vil gusanillo como yo. No sé yo con qué poder agradecer y servir esto a V. P., mayormente, que V. P., con su bondad y nobleza acostumbrada, lo dexa todo a mi querer ; y así haría yo mal en no escoger lo que siento que es más fructuoso para mi alma, y para el bien de los próximos. Y pues V. P. se consuela de que yo descubra mi 15
intención, aunque, por ventura, no inclinación, digo que la profesión de latinidad es requies mea mea in saeculum saeculi, hic habitabo quoniam elegi eam⁴. En este ministerio quiero morir, porque me desseo salvar y me ha hecho Dios grandes mercedes en él, diez años ha. Aunque muchos más ubiera yo recebido si me supiera disponer, y no me ubiera 20
dado tan mala maña. No me lo atribuya esto a humildad V. P., que pura sobervia es ; porque, en este officio, tengo nombre, y en la predicción no sé cómo me iría. Y pues, quando estaba en la gramática por los cabellos, en el tiempo de mi niñez, todavía tuve quedo y fue Dios servido de ayudarme. Razón será que, agora, teniendo más abiertos los ojos, 25
y visto por experiencia lo mucho que se puede Dios servir en este officio, no mudé puesto. Y aunque me causaba un poco de duda el dezir que, aviendo estudiado artes, los quales oy sin hazer falta en mi lectura de latín, que no era inconveniente oír siquiera un par de años theología, para saber de todo, y tener más luz de cosas, y bolverme a mí gramá- 30
tica ; con todo esso, no lo puedo hazer, mirando las cosas como acá passan, sin nota grande, y estoy por dezir, escándalo de los muchos que están a la mira, unos edificándose de lo que se trabaja con los próximos ; otros, siguiendo mis pisadas y tomando affición a este ministerio, el qual e tomado yo por empresa de authorizar y mostrar que ay 35
en él más miel de lo que algunos piensan.

Quanto a lo segundo que V. P. escribe de la perseverancia mía en Avila, se me ofrece que no será inconveniente representar a V. P., con la humildad debida, lo que siento acerca desto, pidiendo con instancia a V. P. que no sea parte lo que yo dixere, para que V. P. dexe de ordenar lo que más cumpla al divino servicio ; porque el súbdito está 40
obligado a dezir sus inclinaciones ; pero no ha de querer inclinar al superior : sepa V. P. que se me hizo cosa algo difícil el salir de Medina ;

15 Y *del. así* || 27 aunque *del. poco* || 38 a *del. P, sup. V*

⁴ Ps. 131, 14.

porque perdí un superior que me traya a todas manos, y era el que mejor
 45 me sabía curar de quantos è topado. Perdí la probación y padres de
 mucho exemplo ; perdí el mejor confessor que en mi vida tube^a ; y yo
 soy tal que, plega a Dios, que aun con semejantes ayudas pueda arribar.

En Avila bien creo, según los principios van, que se hará gran fruc-
 to ; pero dudo [153v] yo si será con tanto aprovechamiento mío. Aun-
 50 que bien entiendo que todas las comodidades de Medina no valdrán
 tanto como estar en Avila, por obediencia, que es la que lo subre todo.
 Sin ésto, la villa de Medina a sentido mucho mi ausencia, y no pudie-
 ron los padres de aquel collegio quietar al pueblo con otra cosa sino con
 decir que yo iba de prestado, y que, a más tardar, bolvería para Pascua
 55 de Resurrección. Y tengo por entendido que sería gran nota no cum-
 plirse esta palabra.

A mí se me ha ofrecido un medio para conservar estos dos estudios,
 y es que V. P. tenga por bien que yo reparta mi trabajo, y esté, los seis
 meses del año, en un collegio, y los seis, en otro ; y, desta suerte, yo
 60 me obligo a sustentar los dos edificios ; porque se me quiebra el cora-
 zón viendo caer lo de Medina y no fundado lo de Avila. Y aunque es
 mucha verdad que saben más que yo quantos tratan en este mi officio,
 todavía el affición que me cobran los padres y los hijos, no se olvida
 con el que viene y sucede en mi lugar.

Quanto toca a mi reputación y estima, mejor me va en Avila, y
 más conocido soy en ocho días, que lo fuy en Medina, en diez años. Y
 por aquí verá V. P. que miro el bien universal. Una cosa no podré negar
 y es que tengo affición a Medina, y que no la perderé tan presto. Con
 todo esso, estoy aparejado, con el favor divino, a no sólo tener con-
 70 stancia en el officio, pero, también, en el lugar. Pero consolarme ya que
 V. P. diesse licencia a los superiores de acá para que, aviendo causas
 urgentes de mudanza, la puedan hazer sin aguardar respuesta de V. P.
 que yo no quiero sino obediencia, y essa es la salsa que me hace sabro-
 sos los manjares.

Parecerá disparate lo que digo de los seis meises ; pero a mí se me
 ofrece que es medio acertado ; y yo me daré maña, con el favor divino,
 a mantener lo uno y lo otro. Y no puedo hazer más por estos dos col-
 legios. Y, aprobándolo V. P., será para mí gran regalo y gozaré de
 la probación y de unas pláticas divinas que en Medina se hazen, los
 80 viernes, y hurtaré un rato el cuerpo a la vanidad que aquí me combate.

^a Scilicet Balthasar Álvarez S. I., collegii methymnensis rector et magister novitiorum ; cf. Cat. coll. methymn. (1567) ; *Castl.* 13, f. 137r ; et OLMEDO, o. c., p. 73-74.

Por la qual, estoy por pedir a V. P. que me ponga en un rincón donde haga penitencia de mis pecados y no aya memoria de mí, y grangee mi salvación, la qual desseo con gran ansia; y paréceme que añado pecados a pecados. V. P., por amor de Dios, provea en ello; puesto que, si yo fuesse el que debo en toda parte, tendría a Dios. 85

No quiero cansar más a V. P. ni tanpoco fue mi intención por ésta hazer más de dar cuenta a V. P. de mis cosas, pareciéndome que haría mal estar mudo tanto tiempo con V. P. a quien yo tengo amor entrañable. Y assí, pido humildemente a V. P. que la respuesta sea ordenar V. P. lo que viere que más me importa. Para cuya execución pido que 90 V. P. me ayude en sus sanctos sacrificios y oraciones.

De Avila y 4 de noviembre de 1567.

De V. P. hijo y siervo indigníssimo
Bonifacio *

90 importa del. No.

* P. Polanco die 23 ian. 1568 Patri Bonifacio ita respondebat: «La de 7 de noviembre de V. R. se ha recevido y por ella se entiende el zelo que nuestro Señor le da del aprovechamiento de los próximos, pues se dedica con tanta voluntad a exercitar, toda la vida, el ministerio del ler [128r] a la jumentud. Ofreciéndole nuestro Padre los estudios de theología, bien se veé que esto nace de desear padecer más y trabajar en servicio de Dios nuestro Señor y de la Compañía. La paga del cielo no se perderá, pues se siembra en buen campo; la de la Compañía, aunque su paga remite al mesmo cielo, piden será que nunca se olvidará de esta oblacion de V. R. y le dexa la puerta avierta para lo mismo que aora le ha ofrecido de los estudios de theología en Salamanca, siempre que los quisiere, no obstante que el officio que haze, extimamos todos en más que el de muchos teólogos.

Quanto al seminario de los maestros, y al representar en la iglesia las tragedias y diálogos, y procurar que los que tienen inclinación y abtitud para leer, se pongan en ello, y otras cosas que tocan a los estudios, V. R. hable o escriba al padre visitador, Gil Gonçález, porque nuestro padre se lo remite todo y le exorta a favorecerlos en quanto pudiere. Y con esto, padre mío, y con dezirle que tiene licencia de nuestro padre para yr a holgar dos meses del verano a Medina del Campo, nos encomendamos en sus sacrificios y oraciones. De Roma 23 de henero 1567 *. *Hisp. 68, f. 127v-28r.*

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I. PRAEP. PROV. AUSTR.¹
VACATIONES IN COLLEGIIS PROVINCIAE AUSTRIAE

VIENNAE ANNO 1567

Introductio

P. Generalis, epistola die 27 aug. 1567 Roma data, praepositis provinciarum iniunxit ut ordo vacationum a scholis in quavis provincia conscriberetur et Romam mitteretur. En textus eius epistolae: « V. R. ci dia aviso, se nelli collegii di sua provincia, nei quali si legge, sono vacantie, et quante volte l'anno, et quanto tempo durano, et chi l'ha introdotte; et intorno a quelle ci mandi il suo parere et degli suoi consultori, acciò che si possa ordinare in sua provincia quel che più conviene a gloria d'Iddio nostro Signore » *Epp. NN 115*, f. 75r (*ib.*, f. 74r reperitur textus hispanicus). P. Maggio, praep. prov. Austriae, voluntati Patris Generalis obtemperans, ordinem vacationum desideratum die 5 nov. 1567 his verbis Romam transmisit: « Circa le vacantie di questi collegii, che la P.V. desidera sapere da me, vederà per la inclusa quello che tocca al collegio di Vienna et Praga et Olomutio. Di Polonia non posso dire cosa certa finché non me ne diano risposta, benché intendo che in Braunsberga pochissima vacantia soleva essere » *Germ. 148*, f. 273r.

TEXTUS: *Germ. 148*, f. 271r-v (*prius* 49 231); usque ad lin. 30 manu E. Forsler rectoris collegii viennensis exaratum; cetera sunt autographa Patris Maggio.

VACATIONES COLLEGII VIENNENSIS

1. In festis natalitiis vacant studiosi nostri per novem dies.
2. In bacchanalibus per 4 dies.
3. In festo Paschae per novem dies communiter.
- 5 4. In festo Pentecostes per 4 dies.
5. In canicularibus per 14 dies, tametsi philosophi semper habeant unam lectionem ante prandium, aliis remittitur una hora post prandium².

¹ De L. Maggio S. I., praep. prov. Austriae (1566-1578) cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 678, et MP II mon. 101.

² De remissione studiorum in Collegio Romano aestivo tempore cf. *supra*, mon. 240 lin. 78-80.

6. In octobrem, tempore vindemiarum, maiores classes vacant per mensem; inferiores per 14 dies, quo tamen tempore fiunt etiam examina, disputationes, et orationes etiam habentur. 10

VACATIONES COLLEGII PRAGENSIS

1. In bacchanalibus incipit vacatio a die sabbati quinquagesimae³ usque ad diem Cinerum inclusive.
2. Tempore paschali cessant studia a die Mercurii, quo fit exhortatio ad studiosos, usque ad feriam 4 Paschae. 15
3. In canicularibus tollitur una hora, unde laudes canuntur hora tertia. Alia quotidiana vacatio non conceditur.
4. In renovatione autumnali ab octava D. Virginis Nativitatis⁴ cessant superiores lectiones donec fiant examina. 20
5. In vigiliis maiorum festorum fiunt exhortationes ad studiosos et a prandio non fiunt lectiones.
6. In vigiliis Pentecostes et Nativitatis Domini nullae fiunt lectiones sed ad confessionem remittuntur.

VACATIONES COLLEGII OLOMUCENSIS

25

Ante nostrum adventum⁵ fiebat recreatio in hac schola die Iovis a prandio et die sabbati. Nos mutavimus in diem Mercurii alteram, alteram ex media parte sustulimus. Per unam horam enim sunt in schola et per unam in templo, et alias die sabbati non solent esse frequentes scholares, praesertim pueri et qui longius habeant [domicilium]. Causa 30 dicitur esse multitudo curruum et impedimentorum in via propter mercatum hebdomadarium, qui eo die fit. Alias vacationes nondum habent formatas, cum sit adhuc principium collegii.

Alcuna diversità è tra il parere delli consultori; pure conveniamo comunemente in questo: primo, che al Natale sia vacantia a vigilia 35 usque ad festum Innocentium inclusive, nisi sit opus aliquid addendum

32-69 Alias ... Maggio m. Maggio || 36-7 nisi ... externorum in marg.

³ Ita vocabatur dominica quae diem Cinerum praecedit.

⁴ Hoc est, a die 16 sept.

⁵ Collegium S. I. Olomutii inchoatum est anno 1566; cf. KROESS, *Geschichte I* 290-96.

- propter confessiones externorum ; 2° in bacchanalibus a die Lunae post dominicam quinquagesimae usque ad diem Mercurii quadragesimae inclusive ; ita tamen ut diebus bacchanalium contineantur in scholis aliqua exercitatione scholastica vel dialogo ; 3° in Pascha a die Mercurii sancta usque ad 4 feriam Paschatis inclusive, et alias iuxta concursum poenitentium ; 4° in diebus canicularibus per 15 dies, vel alias iuxta conditionem temporis, ut a prandio etiam superiores classes habeant unam horam saltem, si non ad lectiones instituendas, saltem ad repetitiones ;
- 45 aliae vero classes duas horas, ita ut singulis classibus tunc detrahatur hora una. È ben [271v] vero che nella università vacatur simpliciter in canicularibus, ma non dobbiamo noi mirare a quello ; 5° Viennae vix poterit aliquid detrahi de toto mense octobri, quo vacatur propter amplitudinem vindemiarum. Et sic nil videtur immutandum de hac
- 50 vacatione, quia esset magnum incommodum. Praegae et Olomutii (quia in illis partibus non nascatur vinum) non est opus tantis vacationibus, ma essendo consuetudine lì di rinovare gli studii circa il S.to Luca, o il principio d'ottobre, potrebbesi fare vacantia a festo Nativitatis B. Virginis usque ad renovationem studiorum, havendo tuttavia rispetto
- 55 alle classi inferiori ; et che quel tempo sia ben speso in repetitioni etc. ; che anche qui parte del ottobre si tengono le classi infime ; et è bisogno alcun tempo tale anco per essercitare le mortificationi consuete tra nostri ; 6° quando viene una festa nella settimana, pare bastarebbe mezzo giorno di remissione, se nelli grandi caldi non bisognasse dispensare. Et quando la festa è in mezzo della settimana, pare si potrebbe
- 60 passare senza altra vacantia, benché poco importa pigliare mezzo di un altro giorno per consolatione de fratelli ; 7° il vacare le vigilie delle feste grandi non sia cosa certa, ma arbitraria de superiori, prout viderint opus esse per le confessioni etc. Et questo basti circa questo.
- 65 Aspettaremo ordine dalla P. V. in ciò, acciò possiamo havere una conformità, quanto si può. Di Vienna, alli 5 di novembre 1567.

Di Vostra Paternità

servo in Christo
Lorenzo Maggio *

48 prius detrahere.

* In responsis Patris Generalis haec pauca solum de scripto Patris Maggio inveni : « Si è visto quanto che scrive V. R. intorno alle vacantie di sua provincia. Quando saranno examinate, si scriverà quel che bisognerà » Ex ep. dñi 19 dec. 1567 ; Germ. 107, f. 92r.

ORDO VACATIONUM COLLEGII MESSANENSIS

ANNO 1567

Pro historia huius scripti recoli possunt ea quae in introductione monumenti 259 dicta sunt.

TEXTUS: *Ital. 134, f. 396r-v (prius 92)*; scriptum exaratum est eadem manu quae concinnabat documentum: « Informatione di quelli che sono nella provincia di Sicilia nel mese di genaro 1567 » (*Sic. 59, f. 158r-169v*). In f. 396v solum haec inscriptio (alia manu, forsitan Patris Montoya, visitatoris exarata) legitur: « Lo ordine che si tiene nelle vacantie ».

LO ORDINE CHE SI TIENE NELLE VACANTIE

Nel principio delli studii :

La rhetorica, l'hebreo et il greco vacano per un mese. L'arti communemente più d'un mese. L'humanità 15 giorni. La 3.a scuola 8. La 2.a et prima uno o due giorni. 5

Nel carnovale :

L'arti, la rhetorica, l'hebreo, greco et humanità vacano dal giovedì grasso ¹ perinsino a quaresima. Le scuole di grammatica solamente il giovedì grasso e l'ultimi due giorni di carnovale. 10

Nel Natale :

L'arti, la rhetorica, l'hebreo, greco et humanità vacano dalla vigilia di S. Tomasso ² perinsino al principio dell'anno. L'altre scuole non fan vacantie. 10

Nella Pasca :

L'arti, rhetorica, hebreo, greco et humanità vacano dalla domenica delle palme perinsin alla domenica in albis, l'altre scuole solamente otto giorni. 15

Doppo la festa di S. Giovanni Battista per insino al principio delli studii li mastri delle arti leggono solamente una lettione il giorno.

Et il maestro della rhetorica in luogo della rhetorica legge una lettione straordinaria di Sphera, geographia, poetica etc. 20

Et il maestro d'humanità legge un'ora manco del solito il giorno.

¹ Id est, feria quinta quae diem Cinerum praecedat.

² Festum S. Thomae apostoli celebrabatur die 21 dec.

RATIO DOCENDI IN COLLEGIIS PROVINCIAE FRANCIAE

ANNO 1568

Introductio

TEXTUS : *Franc. 37, f. 118r-22v (prius 1 262 335 336). F. 121r-v alia manu est exaratum. F. 122r vacat scriptura, f. 122v autem solum varias adscriptiones continet, scilicet : « Concernentia scholas » et alia manu adiuncta : « Bihomenses, Parisienses » ; manu posteriori : « Parisiensis collegii ratio docendi » ; quarta manu : « Varie cose da riporre nella scanzia piccola ».*

TEMPUS : Documentum ortum habuit post annum 1567 ; nam in lin. 94 declaratur, die 19 sept. 1567 proposita fuisse praeceptoribus nonnulla capita de classibus. Post annum 1569 superfluum fuit conscribere ordinem scholarum parisiensium, quandoquidem exeunte anno 1569 etiam in Gallia receperunt novam studiorum rationem Romae conscriptam (quam videsis in MP II mon. 26-31).

REGULAE GENERALES, QUIBUS DIEBUS DOCENDUM SIT ¹

1. Calendis octobris, die sacro D. Remigio, in parisiensi academia inchoantur studia, nisi is forte incidat in diem dominicum.

2. Solent ii praeceptores, qui de instituti sui ratione copiosius volunt dicere, id proximo dominico die ante diem D. Remigii facere.

3. Regii professores fere expectant dum omnes classes sint, auditores distributi ac pacati, itaque non ante octavum aut 15 octobris diem docere incipiunt.

10 Theologi in Sorbona ad diem festum omnium sanctorum aggrediuntur ; verum anno 1566 institutum est, ut in nostro collegio qui philosophiam et literas humaniores docerent, ipso die D. Remigii inciperent, desinerent vero 15 diebus ante Remigialia ; theologi octo diebus post inciperent, plus minusve, et ad diem festum B. Ioannis Baptistae desinerent.

2 Calendris *ms.* || 6 sint *del.* auditoribus || 12 detinerent *ms.*

¹ Videsis decretum Patris Generalis (27 aug. 1567) de ordine vacationum conscribendo ; supra, mon. 259 introd.

Quibus per hebdomadam diebus docendum

15

In caeteris collegiis die Martis et Veneris, si nullus sit in hebdomade dies festus, fere solent vesperi non docere; in nostro collegio eodem anno institutum est, ut in quam hebdomadam nullus dies festus incideret, in ea die Iovis vesperi non essent praelectiones¹. Quod si unus esset dies festus tantum, isque incurreret in diem Martis aut Mercurii aut Iovis aut Veneris, eo solo die vacaretur. Sin incideret in diem Lunae, tum die Iovis; si in diem Sabbati, die Mercurii post meridiem non essent praelectiones. Si quem praeceptorem secus fecisse aliquando compertum erit, privilegio aliquo fecisse credendum est, nec sumi debet in imitationem exempli. Intelliguntur autem etiam hae regulae de theologis.

Eodem anno institutum est, ut pridie omnium dierum celebriorum, quibus cantari solent pridie vespertinae preces, nemo doceret vesperi; ii autem sunt omnes dies festi domini nostri Iesu Christi, omnes dies Beatae Mariae, omnes dies apostolorum, et qui in specialibus regulis notabuntur, nisi forte transferantur. [118v]

Regulae speciales

October — Septimo idus octobris, dies sacer B. Dionysio², nec pridie vesperi, nec ipso toto die docetur.

Quarto calendas novembris, die S. Marcelli martyris, non docetur.

November — Pridie diei omnium sanctorum toto die non docetur, quia auditores confitentur. Postridie eiusdem diei non docetur.

Dies perendinus est Parisiis sacer D. Marcello, ideo non docetur.

Pridie diei D. Martini³ vesperi, et ipso die non docetur.

Pridie diei D. Catharinae⁴ vesperi, et ipso toto die non docetur.

December — Pridie diei S. Nicolai⁵ vesperi, et ipso toto die non docetur.

Pridie Natalis Domini toto die non docetur, neque primis quatuor diebus.

¹ • Saltem singulis hebdomadis dies unus a prandio quieti destinatus sit • *Const.* P. IV c. 13 litt. F; MP I 295.

² S. Dionysius martyr, primus episcopus parisiensis.

³ Die 11 novembris.

⁴ Die 25 novembris.

⁵ Die 6 decembris.

- 45 Theologi vero desinunt praelegere pridie diei B. Thomae apostoli ⁷, et incipiunt vel postridie Circumcisionis vel Epiphaniae, prout dies festi patiuntur.

Ianuarius — Vigesima die ianuarii, D. Fabiano et Sebastiano sacra, non sunt praelectiones.

- 50 Tertius a Circumcisione dies, B. Genovefae sacer ⁸, pridie vesperi non praelegitur, nec ipso die.

Februarius — Pridie Purificationis B. Virginis vesperi non docetur, et mane, quia fere omnes ieiunant, praelectiones non incipiuntur usque ad horam nonam.

- 55 Die Lunae ante cineralia mane vix praeceptores obtinuerunt ab auditoribus importune supplodentibus, ut per horam unam docerent, a prandio nusquam est praelectio.

Pridie cineralium nulla praelectio toto die; ipsis cineralibus post meridiem tantum docetur.

- 60 Primo die sabbati quadragesimae toto die non docetur, quia mos est ut auditores confiteantur.

Die primo et secundo sanctae hebdomadis docendum est, deinde cessatur usque ad post tertium diem Paschae.

- 65 Die Mercurii, Iovis et Veneris hebdomadis sanctae pueri non debent ludere, nisi tres quadrantes horae post prandium, vesperi nihil.

Pridie autem diei dominici qui octavus est a Pascha, vesperi non sunt praelectiones, sed canuntur vespertinae preces.

Maius — Dies tertius maii, Inventioni S. Crucis sacer, Parisiis non observatur. [119r]

- 70 Die nono celebratur festum D. Nicolai ⁹, et sunt publicae disputationes in tribus collegiis ¹⁰ antiquissimo instituto, nusquam docetur.

Iunius — Die 11 iunii festum est B. Apostoli Barnabae, nec ipso die praelegitur, nec pridie vesperi.

Die 30, commemoratio S. Pauli, docetur.

- 75 Iulius — Die 2, Visitatio B. Mariae, docetur.

68 martii *ms.* || 71 Instituto *sequ.* Plesaco [?], *dein brevi spatium vacuum relictum*

⁷ Die 21 decembris.

⁸ Die 3 ianuarii.

⁹ Parisiis, et nonnullis aliis locis, die 9 maii celebrabatur festum translationis quoque; cf. H. GROTEFEND, *Zeitrechnung* II/2 146.

¹⁰ Scilicet, collegium parisiense, bilhomiense et mauriacum; cf. supra, mon. 180.

Die 11 agitur festum S. Benedicti in vicinitate nostra, nec ipso toot die nec pridie vesperi praelegitur.

Dies 22, D. Magdalenae sacra, in Gallia colitur summa religione, itaque nec eo ipso die nec pridiano post meridiem docetur.

Dies 26 festus est S. Annae, observatur autem Parisiis die 28, non praelegitur. 80

Augustus — Primus dies augusti, sacer vinculis D. Petri, docetur.

Die 5, D. Mariae ad nives, docetur.

Die 6, Transfiguratio Domini, non colitur Parisiis.

Die 10, sacer D. Laurentio martyri, nec ipso die nec pridiano vesperi docetur. 85

Dies 16, Assumptioni B. Mariae sacer, nec ipso die docetur nec toto pridiano, quia auditores confitentur.

September — Die 14, Exaltatio S. Crucie, nec ipso die docetur, nec pridie post meridiem. 90

Ad diem 15 cessatur ab omnibus praelectionibus usque ad calendas octobris.

QUAE DOCENDI RATIO TENENDA SIT IN SCHOLIS

Anno 1567 die 19 septembris fuerunt proposita omnibus praeceptoribus humaniorum literarum de classibus haec capita : [119v] 95

Communia omnibus classibus

1. An sit aliquis autor recens explicandus in scholis nostris.

Decretum est, illos quidem autores recentes qui praecepta tradunt vel de grammatica vel de rhetorica, explicari posse aliquando, cum eiusmodi sint ut et praecepta diligenter tradant et scribant bene latine ; e numero vero caeterorum, qui ideo explicantur ut discatur lingua latina, nullum esse autorem proponendum. 100

2. An habendae sint disputationes.

Decretum, in omnibus classibus habendas esse die sabbati, sed ita tamen ut praeceptores pueros contineant ne immodeste, et doceant ne inepte et inutiliter disputent. 105

3. An ordines esse debeant quidam in singulis classibus.

Decretum, in omnibus classibus, nisi si forte in prima usus doceret

79 nec^a del. prae || 85 Laurentio del. martyr, sed rest. || 87 16 del. assu[mptioni] || 99 aliquando del. nam, sup. cum

fieri non posse, debere esse eas decurias, quas P. Perpinianus ¹¹ instituerat, ad exigendum rationem ab omnibus auditoribus praelectionum. Verum alios ordines multos in eadem classe esse non oportere, sed in singulis classibus constituendum gradum quemdam honoris summum, ad quem paucissimi qui excellentes esse videbuntur, promoveantur.

4. Quatenus dictandum.

115 Decretum, duo esse quae dictentur a praeceptore, synonyma et annotationes quae ad marginem adiungi solent; synonyma quidem in quinta, quarta et tertia gallice tantum scribantur propria, et non multa; in superioribus classibus tantum latina a praeceptore, non fusa negliger, sed conquisita prius ex Cicerone; vel, si apud hunc non erunt,
120 ex aliquo latino autore magna cura. Annotationes vero esse debere paucissimas et latine scriptas.

Propria quintae classis

1. Qui sint in eam classem admittendi?

Decretum, ut in eam classem, qui non norunt mediocriter scribere,
125 non admittantur ¹²; nec qui norint quidem, omnes omni tempore. Sed qui veniunt tum, cum rudimenta incipientur, aut non tanto post, quanto facile, quae explicata erunt, recuperare possint. Caeteri qui serius venerint, expectare iubeantur donec secundo repetantur rudimenta. [120r]

Quamdiu pueri in ea classe manere debeant?

130 Decretum, sex mensium spatio ¹³, cum minimum, esse debere in quinta classe praestantissimo quosque ingenio; caeteros quoad perdidicerint quae eius classis propria erunt.

Quid docendum in ea classe?

Decretum, retinenda nunc Despauterii rudimenta, donec alius autor
135 melior appareat ¹⁴; in his vero non ultra genera et declinationes nominum progrediendum; praeterita et supina verborum, propterea quod

¹² 125 qui *del.* norunt qui || 131 praestantissimo *del.* cuique, *sup.* quosque || 136 praeterita et supina verborum *rep.*

¹¹ P. I. Perpinyà S. I. annis 1561-1565 Romae humaniora docuit; mense augusto anni 1565 in Galliam missus, die 28 oct. 1566 Parisiis vita functus est; cf. MP II mon. 80 adn. 1.

¹² Cf. *Gub. Coll. Rom.* (1566) § 43; MP II mon. 19.

¹³ Cf. *De stud. hum. litt.* (1565); MP II 205 § 8.

¹⁴ De exclusionem grammaticae Despauterii ex scholis S. I. cf. petitionem congregationis provinciae neapolitanae (1568); supra, mon. 143/B lin. 17-19.

tam brevi tempore explicari non possint, in quartam classem esse reicienda ¹⁵; autores vero enarrandos Ciceronis libros 14 et 16 epistolarum familiarum, vel epistolas selectas, aliquando carmina iambica.

Quomodo docendum ?

140

Decretum, ut servaretur ea ratio quae Patri Perpiniano probata est; ea vero petetur ex illius libro ¹⁶.

Quomodo exercendi ?

Decretum, sequendam eam rationem quam superiori anno M. Ioannes Riverius ¹⁷ sequutus est, praeter quam quod praeterea debebunt in ipsa classe aliquando pueri scribere, et, ut supra dictum est ¹⁸, disputare.

Propria quartae

Qui autores explicandi ?

Decretum, praeterita et syntaxin Dispauteii in ea classe bis singulis annis tradi debere, nec ultra progrediendum in praeceptis; deinde explicandum semper librum aliquem epistolarum familiarium Ciceronis, qui, sicut 14 et 16, facillimi esse videbuntur, qualis est 2 3 et 9 et 13; praeterea ex libris Ciceronis de philosophia, librum *De senectute* et *De amicitia*. Ex poetis libros aliquot, *De tristibus* Ovidii. In hac classe pueros mandare debere memoriae omnia praecepta quae explicabuntur; si qui praeterea possint, etiam librum Ciceronis de philosophia; scribere vero quemadmodum P. Perpinianus instituerat ¹⁹.

Propria tertiae classis

Decretum, ut in ea classe exponatur ars versificatoria Dispauteii singulis annis bis diligenter, et adhibita exercitatione componendorum

153 1313 ms.

¹⁵ Cf. *De stud. hum. litt.* (1565); MP II 207 § 28-29.

¹⁶ Videsis eius opusculum: *De ratione liberorum instituendorum literis latinis et graecis* (1565); MP II mon. 82; praesertim v. cap. 2 et 3 quae de arte grammatica tradenda agunt.

¹⁷ I. Riverius S. I. (c. 1535-1589) praeceptor infimae classis Parisiis; cf. *Franc.* 22, f. 8r; *Hist. Soc.* 41, f. 190r; *Hist. Soc.* 42, f. 93r.

¹⁸ Supra, lin. 103-06.

¹⁹ De huiusmodi exercitationis ratione cf. PERPINYÀ, *De rat. lib. instit.* (1565); MP II mon. 82 lin. 295-341.

versuum. Deinde, [120v] enarretur liber 1 5 6 7 8 11 12 epistolarum familiarium Ciceronis. Aliquando epistolae ad Brutum vel ad Quintum fratrem; praeterea Ciceronis libri *De officiis*. Postremo, nonnulli libri
 165 *Aeneidos* Vergilii, ut primus; et ex caeteris, qui facillimi videbuntur, quique in superioribus classibus non erunt explicandi. Ut pueri memoriae mandent praecepta de ratione syllabarum et Ciceronis librum *De officiis*; et, qui memoria complecti poterunt, etiam Virgilium. Ut scribant, quemadmodum P. Perpinianus instituit, nisi cum videatur id non
 170 posse commode in ipsa classe fieri.

Propria secundae classis

Decretum, in secunda classe nulla praecepta artis grammaticae tradenda, sed tantum ea quae de syntaxi et syllabarum quantitate in quarta et tertia classe tradita fuerint, esse in usum conferenda et exigenda saepe a pueris. Explicandum esse statim compendium aliquod
 175 rhetoricae in principio anni, item grammaticam graecam accurate, utpote quam non sint audituri pueri iterum in prima classe, nisi perraro. Explicandos esse ex libris de philosophia Ciceronis nonnullos *Tusculanarum quaestionum*, praesertim 1 3 4 5, ex libris *De finibus* aliquando
 180 faciliorem. Ex poëtis libros Ovidii *De fastis*, nonnullos *Metamorphoseos*; et ex *Aeneide* Virgilii eos qui nec in prima nec in tertia classe explicabuntur; mandare debere memoriae pueros et scribere, ut P. Perpinianus instituit²⁰; manereque in ea classe integrum annum²¹; post 4 menses sumendam orationem aliquam facilem Ciceronis, habendasque a pueris
 185 declamationes.

Propria primae classis

Decretum, nullum compendium rhetoricae nec dialecticae explicandum esse hic, sed de rhetorica quidem libros *De inventione* Ciceronis, libros *Ad Herennium*, *Partitiones*, *Topica*, 3 4 6 8 9 libros Quintiliani;
 190 orationem semper aliquam Ciceronis graviolem, poëtam semper Virgilium, aut tragaediam aliquam Senecae; in literis graecis grammaticam numquam aut raro tradendam esse, sed ad linguae perfectionem enarandos optimos et gravissimos autores; mandare debere memoriae pueros, recitareque memoriter in classe eos qui in nostra erunt potestate,
 195 caeteros qui volent; scribere quemadmodum hactenus factum est; ha-

²⁰ De exercitatione memoriae cf. *ib.* lin. 255-62.

²¹ Cf. *De stud. hum. litt.* (1565); MP II 210 lln. 197-99.

bendas declamationes publicas quater singulis annis ; ad easque docendos pueros diligenter, tum actionem tum maxime pronuntiationem.

RATIO SCHOLARUM COLLEGII HAEC EST

Est in theologia una praelectio quotidiana, altera catechismi festis diebus. In philosophia numquam hactenus fuerunt nisi duo praeceptores. Dialecticus docet quatuor horas quotidie : duas mane, alias duas vesperi. Physicus paullo minus. Repetitiones fiunt in dialectica ultima dimidiata hora mane et vesperi, quamquam externi vix retineri possint. Domestici dialectici et philosophi habent quotidie repetitiones sub noctem. Diebus sabbathi ab hora 3 usque ad 5 conveniunt classis dialecticorum et physicorum in unum locum et habent publicas disputationes, nisi in hebdomada fuerint duo dies festi aut plures.

Praeterea diebus dominicis, ab hora 4 usque ad 6, domestici auditores dialecticae et philosophiae una cum praeceptoribus conveniunt ad disputandum.

Praeceptor dialecticae primo anno solet praelegere omnes libros Aristotelis et Porphyrium de dialectica, exceptis paucis capitibus Priorum Analyticorum ; et compendium aliquod dialecticae ante studiorum renovationem. Eodem anno, ineunte vere, explicat Ethicam Aristotelis.

Physicus interpretatur omnes libros Aristotelis de natura, de Coelo, de Anima, Meteora, de Ortu, et libros aliquot metaphysicos.

Prima classis

In prima classe docetur duas horas mane et totidem vesperi. Et corriguntur themata per dimidiam horam mane et aliam dimidiam a prandio ; itaque praeceptor manet 5 horas in classe²² usque ad Resurrectionem. Sunt tres praelectiones Latinae : una praeceptorum rhetoricae ex aliquo libro Ciceronis aut Quintiliani ; altera orationum Ciceronis, tertia alicuius gravis poetae. Quarta praelectio est Graeca alicuius historici vel oratoris ; nam Grammatica Graeca non traditur in prima classe. Post Resurrectionem habentur duae praelectiones Latinae, et aliae duae Graecae ; altera poetae, altera oratoris. Diebus sabbathi ab hora 3 usque

207 festi p. corr. || 212 et corr. ex ut

²² Videsis decr. Patris Generalis (9 Iun. 1567) de reductione temporis lectionum quotidianarum ad quinque horas ; MP II mon. 20 adn. 31.

ad 5 disputatur de praeceptis. Tertio quoque mense habentur declamationes graece et latine ; uno die carmine, altero oratione soluta.

Secunda classis

- 230 In secunda classe tempus idem est atque in prima. Sunt tres praelectiones latinae, una graeca usque ad Resurrectionem. Traduntur praecepta rhetoricae ex compendio P. Cypriani ²². Explicatur liber aliquis Ciceronis de philosophia et aliquis poeta, graeca grammatica et brevis aliquis auctor et facilis. Post Resurrectionem, loco compendii, sumitur aliquis
- 235 liber Ciceronis facilis de praeceptis ; loco libri philosophiae, aliqua oratio. Datur [121v] thema et emendatur singulis diebus. Repetunt omnes praelectiones per decurias, et disputant diebus sabbathi.

Tertia classis

- In tertia usque ad Resurrectionem Domini exponitur ars poetica ;
- 240 liber unus epistolarum familiarium Ciceronis, et alius philosophicus, et poetae aliquis facilis. Dantur quotidie themata et emendantur, et praelectiones repetuntur per decurias. Post Resurrectionem explicatur iterum ars poetica.

Quarta classis

- 245 In quarta usque ad Resurrectionem syntaxis, liber unus epistolarum familiarium ; alter philosophicus et poeta facilis. Quotidie dantur themata et emendantur, et repetuntur praelectiones per decurias. Sextis feriis, loco vespertinarum praelectionum, pueri instituuntur in doctrina christiana. Post Resurrectionem iteratur syntaxis.

250

Quinta classis

In quinta usque ad Resurrectionem rudimenta grammaticae usque ad syntaxin, et epistolae Ciceronis selectae, vel liber 14 et 16 epistolarum familiarium. Scribunt etiam quotidie et per decurias repetunt om-

246 altera ms.

²² De Cypriani Soares S. I. opusculo : *De arte rhetorica libri tres*, cf. MP II mon. 74 adn. 10.

nia. Post Resurrectionem incipitur iterum a primis rudimentis. Sextis 255
feriis doctrina christiana post prandium.

Quatuor inferiores classes examinantur, et iubentur ascendere qui
idonei sunt. Manent plerique in 5 4 et 3 classe per dimidium annum;
in 2 et 1 unum annum. Ideo in 5 4 et 3 traduntur bis singulis annis ea-
dem praecepta, quia novi sunt auditores. 260

In theologia, praeter quotidianam praelectionem, auditores domesti-
stici repetunt simul praelectiones quotidie. Et diebus dominicis ab hora
quarta usque ad coenam disputant.

262

P. PETRUS PAULUS FERRER S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

EBORA 3 MAII 1568 — ROMAM

TEXTUS : *Lus.* 62, f. 221r-22v (*prius* 447 448); autographum.

Summarium

1. *Professores ab aliis ministeriis exercendis liberandi.* — 2. *Scholastici S. I. au-
diant lectionem S. Scripturae.* — 3. *De opinionibus a professoribus tenendis.*

... De dos o tres cosas querría avisar a v. paternidad para que,
si pareciere cumplir assí, se ponga remedio.

1. La primera es que se desocupassen, quanto fuesse possible, los
lectores, principalmente de casos y theología, quean de ser más exactos
en sus liciones, de otros ministerios, como es predicar ordinariamente, 5
confessar etc. Porque, como no ay predicador o predicadores ordinarios
de casa, como antes avía, es necessario hazer este officio los lectores,
repartiéndose entre ellos los sermones de casa y fuera. Y assí no se puede
cumplir exactamente con muchos officios. Podríase remediar esto avien-
do uno o dos predicadores que hiziessen solamente este ministerio, como 10
antes se usava en este colegio y provincia ².

¹ P. P. Ferrer S. I. († 1615), hispanus valentinus, anno 1568 in academia ebo-
rensi S. Scripturae professor et cancellarius; cf. *Lus.* 43, f. 330r, et SOMMERVOGEL
III 686.

² De magistris aliis occupationibus non fatigandis cf. supra, mon. 214.

2. La segunda es que, en España, los hermanos que oyen theologia, muestran comunmente o poca o ninguna affición a los estudios de sagrada escritura, pareciéndoles que la podrán después por sí estudiar; y después, ni tienen tiempo; y aunque lo tuviessen, como no tengan principios ni arte para entenderla y passarla, aprovecharían poco, como se ve por experiencia. Esta disaffición se siente notablemente en esta provincia, en Coímbra y aquí. Ase tratado esto muchas vezes con los padres [221v] provinciales y otros superiores, y no se si se an puesto rimedios tan efficaces como era necessario ¹. Suele aver diez o 12 estudiantes de theologia, y oyen, quando más, quatro o cinco la lición de escritura. Los otros se escusan o por tener algún officio o ministerio de confessar o predicar, o por oyr, a la tarde, una lición de casos, o por otras ocupaciones. Y esto a desacreditado notablemente la lición de escritura con los estudiantes y gente de fuera; porque, como ven que los nuestros no hazen caso della, ellos an aprendido; y, si pudiesen, dexarían muchos de oírlas. Y si no lo hazen, es porque son obligados por los statutos de la universidad a oírla. Y este es otro inconveniente grande, forçar a los de fuera a cumplir en esta parte los statutos, y con los nuestros dispensarse fácilmente en esto.

V. P. ordene en este caso lo que conviniere más a gloria del Señor y bien de los colegios y universidades de la Compañía. En Alcalá, me acuerdo, que hazían lo mesmo. Leya fray Cypriano con tanta celebridad quanta V. P. sabe. Tenía seicientos estudiantes. Solos los estudiantes theólogos nuestros no le oyan, y eran notados desto. La obieción que suelen comunmente traer contra estos, que no pueden juntamente estudiar escolástico y positivo, no tiene fuerza alguna; porque aquí no se les pide a los estudiantes que passen ellos, por sí, escritura y doctores mientras estudian, sino que oigan la lición de escritura con una mediocre diligencia, y aprendan el arte y método de entender y interpretarla, para que después, teniendo estos principios, puedan, por sí, passarla. Y aquí corre muy poco esta razón; porque no ay más de dos liciones de scholástico, y, en otras partes, oyendo tres y quatro liciones, no dexan, por esso, da oír la de escritura.

3. Otra tercera cosa se me offrece acerca de las opiniones que V. P.

¹ 19 padres *del.* padres || 29 a *sup.* || 33 celebridad *del.* como || 34 quanta *sup.* || 41 passarla *del.* Otra tercera.

¹ De S. Scripturae studio cf. *Const.* P. IV c. 5 § 1 (MP I 215 217); et *De s. theol. stud.*, MP II mon. 33 § 10-16.

ordinó se tuviessen en artes y theología, último agosto 1567⁴. Si pareciese a V. P., hazerse mayor información para saberse de cierto cuál es opinión más provable y común, podríanse mejor evitar los inconvenientes que de ay se puedan seguir. Porque como, en cada provincia, ay opiniones particulares que son tenidas por communes y célebres, 50 siendo, en otras provincias, tenidas por menos provables, y aun estrañas, como vemos, por esperiencia, en muchas opiniones de artes y theología que corren en Portugal, y no se sutentan en Castilla; podráse tener, en Italia, alguna opinión por más comun y provable, por ser allá tenida por tal, que, en otras muchas provincias, se tenga por menos. 55
 Porné un exemplo para declararme mejor. Viene, entre las 16 opiniones que se an de defender, ésta que es la 14: «Essentia [222r] divina non habet unam subsistentiam communem tribus personis, sed tantum tres subsistentias personales»⁵. Esta será en Roma más común; y, en España, la contraria se tiene por más provable y es más comun... 60

263

P. PETRUS RODRÍGUEZ S. I.¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

PLACENTIA 30 IUNII 1568 — ROMAM

TEXTUS: *Hisp. 108, f. 285r-86v (prius 307)*, autographum.

EDITIONES: *Epp. Borgia IV 615-16*. — AICARDO, *Comentarios*...
 III 404.

Summarium

Scaenicas actiones Placentiae supprimendas censet.

En los años pasados, viviendo nuestro P. Laynez, de buena memoria, me acuerdo aver escripto açerca de algunas representaciones que

⁴ Decretum de opinionibus in philosophia et theologia tenendis datum est mense novembri anni 1565 (v. decr. supra, mon. 244); at, iuxta Patris Ferrer verba, provincia Lusitaniae solum anno 1567 illud accepit.

⁵ Videsis supra, mon. 244 § 14.

¹ P. Rodríguez S. I. (c. 1530-1596) anno 1568 in collegio placentino procuratoris domus et confessoris munere fungebatur; cf. *Tolet. 12, f. 153v*, et *Hist. Soc. 42, f. 64v*.

en este collegio se suelen hazer ; y por ser mayor el daño que el provecho, que della se sigue, me pareció dar quenta a V. P. dello *. Y es que en
 5 esta cibdad, más particularmente que en otra ninguna destos reynos, se toman tan de propósito estas cosas, que es muy ordinario gastar la yglesia mayor en una fiesta destas 300 y 400 ducados, por hazer los vestidos y aparejos muy al propio, y preçiar, como digo, tanto dello.

Aviendo este collegio de hazer algunas, so color de aprovechar los
 10 estudiantes, para que aya de parescer algo respecto de lo mucho que aquí se usa, a de ser tan trabajoso y costoso, que por edificar desedificamos, y por aprovechar los estudiantes quedan pervertidos y pierden el respecto a sus maestros, y la casa profanada de seglares, y los padres y hermanos molidos y corridos un mes antes y ocho días después.

En otras partes es cosa muy provechosa y edificativa hazer la Compañía semejantes ejercicios ; pero en Plasencia, entiendo por muy cierto que, si a V. P. le constase de lo que pasa, no solo no daría licencia para ellas, pero porría perpetuo silencio en actos semejantes. Porque el collegio a de dar imprimis todos los aparejos y bestidos que an de llebar,
 20 y para esto, los padres en los confesionarios, y los hermanos por toda la cibdad, an de andar pidiendo las sayas, tocas, joyas etc., que muchas vezes oyen a sus oydos cosas, murmurando de nosotros, porque nos ponemos en ello, que buelven corridos y abergonçados, y después se desverguençan los discipulos con sus maestros, diziendo que, si no les
 25 dan vestido de brocado o de tal seda, que no saldrán allá. Dáseles ansimismo de comer a todos a nuestra costa, que acontece ser más de 60 personas, y aun 80, y muchos dias de merendar, porque se vengan a ensayar.

Pues lo que se padesce con la gente principal, y la que no lo es,
 30 sobre pedir que se les señalen asientos en casa, para donde lo vean ellos y sus mugeres, y las quexas que sobre ello fundan, es cosa que espanta. Finalmente nos tienen por livianos y profanos, y dizen que queremos competir con la yglesia mayor etc.

Algunas vezes e propuesto que sería más fructuoso y edificativo
 35 tener algunasvez es entre año declamaciones, coloquios breves en las mesmas escuelas, y otros semejantes exercicios, como algunas vezes se a hecho, y se a visto claro fructo. V. P. verá lo que más conviene, que yo, cierto, deseo acertar, ya que no lo acierte a proponer * . . .

* Vide Patris Ramírez (9 febr. 1566) querimonias ob repraesentationes theatrales ; supra, mon. 247.

* Videsis responsum Patris Generalis (1 maii 1566) Patri Ramírez datum ; *ib.* adn. 7.

P. IACOBUS BORRASSÀ S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

PARISIIS 12 IULII 1568 — ROMAM

TEXTUS : *Gall. 81, f. 244r-v (prius 217 313), autographum.*

Summarium

De modo legendi cursum philosophiae Parisiis.

Muy Reverendo en Christo Padre. Pax Christi etc.

Aquí se consultó del tiempo en que se avía de acabar el curso, y se tratava de alargarlo a dos años y medio ⁵. Y aunque yo estoy apareiado ha tardar en él no sólo dos años y medio, mas aun tres años y quatro, si assí fuere ordenado de V. P.; pero, certiffcole que si no se dan algunas más vacationes a los maestros, de modo que no sea tantas veces al año, no es possible que pueda el maestro estar en el curso más de dos años. Y no porque se traten las cosas rudamente, porque testimonio me dan los que an visto lo que yo he dictado, y lo que dictan en Roma, que he dicho más cosas yo en dos años, y tan exactamente o más que ¹⁰ en Roma ²; porque yo solo he leído la lógica, las éthicas, la philosophía natural, aun con los meteoros, y una summa de partibus animalium y de generatione animalium, y un compendio de arithmética y otro de geometría, y la astronomía, y tota la metaphísica.

La causa, pues, es porque leemos aquí casi la mitad más veces ¹⁵ que se lea en Roma; de manera que las liciones que se hazen aquí en dos años, no se harán en Roma, no digo, en tres años, pero ni en tres

⁵ sea] se ha *ms.* || ¹⁰ en dos años *sup.* || ¹⁶⁻⁷ en dos años *in marg.*

¹ I. Borrassà S. I. (1538-1581; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 19), maioricensis, professor philosophiae in collegio parisiensi duos iam annos, prout ex ipsa epistola deduci potest.

² In Constitutionibus declaratur: ad cursum philosophiae absolvendum minus quam trium annorum spatium satis non est; cf. *Const. P. IV c. 14 § 2*; MP I 301 303; cf. etiam *De art. lib. studiis*; MP II mon. 32 § 2.

³ P. Borrassà annis 1564-65 Romae studio theologiae operam dedit (cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 19), quare consuetudines scholasticas romanas bene cognoscere potuit.

y medio. Y por esta causa, es trabajo infinito leer aquí philosophía. Y io no emprendiera, por esto, de leer otro curso, pues que ya V. P.
 20 me avía librado, sino que el padre Provincial me significó que desseava que yo leyese ; y assí, por ser él muy bueno, como por serme superior, no osé dezirle de no.

Y que aquí se lean muchas más vezes que en Roma, facil es mostrarlo. Lo primero : en Roma se comienza el compendio al principio
 25 del año, y gastan en él, por lo menos, dos o tres meses. Aquí desde el primer día, se comienza Aristóteles. Assí que ya ay tres meses de ventaja. Lo segundo : en Roma, desde S. Juan hasta la fin de agosto o, a lo menos, hasta nuestra Señora, que son mes y medio, no se lee sino una lición. Aquí, no ay una hora de cessación. Lo tercero : en Roma
 30 tienen al fin del año, por lo menos, mes y medio de vacaciones. Aquí, no más de quinze dias. Lo cuarto : en Roma tienen cada semana un día entero, que [244v] son al fin del año 52 días de liciones. Aquí no más de medio día, que son 26 días, no más. Lo quinto : en Roma, entrel año, tienen muchas vacaciones, como por Navidad, algunas días, y por
 35 carnestoliendas y por la pascua, y por la pentecostés. Aquí no se dexa de leer sino las fiestas. De modo que, por Navidad, leemos hasta la víspera, y luego, passadas las fiestas, bolvemos a leer ; y antes de quaresima leemos hasta el martes de carnestoliendas ; y por la pascua leemos hasta el martes santo ; y luego, passadas las tres fiestas, tornamos al
 40 estudio. Por la pentecoste también, no ay intermisión chica ni grande.

Pues, haga V. P. la summa de todas estas vacaciones y verá que un tertio, por lo menos, se lee más vezes al año aquí que en Roma. Demás desto, si yo no añado muchas cosas a las que he dictado (lo qual es impossible, porque no se puede dezir más de lo que yo he dicho),
 45 no puedo yo detenerme más de dos años en el curso, si no es no leyendo tantas vezes al año, porque, todas las liciones de mi curso están ya hechas. Y esto, tambien, no se podría hazer sin ser notados de querer introducir nuevas costumbres en la universidad.

De Paris, a 12 de julio 1568. De V. P. siervo en el Señor

50

Iacobus Borrassa.

35 pentecosteste *ms.* || 39 tornamo *ms.*

P. AEGIDIUS GONZÁLEZ DÁVILA S. I. VISITATOR ¹
P. DIONYSIO VÁZQUEZ S. I. ²

BARCINONE 5 AUGUSTI 1568 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 106, f. 232r-v* (*prius* 536), autographum.
EDITIO : ASTRAIN, *Historia* II 262.

Summarium

De solida scholasticorum S. I. formatione.

... [En la provincia de Aragón] falta institutio de novicios, imo falta attendere a hacerlos, digo a traer gente. Quando yo llegué, eran 3 o 4 solos en la probación. Falta seminario de estudiantes. Scholae theologicae valentinae mihi vehementer displicent. Diceret, potius agere interpretes Terentii quam magistros theologiae et Thomae interpretes ³. 5
Y no bastará aver lectores y buen orden de studios en nuestro collegio, si no ordena N. P. que no se interrumpen los estudios y cursos y que no los tasan por meses ; que no se a visto hombre hecho en esta provincia. Unum excipias Cañizares ⁴, alium invenias neminem. Y así ay mucha falta de obreros idoneos que algo sepan, aunque más digan las cartas 10 anuas. [232v] Dícenme que el P. Cordeses ⁵ era desta opinión que no eran menester letrados inter nostros ; bastavan medianos confessores. Como se los ministerios de la Compañía no pidiesen entero conocimiento

⁷ que no *sup.*

¹ A. González Dávila S. I. (1532-1596) anno 1567 visitator provinciae Aragoniae ; cf. ASTRAIN, *Historia* II 360-65 ; *MI Dir.* 483-84 adn. 1.

² D. Vázquez S. I. (1527-1589 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 151) Romae, in domo professa, adiunctus Patris Generalis secretarii ; cf. *Rom.* 78/b, f. 48r 61r.

³ Quae P. Visitator de scholis theologiae asserit, ad universitatem valentinam referenda sunt ; in collegio enim valentino S. I. eousque theologia non legebatur (cf. ASTRAIN, *Historia* II 262 adn. 1). Hanc ob rationem P. Visitator, exeunte anno 1567 in collegio valentino duos theologiae lectores ad docendos S. I. scholasticos constituit ; cf. *ib.* p. 263 ; *Pol. Compl.* II 682 n. 73 ; et Cat. coll. valent. (1568), *Arag.* 15, f. 71r.

⁴ De Iacobo Cañizares S. I. cf. MP II mon. 18 adn. 5.

⁵ Antonius Cordeses S. I. praep. prov. Aragoniae (1561-1565), cf. *supra*, mon. 243 adn. 2.

- de las letras sagradas, o bastasen cartapacios de conceptos espirituales,
- 15 con algún *Vade mecum* o *Summa Armillae* * a cumplir con lo que nos obliga nuestro instituto, y no sea necesario que en cada colegio aya siquiera uno, que sin miedo pueda dar parecer en qualquier cosa, y que debajo de su amparo se bandeen los demás †; o sean aora los tiempos de Holcot ‡, que con dos blancas de teología podía un hombre poner
- 20 tienda ubique terrarum. Podrían en Valencia hacer un seminario de gente buena y idónea para nuestro instituto con los estudios, y bien concertados los demás ministerios §; y dexando beatas que comulgarían seis veces al día, si liceret, y se confesarían diez y ocho, y atendiendo a dar buen recaudo a estudiantes, es la gente más dispuesta que la que
- 25 ay en otras partes para devoción . . .

266

P. PAULUS HOFFAEUS S. I. PRAEP. PROV. GERM. SUP. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

OENIPONTE 18 OCTOBRIS 1568 — ROMAM

TEXTUS: *Germ.* 149, f. 206v (prius 241), autographum.

Summarium

De insufficientia magistrorum qui in scholis inferioribus docent.

21 instituto del. que

* Bartholomaeus FUMUS O. Pr. († 1545), *Summa, aurea armilla dicta, casus omnes ad animarum curam attinentes, breviter complectens* (1550); cf. J. THEINER, *Die Entwicklung der Moraltheologie* . . . p. 79-80.

† De necessitate solidae formationis sociorum cf. ep. Patris Córdoba (27 martii 1559); supra, mon. 200.

‡ Robertus Holcot O. Pr. († 1349), anglus, philosophus ac theologus, qui, sub influxu nominalismi, distinctionem quae inter fidem et intellectum intercedit, nimis extollit; cf. *Encicl. Catt.* VI 1465.

§ Cf. supra, adn. 3.

¹ P. Hoffaeus S. I. (de quo cf. MP II mon. 10 adn. 1*) praep. prov. Germ. Sup. ab anno 1569 (cf. *Synopsis hist. S. I.* 674); sed iam a die 15 nov. 1567 ad diem 2 apr. 1569, loco S. Petri Canisii, tamquam vicepraepositus, provinciam gubernavit; cf. BRAUNSBERGER VI p. XXXV et XLI.

... Admodum Reverende Pater, valde necessarium videtur ut serio cogitetur de iuvandis scholis Societatis, posteaquam in illis fere potissimum nostrum ministerium consistit¹. Praeceptores nostri inferiorum classium sunt fere pueri, qui plerumque sono de poco spirito et vacillanti in vocatione. Interim haeretici nos longe superant, habentque 5 barbatos et doctissimos etiam humanitatis magistros; et quod peius est, communiter nolunt nostri applicare animum ad grammaticales classes, sed aspirant ad nescio quae alta. Mihi puero veniebat in mentem, non omnino malum fore, si omnibus adimeretur spes vel doctoratus vel professionis (etsi interea spirituales coadiutores fieri possent) qui 10 etiam cum sacerdotio vel magisterio suo tres aut quatuor annos continuos vel etiam quinque aut sex (tot enim sunt fere classes grammaticae et rhetoricae) in minoribus classibus non laudabiliter transigant². Non faremo niente con questi giovenastri, praesertim in Germania⁴...

267

P. EMMANUEL RODRIGUES S. I. RECT. COLL. PORT.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

PORTU 11 NOVEMBRIS 1568 — ROMAM

TEXTUS: *Lus.* 63, f. 204r (*prius* 351), autographum.

Summarium

Ineptitudinem magistrorum, in parva collegia missorum conqueritur.

4-5 de poco... vocatione *sup. m. Pol.*; Hoffaeus scribebat secreta et arcana boni letori et persone molto constanti.

¹ Videsis opinionem Patris Carrillo, praepositi provinciae Castellae de ministerio docendi pueros; *supra*, mon. 245.

² Videas ep. Patris Generalis (10 aug. 1560), secundum quam omnes socii, statis temporibus, in scholis docere debent; *supra*, mon. 209.

⁴ De querelis ob magistros scholarum non bene praeparatos cf. *supra*, mon. 224 241 et 243 § 2.

¹ E. Rodrigues S. I. († 1596) rector collegii portuensis (cf. *Lus.* 43, f. 406r); deinde praep. prov. Lusitaniae (1574-80), et demum assistens Lusitaniae (1581-1594); cf. RODRIGUES, *A Companhia*... p. 15 et 20.

... Por vezes, he representado que, en collegios pequeños, se requieren personas escogidas en virtud y edificación, y que por sí tengan cuidado de caminar bien. Porque andan más en la fragua y tienen menos ayudas, ni se puede guardar tanta observancia como en los grandes. Y, comunmente, en los collegios pequeños son los superiores de menos autoridad, o atrévense los súbditos más con ellos. En collegio grande, siete o ocho tentados son pequeña parte, y tienen contra sí muchos; mas, en pequeño, un solo es gran parte y basta para turbar todo.

- 10 Siendo así, tengo entendido que, hasta agora, los collegios pequeños, en parte, sirven de degredo o prision, adonde embían algunos que, en los grandes, proceden mal, de lo qual los pequeños padescen detrimento *. Yo lo tengo bien experimentado en este del Porto, donde, ordinariamente, después que en él estoi, ha auido alguno como degradado.
- 15 Personas desta manera no tienen amor al collegio que les es cárcel, ni les quadran las cosas del collegio, ni ellos a él. Házense distractivos y sobre superiores con otras pernicies.

Ajuda a esto tenermos aquí el procurador del Pedroso, hechor de las cosas de Coímbra, que, ordinariamente, anda en demandas y otros
 20 negocios de suio distractivos; al qual es menester dar compañero, agora uno, agora otro. Y, si no ay mucha virtud, ay muchos peligros. Ya el P. Provincial reformó al collegio de Braga que avía bien padecido. Esperé que, también, a este collegio embiasse alguna gente más reformada. Vino hun hermano que pienso avran de despedir...

268

ORDO VACATIONUM COLLEGII HISPALENSIS

ANNO 1568

TEXTUS: *Hisp. 109, f. 215r-v (prius 246)*, originale, usque ad lin. 20 manu Gregorii de Mata S. I. (de quo cf. infra mon. 269 adn. 1) exaratum; cetera videntur esse autographa Patris Vázquez (de quo cf. infra, adn. 8). Verisimiliter documentum Patri Generali exhibitum fuit tempore congregationis procuratorum (1568).

* Videsi sep. Patris Firmani (17 febr. 1565) de magistris male praeeparatis (supra, mon. 241); et ep. Patris Hoffaei de eadem re (18 oct. 1568), supra, mon. 266.

EN LO DE LAS VACACIONES DEL COLLEGIO DE SEVILLA¹

De ordinario, leen los gramáticos dos horas y cuarto, por la mañana, y otro tanto, a la tarde². Los artistas, hora y tres cuartos, por la mañana, lo mesmo a la tarde.

De S. Juan a Santiago³, por causa de los calores, ordenó el padre doctor Avellaneda⁴ se disminuiese el tiempo. De modo que los gramáticos leen, entonces, hora y media, por la mañana, y otro tanto, a la tarde. Los artistas sola una hora, por la mañana.

De Santiago a N. Señora de setiembre, que son 45 días, los artistas vacan totalmente⁵. En este tiempo, llamado vacaciones, los gramáticos, el primero año que aquí en Sevilla leímos, cesaron de leer. Después, viendo, por experiencia, cuán distraídos volvieron los estudiantes in moribus, y aunque perdimos muchos que se quedaron en otros studios, ordenó el padre doctor Plaça, provincial⁶, que, en este tiempo, para entretenerlos, les leyese una hora, por la mañana, y otra, a la tarde, poniendo algunos substitutos si los ai o partim por los meses maestros. Y así se a usado de 5 años acá.

Desde N. Señora de setiembre hasta el fin del mes, leen todos hora y media, por la mañana, y otro tanto, a la tarde. Lo qual ordenó, este año, el padre doctor Avellaneda, provincial, a petición de los maestros, por aún no ser del todo el verano acabado, y estar, por entonses, los maestros muy ocupados en examinar las classes y proveer los libros nuevos que an de empear.

El primero día de octubre, se haze el principio de los estudios.

Después de avernos informado de los maestros y perfecto de los estudios, nos parece que, para daquí adelante, atento a los grandes calores, y que los niños no vienen, desde S. Juan hasta Santiago, lean los gramáticos dos liciones, una por la mañana, y otra a la tarde, de una hora, cada una, y los artistas, una hora, por la mañana. Desde Santiago

¹ Titulus in versa facie f. 215 reperitur.

² P. Generalis die 9 iun. 1567 decrevit ut tempus lectionum quotidianarum a sex horis ad quinque reduceretur (cf. supra, mon. 254 adn. 3). In collegio hispalensi tempus lectionum ne quinque quidem horas durabat, iuxta hoc scriptum.

³ A die 24 iun. usque ad diem 25 iul.

⁴ Iacobus Avellaneda S. I. (1530-1598; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 8) praep. prov. baeticae (1565-1568); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

⁵ In margine: «Esto se tomó Córdoba».

⁶ Ioannes de la Plaza S. I. (1527-1602; cf. *Mon. Per.* I 531 adn. 12) praep. prov. baeticae (1562-1565); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

- 30 hasta nuestra Señora de agosto, no se lea nada, atento a los muchos calores y cansancio de todo el año. Desde nuestra Señora de agosto hasta nuestra Señora de setiembre, los gramáticos, dos horas, una por la mañana, y otra a la tarde; y los artistas una, que sea una manera de recoger los estudiantes y prepararlos para los exámenes de pasar a
 35 otras clases. Y otro día, después de nuestra Señora de setiembre, se comiencen los estudios con calor y que no se aguarde el comenzar los estudios a primero de octubre, por algunos inconvenientes ⁷.

Fonseca ⁸Vásques ⁹

269

P. GREGORIUS DE MATA S. I. ¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

HISPALI 12 IANUARIJ 1569 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 109, f. 248r-v (prius 360), autographum.**Summarium*

1. *Scholares, ad S. I. aspirantes, non facile admittendos censet.* — 2. *Magistri apti in scholis constituendi.*

... 1. Por el amor que devo a la Compañía, y porque entiendo que V. P. huelga de ello, representaré algunas cosas acerca de el padre provincial ², sin preiuzio de la santa y sincera obediencia.

⁷ Cf. ep. Patris Generalis (27 aug. 1567) de ordine vacationum a scholis in quavis provincia conscribendo (supra, mon. 259 introd.); et mon. 260.

⁸ Ignatius de Fonseca S. I. († 1577; cf. *Tolet. 37, f. 144v*) anno 1567 rector collegii hispalensis (cf. *Epp. Borgia IV 447*), et ab exeunte anno 1568 cordubensis (cf. *ib. 662*).

⁹ Franciscus Vázquez S. I. († Hispali, 27 iun. 1603; cf. *Hist. Soc. 43, f. 103r*) — iuxta catalogum provinciae baeticae anni 1574 — est annorum 38, in S. I. agit an. 16, est rector collegii montuliensis et magister novitiorum; cf. *Hist. Soc. 41, f. 237r*.

¹ G. de Mata S. I. († 1583; cf. *Hist. Soc. 42, f. 49v*) — secundum catal. prov. baeticae anni 1574 — est annorum 37, ingressus S. I. ante 20 annos, est praef. studiorum et confessarius in collegio hispalensi; *Hist. Soc. 41, f. 239r*.

² Iacobus de Avellaneda S. I.; cf. supra, mon. 268 adn. 4.

Este mes de deziembre, llegando aquí nuestro padre provincial, recibió diez o doze a la Compañía; los seis de ellos, mochachos de 14 5 o quince años³, sin pareser de los consultores, a instancia y ruegos de algunos de casa y de fuera, que, a mi pobre juicio, se mueven más por una dulce blandura que sienten para con los niños, que no mirando al bien universal de la Compañía. Lo qual, como V. P. entiende mejor, se devría mirar en semejante negocio, pues tanto en ello va. 10

Avía dicho su reverencia al padre rector que viese, con sus consultores, lo que sentían de los que pretendían entrar. Respondimos que, atento que están los colegios llenos, que aun tantos no pueden sustentar, y que eran mochachos que, según experiencia tenemos aquí, nos salen mal, y que no instavan tanto; que de buena gana se estarían quedos, este año, en su estudio con esperanças, nos paresía in Domino que ninguno se recibiese de ellos, salvo un clérigo teólogo, y un coadiutor bueno. 15

No obstante esto, el padre resibió: que los seis de los quales eran mochachos, por causas a nosotros quíças ocultas; aunque entendieron 20 algunos lo hazía porque se quedaran resebidos, ya que avía de dexar el oficio; que, alias, no creo los resibiera. Y ansí, se an empeçado a ver algunos inconvenientes; que uno se despidió de los Exersicios con hartas lágrimas suyas, creyendo que era notado in genere; y, después, se a entendido ser falso. Y otro, de la mesma manera. Y otro se embió, ayer, 25 por tener enfermedad contagiosa, de lo qual tenia grandes indicios quando se resibió. Mucha parte desto a sido el compañero del padre no tener uso de las cosas de la Compañía, por aver poco que salió del noviciado, al qual se a dado mucho crédito. Bien entiendo que V. P. avrá proveído, según el decreto de la congregación⁴, al padre provincial de 30 un compañero profeso y experto.

Este año, tenemos menos estudiantes que el pasado. Lo uno, porque muchos padres an quitado de nuestro estudio sus hijos, por temor que no se los tomemos en Compañía, viendo lo que a pasado estos dias. Y si en esto no se pone remedio, pienso que ningún hijo regalado o há- 35 bil, máxime si lo ven bien inclinado, perseverará en nuestras escuelas,

¹² prius loc.

³ Aetas eius qui ad S. I. admitti desiderat «excedere debet decimum quartum annum» *Const. P. I c. 2 § 12*; *MI Const. III 49*.

⁴ Huiusmodi decretum in congregatione generali secunda (1565) non est factum; cf. *Institutum S. I. II 193-211*.

parsiéndoles a sus padres que, con el amor que nos tienen, facile los atraeremos a nos.

- V. P. verá si conviene que, por aora, no se resiban mochachos sine
 40 consensu de sus padres^a; que, si fuesen de 18 o de 19 años, no corría este inconveniente. [248v] Y esto, no por temor alguno, sino con intención verdadera de ayudar a más almas. Y si, en alguna parte, era esto necesario, es en Sevilla, donde vemos tanta inconstancia en los mancebos, como se a expirmentado, en los años de atrás, de algunos
 45 que se recibieron y nos salieron harto mal, tanto que, por esta causa, emos estado todos de pareser que se recibiesen estudiantes de Córdoba y no de Sevilla.

2. Lo otro, porque a venido menos estudiantes este año, es por la mudança que a avido de maestros, lo qual, por experiencia, que tengo
 50 tantos años de prefeto de estudios aquí y en Córdoba, represento a V. P. que es para destrución de los estudios. Porque, en esta arte, como en las demás, el uso haze maestro. Y quando uno de la Compañía, al cabo de un año, empieza a caer en la cuenta de cómo a de tratar la iuventud, y cómo los a de aprovechar en virtud y letras, lo quitan, y ponen otro. Y si no se provee en que aya maestros que duren en este exer-
 55 sicio, siempre se verá poco aprovechamiento y queexas ordinarias de los de fuera; aunque bien vea aver, en estotro, inconveniente, mas, a mi pobre iuizio, pesa más este. V. P. proveerá a este inconveniente lo que mejor será.

- 60 Tambien se me ofrese que no todos tienen talento para leer, y si primero se pusiesen, algunos días, a sustituir las classes, veerse ia quién era para leer. Y, también, tendrían ellos algún uso y noticia de los escolares; que, si los ponen de repente por maestros, vienen a hazerse a mucha costa de los estudiantes, y poca edificación de los nuestros. Y
 65 así, V. P. verá si conviene encomendar a nuestro padre provincial que mire a quién poner a leer gramática; que no sean novisios, ni hermanos de quien se tiene poca edificación en casa, pues maestros de gramática de la Compañía, tambien lo an de ser de las almas de sus escolares^a . . .

^a De *alumnis ad statum religiosum importune non alliciendis, et sine parentum consensu non admittendis* in S. I., cf. *Reg. conv. Coll. Germ. (1564)* § 11; MP II mon. 46; et mon. 253 lin. 8-11.

^a De *querlmonlis circa magistros scholarum* cf. *supra*, mon. 267.

P. CYPRIANUS SOARES S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

CONIMBRICA 22 FEBRUARII 1569 — ROMAM

TEXTUS: *Lus.* 63, f. 22r-v (*prius* 299), autographum.

Summarium

1. *De seminario magistrorum.* — 2. *Ut studia melius ordinare possit, in praecipuis provinciae collegiis residere desiderat.* — 3. *De animo Patris Gonçalves alieno conqueritur.*

A my me dixo el padre Provincial ¹ cómo V. P. ordenava que yo le ayudase un poco a endereçar los studios desta provincia, para que no tornasen a caerse, como estaban, quando el padre doctor Torres la visito ². Yo me dispuse a ello y estuve ya en Santo Antón ³ algunos días ; 5 y a quatro meses que estoy en Coímbra ⁴. Mas, porque me pareció servicio de N. S., apuntare 3 cosas que parecen necesarias para el intento de V. P.

¹ De Cypriano Soares S. I. cf. MP II mon. 74 adn. 10.

² Leo Henriques S. I. praep. prov. Lusitaniae (1565-70); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 646.

³ Michael de Torres S. I. (cf. supra, mon. 203 adn. 1 et passim) visitator prov. Lus. (1566-1567); cf. RODRIGUES, *A Companhia* ... p. 15.

⁴ Hoc est, in collegio ollisiponsi.

⁵ In alia epistola, eodem die ad P. Generalem data, de scholis provinciae haec referebat: «También acá avrá V. R. entendido el grande aumento que tienen los collegios, así en sus fundaciones y suietos, como en los muchos que, desocupados de la humanidad y artes que an leydo, estudian theología, y otros que la an acabado. Yo siempre ando, de quando en quando, por los collegios. Estuve en Santo Antonio, algunos días desde año, y agora me tomó la de V. R. en Coímbra. Están las cosas de los studios muy bien. Yo e hecho lo poco que e podido. Ay mill y quinientos estudiantes, que es el mayor número que a avido hasta agora. Las clases son trabajosas y oscuras. Sirve mucho este collegio a N. S., esta quaresma, son treinta los que, en la ciudad y fuera, que es S. Finz etc., predican, y todos o an acabado sus estudios o estudian theología, excepto el padre Francisco Fernández que V. R. conoce, que es artista» *Lus.* 63, f. 20r.

La primera es tenerse mucho cuidado y cuenta con un seminario
 10 de maestros que se instituyó en Coímbra, en el qual se ve notable prove-
 cho; porque, como en esta provincia se desocupan tantos maestros,
 cada año, y comiençan tantos de nuevo *, con esto no sólo avrá maestros,
 más maestros idóneos y exercitados y conocidos para cuánto son. Y
 con exercitarse en este exercicio por la mañana, oyen dos liciones de
 15 theología, a la tarde †.

Lo 2º es que, como ay tanta variedad en los studios desta provincia,
 parecía que, para tener las cosas vistas y digeridas, al cabo del año,
 convenía residir cierto tiempo en los collegios principales; y ésto como
 uno de los otros súbditos del mismo collegio, endereçando los studios,
 20 por medio de los mismos que tienen cuidado dellos. Sin más me entre-
 meter, podría estar en Coímbra, seis meses, en Evora, 3, y en S. Antón
 3; porque, para hazer esto, vendría más a propósito estar allí que en
 San Roque.

La 3ª es que el padre Luys Gonçálvez ‡, avrá 8 años, que, parte
 25 por sí, parte por otros, con medios y modos exquisitos a mostrado más
 desafición a mis cosas. De lo que creo que se acostumbra en la Compañía;
 y Dios N. S. sabe lo que en ésto se a pasado. Ya el padre Gonzalo
 Vaz §, que está en gloria, procuró, acompañándole yo por los collegios,
 remediarlo, y mostró pena de no salir con ello. Lo mismo e sentido en
 30 el padre doctor Torres ¶. No avisé a V. P. hasta agora, por no darle
 pesadumbre y por parecerme que el tiempo lo remediaría. Agora que
 no sólo a creído, mas comienza de ser entendido de muchos, me pareció
 en el Señor avisar a V. P., porque, sin se remediar, yo podré poco servir
 en esto que V. P. quiere, por menear el P. Luys González, absoluta-
 35 mente, las cosas de acá. Y podrá [22v] ser que, desta misma raíz de mos-
 trar el padre tanta afición a unos y desafición a otros, ayan procedido
 algunos trabajos pasados en esta provincia y desabrimientos presentes,

* De frequenti magistrorum mutatione cf. supra, mon. 269 § 2.

† In alia epistola (de qua sermo est supra, in adn. 5) de seminario magistrorum haec leguntur: «Da la vida un seminario de maestros que se a instituído aquí en Coímbra. V. R. avrá visto ya la orden y reglas que tienen. En poco tiempo, pasan muchos libros y se van haziendo diestros y tomando modo de leer. Y quando salen en público, ya parecen con satisfacción y edificación. Con esto se çufre el desocuparse tantos como se desocupan» *Lus.* 63, f. 20r-v.

‡ Ludovicus Gonçalves da Câmara S. I. (de quo cf. MP I 489 adn. 1) magister et pater spiritualis regis Sebastiani; cf. RODRIGUES, *História* II/2 253-83.

§ Gundisalvus Vaz de Melo S. I. praep. prov. Lusitaniae (1561-1563); cf. supra, mon. 192.

¶ Cf. supra, adn. 3.

y que, remediandose ello, se remedie todo. Y con todo eso no faltará que pasar en Portugal. E querido dar cuenta a V. P. desto para que V. P. provea en ello lo que en el Señor le pareciere ; porque yo, por su bondad, me hallo muy aparejado para hazer lo que ordenare V. P. en todo . . . 40

271

P. GUILIELMUS CREYTTON S. I. RECT. COLL. LUGD.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

LUGDUNO 28 MARTII 1569 — ROMAM

TEXTUS : *Gall. 82, f. 48r-v* (prius 35 302), autographum.

SCRIPTORES : SACCHINUS, *Historia* P. III lib. 5 n. 135-137. —
FOUQUERAY, *Histoire* I 467-69.

Summarium

De paedagogorum querelis contra collegium S. I.

. . . Questi giorni passati gli pedagoghi di questa città si sonno levati contra di noi con mille calunnie et bugie, per cagione che il presidente della giusticia ha fatto una ordinanza che tutti gli pedagoghi della città habbino a menar gli lor scholari al collegio nostro et alle 5 lettioni et catechismo, fuora i abecedarii. Vedendo le loro remonstranze et importunità, il preidente fece chiamare et noi et gli pedagoghi dinanzi il consiglio. Io feci, quanto mi è stato possibile, col presidente di non ce ne andare, ma non ha volsuto mai consentire. Noi, per non metter gli consoli della città, nostri fondatori, in pugna col presidente, 10 et per non dar occasione alli pedagoghi exultandi in rebus pessimis², et per non perder la amicitia del presidente, che è amicissimo della Compagnia, andassimo al consiglio ; et havendo comparso contra di noi 30 o 32 pedagogi, io comminciai a dire che, dopo che la cansa tra gli

¹³ che *sup.*

¹ G. Greytton S. I. (c. 1534-1617 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 39), scotus, rector collegii lugdunensis ; cf. *Epp. Borgia* V 276 et passim.

² Prov. 2, 14.

- 15 pedagogi et noi fusse di re literaria, secondo la professione loro insieme la nostra, mi parse espediente, che trattassimo la nostra causa in latino, et [48v] che gli pedagogi, chi sonno accusatori, cominciassero a accusarsi, et noi a ogni punto daressimo risposta et conto delli fatti nostri. Parse al presidente ragionevole, et comandò alli pedagoghi a parlare ;
- 20 ma mai c'è trovato tra lor alcuno chi ha volsuto accusarsi in cosa veruna ; et tutti domandati sigillatim dalli giudici, negorono l'informationi fatti contra noi, anzi la medesima loro bocca che havea accusato la Compagnia alli giudici in loro case particolari, purgò la Compagnia in giudizio. A Iddio sia gloria chi se serve delle volontà cattive delli
- 25 huomini per avvanzar la sua gloria.

Noi, vedendo questo, domandassimo licentia a rispondere ai loro scritti ; et fu concessa. Allora io cominciavi a contar gli capi principali delle lor remonstranze, delle quali il primo era contra la sententia delli medesimi giudici, fatta (come dicevano) iniquamente contra di loro

30 et la gioventù lyonese, in favor et utilità particolare delli iesuiti. Il secondo capo era contra il sito et commodità del collegio che non poteva tener tanta moltitudine. 3° contra il ordine del collegio. 4° Contra l'ordine delle classi et methodo d'insegnare. 5° contra il nostro rhetorico. Io dissi che toccava al prudentissimo presidente et senato a defender la lor sententia, alli quali io mi rimetteva nel primo capo, come

35 alla providentia delli consuli nostri fundatori nel secondo. Al terzo, del collegio, io risposi. Al quarto, delle classi, il P. Pioneo *, prefetto delli studii, rispose oratione tam luculenta et efficaci (dando raguaglio del ordine et essercitio delle nostre schole) qua ita pedagogorum nugas

40 et calumnias retundebat, ac iudicum in credendo facilitatem carpsit, ut non facile crediderim aut iudices aut pedagogos in simili palestra nobiscum imposterum discensuros. Ecce R. P., quomodo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum *. Il rhetorico rese parimente ragione della sua classe con sodisfattione * . . .

30 Jesuiti *ms.*

* Ioannes Pionneau S. I. (1535-1583 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 117), gallus qui anno 1565 in Collegio Romano studio methaphysicae incumbibat, graecamque linguam ibidem simul profitebatur ; cf. *Rom.* 78/b, f. 32r.

* *Rom.* 8, 28.

* Breve responsum reperitur in epistola Patri Mercurian, visitatori, Roma die 6 iulii 1569, data : « Per quello che il P. Guillermo ci ha scritto di Lion, et dirà anche di parola a V. R., vederà quello che conviene » *Epp. Borgia* V 117.

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I. VISITATOR GALLIAE ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

AD MENSEM IUNIUM ANNI 1569

Introductio

TEXTUS: *Gall. 82, f. 53r-v (prius 176 428)*, autographum. In facie folii versa solum haec verba, manu Patris Mercurian exarata: « Per N.P. — Soli ». Inferius est littera N[adal]; qui epistolam se Romae perlegisse hoc signo testatus est.

TEMPUS: Epistola olim in codice reposita fuit una cum epistola Patris Mercurian, Lugduni die 15 iun. 1569 data (numeri antiqui foliorum hoc indicant: 176 428 et 177 429). P. Mercurian epistolam scripsit verisimiliter dum iter faciebat per Italiam versus Galliam (cf. lin. 2). Prima epistola ei data est, nomine Patris Generalis, Romae die 23 maii 1569 et missa Taurinum (cf. *Epp. Borgia* V 95-97).

Summarium

A quodam patre denunciatur diversitas opinionum professorum Collegii Romani.

Molto Reverendo in Christo Padre. Pax e Christo Domino nostro.

Passando per questi collegii, uno di nostri mi domandò assai seriamente, come lo passassero li nostri nel Collegio Romano circa la diversità sì dela dottrina, sì etiam del modo d'insegnare la filosofia ²; dicendo, sentire grande pena et paura che da questi diversità, quantun- 5

² per *del.* uno di || 5 dicendo *del.* havere, *sup.* sentire | pena et *sup.*

¹ De P. Mercurian, visitatore cf. supra, mon. 179 adn. 1.

² P. Mercurian prius scripserat: « Passando per uno di questi collegii »; sed, ut nomen collegii et patris melius tegeret, delevit verba « uno di » (cf. app. crit.). Nobis videtur agi de collegio taurinensi et de P. Achille Gagliardi, qui ab anno 1568 huic collegio praeerat (cf. *Epp. Borgia* V 566); de eo enim notum est, dum in Collegio Romano philosophiam et theologiam profitebatur (1562-1568; cf. VILLOSLADA, *Storia* . . . 324-34), Patrem Perera, professorem philosophiae, vehementer carpsisse ob doctrinae Averrois diffusionem; cf. MP II mon. 69 lin. 280-329 et mon. 70 lin. 138-81.

que paiano di pocca importantia neli loro principii, non nascano co'l tempo nela Compagnia inconvenienti irreparabili; per vedere che alcuni dei nostri mostrano volere uscire, nel insegnare, dela humile et religiosa semplicità, che richiede l'instituto de la Compagnia neli suoi
 10 professori, con pretesto di che siano modi frateschi et d'indotti, provocando gl'animi dei suoi discepoli ad un altro modo d'attendere da dovero a questi studi di filosofia; co'l quale modo pare sia molto difficile che la nostra gioventù possa ritenere la gratia et spirito religioso che prima li fusse stato comunicato. Oltra che diceva che s'insegnano
 15 dele cose che possono nocere non pocco ala fede. Et certo co'l suo esplicare questa persona li danni che portano seco nele religioni li schismi in dottrina tra huomini dotti, la ruina del spirito dei particolari, et le calamità che ne possono venire a tutto il corpo dela Compagnia, con l'efficacia che l'esplicava, et per essere persona di buon giudicio, et per
 20 vedere che intende assai dela vocatione et instituto dela Compagnia³, et finalmente per mostrare grande amore et affettione a quella, mi commosse non pocco, et mi deliberai di darne questo aviso a V. P., senza però che egli l'intendesse; et mi disse che haveva visto passare cose nel collegio circa questa diversità di dottrina nela filosofia, o per dire
 25 meglio, circa le persone nostre di quel collegio, le quali non haverebbe mai crese, si non l'havesse viste et intese li⁴.

Per quanto ho possuto videre et intendere, passando per Siena, importarebbe che V. P. fusse ben informata del'insegnare et modo di procedere del professore di filosofia di quel collegio⁵.

³ 9-10 che . . . professori *in marg.* || 16 li . . . religioni *in marg.* || 17 in dottrina *sup.* || 23 egli *sup.* | passare *sup.*

³ Vide eius opusculum: *Ad Patres et Fratres S. I. de plena cognitione Instituti* (Romae 1841); cf. SOMMERVOGEL III 1098 et I 1572.

⁴ De doctrina Averrois extirpanda vide epistolam S. P. Canisii (26 sept. 1567), supra, mon. 256.

⁵ De lectione cursus philosophiae in parvo senensi collegio cf. *Epp. Borgia* V 293-94 et 422.

P. GASPAR SÁNCHEZ S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

CORDUBA 27 Iunii 1569 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 111, f. 46r* (prius 280 1005), autographum.

Summarium

1. *Cursum philosophiae diutius legendum arbitratur.* — 2. *Universitas non vult cursus nostri auditores ad gradus promovere.*

... 1. Una cosa se me ofrece proponer acerca de los estudios de esta provincia, y es que los estudiantes no salen tan consumados, como se desea, no sólo en las artes, sino también en la theología¹. Y pienso que es la causa que los maestros de artes no an tenido tiempo limitado ni señalado en que leyessen el curso. Y así, cada uno lo traçava de su manera, dándose priessa a acabarlo, si podría en dos años y medio, no estar tres². Lo qual creo ser causa que salgan ruines estudiantes, porque no tienen todos tanta habilidad para poder correr tanto. Y así, suelen desmayar en medio del camino y afloxar en lo demás. Lo qual no sería así, si fuesen los maestros poco a poco, como se suele hazer en las universidades, y que tuviessen los maestros tiempo determinado : que no pudiesen estar más ni menos en el curso. 5 10

2. Otra cosa, también, se me ofrece, que es parte para que no vayan en más augmento nuestras escuelas. Lo qual è visto por la experiencia, así aquí como en Sevilla ; y es que no les quieren admitir los cursos que an oydo en nuestras escuelas, en las universidades, para graduarse. Lo qual desmaya mucho a los estudiantes ; y a una bula, que tenemos, en que concede su Santidad que valgan los cursos a los tales³, an respondido que no habla con los de las universidades, obli- 15

¹ De G. Sánchez S. I. cf. MP II mon. 94 adn. 1.

² De necessitate solidae formationis, vide petitionem Congr. prov. Castellae (1568) ; supra, mon. 144/A § 2 ; cf. praeterea supra, mon. 200 et 242.

³ De tempore quo cursus artium absolvendus sit, cf. supra, mon. 264 adn. 2.

⁴ Videsis bullam : *Exponi nobis nuper fecisti* (19 aug. 1561) ; *Institutum S. I.* I 36. Cf. etiam AQUINO, *A formação do direlto universitario* . . . 64-81.

- 20 gándoles a que les reciban los cursos. Y así, dicen que no los quieren admitir. Si en esto se pudiesse dar algun horden, pienso que sería gran parte para el buen ser de los estudios de esta provincia ^a...

274

RATIO VACATIONUM IN COLLEGIIS PROVINCIAE AUSTRIAE

ANNO 1569

Introductio

De historia huius scripti recolenda sunt ea quae supra, in introductione monumenti 259 dicta sunt. Illud monumentum, anno 1567 conceptum, haberi potest prout prima forma ordinis vacationum in collegiis provinciae Austriae. Anno 1568, tempore congregationis provincialis petitio de ea facta; ad quam Romae « responsum est ut provincialis consideret, quid provinciae et loci ubi vacandum est, ratio postulet; et constituat quod expedire videbitur, ac de eo Generalem admoneat » (Mon. 146/A lin. 73-76). P. Maggio, praepositus provinciae, auditis collegiorum patribus, anno 1569 ordinem novum vacationum concepit et cum epistola, quae sequitur, Romam misit: « Questa sarà per accompagnare l'ordine delle vacationi per tutta questa provincia, che io ho ridotto in questa methodo che mando alla P.V., acciò Lei l'accomodi come meglio Le parerà, et ci mandi sua rissoluzione quanto prima, acciò si possa mettere in pratica. Questo ordine è piaciuto anche a tutti questi padri. Tuttavia ho voluto insieme mandare l'alligato scritto del Rettore di Praga sopra le due vacationi principali, acciò la P.V. mi significhi la volontà sua, che io non l'ho voluto definire, anchorché più m'inchino a quello che io ho scritto con quasi tutti questi altri padri; perché se bene le ragioni del Rettore di Praga sono buone et mi piacciono, nondimeno troppo gran difformità, mi pare, sarebbe in una medesima provincia; massime che non credo si potrebbe fare il medesimo in ogni collegio; et quando bene si potessi, mi pare grande incommodo di fare mutationi de fratelli per gli

^a Responsum a P. Generali datum est die 19 sept. 1569: « Lo que toca V. R., en segundo lugar, de: aya tiempo limitado para los cursos y que unos acaven en el mesmo collegio en menos tiempo que otros, parece cosa conforme a razón; pero, un día destes, se embirá la forma de los studios, con la qual se responde a ésta y a otras dificultades deste género.

El no admittir los cursos en otras universidades, que se han oydo en nuestras escuelas, se tiene por inconveniente; y así se procurará que el Papa declare, devan ser admitidos, así de esos collegios, como lo de otros de la mesma qualidad de nuestra Compañía » *Hisp.* 68, f. 258r. — *Ordinem studiorum philosophiae, culus in responso mentio fit, videsis in MP II mon. 32.*

nuovi studii in quei caldi. Oltre che il collegio di Vienna non haverebbe proportione con nessun collegio di qua circa le mutationi. Lascio che in tali tempi appena si potrebbero essercitare alcune delle mortificationi consueti in quelle vacationi. Per il contrario la diversità conseguente che io ho posta, mi pare più commoda per le mutationi che in tali tempi si sogliono fare per le rinovazioni de studi senza che si perda tempo. In somma la P. V. la risolva presto, per fare cosa certa et stabile, et me ne avvisi per porla in essecutione avanti la rinovazione ». (Ex ep. Viennae, die 6 iulii data ; *Germ.* 150, f. 178r). Patris Blysssem scriptum, de quo P. Maggio loquitur, tamquam huius monumenti « appendicem » typis exscribimus.

TEXTUS : ARSI, *Fondo Gesuitico 1651*, fasc. 7 (Coll. Vien.), doc. 16 ; originale, manu nobis ignota exaratum ; fasciculus octo foliis (210 × 160 mm. magnitudinis) constat ; recenter numeris 1-16 signatus (prius 229-33 303-09). Pag. 15-16 scriptura carent. In pag. 16 superscriptio habetur : « Ratio vacationum collegii viennensis ».

RATIO VACATIONUM COLLEGII VIENNENSIS PER TOTUM ANNUM

1. Autumnalis studiorum innovatio fiat statim post festum omnium sanctorum, ut regionis conditio postulat, propter frequentes vindemias, quae toto mense octobri durant.

2. Vacatio, hanc renovationem praecedens, inchoetur initio octobris et per totum illum mensem retineatur pro more, intermissis omnibus lectionibus in superioribus classibus. Nam in inferioribus per horam mane, itemque a prandio retinendi videntur studiosi, saltem usque ad medium octobrem. Puerorum vero ulterius habeatur ea cura, quam iudicaverit rector esse adhibendam pro ratione temporis. Expeditis autem iis quae ad solemnitatem renovationis studiorum attinent, nempe examinibus studiosorum, disputationibus, distributione praemiorum etc., novae lectiones in omnibus classibus instituantur post festum Omnium sanctorum et Animarum commemorationem ; nam pars huius diei templo, pars item libris comparandis a studiosis tribuenda est.

3. Renovatio lectionum verna fiat postridie dominicae in Albis¹, denturque tres dies praecedentes illam dominicam, scilicet Iovis, Veneris et sabbati, examinandisque iis qui erunt promovendi in iis classibus, in quibus hae promotiones fiunt ; quales sunt ut plurimum inferiores. Nam in superioribus docendum omnino videtur, ne otientur. Haec autem secunda renovatio sine caeremoniis instituenda est ; praeterquam si rector iudicaret aliquam orationem et carmina ante renovationis diem pronuncianda esse. Et non nisi valde idonei promo-

¹ Prima dominica post festum Resurrectionis Domini.

veri debent in hac renovatione, habita ratione ingeniorum et lectionum
25 quae tunc instituentur.

4. Ante Natalem Domini intermittantur omnes lectiones in omnibus classibus per totam vigiliam, ut tam sacerdotes occupari possint in audiendis confessionibus, quam studiosi ad sacramenta confessionis et communionis praeparari. Quod si tanta poenitentium esset frequentia,
30 et aliarum occupationum multitudo, ut illud tempus non sufficeret, erit in arbitrio rectoris, iuxta praesentem necessitatem, maiorem instituere relaxationem in iis classibus in quibus id fuerit necessarium.

5. Expletis festis natalitiis, et uno die dato ad recreationem fratrum propter labores praecedentes, restituantur lectiones, praesertim si
35 plures quam una feriae subsequantur ante Circumcisionem Domini. Quod si aliquae novae lectiones essent in aliqua classe inchoandae, nec videretur expedire eas ante Circumcisionem instituere, discipuli nihilominus aliqua exercitatione scholastica contineantur a suis magistris, ne diffluant.

6. In bachanalibus toto illo biduo ante Cineres ferientur omnes classes. At die Iovis praecedentis hebdomadae vacari non debet, si die Mercurii fiat remissio consueta; quae tamen poterit in ipsum diem Iovis transferri, si rectori videbitur. [3]

7. Ipso die Cinerum possunt omitti lectiones ex consuetudine, ut
45 omnes mane accipiant sacros cineres iuxta pium Ecclesiae morem, ac deinde se componant studiosi ad sua studia proseguenda.

8. Tota Quadragesima legatur in omnibus classibus usque ad dominicam Palmarum¹, nisi frequentia poenitentium postularet aliquanto citius theologiae lectiones intermittere debere; quod censebit rector ex
50 praesenti necessitate. In philosophia, rhetorica et inferioribus classibus usque ad diem Mercurii hebdomadae sanctae exclusive doceri debet, vel omnibus vel in quibus id omnino fieri poterit ex iudicio rectoris, ea moderatione adhibita, in ratione ac numero lectionum, ut studiosi possint ad confessionem et communionem praeparari per exhortationes
55 suorum magistrorum.

9. Die Mercurii post tria festa paschalia fiat remissio consueta lectionum in omnibus scholis, ut nonnihil requiescant a laboribus dierum praecedentium; et deinceps aperiantur omnes.

10. Ante Ascensionem, tribus diebus Rogationum, hora secunda matutina dimittantur studiosi ad processiones; et pari modo in die octavae Corporis Christi; aliis vero horis sint in scholis.

¹ Dominica quae festum Resurrectionis Domini praecedat.

11. In vigiliis Pentecostes et Assumptionis B. Virginis, propter confessiones et alias occupationes, poterit vacari, vel toto vel dimidiato die, prout rector iudicaverit necessarium in illis classibus in quibus id oportuerit.

65

12. Diebus sabbatinis et profestis omnibus quibus cantatur *Salve* [4] in templo, una hora citius dimittantur omnes discipuli a prandio, iuxta consuetum morem, propter occupationes quae id requirunt.

13. In canicularibus diebus prima hora pomeridiana omnibus classibus detrahatur. Et quidem : [in] inferioribus, quae tres horas integras pomeridianas habere solent, etiam cum illa hora una lectio, ne postrema hora desint studiosis repetitiones et exercitationes consuetae ; in superioribus autem classibus, quae duas tantum horas ordinarias habent a prandio, poterit alternis diebus legi et repeti illa hora, quae illis relinquitur ; aut media hora legi et media repeti, ut melius videbitur. Quamdiu vero ista relaxatio durare debeat, censebit rector, audito saltem exactore, habita ratione aestus, propter quem illa instituitur.

75

14. In remissione hebdomadaria diei Mercurii hoc servari poterit : quando nullum festum, vel unum tantum incidit in hebdomadam, vacetur uno die more solito, qui tamen non sit immediatus diei festo ; nisi festum inciderit in ipsam diem Mercurii ; tunc enim vacari poterit die Iovis. Quando vero duo festa incidunt, nullo die vacandum est. Post tria tamen festa Pentecostes, quia multi sunt labores in ipsis festis, et statim succedit ieiunium quatuor temporum, poterunt die Iovis lectiones intermittere. In hac remissione hebdomadaria superiores classes possunt vacare per totum diem ; inferiores vero a prandio in hyeme, et in aestate, post Pascha usque ad renovationem autumnalem, etiam mane post primam lectionum horam et sacrum studiosorum auditum. In canicularibus tamen poterunt etiam illa prima hora vacare, si ita videbitur rectori. [5]

90

15. Quia vero casus particulares solent contingere, de quibus non potest certa regula praescribi, relinquitur prudentiae rectoris, ut in illis possit dispensare, prout intellexerit opus esse, iuxta circumstantias, dummodo eius rei non fiat consuetudo.

16. In comaediis et dialogis proponendis hic ordo servetur * : Co-

95

79-81 in hebdomadam . . . inciderit in marg.

* Cf. instructiones, quas P. Nadal, anno 1566 Viennae, ac P. Maggio, anno 1568 Pultoviae, de comaediis exhibendis dederunt (supra, mon. 163 lin. 37-43 et mon. 172 § 11). Conferri potest etiam parvus tractatus Patris Ledesma eadem de re ; MP II mon. 76 cap. 20.

maedia una tantum in anno publice exhibeatur; quae tamen secundo
iisdem diebus possit repeti, si cum fructu spirituali multorum iudicave-
rit rector id posse concedi petentibus. Comaedia vero eligatur quae pia
sit, seria, gravis et ad tempus accommodata; quaeque ita delectet, ut
100 etiam excitet ad devotionem, et ad pietatem invitet, et quae minimum
habeat distractionis, quoad eius fieri poterit. Ea poterit exhiberi sub
finem canicularium dierum, vel quando collegio commodius et utilius
aliis id fore videbitur rectori. Praeter comaediam proponi poterit dia-
logus aliquis brevis et facilis in renovatione autumnali ad ornandam
105 renovationis celebritatem; ac etiam in bachanalibus ad retinendos di-
scipulos, ne inutiliter vagentur; et alias quando oportunum videbi-
tur. [6]

RATIO VACATIONUM COLLEGII PRAGENSIS PER TOTUM ANNUM

1. Renovatio studiorum autumnalis instituatur ad principium oc-
110 tobris, ipso primo die mensis, nisi festum sit quod observetur.

2. Vacationes, hanc renovationem praecedentes, inchoentur a festo
Nativitatis B. Virginis, intermissis omnibus lectionibus in superioribus
classibus. Quod si timeretur inde aliqua studiosorum imminutio, po-
terit institui aliqua utilis auditarum lectionum repetitio, aliqua hora
115 mane ac etiam a prandio in classe ad aliquot dies ulterius, si ita neces-
sarium esse iudicaverit rector, auditis consultoribus et exactore. In in-
ferioribus vero classibus mane et a prandio per horam omnino retinendi
videntur studiosi, saltem per octo vel decem dies adhuc. Porro, diebus
consequentibus, expédiantur quaecunque ad solemnitatem renovationis
120 studiorum attinent, examina studiosorum, disputationes, distributio prae-
miorum, et si quae sunt alia.

3. Renovatio lectionum verna etc.	} Ex viennensi {	3
4. Ante Natalem Domini etc.		4
5. In bachanalibus etc.		6
125 6. Ipso die Cinerum etc.		7

7. In hebdomada sancta doceatur usque ad diem Mercurii exclu-
sive in omnibus classibus, vel in quibus id permiserint praesentes occu-
pationes, ex rectoris iudicio; ita tamen ut illis duobus diebus praece-
dentibus praeparentur diligenter studiosi per exhortationes suorum ma-
gistrorum, et alias pias exer-[7]citationes ad confessionem et commu-
130 nionem et alia divina officia frequentanda, omnibus illis diebus sanctis
consequentibus.

8. Die Mercurii post Pascha etc.	} Ex viennensi n°	9	135
9. Ante Ascensionem etc.		10	
10. In vigiliis Pentecostes etc.		11	
11. Diebus sabbatinis et profestis etc.		12	
12. In canicularibus etc.		13	
13. In die Animarum nihil legantur mane, sed omnes mittantur ad ecclesiam, ut suffragiis defunctorum intersint. Et si ille dies incideret in diem Mercurii, poterit a prandio fieri remissio hebdomadaria.			140
14. In remissione hebdomadaria etc.	} Ex viennensi	14	16[8]
15. In hac remissione etc.		14	
16. Quia vero etc.		15	
17. De comaediis etc.		16[8]	

RATIO VACATIONUM COLLEGII BRANSPERGENSIS PER TOTUM ANNUM 145

1. Renovatio studiorum autumnalis instituatur statim post festum S. Lucae ⁴.

2. Vacationes ad hanc renovationem inchoentur a festo S. Michaëlis ⁵, hac servata moderatione, ut in omnibus classibus studiosi mane unam horam habeant, qua absoluta audiant sacrum; et unam a prandio, curando interim, ut aliis horis ociosi non sint, aut occasionem accipiant divagandi cum detrimento studiorum et aliorum querimoniis; ac proinde rectoris iudicio relinquitur ut, auditis consultoribus et exactore studiorum, si id necessarium esse iudicaverit, repetitiones aliquas vel similes exercitationes scholasticas, quae magistris graves non sint, et discipulos bene occupent in scholis, alia praeterea hora instituat. Octo vero aut decem diebus ante renovationis diem vacent simpliciter, ut toto illo tempore tam magistri ad ipsam renovationem et futuras lectiones, quam discipuli ad examina se praeparent. Et illis ultimis diebus perficiantur examina, et quae ad discipulorum promotionem pertinent, ac disputationes, si quae instituendae erunt; distribuanturque praemia dignis, ac demum expediatur quicquid ad eam renovationis caeremoniam spectat.

3. Renovatio lectionum verna fiat postridie dominicae in Albis. Itaque tempus illud quod intercedit inter festa et octavam Paschatis, poterit consumi in examinandis et praeparandis iis qui erunt ad superiores classes promovendi. Quod de infe-[9] rioribus tantum classibus communiter debet intelligi, in quibus solis ordinarie fiunt hae promo-

⁴ 18 oct.

⁵ 29 sept.

tiones. In superioribus autem legendum est, ne otientur. Haec autem renovatio, cum sit secundaria, sine caerimoniis (praeterquam recitando
 170 aliquam orationem, et carmina ante diem renovationis, pro rectoris iudicio) instituenda est. Et non nisi valde idonei promoveri debent, habita ratione et ingeniorum et lectionum quae instituentur.

4. Ante Natalem Domini vacetur a lectionibus per totam vigiliam, ut et studiosi confiteri, et nostri ministeriis templi, iuxta occurrentes
 175 occupationes, vacare possint; et post festum Innocentium * restituantur omnes lectiones, nisi rector, audito exactore, iudicaverit, studiosos, illo tempore quod Circumcisionis festum antecedit post Innocentium celebritatem, utilius praeparandos esse ad proseguenda studia repetitionibus aliquibus auditarum rerum quam lectionibus.

180 5. In bachanalibus intermittantur omnes lectiones toto biduo ante Cineres, sed tamen adhibeatur diligentia, quoad eius fieri poterit, ne discipuli dissolute agant et insolescant. At die Iovis etc. ex viennensi n° 6.

6. Ipso die Cinerum mane non legatur ut studiosi, iuxta pium Ecclesiae morem, sacros cineres accipiant. A prandio praeparentur a suis
 185 magistris studiosi, et ipsi se componant, ad sua studia proseguenda, quae necessaria sunt praeparantes.

7. In hebdomada sancta etc. ex pragensi n° 7.

8. Ante Ascensionem per tres dies Rogationum, tempore processio-[10] num, et alias, quando fiunt publice huiusmodi supplicationes,
 190 iuxta consuetudinem Ecclesiae, quibus solet interesse populus, ne legatur, ut discipuli possint illis semper adesse more catholicorum; aliis horis sint in scholis.

9. Diebus sabbatinis et profestis, quibus cantatur *Salve* in templo,
 195 una hora citius absolvantur lectiones pomeridianae.

10. In canicularibus diebus dematur omnibus classibus hora prima pomeridiana, et communiter una lectio, ne ultima hora desint studiosis repetitiones et aliae exercitationes consuetae. Quamdiu vero ista relaxatio sit protrahenda, censebit rector, audito saltem exactore, ratione
 200 habita aestus, propter quem huiusmodi relaxatio instituitur.

11. In die Animarum nihil legatur mane (nisi forte aliquod sacrum, ut diebus festis fit), sed omnes etc. ex pragensi n° 13.

12. Remissio hebdomadaria diei Mercurii, quando nullum festum, vel unum tantum incidit in hebdomadam, in quo cantetur sacrum et

168 In . . . otientur *in marg.*

* 28 dec.

officium vespertinum, fiat, sed non immediate ad diem festum, nisi 205
illud incidat in diem Mercurii ; tunc enim vacari poterit die Iovis. Quan-
do vero sunt duo festa vel etiam unum tantum, in quo non cantetur
mane et post prandium in templo, nulla fiat remissio.

13. In hac remissione hebdomadaria omnes classes vacent a lec-
tionibus pomeridiano tempore ; non item mane in hyeme. At in aestate, 210
post Pascha usquam ad renovationem autumnalem, vacabunt etiam
mane post primam lectionum horam et sacrum studiosorum auditum.

14. Quia vero casus etc. ex viennensi n° 15. [11]

15. In comaediis etc. ex viennensi n° 16, usque, « fieri poterit ».
Ea poterit exhiberi vel ad renovationem ipsam ut hactenus, quo tem- 215
pore fit capitulum canonicorum generale, vel quando rectori commo-
dius utiliusque videbitur. Praeter comaediam proponi poterit dialogus
aliquis brevis et facilis in renovatione autumnali (si tunc comaedia non
exhibeatur) ad ornandam renovationis celebritatem ; ac etiam in ba-
chanalibus, ad retinendos discipulos, ne inutiliter vagentur ; et cum vi- 220
debitur alias oportunum.

RATIO VACATIONUM COLLEGII PULTOVIENSIS PER TOTUM ANNUM

1. Renovatio studiorum autumnalis etc. ex pragensi n° 1.

2. Vacationes ad hanc renovationem inchoentur a festo Nativita-
tis B. Virginis hac servata moderatione etc. ex branspergensis n.º 2. 225

3. Renovatio lectionum verna etc. ex branspergensis n.º 3.

4. Ante Natalem etc. » » n.º 4.

5. In bachanalibus etc. » » n.º 5.

6. Ipso die Cinerum etc. » » n.º 6.

7. In hebdomada sancta etc. ex pragensi n.º 7. [12] 230

8. Ante Ascensionem etc. ex branspergensis n.º 8.

9. In canicularibus vero etc. » » n.º 10.

10. Diebus sabbatinis et profestis » » n.º 9.

11. In die Animarum etc. ex pragensi n.º 13.

12. Remissio hebdomadaria (quae fit die Iovis, eo quod feria quarta 235
sint multi ebrii in die fori) quando nullum festum vel unum tantum in-
cidit in hebdomadam, fiat, sed non immediate ad diem festum, nisi
illud incidat in diem Mercurii ; tunc enim vacari poterit die Iovis ; quan-
do vero sunt duo festa, nulla fiat remissio.

13. In hac remissione hebdomadaria etc. ex branspergensis n.º 13. 240

14. Quia vero casus etc. ex viennensi n.º 15.

15. In comaediis etc. » » n.º 16 usque « fieri poterit ».

Ea poterit exhiberi vel ad renovationem autumnalem vel quando rectori commodius utiliusque videbitur etc. ex branspergensis n.º 15. [13]

245 RATIO VACATIONUM COLLEGII OLOMUCENSIS PER TOTUM ANNUM

1. Renovatio studiorum autumnalis instituatur statim post festum S. Lucae ⁷.

2. Vacationes ad hanc renovationem inchoentur a festo S. Michaelis, hac moderatione adhibita, ut in omnibus classibus, praeter infimam, 250 studiosi unam horam habeant mane; qua absoluta, audiant sacrum; et una a prandio. Octo autem aut decem ante diem renovationis diebus vacent simpliciter, ut toto illo tempore tam magistri ad ipsam renovationem et futuras lectiones quam discipuli ad examina se praeparent. Et illis ultimis diebus perficiantur examina, et quae ad discipulorum 255 promotionem pertinent, ac disputationes, si quae instituendae erunt; distribuanturque praemia dignis. Ac demum expediatur quicquid ad eam renovationis celebritatem spectat. In postrema vero classe, nil mane relaxetur temporis, sed a prandio una hora concedatur pueris. Item ultima septimana poterit illis dari vacua; ita tamen ut prima hora ma- 260 tutina sint in schola, et demum audiant sacrum; cui et reliqui omnes quotidie intersint.

3. Renovatio lectionum verna etc. ex branspergensis n.º 3.

4. Ante Natalem Domini vacetur per totam vigiliam, ea ratione adhibita, ut studiosi possint confiteri; et post festum Innocentium, 265 dato uno vel dimidiato die ad recreationem fratrum, iuxta rectoris iudicium, restituantur etc. ex branspergensis n.º 4.

5. In bachanalibus etc. ex viennensi n.º 6. [14]

6. Ipso die Cinerum etc. ex branspergensis n.º 6.

7. In hebdomada sancta etc. ex pragensis n.º 7.

270 8. Ante Ascensionem etc. ex branspergensis n.º 8.

9. In vigiliis Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi, Assumptionis B. Virginis, Omnium sanctorum poterunt omitti lectiones pomeridianae, si occupationes, praesertim confessionum, id postulaverit.

10. Diebus sabbatinis et profestis una hora citius solito dimittantur 275 discipuli a prandio.

11. In canicularibus diebus etc. ex viennensi n.º 13.

254 diebus *rep.* || 265 *prius* uno die vel

⁷ Cf. supra, lin. 146-47.

12. In die Animarum etc. ex pragensi n.º 13.

13. Remissio hebdomadaria diei Mercurii, quando nullum festum vel unum tantum incidit in hebdomadam, fiat, sed non immediate ad diem festum, nisi illud incidat in diem Mercurii; tunc enim vacari poterit die Iovis. Quando sunt duo festa, nulla fiat remissio, praeterquam post festa Pentecostes. Tunc enim vacari poterit die Iovis, si ita rectori videbitur. 280

14. In hac remissione etc. ex viennensi n.º 14.

15. Quia vero etc. ex viennensi n.º 15. 285

16. In comaediis etc. ex viennensi n.º 16 usque «fieri poterit». Ea poterit exhiberi in iunio circa festum S. Ioannis Baptistae*, quo tempore nobiles provinciae conveniunt Olomucium ad iudicia; vel quando rectori commodius utiliusque videbitur. Praeter comaediam etc. ex viennensi n.º 16. 290

APPENDIX

P. HENRICUS BLYSSEM S. I. RECT. COLL. PRAG. ¹

QUAE, QUALES, QUANTAE VACATIONES
PRAGAE PER TOTUM ANNUM INSTITUI POSSINT

PRAGAE, MENSE IANUARIO 1569

TEXTUS: *Germ. 150, f. 48r-49r (prius 267-68 271-72). In f. 49v manu Patris Blysssem: «Datum Pragae mense ianuario 1569»; infra: P[olanco]; ibidem manu Patris Maggio: «De vacationibus pragensium — Accepi die 3 februarii 1569».*

SCRIPTOR: KROESS *Geschichte* I 93-94.

QUAE, QUALES, QUANTAE VACATIONES
PRAGAE PER TOTUM ANNUM INSTITUI POSSINT

Vacationes particulares totius anni putamus ita retinendas et servandas esse, quemadmodum modo fiunt in collegio pragensi, et habentur in catalogo Viennam R. P. Provinciali misso 19 novembris 1567². Vacationes vero duas principales quibus nimirum innovari solent studia, 5

* 24 lun.

¹ De P. H. Blysssem S. I. cf. supra, mon. 254 adn. 1.

² Videsis supra, mon. 259 lln. 12-24.

non in vere, nec in autumnno Pragae, et in tota hac provincia, sed in canicularibus ac bachanalibus instituendas, multae persuadent rationes, quae R. P. Provinciali nuper expositae sunt et nunc obiter repetuntur.

10 1. Quia pragensis universitas, etiam olim cum esset catholica, semper habuit eam consuetudinem quam et nunc servat, in canicularibus mutandi studia, magistros creandi, celebrandique publicos actus. Unde si nos eodem tempore disputemus, quo in universitate lectiones non fiunt, poterunt pragenses magistri et studiosi nostras disputationes et
15 exercitationes commodius frequentare, ut sic nos illis magis accommodemus. Alioqui suis lectionibus impediuntur, si verno vel autumnali tempore nostra fiant, quominus possint nos accedere.

2. Quia veris et autumnni tempora sunt moderatiora aptioraque continuandis ac prosequendis studiis et lectionibus, ut proinde vacationibus impendi non facile debeant. E diverso canicularium et bachanalium
20 tempora studiis minus apta sunt, et quasdam etiam habent annexas vacationes, quae possint augeri quantum satis videretur.

3. Quia hac ratione fient pauciores per annum vacationes, et tempora studiis aptiora relinquentur integra, nec turbabuntur vacationibus; et nostri bohemi magis aedificabuntur, qui solent alioqui tam frequen-
25 tes et intempestivas vacationes admirari et culpae, cum praesertim huius regionis dispositio paucioribus vacationibus iisque canicularibus et bachanalibus, tanquam oportunioribus, quam maxime sit contenta.

4. Comaediae apud nos in autumnno propter pluvias et nives com-
30 mode non possunt exhiberi; et experientia docuit et amici nostri de caniculari tempore potius eligendo nos aliquoties admonuerunt, quod eiusmodi actibus videtur multis de causis aptissimum. Nec facile convenit comaedias exhibere, nisi vacationis tempore, quod nimirum aliis studiorum temporibus scholastici non facile sint ab ordinariis lectionibus avocandi. Et constat nos in hoc nisu classium lectionibus et re-
35 petitionibus ac simul comaediis satisfacere non posse. Unde dubium non est, quin vehementer turbentur et impediantur scholastica studia, quando comaediae fiunt intempestive vel extra vacationis tempora. [48v]

IN ALTERAM PARTEM RATIONES SOLVUNTUR

40 At haec nova sententia faciet ne simus uniformes aliis collegiis. — R. Si de omnibus agatur collegiis, fieri non potest ut in eiusmodi consue-

7 et . . . provincia *sup.* || 11 quam *del.* etiam, *sup.* et || 19 proinde *del.* per || 23 per *del.* vaca[tiones]

tudinibus per omnia simus uniformes per totam Societatem, cum id provinciarum diversa dispositio non ferat. Unde in Prohemio Declarationum fit mentio de eiusmodi ordinationibus, quae diversis temporibus, locis et personis etc. possunt accommodari³. Atque hinc est quod in Constitutionibus nihil certi definitum sit de vacationum tempore, modo vel ordine; quae tamen monent cum provinciali esse conferenda (cap. 13 Declar. 1ra F)⁴. Quod vero Pragae caepta sunt ab initio renovari studia in autumnno, ut in Italia fieri consuevit, id procul dubio propter uniformitatem magis quam loci commoditatem introductum est. Unde si ita commode non fiat, expediet mutare tempora. Nec est dubium quin et Romae fieret idem, si ipsis occurrerent commodiora, quam modo habeant, pro ratione loci vacationum tempora. Videtur enim hac in parte maior commoditatis, quam uniformitatis habenda ratio.

Quod si tantum agatur de hac provincia, certo pragenses, olomucenses, poloni, pruteni possunt in hac parte uniformes fieri. [— R.] De collegio viennensi nihil dico propter vindemiam. Quae sola difficultas restare videtur, de qua viderit R. P. Provincialis. Caetera huius provinciae collegia, ut et polonica, nullam penitus vindemiam vel difficultatem habent. Unde si contingeret in viennensi collegio vacationis tempora commode mutari non posse, non tamen in eius gratiam tot aliis collegiis incommodandum erit.

At nisi sit uniformitas in hac tota provincia, non poterunt fratres hinc inde ad nova studia satis commode mitti. — R. Optandum esset ut viennense collegium eadem haberet tempora. Verum si id omnino fieri non posset, si tamen in caeteris uniformitas servetur, nihil erit periculi. Nam Olomucio poterunt rhetores ad cursum pragensem mitti sine confusione. Qui cursum absolverunt, possunt quocumque tempore alio vocari, ut vel classibus praesint, vel theologiam audiant. Ac si esset opus, aut Viennae s. theologiae cursus legeretur, ad cuius initium adesse deberent, possent illi Pragae interim cursum repetere iuxta Constitutiones⁵ vel etiam spiritum aliquantulum renovare, donec illud tempus adveniret, quod sane longum non est a canicularibus usque ad autumnum.

⁴² per³ sup. || 56-7 olomucenses del. et || 60 ut del. nec, sup. et vel del. etiam || 72 illi sup. | interim sup.

³ Videsis *Const.*, *Prooem. in Declar.*; *MI Const.* III 42.

⁴ *Const. P.* IV c. 13 F; *MP I* 295.

⁵ *Cf. Const. P.* IV c. 15 § 2; *MP I* 303.

Deberet autem principalis vacatio et renovatio in canicularibus fieri, forte per unum mensem; altera vero per dimidium mensem aut circiter ante Quadragesimam. [49r]

- Si haec prolixius quam oportuit, a me disputata sunt, veniam peto.
 80 Non potui non, quod expedire sentio, clarius exponere; salvo tamen meliori iudicio R. P. Provincialis, qui noverit instituere, quod ad maiorem Dei gloriam fore iudicaverit; quod et nobis erit gratissimum, quicquid tandem fuerit.

Henricus Blysemius

275

P. EVERARDUS MERCURIAN S. I. VISIT. GALL.¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

LUGDUNO 1 AUGUSTI 1569 — ROMAM

TEXTUS: *Gall.* 82, f. 104r-v (*prius* 55 317), autographum.

Summarium

Penuria sociorum observationem disciplinae religiosae reddit difficilem.

- ... Per introdurre dove non è, et conservare l'uniformità nel modo di procedere dela Compagnia in queste provincie, pareva importarebbe che s'essaminassero li rettori et anche provinciali sopra tutte le regole in particolare, tanto communi quanto de gl'officii, si s'osservano et in
 5 che modo, et quale intelligentia s'ha di chiascheduna¹; che accomodandosi bene questi tre punti, oltra del'uniformità esteriore nel modo di procedere, la quale aggiutarà l'uniformità interiore del spirito, pareva si potrebbe scusare il dovere lasciare ad ogniuno molte altre regole o ordini; ma in effetto l'esperienza [ha] mostrato quanta difficoltà,
 10 nel osservare le regole, apporti la caristia che vi è di sufficientia et numero di sugetti. Perché, ritrovandosi ale volte et ben spesso un sugetto havere doi o tre officii, il quale accade non essere sufficiente per uno di loro, certo è che non si possono [104v] ben osservare le regole degl'of-

¹ De E. Mercurian, visitatore cf. supra, mon. 179 adn. 1.

² De peculiari modo visitandi Patris Mercurian cf. supra, mon. 179 introd.

ficii, et malamente si può conservare lo spirito in loro, non che aumen-
 tare; anzi, si vede che per tante fatiche lo spirito et gratia si va profa- 15
 nando in alcuni di questi sugetti, chi son stati manco fondati et esser-
 citati nele cose delo spirito, in modo che si fanno pocco habili per li
 ministerii principali dela Compagnia; et quando l'essercitano, si fa tal
 volta con pocco frutto et edificatione del prossimo. Come verbi gratia
 in questo collegio un sacerdote è vicerettore³, procuratore di detto col- 20
 legio, col quale officio ha da riscuotere per le spese di convittori et an-
 che negoziare molte cose le quali ne dependono; et è prefetto di detti
 convittori, et di tutta quella loro fameglia; al quale sacerdote pare
 basterebbe qualsivoglia di questi tre officii per farlo bene, et attendere 25
 un pocco a sé et ad alcuni altri ministerii de la Compagnia quando acca-
 de. Et è anche sacerdote che ha la cura d'una classe, de repetitioni et
 d'una camera di convittori. O veramente saranno giovani pocco esser-
 citati nel spirito mastri di classi, repetitori et prefetti di camere di con-
 vittori tutto insieme; compassione n'ho, ma emendarlo per insin'adesso
 non posso. No truovo grande difficoltà nel fare officio di visitatore. Sî 30
 basta vedere quello che si fa et dire quello che s'ha da fare; ma veggo
 essere difficile distribuire le fatiche in modo che il giogo sia ad ogniuno
 tanto suave che lo possa portare con frutto, consolatione et edificatione
 di prossimi. Et in vero li rettori particolarmente sonno tanto occupati
 neli negotii temporali, che pocco possono adestrarsi neli spirituali. 35
 Questo ho voluto dire, acciò da qui intenda V. P. lo stato di questo
 collegio et anche d'altri, come mi dicono, et s'animi tanto più a mandarci
 soccorso d'alcuni buoni sugetti⁴ . . .

17 che *sup.*, || 30 non *del.* lo || 31 vedere *sup.*

³ Guilelmus Creytton S. I. fuit rector collegii lugdunensis anno 1569 (cf. supra, mon. 271). Num etiam vicereactoris munus alicui assignatum fuerit necne, nobis non constat; desunt enim catalogi.

⁴ Responsum videsis in *Epp. Borgia* V 152 et 169.

P. IOANNES DE MONTOYA S. I. PRAEP. PROV. SIC.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

MESSANA 18 SEPTEMBRIS 1569 — ROMAM

TEXTUS: *Ital. 137, f. 273r (prius 429)*, originale cum subscriptione autographa auctoris.

Summarium

De magno apparatu quo ludus scaenicus Patris Tucci Messanae repraesentatus est.

... Quando son venuto in questo collegio, ritrovai che il P. Stefano Tuccio² hãvea composta una tragedia del giuditio³ et segni precedenti per rappresentarla inanzi il Signor Viceré⁴, et che già erano accordati con la città che facessi la spesa necessaria; et credendomi
5 che questa attione fosse simile ad altre che la Compagnia suol fare in questo et in altri collegii, et ritrovandomi molto impedito in varie occupationi, non considerai per minuto la gran distrattione che seco portava; et benché l'havessi considerata, non haveria potuto comprenderla perfettamente per non haver esperientia di simil cosa. Laonde a poco
10 a poco siamo entrati in un gran labirinto, et in un negozio tanto vario et di tanta occupatione, che ha dato da fare a quasi tutto il collegio; et fuor di questo è sopraggiunta la fretta del partirsi il Signor Viceré per Palermo che ci ha posto in gran travaglio et in qualche pericolo di non corrispondere alla spettatione che di noi si teneva, perciocché a
15 mala pena habbiamo havuto tempo di provar molte cose che bisognava ben provarle. Ma finalmente piacque al Signore che la cosa riuscisse bene et con molta edificatione del Signor Viceré et di questa città;

¹ I. de Montoya S. I. (cf. supra, mon. 219 adn. 4 et mon. 252) praep. prov. siculae (1569-1571); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 640.

² S. Tucci S. I. (1541-1597; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . 148) ab anno 1558 in collegiis panormitano et messanensi humaniora, rhetoricam et linguam graecam docebat; cf. *Sic. 59, f. 159r*.

³ De tragodia *Christus iudex* cf. SOMMERVOGEL VIII 263-64.

⁴ Ferdinandus Franciscus Dávalos († 1571) marchio IV Piscariae; cf. *Epp. Borgia* IV 671 et V passim.

et alcuni mancamenti, benché pochi, facilmente si sono scusati sì per la fretta della partenza, sì anche per la moltitudine di molte altre cose che si fecero benissimo. Hor per questa causa non ho potuto attendere 20
insin adesso a dar ordine circa li studii di questo collegio et di tutta la provincia, né manco a scrivere a V. P. * . . .

277

P. GREGORIUS DE MATA S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

HISPALI 30 DECEMBRIS 1569 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 112, f. 241v (prius 394), autographum*

SCRIPTOR : LUKÁCS, *De prima Societatis Ratione studiorum . . .* AHSI
27 (1958) 222.

Summarium

De nova ratione studiorum duas observationes exhibet.

. . . El orden de studios nuevo que de allá V. P. nos embió *, emos puesto en plática y se va exercitando. Dos cosas, entiendo, no se podrán

* Responsum Patris Generalis Patri Provinciali (1 oct. 1569) : « Quanto alle representationi di tragedie o comedie, l'esperientia ha insegnato qua il medesimo : che c'è grande distrattione ; et però si è fatta resolutione, non si facciano ogni anno ma qualche volta, per dar reputatione alli studii et altri boni rispetti » (*Ital. 68, f. 5v-6r*) ; et P. Rectori collegii messanensis (3 nov. 1569) : « Circa la tragedia del giuditio, sì per essersi fatta fuora di casa, sì per la grande distrattione de nostri, sì per la spesa grande che se fece fare alla città, sì per esser cosa nova tal modo di representationi, pare a N. P. che ad ogni modo conveneva consultassi V. R. prima che si facessi ; et qua ci è informatione che, se bene al populo piacque, più presto si perse credito appresso gli huomini sensati et acorti che guadagnato con tal attione, per le circumstantie dette. Per l'avvenire per tutto si starà più sopra di sé ad acetar simili assunti » (*Ital. 68, f. 33r*).

¹ De G. de Mata S. I. cf. supra, mon. 269 adn. 1.

* Agitur de Ratione studiorum, anno 1569 Roma missa ; cuius partes sunt : De studiis humaniorum litterarum, Regulae praef. stud., praeceptorum, scholasticorum S. I., scholarium externorum, et correctoris ; quas videsis in MP II mon. 26-31.

- llevar adelante. La primera es tener tan altas las dos classes primeras ³, así, por falta de maestros que no saben griego ni rhetórica, como porque los estudiantes desta región no son tan dados a la latinidad, que apetéscan tanta pulicía en la lengua latina; y así, en sabiendo componer una carta, hazer versos y entender un libro, luego se van a otra facultad. Y no emos hecho poco, en esta ciudad, en hazerlos oír un año de rhetórica.
- 10 La segunda es el leer las dos hora y media continuadas, que, de un mes a esta parte, se haze para provar. Y la experiencia nos a enseñado ser más útil a los estudiantes, y menos trabajoso a los maestros, dar media hora entre lección y lección para que ellos pasen y disputen. Y así, desde el lunes, que es año nuevo, con parecer de los padres, nos emos
- 15 de tornar a lo acostumbrado, hasta ver otra cosa de V. P. Todo lo demás de oficios de studios y avisos para ello hazemos, y vemos ir bien ⁴. . .

278

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I. PRAEP. PROV. AUSTR. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

VIENNA 4 IANUARIJ 1570 — ROMAM

TEXTUS : *Germ. 151, f. 62r (prius 3-4 6-7), autographum.*

Summarium

De difficultate applicandi Viennae ordinem diurnum lectionum in nova ratione studiorum delineatum.

³ Ordinem classis humaniorum litterarum et rhetorices videsis in MP II 243-43.

⁴ De eadem difficultate refert etiam P. González Dávila, praep. prov. Castellae (21 ian. 1570) : « Ordo studiorum placet, y assí le voy puniendo en executi6n. Sola una cosa no se executó, que es el estar las 2 horas y media dentro del aula. Y para esto, porque los maestros no se cansen, ni los discipulos, la media hora de tomar lecciones que está in ordine studiorum, primo loco, se interpone entre hora y hora. Y si otra cosa parece a N. P., se hará. Y para este S. Lucas se executará. Con harto deseo aguardo el orden de los studios de artes y theología; porque deseo verlo todo platicar iuxta Institutum y no que esto anden por acá tan a lo fratesco » *Hisp. 113, f. 78r. Cf. etiam ib. f. 100r.*

¹ De L. Maggio S. I., praep. prov. Austriae cf. supra, mon. 259 adn. 1.

... Alli 21 di dicembre passato ricevei quelle di V. P. di 15 di novembre con l'ordine delli studii². Et quanto tocca alle regole, si vanno mettendo in prattica. Ma quella divisione delle lettioni, né io né questi padri vediamo, come si possa ben mettere in essecutione. Come altre volte fu scritto³, in questi collegii teniamo le hore così distribuite: 5
la mattina stanno due hore in scuola, ma non continue, perché finita la prima, si menano tutti per ordine a messa; et poi se remenano alla scuola. Di modo che hanno tre hore la mattina, due per la scuola interpolata, et una per la messa con l'andarvi et ritornare. Et non conviene anteporre o postporre la messa alle lettioni, perché sarebbe un dare 10
occasione che pochissimi vi verrebbero; et pure in queste parti espedisce per ogni modo «compellere intrare»⁴. Il doppio desinare tengono tre hore continue le classi inferiori con un pochetto d'interpolatione doppio la prima; le superiori due.

Questo ordine ci è commodissimo in questi collegii, et ogni alteratione sarà molto incommoda, massime che il volere aggiungere tempo 15
alle hore matutine farà troppo breve il doppio desinare con poca edificazione et contentezza de padri delli scolari; a molti delli quali pare pure troppo poco quello che hora si serva. Et per il contrario farà troppo lungo il matutino et ci levarà concorso, dove è università, perché 20
non potranno udire lettioni qua et là, come hora fanno; perché non vorranno lasciare del tutto la università con perdimento de suoi privilegi. Siché giudicherei molto espediente non mutare questa divisione de hore che teniamo, poiché per esperienza lunga ci riesce benissimo; et se la P. V. ci vuole mandare un ordine certo accomodato a questa 25
nostra distributione, ci sarà gratissimo. Et la prego affarlo, benché quella divisione de quarti d'hora non intendiamo⁵ come convenghi con il sonare alle lettioni, che si suole fare d'hora in hora; massime che tutte le classi non concordano nella medesima distributione, et il passarla con horologii dandone la cura ad ogni maestro in sua classe, pare assai 30
difficile. In somma la P. V. ordini ciò che le pare meglio; che noi seguiremo sua volontà. Tuttavia ricordandole di nuovo che ci pare cosa molto importuna il mutare l'ordini d'hore, che teniamo di qua⁶...

² De hac ratione studiorum eiusque partibus cf. supra, mon. 277 adn. 2.

³ Cf. supra, mon. 254 adn. 4.

⁴ Cf. Luc. 14, 23 et reg. 15 praefecti studiorum (1569), supra, mon. 26.

⁵ Alludit ad horarum divisionem novi ordinis studiorum; videsis *De studiis hum. litt.* (1569), MP II mon. 31.

⁶ Responsum Patris Generalis (18 mart. 1570): «Quanto all'ordine delli studii, V. R. l'accomodi alla sua provintia; che io mi rimetto al suo giudizio in questa parte» *Germ.* 108, f. 77v.

P. ACHILLES GAGLIARDI S. I. RECT. COLL. TAURIN.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

TAURINO 1 MAII 1570 — ROMAM

TEXTUS : *Ital.* 138, f. 179r-v (*prius* 430), autographum.

Summarium

Petitior magister qui in aula Principis pueros doceat.

... Il Duca² mi ha fatto già più volte richieder, et ultimamente per il capitano Bobba, fratello del Cardinal³, che mi venne a trovar, che io volessi mandar in corte un dei nostri per insegnar ai paggi del Principe⁴, che sono sei, et piccolini, lettere, costumi et dottrina cristiana, due o tre hore al dì; il che fa con animo d'introdurci pian piano
5 co'l Principe, acciò fosse instrutto nella religione catholica dai nostri, portando gran pericolo del contrario, per via dei ministri di Madama⁵, che sono heretici. Onde V. Paternità pò considerar quanto importi questa impresa, alla qual non veggo più atto del P. Alvarado⁶, che è molto
10 accetto et nominato nel paese per simili effetti; et potriano quegli figliolini far alcune volte dialoghi inanzi a Madama della dottrina cristiana, [179v] et dinanzi al Principe, il qual sarebbe forzato ad aprehender ancora lui tutto questo, per star tutto il dì con loro; et di qua dipende la salute di tutto il paese. Io risposi che bisognava che io ne scri-

10 nel *sup.*

¹ De A. Gagliardi S. I., collegii taurinensis rectore cf. *supra*, mon. 272 adn. 2.

² Emmanuel Philibertus, dux Sabaudiae († 1580); cf. SCADUTO, *Storia* III 424-26 519-20; et *Diz. Encicl. Ital.* IV 344.

³ Marcus Antonius Bobba († 1575) card. creatus anno 1566; cf. GULIK-EUBEL III 45.

⁴ Carolus Emmanuel I (1562-1630) ab anno 1580 dux Sabaudiae; cf. *Diz. Encicl. Ital.* II 799.

⁵ Margarita de Valois († 1574) filia Francisci I, regis Galliae; ab anno 1559 uxor Emmanuelis Philiberti; cf. *Diz. Encicl. Ital.* VII 401.

⁶ Petrus Alvarado S. I. (1533-1590), hispanus; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 4.

vessi a V. Paternità, come hora faccio, pregandola ad haver considera- 15
 tione sopra di questo negocio, et farne quella resolutione che meglio
 li parerà. Haveranno una camera appartata in corte, et se bisognerà,
 fuori di là, et non serà cosa d'obbligo, né durerà più che doi o tre anni,
 et serà di grande edificatione et credito per la Compagnia. Il Duca, se
 mai fu, hora è benissimo inclinato alla Compagnia, et dà segni che fanno 20
 tutti maravigliar; et massime di venir qui alcune volte a messa in so-
 lennità con tutta la corte et l'imbasciatori; il che no fa, né ha mai fatto,
 se non in domo ⁷...

280

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. EX COMM.
 BONIFATIO CANNOBIO S. I. ¹

ROMA 13 MAII 1570 — PATAVIUM

TEXTUS: *Ital. 68, f. 126r (prius 123), regestum.*

EDITIO: TACCHI VENTURI, *Storia* I/2 87-88.

Summarium

De doctrina communi in theologia docenda.

⁷ Responsum Patris Generalis (20 maii 1570): «Si è considerato quello che si ricerca da parte di S. Altezza d'haver uno dei nostri che insegnassi lettere et boni costumi alli paggi del Principe suo figliolo. Et quantunque si veda l'intentione sua tanto santa et retta, per qualsivoglia servitio che ad altri principi si facessi, sia Nostro Padre desideroso di farlo a Sua Altezza, tuttavia in questa cosa desidera ci habbia escusati, per essere dissonante del nostro Istituto; questo, dico, dell'andar a palazzo ad insegnar detti paggi le lettere. Ma quanto alla dottrina christiana et buoni ricordi circa i costumi, non repugnarebbe; et quando li piacesse a Sua Altezza, potrebbe farse, se bene non accaderia farse ogni dì, ma al spesso. Et quando anche venessino alle schuole nostre li paggi, si potrebbe tener particular conto con loro. Solamente ci si perdoni il non andar al palazzo ad insegnarli le lettere, per esser cosa che subito si potrebbe tirar in essemplio da altri principi, et oltra che repugna all'Istituto, ci farebbe gran danno» *Ital. 68, f. 129v.* — Videsis responsum Patris Lainez (14 ian. 1561) Patri Torres circa similem petitionem datum; supra, mon. 211 adn. 12.

¹ B. Cannobio S. I. natus anno 1543 Bononiae, Societatem ingressus est anno 1561; eamque anno 1574 reliquit; cf. SCADUTO, *Catalogo*... p. 26.

Reverendo et charissimo in Christo Fratello. — Pax Christi *.

Per lettere dei nostri havemo inteso la molta sodisfatione che cominciorno ad havere con le lettioni vostre theologice; et così è da credere continovaranno, se non l'impedisce una cosa, la quale in tutte le
 5 scientie ha non poco inconveniente, ma nella theologia molto maggiore; che è intrare in inventioni proprie et cavate dal proprio ingegno, et non confirmate per le Scritture e sacri dottori et ricevute nella s. Chiesa. N. P. Generale adunque vi raccomanda, charissimo maestro Bonifatio, in questa parte diate sodisfatione ad esso et alli vostri uditori et a tutta
 10 nostra Compagnia, a cui commodi spirituali servono vostre pie fatiche; et che vi risolviat di sequitare la via commune de dottori², et provare la dottrina che insegnarete con la loro auttorità, fondandovi in quella et nelle sacre scritture, più che in ragioni alcune, se ben fossino filosofice; et poche cose, ben fondate al modo detto, tenete per più al proposito per li nostri, che si diceste molte cose senz'altro fondamento che
 15 delle rationi che vi occorrono; perché nella filosofia quelle hanno il primo loco; ma nella theologia (com'è dottrina di fede et appoggiata al lume rivelato) le prime probationi sono delle Scritture, concilii, traditioni et decreti de pontefici, come sapete; le seconde dei dottori che
 20 hanno autorità nella Chiesa; le ultime sono le ragioni; et furno sempre laudati quelli che nella dottrina theologica si sono ingegnati a seguire più il senso delli santi dottori che il proprio. Questo basti per chi ha tanto buona mente, come sappiamo che havete. Pigliate in buona parte il ricordo, et date con li effetti, più che con scritti, sodisfattione a Nostro Padre et [a] quelli che molto in Domino vi amano. Et alle vostre
 25 orationi etc. Di Roma, li 13 maggio 1570.

7 ricevuti *ms.* || 9 o uditori *ms.* || 25 amano *ms.*

* In margine: «Padova — Maestro Bonifatio».

² De doctrina securiore et magis approbata sequenda cf. *Const.* P. IV c. 5 § 1; MP I 221.

P. IOANNES SUÁREZ S. I. VIS. PROV. BAET¹.
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

BURGIS 31 MAII 1570 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 114, f. 186r-v* (*prius* 99), autographum.

EDITIO : *Epp. Borgia* V 405-06.

Summarium

Lectiones grammaticae nimis gravosae

... Yo fui el primero que importuné a V. P. que pusiese allí ^a lectores de gramática en tiempo que los maestros herejes inficionaban la jobentud, y agora que beo que ay maestros desta facultad católicos, más sufficientes que los nuestros, y que nuestros confesores con pláticas a confesiones, sin leer gramática, podrán aprovechar en buena doctrina y costumbres a los estudiantes que son aptos para ello, abiendo especialmente tanta falta de lectores sufficientes para esta facultad, sería de parecer que se moderase aquella lectura ^a. En Sevilla los yn-
genios son de mucha agudeza y poco asiento. Los hijos de la cibdad, mientras se crían en ella, críanse con abundancia, con ociosidad y con rregalo. Ay cada día muchas y grandes nobedades de la mar y de la tierra, que distraen de los estudios. Finalmente madrastra me parece Sevilla, que no madre de las letras, pues los sujetos que allí se pueden rrecebir para la Compañía no son de mucha codicia, [186v] como parece por los niños que allí se an rrecebido ^a. Dos o tres oyentes de artes abía de los de fuera, con haber 500 oyentes de gramática, de donde con rrazón abían de salir más oyentes de filosofía. Los estudiantes y lectores y los preffetos y superiores llevan harto pesadamente tanta lec-

¹ I. Suárez S. I. († 1599 ; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 44v) visitator prov. baeticae ; cf. ASTRAIN, *Historia* II 272-77.

^a Hispali ; cf. *Epp. Borgia* V 405.

^a De lectione grammaticae in Hispania moderanda cf. ep. Patris Carrillo (7 ian. 1566) ; supra, mon. 245.

^a Cf. iudicium Patris de Mata de iuventute hispalensi ; supra, mon. 269 lin. 42-47.

tura de gramática. A mí me an hecho lástima, y creo que la hiziera más
 20 a V. P., si biera lo que padezen. Yo les he dicho que en parte se son
 ellos la causa, porque en Cádiz pusieron lectores de gramática, en Se-
 villa y en Montilla acrecentaron el número, sin orden de V. P. E les
 encomendado que hagan más diligencia para atraer y recevir lectores,
 o siquiera sujetos aptos para hazerlos lectores desta facultad. Ellos
 25 piden a V. P. les dé licencia para quitar o comutar algunas lecturas de
 gramática, o que les provea de algunos buenos lectores para poder llevar
 la carga que tienen . . . Los inconvenientes que puso el prefecto de los
 studios de Sevilla, cerca del tener allí tantos lectores de gramática, van
 con esta ⁵ . . .

APPENDIX

MEMORIALE DE LECTIONIBUS GRAMMATICAE IN
PROVINCIA BAETICA MINUENDIS

TEXTUS: *Instit.* 187, f. 263r-65v (*prius* 46-48 et 216-17), originale.
 In margine inferiore folii 264v: «Inconvenientes de la grammatica de
 Sevilla»; et *ib.* inferius: litt. P[olanco]. In parte superiore f. 265v: In-
 struction que dí al P. Diego López ¹ que iba a ser vice-rector de Sevilla ».

AUCTOR: Iuxta ea quae p. Suárez, visitator superius asserit (v. lin.
 27-29), auctor documenti est praefectus studiorum collegii hispalensis;
 quod munus anno 1570 in hoc collegio fortasse P. de Mata tenebat (cf.
 supra, mon. 269 adn. 1 et mon. 277).

SI CONVERNÁ TENER TANTA GRAMMÁTICA EN ESTA PROVINCIA ?

Videtur quod sic, por el gran servicio que a nuestro Señor se haze
 en instruir la juventud, máxime estudiantes que han de ser luz del mundo.

2º Porque este parece medio harto conveniente para ganar subiec-
 5 tos a nuestra Compañía.

Pro alia parte, videtur quod non; porque estos collegios que se
 avían de tomar por seminario para hazer subiectos ², se han convertido
 en deshazerlos; pues, en este brebe tiempo de leer, an muchos muerto
 y echado sangre otros, y debiliéndose hartos.

⁵ Vide inferius, *Appendicem* quae sequitur.

¹ Iacobus López S. I. (c. 1529-1576) anno 1571 missus est in Novam Hispa-
 niam; cf. *Mon. Ant. Flor.* 36 adn. 1; *MMex.* I 251 et passim.

² Cf. supra, mon. 245 lin. 27-30 et adn. 6.

2. Por esta causa de sustentar tantas classes, es necessario interrumpir los studios de theología y artes ; y, quando salen de leer, etiam en brebe tiempo, salen remontados en los studios pasados, y muchos sin salud y fuerças para proseguirlos: 10

3. Hinc homines deterrentur ab ingressu Societatis, viendo que a sus condiscípulos les interrumpimos sus studios, y les ponemos en un ministerio, al qual la nación española tiene poca inclinación, ne dicam aversión, que es a leer grammática *. Y, por ventura, de aquí viene que, donde tenemos studios de grammática, no entran tantos, como en Salamanca, Alcalá, Valladolid, donde no la ay, si no son niños, que desto no tienen notitia, o hombres ya hechos que, por su edad, ya no los han de poner en eso. 20

4. Véese esta provincia, por esta causa, tan notablemente gravada, que, atento los muchos que se han quebrado, se va viendo, por experiencia, no se ha de poder llevar adelante, por hallarse con tanta difficultad un maestro etiam para mínimos. 25

5. Por la falta tan grave que ay de maestros, es forçado poner insuficientes en letras y en virtud. De modo que no se consigue lo que se [263v] pretende, que es el aprovechamiento en virtud y letras de los studiantes, antes, algunas vezes, se vee desedificación, y tan notablemente faltos in literis, que se pierde el crédito. 30

6. No se suplen estas faltas andando mudando los maestros, a menudo ; porque el daño de los nuestros es mucho en cortalles sus studios, y el de los studiantes no menos. Pues saber aprovechar la juventud y llevarla a Dios, es negocio que, por uso, se aprende, como el predicar, confesar, regir etc. Y quando les van aprovechando, es necesario quitarlos, así porque no se quiebren, como porque acriter ferunt ; pero no todos tienen virtud ; y si ésta, no letras suficientes ; y si uno y otro, les falta el método y gracia con salud para ello. 35

7. El leer grammática es ministerio secular, y no se toma en la Compañía, sino para entrar con la de ellos, buscando por aquí el mayor servicio de Dios. El qual servicio, si la mitad de los subiectos que se emplean en qualquier collegio, se empleasen en ganar studio, antes de qualquier studio de fuera, por ventura se cogería casi tanto fructo, y con menos detrimento de los nuestros, como se vee en Salamanca, Alcalá y Valladolid. V. g., en Sevilla, ay cinco maestros, dos sustitutos, un prefecto, dos confesores, un corrector, que gasta por un subiecto ; 40 45

25 para *del.* niños || 34 por *del.* todo se [?]

* Cf. *ib.* lin. 51-57.

que, por todos, son onze. De los quales, si quatro que tubiesen aplicación a ganar studiantes, los visitasen y conversasen, haziendo las practicas y confesándolos, se conseguiría lo dicho.

- 50 8. Que, como nosotros los castigamos y aun despedimos de nuestras escuelas, van indignados contra nosotros, con ser el castigo muy moderado; que presto nos olvidan, y aquella indignación la pegan a muchos para que no vengan. [264r]

En Sevilla, specialmente, convernía no aver studios de grammática:

- 55 1º Porque ciudades grandes no son aptas para studios, por traer consigo gran distracción, máxime ésta, donde ay tanta ocasión de vicios, regalos de carne y novedades de continuo; y así, vemos ordinariamente las universidades en pueblos medianos, ut Salamanca, Alcalá, Cohimbra.

- 60 2º En esta ciudad ay dos universidades; una de dominicos y otra de collegiales, y mas un studio general de grammática, con buena cátedra y grande muchedumbre de aposentos, y en el mejor sitio de la ciudad. Allende otros studios particulares, donde ay concurso de gente. Y así, parece no aver tanta necessidad del nuestro.

- 65 3º Siempre hemos de tener competencia con estos studios; y así, no asoman a nuestra casa, con ser muchos; porque no stiman por émulos a nosotros y a los que con nosotros oyen; y, por ser gente de algún lustre los otros, nos obligan a tener maestros escogidos, so pena de no tener studiantes; lo qual no como en otras partes, donde, con medianos
70 maestros, nos llevamos todos los studiantes.

4º Uno de los intentos que tenemos en nuestros studios, es ganar gente para nuestros collegios; de lo qual se tiene aquí poca esperança, por ser la gente sevillana de naturales fáciles y muy mudables, regalados, ut experientia testatur.

- 75 5º La multitud de los studiantes nos ha hecho añadir una classe; porque empecamos con 300 y han pasado de 600. Y si queremos que nuestros maestros no se maten, y los studiantes sean aprovechados, conviene añadir otra; y, adelante, será necessario añadir otra, según crecen. Pues para tantos maestros, o emos de hazer summario de maestros de grammática, quod est valde difficile, o conviene acortar las
80 classes (si ya no pareciese mejor totaliter dexarlas). Para lo qual es claramente necessario poner tasa y número en los oyentes. [264v]

- 6º Por estar las classes tan llenas de gente, algunos principales y aun devotos, ponían sus hijos en otros studios; y así, nuestras classes
85 se enchían de pobres y rudos.

s2 poner *del. traça, sup. tasa*

Artistas, en especial, se dan mal aquí en Sevilla: 1º, que, como nosotros no los graduamos, ni les quieran admitir nuestros cursos en otras universidades, vanse a oyr a ellas ⁴. — 2º En desgustando uno de la lógica o interrumpiendosele el studio, por alguna enfermedad o ausencia, luego se van a oyr cánones, y así vemos quán mal nos han salido todos los cursos, con aver tenido señalados maestros. 90

El portal de las escuelas es entrada de los hombres para el patio de la iglesia, donde los hombres an de confesar y communicar; y ellos, por no entrar ni estar entre tantos mochachos, a estas cosas que piden más quietud, dexan de venir a nuestra casa; y así se vee que, después 95 que ay studios de grammática en nuestra casa, no viene gente principal, como solía; y ésta se entiende ser una de las causas dello. Y si se reduxesen las classes a quatro, podríanse leer en las quatro aulas que ay en el patinillo nuevo, y dexar la portería, entrada y patio de la iglesia libre para la doctrina, confessiones y comunicacion de la gente mayor 100 y principal de la ciudad. De otra manera no ay remedio, ni se vee razón de esperar que se podrá por muchos años.

282

P. MICHAEL LAURETANO S. I. VICERECT. COLL. BONON. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

BONONIA 3 IUNII 1570 — ROMAM

TEXTUS: *Ital.* 139, f. 9r-v (*prius* 323), autographum.

Summarium

Institutionem seminarii magistrorum proponit.

... Tra li altri hisogni di questo collegio, trovo che le schole sono mal fornite de mastri in gran parte; et mi pare che questo bisogno sia

⁴ Cf. supra, mon. 273 § 2.

¹ M. Lauretano S. I. (de quo cf. MP II mon. 116 et 119) anno 1569 Roma missus est Bononiam, ubi primum concionatoris et praefecti spiritus officio functus est; paulo autem postea munus quoque vicerectoris ei attributum est; cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* ... p. 463.

comune molto nelli collegii¹¹; per il che, credo che sarebbe molto bene che, sì come sono alcuni lochi dove si lege il corso di filosofia, cusi fussero lochi dove s'instruissero li nostri fratelli nelle cose d'humanità talmente che potessero essere poi boni mastri¹². Dico questo perché, avenga che in molti lochi se legano cose di latinità, non sono però tali che possino fare mastri, ma con difficoltà fanno mediocri scholari per studiare legi etc. Dico ancora questo, perché nel tempo che insegnavo io¹³, veddi
 5 che in queste schole basse N. Signore restava servito, [9v] quando li mastri con charità et diligentia facevano il loro officio; et perché io non sono per adesso del parere d'alcuni che non possono vedere queste schole, come che fusse un perdimento di tempo; né manco mi piace che quando si vogliono licentiar alcune schole o classi, se diano mastri
 15 poco a proposito, acciò li scholari piglino licentia da se stessi. Questo modo non pare che sia bono per licentiar i scholari, ma per discreditar la nostra Compagnia, la quale in molti lochi è molto ben veduta per causa delle schole, non tanto di filosofia, ma ancora di grammatica. Le quali schole di grammatica tra li altri boni effetti pare che fanno
 20 questo: che provano molto bene alcuni sogetti della Compagnia, mostrando il talento et gratia che N. S. ha concesso ad ogn'uno, scoprendo molto le passioni et spirito et stile d'ogn'uno, come anche fa il Collegio Germanico; et più facilmente veggono li padri, in che s'hanno a servire d'ogn'uno. Questo ho scritto per più rispetti; et tra li altri, perché vorrei essere aggiutato in queste schole; et il padre superintendente¹⁴ mi dice che già è stracco di scrivere tanto, et penso che nella provincia non sarà chi possa aggiutarne. Se io nello scrivere mancassi in alcuna cosa, o in troppa libertà, o in essere molesto, o in altro, credo che V. R. non mancherà d'avisarmene...

11 Perchè *sup.* || 22 passioni *del.* di

¹¹ De ineptitudine magistrorum cf. *supra*, mon. 266.

¹² De seminario magistrorum cf. ep. Patris Soares (22 febr. 1569); *supra*, mon. 270.

¹³ Docuit humaniora Patavii, Forolivii et Romae; cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* ... p. 463.

¹⁴ Franciscus Palmio S. I., de quo cf. *supra*, mon. 238 adn. 1 et mon. 253.

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I. PRAEP. PROV. AUSTR.¹
P. STEPHANO SZÁNTÓ S. I.²

PULTOVIA 23 Iunii 1570 — VIENNAM

TEXTUS : *Germ.* 120, f. 76r-v ; apographum manu nobis ignota exaratum. Codex continet conceptus ac regesta epistolarum Patris Maggio. Epistolas auctor praeparabat ut typis ederentur. Ad hunc finem nonnullas epistolas, quas omittendas censuit, linea delevit. Quod et in casu nostri monumenti evenit.

EDITIO : *Mon. Ant. Hung.* I 389-91.

Summarium

In docendo discipulorum captui magis se accommodel.

M. Stephano Aratori

Quam verum sit illius Ethnici pentametrum : « Res est solliciti plena timoris amor »³, quotidie in me ipso experior, cum erga fratres nostros omnes carissimos, tum erga Patrem Stephanum, filium meum seniore⁴, quem cum studiis diligenter incumbentem et frequenter rationis metas in ea occupatione excedentem non ignorem, non possum, pro meo erga illum amore, vel longissime absens et multis curis implicatus⁵, non esse de illo vehementer sollicitus, ne iste ipsius fervor cursum eius impediat, et ipse ab ista curiositate sciendi abstractus et illece-
tus ante tempus conficiatur, et ad labores diutius pro Christi gloria
perferendos inutilis reddatur, non sine gravi Divinae Maiestatis offen-

3 quotidie *ms.*

¹ De L. Maggio S. I. praep. prov. Austriae cf. supra, mon. 259 adn. 1.

² S. Szántó (Arator) S. I. (c. 1540-1612 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 143) anno 1570 in collegio viennensi cursum philosophiae profitebatur ; cf. *Austr.* 122, f. 27r ; et *Mon. Ant. Hung.* I 183-86 et passim.

³ OVIDIUS, *Heroid.* 11, 12.

⁴ Admissus erat in S. I. Romae, in Collegio Germanico, anno 1561 a P. Maggio, rectore ; cf. *Mon. Ant. Hung.* I 184.

⁵ Versabatur enim eo tempore in visitatione collegiorum viceprovinciae Poloniae ; cf. supra, mon. 176-78.

sione, quae obedientiam se malle quam sacrificium protestatur *. Quamobrem ita a vobis peto, ut maiore cura magisve ex animo petere non possim, ut haec vestra studia moderemini, et ad discipulorum vestrorum captum vos magis accommodetis †, ne vobis potius quam illis studere videamini. In hunc enim finem [76v] magistri constituuntur, ut bonos discipulos faciant. Quomodo autem facient, si ingenii illorum rationem non habuerint? Omne quod recipitur, inquit ille, recipitur per modum recipientis *. Et summus Magister noster Christus profitetur se dare unicuique talenta sua secundum propriam virtutem et capacitatem *. Et quid debet esse iucundius magistro, quam ut doctos faciat discipulos et suarum lectionum temperamento efficiat ut cum gaudio illi studeant? Praesertim autem nostri, ex quorum profectu salus multarum animarum pendet. Date igitur operam, ut et viribus vestris conservandis et discipulorum profectui studeatis et consulatis; memores quod vasa angusta non possunt totius aquae copiam simul recipere, et nisi paulatim infundatur, plus est quod effunditur, quam quod recipitur. Hoc autem facile perficietis, si pro vestra modestia studia vestra ab obedientia dirigi et regulari patiemini, et persuasum habueritis illa Deo grata non fore, si cum obedientia coniuncta non fuerint. Charitas enim, cuius filia est obedientia, nos Deo commendat. Quod ut vobis sit maximae curae, peto a vobis. Hoc mihi gratius facere nihil poteritis. Valete et orate pro nobis.

Pultoviae 23 iunii 1570.

284

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.
P. IOANNI PETRO MAFFEI S. I. †

ROMAE 4 SEPTEMBRIS 1570

TEXTUS: Arch. Prov. Lugdun., *Coll. Prat*, cod. 38-67, p. 117-18; apographum recentiori manu exaratum. Originale invenit P. Prat inter epistolas Patris Polanco quae Loyolae asservantur.

* Cf. Mt. 9, 13; 12, 7; Osea 6, 6.

† Cf. *Reg. praec.* (1569) § 9; MP II mon. 27.

* Axioma generale philosophiae aristotelicae; cf. S. THOMAS, *Summa theol.* 1 q. 84; *De veritate* q. 2 a. 3 c.

* Cf. Mt. 25, 15.

† I. P. Maffei S. I. (cf. MP II mon. 86 introd. adn. 4 et passim) anno 1570 in Collegio Romano munere praefecti studiorum inferiorum fungebatur; cf. *Rom.* 78/b, f. 75v.

*Summarium**Instructio de praeparandis magistris humaniorum litterarum.*

QUELLO CHE HAVERÀ DA FARE IL P. GIOVANNI PIETRO MAFFEI PER
ORDINE DEL N. P. GENERALE AI 4 DI SETTEMBRE 1570

1° Habbia cura d'essere informato di chi sarà atto per rhetorica et lettere humane¹; et per questo si trovi alle lettioni di prima probatione², et all'essame di quei che vengono dal novitiato al collegio. 5

2° Item habbia cura di esaminar quelli che haveranno finito il corso et la rhetorica, pigliando isperienza di loro, sí nello scrivere latino, sí anche in esplicare qualche autore in refettorio.

3° Item vegga di pigliar con destrezza alcun saggio di quei che verranno di fuori, et faccia nota di tutti quei che potranno essere in 10 questo predicamento.

4° Item, per profitto delle schuole nostre, vegga come si portano i maestri; et quando li parerà, si trovi presente all'essame delli scolari, senza dar giuditio et occuparsi in cose esteriori, ma riferisca solamente al P. Rettore, o al P. Vincenzo³ o al Prefetto de' studi⁴, lasciando a 15 loro tutta la cura.

5° Quanto all'historia della Compagnia, faccia ricapito al P. Polanco, et si dia principio⁵.

¹ De magistris humaniorum litterarum formandis cf. supra mon. 220 270 § 1 et 282.

² De huiusmodi lectionibus candidatorum S. I. cf. *Exam. gen. c. V* § 6; *MI Const. III* 31.

³ Anno 1570 rector Collegii Romani erat Hieronymus Domènech S. I.; quem anno 1571 Vincentius Bruno S. I. secuturus erat; cf. VILLOSLADA, *Storia* ... p. 322.

⁴ Praefecti studiorum officium anno 1570 assignatum est Petro Parra S. I.; cf. *Rom. 78/b*, f. 74r; de quo cf. etiam MP II mon. 64.

⁵ Die 7 febr. 1568 Roma: « Si mandò l'ordine, acciò ogni collegio faccia un libro, nel quale si scriva il principio et origine del tal collegio a modo di historia » *Hist. Soc. 42*, f. 154v; et die 25 febr. 1570: « Si cominciò a mandar un ordine sopra il scrivere ogni provincia annali de tutti i collegi » *Ib. f. 156r*.

Per ordine del P. Provinciale ⁷ nel mese di novembre 1571

- 20 Di più haverà cura di visitare le repetitioni del Collegio [118] Germanico et Seminario, et consultare coi prefetti di studio et rettori di detti luoghi, acciò le letture di grammatica et humanità passino bene.
Item procurerà di aiutare con private repetitioni i fratelli nostri humanisti et rhetorici.

285

P. PETRUS DA FONSECA S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

OLISIPONE 19 SEPTEMBRIS 1570 — ROMAM

TEXTUS: *Lus.* 64, f. 102r (*prius* 334), autographum.
SCRIPTOR: RODRIGUES, *História* II/2 104.

Summarium

De statu cursus philosophiae conscribendi refert.

- ... En la misma del P. Dionysio ² me embiava V. P. a dezir que entendiesse, luego, en reveer lo del curso de las artes, para luego se imprimir ³. Yo, a la sazón, estava en Evora harto indispuerto y con mucho peligro de enfermar gravemente. Por lo que me embió el P. Provincial ⁴
5 a llamar a esta ciudad, adonde me dio el mismo recado de V. P. Como la indisposición me dio lugar, me comencé a disponer para ello; y avrá 20 días que tengo a poner la mano en la obra.

⁷ Christophorus Rodríguez S. I. (1521-1581) praep. prov. romanae (1567-1571); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 127; et *Synopsis hist. S. I.* (1950) 640.

¹ De P. da Fonseca S. I. cf. supra, mon. 213 adn. 1.

² De Dionysio Vázquez S. I. adiutore Patris Polanco cf. supra, mon. 265 adn. 2.

³ De cursu philosophiae conscribendo cf. ep. Patris da Fonseca (14 ian. 1562); supra, mon. 213.

⁴ Leo Henriques S. I. († 1589) praep. prov. Lusitaniae (1566-1570); cf. RODRIGUES, *A Companhia* ... p. 14 et 20.

Parecio bien al P. Provincial y a los padres Luis González ⁵, Doctor Torres ⁶ y a otros lo que les propuse : que sería más a propósito comenzar por la metaphysica, para más expedición de las cosas, y mayor brevedad de lo demás ⁷. Ya voy reveiendo y concertando el primer libro, y añadiendo breves scholios en lo demás del texto, que no se lee, por no se imprimir la obra imperfecta. Y parece que me succede bien el negocio con la bendición de V. P. y con la efficacia de la obediencia que lo an ordenado ; aunque, hasta salir del 7º libro, terné harto trabajo por hasta allí aver de assentar muchas cosas que dan mayor difficultad en todo el curso. Pienso que avré de proseguir esto aquí, en Lisboa, o en Valderosal, por hallarme aquí mui mejor que en otra parte, aunque el padre no lo tiene aún determinado.

Resta pedir una cosa a V. P., y es que, aunque yo no tengo esta mi ocupación por digna del deseo de V. P., ni de la expectación de la Compañía ; si, con todo, V. P. la iuzga por importante, parece sería buono escribir acá que, en la próxima congregación, que será a mui presto, se tenga conta con ello lo que digo ; porque, en la passada, el P. Jorge Serrano ⁸ y yo anduvimos quasi iguales en los votos ; y si agora me cortan el hilo, máxime en esta parte, que es la principal y de donde depende lo demás, tarde se podrá effectuar lo que V. P. pretiende, y a mí serme a disgusto hazer digressión de la obra en esta conjunción, porque, el tiempo que uno pueda ir y venir, se acabará, con ayuda del Señor, de limpiar y perficionar toda la metaphysica . . .

25 Serro *ms.* || 26 *maxime sup.*

⁵ De Ludovico Gonçalves da Câmara S. I. cf. *supra*, mon. 270 adn. 8.

⁶ Michael de Torres S. I. ; cf. *supra*, mon. 203 adn. 1 et *passim*.

⁷ *Commentariorum primus tomus fuit Metaphysica quae in lucem prodiiit Romae anno 1577 ; cf. supra*, mon. 213 adn. 10.

⁸ Georgius Serrão S. I. († 1590) *praep. prov. Lusitaniae (1570-1574) ; cf. RODRIGUES, A Campanhia . . . p. 15 et 20.*

P. OLIVERIUS MANNAERTS S. I. PRAEP. PROV. FRANC.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

PARISIIS 23 SEPTEMBRIS 1570 — ROMAM

TEXTUS : *Gall.* 83, f. 146r (*prius* 38 311), originale cum subscriptione autographa.

Summarium

Sexta classis quinque existentibus adiungenda.

... Scrisse per l'ultime di aggiungere la sexta classe², perché l'espe-
rientia c'insegna che non basta cinque, comprendendo la rhetorica.
Primo, perché la quinta et quarta sono troppo onerose alli maestri per
la troppo grande varietà delli scolari. 2° Per esser molto scommodo et
5 dannevole alli discipoli, perché dovendosi havere rispetto et cura delli
più deboli et rudi, li più provetti non fanno nulla, et gli rincresce di
perdere il tempo, mentre s'attende alli più bassi sudetti. 3° Perché,
volendosi sodisfare alla capacità delli più bassi, s'ha da pigliare un au-
thor più facile che [non] convenga alli più provetti, o se si vole haver
10 conto di questi, si debbe pigliar authore più grave et alto che non porta
la capacità delli infimi. 4° Molti passono alla quarta classe che sono

¹ O. Mannaerts S. I. (c. 1526-1614) praep. prov. Franciae (1563-1571); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 90, et GILMONT, *Les écrits* ... p. 277-82.

² Scripserat enim Parisiis die 17 sept. : « Da quattro anni in qua habbiamo considerato et isperimentato che ci saria bisogno aggliongere un'altra classe che fosse fra l'ultime due, perché re vera cinque classi, comprendendo la rhetorica, non ci bastano, sendo l'ultime duae troppo miscolate, di maniera che li maestri sono carichi con quella diversità più che non possino portare, et li putti in effetto non fanno frutto per la maggiore parte; et ci fa male di sentirne li lamenti et doglie delli nostri maestri et di non poterli aiutare. Io n'ho parlato al nostro padre Visitatore, et egli m'ha detto che io scrivessi a V. P., che egli è di parere che detta classe sia necessaria per il ben commune et la sanità de nostri fratelli che governano le dette dua ultime classi. Altrimenti che bisognerà mandar via molti che si presentano; il che non conviene fare qui per molti rispetti. Imperò sia supplicata V. P. di darci licenza con la prima di aggliongere la detta classe che basterà per sempre senza dubbio, et V. P. darà una molto grande consolatione a questo collegio » *Gall.* 83, f. 137r.

inetti per essa per haver vergogna d'esser dell'ultima classe. I quali non si vergognerebbono di stare nella quinta se vi fusse la sesta. 5° Da tale miscolanza nasce altro incommodo, che li discepoli non sendo bastevolmente fondati, non riescono tanto bene poi che si deveria nella prima et seconda. Finalmente li altri collegii, havendo cognosciuto il medesimo scommodo, danno esempio di quel che conviene; et il comune desiderio et consiglio delli amici ci costringe a chiederne la gratia. La quale tanto più tosto speriamo ottenere, che il R. P. Visitatore ci è non solamente favorevole, ma intercessore, come pensiamo; almeno egli è di opinione che la sesta classe sia totalmente necessaria *...

287

P. CYPRIANUS SOARES S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

BRACHARA 5 OCTOBRIS 1570 — ROMAN

TEXTUS: *Lus.* 64, f. 124r-v (*prius* 474), autographum.

Summarium

Scholae nimis abundant discipulis.

... Yo escreví a V. P., a pocos días, de las cosas deste collegio. Al presente, a cargado tanto número de estudiantes que, con ser oy cinco días de octubre, ay en una clase docientos y cincuenta, y vienen muchos de nuevo. Conforme a esto, no pueden los maestros enseñarlos, ni los discípulos caber, fuera otros inconvenientes, que son infamarse el collegio; porque, como son tantos y no los pueden exercitar, en muchos años aprenden poco; y, después, van a Salamanca y otras partes, donde no se sabe de raíz la causa de su poco aprovechamiento;

15 poi *sup.* | *prius* deveriano || 17 scommodo *del.* si

* Responsum Patris Generalis (23 oct. 1570): « Quanto al aggjungere la sesta classe, già mi ho rimesso al P. Visitor, con cui parer si potrà fare, se giudicherà esser espediente » *Germ.* 108, f. 130v.

¹ De C. Soares S. I. cf. *supra*, mon. 270.

y así, pierde la Compañía el buen nombre que tiene en esta parte, y
 10 le es necesario para servicio de Nuestro Señor. El P. Provincial², a
 quien e avisado, remite el negocio a V. P.; y así, espero por la orden
 de V. P.

Ofrecíaseme que cerrar la puerta a los que vienen, es necesario;
 mas, por otra parte, es lástima, porque, comunmente, la gente aquí
 15 es pobre y muy ábil. Si a V. P. le pareciere que se de forma a este colle-
 gio más clases³.

El [124v] Señor Arçobispo⁴ desea que el collegio, en el numero
 de clases y facultades, responda a la necesidad y bien del arçobispado.
 A escrito a un agente que tiene en esa corte, que se llama el doctor An-
 20 tonio Fernández, que aya licencia de Su S. para aplicar al collegio tre-
 cientos mill maravedis de renta. Con lo qual y con un monesterio que
 dize el P. Provincial que se a de aplicar, podrá sustentar cerca de 80
 personas. Si a V. P. le pareciere que el P. Mirón⁵ o el P. Manuel de
 25 Saa⁶ hablasen una palabra al agente, creo que se concluirá luego; por-
 que él a escrito que tiene el fiat de Su S., y que hallava en con oficial
 cierto embaraço. Y entretanto vea V. P. qué se hará.

También en la clase de los niños de leer y escrevir ay muchos. No
 se hazen tanto fructo en ellos como es razón, porque los enseña un hom-
 bre lego, a que pagan aquí del collegio 12 mill maravedis. Grande ser-
 30 vicio sería de Nuestro Señor, pues gasta poco más un hermano, si se
 enseñasen en el amor y temor de Dios por un hermano...

24 Saa del. die

² Leo Henriques S. I. praep. prov. Lusitaniae; cf. supra, mon. 286 adn. 4.

³ Anno 1568 fuerunt tres, anno 1572 quatuor classes latinitatis in collegio bracharensi; cf. *Lus.* 42, f. 322r et 443r-44r.

⁴ Bartholomaeus de Martyribus (Mártires) O. P., archiepiscopus bracharensis (1558-1581); cf. GULIK-EUBEL III 153 et *Grande Encicl. Port. e Bras.* XVI (1945) 474-75.

⁵ Iacobus Miró S. I. assistens Lusitaniae (1565-1573); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 632.

⁶ E. Sá S. I. anno 1570 in Collegio Romano professor S. Scripturae; cf. *Rom.* 78/b, f. 74r; et VILLOSLADA, *Storia* ... p. 323.

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.
P. ACHILLI GAGLIARDI S. I. RECT. COLL. TAURIN.¹

ROMA 9 OCTOBRIS 1570 — TAURINUM

TEXTUS: *Ital.* 68, f. 184v-85r (*prius* 180v-81r), regestum.
SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Die Erziehung* . . . p. 51.

Summarium

Cura domus convictorum Montisregalis admitti non potest.

. . . Ha inteso nostro Padre quel che V. R. scrive de parte [185r] del R.mo Nuncio¹ quanto al pigliar la Compagnia cura delli convittori del Mondevi². Et certo, se si havessi a fare per huomo al mondo, Nostro Padre et tutti ci troviamo inclinatissimi a farlo, per sodisfatione di detto R.mo Mons. D'altra banda, perché sappiamo che ama la Compagnia⁵ nostra come patre et patrone, siamo certissimi che se intendessi l'inconvenienti che ci sono in pigliar tal assunto, non vorrebbe in modo alcuno si pigliasse. È vero che in Roma si tiene questo assunto et in Parigi et in Lion; ma s'è dato già ordine un pezzo fa che vadano mirando nel modo di potersene spogliar di quello senza mala edificazione.¹⁰ Et in Roma si atende al medesimo, benché non si può senza qualche lungueza di tempo et poco a poco lasciar quello che s'è cominciato. Et tamen se questo pesso si havesse a tolerar in qualche parte, meglio si potrebbe tolerare in Roma o Parigi che altrove, perché ci sono molti de nostri collegiali, et così quando alcuno nel Collegio Germanico¹⁵ si estracano, o si vede che non hanno talento per tal ministerio, si possono mutare, mettendo altri in loco loro. Ma in un collegio piccolo come quello del Mondevi, non si potrebbe fare tal mutatione. Et quello

¹ De A. Gagliardi S. I. cf. supra, mon. 279.

² Vincentius Laureo, episcopus montisregalis (1566-1587; cf. GULIK-EUBEL III 267), nuntius apost. (1568-1573) apud Emanuelelem Philibertum, ducem Sabaudiae; cf. BIAUDET, *Les nonciatures ap.* . . . p. 114 et 129.

³ De cura domus convictorum acceptanda iam anno 1562 agebatur; cf. *Epp. Lalnez* VI 228.

che una volta si mettesi, converrebbe sequitassi, non vi essendo altri
 20 da metter in loco loro, et così potriano nascere gravissimi inconve-
 nienti ⁴...

289

P. ANTONIUS BALDUINE S. I. ¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

DILINGA 28 DECEMBRIS 1570 — ROMAM

TEXTUS: *Germ. 133 I, f. 8r (prius 257), autographum.*

Summarium

P. Rector nimis severus in libertate opinandi professoribus concedenda.

... Idem timor effecit ut elapsis diebus magnopere contenderet ² a
 R. P. Provinciale ³, ne ullus professorum universitatis, nec theologiae
 nec philosophiae aut alterius facultatis, verbum ullum dictaret in classe,
 nisi prius a studiorum praefecto fuisset visum et approbatum, tam pa-
 5 rum fudit lectoribus; qui tamen singuli in suis facultatibus praefecto
 non cedunt, sed forte eum superant. Nescio autem unde oriatur quod
 tam aegre audit laudari modum legendi aut vivendi romanorum pa-
 trum, nam in quibuscunque potest, illis contradicit ⁴. Singulariter autem
 videtur offensus Patri Benedicto Pererio praeceptorio meo, quem nota-
 10 vit nuper authorem omnium apostatarum et atheorum Societatis, et
 eius doctrinam dicit se detestari ⁵; quapropter et ego illi nuper suspectus

¹ magnoperere *a. corr.* || ² universitatis *del.* nec || ⁴ approbatum *del.* a praefecto stu-
 diorum

⁴ De mente ac modo agendi Patris Generalis circa curam domorum convictorum
 cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* ... p. 48-67, et supra, mon. 141 adn. 9.

¹ A. Balduine S. I. (1543-1585; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 9) anno 1571 Di-
 lingae professor logicae; cf. *Germ. 131, f. 194r.*

² Scilicet Theodoricus Canisius S. I., rector collegii dilingani; cf. *ib.*

³ Paulus Hoffaeus S. I. praep. prov. Germ. Sup.; cf. supra, mon. 266.

⁴ Videsis querimonias Patris Gagliardi contra professores Collegii Romani;
 supra, mon. 272.

⁵ Cf. ep. S. Petri Canisii (26 sept. 1567) de exstirpanda Averrois doctrina, cuius
 fautor et propagator P. Perera habebatur; supra, mon. 256.

fui. Nam iussit me conscribere capita omnium quaestionum quas hoc anno vellem in physicis docere; nolle se, aiebat, me tenere sententias P. is Benedicti, sed velle mihi in singulis praescribere quidnam deberem docere. Ego, ut debui, obediui et dedi illi quaestiones, et adhuc expecto 15 ut statuatur quid tenere debeam; et magnum laborem, si multa mutaverit. Ex hoc R. P. T. colligere potest, quanta sequatur turbatio, si quilibet rector pro libitu suo lectoribus eas conclusiones praescribat in schola tenendas, quae sibi probantur. Et quod peius est, haec omnia et similia facit sine consilio consultorum. Hoc autem effecit ut in tota 20 hac provincia Benedictus pro maledicto habeatur, et ut omnes discipuli eius suspecti sint *. Utinam R. P. T., immediate vel mediante provinciale, illi silentium imponat, et Patri Benedicto, qui tot annis in Societate laboravit, fidem et honorem in hac provincia restituat...

290

P. HENRICUS LOPES S. I. ¹
MEMORIALE RERUM QUAE P. GENERALI PROPONI POSSINT

SALMANTICAE, ANNO 1570

TEXTUS: *Lus. 64, f. 150r-51v (prius 481)*, autographum Patris Lopes (cf. eius: Responsiones ad interrogationes Patris Nadal; in ARSI, Fondo Ges., Mss. 77/II, f. 315r). F. 151r-v scriptura vacat, solum superscriptio reperitur in facie versa: « Al muy R.do P^e N.ro el P. Francisco de Borja, praeposito general de la Compañía de Jesús — Roma »; ibidem aliquantum inferius m. Patris Polanco: « Recuerdos », et litterae P[olanco] M[iró]; in margine m. romana: « 1570 ».

Scriptum insertum est inter epistolas ex Lusitania Romam missas; at ex iis quae leguntur in lin. 19-20, documentum Hispaniam respicere constat.

16 debeam *del.* Ego expecto

* Videsis ep. P. Th. Canisii (25 sept. 1572) de doctrina Patris Perera eiusque discipulorum; supra, mon. 256 adn. 4.

¹ H. Lopes S. I., lusitanus, anno 1570 et 1571 in collegio salmaticensi praefecti studiorum munus obibat (*Cast. 13, f. 101r et 103r*); cf. etiam *Hist. Soc. 41, f. 216v*.

MEMORIA DE ALGUNAS COSAS QUE
SE PODRIAN PROPONER A NUESTRO P. GENERAL

Que, en la congregación provincial³, aya algunas conciones y actos públicos de theología, por las causas que, en las de otras religiones,
5 las suele aver. Y no faltará tiempo, pues lo que toca a la congregación, se puede fenecer en 8 o diez días.

Si conviene que, en la congregación provincial, para las causas que se significan 4 P. *Const.* c. 6 fi.⁴, pueda el provincial graduar a algunos de los nuestros, conforme al *Breve* que ay⁴; pues, en Coymbra y Evora
10 y otras universidades de la Compañía, se haze esto con los más artistas de la Compañía, y es mucho trabajo embiar los nuestros tan lexos. Y a los dominicos, en semejantes capítulos, hazen praesentados.

No ay uso de lo que, en el mesmo cap. 6, dize que los estudiantes que, acabados los estudios, vienen a las casas, sean examinados de lo
15 que saben⁵; y que los que no se aprovechan en los colegios, dexen el lugar para otros⁶; y, conforme al decreto 88 2.^{ae} congr. muchos ay que sólo son para oyr casos de consciencia⁷.

Ay mucha libertad en seguir y defender, en artes y theología, opiniones algunas singulares que, en Hespaña (y particularmente en Salamanca, que es la cabeça de las letras en esta provincia), no suenan bien;
20 y, hasta que el crédito de nuestros letrados creciesse más, no convienen. Y de la libertad que los maestros o praefectos de studios tienen, la cobran sus estudiantes semejante, y dan en disparates, como el P. Visitador⁸ y P. Provincial⁹ y otros lo han bien experimentado. Y creciendo
25 en studios, se arraygan en esto.

Convendría guardarse quod habet 4 P. *Const.* c. 5 fi. de la doctrina más segura y los doctores etc.¹⁰; et 8 P. c. decl. K M¹¹. Y, pues, antes de recebirse, se examina (cap. 3 *Exam.*) si tiene duro iuizio en

³ De congregationibus provincialibus cf. supra, mon. 138 introd.

⁴ *Const.* P. IV c. 6 § 17; MP I 257.

⁵ Cf. supra, mon. 273 adn. 4.

⁶ *Const.* P. IV c. 6 litt. L; MP I 249 251.

⁷ *Ib.* § 15; MP I 253.

⁸ Videsis *Institutum* S. I. II 208 decr. 69.

⁹ Aegidius González Dávila S. I., visitator prov. Castellae; cf. supra, mon. 265; et ASTRAIN, *Historia* II 265-67.

¹⁰ Didacus Carrillo S. I., praep. prov. Castellae; cf. supra, mon. 245.

¹¹ *Const.* P. IV c. 5 § 4; MP I 221.

¹² *Const.* P. VIII c. 1 litt. K et M; MI *Const.* III 224 et 225.

opiniones etc.¹²; de aquí se ha visto que leyendo dos en un colegio, lo que uno dize, otro lee al contrario; 3 P. *Const.* c. 1. Y aunque en Italia 30 se sufra más esta libertad, en Hespaña se haze sospechosa a los letrados de fuera. Parece, ayudaría que los que se huviessen de consumir en studios iuxta 4 P. c. 5 decl.¹³, y los lectores y prefectos de studios no se eligiessen, si no constasse ser personas de assiento y afficionadas a la doctrina común que corre en la tierra. Y para los studiantes que 35 torciessen en esto, se usasse, con destreza y suavidad, buscar ocasión cómo se le interrumpen y atajan los studios...

Indignissimus filius

Henricus

291

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.
P. IOANNI DE MONTOYA S. I. PRAEP. PROV. SIC.¹

ROMA 7 FEBRUARII 1571

TEXTUS: *Ital.* 68, f. 214r-v, regestum.*Summarium**De ratione docendi doctrinam christianam in scholis.*

... Si è pigliato informatione del modo con che s'insegna la dottrina christiana ai scholari². Dicono esser vero che prima si facevano andar tutti li scholari in una gran classe, ma vi erano più inconvenienti,

¹² *Exam. gen.* c. 3 § 11; *ib.* 13.¹³ *Const.* P. IV c. 5 litt. C; MP I 219.¹ De I. de Montoya S. I. praep. prov. Siciliae cf. supra, mon. 276 adn. 1.

² P. Montoya die 5 dec. 1570 hac de re ad P. Generalem scripserat: « Nel nuovo ordine delli studii si dà ad intendere che li scholari una volta la settimana si debbono ragunare per intendere l'esplicatione della dottrina christiana. Il che si può far facilmente nei collegii che hanno poco numero di scolari; ma dove ci è gran numero, ci par cosa molto difficile et che non possa passare senza disturbo, trovandosi tanta moltitudine di figliuoli insieme. Perciò desideriamo intendere il modo che in questa parte si osserva in cotesto collegio, et che si debbe osservare in altri simili... » (*Ital.* 140, f. 190r). — De explicatione doctrinae christianae, quae singulis hebdomadis in collegio fit, cf. *Reg. schol. ext.* (1569) § 3; MP II mon. 29.

con tutto che vi fossero presenti li maestri con il correttore per farli
 5 star quieti ; il che non giovava molto. Così al presente ciascun maestro
 la fa nella sua schola. Il che è bene, quando sono sufficienti per questo ;
 perché così si essercitano. Et quando alcuno non havesse tal habilità,
 si potrebbe più schole congionger insieme ; tante quante paresse ; sì
 che non è d'obbligo che si dichiarì a tutti insieme, ma come parrà più
 10 spediante. [214v] È vero che ai scholari delle maggiori schole, come di
 philosophia o theologia, par si converrebbe più qualche essortatione,
 secondo il loro bisogno, perché li tali probabilmente sapranno quel che
 debbono della dottrina . . .

292

P. PAULUS HOFFAEUS S. I. PRAEP. PROV. GERM. SUP. ¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

AUGUSTA 11 MARTII 1571 — ROMAM

TEXTUS : *Germ. 133 I, f. 109r (prius 197)*, autographum.
 SCRIPTOR : DUHR, *Geschichte* I 648.

Summarium

De collegio scriptorum in Germania constituendo.

. . . Etsi nullas ex Urbe habeam ad quas respondeam, habeo ta-
 men quod provinciae huius utilitatem isthuc scribam. Ac primum qui-
 dem propter maiorem Christi gloriam denuo rogo P. V. ut, ad catho-
 licissimi Principis Bavariae ² ingentem consolationem et totius misellae
 5 Germaniae catholicae refugium et praesidium, pie cogitet ac statu-
 at de theologorum collegio, vel modicissimo, qui contra haereticos scri-
 bant, mihiq[ue] devoto Germanicae salutis offerat occasionem negotiandi
 etiam ex praescripto pro dicto collegio ; et speret, quaeso, P. V. quod
 Dominus Iesus, qui mihi tam constantem et magnum ad hanc rem zelum

⁹ a *sup.*

¹ De P. Hoffaeo S. I. praep. prov. Germ. sup. cf. supra, mon. 266.

² Albertus V, dux Bavariae (1550-1579) ; cf. MP I 405-08, et DUHR, *Geschichte*
 I passim.

misericorditer communicavit, is etiam communicabit mihi gratiam ut 10
utiliter ad rei expeditionem commodam, ad Societatis consolationem,
curare et laborare possim pro mea quidem particula. Ego nil dubito.
Et tum laetus moriar¹ . . .

293

P. EMERICUS FORSLER S. I.¹ ET P. LAURENTIUS MAGGIO S. I.
P. HIERONYMO NADAL S. I. VIC. GEN.²

VIENNA 3 OCTOBRIS 1571 — ROMAM

TEXTUS : *Germ. 133 II, f. 410r-13v (prius 79-82 109-12)*, autographa.
Patris Maggio epistola sequitur immediate scriptum Patris Forsler in ea
folii 412v parte quam hic vacuam reliquit.

Summarium

De schola abecedariorum conservanda an relinquenda.

. . . Noverit absque dubio V. R. ordinem et statum nostrarum scho-
larum³. Inter alias est infima schola⁴, quae hucusque cum magna dif-
ficultate et molestia a nostris fuit sustentata. Et quamvis de tali schola

¹ dubio *sup.*

² De vicissitudinibus huius propositi cf. DUHR, *Geschichte* I 646-51. Cf. etiam
postulatum congregationis provinciae Germ. inf. de domo scriptorum erigenda ; su-
pra, mon. 149/C § 38.

³ E. Forsler S. I. (1535-1595 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 59) anno 1571 rec-
tor collegii viennensis ; cf. *Austr.* 122, f. 29r.

⁴ H. Nadal S. I. anno 1571 vicarii generalis titulo Societatem gubernabat, ob
profectionem S. Francisci de Borja in Hispaniam cum card. Alexandrino ; cf. *Synop-
sis hist. S. I.* (1950) 68 et 630-31.

⁵ In catalogo collegii viennensis (1570-71) sunt praeceptores rhetorices, huma-
nitatis, graecae lectionis, primae et secundae classis grammatices, classis principio-
rum ; et duo magistri assignantur classi infimae, seu abecedariorum ; cf. *Austr.* 122,
f. 29r-v.

⁶ Infima classis anno 1555 ceteris adiuncta est, iussu Patris Nadal, visitoris ;
cf. MP I 593 n. 653.

videatur esse dispensatio in hisce partibus ut haberi possint ⁵, non possumus tamen propter multas difficultates inde emergentes non dubitare, an expediat eam retinere vel omnino dimittere. Res ultro citroque examinata fuit et rationes in utramque partem allatae. Ut igitur res consulto agatur et cum autoritate V. R., visum fuit ut ei rationes utrinque allatae offerrentur, quo possit, intellecta etiam cuiusque nostrum sententia, melius, quod in Domino iudicaverit expedire, pro communi bono statuere. Rationes igitur sincere proponam, imprimis quae
 10 movere possunt animos nostrorum ut ne dimittant.

Prima : Cum omnibus prodesse debeamus et etiam ex instituto nostro, quantum possumus, velimus, istos parvulos tamquam igniculos
 15 quosdam excludere a disciplina nulla ratione debemus, quo ignem illum charitatis excitare et talium animos, tanquam tabulas rasas, nullis malis opinionibus imbutas, nostrae religionis initiis informare queamus. Dubium enim non est, in ipsorum animis tanquam in recenti testa facilius et tenatius inhaesura quae apprehenderunt, quam si aliis opinionibus fuissent imbuti. [411r]
 20

2° Perfectum ex omnibus partibus constare debet. Videntur igitur illi parvuli nobis necessarii, ut perfectum in scholis nostris ordinem servemus et habeamus. Sunt enim illi tanquam seminarium superiorum classium ; unde, si auferrentur, scholae superiores pati et imminui necesse esset.
 25

3° Valde novum videri deberet scholam illam, ab initio huius collegii retentam, nunc primum dimitti. Unde plerique cogitarent nos fugiendi laboris causa haec omnia facturos. Quae res murmuratione non careret.

30 4° Comparamus nobis multos amicos qui nobis favent propter puerorum illorum educationem. Et apparet charitas quando etiam in parvulos exercetur charitas.

5° Retinentur, ne ad haereticorum scholas mittantur, ubi erroribus imbuendi essent ; quae res conscientiae esse videtur.

35 6° Aliqui paedagogi propter illos pueros qui ad scholam veniunt, apud nos visitant ; qui lectiones nostras relinquerent, si tales pueri a scholis arcerentur.

7° Usui sunt pro doctrina christiana quae diebus dominicis in templo

9 offerentur *ms.* || 24 auferrentur *ms.* || 35 paedogi *ms.*

⁵ De classe infima cf. *Const. P. IV c. 12 C* (MP I 285) ; et NADAL, *Ordo stud. germ.* (1563) ; MP II mon. 13 § 1 et 2.

nostro exercentur *. Quae quanti momenti sit, omnibus perspicuum est, cum magnus ad eam fiat hominum concursus. 40

8° Civium animos alienare a nobis possemus hac dimissione; plerique etiam qui non solvendo sunt; unde relinquerent suos pueros non studere, si apud nos (ubi gratis docentur) non relinquerentur visitare. Quae res etiam momentum aliquod secum afferre videtur.

Hae rationes occurrunt, quibus moveri possemus de non dimittenda illa schola. Afferam alias, cur dissolvenda sit. 45

Prima ratio est: Secundum *Constit.* (in *Declar.* p. 58 d) talis classis abecedariorum, ubi legere discunt, non nisi ex dispensatione quadam admittitur⁷; nimirum propter utilitatem communem, et ut omnibus serviamus fructumque faciamus apud omnes, et fortassis ut animos aliorum nobis conciliemus. Sed hic finis plane hic desiderari videtur, ut ex secunda ratione et sequentibus videre licet. 50

2^a Collegium nostrum, pro tenui admodum nostra sustentatione, duos praeceptores sustentare nequit, quibus utilitati et commodo illi publico [servire], etiamsi vellet, non potest. Unus enim praeceptor, propter tantam multitudinem puerorum, non sufficit. Quare potius maius bonum impeditur. Nam duo illi praeceptores in altioribus occupari possent vel ipsorum loco alii, qui maiorem utilitatem communi bono afferrent. 55

3^a Fratres nostri propter nimios labores illius scholae patiuntur saepe indispositiones, incidunt in infirmitates, propter faectorem et malos vapores, quibus illa schola adeo repletur, maxime in aestate, ut vix quisquam alius, prae timore laedendae valetudinis, audeat ingredi. Quae una ratio vehementer, quando cogito, me movere solet, et sic mihi persuadeo quod, si alicui fratri tali tempore non assue-[411v] facto tali loco iniungeretur ut ibidem aliquantisper se exerceret, vix fore citra valetudinis laesionem, et vix scribi potest, quam intollerabilis sit locus ille, praesertim in aestate. Accedunt autem in hyeme calores hypocausti. Quo fit ut necessario aer corruptus generari debeat. 60

4° Pueri ut sunt attractivi et fere omnes plebei, sordidi, immundi, plerique satis parvi, omnium putrefactionum attractivi; ita fit ut, cum 70

42 unde *sup.* || 71 attractivi *del.* quo, *sup.* ita

* Pueri adhibebantur ad doctrinam christianam in templo per modum dialogi recitandam; cf. *Litt. Quadr.* V 114-15.

⁷ *Const.* P. IV c. 12 litt. C (MP I 285). P. Forsler citat primam Constitutionum ac Declarationum editionem (Romae 1558 et 1559); cf. POLGÁR, *Bibliographie* ... AHSI 33 (1564) 92 n. 13-15. Videsis etiam *Reg. Prov.* n. 27; *Institutum S. I.* III 76.

civitas maxime subiecta sit diversis morborum generibus, facile nobis malum afferant. Quod ipsa experientia edocti sumus tempore pestis tales vel primos corripere morbis. Quod valde incommodum collegio est.

- 75 Nec huic malo occurrere potest. Nulla sufficit diligentia. Pueri domi conversantur, comedunt etiam fortassis cum suis parentibus fratribusque infectis et visitant scholas, et ita et nostros et alios in discrimen adducunt. Et quod amplius est, peste infecti ad scholam accedunt. Testis ipse esse possum, qui hac aestate adhuc duos vel ad minimum unum
80 dimisi, qui fascia ligatus in collo peste non curata ad scholam accedebat, inter alios, ac si nihil esset, conversabatur.

- 5° Pueri illi valde impediunt domi nostrae communem disciplinam. Sunt petulantes, non possunt coerceri, nec ad regulas communes adduci. Quo fit ut in aliis discipulis etiam disciplina perturbetur. In templo,
85 immodesti valde, occupant locum aliorum, in quibus alliciendis concionibus et admonitionibus sumus occupati.

- 6° Ipsis pueris non prosumus, quia cum nulla plane vel vix utantur ratione, frustra inculcamus quae retinere non possunt, nec discunt, nisi quod postquam per aliquot annos huc venerunt. Deinde a parentibus
90 auferuntur, qui de nobis conqueruntur quod non adhibemus diligentiam. Ita ut potius dedecori sunt quam honori.

- 7° Quia pueri sordidi sunt, antea locum communem quem in collegio habebant, adeo commaculabant replebantque, ut area scholae factoribus repleretur. Unde coacti fuimus dictum locum occludere. Hoc igitur
95 quod antea in collegio faciebant, nunc in vicinia faciunt. Vicini autem hoc valde aegre tulerunt, estque illis molestum.

- 8° Finis parentum, quare illos ad scholam mittant, videtur esse ut domi a molestiis liberentur, et ne discurrentes per plateas, aliquod malum incurrant. Non igitur primario ut discant. At nos eum in finem non
100 tenemur ponere custodes qui, ut illi suos desiderant custodiri, observent. Bene verum est [quod] si, ut pueri sunt petulantes et per plateas immodesti, aliquid mali accipiunt, libenter a nostris volunt exigere.

- 9° Quando legere aliquid possunt, auferuntur aliquando a nostris et traduntur scholis haereticis. Quare melius esset ut contrarium fieret, nimirum ut ibi discerent legere, apud nos autem instruerentur melius. [412r]
105

- 10° Apud alios etiam parum per istos pueros proficimus, quia vel nulli vel paucissimi civium filii in illa schola sunt, sed communiter incolarum filii, ut sunt vinitorum, agriculturalum, aurigarum, officialiumque filii et omnino plebei, qui omnes communiter sordide, immunde et lacere incedunt, ut vix quispiam civium filios suos nobis committat. No-
110

90 auferantur *et* conquerantur *ms.* || 99 in *sup.*

lunt enim illos sedere in illis faetoribus, inter tam laceros et incompósitos pueros; et si qui mittant, vix per octiduum relinquunt, et refertur ad nos eos hanc causam cur non faciant afferre solere. Unde potius aliis incommodat illa classis quam commodet. Nec est timendum quod in dimissione offendantur. Abhorrent enim honesti quique talibus suos filios adiungere. 115

11° Posset quis dicere, bonum esse ut saltem, quia in orationibus instituuntur et in doctrina christiana exercentur, propterea illa schola conservetur. Sed hoc laudis germani habent ut a primis cunabulis suos docere eiusmodi rudimenta soleant, quod illis suffecerit. Deinde illa eadem ex principiorum schola optime et melius multo haberi possunt, et maiori cum fructu et aedificatione. Deinde paedagogi pauci sunt in illa schola, et si qui sunt, vel veniunt ad scholam valde negligenter, quia domi laborare coguntur, et sic hoc modo etiam disciplina communis praepeditur, vel non veniunt. Et tales aliquando non catholici reperti sunt. Quo fit ut tales pueri aliud hic, aliud domi discant. 125

12° Multi sunt praeceptores in civitate particulares scholas tenentes. Deinde domi a suis paedagogis melius institui possunt, quam si ita hinc inde discurrant et paedagogi suo tempore visitare.

13° In collegiis polonicis talis schola non habetur *. Immo consultius visum fuit ut non admitteretur. Nec sine ratione. 130

Hae igitur, inter alias, rationes occurrunt V. R. proponendae; quam rogamus ut velit primo quoque tempore, quid faciendum sit, statuere. Res non est tantae difficultatis, quantae videtur. Optime fieri potest illa dimissio ad initium sequens studiorum, quia in hyeme pauci veniunt et alii qui petunt admitti, si non erunt apti, honeste dimitti poterunt. P. Provincialis est in illa sententia ut dimittatur, quia videt tot incommoditates, quot fuerunt recensitae. Ego plane idem sentio et iudico: multo magis expedire pro communi et severiori disciplina, quam inducere cuperemus. Idem P. Minister * qui omnino ita sentit, experientia edoctus, quia aliquamdiu praefectus scholarum fuit. Idem P. Iacobus ¹⁰. Idem P. Cornelius ¹¹, quamvis ille hoc adiunxit: bonum esse videre 140

* Cf. instructionem Patris Maggio, anno 1568 Braunsbergae, de schola abecedariorum datam; supra, mon. 173 § 19.

* Ioannes Nicolaus Donius S. I. (c. 1538-1594; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 50) anno 1570 minister collegii; cf. *Austr.* 122, f. 29r.

¹⁰ I. Gordon S. I. (1542-1620; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 68) anno 1571 professor theologiae; cf. *Austr.* 122, f. 29r.

¹¹ C. Broghelmans S. I. (1514-1578; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 22) confessor domus et praefectus templi; cf. *Austr.* 122, f. 27r et 29r.

prius quidnam dicturi sint. Sed, ut dixi, de hoc nulla est difficultas. [412v] Consuluimus ea de re Dominum D. Ederum ¹⁴, tanquam alterum iesuitam, ut plane haberi et esse cupit, qui omnino idem suadet et consultius et pro maiore dignitate nostrarum scholarum futurum putat. Posset igitur, ea dimissa, classis principiorum honestius et copiosius cum duobus praeceptoribus institui, qui alioqui ibidem necessarii sunt; qui pueri facilius coërceri possunt et imbui, cum ratione utantur et disciplinae capaces. Et erit haec classis copiosior multo et maioris aedificationis. Haec breviter ut potui, V. R. significandam putavi, responsum quamprimum expectans. Cuius me orationibus in Domino commendo. Viennae Austriae, 3 octobris 1571.

Vestrae Reverentiae

servus in Christo
Emericus Forslerus

155

Molto Reverendo in Christo Padre,

per esser io occupato molto, non posso rispondere adesso alle lettere di V. R. del p° 8 15 del passato, ma presto risponderò. Basta che le lettere per Gratz vennero, et si mandorono a riccapito. Alias plura.

160 Quanto al negotio della scuola abecedaria, di che scrive il P. Rettore, è fatto con mio consenso, per non potere io hora scrivere. La cosa passa come lui scrive. Tutti gli consultori sono del medesimo parere, benché il padre Cornelio aggonse quella conditione. Il S.or Dottor Edero dice il medesimo con noi. Si liberarà questo collegio d'una grande servitù, senza danno suo et pericolo di parere che torniamo a dietro, et con questo si potrà mettere una buona disciplina nelle scuole, come è ne collegii polonici. Et perché l'occasione ottima di fare questa executione è in questa rinovatione, et non so se così presto verrà la risposta di costì, ho pensato con pretesto del freddo, et alcune infirmità pericolose, che non sono del tutto cessate, non admettere questi putti alla rinovatione per alcun tempo, finché ogni cosa sia sicura. [413r] Tra questo mezzo s'osservarà, se vi potrà essere inconveniente alcuno. Et se vi fosse alcun romore, s'acquietarà senza strepito. Verrà risposta di costì, et sarà in nostra mano il rimettere o simpliciter sbandire quella classe senza segno di novità alcuna. Benché il pochissimo frutto e il gran travaglio, e il non potere impedire che spessissime volte venghino

165 suo *del. ne, sup. et*

¹⁴ Georgius Eder (1523-1587) rector univ. vienn., fautor Societatis singularis; cf. SOCHER, *Historia* I 125-26 et 359-60 et passim.

citelle con gli putti nella stessa scuola per menarveli, dovrebbe bastare per levarla. Et se così utilmente si potrà fare nelli altri collegii, non si dovrebbe negligere, perché certo, Padre, è una gran servitù et travaglio, come la sperienza insegna. Aspetteremo dunque risposta di costì, 180 et tra questo mezzo faremo como ho detto di sopra.

Tutti se raccomandiamo nelle orationi di V. R. Di Vienna, alli 3 d'ottobre 1571.

D. V. R.

servo et figliolo in Christo

Lorenzo Maggio

185

294

P. IOANNES LEGAZ S. I. ¹

P. IOANNI A. DE POLANCO S. I.

CORDUBA 2 Iunii 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 116, f. 351r (prius 286), autographum.*

Summarium

Professores non praesident repetitionibus et disputationibus scholasticorum.

... Una cosa ay que advertir a V. R. para que, si le paresciere bien, la trate con nuestro Padre. Y es que, en esta casa, ay costumbre (y lo mismo me dizen que ay en Granada y Sevilla) que no presiden a las reparaciones y conferencias de letras y liciones que se leen los maestros de artes y theologia, sino otros ²; y, así, ay en esta casa dos padres, 5 el uno que preside a los theólogos, y el otro a los artistas, quando repiten las liciones. Y éstos, como an de yr estudiando las materias que leen los maestros para poder presidir, no son de ningún provecho en las casas; porque ni confiessan ni predican, ni attienden a otros ministerios, pudiendo ser muy buenos obreros, si los mismos maestros que leen 10 presidiessen por semanas o meses. Y, así, son carga para las casas.

⁵ theologia ms.

¹ De I. Legaz S. I. cf. supra, mon. 243.

² De praesentia professorum in repetitionibus scholasticis cf. *Reg. praec. (1558)* § 41; MP II mon. 4; et *Reg. praec. (1569)* § 20; MP II mon. 27.

Yo e procurado que lo hagan los maestros, pues lo podrían hazer sin meno trabajo, más de asistir allí, a la hora de las reparaciones, y todos hurtan el cuerpo a este trabajo, alegando la costumbre desta provincia. Y tratándolo con el padre Provincial³, le pareció muy bien que lo hiziessen los mismos maestros, como lo hazen en Alcalá y otras partes. Y me respondió que lo escribiría a nuestro Padre, para que, por su orden, se quitasse esta costumbre.

V. R. mande saber lo que se hará en esta parte; porque, si se quita esta costumbre, se quita una buena carga a estos collegios. Y pues los maestros, por acá, no nos ayudan en otra cosa, aun los días de fiesta, si no es qual o qual, oyendo una reconciliación, acabado de quando [en quando], a lo menos, no nos quiten los subiectos que lo podrían hazer.

Y también, es bien que advierta V. R. si se a de dissimular con los maestros que nunca confiessen; porque, aunque es verdad que tienen necesidad de alivio, y se a de mirar por su salud; mas hazer regla tan universal que, por el mismo caso que sean maestros, no an de atender a ningún otro provecho del próximo, es ocasión que muchos cobren aversión al ministerio de la confesión etc., y quieran lo mismo que ellos, [351v] como yo lo e experimentado en esta casa, donde, si no son dos padres de catorze que somos, no veo que se apliquen a confessar⁴. Y e echado de ver que esto cae casi en todos los andaluces, por la mayor parte.

V. R. nos ayude con su consejo, y con sus sanctos sacrificios y oraciones para que en todo acertemos a hazer la voluntad divina...

295

S. FRANCISCUS DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.
P. LEONETO CHIAVONE S. I. PRAEP. PROV. LONGOBARDIAE¹

FERRARIA 3 IULII 1572 — MEDIOLANUM

TEXTUS: 1. *Instit.* 117/a, f. 251v (*prius* 224), conceptus et regestum Ferrariae, P. Generali graviter ibi decumbente, scriptum.

2. *Ib.*, f. 252r; exemplum cum subscriptione autographa Patris Polanco.

³ Ioannes Canās S. I. praep. prov. baeticae (1569-1573); cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

⁴ De proximorum in domibus et collegiis auxilio, eorum confessiones audiendo cf. *Const.* P. VII c. 4 § 5 C et 10; *MI Const.* III 213 215.

¹ L. Chiavone S. I. (1525-1572) praepositus provinciae Longobardiae (1570-1572); cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 31.

Summarium

Litterae patentes de promissione cardinali Borromeo facta super curam seminarii mediolanensis.

Franciscus Borgia Societatis Iesu praepositus generalis

Carissimo in Christo fratri D. Leoneto Chiavoni praeposito provinciali Societatis Iesu in provincia Longobardiae et aliis qui ei pro tempore successerint in praedicto officio, omnibus salutem in Domino sempiternam.

Cum in gratiam Ill.mi ac R.mi Domini D. Caroli Borromei, S. R. E. presbyteri cardinalis tt. S. Praxedis ac archiepiscopi mediolanensis, de nostra Societate et de ipsa republica christiana optime meriti¹, curam susceperimus, quod ad institutionem in moribus et litteris attinet, eius seminarii quod Mediolani iuxta concilii tridentini formam ipse instituit², per has patentes litteras profiteamur, te et successores tuos obligari, prout per praesentes obligamus, vita ipsius Ill.mi Cardinalis durante, ad praedicti seminarii curam non relinquendam³; imo Societatem nostram teneri volumus, ut etiam biennium post praedicti Ill.mi Cardinalis vitam (quam diuturnam ad Dei gloriam et commune bonum ei precamur) susceptum in seminario ministerium non deserat. Poterit tamen praedictus Ill.mus Dominus, quandocumque visum ipsi fuerit, Societatem nostram hoc onere liberare. Quod ut faciat, cum primum opportune facere poterit, eidem supplicamus⁴. Quandocumque autem visum fuerit Ill.mae D. S. posse nos hac cura levare, optamus ut prius (quamdiu satis esse videbitur) nos praemoneat, et ut omnia cum aedificatione transigantur; quod ipsius Ill.mi Cardinalis sapientiae et charitati confidimus fore commendatissimum. Habeat autem Provincialis

¹ ipsa sup. t. 2 || 10 tridentini om. t. 2

² De S. Caroli Borromeo necessitudine cum S. I. cf. SCADUTO, *Storia* III 480-88.

³ De institutione seminarii mediolanensis cf. *ib.* 442-57; MP II mon. 54 et 235.

⁴ Vide postulatam congregationis prov. Longobardiae (1571) de responso dando Cardinali circa curam seminarii; supra, mon. 147/B § 8.

⁵ Quod evenit anno 1579, quando cura seminarii commissa est «oblatis», id est sociis congregationis sacerdotum dioecesis mediolanensis; cf. RIMOLDI, *I documenti* ... (Venegono 1967) p. 5.

25 praedictus in seminario, praeter tres praeceptores *, quos hoc tempore
 habet, qui scilicet grammaticam, litteras humaniores, rhetoricam et
 catechismum romanum doceant, quatuor alios (quorum unusquisque ad
 commissum sibi munus obeundum idoneus esse debebit) qui ita iuvenes
 doceant vel exerceant, quemadmodum Ill.mus Dominus iudicabit esse
 30 docendos vel exercendos pro ratione studiorum seminarii. Quorum om-
 nium executionem tibi, frater carissime, et successoribus tuis serio et
 inviolabiliter observandam committimus et iniungimus. Et in huius rei
 fidem has litteras patentes manu nostra subscripsimus, et sigillo maiori
 Societatis nostrae obsignari fecimus. Datum Ferrariae, die 3 iulii 1572 ¹.

296

LUDOVICUS DE LA CRUZ S. I. ¹
 S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

CONIMBRICA 19 IULII 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Lus. 64, f. 313r (prius 197 198)*, autographum.

Summarium

Millit Terentium castigatum.

²⁵⁻⁶ rhetoricam et catechismum romanum in marg. *tl-2* || 33 Datum *del. tl* Ferrariae, *sup.* Romae | die 3 iulii 1572 *om. tl*

* Dare praeceptores seminario separatos ab iis qui in scholis collegii praelegunt, est contra decr. 23 congreg. gen. II (1565) ; cf. supra, mon. 139.

¹ In textu secundo sequitur regestum epistolae Patris Polanco ; quae est huiusmodi : « Reverendo in Christo P. Francisco Adorno Longobardiae viceprovinciali salutem in Domino. — Cum Pater noster Franciscus Borgia sanctae memoriae non potuerit propter aegritudinem, quam mors subsecuta est, has patentes litteras subscribere, officii mei esse existimavi perspectam ipsius voluntatem exequi. Unum id tibi quoque significandum duxi, et quia locum P. Leoneti bonae memoriae tenes, ut quod ipsi iniungebatur, exequaris, in Domino comittimus. Romae, die 28 octobris 1572. Ioannes de Polanco vicarius ». — Franciscus Adorno S. I. (1532-1586) praep. prov. Longobardiae (1567-1570 ; 1573-1578) ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 2. — P. Chiavone mortem obierat die 10 oct. ; cf. *ib.* p. 31.

¹ L. de la Cruz S. I. anno 1572 in collegio conimbricensi theologiae erat studiosus ; cf. *Lus. 43, f. 449r*.

Muy Reverendo padre nuestro en Christo. Pax Christi.

Siendo superior, el año passado, el padre D. Miguel de Torres ³, en Coímbra, me encargó la emienda de Terentio ⁴, que a V. P. se embía. Yo he tomado algún trabajo con deseo que nuestras escuelas se aprovechen de lición tan útil a la lengua latina ⁴. Pero mui más he deseado 5 de hazer en ello plazer y voluntad al padre superior; y será complida consolación mía si a vuestra P. agradare. Y así como por la obediencia lo he tentado, con la misma, a mí mismo y a este libro offresco a la bendición de vuestra P., suplicándole humilmente por ella. Y si, acaso, contentare este trabajo, con la ajuda del Señor, no sólo acabaré este, 10 pero, me parece que otros podría repurgar, teniendo lugar pera ello. Lo qual osé a escrevir, por mi deseo ser ayuda a mis hermanos, con tanto que, en ello, yo haga lo que agradare a la divina Majestad. De Coímbra a 19 de julio de 1572.

Indigníssimo hijo en el Señor de V. P.

15

Luis de la Cruz

297

P. IOANNES BRAVO S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

BELLOMONTE 20 IULII 1572 — ROMAM

TEXTUS: *Hispanica* 117, f. 41v-42r (*prius* 560-61), autographum.

Summarium

De domo convictorum et scholis relatio.

... Lo 3º que se offresce dezir es acerca del collegio de los estudiantes convictores que esta junto con nuestras escuelas. Al qual, de

10 contentar *ms.* || 12 ayudar *ms.*

³ De M. de Torres S. I. cf. supra, mon. 203 adn. 1; mon. 206 et 237.

⁴ De Terentio castigando cf. instructionem Patris Nadal, anno 1561 Conimbriae datam; supra, mon. 150 § 2.

⁴ Eiusdem sententiae fuerunt P. Nadal (cf. MP I 138 § 5) et P. Polanco; cf. *ib.* p. 198 adn. 1.

¹ De I. Bravo S. I. cf. supra, mon. 236.

cada día, van acudiendo más, y, sin duda, se cree que, si oviera casa capaz para ello, que vinieran, este año, por ser abundoso, mas de do-
 5 [42r]cientos a estar en él. Y creo digo poco, según tienen la fama estas escuelas; porque desde Indias, de los padres christianos que allá ay, nos embían algunos aquí sus hijos. Y los caballeros de España y gente de sangre yllustre da en embiarnos aquí sus hijos, y de ja de embiarlos a Alcalá, Salamanca etc.; porque les paresce que, en ninguna
 10 parte, los pueden tener más seguros, y que más aprovechen en virtud y letras. Y la experiencia que tienen de ver el aprovechamiento que, en lo uno y en lo otro, llevan los que van de aquí, haze a grandes y pequeños desear que les reciban aquí sus hijos.

Por lo dicho entenderá V. P. la necesidad que ay de favorecer
 15 estos estudios, con embiar, siempre, a ellos buenos maestros, y no sacalles los mejores para embiallos a otros collegios desta provincia, donde no se haze con gran parte tanto fructo, ni tienen, con mucho, el nombre que éste.

Y esto e dicho, porque un maestro de mayores que aquí avia, muy
 20 docto, que se llamava Ruiz¹, y a quien amavan muy tiernamente los estudiantes, por la buena gracia que tenía en enseñar, y por su mucha virtud, nos lo quitó el padre Provincial para embialle al collegio de Murcia, con venir de aquella tierra estudiantes a estudiar aquí, y dejar aquel collegio. Lo qual sintieron tanto los que aquí estudian, que dijeron muchos se avían de yr, otro año, a alguna universidad y no bolver a este estudio. Y aunque el padre Provincial dize que lo hizo por la poca salud que tenía aquí, ya él yba estando muy bueno, y le llevo al alma que le sacassen deste collegio. Y assi, pido a V. P. mande que se turne a des-
 25 hazer el trueco, de manera que el padre de mayores que de Murcia vino aquí, se vuelva allá; specialmente, que dize le yba allá mejor de salud que aquí, y el padre Ruyz entiendo que holgará mucho de bolver aquí²...

¹ Fortasse est Ioannes Ruiz qui anno 1573 in collegio matritensi fuit lector d'mayores; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 230v.

² P. Polanco, vic. gen., die 22 nov. 1572 haec inter alla Patri Bravo rescribat: «Juntamente le [Provincial] encomende la buena provisión de maestros para esa escuela; creo se forzará de consolar a V. R., como es razón» *Hisp.* 69, f. 131v.

P. IOANNES CASTAÑEDA S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

HISPALI 28 AUGUSTI 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 117, f. 147r (prius 393), autographum.*

Summarium

Proponit modum praeeparandi magistros aptos pro scholis.

... En este collegio ay gran falta de maestros, porque se ponen mozos y que saven poco y de poca experiencia ², y se enflaquece este ministerio tam importante y de tan servicio de Dios, donde vienen aquí 700 estudiantes, la iuventud más florida y más illustre de la ciudad. Sería muy importante V. P. diesse orden ubiesse maestros de gram- 5
mática que se criassen sólo para aquel ministerio, doctos y assentados en él; porque, como, agora, a cabo de dos o tres años, los sacan, y estudian artes, no ay ninguno que sea lector de veras, ni de assiento sino con el respecto que los an de sacar; y, si se tardan un año, se tientan, como ay algunos. 10

El medio que se offrecía para hazer gente, es, quando se reciben, recevillos para solo este ministerio, y que entiendan que no an de estudiar otra facultad, sino solo servir a Dios en esta, y que, así estudiassen de veras la latinidad ³; y que, aunque más se tentassen después, no se les diesse studio. Porque, estando del todo desconfiados 15
de otros estudios, assentarian en la grammática. Y, en este ministerio, que fuessen favorecidos, como es ordinándolos de missa, presevándolos de otros trabajos corporales de casa.

Y, con esto, avría gente en un ministerio que creo ser el más útil

¹ I. Castañeda S. I., hispanus toletanus, natus ad annum 1530, ingressus est Societatem anno 1549 (cf. ARSI, *Fondo Ges., Mss. 77/ III, f. 75r*); obiit die 12 iulii 1575 Toleti; cf. *Hist. Soc. 42, f. 41r*.

² Videsis ea quae ob ineptitudinem magistrorum alii Patri Generali referebant; supra, mon. 224 241 243 266 269 282.

³ De magistris in officio legendi perpetuandis necne, cf. supra, mon. 192 199 243 § 3 258 et 270 § 1.

- 20 que la Compañía tracta, y de más edificación y exemplo en la cibdad, y en que la Compañía es singular con todas las relligiones ; porque el predicar y confessar, todos lo hazen ; pero el criar la iuventud en letras y virtud y en una edad tam dispuesta para aprovechar, es gran cosa ⁴ ; y en esta cibdad más que en otra, donde tanto vicio reyna.
- 25 Parecióme proponer a V. P., por la necessidad que aquí veo, y el no poder el padre Provincial remediallo aunque quiera . . .

299

P. GREGORIUS DE MATA S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

HISPALI 15 SEPTEMBRIS 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 117, f. 182r, autographum.*

Summarium

De vacationibus scholasticis.

LO QUE SE HAZE EN EL COLLEGIO DE SEBILLA
EN EL TIEMPO DELAS VACACIONES ²

- Onze años a que leemos en este colegio de Sevilla, y siempre emos vacado desde Santiago, que son 25 de julio, hasta nuestra Señora de
- 5 setiembre, que es a 8 ; aunque, entrando el verano, solemos ir remitiendo las horas de lección y acortarlas ; de manera que los artistas lean una hora menos, y los gramáticos hora y media.

- Acostúmbrese, empero, que, en las dichas vacaciones, dos hermanos, que no sean los maestros ordinarios, recojan a los estudiantes de todas
- 10 cinco classes, y les lean o platiquen una hora, a la mañana, y otra, a la tarde. Y esto se haze por la experiencia que se tuvo, el primero año que vinieron distraídos in moribus et litteris, y se quedaron muchos

⁴ De momento ministerii docendi pueros in scholis, cf. supra, mon. 209.

¹ De G. de Mata S. I. cf. supra, mon. 269 et 277.

² Videsis scriptum « En lo de las vacaciones del collegio de Sevilla » ; supra, mon. 268.

por los otros estudios ; porque los maestros de fuera, en semejantes vacaciones, leen y procuravan ganarnos y atraer los estudiantes ; de modo que, después, o no tornavan a nuestro colegio, o bolvían levantados y mal enseñados. 15

Lo 2º, porque se quexaron mucho, aquel año, los padres de que dávamos a sus hijos 44 días, sin lección ni exercicio, que era para perder lo que, todo el año, avían ganado. Y con este medio que, con el pareser del padre Bustamante *, se ordenó, se quietaron. 20

Y a la verdad, en esta ciudad, ay particular razón, por aver tantas ocasiones de distraer, y aver otros estudios que tienen con los nuestros emulación, y tan a poca costa se remedia ; pues, con solos dos hermanos y no de los maestros ordinarios ...

300

P. IOANNES BONIFACIO S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

ABULA 30 SEPTEMBRIS 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 117, f. 236r-v (prius 362)*, autographum.

SCRIPTORES : ASTRAIN, *Historia* IV 107. — OLMEDO, *Juan Bonifacio* ... p. 77.

Summarium

Ne cogatur in aula docere.

Muy Reverendo Padre mío en Christo. Gratia et pax Christi.

De la salud de V. P. me consolé tanto, quanto me avía pesado de la indisposición *. Dios n.ro Señor la lleve adelante, como sus hijos de V. P. lo hemos menester.

18 exercio ms.

* De visitatione collegii hispalensis, annis 1566-67 a P. Bustamante facta, cf. ASTRAIN, *Historia* II 267-70.

¹ De I. Bonifacio S. I. cf. supra, mon. 229 et 258.

² S. F. de Borja die primo octobris dlem supremum obiit ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 66 ; *Epp. Borgia* V doc. 1023-28.

5 De la otra provincia, que es la del reyno de Toledo, me han hecho gran guerra, todo este año, y llegó la cosa a términos de inquietarme no poco viendo que más parecía negocio que otra cosa ³. El padre provincial de esta provincia ⁴ se defendía con que yo tenía licencia de V. P. para descansar y dexar el ministerio, como es verdad que la tengo. Y
10 entiendo que a V. P. no le passa por pensamiento que yo sea forçado ni violentado.

Y escribiéndome el padre maestro Simón ⁵ y el padre doctor Araos ⁶ sobre ello, dixe que no pensaba encargarme del estudio de la corte, hasta que V. P. revocasse la licencia que me ha dado, y echasse por
15 alto lo que en ésta a V. P. represento, en la qual seré breve, remitiéndome a lo que al padre maestro Mirón ⁷ dixe y signifiqué, quando por aquí passo.

Sepa V. P. que yo estoy muy cansado y lleno de indisposiciones y el calor de Madrid es averiguada cosa que me ha de hazer daño para
20 un género de ciática, del qual soy, a menudo, atormentado ; y es experiencia clara que el frío me haze provecho.

Sin ésto, yo tengo grande aversión a estudios de corte, y para mi condición han de ser muy pesados ; porque yo no gusto sino de gente que estudia de veras, y que pueda servir a Dios sin melindre. Tengo
25 muchos discípulos en la Compañía y en diversas religiones. Entiendo que passa el número de dozientos. La corte es Babylonia. No atienden a esso, de ordinario, padres y hijos, ni se sacará un buen estudiante en cien años.

Déme V. P. estudios de veras, adonde todos hagan su deber, y, que,
30 agradezcan la buena obra que la Compañía les haze, y, entonces, engordare yo.

Estoy tan harto de competir con un buen hombre que aquí ay, que, si así ubiesse de ser en otros collegios, me parece que dexaría la empresa. Entiendo que, en la corte, ay quatro maestros de fuera y gran

³ De conatibus patrum provinciae toletanae ut Patrem Bonifacio pro curia matritensi obtinerent, cf. scriptores supra in introductione recensitos.

⁴ Aegidius Gonzáles Dávila S. I. praep. prov. castellanae (1568-1573) ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656 ; et supra mon. 265.

⁵ Simon Rodrigues S. I. (c. 1510-1579) unus ex primis S. Ignatii sociis, qui anno 1573 in collegio complutensi commarabatur ; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 228r. Eodem autem anno in patriam, Lusitaniam reversus est ; cf. RODRIGUES, *História* II/1 310-21.

⁶ Antonius Araoz S. I. (1515-1573) ; de quo cf. ASTRAIN, *Historia* II 482-87.

⁷ Iacobus Miró S. I. (cf. supra, mon. 230) assistens Lusitaniae (1565-1573) ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 632.

contradicción del pueblo. Mire V. P. qué manera de descanso para un 35
hombre que a tanto que no tiene una sola hora reposo.

Por amor de Dios, V. P. me ampare de la otra provincia, y me dexé
bivir en paz en esta, adonde estoy aguardando lo de Oviedo o Burgos,
que será cosa más útil; o a lo menos, no permita V. P. que yo sea mo-
lestado, este año, para tomar fuerças; porque en él veremos, poco más 40
o menos, qué bien nos prometa la corte, y cómo aprueban los de Madrid;
y, con un año de experiencia, se verá el bien o mal que ay. Desvasten
ellos con su gente, que buenos maestros tienen; y, según el fruto, podrá V. P.
determinarse, y no que, vispera de S. Lucas *, me quieran ahogar con
cartas y mensaieros propios, haciéndome-[236v]me escrebir dende la cama, 45
en la qual estoy fatigado y lleno de dolor, dándome más pena de la que
yo, con mis males, me tengo.

Todo esto represento a V. P. para que haga iusticia y sea padre de
los afligidos; y, pues que entiendo el mucho amor que V. P. me tiene,
confiado de que V. P. mirará este negocio con ojos de piedad, no quiero 50
más enfadar a V. P., y concluyo con dezir que, después de aver repre-
sentado a V. P. lo que siento, yré adonde V. P. me mandare, con gran-
dísima alegría.

En los sanctos sacrificios y oraciones de V. P. pido humilmente ser
encomendado. De Avila, último de setiembre 1572. 55

De V. P. indigníssimo hijo y siervo en el Señor

Bonifacio *

* 18 oct.

* En responsum Patris Polanco, vic. gen.: «La de V. R. de último de setiem-
bre se ha rescibido; y, quanto al yr suyo a leer en Madrid o no, se escribe a los padres
provinciales de esa provincia y de aquella de Toledo que, si ya no uviese comen-
çado allí a leer, se quede en su provincia de Castilla, teniéndose respecto a la enfer-
midad y a la necesidad que dice que tiene de reposarse algunos días; aunque por
avernos significado ser estrema la que avia de su ministerio en Madrid, avia dado el
padre maestro Nadal aquel orden. Háme edificado mucho la indiferencia que tiene
con toda su enfermedad y cansarse, que es cosa muy necessaria de desear en todos
los que estamos en la Compañía, a la qual Dios nuestro Señor llamó a tanta varie-
dad y dificultad de miserias. Mas todo es fácil a quien la gracia y favor del Señor
ayuda; en cuya infinita bondad espero dará a V. R. salud y fuerças para mejor ser-
virle. Dénos el mesmo Señor a todos, para el mismo fin, su copiosa gracia. En los
santísimos sacrificios de V. R. y oraciones muchos nos encomendamos. De Roma 22
de noviembre 1572 * *Hisp.* 69, f. 135v.

P. IOANNES CASTAÑEDA S. I. ¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

HISPALI 1 OCTOBRIS 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 117, f. 249v (prius 398)*, autographum.

Summarium

Tempus lectionum in scholis minuendum.

... Aquí, en este collegio, se usa leer los maestros de grammática, hora y media continuada, a la mañana, y en la primera lección ; y otra hora y media continuada, en la tarde, en otra primera lección ; y con otras dos liciones más que leen, son cinco horas, de muy gran
5 trabajo ² ; porque son más de 600 los estudiantes que aquí acuden, y los maestros, ordinariamente, son flacos y leen de mala gana.

Anne pedido que se quitasse la media hora, y que sólo quedasse la hora entera en aquellas primeras lecciones. Importaría mucho que V. P. lo escribiesse al padre Provincial lo hisiesse así y, ni más ni me-
10 nos, que ubiesse vacaciones en los maestros, como en la Compañía se usa, en otros collegios ; porque aquí, por ser los calores tam excessivos, y los subiectos más flacos y cansados, será más iusto los dejen descansar del todo, algún tiempo del verano, para que, también, se prevengan para los estudios ; y que fuessen los maestros de grammática muy favo-
15 recidos ; porque, cierto, yo creo hazen más fructo en aquel ministerio y de maior edificación para el pueblo que en todos los demás que la Compañía exercita, aunque sean todos tales ³...

¹ De I. Castañeda S. I. cf. supra, mon. 298 adn. 1.

² Ante annum 1567 sex horas quotidie legebant magistri in scholis ; hoc tempus decreto Patris Generalis (9 iun. 1567) reductum est ad quinque horas ; cf. MP II mon. 20 § 25 et adn. 31. Quare petitio Patris Castañeda mirum quid dicendum est.

³ P. Polanco, vic. gen., die 22 oct. 1572 ita respondebat : « El padre Provincial verá si lo que V. R. escribe de la graveza que sienten los lectores de gramática, en ese collegio, es cosa estraordinaria o no ; porque la cantidad del tiempo de estar cinco horas en la escuela, no lo es. Seguan el orden que dió N. P. de santa memoria » *Hisp. 69, f. 141v*.

P. RENATUS COTHEREAU S. I.¹
S. FRANCISCO DE BORJA S. I. PRAEP. GEN.

TURNONO DIE 17 OCTOBRIS 1572 — ROMAM

TEXTUS: *Gall. 84, f. 274r-v* (prius 234 479), autographum.

Summarium

Ob ordinem scholarum, a P. Provinciali immutatum, conqueritur.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Ego Renatus Cothureau gallus, andegavensis diocaesis, cum vixerim in Societate prope decem annis, et docuerim in inferiori classe ad octo annos, hac mente semper fui ut sperarim semper Societatem in melius profecturam; sed ab hac spe decidisse aliquantum videor 5 pro ratione ordinis novi scholarum, qui factus est a R. P. nostro Provinciali²; nam cum inferioris classis mihi cura ab obedientia commissa sit, mihi crudum valde visum est a P. N. Provinciali, dimidiam horam ex tempore lectionum auferri; cum ante habuissemus duas horas cum dimidio, modo duas tantum horas habemus³; nam ingredimur scholam 10 hora septima cum quarto, et hora nona cum quarto eximus; et cum habeamus duas tantum horas mane, regulas duarum horarum cum dimidia, quas Roma habuimus⁴, servare non possumus, nec ea omnia quae illis regulis continentur non poterimus facere; et ut expertus sum, duae horae non sufficiunt ad exercendum pueros, qui per se exerceri 15 non valent, nisi quantum diligentia praeceptoris per consuetum et sa-

1 R^{da} ms.

¹ R. Cothureau S. I. natus est ad annum 1544, ingressus Societatem anno 1563 (cf. FERNÁNDEZ, *La Province d'Aquitaine* . . . ; AHSI 5 (1936) 281 et 287). Oblit Camberiaci die 30 aug. 1598; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 88v.

² Claudius Mathieu S. I.; cf. supra, mon. 186 adn. 1.

³ Vide ordinem de tempore lectionum a P. Mathieu collegio tolosano mense ianuario anni 1572 datum; supra, mon. 186 lin. 50-56.

⁴ Vide *Reg. praeef. stud.* (1569) § 19 (MP II mon. 26); ubi statuitur ut magistri summum quinque horas in scholis doceant.

tis longum spatium temporis eos exercuerit. Quare scholastici saltem
trium inferiorum classium mihi duabus horis cum dimidia indigere vi-
dentur, ut commode exerceri possint. Quo spatio temporis utinam etiam
20 gauderent duarum aliarum classium scholastici ! Mihi certe ante pul-
cherrimus ordo videbatur, cum duae horae cum dimidia frugaliter in
exercendis scholasticis consumebantur. Modo mihi de animo multum
despondisse videor, cum videam in rebus adeo generalibus istas fieri
mutationes. Nec taceo quod audiui in aliis collegiis huius provinciae,
25 alia habere duas horas cum dimidia mane, et duas a prandio ; nos duas
horas hic habemus mane, et duas a prandio cum dimidia. Utinam cer-
tum tempus assignaretur per universam Societatem ad exercendum So-
cietatis scholasticos, nec divisiones ullae in collegiis invenirentur si-
miles, sed omnia collegia certum a T. R. ordinem sequerentur ! Quod
30 quidem ita ante fieri videbam, praesertim ex eo tempore quo P. Eve-
rardus nos invisit ⁵.

Sed omnia iam immutavit, saltem in scholis, P. N. Provincialis, et
modo regulas novas servandas dedit ⁶, quas partim excerpserit ex regulis
veteribus, aliqua tamen ex suo adiunxit, ut est in infima classe, quod
35 pueri debeant recitare de catechismo alternis diebus, et debeant exer-
ceri per dimidiam horam ita alternis diebus. Quod mihi valde super-
fluum videtur. Sufficiebat enim ordinem pristinum diebus Veneris ser-
vare. Et si ita fiat ut statuit, pueri in studiis minus bene exercebantur
in lectionibus solitis. Proposuit nobis id velle servari, sed adhuc sen-
40 tentia in dubio stat. Illud timendum est mihi aliquo modo, ne duae
horae scholarum quas modo habemus, tandem ad horam cum dimidia
aut ad horam tantum reducantur. Cur timere hoc debeam, haec est
causa, quod tres horas mane et tres a prandio forte cum essem in Si-
cilia consumebantur ⁷, et modo tres illae horae ad duae redactae sunt.
45 Sed ut addam adhuc aliquid de isto negotio, dico dimidiam illam
horam ablatam esse nobis, in qua scholastici exercebantur in componendo
et in emendandis thematibus ; et regulas romanas ⁸, quas omnes tanto

28 ullas *ms.* || 32 immutavit *del.* saltem || 37 enim *del.* et ordin[em]

⁵ De visitatione collegiorum Galliae a P. Everardo Mercurian annis 1569-1571
facta cf. supra, mon. 179-185.

⁶ Videsis ordinem studiorum a P. Mathieu collegio tolosano ineunte anno 1572
relictum ; supra, mon. 186.

⁷ Cf. supra, mon. 143/C § 7.

⁸ Rationem studiorum exeunte anno 1569 Roma missam videsis in MP II mon.
26-31.

studio ante ad praxim retulerant, modo evanescere necesse est. Heu mihi, quantum ista dimidia hora nos indigere censeo, cum etiam graecae litterae per singulas classes doceantur. Nam in infima classe alphabetum praelegitur, in quarta grammatica graeca, in reliquis classibus autores graeci. 50

Postremo hoc addam (ut mentem meam ostendam, quantum sit necesse satis temporis habere ad exercendum scholasticos), multos esse parentes pauperes satis, qui propter pecuniarum penuriam, diu suos ad scholas continere non possunt, quorum affines, si diligenter exerceantur praeterito consueto et bene ordinato spatio temporis, illi quidem ad sacerdotum ordinem, et alia munia obeunda promoveri poterunt. Quod etiam de divitibus censi potest, qui, si exerceantur, ut dixi, magis erunt idonei ad aliquod munus agendum. 60

Itaque R. P. N. Provincialis vult invertere (et iam coepit) totum illum ordinem scholarum quem a duobus annis Roma ab obedientia accepimus; qua in re consensum a T. R. non accepit. Misit quidem litteras Romam (ut dixit), sed T. R. non respondente, putat te consentire omnibus istis immutationibus omnium classium. Hoc autem facit forte partim quia opus est candela mane in classibus, quia ingrediebamur omni tempore hora septima; et plus quam per mensem opus erat lumine per dimidiam horam aut paulo plus. 65

Utinam statuatur per universam Societatem horam diei certam, qua omnes scholastici sacro intersint! Nam in Societate in aliquibus locis sacrum scholasticorum ante lectiones fit, in aliis post scholas*. Certe bonum mihi videretur si, ante ientaculum et lectionem, ieiuni audirent scholastici sacrum; quod hic commode fieri posset hora septima; et hora 7 cum dimidia usque ad decimam essemus in scholis; et sic non opus esset lumine. 75

Utinam etiam statueretur per universam Societatem doctrinam christianam doceri debere singulis diebus Veneris, quibuscunque festis occurrentibus in hebdomada, ut in singulis classibus possent exerceri pueri in vera religione et pietate. Docebatur quidem diebus Veneris doctrina christiana, sed si incidisset aliquod festum in hebdomada, incertum erat, an docere deberemus doctrinam christianam. Modo tamen P. Pro- 80

48 evanescere *del.* aliqua ex parte || 63 quidam *ms.* || 68 aut *del.* paup[er] || 70 qua *del.* o | intersint *del.* nam in aliquibus locis, *sup.* nam in | Societate *del.* nam || 73 audirent *del.* saltem hanc

* In provincia Austriae mane inter duas lectiones missam discipuli audiebant; cf. supra, mon. 278.

vincialis dedit nobis facultatem docendi singulis diebus Veneris, etiam festo occurrente aut pluribus ¹⁰.

Nescio deinde, quomodo hoc fiat ut hic horam cum dimidia maneamus in recreatione a prandio, cum antea horam manere soleremus; et horam unam cum quarto insumimus sero in recreatione, cum ante hora una insumeretur tantum. Hora decima et minus quam cum quarto prandemus, et hora duodecima est finis recreationis. Sero hora sexta cum quarto coenamus, et octava est finis recreationis. In aestate vero
 90 horam cum tribus quartis fere insumitur in recreatione matutina.

P. Provincialis vult onerare meos scholasticos parvae classis de bina brevi quidem compositione quam componere debeant domi ¹¹, cum in regulis romanis hoc et alia nova non containerentur ¹²; mihi grave est satis.

95 Ista omnia scripsi forte audacius quam debui. Tamen T. R., quaeso, habeat me excusatum quia oportuit me tibi mentem meam aperire, nec me quiescere posse aliter mihi videbatur. Quamvis sim indignus valde tuis orationibus, tamen obsecro T. R. ut oret pro me.

Ex Turnonio collegio provinciae Aquitaniae 17 die octobris 1572.
 100 Tuus in Christo filius et servus indignissimus et totius Societatis

Renatus Cothureau ¹³

88 quarto *del.* prandemus, *sup.* coenamus || 92 *prius* compositionem.

¹⁰ Cf. supra, mon. 186 lin. 37-43.

¹¹ Cf. *ib.* lin. 153-56.

¹² Cf. ea quae de compositionibus in infima classe habentur in *Rat. stud.* (1569); MP II mon. 31 lln. 44-47 et 66-69.

¹³ P. Polanco die 3 nov. 1572 scribebat his de rebus Patri Provinciali (ep. videtis in *Germ.* 108, f. 247r), qui in ep. diei 20 nov. 1572 rationem reddebat de immutationibus factis; eius epistolam videas in *Pol. Compl.* II 147-48.

P. GREGORIUS DE MATA S. I. ¹
P. HIERONYMO NADAL S. I.

HISPALI 25 OCTOBRI 1572 — ROMAM

TEXTUS : *Hisp. 117, f. 338r (prius 403)*, autographum.

Summarium

De syntaxi a P. Azevedo composita.

... El padre Procurador ² llevó un sintaxi que compusó el padre Azevedo ³, pidiendo licencia, de parte de la provincia, para se imprimir. Y allá contentó a los dipitados, según nos dixo. Respondióse, empero, que viésemos el arte que en Portugal se imprimía ⁴, y donde no, se avisase. 5

Tandem a llegado ; y mirándola con buenos ojos y deseo que fuese a proposito para imprimirla aquí, no a salido qual deseávamos. Que aunque ella sea buena y provechosa, mas es prolixa, y los preceptos por diferentes modos que acá se usan. Y así, de parte de los maestros y colegios de grammática (aviéndolo primero tratado con nuestro padre Provincial) ⁵, represento a V. R., atento que el autor es aprovado y 10 que es breve ; pues, en 4 pliegos se comprehende así el texto como los scolios ; y que va para 3 años que se exercita y lee en estos colegios, y contenta mucho.

V. R. nos de licenzia para imprimirse, para quitar la molestia de 15 tanto escrevirlo y tresladarlo. Porque, cierto yo no veo otro remedio ;

¹ De G. Mata S. I. cf. supra, mon. 269.

² In congregatione provinciae baeticae anno 1571 electus erat Ioannes de Plaza (1527-1602), rector collegii granatensis, qui congregationi procuratorum Romae adesset ; cf. *Congr. 41, f. 67r*.

³ De Petro de Azevedo S. I. et de eius grammatica latina cf. petitionem congregationis provinciae baeticae, anno 1571 factam ; supra, mon. 148/B § 13 et adn. 5.

⁴ Agitur de grammatica Patris Álvares, lusitani ; de qua cf. MP II mon. 69 adn. 31, mon. 83 § 1 et adn. 5 ; et supra, mon. 151 adn. 30 ; deinde RODRIGUES, *História* II/2 49-57.

⁵ Ioannes Cañas S. I. praep. prov. baeticae (1569-1573) ; cf. *Synopsis hist. S. I.* (1950) 656.

pues, quasi nunca, el sintaxi de una tierra contenta en otra. Mas, con la mucha autoridad que el padre Azevedo tiene en la Andaluzía, no podrá dexar de ser bien recebido *...

304

P. IOANNES A. DE POLANCO S. I. VIC. GEN.
S. CAROLO BORROMEO CARD. ARCHIEP. MEDIOLAN.¹

ROMA 13 DECEMBRIS 1572 — MEDIOLANUM

TEXTUS : *Ital.* 69, f. 153r (*prius* 152), regestum.
EDITIO : *Pol. Compl.* II 160-61.

Summarium

De cura convictorum Societati non committenda.

Per mano di monsignor Speciano * ho ricevuto una lettera di V. S. Ill.ma di 3 del presente. Et ho inteso il parer di V. S. Ill.ma et d'altri della città intorno all'aprir il collegio dei convittori sotto la cura et total governo di nostra Compagnia, et non altrimenti. Et le ragioni che si allegano (et dei quali mi ha promesso una copia detto Monsignor) sono assai efficaci per mostrar la cosa dover esser utile alla città, ma non levano già le difficoltà et inconvenienti di parte di nostra Compagnia, quali son degni di grande consideratione, come havemo la experientia qui in Roma *; quantunque sia molto numeroso nostro collegio per cam-

* Romae die 23 dec. 1572 hoc responsum datum est Patri Mata : « En la syntaxi del P. Azebedo se hizo acá alguna dificultad. Por tanto, será bien la traya el P. Provincial o alguno de los que con él vinieren, para que acá se vea de nuevo, y las razones que ay para que no convenga leerse, en esa provincia, la del P. Manuel Álvarez de Portugal, la qual, sin el comento, no es tan proliza » *Hisp.* 69, f. 149r.

¹ De S. Carolo Borromeo cf. supra, mon. 295 adn. 2.

* Caesar Speciano (1539-1607), Italus cremonensis, canonicus ecclesiae mediolanensis, S. Caroli Borromeo Romae in curia pontificia agens; episcopus novariensis (1584-1591) et cremonensis (1591-1607); nuntius ap. in Hispania (1585-1588); cf. GULIK-EUBEL III 197 et 278; BIAUDET, *Les nonciatures* ... col. 147.

* Cf. responsum datum Patri A. Gagliardi de cura domus convictorum Montisregalis admittenda; supra, mon. 288.

biar quelli de nostri che si strachano di star nel Collegio Germanico, o 10
 vero non riescono atti per quello. Et dove non ci fusse commodità di
 fare simili mutationi, si vede andarebbe male il collegio de convittori.
 Ci sono anche altri inconvenienti di momento, come haverà inteso V. S.
 Ill.ma dal P. Adorno ⁴. Ma quello che principalmente impedisce che non
 si possa abbracciare quest'opera, è che il vicario di nostra Compagnia 15
 non ha potestà di accettare simili novi assunti, havendoli restretta la
 potestà in questa parte la congregatione passata ⁵. Et così sarà neces-
 sario che questo si riservi alla congregatione futura, qual sarà questa
 estate ; et si vederà in quella di far ogni buon ufficio per questo effetto,
 a gloria di Dio N. S., et perciò ritenerò io le ragioni in scritto, delle quali 20
 ho detto di sopra . . .

⁴ Franciscus Adorno S. I. praep. prov. Longobardiae ; cf. supra, mon. 295 adn. 7.

⁵ Videsis congr. gen. II (1565) : *De officio Vicarii* ; *Institutum S. I.* II 213.

SECTIO QUINTA
CATALOGI LECTIONUM

Introductio

Quintam et ultimam nostri voluminis partem constituunt catalogi lectionum. Iam in MP I huiusmodi catalogos in lucem edidimus; at cum solummodo tres invenire potuerimus, inter epistolas selectas locum obtinuerunt (v. MP I mon. 25 36 56). Nunc autem numero prostant 43, ita ut merito sectionem propriam constituent. Maior eorum pars (numero 23) conscripta est in Lusitaniae collegiis inter annos 1561-1565. Ceteri fere ad omnes Europae partes pertinent. Quare de statu scholastico collegiorum conspectum universalem offerunt. Sane, in variis mundi archivis et bibliothecis diutius investigando, numerus catalogorum augeri posset. Sed his 43 exemplis quoque materia magni pretii studiosis exhibetur. Scopus auctorum fuit non solum superiores maiores ordinis, sed in multis casibus imprimis familias de lectionum ordine certiores reddere, prout in titulis catalogorum saepe evidenter apparet. Hunc in finem haud raro catalogi typis mandati sunt, ut magno numero distribui possent.

305

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII COLONIENSIS¹

9 FEBRUarii 1557

TEXTUS : Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ.* 979 (*prius* U. IX 604) : *Fasti et Ephemerides gymnasii novi trium coronarum S. I. Coloniae . . .*, f. 17r-v; autographum Ioannis Rethii S. I. (cf. supra, mon. 193) praefecti studiorum. In margine recensentur (alia tamen manu) nomina professorum.

TEMPUS : Ad calcem catalogi P. Rethius adnotabat : « Quinto idus februarii sequentem lectionum tabulam valvis collegii adiunximus, quo omnes quid lecturi essemus, scire possent ».

SCRIPTORES : DUHR, *Die älteste Studienpläne . . .* 130-46. — IDEM, *Geschichte* I 241. — KUCKHOFF, *Die Geschichte des Tricoronatums* 112-13.

¹ De collegio coloniensi cf. DUHR I 33-45; KUCKHOFF, *Die Geschichte des Tricoronatums*.

CATALOGUS LECTIONUM

In classe dialectices

M. Franciscus Costerus mechliniensis ^a

- Hora 6 Porphyrii liber *De quinque vocibus* praelegetur. — 7 Eiusdem
 5 lectionis fiet repetitio, iuncta disputatione. — 12 Aristotelis *Priora Analytica*. — 1 Etiam lectionis repetitioni adiungitur disputatio. —
 4 *Tabulae dialectices* Cornelii Valerii ^a.

In classe rhetorices

M. Ioannes de Cathena coloniensis ^a

- 10 Hora 6 Oratio Ciceronis *pro lege Manilia*. — 7 Lectione hac prius
 repetita, adolescentum compositiones corrigentur. — 12 *Oratoriae partitiones* Ciceronis. — 1 Idem fiat quod mane hora 7. — 4 Hi una cum
 dialecticis *Tabulas* Cornelii Valerii audient. [17v]

In prima classe grammatices

15 M. Gregorius Fabius dionantensis ^a

- Hora 6 Syntaxis Despauterii legetur. — 9 Dialogus M. T. Ciceronis
De amicitia. — 12 *Epistolae* Ciceronis *familiares*. — 4 Rursus Syntaxis.

In secunda classe grammatices

M. Ioannes Berkelius buscoducensis ^a

- 20 Hora 6 Despauterii de nominum generibus et declinationibus. —
 9 Breviores Ciceronis *Epistolae*. — 12 Despauterii de verborum praeteritis et supinis tractatus. — 4 Ciceronis rursum *Epistolae*.

In utroque autem grammaticorum ordine praeceptores, ubi visum fuerit, et lectiones repetent et iuvenum compositiones emendabunt.

^a De F. Coster S. I. cf. supra, mon. 156 adn. 3.

^a C. Valerius (Wouters ; † 1572), belga, auctor operis *Tabulae totius dialectices* (Parisiis 1548) ; cf. *Ouvrages pädag.* 641-42.

^a De I. a Catena S. I. cf. *Chron.* IV 269 adn. 3, 275 adn. 6 ; HANSEN, *Rheinische Akten* 789 et passim.

^a G. Fabii cursum vitae reperiens in *Epp. Nadal* II 553-54.

^a De I. van Berkel S. I. (1533-1575) cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 14.

Festis diebus

25

Hora 12 auditorum rhetorices unus orationem pronuntiabit ⁷.

4 dialectices et rhetorices auditores doctrinae christianae seu catechismi explicationi intererunt, nuper iussu Ferdinandi romanorum regis editi⁸. Eadem hora grammatici omnes evangelium et epistolam audient.

30

His plura addentur, ubi auditorum excreverit numerus.

306

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII COLONIENSIS

25 APRILIS 1557

TEXTUS : Coloniae, Stadtarchiv, Univ. 979 (*prius* U. IX 604) : *Ephem. Reth.*, f. 19r-v ; non Rethii, prout praecedens, sed alia manu, nobis ignota, exaratum. Tempus scriptionis indicant verba quae P. Rethius catalogo praemisit : « 7 calendas maii [25 apr.] sequentem lectionum tabulam publicavimus ».

EDITIO : DUHR, *Die ältesten Studienpläne* ... 140-42.

SCRIPTORES : DUHR, *Geschichte* I 241-42. — KUCKHOFF, *Die Geschichte des Tricoronatus* 112-14.

TABULA LECTIONUM HUIUS CORONARUM COLLEGII

In classe dialecticorum ¹

Hora sexta matutina praelegentur Voces Porphyrii ² ; deinde Aristotelis *Categoriae* et *De interpretatione* liber.

²⁹ aediti ms.

3 matutina del. quinque, sup. m. *Reth.* praelegentur || 4 liber del. praelegetur

¹ De huiusmodi declamationibus cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3 B ; MP I 309 311.

² De quo cf. supra, mon. 11 adn. 12. Catechismus explicabat M. Henricus Dionysius (Denys, Denijs ; 1518-1571 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 48-49), cuius nomen in margine exaratum conspicitur.

³ In margine alia manu nomen professoris : « M. Franciscus Costerus », de quo cf. supra, mon. 305 adn. 2.

⁴ Porphyrii opus introductorium in *Categorias* Aristotelis vulgo *Isagoge* dicitur ; cf. MP I 11 et passim.

- 5 Hora septima lectionis fiet repetitio, iuncta disputatione.
 Hora duodecima Aristotelis *Analytica priora et posteriora*.
 Hora prima lectionis repetitioni quoque adiungetur disputatio.
 Hora quarta *Sphaera mundi* Ioannis Sacrobusti *.

- Diebus Veneris hora quarta vespertina disputabitur; sabbatinis ea-
 10 dem hora epistola et evangelium legentur; dominicis hora duodecima
 Euclidis Megarensis *Geometricorum Elementorum* ⁴ libri praelegentur
 [19v] et eisdem diebus hora quarta exponetur *Summa doctrinae christia-
 nae, in usum christianae pueritiae per quaestiones recens conscripta, et
 iussu ac auctoritate sacratissimae rom. hung. et boh. etc. regiae Maiestatis
 15 edita* ⁵. Reliquis porro festivis diebus et in iisdem exercebuntur autoribus,
 et praeterea mane hora sexta explicationi epistolae et evangelii illius
 diei intererunt.

In classe rhetorum ⁶

- Hora sexta Marci Tullii Ciceronis *Philippicae in Marcum Antonium*.
 20 Hora septima lectione hac prius repetita, adolescentum compositiones
 corrigentur.
 Hora duodecima Ciceronis *De partitione oratoria* dialogus.
 Hora prima idem fiet quod mane hora septima.
 Hora quarta *Tabulae dialectices* Cornelii Valerii ⁷.
 25 Diebus sabbatinis et dominicis hora quarta et caeteris diebus festivis
 his lectiones communes erunt cum dialecticis. Sed dominicis diebus hora
 duodecima unus eorum qui orationem pronuntiabit, et in caeteris festis
 eadem hora *Tabulas* Cornelii Valerii audient.

⁸ Sacrobusti *ms.* || ⁹ hora *sup. m. Reth.* | quarta *del. Reth.* hora || 16 mane *del.*
 sexta || 27 festis *del. Tabu(las)*

^{*} I. de Sacrobosco (John of Holywood; † 1256), anglus (cf. *Ouvrages p  dag.* 573-77). — In margine manu Magistri Coster: «Auditores ex nostris sociis sunt: Henricus Somalius, Franciscus Hemerolus, Petrus Hauptius, D. Goswinus, Stephanus Weber».

⁴ Cf. MP I 26 adn. 32 et passim. — In margine lectoris nomen: «M. Franciscus Costerus».

⁵ Cf. SOMMERVOGEL II 618-20; STREICHER, *Canisii catechismi latini* . . . p. 103* et 3; BRAUNSBERGER II 889-91; supra, mon. 11 adn. 12. — In margine nomen catechistae: «M. Henricus Dionysius», de quo cf. supra, mon. 305 adn. 8.

⁶ In margine manu Magistri Coster: «Discipuli ex nostris hac aestate: Alardus Franckenius, Arnoldus Havensius, Georgius Eynhoudus, Ioannes Dionysius, Robertus Hodegianus, Ogerius Avantianus».

⁷ Cf. supra, mon. 305 adn. 3.

In prima classe grammaticorum

Hora sexta et septima opus Ioannis Despauterii de Syntaxi, seu *Emendata structura latini sermonis* *. 30

Hora nona M. Tullii Ciceronis *Laelius, sive de amicitia dialogus ad T. Pomponium Atticum*.

Hora duodecima et prima M. Tullii Ciceronis *Epistolarum* libri VI.

Hora quarta rursum Despauterius, *De emendata structura latini sermonis*. 35

In secunda classe grammaticorum

Hora sexta et septima Despauterius de generibus ac declinationibus nominum.

Hora nona M. T. Ciceronis *Selectarum epistolarum* libri tres.

Hora duodecima et prima Despauterii de nominibus heteroclitis, formis comparationum, et verborum praeteritis atque supinis tractatus. 40

Hora quarta rursum Ciceronis *Selectae epistolae*.

In utroque porro grammaticorum ordine iuvenum compositiones praeceptores emendabunt, et saepius quotidie lectiones repetent. Diebus praeterea sabbatinis epistolam et evangelium sequentis diei exponent; id quod iis diebus qui sanctis consecrati sunt, mane hora septima et meridie hora duodecima fiet. Quarta denique hora catechismum illum brevem, qui doctrinae christianae compendium est, studiose discent*; et dominicis diebus hora duodecima studiosum rhetoricae orantem audient. 45

Dominus noster Iesus Christus, quo adiuvante plures huiusmodi labores in vestram utilitatem posthac suscipiemus, conatus nostros propitius intueatur. 50

* Thomas LINACRE (Linacer; 1460-1524), *De emendata latini sermonis structura libri sex* (Londini 1524); cf. supra, mon. 207 adn. 5; MP I 169.

* Cf. supra, mon. 305 lln. 27-29.

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII VIENNENSIS¹

MENSE NOVEMBRI ANNO 1557

TEXTUS : *Germ. 185, f. 251r (prius 352)* ; exemplum originale Romam missum. Tempus scriptionis revelant verba epistolae Patris Vitoria, rectoris, die 29 nov. 1557 P. Generali datae : « Va anchora con questa la reformatione delli nostri studii, cioè delle lettioni et distributione dele hore » *Germ. 185, f. 267v*.

LECTIONES ET EXERCITIA QUAE AD EXERCENDOS ANIMOS IUVENUM ET LITERIS PIETATEQUE FORMANDOS IN HOC COLLEGIO SOCIETATIS IESU FIUNT QUOTIDIE, SUNT HAEC

In prima classe ante prandium

- 5 Classis primae Franciscus Scipio² praeceptor.
 Hora octava legitur *Rhetorica ad Herennium*.
 Hora nona : oratio pro Archia poeta.
 Hora secunda post prandium : Ovidius de *Fastis*.
 Hora media, tertia : SALUSTIUS. Fiunt praeterea quotidie disputa-
 10 tiones repetitionesque, orationes emendabuntur etc.
 Classis linguae graecae : Henricus Leodiensis³ praeceptor. Lector autem linguae graecae hora prima pomeridiana leget quotidie Grammaticam Clenardi. Lecturus postea aliquot dies, Deo favente, aliquem auctorem simul.

15 In secunda classe ante prandium

- Classis secundae David Ekius⁴ praeceptor.
 Hora octava legetur LYNACER⁵.
 Hora nona : *Officia* Ciceronis.
 Hora prima post prandium : Ovidius de *Tristibus* et prosodia al-
 20 ternis diebus.

¹ De collegio viennensi cf. supra, mon. 207.

² F. Scipio (alias Bordon; 1530-1588), hispanus; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 137.

³ H. Rickman S. I. (c. 1534-1565); cf. *Austr. 122, f. 4v 15r 34r*.

⁴ De D. Eck S. I. cf. supra, mon. 207 adn. 14.

⁵ LINACER, *De emendata latini sermonis structura*; cf. supra, mon. 306 adn. 8.

Hora secunda : SÜETONIUS historiographus.

Hora tertia : fient repetitiones, emendabuntur epistolae atque carmina.

In *tertia classe* ante prandium

Classis tertiae Guilelmus * praeceptor.

25

Hora octava : Syntaxis Despauterii legetur.

Hora nona : *Epistolae* Ciceronis.

Hora prima post prandium : *Grammatica* Despauterii de generibus, praeteritis et supinis.

Hora media, tertia : TERENCE. Fient postea repetitiones et themata emendabuntur. 30

In *quarta classe* ante prandium

Classis quartae Michael Marius † praeceptor.

Hora octava : *Grammatica* Despauterii legetur a principio a fundamentis. 35

Hora nona : *Selectiores Epistolae* Ciceronis.

Hora prima post prandium : parva syntaxis.

Hora secunda usque ad quartam exercebuntur pueri in thematibus componendis, coniugando declinandoque.

In *quinta classe* ante prandium

40

Classis quintae Petrus Olandus * praeceptor.

Hora nona legentur rudimenta grammatices cum duobus versiculis CATONIS.

Hora nona fient repetitiones, exercebunturque pueri in coniugationibus, declinationibus et concordantiis componendis et catechismum ediscendo. 45

Hora prima post prandium similiter legentur rudimenta cum CATONE *.

* G. Elderen S. I. (1531-1591), belga ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 51.

† M. Marius S. I. (c. 1531-1601), bavarus ; cf. *ib.* p. 93.

* P. Hugo S. I., natus ad annum 1540, ingressus est Societatem anno 1556 ; cf. *Austr.* 226, f. 158v.

* Dionysius CATO, *Disticha moralia* ; cf. MP I 421 et passim.

Hora secunda usque ad quartam post recreationem aliquantulam
50 fient ibidem repetitiones sicuti matutino tempore fiunt.

In sexta classe

Classis sextae Wolfgangus Parvus ¹⁰ praeceptor.

Mane et vesperi mandent memoriae Donatum principiaque gram-
matices; catechismum ediscunt, reddituri suis temporibus rationem
55 utriusque, et discant praeterea scribere.

In septima classe

Classis septimae Iohannes Grossus ¹¹ praeceptor.

Docentur pueri legere pariter et orare *Pater noster*, *Credo*, et huius-
modi alia quae ad pietatem spectant christianam...

308

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII MESSANENSIS ¹

5 NOVEMBRIS ANNO 1558

TEXTUS: Sic. 59, f. 118r-19v (*prius* 41 121), originale manu nobis
ignota exaratum. In f. 118r alia manu: * + 1558 — Ordine delle lettioni
che si leggeranno nel collegio di Messina alli principi delli studii *.

I LIBRI CHE IN CIASCUNA SCUOLA SI COMMINCIARANNO IL MERCORDI A
V. D'OTTOBRE DEL PRESENTE ANNO 1558 NEL COLLEGGIO DELLA
COMPAGNIA DI GIESÙ IN S.TO NICOLAO DI MESSINA

In hebreo

5 Li *Salmi* di David. — La *Grammatica* di Clenardo ².

¹⁰ W. Arcularius (Schaffler, Vietor) S. I., natus c. annum 1538 Monachii, ingressus est Societatem anno 1556 Viennae; cf. *Austr.* 226, f. 158v; *Germ.* 131, f. 244v.

¹¹ I. Gross (Magnus), bavarus, natus c. annum 1535, ingressus Societatem anno 1556; cf. *Austr.* 226, f. 158r.

¹ De collegio messanensi cf. MP I 14*-17* 22*-24*.

² Nicolaus GLENARDUS, *Tabula in grammaticam hebraeam* (Lovanii 1529); cf. *Ouvrages pédag.* 164.

In greco

Le *Pythie* di Pindaro. — L'oratione d'Isocrate *ad Demonicum*. —
La Grammatica di Clenardo.

In rhetorica

L'*ottavo* di Fabio QUINTILIANO *. — Le *Partitioni* di M. T. C. — 10
L'*Invettive* di M. T. in *Catilinam*.

In humanità

El libro *De senectute* di M. T. C. — L'*Arte poetica* d'Horatio. —
L'*Historia* di Giustino †. — Erasmo *De conscribendis epistolis* ‡.

Nella terza di grammatica

15

L'*Epistole familiari* di M. T. C. — L'*Aeneide* di Virgilio. — La
Synlasse di Despauterio. — *De praeteritis et supinis* del medesimo.

Nella seconda

L'*Epistole familiari* di M. T. C. — Li *Dialogi* di Ludovico Vives *.
— Li versi di CATONE †. — Li generi et declinationi di Despauterio. — 20
La Grammatica di PHARAONE ‡.

Nella prima

S'insegneranno li declamationi et coniugationi. — Si faranno esser-
citii nelle concordanze.

* Cf. MP I 101 adn. 34.

† Iustinus M. Iunianus, epitomator *Historiae Philippicae* Pompei Trogi ; cf. *Der kleine Pauly* . . . III 23.

‡ Cf. MP I 99 adn. 23.

* Cf. *ib.* 97 adn. 14.

† Cf. *supra*, mon. 307 adn. 9.

‡ Cf. MP I 96 adn. 10.

- 25 Si leggerà anchora la dottrina christiana a tutti i scolari et haverassi cura delli costumi.

L'ultimo di settembre, che sarà di S.to Gieronimo, se recitaranno due orationi, l'una latina et l'altra greca, ensieme con un dialogo fatto in versi latini. Il tutto a gloria d'Iddio.

309

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII ROMANI

AESTATE ANNI 1560

TEXTUS : 1. *Rom. 78/b, f. 14v (prius 19 108). Catalogus lectionum est ad calcem Catalogi eorum qui de Societate Iesu Romae habitant. 16 iunii 1560. — 2. Coloniae, Stadtarchiv, Jes. 20, f. 46r-48r ; etiam in hoc exemplo Index lectionum est appendix catalogi personarum domiciliorum romanorum S. I.*

INDEX LECTIONUM IN AESTATE PRAELEGENDARUM

- In theologia, absoluto iam tractatu *de Trinitate*, completa tertia pars S.ti Thomae *de Incarnatione*. — Lectio secunda ex eadem tertia parte *de Poenitentia*. — Tertia est compendium *Theologiae* divi Dionysii¹, quod privatim nostris legitur.

In tertio cursu libri *De coelo* Aristotelis mane et vesperi. — In secundo coepti sunt libri *De phisico auditu* Aristotelis mane et vesperi. — In primo liber *Periermenias* Aristotelis mane et etiam vesperi.

- In mathematicis sphaera et theoriae planetarum. — In graecis *Illias* 10 Homeri et observationes linguae graecae. — In haebreis *Psalmi* cum Grammatica Clenardi.

- In prima classe *Partitiones* Ciceronis cum arte versificatoria, secunda *Philippica* Ciceronis. MARTIALIS emendatus². — In secunda classe *Tusculanae quaestiones* et Ovidius *de Tristibus*. — In tertia *Epistolae* 15 Ciceronis et VERGILIUS, cum libello *De octo partibus orationis* incerti auctoris³. — In quarta *Epistolae* Ciceronis et regulae grammaticae de

¹ PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, *De mystica theologia* ; cf. *Encicl. Filos.* II (1968) 501-07.

² De emendatione operum Martialis cf. MP I 100 adn. 26.

³ Generatim legebatur Aelii DONATI, *De octo partibus orationis* (cf. MP I 23 adn.

generibus et aliae, et libellus dictus *De octo partibus*. — In infimis rudimenta grammatices ⁴.

310

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII PANORMITANI

ANNO 1561

TEXTUS : Sic. 59, f. 117r-v (*prius* 60 103-04 119-20). Nomina praeceptorum quae in hoc documento apparent, respondent praeceptoribus qui in catalogo personarum collegii panormitani, die 15 martii 1561 exarato, recensentur (cf. Sic. 59, f. 130r-v). Quare nullum dubium, cuius sit collegii et quando concinnatus hic catalogus lectionum.

CATALOGUS LECTIONUM, PRAECEPTORUM ET DISCIPULORUM
DOMESTICORUM

Prima classis dividitur in duos ordines, in quorum *primo* instituuntur pueri in legendo, scribendo et ediscendo rudimenta grammatica. — In *altero* ordine eadem rudimenta traduntur exactius; quibus etiam CATONIS lectio adiungitur; et in hoc exercentur scholastici in concordantiis. 5

Primo ordini praeest M. Antoninus d'Amore ¹, alteri : M. Petrus Monseratus ².

Classis secunda

10

In hac leguntur : PHARAO ³, Dispauterius, duo grammatici — *Epistolae familiares* selectae Ciceronis — Liber *primus* Ovidii *de Tristibus*. Atque huic scholae praeest P. Ioannes Ignatius ⁴.

20 et passim); sed etiam ERASMI, *De octo partium orationis constructione* (cf. *ib.* p. 97 adn. 15 et passim).

⁴ In Collegio Romano adhibebatur Hannibalis du Coudret opusculum : *De primis latinae grammatices rudimentis* inscriptum; cf. supra, mon. 76 adn. 13; et MP I 95-96 adn. 7.

¹ A. D'Amore S. I. (1543-1601), siculus; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 41.

² P. Monserrat S. I., hispanus, qui anno 1556 Panormi Societatem ingressus, anno 1562 eam deseruit; cf. *ib.* p. 101.

³ De grammatica Francisci Faraone, siculi cf. MP I 96 adn. 10, et supra, mon. 308 lin. 21.

⁴ I. Ignazio S. I. (1532-1605), florentinus; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 77.

Classis tertia

- 15 In hac praeleguntur : PHARAO — Syntaxis Despauterii — *Epistolae familiares* Tullii — Ovidius *De Ponto*.

Praeest huic scholae M. Ferdinandus Paternonus¹ et praeter externos discipulos habet ex nostris fratribus septem . . .

Classis quarta

- 20 Huic praeest M. Antonius Mactus². Authores qui praeleguntur sunt hi : VIRGILIUS — HORATIUS — Cicero *De amicitia* — *Commentaria* Caesaris — Despauterius *De arte metrica*.

Discipuli domestici sunt septem . . . [117v]

Quinta classis

- 25 Huic praeest M. Erasmus Saxo³. Lectiones quae praeleguntur sunt : *Partitiones oratoriae* Ciceronis — *Actiones in Verrem* — Grammatica graeca Glenardi — ISOCRATES — HOMERUS — ARISTOPHANES . . .

311

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII MONACENSIS¹

ANNO 1561

TEXTUS : *Germ.* 142, f. 224r-v (*prius* 243), exemplum Romam missum. In f. 224v manu Theodorici Canisii, collegii rectoris : « Cathalogus lectionum scholae monacensis ».

EDITIONES : *Litt. Quadr.* VII 672-74. — DUHR, *Geschichte* I 247-48 (translatio germanica).

¹ F. Paternó S. I. (1541-1604), siculus catanensis ; cf. *ib.* p. 112.

² A. Matta (Macto) S. I., neapolitanus, ingressus Societatem anno 1557 Neapoli ; cf. *ib.* p. 95.

³ E. Völker S. I. natus anno 1540 in Thuringia, ingressus est Societatem anno 1559 Romae ; cf. *ib.* p. 157 et SCADUTO, *La strada e i primi gesuiti*. AHSI 40 (1971), 367-69.

¹ De collegio monacensi cf. DUHR, *Geschichte* I 183-88 ; et supra, mon. 158.

CATALOGUS LECTIONUM ET EXERCITATIONUM QUAE MONACI in
DUCALI SOCIETATIS IESU COLLEGIO HOC QUIDEM 1561 ANNO, POST AU-
TUMNALEM STUDIORUM INSTAURATIONEM, FIUNT

In classe *rhetorices* quae externos habet 13 :

Hora matutina septima traduntur *Progymnasmata* ¹ rhetoricae, qui- 5
bus finitis, succedent Ciceronis *Partitiones*.

Nona hora orationes graecae ISOCRATIS proponuntur, adiuncta su-
binde Grammatica graeca CLENARDI.

Post prandium : Prima hora praelegitur IUSTINUS historiographus ².

Secunda hora traditur *tertia* Ciceronis *Philippica*.

10

Tertia hora repetuntur lectiones ante lectae, et diligenter exami-
nantur.

Die Veneris prima hora ordinarie praelegitur primae et secundae
classi *Catechismus catholicus* ³.

Hora tertia autem eiusdem disputatur in rhetorica.

15

Die sabbathi mane hora prima lectionum repetuntur omnes lectio-
nes totius septimanae. Post prandium vero hora prima iterum institui-
tur disputatio.

Diebus dominicis declamant latine.

In classe *humanitatis* quae externos habet 30 :

20

Ante prandium septima hora leguntur *Offitia* Ciceronis et libellus
quidam succinctus *De copia verborum ac rerum*, sed alternis diebus.

Nona hora proponitur syntaxis quaedam absoluta.

Post prandium hora prima traduntur praecepta Grammatices grae-
cae CLENARDI, cum adiuncta epistola graeca S. BASILII Magni, pia et 25
eleganti ⁴.

²¹ prandium *del.* prima, *sup.* 7.

¹ Quod ad *Progymnasmata* Aphthonii cf. supra, mon. 76 adn. 151.

² De Iustino cf. supra, mon. 308 adn. 4.

³ Cf. supra, mon. 11 adn. 12.

⁴ *Sancti Basilii oratio ad iuvenes de utilitate ex libris gentilium percipienda* (grae-
ce et latine); videsis e. gr. A. FICHET S. I., *Favus Patrum. Ex S. Ambrosii libris . . .*
S. Basilii oratione ad iuvenes. Ad Parthenios adolescentes gymnasiorum Societatis Iesu
(Lugduni 1617) 1014-80. Cf. SOMMERVOGEL III 715-16.

Secunda hora repetitur grammatica, exceptis diebus Martis et Veneris, quibus dantur themata componendi et emendantur compositiones.

30 Tertia explicantur Horatii *Sermones* * cum annexa Prosodia Despauterii.

Die sabbathi hora prima lectionum a prandio disputatur in prima et secunda classe publice. Mane vero repetuntur lectiones omnes totius septimanae auditaе.

In classe *grammatices prima* quae externos habet 40 ;

35 Ante prandium septima hora praelegitur prima pars *Grammatices* Despauterii.

Nona hora explicantur *Epistolae* Ciceronis *familiares*.

Post prandium : Prima hora enarrantur Vergilii *Bucolica*.

Secunda hora proponitur *Syntaxis* Despauterii.

40 Tertia hora repetitio diligens instituitur, examinantur etiam composita themata.

Die sabbathi fit disputatio, et repetuntur lectiones totius septimanae.

In classe *grammatices secunda* quae externos habet 56 :

45 Ante prandium 7 hora praelegitur rudiori Minerva *Grammatica* Despauterii.

Nona hora repetitur lectio ante habita, et exercentur discipuli in diligenti declinatione.

50 Post prandium traditur syntaxis quaedam compendiosa pro captu huius classis puerorum, et catechismus, sed alternis diebus. [224v]

Secunda hora exercentur pueri in arte scribendi.

Tertia hora praeleguntur *Aesopi Fabulae*.

55 Die Martis et Veneris secunda lectionum hora a prandio datur thema ad componenda epistolia. Die sabbathi fit disputatio et repetitio lectionum.

In classe *grammatices tertia* quae externos habet 63 :

Ante prandium hora septima memoriter recitant principia grammatices.

* Scilicet *Satirae*.

Hora 9 praelegitur Cato *De moribus puerorum*.

Post prandium prima hora eadem principia, ut supra, memoriter 60
recitantur.

Secunda hora exercentur in arte bene scribendi.

Tertia hora recitant catechismum et discunt pedetentim loquendi
phrases.

Die sabbathi ante et post prandium lectiones totius septimanae re- 65
petuntur.

In classe *infima* quae externos habet 80 :

Ante prandium 7 hora recitant omnes pueri *Tabulam*, ut vocant,
memoriter, aliqui literas colligunt.

Octava omnes omnium classium pueri intersunt sacrificio missae. 70

Nona hora, media pars puerorum recitat principia memoriter, et
media iterum *Tabulam*.

Post prandium prima hora omnes fere discunt legere principia gram-
matices.

Secunda hora magna pars scribere discit. 75

Tertia hora omnes catechismum parvum recitant memoriter ger-
manice, et praescripta quaedam vocabula latina discunt et recitant.

Die Veneris mane et diebus festis audiunt catechismum.

312

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII COLONIENSIS ¹

ANNO 1561

TEXTUS : Cat. A — Coloniae, Stadtarchiv, *Univ.* 979 (*prius* U. IX
604) : *Ephem. Reth.*, f. 107r, exemplum manu nobis ignota transumptum.

Cat. B — 1. Coloniae, Arch. Prov. Germ. Inf. S. I., Cod.
I 33 (*Historia gymnasii novi Trium coronarum Societatis Iesu Coloniae
per annos Christi digesta ab anno 1556-1657*), f. 100r-v ; exemplum manu
nobis ignota exaratum. — 2. *Germ.* 142, f. 223r-v (*prius* 154 171), exem-
plum Romam missum. In f. 223v manu romana : « Cathalogo delle let-
tioni che si leggono in Colonia del mese di maggio ».

EDITIO : Cat. B — DUHR, *Die ältesten Studienpläne* . . . p. 142-43.

SCRIPTORES : IDEM, *ib.* p. 130 ss. — IDEM, *Geschichte* I 242.

¹ Videsis catalogos lectionum collegii coloniensis anno 1557 editos ; supra, mon.
305 et 306.

A

ORDO LECTIONUM SERVANDUS A FESTO OMNIUM SANCTORUM ANNI
1560 USQUE AD FESTUM PASCHAE ANNI 1561

Prima physica

M. Henricus Dionantensis * — Hora 6 et 9 *Parva naturalia* Aristotelis.

D. Franciscus Costerus * — Hora 12 Liber 12 *Metaphysicae* — Hora 4 Disputabitur.

Secunda physica

M. Petrus Sylvius † — Hora 6 Libri 8 *Physicorum* — Hora 9 *Metaphysica*.

M. Henricus Dionantensis — Hora 12 Libri 4 *De coelo*, 2 *De ortu et interitu* — Hora 4 Disputabitur.

Logica

D. Franciscus Costerus — Hora 6 PORPHYRIUS, *Categoriae*, *De interpretatione* — Hora 9 *Aethica* Aristotelis.

M. Ioannes Dionysius † — Hora 12 RODOLPHUS † — Hora 4 Disputabitur.

* et 9 *sup.*

* De H. Somalio S. I. (1533-1619), dionantensi cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 139.

* De F. Coster S. I. cf. *supra*, mon. 305 adn. 2.

† P. Sylvius (De Wilde) S. I. (1534-1571); cf. *ib.* 143.

† I. Dionysius S. I. † germanus geldrius, sub episcopatu coloniensi, noviomagus †, natus c. an. 1542, ingressus est Societatem Coloniae anno 1560; cf. *Epp. Nadal* II 561.

† Rodolphus Agricola (Roelof Huusman; 1442-1485), *De inventione dialectica* (Coloniae 1523); *Encicl. Fil.* I 135-36.

Rhetorica

M. Petrus Coloniensis ⁷ — Hora 6 Oratio *pro Sulla*.

M. Arnoldus Havens ⁸ — Hora 9 *Syntaxis Varenii* ⁹ et *secunda* 20
Philippica Demosthenis — Hora 12 Liber 1 2 et 3 *ad Herennium*.

M. Petrus Coloniensis — Hora 4 Liber Ciceronis *De oratore ad Quintum Fratrem*.

Diebus Iovis secunda hora fiet declamatio, primo carmine a poëta,
deinde prosa a rhetore in schola rhetorica; cui intererunt omnes audi- 25
tores rhetorices et poëseos.

Poetica

M. Gregorius Fabius ¹⁰ — Hora 6 Liber 6 *Aeneidos*.

M. Ioannes Lotringus ¹¹ — Hora 9 Grammatica Clenardi et evan-
gelia graeca dominicalia — Hora 12 Liber 2 *Officiorum* Ciceronis. 30

M. Gregorius Fabius — Hora 4 Ovidius *de Tristibus*.

Syntaxi

M. Franciscus Hemerolus ¹² — Hora 6 *Syntaxis* Despauterii.

M. Michael Schyllingius ¹³ — Hora 9 Rudimenta graeca et deinde
Clenardus — Hora 12 Liber 10 *Familiarium epistolarum* Ciceronis. 35

M. Franciscus Hemerolus — Hora 4 *De amicitia* Ciceronis.

20 et *sup.* || 25 *prius* intersint

⁷ P. Haupt (Hoefft) S. I. natus anno 1529 Coloniae, ingressus Societatem anno 1552 Romae, anno 1568 Societatem deseruit; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 73.

⁸ A. Havens S. I. buscoducensis, natus c. an. 1540; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 179r, et HANSEN, *Rhein. Akt.* p. 317 adn. 3, 774 et passim.

⁹ Ioannes VARENNIUS, *Syntaxis linguae graecae*; cf. MP I 101.

¹⁰ G. Fabius S. I. «gallus dionantensis, dioecesis leodiensis» natus c. an. 1534, ingressus Societatem Coloniae anno 1557; cf. *Epp. Nadal* II 553-54; supra, mon. 305 lin. 17.

¹¹ I. van Berkel; cf. supra, mon. 305 lin. 23; et HANSEN, *Rhein. Akt.* 775.

¹² F. Hemerolus (Dachverlies) S. I. (c. 1530-1571), buscoducensis; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 40.

¹³ M. Schilling S. I. († Confluentiae, die 11 febr. 1601; *Hist. Soc.* 43, f. 170v), mulhusensis; cf. HANSEN, *Rhein. Akt.* 775.

Infima

M. Gosvinus Hotteau ¹⁴ — Hora 6 Despauterius de nominibus.

M. Alardus Arnoldi ¹⁵ — Hora 9 [et] hora 12 *Selectae epistolae* Ciceronis.

M. Gosvinus Hotteau — Hora 4 Despauterius de verbis.

Lectiones communes in superiori auditorio

D. Henricus Dionysius ¹⁶ — Sabbatinis diebus hora 4 *Evangelium* secundum Matthaeum.

D. Franciscus Costerus — Sacris diebus hora 12 pro auditoribus philosophiae *Geographia* Pomponi Meli ¹⁷. Iisdem diebus hora 4, post absolutum catechismum, *Loci communes* Eckii ¹⁸.

Lectiones communes in inferiori auditorio

M. Gregorius Fabius — Sabbatinis diebus hora 4 *Parvus catechismus catholicorum* ¹⁹.

M. Henricus Dionantinus — Sacris diebus hora 6 evangelium diei. Iisdem diebus hora 12 omnes intererunt declamationi.

M. Franciscus Hemerolus — Iisdem diebus hora 4 epistola diei.

¹⁴ G. Hotteau S. I. († Leodii, die 2 ian. 1616); cf. PONCELET, *Necr. Gall. Belg.* p. 38.

¹⁵ A. Arnoldi S. I. «buscoducensis brabantinus, atque germanus inferior, sub dioecesi leodiensi», natus c. an. 1537, ingressus Societatem anno 1557 Coloniae; cf. *Epp. Nadal* II 529.

¹⁶ De H. Dionysio S. I. cf. supra, mon. 305 adn. 8.

¹⁷ POMPONIUS MELA (saec. I), geographus romanus, auctor operis *De Chorographia* inscripti; cf. *Der kleine Pauly* IV 1039-40.

¹⁸ Ioannes Eck (1486-1543), *Enchiridion locorum communium adversus Ludderanos* (Landshut 1525); cf. *Lex. f. Theol. u. Kir.* III 642-44.

¹⁹ Cf. MP. II mon. 11 adn. 12, et supra mon. 305 lin. 27-29.

B

CATALOGUS LECTIONUM QUI SERVABITUR A FESTO PASCHATIS 1561 USQUE
AD FESTUM OMNIUM SANCTORUM EIUSDEM ANNI*Lectores*¹*In schola physica*

M. Petrus Sylvius alostensis — Mane hora sexta, post libros *Phy-* 5
sicorum, libri *De anima* legentur — Hora nona *Metaphysica* Aristotelis.

M. Henricus Somalius dionantensis — Hora duodecima libri *De*
ortu et interitu et *Meteora*.

In schola logica

D. Franciscus Costerus mechliniensis — Hora 6 liber *De interpre-* 10
tatione et *Posteriora Analytica* — Hora 9 *Ethica* Aristotelis.

M. Ioannes Dionysius neomagensis — Hora 12 *Priora Analytica*
et *Elenchi sophistici* — Hora 4 diebus Lunae, Mercurii et Veneris pu-
blica fient disputationes.

In rhetorica

15

M. Petrus Hauptus coloniensis — Hora 6 oratio *pro P. Quintio*.

M. Arnoldus Havens buscoducensis — Hora 9 *Syntaxis* Varenii et
tertia Philippica Demosthenis — Hora 12 liber *quartus ad Herennium*
et eo finito, *Dialectica* Augustini Hunnaei².

M. Petrus Hauptus idem — Hora 4 liber *secundus De oratore ad* 20
Q. Fratrem.

In poësi

M. Gregorius Fabius dionantensis — Hora 6 liber *sextus Aeneidos*.

1-2 Catalogus lectionum novi coronarum collegii t2 || 3 Lectores om. t2 || 5 Sylvius
flander sive t2 || 16 M. . . . coloniensis] M. Arnoldus Havens buscoducensis t2 || 17 M. . . .
buscoducensis] M. Gerardus Peschius compensis t2 || 18 M. Gerardus Gerardinus — Hora
13 t2 || 20 M. . . . Idem] M. Arnoldus Havens buscoducensis t2

¹ Lectores qui supra in cat. A occurrunt, notis biographicis hic non illustramus.

² A. HUNNAEUS (1521-1578), *Dialectica* . . . (Lovanii 1561); cf. *Biogr. Belg.* IX
711-19, et supra mon. 169 adn. 17.

- M. Iacobus Velrux leodiensis * — Hora 9 Grammatica Clenardi et
 25 *Plutus* Aristophanis — Hora 12 libellus Ciceronis *De senectute*.

M. Gregorius Fabius idem — Hora 4 *De utraque copia*. Sabbatinis autem diebus et sacris *Parvus catechismus catholicorum*.

In superiori grammatica

- M. Michael Schilling mulhusanus — Hora 6 *Syntaxis* Despauterii.
 30 [99v]

M. Gerardus Gerardinus leodiensis — Hora 9 *Progymnasmata* graeca, deinde Grammatica Clenardi — Hora 12 liber *decimus Familiarium epistolarum* Ciceronis.

- M. Michael Schilling qui supra — Hora 4 *Syntaxis* Despauterii.
 35 Sabbatinis autem diebus et sacris *Parvus catechismus catholicorum*.

In inferiori grammatica

M. Goswinus Hotteau bastoniensis — Hora sexta Despauterius de generibus et declinationibus nominum.

- M. Alardus Arnoldi buscoducensis — Hora 9 *Selectae epistolae* Ciceronis — Hora 12 exercebuntur in rudimentis primis et regulis constructionum.
 40

M. Goswinus qui supra — Hora 4 Despauterius de verbis. Sabbatinis porro et sacris diebus *Parvus catechismus catholicorum*. Hunc catechismum leget M. Alardus Arnoldi.

- 45 *Lectiones communes trium classium superiorum*

Doctor Henricus Dionysius neomagensis — Die sabbati hora 4 *Evangelium* secundum Matthaeum.

Doctor Franciscus Costerus mechliniensis — Sacris diebus hora 4 *Catechismus Caesareae Maiestatis*.

26 M. Gregorius Fabius dionant. f2 || 31 M. . . . leodiensis] M. Gerardus Iseron embri-
 censis || 32 deinde grammatica Clenardi om. f1 || 34 M. Michael Schillingius Mulh. f2 || 42
 M. Goswinus bastoniensis f2 || 42-3 Sabbatinis autem diebus et sacris f2 || 43-4 Hunc . . .
 Arnoldi om. f2

* I. Velrux S. I. leodiensis, natus c. an. 1543, ingressus Societatem Coloniae anno 1559; cf. ARSI, Fondo Ges., Ms. 77/ III, f. 28r.

Studiosorum philosophiae

50

Eisdem diebus sacris hora 12 philosophiae auditoribus legetur *Sphaera* Ioannis de Sacro Busco⁴; quo tempore reliqui discipuli intererunt declamationibus poetarum aut rhetorum.

Trium classium inferiorum

M. Henricus Somalius dionantensis — Hora 6 diebus sacris exponetur evangelium diei studiosis trium classium inferiorum. 55

313

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII COLONIENSIS

ANNO 1562

TEXTUS : Coloniae, Arch. Prov. Germ. Inf. S. I., *Cod. I 33 (Historia gymnasii novi Trium coronarum . . .)*, f. 99r-v, manu nobis ignota transumptum.

EDITIO : DUHR, *Die ältesten Studienpläne . . .* p. 143-46.

CATALOGUS LECTIONUM NOVI CORONARUM COLLEGII S. I.
QUI SERVABITUR A FESTO OMNIUM SANCTORUM 1561
USQUE AD FESTUM PASCHAE 1562

Cum linguae et philosophiae partes omnes laudabiles sint [et] utiles, ac hoc tempore in republica et Ecclesia Dei prorsus necessariae, conabimur pro virili (divino aspirante Numine) metaphysicam, physicam, ethicam, logicam, rhetoricam, poeticam, linguam graecam atque latinam fideliter tradere, iunctis christianis moribus, pietate ac religione. Verum ut haec paulo explicatius a nobis dicantur. 5

52 Busto ms. || 56 trium . . . inferiorum om. 12.

⁴ Cf. supra, mon. 306 adn. 3.

10

In classe eorum qui brevi donandi sunt magisterio

Doctor Franciscus ¹ — Hora 9 *Metaphysica* Aristotelis praelegetur, Ioachimo Perियो ² interprete, cuius versione in reliquis etiam Aristotelis libris utemur. — Hora prima repetitiones constituentur physices totius et logices ut ad futuras promotiones discipuli paratiores inveniuntur. — Hora 4 disputationibus communibus in schola logica cum reliquis philosophiae auditoribus etiam istius classis discipuli intererunt.

15

In classe physicae

Doctor Franciscus — Hora 6 Octo libri *Physicorum*, et, iis finitis, 3 libri *De anima*. — Hora 7 lectionis fit repetitio. — Hora 9 metaphysica lectio tum his, tum praecedentibus erit communis.

20

Mag. Ioannes Dionisius ³ — Hora prima *Meteorologicorum* libri 4; atque deinde libri 4 *De coelo* et 2 *De ortu et interitu*. — Hora 4 disputatio fiet in classe logica propositis tam logicis quam physicis thesibus.

In classe logices

25 M. Henricus Dionantensis ⁴ — Hora 6 Porphyrii *Isagoge* cum *Categoriis* Aristotelis, libello *Perihermenias*, parte 2 libri *De posterioribus analyticis*. — Hora 7 lectionis fiet repetitio. — Hora 9 *Ethica* Aristotelis explicabitur.

M. Petrus Busaeus ⁵ — Hora 1 Rudolphus *De inventione dialectica* ⁶ cum *Prioribus Analyticis* Aristotelis, *Elenchis*-que *sophisticis*. — Hora 30 4 disputabitur.

Bis in hebdomanda, die nimirum dominico, hora secunda, atque Iovis hora quinta, logici contra physicos absque praeside (praesentibus tamen eorum magistris) disputabunt.

¹ F. Coster S. I.; cf. supra, mon. 156 adn. 3.

² I. PÉRION OSB (1499-1559 aut 1561), gallus, qui fere omnia Aristotelis opera in latinum vertit; cf. *Lex. f. Theol. u. Kir.* VIII (1963) 279; *Encicl. Univ. III.* XLIII 890. Anno 1543 Basileae apparuit eius volumen: *Porphyrii Institutiones quinque vocum, Aristotelis Categoriarum liber unus et de Interpretatione, etc.* inscriptum; quod intelligendum videtur supra, in mon. 312/A lin. 14-15.

³ De I. Dionysio S. I. cf. *ib.* adn. 5.

⁴ Henricus Somalius S. I.; cf. *ib.* adn. 2.

⁵ P. Busaeus S. I., neomagensis, natus c. an. 1541, ingressus est Societatem anno 1561 Coloniae (*Germ.* 131, f. 258r), mortuus est Viennae die 12 apr. 1587 (*Hist. Soc.* 42, f. 106r). Cf. DUHR, *Geschichte* I et II passim; SOMMERVOGEL II 439-41.

⁶ R. AGRICOLA, *De inventione dialectica*; cf. supra, mon. 312/A adn. 6.

In classe rhetoricae

M. Arnoldus buscoducensis ⁷ — Hora 6 Ciceronis liber [*De oratore*] 35
ad Q. Fratrem. — Hora 7 repetitio fiet lectionis.

M. Gerardus cempensis ⁸ — Hora 9 diebus Lunae, Martis atque Mercurii *Syntaxis* Varenii ⁹ praelegetur; reliquis vero *Philippica* 1 Demosthenis.

M. Gerardus — Hora 1 *Rhetorices ad Herennium* liber 4. 40

M. Arnoldus — Hora 4 oratio *pro lege Manilia*.

His singulis dominicis festisque diebus vicissim orationem pronuntiabunt memoriter in publico omnium adolescentum atque praeceptorum consessu; ac praeter hanc declamandi exercitationem singuli interim octavo quoque die orationem component, quam in sua classe affigent, ut sit libera corrigendi facultas suis commilitonibus. 45

Diebus autem Iovis, ut iuniores atque imbecilliores huius classis auditores declamationibus assuescant, semper unus ex iis coram huius vel poëticae classis auditoribus atque eorundem classium professoribus orationem aliquam, quam antea mandarit memoriae, pronuntiabit. 50

Diebus Mercurii hora 5 poëtae adversus rhetores, et hi vicissim contra illos, praesentibus utriusque classis praeceptoribus, in grammatica latina vel graeca atque arte metrica disputabunt.

Singulis porro diebus a 5 pomeridiana ad medium usque sextae singulae huius classis... in suis lectionibus disputando exercebuntur. 55

In classe poëtica

M. Gregorius Fabius ¹⁰ — Hora 6 Virgilii *Aeneidos* liber 7; cui adiungentur Murmellii *De componendis versibus tabulae* ¹¹. — Hora 7 lectionis instituetur repetitio.

⁷ De Arnoldo Havens S. I. cf. *ib.* adn. 8.

⁸ G. Pesch S. I., natus c. an. 1541 in Kempen, ingressus est Societatem anno 1559; cf. *Epp. Nadal* II 553.

⁹ Cf. supra, mon. 312/A adn. 9.

¹⁰ De G. Fabio S. I. cf. *ib.* adn. 10.

¹¹ Ioannes MURMELLIUS († 1517), flander, *In artis componendorum versuum rudimenta minimo labore pueris ediscendae ... tabulae* (Deventer 1518); cf. *Biogr. de Belgique* XV 364.

- 60 M. Gerardus Gouterius ¹² — Hora 9 partim graeca Clenardi Grammatica, partim Aristophanis *Plutus* praelegetur. — Hora 11 lectionum superiorum fiet repetitio. — Hora 1 libellus *De amicitia*.
 M. Gregorius — Hora 4 Ovidius *de Tristibus*.
 Sacris porro et sabbatinis diebus eadem hora *Brevior catechismus*
 65 *Caesareae Maiestatis* ¹³ explicabitur; praeterea diebus sacris aliquam brevem, carmine contextam orationem hora 1 memoriter (quam ante composuerunt) pronunciabit maxime qui in ea arte largius progressus fuerit; et ne [iuniores] aut imbecilliores sua exercitatione priventur, quod
 70 rhétores die Iovis soluta oratione faciunt, hi versibus in eadem classe praestabunt. Interim singulis diebus aliquot disticha praeceptori atque octavo quoque die longiorem epistolam tradent. Dabitur etiam opera, ut tam isti quam rhetorices auditores pronuntiandi materiam privatam a suis praeceptoribus discant.

In classe superiori grammatica

- 75 D. Goswinus Hotteau ¹⁴ — Hora 6 Despauterii *Syntaxis*. — Hora 7 repetitio fiet lectionis.
 M. Gerardus Iseren ¹⁵ — Hora 9 linguae graecae rudimenta tradentur. — Hora 12 praeter lectionum praecedentium repetitionem, semper aliquot discipulorum epistolae corrigentur. — Hora prima liber *11*
 80 *Epistolarum* Ciceronis legetur.
 D. Goswinus — Hora 4 *Syntaxis* cum brevi primae partis Despauterii repetitione; atque tum maxime a singulis discipulis praeceptor exempla illius regulae exposcet, quam ante prandium docuerit; quae illi scripta tradent et ad regulam expendentur. At vero diebus sacris
 85 et sabbatinis eadem hora lectio fiet in *Breviori catechismo Caesareae Maiestatis* ¹⁶. Die Mercurii vero haec classis cum sequenti, propositis praemiis, hora 12 disputabit.

68 ne in primum aut sint imbecilliores *ms.*

¹² G. Gouterius S. I. natus c. an. 1543 Leodii, ingressus est Societatem anno 1560; cf. ARSI, Fondo Ges., *Mss.* 77/II, f. 227r 228r.

¹³ Cf. MP II mon. 11 adn. 12; et supra mon. 305 lin. 27-29.

¹⁴ De G. Hotteau cf. supra, mon. 312/A adn. 14.

¹⁵ G. Iseren S. I. «germanus Cliviae ultralectini, embricensis», natus c. an. 1542, ingressus est Societatem anno 1560; cf. *Epp. Nadal* II 553.

¹⁶ De quo cf. BRAUNSBERGER II 889-91.

In classe grammaticae inferiori

M. Alardus Arnoldi ¹⁷ — Hora 6 Despauterius de nominum generibus. — Hora 7 sequetur antecedentis lectionis repetitio. 90

M. Herbimontanus ¹⁸ — Hora 9 *Epistolae selectae* Ciceronis praelegentur. — Hora 12 usque ad primam in rudimentis exercebuntur, nominum potissimum inflexione et verborum coniugatione.

M. Alardus — Hora 4 Despauterius de verborum praeteritis et supinis. Post vero tradentur breves quaedam atque faciles syntaxeos regulae, quibus adiuti, discipuli et facilius componant et ad superiorem classem accommodentur. Sacris autem et sabbatinis diebus eadem hora *Brevior catechismus Caesareae Maiestatis* ¹⁹ explicabitur. Porro compositionibus corrigendis vacabit tunc maxime praeceptor hora 12, ubi in rudimentis eos exercuerit. 100

Lectionum omnium superiorum classium catalogus

Doctor Henricus Dionysius ²⁰ — Diebus sabbatinis quarta hora physicis, logicis et rhetoribus *Evangelium secundum Matthaeum* praelegetur.

Doctor Franciscus Costerus — Diebus sacris eadem hora iisdem istis *Loci communes* ²¹ qui his temporibus controvertuntur ab haereticis, explicabuntur. Hora 1 vero sacris diebus philosophiae studiosi librum M. Pomponii *De statu orbis* ²² audient. 105

In inferioribus classibus

M. Henricus Dionantensis ²³ — Sacris diebus hora 6 tribus classibus inferioribus evangelium diei enarrabitur. 110

¹⁷ A. Arnoldi S. I., cf. supra, mon. 312/A adn. 15.

¹⁸ Ioannes Herbimontanus S. I. arduensis, dioecesis leodiensis, natus c. an. 1537, ingressus est Societatem c. an. 1559; ARSI, Fondo Ges., Mss. 77/III, f. 138r.

¹⁹ De H. Dionysio S. I. cf. supra, mon. 305 adn. 8.

²⁰ Ioannes Eck, *Enchiridion locorum communium* ...; cf. supra, mon. 312/A adn. 18.

²¹ POMPONIUS MELA, *Chorographia*; cf. *ib.* adn. 17.

²² H. Somalius S. I.; cf. supra, adn. 4.

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII FOROLIVIENSIS ¹

1561-1562

TEXTUS : Rom. 78/b, f. 221r (prius 293 355). Catalogus lectionum una cum catalogo personarum collegii est concinnatus.

In prima classe

Matutino tempore Ciceronis *De senectute* libellus et *Epistolae ad Qu. fratrem* eiusdem, alternis diebus, enarrantur.

Hora 16 ².

- 5 Isocratis oratio *de regno ad Nicoclem* et Despauteria-nae grammaticae leges declarantur.

Hora 18.

Pomeridiano tempore : *Sextus* Virgilii *Aeneidos* et *Commentaria* Caesaris *de bello civili*, alternis item diebus exponuntur.

Hora 21.

- 10 Grammatica Clenardi graeca explicatur.

Hora 22.

In secunda classe mane

Epistolae Ciceronis familiares enarrantur.

Hora 16.

Pomeridiano tempore : *Bucolica* Virgilii exponuntur.

Hora 21.

Traduntur quaedam grammatices praecepta.

Hora 22.

15

In tertia classe mane

Recitata doctrina christiana, discipuli diu sese exercent in declinationibus et coniugationibus; id postea consequitur explicatio carminum CATONIS.

- 20 A prandio discipulorum compositionibus legendis magna temporis pars impenditur; vacant postea reliquo tempore disputationibus discipuli.

¹ De collegio foroliviensi videsis litteras quadrimestres (1 sept. 1561) a Michaële Lauretano conscriptas; *Litt. Quadr.* VII 452-57.

² De modo computandi tempus italicum cf. MP II mon. 56 adn. 4.

CATALOGI LECTIONUM COLLEGII PLACENTINI¹

1561 ET 1563

TEXTUS: Cat. A — *Tolet. 12/a, f. 138r (prius 148).*Cat. B — *Ib., f. 147r (prius 105 157).*

TEMPUS: Tempus scriptionis eruitur ex catalogis personarum collegii placentini, annis 1561 et 1563 conceptis, qui in codice praecedunt nostros catalogos lectionum, eademque manu sunt exarati.

A

CATHÁLOGO DE LAS LECCIONES QUE SE LEEN
EN NUESTRAS SCHUELAS

1. En la primera classe se leen, a la mañana, de 8 a 9, *Fábulas de Esopo* y se haze exercicio hasta 9 y media; y de ay a las 10, se recitan las lecciones de coro y passan la lección. De 10 a 3 quartos, se trae conjugación y exercicio. 5

A la tarde, de dos a 4, se lee del segundo libro de Antonio² y se haze exercicio, y se da latín o se corrige el que se dio el día pasado. Después, de 4 a 5, se passan las lecciones de todo el día. 10

2. En la segunda classe, se leen, a la mañana, a la misma hora, las *Eglogas* de Virgilio, y se haze exercicio y lo demás. Y después, de diez a tres quartos, se lee la syntaxis. A la tarde, se lee Cicerón *De senectute* y se haze lo demás, como arriba se ha dicho. 15

3. En la tercera, se leen a la mañana, tragedias de SÉNECA. A las diez, se leyó hasta Navidad prosodia; y aora se leen los *Progimnasmata* de Aphtonio³. A la tarde, se leen *Comentarios* de Caésar. Y se haze lo demás, como esta dicho...

7 exercicio del En la 2ª classe || 16 tercera ms.

¹ De collegio placentino cf. ASTRAIN, *Historia* I 423-27.

² De grammatica latina A. Nebrissensis cf. MP I 645 adn. 7.

³ Quod ad APHTHONII *Progymnasmata* cf. MP II mon. 76 adn. 151.

B

ORDEN DE LAS LECTIONES

Ay quatro classes : tres de grammática y una de artes.

En la classe de artes se lee, aora, lógica de Soro ⁴, dos lectiones y dos relectiones.

- 5 En la primera classe de grammática se leen, por la mañana, dos lectiones : la una de tragedias de SÉNECA, la otra el arte versificatoria. Por la tarde, oraciones de CICERÓN, y la última hora se pasan las lectiones de todo el día.

- 10 En la segunda, MANTUANO ⁵, IUSTINO ⁶ y la syntaxis con sus reparaciones, como en la primera.

En la tercera, Michael VERINO ⁷, rudimentos, praetéritos etc., las mismas horas, que son 4, cada día, en las quales ay sus composiciones more solito . . .

316

CATALOGI LECTIONUM COLLEGII NEAPOLITANI ¹

ANNO 1564

TEXTUS : Cat. A — *Sic. 59, f. 16r (prius 14).*
Cat. B — *Ib., f. 33r.*

¹¹ etc. *del. a.*

⁴ Dominicus de Soro OP (1495-1560), *Summulae* (Burgos 1529) ; et *In Dialecticam Aristotelis* (Salamanca 1543) ; cf. MP I 145 adn. 43.

⁵ P. Vergilius M.

⁶ De Iustino historiographo cf. supra, mon. 308 adn. 4.

⁷ M. VERINUS, *De puerorum moribus disticha* ; cf. MP II mon. 76 adn. 21.

¹ Videsis primum catalogum lectionum collegii neapolitani, anno 1552 concinnatum ; MP I 421-22.

A

CATALOGUS LIBRORUM QUI IN QUAQUE DISCIPLINA EXPLICATI SUNT HIS
QUATUOR ELAPSI MENSIBUS IANUARI, FEBRUARI, MARTII ATQUE APRILIS
NEAPOLI 1564

<i>Decreta de vita et honestate clericorum</i> * a prandio.	Hora 21 *
In classe logicae <i>primus Posteriorum</i> Aristotelis.	Hora 12 et 20 5
In classe rhetorices ante prandium <i>Partitiones oratoriae</i> ; a prandio vero oratio <i>pro lege Manilia</i> .	Hora 11 et 20
In prima classe humanitatis litteraturae ante prandium <i>Epistolae ad Atticum</i> ; a prandio <i>primus Aeneidos</i> Virgilii.	Hora 19 10
In classe prima grammatices ante prandium <i>Syntaxis</i> Despauterii atque <i>Epistolarum familiarium</i> liber <i>secundus</i> ; a prandio <i>Salustii Jugurtha</i> .	Hora 11 et 19
In classe secunda ante prandium praeterita ex Despauterio; a prandio vero <i>Epistolarum familiarium</i> liber <i>primus</i> .	Hora 11 et 19 15
In classe tertia et ultima ante prandium secunda editio Donati; a prandio vero CATONIS versus.	Hora 11 et 19

B

CATALOGUS LIBRORUM

- In dialectica: ARISTOTELIS logica.
 In rhetorica: *Partitiones oratoriae* et *Philippicae* CICERONIS, Grammatica CLENARDI, *Oratio* ISOCRATIS *ad Nicoclem*.
 In prima classe: Liber *secundus Aeneidos*, *Epistolae ad Atticum*, 5 *Prosodia* DESPAUTERII.
 In secunda: SALUSTIUS *De bello Jugurtino*, liber *secundus Epistolarum familiarium*, *Syntaxis* DESPAUTERII.

4 Orationem ms.

* Videsis Decreta et canones Concilii Tridentini de sacramento ordinis (15 iul. 1563) in *Conc. Oecum. Decreta* (Herder 1962) 718-29.

* De modo computandi tempus italicum cf. MP II mon. 56 adn. 4.

- In tertia : *Dialogi* Ludovici Vivis ⁴, *Selectae epistolae* CICERONIS,
 10 DESPAUTERIUS *De generibus*.
 In quarta : CATONIS *Distica*, DONATUS secundae editionis.

317

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII DILINGANI ¹

ANNO 1564

TEXTUS : Dillingen (Germania), Kreis- und Studienbibliothek, *Cod Misc. Pars IV : Catalogi lectionum et librorum academiae dilinganae (1564-1614)*. Exemplum anno 1564 Dilingae typis expressum.

EDITIO : SPECHT, *Geschichte der ehemaligen Universität Dillingen (1549-1804)* . . . p. 639-41.

SCRIPTORES : IDEM, p. 200. — DUHR, *Geschichte* I 249.

SOCIETATIS IESU PROFESSORES ET STUDIORUM ACADEMIAE DILINGANAE
 PRAESIDES DEI GRATIAM VERAMQUE PACEM CHRISTIANO
 LECTORI PRECAMUR

- Nondum abiit semestre tempus, humane lector, quod Dilingam
 5 evocati ², lectiones publicas, Iesu Christo duce confisi, sumus auspicati.
 Huc nos accersivit ac impulit prorsus D. Otho Truchses ³, quem honoris
 gratia nominamus, colendissimus Antistes et illustrissimus Princeps, tum
 Cardinalis idem et Mecaenas noster, multis quidem nominibus veneran-
 dus. Cui sic visum est, ut celebris haec academia, quam praeclare ipse
 10 fundavit ⁴ et fundatam magnis erexit sumptibus, nostris porro studiis
 (quoad eius fieri queat) confirmaretur atque promoveretur.

Etsi vero nihil est penitus, cur de nobis nostrisque viribus inaniter

⁴ I. L. VIVES (1492-1540), *Colloquia, sive linguae latinae exercitatio* (Basileae 1538); cf. MP I 97 adn. 14 et passim.

¹ De collegio dilingano, anno 1563 erecto, cf. SPECHT, *Geschichte* . . . ; DUHR, *Geschichte* I 194-200; supra, mon. 161.

² Curam universitatis Societas die 22 oct. 1563 suscepit; cf. DUHR I 195.

³ Otto Truchsess von Waldburg, cardinalis et episcopus augustinus (1543-1573); cf. GULIK-EUBEL III 134 210 309.

⁴ Anno 1549 erexit card. Truchsess Collegium S. Hieronymi; quod anno 1552 a S. Pontifice gradum universitatis assecutum est; cf. DUHR I 194.

gloriamur, tamen, de summa summi Dei bonitate immensaue gratia
confidendo, id polliceri possumus, nos curam, operam et diligentiam
omnem adhibituros, quam hoc praeclaro loco fidos christianae iuventu- 15
tis moderatores adhibere decet, quaeque a peritis optimarum artium
professoribus merito expectanda est.

Iam ut aliquod, quamvis exile, instituti nostri specimen extet, pau-
cis hic lubet quasi delineare, quos hac aestate authores profiteri quibus-
que studiis concreditam nobis iuventutem excolere constituamus. Ita 20
fiet, ut nemo sit hoc loco inscius de instituti nostri ratione, quam spera-
mus aequis quidem censoribus facile comprobatum iri. Deinde absentes
ex hoc classicorum authorum catalogo rectius colligent, deligentque sibi
quod in studiis optimum et utilissimum esse arbitrabuntur. Neque ad-
dubitemus, quin studiosi aequae gratiam sibi atque commodam sentient 25
fidem, sedulitatem et methodum, quam explanandis iisdem authoribus
adhibebimus.

Caeterum hoc te unum rogamus, christiane lector, ut bonos profes-
sorum conatus ad Iesu Christi gloriam propagandam et ob reipublicae
commodum unice institutos partim pio favore tuo prosequi, partim a 30
profana aemulorum obtrectatione, sicubi usus ita ferat, vindicare non
cesses. Vere scripsit Aristophanes: 'Ἄλλ' οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δῆγματος' *

Sed quicquid tandem moliatur caeca et impudens calumnia,
Christo Iesu suus et integer honos constet, precamur; illi docentium
iuxta et discipulorum labor unice serviat, ad illius nomen celebrandum nos 35
et conditos esse et restitutos inprimis cogitemus. Facessant affectus
impuri, divini honoris maculae, humanarum mentium corruptelae gra-
vesque pestes artium liberalium: In Christo Iesu, qui summa existit
et aeterna sapientia, stude, vive et vale, lector.

CATALOGUS LECTIONUM ET EXERCITATIONUM ACADEMIAE DILINGANAE 40
AD COMMUNEM USUM STUDIOSORUM

In schola theologica

Ad Timotheum epistolae duae vere apostolicae. — Tractatio de sa-
cramentis hodie necessaria — Accedent frequentes de sacris disputa-
tiones et aliquid in hebraea sanctaque lingua. 45

* Sed contra sycophantae morsum non inest remedium. ARISTOPHANES, *Plutus*
886.

In schola physica

Libri Aristotelis *De generatione et corruptione*, *De meteoris* et qui sequuntur physicae disciplinae. — Cum adiuncta repetitione ante et post prandium — Inserentur disputationes crebrae — Legetur et in
50 mathematicis, ut arithmetica, sphaera et id genus consimilia.

In schola logica

Organum Aristotelis peripateticorum principis — Cum usu frequenti repetitionum ac disputationum.

In schola rhetorica

55 Libri Ciceronis *De inventione* — Orationes eiusdem *pro lege Manilia* et *pro Archia poeta* — Liber primus *Aeneidos* Vergilii — His adiungentur compositiones et declamationes.

In graecis

60 Grammatica graeca Nicolai Clenardi — Plutarchus *De educatione liberorum* — Et si quid aliud lectu commodum sese offeret.

In humanioribus literis seu prima classe grammaticae

Syntaxis Sigismudi Lupuli* — Exercitationes latinae linguae — *Familiares epistolae* Ciceronis — In stylo frequens exercitatio.

In secunda classe grammaticae

65 Grammatica Sigismundi LUPULI — Catonis *Disticha* — Ciceronis *Epistolae selectae* — Quaestiones ac repetitiones non infrequentes accedent.

* S. LUPULUS (Woelflein), helvetus (1497-1534), *Syntaxis* (Argentorati 1557); et *Rudimenta prima latinae grammaticae* (Argentorati 1560); cf. *Ouvrages p dag.* . . . p. 405.

In tertia classe grammaticae

Declinandi et coniugandi formula — In his memoriter recitandis
tyrones exercitabuntur. 70

Praeter haec omnia instituetur lectio catechistica hebdomadatim,
tum et concio latina diebus festis et orationes subinde recitabuntur,
erit frequens etiam usus in classibus et publice disputandi. Hinc fore
auguramur, ut neque doctrinae sine pietate neque pietati sine doctrina
sit in hac schola locus, sed utrinque potius tantum accipiant studiosi, 75
quantum ad bene beateque vivendum formandis adolescentum animis
sat esse potest, Christo Iesu auxiliante. Sit nomen Domini benedictum
in saecula.

Ad studiosam iuventutem

Huc celeri propera, pubes Germanica, gressu, 80
Dum tu thesaurum religionis amas.
Incluta si virtus morumque oblectat honestas,
Et pudor est priscam contemnerare fidem,
Si iuvat ingenuas gravibus sine sumptibus artes
Discere, quo tendas praepete ad astra gradu, 85
Haec Dilinga dabit, Truchses illustris honore,
Dotibus innumeris aequiparanda locis.
Gloria Suevorum, Musis aptissima sedes,
Haud minus haec laeto gaudet amoena situ.

Dilingae excudebat Sebaldus Mayer, Anno Domini 1564. 90

318

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII DILINGANI

ANNO 1565

TEXTUS : Dillingen (Germania), Kreis- und Studienbibliothek, *Cod. Misc.* Pars IV : *Catalogi lectionum et librorum academiae dilinganae (1564-1614)*; exemplum Dilingae anno 1565 typis mandatum.

EDITIO : SPECHT, *Geschichte der ehemaligen Universität Dillingen (1549-1804)* . . . p. 641-44.

SCRIPTORES : IDEM, p. 200. — DUHR, *Geschichte* I 249.

CATALOGUS LECTIONUM ET EXERCITATIONUM SCHOLASTICARUM QUAE HOC
ANNO 1565 PROXIMA STUDIORUM RENOVATIONE IN ACADEMIA DILINGANA
AD INFORMANDOS CHRISTIANAE IUVENTUTIS ANIMOS — DEO DUCE —
PROPONENTUR

5

In classe theologica

Sacrosanctum D. Matthaei *Evangelium* enarrabitur.

Explicabuntur accuratissime controversa nostri temporis dogmata
iuxta optimorum theologorum sententiam et unius sanctae catholicae
atque apostolicae fidei normam. Accedet brevis luculenta tamen sacer-
10 dotum institutio ex divinis et ecclesiasticis canonibus deprompta.

Praeter eas disputationes, quae de auditis lectionibus celebriores
fient singulis mensibus inter theologiae auditores, habebuntur etiam
hebdomadariae, una cum quotidianis repetitionibus.

In classe metaphysica

15 Legetur Aristotelis *Metaphysices* liber duodecimus, quem ita expli-
cabit professor, ut praecipuas insignioresque simul totius metaphysicae
materias tractet accurateque explicet.

Instituetur praeterea logices atque physices totius diligens repetitio.

In classe physica

20 Aristotelis octo libri *Physicorum*, quibus reliqui quoque deinceps
naturalis philosophiae libri succedent.

In classe logica

Proponetur initio philosophiae tyronibus brevis ac facilis in Aristo-
telis logicam introductio, qua explicata, substituetur *Isagoge* Porphyrii
25 atque totius deinde logicae facultatis *Organum*.

In his tribus philosophiae classibus praeter repetitiones quotidianas
disputationesque instituentur graviore diebus sabbatinis et mensis cuius-
que initio communes omnibus philosophiae auditoribus.

In classe mathematica

Geometrica Elementa Euclidis ¹ pro initio et quasi fundamento disci- 30
pulinae mathematicae studiosis tradentur; adiungetur deinde arithme-
tica, *Sphaera* et Iohannis Stophlerii *Astrolabium* ².

In classe rhetorica

Libri illi Ciceronis et eloquentia et eruditione cultissimi [*De ora-*
tore] *ad Q. fratrem*. Eiusdem oratio *pro Milone*. 35

Habebunt praescriptam horam pro corrigendis examinandisque tam
graecis quam latinis compositionibus.

Diebus item sabbatinis in positiones ex lectionibus decerptas dispu-
tabunt.

Ut vero huius facultatis studiosi quam optime stylo (qui est opti- 40
mus dicendi magister) proficiant, cum privatis tum publicis declamatio-
nibus, festis maxime diebus exercebuntur; ubi aut virtutum encomia
aut sanctorum hominum laudes aut alia huiusmodi nec a suis studiis
nec a christiana pietate aliena argumenta nunc graeca, nunc latina ora-
tione persequentur. 45

In hebraicis

Cum hebraea Grammatica Clenardi explicabitur quoque hebraicum
Psalterium, ut praecepta in usum traducantur.

In classe politioris literaturae

Post explicatum de verborum copia libellum, audient dialogum 50
Ciceronis *De amicitia* — Salustii historiam *De bello catilinario*, quae
lectio erit communis huic classi cum rhetoribus — *Tertium* librum ver-
gilianae *Aeneidos*.

In classe syntaxeos

Praelegantur *Syntaxis Despauterii* — *Secundus* liber *Tristium* Ovidii 55
— *Epistolae* Ciceronis *familiares*.

¹ Cf. MP I 26 adn. 32.

² I. STOEFLER, *Elucidatio fabricae ususque astrolabii*; cf. MP I 26 adn. 34.

In graecis

Auditoribus humaniorum literarum exponetur graeca Grammatica
Clenardi cum *Evangeliiis* et *Epistolis* graecis, ut et ipsi habeant in quo
60 praecepta exerceantur.

Rhetoribus vero et in ea lingua profectionibus proponetur *Syn-
taxis* Varenii cum *Philippicis* Demosthenis.

In classe grammatices

Etymologia Despauteriana cum faciliori quodam syntaxeos com-
65 pendio — Ciceronis *Epistolae selectae* — Pia ac vere christiana Michaëlis
Verini *Disticha*.

In classe infima

Memoriae mandabunt principia grammatices. — Audient illam De-
spauterii partem quae de nominum generibus et declinationibus tractat.
70 — Exponentur ipsis carmina CATONIS.

Habebunt et hae inferiores classes repetitiones quotidianas, com-
munes item omnium lectionum diebus sabbatinis, crebras quoque di-
sputationes, ut non solum vincendi cupiditate iuvenilis ardor magis ad
studia inflammetur, verum etiam hoc utili congressu atque iucundo
75 conflictu ipsorum iuvenum ingenia promptiora acutioraque reddantur.

Exhibebunt bis per hebdomadam praescripta themata praeceptorum
corrigena. Exercebuntur in componendis versibus. Victoribus praemia
statuentur.

Neque deerit christianae huic iuventuti nobis concredita lectio
80 catechistica, quae quidem studiosis altiorum classium gravior, inferioribus
facilior et puerili captui accommodatior hebdomadatim institue-
tur. Dabunt quoque operam praeceptores ut haec christianae vitae prae-
cepta quam diligentissime frequenti usu puerorum animis infigant atque
imprimant.

85 Aggrediemur hunc lectionum ordinem — Deo volente — primo die
octobris, post publicas theologiae philosophiaeque disputationes, quas
iuxta receptam nostrae Societatis consuetudinem annis singulis in au-
tumnali et celebriori academiae studiorum instauratione instituimus;
eas quidem hoc anno 8 kal. octobris auspicabimur protrahenturque ad
90 quattuor dies, ut duo theologis, duo item philosophis ad disputandum
concedantur.

Praemittentur disputationibus duae orationes, quarum una non minus docta quam ornata Christophorus Gail, artium ac philosophiae magister, laudes theologiae, altera Ioannes Ramsbeckius herbipolensis, artium baccalaureus, philosophiae dignitatem celebrabit.

95

Ne porro inferiorum classium auditoribus, iis potissimum, qui caeteris diligentiores, maiores in studiis fructus fecerunt, dignus honos desit, fiet diligens omnium examen et primi singularum classium pro praemiis elegantiores libellos accipient, qui in festo D. Hieronymi in aula academica iuxta ordinem (recitata prius de laudibus D. Hieronymi oratione) distribuentur. Nec deerunt varia tunc epigrammata, quae et in Dei atque D. Hieronymi laudes a nobilibus pueris decantabuntur; quibus eum diem ornari, iuventutem excitari et honesta studia promoveri posse arbitramur.

100

Christus Iesus, ad cuius honorem immortalemque gloriam omnia a nobis suscipiuntur, ea secundet et feliciter nostros conatus dirigat.

105

Ad iuventutem Dilinganam carmen paraeneticum

Vi, face et ingenio Lernaeam contudit Hydram

Oetheus, his iisdem triplicis ora Canis.

Thesea non aliter dirum superasse Creontem

110

Fama est, et saevum semivirumque bovem.

Scilicet haud facinus fieri memorabile fas est.

Endymionaeus si gravat ossa sopor.

Qui cupis optatam studiorum attingere metam,

Splendeat ut capiti digna coralla tuo :

115

Si non ingenii natura negavit acumen,

Et domus ad studium suggerit ampla faces :

Perge, age vimque adhibe citius, nec parce labori ;

Est dea, quae volucris post pede calva fugit.

Sin nec acuta tibi fuerit mens, saevave torquet

120

Pauperies, (ah) nec desere coepta, rogo :

Vis vi comprimatur, gutta sic saxa cavantur :

Sic aridos nuper iam rigat Ister agros.

Laus Deo Immortali.

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII MEDIOLANENSIS¹

ANNO 1565

TEXTUS : Mediolani, Arch. Spir. Cur. Arciv. (ASCAM), sez. XI vol. V, f. 5r-v ; apographum coaevum.

EDITIO : *Humilitas*. — *Miscellanea storica dei Seminarii Milanesi* (Milano 1928-1938) p. 256.

SCRIPTOR : RIMOLDI, *I documenti della sezione XI dell'Archivio della Curia Arcivescovile di Milano* . . . p. 24 n. 11.

PRAECEPTORUM NOMINA RATIOQUE ET INSTITUTIO DOCENDORUM ADOLESCENTIUM QUI AD BONAS LITTERAS PERDISCENDAS IN NOSTRUM SE GYMNASIUM CONTULERUNT

- 5 M. Laelius Bisciulus², mutinensis, professor rhetoricae.
 M. Io. Dominicus Bonacursius³, messanensis, humanitatis.
 M. Guido Martellucius⁴, perusinus, grammaticae superioris.
 M. Io. Baptista Bertezolus⁵, vicetinus, grammaticae inferioris.

Quod vero ad discipulorum attinet institutionem, ea in primis curantur diligenter quae ad animos bonis moribus, christianaque religione et pietate informandos pertinent ; deinde ut, quam maxime fieri possit, in litterarum studiis progrediantur. Quapropter, ad eorum ingenia et industriam excitandam, recitandis, repetendis lectionibus, epistolis dictatisque latine conscribendis, sedulo exerceri volumus.

Rhetores igitur orationem *pro Milone*, orationem *ad Brutum*, et
 15 PINDARUM memoriter recitant, omnes lectiones repetunt, diebus praesertim sabbati. Epistolas autem a professore humanitatis dictatas, latine conscribunt.

Qui litteris humanioribus dant operam, ante meridianas CICERONIS pomeridianasque VIRGILII et Clenardi lectiones singulis diebus memoriter
 20 recitant et repetunt ; scribuntque latine epistolas, quas praeceptor alternis diebus et dictat et corrigit. Diebus dehinc sabbati e discipulis

¹ De historia foundationis collegii mediolanensis cf. SCADUTO, *Storia* III 442 ss.

² L. Bisciola S. I. (1542-1629) ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 16.

³ I. D. Buonaccorsi S. I. (1540-1597) ; cf. *ib.* 23.

⁴ G. Martelluzzi S. I. c. an. 1567 Societatem deseruit ; cf. *ib.* 93.

⁵ I. B. Bertezolo S. I. (1536-1605) ; cf. *ib.* 15.

unus totius hebdomadae explanationes ab aliorum reprehensionibus argumentisque defendit; quod quidem ad eorum animos et diligentiam exacuendam mirifice conducit.

Grammaticae superioris discipuli in duas classes sunt distributi. Hi 25 singulis diebus omnes lectiones recitant memoriter; alternis vero accipiunt et reddunt compositiones: qui doctiores sunt, per breves epistulas, reliqui ex regulis dictata.

Grammaticae inferioris discipuli in duas etiam ordines divisi sunt, qui omnes VERINI carmina *, Ciceronis *Epistolas*, regulasque memoriter 30 recitant; dictata ex regulis accipiunt, exercenturque assidue in nominibus verbisque recte inflectendis, partibus orationis caeterisque grammaticae rudimentis percipiendis diligenter.

320

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII OENIPONTANI¹

ANNO 1565

TEXTUS: *Germ. 131, f. 172r* (prius 110 251); originale manu Patris Dirsii (cf. supra, mon. 8 introd.), rectoris collegii conceptum. In eadem folii facie P. Rector exaravit etiam catalogum personarum collegii.

CATALOGUS LECTIONUM OENIPONTANI COLLEGII

In classe humanitatis vel secunda (primam non habemus): *Cato maior De senectute* — Clenardi grammatica et Aesopi *Fabulae* graecae — Ovidius *de Tristibus* — Prosodia SUSENBROTI². Haec est iam classis suprema.

In classe prima grammatices vel tertia: *Syntaxis* — TERENCEUS — 5 *Grammatica* Despauterii.

In classe quarta: *Epistolae* Ciceronis *selectae* — Prima pars Despauterii — Regulae constructionis Donati — Catechismus.

In classe quinta et ultima: Recitantur a parvulis lectiones — Exponitur Donatus — Recitantur formulae loquendi et nomenclaturae — 10 Discunt legere, orare, colligere litteras, alphabetum.

* M. VERINUS, *De puerorum moribus disticha*; cf. MP II mon. 76 adn. 21, et passim.

¹ De collegio oenipontano cf. DUHR, *Geschichte* I 80-91.

² Ioannes SUSENBROTUS, *Grammaticae artis institutio* (Lugduni 1556); cf. *Ouvrages pädag.* 617.

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII OLOMUCENSIS ¹

ANNO 1566

TEXTUS : Germ. 147, f. 302r-v (prius 104 623) ; f. 302v manu Patris
 Maggio, praep. prov. : « Catalogus lectionum olomucensium ».
 SCRIPTOR : KROESS, *Geschichte* I 297-98.

CATALOGUS LECTIONEM ET EXERCITATIONUM QUAE AD EXCOLENDAM IU-
 VENTUTEM IN DOCTRINA ET PIETATE IN COLLEGIO OLOMUCENSI SOCIE-
 TATIS IESU CIRCA RENOVATIONEM STUDIORUM ANNO 1566 INSTITUENTUR

Classis humanorum literarum

- 5 Hora 13^a matutina praelegetur libellus *De copia rerum et verborum car-
 mine scriptus*².
 Hora 15 liber primus *Offitiorum* Ciceronis explanabitur.
 Hora pomeridiana 19 *Institutiones graecae grammaticae* Clenardi expo-
 nentur.
- 10 Hora deinde 20 declarabitur *primus liber Aeneidos* Vergilii et Sallustius
De bello Catilinario alternis diebus.
 Hora vero 21 repetitiones ac disputationes instituentur de auditis eo
 die lectionibus.

Classis primae grammatices

- 15 Hora 13 *Grammatica* Despauterii declarabitur.
 Hora 15 liber *primus Epistolarum familiarium* Ciceronis.
 Hora 19 pomeridiana *Syntaxis* Despauterii.
 Hora 20 Ovidius *de Ponto* consequetur.
 Hora 21 eadem huius quae superioris ratio.

¹ De collegio olomucensi cf. KROESS, *Geschichte* I 290-96 ; et MP II mon. 55
 164-165.

² De modo computandi tempus italicum cf. MP II mon. 56 adn. 4. Hora 13 re-
 spondet igitur horae 7 matutinae ; 19 primae post meridiem.

³ Andreas FRUSIUS (des Freux) S. I., *De utraque copia, verborum et rerum prae-
 cepta, una cum exemplis dilucido brevique carmine comprehensa* ... (Romae 1556) ;
 cf. MP I passim.

Classis secunda grammatices

20

Hora 13 matutina *Grammatica* Despauterii rudiori modo tractetur.

Hora 15 *Epistolae selectae* Ciceronis.

Hora 19 pomeridiana *Syntaxis* captui discipulorum accomodabitur.

Horis sequentibus declinandis nominibus et verbis inflectendis opera dabitur.

25

Classis infima

In hac classe ante et post meridiem pueri discent legere, et provectiores principia grammaticae ac catechismum memoriae mandabunt. Assignato tempore, omnes orationem dominicam et aliae christianae religionis principia, uno praecinente, memoriter recitabunt.

30

Hora 12 diebus Veneris catechismus declarabitur. Diebus sabbati exactiores quaedam lectionum repetitiones et interdum disputationes instituentur. Diebus tandem dominicis studiosi de eminentiori loco carmina (ubi eam facultatem adepti fuerint) proprio Marte composita memoriter [302v] recitabunt; post quae, Deo adiuvante, cum rethoricam audierint, orationes ac declamationes ad gestuum et vocis modum comparandum, pronunciaturi. — Laus Deo.

35

322CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII HERBIPOLENSIS¹

ANNO 1567

EDITIONES: G. J. KELLER, *Die Gründung des Gymnasiums zu Würzburg durch den Fürstbischof Friedrich von Wirsberg* (Würzburg 1850) p. 18 ss. — PACHTLER I 208-12.

CATALOGUS LECTIONUM ET EXERCITATIONUM

In theologicis

Dominicis et festis diebus mane sexta hora evangelii explicationem discipuli omnes audient, ita ut superiorum classium auditoribus accu-

¹ De collegio herbipolensi (Würzburg), anno 1567 inchoato, cf. DUHR, *Geschichte* I 120-27.

5 rata, inferiorum vero rudis et captui consentanea tradatur explicatio;
qua absoluta, omnes se ad templum modestiae memores conferent, de-
vote missae sacrificio intererunt, concionem audient, et ex ea fructum
referre studebunt.

Veneris diebus singulis sexta hora dialecticae, rhetoricae et huma-
10 niorum litterarum auditoribus Dr. Petri Canisii *Christianae doctrinae
summa*, seu catechismus accurate explicabitur. Reliquarum vero clas-
sium discipulis tempore eodem *Parvus catholicorum catechismus* ¹.

Et ne suo fructu priventur qui, superatis inferioribus disciplinis,
ad theologiam aspirant, theologica lectio suo tempore instituetur, ad
15 eorum utilitatem et captum, qui viri sunt futuri ecclesiastici, accom-
modata.

In dialecticis

Institutionum dialecticarum octo libri Petri Afonsecae ² ita traden-
tur, ut concise ornatque disserendi ratio non omittatur, mutisque su-
20 binde congressionibus ingenia et iudicia exerceantur. Diebus sabati di-
sputabuntur propositae assertiones, quae veluti compendium quoddam
eorum quae per totam hebdomadam tradita fuerint, complectantur.

In hebraeis

Nicolai Clenardi hebraea Grammatica praelegetur, cui succedet bre-
25 vis et facilis *Psalmorum* interpretatio. Frequens autem repetitio rudes
et linguae ignaros sensim promovebit.

In graecis

Varennii *Syntaxis* ³, Demosthenis *Olynthica* rethoricae auditoribus
tradetur.
30 Grammatica graeca Clenardi, Isocratis *Ad Demonicum* oratio huma-
nitatis discipulis explanabitur. Dabitur opera ut qui primis graecae

¹ Cf. MP II mon. 11 adn. 12.

² Petri da FONSECA S. I., *Institutionum dialecticarum libri octo* prima vice typis
expressi sunt anno 1564; cf. supra, mon. 151 adn. 4.

³ Cf. MP I 101; supra, mon. 312.

linguae praeceptis incumbant, primum quidem legere et recte scribere discant, deinde aliquid componant. Qui vero in iisdem literis progressum aliquem fecerint, varia repetitione et compositione exerceantur.

In rhetoricis

35

Sexta hora ad C. Herennium libri 4 enarrabuntur. Quibus absolutis, Ciceronis *Tusculanae quaestiones* subiicientur.

Septima : repetitionibus et discipulorum concertationibus tribuetur.

Nona : graeca lectio classi conveniens habebitur.

Prima : Iustini *Historia* ¹ legetur.

40

Tertia : Ciceronis *pro Marcello* oratio explicabitur, notato ubique rhetorico et dialectico artificio.

Quarta ad quintam usque, repetita primum lectione, disputationi, orationum emendationi, debitae pronuntiationi cedit. Curabitur autem ut Ciceronis in dicendo copiam et facilitatem discipuli quam proxime 45 imitentur.

In classe humanitatis

Hora sexta Ioannis Despauterii *Prosodia* praelegetur, quam Andree Frusii *De utraque copia* ² sequetur liber.

Septima : repetitio et conveniens discipulorum delectioni erit disceptatio. 50

Nona : graeca instituetur lectio.

Prima : M. T. Ciceronis *Officiorum* legentur libri.

Tertia : *Aeneidos* Virgilii liber *secundus*.

Quarta : repetetur lectio, carmina et epistolae conscribentur, conscripta corrigentur, disputabitur. 55

Hanc autem in rem maxime incumbant ut compositiones, quas reddent in hebdomada saepius, Ciceronis in prosa, Virgilii in carmine phrasim redoleant. Non deerit tamen suum et tyronibus exercitium, ut post humiliorem compositionem paulatim assurgant. Quam ob rem in hac 60 et praecedente classe quae ex Cicerone et Virgilio memoriae mandarent, certis horis reddent.

¹ De Iustini *Historia* cf. supra, mon. 308 adn. 4.

² Cf. supra, mon. 321 adn. 3.

In syntaxi

Hora sexta : Despauterii *Syntaxis* legetur, cui eiusdem *De figuris*
 65 succedet liber.

Septima : audita syntaxeos praecepta repetent.

Nona : Ciceronis *Familiares epistolae* exponentur.

Prima : *Bucolica* Virgilii interpretabuntur.

Tertia : ut accuratius praecepta et discant et intelligant, matutina
 70 resumetur lectio.

Quarta : variis interrogationibus suos in syntaxi exercebit praeceptor. Exacte repetita lectione disputabitur. Huius autem classis haec erit exercitatio : Crebrae dabuntur compositiones, datae corrigentur ; seliguntur ex Ciceronis epistolis phrases, selectae compositionibus aptabuntur,
 75 tur, extemporanea compositione nonnunquam eruditio explorabitur.

In etymologia

Hora sexta : prima pars *Grammaticae* Despauterii tradetur.

Septima : repetetur et examinabitur audita lectio.

Nona : *Selectae* Ciceronis exponentur *epistolae*.

80 Prima : *Parvus* Doct. Petri Canisii *catechismus* rudi et vulgari modo explicabitur.

Tertia : pars prima Despauterii docebitur.

Quarta : primam partem et nonnunquam rudimenta repetent. Crebro disputabunt.

85 Praeter diversas autem et repetitiones et disputationes, hac in classe orationem orationi nectent, latine loquentur, latinas compositiones, breves tamen reddent. Recte scribere et loqui discent, moribus et pietate instituentur, lectiones memoriae mandatas praeceptorum referent.

In grammatices classe infima

90 Sexta : *De primis latinae grammatices rudimentis libellus* * explicabitur.

Septima : variis quaestionibus in rudimentis exercebuntur.

* Pars grammaticae inferior de litteris, syllabis et octo partibus orationis agens.

* De hoc Hannibalis du Coudret S. I. libello cf. MP I 95-96 adn. 7, SOMMERVOGEL II 667.

Nona : catechismum parvum lingua vulgari prius a praeceptore explicatum discent et recitabunt, pias preces memoriae mandabunt.

Prima : familiaribus et latinis colloquiis asuefient vocabula germanica latine reddentes et latina germanice. Venustiores characteres pingere docebuntur. Disputabunt.

Tertia rudimentis concedetur.

Quarta : examinabuntur, latinas formulas et vocabula dicent, scriptas phrases subinde praeceptori exhibebunt.

Erit praeceptori curae ut latine loqui discant, pie et religiose mores componant, sacro missae sacrificio inservire sciant, matutinas et vespertinas orationes discant, bene coniugent, declinent, componant.

Lectiones et exercitationes communes

Sabbati diebus, omnibus in classibus, hebdomadae integra instituetur repetitio, auditae pronuntiabuntur lectiones, subinde pro loco disceptabitur. Atque ut ferventius literis incumbant omnes, nec sic suis inhaereant authoribus ut humiliores disciplinas negligant, rhetores cum humaniorum literarum discipulis, praemiis propositis, concertabunt. Qui vero syntaxis audient, cum humaniorum et grammaticae auditoribus.

Diebus Veneris, horis tamen diversis, in rhetoricae, humanitatis et et syntaxeos classibus orationes et epistolas, quas per hebdomadam graece et latine conscripserint, praeceptori adferent.

Missae sacrificio diebus aderunt singulis, pietatis et officii sui memores. Atque ut sacri dies a sacris initium sumant, et in iisdem finiantur, iisdem diebus, hora tamen prima, declamationes latinas et graecas variaque poemata in consessu discipulorum, in virtutis alicuius commendationem, aut vitii detestationem, plerumque pronuntiabunt. Primum quidem, ut haec exercitatio indicium sit probitatis et eruditionis et diligentiae, paulatimque maioribus assuescant; deinde vero ut vespertinarum precum officio et catechismi germanici intersint explicationi.

Erit autem cura praecipua, ut doctrina christiana et bonis moribus pueri instituantur, ut ad Dei gloriam et propriam salutem et proximorum auxilium se suae componant.

Auspiciabimur, Deo propitio, has praelectiones et exercitationes statim, absolutis vindemiis, sub festum D. Martini episcopi * hoc anno 1567, recitatis tamen in laudem trium linguarum et aliorum quae profitemur, aliquot orationibus.

* 11 nov.

CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII INGOLSTADIENSIS ¹

ANNO 1568

TEXTUS : Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Mscr. A 1*
(*prius* V A), doc. 18 (*prius* 17) ; exemplum originale.

EDITIO : PACHTLER I 212-14.

PROFESSORES HUMANIORUM LITTERARUM COLLEGII INGOLSTADIANI
SOCIETATIS IESU LECTORI SALUTEM

Vetus est consuetudo, studiose lector, et in plerisque academiis
iam pridem recepta ut circa diem divo Lucae sacrum praelectionum et
5 exercitationum literarum anniversaria fiat renovatio. Nec sine causa
traditam hanc a maioribus consuetudinem plerique tam diligenter serv-
vant, cum hoc tempore studiosis adolescentibus propter commodiorem
coeli temperationem, simul et otium quod fere maius quam in vere vel
in aestate ipsis datur, vegetioribus corporis viribus maiorque animi
10 tranquillitate ad literarum studia sese referre liceat. Accedit et illud,
quod sic plerique omnes a natura comparati sunt, ut eisdem disciplinis
eodem modo traditis non diu absque taedio suam navent operam. Con-
tra vero, mutatis aliquantulum iis quae tradenda sunt, vel tradendi
ordine variato, novis veluti stimulis ad earum disciplinarum studia in-
15 citentur, quarum antea, propter veterem illum ordinem, satietate tene-
bantur. Nos igitur, quibus pro institutae vitae ratione nihil prius est
quam de iuventute quam possumus optime mereri publicisque Eccle-
siae commodis, ac praesertim reipublicae in qua degimus inservire, tam
honestum et opportunum incitamenti genus, hic, ubi illustrissimi et
20 cum primis catholici Bavariae principis Alberti ² autoritate professo-
rum munere fungimur, nequaquam praetereundum putavimus. Hoc enim
modo speramus fore, ut non solum in bonae indolis adolescentibus pie-
tatis et literarum studia vel excitentur vel renoventur, sed etiam ad
eorum pietatem et eruditionem, si qua fuerit, multo maior in dies fiat
25 accessio ; simulque doctissimis almae huius academiae professoribus et
plures et magis in dies idoneos auditores offeramus. Ingolstadii, 7 idus
octobris anni 1568.

¹ De collegio ingolstadiensi cf. DUHR, *Geschichte* I 53-65; supra, mon. 157 et 162.

² De Alberto V cf. MP I 405.

CATALOGUS LECTIONUM ET EXERCITATIONUM QUAS CHRISTO
DUCE V IDUS OCTOBRIS * AUSPICABIMUR

Prima classis in rhetoricis

30

Hora 7: Tres libri *De arte rhetorica*, auctore Cypriano Soarez, quibus omnia Aristotelis, Ciceronis et Quintiliani praecepta summam et fideliter complexus est *.

Hora 1: Oratio M. Tullii Ciceronis *pro M. Marcello*.

Hora 2: Rhetoricae auditors componendo sese exercebunt.

35

Hora 3: Qui idonei censebuntur, audient in universitate compendium logicae.

A media quinta usque ad quintam lectio compendii repetetur.

Dominicis diebus a 2 usque ad 3 theses logicae pridie ante publice affixae discutientur.

40

In graecis: grammaticae graecae breve [compendium]. — Hora 9: *Institutiones* Clenardi, et Demosthenis *Philippicae*.

Secunda classis

Hora 9: Liber *secundus Epistolarum familiarium* M. T. Ciceronis.

— Hora 1: Publ. Ovidii Nasonis *De Tristibus* liber *primus* et *Tabulae*

45

Murmellii *. — Hora secunda: Ioannis Despauterii *Syntaxis*. — A media 3 usque ad 3 grammaticae praecepta repetentur.

Tertia classis

Hora 7: Io. Despauterii *De generibus et praeteritis*. — Hora 9:

Epistolae selectae M. T. Ciceronis. — Hora 1: *Libellus de civilitate mo-*

50

rum * et compendium syntaxeos. — A media 3 usque 3 principia grammaticae repetentur.

* 11 oct.

* Cyprianus SOARES S. I., *De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone et Quintiliano praecipue deprompti* (Conimbricae 1562); cf. MP II mon. 74 adn. 10.

* Ioannes MURMELLIUS, *Tabulae in artis componendorum versuum rudimenta* (Parisii 1530); cf. supra, mon. 313 adn. 11.

* D. ERASMUS Roterodamus, *De civilitate morum puerilium libellus* (Parisii 1530); cf. *Ouvrages pädag.* p. 237-38.

Quarta classis

Principia grammaticae mane hora 7. — Hora 9 : Formula loquendi.
 55 — Hora 3 : *Catechismus minor* D. Petri Canisii.

Addiscent etiam huius classis discipuli literarum notas recte formare.

Singulis diebus Veneris explicabitur catechismus catholicus D. Petri Canisii; profectionibus quidem latine, aliis autem germanice. In quo
 60 etiam singulis diebus ad mediam circiter horam, modo huius, modo illius classis discipuli exercebuntur.

Singulis diebus sabbati habebuntur in prima quidem classe disputationes.

324CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII VILNENSIS¹

ANNO 1570

TEXTUS : *Lith.* 38, f. 014r-15r (*prius* 133-34 433-35); exemplum Romanum missum. Fol. 015v et 016v scriptura vacant, solum manu Patris Maggio, praep. prov. Austr. et visit. Pol. has adscriptiones exhibet : « Primus catalogus lectionum collegii vilnensis » (f. 015v); ibidem inferius manu Patris Polanco : « Conferatur cum P. Fulvio [Cardulo; cf. MP II mon. 57] et Mafeo [cf. *ib.*, mon. 86 adn. 4] et cum procuratore Austriae. — P[olanco] N[adal] ». In fol. 016v : « Appendix primi catalogi lectionum collegii vilnensis ». Ibidem inferius manu Patris Polanco : « Revista. — P[olanco] N[adal] ». Fol. 016r continet carmen hebraicum, graecum et latinum, quorum imaginem luce depictam et textui adiunctam invenies.

COLLEGIUM SOCIETATIS IESU IN VILNENSI CELEBERRIMA MAGNI DUCATUS LITUANIAE CIVITATE INSTITUTUM LECTORI SALUTEM

Ut nihil est inter omnia quae mundus inferior complexu suo coer-
 cet atque continet homine praestantius, ita neque dignius neque divi-
 5 nius quicque hominis animo cogitari potest. Quippe cui praeter egre-
 giam quandam et praeclaram naturae indolem, imago quoque et simi-
 litudo Dei est impressa, quae non exiguum illius cum summa divinitate

⁵ Quippe *del.* cum, *supra alia m.* cui

¹ De ortu collegii vilnensis cf. *supra*, mon. 176 adn. 2.

cognitionem designet. Caeterum cum ita sit a summo rerum opifice cum corpore coniunctus ut sine eo nihil possit in hac mortali vita efficere, fit ut hac terrena mole, tanquam carcere inclusus, quodammodo 10 obscoretur. Itaque nisi extrinsecus lucis aliquid inferatur, ad exercendam vim suam atque vigorem nequit assurgere. At ubi doctrinae et scientiarum lumen per has veluti sensuum fenestras ad illius intelligendi facultatem penetrarit, cum rerum divinarum atque humanarum scientia fuerit collustratus, nihil eo splendidius, nihil in terra Deo simili 15 reperietur. Nam scientia fretus quaecunque supra subterque caelo, terra, undis definiuntur, licet procul a conspectu remota, velut ante pedes iacentia, sine ullo erroris periculo, instar Dei, qui falli et fallere non potest, contemplabitur, suisque principiis unamquamque rem ita metietur ut vel ipsa iudicii firmitate perspicuum divinitatis cuiusdam 20 vestigium prae se ferat. Denique illam, quae est in natura divina praeteritorum, praesentium et futurorum certissimam cognitionem, antiquitatis omnis inspectione, ex praeteritis et praesentibus futura firma ratiocinatione colligens pro rata portione imitabitur. Ex quo quid ad cuiusque puram synceramque voluptatem, quid ad praesidium religionis, 25 quid ad reipublicae utilitatem perveniat, facile iudicari potest. Si enim vocum harmonia tibicines, corporum imitatio pictores, symulachra statuarios delectant, quid literatos causarum cognitio, effectorum comprehensio, sententiarum sine ulla haesitatione constantia non multo magis delectabit? Ad religionem autem christianam an non optimo 30 iure omnis ille studio perceptus disciplinarum apparatus, quibus homines a veri Dei scientia alieni gloriabantur, tanquam Aegyptiorum spolia ab iniustis possessoribus ad veros et legitimos israelitas (quod a sanctis patribus praeclare factum videmus) transferetur? * Cum enim sacra fidei nostrae religio divinitus edita sit, et eam ipsam ob rem nihil frau- 35 dis, nihil mendacii, nihil simulationis, nihil vanitatis toleret, adeo scientiis non obscuratur, ut multo etiam illustrior sit atque ornatio, tanquam domina famularum comitatu aucta et stipata. Respublica vero quanto religiosiores, sapientiores, et rerum variarum cognitione magis instructos (quod in Ulyxe praedicat Homerus) habebit consiliarios et cives, 40 nunquid non tanto melioribus consiliis et faeliciore successu administrabitur? Quare si laudem merentur qui publici commodi causa emporia

15 solentia *del.* fuerit (*p. corr.*), *sed supra rest.* || 24 imitabitur *del.* Ex (*p. corr.*), *sed upra rest.* || 30 religionem *del.* vero || 35 religio *sup. m.* *Maggio*

* * Intentione charitatis spolia Aegypti sancta redduntur * ; cf. MP II mon. 4 § 18 ; et MP I 223 adn. 20.

aedificant, in quibus res vaenales magno praecio proponantur, quid illis tandem deberi confitendum est, qui suis impensis sine cuiusque
 45 sumptu artium liberalium officinas aperiunt et excolendis pietate hominibus seminaria instituunt? Inter quos est R. mus D. Valerianus³, religiosissimus vilnensis urbis antistes, quem cum honoris causa nominaverimus, laudes tamen illius orationis huius et chartae angustiis nolumus coarctari. Laudabunt illum sane in portis opera eius⁴, et cum prae-
 50 sens tum multo magis posterior aetas, pietatis eius memoriam grata recordatione prosequetur. Is enim nullo suo compendio, neque privatae laudis fructu, sed sola Dei gloria et patriae utilitate commotus, ad imitationem veterum qui religionis ergo sumptuosissimas academias fundarunt, similiter religiosi collegii Vilnae [014v] in magno ducatu Lituaniae foundationem aggressus, hoc anno ludum artium iam erexit, unde
 55 iuventus cum literis tum pietate ac virtute informata non sine grandi patriae emolumento ad res gerendas olim prodiret. Cuius gubernationem familiae Societatis Iesu magna animi propensione commendavit atque concredidit, cum eius proprium munus esse iuventutis institutionem,
 60 sacrarum literarum interpretationem, conciones ad populum, doctrinaeque christianae rudioribus explicationem et eorum sacramentorum ac munerum spiritualium quibus proximi praecipue iuvare possunt exercitationem, fama et amicorum relatione comperisset. Quod de hac minima nostra Societate ad tam remotas regiones perlatum esse, Dei optimi maximi singulari providentiae ascribimus, dabimusque operam ut
 65 excitatae de illa opinioni in posterum rebus ipsis atque factis pro virili, divino freti auxilio, respondeamus. Interea tamen pro iuventutis ratione atque captu ab infimis ordiemur, quo commodius ad sublimiora perveniamus, contenti hoc tempore levia quaedam nostrae operae tyrocinia iecisse, et studiosos, eo modo ac ordine quem subiectus exercitationum cathalogus indicat, rhetoricis et politiore literatura erudivisse.

Index lectionum et exercitationum scholasticarum quae in novo collegio vilnensi Societatis Iesu ad proximum D. Stanislai festum⁵ instituentur anno 1570.

55 arotium *ms.* || 59 iuventutis *p. corr.* || 60 conciones ad populum *sup. m. Maggio* || 61 explicationem *del.* conciones ad populum || 62-3 exercitationem *p. corr.* || 71 erudivisse *del.* Locus praefationis || 72-4 Index... 1570 *m. Maggio*

³ Valerianus Protaszewicz, episcopus vilnensis (1556-1579); cf. GULIK-EUBEL III 355.

⁴ Prov. 31, 31.

⁵ Festum die 8 maii, translatio autem die 27 sept. celebrabatur.

435
 דַּלְשׁוֹן עֲבָרִי אֶל-אֲהֲבֹו

לִסְנֵן כָּל אֲשֶׁר סִפֵּי עֲדָשָׁם
 וְתִמְנֶה סִתְדָם רֹאשׁ אֲהֲבִי :
 וְלֹא נִפְתָּח כָּלִי מִסִּתְרֵי כְתוּבוֹת
 אֲנִי קֹא שִׁירָת מִתִּי בְלִי-דִבְרֵי
 וּמִוֹלֵד מִדְּעֻזַּת כָּלֵן לִבִּרִי
 בְּעַד עֲוֹנוֹת קִינֵר בֶּן יִתְחַבֵּר :
 וְנִשְׁתַּא אֲהֲבִי תִצְרֹחַ לְדַעַן
 אֲמִלֵּא נִפְשִׁי חֲמִסֵּי אֱלֹהִים :

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΝ

Ὅσοι ὀρέσθαι ἰδμοσιν ἢ τὸ ὑπελπίσαντες
 εἰς θλίψιν ἑλπίων βροχῇ ἰδὲ φιλοκλήνῃ
 Πῶς γὰρ μάθηναι ἔχει ἔδδαι, μαρμαίρειν ὄντως
 Σπουδαίον, τοῦτο πάντες αὐτοὶ καλῶ
 Τραγωῶντες θύγας διαδελχίνοι ὡς Παιῖν
 οὐδ' ἔδδαι γ' ἔδδαι ἢ ἀνερὸς ἀνερὸς ὁδῶ
 Πραγματὸς καὶ σπουδαίον ἡμῶν ἰδοὺ ἔδδαι
 Σπουδαίον ἑλπίων Μῦθος εἰς τὸ καλῶ

AD STYDIOSVM

Pulchre puer, magno clarissima nomine fama
 Pulchri sunt pulchre fertiliteris aevi,
 Est pulcher murex succis flagrantibus ardens:
 Pulchri nummi auri, quod parit unda Tagi
 Pulchrum est imperium, est scripta cum stemmate pulchrum.
 Pulcher & est Jovis, stirpsque pulchra, gradus
 Pulchrior est virtus, fama, aevi murex nummi
 Imperio, scripto, stemmate, Jove, gradu
 Cetera lingue puer, virtutem quaeritis tantum:
 Illa brevis perenne, cetera perennis erit.

חֲחִילָה לִיהוֹרָה

Imago trium linguarum poematum in extremo catalogi lectionum collegii vimensis adiunctorum (1570)

In classe rhetorica

Hora septima matutina *Rhetorica* Ciceronis *ad Herennium* praelegetur.

Hora nona oratio graeca Isocratis *ad Daemonicum*.

Hora prima pomeridiana Horatii *Epistolae*.

Hora secunda oratio Ciceronis *pro M. Caelio*.

80

Hora tertia auditarum lectionum repetitiones ac disputationes instituentur et themata compositionum castigabuntur.

In classe humaniorum literarum

Hora septima matutina tradetur *Prosodia* Ioannis Despauterii, cui succedet libellus *De copia rerum ac verborum*.

85

Hora nona liber Ciceronis *De officiis* ab initio.

Hora prima pomeridiana Grammatica graeca Clenardi, in cuius praeceptis cum mediocriter profecerint studiosi, Aesopi *Fabellae* adiungentur.

Hora secunda Iustini *Historia* *, cui succedent *Eglogae* Vergilii post Pascha.

90

Hora tertia lectionum repetitione, disputatione, epistolis, carminibusque castigandis transigetur.

In prima classe grammatices

Hora septima matutina *Syntaxis* Despauterii accurate docebitur.

Hora nona *Epistolarum familiarium* Ciceronis liber *primus*.

95

Hora prima pomeridiana eadem *Syntaxis* et *Grammaticae* Despauterii audita alternis diebus diligens repetitio.

Hora secunda Ovidii *De nuce* ⁷ cum quo Murmelii *Tabulae* de quantitate syllabarum * alternis diebus explicabuntur. *Tabulis* vero absolutis succedent eadem hora rudimenta graecae linguae ex *Institutionibus* Clenardi.

100

Hora tertia curabitur ut repetendo, disputandoque se exercent, et in conscribendis castigandisque epistolis et carminibus instituantur.

98 quo *sup. m. Maggio*

* Cf. *supra*, mon. 308 adn. 4.

⁷ Elegia incertae attributionis; cf. *Der kleine Pauly* IV (1972) 387.

* Cf. *supra*, mon. 313 adn. 11 et *passim*.

In secunda classe grammatices

- 105 Hora septima matutina *Grammatica* Despauterii exacte explicatur.
 Hora nona *Epistolae selectae* Ciceronis.
 Hora prima pomeridiana eadem *Grammatica*, cui facilis aliqua syntaxis explicatio succedet.
 Hora secunda inflexioni nominum et verborum opera dabitur.
- 110 Hora tertia discipuli suas lectiones repetent, epistolas suo Marte compositas exhibebunt. Selectiores phrases ediscent, et quaestionibus proponendis sese mutuo exercebunt. [015r]

In postrema classe grammatices

- Hora septima matutina rudimenta Donati inculcabuntur adhibita
 115 frequenti repetitione et examine puerorum.
 Hora nona *minor catechismus* D. Canisii cum piis precibus mandabitur memoriae ac recitabitur.
 Hora prima pomeridiana pergetur in Donato.
 Hora secunda flectendis verbis nominibusque tribuetur.
- 120 Hora tertia Catonis *Distica* explicabuntur, adiuncta repetitione auditae lectionis.

Communia omnibus classibus

- Diebus Veneris hora nona matutina in tribus superioribus classibus catechismus latine, in inferioribus duabus lingua vernacula docebitur.
- 125 Diebus sabbati singulis in classibus instituentur disputationes, et repetitiones lectionum totius hebdomadae. Absoluto vero mense, ubi eorum omnium, quae toto illo temporis spatio perceperunt, rationem reddiderunt, ipsi eadem per celebres disputationes (proposita victoriae corona) a se mutuo inquirent. Quaelibet praeterea classis, mense quolibet cum altera sibi proxima ad mutuam concertationem procedet, ut
 130 hoc tam utili exercitationis genere utrique et quae ante didicerunt, retineant, et quae tum audiunt, plenius intelligant ac memoriae inculcent.
- Diebus dominicis festisque evangelia eorum dierum superioribus classibus latine, inferioribus vernacule hora septima matutina declarabuntur. Deinde omnes, ut divinis officiis debita cum pietate intersint,
 135 in templum deducuntur. A prandio vero orationes tum solutas, tum li-

107-8 *syntaxis sup.* || 131 *prius utrisque*

gatas in magistrorum aliorumque auditorum ordine declamandas hora prima sua praesentia cohonestabunt. Cui actioni succedet aliquod exercitium linguae germanicae, ut omnium desiderio in hac etiam parte satisfiat.

140

Diebus Lunae et Iovis hora septima matutina quaestiones fidei explicabuntur, eae maxime quae nostra aetate in dubium vocantur. Diebus vero Mercurii et sabbati hora nona matutina principia hebraicae linguae tradentur, si idonei auditores accesserint.

Caeterum quae ad exercitium pietatis ac morum informationem pertinent, peculiaribus studiosorum legibus comprehensa sunt¹.

145

Carmina hebraica

Carmina graeca

Carmina latina

Laus Deo optimo maximo.

CATALOGI LECTIONUM LUSITANIAE

1561-1565

Introductio

Cum catalogi lectionum annis 1561-1565 in Lusitania conscripti tam magno numero ad nos pervenerint ut de statu scholastico illorum collegiorum optime nos edoceant, melius fore iudicavimus non confusos eos cum aliis, sed simul, iuxta Lusitaniae collegia, collectos studiosis exhibere, ut facilius examinari possint.

Paucis exceptis, inveniuntur in codice *Lus. 43*, in quo catalogi personarum huius provinciae reconditi sunt; nam generatim ad calcem horum, et eadem manu conscripti, reperiuntur.

325CATALOGUS LECTIONUM COLLEGII BRACARENSIS¹

30 APRILIS 1564

TEXTUS: 1. *Lus. 43*, f. 209r (prius 510): originale. — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (3562), f. 266r.

EDITIO: MP (1901) 698.

¹ Regulas scholarium externorum (1569) videsis in MP II mon. 29.

² De collegio bracarensi cf. RODRIGUES, *História* I/2 413-16.

INDEX LIBRORUM QUI TEMPORE HYEMALI ET VERNO EXPONUNTUR IN
COLLEGIO BRACARENSI

In primo gymnasio : Rhetorices epitome. *Orationes* Ciceronis. Ovidius *de Fastis*. VERGILIUS. Ars graeca.

- 5 In secundo gymnasio : *Cato maior* [*De senectute*] Ciceronis. Ovidius *de Tristibus*. *Orationes* Ciceronis. VERGILIUS. Syntaxis. Syllabarum quantitas.

In tertio gymnasio : Rudimenta grammatices. *Epistolae familiares selectae*.

326

CATALOGI LECTIONUM COLLEGII CONIMBRICENSIS ¹

1 — 1 maii 1562

TEXTUS : *Lus.* 61, f. 95v (*prius* 265v); est ultima pars epistolae Patris Petri da Silva, Conimbrica die 1 maii 1562 P. Generali datae, sed alia manu exarata.

CATÁLOGO DE LAS LECCIONES QUE SE LEEN EN ESTE COLLEGIO DE COÍM-BRA, TRES HORAS POR LA MAÑANA Y TRES POR LA TARDE, EXCEPTO LAS LECCIONES DE THEOLOGÍA, HEBRÁICO Y GRIEGO, QUE SE LEEN POR UNA HORA

- 5 En la lección de theología se lea la Tercera parte de S. Thomás : *de Incarnatione*.

En el tercero curso de arte, los libros *De caelo*. — En el segundo curso, los *Physicos*. — En el primero, los *Praedicamentos*.

En las escuelas de humanidad

- 10 En la primera, por la mañana, de CÍCERO y VERGILIO alternatim; por la tarde, SALLUSTIO.

¹ *prius* expositi sunt.

¹ De collegio conimbricensi cf. RODRIGUES, *História* I/2 336-400.

En la segunda, por la mañana, Cicero *De oratore*; por la tarde, VERGILIO y *Oraciones* de Cicero alternatim.

En la tercera, por la mañana, retórica, y, por la tarde, VERGILIO, *Oraciones* de Cicero alternatim, y griego. 15

En la cuarta, por la mañana, *Oraciones* de Cicero, y, por la tarde, OVIDIO y gramática griega.

En la quinta, por la mañana, Cicero *De amicitia*; por la tarde, OVIDIO y syllaba ¹.

En la sexta, por la mañana, *Epistolas ad Quintum Fratrem*; por la tarde, OVIDIO y syllaba. 20

En la séptima, por la mañana, *Epistolas familiares*; por la tarde, syntaxas y OVIDIO.

En la octava, por la mañana, *Epistolas familiares*; por la tarde, syntaxas y los praetéritos. 25

En la nona, por la mañana, los praetéritos, y, por la tarde, *Epistolas familiares*.

En la décima, por la mañana, *Epistolas familiares*; por la tarde, género.

En la lección de hebreo se leen los *Proverbios* de Salomón. 30

En la de griego se leen los *Diálogos* de Luciano.

2 — 1 septembris 1562

TEXTUS: *Lus.* 43, f. 178^v (prius 82); post catalogum personarum collegii conimbricensis, die 1 sept. 1562 exaratum, reperitur.

LICIONES QUE SE LEEN EN EL COLLEGIO DE COÍMBRA

Theologia y artes

En la lección de theología de casa, se lee la Tercera parte de S. Thomás: *de Incarnatione*. — En el cuarto curso, se lee *Metaphisica*. Y en el tercero, *Phisicorum*. Y en el segundo, *Periherminias*. Y en el primero, *Introductio* ². 5

¹ lee del. Introductio

² De syllabarum quantitate, seu prosodia.

³ PORPHYRIUS, *Isagoge*.

Classes de umanidade

- En la primera, se lee Virgilio in *sexto* ; Cicero : *pro Milone*. — En la segunda, Virgilio in *IX* ; Cicero : *in Pisonem*. — En la tercera, Virgilio in *Eglogis* ; Cicero in *Officiis*. — En la quarta, Ovidio *De Ponto* ; Cicero in *Officiis*. — En la quinta, *Epistolae* Ciceronis et syllaba. — En la sexta, *Epistolae* Ciceronis et sintaxis. — En la septima, *Epistolae* Ciceronis et praeterita. — En la octava, Praeterita Despauterii. — En la nona, Genus et *Epistolae* Ciceronis *selectae*. — En la decima, Coniugationes. — Y en la lección de hebraico se lee *Prophetiae* Isaias. — En la del griego, Luciani *Dialogi*.

3 — *Mense ianuario 1563*

TEXTUS : *Ibidem*, f. 188r (prius 181 324) ; una cum catalogo personarum collegii concinnatus.

CATHÁLOGO DE LAS LECCIONES QUE SE LEEN EN EL COLLEGIO DE LA COMPAÑÍA DE JESÚS DE COÍMBRA

- En la primera classe, por la mañana, *Orator ad Brutum* ; a la tarde, *Oratio pro Milone*, con el *sexto* libro de Vergilio alternatim, iuntamente con griego.
- En la segunda classe, por la mañana, se lee el *segundo* libro *De oratore ad Quintum Fratrem* ; a la tarde, *Oraciones* de Cicerón e VERGILIO alternatim, iuntamente con el griego.
- En la tercera classe, el *tercero* libro *De officiis*, Ovidio *Metamorphosis*.
- En la quarta, el *primero* libro de los *Fastos* y el *primero* *De Officiis*.
- En la quinta, las *Epistolae familiares* et Ovidio *De Ponto*.
- En la sexta, las *Epistolae familiares* et Ovidio *de Tristibus*.
- En la septima, las *Epistolae* de Cicerón con los *syntaxos*.
- En la octava, el mismo que en la *séptima*.
- En la nona se leen las *Epistolae selectae* de Cicerón, y también el género y pretéritos Despauterio.

16 grego *ms.*

3 classe *del.* pola || 4 iuntamente *ms.*

En la decima se enña a declinar los nombres y coniugar los verbos, y finalmente, los primeros principios das letras.

En la lección ordinaria del griego se lee *Dialogo* Luciano. 20

En el ordinaria del hebraico, un libro de los *Psalmos*.

Nel quarto curso, el libro *De generatione*. — En el tercero, el libro octavo de los *Phisicos*. — En el segundo, el *primero* libro de los *Posteriores*. — En el primero curso, el libro de Porfirio de los *Predicamentos*.

En la lección de theologia, que se lee en casa, se lee la Tercera parte 25 de S. Thomás.

4 — Mense maio 1563

TEXTUS: *Ibidem*, f. 190r (*prius* 189 332); post catalogum personarum collegii, mensis maii 1563, locum obtinet in codice.

LIBRORUM QUI IN HOC CONIMBRICENSI LIBERALIUM ARTIUM COLLEGIO S. I. PRAELEGUNTUR NOMINA

Ex sacra theologia in superiori ⁴ collegio Tertia pars D. Thomae.

In praelectione literarum haebraicarum in eodem collegio tyronibus ars haebraica; provectoribus vero Davidis *Psalmi* praeleguntur. 5

In inferiori collegio in tertio artium curriculo *Metaphysica* Aristotelis. — In secundo eiusdem libri *Physicorum*. — In primo *Praedicamenta* Aristotelis.

In publica literarum graecarum praelectione *Ilias* Homeri.

In primo gymnasio literarum humaniorum Ciceronis *Orationes*, *Orator ad Brutum*, VERGILIUS et oratio *pro Cthesiphonte* graece. 10

In secundo *Orationes* Ciceronis, libri *De oratore*, VERGILIUS et *Dialogi* Luciani.

In tertio eiusdem *Orationes*, epitome rhetorices Patris CYPRIANI ⁵, VERGILIUS et ars graeca. 15

In quarto eiusdem *Orationes*, epitome rhetorices eadem, OVIDIUS et ars graeca.

²³ octavo *del. phys.* | el⁵ *del. libro* | Posterioris *ms.*
¹⁶ eadem *del. Vergilius* | Ovidius *in marg.*

⁴ De superiori et inferiori collegio Conimbricae cf. RODRIGUES, *História* I/2 362-65.

⁵ Cyprianus SOARES S. I., *De arte rhetorica libri tres* (Conimbricae 1562); cf. MP II mon. 74 adn. 10.

In quinto Cicero *De senectute*, syllabarum quantitas autore Despauterio, et OVIDIUS.

- 20 In sexto *Epistolae* Ciceronis *familiares*, syllabarum quantitas eodem autore, et OVIDIUS.

In septimo *Epistolae* Ciceronis *familiares*, constructio octo partium orationis *.

- 25 In octavo *Epistolae* Ciceronis *selectae*, nominum genera et verborum praeterita.

In decimo prima literarum rudimenta.

5 — Mense septembri 1563

TEXTUS : *Ibidem*, f. 193r (prius 183 326) ; post catalogum personarum collegii, mense septembri 1563 exaratum eadem manu.

HI SUNT LIBRI QUI HOC ELAPSO QUADRIMESTRI TEMPORE EXPLICABANTUR

In tertio cursu : Libri *Metaphysices*. — In secundo : Liber *primus* et *secundus Ethicorum*, liber *tertius Physicorum*. — In primo curso : Liber *primus Perihermenias*, libri *Topicorum*.

- 5 In primo gymnasio : Libri tertiae Decadis Titi LIVII, libri *Georgicorum*, *Divinatio* Ciceronis, oratio Demosthenis *pro Cthesiphonte*.

In secundo gymnasio : Liber *tertius De oratore*, oratio *pro Cornelio Balbo*, Liber *duodecimus* VERGILII, *secunda Tusculana*.

- 10 In tertio gymnasio : Liber *secundus* VERGILII, oratio *pro Rabirio perduellionis reo*, *Rhetorica* Patris Cypriani.

In quarto gymnasio : Liber *tertius* Ovidii *Metamorphoseos*, orationes *in Catelinam*, *Rhetorica* Patris Cypriani.

In quinto gymnasio : Liber *De senectute*, liber *tertius* Ovidii *De Ponto*, quantitas syllabarum.

- 15 In sexto gymnasio : Liber *tertius de Tristibus*, liber *quartus Epistolarum familiarium*, quantitas syllabarum.

In septimo : Liber *nonus Epistolarum familiarium*, liber *tertius De Ponto* et syntaxis.

20 familiares *sup.*
1 explicabuntur *ms.*

* D. ERASMUS ROTERODAMUS, *De octo partium orationis constructione libellus* ; cf. MP I 97 adn. 15 et passim.

In octavo gymnasio : Liber *decimus sextus Epistolarum familiarium*, liber *primus De Ponto*, syntaxis.

20

In nono gymnasio : Prima rudimenta grammaticae, *Epistolae* aliquot *selectae*.

In decimo gymnasio : Prima grammaticae rudimenta.

6 — 1 maii 1564

TEXTUS : 1. *Ibidem*, f. 212^v (*prius* 191 334 467) ; in margine : « Catalogus eorum qui degunt in collegiis conimbricensibus, mittendus Romam cal. maii 1564 ». Catalogus lectionum una cum catalogo personarum collegii est concinnatus.

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433 (3562)*, f. 264^{r-v} ; omittit recensere lectiones in theologia et philosophia. Exemplum Romae factum ex textu primo. — 3. *Lus. 43*, f. 195^v ; exemplum in lingua hispanica scriptum.

EDITIO : MP (1901) 683-84 (iuxta textum secundum).

HI SUNT LIBRI AUTORUM QUI EXPLICANTUR IN NOSTRIS SCHOLIS

In lectione theologica : Mane explicatur D. Thomae Prima p. q. 12 : *De visione Dei*. — Vesperi : D. Thomae Prima p. q. 19 : *De Trinitate*.

In lectione hebraica : *Psalmi* Davidici. — In lectione graeca : *Tertia Phylippica* Demosthenis. 5

In tertio cursu : Libri *De coelo*. — In secundo cursu : *Primus* liber *Physicorum*. — In primo cursu : *Praedicamenta* Aristotelis.

In primo gymnasio : *Partitiones* Ciceronis. — Actio *septima in Verrem*. — *Quartus* liber *Georgicorum*. — *Secunda* Demosthenis *Phylippica*. 10

In secundo gymnasio : *Tertius* liber *De oratore ad Quintum Fratrem*. — *Duodecimus* liber *Aeneidos*. — *Primus* Luciani *dialogus de mortuis*. — Oratio Ciceronis *pro Sylla*.

In tertio : *Quarta* Ciceronis *Phylippica*. — *Septimus* liber *Aeneidos*. — *Rethorica* Patris Cypriani Soarez. — *Ars graeca*. 15

In quarto : Oratio *pro Archia poëta*. — Liber *secundus Aeneidos*. — *Ars graeca*. — *Rethorica* Patris Cypriani.

In quinto : Liber *Senectutis* Ciceronis. — *Rethorica* Patris Cypriani Soarez. — Liber *quintus de Tristibus* Ovidii.

1 Hi . . . schollis] Index librorum qui explicantur in classibus conimbricensibus calendis maii 1564 t2 || 2-8 In . . . Aristotelis *om. t2*

- 20 In sexto : Liber *tertius Epistolarum* Ciceronis. — *Quartus* liber Ovidii *De Ponto*.
 In septimo : Liber *sextus Epistolarum* Ciceronis. — Liber *primus* Ovidii *de Tristibus*.
 In octavo :
 25 In nono et decimo gymnasii : Rudimenta grammaticae.
 In undecimo : Docentur pueri tum legere, tum etiam scribere.

7 — Mense augusto 1564

TEXTUS : Lus. 43, f. 214r (prius 193 336 491).

AUTORUM NOMINA QUI HISCE QUATUOR ELAPSI MENSIBUS SUNT EXPOSITI

- In lectione theologica : D. Thomae Prima p. : *De praedestinatione*.
 — In lectione haebraica : *Psalmi* Davidis. — In lectione graeca : Liber *tertius Iliadis* Homeri.
 5 In tertio cursu : *Metaphysica* Aristotelis. — In secundo cursu : Libri *Ethicorum*. — In primo cursu : Liber *Periherminias*.
 In primo gymnasio : Liber *primus* tertiae Decadis Titi Livii. — Tragoedia SENECAE. — *Septima actio in Verrem*. — *Quartus liber Georgicorum*. — Actio Demosthenis *de pace*.
 10 In secundo gymnasio : Sallustius *De bello Jugurtino*. — Liber *duodecimus* VERGILII. — Liber *tertius De oratore*. — *Dialogi* Luciani.
 In tertio gymnasio : *Philippicae* Ciceronis. — Liber *primus Commentarii* Caesaris *de bello gallico*. — *Octavus liber Aeneidos*. — *Rhetorica* Patris Cypriani.
 15 In quarto gymnasio : Oratio *pro Archia poëta*. — *Secundus* Vergilii in *Aeneidos*. — *Rhetorica* Patris Cypriani. — Ars graeca.
 In quinto gymnasio : *Paradoxa* Ciceronis. — Vergilius in *Eclogis*. — Liber *octavus* Ovidii *de Tristibus*. — *Rhetorica* Patris Cypriani.
 In sexto gymnasio : Liber *primus Epistolarum ad Q. Fratrem*. —
 20 Liber *tertius* Ovidii *De Ponto*.
 In septimo gymnasio : Liber *primus* Ovidii *de Tristibus*. — Liber *tertius Epistolarum familiarium*. — Quantitas syllabarum.
 In nono et decimo : Prima grammaticae rudimenta.

20 Liber *del. t1* primus, *sup.* tertius || 26 scribere *add. t2* In lectione graeca : Tertia *Philippica* Demosthenis
 19 ad *del.* Atticum.

8 — *Mense septembri 1564*TEXTUS : *Ibidem*, f. 197v (185 328 490).HI SUNT AUTHORES QUI IN ARTIUM COLLEGIO
CONIMBRICAE EXPLICANTURIn theologica lectione : Explicatur D. Thomas Prima parte q. *De aeternitate*.In quarto cursu : Liber *primus* Aristotelis *De anima*. — In tertio 5
cursu : Liber *octavus* *Physicorum* Aristotelis. — In secundo cursu : Liber
primus *Posteriorum* Aristotelis. — In primo cursu : *Praedicabilia* Por-
phyrii.In haebraica lectione : Liber *Psalmorum* Davidis. Ars haebraica. —
In graeca lectione : Oratio *secunda* *De pace* Demosthenis. 10In primo gymnasio : *Septima actio in Verrem*. — *Partitiones* Cice-
ronis. — Liber *secundus* *Georgicorum*. — Ars graeca.In secundo gymnasio : Oratio Ciceronis *pro lege Manilia*. — Libri
De oratore ad Quintum Fratrem. — Liber *tertius* *Aeneidos*.In tertio gymnasio : Liber *secundus* Ciceronis *De officiis*. — Liber 15
secundus *Fastorum*.In quarto gymnasio : Ciceronis dialogus *De amicitia*. — Liber *se-*
cundus *Metamorphoseos*.In quinto gymnasio : Liber *quintus* *Epistolarum familiarium*. — Li-
ber *primus* Ovidii *De Ponto*. 20In sexto gymnasio : *Epistolae familiares*. — Liber *tertius* Ovidii
De Ponto.In septimo gymnasio : *Epistolae familiares*.In octavo gymnasio : *Epistolae familiares*.

In nono gymnasio et decimo : Prima grammatices rudimenta. 25

9 — *31 decembris 1565*TEXTUS : *Ibidem*, f. 249v (*prius* 627v). In margine : « Catalogus pa-
trum ac fratrum collegii conimbricensis ad Patrem Generalem. Ultimo
decembris anno D. 1565 ».

HI SUNT AUTORUM LIBRI QUI A NOSTRIS EXPLICANTUR

In lectione theologica : D. Thomas Prima p. q. 42 : *De Trinitate*.
 — In haebrea : *Psalmi* Davidis prophetae. — In graeca : *Dialogi* Luciani *de mortuis*.

- 5 In quarto cursu : Aristoteles in libris *De anima*. — In tertio cursu : Aristoteles in *octavo* libro *Physicorum*. — In secundo cursu : Aristoteles in libro *Posteriorum*. — In primo cursu : *Praedicabilia* Porphyrii.

In primo gymnasio : Liber *tertius* QUINTILIANI. — Liber *sextus* *Aeneidos*. — Actio *tertia* in *Verrem*. — *Dialogi* Luciani *de mortuis*.

- 10 In secundo : Liber *secundus* *De oratore*. — Liber *octavus* *Aeneidos*. — Oratio Ciceronis *pro Muraena*. — Grammatica graeca.

In tertio gymnasio : Liber *primus* *Officiorum* Ciceronis. — Liber *secundus* *Aeneidos*. — *Rhetorica* Patris Cypriani. — Grammatica graeca.

- In quarto : Liber *secundus* *Officiorum*. — Liber *decimus secundus* 15 *Metamorphoseos*.

In quinto : Liber *De senectute*. — Quaedam elegiae OVIDII. — Quantitas syllabarum.

In sexto : Liber *quintus* *Epistolarum familiarium*. — Liber *octavus* *de Tristibus*. — Syntaxis.

- 20 In septimo, octavo et nono : *Epistolae familiares*. — Praecepta grammatices.

In decimo : Prima grammatices rudimenta.

327

CATALOGI LECTIONUM COLLEGII EBORENSIS ¹

1561-1565

1 — 30 aprilis 1561

TEXTUS : Lus. 43, f. 140v (prius 239v 460).

INDEX PRAELECTIONUM QUAE AESTATE HABENTUR

In sacra theologia praelectio prima : quaestio 23 *De praedestinatione*. — Praelectio secunda ex Tertia parte S. Thomae *De sacramentis*.

¹ De collegio eborensi cf. RODRIGUES, *História* I/2 303-35 ; supra, mon. 155.

— Tertia *Evangelium* Mathei. — Quarta *Summa* Caietani de verbo ludo. — Quinta *Summa* Caietani *De excommunicatione*. 5

In secundo cursu : *Secundus Physicorum, tertius Etichorum*. — In primo : *Praedicamenta* Aristotelis.

In primo gymnasio : *Secundus liber De oratore, 12 VERGILII, primus liber primae Decadis Titi LIVII, grammatica graeca*.

In secundo : *Commentariorum Caesaris liber primus, Ciceronis De inventione liber primus, rudimenta linguae graecae, 10 VERGILII*. 10

In tertio : *Quintus VERGILII, oratio post reditum ad Quirites, primus liber Rhetoricorum ad C. Herennium*.

In quarto : *Familiarium liber quartus, De Ponto quartus, Syntaxis*.

In quinto : *Familiarium duodecimus liber, genus et praeterita*. 15

In sexto : rudimenta grammatices.

2 — 1 maii 1562

TEXTUS : *Ibidem*, f. 173r (prius 247 473).

INDEX PRAELECTIONUM QUAE AESTATE HABENTUR

In theologia : prima lectio ex Prima parte S. Thomae *De Trinitate*. — Lectio secunda ex Tertia parte *De poenitentia* ; et incipietur *De extrema unctione*. — Lectio tertia ISAIAS.

Prima lectio Caietani *Summae De restitutione*. — Secunda lectio 5 *De beneficiis*.

In tertio cursu : Exponuntur libri *De caelo*. — In secundo : libri *Physicorum* Aristotelis. — In primo : *Praedicamenta* Aristotelis.

In primo gymnasio : *Tertius liber De oratore, Senecae Hercules furens, secundus liber primae Decadis Titi LIVII, oratio Isocratis ad Demonicum graece*. 10

In secundo : *Quartus liber Rhetoricae ad Herennium, oratio Ciceronis pro Roscio Amerino, primus liber Vergilii Aeneidos, grammatica graeca*.

In tertio : VERGILII *nonus, Cicero De senectute, ars versificatoria*. 15

In quarto gymnasio : *Liber sextus Familiarium epistolarum, Ovidii de Tristibus quintus*.

In quinto : *Epistolarum familiarium liber quartus ; regulae de generibus et praeteritis ; syntaxis*.

In sexto : CARO et regulae de generibus. 20

3 — 1 ianuarii 1563

TEXTUS : *Ibidem*, f. 199r-v (252v 482-83). In margine folli 199v :
« Catalogus eorum qui de Societate Iesu Eborae habitant mense ianuario
anno 1563 ».

INDEX PRAELECTIONUM QUAE IN HYEME HABENTUR

- In theologia : Prima lectio ex Prima parte, materia *de Angelis*. —
Lectio secunda ex additionibus ad Secundam partem *de Matrimonio*. —
Lectio tertia : ESAIAE. [199v]
- 5 In quarto cursu : Liber *De generatione*. — In tertio cursu : Liber
Physicorum. — In secundo cursu : Liber *Posteriorum*.
In primo gymnasio : *secundus liber De oratore*. — Oratio Ciceronis
pro lege Manilia. — Undecimus VIRGILII. — Lucianus *De mortuis*.
In secundo gymnasio : *tertius Fastorum* Ovidii. — Rhetorica. —
- 10 Oratio *pro Dejotaro*.
In tertio gymnasio : *secundus liber Familiarium epistolarum*. —
Quantitas syllabarum.
In quarto gymnasio : *quartus Familiarium epistolarum*. — *Primus*
De Ponto.
- 15 In quinto gymnasio : *decimus tertius Epistolarum familiarium*. —
Syntaxis. — Regulae de praeteritis.
In sexto gymnasio : *Epistolae familiares selectae*. — Rudimenta.
— Genus.

4 — 1 maii 1563

TEXTUS : *Ibidem*, f. 201v (prius 254v 486-87).

INDEX PRAELECTIONUM

- In theologia : prima lectio ex *Prima Secundae* S. Thomae. — Se-
cunda lectio ex *Secunda Secundae* S. Thomae. — Tertia lectio : ESAIAE.
Prima lectio *Summae* Caietani *De horis canonicis*. — Secunda lectio
- 5 *De sacramentis*.
In tertio cursu : Liber *De coelo* Aristotelis et *Sphaera*. — In se-

5 Liber² *del.* *Posteriorum*.

cundo : Liber *Physicorum* Aristotelis. — In primo : Liber *Perihermenias* Aristotelis.

In primo gymnasio : *De oratore*. — *Sextus* VERGILII. — *Dialogus* Luciani. — *Oratio in Rullum* ². 10

In secundo : *Decimus* VERGILII. — *Oratio* Ciceronis *pro Archia poëtae*. — *Grammatica graeca*. — *Rhetorica*.

In tertio : *Oratio* Ciceronis *post reditum*. — *Quintus Aeneidos*. — *Secundus liber Rhetorices*.

In quarto : *Cicero De amicitia*. — *Tertius Ovidii De Ponto*. — *Syntaxis*. 15

In quinto : *Epistolae* Ciceronis. — *Praeterita*. — *Syntaxis*.

In sexto : *Epistolae* Ciceronis. — *Genus*.

In septimo : *Rudimenta et Epistolae* Ciceronis *selectae*.

5 — 1 septembris 1563

TEXTUS : 1. *Ibidem*, f. 203v (prius 280v 478-79). — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici* 1433 (3562), f. 263r. Lectiones theologiae et philosophiae in hoc exemplo omissae sunt.

EDITIO : MP (1901) 695-96.

INDEX PRAELECTIONUM QUAE IN AESTATE HABENTUR

In theologia : prima lectio ex Prima Secundae D. Thomae *De beatitudine*. — Secunda lectio ex Secunda Secundae D. Thomae *De fide*. — Tertia lectio : ESAIAE. — Prima lectio Summae Caietani *De scandalo et ignorantia*. — Secunda lectio *De sacramentis*. 5

In primo cursu : *Primus Priorum* exponuntur. — In secundo cursu : *Tertius Physicorum* Aristotelis et *Ethica* eiusdem. — In tertio cursu : *Sphaera* Ioannis de Sacro Bosco ³ et *Meteora*.

In primo gymnasio : *Sextus* liber VERGILII. — Horatii *tertius Odarum*. — LUCIANUS graece. — *Oratio* Ciceronis *pro lege agraria*. — *Cicero De oratore*. 10

In secundo gymnasio : *Commentarii* Caesaris. — *Grammatica graeca*. — *Decimus* VERGILII.

² Rectius : *De lege agraria* ; quam Cicero contra Rullum tribunum, huius legis auctorem recitavit.

³ De *Sphaera* I. de Sacro Bosco cf. supra, mon. 306 adn. 3 et passim.

- In tertio gymnasio : *Quintus Aeneidos*. — *Rhetorica Patris Cypriani*.
 15 — Oratio Ciceronis *post reditum*.
 In quarto gymnasio : Cicero *De officiis*. — Ovidius *De Ponto*.
 In quinto gymnasio : Ovidius *De Ponto*. — *Epistolae familiares* Ciceronis.
 In sexto gymnasio : Genus nominum. — *Epistolae familiares* Ciceronis.
 20 In septimo gymnasio : Rudimenta grammatices. — *Epistolae Ciceronis familiares*.

6 — 1 ianuarii 1564

TEXTUS : *Lus.* 43, f. 216v (*prius* 256v 490-91 510v).

INDEX PRAELECTIONUM QUAE IN HYEME HABENTUR

- In theologia : Prima lectio ex Prima Secundae D. Thomae *De principio libero operationum humanarum*. — Secunda lectio ex Secunda Secundae D. Thomae *De fide*. — Tertia lectio ISAIAE. — Prima lectio ex
 5 *Summa Caietani De iuramento*. — Secunda lectio ex *Summa Caietani De excommunicatione*.
 In quarto curriculo : Liber Aristotelis *De generatione*. — In tertio : Liber *Physicorum* Aristotelis. — In secundo : Liber *Topicorum*.
 In primo gymnasio : *Partitiones* Ciceronis. — *Actiones in Verrem*.
 10 — LUCIANUS graece.
 In secundo gymnasio : Liber *Fastorum* Ovidii. — *Philippicae* Ciceronis.
 In tertio gymnasio : *Rhetorica* P. Cypriani. — VERGILIUS. — Oratio Ciceronis *pro Quinto Ligario*.
 15 In quarto gymnasio : *Epistolae familiares* Ciceronis. — Ovidius *De Ponto*.
 In quinto gymnasio : *Epistolae familiares* Ciceronis. — Ovidius *De Ponto*.
 In sexto gymnasio : *Epistolae* Ciceronis *selectae*. — Genus nominum
 20 et praeterita.
 In septimo gymnasio : Rudimenta grammatices.

7 — Exeunte anno 1565

TEXTUS : *Ibidem*, f. 217v-18r (*prius* 275v 492-93).

CATALOGUS EORUM MUNERUM QUAE QUIQUE HORUM OBIT QUI IN HOC
EBORENSI COLLEGIO VERSANTUR

Professores et auditores huius eborensis academiae

Professores theologiae :

Pater doctor Georgius Sarran⁴ versatur in Prima Secundae D. Thomae 5
De peccato originali.

Pater doctor Ferdinandus Perez⁵ versatur in Secundae D. Thomae *De*
restitutione.

Pater doctor Petrus Paulus Ferrerius⁶ interpretatur *Psalmos* Davidicos

...

10

Interpretantur quos casus vocamus conscientiae :

Pater doctor Iacobus Cisnerius⁷ interpretatur CAIETANUM in verbo *usura.*

Pater magister Blasius Gometius in verbo *furtum* ipsum CAIETANUM
docet...

Professores artium liberalium

15

In quarto artium curriculo : Frater magister Petrus Martinus⁸ in-
terpretatur Aristotelem in libris *De anima*...

In tertio artium curriculo : Frater magister Melchior Alphonsus ex-
ponit Aristotelem in libris *De coelo*...

In primo artium curriculo : Frater magister Petrus Lodovicus⁹ 20
Porphyrii *Isagogen* est aggressus...

Humaniorum litterarum praeceptores

Patēr Balthazar Barreira¹⁰ in primo gymnasio explicat *Partitio-*
nes Ciceronis. — *Sextum Aeneidos* Vergilii. — Orationem *pro Milone*
— et ex litteris graecis *Dialogos* Luciani... 25

In secundo gymnasio : Frater magister Marcellus a Rupe¹¹ exponit

⁴ De G. Serrão S. I. cf. MP II mon. 35 adn. 3.

⁵ De F. Pérez S. I. cf. MP II mon. 97 adn. 1 ; et supra, mon. 250.

⁶ De P. P. Ferrer S. I. cf. supra, mon. 262.

⁷ I. Cisneros S. I. lusitanus, dioecesis olisipon., natus c. an. 1538, ingressus S. I.
c. an. 1552 ; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 257r.

⁸ P. Martins S. I. lusitanus conimbricensis, natus c. an. 1541, ingressus S. I.
c. an. 1556 ; cf. ARSI, Fondo Ges., Mss. 77/IV, f. 331r.

⁹ P. Luis S. I., hispanus, ingressus S. I. anno 1555, obiit anno 1602 ; cf. SOM-
MERVOGEL V 185 ; RODRIGUES, *História* II/1 et 2 passim.

¹⁰ B. Barreira S. I., lusitanus olisiponensis, natus c. an. 1539, ingressus S. I. c.
an. 1555 ; cf. ARSI, Fondo Ges., Mss 77/I, f. 232r.

¹¹ M. de la Rocha S. I., lusitanus, dioec. conimbric., natus c. an. 1546, ingres-
sus S. I. c. an. 1560 ; cf. *Hist. Soc.* 41, f. 265r.

Rhetoricam ad Herennium — Orationem pro Sylla — imo *Accusationis in Verrem* librum primum qui *Divinatio* dicitur — *Decimum Aeneidos Vergilii* — et *Grammaticam Clenardi* . . .

30 In tertio gymnasio : Frater magister Antonius Carvallius¹² explicat Ciceronem *De amicitia* et quintum Ovidii *de Tristibus*. [218r]

In quarto gymnasio : Frater magister Franciscus Araugius¹³ explicat tertium librum *Epistolarum familiarium* et primum Ovidii *De Ponto*, cum syntaxi . . .

35 In quinto gymnasio : Frater Antonius Rodrigues¹⁴ exponit librum *decimum tertium Epistolarum familiarium*, cum praeteritis verborum et grammaticae latinae constructione.

In sexto gymnasio : Frater Ioannes Vieirá *Epistolas selectas* Ciceronis cum genere nominum et verborum praeteritis exponit.

40 In septimo gymnasio : Frater Franciscus Gometius¹⁵ prima grammatices rudimenta docet. Fratres Gonsalus Lodovicus¹⁶ et Ioannes Baëza prima elementa pueros docent in octava et ultima classe . . .

328

CATALOGI LECTIONUM COLLEGII OLISIPONENSIS

1561-1564

1 — 31 decembris 1561

TEXTUS : *Lus.* 43, f. 170v (*prius* 136v 227v) ; in margine : « Catalogus eorum qui in domo D. Rochi et Collegio D. Antonii Societatis Iesu Olysi pone versantur pridie calendas ianuarii anno 1562 ».

¹² A. Carvallo S. I., lusitanus, natus c. an. 1538, ingressus S. I. c. an. 1555 ; cf. ANSI, Fondo Ges., *Mss.* 77/I, f. 169r.

¹³ F. de Araujo S. I., lusitanus olisiponensis, natus c. an. 1540, ingressus S. I. c. an. 1556 ; cf. *ib.* *Mss.* 77/II, f. 87r.

¹⁴ A. Rodrigues S. I., lusitanus, natus c. an. 1540 ; ingressus S. I. 1561 ; cf. *ib.*, *Mss.* 77/I, f. 132r.

¹⁵ F. Gomes S. I., lusitanus, natus c. an. 1524, ingressus S. I. c. an. 1559 ; cf. *ib.*, *Mss.* 77/II, f. 97r.

¹⁶ G. Luis S. I., lusitanus portuensis, natus c. an. 1538, ingressus S. I. c. an. 1555 ; cf. *ib.*, f. 265r.

INDEX AUTHORUM QUI HOC TEMPORE HIEMALI
IN HOC COLLEGIO D. ANTONII ¹ EXPONUNTUR

In primo gymnasio : 2^o *De oratore ad Q. Fratrem, Oraciones* Ciceronis, VERGILIUS, author graecus.

In secundo gymnasio : Rudimenta rhetorices, Ciceronis *Orationes*, 5
Ovidius *de Fastis*.

In tertio gymnasio : Tullius *De amicitia, Eclogae* et sillabarum quantitas.

In quarto gymnasio : *Epistolae familiares*, Ovidius *De Ponto* et syntaxis. 10

In quinto gymnasio : *Selectae epistolae* et grammatices rudimenta.

In sexto gymnasio exercentur pueri in inflectendis nominibus et verbis.

2 — 31 decembris 1562

TEXTUS : 1. *Ibidem*, f. 204^v (prius 140^v 232^v). — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433 (3562)*, f. 265^r.

EDITIO : MP (1901) 696-97.

INDEX AUTHORUM QUI HOC TEMPORE HIEMALI
IN COLLEGIO DIVI ANTONII EXPONUNTUR

In primo gymnasio : *Oratio pro Plantio*, QUINTILIANUS, VERGILIUS, *Dialogi* graeci, LUCANUS.

In secundo : *Prima Catilinaria, duodecimus* VERGILII, compendium 5
Rhetorices Cypriani ¹.

In tertio : Tullius *De amicitia*, Ovidius *de Tristibus*, quantitas syllabarum.

In quarto : *Epistolae familiares* Ciceronis, Ovidius *De Ponto*, Syntaxis. 10

In quinto : *Epistolae familiares*, genus et praeterita et declinationes nonnullae regulae syntaxis.

In sexto : nominum et verborum inflexio et rudimenta grammaticae.

3 Prantio *ms.*

¹ De collegio olisiponensi cf. RODRIGUES, *História* I/2 285-302.

² De Cypriani Soares S. I. rhetorica cf. supra, mon. 326 adn. 5.

3 — 30 aprilis 1563

TEXTUS : Lus. 43, f. 206v (prius 231).

INDEX AUTHORUM QUI AESTIVO TEMPORE IN HOC
COLLEGIO D. ANTONII EXPONUNTUR

In primo gymnasio : *Secundus De oratore*, VERGILII *quintus*, et
Oratio *pro Quinctio* alternis diebus cum graeca lectione tum Clenardi
5 tum Luciani.

In secundo gymnasio : Introductio in *Rhetoricam* P. Cypriani, VER-
GILII *undecimus*, et *prima Philippica* alternis diebus, et Grammatica
graeca Clenardi.

In tertio gymnasio : Oratio Ciceronis *post reditum*, cum introduc-
10 tione P. CYPRIANI alternis diebus, VERGILII *secundus*, et prima rudi-
menta graeca grammaticae ex Clenardo, absoluta syllabarum quantitate.

In quarto : *Epistolae familiares* et Ovidius *de Tristibus*, et de sylla-
barum quantitate ex Despauterio, absoluta syntaxi.

In quinto : *Epistolae selectae* et aliquot declinationum regulae, ac
15 de praeteritis et supinis ex Despauterio.

In sexto : prima grammatices rudimenta, ratio flectendi nomina et
coniugandi verba, additis de nominum genere regulis ex Despauterio.

4 — 31 augusti 1563

1. *Ibidem*, f. 208v (prius 234v). — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em.,
Mss. Ges. 1433 (3562), f. 265v.

INDEX AUTHORUM QUI AESTIVO TEMPORE IN HOC
COLLEGIO D. ANTONII EXPONUNTUR

In primo gymnasio : *Tertius liber Institutionum oratoriarum* Quin-
tiliani. — Alternis diebus *sextus* Virgilii *Aeneidos*. — Oratio Ciceronis
5 *pro Plancio*. — Grammatica graeca Clenardi.

In secundo gymnasio : Oratio *prima* Ciceronis in *L. Catilinam*. —
Rudimenta rhetoricae. — Vergilianae *Aeneidos duodecimae*.

4 Quintio *ms.*

1 qui in humanioribus t2 || 4 diebus del. t2 Oratio Cic. pro Plancio | Aeneidos del. t2
Sextus Virgilii Aeneidos

In tertio gymnasio : *Septimus liber Epistolarum familiarium* Ciceronis. — *Tertius liber Ovidii de Tristibus*.

In quarto gymnasio : Ex *Epistolis familiaribus* libri faciliores aliquot. — *Syntaxeos praecepta*. 10

In quinto gymnasio : Ex *Epistolis etiam familiaribus* Ciceronis quae videntur dilucidiores pro captu puerorum. — *Praeteritorum regulae*.

In sexto gymnasio : Ferme totum tempus insumitur inflectendo nomina et verba. Mane tamen perpauca familiariter exponuntur ex *Selectarum epistolarum* libello. 15

5 — 1 maii 1564

TEXTUS : *Lus. 43, f. 224v* (prius 244).

In primo gymnasio : Ciceronis *tertius liber De oratore*. — LUCANI *liber primus*. — Suetonius. — *Dialogus De mortuis*.

In secundo gymnasio : P. Cypriani Soarez *Rhetorica*. — Iulii Caesaris *Commentarii de bello civili*. — VERGILII *octavus liber*. — *Rudimenta grammatices graecae*. 5

In tertio gymnasio : P. Cypriani *Rethorica*. — Ciceronis *libellus De amicitia*. — Ovidii *Methamorphosis*.

In quarto gymnasio : Ciceronis *Familiares epistolae* in libro *tertio*. — Ovidii *De Ponto* *liber primus*. 10

In quinto gymnasio : Ciceronis *16 Epistolarum familiarium*.

In sexto gymnasio : Edocentur pueri prima grammatices rudimenta.

6 — 31 decembris 1564

TEXTUS : *Ibidem, f. 223v* (prius 246v 465v).

CATHALOGUS AUTORUM QUI HYBERNO TEMPORE IN HOC COLLEGIO ENARRANTUR

In primo gymnasio : *Partitiones* Ciceronis. — *Primus Georgicon*. — *Prima oratio in Verren*. — *Grammatica graeca* Clenardi.

In secundo : *Oratio pro Deiotaro*. — *Decimus Aeneidos* Vergilii. — 5
Introductio Rhetorices Patris Cypriani. — *Grammatica* Clenardi.

8 gymnasio del. 12 Tertius, sup. Septimus || 10 liber 11 || 15 Mane del. 12 tantum

In tertio : *Tertius liber De officiis* Ciceronis. — *Secundus de Fastis* Ovidii, et de quantitate syllabarum Despauterii.

In quarto : *Liber De amicitia* Ciceronis. — *Secundus liber De Ponto*
10 Ovidii, et syntaxis.

In quinto : *Quintus liber Epistolarum familiarium* Ciceronis. — *Tertius de Tristibus* Ovidii.

In sexto : *Decimus quartus Epistolarum familiarium*. — Genus Despauterii.

15 In septimo : *Epistolae selectae*. — Rudimenta grammaticae.

In octavo : Ratio flectendi nomina et verba.

APPENDIX

P. IOANNES RETHIUS S. I. ¹

FASTI ET EPHEMERIDES
GYMNASII NOVI TRIUM CORONARUM SOCIETATIS IESU COLONIAE
(Excerpta)
1557-1558

Introductio

P. Rethius primus regens scholarum collegii coloniensis ab ipso die quo S. I. gymnasii Trium Coronarum regimen assumpsit, diarium (rarissimum quid in S. I. historia) concinnare coepit, in quo vicissitudines scholae enarrat, rationes exercitationum scholasticarum describit, monumentum haud parvi valoris hac ratione posteritati relinquens. Consilium nobis non est in lucem proferre integrum diarium; sed excerpta solum studiosis exhibere volumus quae fini nostri voluminis magis respondent, et quae primum et secundum solummodo gymnasii annum (1557-58) respiciunt; posterioribus enim annis adnotationes Patris Rethii semper rariores atque ieiuniores fiunt.

TEXTUS : Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ.* 979 (*prius* U IX 604), f. 17r-70v; fere omnia autographa Patris Rethii.

EDITIO : Pars exigua ap. HERMAN, *La pédagogie des Jésuites* 320-27.

SCRIPTORES : HANSEN, *Rheinische Akten* p. XXIX-XXX. — KUCKHOFF, *Die Geschichte des Gymnasium Tricoronatum* p. XV.

¹ De I. Rethio S. I. cf. Introd. in *Rat. st. Coll. Rom.* (1558) adn. 4; MP II p. 1.

... [18r] ... 15 cal. martias [15 febr. 1557] lectionum initium dedimus. Mane ego praefatus sum in orationem *pro lege Manilia* et *Partitiones oratorias* Ciceronis. Meridie M. Franciscus Costerus¹ suam recitavit praefationem in *Priora Analytica* Aristotelis.

5 14 cal. martii [16 febr.] singuli suos auspicati sunt libros. Habui autem in hoc initio tres tantum collegas : M. Franciscus Costerus mechl-
niensis praefuit classi dialecticorum, exponendo mane *Priora* Aristote-
lis, meridie *Voces Porphyrii*² et vespere *Tabulas dialecticas* Cornelii Va-
lerii³. Ego vero rexi classem rhetorices legendo mane orationem *pro*
10 *lege Manilia* et meridie *Partitiones*. M. Ioannes Catheneus⁴ autem iun-
gendo omnes grammaticos interpretatus est eis Despauterii Gramma-
ticam⁵.

4 nonas martias [4 martii] nostri discipuli omnes apud D. Maxi-
minum sacrum quotidie audire coeperunt⁶ celebrante ibi nostrorum
15 aliquo.

Ipsis idibus martiis [15 martii] discipuli nostri morem laudabilem
singulis mensibus semel confitendi⁷ susceperunt, confessariusque ipso-
rum factus est M. Franciscus Costerus, qui confessiones ipsorum audit
in templo S. Maximini.

20 8 idus martii [8 martii] M. Ioannes Berkelius⁸ buschoducensis prae-
fectus est secundae classi grammaticorum et M. Gregorius Fabius⁹ dio-
nantensis primae grammaticorum ordini praepositus est, et Cateneo data
est exponenda Cornelii Valerii *Dialectica*.

DE RATIONE DISCENDAE DOCENDAEQUE LINGVAE LATINAE
AD M. FABIIUM ET BERKELIUM

25

Omnem laborem et diligentiam in hoc impendite ut quam citissime
discipulos vestros ad purum et incorruptum perducatis latinum sermo-
nem. Artis ob id praeceptiones ita explicate et [18v] plane tradetis ut
et minimo labore percipiant et longam moram iis non faciant. Ad imi-

1-2 dedimus *del.* Hora 6 || 6 initio *del.* quat(uor) || 15 aliquo *del.* 8 idus Mart. || 18
Costerus *del.* qui dictus || 20 idus *del.* Martias | buschoducensis *del.* et M || 25 ad *del.* Fa

¹ Cf. supra, mon. 156 adn. 3.

² *De quinque vocibus* seu *Isagoge*; cf. supra, mon. 306 adn. 2.

³ Cf. *ib.* adn. 3.

⁴ Cf. *ib.* adn. 4.

⁵ Videsis primum collegii catalogum lectionum (9 febr. 1557); supra, mon. 305.

⁶ De missa quotidie audienda cf. *Reg. Rect. Coll. Rom. (1551)* V § 3; MP I 91.

⁷ De confessione menstrua cf. *ib.*

⁸ C. supra, mon. 305 adn. 6.

⁹ Cf. *ib.* adn. 5.

tandum vero unicum Ciceronem proponetis ¹¹, latinorum autorum potissimum et eloquentissimum, in quo non solum praeceptionum usum commonstrabit, sed verba etiam singula, cum simplicia tum constructa et collocata, accurata cum animadversione notabit. Quid nimirum quaeque vox significet, quo ordine et loco posita sit, quibuscum iuncta a Cicerone inveniatur, magna cura et diligentia ostendetis, et breviter totam ciceronianae orationis structuram et compositionem spectandam et imitandam oculis puerorum obiicietis. 30 35

His porro varia et multiplex accedat oportet exercitatio ¹². Commentatis igitur temporibus, personis, locis et rebus vernaculo sermone quae docuistis, versa proponite quae deinde pueri in latinum sermonem et iis maxime modis quos tum audiverunt industria sua convertent. 40

In hoc vero exercitationis genere ubi aliquid profecerint, ad maiora et perfectiora adducantur: ut nimirum epistolas Ciceronis ad verbum a vobis vulgari sermone expressas latine non inspectas de suis facultatibus reddant. 45

Ubi autem et in isto nonnihil profectum fuerit, offerantur item illis Ciceronis aliquot epistolae iis verbis et loquendi formis exprimendae quibus aliis in locis rem eandem Cicero complectitur.

Ab his porro antequam ad artem poeticam aut oratoriam transmittantur, libros aliquot germanicos diversi plane generis interpretaendos sibi sumant, quo omnem materiam latina, nitida ac ciceroniana dicendi figura tractare assuescant. 50

Quae omnia licet ardua sint et difficilia, levia tamen et facilia fient cum spe summae cuiusdam eloquentiae, tum magno vestro labore et contentione, qui in hoc etiam non parum operae curaeque ponetis ut discipuli neque scribant neque loquantur nisi iis modis et rationibus quas non a vobis, sed a Cicerone didicerunt. Eius enim sermone tanquam rectissima norma omnia latinae linguae studia sunt dirigenda. [19r] 55

7 idus martii [9 martii] effectum est ut grammatici mane ante lectionem recitarent hymnum *Veni Sancte Spiritus*, et vesperi post lectionem canticum *Salve Regina* . . . ¹³ 60

Pridie idus martii [14 martii] Georgius Eynhaudt ¹⁴ buschoducen-

33 collocata *del.* accus || 40 versa *del.* propog [?] || 47 epistolae *del.* eis || 48 prius qui || 49 aut *del.* orna [?] || 50 generis *del.* intr. || 51 latina *del.* tra || 54 cuiusdam *del.* eloquentie || 59 martii *del.* Gerard

¹¹ De lectione ac imitatione Ciceronis videsis opinionem S. Ignatii (MP I 452) necnon Patris Perpinyà (MP II mon. 82 lin. 154-55).

¹² De variis linguae latinae exercitationibus cf. *ib.* lin. 252-372.

¹³ De precibus ante et post lectiones recitandis cf. *Reg. praec.* (1558) § 1; MP II mon. 4.

¹⁴ Cf. supra, mon. 306 adn. 6.

sis, nobilis adolescens, annorum sedecim, Societatis Iesu, primus rhetorum orationem habuit de studiis bonarum artium in corona plurimorum adolescentum et magistrorum non nostri gymnasii tantum, sed etiam aliorum.

12 cal. april. [21 martii] Ioannes Dionysius neomagensis ¹⁵, convictor annorum 14 pronuntiavit orationem in laudem pietatis.

7. cal. aprilis [21 martii] coeptum est in classibus grammaticorum et rhetorum recitari quidquid per totam septimanam lectum est ¹⁶. Praeterea statutum est ut perpetuo lectiones ea vocis, vultus et gestus moderatione recitentur, qua ipsae pronunciantur declamationes. Hactenus etiam semper a principio huius collegii recitata sunt post lectionem ea quae praecedenti die aut hora exposita erant.

11 cal. aprilis [22 martii] edidimus in usum infimae classis grammaticorum breviores Ciceronis epistolas, quarum haec inscriptio: *M. Tullii Ciceronis selectarum epistolarum libri tres*. Has collegit Henricus Somalius dionantensis studiosus Societatis ¹⁷ . . . [20r] . . .

4 nonas maii [4 maii] grammatici in octurias divisi sunt ¹⁸, singulisque octuriis unus praefectus, cui caeteri interpretaeta recitarent, qui absentes, sero venientes, vernacula lingua utentes, iurantes, mentientes, obscena et turpia proferentes, immodestiam aliquam domi aut foris aut in templo exercentes, in aede sacra confabulantes et obambulantibus notarent; tumque primum virgis apud eos uti coepimus.

Pridie idus maii [14 maii] disputationes feriae sextae a 4 ad 6 coepitae sunt; propositiones disputandae diebus aliquot ante in atrio ianuae affixae ¹⁹.

4 idus [12 maii] effecimus ut omnes pueri paucis admodum exceptis coronam ²⁰ haberent; id quod hic erat insolitum. Idem ut ordine irent ad concionem plurimi. Omnes in declamationibus fere singulis ultro invehuntur in haereticos . . . [21v] . . .

6 idus novembris [8 nov.] convenerunt examinatores a prandio hora secunda ut examen inciperent ²¹. Admissi tum primum ad examen

68 pietatis *del.* 17 || 69 est *del.* die [?] || 70 rhetorum *del.* pronun[tiari] || 73 sunt *del.* prae perpetuo || 80 praefectus *del.* qui || 83 exercentes *del.* aut in templo || 84 notarent *del.* Tumque, *sed rest.* || 85 sextae *del.* a 4 ad 6 || 93 hora *del.* prima, *sup.* 2

¹⁵ Qui anno 1560 Societatem ingressus est; cf. supra, mon. 312 adn. 5.

¹⁶ Cf. *Reg. praec.* (1558) § 48; MP II mon. 4.

¹⁷ Cf. supra, mon. 312 adn. 2.

¹⁸ De decuriis constituendis cf. *Reg. praec.* (1558) § 53; MP II mon. 4.

¹⁹ De thesibus disputationum publice exponendis cf. *ib.* § 42.

²⁰ De corona seu rosario B. Mariae V. recitanda a discipulis cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (1561) § 5; MP II mon. 7.

²¹ De examinum instituendorum ratione cf. *Reg. praef. st.* (1565) § 1; MP II mon. 20.

sunt 21. Post ordine infra scripto collocati sunt. Deinde examinati sunt in grammatica tota.

95

5 idus [9 nov.] ab 8 hora usque ad 11 aut medium potius duodecimae examinati sunt in *Vocibus* Porphyrii, *Categoriis* Aristotelis et libro *De interpretatione*. Eodem die a prandio a secunda usque ad medium septimae examinati sunt in *Prioribus* et *Posterioribus Analyticis* Aristotelis.

100

4 idus [10 nov.] ab 8 usque ad medium duodecimae examinati sunt in RODULPHO¹⁰² et *Elenchis sophisticis* Aristotelis. Tum etiam physis illis dedimus quaestiones.

Pridie idus [12 nov.] ab octava hora usque ad 11 pene ad quaestiones [22r] datas singuli responderunt. Praeterea pro potu pridie accepto et pane albo et labore examinerum numerarunt divites et mediocres 6 albos rotatos¹⁰³, pauperes 3 albos rotatos. Quam pecuniam post decanus et examinatores inter se diviserunt, et solutis expensis ante in vinum, panem et saccarum, singuli receperunt 15 marcas colonienses¹⁰⁴. Eodem die a prandio hora secunda rursus convenimus et singulos primum seorsim admisimus, post in maiori schola simul omnes. Nemo repulsus est. In privata admissione decano singuli numerarunt unum album rotatum. Receptor pro facultate artium divites et mediocres medium florenum in auro, pauperes quartam partem, et bidellis omnes 6 albos. Eodem die in loco examinis coenarunt examinatores cum receptore, qui singulis nomine facultatis dedit marcas colonienses tres... [23v]

105

110

115

Pridie idus novembris [12 nov.] a prandio hora prima convocavimus omnes discipulos inferiorum scholarum ad examen. Praefuit Ioannes Rethius regens; examinatores fuerunt M. Henricus Dionysius¹⁰⁵, M. Balduinus Angelus¹⁰⁶, M. Ioannes Bercaelius, M. Gregorius Fabius¹⁰⁷ et M. Andreas Boccatus¹⁰⁸. Habitum autem est examen in maiori hypocausto. Primum vocati sunt ii qui inferiorem classem grammaticam occupant, post qui superiorem, denique rhetores; et nomina dederunt examineribus; et si qui ante non fuerant professi apud Regentem, et illi nomen dederunt. Hoc facto eodem die examinati sunt 4 aut 5 inferioris scholae grammaticae in etymologia, et pari numero caeteri

120

125

102 et *del. eleng* || 104 idus *del. ho* [ra] || 106 *mediocres in marg.* || 113 *divites* *ms.* || 114 *partem sup.* || 118 *prius* 16 Cal. decemb. || 124 *occupant del. postea* qui || 126 *die sup.* || 127 *etymologia del.* Die vero sequenti una hora

¹⁰² R. AGRICOLA, *De inventione dialectica*; cf. supra, mon. 312 adn. 6.

¹⁰³ De hoc pecuniae genere cf. A. MARTINI, *Metrologia* (Torino 1883) 149 163.

¹⁰⁴ Cf. *ib.*

¹⁰⁵ Cf. supra, mon. 305 adn. 8.

¹⁰⁶ B. Delange S. I. (1535-1601; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 43).

¹⁰⁷ Cf. supra, mon. 312 adn. 10.

¹⁰⁸ A. Boccatus S. I. (1530-1579; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 17-18).

- usque ad caenam. Die sequenti, scilicet ipsis idibus novembris, exami-
 130 nati pari modo sunt ii qui superiorem scholam grammaticorum occu-
 pant, in etymologia et syntaxi ab octava usque ad prandium. His da-
 tum est thema de quo conscriberent epistolam in horam quartam eius-
 dem diei. A prandio eodem die etiam 4 aut 5 seorsum ex classe rhetorum
 135 examinati sunt in tota grammatica, rhetorica, Rodulpho¹²⁸ et *Tabulis*
dialecticis Cornelii Valerii. Hi antequam egrederentur ex tempore ora-
 tionem debuerunt conscribere. Omnium responsiones unus examinato-
 rum asscripsit. Receptis ab omnibus compositionibus, divisimus eos
 usque in 17 cal. decembris [15 nov.]. Quo die mane hora 9 per pulsum
 convocavimus discipulos omnes ad scholam dialecticam (ut et per pul-
 sum ad examen vocaveramus). Congregatis omnibus processit Ioannes
 140 Rethius regens cum examinatore. Regens occupavit cathedram, ex-
 aminatores consederunt iuxta cathedram in scamno ipsis [24r] posito.
 Incipit Regens exponere rationes cur cum ascensu velit coniungi exa-
 men; item quo pacto ascensus fieri debeat. Singulorum diligentiam lau-
 davit, et post primum rhetores in schola dialectica ordine collocavit;
 145 deinde grammaticos in schola rhetorica; denique etymologicos in su-
 periori schola grammatica. Denunciavit etiam quos quemque libros com-
 parare oporteret et quando ad lectiones revertendum est.

Ordo ascendentium ... [25r] ...

- Hunc ordinem sic constituimus: contulimus modestiam, eruditio-
 150 nem, diligentiam, responsiones etc. inter se, et meliori ac doctiori pri-
 mum etc. locum assignavimus ... [25v] ... 16 cal. decembris [16 nov.]
 promulgavimus catalogum lectionum, affigendo collegio. Hic catalogus
 impressus fuit et confecta centum exemplaria.
 15 cal. decembris [17 nov.] lectiones incepimus ... [28v] ...
 155 4 nonas decembris [2 dec.] coepimus in autore *ad Herennium* rhe-
 tores exercere ad extemporalem facultatem dicendi, hoc pacto: Singula
 praecepta iussimus discipulos ex tempore exemplis oratione explicare;
 v. gr. audiverunt quid sit genus demonstrativum: Conficias nunc ora-
 tionem laudatoriam. Lauda S. Nicolaum. Invenias primo laudanda, post
 160 dispone, iam exorna et pronuntia totam orationem. Quod unus facere
 nequit, faciat sequens, donec totam orationem sine ullo scripto absol-
 vamus ... [29v] ...

¹²⁸ scilicet *del.* 15 Calend. Decemb. | decembris *ms.* | ipsis idibus decembris *in marg.*
 || 132 aut *del.* 6 || 136 asscripsit *del.* Divisi[mus] Recep[tis] || 145 schola *del.* dialectices, *sup.*
 grammatica || 151 prius 17 || 152-3 Hic ... exemplaria *in marg.* || 155 Herennium *del.*
 nostr[os]

¹²⁹ Cf. supra, adn. 22.

13 cal. ianuarii [20 dec.] rursum tradidimus catalogum lectionum imprimendum. Facta sunt quingenta exemplaria¹⁶⁵...

Circa nativitatem Domini omnes nostri discipuli nostris confessi sunt et communicarunt. Quidam confessionem generalem fecerunt, alios item adduxerunt. Venerunt etiam Montani et Laurentiani¹⁶⁶. Visitarunt post templa et flexis genibus [30r] orarunt; etiam superiores germani. Confessi quoque sunt aliquot laici externi... [30v]...

Anno 1558...

170

Item cum novo hoc anno hanc invenimus viam alliciendi ad nos iuventutem: Omnes quos gratis instituimus¹⁶⁷ vel inscribimus aut aliis commendamus aut alia ratione iuvamus; pro singulis beneficiis aliquos adducent adolescentes, et quanto plures adduxerint, tanto erunt gratiores... [32r]

175

18 cal. februarii [15 ian.] statutum est ut omnes rhetores cunctos libros prophanos unde latina lingua discitur, reponant et sibi opera Ciceronis omnia in 16 folio a Gryphio¹⁶⁸ Lugduni impressa emant et eis tanquam enchiridio utantur hoc pacto: Semper secum ferant ea quae in schola leguntur, de verbo ad verbum ediscant, ex omnibus locis phrasas colligant et memoriae mandent; primum ex epistolis, tum ex orationibus, post ex libris rhetoricis; et denique ex libris philosophicis; ut eodem hoc servato ordine postea modo totum ediscant Ciceronem.

180

Eodem hoc die statutum est ut doctiores rhetores tantum conscribant, quantum tribus partibus horae pronunciare queunt; medii quantum media, infimi quantum in quarta parte horae. Sed ita componant ut demonstrare possint, ex quo loco Ciceronis singula verba simplicia et coniuncta habeant.

185

Item statutum est eodem die ut omnes rhetores orationes suas pulchre descriptas in schola ordine die Mercurii suspendant, nec tollant ante finem illius septimanae. Quot discipuli erant, tot clavi ordine infixi sunt, et singulis discipuli asscriptum nomen. Unicuique integrum erit in eis emendare quae minus recte posita fuerant, nisi auctor ipse defendere queat. [32v]

190

¹⁶⁸ etiam *del.* illi || 180 omnibus *del.* libris || 190 schola *del.* die || 191-2 Quot... nomen *in marg.*

¹⁶⁵ De distributione huius catalogi refert ipse P. Rethius in litteris quadrimestribus collegii (2 ian. 1558); videsis supra, mon. 193.

¹⁶⁶ De his gymnasiis plura invenies ap. KUCKHOFF, *Tricoronatum* p. 6 et passim.

¹⁶⁷ De gratuitate ministerii docendi in scholis cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (1552) § 8; MP I 156.

¹⁶⁸ De Sebastiano Gryphe (1493-1556) typographo cf. BOUILLET, *Dict. un. d'hist. et de géogr.* (Paris 1901) 800.

195 Eodem die statutum est ut quemadmodum quotidie ea recitantur
quae pridie fuerunt lecta, et die sabbati quae tota septimana, ita finito
mense, quae eo mense, finita quarta anni parte, quae ea quarta parte
anni, finito medio anno, quae eo medio anno, finitis tribus anni parti-
bus, quae illis tribus partibus, et finito anno, quae toto anno fuerunt
200 lecta, recitentur.

Eodem die talis rhetoribus fuit commendata exercitatio : Dum itis
domum vel ad campos, ne in via sitis otiosi, recitate socio vel epistolam
vel orationem vel alterius libri Ciceronis partem, et ille vicissim vobis ;
vel recitet unus periodum aliquam Ciceronis, alter aliam quae ab ea
205 litera incipiat in quam desinebat prior ; tertius item qui incipiat ab ea
litera in quam desinit proxima etc. . . . [34r] . . .

4 nonas februarii [2 febr.] coepit secundus annus huius collegii . . .
[35r] . . .

Pridie nonas februarii [4 febr.] duobus pauperibus scholae nostrae
210 hoc datum est officium ut purgarent scholam theologorum singulis sep-
timanis. Mercedem eis dabit quaestor nomine collegii theologici. Ita M.
Franciscus Costerus succurrit pauperibus discipulis.

Eodem die admoniti sunt rhetores ut quo materiam habeant ora-
tionum, emant infrascriptos libros : Exempla Sabellici ³⁴ aut Maruli ³⁵,
215 *Flores poetarum* ³⁶, *Loci communes* Eckii ³⁷ aut Hoffmaisterii ³⁸, Thomas
de Kempis *De imitatione Christi*, *Breviores Concordantiae Biblicae* F.
Antonii a Konygstein ³⁹.

Nonis februarii [5 febr.] coepi dividere discipulos extra collegium
habitantes in praefecturas, si in aliqua domo plures commorabantur.
220 Eis unum praeficiebam qui omnia errata notaret et diebus Veneris sep-
timanis singulis mihi ea exhiberet . . .

7 idus februarii [7 febr.] in schola rhetorica statutum est ut ab-
sentes publice notarentur et mulctarentur, sic ut pro qualibet lectione
neglecta a quolibet numerentur sex obuli. Quae pecunia discipulis te-
225 nuioris fortunae distribuetur . . . [35v] . . .

14 cal. martii [16 febr.] statutum est ut in utraque grammatico-

203 vobis *del.* Item || 204 vel *del.* recitate || 218-9 extra . . . habitantes *sup. et in marg.*

³⁴ Cf. supra, mon. 81 adn. 15.

³⁵ Marcus Marulo (1450-1524) dalmata scripsit *Dictorum factorumque memorabilium libri sex, sive de bene beateque vivendi institutione* ; cf. *Ouvrages pédag.* 423.

³⁶ Cf. MP II mon. 81 adn. 19.

³⁷ Cf. supra, mon. 312/A adn. 18.

³⁸ Ioannes HOFFMEISTER OESA (1509-1547), *Loci communes* . . . (Ingolstadt 1547) ; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* V (1960) 415-16.

³⁹ A. a Königstein (Bruich) OFM (1470-1529), *Concordantiae breviores* (Coloniae 1529) ; cf. *ib.* I (1957) 673.

rum schola nota esset malorum morum⁴⁰. Quis hanc notam habuerit et habeat, inquireret praeceptor mane hora 6 et meridie hora 12. Singuli dicent cui dederint et quam ob rem. Qui retinet, stans aliquid recitabit ex catechismo ... [37v] ... 230

Octavo idus martii [8 mart.] in classe rhetorica institutum est ut pro loco disputent⁴¹ ... [38v] ...

3 nonas aprilis [3 apr.] in vespertina repetitione quae fit hora 5, divisimus rhetores in duas partes aequales ut disputando, interrogando et respondendo lectiones eius diei exacte excuterent et non secus de victoria certarent atque in schola artium tempore quadragesimali. 235

Libros duos R. P. Andreae Frusii *De utraque copia* carmine scriptos et nomine Romani Collegii Societatis Iesu editos⁴² commisimus per Maternum Cholinum⁴³ typographum prelo cum praefatione et carmine ad studiosos nostros. Absolutus est liber paulo ante idus aprilis. [39r] 240

Pridie idus aprilis [12 apr.] petiit Coss. Arnuldus Sichen⁴⁴ ut pauperum civium filios susciperemus et eorum curam haberemus et daremus eis tantum victus quantum iis dare possumus pro ea pecunia quam nos ab iis recipimus; et dixit se bene esse contentum ut illi darent se Societati nostrae ... [39v] ... 245

9 cal. maii [23 apr.] postridie deportationis venerabilis sacramenti circa horam octavam coeptum est examen nostrorum grammaticorum; et hoc deinceps observabitur ... [41v] ...

5 cal. maii [17 apr.] feriae a lectionibus fuerunt. 4 vero cal. maii [18 apr.] singuli suas lectiones auspicati sunt ... [45r] ... 250

4 nonas maii [4 maii] quidam rhetor mane cartulam in pulpito collocaverat petens ut praeceptor omnibus committeret colloquium latinum continuandum; praeterea notam institueret quam si quis integrum diem retineret et non transferret, cogeretur numerare pecuniam; postremo ut idipsum non modo in schola, sed ubivis locorum observaretur ut transferret in eum qui aut germanice aut barbare aut male aut in- 255

227 habuerit *del.* aut || 234 aequales *del.* et, *sup.* ut || 241 idus *del.* Mar[ti] || 244 esse *del.* contentum, *sed rest.* || 248 et ... observabitur *in marg.* || 249-50 5 ... sunt *in marg.* || 252 committeret *del.* omnibus

⁴⁰ Videsis: *Catalogus notarum in Reg. convict. Coll. Germ. (1564)*; MP II mon. 46 lin. 258 ss.

⁴¹ De concertationibus ad locum superioris consessus obtinendum cf. NADAL, *Rat. stud. germ. (1563)* § 55; MP II mon. 13.

⁴² De *Syntaxi et Copia rerum et verborum* a P. des Freux composita cf. MP I 529 adn. 24.

⁴³ M. Cholinus (1525-1588) typographus coloniensis; cf. *Allg. Deutsche Biographie* IV (Leipzig 1876) 136, et BRAUNSBERGER I 752 754.

⁴⁴ De A. Sichen (Siegen) urbis Coloniae praefecto cf. KUCKHOFF, *Tricoronatum* 52 et passim.

concinnius loqueretur. Praeceptor cartulam legit et omnium rogavit
sententiam. Omnes responderunt, nullo excepto, sibi placere. Secundo
rogavit, quae deberet esse mulcta eius qui, dum mane interrogaret, sig-
num haberet. Quidam dixerunt — credo — 4 obuli, quidam 3, multi
2, alii 1. Et quia plures erant [45v] qui unum dixerunt, conclusum est
ut is unum obulum numeraret, et quidem citra omnem dilationem.
Quae pecunia coniungetur cum illa quam absentes solvunt, quo post
ea in prima consumatur proponenda in literariis et publicis concerta-
tionibus; ne unus quidem obulus de ea in nostrum convertetur usum.

3 nonas maii [5 maii] — ni fallor — convenit Regentem Leonar-
dus Molandus⁴⁶ cupiens etiam domi cum suis eiusmodi servare signum;
id quod probatum est et malorum quoque morum... [46r]...

Regens Montanus aperte dixit se nobis velle obsistere nisi desine-
remus edere catalogos... [46v]...

5 idus maii [11 maii] recepi a Baltenio⁴⁷ 30 exemplaria *Rudimen-
torum grammatices* quae confecta a Societate sunt⁴⁸; nos enim curave-
ramus per Maternum apud eum imprimi hac conditione ut a nobis re-
ciperet cartam et triginta nobis daret exemplaria... [47r]...

10 cal. iunii [23 maii] coeptum est examen, in quo fuerunt 15...
[49r]...

Mos circa haec tempora introductus fuit in schola rhetorica ut si
quis vitia in alterius oratione inveniret, et is qui posuit eam, non possit
ea defendere, quod tum eius erit oratio qui vicit et secum auferet.

Item M. Ioannes Berkelius⁴⁹ lectionem graecam repetiit vesperi
hora quinta in schola physica, et ad grammaticam adiecit nonnullas
selectas fabulas Aesopi... [57v]

Paucis ante diebus conferimus leges infra scriptas discipulis extra
collegium habitantibus. Principio autem iis tantum describendas dedi-
mus, quos credebamus libenter servaturos... [58r]...

6 — credo — idus augusti et partim 5, 10 constituti sunt in classe
rhetorica qui certarent pro tribus primis locis in ascensu autumnali. Ad
haec prima tria loca, ut tum quoque statutum est, requiretur ut quis

260 credo lect. dub. || 266 maii del. conve[nit] || 267 Molandus del. pete[ns] | eius-
modi del. rationem [?] || 269 velle del. def. obsig || 283 conferimus sup. || 286 del. Cal., sup.
credo | et partim 5 sup. || 287 autumnali del. Nemo Nemo ad || 288 ut del. quis 8

⁴⁶ Cf. BRAUNSBERGER II 133 adn. 4.

⁴⁷ Gerhardus Mathisius († 1574) regens gymnasii montani (1557-74); cf. *Allg. Deutsche Biogr.* XX (1884) 594-95; KUCKHOFF, *Tricoronatum* 114 124-28.

⁴⁸ Fortasse Petrus Baltenius (1540-1611) brabanticus; cf. *Biogr. de Belgique* I 674-80.

⁴⁹ Hannibal du COUDRET S. I., *De primis latinae grammatices rudimentis li-
bellus*; cf. MP I 95-96 adn. 7, et SOMMERVOGEL II 667.

⁵⁰ Cf. supra, mon. 305 adn. 6.

in octo disputationibus victor existat, octo quoque aliorum orationes
 detrahat; et ut unam detrahat, requiritur ut quinquies in ea alterum 290
 erroris convincat; ad haec ut ter declamando vincat; denique ut in
 examine magistris satisfaciatur etc. Eodem die disputatio coepta est quae
 sic celebratur: Unus disputat contra unum quem provocavit; hi soli
 sedent e regione et relinquunt inter se scamnum vacuum. Singulis ab
 una parte assident duo arbitri, intervallo tamen relicto; ab altera parte 295
 scriba, etiam relicto intervallo, qui notat errata. Post unum sedent
 omnes germani, post alterum omnes galli. Hoc enim anno pro loco primo
 debebant certare galli cum omnibus germanis. Praeceptor adest. Uter-
 que per mediam horam interrogat. Hora elapsa scriba eius qui vicit
 acta scribit, scripta stans in scamno legit. Si nemo contradicat, sub- 300
 scribit primum victor, deinde victus, tum arbitri seu assessores victoris,
 et denique assessores victi; quae conservat praceptor. Si quis post
 contendat aut alioqui contentiosus sit, et ira ac affectibus agat, is nota-
 tur ac si victus in disputatione fuisset... [68r]... Statutum fuit ut
 singuli rhetores haberent adversarium, cum quo disputarent pro loco; 305
 quae disputatio eo fieret ordine quem tenent in schola; ita tamen quod
 unicuique esset provocare quemvis alium qui superiorem teneret locum.
 Primi igitur disputarunt 28 die novembris et primo die decembris Ioan-
 nes Speis et Adolphus Echternus. Echternus autem vicit... [70r]...

Circa finem decembris tota multitudo fratrum et convictorum in 310
 certas classes et praefecturas divisa est. Praefecti facti sunt M. Henri-
 cus Dionysius ⁵⁰, M. Franciscus Costerus ⁵¹, D. Andreas ⁵², M. Baldui-
 nus ⁵³, M. Ioannes Berkelius ⁵⁴, M. Gregorius Fabius ⁵⁵, M. Andreas Boc-
 catius ⁵⁶, Henricus Somalius ⁵⁷ et Franciscus Hemerolus ⁵⁸. His autem
 iussu Patris Leonardi ⁵⁹ cum approbatione consiliariorum eius hae re- 315
 gulae datae sunt:

292 satisfaciatur ~~del.~~ quod || 297 anno ~~sup.~~ || 298 adest ~~del.~~ Unus sinuli per || 303
 agat ~~del.~~ tota eius acta | notatur ~~del.~~ atque || 306 ordine ~~del.~~ quae scho[la] || 314 Henricus
~~del.~~ Dio[nantensis] | et ~~del.~~ Petrus Haubtius

⁵⁰ Cf. supra, adn. 25.

⁵¹ Cf. supra, adn. 2.

⁵² Fortasse A. Robotradius; cf. HANSEN, *Rhein. Akten* 774.

⁵³ Cf. supra, adn. 26.

⁵⁴ Cf. supra, adn. 9.

⁵⁵ Cf. supra, adn. 10.

⁵⁶ Cf. supra, adn. 28.

⁵⁷ Cf. supra, adn. 17.

⁵⁸ Cf. supra, mon. 312/A adn. 12.

⁵⁹ L. Kessel S. I. (c. 1519-1574; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 78) rector colle-
 gii; cf. DUHR, *Geschichte* I 33-45 passim.

Regula prima : Curent ut quisque suo tempore surgat oretque tam mane quam vesperi. Si modum orandi non habent, ipsis praescribant doceantque quomodo se gerere debeant in sacro cui quotidie et tempori
320 intererunt.

2. Ut ad scholas veniant ante secundum pulsum, utque diligenter in schola auscultent, non fabulentur.

3. Ut loti sint ante lectionem matutinam et pexi ; serventque omnia sua munda, et recludent vestes suo tempore.

325 4. Ut tempore prandii et coenae, item ientaculi et merendae, servetur honestas.

5. Ut tempore recreationis modeste honesteque se recreent cum aliis.

6. Ut tempore studiorum nullus per domum aut aliorum cubacula
330 vagetur, sed studia sua tractet diligenter.

7. Nemo alterius cubiculum intret sine eius licentia.

8. Ut si male se gerant, illis poenitentias aliquot modestas iniungant ; nemini tamen dent veniam exeundi collegium. [70v]

9. Quod per se non poterunt considerare, in his syndicos aliquos
335 occultos constituent.

10. Ut referant Regenti singulis septimanis, quomodo sui se gesserint . . . [70v] . . .

Paulo post constitutus est exactor studiorum M. Franciscus Coste-
340 rus et illi regulae datae sunt ex *Constitutionibus*, ni fallor, Societatis . . . ⁶⁰.

Annus 1559 . . .

Circa finem praecedentis anni singulis praeceptoribus datae fuerunt regulae quae solent in Societate dari praeceptoribus . . . ⁶¹.

329 domum *del.* vagetur || 336 referant *del.* D. Leonardo

⁶⁰ Quas videsis in MP II mon. 3.

⁶¹ Quas reperies *ib.*, mon. 5.

INDEX PERSONARUM, RERUM, LOCORUM *

A

- Abate, Iacobus, S. I., in Coll. Rom. 845.
Abecedariorum classis v. *Elementaris schola*.
 Abercrombie, Robertus, S. I., in Coll. Rom. 847.
Absentes a schola, magistri notent — 35, ratio exigatur 67, praefecto referant 68.
Academia, ad studia promovenda in Coll. Germ. 919.
Acceptatio personarum, vitanda a magistris 32.
 Acebedo, Petrus de, S. I., eius syntaxis lat. *46.
 Achille, Paulus, S. I., rect. coll. panorm. *258.
 Acosta, Iacobus, S. I., vita 448 466; prof. phil. Romae 436 464 466, notatur ob modum legendi phil. 479; scriptum: *De distributione materiae in doc. phil.* 448-52.
Acta Lutheri v. Cochlaeus.
 Actius, L. 647.
Actus publici in promotionibus v. *Gradus acad.*
Admissio ad dom. conv. etc. v. *Domus convictorum*, *Domus paup. stud.*, *Sem. cler.*
Admissio ad scholas, novi examinandi, regulae proponendae, assidui inscribendi 19 158, praef. stud. eos examinet 190, legendi scribendique ignari ne admittantur 159 191 *432. — Vide *Haeretici*, *Scholae*.
Admissio in S. I. v. *Vocationes* in S. I.
 Adorno, Franciscus, S. I., vita *318; 644, praep. prov. Longob. *508 523.
Aedificia S. I., qualia esse debeant *6.
 Aelianus, *De varia historia* 651.
Aemulatio v. *Concertationes*
Aenigma, instructio P. Nadal de — *65-6, Eborae possunt fieri 4 quotannis *77, — Vide *Ludi scaenici*.
 Aesopus, *Fabulae* 92 212 244 245 508 512 518 534 720 760 *86 553 565 577.
 Agricola, Rodolphus, *De inventione dialectica* 440 *542 603.
 Aguirre, Ioannes, S. I., vita 137.
 Aicardo, M., S. I., scriptor 411 et passim.
 Álaba, Didacus de, ep. cordub. *285.
 Albertus Magnus 487 499 666.
 Albertus V, dux Bavariae *87 331 498 572.
 Aldama, A. M. de, S. I., scriptor *325.
 Alessandri, Ioannes B., S. I., in Coll. Germ. 847, confessarius ib. 982.
 Alexander Aphrodisaeus, comm. Aristotelis, 669 *319.
 Alexandro, Alexander ab., scriptor 461 558 599 741.
 Alfonsus X, rex Cast., *Caelestium motum tabulae* 179.
Alumni sem. et dom. paup. stud., intentio recta ut boni altaris ministri eva-

* - Cum Index complectatur volumina secundum et tertium, numeri qui ad tertium remittunt, parvum numerum 3 praeseferunt.

dant 409, promittant ord. eccl. se suscepturos 399, ad quos suo tempore promovebuntur 384 389 395 405, form. promiss. in Sem. Rom. 407.

— **VITA SPIRITUALIS** : non studiis tantum, sed et pietati incumbant 309, meminerint praesentiam Dei 303, in orando nec nimil nec parci 311, oratio mat. et vesp. 310 311 315 401 409 412-13 414 *217, missa quotidie 311 391 401 409 413, modus eam audiendi 305-6 312 413-4, missae soll. et cāntus 391 401, discant missae inservire et cantare 306 *110, exercitia pietatis 302 382, preces recitandae 390-1 401, meditentur vitam et mortem Christi et novissima 303, examen conscientiae 311 409 413, confessio et communio 383 391 401 409 415 *158, audiant concionem *120, doctrinam christ. memoriae mandent 401 410 415, veneratio ss. sacr. 312 414, cultus sanctorum 311 391 401 414, B. Mariae V., angelorum, sanctorum, reliquiarum et imaginum 302, Off. B. Mariae V., De imitatione Christi 310 413, Off. B. Mariae quotidie recitent 390 400.

— **MORES** : eorum ornamenta : pietas, modestia, simplicitas et verecundia 314 416-7, ubique modestiae sint memores *218, obediant superioribus 302 383 392 403, mutua caritas fovenda 383 393 403 410 *218, nimia familiaritas vitanda 383 393 403, nemini se praeferant 308, in refectorio temperantia, modestia et decencia servetur 306, regulae modestiae 300-1, modestia in omni opere reluceat 305 312-3 383 392 402-3 409 415-6, moderati in loquendo 308 312 410 415.

— **DISCIPLINA** : se subiciant — 412, servant ord. diurn. 382 390 400, hora 4 surgunt Viennae 315, horis 6-7 8-9 2-4 in schola 315-6, ad scholam

bini se conferant 416, incessus sit compositus 313, tonsura clericalis 392 402, vestes cler. 384 392 402 *100, pecuniae tradendae ad conservandum 393 403 416 *218, silentii observatio 312 415, ubique latine loquantur 304 383 393 403-4, epp. superiori ostendendae 313 416 *218, recreationes quotidianae et hebdomadariae 395 405, non ludant luci causa 308, nil clausum habeant 383, alterius cubiculum non ingrediantur 383 394 404, cum licentia exhibunt e cubiculo 410, cum socio designato exeant 313 383 393 403 409 416 *218, cum externis sine licentia non colloquantur 313 383 393 403 409 416, nihil dono dent vel accipiant 313 383 403 409 416, de librorum usu 416, non habeant libros lascivos nec suspectos de haeresi 303, non vendant nec commutent libros 303, nemo alterum tangat 383 393 403, mundities ubique servetur 313 383 394 404 410 416, cura vestium 314 416, suo quisque indusio utatur 314, pulices tempestive e medio tollantur 313-4, ordo servandus in dormitorio 308 394 404, lectio ad mensam 392 402, lectores ac ministri ad mensam 410, ratio inserviendae mensae 307, amore potius honesti quam timore poenae regulas observent 384 395 405, poenitentiae pro iniuriis factis 393 403 405 417, iniunctas poenitentias humiliter suscipiant 384 395, discordes dimittentur 410.

— **STUDIUM ET SCHOLA** : servent ordinem praescriptum in studiis 410 *218, diligenter studeant 383 394 404 410 414-5 *218, praeceptores obtemperent 394 404, eos reverentur 410 414-5, lectiones attente audiant 305, notent quae utilia 305, domi recitent lectiones 315, easdem repetant 304 316, nec prohibitis nec

- inutilibus domi studeant 304, silentium tempore studii servant 304, evitent colloquia externorum 305. — Vide *Coll. Germ., Sen. Rom., Dom. paup. stud.* etc.
- Alvarado, Petrus, S. I. *476.
- Álvares, Emmanuel, S. I. docet linguam hebr. Conimbr. *63, examinatore compositionum ad praemia obtinenda conscriptorum *274, de eius gram. lat. 520 790, ad hanc conscribendam aptissimus 659, nimis proluxa iudicatur *521, quod a P. Polanco negatur *522, anno 1572 Oeniponte iam adhibetur 793, suggerit ut P. Perpinyà de rebus rhet. scribat *357-8.
- Álvares, Ludovicus, S. I. *63.
- Álvarez, Balthasar, S. I. rect. coll. methymn. et mag. nov. *422.
- Ammonius, *Vita Aristotelis* 671.
- Amodel, Fabius, S. I. in *Coll. Germ.* 974, min. ib. 982 985.
- Andreas Eboracensis 642.
- Andreas, Laurentius, S. I. de lect. phil. in coll. vien. refert *307-11.
- Androzzi, Fulvius, S. I. proc. prov. Longob. *26.
- Androzzi, Hortensius, S. I., vita 804; ineptum se reputat ut rect. fiat in *Coll. Germ.* 807, queritur de insufficienti magistrorum praeparatione Romae *341-2; scriptum: *De fructibus qui ex convictorum cura sperari possunt* 804-7.
- Angeli, cultus — discipulis commendatur 46.
- Anriqueana v. *Henriciana*.
- António, Franciscus, S. I. *37.
- Aphthonius, *Progymnasmata* 156 463 624 *539 553.
- Apollinaris, Offredus, phil. 437.
- Aquino, A., S. I., scriptor *325 457.
- Arabica lingua*, P. Domènech de — docenda *323-4 326-8, proponit typographiam ad libros — imprimendos *327, doct. christ. in *Coll. Rom.* typis excusa *398.
- Aragonía, prov. S. I., desunt homines litteris conspicui *443.
- Araoz, Antonius, S. I. *514.
- Araujo, Franciscus de, S. I. praec. gram. Eborae *594.
- Arboraeus, Henricus, S. I. min. coll. ingolst. et lect. graec. *89.
- Arcularius (Schaffler, Victor), Wolfgangus, S. I. praec. gram. Viennae *300 534.
- Aristophanes *538, Plutus 546 550.
- Aristoteles, auct. praec. in phil. 15 99 141 180 255 477 499 *40-1 308-10, quae omittenda ex — sec. prof. *Coll. Rom.* 437-59, sec. prof. conimbr. *66-7, modus legendi — 486-7 *88, eius *Rhetorica* 533 642 652 716 720, *Poetica* 462 620 716 720, *Ethica*, *Politica*, *Oeconomia* 180, commentaria in — in Lusitania a nostris conscribenda *317-20. — Vide Fonseca.
- Arithmetica* docetur in *Coll. Rom.* (1558) 15.
- Arnoldi, Alardus, S. I. praec. cl. inf. Coloniae *543, cl. gram. 546 551.
- Artificium* a magistro ostendendum in lectione auctorum 36.
- Ascendentium ordo* v. *Examen*.
- Ascherman, Ioannes, S. I. in *Coll. Germ.* 821.
- Assertiones publice disputandae* a praef. stud. colligendae et pro futuro conservandae 63.
- Astantes*, praef. cubic. externi in Polonia *165, 168-9, cura spir. eorum 168-9, exercitia pietatis 169, confiteantur saltem singulis mensibus 169, intersint cantui in templo Pultoviae 169.
- Astensis v. Iacobi Astensis.
- Astrain, A., S. I. scriptor 9 et passim.
- Auctores in schola legendi*, praef. stud. tempestive determinet qui legendi 108,

- rector praescribat —, in variis Lusitaniae classibus legendi *57-8, ex s. patribus seligantur nonnulla *57.
- Auctores classici* eligantur antiquitate et scribendi genere valde probati 661, intentione caritatis spolia Aegypti sancta redduntur 30-1 38, unicus Cicero ad imitandum proponendus *601, quibus libris utantur magistri hum. litt. 553-4, Perpinya: *Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii* 640-3, cuivis classi convenientes assignandi 218 252, — purgentur ab inhonestis *26 44, indultum a S. Pont. petendum ad purgandos — *57, turpiores prohibendi etiam magistris 703 742, ex Lusitania mittitur Terentius castigatus *508-9, commentaria ab haereticis scripta permittuntur Coloniae *84; — modus interpretandi 36 37 69 71 147 430 432 460 461-2. — Vide *Catalogi lectionum*.
- Auctores haeretici*, qua conditione possunt legi et retineri libri de hum. litt. Braunsbergae *194, suspectae fidei — non legendi in scholis 25. — Vide *Doctrina, Haeretici, Libri, Philosophia*.
- Auger, Edmundus, S. I. praec. hum. litt. Patavii, relatio de scholis *281-2, eius catechismus in Gallia *34 239.
- Augustinus, S., eius *Meditationes* convictoribus commendantur *154.
- Austria, prov. S. I., ratio vacationum in — *424-6 458-70.
- Avalos, Gaspar de, ep. granat. *392.
- Avellaneda, Iacobus, S. I. prof. theol. in Coll. Rom. *292, praep. prov. baet. *447 448.
- Averroes, phil. ar., non laudetur in lect. phil. 478 487 499 502, P. Perera denuntiatur ob averroismum 476 664, P. Canisius petit ut interdicatur profiteri eius doctrinam *414-6, extirpetur eius doctrina in S. I. *40-1.
- Avignon, coll. S. I., Mercurian, Acta visitationis — (1571) *227-30.
- Avila, Alfonsus de, S. I. *391.
- Avila, Ioannes, S. et *Doctrina christiana parva* Coll. Rom. 505.
- Azevedo, Ignatius de, S. I. rect. coll. conimbr. *262 277.
- Azevedo, Petrus de, S. I., eius syntaxis lat. typis vulganda *521-2.
- Azpilcueta (alias Doctor Navarrus), Martinus de, *Manual de confesores* *290.

B

- Baccalaureatus* v. *Gradus academici*.
- Baeza, Ioannes, S. I. Eborae praec. cl. inf. *594.
- Baius, Michael, theol. belga *146.
- Balduino, Antonius, S. I., prof. phil. Dilingae, conqueritur ob defectum libertatis opinandi *494-5.
- Barbera, M., S. I. scriptor 519.
- Barbus, Paulus, OP, Soncinas dictus, phil. 438 444 447.
- Bari, coll. ab archiep. oblatum non admittitur *393.
- Barreira, Balthasar, S. I. Eborae prof. rhet. *593.
- Bartoli, D., S. I. scriptor 44.
- Barzi, Gaspar, S. I. Gandiae 134.
- Basilius, S. 534, oratio ad iuvenes legitur Monachii *539.
- Bedula, Bartholomeus, S. I. praef. dom. paup. stud. Viennae *302.
- Beguiritain, I., S. I. scriptor *286.
- Beja, Ioannes A. de, proc. ext. dom. conv. Conimbr. *62 275.
- Bellini, Guido, S. I. in Coll. Germ. 821.
- Belmonte, ratio vivendi in domo conv. S. I. *394-5, eius cura relinquenda *395.
- Benci, Hieronymus, S. I. 229.
- Benoist, Renatus, theol. gallus, eius Biblia gallica inter libros prohibitos reponenda *207.

- Berkel, Ioannes van, S. I. praec. gram. Coloniae *528 600, cl. poet. *543, praef. conv. *609.
- Bernardus, S., *Meditationes* alumnis commendantur 310 *154.
- Bernareggi, A. scriptor 408.
- Bertezolo, Ioannes B., S. I. praec. cl. gram. Mediolani *564.
- Biaudet, H. scriptor *522.
- Bibliotheca* publica instauranda in collegiis *21, instructio de libris collocandis et eorum usu *184, instructio de — Parisiis *206-7, Tolosae *245-6, — communis fiat Dillingae, alia secreta sicut Romae *115, quibus libris locupletanda Lovanii *144, de libris qui potius ad commoditatem magistrorum *21, — omnibus sociis pateat, sed ordo statutus servetur 18, bibliothecarius constituatur *87, regulae servandae *130 206-7, — purgetur a libris prohibitis *129, eius curam habeat praef. stud. 63.
- Bidellus universitatis* de promotionibus advertendus 260.
- Biel, Gabriel 268.
- Bilhomum, ordines quaedam Patris Generalis de scholis coll. — *322-3, constitutiones dom. paup. stud. (1568-70) *213-9, cura temp. conv. cuidam externo detur *162, de ludis scaenicis *269-71.
- Bisciola, Gabriel, S. I. mag. rhet. Perusiae *375.
- Bisciola, Laelius, S. I., vita 644, praec. rhet. Mediolani *564.
- Bitontum, coll. ab ep. oblatum non admittitur *393.
- Blysssem, Henricus, S. I. rect. coll. prag. *406, de vacationibus coll. *467-70.
- Bobba, Marcus Antonius, card. *476.
- Boccatius, Andreas, S. I. praef. conv. Coloniae *609.
- Boccatius, Ioannes, *Genealogiae deorum* 620.
- Boetius, Severinus 455.
- Bonaventura, S., eius *Meditationes* legantur in Coll. Germ. 851.
- Bonfii, Bonfius, S. I. in Coll. Germ. 834.
- Bonifacio, Ioannes, S. I. mag. hum. in coll. abul. *420, puerilis institutio est renovatio mundi *402, non vult studiis sup. operam dare, sed totam vitam in min. docendi pueros transigere *420-3, ne cogatur in aula regis docere petit *513-5, institutionem seminarii magistrorum proponit *423, eius litt. quadr. de coll. methymn. *348-50, ex eius discipulis plus quam 200 ingressi in S. I. aut alios ordines rel. *514, P. Ramírez invehitur in ludos scaenicos a — conscriptos *390.
- Bononia (Bologna), de ludis scaenicis sinistra relatio *267-8, propositum construendi dom. conv. *365-6.
- Borja, S. Franciscus de, S. I. dux Gandiae fundat univ. ib. 139, commiss. gen. in Hisp. *255 284, vic. gen. 464 465 471, praep. gen. 417 et passim, in Hisp. proficiscitur *499, eius obitus *508; ep. com. de Germ. in fide iuvanda *255-7, ep. de ord. vacat. conscribendo *424, desiderat ut fiant dom. prof. *45, decr. de opinionibus in phil. et theol. tenendis *382-5, inquietus ob peregrinas opiniones in Lusitania *396-7, decr. ibi promulgari curet *438-9, decr. sec. P. Salmerón effectum desideratum non obtinuit *385, non concedit magistrum pro aula Taurini *476-7, curam convictorum non esse consentaneum Constitutionibus perperam censet *395, non admittit curam dom. conv. Monteregali *493-4, litt. pat. de cura sem. mediol. *506-8.
- Borrassà, Iacobus, S. I. de modo legendi curs. phil. Parisiis refert *441-2.
- Borromeo, S. Carolus, card. petit ut cura dom. conv. Mediolani a S. I.

- accipiatur *42 522, litt. pat. P. Gen. de cura sem. mediol. *506-8.
- Braga, cat. lect. coll. — *579-80, in cl. inf. 250 discipuli *491.
- Brand, F. J. scriptor *34.
- Braunsberga, Maggio : Instructiones datae — (1568-1570) *169-83 192-201, ratio vacationum coll. *463-5, Soc. non habet curam dom. conv., solum superintendentiam *180, convictores dent operam linguae germ. excolendae *195, suaviter inducendi ut diebus Mercurii tantum polonice loquantur, diebus dom. et festis germanice, alias latine *182, relinquenda est cl. in qua docebatur lingua germ. et computus *171, nonnulli discipuli adsunt quotidie missae parochiali *170.
- Braunsberger, O., S. I., scriptor 3 et passim.
- Bravo, Ioannes, S. I. vita *360 ; 509.
- Brodrick, J., S. I. scriptor *414-6.
- Broet, Paschasius, S. I. praep. prov. Galliae *267.
- Brogelmans, Cornelius, S. I. Viennae legit cas. consc. *92.
- Brunelli, Hieronymus, S. I. 424 430 493 633, eius Notata in regulas veteres 185, lectionem Terentii et Erasmi in scholis non approbat 426.
- Bruno, Vincentius, S. I. rect. Coll. Rom. *487.
- Budaeus, G. scriptor, *Commentarii linguae graecae* 37.
- Buonaccorsi, Ioannes D., S. I. Mediolani praec. cl. hum. *564.
- Burana, Ioannes F., phil. 440.
- Burlaeus, W., phil. 666.
- Busaeus, Petrus, S. I. prof. phil. Coloniae *548.
- Bustamante, Bartholomeus, S. I. praep. prov. baet. laudibus cumulat. mun. doc. pueros *287-9, vis. prov. baet. *513, proponit coll. repetentium theol. *338-40.
- C**
- Cabrera, P., S. I. *63.
- Caesar, C. Iulius, 431 507 509 512 513 518 534 561 590 611 612 641 651 737, *Commentaria* 156 245 248 558 767 *538 553 589 591, *De bello civili* 214 767 *552 597, *De bello gallico* 212 *586.
- Caietanus, *Summa* *589 590 591 592.
- Calepinus, A., lexicographus 554 558 572 581 589 599 611 732 737.
- Cancellarius* universitatis Eborae est praef. stud. *75. — Vide *Praefectus stud.*
- Canisius, S. Petrus, S. I. 3 et passim, praep. prov. Germ. Sup. *329, eius *Parvus catechismus* 506 507 511 512 515 516 517 518 572 581 589 601 614 719 727-8 732 737 741 759 760 *34, *Summa doctrinae christianae* *530 et passim, discipuli emant et ediscant doctr. christ. 81, traditur in scholis diebus Veneris hora ultima antemeridie 96, verti potest in lingu. lusit. et hisp. *304, denuntiat professores doctrinae Averrois assecclas *414-6.
- Canisius, Theodoricus, S. I., vita *103 ; 58 298, prof. phil. Romae 423, rect. coll. monac. *90-1, coll. diling. *103, conqueritur quod doctrina Averrois inter nostros serpat *415, singulariter offensus Patri Perera ob eius averroismum *494, nimis severus in concedenda libertate opinandi professoribus *494-5.
- Cannobio, Bonifatius, S. I. prof. theol. Patavii, admonitur ut doctrinam communem sequatur *477-8.
- Cañas, Ioannes, S. I. praep. prov. baet. *506 521.
- Cañizares, Iacobus, S. I., vita 137 ; 134, vir eruditus laudatur *443.
- Cantus*, docere — in S. I. non permit-

- titur 61, Ingolstadii in scholis docendo *87, docetur Pultoviae in domo paup. stud. *165, Viennae quoque *101 306, nostri Pultoviae non doceant, sed discipuli a cantore templi exerceantur *204, num fratres nostri discant cantum greg. *25, ubi est; non tollatur; at non introducatur in Gallia, ubi non est *51 52, in ecclesiis nostris *25, an admittendus — figuratus in ecclesiis S. I. *16, — figuratus in prov. Austr. *38 39, Dilingae *112, Ingolstadii *89, Panormi missa cantari potest sicut Messanae *29, Moguntiae *130, Dionanti *139, Pultoviae cantantur vespertinae preces diebus profestis *166, Vilnae discipuli canunt more patriae in templo diebus festis *188, Pultoviae et Braunsbergae adsunt sacro cantato paroec. *166 170; — in sollemni distributione praemiorum 105, Braunsbergae ante et post lectiones canitur aliquod pium *171, — in recreatione 818 *150 176 316 322, — in Coll. Germ. 418, in Sem. Rom. 391 401, in coll. prag. 61-2 66 79, in coll. vien. *117, in sem. braunsb. detur opera ne leves cantiones modulentur vel haereticas *200. — Vide *Musica*.
- Capella, Maximilianus a, S. I. Lovanii *147.
- Capeti vocantur in Gallia et Belgio alumni domus paup. stud. *150.
- Capreolus, Ioannes, OP, theol. 268.
- Cardulo, Fulvius, S. I., vita 515; praec. rhet. Romae 423 466 632 686 715 716 719 745 841 *293, membrum commissionis restaurandae rat. stud. Coll. Rom. 514 515, commendat auditoribus rhet. lectionem Terentii, quod S. Ignatius vetuit 425, stylum Erasmi laudibus extollit 426, urget curam linguae patriae 426; scriptum: *Ordo classis rhet. Coll. Rom. (1557)* 424-26.
- Carlantini, Carolus, S. I. praec. in coll. novocom. *352.
- Carolus Emmanuel, dux Sabaudiae *476.
- Carrillo, Didacus, S. I. praep. prov. Castellae *385 420 496, timet Societatem non posse onera docendi grammaticam perferre *386, ob nimiam aversionem a min. doc. pueros a P. Generali admonitur *388.
- Cartari, Vincentius, *Le immagini degli dei antichi* 620.
- Carvalho Buescu, M. L. scriptor 472.
- Carvallo, Antonius, S. I. praec. gram. Eborae *594.
- Casini, Philippus, S. I. proc. prov. Sic. *28.
- Cassianus, eius lectio commendatur convictoribus *154.
- Castañeda, Ioannes, S. I., vita 511; modum praeparandi magistros proponit *511-2, 5 horas docere quotidie est nimis onerosum *516.
- Castellani, I., S. I., scriptor 408.
- Castellano, Iacobus Ph., S. I. timet ne ludi scaenici damno potius quam decori vertantur Societati *267-8.
- Castigatio v. Correctio.*
- Castitas, vitia contra — quomodo puniendi in dom. conv. 811, interdicantur colloquia eorum qui nimiam familiaritatem erga invicem manifestant 812.
- Casus conscientiae, lectio — petitur *31, lectio in theol. 270, in distincta classe legatur Eborae *71, Romae singulis hebdomadis 294 369, Laureti lector valde peritus constituatur *22, Viennae *Directorium confessorum* Patris Polanco legitur *309, omnes scholares sacerdotes audiant 270, fiant semina — *30-1, fiant collationes — inter confessores 772 *28-9 92, scribatur Summa — *43 46 303, fiat hoc a prof. Lus. *289-90.
- Catalogus discipulorum* conficiendus et servandus 19 60 *188, praef. stud.

- habeat omnium discipulorum 24-5 190
219, magistri habeant suae classis 35
53 68 190 198 226, Tolosae non ha-
betur et apud grandiores vix poterit
*224, in coll. ruthen. non habetur
communis *231.
- Catalogus lectionum et auctorum* a praef.
stud. conficiendus et scholae valvis
affigendus 20 21 61, Coloniae typis
exprimitur et variis Germaniae urbi-
bus distribuitur *265, in coll. avenion.
*230, imprimi potest Ingolst. *88, Co-
loniae imprimuntur 500 exemplaria
*605, Regens Montanus obsistit ut
edatur *607.
- Catalogi lectionum et auctorum*: coll.
bracar *579-80; colon. (1557) *527-8,
529-31, (1561) *541-7, (1562) *547-51;
coll. conimbr. (1562-65) *580-8; coll.
diling. (1564-65) *356-63; coll. ebor.
(1561-65) *588-94; coll. foroliv. (1561-2)
*552; coll. herbipol. (1567) *567-71;
coll. ingolst. (1568) *572-4; coll. me-
diol. (1565) *564-5; coll. messan.
(1558) *534-6; coll. monach. (1561)
*538-41; coll. neapol. (1564) *554-56;
coll. oenipont. (1565) *565; coll. oll-
sip. (1561-64) *594-8; coll. olom.
(1566) *566-7; coll. panorm. (1561)
*537-8; coll. placent. (1561 1563)
*553-4; Coll. Rom. (1560) *536-7;
coll. vien. (1557) *532-4; coll. viln.
(1570) *574-9.
- Catalogus notarum* in conv. Coll. Germ.
357-8 915, eius praxis Dilingae *110-1,
in sem. olom. *122, in dom. conv.
Moguntiae *135.
- Catechismus* v. *Doctrina christiana*.
- Catechismus rerum in religione controver-*
sarum conscribendus et in scholis
Germaniae legendus *336.
- Catechismus Romanus* *34.
- Catena* danda eis qui non loquuntur
latine 989, ob defectus disciplinae
815.
- Catena, Ioannes a, S. I. praec. gram.
Coloniae *600, praec. rhet. *528.
- Catharina, regina Lusitaniae *311.
- Cathedrae publicae* an admittendae in
universitatibus *6.
- Cato, Dionysius, *Disticha de moribus* 56
506 510 515 534 572 718 728 746
*297 533 541 555 556 558 562 578
589, parvi penditur a P. Perpinyà 661.
- Cato, M. Porcius, *De re rustica* 641.
- Catullus, C. Valerius 641 651 742, ab
inhonestis purgetur *57.
- Celsus, A. Cornelius 641.
- Censores morum* v. *Syndict*.
- Cerda, Ioannes de la, prorex Sic. *323
326.
- Cesarini, Ascanius, ep. libellos famosos
contra S. I. typis evulgat ob curam
Sem. Rom. assumptam *368.
- Cholinus, Maternus, typogr. colon. *607.
- Cicero, M. Tullius, rhet. 2 et passim,
magister praecipuus in acquirenda
arte oratoria 650, unicus ad imitan-
dum proponendus quia eloquentissi-
mus *601, modus legendi — 69 461-2,
eius stylum discipuli familiarem sibi
reddant 37 78, orationem — absolu-
tam unus discip. die dominico prae-
sentibus omnibus recitabit 70;
Epistolae *533 536 565 582, *Epi-*
stolae familiares 91 150 153 209 241
243 429 506 507 510 511 513 515
516 517 561 563 581 589 718 731
732 736 737 741 750 758 759 765
766 *282 296 353 395 433 434 528
535 537 538 540 543 546 550 552
555 561 566 570 573 577 580 581
584 585 586 587 588 589 590 591
592 594 596 597 598; *ep. ad Atticum*
511 517 715 719 741 *555; *ep. ad*
Brutum 511 517 719 741 *434; *ep.*
ad Qu. Fratrem 210 243 248 511 517
719 741 *434 552 581 586; *ep. se-*
lectae 14 205 206 207 210 236 237
239 *395 531 533 546 551 556 558

562 565 566 570 573 578 591 592
596 597 598.

De inventione rhetorica 177 507 509
512 533 642 767 *434 558 589, *De*
oratore *581 584 586 588 589 590
591 596 597; *De oratore ad Qu. Fra-*
trem 92 177 214 248 508 518 533 642
652 720 767 *214 281 296 543 545
549 561 582 587 595; *De oratore*
ad Brutum 642 652 720 *564 582
584; *De claris oratoribus* 642; *De*
optimo genere oratorum 642; *Parti-*
liones oratoriae 2 92 156 177 214
248 427 508 518 533 642 652 720
*528 530 534 535 536 538 539 555
585 587 592 593 600; *Topica* 508
518 533 642 652 720 *434.

Actiones in Verrem 214 248 *296
538 585 586 587 592 594 597; *pro*
Archia poeta 91 211 244 245 517 612
716 720 741 760 *532 558 585 586 591;
pro M. Caelio *577; *in Catilinam*
211 212 244 245 716 720 *584 595 596;
pro Cluentio 214 248; *pro Cornelio*
Balbo *584; *pro Deiotaro* 212 245 612
*590 597; *pro domo sua* 214 248;
pro L. Flacco 212 245; *pro Fonteio*
214 248; *pro lege agraria* 212 245 *591;
pro lege Manilia 91 211 212 244 245
716 720 *528 549 555 558 587 590
600; *pro Ligario* 212 245 517 741
760; *pro M. Marcello* 211 212 244
245 517 612 716 720 741 *569 573;
pro Milone 214 248 *561 564 582
593; *pro Murena* 214 248 *588;
Philippicae 212 248 *281 530 535 536
539 555 585 586 592 596; *in Pisonem*
214 *582; *pro G. Plantio* 214 248 *395
596; *de provinciis consularibus* 214
248; *pro P. Quintio* *545 592 596;
pro Rabirio 214 248 *584; *post reditum*
517 716 720 741 760 *589 591 592
596; *pro Roscio Amerino* *589; *pro*
P. Sylla 212 245 *543 585 594; *in*

Valinium 214 248; *orationes* *554
580 581 582 583 595.

De amicitia 91 210 241 243 425
507 509 512 513 517 561 598 599
651 720 741 759 766 *395 433 528
531 538 543 550 561 581 587 591
594 597 598; *De finibus bonorum*
et malorum 211 212 245 430 507
509 514 518 561 611 612 720 759
*434; *De officiis* 91 211 212 243
245 425 507 509 512 513 517 561
563 611 612 651 720 741 752 759
767 *296 352 434 532 539 543 566
569 577 582 587 588 592 598; *De*
senectute 13 91 210 243 428 507 509
512 513 517 561 563 598 599 651
720 741 759 766 *282 353 433 535
546 552 553 565 580 584 589; *Para-*
doxa 212 245 430 507 512 514 611
651 766 *586; *Tusculanae disputationes*
211 212 243 245 430 507 509 514
518 561 611 612 651 720 760 *434
536 569 584.

Cisneros, Iacobus, S. I. prof. cas. consc.
Eborae *593.

Classes, modus denominandi — pari-
siensis et complutensis 90, numerus
— 89, geminari possunt 214, item
contrahi numerus 96, ordo — In-
golstadii 56, Nadal, *Distinctio clas-*
sium (1563) 88-106. — Vide *Ele-*
mentaris schola, Grammaticae, Hum.
litt., Rhetorices cl.

Classici v. *Auctores*.

Clerici v. *Alumni*.

Claysson, Robertus, S. I. de ludis scae-
nicis coll. bilhom. *269-71.

Clementelli, Antonius, S. I. praef. cub.
in Coll. Germ. 967; scriptum: *De*
Coll. Germ. iudicium 966-9.

Clenardus (Kleynaerts), Nicolaus, gram-
maticus, *Institutiones linguae graecae*
13 212 508 514 517-8 534 598 611
612 760 *532 535 538 539 543 546
550 552 555 558 562 565 566 573

577 594 596 597; *Gramm. hebraea*
 *534 536 561 568.

Coadiutor magistri cl. inf. 89.

Coadiutores spirituales, de graduum diversitate inter sacerdotes S. I. *10, ad plena phil. studia non admittendi qui non videntur idonei *185, seminarium — constituendum ex iis qui inepti ad studia sup. 122 *183, horum studia: hum. litt., compend. dialectices, cas. consc. 126 *10. — Vide *Gradus in S. I.*

Coadiutores temporales nec legere ac scribere doceantur, nec ad s. ordines promoveantur *183, non iudicantur apti ad munus praef. cub. in Coll. Germ. inter convictores exercendum 967, diebus dom. explicatur — doct. christ. 175, de — in Coll. Germ. relatio 990-1. Coccio, Marcantonius, Sabellicus dictus, *Exempla* 642 *606.

Coch, Bartholomeus, S. I. prof. hum. in coll. murc. *320.

Cochlaeus (Dobeneck), Ioannes, eius *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri* ne legantur in refectorio Lovanii *143.

Codina Mir, G., S. I. scriptor 536 *353.

Coello, Franciscus, S. I. Conimbricae *63.

Coemans, A., S. I. scriptor 343 900.

Collalto, Petrus convictor in Coll. Germ. 967.

Collegia, finis: honor et verus cultus Dei et auxilium animarum *345, per litt. ad devotionem et morum probitatem adducere iuventutem *410, nec unicus nec praecipuus finis ut sint semina Societatis professae * 870 *45, finis partialis: alere aliquot scholasticos qui studiis incumbunt *4, P. Cortesono: — sunt imprimis ad formandos scholasticos, et secundo ad puerorum educationem 870, in — exercentur etiam omnia ministeria sacerdotalia et opera caritatis sicut in

dom. prof. *345, — vera et optima semina clericorum declarantur *343, — finis et momentum in Gallia *345, ope — Germania in fide iuvanda *256 337.

Formula acceptandorum collegiorum *4-5, non admittenda nisi saltem 14 socios sustentare possint *5, formula — (1559-65) *11-4, coll. minimum 20, medium 30, maximum 70 ex nostris constet *13, in Germ. acceptanda minore cum numero *337, libere absque obligatione offerantur *12, qui protectores — admitti possunt *5, omni-modi — gubernatio penes Societatem sint *5, ratio agendi Patris Lalnez in novis — admittendis *9, quae imprimis admittenda *9, potius admissa roboranda *19, in quibus nec ministeria Societatis fiunt, nec scholastici nostri sustentantur, quomodo retineri possunt *31-2, eorum multiplicitas et insufficiens dotatio vitanda *8-9, fervor ad nova admittenda temperandus *393, in parvis numerus classium imminuendus *262-3, quae publicas non habent scholas *14, rector aliis officiis ne oneretur *19, superiores et magistri moderate mutantur *20 23.

Multitudo — ruinam Societati minatur 870 *388, ob inopiam operariorum scholastici interrumpere coguntur studia *481, — impediunt ut sint semina Societatis professae *386 480, an nonnulla collegiola in domos professoras convertenda *6, P. Cortesono: coll. ext. transformanda in coll. nostrorum et domos convictorum 870, in quavis prov. non plus quam 2 aut 3 sint et in optimis locis 870 *387, ob penuriam operariorum adhibentur magistri immaturi, impraeparati *387 481 483-4, penuria praeceptorum tollenda *19-20, ob min.

docendi candidati deterrentur ab ingressu *387 481, in Hisp. non acceptentur — cum obligatione profitendae gramm. *47-8, in parvis socii in virtute solidi requiruntur *446, parva in Lus. considerantur ut cárcer *446, penuria sociorum difficilem reddit disciplinae observationem *470-1.

Non plus quam ali possunt, in — teneantur *10, ob exiguitatem proven-tuum possunt peti eleemosynae Dionanti *140, quomodo observanda paupertas Coloniae ubi coll. nondum est dotatum proventibus *83, pecuniae quae ex nostrorum sustentatione remanent, in externos alumnos alendos expendendae *400, de lignis ab ipsis discipulis ad calefaciendas scholas emendis *39 40 87-8, «quasi stipendium» Tybure magistris nostris oblatum non est admittendum *18.

Bibliotheca publica in — instruenda *21, ordo diurnus coll. tornac. *147-51, quomodo signa danda campana Tornaci *151. — Vide *Aedificia*, *Paupertas*.

Collegiales qui sint 298 *119. — Vide *Alumni pauperes*.

Collegium Germanicum instrumentum efficacissimum ad Germ. in fide iuvandam *255, pars quae germanos continet, retinenda, quae convictores relinquenda *17, multae commoditates Collegio Romano ex — perveniunt *17, detrimenta *23-4, propositum ut cursus iuris instituatur in — 925, prope Coll. Rom. habeat sedem 803, qui ex — S. I. ingressi sunt 1000, desiderantur regulae officiorum 857 860 954, regulae rectoris aliorumque officiorum (1564) 317-8.

OFFICIA: Quae ad P. Generalem spectant circa gubernium — 899-900, opus magni faciat et adiuvet 899, mittat personas numero suffi-

cientes et ad munia aptos 899, visitet in anno nonnunquam — 899, invigilet ne Societas temporalis emolenti quid e — percipiat 899; quae ad P. Provinciale spectant circa gubernium 900, saltem semel in anno visitet — 900, examinet imprimis eos qui sunt de Societate 900; regulae superintendentis — (1564) 342-4, de eius officio 960-1, visitet saltem semel in hebdomada 343, intersit consultationibus de rebus maioris momenti 343-4, invigilet quomodo suo quisque officio fungatur 343, auctoritatem officialium tueatur 344, habeat syndicos ex nostris 344, de mutationibus P. Generalem informet 344, pecuniarum administrationem inspiciat 344, adnotationes Patris Golsson, superint. in regulas — ad usum rectoris 808-20. — Vide superintendentes: PP. Goisson, Polanco, Ribadeneira.

Regulae rectoris — (1564) 318-29, de eius officio 902-5 941-51 961-2, necesse ut pleno iure gubernet 956, sed dependenter a superintendente 326 821, nil mutet sine huius consensu 820, liberet — ab inutilibus et periculosis 957, P. Cortesono, rect. laudatur *409, querelae contra P. Rinaldi 984-5, nimia auctoritate et indiscrete agit 993-4, non se accomodat nationibus transalpinis 993, mutandus 981, P. Cortesono iterum fiat rector 969, P. Lauretano maxime idoneus 978. — Vide *Rector*, PP. Maggio Peruschii, Sgariglia, Cortesono, Rinaldi, Romel.

Officium ministri 905-6, querelae contra P. Amodei 985-7, necessitas min. apti 974, sit valde unitus cum rectore 958. — Vide PP. Amodei, Lauretano, Righi.

Regulae procuratoris — (1564) 330-1, dependenter a rectore agat 330, col-

ligat pecunias quae collegio debentur 330-1.

Regulae praef. spiritus et confessoris 340-2, officium praef. sp. 908-9, ab aliis negotiis liberetur 824 828-9, oret pro eis qui magis ea indigent 342, adiuvet suos ad progrediendum in spiritu 341-2, vocet convictores ad privata colloquia 819, conversatio eius cum iuvenibus 342, foveat prudenter vocationes religiosas 342. — Vide PP. Maggiori, Cortesono.

Officium confessorii in — 909-10 958 962-3. — Vide PP. Alessandri, Cortesono, Giglio, Lauretano, Maselli.

Officium repetitorum in — 908 963, desiderantur boni repetitores 972.

Regulae praef. cubic. — (1564) 335-40, eorum officium 891-4 958-9 964-5, relatio de illis 952-3 975-6 987-9, poenitentiae potius a ministro dentur, ne praefecti odiosi evadant 892, diligenter observent convictores in recreatione 829-30, maiore auctoritate gaudeant oportet 838, diligentiores sint in munere obeundo 832, non dissimulent sed puniant defectus 831, ne sint suspiciosi 832. — Vide *Praefectus cubiculorum*.

Officium praef. morum 910, visitet cubacula et referat rectori 838.

Regulae praef. stud. in — (1564) 334-5, officium praef. st. in — 907-8 963, in quo consistat eius munus 335, desideratur praef. st. 334-5 824 835 842 974, sit doctus ut auctoritatem habeat 826 827 841 956 971, visitet aulas et interroget praef. cub. 334 826-7, consulat professores 334 843.

Subminister: in quo consistat eius munus 906-7, constituatur 854.

Emptor curat suppellectiles 332, reddat rationem procuratori de expensis

332, res materiales tempore opportuno coemendae 331-2.

Ianitor sit de S. I. 965, sit persona diligens, prudens et bonae aedificationis 894, porta vespere clauditur post *Ave Maria*, mane aperitur ante primum sacrum 814.

Infirmarius statim referat rectori si quis in morbum incidat 895, observet fideliter ordines a medico datos 895, morbo recreatos statim dimittat 895.

Officium ianitoris, infirmarii et socii exeuntium 894-6.

Officium praef. sanitatis 910, constituatur praef. san. 823 848.

Regulae syndicorum — (1564) 332-3.

NOSTRUM: relatio de — 990-1, sint valde uniti inter se 961 969, cura — in spiritu 852 854 860, habeant confessarium proprium et exhortationes 857-8 976 985, non onerandi adeo laboribus ut propriis studiis attendere nequeant 850 855, singulis mensibus convocandi ut de rebus collegii communiter agant 858, explicentur eis urbanitatis regulae 858, scholastici nostri tentantur in — 800, non ludant una cum convictoribus 858, socii mittantur in — bonis vestibibus induti 975-6⁴ nostri raro invitandi ad mensam — 978, sine licentia nemo invitetur 814, utrum referat invitare hospites ad mensam 950-1.

FAMULI: de famulis in — 965, bis in mense tradenda doctrina christ. 929, habeatur eorum cura 860-1, de modo tractandi eos 929, non nisi cum socio domo exeant 820.

DEFECTUS ET DESIDERATA: causae perturbationum et eorum remedia 935-37, multae querelae de — 992, alienatio inter nostros 993, P. Rector et P. Minister non videntur satis inter se convenire 840, mutationes plurimae factae 840, disciplina remissior

840, nostri et convictores parum contenti 955, maior cura munditiei desideratur 857 860 970 992, domesticis non traditur doctr. christiana 856.

ALUMNI GERMANI: observentur regulae in admissione 321-2, permissu Patris Generalis admittantur 327, numerus eorum respondeat statui rerum temp. 321, prudenter et circumspecte agat cum eis 329, iuvet in spiritu et litteris 322, studia sec. ingenia danda 322, paulatim exercendi in ministeriis sac. 322-3, modus corrigendi alumnos 322, inepti ad studia et incorrigibiles dimittendi 322, quid de eis P. Cortesono sentiat 927-9, separandi a convictoribus 928, germani ceteris praeferendi 377, pater quidam germanus desideratur ad eorum consolationem 982, plures alumni germ. recipiendi 995, ediscant lingu. italicam 856; defectus: ingrati erga S. I. 862, suspicantur se non esse in bona aestimatione ap. superiores 862, temerarie de omnibus iudicant 863, regularum observatio severius exigenda 858 862, deest ordo diurnus 861, paucissimi alumni sacris initiantur 862 927. — Vide *Alumni*.

CONVICTORES: finis instituti ut doctrina et pietate bene instructi proficue possint reipublicae christianae servire 376, «serve per la riforma della nobiltà di laici» 935, seminarium universale reipublicae christianae 973, ratio educandi eos *365-66, Cortesono, *Constitutiones* seu monita ad eorum usum qui Coll. Germ. praesunt 864-934, *Regulae convictorum* — (1564) 345-58; (1564-66) 359-64; (1566) 364-68; (1569) 368-78, *Regulae hebdomadarii in convictu* — 356-7; Magglo, Circa Coll. Germ. convictores relatio (1559) 799-803, Androzzi, *De fructibus qui ex convictorum cura spe-*

rari possunt 804-7, Labaco, *De profectu conv. Coll. Germ. in studiis* 844-5, LAURETANO, *De convictu nobilium conservando* 992 1004, de utilitatibus quae ex convictorum educatione sequuntur 995-1001, oblectiones quae contra afferri possunt 1001-04, de regulis conv. 1569 typis vulgatis 954-5 961 980, regulae missae in Galliam *35 208, Viennam 298, Nolam *329, ad usum convict. Braunsbergae accommodantur *195, ordo diurnus conv. 349-53 417-9. — Defectus: multi alienati et murmurantes 992, parum exigitur observatio regularum 991, male observantur 955, studia frigescent 955, repetitiones male fiunt 785, ignorant doctr. christ. 989, petulantiores quia non puniantur defectus 991, malls sero remedium ponitur 956, dissoluti non castigantur et dimittuntur 955, defectus cum nonnullis dissimulantur 993, murmurant quod severe castigantur 982, regula latine loquendi negligitur 989, pecuniam apud se habere possunt 955.

Lauretano, *De congregationibus marianis in* — 951-2, rector magni faciat congr. 957, eas promoveat 944 961 980, tres congr.: maiorum, mediorum et minorum 959, 4 congr. 968, laudibus cumulantur 968, optimos fructus ferunt 990.

MUSICA: in recreatione 971, cantus *16, exercitatio musicae 923-4; ludi scaenici in — 971, «Regis» electio in — 890 892 971.

RES TEMPORALES: quomodo administrandae 930, pecunia a nostris non esse administranda *17, necesse ut habeat domum propriam et alliam suburbanam ad recreandum 924. — Vide *Villa Pariola*.

VARIA HISTORICA: Visitatio anno 1564 a P. Nadal facta 630, anno

1570 954, convictorum transmigratio in Sem. Rom. 994.

SCRIPTA NOSTRORUM: Goisson, *De regulis* — (1564) 808-20; id., *De ratione gubernandi Coll. Germ.* (1564) 820-4; Sedeño, *Quid patres ac fratres Coll. Germ. de alumnorum studiis sentiant* (1564) 825-8; Sgariglia, *De Coll. Germ. rerum statu relatio* (1564) 828-36; Márquez, *Cur studia in Coll. Germ. lanqueant* (1564) 836-7; Crisostomi, *Quae circa disciplinam Coll. Germ. desiderantur* 838-9; Lapronia, *De Coll. Germ. iudicium* 839-41; Polanco, *Instrukciones de Coll. Germ. gubernando* (1564) 846-51; Sedeño, *Quae in Coll. Germ. reformanda videntur* (1567) 851-3; De Sanctis, *Consilia de Coll. Germ. gubernando* (1567) 853-4; Gagliardi, *De Coll. Germ. relatio* (1567) 855-7; Lauretano, *De Coll. Germ. iudicium* (1567) 857-61; Cortesono, *Constitutiones seu monita . . .* (1567-70) 864-934; Lauretano, *Tractatus de ratione gubernandi* — 934-53; Gamna, Clementelli, Ferrario, Levanto, Maseili, Pareja, Ribera, Vallone, Zanthaenus: De — iudicia (1570) 960-94. — Vide *Alumni, Convictores, Domus convictorum, Domus paup. stud.*

Collegium Romanum, «lux et exemplar» reliquis *23, semin. univers. S. Pont. *355, et Societatis *9, origo et fons primarius magistrorum 523, relatio de — Patris Polanco (1559) *292-4, relatio de rat. stud. et ord. diurno *368-72, patrum — petitiones in congr. prov. *22-4, crebrae sociorum mutationes nocumento sunt *23, multae commoditates ex Coll. Germ. et Sem. Rom. perveniunt — *17, sed et detrimenta *23-4, Themata latinarum orationum quae dominicis diebus a prandio in — habentur 544, desiderantur Oeniponte themata

quae Romae singulis classibus proponuntur 796.

HISTORIA: visitatio Pauli Manuzio *347, de soll. stud. instauratione et praemiorum distributione a. 1564 637 *367-8, origo congr. mar. 469 631-2 *355-7, de felici progressu congr. mar. *398, typographia — ad libros arab. quoque typis vulgandis *327, doctr. christ. lingua arab. excusa *398.

REGIMEN: superintendens — 630, P. Nadal fiat superint. 484. — *Praef. stud.*: eius munus constituendum 660, solum huic officio incumbat et maiorem habeat auctoritatem 469 659, unus sit praef. non solum — sed et Coll. Germ. et Sem. Rom. 484, expedit habere praef. st. human. litt. 785, visitet saepius magistros 826, sit morum inspector discipulorum externorum 493. — Vide Ledesma.

MAGISTRI: phil. et theol. sint insignes 476, 10 doct. theol. essent utiles in — 489, ita doceant ut facile intelligi possint 477, ne absint a repetitionibus 476, meliores scholastici relinquendi Romae ut in theol. solide instructi, insignes evadant praeceptores 480 485, lectiones professorum nimis longae 827, substituti magistrorum designandi 473 485, P. Cardulo vel P. Perpinyà dirigant socios docturos 841, scholastici incipiunt docere imprae parati, et cum nonnulla perceperant, remonentur 786, magistri sint doctiores et non mutantur adeo saepe 473 841, magistri inferiorum classium sunt ineptissimi 660, retineantur in — optimi rhetores per 3 annos ut possint cum auctoritate docere hanc artem 474 663, ministerium docendi gram. et hum. in — contemnitur 786, curetur melius ut praeceptores emendate loquantur latine 661-2, alienatio animorum inter

se 480, spiritus nationalismi vitandus 483, ne concedantur privilegia aliquibus professoribus 481 482, maior mortificatio, subiectio, unio animorum, simplicitas, sinceritas, caritas requiritur 482.

SCHOLASTICI S. I.: Ordo diurnus scholasticorum in — 170-3, habent 4 horas quotidie studendi praeter lectiones 428, tempore coenae recitant praedicationes *371, parum proficiunt in stud. hum. litt. 785-6, ignorantes et immortificati mittuntur in — *23.

SCHOLAE: facultates, classes et professores 176 532, 5 gram. classes 177, cetus definitusque sit discipulorum numerus *15-6 24, quot horis docetur 171-2 532, dies vacationis hebdom. est dies Mercurii 492, quibus diebus et quanto tempore docetur 534-5, post festum S. Ioannis Bapt. aliquantum remittuntur studia per duos menses 175, vacationes durant nimis diu 467, summa omnium dierum quibus non docetur 238, quibus docetur 128 492, vacationes mutandae et minuendae 485, ordo renovationis studiorum 175, praemia publica semel in anno danda 486, dialogus semel in anno, comoediae in renov. stud. exhiberi possunt 486, adhibentur gram. lat. Coudret et Guarini, quae tamen non satisfaciunt 472, concertationes in inf. classibus ad locum honoratiorem obtinendum *397-8, Doctrina christiana parva docetur in — 505, ratio docendi doct. christ. *497-8, anno 1566 20 praeceptores in — 177, catalogus praeceptorum (1557) 423-4, — (1560) *536-7, ad inf. classem admittuntur qui sciunt legere et scribere 177, ordo cl. gram. hum. et rhet. 177-8, lectiones linguae graecae et hebraicae 15 178, de lingua arab. docenda iussu S. Pont. *326-8, H. Mur S. I. vocatur

ut linguam arab. doceat *324, ordo lect. mathem. 179, ordo cursus phil. 179-80, ordo lect. theol. 180-1, lectio ethicen 489, de iure can. docendo 532, examina promovendorum ad altiores classes 175, de iure promovendi alumnos — ad grad. acad. *324-5, ius testificandi doctrinam et mores eorum qui studia absolverunt *411, — non est membrum universitatis romanae, nec universitas expleta et perfecta *325, actus sustinendi ad grad. acad. obtinendos 179-80 181.

DESIDERATA ET DEFECTUS: sit maior unitas in doct. phil. 474, P. Gagliardi denuntiat diversitatem opinionum *455-6, in phil. doctrina Aristotelis et S. Thomae defendatur et non Averrois 499, P. Perera accusatur de averroismo 476 501-3, puncta contra averroismum Patris Perera a P. Ledesma collecta 502-3, examen ad grad. acad. fiat acrius, plenius et maiore vigore ac delectu 476, fructus mediocris in studiis 466, exercitationes litt. sunt paucae et frigent 473 475 825-6, nisi bene fundati promoveantur ad altiorem classem 473.

DISCIPULI: multitudo impedit quominus exercitationes fructuose fieri possint 786, praef. stud. removeat ineptos a studiis 469, latine loquendi regula in scholis urgeatur 473 *21, incorrigibiles dimittendi 631, scholae purgandae ab apostatis et discolis *20-1, nonnulorum moribus corruptorum — turbatur et fructibus defraudatur *410, Cortesono, *Quomodo disciplina renovanda sit* in — *409-13, nullus ex Coll. Germ. expulsus tolerandus in — 493-4 977.

Ratio studiorum —: — indiget ordine stud. restaurato 659, ex defectu ordinis multa incommoda 466, horarum crebra mutatio incertitudinem

creat 468, nimis multae mutationes 467, fiat mellor distributio et ordo classium 471 486, distributio horarum sit certa et firma per totum annum 485, statuatur modus recitandi lectiones, docendi, corrigendi themata 471, syntaxis alia quam Guarini adhibenda 486, Rudimenta Patris Coudret melius excudenda 486, gram. lat. ab aliquo perito conscribenda 658, gram. lat. Patris Ledesma non adhibetur in — 472, necessitas conscribendi rat. stud. — 521, quae a quodam lusitano concinnanda 659, consultationes in — de studiis ordinandis 7 436 658 688, Ledesma, Relatio de professorum consultationibus circa studia 464-81, Rat. stud. — (1558) 3-43, Ordo studiorum — (theologia, philosophia, humaniora) 9-15, Officium praef. stud. — 16-22, Gubernatio — (1566) 170-81. — Vide *Discipuli, Magistri, Praef. stud., Ratio stud., Scholae*.

SCRIPTA SINGULORUM : Cardulo, *Ordo cl. rhet.* (1557) 424-6 ; Perera, *Ordo cl. rhet., hum. et gram.* — (1557) 427-9 ; Roger, *Ordo cl. hum. et gram.* — (1557) 429-31 ; Sgariglia, *Ordo 3 cl. gram.* — (1557) 432-3 ; Torres, *Ordo lect. mathem.* — 433-5 ; Ledesma, *Quaedam circa studia et mores* — 481-90, *Dies quibus non docetur in* — 491-2, *Regulae quaedam quae videntur observandae circa scholasticos externos* — 493-5, *Ordo 7 classium — ex consensu* 514-9, *De rat. et ord. stud.* — 519-628, *Ordo stud. 7 classium* — 565-627, *Adumbratio quaedam ord. 7 class.* 714-16, *Ordo et ratio stud. 5 class.* 757-62 ; Perpinyà, *Forma praemiorum publicorum et privatorum* 636-40, *De studiis elegantioris doctrinae* 658-63, Sgariglia, *De modo iuvandi in spiritu discipulos* — 630-3, Cortesono, *Quaedam quae conferunt ad discipulorum*

profectum in spiritu et litteris 632-6, Pavia, *Regulae proponendae discipulis* — 628-9, *Iudicium cuiusdam de scholis grammaticis* — 785-6.

Colonia, Rethius, *Fasti et Ephemerides gymnasii* . . . *599-610, Officium praef. stud. 22-6, *Regulae magistrorum* — 38-40, *Regulae praef. convictorum* — 291-2, Nadal, *Instructiones* — datae *82-4, *Catalogi lectionum* — *527-31 541-51, selectae Ciceronis epistolae ad usum scholarum typis mandatur a nostris *602, praef. urbis petit ut Societas curam paup. stud. suscipiat *607, relatio P. Rethii de scholis et dom. conv. *265-6.

Columella, L. Iunius Moderatus 641.

Commensales v. *Convictores*.

Commentaria in Aristotelem a patribus lusitanis conscribenda *317-20.

Commercium epistolare rectoris collegii cum alumnorum genitoribus medium aptissimum ad iuventutem educandam 947-8.

Communio frequens, ep. comm. de moderata frequentia *286-7, semel singulis mensibus sumant discipuli si confessario ita videbitur 48.

Comoediae v. *Ludi scaenici*.

Complutum (Alcalà de Henares) in universitate solum tres classes, sed multi ordines *263.

Compositiones statis temporibus reddendae a discipulis 54, quae, qualia, quanta, quomodo danda themata et quoties 543-5, earum conscribendi ratio in class. gramm. 206 207 209 237, 240 242, in cl. hum. et rhet. 94 154 211 213 244-5 246 262-3 643 *605, ordo et modus revidendi — in Lusitania *64-5, Nadal, *Instructiones* in Lusitania datae de — publice exhibendis *64-6, creberrime fiant in cl. hum. et rhet. 93, cum festa in hebdomada, dentur — 252, semel in anno

- sollemniori modo, praemia victoribus dando 104, publice exhibendae prius examinandae 123 *173, modus dictandi et corrigendi themata 93 546-9 579-80 587-8 596 623-5 739 747-8, habeatur cura perspicuitatis et elegantiae 217, in carminum compositione non more ethnicorum, invocando musas etc. 544, maior cura — habenda 473, *Themata latinorum orationum quae dominicis diebus a prandio in — habebuntur* 544.
- Concertationes*, nulla res maiore studio discendi inflammat discipulos quam annua certamina et praemia data victoribus 637, diligenter fiant Pultoviae *168, quisque suum habeat aemulum in schola 30 34 145 150 152 157 196 218 238 240 242 252, tota classis distribuatur in binarios aequales qui inter se aemulentur 756, concertatio pro loco superiore 102-3 109 146 555 *397-8 609, modus concertandi in cl. gram. 589 726 730-1 736 740, quomodo instituitur Coloniae in ascensu pro tribus primis locis *608-9, dentur parva praemia victoribus in cl. rhet. 157.
- Conchus, Arnoldus, S. I. pertinaciter defendit Erasmus *258.
- Concilia* leguntur Braunsbergae *173.
- Concilium lateranense* *41.
- Concilium tridentinum* *9-10, decreta de vita et honestate clericorum leguntur Neapoli *555.
- Concionatores*, qui nati videntur ad — munus, deberent serio iuvare 772.
- Conclusiones* in phil. et theol. in Coll. Rom. disputatae *367.
- Conferentiae* magistrorum de studiis 111.
- Confessarius*, Officium — in Coll. Germ. 909-10 958 962-3, statuuntur pro classibus — *41-2 93, idonei designandi *144, in Coll. Rom. singulae classes habent suum — *294, modum procedendi uniformem teneant 62, raro loquatur in praesentia puerorum cum rectore 962 980, conetur fiduciam convictorum sibi conciliare 962, elus est dirigere singulos in spiritu 979, instruat poenitentes de exercitiis pietatis 192, si quis ad S. I. aspiret, rem discrete tractet 962, dent nomina discipulorum qui confessi sunt, magistris *62, legantur casus consc. pro — *92.
- Confessio discipulorum* singulis mensibus 28 40 *299, dent nomen scriptum confessario *246 349.
- Congregationes marianae*, earum origo et P. Sgariglia 630, qui ad iuvandos discipulos commendat exercitationes pietatis quae maxime erunt — familiares 631, idem petit ut a P. Generali — approbentur et propagentur 632, de institutione — in Coll. Rom. relatio *355-6, de felici progressu ibidem 469 *398 413, — non sunt contrariae nostris Constitutionibus *20, Lauretano, De — in Coll. Germ. 951-2, earum utilitas inter convictores 912 957 968 990, rector faveat — in Coll. Germ. 944 961 980, ubi ex 61 convictoribus 20 sunt sodales 968, quomodo instituuntur ibidem consensus 968, non est necesse ut in — magnae perfectionis res tractentur 952, de regulis — 952.
- Congregationes S. I.* *3, congr. gen. I *3-8, — II *8-10; congr. prov. (1568) in Germ. *37-41, in Hisp. 29-33, in Ital. 25-9, prov. romana 14-24; — (1571) in Germ. 50-6, in Hisp. 44-50, in Ital. 41-4.
- Conimbrica (Coimbra), Nadal, Instructiones datae — (1561) 56-64, *Quae professoribus — visa sunt legenda in cursu artium ex libris Aristotelis* *66-7, Catalogi lectionum coll. — (1562-65) *580-8, nomina lectorum omnium clas-

sium *62-3, numerus discipulorum superat 1000 (1561 1562) *61, anno 1569 1500 *451, scholae purgandae ab inutilibus *61, de sollemni praemiorum distributione relatio *272-7, de lectione graecae linguae *294-5, laudantur professores quod emendate et eleganter loquantur latine 663, convictorum cura — retineri potest, sed in domo separata habitent *7, relatio de domo conv. *261-2.

Constitutiones seminarii mediolanensis 408-10, — *Seminarii Romani* 379-408, — *Universitatis Gandiensis* (1565) 134-69, *Constitutiones pro paup. studiosorum in Gallia* (1568-70) *213-9, Cortesono, *Constitutiones seu monila ad eorum usum qui Collegio Germanico praesunt* (1567-70) 864-933.

Controversiae, lectio — in theologia 269-70, Viennae esset utilis lectio — *92, legitur Coloniae auditoribus phil. Eckli *Loci communes* *544, docentur Vilnae 579, contra haereticos conscribenda summa — *335-6.

Convictores — VITA SPIRITUALIS: ut Societas maiorem curam, studium et diligentiam in illis instituendis consumet, eo eniteat magis eorum virtus et eruditio *157-8, in pietate progredi studeant 377 *157, exercitia pietatis 291-2 361 365 *116, preces matutinae et vespertinae 291-2 294 350 353 354 370 *116 131-3 153, vespere examen conscientiae *155, missa quotidie audienda 291-2 294 295 350-1 354 361 365 371, ratio audiendi missam *133, sciant instituere ex. consc. *116 134, semel in mense confitebuntur 295 341 354 361 365 370 *156, conciones et lectiones s. audiendae 295 354 361 365 371 *156, doctrina christ. 295 354 371 *156, sanctorum cultus 805, habeant Officium, coronam B. Mariae V. et librum

spiritualem 933, recitant Off. B. Mariae V. 361 365 810, quos libros spir. habeant *154, breviter orent ante studium *133.

MORES: semper et ubique memores sint modestiae 296 355 362 366 370 373 377-8 818 *137 157, concordiae et pacis sint amatores 373, mutuam caritatem foveant 348 362 366, nimiam familiaritatem vitent 348 362 366, reverentiam et obedientiam exhibeant superioribus 295 354 355 362 366 373 374 378 *156, sinant se gubernari a praefectibus *157, quomodo se gerant cum externis 886-7, vitia vitanda 378.

STUDIA ET SCHOLAE: in studiis progredi conentur 374, diligentia in studio 354 361 366 378, frequentent classem sibi assignatam 361 366 374, ordinem studendi receptum fideliter servant, modus se gerendi in scholis 292 816-7, reverentiam exhibeant magistris 816, diligentes sint in lectionibus audiendis, non loquantur cum externis scholaribus 816, intersint exercitationibus schol. communibus 296, repetitiones et concertationes domi 294 *136, inter se honeste aemulentur 378, studium privatum domi 294, tempore studii observent silentium et diligenter studio incumbant 815, tempus liberum fructuose transigant 374.

DISCIPLINA: regulae potius amore honesti quam timore poenae observandae 349 363 367, observent regulas scholarium externorum 297, ordinem diurnum fideliter servant 361 365, eadem hora omnes surgant 296, silentium stricte observandum 353 372 373, latine loquendi regula 296 355 362 367 374 933, regula tactus 348 362 366 373 *157, tempore studii nil aliud faciant 355, nemo vagetur domi 371, in cubiculum aliorum non in-

- grediantur 292 296 355 362 367 372 813, recreationes post prandium et coenam 292 294 348 352 353, recreationes praeter ordinarias 297, recreatio cum sociis designatis 372, per unum diem in hebdomada a scholis vacabunt 349, ludi prohibiti et commendati Eborae 297, epistolas breves et rare scribant, et quoad fieri poterit, latine 933, litteras superioribus permissu scribant 812 *157, litterae superioribus ostendendae 348 362 367 372, non licet cum externis in scripto communicari 816, colloquia cum externis 295-6 347 362 366 813 814, sine licentia non exeant 295 347 362 366 372 *135 157, libros solum a superiore approbatos teneant 375, res proprias ordinate conservent 371, nil clausum teneant 347 362 366 372-3, nil de domo sine facultate capiant 355 362 367, nil sibi invicem donent 348 362 366, cura munditiei et sanitatis 292 348 363 375 *157, vestitus sit honestus 297 348, non portent arma 297 819, pecuniae tradendae ad custodiendum 347 370 *142, poenitentias humiliter accipiant 349 363 367 373 377 *157, vini usus non permittitur 297.
- Regulae convictorum Coll. Germ.* (1564) 345-58; — (1564-1566) 359-64; — (1566) 364-8; — (1569) 368-78. — Vide *Alumni, Discipuli, Coll. Germ., Domus convictorum*.
- Convictus v. Domus convictorum.*
- Corcoran, T., S. I. scriptor 44 253 519.
- Cordeses, Antonius, S. I. praep. prov. Arag. *324 326 377, non esse necessarios homines litteris conspicuos censet *443.
- Cordier, Mathurin, *De corrupti sermonis emendatione libellus* 425-6.
- Córdoba, Antonius, S. I. urget ut nostri scholastici solide in studiis formentur *284-5.
- Córdoba, Ioannes de, decanus eccl. cordub. *285.
- Cornelius, A. P. 534.
- Cornia, Fulvius della, card. *278.
- Cornia, Hippolytus della, ep. perus. vult ut gram. lat. a Sasso conscripta adhibeant nostri in scholis et non .Despauterii *278.
- Cornificius, Q., *De ratione dicendi ad C. Herennium* 642.
- Correa, Antonius, S. I. magister novitiorum Olisipone *362.
- Correctio*, qui facile compelli possunt ad regularum observationem, compellantur; qui non, non cogantur neque expellantur, nisi aliis nocivi 221, negligentes et immorigerati puniuntur 230-1, pueri moderate castigantur *129, poenitentiae tanquam medicinae ad morbos animi depellendos vel antevertendos adhiberi debent *124, ita fiat — ut non despondeant animum aut exacerbentur *176, fiat animo pacato, sine ira vel alia passione 812 *182, severitatem cum mansuetudine mitigent magistri 35 39 144, in castigando modestia, caritas et mensura servanda 65 633, superior privato colloquio disponet convictores ad poenitentias accipiendas 812, pueri, capaces virgarum, castigantur *142, pueri vapulant vel palmas accipiunt si quid gravius commiserint 73 495, pro communibus defectibus sex ictus 65 143, maiores non plectendi sed admonendi et si incorrigibiles, expellendi 51 70 144, si defectus secretus, magister vel praefectus puniat, non admonendo unus alterum 634, inemendati ad praefectum deferendi 65 68, incorrigibiles et scandalosi expellendi 495 634, magistri sua manu neminem puniant 32 66 225, magistri

castigant discipulos quia non sit corrector externus in coll. aven. *229, Vilnae magistri suos discipulos corrigant sed non colaphizent sed virgis moderate cedant *173 187, transgressores regularum Treviris pecunia multantur 81, poenae pecuniariae tollantur Lovanii *143, mulctae pecuniariae non exigantur Braunsbergae a discipulis grandioribus *172, habeatur in classibus signum tam vernaculae et incongruae locutionis, quam malorum morum et negligentiae 66 84, Coloniae adhibetur nota malorum morum *607, quomodo dandae poenitentiae convictoribus 811-5, quae poenitentiae imponendae alumni seminarii *122 124, ratio corrigendi discipulos Dillingae *109 111, eius ratio Lovanii 142, Moguntiae *128 131 134, Monachii *90, modus corrigendi alumnos Coll. Germ. 322, convictores Coll. Germ. prudenter castigandi opera correctoris 324, ratio corrigendi discipulos Pultoviae *167, Vilnae *187. — Vide *Catena*.

Corrector, Regulae — (1569) 232-3, constitutio de — retineatur *4, eius opera moderate utantur magistri 35 143 197 634, morum integritate exemplo sit scholaribus 143 233, pareat rectori, praefecto et magistris 232, neminem suo arbitrio puniat 232-3, adsit quotiescunque discipuli convenire debeant 233, nullum munus acceptet 233, — in Coll. Germ. 811, in Coll. Rom. habetur et non est de Societate *372, difficile est invenire correctorem multis in locis *4, petitur ut in Sicilia non oporteat adhiberi *44, difficulter habetur in minoribus collegiis 700-1, quomodo possit haberi in coll. avenion. *229, sollicite quaerendus in coll. tornac. *160, etiam Tolosae *226, Bil-

homi *322, in prov. Aquitaniae constituentur *249.

Corrector lectionum ad mensam 24.

Correia-Afonso, I., S. I. scriptor *95.

Cortesono, Iosephus, S. I., vita 632 864 ; in Coll. Germ. 345, confessarius conv. 833 837 847, rector 632 840 841 864 954 955 956 957 976 *409, laudatur a nostris 852 856, fiat iterum rector 969, proponit ut cursus iuris instituat in Coll. Germ. 925, alumnos germ. in Sem. Rom. collocandos, vel omnino non iam admittendos Romae censet 927. — Scripta : *Regulae communes convictorum* Coll. Germ. (1569) 376 ; *Quaedam quae conferunt ad discipulorum profectum in spiritu et literis* 632-6 ; *Constitutiones seu monita ad eorum usum qui* Coll. Germ. praesunt 864-934, *Constitutionum* historia 864-6, ad disciplinam Coll. Rom. restaurandam proponit nonnullas regulas a discipulis observandas *411.

Coster, Franciscus, S. I. prof. dial. Coloniae *528 529 542 545 548 600, docet geometriam *530, praef. stud. *610, praef. convictorum *609, prof. theol. *82, magister novitiorum *82 84, praep. prov. Belg. *145 146.

Cothereau, Renatus, S. I. ob ordinem scholarum a P. Prov. immutatum conqueritur *517-20.

Coudret, Hannibal du, S. I. 4 16 571, Romae praec. graecae linguae *293, in congr. procur. *247, eius *De primis latinae grammatices rudimentis libellus* 236 472 515 520 533 566 567 568 572, *Rudimenta* in Coll. Rom. *537, in coll. tolos. *249, in coll. herbipol. *570, imprimuntur Coloniae *608.

Coudret, Ludovicus du, S. I. proc. prov. Aquit. *33, fungitur etiam munere proc. prov. Franc. *36.

Couvillon, Ioannes, S. I. nimio ardore

- haereticorum libros Ingolstadii destruit *87.
- Crecco, Alfonsus, S. I., vita 4 26; in eius libello precum ms. reperiuntur regulae magistrorum et scholasticorum S. I. (1558) 4 16 41.
- Creitton, Guilelmus, S. I. in Coll. Rom. 848, rect. coll. lugd. *453 471.
- Crisostomi, Horatius, S. I. in Coll. Germ. 834. — Scriptum: *Quae circa disciplinam in Coll. Germ. desiderantur* 838-9.
- Crispus (Kraus), Georgius, S. I., vita 790; — Scriptum: *Novae studiorum regulae quas ob causas in Germania non probantur* (1572) 790-6.
- Cromerus v. Kromer.
- Culley, T. D., S. I. scriptor 391 401 418.
- Cultus sanctorum in scholis 64, inter convictores Coll. Germ. 805.
- Cura domus convictorum v. *Domus conv.*
- Cursus artium v. *Philosophia*.
- Curtius, Q. 212 245 641 767.
- Cyprianus, S., selecta ex eius scriptis in scholis legantur *57.
- D**
- Dachverlies (Emerulo), Franciscus, S. I. 199.
- D'Amore, Antonius, S. I. praec. inf. cl. Panormi *537.
- Dávalos, Ferdinandus Franciscus, vicerex Siciliae *472.
- De Bonis, Emerius, S. I. prof. hum. Rom. *293.
- Declamatio latina* de piis et controversis thematibus componenda a discipulis rhetorices et diebus dominicis publice recitanda 25 28 54 70 81 95 201 213 *79 128, de — celebrioribus ter in anno habendis 551 615, in Coll. Rom. — 643, — carmine aut prosa 550, *Themata latinorum orationum quae dominicis diebus a prandio in Coll. Rom. habebuntur* 544, — Viennae *297, Pultoviae *203-4, non tam frequenter fiant in templo *203.
- Decretum* Patris Generalis de thesibus defendendis et prohibitis *382-5, in coll. tolos. iubetur affigi — in bibliotheca *248.
- Decuriones* habendae in scholis; munus eorum 35 67 73 142 226 236 580, earum utilitas 216 239 250, scamnum doctoris — designandum ut de illis locis certent 702, — doctiori praemium assignandum 756, Montillae inter pueros inf. cl. *287, in coll. avenion. non bene observatur regula de — *229. — Vide *Ocluriae*.
- De La Cruz, Ludovicus, S. I. stud. theol. in coll. conimbr., Romam mittit Terentium castigatum *508-9.
- Delattre, P., S. I. scriptor *214 et passim.
- Demosthenes 13 92 178 214 248 508 518 534 650 651 720 *58, oratio pro Cthesiphonte *583 584, oratio de pace *586 587, Philippicae *543 545 562 573 585.
- Denis, Antonius, S. I. *52.
- De Sanctis, Franciscus, S. I. min. Coll. Germ. 974, min. Sem. Rom. 1025; scriptum: *Consilia de Coll. Germ. gubernando* 853-4; *De difficultatibus in Sem. Rom.* 1025-8.
- Desertores* ad scholas nostras non admittendi 32.
- Despauterius (De Spauter, Van Paute- ren), Ioannes, gram., *Commentarii grammatici* 13-4 90 510 511 517 533 572 581 589 611 612 732 737, *Syn- taxis* *432 433 528 531 533 535 538 540 543 546 550 555 561 565 566 570 573 577, modus legendi eius gram. 460 461, eius gram. in Italia non placet *27, auctor bonus et exactus sed ingeniis delicatis et qui la-

- borem facile fugiunt, durus est *279 280, Romae volunt illum missum facere *86, etiam Perusiae *278-9, P. Laínez permittit ut ubi nimis difficilis iudicetur, alia gram. substituetur *279, non introducatur Ingolstadii *86, Viennae adhibetur *296, Braunsbergae retineatur saltem in suprema classe *171.
- Devotiones* commendandae discipulis: Off. B. Mariae V., rosarium, psalmi graduales, Off. defunctorum 144.
- Dialectica* v. *Philosophia*.
- Dialogi* v. *Ludi scaenici*.
- Díaz, Stephanus, S. I. mag. Conimbriacae *63.
- Dictandi* ratio in classe hum. *432.
- Dillinga, Nadal, Instructiones datae — *102-13, Catalogi lectionum — (1564 1565) *556-63, cursus phil. protendatur ad duos annos cum dimidio *103, PP. Pisa et Torres doceant controversias et ex his fiant libelli *107, reformentur disputationes — *108, in promotionibus servantur ceremoniae quae hactenus servatae *104, frequenter habentur conciones latinae etc. ob visitationes magnatum ad Card. *112, Gubernator habet iurisdictionem civilem et criminalem in discipulos *106, de convictu dilingensi 1037.
- Dimissi* a S. I. quando admittendi ad scholas nostras *6. — Vide *Deseriores*.
- Dimissi* v. *Alumni*, *Convictiores*, *Correctio*, *Discipuli*.
- Disciplinae docendae* v. *Facultates*, *Scholae*.
- Diogenes Laertius 558 599 741.
- Dionantium (Dinant), Nadal, Instructiones datae — *137-41, discussio cum canonicis de schola puerorum *138.
- Dionysius Areopagita docetur in Coll. Rom. *536.
- Dionysius Carthusianus, eius lectio commendatur convictoribus *154.
- Dionysius Halicarnasseus 462 620.
- Dionysius, Henricus, S. I. Coloniae *528, praef. conv. *609.
- Dionysius, Ioannes, S. I. prof. phil. Coloniae *542 548.
- Di Pietro (Natale), Petrus, S. I. scriptor curiae rom. S. I. 9.
- Dirsius, Ioannes, S. I. Viennae 53.
- Discipuli* — Regulae — Pragae (1560) 76-9; Laínez, Regulae — (1561) 43-51; Regulae — Treviris (1561) 79-81; Regulae — Viennae (1561) 81-4; Regulae — (1569) 229-32; Pavia, Regulae proponendae discipulis 628-9.
- VITA SPIRITUALIS: missa quotidie audienda 28 46 76 80 83 143 176 230 494 629 755, confessio singulis mensibus 28 48 76 84 144 174 230 494 629 755 *165 316 411, Viennae stato tempore confitendum 84, habeant confessarium stabilem 631, meditentur novissima, vitam Christi 47, devotiones commendatae 46 77 80 144 231-2, conciones s. diebus dom. et festis audiant 76 80 84 144 230, adsint exhortationibus 48 144, diebus dom. declamationem lat. audiant 81, doct. christ. ediscenda 28 81 83 230, habeant libellum de doct. christ. 48 81, lectio libri spir. 48, orent Deum ut vitae statum bene eligant 48, timor Dei, amor et cultus 46 76, prima eorum cura: pietas et studium omnium virtutum 76 84; mores: fidem cath. immaculate servant 45, egoismus debellandus 76, modesti sint et pacifici 48 78 121 629 *411, temperantia in cibo, potu et somno 47, castitatis observatio 47, reverentia tribuenda praelatis virisque honestis 67 81 84, reverentia et obedientia superioribus, magistris et parentibus 47 76-7 82 231 *411, promittant obser-

vare regulas et acceptare poenitentias *411, misericordes sint erga pauperes 48, nil dent aut accipiant ab aliis inscio praeceptore 629, fugiant eos qui pravis sunt moribus 48 231, sodalibus probis et doctis adhaerescant 77 196, vestitus sit honestus et modestus 47, ludis solum honestis se recreabuntur 78, moderate ludant 47, ieiunia observanda 63, a quibus vitiiis abstinendum 230, vitia linguae 47 77 80 84 629, rixae, contentiones vitandae 77 80 629, arma in scholam non inferenda 47 79 80 230 629 *411, otium vitandum 47 78 631, non visitent taberna 79.

STUDIA : — finis Dei gloriam, salutem propriam et aliorum procurare 76, scientia est medium ad Deum tenendi 49, doctrina pietati iungenda 230, videant regulas et promittant eas servaturos 470 495 631 789 *131, nemo lectionem audiat nisi examinatus et admissus ad classem *411, aliam praeter suam facultatem nemo audiat 494, inscio praef. stud. non mutant classem *411, diligentia et assiduitas in studiis 49 80-1 121 231, ordinem studendi a magistro statutum observent 50, legant solum libros qui ad studia spectant *315, praeparent et repetant lectiones 50, diligentes sint in audiendis lectionibus et notandis 50 628, preces ante et post lectiones recitandae 83, quieti sint in schola 84, loquantur clare, distincte, alta voce ut facile intelligi possint 755, habeant albeola in quibus transcribant lectiones, dictata et themata compositionum 83 755, recitent lectionem praeteritam mane et a prandio antequam praeceptor scholam ingrediatur 252, exercitationibus litt. suae classis diligenter intersint 83 494, auditores cl. hum. et rhet. qui volunt

solum lectiones audire et non exercitationibus adesse, non sunt cogendi 627, annua certamina et praemia victoribus inflammat studendi voluntatem 637, latine loquendi regula observanda 50 78 83 152 473 629, stylum scribendo diligenter exerceant 50, disputabunt cum libertate et ardore, sed humanitatem et modestiam praeseferendo 50, e schola magistri permissu egrediuntur 83, a scholis abesse solum praef. stud. permissu possunt 79 83, de studio privato in classe et extra classem 50-1 555-9, ne incumbant studiis ultra duas horas continuas *315, quibus et quot libris utantur 554, non habeant libros lascivos nec haereticos 49. — Vide *Scholae*.

Disputationes, earum utilitas et momentum 118 145, — quotidie, menstruae, annuae in gram. et hum. litt. 94 152 174 206 208 209; in phil. et theol. 11-2 33 70 74 98 99 126 141 174 175 179 180 257-8 270 271, modus disputandi in gram. et hum. litt. 70-1 146-7 549-50, nostri magna cum modestia se gerant in — *184, — in phil. 669, argumenta — ex lectionibus proxime habitis desumenda 33, nunquam falsae opiniones sed solum verae sententiae tractandae 70, professor de assertionibus prius cum praef. stud. agat 71, assertiones emendandae ac publice exponendae 34 61 71 *114, conclusiones theol. imprimantur, sed prius examinentur *103 114, ratio disputandi in phil. *60, praefectus praeerit 61, praeses agat in omnibus gravissime, modestissime, doctissime 101, ordo servandus in publicis — circa praesidem et respondentem 42 50 100-2, sedendi et disputandi ordo 271-2, — privatae et publicae in Coll. Rom. 489 490, — particulares in domo conv. Moguntiae *133, in phil.

et theol. diebus sabb. Moguntiae *127, diebus sabbatinis Tornaci *150, — singulis mensibus in Coll. Rom. *372, — hebdomadariae Coloniae *602, in theol. Parisiis diebus dom. postmeridicm *437, annuae — habeantur Vienne in templo, menstruae in schola magna *93, quomodo se gerant nostri Ingolstadii ne offendant quemquam in — *89, haeretici nullo modo sunt invitandi ad — in Gallia *162.

Distinctio classium v. Classes.

Docendi ministerium v. Ministerium docendi.

Doctoratus v. Gradus acad.

Doctrina in S. I., finis — propriae et proximorum animae saluti vacare 115, magis necessaria in Ecclesia quam unquam 117, ea — dicenda christiana quae a spiritu, affectu et devotione christiana ducitur atque his imbuatur et informatur *152, nostri scholastici in — absolutissimi evadant *30.

Doctrina christiana in scholis tradenda 28 144 192 *79, traditur diebus Veneris 96 173 295 568 575 583 591 601 614 748 755 *88 172 225 228 239 297, — docendi ratio in scholis 96, in Coll. Rom. diebus Veneris duae lectiones per mediam horam pro aetate maioribus et minoribus *371, de ratione docendi — in Coll. Rom. *497-8, Moguntiae in quinta et quarta classe germanice legenda *128, catech. germ. Ingolstadii docetur 57, etiam Tolosae in duabus inf. cl. gallice, in ceteris latine *246, ita et in coll. tur-non. *239, — a discipulis ediscenda 40 81 83 144 391, discipuli examinentur suis temporibus in — *93, scholastici nostri doceantur tradere — 124, *Doctrina christiana parva* in Coll. Rom. 505 506 510 511 515 516 560 566 572 581 601 732, — in Coll. Germ. 819 856, — tradenda famulis

Coll. Germ. 929, diebus dom. explicatur Romae coadiutoribus temporibus 175, petitur ut nova conscribatur *43 304, — cuique provinciae propria conficiatur *28, quaedam *Summa de la doctrina christiana* *61, utrum — Canisii, an Patris Auger in Gallia legenda *34, Canisii catech. potest verti in linguam hisp. et lusit. *304. — Vide Canisius.

Doctrina in S. I. tenenda, decr. Patris Generalis (1565) de opinionibus in phil. et theol. a nostris tenendis *382-5, decr. diligenter servetur *41 105 115, in coll. tolos. affigatur in bibliotheca *248, syndici constituendi qui nostrorum doctrinam observent *415, sit maior unitas in — 474 477 *27, auctor magis idoneus eligendus et fideliter explicandus 32-3, Aristotelis in phil. — sequenda *40-1, sequenda semper doctrina S. Thomae vel communis 775, — orthodoxa et communior a professoribus tenenda 197 226 487-8 *477-8, P. Ferrer: quod in una prov. est opinio communis et celebris, in alia potest esse minus probabilis 439, opiniones novae vitandae, item suspectae de haeresi 128 144, novae — non inducantur sine licentia superiorum 477 490 498, minus orthodoxae retractandae 141, nunquam falsae sed verae opiniones tractandae in disputationibus 70, tabula quaestionum in theol. cum lutheranis controversarum esset colligenda 500, libertas opinandi in tradenda phil. *78, Ledesma, *Quaedam quae docenda et defendenda sunt in phil.* 496-503, in Hispania nonnulli professores singulares opiniones sequuntur *496, P. Pérez denuntiat nostros qui in Lusitania peregrinas opiniones docent *396, P. Generalis inquietus *396-7, evulgari iubet etiam

in Lus. decr. (1567) *397, denuntiantur professores Coll. Rom. ob diversitatem opinionum in phil. *455-6, petitur ut doct. averroistica extirpetur *40-1, P. Canisius denuntiat professores qui doct. Averrois favent *414-6, non impugnent nostri opinionem diversam odiose *85. — Vide *Libertas opinandi*.

Dombrowski, Ioannes P. alumnus Coll. Germ. dimittendus 863.

Domènech, Hieronymus, S. I., rect. Coll. Rom. *487, praep. prov. Siculae *259, petit ut lingua arabica doceatur in Sic. *323-4 326-8, fiat typographia ad libros etiam arabicos exprimendos *327.

Domus convictorum, curam — accipit S. I. etiamsi gravis ea videatur, ut diligentius et familiarius det operam iuvandae iuventuti *151-2, finis instituti ut pie tate et doctrina bene instructi rempublicam christ. proficue adiuvari possint 376, singulari diligentia gubernandi ut excellentes evadant *152.

Regulae praef. convict. Coloniae (1558) 291-2 *610; *Regulae collegialium Ebo-rae (1561)* 292-7; *Regulae conv. Coll. Germ. (1564 1564-66 1566 1569)* 345-78, petuntur regulae conv. Coll. Germ. in Hisp. *33; Maggio, *Circa Coll. Germ. conv. relatio (1559)* 799-803; Nadal, *Regulae commensalium Tornaci (1567)* *156-8; *Regulae hebdomadarii* 356-7, regulae conv. Coll. Germ. Braunsbergae ad usum eorum accommodantur *195.

CURA CONVICTORUM: utrum educatio — sit ministerium secundum Institutum S. I. 1001-2, vi Const. summa quae ex nostrorum sustentatione remanet, in alendos pueros externos et pauperes est expendenda *400, de fructibus qui ex educ. —

colliguntur 804-7 871 995-1001 *261-2, utilitates quas S. I. trahit ex — 802 871-2, «la buona education delli figlioli esser efficacissimo per il ben comune et riformation dela repubblica» *402, incommoda quae ob conv. curam in Coll. Germ. oriuntur 800-3, num plura sint detrimenta quam emolumenta ex cura conv. 872, refutantur oblectiones quae contra — proferri possunt 867-71, cura — est innovatio quae non cedit in honorem S. I. *389, cura — non esse consentaneum Const. putat P. Borja *395, de perturbationibus in Coll. Germ. earumque remediis 889-91, momentum educationis — demonstrat conatus haereticorum ut iuventutem sibi acquirant 998; Pel-tanus, *De convictorum cura in Germ. assumenda* 1034-7, experientia constat magis a S. I. instituto alienari qui in convictu degunt quam qui tantum scholas nostras frequentant 1037, S. I. accusatur quod curam — accipiat lucri causa 801, S. F. Xavier et — in Indiis *402, — in Gallia promovenda (P. Laínez) *346, ubi iuxta regulas Coll. Germ. regendi sunt *36, in quibus differunt conv. coll. paris. in suis legibus et ratione vivendi a convictoribus Coll. Germ. *208-9, de cura — in Gallia retinenda discutitur *35 36, P. Generalis constituat ubi eorum cura haberi potest in Gallia *34, P. Borja dat ordinem ut cura — Parisiis, Lugduni et Romae deponatur *493, cura — quomodo assumenda in prov. Aquit. *51 52, cura — Conimbricae retinenda sed in domo separata *7, cura — Nolae acceptatur *328-9, Monte Regali non *493-4, nec Mediolani *522, nostri pietatis solum et studiorum curam habeant Monachii *90, Braunsbergae quoque solum superintendentiam habent nostri *180,

Braunsbergae non permittitur ut conducant sibi hospitia in civitate ad dormiendum, sumpto solum cibo in domo conv. *181, de cura — Lugduni *35, cura — Turnoni ableganda *34, cura — tam in Coll. Germ. quam in Sem. Rom. relinquenda *16-7, relatio Patris Grim de — Viennae *300-2.

GUBERNATIO : sint sub gubernio Societatis ut melius possint iuvari in spiritu et litteris *346, ratio gubernandi convictores *152, — in Coll. Germ. *365-6, praefecti sint selecti, magnae et probatae virtutis et religionis *152, detur opera ut proficiant conv. in litteris et moribus *145, gubernetur pleno iure a regente sed dependenter a rectore coll. *134 158 346, rector auctoritatem praefecti tueatur *158, rector non admittat nec dimittat quemquam nisi audita sententia praefecti *136, regens saltem alternis diebus adeat rectorem et referat *136, bis singulis mensibus scribat ad P. Prov. *182, nostri habeant tempus orationis, servent regulas et subsint praefecto *196, nostri alentur impensis dom. conv. *160, minister coll. nullam iurisdictionem habet in — *134 144, rector coll. bis saltem in hebdom. visitet — *181, praef. frequenter visitet cubacula conv. *181 197, superiores frequenter comedant et recreantur cum conv. *181, directio spir. spectat ad confessarium; ceteri exhortentur iuvenes in communi ad perfectionem 979, vocatio religiosa 806, nemo persuadendus sed expectandum donec a Deo vocetur 926, nemo recipiatur in S. I. sine consensu parentum *158, paucissimi ingrediuntur in S. I. 801, qui conv. ad statum relig. amplectendum adhortetur, denuntiandus 349 363 368, medium aptissimum ad gubern. conv. est commercium ep. cum

parentibus 947-8 *135, praefectis cub. maior facultas danda 988, Pultoviae praef. cub. sunt externi et vocantur astantes *168-9, non admittendi iterum nisi qui sufficienter profecerint 927, in tres classes dividendi conv.: inferioris, mediocris aetatis, et adulti 888 *133, de modo conservandi sanitatem conv. 919-20, magna cura habeatur conv. 920 948-9, graviter decumbentes in domo parentum curandi 375, famuli fidissimi et probatissimi conducendi *136, famuli — non occupentur in collegio *135, nostri consuetudinem non habeant cum conv. *83-4, non adeant mensam conv. *136.

ADMISSIO : Cortesono, *Modus admittendi conv.* 873 937-9, ius admittendi competat solum rectori et eius consultoribus 898, regens neminem admittat nec dimittat nisi probante rectore coll. *136, Cortesono, *Examen admittendorum quoad spiritum, studia et mores* 875-7, examen admittendorum 938, conditiones admissionis 347 360 364 369 376 874 938, osserventur rigore regulae admissionis et dimissionis 1004, non admittendi ob respectus humanos 873 874, non admittendi inepti 937, libenter ingrediantur conv. 377, delectus in admissione 323 803 980, praeferendi qui maioris sunt spei 880, sint dociles 377, bonae famae et disciplinae capaces 377, non admittantur nimis parvuli 800 853 873 939 959 965 966, sint capaces sine auxilio se vestimentis induere etc. *366, caute procedendum in admittendis qui superarunt a. 17 852-3 965, sciant principia grammatices 377 859, non admittantur discoll 873, non admittendi si domi male educati 926, tutorem externum habeant 369-70, admittendi legant regulas et promittant earum observationem 377 875 *158, monita

danda parentibus in admissione 880, monita danda examinatis de spiritu, studiis et moribus 877-80, modus tractandi recenter admissos 940-1, noviter admissi mitius tractandi 966, modus cognoscendi ac tractandi conv. iuxta eorum naturas 883-6, admissi initio in spiritualibus paululum instruendi 347 361 365 881-3 *156, naturam conv. oportet imprimis bene cognoscere 940-1, nullus alatur qui non frequentet scholas vel non habitet in — *109, possunt inter conv. etiam magistri recipi, at obligentur regulis ut ceteri *146.

VITA SPIRITUALIS : tametsi plus temporis sint daturi studiis, tamen potissima eorum cura sit ut proficiant in virtutibus *152, de variis modis et mediis iuvandi conv. in spiritu 910-2, recenter admissi segregandi ut se praeparent ad confess. gen. faciendam *156, ratio orationis dispensetur pro captu singulorum *153, doceantur attente, reverenter et devote orare *153, nonnulli confitentur et communicant singulis dominicis 805, communio generalis singulis primis dominicis 932, monita de diebus communionis fructuose transigendis 930-2, conversationes spirituales 911, sint melius edocti in doctr. christ. 858-9, de exhortatione ad conv. 829 849 911 962 *36 137 302, saltem 15 quoque die fiat exhortatio *195, nonnunquam unus de conv. potest habere piam exhortationem 829, Parisiis recitant Officium B. Mariae V. non quotidie sed diebus solum festis *209, utilitas congr. marianae 911. — **Mores** : De modo proficiendi in modestia et moribus 916-7, cura castitatis 920-1, vitia contra castitatem quomodo punienda 811, interdicienda colloquia eorum qui nimiam familiaritatem manifestant 812, requi-

ritur licentia superiorum ad colloquia cum externis 812-3 850 887, educandi etiam ad morum civilitatem et urbanitatem 948 970 976 *181.

STUDIA : de profectu in litteris 323-4 917-9, peculiariter iuvandi qui debiliores sunt ingenio 816, qui nihil proficiunt, dimittendi 918, domi habeant disputationes particulares 831 843 849 *133, magister loquatur cum conv. etiam extra scholam 843 845, tempore vacationum in variis exercitationibus litt. occupandi 919, aliquando recitent ad mensam suas compositiones *181, utilitas academiarum 919, ad scholam eant terni associati 932.

DISCIPLINA : ratio vivendi conv. in coll. belmont. *394-5, idem ordo servetur ac in coll. *196, observatio regularum 911, quomodo regularum observatio curari debet 912-6 regulae singulis mensibus legantur 913 932, monachi, sacerdotes ac magistri in — eisdem legibus subsint *142, syndici constituendi 292 *134, ordo diurnus in — Coll. Germ. 349-53, Viennae *299-300, Tornaci *153-6, dormiunt septem horas, parvulis octo concedendae 815, Tornaci surgunt hora quarta *153, diebus Mercurii mane lectiones, a prandio recreatio, deambulatio vel ludus 818-9, recreationes ordinariae et extraordinariae et ratio eas transigendi in Coll. Germ. 922-3, ordo recreationum Parisiis *209, inter prandendum sint modesti et temperantes 292 *155, ad mensam legatur liber quidam pius *155, convictores inserviant mensae et legant *155, in observatione ieiunii magna discretio 919, de modo exhilarare conv. 921-4, diebus festivis facultas eundi ad pagos 850, recreationes tempore bachanaliorum *197, ratio recreationum

Tornaci *156, Lovanii *145, qui ludi permittuntur 819 932 *35 136 141 155, Braunsbergae qui norunt, possunt exercere musicae instrumenta *200, cantus et musica in recreatione 818, exercitationes corporales *155, saepe mutant cubacula 889, qua ratione dividendi conv. 945-6 968, in tres aut plures partes dividendi 323 922-3 945, qui consuetudine aliquorum non iuventur, his illorum consuetudo interdicitur *156, periculosi et discoli separandi a ceteris 888 946 968, recreationes fiant separatim sec. cubacula 818, non permittitur ut promiscue cum omnibus colloqui possint 813 823 848, facultas loquendi cum externis non facile danda 949, parentes interrogandi cum quibus externorum filii colloqui possint 886, rector det licentiam exeundi consulto praefecto *143, non permittatur facultas pernoscendi foras *181, externis non permittitur comedere et dormire in — 295 296 372, mulieres non ingrediantur in — *145 182, externi non ingrediantur cubacula conv. *182 196, conv. ne otiantur domi 813 848, regula latine loquendi 817 830 839 850 860 933, epistolas videat regens, exceptis iis quae spectant genitores *141, non habeant pecunias apud se *115, raro permittatur ut ad domum paternam se conferant 324 849 972 980, cura munditiei 817 *134, vestitus conv. 324, singulis lectis appendantur cortinae *135, indusia bis in hebdomada mutanda 934, de cibis — dandis *36, abroganda consuetudo Lovanii ut bibere possint cerevisiam quando volunt *145, tonsor veniat in — *196, pennas, chartam et atramentum habeant a nostris *142, convictorum famuli non avocandi ab occupationibus — *198, festum *regis* 890 892. —

Defectus : modus puniendi — 810-5, plus tentantur quam externi 801-2, parum proficiunt in spiritu 801-2, doctrinam christ. non mandant memoriae 856, vitia carnalia denuntiantur 836-7, maior respectus et submissio superioribus et maior servitas puniendi defectus 829 838, paucissimi ingrediuntur in S. I. 801, nimis facile permittitur ut eant ad domum parentum 823, admodum insolentes 821, negligatur urbanitatis regula 823 856 859, facile permittitur ut colloquantur cum externis 822, non pauci inepti ad studia 828, parum diligentes in studiis 827 836 855-6, defectus ordinis et disciplinae in studiis obest profectui 827 828, excessus in ludo abstrahit a studiis 827, facile omittunt frequentare lectiones 842-3.

CORRECTIO : amore potius quam timore movendi ad bonum 946, transgressores regularum puniantur 292, *ubi verba valent, ibi verbera non dare* 1031, severitas cum clementia miscenda 329, prudenter castigandi 324, pueri, virgarum capaces, castigantur *142 145, ratio corrigendi conv. 320 913 *134 182, opera correctoris castigandi 324, catalogus notarum 357 915, pro iniuria alio illata gravis poenitentia iniungatur *157, tollantur Lovanii poenae pecuniariae *143, convictores ob defectus in schola commissis a magistris puniendi 831, perturbatores etc. dimittendi 348 360 365 377 875, inepti et incorrigibiles dimittantur 850 853 859 961 970 *146, rigore observandae regulae de dimissione 959, causa et modus dimittendi 324 896-8, dimissi etiam a scholis nostris excludantur *196.

RES TEMPORALES : ob paupertatis sinceritatem Societas non accipiat cu-

ram pecuniarum in — *159, convictores ipsi de rebus necessariis (lecticae, mensae etc.) pro cubiculis sibi provideant Braunsbergae *195, Bigliomi, Tornaci curam temporalem habent externi, nostri curam spir. *159 162, Braunsbergae cura temp. Societati incumbit *195, eius oeconomiae distincta sit ratio a collegio *195, in exigendis et administrandis pecuniis convictorum cavendum ne externi avaritiae aut tenacitatis nota nos afficiant *121, sitne contra paupertatem si aliqua pars sociorum collegii aleretur lucro quod ex convictoribus percipitur *52, Braunsbergae 30 taleros solvunt conv. *194-5. — Vide Bilhomum, Braunsberga, Collegium Germanicum, Colonia, Conimbrica, Dillinga, Ingolstadium, Lovanium, Lugdunum, Mauriacum, Moguntia, Monachium, Nola, Olomutium, Paris, Pultovia, Tornacum, Turnonum, Vienna; *Convictores*.

Domus pauperum studiosorum: Finis instituti — alumni doctrina et virtutibus acquisitis et sibi et Ecclesiae iam collabenti consulere debent 302 303 *211, sint apti ad sacerdotium aut ad S. I. *346, est schola non solum bonarum artium, sed etiam optimorum morum 302, ex — «plurimos doctissimos adolescentes ovbenturos Societati, multos bonos parochos vicinis provinciis, totamque Germaniam permultum iuvandam arbitraret» (Rethius) *266, eius origo Coloniae *607, «non dubito quin in brevi temporis spatio insignes Christi operarios ex illo collegio ad laudem Dei in auxilium s. romanae Ecclesiae prodire videbimus» (Grim) *303, possunt in eadem domo habitare cum convictoribus sed opportune separati *97 100 346, de regulis — *96, regulae paup.

stud. Viennae 298-314, — in Gallia promovenda (1563) *346, *Constitutiones paup. stud. in Gallia* *213-9, *Regulae paup. stud. in Gallia (1568-70)* *217-9, Mercurian, *Animadversiones cc. constitutiones paup. stud. in Gallia* *220-3, relatio Patris Grim de — Viennae (1559) *302-3.

Gubernatio: quomodo eius regimen instituendum *81, P. Vitoria circa gubernationem — Viennae *98, rector collegii habet superintendentiam de — *94-5, rector quarto quoque mense visitabit, praep. prov. bis in anno — *97, Societas Tornaci gubernat — in omnibus quae ad mores, studia, ad omnem domus administrationem et ordinem *160, Monachi nostri pietatis tantum et studiorum rationem habent *90, Parisiis omnis auctoritas penes Soc. alumnos eligendi, retinendi et dimittendi *214, observanda cum iis qui absolutis studiis dimittuntur *219.

Admissio alumnorum: ratio eligendi alumnos *215-7, modus recipiendi *98-101, conditiones requisitae ut admittantur *99 178, admissio ac dimissio consensu rect. coll. fiant *102 125, iuvenes iam maturi admittendi ut citius studia absolvant 863, aetas admittendorum 9-14 sed locus est dispensationi *98, ne sint minores natu 9 aut 10 annis, nec superent 18 *216, Parisiis requiritur ut attigerint 12 *211, eligantur pauperiores qui nutriantur, vestiantur tractenturque more pauperum *215, constet de eorum probitate *216, Fundator vult ut sint ex familiis pauperrimis *211, parentes boni et honesti nec ulla haeresis aut infamiae nota maculati *211 215, sint apti ad studia et tractabiles *216, novi diligenter instruendi quibus conditionibus recipiantur 862-3, recenter

admissi polliceantur futuros se esse clericos *98 159 217, Braunsbergae professio fidei facienda *177, promittant se fore sub obedientia Societatis *98, «destinantur a Societate ut iuvent animas, primum si Dominus illos vocaverit, in Societatis instituto, vel saltem in statu clericali» *99, ita religiose instituendi ut «ex se possent esse divino auxilio capaces nostrae vocationis» *100, requiritur testimonium scriptum de consensu illorum qui curam habent eorum *98, de renovatione annua promissionis *38 39 99, si cursu temporis significant se ad munus eccl. amplius non affici, dimittantur *222, adultiores antequam omnino incorporentur, per triduum vacent rebus spiritualibus 1032 *158 179, admissi sufficienter instructi confiteantur generaliter *110 112, promittant etiam post absoluta studia Patris Generalis consilia sequi *100, qui cum pinguiorem fortunam assecuti fuerint, iuvent eleemosynis — *99, Bilhomi non admittendi nisi bene vestiti pro sua conditione *162, possunt recipi Lovanii etiam qui habent bursas *145, dubia de paup. stud. recipiendis in prov. Franciae *53.

Vita spiritualis: tota eorum institutio sit religiosa *96, quotidie habent tres quadrantibus horae pro oratione *95, instruuntur qui videantur apti, in oratione mentali *95, pietatis exercitia Dilingae *95 110 217, bis singulis mensibus habeant exhortationem *110 120 122 124, discant doctrinam christ. *110, in maiori externi hominis humilitate continebuntur *158, perfectio omnis castitatis et honestatis conservetur et augeatur *96 125, religiosi ad horas canonicas recitandas tenentur *112, sortitio sanctorum in — *120, Parisiis reguntur omnino perinde ac

convictores nisi quod singulis hebdomadis confiteantur *209, ibidem aliquoties recitant Off. mortuorum pro fundatore *210.

DISCIPLINA: maior disciplina requiritur quam in domo conv. *158, regulae initio culusque mensis legendae et descriptae publice exponendae *124, ordo diurnus in — Viennae (1563) 314-7, ordo diurn. Parisiis *210, Viennae missa hora 7 inter primam et secundam lectionem 315, veste utantur superiore oblonga *159, Parisiis gestant superiorem vestem talarem et pileum quadratum *212, non ferenda inter eos perturbatio vel ira mutua *124, Parisiis eadem ratio victus et vestitus ac famulorum in conv. domo, manducant ex iis quae supersunt in domo conv. *211, instituuntur accurate et peculiariter in urbanitate et modestia *120, quomodo recreationes transigendae *125, instituuntur duo vel tres conventus recreationis, parvuli, masculi et adulti inter se colloquentes et colludentes *111 122, diebus recreationis egrediantur in campum *120, alumni doceantur canere *101, ne mittantur nisi bini, et unus sit probatissimus *102, nunquam sine custode relinquuntur *96, in deposito habeant pecunias etc. *96, exercitia corporalia necessitatem domus spectantia non negligent *101, amore potius quam poenitentiis promovendi in via perfectionis 1007, correctionis ratio *111, quae poenitentiae imponendae pro defectibus *124, Societas potest eos dimitti ex causa sufficienti *99-100 212, causae dimissionis: ingenii imbecillitas, morum incorrigibiles defectus, valetudo affecta 385 395-6 406, discoli et incorrigibiles eliciantur 858 *110, mundities ubique diligentissime curetur *121 125, externis non permit-

tatur pernoctandi in — *126, mulieres non possunt ingredi *126, ad mensam libri devoti legantur 306 *95, cibus quotidianus sit bonus et mundissime praeparatus *121, cibi quos singulis hebdomadae diebus manducant in — 316-7, pro ientaculo omnibus detur offa, nemini vinum Viennae *119, ratio victus — Parisiis *210, habeatur cura aegrotantium *125, Parisiis dormiunt bini, sed brevi providebitur ut soli dormiant *210.

STUDIA: requiritur ingenium acutum, iudicium rectum, memoria firma 303, ingenio optimi et theologiae studere possunt 384 385-6 394 396 404-5 406 *98-9, ingenio mediocribus eruditio ad munia communia sufficiens est 385 396 406 *98-9, retinendi usque ad finem stud. hum. et phil. *212, Societas neminem dimittat nisi in litt. hum., phil. et positiva theol. sufficienter institutos *219, in ministeriis sacris exerceantur 391-2 402 415 858 *95, post peracta studia, superior referat episcopo de fructu *219, episcopo erit locum designare alumnis *219.

RES TEMPORALES: — administrat alumnis omnia necessaria *223, ob paupertatis sinceritatem S. I. non accipit curam pecuniarum *159, Tornaci oeconomus sit homo externus *159, quot pecuniae solvunt Viennae 317, separatim habeantur rationes — et collegii *53 97. — Vide Bilhomum, Dilinga, Eborā, Lovanium, Monachium, Paris, Praga, Pultovia, Tornacum, Vienna; *Alumni, Convictores, Discipuli*.

Domus professae, an aliqua collegiola in — convertenda *6, P. Borja desiderat ut fiant — *45, ob — raritatem conqueruntur in Hisp. *48 386.

Domus scriptorum in Germania erigenda *54 498-99.

Donatus, Aelius, gramm., *De octo partibus orationis* 14 90 177 560 *297 536 555 556 565.

Drago, Paulus, datarius curiae rom. *325.

Duhamel, Oliverius, S. I. in Coll. Germ. 830 833.

Durandus, Guillelmus, OP, theol. 268.

E

Eborā, coll. S. I. 292, Catal. lect. coll.

— (1561-1565) *588-94; Nadal, Instructiones datae — de studiis universitatis *70-82, de statutis univ. a. 1559 *77, de privilegiis universitatis *80, rector non habet iurisdictionem civilem nec criminalem *73 81, cancellarius sit praef. stud. *75, inter examinatores ad gradus sint etiam externi *74, bibliotheca constituatur *76, nostri non utantur insigniis *72-3, gradus acad. conferuntur in ecclesia *77, usus musicae in publicis actibus *76-7, de incorporationibus in univ. *73, quomodo quovis anno haberi potest cursus phil. *71, non potest haberi arca ulla nomine universitatis *74, P. Torres conqueritur ob statum non prosperum univ. *364-5, *Regulae collegialium* — 292-7, quomodo regimen in domo conv. instituendum *81.

Échard v. Quétif.

Eck, David, S. I. Viennae 81 82, praec. cl. hum. *532, praef. stud. *299.

Eck, Ioannes, *Enchiridion locorum communium* *544 551 606.

Eder, Georgius, rect. univ. vienn., alter iesuita, ut plane haberi et esse cupit *504.

Einhaut, Georgius, S. I. stud. rhet. Coloniae *601-2.

Elderen, Guillelmus, S. I. praec. gram. Viennae *533.

Elementaris schola est ministerium con-

- sentaneum Instituto Societatis *289, P. Maggio : « instituto nostro consentanea non » est *171, aliquando per-
mitti potest *34, ad Germaniam iu-
vandam est dispensatio *500 501, in-
consulto P. Generali ne accipiat *31
86, in Hispania excludantur *46 49,
Viennae controvertitur, num conser-
vanda an relinquenda *499-505, P.
Maggio inclinatur ad suprimendas —
in prov. Austriae *505, ordo in — 89
562, ordo cl. undecimae Conimbricae
*68-70, magistro datur quidam frater
qui eum adjuvet 89, de — Lugduni
*34-5, res onerosa, sed in coll. ruthen.
suscipitur cura — *234, Tornaci quo-
que admittitur *161, Pultoviae do-
ceantur ab astantibus, praefectis conv.
ext. *169, Braunsbergae relinquenda
est classis in qua docebatur lingua
germanica et computare *171.
- Elliano, Ioannes B., S. I. prof. linguae
hebr. Romae 423 *293, doct. christ.
in lingua arab. ab eo traducta in Coll.
Rom. typis excuditur *398.
- Elisabeth, S., regina Lusitaniae *58.
- Eloquentia* v. *Rhetorica*.
- Emerulo v. Dachverlies.
- Emmanuel Philibertus, dux Sabaudiae
petit magistrum a Societate qui pue-
ros in aula doceat *476.
- Emptor* v. *Collegium Germanicum*.
- Ennius, Q. 647.
- Erasmus Roterodamus, Desiderius, *Ada-
giorum chiliades* 599 741 *87 140 ;
De duplici copia verborum ac rerum
153 426 759 ; *De octo partium oratio-
nis constructione* *282 584 ; *De ratione
conscribendi epistolas* 154 589 715 741
*251 535 ; *De civilitate morum docetur
Ingolstadii* *573 ; *Enchiridion militis
christiani* 130, severe iudicantur eius
opera in *Index librorum prohibitorum*
*258, — a nostris sine scrupulis legi
potest (P. Lainez) *260, Panormi P.
- Conchus pertinaciter defendit — *258,
— opera non reponenda in bibl. Lo-
vanii *144, non permittitur ut disci-
puli Dillingae habeant versionem evan-
geliorum ab — factam *108.
- Ermini, G., scriptor *278.
- Errandonea, J., S. I. scriptor 56.
- Ethica* seu phil. moralis legitur in Coll.
Rom. 489.
- Ethnici auctores* v. *Auctores*.
- Eucharistia*, Cortesono, Monita de die-
bus communionis generalis fructuose
transigendis 930-2, convictores in Coll.
Germ. communicantur prima dominica
mensis 932, reverentia exhibenda —
809-10. — Vide *Communio frequens*.
- Eubel, C., scriptor 90 et passim.
- Euclides 179 434, *Geometrica elementa*
*530 561.
- Euripides 92 248 720.
- Eusebius 558.
- Examen conscientiae* ab alumnis insti-
tuendum 311 316, convictores vespere
faciant 810. — Vide *Alumni, Con-
victores*.
- Examen admittendorum ad scholas* 75
158 190 237.
- Examen promovendorum ad altiores clas-
ses* 54 75 107 158-9 175 237, so-
lum apti promoveantur 61 112 220,
promotionis ratio 75 109 190 219-20,
quomodo instituuntur Coloniae *602-4,
bis in anno fiunt : in Quadragesima
et mense octobri 55-6 190, constituitur
ordo ascendentium 55-6 75, singularum
classium primis praemia donentur 75,
magistri compositiones iudicent 190
220, adsint etiam ceteri pueri et ob-
servent responsa 75.
- Examina schol.*, totius scholae cardo in
— versatur 189.
- Examinatores*, praefectus stud. curet de-
signari a rectore — ante renovationem
stud. 109.
- Exercitationes litterariae* plurimum va-

- lent in litteris addiscendis 653 *601, quae, quot et quo ordine faciendae 535-6, earum enumeratio 710-1, — declinandi, loquendi, scriptio, auctorum explicatio, modus eas exequendi 653-7, ratio iudicii quasi forensis 103, statuendus modus uniformis recitandi, legendi, corrigendi themata 471, diebus dom. et festis — fiant publice 471-2. — Vide *Compositiones, Concerationes, Declamationes, Disputationes, Lectiones, Repetitiones, Variationes*.
- Exercitia corporalia* scholasticorum S. I. in Coll. Rom. vespere post lectiones *371, qua ratione fieri debeant *406-7, — alumnorum Viennae 316, convictorum Tornaci *155. — Vide *Scholastici S. I.*
- Exercitia pietatis* v. *Pietatis exercitia*.
- Exercitia spiritualia*, alumni recenter admissi vacent — primae hebdom. *158, solummodo iis convictoribus danda qui sunt capaces et solum prima hebd. 909, possunt dari discipulis si verisimiliter parentes consensuros in ingressum S. I. *91.
- Exhortationes ad scholares* post confessionem 62. — Vide *Alumni, Convictores, Discipuli*.
- Eyb, Albertus de, *Margarita poetica* 558.
- F**
- Faber, Aegidius, S. I. in coll. tolos. *245.
- Fabius, Georgius, S. I. praec. cl. poet. Coloniae *543 545 549.
- Fabius, Gregorius, S. I. praec. cl. gram. Coloniae *528 600, praef. conv. *609.
- Fabrizio, Iosephus, S. I. praef. stud. Neapoli *316.
- Falso bordone* *16.
- Famuli quomodo tractandi in Coll. Germ. 929 965, quem ordinem sequi teneantur 929, cura spir. — in semin. olom. *125, observent quoad orationem et disciplinam ea quae convictores *136, possunt studiis incumbere sed nulli officio desint *134, eliguntur apti ad officia servilia, et simul ad litteras et pietatem *207-8.
- Fantuzzi, Basotus, nobilis bononiensis *405.
- Fantuzzi, Iulius, bononiensis, conv. Coll. Germ., de eius ingressu in Soc. *406.
- Faraone, Carolus, S. I. mag. Romae 423.
- Faraone, Franciscus, gram. messan., eius gram. legitur Messanae *535, etiam Panormi *537 538.
- Farnese, Alexander, card. *356.
- Farrell, A. P., S. I. scriptor 85 et passim.
- Fava, Damianus, S. I. *63.
- Favre, B. Petrus, S. I. ep. de ratione conversandi cum haereticis commendatur sociis in Polonia *184.
- Fernández, Antonius agens archiep. brachar. in curia rom. *492.
- Fernández, Franciscus, S. I. stud. phil. Conimbricae *451.
- Fernández, Ioannes, S. I. 229 et passim.
- Fernández, Stephanus, S. I. mag. cl. inf. Conimbricae *68-70.
- Fernández de Córdoba, Catharina, marchionissa de Priego *288.
- Fernández Zapico, D., S. I. scriptor *517.
- Ferrari, L., scriptor 461 462.
- Ferrario, Ioannes, S. I. in Coll. Germ. 847.
- Ferrario, Ioannes Leonardus, S. I., scriptum : De Collegio Germanico iudicium (1570) 969-73.
- Ferrer, Petrus Paulus, S. I. prof. S. Scripturae Eborae *437 593.
- Ferus (Wild), Ioannes, OFM, nostri non legant opera eius *140.
- Festum « regis » in Coll. Germ. 890 892 971.
- Feyrabend, D., S. I., praef. conv. *301.
- Fido, Titius, S. I. in Coll. Germ. 834.
- Finibus, Christophorus a, S. I. praef. sem. Braunsbergae *174.

- Firmani, Hannibal, S. I. rect. coll. perus., magistros scholarum melius Romae praeparari desiderat *373-5.
Flores poetarum 590 599.
 Florio, Rudolfus, S. I. in Coll. Rom. 845.
 Fogliano, Franciscus, S. I. 170.
 Fonseca, Ignatius de, S. I. rect. coll. hispal. *448.
 Fonseca, Petrus da, S. I. prof. phil. Conimbricae *276, praeses commissionis cursus phil. conscribendi *60, relatio de cursu conscribendo *317-20 488-9, de revisione et editione cursus *43; *Institutionum dialecticarum libri octo* 1567 in coll. herbipol. legitur *568, eius latine scribendi ars laudatur a P. Perpinyà 663.
Formula acceptandorum collegiorum (1558) *4-5, — (1559-65) *11-4, in Germ. mitiganda *337. — Vide *Collegia*.
Formula promissionis alumnorum in Sem. Rom. 407. — Vide *Collegium Germanicum, Domus paup. stud.*
 Forolivium (Forlì), Catalogus lectionum coll. — (1561-62) *552.
 Forsler, Emericus, S. I. rect. coll. vien. *424 499.
 Fouqueray, H., S. I. scriptor *36 205 345.
 Frisinga (Freising), cura seminarii erigendi a S. I. assumi non potest *16-7.
 Frusius (des Freux), Andreas, S. I., eius *De utraque copia* 507 513 533 611 612, Coloniae typis vulgatur *607, in coll. herbipol. legitur *569, etiam Olomutii *566.
 Fucci, Calvarius, S. I. in Coll. Germ. 847.
 Fumus, Bartholomeus, OP, *Summa, aurea armilla dicta* *444.
- G**
- Gagliardi, Achilles, S. I. prof. phil. Romae 489, denuntiat Patrem Perera ob averroisimum 664, rect. coll. taurin., conqueritur ob diversitates opinionum inter professores Coll. Rom. *455-6, intercedit ut cura dom. conv. Monteregali acceptetur *493-4, petit magistrum qui in aula Principis pueros doceat *476-7; eius *De plena cognitione Instituti* *456.
 Gagliardi, Ludovicus, S. I. min. et praef. stud. in Coll. Germ. 835, rect. Sem. Rom. 1011; scripta: *De Coll. Germ. relatio* (1567) 855-7; *De causis difficultatum gubernandi Sem. Rom.* (1570) 1011-25; nimis iuvenis, in odio apud alumnos 1027-8, severissime iudicat indolem alumnorum Sem. Rom. 1011-2.
 Gallia, Ratio docendi in collegiis prov. Franciae *428-37, quaedam ordinationes Patris Generalis de collegiis — *321-3, de cura convictorum in — retinenda discutitur *35 36, qui sint admittendi inter paup. studiosos in — *37.
 Galvanelli, Andreas, S. I. in coll. perus. *280.
 Gamna, Ioannes Constantinus, S. I., eius de Coll. Germ. scripta 954-66.
 Gandia, *Constitutiones universitatis* — (1565) 134-69, rector coll. est etiam universitatis 138, eius iura et officia 138-9, numerus lectorum reducitur 139, 2 classes: gram. et rhet. 142, numerus lectorum in phil. et theol. augeri vel minui potest 139-40, lector casus conscientiae 141, ordo cl. gram. 145-52, ordo cl. hum. 152-7.
 Ganerus, Bartholomeus, S. I. puerorum mag. Dionanti *138.
 Garmendia de Otaola, A., scriptor *45.
 Gaudeau, B., S. I. scriptor 459.
 Geeraerts, Theodoricus, S. I., eius *Epemerides* 424.
 Gellius, Aulus, scriptor 558 590 611 647 737 741.
Geographia docetur in Coll. Rom. (1558) 15.
- Gagliardi, Achilles, S. I. prof. phil. Romae 489, denuntiat Patrem Perera ob averroisimum 664, rect. coll. taurin.,

- Geometria* docetur in Coll. Rom. (1558) 15.
- Gerardinus, Gerardus, S. I. praec. cl. gram. Coloniae *546,
- Gerardinus, Ludovicus, S. I. in Coll. Germ. 834 847, auctor lud. scaen. in coll. bilhom. *270-1.
- Gerl, H., S. I., scriptor 790.
- Germania, quasi tota a haeresi invasa *255, in fide iuvanda a S. I. *255-7, efficacissimum ad hoc fundatio Coll. Germ. *255, — et collegia externa *256 337, ope vocationum ad S. I. iuvanda *256, P. Borja petit eleemosynas ut operarii praeparentur ad — iuvandam *257, de domo scriptorum constituenda *54 498-9, scriptum Patris Polanco de — iuvanda per S. I. *334-8, Summa controversiarum concinnanda *335-6, ratio docendi phil. in — *88, quomodo se gerant nostri in disputationibus ne aliquem offendant *85 89 96, contra haereticos agatur cum modestia sine convitiis *83, nostri non adsint promotionibus haereticorum *85, de ratione scribendi contra haereticos *107, *Index librorum prohibitorum* romanus non obligat germanos *91, nostri non germani conentur ediscere in — linguam germ. *91, de convivia in — P. Generalis constituet *87; Crispus, *Novae studiorum regulae quas ob causas in — non probantur* 790-6.
- Gerson, Ioannes, et libellus *De imitatione Christi* 851.
- Ghillini, G., scriptor 437.
- Glenger, Georgius, consiliarius imperatoris, benefactor dom. paup. stud. Vienne *302.
- Giglio, Leo, S. I. Romae 632, confess. conv. Coll. Germ. 819.
- Gilmont, I. F., scriptor 57.
- Giovio, Paulus, episc. nucer., humanista *353.
- Giraldi, Lilius Gregorius, *Historia poetarum* 620.
- Goisson, Ursmarus, S. I. superintendens Coll. Germ. 808 840, superintendens Sem. Rom. 1006 1007; scripta: *De regulis Coll. Germ.* 808-20; *De ratione gubernandi Coll. Germ.* 820-4.
- Gomes, Blasius, S. I. praec. casus conscientiae Eborae *593.
- Gomes, Franciscus, S. I. praec. gram. Eborae *594.
- Gómez, Franciscus, S. I. stud. phil. Conimbricae *274, prof. theol. Cordubae *376.
- Gómez, Petrus, S. I. collaborat cum P. Fonseca in conscribendis commentariis in Aristotelem *60 318.
- Gómez Hellín, L., S. I. scriptor 436.
- Gonçalves, Gaspar, S. I. Conimbricae *62 275.
- Gonçalves da Câmara, Ludovicus, S. I. *311 452 489.
- González Dávila, Aegidius, S. I. praep. prov. Castellae *514, visit. prov. Cast. *496, visit. prov. Arag. *443-4, difficile manere duas horas cum dimidio in scholis *474.
- González, Gundisalvus, S. I. praep. prov. tolet. *394.
- Gouterius, Gerardus, S. I. praec. cl. poet. Coloniae *550.
- Gracida, Nicolaus, S. I. de soll. praemiorum distributione in coll. conimbr. refert *272-7.
- Gradus academici*, in Const. Univ. Gand. 159-66, promotiones in univ. diling. *106, facultas promovendi alumnos Coll. Rom. *324-5, sex anni sufficiunt in theol. *71, in phil. 161-3, in lege 164, in medicina 163-4, in theol. 163 272-87, qui feliciter cursum absolverint, promovendi ad — 772, non nisi apti promovendi *79, praef. stud. videat qui et quando promoveantur 20 109, constet omnes lectiones audivisse

159, parum sufficientes non admittendi 160 480 489, iuramentum a candidatis postuletur 160, in theol. sacerdos sit graduandus 159, candidati rigore examinandi 160 476 488 *78-9, examinanda etiam probitas 159, examinatores numero saltem tres sint, ne superent sex; etiam externi 160, a rectore nominentur 160, sint doctores univ. 161, iuramentum praestent 161, examina durabunt duas horas cum dimidio 160, argumenta candidato non revelanda 161, ratio proferendi vota 161, — dat rector vel eius substitutus 159, professor promoveat suos ad — *127, quis conferat — Eborae *71, qua ratione praef. stud. — conferat 223, forma conferendi 165, de insignis quibus utuntur doctores in actis publicis *80, an nostri insignia doctoratus portare possint *7-8, color distinctivus graduatorum 166, sumptus in promotionibus sint moderatissimi *106, nostri Lovanii non eant ad convivia occasione promotionum *145, universitates Hispaniae nostros discipulos non promovent ad — *483.

Gradus in S. I. inter sacerdotes in professos et coadiutores spirituales *10, studia superiora solum scholasticis ingenii excellentis detur; ex ceteris fiat seminarium coadi. spir. (Nadal) 122 124, studia futurorum coadi. spir.: humaniora, compend. dial. et casus conscientiae 126. — Vide *Coadiutores spir.*

Graeca lingua, litteras graecas cum latinis coniungi necesse est 649, non prius discendi initium faciendum quam latina comprehensa et firmata 649-50, ordo lectionum in Coll. Rom. 13 178 508, ratio legendi in Lusitania *58 294-5, lectio in univ. ebor. *77, elementa traduntur in suprema cl. gram.

Coll. Rom. 598, docetur in cl. hum. et rhet. 92 210 213 244 428, tradendi modus 92 212 245, methodus tradendi gram. graec. 71, modus exponendi auctores — 69, Commentarii Budaei in legendo utiles 37.

Grammaticae classes, in *De studiis hum. litt.* (1565) 203-18; Sgariglia, *Ordo tertiae cl.* 432-3; Stefano, Modus legendi in — 459-63, ordo in Coll. Rom. 13-4 177, ordo primae, secundae et tertiae — 90-1 757-9, ordo — Coll. Rom. ex consensu 515-7, ordo — Pragae 72-4, Gandiae 145-52, Eborae 765-7. — *Ordo quintae* (infimae) classis: 90-1 204-7 236-9 *432-3, distincti ordines et decuriones fiant 206 237, decuriarum utilitas 239, recenter admissi exerceantur prius 205 236, materia docenda 204-5, doceantur bene declinare et coniungere 145, horarum divisio 145 205-6 237-8, compositiones et concertationes 146-7 206 237-8, compositiones brevissimae et paucae 206 238, omnia discant memoriter 148 151 205 236 latine rogantur pueri 207 238, modus tradendi doctr. christ. in — 206, bene fundati promoveantur 207 239, sexto quoque mense promoveri possunt 205 imo idonei etiam tertio quoque mense 236, examen de doctr. christ. quoque 205. — *Ordo quartae* classis: 90-1 207-9 239-41 *433, linguam latinam loquendo et scribendo sibi faciant familiarem 207, materia docenda in — 147 207 239, regulae gram. moderate tradantur 208 240, horarum divisio 149 207-8 239-40, legendae *Epistolae famil.* Ciceronis 209 241, compositiones et disputationes 207 208 240, peculiaris cura orthographiae 208 240-1, grammaticae observationes occasione lectionis Ciceronis fiant 209 241, vertant in vernaculam linguam epistolam Cice-

ronis 208 241, incipiant auditas lectiones latine enarrare 209 241. — Ordo *tertia*e classis : 90-1 209-10 241-3 *433-4, non solum sermonis puritas, sed in componendo etiam stylus est exercendus 209, unius — ut plurimum — anni spatio auditores detinet 209 241, materia docenda 150 209 241-2, syntaxis primo compendiose, dein perfecte tradatur 209, horarum divisio 151-2 209-10 242, libri enarrandi 209-10 243, compositiones et disputationes 152 209 242, compositiones in prosa et versu 242, omnia latine proferantur 210 243, sententiarum Ciceronis versio 210 242-3, paraphrasis ex Cicerone desumenda 242.

Grammaticae classes Collegii Romani : Ordo cl. *septimae* (infimae) 566-71 714 717-8 722-7 757-8, gradus cl. 722, admittuntur qui sciunt legere et scribere 566, tres ordines instituendae 515 566, materia docenda 717, libri : Coudret, Rudimenta 566, datur coadiutor magistro 566, distributio temporis et exercitationum 567-9 723 744-5, modus in exercitationibus servandus 570-1 723, potissima exercitia : bene declinare et coniugare 571. — Ordo *sextae* classis : 572-81 714-5 718 727-31, gradus cl. 572 718 727-8, distributio temporis et exercitationum 572-3 728-9 745-8, exercitia praecipua : declinare, coniugare, concordantiae 576, de modo harum exercitationum 729-31. — Ordo *quintae* classis : 715 718 731-6, gradus cl. 581 718 731-2, libri adhibendi 581, distributio temporis 582-4 732-3 748-50, praecipua exercitia : declinare, coniugare, concordantiae, compositiones 584, modus exercitationum 733-6. — Ordo *quartae* classis : 589-98 715 718 736-40, gradus cl. 589 718 736-7, libri legendi 589, distributio temporis

et exercitationum 590-3 737-8 750-1, exercitia praecipua : componere, concordantiae, declinare, coniugare 593, modus exercitationum 738-40, modus exercitationum dierum festorum et dom. 597-8. — Ordo *tertia*e classis : 598-610 715 719 740-3 759, admittuntur qui bene teneant praecepta de praeteritis et supinis, et bene grammaticae componant et syntaxim aliquo modo teneant 598, finis classis ut componant non solum grammaticae sed etiam eleganter 602, gradus cl. 598 719 740-2 759, recipit sexto quoque mense et singulis tantum annis mittit ad altiore cl. 602, libri legendi 598, distributio temporis et exercitationum 599-602 742-3 751-2, traduntur etiam rudimenta graecae linguae 598. — Ordo diebus Mercurii : mane duas horas manent in schola, vesperi otiantur 568 575 583 591 601 748 749 750-1 751-2. — Ordo diebus Veneris : audiunt doctrinam christ. 568 575 591 601 748 749 750-1 751-2. — Ordo diebus sabbati : 240 433 568 575 591-2 601 729 733 743 748 749 750-1 751-2. — Ordo diebus dom. et festis 601 748 749 750-1 751-2. — Ordo — Parislis *436-7, modus exercitationum litt. 536-7, modus recitandi lectionem praeteritam mane 459-60, modus legendi auctores et praecepta 36 72 147 150-1 432 460 648-9 652, compositiones in lingua patriae in — 628, modus disputandi in cl. — 549-50 ; petitur ut in Hispania non admittantur collegia cum obligatione profitendae gram. *47-8, docere gram. est ministerium consentaneum Instituto S. I. et proximis proficuum, sed valde onerosum *30. — Vide *Classes, Ministerium docendi pueros, Scholae. Grammatica latina communis pro universa S. I. conscribenda* 90 472-3 *46

303 361, ab aliquo perito 658, — qualis esse debeat 645-8, optime componere posset P. Álvarez lusitanus 659, — Patris Álvarez iam anno 1572 in coll. oenip. adhibetur 793, parva et magna syntaxis Patris Ledesma *27, petitur ut — a P. Acebedo conscripta revideatur et typis mandetur *46 521-2, *Rudimenta* Patris Coudret et *Syntaxis* Guarini in Coll. Rom. adhibita mutanda sunt 486, Despauterii — Romae volunt missam facere *86, quae meliori aliqua substituenda *27, Perusiae volunt — Sassi non Despauterium *278-81, — Faraonis legitur in coll. panorm. *537. — Vide Álvares, Azevedo, Despauterius, Ledesma, Lupulus (Woelflein), Nebrisensis, Sasso, Susenbrotus.

Granada, Ludovicus de, OP, praep. prov., confess. card. Henrici princ. Lusit. *72, Conimbricæ interest sollemni praeiorum in collegio distributioni *274.

Gratuitas ministeriorum, S. I. accusatur quod victorum curam lucri causa accipiat 801, cuiusvis conditionis iuvenes admittuntur gratis 29.

Gregorius Nazianzenus, S. 534.

Gregory, T., scriptor 479.

Grim, Carolus, S. I. 298 *101, minister coll. vien. 52, litt. quadr. de forma totius coll. vien. (1559) *295-303.

Grolig, M., scriptor 301.

Gross, Ioannes, S. I. praec. inf. cl. Viennae *534.

Grotefend, H., scriptor *430.

Gryphe, Sebastianus, typographus gallus *605.

Gualterus, Bernardus, cancell. Austr. inf., benefactor dom. paup. stud. Viennae *302.

Guana, Bernardinus, S. I. in Coll. Germ. 834 847.

Guarinus Veronensis, gram., eius *Re-*

gulae grammaticae in Coll. Rom. 14 90 520 533 560 572 581 589 598 *282.

Gulik, G., scriptor 414 et passim.

Guzmán, Didacus, S. I., eius *Doctrina christiana parva* in Coll. Rom. 505 568-9.

H

Hadrianus Castellesi, card., *De sermone latino* 13 590 719 741.

Haeretici, eorum progressio in Germania *335, non solum lutherani, sed etiam illuminati sunt — 129, magno zelo conantur iuventutem ad se trahere 998, eorum magistri longe superant nostros, nam sunt barbati et doctissimi *445, quomodo loquantur nostri de fide, fiducia, iustificatione et bonis operibus 132-3, qua conditione admitti possunt ad nostras scholas — filii *117-8 173 408, an eorum filii nondum conversi, admitti possunt ad missam, orationes etc. *40, utrum filii conversi haereticorum, qui cum parentibus adesse et canere in ritu hussitico coguntur, absolvi a nostris possunt *408-9, eorum filii quomodo in S. I. admitti possunt *40, non facile cum — disputandum in Polonia; si spes magni fructus, qua ratione fiat *186, — modeste refellendi 96 224 *83, de modo conversandi cum — nostri in Polonia remittuntur ad ep. B. Petri Favre *184, nostri Ingolstadii non adsint promotionibus haereticorum *85, nullo modo invitandi in Gallia ad publicas disputationes *162, *Index librorum prohibitorum* romanus non obligat germanos *91, libri — omnes sint sub manu rectoris clausi *105, libri — non sunt restituendi *144, eorum libri Ingolstadii a P. Couvillon nimio ardore colliguntur et comburuntur *87, nullos

- libros — possunt nostri legere nec habere domi *140, permittitur Coloniae nostris adhibere — commentaria in libros classicos *84, discipuli non possideant libros — *84 116 168, libri — de dogmatibus fidei et historici non permittuntur legere et retinere; alii possunt expunctis nominibus auctorum etc. *184 194, commentaria — in libros classicos aliis substituantur, si potest, ne lectione nostri his auctoribus afficiantur *261, Dilingae ratio invenienda scribendi contra — *107, componenda summa theol. de rebus controversis *335, Coloniae discipuli nostri omnes in declamationibus fere singulis ultro invehuntur in haereticos *602.
- Halver (Rivius), Christianus, S. I. Vienne *297 309.
- Hansen, J., scriptor *82 et passim.
- Hasler, Mathias, S. I. Vilnae lect. linguae graecae *189.
- Hauekesche, Theodoricus, S. I. praef. dom. paup. stud. Viennae 299 300 314 315 *101 119 120.
- Haupt, Petrus, S. I. praec. cl. rhet. Coloniae *543 545.
- Havens, Arnoldus, S. I. praec. cl. rhet. Coloniae *543 545 549.
- Hay, Edmundus, S. I. proc. prov. Franc. *36.
- Hayus, Ioannes, S. I. praec. cl. rhet. Vilnae *189.
- Hebraica lingua*, non expedit ut in cl. rhet. doceatur — 689, docetur Conibricae in fac. theol. *59, lectio — in Coll. Rom. 15 178.
- Hemerolus, Franciscus, S. I. praec. cl. gramm. Coloniae *543, praef. conv. *609.
- Henrique, princ. Lusitaniae, card., fundator coll. ebor. 71 292 *70, curam sem. olisip. Societati vult committere *359.
- Henriquiana* (*Anrriqueana*) vocantur examina publica in promotionibus ad gradus acad. *80-1.
- Henriques, Leo, S. I. rect. coll. ebor. *72, praep. prov. lusit. 293 *451 488 492, curet ut summa casus consc. in Lusitania a nostris professoribus conscribatur *290.
- Herbimontanus, Ioannes, S. I. praec. cl. gramm. Coloniae *551.
- Herbipolis (Würzburg), Catalogus lectionum coll. — (1567) *567-71.
- Herlenus von Rosendal, Cornelius, gubernator univ. diling. *106.
- Herman, J. B., S. I. scriptor 183 et passim.
- Hernández, Gaspar, S. I. procurator prov. neap. *26.
- Hernández, Paulus, S. I. rect. coll. murc. *320.
- Herodotos 651.
- Herrera, Christophorus, S. I. tribulat socios coll. foroliv. *341-2.
- Hesiodus 13 92 508 519 534 671 720 *352.
- Hieronymus, S., selectae eius epistolae in scholis legantur *57.
- Hispalis (Sevilla), Ordo vacationum in coll. — *446-8 512-3, cur non conveniat legere gramm. — *482-3.
- Hispania, lectiones gramm. nimis graves *385-8 479-80, scholae gramm. non admittantur *30 45 47-8 49, cur non expediat tot scholas gramm. habere in — *480-3, imprimis antiqui et graviores patres in causa sunt, cur ministerium docendi pueros parvi pendatur *379, natio hispana parum propensa, immo adversa est ministerio docendi gramm. *387 481, Cordubae ex 14 sacerdotibus vix inveniuntur duo parati ad confessiones proximorum audiendas *506, 5 horas docere quotidie in scholis nimis onerosum *516, cursus phil. in prov. baet. diutius legendus *457, nonnulli singulares opi-

- niones tenent in phil. et theol. *496, in — nolunt universitates discipulos nostros ad gradus acad. promovere *457-8 483.
- Hoffaeus, Paulus, S. I., vita 57, unus ex primis Coll. Germ. alumnis 1032, rect. coll. prag. 1030, rect. coll. ingolst. *86, praep. prov. Germ. Sup. 790 796, magno animo cupit studere rebus Societatis 58, petit rationem stud. mitti 182; scripta: *Ratio studiorum coll. prag. (1560)* 57-79; *Memoriale eorum quae Pragae in coll. paup. stud. observanda sunt* 1030-4; conqueritur ob insufficientiam magistrorum *444-5 494 498-9.
- Hoffmeister, Ioannes, Loci communes *606.
- Holkot, Robertus, OP, theol. *444.
- Homerus 92 178 214 248 508 519 534 651 720 *58 538, *Illas* *536 583 586.
- Horae B. Mariae V., recitatur Moguntiae a convictoribus mane ante vel inter sacrum *136.
- Horatius F. Q. 91 155 211 244 462 507 508 509 512 514 518 534 611 612 641 651 719 720 741 760 *538 577, *Ars poetica* 214 248 *535, *Carmina* 212 245 248, *Odae* *352 591, *Salirae* *352 540 591, ab inhonestis purgandus et typis edendus in Lusitania *56.
- Hortulus animae commendatur alumnis 302 310.
- Hosius (Hosyjus), Stanislaus, episc. varm., card. *180, non approbat tantum rigoris in Coll. Germ. 993.
- Hostovinus, Balthasar, S. I. praec. controversiarum Vilnae *189.
- Hotteau, Gosvinus, S. I. praec. cl. gram. Coloniae *543 546 550.
- Hugo, Petrus, S. I. praec. gram. Vienne *533.
- Humaniores litterae, in *De studiis* — (1569) 203-18 233-53; Nadal, Instruc-
- tiones datae Conimbricae de studiis — *56-9; magistri — in Germania praeparandi *129, P. Generalis suggerit patribus hispanis ut seminarium latinitatis instituatur *45, Regulae praeceptorum — (1558) 34-5 38-40, Regulae magistri — Pragae (1561) 71-2, ordo — in Coll. Rom. 13 177, de ordine cl. — Coll. Rom. (Roger) 429-31, de ordine cl. — Coll. Rom. (Perera) 428, Stefano, Modus legendi in cl. — 459-63, Ledesma, Ordo cl. — 507-8 509-10 512 513-4 610-27 716 720 759-60, Ordo cl. — Coll. Rom. ex consensu 517-8, ordo cl. — Eborae 767, eius ordo in Germania 91-2, in Gallia *434, Parisiis *436, Gandiae 152-7, Rat. stud. (1565-69) 210-2 243-5. — Finis: elegantia sermonis, copia rerum ac verborum tam oratione quam in carmine componendo acquirenda 210 243 615, gradus classis 611 612 720 759-60, materia docenda in — 152-4 243, libri rhetorici, poetae, historici in cl. — 61 211-2 245 553-4, distributio temporis et exercitationum 154-5 210-1 243-4 612-5 752-4, magister docendo et dictando insumet tres quartas horae 623, admittuntur qui bene componunt, qui norunt artem metricam 610, per annum integrum, ut plurimum, pueri in — docentur 210 243 615, in principio repetatur breviter syntaxis 244, docetur etiam graeca lingua 210 244, ratio docendi graecam linguam in cl. — 211 245, diebus Mercurii solum duabus horis mane docetur 614, diebus Veneris audiunt mane doctrinam christ. 614, diebus sabbati repetitiones lectionum totius hebdomadae et disputationes 35 463 614 753, exercitia litt. diebus dom. et festis 614, auditores qui nolunt exercitia solita persolvere, suaviter

persuadendi, sed non cogendi 627, recitatio lectionis praeteritae mane in cl. — 463, modus legendi auctores et praecepta in cl. — 37 153-4 430 461-2 652, compositiones solutae orationis et carminum 154 211 244 252-3 462-3, quomodo carmina condenda in cl. — 212, modus dictandi et corrigendi themata 623-5, discipuli quotidie scribendo stylum exerceant 34, copia verborum legendis optimis scriptoribus comparanda (Perpinyà) 661, auditores semel in anno publice exhibent dialogum vel tragoediam 615, latine loquendi regula in cl. — 462, etiam phil. et theol. auditores aliquod temporis — studeant 221 *61. — Vide *Grammaticae classes*, *Rhetoricae cl.*, *Scholae*.
Hunnaeus, Augustinus, belga, theol. *146, *Dialectica* *545.

I

Iacobi Astensis, Ioannes, S. I. rect. coll. braunsb. *170 174.
Ianitor in Coll. Germ. sit de S. I. 965.
Ieiunia observanda a discipulis 63 174.
Ignatius de Loyola S. I. modeste de S. I. loquebatur 130, non solebat dicere spiritus Societatis, sed modus Societatis procedendi 131, novitii antequam ad studia mittantur, vota emittant 123, iniungit Societati ut lectores 3 det universitati gaudiensi 139, non vult ut collegiola in Hisp. inchoata in domos professas convertantur *6, eius zelus ut mulieres aberrantes ad rectam viam reducat 1000, vult collegis communem rationem stud. dare 181. — Vide *Societas Iesu*.
Ignazio, Ioannes, S. I. praec. gram. Panormi *537.
Ignominiae sedilia 146 216-7 250-1, Pa-

tri Ledesma non placet institutio — sed solum sedilia doctiorum decuriarum 700. — Vide *Signum*.

Ignorantiae signum Viennae adhibetur 304.

Illuminismus doctrina haeretica habenda 129, omne quod modum loquendi illuminatorum sapiat, vitandum 132.

Imagines sanctorum sint in classibus 64 195. — Vide *Cultus*, *Sancti*.

Indiae, S. F. Xavier et dom. conv. in — *402.

Indicae litterae Viennae ad mensam leguntur in dom. paup. stud. *95.

Inghen, Marsillus de, phil. 438 458.

Ingolstadt, *Antiquitates coll.* — 54 59, Ratio stud. coll. — (1560) 54-7, Catalogus lect. coll. — (1568) *572-4, Nadal, Instructiones datae — *85-9 113-6, nostri non concurrant in electionem alicuius haeretici in rectorem univ. vel decanum *85, alphabetarii inconsulto Generali ne accipiantur *86, nostri professores quomodo se gerant cum in consultationem vocantur *86, disputent nostri singulis mensibus in univ.; imprimantur etiam assertiones *86-7, de incorporatione nostrorum in univ. *88, nemo promoveatur in artibus nisi cursum audierit *88, nostri professores libere quidem dicant sententias in consiliis, modestissime tamen *113-4, contentiones ob promotionem R. Klenk ad grad. acad. *331-4, diebus Veneris doceatur doct. christ. in univ. *88, de cantu in scholis docendo *87, habeatur cura instituendi cantum figuratum *89, pro convictoribus propria culina aedificanda *87.

Insignia doctoratus an nostri portare possint *7-8.

Ioannes Chrisostomus, S. 534, legatur aliquod eius opusculum in cl. hum. litt. 92.

Ioannes III, rex Lusitaniae *312.

Iseren, Gerardus, S. I. praec. cl. gram. Coloniae *550.
 Isocrates, scriptor graec. 92 211 212 244 245 508 512 518 534 611 612 651 720 760 *282 296 538 539, *Oratio ad Daemonicum* *535 568 577 589, *Oratio ad Nicoclem* *552 555.
 Italia, de statu universitatum in — severe iudicat P. Lauretano 996-7.
Iudicium quasi forense, ratio huius exercitationis litterariae 103.
Ius canonicum in Coll. Rom. tradendum 532.
 Iustinianus, historiographus 534 *296 535 539 554 569 577.
 Iuvenalis, D. I. non legendus in scholis 742.

J

Jaén, Ferdinandus, S. I. in coll. cordub. *303, prof. theol. Ingolst. *333.
 Jandun, Ioannes de, phil. 437 458 666.
 Javellus, Ioannes C., OP, phil. 438 444 458.
 Jiménez, Didacus, S. I. in Coll. Germ. 835 975, praeses congr. mar. 969, socius Patris Nadal, visitatoris 127.
 Jorge, Marcus, S. I. collaborat in conscribendis commentariis in Aristotelem *60 290 318.

K

Keller, G. J., scriptor *567.
 Kempis, Thomas, scriptor, *De imitatione Christi* commendatur convictoribus *154, discipulis 48 311, legitur in Coll. Germ. 851.
 Kessel, Leonardus, S. I. rect. coll. colon. *266 609.
 Klenk, Rudolphus, theol., contentiones Ingolstadii propter eius promotionem *331.

Kleutgen, I., S. I. scriptor 133 156.
 Köln v. Colonia.
 Königstein, Antonius a, *Concordantiae breviores biblicae* *606.
 Kostka, S. Stanislaus, S. I. invito patre in S. I. ingreditur *351.
 Kot, S., scriptor *189.
 Kraus v. Crispus.
 Kromer, Martinus, ep. varm. *200.
 Kuckhoff, J., scriptor 38 et passim.

L

Labaco, Michael Angelus, S. I. praec. hum. litt. Romae, vita 466 842; 821; scripta: *De difficultatibus convictorum Coll. Germ. in studiis* 842-3; *De profectu convictorum Coll. Germ. in studiis* 844-5.
 Lactantius 642, selecta eius scripta in scholis legantur *57.
 Láinez, Iacobus, S. I. praep. gen. 7 et passim, theologus 503, absens Roma 435, eius iter in Galliam iussu S. Pont. *321, Tridento Romam revertitur 822; *Regulae scholarium externorum* 43-4; *An liceat filiis inconsultis vel inuitis parentibus ingredi religionem* 48, eius ep. comm. de classium et magistrorum numero in parvis collegiis diminuendo *262-3, concedit magistrum qui Olisipone in aula Regis pueros doceat *314, permittit ut Ingolstadii in scholis legatur Terentius *86.
 Landsberg, I., OCarth., *Pharetra divini amoris* 310.
 Lanoy, Nicolaus, S. I. 58 298, praep. prov. Austr. *38, proc. congr. prov. *55.
 Lanoy, Robertus, S. I. auctor ludorum scaenicorum gallice scriptorum *270-1.
 Lapronia, Bartholomeus, S. I. prae. cub. in Coll. Germ. 966-7, parum bene se gerit 989.
 Lapronia, Consalvus, S. I. in Coll. Germ.

835; scriptum: *De Coll. Germ. iudicium* 839-41.

Lasso, Didacus de, legatus Imperatoris 298.

Latina lingua, Rethius, Ratio discendae docendaeque — *600-1, loquendo et scribendo comparatur — 217 251-2, praeceptores emendate loquantur 226, bona pronuntiatio curanda 34, scholastici S. I. qui phil. et theol. student, saltem unam horam litt. hum. quovis die feriata impendant 193-4. — Vide *Hum. litt., Rhetorica*.

Latine loquendi regula observanda 40 78 152 176, in scholis 210 581 629 756, in classe human. et rhet. observetur exactissime 157 462, a scholasticis S. I. observanda 24 43 176 201 229, urgetur in Coll. Rom. 473 *21, professores Coll. Rom. male et inepte loquuntur latine 663, in schola habeatur signum vernaculae et incongruae locutionis latine 66 84, catena quam portant qui non loquuntur latine in Coll. Germ. 989, multa labentibus 34, in convictu Coll. Germ. 355 362 367 817 830 839 850 933 989, in Sem. Rom. 383 393 403-4, in domo paup. stud. Viennae 304, Pragae in dom. paup. st. in recreationibus boemice, ceterum latine 1032, Neapoli observetur, sed in recreatione possunt colloqui italice *315, Bilhomi in recreatione libere loqui possunt gallice aut latine *323, Pultoviae a nostris severius servanda quia in iis partibus magnus est illius usu et observatio *204.

Laureo, Vincentius, nunt. ap. petit ut Societas curam dom. conv. Monteregali suscipiat *493.

Lauretano, Michael, S. I. praef. stud. in Coll. Germ. 835 971, confessarius 978, minister 994, v. rect. coll. bonon. visitat Patrem Cortesono graviter de-

cumbentem in patria, de qua P. Generalem certiore reddit 864-5, proponit institutionem seminarii magistrorum 483-4, revocandus in Coll. Germ. 975 978, optime fungitur munere magistri Forolivii *342, medium aptissimum in educanda iuventute esse arbitratur commercium epistolare rectoris cum genitoribus 947-8, *De convictu nobilium* in Coll. Germ. conservando 994-1004, solvit oblectiones quae contra curam convictorum afferri solent 1001-4, desiderat ut Coll. Germ. plures alumnos germanos recipiat 995; scriptum: *De Coll. Germ. iudicium* (1567) 857-61; *Tractatus de ratione gubernandi Coll. Germ.* 934-53.

Lauretum, quidam praeceptor in casibus conscientiae valde peritus constituitur *22.

Lavena, Vincentius, S. I. coadiutor magistri inf. classis in Coll. Rom. 429.

Lazeri, P., S. I. scriptor 637 644.

Lectio ad mensam, Orden de lo que se ha de leer en la mesa *62, libri — a rectore designandi 18, catalogi librorum ad — 709, praef. stud. habeat curam — 63 194, corrector designandus 18 24 709, sit rhetor quidam et non theologus *163, — in Coll. Rom. *371, — Conimbricæ *62, Braunsbergae in seminario *176, Olomutii in seminario *125, Romae 172, in Sem. Rom. 402, Viennae in domo paup. stud. 306 *95.

Lectiones scholasticae praevidendae a magistris 30, praevidendae, adnotandae et repetendae a discipulis 10-1, — non durent ultra quinque horas *407, duae horae cum dimidio mane, tantundem a prandio Romae 171-2, tempus unius lectionis, seclusa recitatione, examine et repetitione, non durent ultra octavam horae 579, quantitas lectionis in cl. gram. 5 (infima) est dua-

- rum aut trium periodorum tantum brevium 587, modus docendi praecepta gram. et auctorem in cl. gram. et hum. 36 37 69 71 147 460 461-2 578 586-7 594-6 605-8 616-23 652-3 729 730 733-4 739 747 749, modus examinandi lectionem auctoris et praeceptorum 94 543 577 585 594 603-4 616, — memoriae mandandae 148, diebus sabbati omnes hebdomadae — repetuntur 94, modus — in phil. 487-8 538-9 *60, modus legendi — in theol. 778-9, professores phil. et theol. post — exspectent ad ianuam ut interrogari possint 477. — Vide *Grammatica*, *Hum. litt.*, *Rhetorica*, *Philosophia*, *Theologia*.
- Ledesma, Iacobus, S. I., vita 5 465; prof. theol. Romae *292, praef. stud. 170 521 843 845, mittitur ad conventum augustanum *393, petit instanter ut scribatur liber studiorum 484; scripta: *Adnotationes in ord. stud. ant.* 5-6 9-10 16, eius partes in praeparatione Rat. stud. S. I. 436 464-81 514 515; *Relatio de consultationibus cc. Coll. Rom. studia* 464-81; *Quaedam circa studia et mores Coll. Rom. data P. Generali* 481-90; *Dies quibus non docetur in classibus Coll. Rom.* 491-2; *Regulae quaedam observandae cc. scholasticos externos ad Coll. Rom. pacem et tranquillitatem servandam* 493-5; *Quaedam quae docenda et defendenda sunt in philosophia* 496-503; *De ratione stud. Collegii Romani (1564-65)* 519-628; *Annotationes in Rat. stud. S. I.* (1566) 686-709; quaecunque de ord. stud. constituendo conscripserat, nihil admodum habere videntur boni (Perpinyà) 659, eius grammatica latina 732 737 741, gram. eius a. 1569 typis vulgatur *27, sed non adhibetur in Coll. Rom. 472; *De ratione docendae theologiae* 774-6, eius partes in decreto P. Borja (1565) de opinionibus in phil. et theol. tenendis *384, denuntiat Patrem Perera ob averroismum 501 502-3 664, desiderat plus orationis et mortificationis in sociis 483.
- Le Fuselier, Renatus, S. I. praec. Romae 423 424 429.
- Legaz, Ioannes, S. I. mag. in coll. murc. *377, denuntiat professores prov. baet. quod parum laboriosi *505-6.
- Leite, S., S. I. scriptor *70 272 295.
- Leo Magnus, S., selecta eius scripta in scholis legantur *57.
- León, Franciscus, S. I. procurator gen. *55.
- Leone, Antonius, S. I. 188.
- Leonelli, Hector, S. I. praec. Romae 821.
- Leturia, P. de, S. I. scriptor 310 417 *325.
- Leubenstein, Martinus, S. I. rect. coll. ingolst. *115.
- Levanto, Iacobus, S. I., de Coll. Germ. refert 973-9.
- Libelli papyracei* ad excipienda notatu digna 35 36 72 78 147 151 533-4 556 755.
- Libertas opinandi*, decr. Patris Generalis (1565) de opinionibus in phil. et theol. tenendis *382-5, decr. sec. P. Salmerón finem desideratum non obtinuit *385, decr. diligenter servetur *105 115, opinio communis doctorum semper sequenda 33 500, nova opinio solum consulto superiore proponatur 702 775, — in tradenda phil. *78, in probabilibus libertas concedenda 479, P. Th. Canisius nimis severus in concedenda — *494-5, parvam — permittit magistris P. Ledesma 487, Ledesma, *Quaedam ad theologorum opiniones vel eorum opinandi licentiam* 499-500; Ledesma, *Quaedam quae docenda et defendenda sunt in phil.* 496-503, denuntiantur professores qui in Lusitania peregrinas opiniones docent

- *396, orationes, versus etc. publice recitandi a theologo prius examinandi
- *105, nullos libros haereticos possunt nostri legere nec habere domi *140, non permittitur Viennae ut nostri inter se de controversiis vel de fide cath. disputent *118, non impugnent nostri odiose diversam opinionem *85. — Vide *Doctrina in Societate tenenda*.
- Libri ad mensam legendi* v. *Lectio ad mensam*.
- Libri ne ornentur exquisito artificio* *207
- Libri prohibiti*, instructio de — Parisiis data *206-7, quomodo servantur in bibliotheca *245, quomodo retineri possunt Lovanii *145, magistri videant libros discipulorum *248, Erasmi liber Panormi a rectore igni traditur *258, dubium cc. lectionem librorum prohib. et responsum Patris Laínez *260, non permittantur — nostris studiosis *105 108 140, haeretici tollendi *84 116.
- Libri scholastici*, praef. stud. tempestive determinet qui — novi praelegendi 108, necessarii acquirendi 62 *79, qui potius ad commoditatem magistrorum faciunt, non esse privatim tenendi *21, nihil scribatur in — *84, scholastici eos solum libros habeant quos praef. stud. necessarios vel utiles iudicat 176, — a praeceptore nonnunquam examinandi 81, facultas petenda ad — purgandos *26.
- Licentiatu* v. *Gradus acad.*
- Ligna* ad calefaciendas scholas in Germania a discipulis colligenda *87-8. — Vide *Paupertas*.
- Lilius, Gullelmus, eius gram. lat. 533 589 591.
- Linacre, Thomas, gram. *531 532 590 647 737 *296.
- Linguae*, de studio — in Coll. Rom. (1558) 15. — Vide *Graeca*, *Hebraea*, *Latina* 1.
- Lingua italica* a scholasticis S. I. addiscenda 42.
- Lingua regionis* diligenter discenda *91 115 118, in Gallia *163, in classe rhet. narratio prius fiat in — deinde latine 426, compositiones in — in cl. gram. 628, versio ep. Ciceronis in — 152 208 210 241, convictores Braunsbergae dent operam linguae germanicae excolendae *195, Turnoni possunt scholastici S. I. gallice colloqui in recreatione *240.
- Litaniae* recitantur Romae a nostris 173.
- Livius, Titus, 91 156 214 248 507 508 509 518 534 561 611 612 641 651 760 *584 586 589.
- Locus negligentiae* v. *Ignominiae locus*.
- López, Antonius, S. I. 770.
- López, Emmanuel, S. I. in coll. complut. *272.
- López, Henricus, S. I. praef. stud. Salmanticae *495.
- López, Iacobus, S. I. v. rect. coll. hispal. *480.
- Lovanium, Instructiones a P. Nadal datae — *141-7, quomodo tractanda est fundatio collegii *143, non suscipiatur a nostris cursus phil. et theol. sed solum schola gram. et hum. *143, mittatur theol. qui domi nostros theol. doceat *144, ratio stud. theol. nostrorum domi *146-7, domi repetant et disputent *146, nostri scholastici alibi promoveantur ad grad. acad. *141-2, communis bibliotheca quibus libris locumpletanda *144, libri haeretici quomodo retineri possunt *145, libri haeretici depositi non restituendi *144, Acta Lutheri non legantur in refectorio *143, designandus socius qui latine concionetur *143, audire possunt confessiones collegialium in eorum collegiis *142, abroganda consuetudo ut convictores possint bibere cervisiam quando velint *145.

Lucanus, M. Annaeus 214 248 508 512
518 612 716.

Lucianus, *Dialogi mortuorum* 92 211 212
244 245 518 534 611 720 760 *296
581 582 585 586 588 590 591 592
593 596 597.

Lucretius 641.

Ludi scaenici in renovatione studiorum
64 74 175 191 222 486 553 615 *298,
apparatus sit modestus 553, numerus
— moderandus quia multum temporis
teritur et distrahunt a studio *392,
semel tantum in anno *118 167 187,
raro, secundo vel tertio quoque anno,
dialogi etc. quolibet anno semel *51
52 248, ordo servandus in coll. vien.
*461-2, diligenter examinandi *64-5
166-7 187, nonnulli eximii valoris im-
primi possunt *39, magna distractione
sunt coniuncta *473, nil turpe aut in-
decens contineant 553, mulieres non
introducuntur 553, utrum Viennae ad
— videndos mulieres admitti possint
*118, de repraesentatione — in tem-
plo *423, non fiant in templo Vien-
nae *118, sine expensis collegii fiat
in Gallia *162-3, — in Coll. Germ.
971, P. Castellano timet ne — Bono-
niae potius damno quam decori ver-
tantur Societati *267-8, P. Ramírez
invehitur in — in quibus personae
divinae personificantur *390-2, sup-
primendi Placentiae quia sumptuosi
et onerosi collegio *439-40, P. Clays-
son optima refert de — collegii bil-
hom. *269-71, tragoedia Patris Tucci
Christus iudex magno apparatu Mes-
sanae repraesentata est *472-3, in coll.
methym. tragoedia *Jezabel* a P. Bo-
nifacio concinnata exhibetur *348. —
Vide *Aenigmata*.

Ludolphus de Saxonia, OCarth., eius
lectio commendatur convictoribus *154.

Ludus, solum honesti pueris concedendi
63 78, non ludant lucri causa 308,

moderate ludant 47, servetur pax fra-
terna in — 308, excepto die dom. a
prandio, ceteris diebus concedi po-
test — tam a prandio quam a coena
*141, — prohibiti et commendati Ebo-
rae 297, qui — permittuntur in semin.
braunsb. *201, — concessi convictoribus
in Gallia *35, — Moguntiae *136, Pra-
gae 78, in Coll. Germ. 819 932, —
concedendi nostris in Austria *37 39,
— in recreatione conv. Tornaci *155,
scholasticorum nostrorum Lovanii *142,
ubi ne ludant pila *144, petitur ut
in Germ. nostri pila ludere possint
*54, syndicus constituendus quando
fratres ludunt *144, convictores quan-
do vacant a scholis, una hora ludunt
ante coenam *156.

Lugdunum, schola elementaris *34-5,
de cura convictorum *35, querelae
paedagogorum contra collegium no-
strum *453-4.

Luis, Gonsalus, S. I. praec. inf. cl. Ebo-
rae *594.

Luis, Petrus, S. I. prof. phil. Eborae *593.

Lukács, L., S. I. scriptor 122 et passim.

Lupulus (Woelflein), Sigismundus, *Syn-
taxis* docetur Dilingae *558.

Lusitania, *Catalogi lectionum* in — *579-
98, Nadal, *Instructiones datae de com-
positionibus litt. publice exhibendis*
*64-6, P. Soares pro studiis in — or-
dinandis *452, prov. — nimis onerata
ministerio legendi in scholis *362-5,
paucissimi scholastici nostri studium
theologiae ob penuriam operariorum
*344, classes nimis abundant discipulis
*491-2, Bracharae in una classe sunt
250 discipuli *491, nonnulli magistri
sunt ignari eorum quae docent *365,
vacationes longiores concedi possunt
in — *7, petitio de praemiis scholasti-
cis *6-7, P. Pérez denuntiat nostros
qui peregrinas opiniones docent *396,
P. Generalis iniungit ut a nostris

professoribus in — summa casus conscientiae componatur *289-90, quid faciat praep. prov. ut magistros scholarum numero sufficientes habeat *291, magistri qui pueros in aula regis doceant petuntur in — *311-4.

Lutherani v. Haeretici.

Luther, Martinus: Cochlaeus, *Commentaria de actis et scriptis* — ne legantur Lovanii in refectorio *143.

M

Macropedius (Langhveltdt), Georgius, eius comoedia *Rebelles* Novocomii in renov. stud. exhibetur *353-4.

Madrid, Christophorus, S. I. ass. Italiae 7 et passim, visitator Sem. Rom. 1011 1026.

Madruzzo, Christophorus, card. 822.

Maffei, Ioannes Petrus, S. I. vita 686; 233 234 715 716 719 745 785, Romae membrum commissionis ad rat. stud. comscribendam 686, praef. stud. Romae *487-8, visitet nonnunquam Coll. Germ. et Sem. Rom. propter studia *488, de historia S. I. conscribenda referat Patri Polanco *487.

Maffei, Raphael, Volterrano 558.

Maggio, Laurentius, S. I. vita 799, rect. Coll. Germ. 345 799, rect. coll. vien. 82 86 *91 117, praep. prov. Austr. 411 *38 121 123 494, visitator v. prov. Poloniae *164 485, constituit ordinem vacationum prov. Austr. *424-6 458-70, inclinat potius ad supprimendas scholas elementares in prov. Austr. *505, quas «instituto nostro consentanea non» esse censet *171, expedire putat ut discipuli compellantur ad missam quotidie audiendam *475, de difficultatibus applicandi novum ordinem studiorum *474-5, monet Patrem Szántó ut captui auditorum se

accommodet *485-6; scriptum: *Circa Coll. Germ. convictores relatio* (1559) 799-803, eius *Historia collegii viennensis* 298; *Instructiones in Polonia datae* *164-205.

Maggiori, Ioannes, S. I. confessarius convictorum in Coll. Germ. 824 833 844 845 847.

Magister Sententiarum v. Petrus Lombardus.

Magisterium seu doctoratus in philosophia v. *Gradus academici.*

Magistri, Regulae — Romae (1558) 26-37, — Coloniae 38-40; *Regulae* — Pragae (1560) 64-75; *Regulae communes omnibus praeceptoribus* (1565) 194-8; *Regulae* — (1569) 223-6; Ledesma, *Annotationes in regulas communes omnibus praeceptoribus* (1566) 702-4.

MUNUS: Omnia in laudem Dei referant 30 38, non suis sed Christi viribus confidant 31, munus a Christo sibi impositum existiment 38-9, in officio veri soliusque perfecti magistri, Christi Domini meminisse debent 65, in docendo humaniora nil profanum «cum intentione caritatis spolia Aegypti sancta reddantur» 31 38, oratione etc. se muniant ne assidua lectione auctorum ethnicorum mores ipsorum corrumpantur 703, admonitiones superiorum patienter audiant 31, praefecto stud. obtemperent 65 196 225, benevolentiam discipulorum sibi concilient 31 39, quomodo colloquantur cum externis *92, acceptatio personarum evitent 32 224 702, modus docendi non sit ut placeant, sed simplex, honestus, verus et sanctus 483, auctoritatem eruditione ampla et bono docendi modo acquirant 31 39, habeant curam externorum aequae ac nostrorum discipulorum 31 39, nimiam familiaritatem cum discipulis evitent 68 *173, pro discipulis orent

64, discipulorum hospitia generatim non visitent *168, infirmos discipulos visitent solum si ex ea fructus et aedificatio magna *185, discipulos in S. I. ingredi non alliciant 65, nihil proferant contra rerum publ. moderatores 29, adsint quando exercitationes fiunt publicae 68.

PIETAS — MORES: *Regulae — quae conferunt ad profectum discipulorum in spiritu (1558)* 28-9, discipulos in pietate promoveant 39 40 195 224 775 *164, inter legendum occasiones commendandi virtutes arripiant 28 29 65 95 143 196 224, commendent exercitia pietatis: missa, confessio, doctr. christ., praedicatio 28-9 494, agant cum discipulorum confessario de profectu in spiritu 636, commendent devotiones: Officium B. Mariae V., rosarium, psalmi graduales, Offic. defunctorum 144, ante et post lectiones communiter orent 195 224, praecipua — cura esse debet instructio puerorum in doctr. christ. et moribus 95 144, deducant discipulos quando eunt et redeunt ex templo *173, frequenter admoneant discipulos quomodo se in templo gerant 66, ordinem collocandi discipulos in templo servant 66, unus eorum intersit missae discipulorum 192, inhonesta et dissoluta non tolerant 29 40, discipulos a lascivis libris legendis arceant 198 225, ne alliciant pueros ad se ab aliis magistris eos alienando 469, constituent syndicos qui mores discipulorum observent et referant 29 67.

STUDIA: *Regulae — quae conferunt ad profectum in litteris (1558)* 29-30, regulae magistri rhetorices 69-70, modus interpretandi auctores graviore 36 37, curent ad scholas venire omnes qui ferre imperium possunt 29, novae ceremoniae vel poenitentiae abs-

que praefecti consensu non introducant 66, nemini dent mandata quae ad studia non pertineant 66 226, mundities scholarum curanda a — 68, habeant suorum discipulorum catalogum 35 68 190 198 226 *188, absentes a schola notent 35 67 68 702 *188, captui discipulorum se accommodent 30 40 65 196 225 700 *317 485-6, in loquendo et scribendo tales ut imitari possint 29 39, emendate loquantur latine 198 226 756, sermonem auctoris, imprimis Ciceronis, imitent 37, ne incipiant aliter docere quam praecedentem magistrum docentem noverint, per aliquod saltem tempus 702, inhonesta et suspecta de haeresi non legant in schola 144, tres horas mane, tres a prandio in scholis transigunt 142, ad summum quinque horas in scholis maneant 193 198 221-2, audito signo, statim ad scholas se conferant 197 225, lectiones incipiant terminentque praescripto tempore 32, nec nimis multa, nec pauca legant 538, quibus libris utantur — hum. litt. 553-4, habeant libros non solum necessarios *21 79, impediti, praef. stud. admoneant 197 225, latina cum graecis conferenda 37, lectiones praevideant 30 37 40 196 225, modum docendi observent 31, magni faciant modum docendi 238, legendo in promptu habeant versus etc. quibus animos recreent 37, ordinem studiorum unicuique discipulorum praescribant 29 40, remissiores excitent 33 657, eorum quae docuerant, rationem exigant 30, praescripta hora et ratione repetitiones fieri curent 30, sabbato repetendae lectiones totius hebdomadae 35, diligenter exerceant discipulos in compositionibus 198, compositio-num correctio 34-5, quotidie scribendo stylus exercendus 34 40, commendent

perspicuitatem et elegantiam in compositionibus 217-8 252, eruditione pares designent ut inter se concertent 30 34 196, iudicent compositiones in examine universali 220, memoria exercenda 35, interrogent etiam ea quae iam pridem tradita sunt 217 252, interrogent discipulos sine ullo sedendi ordine ut eos attentiores reddant 217 251, errantes non statim corrigant, sed ab aliis quaerant ubi peccaverint 217 251, omnes latine loqui curent 34 40, exigant ut clara altaque voce respondeant 252, germanam pronuntiationem a pueris exigant 34 217 251, curant orthographiam 217 251, melioris ingenii iuvenes diligentius promovendi 29 40 67 73, videant interdum libellos discipulorum exceptorios 217 251, de profectu discipulorum interdum praefecto referant 31 40, rectori referant si quid circa studia vel scholas observaverint 196-7 225, desertores S. I. ad scholas non admittant 32.

CORRECTIO: affectu paterno discipulos prosequantur 64, benevolentiam cum severitate misceant 65 144, potius amoris quam timoris affectu ducantur 39 68, reddant quietos et attentos discipulos 143, censores occultos constituent 35 40, certiores reddant genitores de profectu filiorum 143, discipulos qui non se emendant, ad praefectum deferant 68, in castigando modestiam, caritatem et mensuram servant 65, ratio puniendi negligentes in studiis 67, neminem per se puniant 32 225, correctoris opera moderate utantur 35 143 197 225, non permittatur ut discipuli discipulos castigant 65-6, non utantur ferula 66, non colaphizent discipulos *173. — Vide *Correctio, Schola*.

MAGISTRI PHIL. ET THEOL.: regulae

— (1558) 32-4, requiruntur in — exquisita scientia, dexteritas docendi, ordo, claritas et facilitas in explicandis rebus, magnum studium et assidua diligentia 476 671-2 772, cursum phil. incepturi faciant exerc. spir. 122, auctor magis idoneus eligatur quem fideliter explicent 32-3 197, opinionibus communioribus adhaereant 33 197 226 477, modus legendi phil. 487, post lectionem maneant ut interrogari possint 25 33-4 198 226 268 703, ratio docendi theol. in Germ. *82-3, ordinati et clari in lectionibus 666, utilitati auditorum consulendum imprimis 672, ita doceant ut mediocria ingenia intelligere possint 487 703, auctorum multitudine ne distrahantur 197 226 666, utrum inter legendum dictare debeant *36, vel dictent, vel ita legant ut auditores scribere possint *105, doctrinam aliorum non irrideant 499, adversarios modeste refellant 96 196 224 666 *85, in docenda theol. eluceat vigor fidei et affectus pietatis 774, professores theol. quotannis professionem fidei facere tenentur 140, non irrideant scholasticam theol. 775, auctor praecipuus S. Thomas 775 778, quae ex *Summa* omitti possunt, quae et quo in loco tradenda 779-84, Caietanus solum ad illustrandum S. Thomam adhibeatur 778, nova opinio solum cum superioris facultate proponatur 702 775, obiectiones magna energia confutentur 774, suas opiniones non tradant discipulis inconsulto superiore 500, eadem res non multis in locis, sed uno eodemque proprio tradatur 777, non ita doceant in theol. ut videantur dictare 268; auditores tractent cum caritate et patientia cum dubia sua proponunt 667, studeant auditorum fiduciam conciliare 667, alumnos ma-

- ioris expectationis peculiari cura tractent 667, ad studia ineptos amovere studeant 667, data occasione ad confessionem auditores exhortentur 668, dent commentaria auditoribus quae maxime videntur convenientia 668, rationes solidas et reales exigant a disputantibus, non permittant sophisticationes 669, philosophiae tyrones in modo argumentandi exerceant 33, disputationes in renovatione studiorum habendas diligenter praeparent 33, assertiones ex lectionibus annuis excerpta 33, quas emendent et praefecto stud. ostendant 197 226, deinde publice exponendae 34. — Vide *Grammatica*, *Hum. litt.*, *Rhetorica*, *Philosophia*, *Theologia*, *Schola*.
- Malavolta, Prosper, S. I. in Coll. Rom. *347 355.
- Mandus, Martius 642.
- Manjón, Andreas, S. I. Gandiae 134 137.
- Mannaerts (Manaraeus), Oliverius, S. I. visitator in Gallia 85 86, praep. prov. Franc., petit ut sexta classis Parisiis constitui possit *490-1, monita quaedam quae data sunt ei *345.
- Manrique, Fridericus, S. I. Romae 424 428.
- Manuzio, Aldus *347.
- Manuzio, Paulus, visitat Coll. Rom. 461 590 *347.
- Margarita de Valois, uxor ducis Sabaudiae *476.
- Maria, Beata Virgo, eius cultus commendatur alumnis 302, recitatio *Officii parvi* 810.
- Mariana, Ioannes, S. I. professor Coll. Rom. 436 466, causa eius morbi animi 481; scriptum: *De distributione materiae in docenda philosophia* 438-44.
- Marino, Franciscus, S. I. in Coll. Germ. 835 847.
- Marius, Michael, S. I. praec. gram. Vienne *533.
- Márquez, Ioannes, S. I. in Coll. Germ. 633 833 848; scriptum: *Cur studia in Coll. Germ. langueant* 836-7.
- Martelluzi, Guido, S. I. praec. gram. Mediolani *564.
- Martencosme, Ioannes de, episc. valent. *237.
- Martialis, M. Valerus 91 211 212 244 245 507 509 512 514 518 534 561 611 612 651 720 741 760, ab inhonestis purgandus et typis edendus in Lusitania *56, Dionanti habeat rector libros — et concedat quibus expedire iudicabit *140, emendatus in Coll. Rom. legitur *536.
- Martin, E., scriptor 229.
- Martini, A., scriptor 317.
- Martins, Petrus, S. I. prof. phil. Eboracae *593.
- Martyribus, Bartholomeus de, archiep. bracharensis *492.
- Marulo, Marcus *606.
- Maselli, Ludovicus, S. I., relatio eius de Coll. Germ. 979-80.
- Massero, Leonardus, S. I. in coll. bilhom. *270.
- Mata, Gregorius de, S. I. *521, in coll. hispal. praef. stud. *448; scriptum: *Cur non expediat habere tot scholas gram. in prov. baet.* *480-3; de vacationibus coll. hispal. *512-3, eius observationes in novam Rat. stud. S. I. *473-4.
- Mathematica*, Ordo stud. — in Coll. Rom. (1558) 15 179, Torres, Ordo lect. — in Coll. Rom. 433-5, audiant philosophiae discipuli 179 *61, eius docendi ratio 256, potest intermitteri eius lectio Viennae *117.
- Mathieu, Claudius, S. I. praep. prov. Aquit. *245; acta visit. coll. tolos. (1572) *245-52, accusatur quod ordinem stud. mutaverit *517-20.
- Mathisius, Gerhardus, regens gymn. montani Coloniae *608.

Matricula discipulorum 80 169.

Matritum, fiat domus professa *48-9.

Matta, Antonius, S. I. praec. cl. hum. Panormi *538.

Mauriacum, de cura convictorum dimittenda *162.

Maurolico, Franciscus, mathematicus messanensis 435.

Maximilianus II, rex Bohemiae 1032.

Mayer, Sebaldus, typogr. diling. *559.

Mazzuchelli, M., scriptor 440.

Meda, Ferdinandus, medicus regius, benefactor S. I. *50.

Mediolanum (Milano), Catalogus lectionum coll. — (1565) *564-5, de cura semin. — *42, qua ratione admissa *359, litt. pat. de cura sem. non relinquenda *506-8, cura dom. convict. — non acceptatur *42 522, Statuta semin. mediol. (1564-65) 408-10.

Melanchthon, Philippus, *265.

Memoria, quae et quot memoriae mandandae et quomodo 543.

Menelaus 435.

Mercurian, Everardus, S. I. visitator in Gallia *205 455 470, eius modus peculiaris visitandi collegia *470; Instructiones Parisiis datae *205-12, Acta visitationum in Gallia *224-45, Animadversiones cc. constitutiones pauperum studiosorum (1569) *220-3.

Messana, Catalogus lectionum coll. — (1558) *534-6, Ordo vacationum coll. — *427, tragoedia *Christus iudex* a P. Tucci composita, — magno apparatu exhibetur *472-3.

Metymna Campi (Medina del Campo), litt. quadrim. coll. — a P. Bonifacio exaratae *348-50, exhibetur tragoedia *Jezebel* in renov. stud. *348.

Minister, Officium — in Coll. Germ. 905-6, curet res temp., disciplinam et poenitentias 905-6, est instrumentum in manu rectoris 905.

Ministerium docendi pueros in scholis

in hunc potissimum finem a S. I. susceptum ut discipulos in pietate et moribus instituat *164, puerillis institutio est renovatio mundi (P. Bonifacio) *402, — est maximae utilitatis 769 *287-9 373 378 403 484 512 516, fere in eo potissimum minist. in Germania consistit (P. Hoffaeus) *444-5, P. Bonifacio totam vitam transigere desiderat in — 420-3, discipuli in Hisp. qui ingredi cupiunt in S. I., afficiuntur ad hoc min. 769, statis temporibus omnes socii in scholis docere tenentur *37 304-6, qui peculiarem inclinationem ad docendum habent, diutius eo munere fungi possunt *306, ne taedio scholastici conficiantur in —, ad summum 4 annis in eo contineantur 126, — nimis onerosum declaratur imprimis in Hisp. *30 47-8 360 362-5 479-80 480-3, a nonnullis contemnitur — *378 403 484, imprimis antiqui et graviores patres in causa sunt in Hisp. *379, etiam in Coll. Rom. contemnitur 786, in Germania quoque *445, natio hisp. est adversa — *378 481, ob — multi aegrotant, tentantur et relinquunt S. I. *387, — impedit quominus ministeria magis propria Instituto nostro et magis fructuosa exerceantur *386 389 481-2, retrahit multos iuvenes ut in S. I. ingrediantur *363 382 387, P. Carrillo ob nimiam aversionem a — a P. Generali admonitur *388. — Vide *Collegia externorum, Magistri, Scholae*.
Minturnus, Antonius Sebastianus, *De poeta* 620.

Mirabellius, scriptor, *Polyanthea* 558 642.

Miró, Iacobus, S. I. vita *56 350; praep. prov. Lusit. *359, assist. Lusit. *514, praeses commissionis pro Rat. stud. S. I. 686 715 721 723.

Missa, sacerdotes S. I. Romae quotidie plus minus sacrum faciunt 176.

- Missa discipulorum* quotidie 28 40, expedit Viennae «compellere intrare» (P. Maggio) *475, magna varietas quoad tempus celebrandi — *519, in Germ. lectionibus matutinis interponitur — 791 *407-8, Viennae hora 7 *299, Tornaci 7 1/2 *148 154, diligentia convictorum in audiendis sacris 804, quomodo a convict. audienda *133, habeant locum determinatum minores et maiores in — 809, ordo collocandi in templo Pragae discipulos 66, syndicus notet eos qui non adsunt 707. — Vide *Magistri*.
- Miskowski, Petrus, episc. plocen. *165.
- Modestia*, Regulae — S. Ignatii Viennae ad usum alumnorum transcribuntur 300-1.
- Moguntia (Mainz), Instructiones a P. Nadal datae *127-31, Instructiones pro domo convict. datae *131-7.
- Molina, Ludovicus, S. I. studet theol. Conimbricae *63.
- Monachi* convictores subsint legibus perinde ac convictores *142.
- Monachismus*, Tolosae non observantur regulae studiosorum, quia «monachismus» nostris externi obligerent *224, convictores «non multum a sacro aliquo religioso hominum conventu distare videntur» *261-2; «non secus atque si in domo aliquo probationis agerent» *266; «in multis se vitae nostrae rationi conformant» *301.
- Monachium (München), Catalogus lectionum coll. — (1561) *538-41, Responsa a P. Nadal rectori — data *90-1, nostri solum pietatis et studiorum rationem habeant in dom. conv. et paup. stud. *90.
- Monclaro, Franciscus, S. I. Conimbricae *261.
- Monserrat, Petrus, S. I. praec. inf. cl. Panormi *537.
- Monsregalis (Mondevi), curam dom. conv. S. I. non assumit *493-4.
- Montoya, Ioannes de, S. I. rect. coll. nolani *329, Memoriale de convictorum domo Nola non supprimenda *399-405, praep. prov. Siculae, de ratione docendae doctr. christ. in scholis interrogat P. Generalem *497, de magno apparatu quo ludus scaenicus Patris Tucci Messanae repraesentatus est *472-3.
- Mur, Hieronymus, S. I. Romam vocatur ad linguam arab. in Coll. Rom. docendam *324 326.
- Murmellius, Ioannes, *Tabulae* ... *296 549 573 577.
- Musica*, nostri non utantur organo in choro, aut tubis et fistulis *118, quomodo — adhiberi potest *117, adhibetur in sollemni distributione praemiorum 105, Conimbricae *275, in actibus publicis ad grad. acad. obtinendos *76-7, — in Coll. Germ. 923-4 971, qui norunt, exerceant; qui ignorant, non discant *196-7 200. — Vide *Cantus*.
- Musso, Cornelius, episc. bitont., offert coll. Societati *393.

N

- Nadal, Hieronymus, S. I. 4 et passim, superintendens Coll. Rom. 6 470 484 630 644, visitat Lusitaniam (1561) *56, Germaniam (1562-63) *82, (1566) *102, visitator Coll. Germ. 630 954, mittitur ad conventum august. *393, vic. gen. S. I. *499, quae eius instructiones rect. coll. habeant *94, ordinat ut Conimbricae professores conscribant cursum phil. *60; scripta: *Ordo stud. germ.* (1563) 85-8 563, *Instructiones pro praef. stud.* 106-14, *Instructio quam ratione de rebus theologicis loquen-*

- dum sit* 127-33, *Regulae pro schol. S. I.* 114-21; *De studiis et scholis* 121-6; *Instructiones datae in Lusitania* *56-82, *Instructiones in assist. Germ. datae* *82-163, *Instructiones datae Viennae de domo paup. stud.* *94-7, *Modus recipiendi pueros pauperes Viennae* *98-101, *Instructiones pro semin. olom.* *121-3, *Instructio pro praef. semin. olom.* *123-6, *Instructiones Moguntiae pro domo conv.* *131-7, *Regulae commensalium Tornaci* *156-8.
- Nappi, Aloysius, S. I. in coll. patav. *259 282, eius dubium de libris prohibitis et resp. P. Generalis *260.
- Nappi, Hieronymus, S. I., *Annali del Sem. Rom.* 318 et passim.
- Nationalismus ne audiatur in S. I. 483.
- Navarrus, Doctor v. Azpilcueta.
- Neapolis (Napoli), Catalogus lectionum coll. — (1564) *554-6, *Memoriale de rebus coll.* — *315-6.
- Nebrissensis (de Nebrija seu Lebrija), Aelius A., grammaticus 145 *361 553.
- Negri, Benedictus, S. I. mag. nov. in Coll. Germ. 856.
- Nicolaus Erythraeus, *Index Virgilii* 620.
- Nifo, Augustinus, phil. 666.
- Nilus, S., abbas 56.
- Nizolius, Marius, *Thesaurus Ciceronianus* 462 554 558 581 589 599 611 642 724 732 737 741.
- Nola, cura convictorum acceptatur (1563) *328-9, Montoya, *Memoriale de conv. domo non supprimenda* *399-405, dom. conv. supprimitur *405.
- Notae germanicae locutionis et immodestiae Viennae 316, malorum morum — adhibentur Coloniae *607. — Vide *Catalogus notarum*.
- Notari, Ioannes Nicolaus, S. I. rect. coll. perus., eius discussio cum episc. propter grammaticam latinam in scholis adhibendam *278-81.
- Notez, Michael, S. I. *52.
- Novocomium (Como), relatio de scholis et ludis scaenicis *352-4.
- Numerus discipulorum in scholis v. *Scholae - Discipuli*.

O

- Oben, Guilelmus, S. I. *198.
- Octuriae, in — distinguuntur classes Ingolstadii 56-7, etiam Coloniae *602. — Vide *Decuriae, Scholae - Classes*.
- O'Donohoe, J. A., scriptor *343.
- Oeconomus externus dom. conv. et paup. stud. *159.
- Oenipons (Innsbruck), Catalogus lectionum coll. — (1565) *565.
- Officia v. *Rector, Minister, Regnes, Praefectus etc.*
- Officium aeternae Sapientiae *110 132 136 153.
- Oláh, Nicolaus, archiep. strigon. *298.
- Olave, Martinus, S. I. olim. praef. stud. Coll. Rom., laudatur a P. Perpinyá 660.
- Olmedo, F. G., S. I. scriptor *45 348 420 422.
- Olomutium, Catalogus lect. coll. — (1566) *566-7, *Instructio a P. Nadal data pro sem. olom.* *121-3 123-6, *Ordo vacationum coll.* — *425 466-7, *Domesticae leges sem. olom.* 411-7; rect. coll. habet superintendentiam semin. *123, ex regulis Sem. Rom., Coll. Germ., dom. paup. stud. vien. fiant regulae sem. olom. *122, praeter alumnos habeantur etiam convictores *124.
- Olisipo (Lisbona), Catalogus lect. coll. — (1561-1564) *594-8, cardinalis curam semin. Societati committere vult *359.
- Oratio, de — agendum cum humilitate, simplicitate et puritate 128-9, non sistendum in consolatione, sed insistendum in maius Dei obsequium

- 129, quomodo de consolatione loquendum 131, tempus — tribuendum a scholasticis S. I. 202, P. Ledesma desiderat plus orationis in sociis 483. — *Alumni, Convictores, Discipuli*.
Oratio latina recitanda v. Declamatio.
Ordines in classibus gram. fiant *431-2, — Gandiae 145-52. — Vide *Gram. cl., Scholae - Classes*.
Ordo ascendentium v. Examen.
Ordo diurnus Coll. Rom. (1564) *368-72, — Coll. Germ. (p. 1565) 417-9, in convictu Coll. Germ. 349-53, — scholasticorum S. I. in Coll. Rom. 170-3, collegii novi seu paup. stud. vien. (1563) 314-7, collegii tornac. *147-51.
Ordo horarum in classibus v. Scholae.
Ordo lectionum v. Scholae.
 Ormaneto, Nicolaus, episc. et nunt. apost. 967.
 Orthographia, eius curam habeant magistri 208 217 240-1 251.
 Ovidius Naso, Publius *485 581, *De consolatione ad Livium* 210, *Elegiae* *588, *Fasti* 155 212 245 534 589 598 651 767 *434 580 582 587 590 592 595 598, *Ex Ponto* 155 210 506 511 513 516 517 534 561 589 599 651 719 737 741 759 766 *353 395 538 566 582 584 585 586 587 589 590 591 592 594 597 598, *De tristibus* 91 155 210 506 511 513 516 517 534 561 589 599 651 719 737 741 759 766 *282 296-7 433 532 536 537 543 550 561 565 573 580 582 584 585 586 588 589 595 596 597, *Metamorphosis* 212 245 534 651 766 767 *434 582 584 587 588 597; non legantur in scholis libri de amoribus *93.

P

 Pachtler, G. M., S. I. scriptor 55 et passim.
 Palacios, P. de, scriptor *47.
 Palladius, R. T. aemilianus 641.
 Palmio, Benedictus, S. I. 408, assist. Italiae, visit. prov. neap. *399.
 Palmio, Franciscus, S. I. rect. coll. bonon. *365 405, superintend. coll. bonon. *484.
 Panormum (Palermo), Catalogus lectionum coll. — (1561) *537-8.
 Pareja, I., S. I. praeses congreg. mar. in Coll. Germ. 968; scriptum: Iudicium de Coll. Germ. 981-3.
 Paris, Regulae paup. stud. — (1568-70) *217-9; Mercurian, Instructiones — datae *205-12, Instructiones de bibliotheca coll. — datae *206-7, Determinationes de domo paup. stud. factae (1570) *209-12, alumni paup. non poterunt esse ultra 15 ob exiguitatem redditus *210, In quibus differunt convictores coll. paris. in suis legibus et ratione vivendi a convictoribus Coll. Germ. *208-9, petitur ut sexta classis constitui possit *490-1.
 Parra, Petrus, S. I., prof. phil. Romae 466 776, praef. stud. Coll. Rom. *487; scriptum: *De distributione materiae in docenda philosophia* 444-7.
 Paschini, P., scriptor 464.
 Pat, Theodoricus, S. I. Tolosae *226.
 Patavium (Padova), relatio de scholis — *281-2.
 Paternò, Ferdinandus, S. I. praec. gram. Panormi *538.
Patres latini et graeci, selecta ex eorum scriptis in scholis legantur *57.
 Paulus Venetus phil. 666.
Pauperes studiosi, quomodo eis succurritur Coloniae *606. — Vide *Alumni paup., Domus paup. stud.*
Paupertas, gratuita ministeriorum in S. I. *10, de paupertate domiciliorum S. I. 5, publica hum. litt. lectio cum stipendio relinquenda *10, quasi stipendium Tybure magistris nostri-

- oblatum non esse admittendum *18, in exigendis pecuniis a convictoribus, cavendum ne notent nos tenacitatis et avaritiae *121, si quod superest ex iis quae convictores solvunt, quomodo de eo disponendum *17-8, estne contra — si aliqua pars collegii aleretur lucro quod ex convictoribus fieret *52, quomodo — observanda Coloniae ubi coll. nondum est proventibus dotatum *83, Dionanti ob exiguitatem proventuum possunt petere elemosynas *140, pecunia a discipulis in Germ. et Polonia colligenda pro lignis ad scholas calefaciendas *39-40 87-8 168 172-3. — Vide *Collegia, Gratuitas ministeriorum*.
- Pausanias scriptor 651.
- Pavia, Iacobus, S. I., *Regulae proponendae discipulis* 628-9.
- Peinninck, Christianus, S. I. 411.
- Pelliccia, G., scriptor 360 et passim.
- Pellisson, Ioannes, eius Rudimenta gram. lat. in coll. tolos. *249.
- Peltanus, Theodorus, S. I. prof. theol. Ingolst. *333; scriptum: *De ratione studendi* 771-3; *Considerationes de cura convictorum in Germ. assumenda* 1034-7.
- Pepoli, Ioannes, nobilis bonon. *366.
- Perales, I. B., scriptor 138.
- Perera, Benedictus, S. I., vita 457; prof. cl. hum. Romae 423 427, prof. phil. 464 *292 367, theol. 776, fautor doctrinae Averrois 476 479 501 664, puncta a P. Ledesma collecta contra doctrinam — 502-3, carpitur a P. A. Gagliardi ob averroismum *455, accusatur a P. Th. Canisio ob averroismi diffusionem *415, qui singulariter offensus ei *494, parum reverenter tractare dicitur S. Thomam 503; scripta: *Ordo classis rhet. etc. Coll. Rom.* (1558) 427-9, *De distributione materiae in docenda philosophia* 457-9, *Il modo di leggere il corso* 664-9, *Brevis ratio studendi* 670-85.
- Pérez, Hurtado, S. I. proc. prov. Austr. *39.
- Pérez, Ludovicus, S. I. 769.
- Pérez, Ferdinandus, S. I. *396, prof. theol. Eborae 293 *593; scriptum: *Ratio explicandae primae partis S. Thomae* 776-85, denuntiat nostros qui in Lusit. peregrinas opiniones docent *396.
- Périon, Ioachim, OSB, *548.
- Perotti, Nicolaus, gram. 90.
- Perpinyà, Petrus Ioannes, S. I., vita 637; 719 720 721, Conimbricæ praec. cl. hum. *273-4, praec. rhet. Romae 466 841, membrum commissionis restaurandae rat. stud. Coll. Rom. 514 515, Roma profectus in Galliam 686, in Gallia *432, magistros inf. class. Coll. Rom. ineptos esse declarat 660, retineantur nonnulli optimi ingenii scholastici per 2 vel 3 annos in rhet. studiis perficiendi 663, *Copias verborum* «esse funditus tollendas» arbitratur 661, quae P. Ledesma de gram. lat. et de ordine stud. constituendo scripsit «nihil admodum habere videntur boni» 659; scripta: *Forma praemiorum publicorum et privatorum* 636-40, *Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii* 640-3, *De ratione liberorum instituendorum litteris latinis atque graecis* 644-57, *De studiis elegantioris doctrinae* 658-63; eius *Ratio* docendi in Gallia servetur *433, P. Álvares suggerit ut — de rebus rhet. scribat *357-8, eius manuscripta de rebus rhet. *358.
- Persius, Flaccus, A. non est legendus in scholis 742.
- Peruschi, Ioannes B., S. I. 223 229, mag. Romae 423, rect. Coll. Germ. 345 807. 821, rect. Sem. Rom. 1005; scriptum: *De rebus nonnullis circa*

Sem. Rom. declarandis (1564) 1005-8
Perusia, rectoris discussio cum episc.
ob gram. lat. C. Sasso in scholis adhi-
bendam *278-81.

Pesch, Gerardus, S. I. praec. cl. rhet.
Coloniae *549.

Petrarca, Franciscus, S. I. scriptor in
curia rom. S. I. 9.

Petrella, Ioannes Nicolaus, S. I. min.
coll. neap., nonnulla suggerit ut scho-
lae Neapoli melius procedant *315.

Petrus Lombardus, *Sententiae* 275 276
279, potest legi in theol. *79, leguntur
Ingolstadil *88.

Pharetra divini amoris, opusculum alum-
nis dom. paup. stud. commendatur
310.

Philosophia, Ordo legendi — Romae
(1558) 11-2, Regulae professoris —
(1558) 32-4, Constitutiones de cursu
phil. in univ. Gandiae (1565) 141-2,
Regulae communes professoribus —
(1565) 197-8, Ordo cursus — in Coll.
Rom. (1566) 179-80, De artium libe-
rallium studiis (1565-1570) 253-65, Pe-
rera, *Il modo di leggere il corso* (1564)
664-9, Toledo, *De docenda phil.* 436-8,
Ledesma, *Quaedam quae docenda et
defendenda sunt in* — (1564) 496-503,
Nadal, *Instruktionen Conimbricæ de
cursu artium datae* (1561) *59-64, De
modo legendi cursum — Parisiis *441-2,
Modus legendi logicam Viennae *307-
11, propositum Patris Torres ut com-
mentaria in Aristotelem conscriban-
tur *317, relatio Patris Fonseca de
commentariis *317-20.

Ita doceatur — ut serviat theolo-
giae *478, utilissimum quia disponit
ad theol. 254, cursus durat 3 annos
cum dimidio 179 254 459 488 *78,
sit duorum ann. cum dimidio in Germ.
*103 117 129, tribus annis absolven-
dus 437 438 448 665, Parisiis legitur
duobus annis *441, ubi plus legitur

quam Romae in tribus et medio
*441-2, in Hisp. tribus et non duobus
annis absolvatur *361 457, professor
— sit theologus *27, tradatur logica,
physica, metaphysica, moralis phil. et
mathematica 141 179 254, Aristoteles
sequatur 99 141 255 477 486 499
*40-1 59, nonnulla ex Aristotele in
compendio legenda *78, qui libri et
qua ratione docendi 255-6 437-59
665, quae professoribus Conimbricæ
visa sunt legenda ex libris Aristotelis
*66-7 78, modus legendi Aristotelem
486-8, doctrina S. Thomae laudanda
499, novae opiniones sine licentia
non inducantur 477 498 667, decretum
P. Generalis (1565) de opinionibus in
phil. tenendis *382-5, libertas opinandi
in — tradenda *78, maior unitas doc-
trinae in — desideratur 474, opinio-
nes Patris Perera averroisum sapient
477-8 487-8 502-3, parvam liberta-
tem opinandi concedit P. Ledesma
487, doctrina Averrois non tenenda
478 487 499 *40-1, P. Canisius de-
nuntiat professores — ob averroisum
414-6.

Bene fundati in hum. litt. ad —
admittendi 24 256, opiniones solum
maioris momenti explicandi 666, ratio
lectionis in — *60 88, exercitationes
litt. in — 99-100 *60, earum maxima
utilitas 668, plus valet multum cogi-
tare quam multa legere 669, ordo
lectionum et exercitationum Parisiis
*435, professores 5 horas quotidie lec-
tioni tribuant 256-7, horarum distri-
butio 257, duae lectiones quotidie,
una ante, altera post prandium 99,
orodo lectionum : mane lectio per unam
horam, postea per dimidiam repeti-
tio ; a prandio similiter 179, 3 horae
mane et 3 a prandio Gandiae ; lectio,
repetitio, disputatio 141, disputatio-
nes fiunt diebus sabbati, singulis men-

- sibus, singulis annis in renov. stud. 99 257-8, professor adsit nocturnis repetitionibus ut interrogari possit 12. — Defectus: fructus perexiguus quia totum tempus conteratur in conscribendis, corrigendis et memoriter repetendis lectionibus *43, qui potest absteineat a scriptione, qui non, scribat solum magis necessaria 669, necessitas interpretandi certum auctorem *15 24, cursus quidam conscribatur 474 *43, P. Nadal Conimbricæ ordinat ut professores id faciant *60, P. Fonseca refert de hoc *488-9.
- Lectio mathematicæ in — ad modum Coll. Rom. fiat in Lusitania *61, ratio docendi mathematicam 256, in celebrioribus universitatibus S. I. fiat lectio quaedam extraordinaria, e.gr. ethica 669, legatur Dilingæ dom. et festis diebus *103.
- Gradus academici in — 161-3 258-65, præf. stud. designet promovendos 109, post Pascha actus eorum 179-80, observanda cc. promotionem quæ in Const. 258-9, diligenter examinentur 258, de gradu baccalaureorum 259-64, parum idonei dehortandi 260, examina ad baccal. 259, ratio examinum 260-1, tres examinatores 260, ritus collationis 261; de gradu licentiatu 261-4, qui et quando admittantur 261, examina: maiores et parvæ responsiones 261-4, modus collationis licentiatu 264; de gradu magisterii 264-6, ritus illum conferendi 264-5. — Vide *Gradus acad., Magistri, Scholæ - Philosophia.*
- Philosophia moralis*, lectio — in Coll. Rom. 180.
- Philippart, G., S. I. scriptor *3.
- Pietatis exercitia v. Alumni, Convictores, Discipuli, Confessio, Doctrina christiana, Missa etc.*
- Pindarus 248 508 519 534 720, *Pyheit* *535.
- Pionneau, Ioannes, S. I., præf. stud. Lugduni *454.
- Piringer, Wolfgangus, S. I. auctor lud. scaen. de *Resurrectione* *298.
- Pisa, Alfonsus, S. I. prof. theol. Dilingæ *107 333.
- Pius papa IV, eius bulla de fidel. professione emittenda *414.
- Placencia, Catalogus lectionum coll. — (1561 1563) *553-4.
- Plano, P., S. I. mag. Conimbricæ *63.
- Plato 642.
- Plautus, M. A., comoediæ in scholis leguntur 14 534 561 598 641 647, P. Lafnez permittit ut Bilhomi eius comoediæ: *Aulularia* et *Trinummo* legantur *322, ab inhonestis purgetur et typis imprimatur in Lusitania *57.
- Plaza, Ioannes de, S. I. rect. coll. granat. *521, præp. prov. baeticæ *284 447.
- Plinius, C. P. 518 534 641 *319.
- Plutarchos, De educatione liberorum *558. *Poenitentiae v. Correctio.*
- Polanco, Ioannes A. de, S. I. 3 et passim, superintendens Coll. Germ. 318 808 824 836 839 846 860, Instructiones de Coll. Germ. gubernando 846-51, ordinationes datae 860, corrigit Officium præf. stud. Coll. Rom. (1558) 16, excerpta eius ex regulis præceptorum siculis facta 4, revdidit regulas convictorum Coll. Germ. 359, eius *Directorium confessoriorum* Viennæ legitur *309; scripta: *Regulae rectoris aliorumque officialium* Coll. Germ. (1564) 317-8, *Constitutiones Sem. Rom.* (1564) 379 386, Ordini dati in diversi collegii della prov. di Sicilia 1575 44; *De Germania in fide iuvanda* *334-8; ep. ex comm. de moderata frequentia s. Eucharistiae fidelibus commendanda *286-7.

- Politianus, Angelus, scriptor 558.
- Pomponius Mela 518 534, *De chorographia* *544 551.
- Poncelet, A., S. I. scriptor *138.
- Porphyrius phil. 99 437 445 448 454 *66 307 528, *Isagogen* seu *De quinque vocibus* *581 593 600.
- Possevino, Antonius, S. I. secret. S. I. *205.
- Pozzo, Antonius, archiep. barensis, offert collegium Societati *393.
- Praedicationes*, scholastici Coll. Rom. tempore coenae in praedicando se exercitant *371.
- Praefectus bibliothecae*, instructiones datae Tolosae de regulis eius officii (1572) *245-6, qua ratione servantur regulae *206-7.
- Praefectus convictorum*, Regulae — datae Coloniae (1558) *610, facultates concessae — Braunsbergae (1570) *198, frequenter visitet cubacula *181, bis singulis mensibus scribat ad P. V. Prov., alternis mensibus ad P. Prov. *182 198-9. — Vide *Convictores*, *Domus convictorum*.
- Praefectus cubiculorum* in dom. conv., Officium — in Coll. Germ. 952-3 958-9 964-5 975-6, regulas nostras quoad poterunt servant *126, habeatur delectus — 987-8, coadiutores temp. non videntur apti ad hoc munus 967, curam habeant proprii profectus in spiritu et studiis 892 992, novi bene instruendi 892, obediant superioribus 336, saepe referant rectori 339-40 822 832 892 893, rector et minister defendant auctoritatem — 841, non sint « in nugis tragoediam excitantes » 970, habeant sufficientem auctoritatem *110, vitent familiaritatem nimiam cum singulis *126, ratio educandi iuvenes 337-8, sint uniformes in agendis 892 893 992, iuvenes sibi commissos in pietate et doctrina iuvent 337, studia iuvenum dirigant 338, disciplinae observatio cordi sit 339, saltem semel in mense libros alumnorum perlustrent 303, eorum munus in recreationibus 339, cura munditiei et honestatis 339 817, cura sanitatis 340, syndicum secretum habeant 340, notent defectus et referant regi *110 122, correctio defectum 340, adhibeant signum ignorantiae 304, maior facultas puniendi eis concedenda 988, nil clausum aut absconditum tolerant 340, auctoritatem magistrorum tueantur 339. — Vide *Alumni*, *Convictores*; *Domus convictorum*, *Domus paup. stud. Coll. Germ.*, *Sem. Rom.*
- Praefectus studiorum*, Officium — Coll. Rom. (1558) 16-22 22-6, Regulae — coll. vien. (1558) 52-4, Constitutiones ad — pertinentes (Pragae 1560) 60-4, Nadal, Instructio pro — (1563) 106-14, Regulae — (1565) 188-94, Ledesma, Annotationes in regulas — (1566) 704-9, Regulae — (1569) 218-23, Officium — in Coll. Germ. 907-8 963; Dilingae duo sunt — *113, quis qualisque esse debeat 704-5, sit tamquam animus gymnasii totius 660, est instrumentum in manu rectoris 107, Conimbricae mirifice constitutum hoc munus, Romae nondum 660, cancellarius sit — in univ. Eborae *75, constituatur qui huc solum off. incumbat 469, a se multum dependere in re scholastica 25-6, eius munus, actus et officia 705, nihil innovetur in scholis nisi approbantibus superioribus 114, non permittat introduci novos modos ac ritus 60, dependente: a rectore agat 26 113 194 222, de profectu in studiis rectori referat singulis hebdomadis 907, curet observari constitutiones de scholis 192 223, habeat curam cantus et chori 61-2, curet salutem praeceptorum et scholarium 111, faciat ut

nil desideretur in scholis 113, procuret necessaria ad studia magistris et scholaribus 111, invigilet quid addendum, quid corrigendum in constitutionibus scholarum 62, temporis mutationes campanae signis annuntiare curet 61, curet munditiem, calefactionem etc. 64, procuret pecunias ad restaurandas scholas et mobilia etc. coemendas 64, sumptus pro comoediis etc. publice exhibendis aliunde procuret ne coll. gravetur 64, visitatores alicuius dignitatis ipse comitetur 61.

Eius officia erga magistros 20-1 25-6, omnes regulas scholarum apud se habeat, easque semel in mense legat 22 25 62 63 110, regulas magistrorum initio cuiusvis mensis eis praelegat 62, mutationem magistrorum suo tempore instituat 108, praeceptores numero sufficientes constituat 25, novos magistros de sufficientia in docendo examinet et instruat 20, saepe magistros docentes audiat et commonefaciat 660, auctoritatem praeceptorum confirmet 61 191, interroget discipulos de praeceptoribus 21 25 110, magistri ad summum 5 horas in scholis maneant 221-2, frequenter conferat cum magistris de studiis 111.

Eius officia erga scholares externos 18-9, paterno affectu prosequatur omnes 60, oret pro eis 60, profectus spir. eorum strenue promoveat 113, cordi habeat exercitia pietatis eorum 60 221, ad quae non compellantur 221, explicetur in classibus doctrina christ. 192, habeat catalogum omnium 24-5 53 60 107 190, inquirat qui studiose qui remisse studeant 19, adiuvet pauperiores 62, recenter advenientes examinet et classibus eos convenientibus attribuat 19 53 189 219, designet examinatores recenter advenientium 107, omnes ipse examinet 469 659-60, pueros

qualescunque admittat qui obedientiam praestare velint 60, nomina recenter admissorum in catalogum referat 189 219, quando et qua ratione visitet classes 53-4 61 110 192 220, referat rectori de profectu scholasticorum in studiis 19, de vacationibus cum rectore conferat 22, auctores in scholis legendos rector approbet 54 108, auctores suspectos legi non permittat 25, libros necessarios tempestive acquirere curet 62, libros solum a rectore approbatos in collegio habere permittat 22, curam bibliothecae habeat 63, rationem docendi magistris, et studendi discipulis praescribat 111, stylum componendo exercere curet 24, ludos solum honestos permittat 63.

Eius officia erga scholasticos S. I. 17-8 23-4, cordi habeat studia eorum 63 113, exploret eorum ingenia 111, curet ut bona fundamenta in studiis iaciant 17-8 23, constituat eorum ordinem stud. 18 23 193 221 707, classem convenientem eis assignet 23, videat qui incitandi qui comprimendi in studiis 23, qui in aliqua disciplina deficiens, privatim adiuvetur 193, habeant libros necessarios, superfluos nullos 54, de linguis addiscendis statuatur 23, domi fieri curet exercitationes scholasticas 24, cura repetentium 112-3, invigilet eos qui se ad futura ministeria se praeparent 113, invigilet ut latine loquantur 24, non permittat studia privata ultra duas horas protrahi 24, specimen studiorum ad provincialem mittat 18, desertores S. I. solum superioris facultate admittat ad scholas 221, invigilet de lectione ad mensam 18 24 63 194.

Eius munus in publicis disputationibus *78, superioris locum obtinet 20 61 191 222, orationem lat. publice recitandam bene praeparari cu-

ret 25 54, proponat superiori quae publice exhibenda 60, praeparet diligenter renovationem studiorum 20-1 107-8 222, qua ratione praemia in renov. st. distribuenda 222, quae ab omnibus observanda, publice affigi curet 21, quae publice quae in singulis classibus affigenda 192 221, assertiones, catalogum lectionum etc. suis locis et temporibus publice exponat 54 61 64, quae publice exhibenda, diligenter examinentur 20-1 191 222, colligat et conservet assertiones publice disputatas, catalogos lectionum etc. quae utilia in posterum esse possunt 63, inquirat qui ad gradus acad. promovendi 20 109, qua ratione gradus ac. conferat 223.

Regulae de examinibus 189-91, fiant examina sec. aequitatem 189, eius curae sit promotio ad altiores classes magistrorum et discipulorum 54 109, excitet promotionem 190, videat qui et quando promovendi 24, non permittat promoveri ineptos 61 112, ad phil. stud. non admittat nisi qui in hum. litt. bene fundati 24. — Vide *Cancellarius univ., Scholae*.

Praefectus sanitatis, Officium — in Coll. Germ. 910.

Praefectus spiritualis, Officium — in Coll. Germ. 908-9.

Praefectus seminarii Braunsbergae *180.

Praemia in scholis danda, decr. Congr. gen. I. *6-7, de prima praemiorum distributione in Coll. Rom. *367-8, Perpinyà, *Forma praemiorum publicorum et privatorum* 636-40, nulla res maiori studio discendi inflamat quam annua certamina et praemia data victoribus 637, consuetudo — ab initio viget in scholis S. I. 637, semel in anno danda — in Coll. Rom. 486, — in Coll. Germ. 971, facultas magistris concessa dandi imagines sacras

victoribus *127, Monachii in renov. stud. *90, Ingolstadii datur — doctissimo culusque classis 55, in cl. rhet. concertantibus 157, in exercitationibus litt. publicis 472, ratio distribuendi in renov. stud. 104-6 191 222 *190, in omnibus classibus dentur — 706, assignentur decuriae doctiori 756, scribendi certamen pro — 638, tribus horis scriptioni incumbunt 638, tres iudices pro diiudicanda scripta 639, celebritas in distribuendis — 552-3, quanto maximo apparatu fiat distributio 640, de — distributione Conimbricae *272-7, ubi fit cum musica *275, ibidem conscribuntur leges — *273, nostri scholastici renuntiant accipere — *277, Tornaci nil accipiant discipuli pro victoria in classe *161, Tolosae nondum data sunt (1571) *225, nec in coll. ruthen. *232.

Praga, Ratio stud. coll. — (1560) 57-79, Ordo lectionum in classibus *406-7, Ordo vacationum in coll. — *425 462-3, Hoffaeus, *Memoriale eorum quae in dom. paup. stud. — observanda sunt* 1030-4, difficultates observandi ordinem vacationum coll. vien. — *467-70, utrum haereticorum filii in nostris scholis tolerandi *408, utrum filii conversi haereticorum qui cum genitoribus adesse et canere in ritu hussitico coguntur, absolvi possint *408-9.

Prat, Gullelmus du, episc. claromontan., fundator dom. paup. stud. Bilhomi et Parisiis *214 270.

Preces recitandae in schola 4 28 195 *248, Avenione non recitantur *229. — Vide *Magistri, Scholae*.

Priscianus Caesariensis, gram. 590 737. *Procurator* v. *Collegium Germanicum*.

Professio fidei a nostris exigenda saepius *414, a professoribus exigenda vi decr. Pii IV *163, professores theol.

singulis annis facere tenentur 140. —
Vide *Magistri*.

Promotio ad altiore[m] classem non nisi
eorum qui bene fundati 473, promo-
vendi quando bene possident materiam,
non exspectato spatio in rat. stud.
praescripto 787, ita statuendus ordo
classium ut mellora ingenia citius,
tardiora posterius promoveri possint
505. — Vide *Discipuli*, *Examina*, *Ma-*
gistri, *Praef. stud.*, *Scholae*.

Promotiones ad gradus academicos v.
Gradus acad.

Pronuntiatio, germanam — exigant ma-
gistri a discipulis 34 251.

Propertius, S. A. 641 651.

Prosper, S., selecta ex eius scriptis in
scholis legantur *57.

Protaszewicz, Valerianus, episc. vilnen.
*187 576.

Protectores collegiorum, quales admitti
possunt *5.

Protestantes v. *Haeretici*.

Pultavia, Instructiones a P. Maggio da-
tae — *164-9 201-5, Ratio vacatio-
num coll. — *465-6, novae studiorum
regulae introducendae paucis tamen
immutatis *203, legitur S. Scriptura
et dialectica in cl. rhet. *166, 201-2,
aestate ob dierum prolixitatem di-
scipuli longius retineantur et repe-
tant in scholis *202, cura docendi lin-
guam germanicam non assumitur *204,
pueri scholae elem. docentur ab astan-
tibus, i.e. praefectis convictorum qui
non sunt de S. I. *169, nostri non
doceant cantum, sed discipuli a can-
tore templi exerceantur *204, docetur
cantus in dom. paup. stud. *165, can-
tantur verspertinae preces diebus pro-
festis *166, Societas liberanda ab onere
inveniendi et constituendi cantorem
*165, discipuli non mittantur in Ad-
ventu ad «Rorate» quia magnum
incommodum *205, emolumenta quae

prius ludimagistro dabantur, transfe-
renda quamprimum ut schola maneat
libera iuxta morem Societatis *168,
declamationes in templo non tam
frequenter fiant *203, regulae latine
loquendi — severius a nostris ser-
vanda quia — eius usus et observatio
magna sit *204, studiosorum qui in
eodem contubernio vivunt ad modum
convictorum, superintendentia nulla a
nostris admittatur, solum spiritualiter
iuventur *204.

Punitiones v. *Correctio*.

Q

Quétif, J., OP scriptor 438 et passim.

Quintilianus, M. F., 214 248 508 518
533 534 642 647 650 720 *117 434
573, *Institutiones* *535 588 595 596.

R

Rabeneck, J., S. I. scriptor *63.

Rahner, H., S. I. scriptor *402.

Ramírez, Ioannes, S. I. concionator Sal-
manticae *390, invehitur in represen-
tationes theatrales in quibus personae
divinae apparent *390-2.

Ramiro, Antonius, S. I. prof. phil. in
coll. methym. *348.

Ratio studiorum, Rethius, Ratio discendae
docendaeque linguae latinae *600-1.

Ratio studiorum S. I., — *Coll. Rom.*
(1558) 3-43; — *coll. pragen.* (1560)
57-79; — *coll. ingolst.* (1560) 54-7;
Nadal, *Ordo stud. germ.* (1563) 85-133;
Constitutiones univ. gaudiens. (1565)
134-69; — *Coll. Rom.* (1566) 177-81;
Soares, *Ordo stud. 7 classium Eborae*
(1566) 763-71; *Ratio studiorum S. I.*
(1565-1572) 181-287; Ledesma, *An-*
notationes in Rat. st. S. I. (1566) 686-

709; Soares, *Quae incommoda cum ea quae in studiis praescripta est, docendi ratio coniuncta est* 763-5; *Aliqua in ordine classium Romani Collegii animadversa Conimbricae* (1570) 786-9; Crispus, *Novae studiorum regulae quas ob causas in Germania non probantur* 790-6; — quomodo servatur in coll. ruthen. *232-4; instructiones datae (1571) de — in coll. turnon. *239-44, — in coll. avenion. *228-30, — in coll. ruthen. *230-5, — in coll. tolos. *224-7 249-52; — non est accommodata ingeniis germanicis 791, nimis molestum magistris et discipulis per duas horas cum dimidio sine intermissione in auditoriis versari 791, maximum incommodum: nimis tardus est cursus quo classes ab inf. gram. ad rhet. inclus. perficitur, hoc est 5 anni, Conimbricae hoc fit tribus annis 764.

S. Ignatio haud parum cordi fuit communem — collegiis dare 181, necessitas conscribendi ad usum totius Societatis 466-7 521, postulatur a provinciis 182 *29 34 35 36 55 57-8, P. Ledesma petit instantur ut fiat 484, scribenda a quodam patre lusitano et ad Coll. Rom. usum adaptanda 659, conscribendae etiam regulae omnium officialium scholae 522, magistris praescribendus docendi modus et omnium exercitationum 522, particulatim, per singulas classes et singula exercitia modus magistro praescribatur 521 687, ita statuendus ordo classium ut maiora ingenia citius, tardiora tardius possint promoveri ad altiore classis 505, statuendus modus communis recitandi lectiones memoriter, legendi auctores et corrigendi themata 471, consilia frequentia praeceptorum Coll. Rom. ad studiorum ordinem restaurandum 182 436

464 686 688 721, Ledesma, *Relatio de professorum Coll. Rom. consultationibus cc. studia* 464-81, Ledesma, *De ratione et ordine studiorum Coll. Rom.* (1564-65) 519-628.

Ratio studiorum S. I. (1565-1572), eius prima forma anno 1565 parata 182, a. 1569 pars *De studiis hum. litt.* in provincias missa una cum regulis de scholis 183, pars. de phil. certe missa est collegiis 184, pars de theol. conscripta et solum in Coll. Rom. adhibita verisimiliter 184, historia textus — 181-7, eius partes: regulae scholarum, studia inferiora et superiora 186-7: *Regulae praef. stud.* 188-94 218-23; *Regulae communes praeceptorum* 194-8 223-7; *Regulae scholasticorum S. I.* 198 202 227-9, *Regulae scholarium externorum* 229-32, *Regulae correctoris* 232-3; *De studiis hum. litt.* 203-18 233-53; *De artium liberalium studiis* 253-65; *De sacrae theologiae studiis* 265-87; haec est prima, communis ratio auctoritate Patris Generalis data 181. — Vide *Grammatica cl.*, *Hum. litt.*, *Rhetorica*, *Philosophia*, *Theologia*; *Collegio Romano*, Ledesma.

Ratti, A., scriptor 408.

Recitatio lectionis praeteritae mane et a prandio antequam praeceptor scholarum ingrediatur 142-3 145 218 252 459-60 463, novem modi — 540-3, modus audiendi recitantes 569-70, — ab alumnis domi 315, — lectionum totius hebdomadae diebus sabbati *150, quotidie, die sabbati, singulis mensibus, medio anno, quae eo tempore lecta sunt *606.

Recreationes v. Alumni, Convictores, Discipuli, Scholastici S. I., Domus convictorum, Domus paup. stud.

Rector dom. conv. et paup. stud., *Regulae* — conv. Coloniae (1558) 291-2;

Regulae — in Coll. Germ. (1564) 318-29; Officium — in Coll. Germ. 902-5 941-51 956-8 961-2.

QUALITATES quae in — requiruntur 902-3 941-3, intentio ad maius Dei servitium sit directa 328, sit homo spiritualis, dono gubernandi praeditus ac experientia 902, fiduciam in Deo ponat *126, sibi persuadeat de momento haud exiguo huius operis 974, attendat potius ad res maioris momenti, relinquendo cetera aliis 980, dependenter a suo superiore gubernet *123, regulas non immutet inscio superiore 327 *126, initio cuiusque mensis scribat ad praep. prov. *126, sit valde unitus cum ceteris qui officio quodam funguntur 979, eius officia erga nostros, alumnos 320-7, sit vir maturus et expertus in arte gubernandi 902 936 961 979 983-4, in omni sua actione sit aedificativus 961, servet auctoritatem in modo se gerendi et agendi 903, in rebus agendis ordinem teneat 329 942-3, in exterioribus servet decorem 324, mansuetudinem cum severitate coniungat *123-4, aequalem se exhibeat omnibus 903, constitutiones, regulas etc. bene cognoscat et observari curet 320 902 913, revideat notam pecuniarum acceptarum et expensarum 327-8 813.

OFFICIA EIUS ERGA ALUMNOS: Cura — ut alumnos in pietate, moribus et litteris promoveat *123 124-5, genitores vocet si necesse 814, commercium epist. cum genitoribus maximae utilitatis 857 859-60, quotidie habeat colloquia privata cum aliquibus 813, ne in familiaritate et indulgentia cum quibusdam modum excedat et alios offendant *125, videat epistolas subditorum 814, visitet cubacula 324 811 914 962, modeste recreari curet 325, rare permittat iuvenes adire domum

genitorum 813-4, syndicos occultos constituat 292 333 903 943, cura animae et corporis 323, cura infirmorum 818 858, transgressores regularum puniat 292, in poenitentiis dandis sit consideratus et discretus sine passione 905 944, ipse neminem castiget, nec sit praesens, praemia autem ipse distribuat 946.

OFFICIA EIUS ERGA SCHOLASTICOS S. I.: Habeat curam nostrorum tam in litteris quam in spiritu 847 904, audiat confessiones eorum 321, provideat eis necessaria 944, det instructionem quae agenda sint a singulis 321 848, coadiutoribus nostris officia maioris responsabilitatis danda 325, vocet omnes singulis hebdomadis ut referant 813 846-7, petat rationem reddi a praefectis de alumnis 321, teneat in consideratione quae praefecti referunt 822, auctoritatem eorum defendat cum discretione 943 *126, congreget nonnunquam socios ut de rebus coll. agant 822 823 831-2 841 852 860 903 943 961 976 984, quando et de quibus rebus instituenda consultatio 904, singulis mensibus teneat exhortationem omnibus convocatis 813, curam habeat spiritualem etiam domesticorum salario conductorum 325 944. — Vide *Collegia*, *Collegium Germanicum*, *Domus convictorum*, *Domus paup. stud.*, *Seminarium Romanum*. *Rector universitatis*, idem sit ac rector collegii 138, habet ius una cum professoribus condendi mutandique constitutiones 138, in rebus maioris momenti tenetur consulere professores 139, curet constitutiones observari 138, dirigat omnes universitatis res 138, designat, mutat lectores 138, praescribat auctores legendos 143, examinet conclusiones etc. 139, confert gradus academicos 138-9.

- Regens* convictorum Coloniae 291. —
Vide *Rector dom. conv. et dom. paup. stud.*
- Reggio, Carolus, S. I., De Sem. Rom. iudicium 1029-30.
- Regulae* S. I., revisio — post congr. gen. I 435-6, — communes leguntur in Coll. Rom. singulis mensibus ad mensam 172.
- Regulae convictorum* petuntur *33, *Regulae collegialium* Eborae (1561) 292-7; *Regulae* — Coll. Germ. (1564) 345-58; (1564-1566) 359-64; (1566) 364-8; (1569) 368-75 et 375-8.
- Regulae correctoris* (1569) 232-3.
- Regulae pauperum studiosorum* Viennae (1563) 298-314.
- Regulae praeceptorum* (1558) 26-40; — Praegae (1560) 64-75; *Regulae communes omnibus praeceptoribus* (1565 1569) 194-8 223-6.
- Regulae praefecti convictorum* petuntur in Gallia *34, — Coloniae datae (1558) 291-2 *610.
- Regulae praefecti studiorum Romae* (1558) 16-25; — *Viennae* (1558) 52-4; — *Praegae* (1560) 60-4; — *in Germania* (1563) 106-14; — S. I. (1565 1569) 188-94 218-23.
- Regulae rectoris aliorumque officialium* Coll. Germ. (1564) 317-44.
- Regulae scholarium externorum*, — *Praegae* (1560); — *Patris Latnez* (1561) 43-51; — *Treviris* (1561) 79-81; — *Viennae* (1561) 81-4; — S. I. (1569) 229-32.
- Regulae scholasticorum* S. I. (1558) 41-3; — (1563) 114-21; (1565 1569) 198-202 227-9.
- Regulae seminarii olomuc.* (1566) 411-7.
- Regulae sentiendi cum Ecclesia*, earum observatio commendatur a P. Nadal 128, unio et subiectio nostrorum Sedi Apostolicae fervide commendatur 133, reverenter loquendum de S. Pontifice, Sede Apost., concilio, collegio cardinalium 132.
- Religiosi* qui sunt inter alumnos, tenentur horas canonicas recitare *111.
- Renovatio studiorum* a praef. stud. bene praeparanda 20-1, in — examinentur discipuli ad quam classem sint apti et matriculae inscribantur *316, Coloniae *ordo ascendentium* constituitur post examina *604, in — recitantur orationes, fiunt conclusiones, possunt repraesentari comoediae, dialogi etc. 158 175 191 *90, — in Italia et Germania ad finem, alibi ad initium vel medio octobris 108, Gandiae — primo sept. 158, Viennae statim post festum Omnium sanctorum *459 463 465, Braunsbergae post festum S. Lucae *463 466, — ad Pascha, eius instituendi ratio 74-5 109 *166 170-1, nomina auctorum et theses disputandae publice exponentur 196, de celebritate in — adhibenda 191 222, secunda in Paschate non sit adeo sollemnis quam in autumno *172, moderatio adhibenda Braunsbergae *193, ratio distribuendi praemia in — 191 222, fiat liber in quo servantur orationes, carmina, dialogi etc. *190 248, — sollemnis in Coll. Rom. *367-8, relatio de — Viennae *298, Conimbricae *272-7, — coll. metym. *348-50, Novocomii *353-4. — Vide *Praefectus stud.*, *Praemia*, *Scholae*.
- Repetentes*, absoluta quadam facultate, eam repetant scholastici S. I. 120, praef. stud. eorum peculiarem curam habeat 112-3, P. Bustamante proponit coll. theol. repetentium in quaque prov. instituendum *338-40. — Vide *Seminarium latinitatis*.
- Repetitiones* praescripta hora et ratione fiant 30, quotidie post lectiones 10-4 70 71 92 *104, fiant per dimidiam horam *129, — alumnorum domi ve-

- spere 316, lectionum totius hebdomadae 11-4 35 57 71 72 73 94 150 152 174 179 240 463 *371 602, modus repetendi lectiones 34 460 539-40 577 593 602 615 729-30 734, in phil. — quotidie 11-2 99 257, in schola et domi 668, in theol. post auditas lectiones 97 270, singulis diebus sabbati Romae 180, in theol. bis in mense 141, magistri phil. et theol. post lectiones spectent ad ianuam ut interrogari possint 33-4 97 477. — Vide *Gram. cl.*, *Hum. litt.*, *Rhet.*, *Phil.*, *Theol.*, *Scholae*.
- Repetitores*, Officium — in Coll. Germ. 908 963.
- Repraesentationes theatrales* v. *Ludi scaenici*.
- Rethius (Reidt), Ioannes, S. I. 3 et passim, legit rhet. Coloniae *600, praef. stud. *527, regens convictorum *84, de scholis et domo conv. refert *265-6, transumpsit Reg. praef. stud. et Reg. praec. Coll. Rom. (1558) 22; scripta: *Fasti et Ephemerides Gymnasii novi trium coronarum S. I. Coloniae* *599-610; *De ratione discendae docendaeque linguae latinae* *600-1.
- Retractatio* sententiae minus orthodoxae in theologia 141.
- Reusch, H., scriptor *26 258.
- Rex* v. *Festum «regis»* in Coll. Germ.
- Rhetoricae classis*, Cardulo, Ordo cl. — Coll. Rom. 424-6; Perera, Ordo cl. — Coll. Rom. 427-8; Ledesma, Ordo cl. — 508 514; Ordo cl. — in Gallia *434-5; Ordo cl. — Parisiis *435-6; Ordo cl. — Eborae 767: Perpinya, *Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii* 640-3; *Studiorum ratio quam observare debent eloquentiae studiosi* 643.
- Finis classis: verborum in loquendo elegantia, in scribendo copia, in utroque facundia 212 246, quomodo ars — acquirenda 650, ordo cl. — 12 92 177-8 212-4 246-8 518-9 627 716 720-1, ordo diebus sabbati et dominicis ac festis 754, materia docenda in — 155 156 720, graeca lingua in — 213, non expedit ut in — doceatur lingua hebraica 689, legantur optimi auctores in — *57, libri rhetorici, poetae et historici in — 214 248, legitur *De arte rhetorica* Patris Soares *57 117, distributio temporis in — 155-6 754-6, modus legendi in — 69-70 156, copia et elegantia acquirenda 213 247, faciant latinas lectiones graecas 213 247, discipuli iubeantur subinde ex tempore dicere 425, compositiones in — 103 213 246, modus exercendi rhetoricos in praeceptis *604, exerc. litt. in — causa iudiciaria 545, compositiones emendandae antequam publice preferantur 213 247, die quodam hebdomadae repetuntur lectiones totius hebdomadae 157, ratio disputationum hebdom. in — 70-1, ratio condendi carmina in — 214 247-8, qui peculiariter apti ad poesim, iuvandi 213 246, oratio latina aut graeca unaquaque hebdomada recitanda de materia aedificante 70 95 247, saltem bis in anno publice recitent orationes 213 246-7, orationem domi horis liberis componant quam deinde coram ceteris recitent 103 213, dentur parva praemia vincenti in concertationibus 157, praeceptor advertat numeros oratorios 213 247, latine loquendi regula in — exactissime observetur 157, retineantur ex rhetoricis Coll. Rom. nonnulli optimi ingenii qui per tres annos in — solide instructi possint hanc artem cum auctoritate docere 663. — Vide *Magistri*, *Scholae*.
- Rhetorica ad Herennium* 177 431 507 509 512 517 533 611 612 716 720

- 741 752 759 760 *296 352 434 532 543
545 549 569 577 589 594 604. — Vide
Cornificius.
- Rhodiginus, Ludovicus Coelius, *Thesaurus linguae latinae* 461 558.
- Ribadenelra, Petrus, S. I. praep. prov. rom. 632, superintendens Coll. Rom. et Germ. necnon Sem. Rom. 851, visitat Coll. Germ. 866.
- Ribaldi, nomen — omnino aboleatur et «astantes» vocentur praefecti convictorum Pultoviae, qui non sunt de Societate *169.
- Ribera, Franciscus, S. I. praef. cubic. in Coll. Rom. 967, eius iudicium de Coll. Germ. 983-91.
- Ricasoli, Ioannes, S. I. defendit theses theol. in Coll. Rom. *367.
- Ricci, Bartholomeus, *De imitatione libri VIII* 153.
- Rickman, Henricus, S. I. lect. linguae graece Viennae *532.
- Righi, Ioannes B., S. I. minister Coll. Germ. 832-3 840 1008; scriptum: De cura Sem. Rom. considerationes (1565) 1008-10.
- Rijo, Georgius, S. I. minister coll. conimbric. *277.
- Rimoldi, A., scriptor 359 369 387 408 507 564-5.
- Rinaldi, Tarquinius, S. I. rect. coll. novocom. *354, rect. Coll. Germ. 969 984, non se accommodat nationibus transalpinis 993, mutandus 981.
- Ripa (da Ripatransone), I. de, OFM 781.
- Risse, W., scriptor 440.
- Riverius, Ioannes, S. I. praec. inf. cl. Parisiis *433.
- Rivius v. Halver.
- Roberti, Ioannes, S. I. praeceptor Dionanti *139.
- Robotradius, Andreas, S. I. praef. conv. Coloniae *609.
- Roca, Hieronymus, S. I. rect. coll. gandien. 137.
- Rocha, Marcellus de la, S. I. prof. hum. Eborae *593.
- Rochemonteix, C. de, scriptor *383.
- Rodez v. Ruthenum.
- Rodrigues, Antonius, S. I. praec. gram. Eborae *287 594.
- Rodrigues, Emmanuel, S. I. rect. coll. portuen., conqueritur ineptitudinem magistrorum in parva collegia missorum *445-6.
- Rodrigues, F., S. I. scriptor 156 et passim.
- Rodrigues, Simon, S. I. *514.
- Rodríguez, Christophorus, S. I. praep. prov. rom. *373 487.
- Rodríguez, Duarte, S. I.
- Rodríguez, Petrus, S. I. scaenicas actiones Placentiae supprimendas censet *439-40.
- Roger, Ioannes, S. I. 423 427 429; scriptum: Ordo classis hum. et gram. in Coll. Rom. 429-31.
- Roillet, Guldo, S. I. rect. coll. ferrar. *263, rect. coll. bilhom. *162 213.
- Roma, propositum S. Pontificis constituere — seminarium universale *355. — Vide *Collegium Germanicum, Collegium Romanum, Seminarium Romanum*.
- Román, Alfonsus, S. I. praep. prov. Aragon. *389, cura dom. conv. repudianda quia innovatio et non cedit in honorem Societatis *389.
- Romei, Sebastianus, S. I. vita 515; rector Coll. Rom., membrum commissionis restaurandae rat. stud. Coll. Rom. 6 170 514 515 632 686 *27 324, — et Officium praef. stud. Coll. Rom. (1558) 16.
- Rosanova, Troilus, S. I. in Coll. Germ. 821.
- Rostowski, S., S. I. scriptor *186.
- Rozdrazewski, Stanislaus, S. I. rect. coll. pultov. *164.

Ruiz, Alfonsus, S. I. magister novit. Romae 856 987.
 Ruiz, Ioannes, S. I. praec. in coll. belmont. *510.
 Ruiz de Portillo, Hieronymus, S. I. rect. coll. methymn. *349.
 Russinowski, Guilelmus, episc. olom. *121 126.
 Ruthenum (Rodez), acta visitationum coll. — (1571) *230-6, ordo diurnus nostrorum in coll. — *235-6.

S

Sá, Emmanuel, S. I. vita 466 776 ; prof. theol. Romae 423 464 465 *292, prof. S. Scripturae *492.
 Sabelicus v. Coccio.
 Sacchinus, F., S. I. scriptor 465 et passim.
 Sacerdotes ne obligentur munere et praedicatoris et professoris fungi *377.
 Sacrobosco (of Holywood), Ioannes de, mathem. *319 530 547 591.
 Salaverri, J., S. I. scriptor 129.
 Sallustius, C. C. 13 91 156 430 507 509 512 513 518 534 561 590 641 651 737 760 767 ; *Coniuratio Catilinae* 212 245 598 611, *De bello catiliniano* *561 566, *De bello iugurthino* 214 248 555 586 611.
 Salmerón, Alfonsus, S. I. praep. prov. neapol. *393, dom. conv. Nolae relinquendam censet *399, decr. P. Generalis (1565) de opinionibus in phil. et theol. tenendis non obtinuisse finem desideratum affirmat *385.
 Sánchez, Gaspar, S. I. vita 768 ; *457, petitur ad linguam arabicam in Coll. Rom. docendam *326 ; scriptum : *Ratio praeprandi magistros grammatices* 768-71.
 Sancti, cultus eorum commendatur alumnis 46 302 311 391 401 414 *95, in omnibus classibus sit imago alicuius — 195 *93, sortitio — Viennae inter alumnos. — Vide *Cultus sanctorum*.
 Sanitas corporis v. *Alumni, Convictores, Domus convictorum, Domus paup. stud. ; Magistri, Praefecti, Rector ; Recreatio, Ludus, Musica, Cantus*.
 Sanseverino, Maria, comitissa de Nola, collegii S. I. fundatrix *400 403.
 Sardo, Benedictus, S. I. 184.
 Sasso, Christophorus, perusinus, episc. perus. desiderat ut eius gram. lat. in scholis adhibeatur et non gram. Despauterii *278.
 Savelli, Iacobus, card., vic. Urbis, protector Sem. Rom. 1013 1016 1029 *355.
 Scaduto, M., S. I. scriptor 3 et passim.
 Scaliger, Iulius Caesar, *Poetica* 620.
 Scarampa, Antonius, episc. nolanus *403.
 Schenfelder, Iacobus, alumnus Coll. Germ. dimittendus 863.
 Schilling, Michael, S. I. praec. cl. gram. Coloniae *543 546.
 Schneider, B., S. I. scriptor 57 *256.
 Schnepf, Erhardus *265.
 Scholae, finis praecipuus : iuvare discipulos in spiritu et moribus 631 633, de diversitate — 529-30, *Officium praef. stud. erga scholares ext.* 18-9 ; Ledesma, *Regulae quaedam quae videntur observandae circa scholasticos ext.* 493-5 ; Cortesono, *Quaedam quae conferunt ad discipulorum profectum in spiritu et litteris* 632-6 ; de — Coll. Rom. informatio (1564) *369-70 ; relatio de — coll. vien. (1559) *296-300, quomodo alliciuntur ad scholas nostras Coloniae pueri *605, quomodo ibidem succurritur discipulis pauperibus *606, numerus discip. Monachii 1561 282 *538-41, Hispani anno 1570 600, 1572 700 *482 511, Conimbricae 1561 plus quam 1000 *61, anno 1569 1500 *451, in Lusitania nimis abundant classes discipulis, in classe infima sunt 250 *491-2. — Vide *Ministerium docendi*.

OFFICIA : rector visitet aliquando scholas *130, saltem singulis hebdomadis unam classem *246, scholarum et studiorum ordinem communiter exequatur rector per praef. stud.; ipse tamen invigilet *168; praef. stud. frequenter visitet — 110, faciat ut nil desideretur in — quoad res externas necessarias 60 64 113, — sint semper munda *173, praef. habeat catalogum omnium discipulorum 24-5, numerus discipulorum initio cuiusque trimestris colligatur et cum catalogo personarum ad Provinciale mittatur *188, visitatores alicuius dignitatis praef. committetur 61.

ANNUS SCHOLASTICUS : incipit 9 sept. et explicit 30 iun. Gandiae 157, renovatio stud. in Germ. et Italia ad finem, alibi ad initium vel medium oct.; alia renov. ad Pascha 108, Ingolstadii renov. post festum Paschatis et c. festum S. Lucae 56, Pultoviae ad finem mensis sept. *166, Braunsbergae ad festum S. Lucae *170-1, secunda renov. in Paschate non adeo sollemnis *172, de renovatione Gandiae 158, Braunsbergae in renov. sacrum de Spiritu S. canitur *174, ratio sollemnis praemia praebendi componentibus 104-6 552-3, Tornaci nil accipiunt pro victoria in classe *161, Perpinyà, *Forma praemiorum publicorum et privatorum* 636-40. — Vide *Praemia, Renovatio studiorum, Vacationes*.

DISTINCTIO CLASSIUM : certus numerus cl. et discipulorum praescribendus *15-6 24, ordinarie quinque cl.: tres gram., hum. litt. et rhet. 204 235, cursus quo gram., hum. et rhet. cl. perficitur, durat iuxta Rat. st. S. I. (1569) quinque annos 764, classium optimus numerus 10 7 5 565, decennarium numerum non excedant cl. 562, Viennae 8 cl. *296, classis in qua prima

elementa pueri docentur, sci. legere et scribere 562, admittuntur etiam parvuli Dionanti *138, Braunsbergae leguntur concilia *173, etiam computus eccl. *172, classis tamen ubi docebatur lingua germanica et computare Braunsbergae relinquenda *171, Pultoviae cura docendi linguam germanicam non assumitur *204, non permittitur docere cantus 61, Pultoviae non doceant nostri cantum, sed a cantore templi exerceantur pueri *204. — Ordo 7 et 3 classium 214-6 248-50, ordo 5 classium accommodandus si tres aut septem classes constituendae 96 214-6, trium classium ordo 563, ordo cl. undecimae seu alphabet. Conimbricae *68-70, facultates quae docentur in Coll. Rom. 176, ordo — in coll. patav. (1558) *281-2, ordo classium coll. ruthen. (1571) *232-4, — coll. turnon. (1571) *240-4, varii ordines discipulorum in singulis classibus esse poterunt 559-62, classes in octurias distinguuntur Ingolstadii et Coloniae 56-7 *602, classes conduplicari possunt 561, ratio docendi in coll. prov. Franciae *428-37. — Vide *Classes, Grammaticae cl., Hum. litt., Rhet., Ratio studiorum*.

DISCIPLINA IN CLASSIBUS : Ordo sedendi discipulorum 142 555, Coloniae disputant pro loco *607, scholastici S. I. separatim locum obtinent in — 221, Vilnae non admittitur distinctio locorum ratione nobilitatis sed tantum ratione profectus *191, ordo collocandi discipulos in templo *119 167, singulae cl. habeant magnam et honestam imaginem 64, regulae singulis classibus propriae scribendae et in ipsa affigendae 495 707, regulae scholarium ext. sint affixae et legantur in singulis classibus initio cuiusque mensis *167, catalogus lectionum concinnandus et valvis scholae affigendus 21 61, Coloniae ascen-

dentium ad altiores classes ordo constituitur et evulgatur *604, ante et post lectiones communiter orant 195 755, Pragae et Braunsbergae lectiones praecedit cantus 79 *171, Coloniae ante lect. mane Veni Sancte Spiritus, vespere post lect. Salve Regina recitantur *601, Gandiae habetur locus negligentiae in cl. 146, sedilia ignominiae in — 216-7, signum vernaculae et incongruae locutionis latinae 66 84.

ORDO HORARUM: diligentissime servetur ordo horarum tam in lectionibus quam in missa celebranda pro discipulis *170, temporis mutatio signis campanae nuntiatur 61, quemadmodum sit campana signum dandum scholis *150, Coloniae lectiones horis 6 7 12 13 16 *530, Gandiae tempore hiberno mane 8-11, a prandio 2-5; tempore verno 7-10 et 3-6 158, Hispalis legitur duas horas et 15 momenta mane et totidem vespere *447, ordo horarum Ingolstadii 57 *86, Monachii lectiones hora 7 9 13 14 15 *539-41, ordo lect. Pragae *406-7, in coll. ruthen. 7-9 1/2 1 1/2-4 *232, ordo horarum in coll. tolos. *246-7, Tornaci horis 6-7 1/2 9-10 et 2-3 4-5 1/2; 7 1/2 missa discipulorum *150-1 154-5, Turnoni 7.15 - 9.15, a prandio 2 horae cum dimidio *517-8, in Gallia non una sola lectio per tres partes horae unius - prout in novo ordine stud. - sed duae lectiones mane et totidem vespere *227, Bilhomi de tempore lectionum quarta pars horae adimatur; deinde media hora poterit demeri *322, Viennae lectiones 6-7 2-4, missa hora 7 315-6, Vilnae lectiones 7 9 13 14 15 *577, Vilnae magistri et discipuli postmeridiem post primam lectionem egredi e scholis et parumper respirari possunt *187, ibidem aestate cum dies longissima, ordo horarum pomeridianus potest augeri et discipuli

retineri ut repetant *191, ordo diebus sabbati 34 57 94-5.

AUCTORES: cuivis classi convenientes assignandi 143 218 252 708, eligantur antiquitate et scribendi genere valde probati 661, classicos — esse legendos in quavis facultate *35, — in variis classibus Lusitaniae legendi *57-8, quibus et quot libris utantur magistri et discipuli 553-4, libri necessarii tempestive procurandi 62, inhonesta et suspecta de haeresi non legantur 144 *109 168, P. Generalis permittit ut Ingolstadii legatur Terentius *86, possunt adhiberi auctores ethnici cum commentariis haereticorum *140, flant epithome in Lusitania *De utraque copia* et *De conscribendis epistolis* ad imitationem Erasmi *57, Ingolstadii magistri possunt uti Erasmi Chiliadibus *87, gram. lat. Despauterii Braunsbergae retineatur, saltem in suprema classe *171, in Coll. Rom. Despauterii gram. volunt missam facere *86. — Vide *Auctores, Despauterius, Erasmus, Haeretici, Terentius etc.*

MAGISTRI: *Munus* - sint integris moribus, flagranti studio, ingenio acri, litteris exquisiti 645, fidei professionem faciant *163, quales esse eos oporteat in cl. hum. 533, omnes socii obligantur docere in — *64, nullus sit magister nisi in spiritu multum profecerit 483, Romae tractantur scholastici nimis molliter quare missi alio brevi tentantur et tribulant collegia *341, qui Roma mittuntur, sunt aridi in rebus spiritualibus et sic parum fructificant *373-4, numero sufficientes constituantur 25 473, quid faciat praep. prov. Lusitaniae ut magistros numero sufficientes habeat *291, apti constituantur in scholis 660 *450, gravis inopia — aptorum *379-80 444-5 445-6 511, im-

maturi, vix adolescentes *23 238, de insufficienti praeparatione querelae *341-2 373-5 481 483-4, in Lusitania nonnulli latinae linguae ignari *365, mittuntur inpraeparati et vix nonnulla perceperunt, removentur 786 *450, externi adhibentur si socii nostri desunt 140, qui fuerit vel sit futurus discipulus in quodam collegio, in eodem non legat, nisi sit futurus discipulus phil. vel theol. *92, qui in inf. cl. quemvis idiotam satisfacere posse putant, fallunt 660, mutatio magistrorum fiet a praef. stud. cum approbatione rectoris 108, crebrae mutationes eorum Ingratae quia in detrimentum cedit discipulorum 473 773 *20 23 374 481, unus magister omnia in singulis classibus docet 561 565 *138, supernumerarii necessarii in quovis collegio *4 61 138, multitudo discipulorum impedit ut exercitationes litt. fructuose institui possint 786, si necesse, adiutor constituatur in inf. cl. 89 112 122 214 473 485 561 566, in casu necessitatis unus ex confessariis magistro impedito ad tempus substituatur *322, vitandum ne taedio conficiantur inf. cl. magistri si diutius ibi tenentur 125 *264, quare singulis annis aut secundo quoque anno mutantur ad altiores classes *185, magistri post 4 annos removendi ut interim stud. phil. et theol. perficere possint *379, iuventur ut possint promoveri ad superiores classes regendas *167 322, significantur nomina eorum qui ut diutius gram. doceant, apti reputantur *283-4, qui peculiarem talentum et inclinationem habent, possunt diutius docere pueros *306, contineantur in docendo ad sumum 4 annis, nisi alicuius animus ad hoc peculiariter sit propensus 126, non expedit perpetuare in officio magistros *380-2, magistri deligi possunt ex novitiis et scholasticis

125, futuri concionatores non adhibendi ad docendum in cl. gram. 112, P. Lainez concedit ut magistri Olisipone pueros in aula regis doceant *314, P. Borja hoc non concedit Principi Sabaudiae *477, P. Bonifacio petit ne cogatur in aula regis docere *513-5, regulae omnibus magistris communes, et singularum classium magistris particulares 770, sint magistris externis superiores 773, haeretici superant nostros magistros quia sunt aetate maturi et doctissimi *445, magistrorum auctoritas apud discipulos a praef. stud. confirmetur 61 *194, regulas eorum quovis mense eis praeleget 62, fiant conferentiae magistrorum cum praef. stud. 111 *299, Braunsbergae fiunt pro re nata *172, habeatur ratio sanitatis magistrorum *130 138 291 360-1, domi non occupentur nimis *130 138 320-1 378-9 437, munuscula parva possunt accipere a discipulis *90, 5 horas in scholis maneant 171 221-2 *34 93, quod parum esse arbitratur P. Ledesma, Gandiae docetur 6 horas 142, petitur ut in Sicilia sex horis legatur et vacationes minuantur *28, 5 horas docere in Hispania est nimis onerosum *516, inter primam et secundam lectionem licet magistris et discipulis egredi e scholis et parumper respirare *172. — *Praeparatio magistrorum*: Sánchez, Ratio praeparandi — gram. 768-71, P. Castañeda modum praeparandi proponit *511-2, Coll. Rom. fons praecipuus — pro universa S. I. 523, instructio data Patri Maffei de praeparandis — hum. litt. *487-8, perficiendi in hum. qui ad munus docendi designantur 769, P. Bonifacio proponit seminarium latinitatis *423, idem P. Lauretano *483-4, nonnulli ea conditione admittantur fore ut in munere docendi adhibeantur *511, magistri hum. litt. in collegiis Germ.

et Romae praeparandi *329-30, in Coll. Rom. P. Cardulo vel P. Perpinyà dirigant socios docturos 841, aliqui scholastici relinquantur in Coll. Rom. et in hum. litt. perficiendi 480 485 663, probandi utrum talentum docendi habeant *450, praef. stud. examinet sufficientiam et instruat novos 20 25 112 122, nonnunquam doceant in refectorio 559 *89, aliqui qui ingredi volunt S. I., afficiuntur ad hoc ministerium 769. — Vide *Seminarium latinitatis*.

DISCIPULI: *Admissio* - Omnes admittendi qui «ferre imperium possunt» 29, non admittendi nisi qui saltem mediocriter scribant *432, Vilnae nobiles admittuntur commendatione episcopi ut huius reverentia quoque in officio contineantur *189, legendi scribendique ignari non admittantur 159 177 236, admittuntur in coll. avenion. *230, proponantur novis regulae scholarium *131, examinandi et classis conveniens assignanda 19 231 494, assidui matriculae inscribantur 19 80, qua conditione haeretici admitti possunt *40 117-8 173, nullus ex Coll. Germ. expulsus admittatur ad — 493-4, apostati et discoli removendi *20-1, dimissi a S. I. quando admittendi ad — 221 *6.

Vita spiritualis: Sgariglia, De modo iuvandi in spiritu discipulos 630-2, institutio religiosa iuvenum 95, rector curet fieri solita pietatis exercitia et observationem morum christianorum *74 118, quomodo inducendi ad haec *91, non compellantur tamen 221, P. Ledesma compellendos eos arbitratur 709, in classibus sint imagines, ante quas paululum orent *93, recitantur litaniae in classibus tempore belli *119, sacrum discipulorum 707, in Germ. lectionibus matutinis interponitur sacrum 791, commodius si ante lectiones

fit sacrum *92, saltem unus ex magistris adsit missae discipulorum *119, diebus Veneris teneatur exhortatio religiosa praesentibus omnium classium discipulis 144 755, confessio discipulorum fiat circa principium mensis *165, exhortationes post confessiones 62, sacerdotes designandi ad discipulorum confessiones audiendas *41-2, expedit ut unus idem sit confessarius discipulorum 771, confessarii dent nomina eorum qui confessi sunt, magistris *62, exhortationes quater in anno in coll. tolos. ad scholasticos *246, explicatio evangelii discipulis *86 128, doctr. christiana docetur in Coll. Rom. diebus Veneris per mediam horam 173, Braunsbergae legitur doctr. christ. diebus Veneris post sacrum *172, examinentur in doctr. christ. suis temporibus *93, possunt dari exercitia spir. discipulis, si verisimile sit parentes consensuros in ingressum Societatem *91. — Vide *Alumni, Convictores, Discipuli, Domus conv., Dom. paup. stud.*

Disciplina: discipuli non facile admittendi intra collegium, multo minus ad cubacula *84 191, extra scholam magistri iubeant discipulis ut tegant capita *92, non possideant iuvenes libros haereticos *84, latine loquendi regula tenentur omnes 176, ne permittatur gestare arma *167, Viennae non indicetur exercitium arcus *191, nonnunquam possunt simul omnes ad campos deduci *168 187, Pultoviae cantant discipuli in ecclesia urbis *166, etiam Braunsbergae *171, discipuli tenentur classes verrere 84, Vilnae nobiles tales habeant famulos, simul cum illis lectiones audientes, qui aedificent et non corrumpant dominos suos *188-9, si moritur aliquis, reliqui poterunt mitti ad eius funus una cum uno aut altero

ex magistris *173 187-8. — Vide *Discipuli*.

Correctio: qui facile compelli possunt, compellantur ad regulas observandas; qui non, non cogantur neque expellantur nisi aliis nocivi 221, qui perdidit verecundiam, fere incorrigibilis 635, moderate potius quam severe tractentur *103, «plus timoris, quam amoris» (Ledesma) 702, castigentur cum iudicio et veritate *167, castigentur a correctore 230, eo quod nostri castigant et dimittant discipulos, Societas fit odiosa apud externos *482, pueri si quid gravius commiserint, vapulent vel palmas accipiant 495, correctio discipulorum in Coll. Rom. 431, ratio corrigendi Eborae *73, ubi parvuli possunt ictibus plecti *73, mulctae pecuniariae non exigantur Braunsbergae *172, Treviris pecunia mulctantur 81, petulantes puniuntur, incorrigibiles expellantur 51 230 495, nemo excludatur a scholis sine consensu rectoris *167, dimissi non possunt ingredi classes nec ullo modo turbare alios discipulos *411, si parere nolint, coerceri possunt *226. — Vide *Correctio*.

Studium: Regulae scholarium — quae ad studia attinent (1558) 49-51, finis studiorum est Dei gloriam, salutem propriam et aliorum procurare 76, doctrina pietati iungenda 230, requiruntur: recta intentio, ingenium acutum, memoria firma, inclinatio ad studia 49, boni studiosi participes fient bonorum operum S. I. 51, melioris ingenii iuvenes diligentius promovendi 29 631 771, pauperiores discipuli adiuvandi 62, non promoveantur nisi plane idonei ad superiorem classem *117 137, qui plane inepti ad studia, dimittendi 771 *79, ita occupandi ut cogantur severe memoriam et intellectum exercere *168, exerceantur in stylo et in

latina locutione iuxta proportionem classis *168, ne occupentur in aliis servitiliis quae impediunt studia *167 315.

RES TEMPORALES: de colligendis pecuniis pro lignis ad calefaciendas — in regionibus septentrionalibus *87-8 187 194, in exigendis pecuniis aut lignis servetur decentia et aedificatio *168, pecunia ab ipsis discipulis administretur *172-3, Neapoli non colligantur pecuniae ad emendas scopas etc. *316. — Vide *Alumni*, *Convictores*, *Discipuli*.

Scholastici S. I., Regulae — (1558) 41-3; Officium praef. stud. erga — (1558) 17-8 23-4; Nadal, Regulae pro — (1563) 114-21; Regulae — (1565) 198-202; Ledesma, Annotationes in regulas — (1566) 704; Regulae — (1569) 227-9.

Animi puritas et recta intentio in studiis 115 199 227, finis doctrinae est saluti propriae et proximorum vacare 115, nil nisi divina gloria quaerenda in studiis 115, duo media S. I. ad finem: vis spiritus et doctrina 116, nil Deo gratius quam si serio studiis incumbunt 115 116 199 228, gratia frequenter petenda ut proficiant in pietate et doctrina 115, scholam adire maturent 42, ad scholas invicem associati eant 120 125 202 228 *143, aedificationi sint externis 43, quomodo cum externis colloquantur 120 202 228 *142, in doctrina externis posteriores non sint 17 773, adsint lectionibus, eas praevideant ac repetant 118 200 228, auctorem familiarissimum sibi reddant repetendo 43, alios quam praescriptos auctores solum superioris venia legant 201, in inferioribus studiis bona fundamenta iaciant 17-8 23, habeant libros necessarios, superfluos nullos 54, libros curiose ne legant 18, interdictum

ut quicquam in libris scribant *84, memoria bene conservare curent quae didicerant 43, notatu digna notabunt 42 118 119 200 228, consulant praeceptores 42, correptiones magistri modeste et humiliter accipiant 120, intersint communibus scholae disputationibus 119 200 228, in disputationibus obediant praesidi 119 200 228, opiniones suas contentiose ne defendant 42 et modeste se gerant 126, propter studia vita spiritualis non negligenda 116 124 202, auxilia petenda si ob studia remissiores in rebus spiritualibus 116, foveant desiderium iuvandi animas 117, rationem reddant suorum studiorum 43 121, habeant apud se et servant regulas tum communes tum proprias 176.

FORMATIO EORUM: sint religiose et spiritualiter docti 117, urgetur eorum solida formatio *30 284-5 443-4, plures ad stud. theol. applicandi *343, P. Bustamante proponit coll. theol. repetentium in quaque prov. instituendum *338-40, novitii emissis votis ad studia mittendi 123, in studiis a superiore gubernentur 41 76 118 200 228, eorum ingenia praef. stud. inquirat 111-2, classis conveniens eis assignanda 17 23, in schola separatum locum obtinent 32 193 221, ad studia superiora solum idonei admittendi 122, in Hisp. nonnulli inepti studiis sup. dant operam *376, stud. sup. solum ingenio excellentibus danda, sic constituetur seminarium coadiutorum spir. (Nadal) 122-4, studia eorum qui ad superiora non sunt apti 126, selecti ad gradus acad. promoveri possunt 124, sed solum cum superiorum approbatione 260, — non interrompant studia *284 377 443, ceteris severius examinentur 193, specimen studiorum statis temporibus ad provincialem

mittendum 18, ne ordinentur sacerdotes ante peracta studia *376, audiant lectionem S. Scripturae *438, repetitiones et disputationes domi 53 120 172 200 201, unus eorum singulis hebdomadis orationem latinam aut graecam recitet 201, melius in litt. hum. instituendi 474 *93, de diversis tonis rhet. faciendis diebus dom. et festivis *161, num discant cantum gregorianum *25, non discant cantum ex professo *38 39, praef. stud. statuatur quos libros quisque legere possit 18 176, qui studiis dant operam, externis negotiis non occupandi 470 772, habeatur syndicus inter eos dum scholas frequentant 123 *142, Coll. Rom. seminarium universale — *9, immortificati et ignorantes — ad Coll. Rom. mittuntur *23.

STUDIUM PRIVATUM —: habeant etiam priv. stud. 201, quotidie 4 horas praeter lectiones, grammatici 2 428-9 831, absoluta quadam facultate eam repetant et compendia faciant 119-20 201, post studia theol. scripta patrum legant 19, ultra duas horas non studeant sine aliquo intervallo interposito 18 24 42 120-1 202 229, philosophiae et theologiae studentes saltem horam impendant litteris hum. quovis die feriato 193-4 708, praef. stud. invigilet eos qui se ad futura ministeria praeparent 113, futuri concionatores non adhibendi in classibus inf. 112 125-6, doceantur tradere doctrinam christ. 124, Romae mittuntur ad nosocomias, carceres etc. ad exercenda ministeria apost. 175.

ORDO DIURNUS: in Coll. Rom. 170-3, dormiunt 7 horas 173, orationis tempus et modum a superiore intelligant 117, tempus exercitiis spir. tribuendum 202, mane oratio per unam horam 171, recreatio post prandium et

- coenam per horam 172 173, latine loquendi regula 24 43 119 124 201 229, eorum locutio latina corrigatur ab aliquo 474, linguae vulgaris usus diebus dom. et festis permittitur in recreatione 119, italicam linguam addiscant 42, habeatur magna cura valetudinis 773, exercitia corporalia 172 *371 406-7, qui ludi concedi possunt — *37 39 144, petitur ut in Germ. pilla ludi possit *54, separatim ab aliis ludant *142 150, syndicus quando ludunt constituendus *144, diebus sabbati confitentur, et dominicis communicant 174, ordo diebus dominicis quando ad communionem accedunt *150.
- Schröcher, Georgius, S. I. in Coll. Germ. 821.
- Schrötel, J., S. I. scriptor 291 et passim.
- Scipio, Franciscus, S. I. mag. rhet. Viennae *532.
- Scriptura Sacra*, P. Generalis commendet studium — *28, scholastici S. I. audiant lectionem — *438, ratio tradendi — in theol. 69 268-9, versio vulgata — defendenda 118 269, in sensu catholico interpretanda a nostris 133, eius lectio Pultoviae *165.
- Sebastianus I, rex Lusitaniae *311.
- Sedeño, Antonius, S. I. vita 825; in Coll. Germ. 835; scripta: *Quid patres ac fratres Coll. Germ. de alumnorum studiis sentiant* 825-8; *Quae in Coll. Germ. reformanda videntur* 851-3.
- Sedilia ignominiae* v. *Ignominiae sedilia*.
- Seidel, Ioannes, S. I. lector controversiarum Viennae *92.
- Seminaria nostrorum*, seu collegia maxima instituenda ad formandos scholasticos S. I. *9.
- Seminaria episcoporum* quando et quare ratione admittenda *9-10, P. Polanco refert Tridento de — institutione *342-3, multi episcopi desiderant curam — Societati committere *343, litt. patentes Patris Generalis de cura sem. mediolanensis vita card. Borromeo durante non relinquenda *506-8, cura — Frisingae erigendi non assumitur *16-7. — Vide *Alumni, Domus paup. stud., Seminarium Romanum; Braunsbergae, Dilin-ga, Ebora, Mediolanum, Olomutium*.
- Superintendentiam — habet rector collegii *174, curam rerum temporal. non assumit S. I. Braunsbergae *175, S. I. plenam potestatem dimittendi habet, tamen dimissio fiat praemonitis conservatoribus *175, saltem quinto-decimo quoque die fiat exhortatio *175, regulae singulis mensibus legendae in refectorio et publice affigantur *175, exercitium corporale quotidie post lectiones pomeridianas *175, nostris qui in — versantur, victus, vestitus etc. procuranda *175, notentur defectus alumnorum et singulis hebdomadis obiciantur eis a praef. *176, ratio puniendi alumnos *176, cantus in recreatione *176, conserventur modeste hilari et laeti in Domino *176, lectio ad mensam *176, exercendi in modo concionandi et docendi doct. christ. *176, cura ubique munditiei *176, professionem fidei faciant *177, quam quotannis renovent *177, cum admittuntur, promissionem faciant, quae in libro quodam scribatur a singulis *177, formula promissionis *177, conditiones admissionis *177, primis diebus instruuntur aliquantum de rebus spir. *179, domi instituendi repetitiones, disputationes etc.; earum ratio *179-80, praef. — bis singulis mensibus scribat P. V. Prov., semel ad P. Prov. *180, rector coll. singulis septimanis visitet — *180, alumni aliquando recitent suas com-

positiones loco lectionis ad mensam *181, provectiores alumni possunt admitti ad casus conscientiae qui in collegio instituuntur *199, maiores alumni non eximantur a communibus consuetudinibus *199, mulieres penitus arceantur a — *200, non facile permittatur alumni ire ad parentes vel cognatos et notos *200, qui ludi permitti possunt *201.

Seminarium latinitalis, eius institutio suggerit P. Generalis patribus hispanis *45, P. Bonifacio proponit institutionem — *423, etiam P. Lauretano *483-4, Conimbricæ institutum *452.

Seminarium Romanum - Historica: de institutione — cuius cura Societati data est *354-5, de invidiis ob curam — Societati datam *356-7, de libellis famosis contra Societatem *368, anno 1565 clerici 60, nostri 22, convictores 15, famuli 9 1009-10, visitatio — anno 1570 a P. Madrid facta 1011, regulæ — exspectantur Olomutii ad conficiendas regulas huius seminarii *122.

Iudicium nostrorum de — : De Sanctis, *De difficultatibus in* — 1025-8; Gagliardi, *De causis difficultatum gubernandi* — 1011-25; Peruschi, *De rebus nonnullis circa — declarandis* 1005-8; Reggio, *De — iudicium* 1029-30, Righi, *De cura — considerationes* 1008-10.

Gubernium — : Difficillimum est gubernare 1026, difficilium quam Coll. Germ. 1017, rationes difficultatum 1011-6, inimicitiae quas Societas ob assumptionem subiit 1005, detrimenta quæ ex — proveniunt Collegio Romano *23-4, commoditates ex — perveniunt Collegio Romano *17, curam — Societas prima opportunitate oblata relinquere intendit *17, petendum a S. Pontifice ut a cura — Socie-

tatem liberet *16, non convenit ut in — convictores admittantur 1005-6; clare declaranda est iurisdictio rectoris — et superintendentis 1006, inscio rectoris ne dentur ordines nostris a superioribus maioribus 1007, rector mutandus qua non sit amatus nec auctoritate valeat 1030, ministro dentur regulæ particulares officii 1006, nostri rare invitandi ad mensam — 1007.

Alumni: Constitutiones — (1564) 379-86 386-96 397-408, formula promissionis ab alumni faciendæ 407, conditiones admissionis 380-82 388-90 398-400, omnes saltem logicae studeant 1029-30, ingenio tractabiles et dociles sint 303, undecunque eligi possunt dum idonei reperiantur 381-2, eligantur ex provinciis quæ impensas conferunt 388, sint apti ad ministerium eccl. exercendum 380 388 398, aetas admittendorum 380 388 398, iam in aetate tenera admittendi 380, pauperum imprimis filii admittendi 381 388 399, requiritur consensus protectoris 389-90 400, ad statum religiosum amplectendum consensus protectoris obtineatur 395, qui fraude usus fuerit, eiiciatur et expensas resarcire teneatur 396 406-7, admissi aliquot dies instruantur in spiritualibus 382 390 400, maior delectus desideratur in admissione 1029, maior libertas dimittendi alumnos 1029, non convenit ut alumni visitent domum paternam 1007, P. Gagliardi rect. severissime iudicat naturam et indolem alumnorum 1011-2, sunt pessime inclinati, superbi, malitiosi 1026, nolunt assumere curam animarum 1026, transcurant vitam spiritualem 1023-4 1026, regulas malissime observant 1018, fecte procedunt et agunt 1019-20, mendatiis rectorem decipiunt 1023, immodestis-

- simi 1024, in suis opinionibus tenaciter perseverant 1022, repetitiones fiunt male 785. — Vide *Alumni, Domus paup. stud.*
- Seneca, L. A. 214 246 508 518 534 716 *434 553 554 586 589.
- Sequera, Petrus de, S. I. *63.
- Sermo latinus v. Declamatio.*
- Serón, E., S. I. scriptor 131.
- Serrão, Georgius, S. I. prof. theol. Ebo-
rae 293 593, praep. prov. Lusit. *489.
- Sevillano, Petrus, S. I. rect. coll. bel-
mont. *394.
- Sgariglia, Alfonsus, S. I. vita 432 630 ;
mag. Romae 423 424, rect. Coll.
Germ. 821 828 840, rect. coll. mace-
rat. *19, contrarius ut in recreatione
singuli convictores solum cum desi-
gnatis possint colloqui 823, congre-
gationum marianum origo et — 630 ;
scripta : *Ordo 3 classis gram. Coll.
Rom. 432-3, De modo iuvandi in spi-
ritu Coll. Rom. discipulos 630-2 ; De
Coll. Germ. rerum statu relatio 828-36.*
- Sichen, Arnuldus, praef. urbis Coloniae
petit ut cura paup. studiosorum a So-
cietate suscipiatur *607.
- Sicilia, P. Domènech pro lingua ara-
bica in — docenda *323-4 326, peti-
tur ut in scholis sex horis quotidie
legatur et vacationes minuantur *28,
Panormi sicut Messanae missa cantari
potest *29.
- Sigéa, Diego de, mag. in aula regis
Lusit. *312.
- Signum vernaculae et incongruae locu-
tionis latinae necnon malorum morum*
66 84, quomodo adhibetur Coloniae
*607-8. — Vide *Catena, Ignominiae
sedilia.*
- Silentium servandum a convictoribus* 353.
— Vide *Alumni, Convictores.*
- Simplicius, phil. 478 666.
- Soares, Cyprrianus, S. I. vita 715 ; praec.
cl. rhet. Conimbricae *275, eius opu-
sculum *De arte rhetorica libri tres* 156
211 212 244 245 507 509 512 517
533 611 612 642 715 716 719 720
760 *573 583 584 585 586 588 592
596 597, de typis vulgando hoc li-
dello *57, laudatur a P. Perpinyà
651 661, praef. stud. Conimbricae,
designatur ut classicos auctores ab
inhonestis purget *57, de seminario
magistrorum Conimbricae instituto
*452, eius acta pro studiis in Lusit.
ordinandis *452, collaborat in con-
scribendis commentariis in Aristote-
lem *60 318, conqueritur classes ni-
mis abundare discipulis *491-2, ae-
gre fert quod P. Gonçalves animo sit
alienus *452-3 ; scripta : *Ordo studio-
rum septem classium (1566)* 762-7 ;
*Quae incommoda cum ea quae in stu-
diis praescripta est, docendi ratione
coniuncta sint* 763-5.
- Soarez, Ioannes, O. Er. S. Aug., episc. co-
nimbric. *273.
- Socher, A., S. I. scriptor *295.
- Societas Iesu*, a perfecta ratione guber-
nandi dependet eius conservatio et
progressus 869, modus gubernandi
adhuc experientia perficiendus 868-9,
modeste loquendum de ea 130-1, socii
vulgo vocantur theatini 800 1015,
querelae paedagogorum Lugduni con-
tra coll. nostrum *453-4, libelli fa-
mosi contra — ob curam Sem. Rom.
susceptam *368, non decet neque ex-
pedit ut nostri compareant coram
iudicem aliquo *194, ministerium do-
cendi gram. esse consentaneum In-
stituto, proficuum sed valde onero-
sum *30, potius admissa collegia ro-
boranda quam nova admittenda *19,
multitudo collegiorum ruinam mina-
tur Societati 870, penuria sociorum
reddit difficilem disciplinae observa-
tionem *470-1, ep. comm. P. Gene-
ralis de ordine vacationum in quavis

prov. conscribendo *424, exempta sunt a contributione ad seminaria episc. sustentanda collegia nostra *343, Societas ethnicorum scriptis uti potest quia intentione caritatis spolia Aegypti sancta reddantur 31-2 38, convictorum cura num assumenda, controvertitur 802, quae cura Conimbricæ retineri potest sed in domo separata *7, paucissimi convictores ingrediuntur in Societatem 801, probatur institutio confraternitatum et societatum religiosarum *29, seminaria nostrorum, seu collegia maxima in quavis provincia instituenda *9 346, decr. congr. gen. II de domibus probationis in singulis prov. erigendis 869, duo media ad finem — vis spiritus et doctrina 116, nostri scholastici melioris ingenii in doctrina absolutissimi evadant *30, pauci studium theologiae ob penuriam operariorum *344, non esse necessum ut nostri in studiis evadant conspicui (P. Cordeses) *443, qua ratione fiant seminaria coadiutorum spiritualium *183, ad plenam philosophiae studia non sunt admittendi qui ad ea non sunt idonei *185, nec legere aut scribere possunt doceri nec ad s. ordines promoveri coadiutores temporales *183, P. Ledesma desiderat plus orationis 483, in coll. ruthen. nostri mane orant per tres partes horae; vespere exam. conscientiae per mediam horae partem *235-6, de insigniis doctoratus a nostris portandis *7-8, universitates in Hisp. nolunt auditores nostros ad gradus acad. promovere *457-8, revisio regularum post congr. gen. I 435-6, necessitas conscribendi rationem studiorum — 466-7 484 521, grammatica lat. requiritur ad usum scholarum nostrarum 472-3 659, cursus artium quoque desideratur 474

*10, nostri quomodo loquantur cum externis de rebus spiritualibus 945, usus cantus in — valde parvus et modicus 61, an cantus figuratus in ecclesiis — admittendus *16, docere cantus in scholis non permittitur 61, P. Láinez permittit ut in Lusit. magistri nostri in aula regis instituant pueros *311, primum sacrum cantari potest a novo sacerdote *90, discipuli in — ingredi non alliciantur 65 *350-1, desertores ad scholas nostras non admittendi 32 *6, non audiat in — nationum aemulatio 483, curetur diligentissime ut extirpentur ex recreationibus irrisiones, contentiones et contemptus *118, nullo pacto permittatur inter patres et fratres disputatio de controversiis vel de fide catholica *118, decr. P. Generalis (1565) de opinionibus in phil. et theol. tenendis *382-5, quod sec. P. Salmerón non obtinuit finem desideratum *385, in modo procedendi — non excludit ut in multis pro locorum varietate diversitas servari possit *185, ordo diurnus Coll. Rom. (1564) *368-72, coll. tornac. *147-51, coll. turnon. *520, sacerdotes — Romae quotidie plus minus sacrum faciunt 176, de historia — a P. Maffei scribenda *487. — Vide *Cantus, Coadiutores spirituales et temporales, Collegia, Congregationes, Domus professae, Formula acceptandorum collegiorum, Gradus, Gratuitas ministeriorum, Ministerium docendi pueros in scholis, Oratio, Paupertas, Ratio studiorum, Regulae, Scholae, Scholastici S. I., Seminaria, Studia, Universitates, Vocationes in S. I. etc.*

Societates religiosae, institutio — probatur *29.

Socrates *58.

Somalius, Henricus, S. I. prof. phil.

- Coloniae *542 545 548, praef. conv.
 *609, collegit et typis mandavit selectas Ciceronis epistolas *602.
- Soncinas v. Barbus.
- Sophocles 92 248 720.
- Soria, Petrus de, S. I. 770.
- Soto, Dominicus de, OP 440 441 458, *Summulae* *554.
- Sousa, Michael de, S. I. praef. stud. Conimbricae *276.
- Specht, T., scriptor *104 556 559.
- Speciano, Caesar, nunt. ap. in Hisp. *552.
- Springhetti, A., S. I. scriptor 645 790 *63.
- Stanislaus, S., episc. cracov. *190.
- Staphylus, Fridericus, superintendens univ. ingolst. *332.
- Stattius, P. P., *Sylvae* 214 248.
- Stefano, Franciscus, S. I. vita 459; scriptum: *Modus legendi in classe gram. et hum.* 459-63 848.
- Stegmüller, F., scriptor 781.
- Steinherz, S., scriptor *302.
- Steinhuber, A., S. I. scriptor 317 et passim.
- Stephanus (Estienne), Carolus, *Thesaurus Ciceronis* 642.
- Stephanus (Estienne), Robertus, *Dictionarium* 558.
- Stier, J., scriptor 645.
- Stoeffler, Ioannes, *Astrolabium* *561.
- Streicher, F., S. I. scriptor 57.
- Studia*, Ordo stud. Coll. Rom. (1558) 9-15; Nadal, Ordo stud. germanicus (1563) 85-133; Nadal, *Distinctio classium* (1563) 88-106; Nadal, *De studiis et scholis* 121-6; *Constitutiones universitatis gandensis* (1565) 134-69; *De studiis hum. litt.* (1565-69) 203-18 233-53; *De artium liberalium studiis* (1565-70) 253-65; *De sacrae theologiae studiis* (cc. 1572) 265-87. — Vide *Scholae*.
- Studia inferiora* v. *Grammatica, Humaniora, Rhetorica*.
- Studia superiora*, exspectatur ratio stud. phil. et theol. *474, decr. P. Generalis de opinionibus in — tenendis (1565) *382-5, decr. non obtinuit finem desideratum (Salmerón) *385, ordo — in coll. ruthen. *234. — Vide *Philosophia, Theologia*.
- Studiorum renovatio* v. *Renovatio studiorum*.
- Studium privatum*, Peltanus, *De ratione studendi* 771-3; Perera, *Brevis ratio studendi* 670-85; finis studiorum est cognitio veri, ultimus finis est Deus 670-1, veritas quaerenda sine ira et studio 671, in — ratio habenda est et corporis et animae 672, sanitas corporis conservatur moderato cibo ac potu, somno et exercitatione 672, cibus magis valetudini conferat quam gulae ac voluptati 672, somnus aliis longior aliis brevior est necessarius; septem horarum moderatus est dicendus 673, exercitationes corporis sunt deambulatio, lusus pilae, currendi, saltandi etc. exercitatio 673; dotes animi ad — necessariae: ingenium, iudicium, memoria 674, dotes animi exercitandi 674-5, de modo exercitandi ingenium, memoriam 674-6, lectio privata nec multa nec diversa vel non optima 676, qui auctores et quomodo legendi 676-82, in legendo auctore expendenda inventio, dispositio, elocutio, circumstantiae nonnullae 679, loci communes quorum ope quisque poterit de quacumque re prompte, copiose ac erudite dicere ac scribere 683-5, de imitatione 682.
- Studiosi pauperes* v. *Alumni*.
- Stylus* componendo exercendus 24 34 40 50.
- Suárez, Ioannes, S. I. visit. prov. baet., lectiones gram. nimis gravesae *479-80.
- Subminister*, munus — in Coll. Germ. 906-7.

Suetonius, C. 507 509 534 558 611
*533 597.

Sunyer, Franciscus, S. I. praep. v. prov.
Pol. *183.

Superintendens, quae ad — spectant
circa gubernium Coll. Germ. 900-1
960-1, de regulis — *94-5, relinquat
omnes convictorum curam rectori 961,
potius tendat promovere quam im-
pedire rectoris coepta 900, curet im-
primis quae requirunt recursum ad
P. Generalem vel personas externas
901, attendat solum rebus maioribus
900, unus alterum in munere exer-
cendo non impediat 900, datur rec-
tori potius iuvandi quam censurandi
gratia 900, conscribantur regulae —
824, munus — a congr. gen. II sup-
primitur 343. — Vide *Collegium Ger-
manicum, Collegium Romanum, Se-
minarium Romanum; Goisson, Nadal,
Polanco, Ribadeneira*.

Supernumerarii magistri sunt substituti
magistrorum ordinariorum 112 122 *4
61 138 322. — Vide *Magistri, Scholae*.
Susenbrotus, Ioannes, *Grammaticae artis
institutio* *565.

Sylvius, Petrus, S. I. praec. phil. Colo-
niae *542 545.

Syndicatio, non facile alios deferre, nisi
hoc fiat prudenter (*Hoffaeus*) 1032.

Syndicus constituendus in schola 29 40
67 68 460 473 523 626 707, eius mu-
nus Coloniae *602, constituendi in
convictorum domo 292 809 891 *134,
in Coll. Germ. 340 344 903 907 943
993, regulae — Coll. Rom. 332-3,
— nostros de doctrinae orthodoxia
observent *415, inter nostros Lovanii
qui scholas publicas frequentant *142,
— inter nostros qui ludunt *144. —
Vide *Decuriones*.

Szántó, Stephanus, S. I. prof. phil. Vien-
nae, captul discipulorum se accom-
modet *485-6.

T

Tacchi Venturi, P., S. I. scriptor *477.

Tavares, Gaspar, S. I. magister Conim-
bricae *68-70.

Terentius, A. P., eius lectio in scholis
Societatis 56 425 520 534 561 589
650 703 742, P. Cardulo commendat
eius lectionem auditoribus rhet. 425,
P. Láinez respondit: non turbetur
conscientia nostrorum ob eius lectio-
nem *260, non est prorsus exclusus ex
nostris scholis *261, ab inhonestis
purgetur et typis mandetur in Lusitania
*57, ex Lusit. mittitur Romam
castigatus *508-9, instructio data col-
legiis Galliae: paulatim relinquatur,
interim legi possunt comoediae hone-
stiores *322, permittitur ut Ingolstadii
legatur in scholis *86, eius libros ob-
scenos habeat rector; concedat ma-
gistris si expediri videatur *140, non
facile, nec passim permittatur in se-
minario braunsb. *200, docetur in coll.
oenipot. *565, legitur Viennae *533,
P. Brunelli eius et Erasmi lectionem
in scholis non approbat 426.

Terzo, Laurentius, S. I. praeses congre-
gationis marianae in Coll. Germ. 969.

Textor, Ioannes Ravisius, *Officina et
Epytheta* 558 589 611 642 737.

Theatini, socii vocantur quandoque hoc
nomine 800 1015.

Theatrum v. *Ludi scaenici*.

Theiner, J., scriptor *47 et passim.

Themistius, commentator Aristotelis 665.

Theoboltius, Albertus, S. I. socius rect.
dom. paup. stud. Viennae *102.

Theodosius scriptor 435.

Theologia medium maxime proprium ad
finem Societatis obtinendum 266, ab-
solvitur sex annis 266, sex anni suffi-
ciunt ut quis doctor — fiat *71, P.
Bustamante proponit collegium —
repetentium *338-40, cursus — a duo-

bus professoribus quatuor annis absoluitur 777, Romae docent duo professores diversas partes Summae S. Thomae 180, quomodo duo professores tempus lectionum distribuant 266-8, doctrina magis communis docenda *477-8, legitur imprimis S. Thomas 128 140 487, legi potest etiam *Magister Sententiarum* *79, quae ex *Summa* omittenda, quae et quo in loco tradenda 779-84 *79, quae scribenda, quae non ab auditoribus 270, conscribatur breve compendium — *55, modus docendi — 268 489-90 778, in — argumenta ex ratione sumpta ordine et vi sunt ultima *478, ratio lectionum 270, professor post lectionem non discedat statim, ut interrogari possit 97, lectio S. Scripturae in — 97 266 268-9, in lectione S. Scripturae defendatur auctoritas versionis vulgatae 269, lectio casuum conscientiae 270, omnes sacerdotes scholares audiant casus 270, lectio controversiarum in — 269-70, tabula quaestionum cum lutheranis controversarum colligenda 500, professores confutent haereticos, modo ne diffuse tractent controversias 269; Nadal, *Instructio quam ratione de rebus theologicis loquendum sit* 127-33, magna cum circumspectione loquendum de — 129-30 132, opiniones novae vitandae 128 487-8 490, decr. P. Generalis (1565) de opinionibus in — tenendis *382-5, sententiae minus orthodoxae retractandae 141, professores — professionem fidei quotannis perhibere tenentur 140, exercitationes litterariae in — 97-8, una hora ante coenam datur dissolvendis dubitationibus 97, repetitiones et disputationes in — 141 270, singulis diebus sabbati repetitiones et disputationes in Coll. Rom. 98 180 271, disputationes diebus dominicis

postmeridie Parisiis *437, singulis mensibus disputatur de selectis thesibus eo mense tractatis, praesentibus etiam externis 98 271, disputatur singulis annis in renovatione studiorum triduo 98, assertiones disputationum a praef. stud. subscribendae et affigendae 271, sedendi et disputandi ordo 271-2, auditoribus conceditur ut extra classem scribant notatu digna 181.

Gradus doctoratus in — nisi dignis concedatur 489, praef. stud. designet promovendos 109, post Pascha sustinent actus 181, de gradibus ac. in — 163 272-87, duorum annorum spatio novem actus sustinendi 272-8, de licentiatu in — 282-3, de vespertiis 283, de doctoratu 283-5, ordo servandus in actibus 274-7, de insigniis 285-6.

Ordo legendi — Romae (1558) 10-1, ratio stud. — nostrorum Lovanii *146-7, regulae prof. — 32-4, Regulae communes professoribus — (1565) 197-8, ordo lectionum — in Coll. Rom. (1566) 180-1, *De sacrae theologiae studiis* (1565-72) 265-87.

Ledesma, *Quaedam ad theologorum opiniones vel eorum opinandi licentiam* 499-500; *De ratione docendae theologiae* 774-6; Pérez, *Ratio explicandae primae partis S. Thomae* 776-85. — Vide *Gradus academici, Libertas opinandi*.

Thesaurus linguae latinae v. Rhodiginus. Thomas de Aquino, S., imprimis — in theol. tradenda 128 140 180 266 500, laudandus a magistris 478 487 499 502 775, sufficit si — legitur in — *79; Pérez, *Ratio explicandae primae partis S. Thomae* 776-85.

Thucydides 248 651.

Thurot, C., scriptor 275 *93.

Tibullus 641 651 742 *57.

- Tiraboschi, G., scriptor 461.
- Titelmans, Franciscus, OFM phil. 440.
- Toledo, Franciscus de, S. I. vita 436 466; prof. phil. Coll. Rom. 445 448 466 *292, prof. theol. ib. *367, quaedam privilegia ei conceduntur, quod aliis displicet 481; scripta: *De distributione materiae in docenda phil.* 436-8; *De instructione sacerdotum* *46-7.
- Tolosa, Acta visitationum coll. tolos. *224-7 245-52, instructiones datae de bibliotheca *245-6.
- Tolosa, Ignatius de, S. I. mag. Conimbricæ *62.
- Tornacum, Instructiones a P. Nadal datae *147-61, generalis ordo coll. — *147-51, ordo diurnus — *153-6; Nadal, *Regulae commensalium* *156-8; Instructiones a P. Nadal datae de paup. stud. *158-60, accipitur cura scholae elementaris *161.
- Torres, Balthasar, S. I. vita 433; prof. phil. Coll. Rom. 9 15 423 *292; scriptum: *Ordo lect. mathem. in Coll. Rom.* 433-5.
- Torres, Hieronymus, S. I. vita 453; prof. phil. Coll. Rom. *292, mittitur in Germ. 436, prof. theol., praef. stud. et admon. rect. Ingolstadii 1035 *333, prof. theol. Dillingae *107; scriptum: *De distributione materiae in docenda phil.* 453-7.
- Torres, Michael de, S. I. *489 509 776, praep. dom. prof. Ollisipone *362, praep. prov. Lusit. *56 289 294 311 452, visitator prov. Lusit. *451, ministerium docendi gram. impedit exercere ministeria primaria Societatis *363.
- Treviri (Trier), *Regulae scholarium externorum* — 79-81.
- Truchsess von Waldburg, O., episc. august., card. *104 113, fundator coll. diling. *356.
- Truxillo, Christophorus, S. I. in Coll. Germ. 834 848.
- Tucci, Stephanus, S. I., eius tragoedia *Christus iudex* magno apparatu representata Messanae *472-3.
- Tullius v. Cicero.
- Turnonium, Visitatio coll. — a P. Mercurian *236-45, cura convictorum relinquenda *34.
- Tusculum, scholae habent 2 classes gram. 552, provideatur praeceptoribus *18.
- Tybur, collegium provideatur praeceptoribus *18.

U

Universitates, Constitutiones univ. gaudien. (1565) 134-69; Instructiones datae Eborae a P. Nadal de studiis univ. *70-82; *Regulae praef. stud.* (1558) 16-22; *Regulae praef. stud.* (1565-69) 188-94 218-23; facultates quae docentur in Coll. Rom. 176, 70 aut plures socii ali debent in coll. ubi est univ. *13, iurisdictionem civilem et criminalem non, solum directivam habet Societas *81 106, in celebrioribus — habenda est lectio quaedam extraordinaria in phil., e.gr. ethica 669, de matricula univ. 169, de incorporatione 169 *73, de officialibus 286, notarius non sit de Societate *80, ordo sedendi in actibus publicis 168-9, utrum nostri in — insignia doctoratus portare possint *7-8, nostri nil accipiant ex promotionibus *114, de bidello 167, de salariis 166-7, de correctore 167-8, de poenis 286. — Vide *Gradus acad., Philosophia, Theologia, Scholae.*

Urrizza, J., S. I. scriptor 563.

V

- Vacationes*, praep. prov. statuent, approbante P. Generali, de — *27 33 40, ordo vacat. in quavis prov. concinnetur *424, de — praef. stud. cum rectore conferat 22, — tum generales tum particulares Coll. Rom. 467; Maggio, *Vacationes in prov. Austriae* *424-6 458-70; ordo — in prov. Franciae 428-31, in coll. hisp. *446-8, in coll. messan. *427, semel in hebdomada, die Mercurii vel Iovis 534, Romae diebus Mercurii non docetur in classibus superioribus; in cl. gramm. docetur solum mane per duas horas 173 492, Viennae non celebrantur tot festa et vacationes quam Romae *310, per unum diem in hebdomada vacant in Coll. Germ. 349, circa festum S. Ioannis in Coll. Rom. remittuntur aliquantum studia per duos menses 175, quomodo instituendae — Braunsbergae *170-1, longiores — in Lusitania concedendae *7, de modo observandi — Eborae *74, de die quietis et — in Gallia *51 52, desideratur uniformitas — in Gallia *238, ordo — in Coll. turnon. *236-8, in coll. ruthen. *235, in coll. tolos. *246-7, Gandiae 104, Moguntiae *128, Pultoviae *166, — diutius durant quam expedit 467, mutandae et minuendae Romae 485; Ledesma, *Dies quibus non docetur in classibus* Coll. Rom. 491-2. — Vide *Scholae*.
- Valentino, Antonius, S. I. in Coll. Germ. *834.
- Valerius (Wouters), Cornelius, eius gram. lat. in coll. braunsberg. *172; eius *Tabulae totius dialectices* *528 530 600.
- Valerius Maximus scriptor 534 558 590 611 642 737.
- Valla, Laurentius, scriptor 590 715 719 741 759.
- Vallone, Bartholomeus, S. I. in Coll. Germ. 967, eius iudicium de Coll. Germ. 991-2.
- Valtrino, Ioannes Antonius, S. I. 234.
- Vanegas, M., S. I. *63.
- Varennius, eius grammatica graeca *543 545 562 568.
- Variatio* ad utramque copiam, rerum et verborum, comparandam 103.
- Varro, M. Terentius 641.
- Vaz, Marcial, S. I. mag. Conimbricae *62.
- Vaz de Melo, Gundisalvus, S. I. praep. prov. Lusit. *264 317 452.
- Vázquez, Dionysius, S. I. Romae in domo prof. *443-4 488, rect. Coll. Rom. 776 786.
- Vázquez, Franciscus, S. I. in coll. hisp. *448.
- Vega, Ioannes de, prorex Siciliae *323 326.
- Vegetius, Renatus, F. scriptor 641.
- Velroux, Iacobus, S. I. praec. cl. poet. Coloniae *546.
- Verinus, Michael, *De puerorum moribus disticha* 90 534 *554 562 565, parvi penditur a P. Perpinya.
- Vernacula lingua* v. *Lingua vernacula*.
- Verrepaeus (Verypen), S., *Institutionum scholasticarum libri tres* 44.
- Vestes*, usus — convictorum 297.
- Victorius, Petrus, scriptor 558.
- Vida, Hieronymus, *De arte poetica* 620.
- Vienna, Catalogus lectionum coll. — (1557) *532-4; Grim, *Litterae de forma totius coll.* — (1559) *295-303; *Regulae scholasticorum externorum in coll.* — (1561) 81-4; Ordo vacationum in coll. — *424-5 459-62; Instructiones a P. Nadal datae in coll. — *91-4 116-21; missa discipulorum commodius celebratur mane inter duas lectiones *92, utilis esset lectio de controversiis *92, in classibus sint imagines sanctorum *93, de paup. stud. domo 298; *Regulae paup. stud.* (1563)

- 298-314; Ordo diurnus collegii novi (1563) 314-7; rector dom. paup. stud. est sub obedientia rectoris collegii *94-5, de scripto Patris Vitoria circa gubernationem don. paup. stud. *98, de alumnis dimittendis *119; memoriale de schola abecedariorum conservanda an relinquenda *499-505.
- Villa Parioli*, Coll. Germ. ad recreationes transigendas 924.
- Villaret, A., S. I. scriptor *356.
- Viller, Bartholomeus, S. I. socius praef. dom. paup. stud. vien. *120.
- Villoslada, Garcia, R., scriptor 418 et passim.
- Vilna (Vilnius), Catalogus lectionum coll. — (1570) *574-9; Instructiones a P. Maggio datae in coll. — *186-92, quinque classes: tres gram., hum. litt. et rhet. *189, diebus festis potest institui aliqua lectio linguae germanicae pro discipulis *188, cultus divinus periclitatus in eccl. paroch. cantu nostrorum discipulorum iuветur *191-2.
- Vimercati, Franciscus, phil. 665.
- Vincentius Ferrer, S., OP., *De interiori homine* *154.
- Vio, Thomas Caietanus de, OP, eius commentarii tantum adhibendi in theol. tradenda, quantum ad explanationem S. Thomae serviunt 778.
- Viola, Ioannes B., S. I. coll. bilhom. rect. *269.
- Viperano, Ioannes Antonius, S. I. legit hum. litt. Perusiae publice *10 279.
- Virgilius Maro, P. 91 156 211 244 423 426 433 514 534 589 641 651 716 760 767 *282 296 536 538 554 580 581 582 583 595, *Aeneis* 91 210 212 214 245 248 507 508 509 511 512 517 518 561 598 611 612 720 741 759 *434 535 543 545 549 552 555 558 561 566 569 584 585 586 587 589 590 591 592 593 596 597, *Bucolica* *540 552 570, *Eclogae* 210 507 509 511 516 517 561 589 598 719 737 741 759 766 *395 553 577 582 586, *Georgica* 248 508 509 518 720 *584 585 586 587 597, non legantur in scholis Priapea *93.
- Visitatores S. I.* *3. — Vide Maggio, Mercurian, Nadal.
- Vitoria, Ioannes A. de, S. I. 81 82, rect. coll. vien. 299 *307, Viennae legit ethicam et *Directorium* Patris Polanco *309, procurator prov. Austr. *96, restaurat studia Viennae 52, de eius scripto circa gubernationem dom. paup. stud. — *98; scriptum: *Regulae* praef. stud. in coll. vien. (1558) 52-3.
- Vitoria, Thomas Ludovicus de, director chori in Coll. Germ. 924.
- Vitruvius Pollio, M., scriptor 641.
- Vives, Ioannes Ludovicus, scriptor humanista, nostri sine scrupulo legere possunt — (Lainez) *260, *Colloquia* *556, *Dialogi* leguntur Messanae *535.
- Vocationes ad S. I.*, curam convictorum accipit Societas ut hac simul ex parte proventum accipiat *152, ope — Germania in fide iuvanda *256, — discrete fovendae 363-4 *115 144 350-1 405-6, quomodo fovendae *91 105 108 183-4 299, ad ingressum parentum venia impetranda 47 *158 198, ad piscationem — destinandi aliqui e nostris *144 316, ex discipulis Patris Bonifacio plus quam 200 ingressi sunt Societatem aut alios ordines rel. *514, medium aptissimum ad — acquirendas est ministerium docendi pueros in scholis *480, discipuli non facile admittendi in Hispania *448-9, min. docendi pueros deterret nonnullos ab ingressu in S. I. prout nonnulli putant *382 387 481.
- Voille, Ioannes, S. I. praef. stud. Turroni *239.
- Völker, Erasmus, S. I. *538.

Vopisco (Diomede), Michael, S. I. praec.
gram. in coll. patav. *282.

Vulpius, Benedictus, vic. gen. Novocomii *353.

W

Warsevitiu, Stanislaus, S. I. coll. viln.
rector *186.

Wicki, I., S. I. scriptor 62 *356 402.

Widmanstadt, Philippus, S. I. rect. coll.
braunsb. *193; scriptum: De Coll.
Germ. alumnis relatio 861-4.

Wild v. Ferus.

Wincerer, Ioannes, S. I. praeceptor
Braunsbergae *171.

Winman, Nicolaus, scriptor 642.

Winsenius, Henricus, S. I. praef. cub.
in domo conv. dilling. *108.

Woelflein v. Lupulus.

Wojtyska, H. D., scriptor *180.

X

Xavier, Franciscus, S., S. I. et dom.
conv. in Indiis *402.

Xenophon 92 428 534 651 720.

Ximénez v. Jiménez.

Z

Zanthaenus, Ioannes, S. I., eius iudicium de Coll. Germ. 992-4.

Zarate, Alfonsus de, S. I. rect. coll.
cordub. *285.

Zdelarić, Thomas, S. I. praef. conv.
Viennae *301, praef. stud. et prof.
phil. Vilnae *190.

Zimara, M. Antonius, phil. 666.

Zuger, Balthasar, S. I. a Societate et
fide cath. defecit *414.



3 0000 053 307 728



**DO NOT REMOVE
SLIP FROM POCKET**



PRINTED IN U.S.A.

Digitized by

Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

